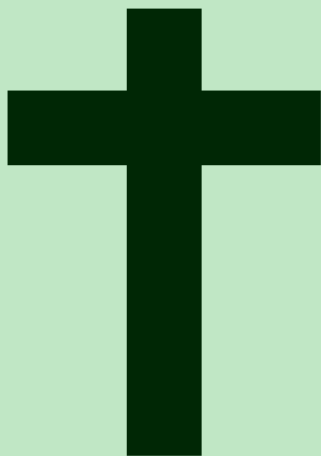

Ta lə Luwə Kunmindī
kī Sigi

New Testament in Gor

Ta lə Luwə Kunmindi ki Sigi
New Testament in Gor

copyright © 2014 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Gor

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-17

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 29 Jan 2022
2c67456e-bce1-5ef4-9c95-47d2d9335aa4

Contents

Matiye	1
Marki	37
Luki	60
Jan	97
Kulə'gi læ njekawkulə'gi	123
Roman'gi	155
1 Korenti'gi	171
2 Korenti'gi	185
Galati'gi	195
Epeji'ti	201
Pilipi'gi	207
Kolosi'gi	211
1 Tesaloniki'gi	215
2 Tesaloniki'gi	219
1 Timote	221
2 Timote	226
Titi	230
Pilemon	232
Ebirə'gi	233
Jaki	247
1 Piyər	251
2 Piyər	256
1 Jan	259
2 Jan	263
3 Jan	264
Judi	265
Ta Nya'gi Kikiyə ki Tekido'a	267

Poyta ki maji ki Matiye ndangi Ta ki do Poyta'ti ki maji ki Matiye ndangi

Makitu kin or'je Poyta ki maji toki Jeju in Njekaji ki ndoki Luwə un ndu'ne ene n'a n'adi'je kaa ə adi kaa to kin. Matiye toji'je toki koji Jeju Kirisiti tolta kunndu'gi ki toi me Kunmindi'ti ki kəkə. Ningə Jeju in de ki Luwə mbət'ə in Ngonn Luwə ki isi kumngayira ki ndo'gi.

Makitu Matiye el'je poy nya'gi ki Jeju ra'de, tunginn'ə lo koj'o'ti biti te'n doboy mbər'ti ki ində adi njendo'gi li'ə. In ndigi kelta do nya'gi'ti pəti ki rai nya ojidə kisikidotaa lə Jeju el, nan ndigi mannaji do nya'gi'ti ki Jeju ra num, nyando'gi li'ə num to. Nya'gi ki joo kin ə Matiye əsi kagi do'ti me makitu'ti lə'ne. Matiye tudə kunəta'gi ki Jeju ndo ojidə Konbe lə Luwə me kunəta'gi'ti asi ginn mi be: 1) nyando ki do mbal'ti (Rownninn'ə 5-7); 2) ta koji ki njendo'gi ki dogi gidə in joo (10); 3) kujita ki ojidə Konbe lə Luwə (13); 4) in ri'gi ə kadi de ra ta kin ə njendo'ti (18); 5) re konbe (25).

Kon ta'gi ki me'ti: Ginn kaw ki koji Jeju Kirisiti 1-2. Batəm lə Jeju ki nan ki Su nan'a 3-4. Nyando ki do mbal'ti 5-7. Nya'gi ki dum ra ki Jeju ra'de 8-9. Jeju ulə njendo'gi lə'ne 10. Ta'gi ki el ki nje tanrə'gi 11-12. Kujita'gi ki ojidə Konbe lə Luwə 13. Nya'gi ki dum ra ki ta'gi ki wal ki Parisi'gi 14-17. In ri'gi ə kadi de ra ta kin ə njendo'ti 18. Kin Galile'ti biti te ki Jerujalem'ti 19-23. Re lə konbe 24-25. Kon, koy ki te lo koy'ti lə Jeju 26-28.

Ginn kaw Jeju (Luk 3.23-38)

¹ Ginn kaw lə Jeju Kirisiti ki ngonnkaw *Dabidi, ki ngonnkaw *Abiraham ə to kin: ² Abiraham oji *Isaki, Isaki oji *Jakobi, Jakobi oji Juda ki ngannkon'a'gi. ³ Juda in ki Tamar oji Peresi ki Jara, Peresi oji Esirom, Esirom oji Aram, ⁴ Aram oji Aminadabi, Aminadabi oji Nason, Nason oji Salmon, ⁵ Salmon in ki Rahabi oji Bowaji, Bowaji in ki Ruti oji Obedi, Obedi oji Jese, ⁶ Jese oji ngar Dabidi.

Dabidi taa ne Uri oji'n Salomon, ⁷ *Salomon oji Robowam, Robowam oji Abiya, Abiya oji Asa, ⁸ Asa oji Jojapa, Jojapa oji Joram, Joram oji Ojiyasi, ⁹ Ojiyasi oji Jowatam, Jowatam oji Akaji, Akaji oji Ejəkiyasi, ¹⁰ Ejəkiyasi Oji Manasa, Manasa oji Amon, Amon oji Jojiyasi, ¹¹ Jojiyasi oji Jekoniyasi ki ngannkon'a'gi. Dəkagilo'ə'ti kin ə uwəi de'gi ki Jerujalem awi se'de bər Babilon'ti*.

¹² Loki awi se'de Babilon'ti, Jekoniyasi oji Salatiyel, Salatiyel oji Jorobabel, ¹³ Jorobabel oji Abiyudi, Abiyudi oji Eliyakim, Eliyakim oji Ajor, ¹⁴ Ajor oji Sadoki, Sadoki oji Akim, Akim oji Eliyudi, ¹⁵ Eliyudi oji Eliyajar, Eliyajar oji Matan, Matan oji Jakobi, ¹⁶ Jakobi oji Jisepi ki ngaw Mari. Ningə Mari oji Jeju ki bari'ə Kirisiti, *De ki Luwə mbət'ə. ¹⁷ Ulə ngirə do Abiraham'ti biti te'n do Dabidi'ti, ginn koji in dogi gidə in so, ə in do Dabidi'ti biti kaw bər Babilon'ti, in ginn koji dogi gidə so, taa in do kaw bər Babilon'ti biti koji Kirisiti'ti, in ginn koji dogi gidə in so to.

Koji Jeju (Luk 2.1-7)

¹⁸ Gorow koji Jeju Kirisiti ə to kin. Kon'a Mari in njenduwə lə Jisepi ki uwə do'a. Ningə, loki ingəi nan dene ki dingəm el bay ə, Mari in səm ki təgi lə Ndil Luwə. ¹⁹ Lo kin'ti non be, Jisepi ki njenduwə lə Mari, in de ki dana, ndigi kadi n'elta kin ki taga n'ulə'n rosol do Mari'ti el, adi oji me'ne'ti kadi n'inyəi nan ki Mari gidi kuwə par. ²⁰ Loki oji ta kin be me'ne'ti ningə, malayka lə Burəbe te bus me nii'ti el'ə ene: «Jisepi, ngonnkaw Dabidi, bəl el kadi taa Mari ne'i'ti, tado ngonn ki to me'i'ti kin, in ngonn ki re ki gorow lə Ndil Luwə. ²¹ Mari a oji ngonn ki dingəm, ningə a ində to'a nan Jeju, tado in ə in de ki a aji de'gi lə'ne me majel'gi'ti lə'de.»

²² Nya'gi kin pəti a rai nya be kadi ta ki Burəbe el ki ta njekeltakita'a'ti kete nu kin tolta'ne.

²³ Burəbe el ene:

«Oyi ngonn ki mandi ki gər dingəm el bay a in səm,
A oji ngonn ki dingəm,
Ningə a bari'ə Emanuwel,

* 1:11 1.11 2 Ngar'gi 24.12-16

Ki kor ginn'ə nan: "Luwə in se'je'".»

²⁴ Loki Jisepi ndələ dō bi'ti, ra toki malayka lə Burəbe el'n'ə, adi taa Mari ne'ne'ti, re si'ə kəy. ²⁵ Nan gər'ə ki dene ki dingəm'ti el, biti kadi Mari oji'n ngonn. Oji ngonn ki dingəm, adi Jisepi ində tō'a nan Jeju.

2

Nje nyagər'gi ki dō mee'gi'ti rei oyi Jeju

¹ Oji Jeju Betilehem*, dōnangi ki Jude'ti, dōkagilo konbe'ti lə ngar Erodī. Go koj'o'ti, nje nyagər'gi ki dō mee'gi'ti, in lo kuwə kadi'ti rei Jerujalem, ² ningə dəji eyina: «Ngar lə *Juwipi'gi ki oji'ə kin in ra be ə? J'oo mee li'ə te lo kuwə kadi'ti ə ji re kadi j'osi məkəsi'je nanga non'a'ti.» ³ Loki Ngar *Erodī oo ta kin, me'ə gangi mann, nan'ti ki de'gi ki Jerujalem'ti ba pəti. ⁴ Be ə, ngar kaw kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə, dəji'de ke lo ki ra be ə a oji Kirisiti'ti ki in De ki Luwə mbət'ə wa? ⁵ Ə eli'ə eyina: «A oji'ə Betilehem'ti, dōnangi ki Jude'ti, tado ta ki njekeltakita Luwə'ti el ə to kin:

⁶ "In de'gi ki Betilehem ki dōnangi'ti ki Juda,

Kadi in gəri toki rōta'ti,

Be lə'se in ki nda'a goto el jagi dann bebo'gi'ti ki dōnangi ki Jude'ti, ki nda'de to'ti,

Tado ngar ki njekərnon de'gi lə'm, Isirayel'gi a te dann'se'ti'".»

⁷ Lo kin'ti, Erodī bər nje nyagər'gi ki dō mee'gi'ti gidi kuwə, dəji'de ke dōkagilo ki ra inbe bangi ə mee te'n wa? ⁸ Ningə go'ti, ulə'de Betilehem'ti ene: «Ai dəji ta ki rōta'ti dō ngonn'ti kin. Loki ingəi'ə ningə, rei eli'm'in adi m'in kaa m'aw m'osi məkəsi'm nanga non'a'ti to.»

⁹ Go ta'ti lə ngar kin ningə, nje nyagər'gi osi dō row'ti isi awi. Ə loki isi awi ningə nyi oyi mee ki oyi'ə lo kuwə kadi'ti kakin ə ra njiyə non'de'ti. Njiyə re te dō kəy'ti ki ngonn to'ti ningə, ra lokati. ¹⁰ Loki oyi mee kin, rō'de nəl'de ngayn. ¹¹ Ə uri me kəy'ti ningə, oyi ngonn in ki kon'a Mari, ningə osi məkəsi'de nanga, piti'ə. Go'ti, tei ta bəl'gi lə'de, adi'ə ər, ki nduji kagi ki əti maji, ki nom kagi. ¹² Go nya'gi'ti kin, Luwə el'de me nii'ti kadi təli gogi ki row ki dō Erodī'ti el. Be ə, təli awi be lə'de ki row ki rangi.

Anyi nan ki Jeju awi si'ə Ejipiti

¹³ Loki nje nyagər'gi awi ningə, malayka lə Burəbe te me nii'ti el Jisepi ene: «Ində taa un ngonn in ki kon'a, ə anyi aw se'de Ejipiti. Aw si'ti non biti kadi m'in m'el'i bay taa in təl re se'de, tado Erodī a sangi kadi n'tol ngonn kin.»

¹⁴ Jisepi ində taa kondō'ti non, un ngonn in ki kon'a, ningə anyi aw se'de Ejipiti'ti. ¹⁵ Si'ti non biti koy Erodī, adi ta ki Burəbe el ki ndu njekeltakita'a'ti ene: «M'bar ngonn'm kadi te me be'ti ki Ejipiti kō?» kin tōlta'ne.

Erodī təl ngann'gi ki kasi me be'ti ki Betilehem

¹⁶ Loki Erodī oo kadi nje nyagər'gi ədi'ə, wongi ra'a ngayn. Wongi ra'a adi un ndu'ne kadi tōli ngann'gi ki kasi ki in dō bal ki joo'ti təl ki nanga ne pəti me be'ti ki Betilehem, ki ngann be'gi ki gidi'ti. Bal kin in kigo dōkagilo'ti ki nje nyagər'gi oji'ə'n'ə. ¹⁷ Be ə, ta lə njekeltakita Luwə'ti Jeremi, ki el təl'n ta'ne. Jeremi ene:

¹⁸ «Ndu'de bər me be'ti ki Rama,

non'gi ki ndingəro'gi ki əti bəl ngayn.

Rasel non ngann'ne'gi,

Ndigi kadi de səl me'ne el,

Tado gotoiS.»

Jisepi təl Ejipiti aw Najareti

¹⁹ Loki Erodī oy nga ningə, go koj'o'ti, malayka lə Burəbe te ki rō Jisepi'ti, Ejipiti'ti me nii'ti, el'ə ene: ²⁰ «Ində taa, un ngonn ki kon'a, ə təli awi dōnangi Isirayel'ti gogi, tado de'gi ki isi sangi kadi n'toli ngonn kaa oyi nga.» ²¹ Jisepi ində taa, un ngonn ki kon'a, ə təli awi dōnangi Isirayel'ti gogi. ²² Nan loki oo kadi Arkelosi onbe dō Jude'ti tor baw'ne Erodī'ti, bəl ra'a kadi aw Jude'ti. Be ə, Luwə el'ə me nii'ti ad'a aw Galile'ti yo. ²³ Aw isi me bebo'ti ki bari'ə Najareti. Be kadi ta ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti eli eyina: «A bari'ə de ki Najareti'ti kin təl'n ta'ne.»

3

*Jan ki njera de'gi batəm**(Mrk 1.2-6; Luk 3.1-6; Jan 1.19-23)*

¹ Bal'gi dər go'ti, Jan Batisi te, iləmbər dilələ'ti ki Jude ene: ² «Inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kə, tado Konbe lə Luwə in ndəkba.» ³ Jan Batisi ə, in de ki njekeltakita Luwə'ti Ejay elta do'a'ti ene: «Ndu de madi fər dilələ'ti ene: "Rai gorow lə Burəbe!

Rai gorow li'ə adi ra njururu*!"»

⁴ Jan ulə ku ki in ki ra ki bin jambal rə'ne'ti, ningə do me'ne ki ndar to. Nyakuso'a in giwiri'gi ki təji. ⁵ De'gi ki bebo Jerujalem'ti, ki donangi Jude'ti pəti, ki donangi ki kadi ba Jurden'ti pəti, rei rə Jan'ti. ⁶ Rei tori ndu'de do majel'gi'ti lə'de, adi Jan ra'de batəm me ba Jurden'ti.

⁷ Loki Jan oo adi *Parisi'gi ki *Sadusi'gi ngayn rei kadi ra'de batəm ningə, el'de ene: «Ingi ki mann'se majel to mann lii pir'gi be kam, nan oji'se row kadi anyinan wongi lə Luwə ki a re ə? ⁸ Maji kadi kulə ra'se toji kadi in de'gi ki inyəi gorow njiyə'se ki majel kə. ⁹ Ningə, kadi inyəi ta kəji me'se'ti kene: "J'in ngann kaw Abiraham." Tado, adi m'el'se, Luwə asi kadi a təl gəji mbal'gi kam ngann kaw Abiraham'ti kare. ¹⁰ Ki ngosine kin, kungə in ndəkba kadi tugə kəgi'gi ngirə'de'ti gangi nga. Kəgi ki ra ki andi maji el ə, a tugəi'ə kadi iləi'ə me por'ti kə. ¹¹ M'in, m'ra'se batəm me mann'ti, kadi toji toki inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kə, nan de ki a re go'm'ti, in nje togi ki utəm sanyi. M'asi kadi sa ki nja'a'ti kaa m'ər el. In a ra'se batəm me Ndil Luwə'ti, ki me por'ti. ¹² Uwə keh to nya ji'ne'ti kadi to'n kandi ko ki maji, əy me dam'ti, ningə ulə tisə por. In por ki a oy el ratata.»

*Jeju ra batəm**(Mrk 1.9-11; Luk 3.21-22; Jan 1.29-34)*

¹³ Lo kin'ti non, Jeju in Galile'ti, re ta ba Jurden'ti rə Jan'ti, kadi ra'a batəm. ¹⁴ Nan Jan ge kodi el, adi el ene: «In m'in ə kadi in, ra'm batəm, ningə in yo ta in təl re rə'm'ti kadi m'ra'i batəm bay to wa?» ¹⁵ Nan Jeju el'ə ene: «Ki ngosine kin, in ra be, tado in kigo'ə kin ə j'a ji təl'n ta ndigi lə Luwə.» Be ə, Jan ndigi do'ti, ra'a'n'ə batəm. ¹⁶ Loki Jeju ra batəm taa par, ə te me mann'ti ningə, low'ə'ti non, doran te ta'ne, adi oo Ndil Luwə risi to dər dum be re isi do'a'ti. ¹⁷ Ningə, ndu ta madi te dōran'ti, ene: «In kam in Ngonn'm njendigi lə'm, ki rə'm nəl'm do'a'ti ngayn.†»

4

*Su nan Jeju**(Mrk 1.12-13; Luk 4.1-13)*

¹ Go'ti, Ndil Luwə ərnon Jeju aw si'ə dilələ'ti, kadi Su nan'a. ² Jeju əgi rə'ne nyakuso, kondə došo ki kadi, došo, ə go'ti bo ra'a. ³ Lo kin'ti, Su, njenan de'gi əti re rə'a'ti, el'ə ene: «Re in Ngonn lə Luwə ə, adi mbal'gi kin təl mapə adi m'oo.» ⁴ Ə Jeju ilə'ti ene: «Ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: De a isi ki do'ne taa ki takul nyakuso par el, nan ki takul ta'gi pəti ki tei ta Luwə'ti to*.»

⁵ Go'ti, Su aw ki Jeju me bebo'ti ki Jerujalem, ki in bebo ki to ta dangi tado Luwə, aw si'ə jam do Kəy'ti lə Luwə taa, ⁶ ningə el'ə ene: «Re in Ngonn lə Luwə ə, inyə j'i'ti taa osi adi m'oo. Tado ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: "Luwə a adi ndu'ne malayka'gi lə'ne kadi a lai'nu dala ji'de'ti, kadi nja'i tugə mbal el'."» ⁷ Jeju təl el'ə ene: «Ndangi me makitu'ti lə Luwə to eyina: A nan Burəbe Luwə lə'i el'.»

⁸ Su təl aw ki Jeju do mbal'ti ki ngal taa ngayn bay, əj'ə konbe'gi ki donangi'ti ne pəti, ki nyakingə'gi ki me'ti, ⁹ ningə el'ə ene: «M'a m'ad'i nya'gi kin pəti, loki re osi məkəs'i nanga non'm'ti ə ulə toji do'm'ti.» ¹⁰ Jeju təl el'ə ene: «In *Satan, əti kə sanyi. Tado ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: "A əsikurə Burəbe Luwə'ti lə'i, ningə in ki kar'ne ba par ə a re non'a'ti kadi in gos'o§."»

¹¹ Be ə, Su inyə Jeju ə əti aw. Ningə malayka'gi rei rə Jeju'ti, rai si'ə.

*Jeju iləmbər Poyta ki maji Galile'ti**(Mrk 1.14-15; Luk 4.14-15)*

¹² Dəkagilo madi, uwəi Jan dangay'ti, ə Jeju oo ta'a ningə, təl ər rə'ne aw Galile'ti. ¹³ Nan kin ə, inyə bebo ki Najaret'i, ə aw isi Kapernayim'ti yo. Kapernayim ki in bebo

* 3:3 3.3 Ejay 40.3 † 3:17 3.17 Pa'gi 2.7; Ejay 42.1 * 4:4 4.4 Ndukun ki nja joo 8.3 † 4:6 4.6 Pa'gi 91.11-12
‡ 4:7 4.7 Ndukun ki nja joo 6.16 § 4:10 4.10 Ndukun ki nja joo 6.13

ki ra kadi ba'ti ki Galile, donangi'ti læ Jabulon ge ki Nepitali ge. ¹⁴ Be kadi tolta ta ki njekeltakita Luwə'ti Ejay el ene:

¹⁵ «In de'gi ki Donangi Jabulon'ti ki donangi Nepitali'ti,

Ki sii ndəkba kadi babo'ti,

Gidi ba Jurden'ti,

In de'gi ki donangi Galile'ti,

Ki in de'gi ki in Juwipi'gi el!

Uri mbi'se oyi:

¹⁶ De'gi ki kete sii lo ki ndul'ti,

Oyi kunji kibo,

Ningə de'gi ki kete sii be læ yo,

Ki in lo ki ndul kururu,

Lo kunji te dɔ'de'ti*»

¹⁷ Dɔ gangi lowə'ti kin, Jeju ulə ngirə kiləmbər ene: «Inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kɔ, tado Konbe læ Luwə in ndəkba rɔ'se'ti.»

Njendo'gi ki dɔkete ki Jeju bar'de

(Mrk 1.16-20; Luk 5.1-11)

¹⁸ Ndo kare, Jeju ra njiyə kadi babo'ti, ki Galile ningə oo ngannkon'a'gi joo: adi in Simon ki bari'ə Piyər ingi ki ngonnkon'ne Andire ki in njendon kanji'gi, a iləi bandi me mann'ti. ¹⁹ Jeju el'de ene: «Rei go'm'ti adi m'ndo'se, kadi in tɔi nje sangi de'gi adi m'in kadi ingəi kaji.» ²⁰ Kalangiba, inyəi bandi'gi læ'de, ə awi uni go Jeju. ²¹ Jeju ɔ'ti ki kete nden ningə, oo ngannkon'nan'gi ki rangi joo: Jaki in ki Jan ki in ngann læ Jebede, sii me to'ti ki baw'de, isi rai go bandi'gi læ'de, ə bar'de. ²² Loki Jeju bar'de ningə, kalangi ba, inyəi baw'de Jebede ki to, ə awi uni go Jeju.

²³ Jeju njiyə donangi Galile'ti ba pəti, ndo nya de'gi me kəykawnan'gi'ti læ Juwipi'gi, iləmbər Poyta ki maji ki ɔjido Konbe læ Luwə, taa aji njemonyi'gi ki njeroto'gi ki dann de'gi'ti tɔ. ²⁴ Tɔbar li'ə sanan donangi'ti ki Siri ba pəti, adi rei ki de'gi pəti ki rɔ'de ra'de, njeroto'gi ki dangi dangi, nje ki ndil'gi ki majel rai'de ge, njedamsil'gi ge ki njerokoy njururu'gi ge, adi aji'de. ²⁵ Bulə de'gi ngayn rei go Jeju'ti. Nje kin donangi Galile'ti ge, donangi Bebo'gi'ti ki Dɔgi ge, bebo Jerujalem ge, ki donangi Jude'ti ge, ki donangi ki gidi ba Jurden'ti ge.

5

Jeju ndo nya njendo'gi læ'ne dɔ mbal'ti

(Mrk 3.13; Luk 6.12-13, 20)

¹ Loki Jeju oo bulə de'gi kin ningə, ɔ'ti aw isi dɔ mbal'ti, adi njendo'gi li'ə rei rɔ'a'ti.

² Lo kin'ti, Jeju ilə rɔ'ne ndo nya de'gi ene:

Maji ki rɔta'ti

(Luk 6.20-26)

³ «Majikur in læ nje ki oyi rɔ'de kadi n'asi el takum Luwə'ti, tado Konbe læ Luwə in yan'de.

⁴ Majikur in læ nje ki isi nonyi bone, tado lo ti ə Luwə a sol me'de.

⁵ Majikur in læ nje ki soli lom lom, tado Luwə a adi'de donangi kadikare'ti.

⁶ Majikur in læ nje ki bo ki kundə ra nya kigo ndu Luwə'ti in me de'ti, tado lo ti ə a ndanni.

⁷ Majikur in læ nje ki isi oyi kumtondo lə de'gi, tado Luwə a ra se'de maji.

⁸ Majikur in læ nje ki me'de in kare dɔ Luwə'ti, tado a oyi Luwə ki kum'de.

⁹ Majikur in læ nje ki isi sangi row lapiya, tado a bari'de ngann'gi læ Luwə.

¹⁰ Majikur in læ nje ki de'gi isi adi'de kon tado nyara ki dana, tado Konbe læ Luwə in yan'de.

¹¹ Majikur in læ'se loki de'gi isi taji'se ge, isi adi'se kon ge, isi tətita dɔ'se'ti ge tado læ'm. ¹² Rai rɔnel, tiləi kole, tado nyakugə goji'se in ngayn dɔran'gi'ti. *Njekeltakita Luwə'ti, ki rai kulə kete non'se'ti, ingəi kon kin be tɔ.

* 4:16 4.16 Ejay 8.23, 9.1

Nje kun go Kirisiti in kati ki kunjji ki donangi'ti
(Mrk 9.50, 4.21; Luk 14.34-35, 8.16, 11.33)

¹³ «Ingi ə in kati ki donangi'ti. Ningə kin ə mbann kati goto ə, de a ra bann ə kadi kati təl mbann gogi bay wa? Maj'a goto nga; a buki'ə kə gidi lo'ti kadi de'gi njiyəi do'ti par nga.

¹⁴ «Ingi ə in kunjji ki donangi'ti. Ningə bebo ki indəi'ə do mbal'ti taa, asi kadi a iyə ro'ne el. ¹⁵ De a ində por lambi'ti re'n kəy ə dow ngo do'ti el. A ində do nya'ti taa kadi de'gi ki me kəy'ti pəti oyi lo. ¹⁶ Be tə ə, kadi de'gi pəti oyi kunjji lə'se me nyara ki maji'ti. Ləki oyi nya ra'se ki maji ningə, a uləi toji do Baw'se Luwə'ti ki isi dərən'ti.

Nyando ki do ndukun'ti lə Luwə

¹⁷ «Maji kadi in məri toki m're kadi m'buji ndukun'gi lə *Moji eke ta lə njekeltakita Luwə'ti el. M're tado buji'de el, nan m're tado təl ta'de yo. ¹⁸ Toki rəta'ti, m'el'se, kete non kadi dərən in ki donangi kin a gotoi kə, ngonn kur ta ki nden be, eke ngonn ndaja madi ki me ndukun'ti lə Luwə ki ndangi ki a ər kə goto. A to be biti kadi nya'gi pəti ki ndangi me'ti rai nya. ¹⁹ De ki aldo ngonn mbərkikində ki nden be dann mad'a'gi'ti, ə ndo de'gi kadi rai toki in ra'n be tə ningə, a in ki du ngayn me Konbe'ti lə Luwə tə. Nan de ki təl ro'ne go'ti, ə ndo de'gi, a in kibo me Konbe'ti lə Luwə. ²⁰ Adi m'el'se: kin ə nyara ki dana lə'se utə nya njendo ndukun'gi lə Luwə ki Parisi'gi el ə, a uri me Konbe'ti lə Luwə el.

Nyando ki do wong'i'ti

(Mrk 11.25; Luk 12.57-59)

²¹ «Ingi, in gəri maji toki ndu ta el kaw'je'gi ene: "A təl de el,* de ki təl madi'ne ningə, maji kadi awi si'ə non njegangi ta'gi'ti."» ²² Nan m'in m'el'se: «De ki ra wong'i ki ngonnkon'ne, maji kadi awi si'ə non njegangi ta'gi'ti; de ki taji ngonnkon'ne "mbo", maji kadi awi si'ə non njegangi ta'gi'ti kibo lə Juwipi'gi; ə de ki bar ngonnkon'ne "man", maji kadi iləi'ə me por'ti ki biti ki non'ti. ²³ Kin ə aw ki kadikare lə'i ringiri lo kilə kadikare'ti kadi Luwə, ə me'i olo do'ti kadi ngonnkon'i aw sə'i ki ta madi ningə, ²⁴ maji kadi inyə kadikare kin non ringiri'ti, ə in re aw ulə noji nan'ti si'ə bay taa in təl re un kadikare lə'i adi Luwə.

²⁵ «Kin ə isi awi lo gangita'ti ki nje ta lə'i ə, ləki in do row'ti bay kin ə, in sangi row kadi ndu'se osi go nan'ti si'ə kalangi, nan to aw sə'i uləi ji njegangita'ti, adi njegangi ta uni uləi ji njero'gi'ti, adi njero'gi awi sə'i iləi'nu dangay'ti. ²⁶ Toki rəta'ti adi m'el'i, a te lo kin'ti el biti kadi ugə doboy sisi bay taa a inyəi'nu taa.

Nyando ki do kuwə marum'ti

(Mat 18.8-9; Mrk 9.43,47-48)

²⁷ «In gəri ndu ki el ene: "A uwə marum el†," kin maji. ²⁸ Nan m'in m'el'se: "De ki gon dene ki kumnda ə, uwə si'ə marum me'ne'ti nga." ²⁹ Kin ə kum'i ki dojikol'i'ti rai adi osi me majel'ti ə, ər'ə ilə kə sanyi. Tado in soti kadi ngonn ro'i kare goto, utə kadi iləi darə'i ba pəti me por'ti ki biti ki non'ti. ³⁰ Kin ə ji kol'i rai adi osi me majel'ti ə, in gang'a ilə kə sanyi. Tado, in soti kadi ngonn darə'i kare goto, utə kadi iləi darə'i ba pəti me por'ti ki biti ki non'ti.

Ta ki do gangi nan'ti lə dene ki dingəm

(Mat 19.7-9; Mrk 10.4-5, 10-12; Luk 16.18)

³¹ «In gəri kadi ndukun el bay tə ene: "Re de tuwə ne'ne ningə, kadi ad'a makitu gangi nan'‡." ³² Nan m'in m'el'se toki: "Re de tuwə ne'ne tado nya ki rangi, um in ta lə kaya ki ra el ə, de'ə kin sur'ə ta kuwə marum'ti. A re de ta dene ki ngaw'a tuwə ningə, de'ə kin təl njekuwə marum tə."»

Ta ki do kiw ro'ti

³³ «Ndu ta el kaw'je'gi kete bay tə ene: "Re iw ro'i do nya madi'ti ə, ra do'ti, kadi in ra nya ki iw ro'i do'ti non Burəbe'ti§." ³⁴ Nan m'in m'el'se toki a iw ro'i el to kiw el. A iw ro'i ki dərən el, tado in kumbər kisi Luwə; ³⁵ a iw ro'i ki donangi el, tado in kumbər kində nja'a; a iw ro'i ki Jerujalem el, tado in bebo lə Ngar kibo; ³⁶ a iw ro'i ki jam do'i el, tado in asi kadi in təl bin do'i kare be kaa ki nda'ti eke ki ndul'ti el. ³⁷ Re ta lə'se in oyo ningə, rai do oyo'ti, re ta lə'se in jagi ningə, rai do jagi'ti par tə, ə ndəgi ta pəti ki a re go'ti kin in ro Su'ti.

* 5:21 5.21 Tekitaga 20.13; Ndukun ki nja joo 5.17 † 5:27 5.27 Tekitaga 20.14; Ndukun ki nja joo 5.18 ‡ 5:31 5.31 Ndukun ki nja joo 24.1 § 5:33 5.33 Lebitiki 19.12; Kor Isirayel'gi 30.3

Ta ki dɔ dal ban'ti
(Luk 6.29-30)

³⁸ «In gər kadi ndu ta el ene: “Re de tɔ kum madi'ne ningə, in kadi toki tɔ kum'ə tɔ, a re de tətɪ ngangɪ madi'ne ningə, in kadi toki tətɪ ngang'a tɔ*.” ³⁹ Nan m'in m'el'se kadi in tanyi rɔ nje mendul el. Re de ində dow kot'i ki kol ə, in yətɪ dowə ki gəl ad'a ində bay. ⁴⁰ Re de aw sə'i non njegangita'ti kadi taa ku ki goji lə'i ə, ad'a in ki ngal dɔ'ti. ⁴¹ Re de ində tɔgi dɔ'i'ti kadi njiyə nja'i dər ə, njiyə si'ə njay dər joo. ⁴² De ki ra ki dəj'i nya ə ad'a, ningə re de tunəi nya ə ɔg'ɔ el tɔ.

Ta ki dɔ ndigi njeban'gi'ti
(Luk 6.27-28,32-36)

⁴³ «In gəri toki ndu ta el ene: “A in ndigi de mad'i, nan a ɔsi ta njeban lə'i'.” ⁴⁴ Nan, m'in m'el'se: In ndigi njeban'gi lə'se, elita ki Luwə tado lə nje ki isi adi'se kon. ⁴⁵ In rai be kadi in ngann lə Baw'se Luwə ki nje kisi dɔran'ti. Tado adi kadi ɔsi dɔ nje memajɪ'ti ki nje memajel. Adi ndi ədi dɔ njera nya'ti ki dana, ki njera nya'ti ki dana el. ⁴⁶ Kin ə in ndigi nje ki ndigi'se tɔ par ə, nyakugə goji ri ə Luwə a adi'se wa? *Njetalambo'gi kaa rai be tɔ. ⁴⁷ Kin ə rai lapiya ngannkon'se'gi par ə, ri ə tɔ ta dangi ə rai wa? Tado nje gər Luwə el kaa rai be tɔ. ⁴⁸ Ningə ingi, maji kadi in ndigi de'gi adi ɔsi taga panyi toki Baw'se Luwə ki dɔran'ti ndigi de'gi adi ɔsi taga panyi kin be tɔ.»

6

Ta ki dɔ ra ki njendoo'gi'ti

¹ «Kadi oyi maji, kin ə re isi rai nya ki ndu Luwə ndigi kadi rai ningə, maji kadi rai takum de'gi'ti ki kadi oyi'se el. Re rai be ningə, Baw'se ki isi dɔran'ti, a adi'se nyakugə goji lə'se el. ² Kin ə in ra ki njendoo ə, kadi tugə gəngi dɔ'ti kadi de'gi oyi el. In rai toki njekədikum de'gi isi rai ginn kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi kigo row'gi'ti kin el. Rai be kadi de'gi piti'de. Nan ki rɔta'ti, adi m'el'se, ingəi nyakugə goji lə'de nga. ³ Nan in, loki in ra maji ki njendoo'gi, maji kadi ji gəl'i gər nya ki ji kol'i adi el. ⁴ Be ningə, nya lə'i ki adi kin tɔ lo kiyə'ti, ningə Luwə ki oo nya'gi ki tɔ lo kiyə'ti, a ugəi ɓang'a.»

Ta ki dɔ kelta'ti ki Luwə

⁵ «Loki sii elita ki Luwə ningə, ononyi'se kadi rai toki njekədikum de'gi sii rai kin be el. Njekədikum de'gi ki ndigi ngayn kadi rai taa me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi ki ngangɪ row'gi taa elita ki Luwə. Ingi rai be kadi de'gi oyi'de. Nan ki rɔta'ti, adi m'el'se, ingəi nyakugə goji lə'de nga. ⁶ Nan in, loki ge kelta ki Luwə ningə, maji kadi ur kəy tɔ i'ti, uti takəy dɔ'i'ti, elta ki Luwə lo kiyə'ɔ'ti kin, ningə Baw'i Luwə ki isi lo kiyə'ɔ'ti, a oo, ə a adi nya ki in dəj'ə.

⁷ «Loki isi elita ki Luwə ningə, elita ki dɔnan'ti, dɔnan'ti tɔ de'gi ki nje gər Luwə el be el. Ingi oyi eyina, me ta'ti ki kel ngayn kin ə Luwə a oo'n dɔ ndu'de. ⁸ Maji kadi rai toki ingi isi rai kin be el, tado Baw'se Luwə gər nya'gi ki awi ki ndoo'ə, kete bay taa kadi eli si'ə ta dɔ'ti.

Kuji kelta ki Luwə
(Luk 11.2-4)

⁹ «Ingi ə, kadi elita ki Luwə eli eyina:

“Baw'je ki isi me dɔran'ti taa,
Kadi de ki ra gər tɔ'i toki in Luwə,
¹⁰ Kadi Konbe lə'i re.

Kadi de'gi rai ndigi lə'i dɔnangi'ti ne
Tokɪ nje ki dɔran'ti isi rai kin be tɔ.

¹¹ Adi'je nyakusɔ'je ki asi ta'je me ndo'ti ki ɓone.

¹² Inyə go majel'gi lə'je kɔ,

Toki j'in kaa j'inyə'i'n go majel'gi lə nje ki rai se'je majel kɔ kin be tɔ.

¹³ Inyə'je adi j'osi me nyanan'ti el,
Nan kadi ɔr'je ji Su'ti kɔ.

[Tado in ə, konbe, ki tɔgi, ki tɔɓar in lə'i biti ki non'ti.]”

¹⁴ «Kin ə inyəi go majel'gi lə de'gi kɔ ningə, Baw'se ki isi dɔran'ti a inyə go majel'gi lə'se kɔ tɔ. ¹⁵ A kin ə re inyəi go majel'gi ki de'gi rai sese kɔ el ningə, Baw'se a inyə go majel'gi lə'se kɔ el tɔ.

Kɔgi rɔ nyakusɔ

* 5:38 5.38 Tekitaga 21.24; Lebitiki 24.20; Ndokun ki nja joo 19.21 † 5:43 5.43 Lebitiki 19.18

¹⁶ «Loki oḡi ro'se nyakuso ningø, maji kadi in sikiti kum'se sikiti sikiti to njekødikum de'gi kin be el. Ingi, sikiti kum'de kadi de'gi oyi'de toki n'ogi ro'de nyakuso. Nan toki rota'ti, adi m'el'se, ingøi nyakugø goji læ'de nga. ¹⁷ Ningø in, loki oḡi ro'i nyakuso ningø, maji kadi togi takum'i suki suki, ø ndu do'i bulu bulu. ¹⁸ Tado kadi de'gi gøri, toki oḡi ro'i nyakuso, el. Ningø, Baw'i ki isi lo kiyøro'ti par ø oo, in ki gør nya ki to lo kiyøro'ti a adi'se nya ki in døji'ø.

Nyakingø ki døran'ti
(Luk 12.33-34)

¹⁹ «In mbonyi nyakingø'gi tado læ'se dønan'ti dønan'ti dønan'gi'ti ne el. Dønangi ki in loki nya ki søm'ti a ndusi ge, yon'gi a onyi ge, taa njeboḡi'gi a mbuti bolo bør kadi boḡi ge. ²⁰ Nan kadi in sangi kadi awi ki nyakingø'gi læ'se døran'ti taa ki in lo ki nya ki søm'ti a ndusi el num, yon'gi a onyi el num, taa njeboḡi'gi a mbuti bolo bør kadi boḡi el num to. ²¹ Tado lo ki nyakingø læ'i in søm'ti, me'i a in søm'ti to.»

Kum in lambi læ darø
(Luk 11.34-36)

²² «Kum de ø in lambi læ darø'a. Kin ø re kum'i oo lo maji ningø, darø'i pøti in me kunji'ti. ²³ A kin ø re kum'i oo lo maji el to ningø, darø'i pøti in me lo ki diw'ti to. A kin ø re kunji ki to ro'i'ti kin tøl diw ningø, a in diw ki dum kelta'a.»

Me ki ra sururu
(Luk 16.13, 12.22-31)

²⁴ «De ki a ra kuløbør læ ngar'gi joo goto: eke øsi ta ki kare ø, a ndigi ki nungi, eke kidi ki kare ø a uwø ki nje ki nungi to. A asi kadi rai bør læ Luwø num, bør læ nar num el.»

²⁵ In tado kin ø, m'el'se kadi adi me'se ra sururu do nyakuso'se'ti ki mann kanyi'se'ti ki kadi sii ki dø'se taa el, taa do ku kø'se'ti el num to. Tado kisikidøtaa utø nyakuso, taa darø de utø ku ki kø to. ²⁶ Gonyi yøl'gi ki ra nali dann nøl'ti kin oyi, duwi ko el num, tøti ko el num, taa kawu nya me dam'ti el num to, nan Baw'se ki isi døran'ti taa, adi'de nya soi maji. Eke, ingi, utøi yøl'gi kin gidi banyi banyi el wa? ²⁷ Nan dann'se'ti ø asi kadi a ilø ngonn kadi ki nden be do ndø kisikidøtaa'ti ki takul me ki ra sururu læ'ne wa? ²⁸ Asi el, nga ra bann be ø me'se ra sururu do ku kø'se'ti wa? Gonyi puti kam'gi ki rai me mu'ti kin oyi. Rai kulø madi el num, oji ku el num to, nan ²⁹ ngar Salomon ki to'a bær ngayn me nyakingø'ti kin kaa oḡ ku ki ndole asi nan ki ki kare dann'de'ti el*. ³⁰ Ø kin ø Luwø ulø ku ro ngann mu'gi'ti ki j'oo'de bone, ø lo ti par ø a onyi por kin be ningø, ra bann ø in de'gi taa a ulø ku ro'se'ti el wa? In ton'gi me kunme'ti. ³¹ Adi me'se ra sururu kadi eli eyina: «Ri ø j'a j'usoi wa? Ri ø j'a j'anyi wa? J'a j'ingøi ku ra ø j'a j'oi wa?» el. ³² Nya'gi kin pøti, in de'gi ki gøri Luwø el, ø sii sangi ki non kum de'ti. Ningø Luwø ki Baw'se ki isi døran'ti gør maji kadi awi ki ndoo'ø to. ³³ Sangi Konbø læ Luwø ki ra nya ki dana takum'ø'ti kete, ningø a adi'se ndøgi nya'gi kin pøti dø'ti. ³⁴ Adi me'se ra sururu øjido ndø ki lo ti'ti el. Tado ndø ki lo ti'ti aw ki me ki ra sururu læ'ne. Ndo'gi pøti awi ki nya torø ki sow dø'de, um awi ki mad'a dø'ti el.

7

Takigangi dønan'ti
(Luk 6.37-38,41-42)

¹ Gangita dø de'ti el, kadi Luwø gangi ta dø'se'ti el to. ² Tado Luwø gangi ta dø'se toki in gangi do madi'se'gi'ti be to. Ningø kadi gøri toki nya ki mboji adi de'gi kin ø Luwø a mboji'n adi'se to. ³ Ra bann be ø, oo bunø mu ki to kum ngonnkon'i'ti yo, ø oo kagi ki boi ki to yan'i'ti kin el wa? ⁴ Kagi ki boi ø to kum'i'ti ne to kin, nga ki gorow ki bann ø a el ngonnkon'i ene: «Ngonnkon'm, adi m'un bunø mu ki to kum'i'ti kin» wa? ⁵ In njekødikum de'gi, un kagi ki boi ki kum'i'ti kin ningø to, a oo lo ar njay kadi un'n bunø mu ki kum ngonnkon'i'ti.

⁶ «Ononyi'se kadi adi nya ki ar njay busi'gi, nan be el ø a tøli ki dø'se'ti to tonyi'se. Be to'a in buki mædikøsi'gi læ'se non køsongi'gi'ti el, nan be el ø a in njiyøi dø'ti, mbisøi ki nja'de.»

Døji nya Luwø
(Luk 11.9-13)

⁷ «Døji ø a adi'se, sangi ø a ingøi, indøi takøy ø a tei adi'se. ⁸ Tado de ki døji ø a adi'ø, de ki sangi ø a ingø, de ki indø takøy ø a tei adi'ø to. ⁹ Nan dann'se'ti ø ngonn'o døj'ø

* 6:29 6.29 1Ngar'gi 10

mapa ningø un mbal taa ad'a wa? ¹⁰ Eke døj'ø kanji ningø un lii taa ad'a wa? ¹¹ A kin ø, ingi ki in de'gi ki majel kin mindi ø gøri row kadi nya ki maji ngann'se'gi ningø ra bann be ø, Baw'se ki isi me dōran'ti taa kin taa a adi nya ki maji de'gi ki døj'ø el wa?

¹² «Nya'gi pøti ki in ndigi kadi de'gi rai adi'se kin ø rai adi'de tō. Tado inbe kin ø in nyando ki to me ndukun'gi'ti lø Moji num, me ta'gi'ti ki njekeltakita Luwø'ti ndangi num tō.

Ta row'gi ki joo
(Luk 13.23-24)

¹³ «Uri ki tarow ki mbøngirø, tado tarow ki tati panyi te row'ti ki tati panyi'ti ki kun'ø on el, ki nje kaw ki de'gi tuji'ti. Nga ningø, in row'ø kin ø de'gi ngayn uni. ¹⁴ Ningø tarow ki nje kaw ki de'gi kaji'ti ta'a in mbøngirø ba, uwø de'gi. Ningø row'ø kin, njekun'ø'gi in ngayn el.

Nje bar rø'de njekeltakita Luwø'ti ki in nje ngom'gi
(Luk 6.43-44)

¹⁵ «Indøi kumkødi dō rø'se'ti ki rø nje bar rø'de njekeltakita Luwø'ti nan ingi el. A rei rø'se'ti, a oyi gidi'de taga ne in bati'gi, nan me de'ti køy, in jagum'gi ki njetoko nyakul'gi. ¹⁶ A in kigo kulø ra'de'ti nga ø a gøri'de. De a ujø kandi nju dō konn par'ti el, taa de a ujø kandi mbaykote dō konn ngan'ti el tō. ¹⁷ Kagi ki maji, ningø a andi kandi ki maji, ø kagi ki majel, a andi kandi ki majel tō. ¹⁸ Kagi ki maji ki kadi a andi kandi ki majel goto, taa kagi ki majel ki kadi a andi kandi ki maji kaa goto tō. ¹⁹ Kagi ki ra ki andi kandi ki majel, a tugøi'ø kadi iløi'ø me por'ti ko. ²⁰ Adi, a in kigo kuløra nje ngom'gi ki nje k'el k'ene n'in njekeltakita Luwø'ti ø a gøri'de.»

Njendo'gi ki røta'ti
(Luk 6.46, 13.25-27)

²¹ «In nje ki sii bari m'in "Burøbe, Burøbe!" ta'de'ti ne par kin ø a uri pøti Konbe'ti lø Luwø el, nan in nje ki sii rai go ndigi'ti lø Bai ki isi me dōran'ti taa. ²² Ndo gangita'ti ø, de'gi ngayn a eyina: "Burøbe, Burøbe! in me tō'i'ti el ø j'eli'n ta ki ta Luwø'ti wa? In me tō'i'ti el ø ji tuwø'n ndil'gi ki majel wa? In me tō'i'ti el ø ji ra'n nyakøji'gi ngayn ki øti bøl bøl wa?" ²³ Ningø lo kin'ti, m'a m'el'de ki taga wangi m'ene: "Øri rø'se sanyi nu, m'gør'se nja kare el, in ki in njeramajel'gi*!"

Køy'gi joo
(Luk 6.47-49)

²⁴ «Be ø, de ki ra ki oo ta'gi ki m'el kin, ø tøl rø'ne go'ti ningø, to to de ki njekumkar, ki ra køy lø'ne dō gadi'ti be. ²⁵ Adi loki ndi ødi ningø, mann kon lo re un køy kakin, taa nøl kaa ulø ki dō'ti tō, nan køy budi nanga el, tado ngirø in dō gadi'ti. ²⁶ Nan de ki ra ki oo ta'gi ki m'el kin, ø tøl rø'ne go'ti el ningø, to to de ki mbo, ki ra køy lø'ne dō nangira'ti be. ²⁷ Adi loki ndi ødi ningø, mann kon lo re un køy kakin, num taa nøl kaa ulø ki dō'ti tō, ningø køy budi nanga mur mur, adi tor'ø to dilø yiw.»

Tøgi nyando lø Jeju
(Mrk 1.22; Luk 4.32)

²⁸ Loki Jeju tølta ta lø'ne, nyando li'ø øti bulø de'gi bøl ki dum. ²⁹ Tado ndo nya to de ki aw ki tøgi ki in rø Luwø'ti, um ndo nya to njendo'de ndukun'gi lø Luwø el.

8

Jeju aji njebanji
(Mrk 1.40-45; Luk 5.12-14)

¹ Loki Jeju in ki dō mbal'ti isi ur ki nanga, bulø de'gi ngayn in go'ø'ti. ² Njebanji kare te re rø Jeju'ti, øsi mækøsi'ne nanga non'a'ti, ningø el'ø ene: «Burøbe, re in ndigi ø, a adi banji lø'm ur kadi rø'm ar njay.» ³ Jeju ulø ji'ne, ødi'n'ø, ningø el'ø ene: «M'ndigi, ø kadi banji lø'i ur, adi rø'i ar njay.» Tanan'ti non, banji li'ø ur, adi rø'a ar njay. ⁴ Go'ti Jeju el'ø ene: «Ononyi kadi el ta'a de madi, ø aw øji rø'i njekujønyamosi kadikare ningø adi kadikare kujønyamosi kar rø toki ndukun lø Moji døj'i'n. Ra be kadi gøri toki banji lø'i ur adi ingø lapiya*.»

Jeju aji njekulø lø kibo lø kuti njerø'gi ki bu
(Luk 7.1-10; Jan 4.43-54)

* 7:23 7.23 Pa'gi 6.9 * 8:4 8.4 Ki go jibøl ra'a'ti lø Juwipi'gi, njebanji in de ki de'gi oyi'ø kadi ar njay el, adi asi kadi aw lo nyara'gi'ti ki bar to Luwø el, Lebitiki 14.2-32.

⁵ Jeju isi ur ki me be'ti ki Kapernayim ningø, de ki Røm'ti kare ki in kibo læ kuti njero'gi ki bu, re ro'a'ti, non ki do'a'ti ene: ⁶ «Burøbe, njekulø læm kare to monyi be non, nja'a oy njururu, adi ingø kon ngayn.» ⁷ Ø Jeju el'ø ene: «M'a m'aw kadi m'aj'a.» ⁸ Nan kibo læ kuti njero'gi ki bu tæl el'ø ene: «Burøbe, m'in m'asi kadi indø nja'i ta køy'ti læm el, ø elta kare par ø ngonn njekulø læm a ingø lapiya. ⁹ M'el be tado, m'in ki do'm m'in ginn togi'ti læ nje ki do'm'ti, ningø m'aw ki njero'gi ginn togi'ti læm to. Adi re m'el njero kare m'ene: "Aw!", ningø aw; re m'el ki nungi m'ene: "Re!", ningø re; kin ø m'el ngonn njekulø læm m'ene: "In ra nya kin be!", ningø ra nya'a kakin to.» ¹⁰ Loki Jeju oo ta kin ta'a'ti, pit'ø, ø el nje ki ra njiyøi go'ø'ti ene: «Toki røta'ti adi m'el'se, ko kunme ki be kin m'ingø rø de madi'ti dønangi ki Isirayel'ti el ðay. ¹¹ Nga ningø, m'el'se ðay to, de'gi ngayn in Juwipi'gi el, a in ki lo kuwø kadi'ti, lo kurkadi'ti kadi rei sii ta nyakusø'ti ki Abiraham, Isaki ki Jakobi me Konbe læ Luwø. ¹² Nan nje'gi ki kete ki Konbe ki dorant'i søw do'de, a buki'de kø taga, me lo ki diw'ti. Lo ki a nonyi'ti ge, a ngori ngang'i de'ti ge.» ¹³ Ningø, Jeju tæl el kibo læ kuti njero'gi ki bu kakin ene: «Maji, aw! Ningø kadi ngonn njekulø læ'i aji kigo kunme'ti læ'i kin.» Ningø do kad'a'ti non, ngonn njekulø læ'i ingø lapiya to.

Jeju aji njemonyi'gi ngayn

(Mrk 1.29-34; Luk 4.38-41)

¹⁴ Go'ti, Jeju aw me køy'ti læ Piyør ningø, oo møm'ø ki dene to nanga, ro'a on por rigi rigi. ¹⁵ Ø Jeju ødi ji'ø, ningø, ro'a ki kete tingø ngayn kakin, tæl søl, adi ingø lapiya. Go'ti, indø taa ra nyakusø adi Jeju.

¹⁶ Loki lo søl, de'gi rei ki njemonyi'gi ngayn ki ndil'gi ki majel rai'de, rø Jeju'ti. Adi Jeju tuwø ndil'gi ki majel kakin do'de'ti kø ki ta ki ta'ne'ti, taa aji njemonyi'gi pøti to. ¹⁷ Be kadi ta ki njekeltakita Luwø'ti Ejay el kakin tolt'a'ne. Ejay ene:

«Oy tuji'gi,

Ki monyi'gi læ'je ki do'ne'ti†.»

Kun go Jeju

(Luk 9.57-60)

¹⁸ Ndo kare, Jeju oo bulø de'gi ngayn iløi nan gugi gid'ø, ilø ndu'ne adi njendo'gi læ'ne kadi n'gangi ba, nanyi dowø'ti ki kare. ¹⁹ Lo kin'ti, njendo ndukun læ Luwø kare re rø Jeju'ti el'ø ene: «Njendo de'gi, m'a m'un go'i lo'gi pøti ki a aw'ti.» ²⁰ Ø, Jeju el'ø ene: «Njan'gi ai ki be to'de, taa yøl'gi ai ki køy læ'de to, nan m'in *Ngonn de m'aw ki lo ki kadi m'ulø do'm'ti el.» ²¹ De kare dann njendo'gi'ti læ Jeju el'ø ene: «Burøbe adi'm tarow adi m'aw m'duw bai ðay taa.» ²² Ningø Jeju el'ø ene: «Un go'm, ø inyø njekoy'gi adi duwi njekoy'gi læ'de.»

Jeju ndangi nøl ad'a ra lo kati

(Mrk 4.35-41; Luk 8.22-25)

²³ Jeju ala me to'ti, ningø njendo'gi læ'i alai go'ø'ti. ²⁴ Ningø nyi, nøl kibo ngayn uwø'de bus do ba'ti, adi to aw to nduyi mann. Lo'ti kin, Jeju isi to ði. ²⁵ Nga a, njendo'gi læ'i rei ro'a'ti, ndøli'ø ki non ta de'ti eyina: «Burøbe, aji'je, nan j'a j'oyi.» ²⁶ Ø Jeju el'de ene: «Ra bann ø ðoli be wa? In de'gi ki kunme læ'se in nden ba.» Ningø Jeju indø taa, ndangi nøl ingi ki ba, adi lo tøl to jijiji. ²⁷ Nya kin øti de'gi bol ngayn, adi eli eyina: «De'ø inbe kam in de ki bann ø, nøl'gi ki ba'gi kaa tæli rø'de go ta'ti læ'i be wa?†»

Jeju tuwø ndil'gi ki majel do dingøm'gi'ti joo

(Mrk 5.1-20; Luk 8.26-39)

²⁸ Loki Jeju re te gidi ba'ti, dønangi'ti læ de'gi ki Gadara, dingøm'gi joo, ki ndil'gi ki majel rai'de tei ki doðadi'gi'ti rei ingø'ø. De'gi kin rai nya majel ngayn, adi de ki kadi un row kin goto.

²⁹ Lo kin'ti, iløi rø'de uri køl eyina: «Ngonn læ Luwø, in ri ø in ge rø'je'ti wa? In re ne kadi adi'je kon kete non doðkagilo'ø'ti wa?» ³⁰ Nga ningø, bulø køsongi'gi ngayn ra søi nya kadi lo'ti non sanyi nden. ³¹ Ø ndil'gi ki majel nonyi do Jeju'ti eli'ø eyina: «Re in tuwø'je ø, adi j'aw j'ur me køsongi'gi'ti kam.» ³² Nga anyi, Jeju el'de ene: «Awi!» Ningø tei, awi uri me køsongi'gi'ti, adi bulø køsongi'gi ðingøi nan kadi mbal'ti taa, tosi me ba'ti, anyinan mann oyi. ³³ Nje ngøm køsongi'gi anyinan awi me bebo'ti, øri poy nya ki ra nya, ki nya ki te do dingøm'gi'ti ki joo ki ndil'gi ki majel rai'de kakin, pøti adi de'gi oyi. ³⁴ De'gi pøti ki me bebo'ti tei awi kadi ingøi Jeju, ø loki oyi'ø ningø, døji'ø kadi inyø dønangi læ'de ø aw.

9

Jeju aji njerəkoy njururu
(Mrk 2.1-12; Luk 5.17-25)

¹ Jeju al me to'ti, ində ba gangi, aw me bebo'ti lə'ne. ² De'gi madi oti de ki rə'a oy njururu ki to me nya koti njemonyi'gi'ti, rei si'ə rə Jeju'ti. Loki Jeju oo kunme lə'de ningə, el de ki rə'a oy njururu kakin ene: «Ngonn'm, un me'i, majel'gi lə'i in ki kinyə go kə.» ³ Lo kin'ti, njendo ndukun'gi lə Luwə ki nungi elita me de'ti eyina: «De kam, elta ki mal də Luwə'ti!» ⁴ Nan Jeju gər mərta lə'de, adi el'de ene: «Tadə ri ə isi məri ta'gi ki majel ki be me'se'ti wa?» ⁵ Kel de kene: «Majel'gi lə'i in ki k'inyə go kə» ə ngan ngayn el, eke kel'ə kene: «Ində taa, ə njiyə» ə ngan ngayn el wa? ⁶ Re in be, m'a m'oji'se kadi gəri toki m'in Ngonn de, m'aw ki togi dənangi'ti ne, kadi m'inyə'n go majel'gi lə de'gi kə.» Ningə, Jeju el njerəkoy njururu ene: «Ində taa, un tuwə lə'i, ə aw be.» ⁷ Ningə dingəm ində taa, ə un row, aw be. ⁸ Loki kum bulə de'gi oo nya kin, ra'de bol ki dum, adi ulai toji də Luwə'ti, ki adi de'gi togi ki əti bol be kin.

Jeju bar Matiye kadi un go'ne
(Mrk 2.13-17; Luk 5.27-32)

⁹ Loki Jeju oti non isi aw ningə, lo dər'ti ki isi dər, oo dingəm ki bari'ə nan Matiye, isi me kəy taa lambə'ti. Ə Jeju el'ə ene: «Un go'm.» Ningə Matiye ində taa, un go Jeju. ¹⁰ Goti, Jeju isi ta nyakusə'ti me kəy'ti lə Matiye. Nga ningə njetalambo'gi ki ndəgi njeramajel'gi, ngayn rei, sii nan'ti ki Jeju ki njendo'gi li'ə ta nyakusə'ti. ¹¹ Loki Parisi'gi oyi Jeju isi sə nya ki de'gi kin ningə, eli njendo'gi li'ə eyina: «Ra bann ə Njendo'se nya isi sə nya ki njetalambo'gi ki njeramajel'gi wa?» ¹² Ə Jeju oo ndu'de, adi el'de ene: «In de'gi ki njemonyi'gi ə a sangi de ki njera de monyi, um in nje rə ngan'gi ə a sangi de ki njera de monyi, el. ¹³ Ai sangi kadi gəri me ta kin: Luwə el ene: «In koo kumtondoo ə m'ge, um in kujə mosi kadikare par el* . Tadə, m're tadə bar nje ki ra dana'gi el, nan m're tadə njeramajel'gi yo'».

Jeju elta də kəgi rə nyakusə'ti
(Mrk 2.18-22; Luk 5.33-39)

¹⁴ *Njendo'gi lə Jan Batisi rei ingəi Jeju eli'ə eyina: «Ra bann ə j'in ki Parisi'gi j'əgi rə'je nyakusə, ə njendo'gi lə'i əgi rə'de nyakusə el wa?» ¹⁵ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Oyi kadi de'gi ki bari'de lo nyakusə taa nan'ti, a in ki ronel el, dəkagilo'ti ki nje taa dene isi'n se'de nan'ti wa? Ndə a re non kadi a uni njetaa dene dann'de'ti ningə, dəkagilo'ti kin ə a əgi rə'de nyakusə. ¹⁶ De a un ta ku ki sigi kadi ilə'n kum ku ki kəkə el. Re in be ə, ta ku ki sigi kakin a in ki ki kəkə raki raki, kadi bolo a to wororo utə ki kete bay. ¹⁷ Taa, de a un yiwi kandi nju ki in el bay uti me mbu ndar'gi'ti ki kəkə el tə. Re in be ningə, ləi yiwi kandi nju a in ningə, mbu ndar'gi a nduwi, kadi yiwi kandi nju a lo kə num, taa mbu ndar kaa təli nya ki tuji kə num tə. Be ə, re yiwi kandi nju in el bay ningə, maji kadi mbu ndar in ki sigi taa. Be ningə, mbu ndar a ndu el num, yiwi kandi nju ki me'ti kaa a lo kə el num tə.»

Jeju aji ngonn ki dene ingi ki dene ki njemonyi mosi
(Mrk 5.21-43; Luk 8.40-56)

¹⁸ Loki Jeju ra el'de ta kin ningə, kibo lə Juwipi'gi kare, re əsi məkəsi'ne nanga non'a'ti, el'ə ene: «Ngonn'm ki dene ki du oy tanan'ti ne bay. Nan re in re ində ji'i də'a'ti ə, a təl təsi ndəl.» ¹⁹ Jeju ində taa, un go'ə in ki njendo'gi lə'ne.

²⁰ Ningə, dene kare ki monyi mosi ad'a kon bal dəgi gidə in joo, re ndəkba rə Jeju'ti, ki row ki gidə'ti, ədi ta ku li'ə. ²¹ Tadə el me'ne'ti ene: «Kin ə re ku li'ə inbe par mindi ə m'ədi kaa, rə'm a ingə lapiya.» ²² Jeju ilə rəti oo'ə, ningə el'ə ene: «Uwə togi ba, ngonn'm, kunme lə'i aj'i.» Ningə də kad'a'ti inbe kin par ə dene ingə lapiya.

²³ Loki Jeju re te me kəy'ti lə kibo lə Juwipi'gi kakin ningə, oo nje kol nal'gi ki bulə de'gi singəi səkitə dənani'ti, ə el'de ene: ²⁴ «Ōri rə'se gəgi, ngonn dene oy el, nan to bi kare.» De'gi uwəi Jeju kəgi. ²⁵ Loki adi bulə de'gi tei taga ningə, Jeju ur kəy, uwə ji ngonn, ningə ngonn dene ində taa. ²⁶ Poy nya kin sanan ki dənangi ki non ba pəti.

Jeju adi njekumtə'gi joo oyi lo

²⁷ Loki Jeju isi aw, njekumtə'gi joo uni go'ə, elita ki ndu'de ki boi eyina: «Ngonnkaw Dabidi', oo kumtondoo lə'je.»

²⁸ Jeju re be ningə, njekumtə'gi ki joo kakin rei rə'a'ti ndəkba, ə Jeju el'de ene: «Oyi kadi uwəi kul'm toki m'asi ra nya kin inbe kare wa?» Ə njekumtə'gi ilə'ə'ti eyina:

* 9:13 9.13 Oje 6.6 † 9:27 9.27 Gonyi Mrk 10.47 ki ta ki do'ti ginn makitu'ti nanga.

«Oyo, j'oo kadi asi, Burəbe.»²⁹ Lo kin'ti, Jeju ɔdi kum'de, ə el'de ene: «Maji, kadi nya'gi rai nya kigo kunme'ti lə'se!»³⁰ Ningə, kum'de oo lo. Ningə, go'ti, Jeju ndəji'de ki togi'ne ene: «Oyi maji, kadi de madi gər nya ki ra nya kin el.»³¹ Nan loki tei ki taga be par ə, uləi ngirə kelta ki do'a'ti ki go donangi ki non pəti.

Jeju tuwə ndil ki majel do de'ti ki elta el
(Luk 11.14-15)

³² Loki njekumto'gi tei awi ningə, de'gi rei ki de kare ki ndil ki majel ra'a adi elta el.
³³ Jeju tuwə ndil ki majel ningə, dingəm ki kete elta el kakin təl elta. Ningə nya kin ra adi ndil bulə de'gi ngayn te saw, adi eli eyina: «J'oo nya ki be kin donangi Isirayel'ti nja kare el bay!»³⁴ Nan Parisi'gi eli eyina: «In ki togi lə ngar lə ndil'gi ki majel, ə isi tuwə'n ndil'gi ki majel.»

Jeju oo kumtondoo lə bulə de'gi
(Mrk 6.6,34; Luk 10.2)

³⁵ Jeju aw ki ngann be'gi ki bebo'gi, ndo nya me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi, iləmbər Poyta ki maji do Konbe'ti lə Luwə, taa aji njemonyi'gi ki njeroto'gi pəti tɔ. ³⁶ Loki Jeju oo bulə de'gi, oo kumtondoo lə'de, tado kər ra'de, togi'de goto, rai to bati'gi ki njekul'de goto be.³⁷ Be ə, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Ko ki asi kujə, dilə in ngayn, nan njekujə'gi in ngayn el. ³⁸ Ə elita ki Be nje ko, adi ulə ki nje ra ko'gi me ndoo'ti lə'ne.»

10

Njendo'gi lə Jeju ki do'gi gidə in joo
(Mrk 3.16-19; Luk 6.14-16)

¹ Jeju bər njendo'gi lə'ne ki do'gi gidə in joo, adi'de togi kadi tuwəi ndil'gi ki majel'gi, aji njemonyi'gi ki nje roto'gi, pəti. ² Tɔ njekawkulə'gi ki do'gi gidə in joo ə to kin: In ki do'kete in Simon, ki bari'ə nan Piyər in ki ngonkon'ne Andire; Jaki in ki Jan ki ngann lə Jebede; ³ Pilipi in ki Batilemi, Tomasi in ki Matiye, ki njetalambo; Jaki, ki ngonn lə Alpe in ki Tade; ⁴ Simon, ki in mbunə nje rɔ tado kingə do lə be lə'de in ki Judasi Isikariyoti, ki njekundo Jeju.

Jeju ulə njekawkulə'gi lə'ne ki do'gi gidə in joo
(Mrk 6.7-11; Luk 9.2-5; Luk 10.3-12)

⁵ Jeju ulə njekawkulə'gi lə'ne ki do'gi gidə in joo ki ndu kin ene: «Ai rɔ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, el, taa ai me bebo'gi'ti lə de'gi ki *Samari el tɔ. ⁶ Ai ki rɔ ginn koji'ti ki *Isirayel, ki toi to bati'gi ki ndəmi be kin yo. ⁷ Do row'ti, iləi mbər toki Konbe lə Luwə in ndəkba. ⁸ Ə aji njemonyi'gi, adi njekoy'gi indəi taa lo koy'ti, adi banji ur kɔ rɔ njebanji'gi'ti adi rɔ'de ar njay, ə tuwəi ndil'gi ki majel do de'gi'ti tɔ. In nya ki ingəi kare, ə adi de'gi kare to. ⁹ Uni ɔr, eke nar, eke silə, iləi do ndar'ti ki bədi'se'ti el. ¹⁰ Taa, uni bəl kaw mbah el num, ɔyi ku joo el num, ɔyi sa el num, uni kagi tɔsi el num tɔ. Tado maji kadi nje ra kulə ingə nyakuso'ne ji de'gi'ti ki ra kulə dann'de'ti. ¹¹ Loki uri me ngonn be'ti, eke me bebo'ti ə, dəji ta, ə re ingəi de ki asi kadi uwə'se rɔ'ne'ti ningə, sii be li'ə non biti kadi awi. ¹² Loki uri me kəy'ti ningə, rai de'gi ki me'ti lapiya. ¹³ Kin ə re uwə'se ki rɔ'de'ti ningə, kadi lapiya lə'se aw ki do'de'ti, a kin ə re uwə'se ki rɔ'de'ti el tɔ ningə, kadi təlɔ tai lapiya lə'se gogi. ¹⁴ Loki uwə'se ki rɔ'de'ti el, mbeti koo ta lə'se, ə sii awi, ə inyəi me kəy kin, eke bebo kin ningə, kadi indəi bu ki nja'se'ti kɔ, kadi toji toki nya kare ki doo'se nan'ti se'de goto*. ¹⁵ M'el'se toki rɔta'ti, ndo gangi ta'ti ə, ta ki gangi ki do be'ti kin a utə yan be ki Sodom ki Gomor bay†.

Kon ki a ingə njendo'gi lə Jeju
(Mrk 13.9-13; Luk 12.11-12, 21.12-19)

¹⁶ «Oyi, m'a m'ula'se to bati'gi dann jagum'gi'ti. Maji kadi indəi kumkədi do rɔ'se'ti to lii'gi be, ə sɔli lom lom to dər'gi be tɔ. ¹⁷ Adi kum'se ədi do rɔ'se'ti ki rɔ de'gi'ti, tado a awi sese lo gangi ta'gi'ti, a tindəi'se ki ndəy hawlay me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi. ¹⁸ A awi sese non nje konbe'gi'ti, ki ngar'gi ki boi tado lə'm. Lokin'ti, ingi ki de'gi ki in Juwipi'gi el, a in tarow ki te kadi a ingəi mannaji ki do'm'ti ki rɔ'se'ti. ¹⁹ Loki a uwəi'se kadi a awi sese lo gangita'ti, ononyi'se kadi me'se bəl, kene ke ta ri ə a eli'de wa, eke a eli'de ki kuji ki bann wa? Ta ki kadi a eli'de ningə, Luwə a ində ta'se'ti low'ə'ti non. ²⁰ Tado in inbe'gi ə a elita el, nan in Ndil Baw'se Luwə ə a un'se kadi el'n ta.

‡ **9:36** 9.36 Kər Isirayel'gi 27.17; 1Ngar'gi 22.17 * **10:14** 10.14 Ki go kuji ra'a'ti lə Juwipi'gi, kində bu ki nja'ti kɔ, toji toki loki n'in'ti, eke be ki n'tei me'ti ki taga kin, nya kare ki doo'de si'ə nan'ti goto. † **10:15** 10.15 Lo tum ginn nya'gi 18-19

²¹ «Ngannkon'a'gi a uni dɔ nan awi lo tɔl nan'ti, baw ngonn a aw ki ngonn kadi tɔli'ə kɔ, ningə ngann'gi a ɔsi ta njekoji de'gi, ə a uni dɔ'de awi kadi tɔli'de tɔ. ²² De'gi pəti a ɔsi'se ta tado lə'm, nan de ki uwə tɔgi'ne ba bitɔ dɔboy'ti, ə a ingə kaji. ²³ Loki a adi'se kon me bəbo'ti ki kare ə, anyinan awi ki nungi'ti. Ningə toki rɔta'ti, adi m'el'se, a anyinan uləi ta nja bəbo'gi ki Isirayel'ti nan'ti el bəy ə Ngonn de a re. ²⁴ Njendo utə njendo'ə nya el, taa bəy utə bə'ne el tɔ. ²⁵ Njendo, re asi ki njendo'ə nya be ningə, in ngayn; ə bəy, re asi ki bə'ne ningə in ngayn tɔ. Kin ə, bə nje kəy inbə mindi ə, de'gi bari'ə Beljəbul ki in ngar lə ndil'gi ki majel ningə, nje ki me kəy'ti li'ə yan'de a to bann?

Luwə ki kar'ne ba ə in de ki maji kadi de bɔl'ə
(Mrk 8.38; Luk 9.26, 12.2-9)

²⁶ «Boli'de el, tado nyara ki gidi kuwə ki ginn'ə a te el goto, taa nya ki to lo kiyə'ti, ki de a gər el kaa goto tɔ. ²⁷ Nya ki m'el'se me lo ki diw'ti, eli taa kada wangɔ, ə nya ki de'gi eli kɔtirɔ mbi'se'ti nyəm nyəm, iləi mbər'ə jam dɔ kəy'ti taa tɔ. ²⁸ Boli de'gi ki nje tɔl darɔ'se par, um asi tɔl ndil'se el kin, el. Nan kadi in bɔli Luwə ki asi kadi tuji ndil'se in ki darɔ'se nan'ti me por'ti ki bitɔ ki non'ti kin. ²⁹ Ke de ndogi yəl'gi joo ki silə kare el wa? Nan in ki kare dann'ti ki kadi ɔsi nanga ki kanji kadi Baw'se Luwə ndigi goto. ³⁰ Ki ɔji dɔ'se, bin dɔ'se inbə kin kaa in ki tudə kare kare gər kɔr'ɔ. ³¹ Ə ingi bɔli nya madi el: ingi, utəi ngann yəl'gi nja banyi banyi.

³² «De ki ra ra ki un ndu'ne takum de'gi'ti wangɔ, toki n'in de lə'm, m'in kaa m'a m'un ndu'm non Bai'ti, ki isi dɔran'ti, toki in de lə'm tɔ. ³³ Nan de ki ra ra ki manji ta gər'i m non de'gi'ti, m'in kaa m'a manji ta gər'ə non Bai'ti, ki isi dɔran'ti tɔ.»

Jeju ene n're ki rɔ dann de'gi'ti
(Luk 12.51-53, 14.26-27)

³⁴ «Məri me'se'ti toki m're ki lapiya dɔnangi'ti el; m're ki lapiya el, nan m're ki rɔ dann de'gi'ti. ³⁵ M're ki ganginan dann ngonn ki dingəm'ti ki baw'ne, ngonn ki dene'ti ki kon'ne, ngonn ki dene'ti ki məm'ne ki dene. ³⁶ De madi, de'gi ki me kəy'ti li'ə inbə, a tɔli njeban'gi li'ə.»

Kɔr ta rɔ kɔ kadi ndolo'n go Jeju
(Mrk 8.34-35; Luk 14.26-27, 9.23-24)

³⁷ De ki ndigi baw'ne, eke kon'ne utə'm, de'ə kin asi kadi in de lə'm el. De ki ndigi ngonn'ne ki dingəm, eke ki dene utə'm, de'ə kin asi ta kadi in de lə'm el. ³⁸ De ki un kagidəsi lə'ne dɔ'ne'ti el, ə un go'm el tɔ, de'ə kin asi ta kadi in de lə'm el. ³⁹ De ki ge kaji rɔ'ne ə, a il'ə kɔ, nan de ki isi ilə rɔ'ne kɔ tado lə'm ə, a ingə'ə.

Ta ki dɔ nyakugəgoji'ti
(Mrk 9.37,41; Luk 9.48, 10.16; Jan 13.20)

⁴⁰ «De ki uwə'se ki rɔ'ne'ti, in m'in ə de'ə uwə'm ki rɔ'ne'ti. Ningə de ki uwə'm ki rɔ'ne'ti, in njekulə'm ə uwə'ə ki rɔ'ne'ti tɔ. ⁴¹ De ki uwə njekeltakita Luwə'ti ki rɔ'ne'ti, tado kin ki in njekeltakita Luwə'ti ningə, a ingə nyakugə goji ki asi nan ki yan njekeltakita Luwə'ti inbə kin be tɔ. De ki uwə de ki dana ki rɔ'ne'ti, tado kin ki in de ki dana ningə, a ingə nyakugə goji ki asi nan ki yan de ki dana inbə kin be tɔ. ⁴² M'el'se toki rɔta'ti, de ki adi mann ki sɔl me ngonn kala mann'ti, ki kare dann nje ki du'ti, ki dann njendo'gi'ti lə'm kin, tado kin ki in njendo lə'm ningə, a ingə nyakugəgoji'ne um a to kare el.»

11

Jan Batisi in ki Jeju
(Luk 7.18-35)

¹ Loki Jeju adi ndu kin njendo'gi lə'ne ki dɔgi gidə in joo, ginn'ə gangi ningə, ɔti non, aw ndo nya'gi, iləmbər Poyta ki maji me bəbo'gi'ti ki dɔnangi'ti ki non. ² Lo kin'ti, Jan Batisi ki to kəy dangay'ti, ɔɔ poy nya'gi ki Kirisiti ra, adi ulə njendo'gi lə'ne, kadi dəji ta Jeju eyina: ³ «In ə in de ki Luwə mbət'ə ki kadi re kakin eke, de ki rangi in non bəy kadi ji nginə'ə wa?» ⁴ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Ai eli Jan nya'gi ki oyi ki mbi'se ge ki kum'se ge kin: ⁵ Njekumtɔ'gi oyi lo, nje mote'gi njiyoi maji, njebanji'gi rɔ'de ar njay, nje mbiboy'gi oyi ta, ə njekoy'gi indəi taa lo koy'ti tɔ, taa njendoo'gi kaa, in ki kilə'de mbər Poyta ki maji tɔ. ⁶ Majikur in lə de ki m'təl ginn kosi li'ə el.»

⁷ Loki ɔti awi, Jeju el bulə de'gi ta ki dɔ Jan'ti ene: «In ri ə ai isi oyi diləlo'ti wa? In gakira ki nəl isi aw si'ə ki yo ge ki ne ge kin wa? ⁸ Eke in ri inbə par ə awi oyi wa? De ki ɔɔ ku ki ndole ngayn ə ai oyi'ə wa? Nga nje ki oyi ku ki ndole ngayn kaa, sii me kəy'ti

læ ngar'gi to. ⁹ Eke in ri inbe æ awi oyi wa? In njekeltakita Luwæ'ti æ awi oyi'æ wa? Re in in æ, m'el'se m'ene oyo in njekeltakita Luwæ'ti ki utæ njekeltakita Luwæ'ti bay. ¹⁰ In æ makitu læ Luwæ elta ki do'a'ti kete ene: "M'a m'ulæ ki njekawkita læ'm kete kadi ra gorow nonyi'ti*." ¹¹ Toki røta'ti, m'el'se, dann de'gi'ti pæti ki dene'gi oji'de kin, de kibo utæ Jan Batisi goto. Nga ningæ, de ki du ngayn me Konbe læ Luwæ bo utæ. ¹² Lo kulæ ngiræ dokagilo'ti læ Jan Batisi, biti bone, Konbe læ Luwæ in ginn nyara ki ki tog'i'ti, ningæ nje tog'i'gi sangi kadi n'taai'æ ginn tog'i'de'ti. ¹³ Makitu'gi læ njekeltakita Luwæ'ti pæti, ki ndukun'gi læ Moji, elita ki do nya'gi'ti ki a rai nya biti tei do Jan Batisi'ti. ¹⁴ Re in ndigi kadi in gæri ginn'æ maji ningæ, Jan in njekeltakita Luwæ'ti, Eli ki kadi a tæl re. ¹⁵ De ki aw ki mbi'ne tado koo'n do ta ningæ, kadi oo ta kin maji!

¹⁶ «Nan æ m'a m'un'æ kadi m'oji'n de'gi ki ngosine kin wa? De'gi ki ngosine kin, toi to ngann'gi ki du ki sii tambalo'ti, bari madi de'gi eyina: ¹⁷ "Ji køl nal kadi ndami, æ mbæti ndam, j'osi pa yo kadi nonyi, æ mbæti non." ¹⁸ In be æ, Jan re, so nya el num, anyi mann el num ningæ, de'gi eli eyina: "Do'a majel". ¹⁹ Nga a, Ngonn de re, so nya ge, anyi mann ge ningæ, de'gi eli eyina: "In nje kuso nya kædi, in nje kanyi yiwi, in madi njetalambo'gi ki njeramajel'gi," nan kum kar læ Luwæ toji rø'ne kadi in nya ki dana ki gorow kulæra'a.»

Be'gi ki mbeti k'inyæ row nya ra'de'gi ki majel kō

(Mat 10.15; Luk 10.12-15)

²⁰ Lo kin'ti, Jeju ilæ rø'ne, køl ki de'gi ki me bebo'gi'ti, ki in æ in de'gi ki, ra nyakoji'gi dann'de'ti ngayn utæ ndægi lo'gi, nan inyæi gorow njiyæi ki majel kō el, ene: ²¹ «Kumtondoo in læ'se, in de'gi ki Korajen! Kumtondoo in læ'se de'gi ki Betisayda! Nyakoji'gi ki æti bøl, ki Luwæ oji dann'se'ti kin, re nya'gi kin rai nya me bebo Tir'ti ki bebo Sidon be æ, re de'gi ki me'ti a inyæi kulæra'de'gi ki majel mayinu. Re a inyæi row nyara'de'gi ki majel kō ki gorow kō saki, ki køy bu por ki do'ti, uwæi ndoo. ²² In be æ, m'el'se kadi in gæri toki, ndo gangi ta'ti æ, ta ki gangi ki do Tir'ti ki Sidon a ngan to yan'se be el. ²³ Nga ningæ in de'gi ki Kapernayim'ti, oyi ene Luwæ a un'se aw sese taa kadi dōran'ti wa? Jagi, a tæl sese ki nanga, lo ki koo'ti. Tado nyakoji'gi ki rai nya dann'se'ti kin, re rai nya Sodom'ti be æ, re bone kin bebo ki Sodom'ti a ra ki do' ne taa ne bay. ²⁴ In be æ, m'el'se kadi in gæri toki, ndo gangi ta'ti æ, ta ki gangi ki do de'gi ki Sodom'ti a ngan ngayn to yan'se be el.»

Jeju in ki Baw'ne Luwæ

(Luk 10.21-22)

²⁵ Do gangi low'æ'ti kin, Jeju un ta el ene: «Bai, ki in Be nje dōran ki dōnangi, m'ulæ toji do'i'ti, toki iyæ'n nya'gi kin njeter'gi ki nje nyagær'gi, æ in te ki do'a adi de'gi ki de'gi gæri do'de el. ²⁶ Oyo, Bai, in ndigi læ'i kadi nya kin to be.»

²⁷ Jeju el de'gi ki rai non ene: «Bai adi'm nya'gi pæti, ningæ de kare ki gær Ngonn goto, in Baw ki kar'ne ba par, taa de kare ki gær Baw kaa goto to, in Ngonn ki kar'ne ba par, ningæ in de'gi ki Ngonn inbe æ ndigi kadi n'adi gæri'æ par to.

²⁸ «Rei ki rø'm'ti, in pæti ki ori røgi ginn nyakoti'ti ki oy, æ m'a m'adi'se ori kon. ²⁹ Uni jugi læ'm, æ tai nyando læ'm, tado m'in de ki söl löm löm, taa m'in njekulæ do'm nanga num to. Re rai be æ, a ingøi lo kørkon læ ndil'se. ³⁰ M'in, jugi læ'm oy el, taa nya ki madi'se kadi oti kaa olo kæl kæl to.»

12

Ta læ Jeju do ndo kørkon'ti

(Mrk 2.23-28; Luk 6.1-5)

¹ Ndo kare, Jeju indæ dær me ndoo geme'gi'ti, ndo kørkon'ti læ Juwipi'gi. Njendo'gi li'æ ki in si'æ, bo ra'de adi gangi do kō'gi do njiyæ'ti soi. ² Æ loki Parisi'gi oyi'de ningæ, eli Jeju eyina: «Oo njendo'gi læ'i rai nya ki gorow'æ'ti el ndo kørkon'ti.» ³ Æ Jeju tæl el'de ene: «In tudæi nya ki ngar Dabidi ra loki bo ra'de ki de'gi ki go'æ'ti kin el biti wa? ⁴ Dabidi ur me *Køyku'ti læ Luwæ, in ki de'gi ki go'ne'ti, soi mapa ki de'gi adi Luwæ kadikare'ti. In mapa ki kuso'a in gorow'æ'ti el ki rø'a'ti num, ki rø nje ki go'æ'ti num, nan in njekujønnyamosi kadikare par æ in gorow'æ'ti kadi soi*. ⁵ Eke ta ki ndukun læ Moji ki ndangi el ene: ndo kørkon'ti, njekujønnyamosi kadikare'gi isi rai nya ki kadi de ra ndo kørkon'ti el, ginn Køy'ti læ Luwæ, nan de tudæ do'de'ti kadi in majel el kin, tudæi el wa? ⁶ Nga ningæ kadi m'el'se, loki ji ra'ti ne kin, nya kibo ngayn utæ *Køy læ Luwæ to'ti ne. ⁷ Ningæ kin æ re in gæri me ta ki ene: "In koo kumtondoo æ m'ge, um in kujæ

* 11:10 11.10 Mal 3.1 † 11:26 11.26 In to kosikuræ læ kaw'je'gi. * 12:4 12.4 1Samiyel 21.2-7; Lebitiki 24.9

mosi kadikare par el' kin ə, re a in gangi ta do de'gi'ti ki ta lə'de goto kin el. ⁸ Tado Ngonn de aw ki togi do ndo karkon'ti.»

Jeju adi lapiya dingəm ki ji'ə oy njururu
(Mrk 3.1-6; Luk 6.6-11)

⁹ Jeju in non, aw kəykawnan'ti lə Juwipi'gi. ¹⁰ Ningə dingəm kare ki ji'ə oy njururu in me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi non. Ningə, de'gi sangi row kadi n'indəi ta do Jeju'ti, adi dəji'ə ta eyina: «*Ndudukun lə Moji adi tarow kadi de aji madi'ne ndo karkon'ti eke aj'a el wa?» ¹¹ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Nan dann'se'ti ə, aw ki bati kareba, ə bati kakin osi be'ti ndo karkon'ti, ə aw un'ə te si'ə taga el wa? ¹² Nga ningə re in de ningə, utə bati nja banyi banyi! M'el'se toki ndukun adi tarow kadi de ra maji ndo karkon'ti.» ¹³ Lo kin'ti non, Jeju el dingəm kakin ene: «Surə ji'i». Ə dingəm surə ji'ne ningə, ji'ə təl to maji asi nan ki ki nungi. ¹⁴ Ə loki Parisi'gi tei taga ningə, ai elinan ta ki do Jeju'ti, ke kadi n'rai bann ə n'a n'toli'ə wa?

Jeju in njekulə lə Luwə

¹⁵ Loki Jeju oo poy nya ki gei ra si'ə, ətə lo kin'ti non kə. De'gi ngayn uni go'ə, ningə aji njemonyi'gi pəti tə. ¹⁶ Ningə, ndəji'de ki togi'ne, kadi rai adi de gər'ne el. ¹⁷ Tado kadi ta ki Luwə el ki ta njekeltakita Luwə'ti, Ejay † tölta'ne. Luwə el ene:

¹⁸ «Oyi njekulə lə'm ki m'mbət'ə,

Njendigi lə'm, ki rə'm nəl'm ngayn kadi m'ulə ji'm də'a'ti.

M'a m'ində Ndil'm də'a'ti,

Kadi a iləmbər nyara ki dana rə ginn be'gi'ti ki dangi dangi§.

¹⁹ A kəli nan ki de el num, a ində ndu el,

De a oo ndu'ə elta tambalo'ti el*.

²⁰ A tətə gakira ki to se ki kəti'ne nanga el,

Taa, a təl lambi ki isi oy el num tə.

A ra be bitə kadi to nyara ki dana onbe†.

²¹ Ginn be'gi ki dangi dangi a indəi me'de də'a'ti.»

De'gi eyina Jeju in ngar lə ndil'gi ki majel
(Mrk 3.22-30; Luk 11.14-23, 12.10)

²² De'gi rei ki dingəm kare ki ndil ki majel ra'a adi kum'ə oo lo el num, elta el num ə, Jeju ad'a lapiya adi kum'ə oo lo ningə elta tə. ²³ Nya kin ətə bulə de'gi bol ngayn, adi dəjinan ta eli eyina: «De kam in Ngonn kaw Dabidi el wa?» ²⁴ Nan loki Parisi'gi oyi ta kin ningə, eli eyina: «In kam isi tuwə ndil'gi ki majel ki togi lə Beljəbul, ki in ngar lə ndil'gi ki majel.» ²⁵ Jeju gər mərta lə'de adi el'de ene: «Kin ə de'gi ki me konbe'ti ki kareba, təl dənən'ti nən nan ningə, konbe'ə kin a tuji. Taa, bebo eke me kəy ki de'gi ki me'ti təl dənən'ti, rəi nan, ki kadi a ra taa kaa goto tə. ²⁶ Kin ə re Satan inbe tuwə de'gi lə Satan, inbe adi de'gi li'ə təl dənən'ti rəi nan ə, lo kadi konbe li'ə a aw ki kete goto. ²⁷ Re in ki togi lə Beljəbul ə m'tuwə'n ndil'gi ki majel ə, de'gi ki go'se'ti tuwəi'de ki togi lə nan wa? De'gi ki go'se'ti inbe a toji kadi ta lə'se in ta ki gorow'ə'ti el. ²⁸ A re in ki togi lə Ndil Luwə ə m'tuwə'n ndil'gi ki majel tə ningə, Konbe lə Luwə re te rə'se'ti nga.

²⁹ «Ningə re de uwə de ki nje togi də'a kete el ə, a asi kur me kəy'ti li'ə, kadi kər nyakingə li'ə el. Loki də'a nga ningə, a kər nya ki me kəy'ti li'ə. ³⁰ De ki in sə'm el, in nje kəsi'm ta, taa de ki kaw sə'm nya ki nan'ti el, in nje tində sanan tə. ³¹ Be ə, m'el'se toki, majel'gi pəti ki de'gi a rai'de, eke kelta ki mal ki ra ki de'gi a eli do Luwə'ti, Luwə a inyə go'ə kə adi'de, nan kelta ki mal do Ndil Luwə'ti, Luwə a inyə go kə adi'de el ratata. ³² Kin ə re de elta ki majel əsi'n ta Ngonn de ə, Luwə a inyə go kə ad'a, nan re elta ki mal əsi'n ta Ndil Luwə ə, Luwə a inyə go kə ad'a ki bone'ti el num, ki lo ti'ti el num, ratata.

Ta ki te ta de'ti in ngar me'de'ti
(Mat 7.16-17; Luk 6.44-45)

³³ «Kin ə re kəgi maji ningə, kanda maji tə, a re kəgi majel ningə, kanda majel tə. Tado in ki kandi kəgi ə de a gər'n kəgi. ³⁴ In nje mann majel to lii'gi be kam, a rai bann be ə ta ki maji a te ta'se'ti, ingi ki in de'gi ki majel wa? Tado in nya'gi ki rosi me'de kin ə sii tei ta'a'ti. ³⁵ De ki maji, kuləra'a te me nya ra'ti ki maji ki uwə me'ə. Ningə de ki majel, kuləra'a ki majel te me nya ra'ti ki majel ki uwə me'ə tə. ³⁶ M'el'se, ngann ta'gi ki galala pəti ki isi te ta de'gi'ti kin, a ərə ginn'ə ndo gangi ta'ti. ³⁷ Tado in ki ta ki ta'i'ti ki dana ə a ərə ta do'i'ti, ə in ki ta ki ta'i'ti ki dana el tə ə ta a uwə.»

† 12:7 12.7 Oje 6.6 ‡ 12:17 12.17 Ejay 42.1-4 § 12:18 12.18 Ejay 42.1 * 12:19 12.19 Ejay 42.2 † 12:20 12.20 Ejay 42.3

*Parisi'gi dæji Jeju nyakoji**(Mat 16.1-4; Mrk 8.11-12; Luk 11.16,29-32)*

³⁸ Njendo ndukun'gi ki Parisi'gi madi'gi uni ta eli eyina: «Njendo de'gi, ji ndigi kadi in ra nyakoji madi kare adi j'oo.» ³⁹ Æ Jeju ilæ'de'ti ene: «De'gi ki dokagilo'ti ki bone, in de'gi ki majel, ki njekuwa marum, ndigi kadi n'oyi nyakoji, nan nyakoji madi ki rangi ki kadi a oyi ore do nyakoji læ njekeltakita Luwæ'ti Jonasi, goto nga. ⁴⁰ Tado, to ki kaa ki Jonasi ra kadi mutæ, kondø mutæ me kanji'ti ki boi kakin æ, Ngonn de a ra'n kondø mutæ, kadi mutæ ginn donangi'ti to. ⁴¹ Ndo gangi ta'ti æ, de'gi ki Ninibi'ti a indøi taa takum de'gi'ti ki dokagilo'ti ki bone kin kadi a ilæ ta do'de'ti. Tado, loki Jonasi ilæmbær Poyta ki maji, de'gi ki Ninibi'ti inyæi gorow njiyæ'de'gi ki majel ko. ⁵ Nga ningæ, ki ngosine kin, de ki utæ Jonasi sanyi in ne. ⁴² Ndo gangi ta'ti æ, ngar ki dene ki in holo, a indø taa takum de'gi'ti ki dokagilo'ti ki bone kin kadi a ilæ ta do'de'ti. Tado, in doboy donangi'ti nu æ ndøki re kadi oo gosita læ Salomon. Nga ningæ, ki ngosine kin, de ki utæ Salomon sanyi in ne*.

*Ndil ki majel ki tæl re tor'ne'ti gogi**(Luk 11.24-26)*

⁴³ «Loki ndil ki majel te me de'ti, aw ilæ ki dilælo ki tuti kadi n'ingæ lo kisi ki rangi kadi n'or kon'ti, nan ingæ el ningæ, ⁴⁴ el ene: "M'a m'tæl kadi m'aw lo kisi'm'ti ki kete m'nji'ti æ m'te kakin gogi." Loki tæl aw gogi ningæ, ingæ me lo kakin to kare, utæi, rai adi maji. ⁴⁵ Nga a, tæl aw, oy ndil'gi ki majel utæi'æ inbe bay siri, ningæ rei uri me de'ti kakin sii'ti. Lo kin'ti, ji kisi de kin ki do'a taa a majel ngayn utæ in ki kete bay. Be æ, de'gi ki majel ki dokagilo'ti ki bone kaa a toi be to.»

*Jeju elta læ kon'ne'gi ki ngannkon'ne'gi ki røta'ti**(Mrk 3.31-35; Luk 8.19-21)*

⁴⁶ Jeju isi elta bulæ de'gi' ba bay ningæ, kon'a ki ngannkon'a'gi rei rai taga, sangi kadi n'eli'æ ta. ⁴⁷ Nga a de madi el'æ ene: «Oo kon'i ki ngannkon'i'gi rai taga non, ra sangi kadi n'eli nu ta.» ⁴⁸ Æ Jeju tæl el de kakin ene: «Nan'gi æ in kon'm ki ngannkon'm'gi wa?» ⁴⁹ Ningæ un ji'ne toji'n njendo'gi læ'ne, æ ene: «Oyi kon'm ki ngannkon'm'gi æ sii kin. ⁵⁰ Tado de ki njera ndigi læ Bai ki isi me doran'ti æ, in ngonnkon'm, in konnann'm, ki kon'm.»

13*Kujita ki do njeduw nya'ti**(Mrk 4.1-9; Luk 8.4-8)*

¹ Ndo'a'ti kin, Jeju te me kæy'ti, aw isi kadi babo'ti. ² Bulæ de'gi ngayn kawinan gugi do'a, adi aw al isi me to'ti. Ningæ bulæ de'gi pæti, rai nganggi ba'ti ne. ³ Jeju el'de nya'gi ngayn me kujita'gi'ti ene: «Oyi, njendoo kare aw kadi duw nya. ⁴ Ningæ, dokagilo'ti ki a ilæ ko nya, kandi ko'gi madi tosi nganggi row'ti adi yæl'gi rei turi pæti. ⁵ Kandi ko madi'gi, tosi donangi wor'ti, adi lo kadi ingæi donangi asi ta'm ulæi ngiræ'de'ti goto. Nan kin æ, togi kalangi ba, tado ngiræ'de to taa ne. ⁶ Loki kadi osi ningæ, ngann ko'gi kakin ndolei mbaw. Ningæ go'ti, tuti kurum, tado ngiræ'de aw nanga boi el. ⁷ Kandi ko'gi ki nungi, tosi dann konn'gi'ti, adi konn'gi togi ndæmi'de mbøl. ⁸ Nan kandi ko'gi madi, tosi donangi'ti ki maji, adi andi. Ki nan'gi andi asi bu kare, nje ki nungi andi asi do mehen, æ nje ki nungi bay andi asi do mutæ to.» ⁹ Jeju ilæ do'ti ene: «Re de ki aw ki mbi'ne tado koo'n do ta ningæ, kadi oo do ta kin maji!»

*Ginn nya ki Jeju ndo'n nya ki kuji ta'gi**(Mrk 4.10-12; Luk 10.9-10)*

¹⁰ Njendo'gi læ Jeju rei rø'a'ti dæji'æ eyina: «Tado ri æ el'de ta ki kujita'gi wa?» ¹¹ Æ Jeju el'de ene: «M'el'se ta ki kujita tado ingi, Luwæ te ki do nya ki to lo kiyæ'ti ki ojido Konbe læ Luwæ li'æ adi in gæri, nan ingi, Luwæ te ki do'a adi'de el. ¹² Tado de ki aw ki nya ji'ne'ti, a adi'æ do'ti bay kadi to mbar mbar ji'æ'ti, nan de ki nya li'æ goto, in ki ndikiri inbe ki awi'n ji'ne'ti kin kaa, a tai ji'æ'ti inbe bay.» ¹³ In tado kin æ, m'el'n'de ta ki kujita, tado gonyi lo maji kaa, oyi nya el num, oyi ta maji kaa, gæri me'æ el num. ¹⁴ In be kadi ta ki Luwæ el ki njekeltakita'a'ti Ejay kin tolta'ne*.

Ejay el ene:

A oyi do ta maji, nan a gæri me'æ el num,

A gonyi lo maji, nan a oyi lo el num,

¹⁵ Tado me de'gi kin tæl ngan ngororo.

Uti mbi'de,
 Ndæmi kum'de,
 Ndigi kadi kum'de oo lo el num,
 Kadi mbi'de oo ta el num,
 Taa kadi n'gæri nya madi kare el num to,
 Nan be el æ tæli rei ro'm'ti,
 Adi m'aji'de†.

¹⁶ «Nan ingi, in nje majikur, tado kum'se oo nya'gi maji num, mbi'se oo ta maji num.
¹⁷ Toki røta'ti, m'el'se, de'gi ki njekeltakita Luwø'ti, ngayn, ki njera nya'gi ki dana ngayn, ndigi kadi kum'de oo nya ki ingi oyi, nan asi koo el, ndigi kadi mbi'de oo ta ki ingi oyi, nan asi koo el to.»

Jeju or me kujita ki ojido nje kilø ko
 (Mrk 4.13-20; Luk 8.11-15)

¹⁸ «Ingi, maji kadi gæri me kujita læ nje kilø ko kin maji. ¹⁹ Ngangi row ki kandi ko'gi tosi'ti, in de ki oo ta ki do Konbe'ti læ Luwø, nan gær me'æ el, æ Su re or ta ki duw me de'ti kakin ko. ²⁰ Dønangi wor ki kandi ko'gi tosi'ti, in de ki oo ta ki læ Luwø ningø, taa kalangi ba ki rønæl, ²¹ nan ta kin, ulø ngirø'ne me'æ'ti el. In de ki njekuwø ki ta læ Luwø dokagilo ki nden be par. Døgagilo ki nya torø'gi eke kindakumndoo tado ta læ Luwø re ningø, inyøi kunme læ'de ko kalangi ba. ²² Kandi ko'gi ki tosi dann konn'ti, in de ki oo ta læ Luwø, nan me ki ra sururu do nya'gi'ti ki dønangi'ti, ki ra ta nya maji'gi uti do ta ki oyi, adi lo kadi andi goto. ²³ Ningø, dønangi ki maji ki kandi ko'gi tosi'ti, in de ki oo ta læ Luwø, gær me'æ adi andi maji. Do'de ki madi'gi andi bu kare ge ki nungi andi do mehen ge, do mutø ge.»

Kujita ki do jene'ti

²⁴ Jeju indø kujita ki rangi non'de'ti bay ene: «Konbe læ Luwø, to to de ki duw kandi nya ki maji me ndoo'ti læ'ne, ²⁵ æ kondø, loki de'gi toi bi ningø, njeban li'æ re duw jene do nya'ti ki maji ki duw kakin, ningø oti aw. ²⁶ Loki kandi nya ki maji kakin uwø togi, æ kanda'gi sii tei ningø, jene kaa kanda te to. ²⁷ Lo kin'ti, nje ra kulø'gi ai eli be'de eyina: "Be'je, in kandi nya ki maji æ ji duw me ndoo'ti læ'i to, nga jene'gi kin tei ra wa?" ²⁸ æ be'de el'de ene: "In njeban æ ra nya kin." Nga a nje ra kulø'gi døji'æ eyina: "In ndigi kadi ji tori'de ko wa?" ²⁹ Nan be nje ndoo el'de ene: "Jagi, lo tær jene'gi'ti kin, a tori ki ko ki maji ba. ³⁰ æ inyøi'de adi togi nan'ti biti kagilo kujø ko'ti, ningø ndo kujø'ti ningø, m'a m'el nje kujø'gi m'ene: Tori jene'gi kin døi ki dø'a dø'a kadi to uløi por bay taa, ujøi inbe ki maji me dam'ti læ'm."»

Kujita do kandi kagi'ti ki bari'æ mutardø
 (Mrk 4.30-32; Luk 13.18-19)

³¹ Jeju indø kujita ki rangi non'de'ti bay ene: «Konbe læ Luwø to to kandi kagi madi ki bari'æ nan mutardø ki de madi un duw me ndoo'ti læ'ne kin be. ³² Kandi mutardø æ in kandi nya ki du utø ndøgi kandi nya'gi pøti, nan loki togi ningø, tæl kagi tanyi kibo utø kam tanyi'gi pøti ki me ndoo'ti. Tæl kagi kibo, adi yøl'gi rei rai køy to'de bajj'ø'gi'ti.»

Kujita do hum'ti
 (Luk 13.20-21)

³³ Jeju el'de kujita ki rangi bay ene: «Konbe læ Luwø to tanan ki hum ki dene madi un loy'n nduji ki me keh mutø, adi nduji ki loy ba pøti in kin be.»

Jeju el ta'gi pøti ki kujita
 (Mrk 4.33-34)

³⁴ Ta'gi kin pøti, Jeju el bulø de'gi ki kujita. Ta ki kadi el'de ki kujita el goto. ³⁵ In be kadi ta'gi ki Luwø el ki ta njekeltakita'a'ti kin tølta'ne. Njekeltakita Luwø'ti el ene: «M'a m'te ta'm kadi m'el kujita'gi, m'a m'ilømbør nya'gi ki toi lo kiyø'ti lotum ginn dōran'ti ki dōnangi'ti nu kin‡.»

Kør ginn kujita ki do jene'ti

³⁶ Jeju inyø bulø de'gi adi'de awi æ aw be. Loki rei be, njendo'gi li'æ rei ro'a'ti, døji'æ eyina: «Or'je ginn kujita ki do jene'ti ki ra me ndoo'ti kin adi j'oo.» ³⁷ æ Jeju ilø'de'ti ene: «De ki njeduw ko nya ki maji kin, in Ngonn de, ³⁸ ningø ndoo, in dønangi; æ kandi ko ki maji, in nje'gi ki ndigi kadi Luwø onbe do'de'ti; jene, in nje'gi ki uni go Su; ³⁹ njeban ki njeduw'æ, in Su; kagilo kujø ko in dōboy ndo; ningø nje kujø ko'gi in malayka'gi to. ⁴⁰ To ki kaa ki, in ki tori'n jene fuki por'ø, dōboy ndo a to be to. ⁴¹ Ngonn de a ulø ki

malayka'gi lə'ne kadi ɔr de'gi pəti ki nje kəsi madi de'gi kadi osi me majel'ti, ki de'gi ki njeramajel kɔ Konbe'ti lə'ne. ⁴² *Malayka'gi a buki'de me por'ti ki dum kelta'a, ki in lo ki a nonyi ge a ngori ngang'i'de ge səm'ti. ⁴³ Lo kin'ti, njera nya ki dana a unji to kadi be me Konbe'ti lə Baw'de Luwə. De ki aw ki mbi'ne kadi oo'n dɔ ta ningə, kadi oo dɔ ta kin maji.

Kujita ki dɔ nyakingə'ti ki to lo kiyə'ti ki mədikəsi

⁴⁴ «Konbe lə Luwə to to nyakingə ki iyəi me ndɔɔ'ti, ə de madi aw te dɔ'ti kin be. De kakin təl iyə gogi, ningə rɔ'a nəl'ə ngayn, adi aw ra gati ki nya maji'gi lə'ne pəti, ə inyə nar'a re ndogi'n ndɔɔ kakin. ⁴⁵ Konbe lə Luwə ki dɔran'ti to to njera gati ki isi sangi mədikəsi ki ndole be. ⁴⁶ Loki ingə in ki gat'a in ngayn, təl aw ra gati ki nyakingə'gi lə'ne pəti, ə inyə nar'a re ndogi'n mədikəsi kakin.»

Kujita ki dɔ bandi'ti

⁴⁷ «Konbe lə Luwə to to bandi ki de a ilə me ba'ti ə a ɔy dɔkor kanji'gi ki dangi dangi kam be. ⁴⁸ Loki bandi kakin rosi ningə, njendon ndɔr re'n ngang'i ba'ti, isi nanga, ningə tɔr nje ki maji maji me sukim'ti, ə inyə nje ki tei nya el buki'de kɔ. ⁴⁹ Kah'a'ti kakin ə, dɔboy ndɔ a in be tɔ. Malayka'gi a rei kadi ɔri kum de'gi ki njera nya'gi ki dana ki njera nya'gi ki dana el, nan'ti. ⁵⁰ A buki de'gi ki njera nya'gi ki majel me por'ti ki dum kelta'a, ki in lo ki a nonyi ge a ngori ngang'i'de ge səm'ti.»

⁵¹ Lo kin'ti non, Jeju dɔji njendo'gi lə'ne ene: «In gari me ta'gi kin pəti wa?» Ə iləi'ə'ti eyina: «Oyo, ji gər.» ⁵² Ningə Jeju el'de ene: «In be ə, njendo de'gi ndukun ki təl nje taa nyando ki dɔ Konbe'ti lə Luwə, to tɔ be nje kəy ki ingə nya'gi ki sigi ki me nya'gi'ti ki kɔkɔ lo ngəm nya'ti lə'ne kin be.»

De'gi ki Najaret'i'ti uni me'de adi Jeju el
(Mrk 6.1-6; Luk 4.16-30)

⁵³ Loki Jeju el kujita'gi ginn'ə gangi ningə, ɔti lo ki ra'ti kin kɔ. ⁵⁴ ɔti non, aw be ki togi səm'ti. Jeju ndɔ nya de'gi ginn kəykawnan'ti lə Juwipi'gi. Ndo'de nyando ki ət'i'de bɔl, adi eli eyina: «Gosi ta'gi ki nyakoji'gi kin in'n ra wa? ⁵⁵ Man! Ngonn lə njeragi kagi dɔ kəy'ti inbe kaa am wa? Kon'a el ə in Mari wa? Ə Jaki ge ki Jisepi ge, ki Simon ge ki Judi ge tɔ el ə in ngannkon'a'gi wa? ⁵⁶ Taa, konnann'a'gi kaa sii se'je ne tɔ el wa? Nga nya'gi kin pəti ingə ra dana?» ⁵⁷ Ta ki dɔji kin ɔgi'de kadi uni me'de, təl nya tugə jig'ti rɔ'de'ti. Ə Jeju el'de ene: «Njekeltakita Luwə'ti ningə, in me be koj'o'ti, ki dann noj'o'gi'ti par ə de'gi a kidi'ə'ti.» ⁵⁸ Lo kin'ti, Jeju ra nyakoji'gi ngayn ki dum kadi de ra el tado mbeti kuni me'de kadi'ə.

14

Koy Jan Batisi

(Mrk 6.14-19; Luk 9.7-9, 3.19-20)

¹ Dɔkagilo'ə'ti kin Erod'i ki nje konbe dɔ dɔnangi'ti ki Galile oo ta tɔbar lə Jeju. ² Ə el nje ra kulə'gi lə'ne ene: «De kin in Jan Batisi! In in ə ində taa dann njekoy'gi'ti. Ginn'ə kin ə, awi'n ki togi tado ra'n nyakoji'gi ki ət'i bɔl.» ³ Erod'i el be, tado ndɔ ki inbe adi uwəi Jan, dɔi'ə ki kulə gindi, iləi'ə dangay'ti, tado lə Erodiyadi, ki ne ngonnkon'a Pilipi, ⁴ ki Jan el'ə ta dɔ'ti ene: «In gorow'ə'ti el kadi in ta'a ne'i'ti*.» ⁵ Me ta'ti kin, Erod'i ndigi tɔl Jan, nan bɔl bulə de'gi, tado bulə de'gi oyi Jan kadi in njekeltakita Luwə'ti. ⁶ Nga a, ndɔ rɔnel koji Erod'i'ti, ngonn lə Erodiyadi ki dene, te la non de'gi'ti ki bari'de lo nyakusɔ'ti, ə nəl Erod'i ngayn. ⁷ adi Erod'i un ndu'ne ki kiwrɔ kadi n'a n'ad'a nya'gi pəti ki dɔji'ne. ⁸ Lo kin'ti, kon'a sul'ə, adi el ene: «Adi'm, toki ji ra'n ne inbe kin, dɔ Jan Batisi me supira'ti.» ⁹ Me ngar tuji ɔji'n dɔ nya ki ngonn ki dene dɔj'ə kin, nan tado kun mindi ki un ki kiwrɔ, taa tado de'gi ki bar'de lo nyakusɔ'ti kin tɔ ningə, un ndu'ne kadi adi'ə dɔ Jan. ¹⁰ Be ə, adi de madi aw gangi dɔ Jan me kəy dangay'ti, ¹¹ re'n me supira'ti, adi ngonn ki dene kakin, adi awi'n adi kon'ne. ¹² Njendo'gi lə Jan rei uni ninn'ə awi duwi, ningə awi ɔri poy'o Jeju ad'a oo.

Jeju adi nyakusɔ de'gi dər mi ɔi

(Mrk 6.30-44; Luk 9.10-17; Jan 6.1-15)

¹³ Loki Jeju oo ta kin ningə, un tɔ ə aw ɔsi rɔ'ne ngərəngi ki kar'ne ba loki de'gi gotoi'ti. Loki bulə de'gi oyi ta'a ningə, in ki bebo'gi ki dangi dangi awi ki nja'de go'ə'ti. ¹⁴ Loki Jeju ur nanga me to'ti, oo bulə de'gi ngayn, loki oo'de, oo kumtondoo lə'de, adi aji njemonyi'gi lə'de. ¹⁵ Loki kadi aw to ur ningə, njendo'gi ɔti ki rɔ Jeju'ti eli'ə eyina: «Lo ki ji rai'ti ne kin, in lo ki de'gi gotoi'ti, ningə kadi isi ur nga tɔ, ə inyə bulə de'gi

*

kam adi awi ki ngannbe'gi'ti, ndogi nyakuso soi.»¹⁶ Nan Jeju el'de ene: «Awi ki ndo kadi ai lo el, inbe'gi adi'de nya soi.»¹⁷ Æ eli Jeju eyina: «Ki ji ra'n ne kin, j'aw ki mapa mi æ kanji joo to par.»¹⁸ Ningø Jeju el'de ene: «Rei se'de ne adi'm'in m'oo.»¹⁹ Ningø go'ti, adi ndu'ne kadi bulø de'gi kakin sii nanga do mu'gi'ti. Ningø oy mapa'gi ki mi ki kanji'gi ki joo kakin, un kum'ne ki taa, elta ki Luwø kadi njangi'n do nyakuso kin, ningø uwø gangi'de nan'ti, adi njendo'gi, kadi adi bulø de'gi.²⁰ De'gi pøti soi nya ndanni maji. Ningø, oyi ndøgi mapa ki nanyi, kara døgi gidø in joo.²¹ De'gi ki soi nya kin asi dingøm'gi dør mi, de tudø dene'gi ki ngann'gi ki soi nya se'de søm'ti el.

Jeju njiyø do mann'ti

(Mrk 6.45-52; Jan 6.16-21)

²² Nden ba go'ti, Jeju oši njendo'gi lø'ne adi ali me to'ti, kadi awi gidi ba'ti kete non'ne'ti, dokagilo'ti ki in a inyøn bulø de'gi.²³ Loki Jeju inyø'de adi awi ningø, oti al aw do mbal'ti, oši ro'ne ki kar'ne ba tado kelta ki Luwø. Loki kadi ur, Jeju isi low'ø'ti non ki kar'ne ba.²⁴ Do gangi low'ø'ti kin, to in dann bati, sanyi ki ngang'i ba nga. Nøl ulø sur to ki gogi gogi, adi pungum babo ra'de majel.²⁵ Taginnlo'ti, Jeju in ra njiyø do mann'ti, isi aw ki ro njendo'gi'ti lø'ne.²⁶ Æ loki njendo'gi oyi'ø ra njiyø do mann'ti ningø, do'de majel, adi eli eyina: «In muwø de,» ningø bøl tøl'de, adi uri køl.²⁷ Nan kalangi ba, Jeju el'de ene: «Adi me'se oši nanga nan in m'in, ø bøli el!»²⁸ Lo kin'ti, Piyør ilø Jeju'ti ene: «Re!» Ningø Piyør in me to'ti, ur do mann'ti, njiyø do'ti isi re ki ro Jeju'ti.³⁰ Nan loki Piyør oo nøl ki isi ulø ningø, bøl ra'a adi ulø ngirø ndu'i mann, adi non ene: «Burøbe, aji'm!»³¹ Æ kalangi ba, Jeju ilø ji'ne uwø'n Piyør, ningø el'ø ene: «In de ki kumme lø'i in ndikiri ba, ra bann ø in tadi wa?»³² Ningø loki ali taa me to'ti ø, ginn nøl gangi.³³ Æ nje ki sii me to'ti oši mækøsi'de nanga non'a'ti, ningø eli'ø eyina: «Toki rota'ti, in Ngønn lø Luwø inbe!»

Jeju adi lapiya njemonyi'gi dønangi Genejareti'ti

(Mrk 6.53-56)

³⁴ Loki Jeju in ki njendo'gi lø'ne indøi babo gangi ningø, tei dønangi Genejareti'ti.³⁵ De'gi ki low'ø'ti gøri Jeju, adi uløi kulø ki lo lo, dønangi ki Genejareti'ti ba pøti, ø de'gi rei ki njemonyi'gi pøti ro'a'ti.³⁶ De'gi nonyi do Jeju'ti kadi inyø njemonyi'gi adi oði ta ku li'ø, ningø de'gi pøti ki oði ta ku li'ø ingøi lapiya to.

15

Jeju elta ki do nyajibølbe'ti

(Mrk 7.1-13)

¹ Parisi'gi ki njendo ndukun'gi lø Luwø ki madi'gi in Jerusalem'ti, rei ingøi Jeju døji'ø eyina: ² «Tado ri ø njendo'gi lø'i tøl ro'de go nyajibølbe'ti lø kaw'je'gi el wa? Ji døji be tado togi ji'de kigo nyajibølbe'gi el par ø soi nya.»³ Æ Jeju ilø'de'ti ene: «Nga ingi, tado ri ø in tøl ro'se go mbørkikindø'ti lø Luwø el tado nyajibølbe lø'se wa?»⁴ Toki rota'ti, Luwø el ene: «Oši kurø baw'i ki kon'i.» Taa el bay ene: «De ki elta ki majel baw'ne eke kon'ne asi ta koy*.»⁵ Nan ingi, eli eyina: «De ki el baw'ne eke kon'ne ene: «Nya maji'gi ki re m'a m'øsi'n køyi in kadikare ki m'indø ta dangi tado Luwø nga,» ningø,⁶ de'ø kin aw ki ndoo kadi øsikurø baw'ne el nga. Lo kin'ti, sii tuji ki ta lø Luwø tado nyajibølbe lø'se.»⁷ Ingi in njekødikum de'gi, ta ki Luwø el ki ta njekeltakita'ne'ti Ejay do'se'ti in ta ki rota'ti. Luwø el ene:

⁸ «Ginn de'gi kin øsikurø'm ki ndar ta'de kare, Nan me'de in sanyi sø'm.

⁹ Tøji ki isi uløi do'm'ti, nda'a goto, Tado nyando'gi ki isi ndoi de'gi kaa, In mbørkikindø'gi ki in ro de'gi'ti'»

Nya ki nje tøl de nya ki to njen'ti

(Mrk 7.14-23)

¹⁰ Go'ti ningø, Jeju bær bulø de'gi ki ro'ne'ti, ø el'de ene: «Uri mbi'se maji oyi ta lø'm, ø kadi in gøri me'ø to.»¹¹ Nya madi ki in taga aw ta de'ti ki a tøl'ø nya ki to njen takum Luwø'ti goto. Nan nya ki te ta de'ti ø a tøl de nya ki to njen'ti.»¹² Lo kin'ti, njendo'gi lø Jeju rei ro'a'ti eli'ø eyina: «Ta ki el kin to me Parisi'gi ngayn, kin in gør wa?»¹³ Æ Jeju ilø'de'ti ene: «Kagi ki ra ki Bai man el, a øri'ø kø.»¹⁴ Inyøi'de, in njekumto'gi ø isi ndøri njekumto'gi. Nga ningø, re njekumto ndør njekumto ø, joo pøti a oši be'ti.»¹⁵ Æ Piyør

* 15:4 15.4 Tekitaga 20.12, 21.17; Ndukun 5.16; Lebitiki 20.9 † 15:9 15.9 Eja 29.13

un ta el'ə ene: «Or me kujita kin adi j'oo.» ¹⁶ Ningə Jeju el ene: «Adi inbe'gi kaa in gəri nya el to wa? ¹⁷ Adi m'el'se, nya'gi pəti ki ɔdi ta de, a aw te kanda'a'ti, ningə go'ti ə, te kə, aw be sin'ti. ¹⁸ Nan nya ki te ta de'ti, in nya ki in ngarme de'ti, ningə in kin ə in nya ki nje təl de ki to njen'ti. ¹⁹ Ngarme'de ə in lo ki mərta'gi ki majel isi te'ti, ki təl nan, ki kuwə marum, ki kaya ki ra, ki bogi, ki mannajı ki ngom, ki kelta ki majel dɔnan'ti. ²⁰ Ingi kin ə in nya'gi ki isi təl de nya ki to njen'ti, nan kusɔ nya par, um togi ji el, a təl de nya ki to njen'ti el.»

Dene ki Kana'ti un me'ne adi Jeju
(Mrk 7.24-30)

²¹ Jeju in low'ə'ti non, ɔr rɔ'ne aw dɔnangi'ti ki Tir'ti ki Sidon. ²² Ningə nyi, dene ki Kana'ti kare te non re, ningə un ndu'ne ki taa el ene: «Burəbe, Ngonnkaw Dabidi, oo kumtondoo lə'm! Tado ndil ki majel adi kon ngonn'm ki dene ngayn.» ²³ Nan Jeju ilə ta'ti el. Ningə njendo'gi li'ə rei rɔ'a'ti, eli'ə eyina: «In tuwə kə go'je'ti, tado a ində ndu go'je'ti.» ²⁴ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «In ngann Isirayel'gi ki toi to bati'gi ki nanyinan be kam par ə Luwə ulə'm ki rɔ'de'ti.» ²⁵ Nan dene re ɔsi məkəsi'ne nanga non'a'ti ene: «Burəbe, re ra sə'm!» ²⁶ Ə Jeju ilə'ti ene: «In gorow'ə'ti el kadi de un nyakusɔ lə ngann'gi, ilə adi ngann busi'gi.» ²⁷ Ningə dene el Jeju ene: «In rɔta'ti Burəbe, nga k'in ə, ngann busi'gi ki ai ginn tabilə'ti a ɔsi bunə nya'gi ki in dɔ tabilə'ti tosi nanga tɔ.» ²⁸ Lo kin'ti, Jeju el'ə ene: «Dene, kunme lə'i bo ngayn! Ningə kadi ingə nya ki to rɔ'i kin, toki dəji'n.» Ningə ngonn'o ki dene kakin, ingə lapiya nga dɔ kad'a'ti inbe kin non to.

Jeju aji njemonyi'gi ngayn
(Mrk 7.31-37)

²⁹ Jeju ɔti low'ə'ti non, aw ta ba'ti ki Galile. Al aw dɔ mbal'ti, isi nanga. ³⁰ Bulə de'gi ngayn rei rɔ Jeju'ti ki nje mote'gi ki njekumtɔ'gi, ki nje kingə tuji'gi ki nje mbiboy'gi ki elita el, taa njemonyi'gi ki rangi ngayn non bay. Rei ki njemonyi'gi kin buki'de non Jeju'ti, ningə Jeju aji'de. ³¹ In nya ki əti bulə de'gi bol ngayn, kadi nje mbiboy'gi elita num, nje kingə tuji'gi ingəi lapiya nga num, nje mote'gi njiyəi num, taa njekumtɔ'gi kaa oyi lo num tɔ, adi uləi tɔji dɔ Luwə'ti lə Isirayel'gi.

Jeju adi nyakusɔ de'gi dər ɔ ɔsi bay
(Mrk 8.1-10; Mat 14.13-21)

³² Jeju bar njendo'gi lə'ne el'de ene: «M'oo kumtondoo lə bulə de'gi kin, tado ndɔ mutə bone ə in sə'm nan'ti, ningə, nya ki kadi ɔsi goto. Ningə m'ge kadi m'inyə'de ki me'de ki bo ba el, nan to bo ində taa togi'de row'ə.» ³³ Ə njendo'gi li'ə dəji'ə eyina: «J'a j'in ki mapa ra diləlo'ti ne, ə bulə de'gi ki əti bol be kin a ɔsi asi'de wa?» ³⁴ Ningə Jeju dəji'de ene: «Mapa ki ji'se'ti in bann wa?» Ə eli'ə eyina: «Mapa in siri ki ngann kanji'gi nden dɔ'ti.» ³⁵ Ə Jeju ilə ndu'ne adi bulə de'gi kadi sii nanga. ³⁶ Ningə ɔy mapa ki siri ki ngann kanji'gi kakin ji'ne'ti, ra oyo Luwə dɔ'ti, ningə gangi nan'ti, adi njendo'gi lə'ne, adi adi bulə de'gi ɔsi. ³⁷ De'gi pəti ɔsi nya ndanni, adi njendo'gi kawı gındə'gi ki nanyi rosi kara siri. ³⁸ De'gi ki ɔsi nya, asi dıngəm'gi dər ɔ, de tudə dene'gi ki ngann'gi ki ɔsi nya səm'ti el. ³⁹ Go'ti, Jeju inyə bulə de'gi adi awi, ningə al me to'ti, aw dɔnangi Magadan'ti.

16

Parisi'gi ki Sadusi'gi, dəji nyakɔji Jeju
(Mrk 8.11-13; Luk 12.54-56)

¹ Parisi'gi ki Sadusi'gi, rei rɔ Jeju'ti dəji'ə kadi ra nyakɔji ki in dɔran'ti adi'de n'oyi. Dəji'ə be, to kuləkikiyə tado kuwə'n'ə. ² Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Loki kadi aw to ur ningə eli eyina: “Lo a to maji, tado dɔran kər njoo.” ³ Loki lo ti ki sin ba ningə, eli eyina: “Bone ndi a ədi, tado dɔran kər wuu.” In be ə, asi kadi gəri bal kum dɔran, nga ra bann be ə nyakɔji'gi ki isi rai nya dɔkagilo'ti ki bone taa asi gər el wa! ⁴ De'gi ki dɔkagilo'ti ki bone, in de'gi ki majel, ki njekuwə marum, ndigi kadi n'oyi nyakɔji, nan nyakɔji madi ki rangi ki kadi a oyi ore dɔ nyakɔji lə Jonasi goto nga.» Ningə inyə'de, ə ɔti aw.

Hum lə Parisi'gi ki lə Sadusi'gi
(Mrk 8.14-21; Luk 12.1-6)

⁵ Loki isi awi dow ba'ti ki kare, me njendo'gi ɔy dɔ mapa'ti ki kadi oyi. ⁶ Nga ningə Jeju el'de ene: «Oyi maji! Indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti, oji'n dɔ hum lə Parisi'gi, ki hum lə Sadusi'gi.» ⁷ Nan ingi isi mərta kin yo dɔ'de'ti eyina: «In tado kɔy ki j'oyi mapa el!» ⁸ Nan Jeju gər mərta lə'de, adi el'de ene: «In de'gi ki kunme lə'se in ndikiri ba, tado

ri ə isi mərita ki do mapa'ti ki oyi el wa? ⁹ In gəri me nya'gi el kaa bay wa? Me'se olo do mapa'ti ki mi ki dingəm'gi dər mi so'i kin el wa? Ndəki oyi ndəgə ki nanyi kara bann ə in təli wa? ¹⁰ Taa mapa ki siri ki dingəm'gi dər so so'i kin kaa me'se olo do'ti el num to wa? Ndəki oyi ndəgə ki nanyi kara bann ə in təli wa? ¹¹ Ta ki m'el m'ene: İndəi kumkədi do ro'se'ti, ojidə hum lə Parisi'gi, ki hum lə Sadusi'gi kin, in ta ki sow do mapa el, kin ra bann be ə asi kadi gəri me'ə el wa? ¹² Lo kin'ti ngə a gəri toki el'de kadi n'indəi kumkədi do ro'de'ti, ojidə hum ra mapa el, nan ojidə nyando lə Parisi'gi ki Sadusi'gi.

Piyər el toki Jeju in de ki Luwə mbət'ə
(Mrk 8.27-30; Luk 9.18-21)

¹³ Loka Jeju aw te dənangi Sejare'ti ki Pilipi, dəji njendo'gi lə'ne ta ene: «De'gi isi elita ki do'm'ti toki, m'in Ngonn de m'in nan wa?» ¹⁴ Ə Njendo'gi eli'ə eyina: «De'gi madi eli eyina in Jan Batisi; nje ki nungə eyina in njekeltakita Luwə'ti Eli, nje ki rangi bay eyina in njekelta ki ta Luwə'ti Jeremi eke ki kare dann de'gi'ti ki njekeltakita Luwə'ti.» ¹⁵ Lo kin'ti, Jeju el'de ene: «Nga inbe'gi ki do'se, eli eyina m'in nan wa?» ¹⁶ Ə Simon Piyər ilə'ti ene: «In Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə, Ngonn lə Luwə ki nje kisi kum bal!» ¹⁷ Ningə Jeju el Simon ene: «In nje majikur, Simon ki ngonn Jonasi, tado in de ə te ki do nya kin adi in gər el, nan in Bai ki nje kisi me dōran'ti taa ə te ki do'a adi. ¹⁸ Nga ningə m'a m'el'i m'ene in Piyər (ki kər me'ə nan Mbal), ningə do mbal'ti kin ə m'a m'ində ngirə *Njekawnan'gi lə'm do'ti. Təgi koy a ra si'ə nya madi el. ¹⁹ M'a m'ad'i lakele Konbe lə Luwə. Ningə nya'gi pəti ki a do dənangi'ti ne, a doi dōran'ti to, ə nya'gi pəti ki a tuti dənangi'ti ne, a tuti dōran'ti to.» ²⁰ Ningə ndəji njendo'gi ki təgi'ne toki k'in ne Kirisiti, de ki Luwə mbət'ə kin, kadi eli taa de madi el.

Jeju elta koy'ne ki kində'ne lo koy'ti
(Mrk 8.31-9.1; Luk 9.22-27)

²¹ In dəkagilo'ə'ti non, Jeju ulə ngirə toji njendo'gi adi gəri toki, maji kadi n'aw Jerujalem, n'ingə kon ngayn ji ngatəgi'gi'ti lə Juwipi'gi, ki kibə'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki njendo ndukun'gi. A təli'ne, nan ndo ki kon mutə tum ginn'ə ndo koy'ne'ti, ə n'a n'te lo koy'ti. ²² Nan do ta'ti kin, Piyər or Jeju aw si'ə gədikare, ningə ulə ngirə ndang'a ene: «Luwə a ngəmi, jagi Burəbe, a adi nya kin te do'i'ti el!» ²³ Nan Jeju təl rə'ne, el Piyər ene: «Təl gəgi Satan, or rə'i ko sanyi rə'm'ti! In jigi ki nje tugə'm, tado mərta lə'i in mərta ki in rə Luwə'ti el, nan in mərta lə de'gi.»

²⁴ Ningə go'ti, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Re de madi ndigi njiyə go'm'ti ningə, kadi oo rə'ne to nya madi el, kadi in be un kagidəsi koy lə'ne, ə re un go'm. ²⁵ Be ə toki rota'ti, de ki ge kajı rə'ne inbe dənangi'ti ne a ilə rə'ne ko. Nan de ki ilə rə'ne ko tado lə'm, a isi ki do'ne taa gəgi. ²⁶ Kin ə re de ingə nyamaji'gi ki dənangi'ti ne pəti tigə, nan ndil'ə tujı ə, maj'a to ra be wa? Nya madi ki de a adi or'n tor ndil'ə to non wa? ²⁷ M'in Ngonn de m'a m're ki malayka'gi lə'm me toji'ti lə Bai Luwə, ningə m'a m'ugə goji de ki ra kigo kulə ra'a'ti. ²⁸ Toki rəta'ti, adi m'el'se: de'gi madi dann'se'ti ne a oyi el bay ə a oyi m'in Ngonn de ki a re to Ngar kin taa.»

17

Jeju mbəl rə'ne
(Mrk 9.2-3; Luk 9.28-36)

¹ Ndo mehen go'ti, ningə Jeju or Piyər num, Jaki num, taa Jan ki ngonnkon Jaki num to, ə aw se'de, do mbal'ti ki ngal sanyi ki ndəgə'gi. ² Low'ə'ti non, Jeju mbəl takum'ne. Ta kum'ə unji to kadi be, taa ku ki rə'a'ti kaa unji to kadi be to*. ³ Ningə low'ə'ti non, Moji ingi ki Eli tēi ki rə'de'ti bus, ra elita ki Jeju. ⁴ Ə Piyər un ta el Jeju ene: «Burəbe, kin ə j'isi lo kin'ti ne be par ə maji ngayn. Re in ge ə, m'a m'ra *kəyku'gi lo mutə: kare in yan'i, kare in nya Moji, ə ki kare in nya Eli to.» ⁵ Loka Piyər ra elta ta'ne'ti ba bay ningə nyi, kilndi ki kunj'ə to, in dow do'de bigum. Ningə ndu ta madi te me kilndi'ti ene: «In kam in Ngonn'm, m'ndig'ə ngayn, in ki nəl'm ngayn kadi m'mbət'ə, ə oyi ta li'ə.» ⁶ Loka njendo'gi oyi do ta kin ningə, osi ki takum'de nanga, bol təl'de. ⁷ Ə Jeju re rə'de'ti, odi'de ə el'de ene: «İndəi taa, ə adi bol ra'se el.» ⁸ Nga ningə, loka eyina n'uni kum'de ki taa ningə, oyi de madi ki rangi el, oyi Jeju ki kar'ne ba par.

⁹ Loka in do mbal'ti isi uri nanga ningə, Jeju ində ndu kin non'de'ti ene: «Eli nya ki ra nya adi oyi kin de madi el, bitı kadi m'in Ngonn de m'te dann njekoy'gi'ti.» ¹⁰ Go'ti, njendo'gi dəji'ə eyina: «Tado ri inbe ə, njendo ndukun'gi eyina maji kadi Eli re kete taa wa?» ¹¹ Ə ilə'de'ti ene: «In ki rota'ti kadi Eli a re kadi ra go nya'gi pəti adi asi nan

* 17:2 17.2 2Pi 1.16-18 † 17:10 17.10 Mal 3.23

gogi.»¹² Ningə m'in, adi m'el'se madi oyi, Eli re ə binəm, ə de'gi gəri el, adi rai si'ə nya ki me'de ge. Be tə a, Ngonn de kaa a ingə'n kon ji'de'ti.¹³ Lo kin'ti, njendo'gi gəri kadi ta ki Jeju el'de kin səw də Jan Batisi.

*Jeju adi lapiya ngonn ki njedamsil
(Mrk 9.14-29; Luk 9.37-43)*

¹⁴ Loki təli isi rei ki rə bulə de'gi'ti, dingəm madi kare re rə Jeju'ti, əsi məkəsi'ne nanga non'a'ti, el'ə ene: ¹⁵ «Burəbe, oo kumtondoo lə ngonn'm ki dingəm, ki damsil ra'a adi ingə kon ngayn kin. Dəkagilo'gi madi, isi tosi ki por'o ge ki me mann'ti ge. ¹⁶ M're si'ə rə njendo'gi lə'i, nan asi kadi adi'ə ingə lapiya, el.» ¹⁷ Lo kin'ti Jeju un ta el ene: «In de'gi ki dəkagilo'ti ki bone ki in nje me ngan, njera nya ki majel, kadi to m'nji sese biti kagilo bann bay taa kadi uni me'se adi m'in wa? Ke kadi m'a m'osi ginn'se biti kagilo bann taa wa? Rei si'ə rə m'ti ne.» ¹⁸ Ningə Jeju ndangi ndil ki majel ad'a te rə ngonn'ti, par ə tanan'ti non, ngonn ingə lapiya nga.

¹⁹ Go'ti, njendo'gi rei rə Jeju'ti, loki in si'ə ki kar'de ba, dəji'ə eyina: «Tadə ri ə kete j'in ndikiri kadi ji tuwə ndil kin el wa?» ²⁰ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Asi el, tadə kunme lə'se in ndikiri ba. Ningə kadi m'el'se toki rəta'ti, re awi ki kunme ki in ndikiri ba to kandi kagi ki bari'ə mutardə kin be mindi kaa, a eli mbal kam eyina: "Əti, aw ra nu be" ə, a əti kadi aw ra. Nya ki a dum də'se goto.» [²¹ Taa, ko ndil'gi ki be kin, de a tuwə'de ki takul kelta ki Luwə ki kəgi rə nyakusə ta.]

*Jeju təl elta ki də koy'ne'ti ki kində'ne lo koy'ti bay
(Mrk 9.30-32; Luk 9.43-45)*

²² Ndo kare njendo'gi sii nan'ti pəti Galile'ti, ə Jeju el'de ene: «A uləi m'in Ngonn de ji de'gi'ti. ²³ Kadi a təli m'in, nan ndə ki kon mutə go koy'm'ti, ə m'a te lo koy'ti.» Ta kin ər təgi njendo'gi ə təl ə bay.

Jeju ingi ki Piyər ugəi lambo ki me Kəy'ti lə Luwə

²⁴ Loki Jeju in ki njendo'gi rei tei Kapernayim'ti, nje ki isi taai lambo me Kəy'ti lə Luwə rei rə Piyər'ti dəji'ə eyina: «Njendo'se nya ugə lambo ki me Kəy'ti lə Luwə el wa?» ²⁵ Ə Piyər ilə'de'ti ene: «Oyo, ugə lambo.» Ningə Piyər re te be ningə, Jeju un ta kete el'ə ene: «Mərta lə'i in ri ə Simon? Nan'gi ə in njetalambo'gi ki nje taa nyagangi'gi də de'gi'ti ki ngar'gi ki dənangi'ti ne gangi wa? In ngann nje be'gi eke in mbah'gi wa?» ²⁶ Ə Piyər el'ə ene: «In mbah'gi.» Loki ene: «Mbah'gi», Jeju ene: «Re in be ə, ngann nje be'gi, rai kare ənn. ²⁷ Nan re in be kaa, kadi j'in ə ji təl jigi tugə de'gi kam el, ə aw babo'ti, ilə kuy, uwə'n kanji ki dəkete ki a re un kuy, ningə te ta'a, ə a ingə silə kare ta'a'ti, kadi ugə'n lambo lə'i, lə'm tə.»

18

*De ki in kibo me Konbe lə Luwə
(Mrk 9.33-37; Luk 9.46-48)*

¹ Də kad'a'ti inbe kin, njendo'gi rei dəji Jeju eyina: «Nan ə in kibo me Konbe'ti lə Luwə wa?» ² Ə Jeju bar ngonn ki du ad'a re ra dann'de'ti, ³ ningə el'de ene: «Toki rəta'ti, adi m'el'se, re in mbəli təli toi to ngann'gi be el ə, a uri me Konbe'ti lə Luwə el. ⁴ De ki səl də'ne ləm ləm to ngonn be ə, de'ə kin a in kibo ngayn me Konbe'ti lə Luwə. ⁵ Re de uwə ngonn ki be kin rə'ne'ti, me tə'm'ti ə, in m'inbe ə de'ə kin uwə'm rə'ne'ti.

*Jeju ndəji de'gi də majel'ti
(Mrk 9.42-48; Luk 17.1-2)*

⁶ «Kin ə toki de madi ra adi ki kare dann nje ki du'ti kam ki uni me'de adi m'in, əsi me majel'ti ə, in soti ngayn bay tadə li'ə kadi dəi mbal kibo ngayn mində'ti, ə əsi'ə iləi'ə bul ba'ti. ⁷ Kumtondoo ki də de'gi'ti ki dənangi'ti ki nje re ki nya'gi ki isi tugəi madi de'gi jigi'ti adi əsi. Toki rəta'ti, maji kadi nya'gi ki nje tugə de'gi jigi'ti toi, nan kumtondoo in lə de ki njera kadi de əsi. ⁸ Kin ə ji'i eke nja'i rai nu adi əsi me majel'ti ə, gangi'de ilə'de kə sanyi. Tadə, in soti kadi ingə kaji ki ji'i ki kare eke nja'i kare, utə kadi in ngəm ji'i'gi joo pəti, eke nja'i'gi joo pəti, ə iləi nu me por'ti ki biti ki non'ti. ⁹ Kin ə kum'i kare rai adi əsi majel'ti ə, ər'ə ilə kə sanyi. Tadə, in soti kadi ingə kaji ki kum'i ki kare, utə kadi in ngəm kum'i'gi joo pəti, ə iləi nu me dilə por'ti ki biti ki non'ti. ¹⁰ Oyi maji! Kadi kidi ki kare dann ngann'gi'ti kin el, tadə, toki rəta'ti, malayka'gi lə'de sii ki dəkagilo'gi pəti, takum Bai'ti ki isi doran'ti taa. [¹¹ Tadə m'in Ngonn de m're tadə kaji de'gi ki nanyinan*.]

‡ 17:24 17.24 Tekitaga 30.11-16 * 18:11 18.11 Barta kin goto me makitu'gi'ti madi ki ndangi kete nu ki ndonn ta Gireki.

Kujita do bati'ti ki nanyi
(Luk 15.3-7)

¹² «De madi aw ki bati'gi bu, ə in ki kare nanyi, ningə, inyə ndəgə'gi ki dojikara gidə in jikara do mbal'ti, ə aw sangi in ki nanyi kakin. Eke kigo ko'ə'ti lə'se, ta ri ə a eli do lo kin'ti wa? ¹³ Toki rəta'ti, adi m'el'se, re ingə bati ki nanyi kin ə, rə'a a nəl'ə ngayn do'a'ti utə nje ki dojikara gidə in jikara ki nanyinan el kin. ¹⁴ Be tə ə, Baw'se ki isi me dōran'ti, ge kadi ki kare dann ngann'gi'ti kaa nanyi kə el.»

Row kingə de ki ra majel

¹⁵ «Loki ngonkon'i ra majel ə, aw ingə, in si'ə joo ba, ningə ulə ji'i do majel'ti li'ə ki ra, ad'a gər. Re oo ta lə'i ningə, in ingə ngonkon'i gogi. ¹⁶ A re oo ta lə'i el ningə, aw un de ki rangi kare, eke de'gi joo sə'i, aw ingə'n'ə bay. In ra be kadi "nya'gi pəti in ki kun ndu do'ti kigo ta'ti lə de'gi joo eke mutə ki kadi manyinaj'a". ¹⁷ Kin ə re mbəti koo ta lə'de ə, el njekawnan'gi. Ə re mbəti koo ta lə Njekawnan'gi bay tə ningə, kadi oo'ə to de ki gər Luwə el, eke to njetalambo be. ¹⁸ Toki rəta'ti, adi m'el'se: nya'gi pəti ki a do'i donang'i'ti ne, a do'i dōran'ti tə, ə nya'gi pəti ki a tuti donang'i'ti ne, a tuti dōran'ti tə.»

¹⁹ «Toki rəta'ti, m'el'se m'adi in gəri bay: re de'gi joo dann'se'ti, indəi ndu'de nan'ti donang'i'ti ne, kadi dəji nya ri ki uwə me'de ə, Bai ki isi me dōran'ti a adi'de. ²⁰ Tado loki de'gi joo eke mutə kawinan, me tə'm'ti ə, m'in dann'de'ti non.»

K'inyə go majel'gi lə nan kə
(Luk 17.4)

²¹ Lo kin'ti, Piyər ətə ki rə Jeju'ti dəj'ə ene: «Bərəbe, kin ə ngonkon'm ra sə'm majel ə, kadi m'inyə go kə nja bann m'ad'a wa? Kadi m'inyə go kə biti nja siri wa?» ²² Ə Jeju el'ə ene: «M'el m'ene biti nja siri el, nan biti nja dəsiri nja siri.»

²³ «In be ə, Konbe lə Luwə to to ta kin be: Ndo kare ngar madi ge kadi nje ra kulə'gi lə'ne udəi kər nya'gi lə'ne non'ne'ti adi n'oo. ²⁴ Ə ulə ngirə, adi rei ki in ki kadi a ad'a nar ki dum kudə kər'ə. ²⁵ Nan dingəm kakin aw ki nya ki kadi ugə'n'ə bəngi kin el, adi be'ə un ndu'ne kadi ndog'i'ə, ne'ə ki ngann'a'gi, ki nya maji'gi li'ə ba pəti tor bəngi'ti kin. ²⁶ Ə nje ra kulə osi nanga non be'ne'ti, non uwə nja'a ene: "Si sə'm do'ti, ə m'a m'ugə'i bəngi kin pəti." ²⁷ Nga a, lo kin'ti, be'ə oo kumtondoo li'ə, adi inyə bəngi ki do'a'ti kin kə, ə inyə'ə adi aw kare.

²⁸ «Loki de ki bəngi in do'a'ti kakin ene n'te ki taga ningə, ingə madikulə li'ə kare ki in, aw ki bəngi lə'ne ki nden be par do'a'ti, ə osi si'ə uwə, səkirə mind'ə, ningə el'ə ene: "Ugə'm bəngi ki do'i'ti!" ²⁹ Ə mad'a osi nanga non'a'ti, non do'a'ti ene: "Si sə'm do'ti, ə m'a m'ugə'i bəngi kin." ³⁰ Nan mbəti, adi aw si'ə biti ilə dangay'ti, nginən ta bəngi ki kadi ugə'n'ə. ³¹ Loki madikulə'gi oyi nya ki ra kin ningə, to rə'de ngayn adi ai ərəi poy nya'gi kin pəti be'de adi'ə oo. ³² Ə ngar bar'a ad'a re, ningə el'ə ene: "In nje ra kulə ki majel, m'inyə go bəngi ki do'i'ti pəti kə tado non ki in non do'm'ti. ³³ Nga in, ri ə ərəi kadi oo kumtondoo lə mad'i toki m'in m'oo'n kumtondoo lə'i kin be tə el wa? ³⁴ Lo kin'ti, wongə ra be'ə do'a'ti ngayn, adi ilə dangay'ti, lo ra kulə'ti ki kon, biti kadi ugə'n'ə bəngi ki do'ne'ti pəti tigə. ³⁵ Ningə Jeju ilə do'ti ene: In be tə ə, Bai ki isi dōran'ti taa, a ra'n'se, loki de madi dann'se'ti, inyə go majel kə k'inyə ki in ngarme'ə'ti adi ngonkon'ne, el."»

19

Ta ki do gangi nan'ti lə dene ki dingəm
(Mrk 10.1-12; Luk 16.18)

¹ Loki Jeju tolta ta'gi ningə, ətə Galile'ti, aw donang'i Jude'ti, gidi ba Jurden'ti. ² Bulə de'gi ngayn uni go'ə, adi aji'de do monyi'gi'ti lə'de. ³ Parisi'gi ətə rei rə Jeju'ti, dəji'ə ta to kuləkikiyə tado kuwə'n'ə eyina: «Ndukun lə'je adi tarow kadi dingəm tuwə ne'ne, ojido nya ki ra ki ra adi nəl'ə el eke adi tarow el wa?» ⁴ Ə Jeju ilə de'ti ene: «In tudəi Makitu lə Luwə ki ndangi kin el biti wa? "Lo kulə ngirə kande nya'gi'ti Luwə ra dingəm ki dene", ⁵ ningə el ene: in be ə, dingəm a inyə baw'ne ki kon'ne, ningə a tinyəi nan ki ne'ne† kadi təli darə ki kare. ⁶ Lo kin'ti, a in joo el nga, nan in darə ki kareba. Ningə nya ki Luwə dōo nan'ti, maji kadi de gangi nan'ti el."» ⁷ Ə eli Jeju eyina: «Nga ra bann be ə Moji adi ndu ene re dingəm tuwə ne'ne ningə maji kadi ad'a makitu gangi nan ji'ə'ti wa?†?» ⁸ Jeju təl el'de ene: «In tado me ngan lə'se ə Moji adi'n'se tarow kadi tuwəi ne'se'gi, nan lo kulə ngirə nya'gi'ti, in be el. ⁹ Nga ningə, adi m'el'se, re de tuwə ne'ne,

† 18:16 18.16 Ndukun ki nja joo 19.15 * 19:4 19.4 Lo tum ginn nya'gi 1.27, 5.2 † 19:5 19.5 Lo tum ginn nya'gi 2.24 ‡ 19:7 19.7 Ndukun ki nja joo 24.1

tado nya ki rangi um in ta læ kaya ki ra el, æ taa dene ki rangi æ, de'æ kin tæl njekuwæ marum.»

¹⁰ Lo kin'ti, njendo'gi li'æ eli'æ eyina: «Re in kin æ in ndu ki to dɔ dingəm'ti ki rɔ dene'ti æ, taa dene el in soti.» ¹¹ Æ Jeju el'de ene: «De'gi pæti gæri me ta kin el, nan nje ki Luwæ adi'de ta row'æ par. ¹² De'gi madi in non, taai dene el, tado tɔgi'de sangi dene goto, ningæ in nya ki tei me kon'de'ti nu; nje ki madi'gi in tado kɔr ki ɔri'de kuji, æ nje ki nungi, mbeti taa dene tado Konbe læ Luwæ tɔ. De ki asi kadi gær me ta kin ningæ kadi gær.»

Jeju njangi dɔ ngann'gi ki du

(Mrk 10.13-16; Luk 18.15-17)

¹³ De'gi rei ki ngann'gi ki du rɔ Jeju'ti kadi njangi dɔ'de, æ elta ki Luwæ tado læ'de, nan njendo'gi ndangi'de. ¹⁴ Æ Jeju el ene: «Inyæi ngann'gi ki du adi rei ki rɔ'm'ti, um ɔgi'de tarow el, tado Konbe læ Luwæ in yan de'gi ki toi to ngann'gi ki du be.» ¹⁵ Go'ti, Jeju njangi dɔ'de, æ ɔti ilæ dɔ'ne aw lo ki rangi'ti.

Ta ki dɔ ngonn ki basa ki njenyakingæ

(Mrk 10.17-31; Luk 18.18-30)

¹⁶ Ndo kare, dingəm kare re rɔ Jeju'ti, ningæ dæj'æ ene: «Njendo de'gi, in ri ki maji, æ kadi m'ra, æ m'a m'ingæn kaji ki to biti ki non'ti wa?» ¹⁷ Æ Jeju el'æ ene: «Tado ri æ dæji'm ta dɔ nya ki maji'ti wa? De ki maji in kareba. Re in ge kur me kumngayira'gi ningæ, in tæl rɔ'i go mbærkikindæ'gi'ti.» ¹⁸ Æ dingəm kakin dæji Jeju ene: «Mbærkikindæ'gi ki ra wa?» Ningæ Jeju ilæ'ti ene: «A tøl de el, a uwæ marum el, a bogi el, a mannaji ki ngom dɔ mad'i'ti el, ¹⁹ ɔsi kuræ baw'i ki kon'i, taa a ndigi de mad'i to darɔ'i in bæ be'æ.»

²⁰ Ningæ ngonn ki basa ene: «Nya'gi kin pæti, m'tæl rɔ'm go'ti nga. Nga ki ne kin, in ri bæy æ nanyi'm kadi m'ra wa?» ²¹ Æ Jeju el'æ ene: «Re ge kadi asi nan tapi takum Luwæ'ti ningæ, aw, adi ndogi sæ'i nya maji'gi læ'i pæti, lowæ nar'æ njendo'gi, ningæ a aw ki nyakingæ ngayn dɔran'ti, æ un go'm.» ²² Nan loki ngonn ki basa oo ta'gi kin ningæ, ɔti aw ki ronel el, tado in de ki aw ki nyakingæ'gi ngayn.

²³ Æ Jeju el njendo'gi læ'ne ene: «Tokɔ rɔta'ti, adi m'el'se, a ngan ngayn ki rɔ njenyakingæ'ti kadi ur me Konbe'ti læ Luwæ, ²⁴ ningæ m'tæl m'el'se bæy, in nya ki ngan ngayn kadi jambal ur bolo konn kur nya'ti, nan a ngan ngayn utø in kin bæy kadi njenyakingæ ur me Konbe læ Luwæ.» ²⁵ Ta kin æti njendo'gi bol ngayn, adi eli eyina: «Nga kin æ in bæ ningæ, nan æ asi kadi ingø kaji wa?» ²⁶ Æ Jeju indæ manji'de ba ningæ el'de ene: «Ki rɔ de'gi'ti lowæ goto, nan ki rɔ Luwæ'ti lo ra nya'gi pæti to.» ²⁷ Æ Piyar un ta el'æ ene: «Nga oo, j'in ki j'inyæ nya'gi læ'je pæti, æ j'un go'i kin, ri æ j'a j'ingæ wa?» ²⁸ Æ Jeju ilæ'ti ene: «Tokɔ rɔta'ti, adi m'el'se: ndɔ ki nya'gi pæti a indæ ngiræ'de kindæ ki sigi, æ m'in Ngonn de m'a m'nji dɔ kumbær konbe'ti læ'm, ki de'gi a tɔji'm'in kin ningæ, ingi ki uni go'm kin, ingi kaa a isi dɔ kumbær konbe'ti ki dɔgi gidæ in joo kadi gangi ta dɔ ginn kaw Isirayel'ti ki dɔgi gidæ in joo. ²⁹ Ningæ re de madi, inyæ kæy læ'ne, ki ngannkon'ne'gi, ki konnann'ne'gi, ki kon'ne, ki baw'ne, ki ngann'ne'gi eke donangi læ'ne tado læ'm æ, a ingø nya'gi kin dɔ'ti nja bu, taa a ingø kaji ki a to biti ki non'ti to. ³⁰ Nga ningæ, de'gi ngayn ki kete, a tøl nje ki gogi, æ de'gi ngayn ki gogi, a tøl nje ki kete tɔ.»

20

Kujita dɔ nje ra kulæ me ndɔɔ nju'ti

¹ «Konbe læ Luwæ to to bæ nje kæy, ki te ki sin ba kadi n'oy nje ra kulæ'gi kadi rai kulæ me ndɔɔ nju'ti læ'ne kin bæ. ² Ndu'de osi nan'ti ki nje ra kulæ'gi, kadi adi'de nar ki lo ra kulæ'ti ki ndɔ kare, ningæ adi'de awi me ndɔɔ nju'ti. ³ Loki te ki kadi ki jikara ki sin ningæ, oo nje ra kulæ'gi ki rangi bæy, ki rei rai tambalo'ti ki kanji ra kulæ, ⁴ æ el'de ene: "Ingi kaa, ai me ndɔɔ nju'ti læ'm rai kulæ, æ m'a m'adi'se nyakugæ goji ki asi gorow'æ'ti." ⁵ Ningæ ɔti awi. Loki te taga ki kadi ki jam dɔ bæ'ti num, ki kadi ki kɔti bæ'ti num ningæ, ra kah'a'ti kakin bæy. ⁶ Go'ti, te re ki kadi ra binyæ bilæ ningæ, oo nje ra kulæ'gi ki rangi bæy, ki rei rai non, æ el'de ene: "Ra bann æ sii lo kin'ti lo sɔl, ki kanji ra kulæ wa?" ⁷ Æ ilæi'æ'ti eyina: "De ki unn'je kulæ'ti goto." Æ el'de ene: "Ingi kaa, awi me ndɔɔ nju'ti læ'm rai kulæ tɔ."

⁸ «Loki kadi ur ningæ, njendoɔ nju el njengəm nya li'æ ene: "In bæ nje ra kulæ'gi, æ adi'de nyakugæ goji'de, ulæ ngiræ dɔ nje re gogi'ti, tøl taa dɔ nje re kete'ti." ⁹ Nje re ki kadi ra binyæ bilæ, nan nan kaa ingø nar ki lo kulæ'ti ki ndɔ kare. ¹⁰ Lo kin'ti, nje re dɔ kete rei yan'de nga ningæ, mæri kadi n'a n'ingæi nar ki utø yan madi'de'gi, nan ingi

kaa, ingöi nar ki lo kulö'ti ki ndo kare inbe kakin to. ¹¹ Loki isi taai nar kin, farita ki njendo ¹² eli eyina: "Nje ki rei gogi ne kin, rai kulö kadi kareba par, ningö in adi'de nar ki asi nan ki yan'je, j'in ki ji ra kulö sin biti kadi ur, adi kadi ndaw'je." ¹³ Lo kin'ti, nje ndoo elta ki kare dann'de'ti ene: "Madi'm, nya madi kare ki low'ö'ti el ki m'ra sä'i goto. Ndu'je sä'i osi nan'ti do nar'ti ki lo kulö'ti ki ndo kare el wa? ¹⁴ Taa nya lä'i, ö aw. M'ge kadi m'adi in ki re gogi nya kin, toki m'ad'i kin be to. ¹⁵ In gorow'ö'ti kadi nya ki me'm ndigi ö m'ra ki nyakingö lä'm el wa? Eke in ta lä'i kadi me'i tuji tado maji ki m'ra wa?" ¹⁶ Nga ningö Jeju ilö'ti ene: In be ö, nje ki gogi a tæli nje ki kete, ö nje ki kete a tæli nje ki gogi to.»

Jeju elta do koy'ne'ti ki te'ne lo koy'ti bay
(Mrk 10.32-34; Luk 18.31-34)

¹⁷ Ta kaw ki Jerujalem'ti, loki in do row'ti, Jeju ujö rö'ne ki njendo'gi ki dögi gidö in joo gödi kare, ningö el'de ene: ¹⁸ «Oyi, j'isi j'awi ki Jerujalem'ti, ningö a ulöi m'in Ngonn de ji kibo'gi'ti lä njekujönyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi lä Luwö. A gangi ta koy do'm'ti, ¹⁹ ningö a ulöi m'in ji de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, kadi kogi do'm'ti ge, tindöi m'in ki ndöy hawlay ge, bæri m'in in kagidösi'ti ge. Nan ndo mutö tum ginn'ö ndo koy'm'ti ö, m'a m'te lo koy'ti.»

Kon Jaki in ki Jan döji nya Jeju
(Mrk 10.35-45)

²⁰ Go'ti, kon ngann lä Jebede re ki ngann'ne'gi rö Jeju'ti, ningö kon ngann'gi ösi mäkösi'ne nanga non Jeju'ti tado döj'ö nya kare. ²¹ Ö Jeju döj'ö ene: «In ri ö in ge wa?» Ningö, el'ö ene: «Un ndu'i kadi ngann'm'gi ki joo kam, de kare isi döjikal'i'ti, ö in ki nungi isi döjigäl'i'ti to, loki a isi do kumbær Konbe'ti lä'i.» ²² Lo kin'ti non, Jeju ilö'ti ene: «In göri me nya döji lä'se kin el. A asi kadi ingöi köpi kon ki m'aw to m'ingö kam kare mindi wa?» Ningö eli eyina: «Oyo, j'a j'asi kare.» ²³ Ö Jeju el'de ene: «Kon ki m'aw to m'ingö kam, ö röta a ingöi kare, nan ta ki öjido kisi döjikal'm'ti eke döjigäl'm'ti; in ta lä'm kadi m'in ö m'adi'se el; lo'gi kin to tado de'gi ki Bai Luwö ra go'ö kete nu tado lä'de.» ²⁴ Ndögi njendo'gi ki dögi, loki oyi ta'gi kin, rö'de näl'de ki ngann lä Jebede ki joo kin el. ²⁵ Be ö, Jeju bar'de pæti ki rö'ne'ti, el'de ene: «In göri kadi nje konbe'gi do ginn de'gi'ti ki dangi dangi ki dönangi'ti ne, sii uwöi'de ginn tögi'de'ti adi'de kon, taa de'gi ki njeto'bar kaa, onyibe do'de'ti bay to. ²⁶ Nan maji kadi to be dann'se'ti el. Re de madi dann'se'ti, ndigi kadi n'in kibo ningö, kadi tæl nje ra kulö lä'se pæti. ²⁷ Taa re de madi döji kadi n'in de ki dokete dann'se'ti ningö, kadi tæl njekulöbær lä'se to. ²⁸ In be to ö m'in Ngonn de kin m're kadi de'gi taa rai kulö adi m'in el, nan kadi m'in ö m'ra kulö m'adi'de, taa m'adi rö'm kadi m'ugö'n do bulö de'gi ngayn m'ilö'de taa to.»

Jeju äji njekumtö'gi joo
(Mrk 10.46-52; Luk 18.35-43)

²⁹ Loki Jeju in ki njendo'gi lä'ne isi tei me be'ti ki Jeriko ki taga, bulö de'gi ngayn njiyöi go'de'ti muki muki. ³⁰ Ningö njekumtö'gi joo sii ngang'i row'ti. Loki oyi kadi in Jeju ö isi indö dær ningö, uni ndu'ne ki taa eyina: «Buröbe, Ngonnkaw Dabidi*, oo kumtondoo lä'je!» ³¹ Bulö de'gi ndangi'de kadi uti ta'de, nan njekumtö'gi uni ndu'de ki taa inbe bay eyina: «Buröbe, Ngonnkaw Dabidi, oo kumtondoo lä'je!» ³² Lo kin'ti, Jeju ra lokati, bar'de, ningö döji'de ene: «In ri ö, gei kadi m'ra madi'se wa?» ³³ Ö ilöi'ö'ti eyina: «Buröbe, ji ge kadi kum'je te adi j'oo'n lo!» ³⁴ Jeju oo kumtondoo lä'de, ö ödi kum'de, par ö tanan'ti non, kum'de oo lo, adi uni go'ö.

21

Jeju ur Jerujalem'ti ki kösikurö
(Mrk 11.1-11; Luk 19.28-40; Jan 12.12-19)

¹ Loki Jeju in ki njendo'gi lä'ne indöi do be ki Jerujalem ndökba ki be ki Betipaje, ki kadi mbal kagi buni'gi'ti, ulö njendo'gi joo, ² el'de ene: «Awi me ngonnbe'ti ki ra non'se'ti kam. Lo kur inbe ki a uri ki me be'ti par ö, a ingöi kon koro ki döi'ö, ngonn koro ra göd'ö'ti, ningö tuti'ö, ö rei se'de adi'm'in. ³ Re de madi el'se nya madi ö, ilöi'ö'ti eyina: "Buröbe ö ge'de," ö a inyö'de kalangi ba kadi tuti'de.»

⁴ Nya kin a ra nya be kadi ta ki Luwö el ki njekeltakita Luwö'ti el kin tolta'ne:

⁵ «Eli de'gi ki Siyon'ti eli eyina:

Oyi ngar lä'se a re do'se'ti,

In de ki sol lom lom,

* 20:30 20.30 Gonyi Mrk 10.47 ki ta ki do'ti ginn makitu'ti nanga.

Isi do kon koro'ti, in ki ngonn koro*»

⁶ Njendo'gi ai, rai toki Jeju el'n'de. ⁷ Rei ki kon koro in ki ngonn koro kakin ningə, lowi ku'gi lə'de gidə'ti, ningə Jeju ala isi do'ti. ⁸ Bulə de'gi ngayn lowi ku'gi lə'de go row'ti. Nje ki nan'gi təti mbi kam'gi, tiləi do row'ti. ⁹ Bulə de'gi nje njiyə non Jeju'ti ki nje njiyə go'ə'ti uni ndu'de ki taa eyina:

«Ojana, Ngonnkaw Dabidi!

Kadi Luwə njangi do de ki re me to Burəbe!

Ojana, toji in ki do Nje kisi doran'ti taa'!»

¹⁰ Loki Jeju ur Jerujalem'ti, loki me be'ti ba pəti ndigi bir bir. Adi de'gi dəji ro'de ta eyina: «In de ki bann wa?» ¹¹ Ə bulə de'gi iləi'de'ti eyina: «In Jeju, njekeltakita Luwə'ti, ki Najareti, donangi Galile'ti.»

Jeju tuwə njeragati'gi nati Kəy'ti lə Luwə

(Mrk 11.15-19; Luk 19.45-48; Jan 2.13-16)

¹² Go'ti, Jeju aw ur nati Kəy'ti lə Luwə, ningə tuwə njelaw nya'gi ki njendo'gi nya'gi nati Kəy'ti lə Luwə ko. Jeju sur tabilə'gi lə njembəl nar ki be'ne ki nje ki do'be'gi'ti tilə, nan'ti ki nya kisi lə njelaw dər dum'gi. ¹³ Ningə el'de ene: «Ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: Kəy lə'm a bari'ə kəy kelta ki Luwə, nan ingi, təl'i'ə lokiyəro lə njebog'i'gi yo'!» ¹⁴ Lo kin'ti non, njekumto'gi ki mote'gi, rei ro'a'ti nati Kəy'ti lə Luwə, adi adi'de lapiya. ¹⁵ Loki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi oyi nya'gi ki əti bol ki Jeju ra'de, ki ndu ngann'gi ki isi bar nan'ti Kəy lə Luwə ene: «Ojana Ngonnkaw Dabidi!» kin ningə, me'de on'de, ¹⁶ adi eli Jeju eyina: «Oo ta ki ngann'gi ra eli kam wa?» Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Oyo, m'oo, nan ke in tudəi ndu Luwə ki ndangi eyina:

“Ra adi ngann'gi ki du, ki nje to ta mba'ti kaa, ta'de ulə toji do'i'ti” kin el waS?»

¹⁷ Ningə lo kin'ti, Jeju inyə'de non, ə te me bebo'ti ko, aw Betani'ti, aw isi nu.

Jeju mann kagi mbaykote

(Mrk 11.12-14,20-24)

¹⁸ Lo ti go'ti ki sin, Jeju təl isi re me bebo'ti, bo ra'a. ¹⁹ Ə oo kagi mbaykote ki ra kadi row'ti, to kadi n'aw ginn'ti, nan loki re ndəkba ningə, oo mbi'ə'gi par um oo kanda el. Ə Jeju el mbaykote kakin ene: «A andi gogi el biti ki non'ti.» Ningə low'ə'ti non, mbaykote tuti. ²⁰ Loki njendo'gi oyi nya kin, əti'de bol ngayn, adi dəji ta eyina: «Ra bann ə low'ə'ti ne par ə kagi tuti wa?» ²¹ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Toki rota'ti, adi m'el'se, re awi ki kunme, ə me'se tosi el ə, in nya ki m'ra ki mbaykote kin par ə a rai el, nan re eli mbal kam eyina: “Əti lo kin'ti rangi, aw osi me ba'ti,” kaa nya kin a ra nya. ²² Nga ningə, nya'gi pəti ki a dəji ki kunme, me kelta'ti ki Luwə ə, a ingəi.»

Ta ki dəji do togi'ti ki Jeju awi'n

(Mrk 11.27-33; Luk 20.1-8)

²³ Jeju ur me Kəy'ti lə Luwə, isi ndo nya de'gi ningə, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki ngatogi'gi lə Juwipi'gi, rei ki ro'a'ti, dəji'ə eyina: «Nan adi tarow kadi ra'n nya'gi kin be wa? Ə nan to ə adi ndu'ne ə isi ra'n wa el'je adi j'oo?» ²⁴ Ə Jeju təl el'de ene: «M'in kaa m'a m'dəji'se ta kareba be to. Re iləi m'in'ti ningə, m'in kaa m'a m'el'se de ki adi'm tarow kadi m'ra'n nya'gi kin to. ²⁵ Nan ə ulə Jan kadi ra de'gi batəm wa? In Luwə eke in de'gi wa?» Nan təl'i ra elinan ta dann'de'ti eyina: «Re j'eli'ə j'ene: “In Luwə ə ulə'ə”, a dəji'je ene ke ra bann ə j'uni me'je j'adi Jan el wa? ²⁶ A kin ə re j'eli j'ene: “In de'gi ə uləi Jan” ə a in ta ki ro bulə de'gi'ti to, tado de'gi pəti oyi Jan kadi in njekeltakita Luwə'ti.» ²⁷ Be ə təl'i eli Jeju eyina: «Ji ger el.» Ə Jeju təl ilə'de'ti ene: «Re in be ə m'in kaa m'a m'el'se togi ki m'nji m'ra'n nya'gi kin el to.»

Kujita do ngannkonnan'gi'ti ki joo

²⁸ Jeju elta ki rangi bay ene: «Eli'm'in ta lə'se do ta'ti kin adi'm'in m'oo. Dingəm kare aw ki ngann dingəm'gi joo, ə un ta el ki dəkete ene: “Ngonn'm, aw ra kulə me ndoo nju'ti bone.” ²⁹ Ningə ngonn kakin ilə baw'ne'ti ene: “M'a m'aw el,” ə isi ba biti ningə me'ə uəw ki ta, adi ində aw. ³⁰ Dingəm re ro ngonn'ti ki nja joo, el'ə kaa ta ki el ngonnkon'a kakin, ningə in el ene: “Oyo, m'a m'aw bay,” ə aw el. ³¹ Eke dann ngann'gi'ti ki joo kin in ki ra ə ra go ndigi'ti lə baw'ne wa?» Ningə iləi Jeju'ti eyina: «In ki dəkete.» Ə Jeju el'de ene: «Toki rota'ti, adi m'el'se, njetalambo'gi ki dene'gi ki njera kaya a tei Konbe'ti lə Luwə non'se'ti. ³² Tado Jan Batisi re ro'se'ti, toji'se row ki dana, nan in taai me'ə el, nan njetalambo'gi ki dene'gi ki njera kaya'gi uni me'de. Ə ingi, oyi

* 21:5 21.5 Ejay 62.11; Jakari 9.9 † 21:9 21.9 Pa'gi 118.25-26 ‡ 21:13 21.13 Ejay 56.7; Jeremi 7.11 § 21:16 21.16 Pa'gi 8.3

nya kin be kaa, me'se uwə'se ki ta go gogi ə adi inyəi gorow njiyə'gi ki majel kə, ə uni me'se el.»

*Kujita do nje ra kulə me ndoo nju'ti, ki nje me majel
(Mrk 12.1-12; Luk 20.9-19)*

³³ Go'ti, Jeju el'de ene: «Uri mbi'se oyi kujita ki rangi bay. De kare ki njendoo nju in non, ningə ində singə gug'i'n gidə gug'i. Ur be kadi to mborei nju'ti, ningə ra ngonn kəy ngəmlo səm'ti. Ningə go'ti do'i ta nan'ti ki de'gi ki nje ra kulə nju, kadi to rai kulə ningə a kanyinan nya'a, ningə oti aw mbah. ³⁴ Loki kagilo kujə kandi nju asi ningə, ulə bər'gi lə'ne kadi awi taai kandi nya ndoo kakin, ki in yan'ne ji nje ra kulə nju'ti adi'ne. ³⁵ Nan loki bər'gi rei tei ningə, nje ra kulə'gi uwəi'de tindəi ki kare ngayn, tōli ki nungi, ningə ki kon mutə, tiləi'ə ki mbal tə. ³⁶ Njendoo təl ulə ki bər'gi ki rangi, ngayn utə in ki kete inbe kin bay. Nan rai se'de ko nya inbe ki rai ki nje ki kete kakin bay. ³⁷ Ta təl ta'a'ti, dingəm təl ulə ngonn ne inbe rə'de'ti, ene: "A bōli gidi ngonn'm." ³⁸ Nan nje ra kulə nju, loki oyi ngonn kakin ningə elinan dann'de'ti eyina: "Dərcə'a inbe kam ə a in nje nya nduwə! Rei adi ji tōli'ə, ningə nya nduwə li'ə, j'a tōli'ə yan'je'ti." ³⁹ In be ə, uwəi ngonn kakin ndəri'ə, awi si'ə gidi lo ndoo'ti taga, tōli'ə. ⁴⁰ Lo'ti kin Jeju dəji'de ene: Ndoo ki dingəm ki be nje ndoo kin a re ə, ri ə a ra ki nje ra kulə nju kin wa?» ⁴¹ Ə eli'ə eyina: «A tōko de'gi ki majel kin ki tōko ki ki kon ngayn, ə a adi ndoo lə'ne nje ki rangi, ki kadi a adi'ə kanda ki dokagilo'ə'ti ki oji.» ⁴² Ningə Jeju el'de ene: «In tudəi me makitu'ti lə Luwə oyi el wa?

"Mbal ki njera kəy'gi mbəti'ə,
In ə təl mbal ki in tōgi kəy.
In kin in kuləra Burəbe.

In nyakoji ki əti bōl ə to takum'je'ti kin*."»

⁴³ Ningə adi m'el'se bay to: «A taai Konbe lə Luwə ji'se'ti, kadi təli adi ginn de'gi ki rangi ki kadi a rai kulə ki maji. ⁴⁴ Nga ningə, de ki osi do mbal'ti kin ə, a təti njeki njeki, a re in ə mbal kin osi do'a'ti tō ningə, a rəkitə'ə rəkitə rəkitə.» ⁴⁵ Loki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi oyi kujita kin ningə, gəri me'ə kadi in ta ki do'de'ti ə Jeju ra el. ⁴⁶ Ə sangi row kadi n'uwəi'ə, nan bōli bulə de'gi, tado bulə de'gi oyi Jeju to njekeltakita Luwə'ti.

22

*Kujita ki ojido bar de'gi lo nyakuso taa nan'ti
(Luk 14.15-24)*

¹ Jeju ilə rə'ne el'de ta ki kujita bay ene: ² «Konbe lə Luwə to to ngar ki ra nyakuso kibo tado ngonn'o ki aw to taa dene kin be. ³ Ngar ulə njekulə'gi lə'ne adi awi eli de'gi ki bəri'de lo nyakuso'ti, kadi rei, nan de'gi kakin mbəti. ⁴ Ngar təl ində taa ta njekulə'gi'ti ki rangi bay ene: "Ki ngəsi'ne kin, nyakuso oy nga, m'tol baw mangi'gi, ki binyə'gi ki bati'gi lə'm, ki boi mbul mbul maji, nya'gi pəti asinan, ə rei lo nyakuso taa nan'ti." ⁵ Nan de'gi ki bəri'de kakin, usi'de do ta'ti li'ə kin el, ki kare aw lo ndoo'ti lə'ne, ki nungi aw lo gati'ti lə'ne ndəgə'gi, uwəi njekulə'gi adi'de kon ningə tōli'de. ⁶ Ə nje ki nungi bay, uwəi njekulə'gi adi'de kon ge, tōli'de ge.

⁷ «Lo kin'ti, wongi təl ngar, adi ulə ki njero'gi lə'ne adi awi tōi ko njətəl nya'gi kakin num, tuləi bebo lə'de por num tə. ⁸ Ningə go'ti, ngar el njekulə'gi lə'ne ene: "Nyakuso taa nan oy nga, nan de'gi ki in ki bəri'de, in de'gi ki asi ta te low'ə'ti el. ⁹ Awi ki tatorow'gi, bəri de'gi pəti ki ngəi'de, adi'de rei lo nyakuso taa nan'ti." ¹⁰ Njekulə'gi awi ki gorow'gi, kawi de'gi pəti ki ngəi'de, ki maji ge, ki majel ge, adi de'gi rosi me kəy kadi de'gi so'i nya taa nan'ti. ¹¹ Loki ngar ene n'ur kəy kadi n'oo de'gi ki bəri'de kakin ningə, oo dingəm madi kare ki isi ki ku kuso nya taa nan rə'ne'ti el. ¹² Ə ngar el'ə ene: "Madi'm, in ra bann ə ur kəy ne ki kanji ku kuso nya taa nan rə'i'ti wa?" Ningə dingəm kakin ilə'ti el. ¹³ Nga a ngar el njekulə'gi lə'ne ene: "Do'i ji'ə'gi ki nja'a'gi, ə iləi'ə taga lo ki diw'ti, ki in lo ki a non'ti ge, a ngor ngangi'ne'ti ge." ¹⁴ Toki rəta'ti, Luwə bar de'gi ngayn, nan nje ki mbəti'gi in ngayn el.»

*Ta do kugə lambo lə ngar kibo Sejar
(Mrk 12.13-17; Luk 20.20-26)*

¹⁵ Parisi'gi ingəi nan, elinan ta, kadi n'iyəi kulə n'uwəi Jeju me ta'ti ki n'a dəji'ə ə a te ta'a'ti. ¹⁶ Be ə, uləi njendo'gi lə'ne in de'gi madi ki me kuti'ti lə Erodi, adi awi eli'ə eyina: «Njendo, ji gər kadi in nje kelta ki rəta'ti, in njendo de'gi row ki rəta'ti ki nəl Luwə num, in bōl kum'de el num, tado in bōl k'in kibo eke kəti bōl lə de'gi el. ¹⁷ Ə el'je

* 21:42 21.42 Pa'gi 118.22-23

adi j'oo ta ka me i'ti: In gorow'ə'ti eke in gorow'ə'ti el kadi de ugə lambo nje konbe kibo Sejar wa?»¹⁸ Nan Jeju gar me majel lə'de, adi el'de ene: «In njekədikum de'gi! Tado ri ə iyəi kulə kadi uwəi m'in wa?»¹⁹ Jji'm'in silə ki kadi de a ugə'n lambo adi'm'in m'oo.» Ningə jji'ə silə kare.²⁰ Nga ə dəji'de ene: «Də nan ə indəi, ə tō nan tō ə ndangi silə'ti kin wa?»²¹ Ə iləi'ə'ti eyina: «In Sejar.» Ə Jeju təl el'de ene: «Nya lə Sejar ə adi Sejar, nya lə Luwə ə adi Luwə tō.»²² Ta ki Jeju el'de kin dum dō'de, adi inyəi'ə ə ɔti awi.

Ta dō kində taa lə njekoy'gi lo koy'ti
(Mrk 12.18-27; Luk 20.27-38)

²³ Ndo'a'ti non, Sadusi'gi ki in de'gi ki oyi kadi njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti el, rei rō Jeju'ti dəji'ə eyina: ²⁴ «Njendo, Moji el ene: "Re de madi oy, ki kanji k'inyə ngann'gi tor'ne'ti, maji kadi ngonnkon'a taa dene nduwə kin, oji'n ngann'gi, kadi tei tor ngonnkon'a'ti*." ²⁵ Ki ojido ta kin, toki dann'je'ti, ngannkon nan'gi in siri ge be. Ki dəkete taa dene, ningə oji'n ngonn el bay ə oy, adi inyə dene nduwə adi ngonnkon'ne. ²⁶ Nya kin ra nya be, in dō ki nja joo'ti, ki ki nja mutə'ti, biti te'n dō ki nja siri'ti. ²⁷ Go'de'ti pəti, daro dene inbe re oy tō. ²⁸ Eke ndo ki njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti ə, nan dann'de ə a in ngaw dene kin wa? Tado in siri pəti taai'ə ne'de'ti.»²⁹ Ə Jeju el'de ene: «In de'gi ki indəmi row, tado in gəri Makitu lə Luwə el num, taa in gəri tōgi lə Luwə el num tō. ³⁰ Ndo ki njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti, dingəm'gi ki dene'gi a taai nan el nga. Pəti a toi to malayka'gi be me dōran'ti. ³¹ Ki ojido kində taa lo koy'ti lə njekoy'gi, tudəi ta ki Luwə el'se kin el wa? ³² Luwə el ene: "M'in Luwə lə Abiraham, m'in Luwə lə Isaki, ki Luwə lə Jakobi." Luwə in Luwə lə de'gi ki nje kisi kumngayira, um in Luwə lə njekoy'gi el'.»³³ Bulə de'gi ki oyi ta lə Jeju, nyando li'ə əti'de ɔl ngayn.

Ndukun ki utə ndəgi ndukun'gi
(Mrk 12.28-34; Luk 10.25-28)

³⁴ Loki Parisi'gi oyi kadi Jeju dum dō Sadusi'gi ningə, ingi kawinan. ³⁵ Ə ki kare dann'de'ti, ki in njendo ndukun'gi, iyə kulə me ta'ti, dəji Jeju ene: ³⁶ «Njendo, dann mbərkikində'gi'ti lə Luwə pəti me ndukun'ti, in ki ra ə in dō madi'ne'gi'ti wa?»³⁷ Ə Jeju ilə'ti ene: «A in ndigi Burəbe Luwə lə'i ki ngarme'i ba pəti, ki ndil'i ba pəti, taa ki mərta lə'i ba pəti tō*.³⁸ In kin ə in ndukun ki dəkete ki utə mbərkikində'gi pəti. ³⁹ Ningə ndukun ki nja joo ki maj'a tō'ti tō ə to kin: A ndigi de mad'i to daro'i inbe be tō. ⁴⁰ Ndukun'gi lə Moji ba pəti, ki ta'gi lə njekeltakita Luwə'ti, ngirə'de in dō mbərkikində'gi'ti ki joo kin.»

De ki Luwə mbət'ə ki Dabidi
(Mrk 12.35-37; Luk 20.41-44)

⁴¹ Loki Parisi'gi kawinan kakin, Jeju dəji'de ta ene: ⁴² «Ki go mərta'ti lə'se dō Kirisiti'ti ki in De ki Luwə mbət'ə kin, oyi kadi in ginn koji'ti lə nan wa?» Ə eli'ə eyina: «In ngonnkaw Dabidi.»⁴³ Ə Jeju el'de ene: «Ra bann be ə Dabidi loki Ndil Luwə ra kulə me'ə'ti ɔar'a "Be'm" wa?»⁴⁴ Tado Dabidi el ene: "Burəbe Luwə el Burəbe lə'm ene: <In re isi dōjikəl'm'ti ne,

biti kadi m'təl njeban'gi lə'i nyakində nja'i'ti ginn tōgi'ti*."»

⁴⁵ «Ə re Dabidi ɔar'a Burəbe ə, ra bann taa Kirisiti, ki in de ki Luwə mbət'ə a in ngonnkaw Dabidi wa?»⁴⁶ Lo kin'ti, de ki asi kadi ilə ta'ti kare be goto. Ningə in dō ndo'a'ti kin nu, de kaa sangi kadi n'dəj'ə ta el nga.

23

Jeju gangi ta dō njendo ndukun'gi ki Parisi'gi'ti
(Mrk 12.38-40; Luk 11.39-52, 20.45-47)

¹ Jeju el bulə de'gi ki njendo'gi lə'ne ene: ² «Njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, kulə lə'de in kor ginn ndukun lə Moji. ³ Nga ningə ingi, maji kadi in təli rō'se go nya'gi'ti ki eli'se, nan ndaji kulə ra'de'gi el, tado rai nya ki inbe'gi sii eli ki ta'de kin, el. ⁴ Dōi nya ki oy indəi dō de'gi'ti, nan inbe'gi mbeti kun ngonn ji'de nden be kuwə'n se'de taa. ⁵ Kulə ra'de'gi pəti, rai ki kadi de'gi oyi gidid'e. Ngann ndukun'gi ki ndangi uləi me ngann buwati'gi'ti, ə de'gi doi nati non'de'ti ə isi ji'de'ti inbe kin, rai yan'de adi boi, taa kulə'gi ki de'gi ɔsi sil ku'gi'ti kin kaa, rai yan'de adi ngal tō*.⁶ In de'gi ki gei lo kisi ki kete non de'gi'ti lo nyakuso'ti num ki nya kisi ki kete non de'gi'ti ginn kəykawnan'gi'ti lə

* 22:24 22.24 Ndukun ki nja joo 25.5 † 22:32 22.32 Tekitaga 3.6, 15 ‡ 22:37 22.37 Ndukun ki nja joo 6.5
§ 22:39 22.39 Lebhitiki 19.18 * 22:44 22.44 Pa'gi 110.1 * 23:5 23.5 Kor Isirayel'gi 15.38-41

Juwipi'gi num to. ⁷ Taa gei kadi de'gi rai'de lapiya ki buki nan'ti lo kingonan'gi'ti lo bulə de'gi'ti num, taa kadi de'gi bari'de "Njendo de'gi" num to. ⁸ Nan ingi, adi de bar'se "Njendo", el, tado pəti, in ngannkon'nan'gi, ningə Njendo'se in kareba to. ⁹ Bari de madi donangi'ti ne "Baw'se" el, tado Baw'se in kareba, ə isi dōran'ti. ¹⁰ Taa adi de bari'se "De'gi kibo", el to, tado De kibo lə'se in kareba, ə in Kirisiti ki in de ki Luwə mbə'tə. ¹¹ De kibo dann'se'ti, a in nje ra kuləbər lə'se. ¹² De ki un dō'ne ki taa, a uləi dō'a ki nanga, ə de ki ulə dō'ne ki nanga, a uni dō'a taa to.

Kumtondoo in lə Parisi'gi ki njendo ndukun'gi

¹³ «Kumtondoo in lə'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekədikum de'gi! Sii uti tarow ki kaw Konbē'ti lə Luwə dō de'gi'ti. Inbē'gi uri me'ti el, ningə de'gi ki gei kur me'ti kaa, ogi'de num to.

[¹⁴ «Kumtondoo in lə'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi. Tai nya maji'gi lə njengawko'gi pəti pəti ji'de'ti, ningə ədi kum de'gi ki kelta ki Luwə ki ginn'ə gangi el, kadi de'gi oyi'se, toki in de'gi ki maji. Go kulə ra'gi'ti ki be kin, Luwə a gangi'n ta ki ngan ngayn dō'se'ti'.]

¹⁵ «Kumtondoo in lə'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekədikum de'gi! Awi mbah, anyinan ngodi donangi ray'gi'ti ki lo lo, dō ba'gi'ti kadi ingəi de kare go'se'ti. Ə loki ingəi'ə ningə, rai'ə adi təl asi ta kaw me por'ti ki biti ki non'ti nja joo utə inbē'gi bay to.

¹⁶ «Kumtondoo in lə'se, in nje kər de'gi tarow, ki kum'se to! Sii eli eyina: "Re de iw rō'ne ki Kəy lə Luwə ningə, to kare, a re iw rō'ne ki lər ki Kəy lə Luwə ə, maji kadi ra nya ki iw'n rō'ne." ¹⁷ In mbo de'gi, njekumtō'gi! Lər in nya ki Kəy lə Luwə, adi in yan Luwə. Eke lər ə in kibo ngayn eke, Kəy lə Luwə ki təl lər nya ki kində ta dangi'ti kin wa? ¹⁸ Təli eli bay eyina: "Re de iw rō'ne ki ringiri lo kində kadikare ə, to kare, a re iw rō'ne ki kadikare ə, maji kadi ra nya ki iw'n rō'ne." ¹⁹ In njekumtō'gi! In ri ə in kibo ngayn wa? In kadikare eke in ringiri lo kində kadikare ki təl kadikare nya ki kində ta dangi'ti kin wa? ²⁰ De ki iw rō'ne ki lo kində kadikare ningə, iw rō'ne ki ringiri lo kində kadikare num, ki nya'gi pəti ki isi dō'ti num to. ²¹ De ki iw rō'ne ki Kəy lə Luwə ningə, iw rō'ne ki Kəy lə Luwə num, ki Luwə ki isi me'ti num. ²² De ki iw rō'ne ki dōran ə, iw rō'ne ki kumbər ngar lə Luwə num, ki Luwə ki isi dō'ti num'.

²³ «Kumtondoo in lə'se in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekədikum de'gi. Jri nya kare dann ki dōgi'ti, me mbi kam'gi'ti ki əti maji, ki me mbi kam ndir tanyi'gi'ti, ki me ngann nya ndir tanyi'gi'ti, adi Luwə, ningə indəi nja'se dō nya'gi'ti ki maji'de to me ndukun'ti lə Luwə, to nyara ki dana, ki koo kumtondoo, ki nyara ki low'ə'ti. Ki rōta'ti in kin ə in nya'gi ki kadi re a indəi kum'se go'ti rai, ə inyəi ndəgə'gi ki kō non be el. ²⁴ In nje kər de'gi tarow, ki kum'se to! Sii uləi nya ta ngoo mann'ti lai mann tado ngann kur'gi ki du, ə isi turi jambal me'se'ti.

²⁵ «Kumtondoo in lə'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekədikum de'gi! Togi gidi kala mann ki gidi kaa kusō nya adi ar, nan me kəy rosi ki nya bōgi'gi ki nya ki ingəi ki gorow nyənn nyara ki majel. ²⁶ In Parisi ki njekumtō! Togi me kala mann, ningə gidə a ar njay to.

²⁷ «Kumtondoo in lə'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekədikum de'gi! Toi to dōbadi'gi ki de'gi rai pon gidi'ti adi ndai kam be: re oo gidə taga ne ə, ndolo, nan me'ə ki kəy rosi ki singə de'gi, ki nya'gi ki ndum ki dangi dangi. ²⁸ In be to ə, gidi'se'ti taga ne, toji adi de'gi oyi toki in nje təl rō'se go ndu Luwə'ti, nan me'se'ti kəy ə, kədi kum de'gi ki majel ki ra, rosi.

²⁹ «Kumtondoo in lə'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekədikum de'gi! Indəi dōbadi de'gi ki njekeltakita Luwə'ti adi maji, rai dōbadi de'gi ki dana adi ndolo, ³⁰ ningə eli eyina: "Re dōkagilo'ti lə kaw'je'gi kin j'in non ə, re j'a j'ində rō'je nan'ti se'de kadi ji təl'n de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, el." ³¹ Lo kin'ti, inbē'gi isi toji kadi in ngannkaw nje təl de'gi ki njekeltakita Luwə'ti. ³² In ene, rai ki non'se'ti, toli ta nya ki kaw'se'gi uləi ngirə!

³³ «In de'gi ki mann'se majel to lii pir'gi be, ra bann ə in məri kadi a anyinan, ta ta ki gangi'ti me por'ti ki biti ki non'ti wa? ³⁴ In tado kin ə, m'a m'ulə'n ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, ki nje gosi'gi ki njendo de'gi ta lə Luwə, rō'se'ti. A toli'de ge, a bəri'de kagidəsi'gi'ti, a tindəi'de ki ndəy hawlay ginn kəykawnan'ti lə Juwipi'gi, taa a ngodi'de, in se'de bəbo'ti ki kare ə a gangi se'de bəbo'ti ki nungi ki kete kete. ³⁵ Lo kin'ti, de'gi ki dana ki mosi'de in ki buki kō, ulə ngirə dō Abel'ti, te'n dō Jakari'ti ki ngonn lə Barasi kin, ta mosi'de a in dō'se'ti. In Jakari ki ndō ki tōli'ə ngawdann lo'ti ki in Kəy'ti

† 23:14 23.14 Barta'gi ki me nya'gi'ti kin [] goto me makitu'gi'ti ki njendanga ndangi kete. ‡ 23:22 23.22 Ejay 66.1

læ Luwæ re lo ringiri kadikare'ti kin[§]. ³⁶ Toki røta'ti, adi m'el'se, ta nya tøl'gi kin pøti a in dø de'gi'ti ki døkagilo'ti ki ðone.

Jeju elta dø bebo Jerujalem'ti
(Luk 13.34-35)

³⁷ «Wah! in de'gi ki Jerujalem'ti, in de'gi ki Jerujalem'ti, in ki nje tøl njekeltakita Luwæ'ti, in nje tilæ de'gi ki Luwæ ulø'de adi'se ki mbal tøl'i'de. Nja bann ø, m'ge kaw'se toki konkunjø a kaw'n ngann'ne'gi ginn bagi'ne'ti kin be, nan ødi el ø. ³⁸ Be ø ki ne kin, m'in Luwæ m'a m'inyø Køykawnan læ Luwæ lø'se ko. ³⁹ Tado adi m'el'se madi oyi, a oyi m'in gogi el nga, biti ndø ki a eli eyina: "Njangi dø in dø de'ti ki re me tø Burøbe'ti*».

24

Jeju el toki Køy læ Luwæ a tuji
(Mrk 13.1-4; Luk 21.5-7)

¹ Jeju te me Køy'ti læ Luwæ ki taga, isi aw ningø, njendo'gi li'ø, rei rø'a'ti, eli'ø kadi oo Køy læ Luwæ ki de'gi indøi adi øti ðøl kin! ² Ø Jeju un ta el'de ene: «Nya'gi kin pøti, kum'se oo maji, nan toki røta'ti, adi m'el'se m'adi oyi, mbal kare ki a nanyi kadi isi dø mad'a'ti ne goto, a budi'de mur mur nanga.»

Nya'gi ki a rai nya kete non døboy ndø'ti
(Mrk 13.3-13; Luk 21.7-19)

³ Loki Jeju aw isi dø mbal kagi buni'gi'ti, njendo'gi li'ø rei rø'a'ti, døji'ø ta ki kar'de ba eyina: «El'je adi j'oo, døkagilo ki ra'ti ø nya'gi kin a rai nya wa? Ø nyakøji ki bann ø a tøj kadi ji gøt toki in døkagilo ki kadi to re'n num, in døboy ndø num tø wa?» ⁴ Ø Jeju ilø'de'ti ene: «Indøi kumkødi dø rø'se'ti, adi de ødi'se el. ⁵ Tado de'gi ngayn a rei ki tøm, a eli eyina: "M'in ø m'in Kirisiti ki in De ki Luwæ mbøt'ø", ningø a ðuki de'gi ngayn mu tø. ⁶ A oyi kaa rø'gi ki in sese ndøkba ki ngann ta'gi ki dø rø'gi ki in sanyi, nan oyi maji! Adi ðøl ra'se el. Kadi nya'gi kin a rei, nan in døboy ndø el ðay. ⁷ Ginn ðe madi a aw rø dø ginn ðe madi'ne'ti, konbe madi a aw rø dø konbe madi'ne'ti. Bo a on ge, dønologi a yøki ge, ki lø'gi ki dangi dangi. ⁸ Nan nya'gi kin a toi to lo kulø ngirø to ndø ki a ra dene kin be ðay. ⁹ De'gi a uni dø'se, awi sese kadi ingøi kon ge, kadi tøl'i'se ge. De'gi pøti ki in Juwipi'gi el a øsi'se ta tado løm. ¹⁰ Lo kin'ti, de'gi ngayn a inyøi kunme'gi lø'de ko. A uni dø nan ki yo ge ki ne ge, a øsi nan ta. ¹¹ Nje ðar rø'de njekeltakita Luwæ'ti nan ingi el, a tei, ødi de'gi ngayn ðuki'de mu. ¹² Majel a taa dønologi taa kadi, de'gi ngayn ndiginan lø'de a tøl gogi. ¹³ Nan de ki uwø tøgi'ne ba biti døboy'ti, a ingø kaji. ¹⁴ Poyta ki maji ki dø Konbe'ti læ Luwæ kin, de'gi a iløi mbøt'ø ki dønologi pøti, kadi de'gi pøti ki gøri Luwæ el oyi mannaji ki dø'ti. Ningø go'ti, døboy ndø a re.

Kon kibo ngayn ki a re
(Mrk 13.14-23; Luk 21.20-24)

¹⁵ «Ningø loki a oyi de ki Njeranyakow Njetuji lo, ki njekeltakita Luwæ'ti Daniyel elta li'ø kin*, a uwø lo kisi loki ar njay'ti ø, maji kadi de ki nje tudø nya'gi kin, gøt ginn'ø maji. ¹⁶ Ningø nje ki sii Jude'ti a anyinan ki dø mbal'gi'ti. ¹⁷ De ki isi dø køy'ti a ur nanga kadi aw me køy'ti un nya madi te'n el. ¹⁸ De ki a in me ndø'ti a asi kadi tøl re ðe un ku rø'ne el tø. ¹⁹ Kumtondoo ki gara goto a in læ dene'gi ki nje søm ki nje kadi mba ngann'gi ili ndø'a'ti non kin. ²⁰ Elita ki Luwæ kadi anyinan ngodi kin ðar' a el, taa kadi in ndø kørkon'ti el tø. ²¹ Tado døkagilo'ø'ti kin, kon ki de'gi a ingøi, in kon ki de oo nja kare el ðay. Lo kulø ngirø ðoran ki dønologi'ti ki Luwæ indøn'ny nya'gi kin, biti ðone, de oo ko kon kin nja kare el, taa de a oo ko kon kin gogi el ratata tø. ²² Re Burøbe uwø ta ndø'gi kin gangi el ø, de kare ki a isi ki dø'ne ta goto. Nan tado læ de'gi ki inbe mbøti'de ø, a uwø'n ta ndø'gi kin gangi. ²³ Nga ningø, re de el'se ene: "Oyi Kirisiti, De ki Luwæ mbøt'ø ø in yo am eke in ne am ðø" ø, ononyi'se kunme'se kad'a røta. ²⁴ Tado de'gi ki ðari rø'de toki n'in kirisiti'gi be ki nje ki ðari rø'de njekeltakita Luwæ'ti nan ingi el, a rei non to rai nya'gi ki øti ðøl ðøl, ki nyakøji'gi ki ra ðøl kadi n'ðuki de'gi mu'ti. A sangi kadi to nje ki Luwæ mbøti'de inbe kin kaa, n'ðuki'de mu ðay, toki ingøi tarow. ²⁵ In be ø, m'el'se nya'gi kin kete be kadi gøri.

Ndø re Ngonn de
(Mrk 13.24-31; Luk 21.25-31)

²⁶ «Kin ø re de el'se ene: "De ki Luwæ mbøt'ø ø a dilølo'ti yo am" ø, ai el. Re el'se ene: "In ø iyø rø'ne mbunø lø'ti gogi nu am" ø uni me'se adi'ø røta el. ²⁷ Ningø, toki ndi

§ 23:35 23.35 Lo tum ginn nya'gi 4.8; 2Po ta'gi 24.20-22 * 23:39 23.39 Pa'gi 118.26 * 24:15 24.15 Daniyel 9.27, 11.31, 12.11

təl in'n lo kuwə kadi'ti, awi'n lo kurkadi'ti kakin ə, ki re'm m'in Ngonn de kaa in be to. ²⁸ Loki ninn to'ti, mal'gi a kawinan səm'ti. ²⁹ Go nya kumtondoo'gi'ti ki dəkagilo'ə'ti kin, kadi a te kum'ne el, nanyi a nda el, mee'gi a in ki dōran'ti tosi ki nanga, ningə togi'gi ki dōran'ti a yöki. ³⁰ Lo kin'ti, nyaköji ki dö'm'ti m'in Ngonn de a te dōran'ti, ningə ginn kaw'gi pəti ki dōnangi'ti ne a ndingəi ro'de. Lo kin'ti, a oyi m'in Ngonn de m'a m're me kilndi ki dōran'ti ki togi, me kunji'ti ki əti böli. ³¹ M'a m'ulə ki malayka'gi lə'm ki tow ki bar ər lo həm dö kum dōnangi'ti ki so kadi kawi nje ki Luwə mbəti'de ki nan'ti. A kawi'de k'in ngangi dōnangi'ti ki kare tei in ki nungi'ti.

Nyando ki ojido kagi mbyakote
(Mrk 13.28-31; Luk 21.29-33)

³² «Maji kadi in gəri nyando ki dö kagi mbyakote'ti kin. Loki baji'ə'gi indəi rungirungi, ə mbi'ə iti kin ningə, in gəri kadi nanyi bar in ndəkba nga. ³³ Be to ə, loki oyi nya'gi kin pəti rai nya ningə, maji kadi in gəri toki Ngonn de in takəy'ti ndəkba kadi re ro'se'ti. ³⁴ Ningə toki rəta'ti, adi m'el'se, de'gi ki sii ki dö'de taa ne kin a oyi tigə el bay ə nya'gi kin pəti a rai nya. ³⁵ Dōran ki dōnangi a gotoi ndo madi, nan ta'gi lə'm a toi lo to de'ti ba biti ki non'ti.

Luwə ki kar'ne ba ə gər ndo ki döboy'ti
(Mrk 13.32,35; Luk 17.26-27,34-35, 12.39-40)

³⁶ «De kare ki gər ndo eke dö kadi ki nya'gi kin a rai nya'ti goto: Malayka'gi ki dōran'ti el num, Ngonn lə Luwə inbə el num, nan Luwə ki Baw ki kar'ne ba par ə gər. ³⁷ Ningə, nya ki ra nya dəkagilo'ti lə Nuwe kin ə, nya'a a ra nya ndo re'm'ti m'in Ngonn de to. ³⁸ Tado kete non kadi mann kon kibo kin re, de'gi söi nya ge, anyinan ge, taai nan ge, adi ngann de'gi taai nan ge, biti ndo'ti ki Nuwe ur'n me tokibo'ti. ³⁹ Usi de'gi el, biti kadi mann kon kibo re tuji'n'de. Ndo ki m'in ngonn de m'a te'n bus kaa be to'a nya'gi a rai nya to. ⁴⁰ In be ə, dingəm'gi joo a rai me ndo'ti ningə, a uni kare ə a inyöi ki nungi. ⁴¹ Dene'gi joo a uri nya nan'ti ə, a uni ki kare ə a inyöi ki nungi. ⁴² Ə maji kadi isi dö nja'se'ti, tado in gəri ndo ki Burəbe lə'se a re'n'ti el. ⁴³ In gəri maji kadi re be nje kəy gər dö kadi ki njebögi a re'n kondö'ti ə a isi dö nja'ne'ti ba, um a inyə adi mbuti bər kəy li'ə el. ⁴⁴ In tado kin ə, ingi kaa, kadi sii dö nja'se'ti to. Tado m'in Ngonn de m'a m're dö kadi'ti ki in gəri el.

Njekuləbər ki njera nya ki dana
(Luk 12.42-46)

⁴⁵ «Njekulebər ki nje ra nya ki low'ə'ti, ki kum'ə ədi, ə in de ki be'ə a ində dö de'gi'ti ki me kəy'ti lə'ne kadi adi'de nyakuso ki dö kadi ki kadi adi'n'de. ⁴⁶ Nje ra kulə kin a in nje majikur, loki be'ə təl ə ingə ta kulə'ti kin, ra ra. ⁴⁷ Toki rəta'ti adi m'el'se, a ində dö nya maji'gi'ti lə'ne pəti. ⁴⁸ A kin ə re in nje ra kulə ki majel ə, a el me'ne'ti ene: "Be'm a re kalangi el bay", ⁴⁹ Ningə ra ta kində madikulə'nə'gi'ti, ra so ge, ra anyi ge ki nje ki yiwi ra'de. ⁵⁰ Lokin'ti, be nje kəy a re ki ndo ki in ində me'ne dö'ti el, ki dö kadi ki gər el. ⁵¹ Be'ə a o'j'ö kum'ə, kadi oo nya kon ki a ra de'gi ki njekədikum de'gi, lo non'ti ki lo gər ngangi'ti.»

25

Kujita dö ngann mand'i'gi'ti ki dögi

¹ «Konbe lə Luwə a to to ta lə ngann mand'i'gi ki dögi ki oyi lambi'gi lə'de ə awi kadi tiləi kum de ki aw to taa dene kin be. ² Nje ki mi in mbo'gi ə nje ki mi in njekumkar'gi to. ³ Nje ki mbo'gi oyi lambi'gi lə'de nan uni hu'ə ki rangi dö mad'a'ti el, ⁴ nan njekumkar'gi, oyi lambi'gi lə'de ki hu ki rangi dö mad'a'ti. ⁵ Nga ningə, loki de ki aw to taa dene kakin re kalangi el, bi ra'de adi toi bi. ⁶ Ə dann lo'ti, ndu de bar ene: "Oyi nje taa dene kaa am, ə tei tiləi kum'ə." ⁷ Lo kin'ti, ngann mand'i'gi kakin pəti ndəli dö bi'ti, indəi dö lambi'gi lə'de dana. ⁸ Ningə nje ki mbo'gi eli njekumkar'gi eyina: "Adi'je hu lambi lə'se nden, nan lambi'gi lə'je isi oyi." ⁹ Ə njekumkar'gi eli'de eyina: "Jagi, a asi kadi j'ingi sese dö'ti el, ə awi rö nje kində nya ndogi'ti ndogi yan'se." ¹⁰ Ə loki mbo'gi awi lo ndogi hu lambi'ti nu ningə, nje taa dene re te. Nje ki sii dö nja'de'ti, uri si'ə kəy taa nan'ti, adi uti takəy dö'de'ti. ¹¹ Gö'ti gogi bay taa nje ki nungi kakin in non rei yan'de, eli eyina: "Burəbe, Burəbe, in te takəy adi'je!" ¹² Nan nje taa dene lə'de'ti ene: "Toki rəta'ti, adi m'el'se, m'gər'se el." ¹³ Lo kin'ti, Jeju ilə dö'ti ene: «Be ə, maji kadi sii dö nja'se'ti, tado in gəri dö ndo'a eke dö kad'a el.

*Kujita do njekulə'gi ki mutə
(Luk 19.12-27)*

¹⁴ «Ta ki do konbe'ti lə Luwə to to ta lə dingəm ki isi aw mbah ə bar njekulə'gi lə'ne adi'de nyakingə lə'ne kadi oyi go'ə adi'ne kin be. ¹⁵ Adi de kare saki nar mi, adi ki nungi saki nar joo, ningə adi ki nungi bay saki nar kare to. Adi de ki ra kigo təg'ə'ti, ə ətə aw mbah. ¹⁶ Be ə, njekulə ki ingə saki nar mi, aw ra'n gati ə ingə saki nar mi do'ti. ¹⁷ Be to ə, in ki ingə joo, ra, ingə joo do'ti. ¹⁸ Nan in ki ingə saki nar kare, aw ur be, duw nar'ti ki be'ə ad'a kakin.

¹⁹ «Nga ningə, dokagilo ngayn go'ti ningə, be nje ra kulə'gi kakin in non re. Lōki re ningə, dəji'de kadi oji kandi kulə'gi lə'de ki rai non'ne'ti kadi n'oo. ²⁰ Lo kin'ti, in ki ingə saki nar mi kakin, re non be'ne'ti ki saki nar ki rangi mi do'ti ningə el'ə ene: "Be'm, saki nar ki mi ki adi'm kaa, nyi m'ra be m'ingə mi do'ti kin." ²¹ Ə be'ə el'ə ene: "Maji ngayn, in njekulə ki maji ki nje ra nya ki low'ə'ti. Ningə toki ra'n nya ki low'ə'ti me nya'ti ki nden be, m'a m'indəi do nya'gi'ti ki ngayn. Re, ra sə'm ronel." ²² In ki ingə saki nar joo kakin, re non be'ne'ti ki saki nar ki rangi joo do'ti ningə el'ə ene: "Be'm, saki nar ki joo ki adi'm kaa, nyi m'ra be m'ingə joo do'ti kin." ²³ Ə Be'ə el'ə ene: "Maji ngayn, in njekulə ki maji ki nje ra nya ki low'ə'ti. Ningə toki ra'n nya ki low'ə'ti me nya'ti ki nden be, m'a m'indəi do nya'gi'ti ki ngayn. Re, ra sə'm ronel." ²⁴ Ta tolta'a'ti, in ki ingə saki nar kare kakin, re non be'ne'ti el'ə ene: "Be'm, m'gər kadi in de ki ngan ngayn: lo ki duw nya'ti el kaa tətə num, lo ki naji nya'ti el kaa o'y num. ²⁵ Nya kin ə m'bol, adi m'aw m'iyər nar ki adi'm kakin nanga. Ningə ki ngəsinə, nya lə'i ə to kin." ²⁶ Lo kin'ti be'ə el'ə ene: "In njekulə ki majel, in njedaw! In gər maji kadi lo ki m'duw nya'ti el kaa m'ujə num, lo ki m'naji nya'ti el kaa m'oy num. ²⁷ Nga a re be kin ningə, re a ində nar lə'm lo ngəm nar'ti, ə toki m'təl kin ningə, re m'a m'taa ki mann'a do'ti. ²⁸ Tai saki nar ki kare ki ji'ə'ti kin adi in ki aw ki saki nar do'gi kin." ²⁹ Tado de ki aw ki nya ji'ne'ti, a adi'ə do'ti kadi to'ə mbar mbar, nan de ki awi'n el, in ki nden ki awi'n kaa a taai ji'ə'ti. ³⁰ Ningə in ki in njekulə ki nda'a goto, iləi'ə taga lo ki diw'ti ki kadi a non'ti ge ngor ngang'i'ne'ti ge.»

Ta ki gangi ki do'boy'ti

³¹ Jēju el bay ene: «Lōki m'in Ngonn de m'a m're me to'ji'ti ki əti bol, ki malayka'gi pəti go'm'ti kin ningə, m'a m'nji do kumbər ngar'ti lə'm me təbar'ti. ³² Ningə ginn be'gi ki dangi dangi a kawinan ki non'm'ti. M'a m'or kum de'gi nan'ti toki nje nyakul'gi a or'n kum bati'gi ki binyə'gi nan'ti kin be. ³³ M'ində bati'gi do'jikəl'm'ti, ə binyə'gi do'jigəl'm'ti to. ³⁴ Lo kin'ti, ngar a el nje ki do'ji kol'ne'ti ene: "Rei, ingi ki Bai ində ji'ne do'se'ti kin, ə tai Konbe ki Luwə ində do'a dana tado lə'se lo kulə ngirə doran ki do'ngangi'ti nu kin. ³⁵ Tado bo ra'm ə adi'm'in nya m'njo; kundə ra'm ə adi'm'in mann m'anyi; m'in mbah ə uwəi'm'in ki ro'se'ti; ³⁶ m'ra ki ro'm kare ə adi'm'in ku m'ulə ro'm'ti; ro'm to'm ə rai sə'm; m'to dangay'ti ə rei oyi'm'in." ³⁷ Nga ə njera go ndu Luwə'ti a iləi'ə'ti eyina: "Burəbe, kadi bann'ti ə j'oo'i bo rai ə j'ad'i nya so wa? Kində rai ə j'ad'i mann anyi wa? ³⁸ In mbah ə j'uwəi ki ro'je'ti wa? Ra ki ro'i kare ə j'ad'i ku ulə ro'i'ti wa? ³⁹ Ro'i to'i ə ji ra sə'i wa? To dangay'ti ə ji re j'oo'i wa?" ⁴⁰ Ə ngar el nje rago'ti'gi ene: "Tok i rəta'ti, adi m'el'se, dokagilo'gi pəti ki rai nya'gi kin ki ki du ngayn dann ngannkon'm'gi'ti ki oyi'de kam ningə, in m'in ə rai sə'm."

⁴¹ «Ningə go'ti, ngar a el nje ki rai do'ji gəl'ne'ti ene: "Əti sanyi kə ro'm'ti, in de'gi ki ndol in do'se'ti! Ai me por'ti ki biti ki non'ti, ki Luwə ində do'a dana tado lə Su in ki malayka'gi li'ə kin. ⁴² Tado bo ra'm, ə adi'm'in nya m'njo el; kundə ra'm, ə adi'm'in mann m'anyi el; ⁴³ m'in mbah ə uwəi'm'in ki ro'se'ti el; m'ra ki ro'm kare ə adi'm'in ku m'ulə ro'm'ti el; ro'm to'm ə rai sə'm el; m'to dangay'ti ə in rei oyi'm'in el." ⁴⁴ Ningə ingi kaa a iləi'ə'ti eyina: "Nga Burəbe, kadi bann'ti ə j'oo'i bo rai ə j'ad'i nya so el, eke kində rai ə j'ad'i mann anyi el wa? In mbah, eke ra ki ro'i kare, eke ro'i to'i, eke to dangay'ti ə ji mbəti ra sə'i wa?" ⁴⁵ Ə ngar a ilə'de'ti ene: "Tok i rəta'ti, adi m'el'se, dokagilo'gi pəti ki rai nya'gi kin ki ki du ngayn dann ngannkon'm'gi'ti ki oyi'de kam, el ə, m'in kaa rai sə'm el jagi to." ⁴⁶ Lo kin'ti, njera go'ti el, a ai lo kon'ti ki ginn'ə a gangi el, ə njera go ndu Luwə'ti a awi lo kajj'ti ki biti ki non'ti*.»

26

*Kində tanan'ti tado təl Jēju
(Mrk 14.1-2; Luk 22.1-2; Jan 11.45-53)*

* 25:46 25.46 Daniyel 12.2

¹ Loki Jeju tolta kelta do nya'gi ningə, el njendo'gi lə'ne ene: ² «In gəri kadi ndo joo par ə ndo ra nanyi Paki a asi, kadi de'gi a uləi m'in Ngonn de ji de'gi'ti kadi a bəri m'in kagidəsi'ti.»

³ Lo kin'ti non, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki ngatogi'gi lə Juwipi'gi, kawinan nati lo'ti lə Kayipi ki in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. ⁴ Ningə indəi ndu'de nan'ti kadi n'uwəi Jeju gidi kuwə n'toli'ə. ⁵ Ningə elinan eyina: «Adi j'uwəi'ə ndo ra nanyi'ti el, nan to de'gi a indəi ki wongi.»

Dene madi ur hu ki əti maji do Jeju'ti
(Mrk 14.3-9; Jan 12.1-8)

⁶ Jeju in Betani'ti, me kəy'ti lə Simon ki kete in njebanji, ⁷ ningə dene madi re ro Jeju'ti ki ku mbal ki hu ki əti maji rosi. In hu ki gat'a in ngayn. Ningə loki Jeju isi so nya ə, ur hu kakin do Jeju'ti. ⁸ Ə loki njendo'gi oyi nya kin be ningə, nəl'de el, adi eli eyina: «Ginn ra hu kin kə be in ri wa? ⁹ Asi kadi de taa'n nar ki ngayn ə ra'n ki njendo'gi.» ¹⁰ Jeju oo ta ki isi eli be, ningə el'de ene: «Tado ri ə isi njuwəi dene kin be wa? Nya ki ra do'm'ti kin in kulə ki maji.» ¹¹ Njendo'gi kam, sii sese ne ki ndo'gi pəti, nan m'in m'a m'nji sese ki non'ti el. ¹² Hu ki əti maji ki ur do'm'ti kin, ur ra'n go daro'm ki a aw badi'ti. ¹³ Ningə toki rəta'ti adi m'el'se: lo'gi pəti dənangi'ti ne, ki de'gi a iləi mbər Poyta ki maji səm'ti, a ərri poy nya ki dene ra kin kadi me'de olo'n do'a'ti.

Judasi un do Jeju
(Mrk 14.10-11; Luk 22.3-6)

¹⁴ De kare ki mbunə njendo'gi'ti lə Jeju ki do'gi gidə in joo, ki to'a nan Judasi Isikariyoti aw bə lə kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ¹⁵ el'de ene: «Kin ə m'ulə Jeju ji'se'ti ə a adi m'in ri wa?» Ningə ingi tudəi nar silə do mutə adi'ə*. ¹⁶ Ulə ngirə low'ə'ti kin non, Judasi isi sangi do'kagilo ki to kadi ulə'n Jeju ji'de'ti.

Jeju so nya Paki ki njendo'gi lə'ne
(Mrk 14.12-16; Luk 22.7-13)

¹⁷ Ndo ki do'kete lə ra nanyi kuso mapa ki hum o'do el, njendo'gi lə Jeju rei dəji'ə eyina: «Lo ki ra be ə in ndigi kadi j'aw ji ra nyakuso Paki səm'ti j'ad'i wa?» ¹⁸ Ə Jeju el'de ene: «Ai me bəbo'ti kam, kəy lə de ki be, ə eli'ə eyina: «Njendo de'gi ene: do'kagilo lə'm in ndəkba, ningə in bə lə'i ə m'a m'ra Paki'ti ki njendo'gi lə'm.» ¹⁹ Njendo'gi awi rai toki Jeju el'n'de, adi rai nyakuso Paki.

Jeju el toki njendo kare a un do'ne
(Mrk 14.17-21; Luk 22.14; Jan 13.21-30)

²⁰ Loki kadi ur, Jeju isi ta nyakuso'ti ki njendo'gi lə'ne ki do'gi gidə in joo. ²¹ Loki isi soi nya, Jeju el'de ene: «Toki rəta'ti, adi m'el'se, de kare dann'se'ti a ulə'm ji de'gi'ti.» ²² Lo kin'ti, me njendo'gi tosi, adi dəji ta Jeju kare kare eyina: «In m'in bə, Burəbe?» ²³ Ə Jeju təl el'de ene: «De ki ulə ji'ne sə'm nan'ti me ngo kuso nya'ti kin ə, de'ə a ulə'm ji de'gi'ti. ²⁴ Tado Ngonn de a oy toki ndangi me makitu'ti lə Luwə oji do'a, nan kumtondoo in lə de ki a ulə ji de'gi'ti. De'ə kin, re oji'ə el kaa in soti'ə.» ²⁵ Judasi ki a ulə Jeju ji de'gi'ti kakin, dəji Jeju ene: «Njendo, in m'in bə?» Ə Jeju ilə'ti ene: «Te ta'i'ti.»

Nyakuso lə Burəbe
(Mrk 14.22-25; Luk 22.14-20; 1Ko 11.23-25)

²⁶ Loki sii ta nyakuso'ti, Jeju un mapa, njangi do'a, uwə təti nan'ti, adi njendo'gi, ningə el'de ene: «Tai soi, in kin in daro'm.» ²⁷ Go mapa'ti, Jeju un kəpi yiwi kandi nju, ra oyo Luwə do'ti, ningə təl'n adi njendo'gi ene: «Tai, anyinan pəti. ²⁸ In kin in mosi'm, mosi Kunmindi ki sigi ki a anyi tado bulə de'gi, tado k'inyə'n go majel'gi lə'de ko. ²⁹ Ningə adi m'el'se, m'a m'anyi yiwi kandi nju gogi el, biti kadi m'a m'anyi sese ki sigi me Konbə'ti lə Bai.»

Jeju el toki Piyər a manji ta gər'ne
(Mrk 14.27-31; Luk 22.31-34; Jan 13.36-38)

³⁰ Osi pa kulə toji do Luwə'ti[‡] ningə tei awi do mbal kagi Buni'gi'ti. ³¹ Ningə Jeju el njendo'gi ene: «Kondo'ti ne inbə kin, ingi a mbeti m'in pəti, tado ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: «M'a m'tol njekul bati'gi, ningə bulə bati'gi a sananyinan[§] ki lo lo.» ³² Nan loki m'a m'ində lo koy'ti, m'a m'aw kete non'se'ti, to nginə'se Gallie'ti.» ³³ Lo kin'ti, Piyər un ta el Jeju ene: «Re de'gi pəti inyəi nu kə kaa, m'in m'a m'inyə'i kə el ratata.» ³⁴ Ə Jeju təl el'ə ene: «Toki rəta'ti adi m'el'i: me kondə'ti ne inbə kin, kete bay taa kadi

* 26:15 26.15 Jakari 11.12 † 26:24 26.24 Ejay 53.7 ‡ 26:30 26.30 Pa'gi 113-118 § 26:31 26.31 Jakari 13.7

kunə kunjə non, a manji ta nja mutə ene in gəri'm el.»³⁵ Nan Piyər el'ə ene: «Re in koy kaa m'a m'oy sə'i, um m'a manji ta gəri el bit'i.» Ningə ndəgi njendo'gi pəti eli ko ta inbe ki Piyər el kakin to.

Jeju elta ki Luwə Getisemane'ti
(Mrk 14.32-42; Luk 22.39-46)

³⁶ Go'ti, Jeju in ki njendo'gi lə'ne ɔti rei lo'ti madi ki bari'ə Getisemane. Jeju el'de ene: «Sii lo kin'ti ne be in nginə m'in, dəkagilo'ti ki m'a m'aw nu kadi m'elta ki Luwə.»³⁷ Jeju adi Piyər in ki ngann lə Jebede ki joo awi si'ə. Lo kin'ti, mekon ki metuji kibo ulə ngirə ra Jeju,³⁸ adi el'de ene: «Mə'm rosi ki metuji ki asi koy, sii lo kin'ti ne be, sii kum ba um toi bi el nan'ti sə'm.»³⁹ Jeju ɔti ki kete nden ningə, ɔsi ki ta kum'ne nanga, elta ki Luwə ene: «Bai, re to bann ə, ɔsi kəpi kon kin ngərəngi rə'm'ti! Nan k'in ə kadi in kigo ndigi'ti lə'm el, nan kigo ndigi'ti lə'i yo taa.»⁴⁰ Jeju təl re rə njendo'gi'ti ningə ingə'de, isi toi bi, adi el Piyər ene: «Kin kaa asi kadi sii sə'm kum də kadi ki kare be el bit'i be?»⁴¹ Sii kumngayira ba, elita ki Luwə, kadi ɔsi me nyanan'ti el. Ndil de ki me'ə'ti ge ra nya ki maji, nan darə in ki ton.»⁴² Təl ɔr rə'ne sany se'de ki nja joo, ningə elta ki Luwə ene: «Bai, kin ə re kəpi kon kin, maji kadi m'anyi um lo kə'ɔ' ngərəngi rə'm'ti goto ə, kadi ra ndigi lə'i.»⁴³ Loki təl re rə njendo'gi'ti ningə, ingə'de isi toi bi bay, kum'de ɔy diriri.⁴⁴ Jeju inyə'de ə təl ɔr ndan'ne bay, elta ki Luwə ki nja mutə, un go mindi'ne ki kete kakin bay.⁴⁵ Go'ti, təl re rə njendo'gi'ti el'de ene: «In toi ta bi'ti ne, isi ɔri kon bay wa? Asi be nga! Də kadi kulə'm m'in Ngonn de ji njeramajel'gi'ti asi nga.⁴⁶ Indəi taa adi j'awi, njekulə'm ji'de'ti ə re am!»

Kuwə Jeju
(Mrk 14.43-52; Luk 22.47-53; Jan 18.3-12)

⁴⁷ Loki ta nanyi ta Jeju'ti ba bay ningə, Judasi, ki in ki kare dann njendo'gi'ti ki dəgi gidə in joo re. Re ki kuti de'gi ngayn go'ne'ti. De'gi ki njekuwə kiyərɔ'gi ge, njekuwə gol'gi ji'de'ti ge. Bulə de'gi kin, in kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki ngatəgi'gi lə Juwipi'gi ə uləi'de.⁴⁸ Judasi ki njekundo Jeju, el'de nya ki n'a n'ra kadi to gəri Jeju ene: «De ki m'a m'ində kotim yan'ti kin ə, in darə'a inbe, ənn ə, uwəi'ə səm.»⁴⁹ In be ə, tanan'ti ne ɔti re ki rə Jeju'ti el'ə ene: «M'uwə ji'i, Njendo de'gi!» Ningə, ində koti'ne yan'a'ti.⁵⁰ Ə Jeju el'ə ene: «Madi'm, in ra nya ki in re kadi in ra.» Ningə low'ə'ti non, de'gi indəi ji'de də Jeju'ti uwəi'ə.⁵¹ Ningə nyi, ki kare dann nje ki in nan'ti ki Jeju, ində ji'ne də kiyərɔ lə'ne, tugə'n mbi paja lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi bati gangi.⁵² Nan Jeju el'ə ene: «Ulə kiyərɔ lə'i saw'a'ti gogi, tado de'gi ki nje roi ki kiyərɔ a tuji'de ki kiyərɔ to.⁵³ Ke oo kadi m'asi kadi m'dəji təgi Bai, ə tanan'ti ne a ulə ki bulə malayka'gi dər dəgi banyi banyi kadi rei rə lə'm el wa?»⁵⁴ Nan kin ə re in be ə, bann ə Makitu lə Luwə ki el ene nya'gi a rai nya be kin tolta'ne wa?»⁵⁵ Go'ti, Jeju el bulə de'gi ene: «Rei ki kiyərɔ'gi ki gol'gi taa kadi uwəi m'in to nya ki m'in njebogi be! Ndo'gi pəti, m'in sese nan'ti nati Kəy'ti lə Luwə, m'ndo de'gi nya, kaa, uwəi m'in el.⁵⁶ Nan nya'gi kin rai nya be kadi ta ki njekeltakita Luwə'ti ndangi, tolita'de.» Lo kin'ti, njendo'gi li'ə pəti anyinan ə inyəi'ə.

Jeju ra non njegangi ta'gi'ti lə Juwipi'gi
(Mrk 14.53-65; Luk 22.54-55,63-71; Jan 18.12-18)

⁵⁷ Nje kuwə Jeju, awi si'ə non kibo'ti lə njekujənyamosi kadikare'gi ki to'a nan Kayipi. In lo kin'ti ə njendo ndukun'gi ki ngatəgi'gi lə Juwipi'gi kawi nan'ti.⁵⁸ Piyər ra njiyə'n go'de'ti sany nden nden, bit'i re ur'n go'de'ti, nati lo'ti lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi kakin. Re isi nan'ti ki paja'gi kadi n'oo ke nya kin a tolta'ne bann wa.⁵⁹ Kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njegangita'gi lə Juwipi'gi ba pəti, sangi row kadi n'ingəi de'gi ki nje tət'i ta ki ngom də'a'ti, kadi n'gangi ta koy də Jeju'ti,⁶⁰ nan ingəi el. De'gi ngayn ki nje tət'i ta rei elita ki ngom də'a'ti, nan asi nan'ti el. Ta tolta'a, de'gi joo rei eli eyina:⁶¹ «Dingəm kin el ene: "M'asi kadi m'tuji Kəy lə Luwə kə, ə m'təl m'ində gogi me ndə'ti ki mutə."»⁶² Ə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi indəi taa el Jeju ene: «A elta madi də ta'ti ki de'gi a indəi də'i'ti kin el wa?»⁶³ Nan Jeju ilə'de'ti el. Lo kin'ti, kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi el Jeju ene: «Ki to Luwə ki nje kisi kumngayira, m'dəji kadi el'je ke in, ə in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, ki in Ngonn lə Luwə wa?»⁶⁴ Ə Jeju el'ə ene: «Te ta'i'ti! Nga ningə m'el'se taga wang'i, m'adi oyi toki kaw ki kete non, a oyi m'in Ngonn de m'nji dəjkol Luwə'ti ki nje təgi, m'a m'ində dərən'ti m're me kilndi'ti.*»⁶⁵ Ə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi til ku'gi ki rə'ne'ti, ə el ene: «Elta ki mal də Luwə'ti. In kin, ji sangi kadi de madi ki rangi taa elta də'a'ti el nga. Inbe'gi oyi nud'ə ki el'n ta ki mal də Luwə'ti ki mbi'se ne.⁶⁶ Ta lə'se ki də'a'ti

* 26:64 26.64 Pa'gi 110.1; Daniyel 7.13

in ri wa?» Ningø de'gi iløi'ə'ti eyina: «In de ki sōw dō koy.»⁶⁷ Ningø tuwi mannta'de kum'ə'ti ge, ßiri ji'de oši'ə'n'ə ge. Taa nje ki nan'gi tindøi kōt'ō to,⁶⁸ ningø eli'ə eyina: «J'in ə ji dōji, in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, el'je ke nan ə ndøi wa.»

Piyər manji ta gər Jeju

(Mrk 14.66-72; Luk 22.56-62; Jan 18.15-18,25-27)

⁶⁹ Loki Piyər isi nanga tambalo'ti, taga ne ningø, dene kare ki dann dene'gi'ti ki nje ra kulø me køy'ti lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi re rō Piyər'ti el'ə ene: «In kaa, in ki Jeju, dingəm ki Galile'ti kin tō»⁷⁰ Nan Piyər manji takum de'gi pəti ene: «Jagi, m'gər me ta lə'i ki in ge kel kin el.»⁷¹ Go'ti, Piyər oti isi aw ki ta ndogi'ti be, ningø dene ki rangi kare, ki nje ra kulø me køy'ti lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi oo'ə, ningø el nje ki rai low'ə'ti non ene: «De kam in ki Jeju ki Najareti'ti tō.»⁷² Ə nja kare ßay Piyər manji ene: «Jagi, toki rōta'ti, m'gər dingəm kin el!»⁷³ Njaba go'ti ningø, de'gi ki rai se'de non, oti ki rō Piyər'ti eli eyina: «Tokı rōta'ti, in kaa, in ki kare dann de'gi'ti li'ə tō, taa ndu'i ki isi el'n ta inbe kin kaa toji kadi in de li'ə.»⁷⁴ Ə Piyər ilø rō'ne el'de ene: «M'iw rō'm kadi Luwə ra sə'm nya ki ngan, re m'el'ta ki ngom. M'gər dingəm kin el.» Ningø tanan'ti non, kunø kunjə kare non.⁷⁵ Nga ningø me Piyər olo dō ta'ti ki Jeju el'ə ene: «Kete taa kadi kunø kunjə non, a manji ta gəri'm nja mutə» kakin. Piyər te taga non ki mann kum'ne.

27

Awi ki Jeju non Pilati'ti ki in nje konbe

(Mrk 15.1-2, 11-14; Luk 23.1-5; Jan 18.28-38)

¹ Ki sin ba, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi pəti, ki ngatōgi'gi lə Juwipi'gi, indøi ndu'de nan'ti kadi adi tōli Jeju.² Be ə, dōi Jeju, awi si'ə uløi'ə ji Pilati'ti, de ki Rōm'ti ki in nje konbe dōnangi Jude'ti.

Koy Judasi

(KNK 1.8-9)

³ Loki Judasi ki njekundo Jeju kadi'de oo kadi gangi ta koy dō Jeju'ti ningø, me'ə uwø ki ta adi təl ki nar ki silø dō mutə awi'n adi kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki ngatōgi'gi lə Juwipi'gi, kakin,⁴ ningø el'de ene: «M'ra majel, m'un dō de ki ra nya madi el.» Ə ingi eli'ə eyina: «Ta kare ki usi'je'ti non goto. In kin in ta lə'i in.»⁵ Lo kin'ti non, Judasi oti ilø nar ki adi'ə kakin me Køy'ti lə Luwə, ə aw ilø kulø.⁶ Kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi oyi nar kakin ningø eli eyina: «In gorow'ə'ti el kadi ji ßuki nar kin dō mad'a'ti ki me Køy'ti lə Luwə gogi, tado in nar mosi.»⁷ Be ə, go ndu'de'ti ki oši go nan'ti, uni nar kakin ndogi lo ndō lə njekuwə ngoo, rai to lo duw mbah'gi.⁸ In tado kin ə, biti ßone kaa isi ßari lo kakin «lo mosi».⁹ Lo kin'ti, ta ki njekeltakita Luwə'ti Jeremi el tolta'ne. El ene: «Taaı silø dō mutə ba par to nar ki ngann Isirayel'gi oji dō'a'ti.¹⁰ Adi nar kin ndogi lo lə njekuwə ngoo, toki Burøbe el'm*.»

Jeju ra non ngar Pilati'ti

(Mrk 15.2-5, 11-14; Luk 23.1-5; Jan 18.28-38)

¹¹ Jeju ra non nje konbe, Pilati'ti, ə nje konbe døj'ə ene: «In ngar lə Juwipi'gi wa?» Ə Jeju el'ə ene: «In ta ki te ta'i'ti.»¹² Kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki ngatōgi'gi təti ta dō Jeju'ti, nan Jeju ilø'de'ti el.¹³ Ə non be, *Pilati el Jeju ene: «Oo ta'gi pəti ki de'gi a indøi dō'i'ti kam el wa?»¹⁴ Ka Jeju te ta'ne ilø'ti el, adi ndoj'ō ngayn.

De'gi gangi ta koy dō Jeju'ti

(Mrk 15.6-14; Luk 23.13-23; Jan 18.39-40)

¹⁵ Dō ßal'gi pəti, lo ra nanyi Paki'ti, nje konbe a ər dangay kare ilø taa, adi in de ki bulø de'gi dōji'ə kadi ər'ō dangay'ti.¹⁶ Ningø dōkagilo'ə'ti kin, dangay madi kare ki de'gi elita li'ə ngayn ki tō'a nan Barabasi in non.¹⁷ Pilati dōji bulø de'gi ki kawinan non ene: «Nan ə in gei kadi m'inyə taa m'adi'se wa? Barabasi eke Jeju ki in De ki Luwə mbət'ə wa?»¹⁸ Pilati dōji ta be tado gər maji kadi in jangi ə ra'de dō Jeju'ti ə uløi'ə ji'ne'ti.¹⁹ Loki Pilati isi lo gangi ta'ti, ne'ə adi eli'ə ene: «Indø rō'i me ta'ti lə de ki dana kam el, tado kondō ne m'ingø kon ngayn me nii'ti tado li'ə.»

²⁰ Kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki ngatōgi'gi lə Juwipi'gi suløi bulø de'gi adi dōji Pilati kadi ər Barabasi adi'de ə təl Jeju ko.²¹ Nje konbe təl un ta dōji'de ene: «Nan dann de'gi'ti ki joo kin ə gei kadi m'ər'ō dangay'ti m'adi'se wa?» Ningø iløi'ti eyina: «Barabasi!»²² Ə Pilati, dōji'de ene: «Nga ri ə kadi m'ra ki Jeju ki ßari'ə De ki Luwə mbət'ə wa?» Ningø pəti eli eyina: «Bər'ə kagidəsi'ti par!»²³ Ə Pilati təl dōji'de ene: «In

* 27:10 27.10 Jakari 11.12-13; Jeremi 18.2-3, 19.1-2

ri ki majel ə ra wa?» Nan uləi bilə ngayn bay eyina: «Sow do bər'ə kagidəsi'ti!» ²⁴ Loki Pilati oo kadi nya madi ki kadi n'a n'ra goto, taa de'gi isi rai adi ngan ki do mad'a'ti bay, un mann tog'i'n ji'ne takum bulə de'gi'ti, ningə el'de ene: «Ta mosi de ki dana kam in do'm'ti el. In ta lə'se†.» ²⁵ Ningə de'gi pəti iləi'ə'ti eyina: «Kadi ta mos'o in do'je'ti ki do ngann'je'gi'ti!» ²⁶ Be ə, Pilati ɔr Barabasi adi'de, nga ningə Jeju taa adi indəi'ə ki ndəy hawlay, ə uləi'ə ji njerə'gi'ti kadi bəri'ə kagidəsi'ti.

Njerə'gi uwəi Jeju kogi

(Mrk 15.16-20; Luk 23.11; Jan 19.2-3)

²⁷ Njerə'gi lə Pilati ɔri Jeju awi si'ə me kəy'ti lə ngar Pilati, natilo'ti ki bəri'ə piretuwar, ningə in njerə'gi pəti ə kawinan ki do'a'ti. ²⁸ Tado kadi to uwəi'ə kogi, ɔri ku li'ə, ə uləi ku ki kər ro'a'ti. ²⁹ Oji jəgi konn uləi do'a'ti ə uləi gakira ji kol'ə'ti to, ningə ɔsi məkəsi'de nanga non'a'ti ə mboi si'ə eyina: «Lapiya ngar lə Juwipi'gi!» ³⁰ Tuwi mann ta'de do'a'ti, taai gakira ji'ə'ti, indəi do'a. ³¹ Loki uwəi'ə kogi asi'de ningə, ɔri ku ngal ki kər kakin ro'a'ti ko, ə tələi uləi ku'gi li'ə inbə ro'a'ti gogi, ə awi si'ə kadi bəri'ə kagidəsi'ti.

Bəri Jeju kagidəsi'ti

(Mrk 15.21-32; Luk 23.26-43; Jan 19.17-27)

³² Loki njerə'gi isi tei me bebo'ti ki taga ningə, ingəi dingəm kare ki Sirenn'ti, ki to'a nan Simon. Uwəi'ə, indəi tog'i do'a'ti adi oti kagidəsi lə Jeju. ³³ Awi tei lo madi'ti kare to non, bəri'ə nan Golgota, ki kər me'ə nan: «Lo kado.» ³⁴ Adi'ə yiwi kandi nju ki buri nan'ti ki nya ki ati kadi Jeju anyi, ə loki ɔdi ta'a'ti ə, mbəti kanyi. ³⁵ Njerə'gi kakin bəri Jeju kagidəsi'ti, ningə tugəi kiri mbara do ku'gi'ti li'ə, lowəi nan†. ³⁶ Go'ti, tələi sii non, isi ngəmi ta'a.

³⁷ Ndangi me bar'ti, nya ki ra ə n'bəri'ə'n'ə kagidəsi'ti, indəi do'a'ti taa eyina: «De kam in Jeju, ngar lə Juwipi'gi.» ³⁸ Low'ə'ti non, bəri njebo'gi'gi joo kagidəsi'ti. Ki kare doji kol'ə'ti ə ki nungi doji gal'ə'ti to§. ³⁹ De'gi ki nje dər row'ə, tugəi do'de roke roke, ningə taji'ə, ⁴⁰ eyina: «In ki nje tuji Kəy lə Luwə, ə təl ra in ki rangi me ndo'ti ki mutə kakin, re in Ngonn lə Luwə ə, aji ro'i inbə, ə in do kagidəsi'ti ur nanga adi j'ool!» ⁴¹ Be to ə, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun, ngatəgi'gi lə Juwipi'gi uwəi Jeju kogi eyina: ⁴² «Aji de'gi ki rangi, nan inbə asi kaji ro'ne el! Ngar lə Isirayel'gi kaa kam! Ki ra'je inbə ki ji ra ne kin, kadi in do kagidəsi'ti ur nanga adi j'oo, ningə j'a j'un me'je j'ad'i rəta!» ⁴³ Uwə kul Luwə ənn ə, re Luwə ndig'ə ə, kadi taa'a ilə taa adi j'oo. Tado el ene: «M'in Ngonn lə Luwə.» ⁴⁴ Taa baw kaya'gi ki bəri'de kagidəsi'ti ki kare dojikol'ə'ti ki nungi dojjəgəl'ə'ti kaa taji'ə kah'a'ti inbə kin to.

Koy Jeju

(Mrk 15.33-39; Luk 23.44-49; Jan 19.28-30)

⁴⁵ Ulə ngirə kadi'ti ki ra jam do be'ti, lo diw ndul kururu dənangi'ti ba pəti, biti kadi ki mutə ki losol'ə. ⁴⁶ Do kadi'ti ki mutə, Jeju non ki ndu'ne kibo ene: «Eli, Eli, lama sabakitani?» Kər me'ə nan: «Luwə lə'm, Luwə lə'm, tado ri ə inyə'm ko wa*?» ⁴⁷ De'gi madi dann nje'gi'ti ki rai non, oyi ndu'ə, ningə eli eyina: «Oyi de kaa nyi, ra bər Eli!» ⁴⁸ Ningə kalang'i ba, de kare dann'de'ti anyi ngodi, un nya ki to hòm hòm, ulə me mann kandi nju'ti ki masi, ningə ulə ta gakira'ti adi Jeju kadi anyi. ⁴⁹ Nan ndəgə'gi eli eyina: «In nginə adi j'oo ke Eli a re aj'a wa?» ⁵⁰ Lo kin'ti non be, Jeju ur koo ki ndu'ne kibo bay, ningə kon'a te. ⁵¹ Ningə go'ti, ku gangi lo ki ra me Kəy'ti lə Luwə, til dana joo, indəi taa nu biti re nanga. Dənangi yəki, taa mbal'gi kaa tanyi dana to. ⁵² Ta do'bad'i'gi tei, adi de'gi ngayn ki uni me'de adi Luwə indəi taa lo koy'ti. ⁵³ Go'ti gogi, loki Jeju te lo koy'ti ə, ingi awi me be'ti ki Jerujalem ki in bebo ki ar njay. De'gi ngayn oyi'de ki kum'de. ⁵⁴ Loki kibo ki do kuti njerə'gi'ti ki bu in ki njerə'gi ki njəngəm Jeju ki in si'ə oyi dənangi ki yəki, ki nya ki ra nya kin ə, bol tol'de adi eli eyina: «Toki rəta'ti, de kin in Ngonn lə Luwə.»

Duw Jeju

(Mat 27.57-61; Luk 23.50-55; Jan 19.38-42)

⁵⁵ Dene'gi ngayn in non, rai sanyi, indəi kum'de ra oyi nya'gi ki isi rai nya. In dene'gi ki uni go Jeju Galile'ti nu, kadi rai si'ə. ⁵⁶ Dann de'ti, Mari ki Magidala num, Mari ki kon Jaki in Jisepi num, taa kon ngann lə Jebede num to. ⁵⁷ Loki kadi aw to ur, dingəm ki njenyakingə kare ki Arimate'ri, ki to'a nan Jisepi in non re. In kaa in de ki təl rə'ne njendo'ti lə Jeju to. ⁵⁸ Jisepi aw ro Pilati'ti dəj'ə ninn Jeju, ə Pilati adi ndu'ne kadi adi'ə. ⁵⁹ Jisepi un ninn Jeju, dolo ki ta ku dolo ninn ki nda ki sigi ba, ⁶⁰ ə ilə me be ninn'ti ki

† 27:24 27.24 Ndukun ki nja joo 21.6-8 ‡ 27:35 27.35 Pa'gi 22.19 § 27:38 27.38 Ejay 53.12 * 27:46 27.46 Pa'gi 22.2

adi uri kadi mbal'ti ngosine bay tado læ'ne n'inbe, ningə nduguru mbal kibo ilə ta'ti, ə ɔti aw. ⁶¹ Low'ə'ti kin, Mari ki Magidala in ki Mari ki kare in non, sii nanga turi kum'de par ki dɔbadi'ti.

Njero'gi ngəmi ta dɔbadi Jeju

⁶² Lo ti go'ti, ki in ndo ki re go ndo kində do nya'gi dana tado ndo karkon ə, kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi awi nan'ti be læ Pilati, ⁶³ eli'ə eyina: «De kibo læ'je, me'je olo do'ti toki ndo ki nje ngom de'ə kin el, dɔkagilo'ti ki ra'n ki do'ne taa bay el ene: "Ndo ki kon mutə læ ndo koy'm ə, m'a m'ində taa lo koy'ti." ⁶⁴ Ə ilə ndu'i adi de'gi ngəmi dɔbadi biti ndo ki kon mutə, nan to njendo'gi li'ə rei bogi ninn'ə, ə təli eli eyina: "Ində lo koy'ti." Lo kin'ti, a rai kadi ta ngom kin a utə ki kete bay.» ⁶⁵ Ə Pilati el'de ene: «Njero'gi ki kadi ngəmi ta dɔbadi ə rai am, ə awi se'de adi ngəmi ta'a toki in gei.» ⁶⁶ Lo kin'ti, awi dɔbadi'ti, tinyəi ta'a, ningə indəi njero'gi kadi ngəmi taa.

28

Jeju in lo koy'ti

(Mrk 16.1-8; Luk 24.1-11; Jan 20.1-2)

¹ Go ndo karkon'ti, adi in ndo Dɔmasi ki ginn lo, Mari ki Magidala in ki Mari ki nungi awi kadi n'oyi dɔbadi. ² Lo kin'ti non be, dɔnangi yəki yəki ki əti bol ngayn, tado malayka læ Burəbe kare re nduguru mbal ta badi'ti ko, ə təl isi do'ti. ³ Rɔ'a unji to kadi, taa ku ki rɔ'a'ti nda to buy be tɔ. ⁴ Loki njero'gi ki njengəm dɔbadi oyi'ə, bol təl'de adi təli toi to ninn'gi be. ⁵ Nan malayka un ta el dene'gi ene: «Boli el, tado m'gər kadi isi sangi Jeju ki de'gi bəri'ə kagidəsi'ti. ⁶ Goto ne, ində taa lo koy'ti toki inbe el'n. Rei oyi loki iləi'ə'ti ə to kare kin. ⁷ Ningə kadi awi kalangi eli njendo'gi li'ə toki "Ində taa dann njekoy'gi'ti, ə aw kadi nginə'se Galile'ti. Lo kin ə a oyi'ə'ti." In kin ə in ta ki kadi m'el'se.»

⁸ Dene'gi ɔti ta badi'ti ki ngodi nja'de'ti, bol ra'de, nan rɔ'de nəl'de ngayn. Awi ɔri poy nya ki ra nya kin adi njendo'gi li'ə oyi. ⁹ Nden ba go'ti, Jeju aw ingə'de, el'de ene: «M'uwə j'i'se!» Ningə ingi ɔti ki rɔ Jeju'ti, uwəi nja'a, ɔsi məkəsi'de nanga non'a'ti. ¹⁰ Ə Jeju el'de ene: «In boli el; ə ai eli ngannkon'm'gi kadi awi Galile'ti. Lo kin ə a oyi m'in'ti.»

Ta'gi ki te ta njero'gi'ti

¹¹ Loki dene'gi njiyəi do row'ti isi ai, njero'gi madi ki dann njengəm dɔbadi'ti, awi me bebo'ti, eli kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi nya'gi pəti ki ra nya kin adi oyi. ¹² Be ə, kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi kawinan ki ngatogi'gi læ Juwipi'gi, uni ndu'de. Ningə go kun ndu'ti, adi njero'gi nar ngayn, ¹³ ə eli'de ene: «Ta ki kadi eli ə to kin, eli eyina: "Njendo'gi li'ə ə rei bogi ninn'ə kondo'ti ne, loki j'isi ji to bi." ¹⁴ Ə re ta kin ɔsi mbi nje konbe ki bebo'ti ə, j'inbe j'a gər lo ta ki kadi j'el'ə kadi j'ɔr'n ta do'se'ti.» ¹⁵ Be ə, njero'gi taai nar kakin, ə rai kigo ndu'ti ki adi'de. In be ə, ta kene njendo'gi bogi ninn Jeju kin, isi njiyə dann Juwipi'gi'ti biti bone.

Jeju ulə njendo'gi læ'ne

¹⁶ Njendo'gi ki do'gi gidə in kare awi Galile, do mbal'ti ki Jeju el'de kadi awi'ti. ¹⁷ Loki awi ə oyi'ə ningə, ɔsi məkəsi'de nanga non'a'ti, nan ki madi'gi tadi kadi in Jeju. ¹⁸ Ə Jeju ɔti ndəkba ki rɔ'de'ti, el'de ta'gi kin ene: «Luwə adi'm tɔgi'gi pəti me dɔran'ti, ki do dɔnangi'ti ə binəm. ¹⁹ Awi ki rɔ ginn de'gi'ti ki dɔnangi'ti ne pəti, təl'i'de njendo'gi'ti læ'm, rai'de batəm me tɔ Baw'ti, ki Ngonn'ti, ki Ndil Luwə'ti* . ²⁰ Ningə ndoi'de kadi ngəmi go nya'gi pəti ki m'dəji'se kadi rai. Nga ningə, m'in, m'a m'in sese nan'ti ki ndo'gi pəti, biti dɔboy ndo'ti.»

* 28:19 28.19 Mrk 16.15; KNK 1.8

Poyta ki maji ki Marki ndangi Ta ki dɔ Poyta Ki maji ki Marki ndangi

Makitu kin inɓe, lo tunginn'ə'ti, ɔsi kagi dɔ Makitu Marki'ti toki in «Poyta ki maji lə Jeju Kirisiti ki in ngonn lə Luwə» (1.1). Njendangi makitu kin ɔsi kagi dɔ nya'gi ki dum kadi de ra ki Jeju ra'de ə inyə ta'gi ki Jeju el. Ra be kadi toji'n toki tɔgi lə Jeju Kirisiti in rɔ Luwə'ti. Marki elta dɔ nya'gi ki rai nya ɔsi gona gona ki kagilo lə'de el, nan elta dɔ kulə'gi'ti ki Jeju ra'de Galile'ti, dow lo'ti ki manga be, elta ki dɔ kaw mbah Jerujalem'ti ki nya ki ra nya Jerujalem'ti. Nden nden go'ti, Marki toji Jeju to ngonn de, ki ingə kon, adi rɔ'ne koy kadi taa'n de'gi ngayn lə'de taa (10.45); makitu re te dɔ ta'ti kibo utə ndəgə'gi pəti kagilo'ti ki Jeju ra'n dɔ kagidəsi'ti ningə ki kibo lə njero'gi ki Rɔm'ti elta dɔ'ti ene: «Rota, dingəm kam in Ngonn Luwə inɓe». Kində taa lo koy'ti lə Jeju toji toki ta ki kibo lə njero'gi ki Rɔm'ti el in rɔta.

Kon ta'gi ki me makitu'ti lə Marki. Kandi me ta'ti: kulə ki Jan Batisi ra 1.1-13. Kulə'gi ki Jeju ra Galile'ti 1.14-8.30. Jeju elta kete dɔ koy' ne'ti ki kində'ne lo koy'ti 8.31-9.50. Bulə de'gi row'o kaw Jerujalem'ti 10. Ta'gi ki wal Jerujalem'ti 11-12. Ta ki ɔjido kadi nan kon ki a re 13. Kon lə Jeju ki kində'ə taa lo koy'ti 14-16.

*Jan ki njera de'gi batəm
(Mat 3.1-12; Luk 3.1-18; Jan 1.19-28)*

¹ Poyta ki maji ki ɔjido Jeju Kirisiti, ki Ngonn lə Luwə, ə kulə ngirə to kin. ² Ndangi me makitu'ti lə njekeltakita Luwə'ti, Ejay, eyina:

«M'in Luwə m'a m'ulə ki njekawkita lə'm kete non'i'ti,
Kadi ra gorow non'i'ti.

³ Ndu de madi ɓar diləlo'ti ene:

Rai gorow lə Burəbe!

Rai gorow li'ə adi ra njururu*»

⁴ Jan Batisi te diləlo'ti, el de'gi ene: «Inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kɔ, adi rai'se batəm, kadi Luwə inyə'n go majel'gi lə'se kɔ.» ⁵ De'gi pəti ki donangi Jude'ti ki ɓebo Jerujalem'ti, rei rɔ Jan'ti, tɔrindu'de dɔ majel'gi'ti lə'de, adi Jan ra'de batəm me ba Jurden'ti. ⁶ Ku ki Jan ulə rɔ'ne'ti, in ki ra ki bin jambal, ningə dɔ me'ne ki ndar tɔ. Nyakuso'a in giwiri'gi ki tɔji. ⁷ Jan el bulə de'gi ene: «De madi ki nje tɔgi ki ətɔ ɓol, ki utə'm sanyi, a re go'm'ti non. In de ki kulə sa li'ə kaa m'asi kulə dɔ'm bo m'tuti el. ⁸ M'in, m'ra'se batəm me mann'ti, nan in a ra'se batəm, me Ndil Luwə'ti.»

*Jan ra batəm Jeju
(Mat 3.13-17; Luk 3.21-22; Jan 1.29-34)*

⁹ Dɔkagilo'ə'ti kin, Jeju in Najareti'ti, ki in ngonn ɓekon ki Galile'ti, re adi Jan ra'a batəm, me ba Jurden'ti. ¹⁰ Loki Jeju isi te me mann'ti, oo dɔran til, ningə oo Ndil Luwə, risi to dər dum be re isi dɔ'a'ti. ¹¹ Ningə, ndu ta madi te dɔran'ti, ene: «In Ngonn'm, m'ndig'ə, ki in nya rɔnel lə'm kibo ngayn†.»

¹² Kalangi ba go'ti, Ndil Luwə ɔsi Jeju aw si'ə diləlo'ti. ¹³ Jeju ra ndɔ dɔsɔ diləlo'ti. *Satan re rɔ'a'ti, nan'a. Jeju in nan'ti ki da'gi ki mu, malayka'gi rai si'ə.

*Jeju iləmbər Poyta ki maji Galile'ti
(Mrk 1.12-17; Luk 4.14-15)*

¹⁴ Go kuwə'ti ki uwəi Jan dangay'ti, Jeju aw Galile'ti, iləmbər Poyta ki maji lə Luwə ene: ¹⁵ «Dɔkagilo ki Luwə ɔji kaa re nga, ningə Konɓe lə Luwə kaa, in ndəkba rɔ'se'ti tɔ. Inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kɔ, ə uni me'se adi Poyta ki maji.»

*De'gi ki dɔkete ki Jeju ɓar'de
(Mat 4.18-22; Luk 5.1-11)*

¹⁶ Ndo kare, Jeju a dər kadi babo'ti ki Galile ningə, oo Simon in ki gonnkon'ne Andire ki in njekuww kanji'gi, ra iləi bandi me mann'ti. ¹⁷ Jeju el'de ene: «Rei go'm'ti adi m'ndo'se, kadi in tɔli nje sangi de'gi adi m'in kadi ingəi kaji.» ¹⁸ Kalangi ba, inyəi bandi'gi lə'de, ə awi uni go'ə. ¹⁹ Jeju ɔti nden kete ningə, oo Jaki in ki Jan ki in ngann

* 1:3 1.3 Mal 3.1; Ejay 40.3 † 1:11 1.11 Pa'gi 2.7; Ejay 42.1

læ Jebede, sii me to'ti, isi rai go bandi'gi læ'de. ²⁰ Kalangi ba, Jeju ðar'de, ningø inyøi baw'de Jebede ki nje ra si'ø kulø'gi, me to'ti, ø ai ki Jeju.

Jeju aji de ki ndil ki majel ra'a
(Luk 4.31-37)

²¹ Jeju in ki njendo'gi læ'ne awi Kapernayim'ti. Jeju ur køykawnan'ti læ *Juwipi'gi ki ndø korkon læ'de, ningø ulø ngirø ndo nya. ²² Nyando li'ø, øti de'gi ki isi oyi dø'a ðol ki dum, tado ndo nya ki togi ki ingø rø Luwø'ti, um ndo nya to njendo ndukun'gi læ Luwø el. ²³ Ningø, de madi kare ki ndil ki majel ra'a, isi me køykawnan'ti læ Juwipi'gi non, non ki ndu'ne kibo ene: ²⁴ «Jeju ki Najareti, ri ø, ge ro'je'ti wa? In re kadi tui'je wa? M'gø'r'i maji: in ki Kar njay læ Luwø.» ²⁵ Jeju ndangi ndil ki majel ki togi'ne ene: «U'ti ta'i, ø in te kø rø dingøm'ti kam.» ²⁶ Lo kin'ti, ndil ki majel, ndaji dingøm rururu, ki togi'ne, ningø te rø'a'ti ki non ta'ne'ti. ²⁷ Nya kin øti de'gi ðol, adi døji nan ta dann'de'ti eyina: «Ri ø ra nya be wa? Oyi nyando ki sigi, ki aw ki togi'ne ngayn kin! Ningø, ndil'gi ki majel kaa, ulø'de ginn togi'ne'ti, adi tæli rø'de go ndu'ø'ti ðay to.» ²⁸ In be ø, de'gi sananyinan ki tobar læ Jeju, donangi ki Galile'ti kalangi ba.

Jeju adi lapiya njemonyi'gi ngayn
(Mat 8.14-17; Luk 4.38-41)

²⁹ Loki tei køykawnan'ti læ Juwipi'gi kakin ningø, Jeju in ki Jaki ki Jan num, awi me køy'ti læ Simon in ki Andire. ³⁰ Møm Simon ki dene, rø'a on por rigi rigi adi to nanga. Be ø, loki Jeju ur me køy'ti ningø, kalangi ba, eli'ø ta røto li'ø. ³¹ Jeju re rø'a'ti, uwø j'i'ø, un'ø ki taa, ningø, rø'a ki kete tingø ngayn kakin, tøl søl, adi ingø lapiya nga. Go'ti, ra nyakusø adi'de.

³² Loki lo søl, go kadi kur'ti, de'gi rei ki njemonyi'gi ki de'gi pøti ki ndil'gi ki majel, rai'de, rø Jeju'ti. ³³ De'gi pøti ki me bebo'ti kawinan ki takøy'ti, takøy'ti. ³⁴ Jeju adi lapiya de'gi ngayn ki monyi ki dangi dangi ra'de, ta tuwø ndil'gi ki majel ngayn dø'de'ti kø to. Ningø, adi tarow, ndil'gi ki majel kadi eli ta'a el, tado gøri'ø ðøti.

Jeju ilømbør Poyta ki maji Galile'ti
(Luk 4.42-44)

³⁵ Taginnlo'ti, loki lo tujø el ðay, Jeju indø taa, te me køy'ti aw dilølo'ti, ningø low'ø'ti non, ulø ngirø kelta ki Baw'ne. ³⁶ Simon in ki ndøgi de'gi ki in si'ø, awi sangi Jeju. ³⁷ Loki ingø'ø ningø, eli'ø eyina: «De'gi pøti ra sangi nu». ³⁸ Jeju el'de ene: «Adi j'awi ngann ðe'gi'ti, ki kadi'ti kin nga, tado, maji kadi m'ilømbør Poyta ki maji nu to. Tado, m're kadi m'ra kulø kin.» ³⁹ In be ø, Jeju njiyø donangi Galile'ti ba pøti, ndo ta me køykawnan'gi'ti læ Juwipi'gi, ningø tuwø ndil'gi ki majel to.

Jeju adi lapiya njebanji
(Mat 8.1-4; Luk 5.12-16)

⁴⁰ Njebanji øti re rø Jeju'ti, øsi mækøsi'ne nanga non'a'ti, ningø non dø'a'ti ene: «Re in ndigi ø, asi kadi banji læ'm ur adi rø'm ar njay.» ⁴¹ Jeju oo kumtondoo li'ø, adi ulø j'i'ne ødi'n'ø, ningø, el'ø ene: «M'ndigi, ø kadi banji læ'i ur adi rø'i ar njay.» ⁴² Tanan'ti non banji li'ø ur, adi rø'a ar njay. ⁴³ Ningø kete ðay ta kadi Jeju inyø'ø adi aw, ndøj'ø ki togi'ne ngayn, ⁴⁴ ø el'ø ene: «Ononyi kadi el ta'a de madi, ø aw øji rø'i njekujønyamosi kadikare, ningø adi nya kar rø njay toki ndukun læ *Moji døji'n. Ra be kadi gøri toki banji læ'i ur adi ingø lapiya'§.» ⁴⁵ Nan loki dingøm kakin øti aw ningø, ilømbør dø nya'ti ki Jeju ra si'ø kin, adi de'gi pøti oyi. Nya kin ra adi Jeju asi kadi ur me bebo'ti ki rangi, takum de'gi'ti jaja el nga. Be ø, isi gidi be'ti, dilølo'ti, ningø de'gi in ki lo'gi ki dangi dangi, rei rø'a'ti.

2

Jeju adi lapiya njerøkoy njururu
(Mat 9.1-8; Luk 5.17-26)

¹ Ndo ngayn el go'ti, Jeju tøl aw Kapernayim'ti. De'gi gøri kadi in me køy'ti non. ² De'gi kawinan ngayn, adi lo uwø'de ndingi ndingi, loki kadi de ulø nja'ne'ti kaa goto, biti ki ta køy'ti taga. Ø, Jeju ndo'de Poyta ki maji læ Luwø. ³ De'gi madi rei ki de ki njerøkoy njururu rø'a'ti. Dingøm'gi sø, ø oti'ø. ⁴ Lo kadi awi si'ø, iløi'ø non Jeju'ti goto, tado, de'gi uwøi lo ndingi ndingi. In be ø, ali taa, ndu'i dow dø køy*, søw dø lo ki Jeju si'ti, ningø ki bolo kakin ø, iløi nje monyi ki nya koti njemonyi'gi ki døi kulø'ti, non Jeju'ti. ⁵ Loki Jeju

‡ **1:44** 1.44 Ki go jibøl ra'a'ti læ Juwipi'gi, njebanji in de ki de'gi oyi'ø kadi ar njay el, adi asi kadi aw lo nyara'gi'ti ki ðar to Luwø el. § **1:44** 1.44 Lebitiki 14.2-32 * **2:4** 2.4 Køy ki elita dø'ti in køy ki rai adi dø'a lay. In kuji ra køy ki donangi Palesitinn'ti.

oo kunne lə'de ningə, el de ki rə'a oy njururu kakin ene: «Ngonn'm, majel'gi lə'i in ki k'inyə go kə.»⁶ Njendo ndukun'gi lə Luwə ki nan'gi sii me kəy'ti non, isi mərta eyina:⁷ «Tado ri ə de'ə kam, elta be wa? Elta ki mal do Luwə'ti. Luwə ki kar'ne ba par ə asi k'inyə go majel'gi lə de'gi kə, de ki rangi goto.»⁸ Tanan'ti non, Jeju gər mərta'gi lə'de kin, adi el'de ene: «Tado ri ə isi mərta ki be kin me se'ti wa?»⁹ Kel njerokoy njururu kene: «Majel'gi lə'i in ki k'inyə go kə» ə ngan ngayn el eke, kel'ə kene: «Ində taa un tuwə lə'i, ə njiyə», ə ngan ngayn el wa?¹⁰ Re in be ə, m'a m'əji'se kadi in gəri toki m'in Ngonn De, m'aw ki təgi dənangi'ti ne, kadi m'inyə'n go majel'gi lə de'gi kə.» Ningə, Jeju el njerokoy njururu ene:¹¹ «Ində taa, un tuwə lə'i, ə aw be.»¹² Ningə, dingəm indəi taa tanan'ti non, un tuwə lə'ne, ə te takum de'gi'ti pəti aw. Bol ra de'gi pəti, adi uləi toji do Luwə'ti, eyina: «Jagi, j'oo nya ki be kin kete el!»

Jeju bar Lebi

(Mat 9.9-13; Luk 5.27-32)

¹³ Jeju təl aw kadi babo'ti gogi. De'gi pəti rei rə'a'ti, ningə ndo'de nya. ¹⁴ Loki Jeju isi dər ningə, oo *Lebi ki ngonn lə Alpe, isi me kəy taa lambə'ti. Jeju el'ə ene: «Un go'm.» Ningə Lebi ində taa, un go Jeju. ¹⁵ Go'ti, Jeju isi ta nyakusə'ti me kəy'ti lə Lebi. *Njetalambo'gi ki njeramajel'gi ngayn, sii nan'ti ki Jeju ki njendo'gi li'ə, ta nyakusə'ti, tado ko de'gi ki be kin ngayn ə njiyəi go'ə'ti, muk'i muk'i. ¹⁶ Loki njendo ndukun'gi lə Luwə ki me kuti'ti lə *Parisi'gi oyi Jeju isi so nya ki njetalambo'gi ki njeramajel'gi ningə, eli njendo'gi li'ə eyina: «To, Be'se isi so nya ki njetalambo'gi ki njeramajel'gi wa?»¹⁷ Jeju oo ndu'de, adi el'de ene: «In de'gi ki njemonyi'gi ə a sangi de ki njera de monyi, um in nje rə ngan'gi ə a sangi de ki njera de monyi el. Ningə, m're tado bar de'gi ki dana el, nan m're tado de'gi ki njeramajel'gi yo.»

Kelta ki Luwə ki kəgi rə ta nyakusə

(Mat 9.14-17; Luk 5.33-39)

¹⁸ Ndo kare njendo'gi lə Jan Batisi in ki Parisi'gi ogi rə'de nyakusə. Dəkagilo'ti kin ə de'gi rei rə Jeju'ti dəji'ə eyina: «Ra bann ə njendo'gi lə Jan in ki njendo'gi lə Parisi'gi isi ogi rə'de nyakusə, ə nje ki yan'i'gi ogi rə'de nyakusə el wa?»¹⁹ Jeju ilə'de'ti ene: «Kə de'gi ki bari'de lo nyakusə taa nan'ti, a ogi rə'de nyakusə ki mann kanyi wa? Dəkagilo'ti ki nje taa dene isi'n se'de nan'ti kin asi kəgi rə'de nyakusə el.»²⁰ Nan ndo'gi a rei non kadi a uni'ə ta'de'ti ningə, dəkagilo'ə'ti kin ə a ogi rə'de nyakusə.»²¹ De a un ta ku ki sigi kadi ilə'n kum ku ki kəkə el. Re in be ə, ta ku ki sigi kakin a in ki ki kəkə raki raki, kadi bolo a to wororo utə ki kete bay. ²² Taa, de a un yiwi kandi nju ki in el bay uti me mbu ndar'gi'ti ki kəkə el tə. Re in be ningə, loki yiwi a in ningə mbu ndar'gi a nduwi. Ningə mbu ndar'gi ki yiwi kandi nju'gi pəti a təli nya ki tuji kə. Be ə, re yiwi kandi nju in el bay ningə, maji kadi mbu ndar'gi in ki sigi taa.

Ta lə Jeju do ndo kərkon'ti

(Mat 12.1-8; Luk 6.1-5)

²³ Jeju ində dər me ndo gemə'gi'ti, ndo kərkon'ti lə Juwipi'gi. *Njendo'gi li'ə ki in si'ə, gangi do ko'gi do njiyə'ti. ²⁴ Parisi'gi eli Jeju eyina: «Oo nya ki to kin: njendo'gi lə'i rai nya ki gorow'ə'ti el ndo kərkon'ti.»²⁵ Jeju el'de ene: «In tudəi nya ki ngar *Dabidi ra loki bo ra'a ki de'gi ki go'ə'ti kin el bit'i wa?»²⁶ Dabidi ur me *Kəyku'ti lə Luwə, dəkagilo'ti ki Abiyatar ə in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. Dabidi un mapa ki de'gi adi Luwə kadikare'gi'ti, ki njekujənyamosi kadikare'gi par ə in gorow'ə'ti kadi so'i, so ə adi de'gi ki go'ne'ti so'i tə.»²⁷ Jeju təl el'de bay ene: «Luwə or ndo kərkon ində taa dangi tado maji lə de, um ra de tado ndo kərkon el.»²⁸ In be ə, *Ngonn de in be nje ndo kərkon.»

3

Jeju adi lapiya dingəm ki ji'ə oy njururu

(Mat 12.9-14; Luk 6.6-11)

¹ Jeju təl aw me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi gogi bay. Ningə dingəm kare ki ji'ə oy njururu in me kəykawnan'ti non. ² De'gi sii keke isi indəi kum'de kadi n'oyi ke Jeju a adi dingəm kin lapiya ndo ta kon'ti lə Juwipi'gi aw? In ta bolo ki isi sangi kadi n'indəi ta do'a'ti. ³ Jeju el dingəm ki ji'ə oy njururu kakin ene: «Ində taa re dana ne, takum de'gi'ti pəti.»⁴ Ningə Jeju təl dəji ndəgi de'gi ene: «Ri ə in gorow'ə'ti kadi de ra ndo kərkon'ti wa? Ra maji eke ra majel? Kadi de nagi mad'ne ta yo'ti eke kadi inyə adi tuji ko wa?» Lo to jijiji, de kare kaa elta el. ⁵ Jeju gon'de ki wong'i, me'ə tingə do'de'ti ngayn tado me ngan lə'de. Ningə el dingəm kakin ene: «Surə ji'ie». Dingəm surə ji'ne

ningə, ji'ə təl to maji kare. ⁶ Loki Parisi'gi tei kəykawnan'ti lə Juwipi'gi kakin ningə, awi kalangi ba ingəi nje ki kuti lə Erodi'ti tado sangi row təl Jeju.

Bulə de'gi rei rə Jeju'ti

(Mat 4.25, 12.15-16; Luk 6.17-19)

⁷ Jeju ətə aw ki njendo'gi lə'ne ta babo Galile'ti. Ningə bulə de'gi ngayn rei go'ə'ti. Bulə de'gi kakin in donangi Galile'ti ge, donangi Jude'ti ge, ⁸ bebo Jerujalem'ti ge, donangi Idume'ti ge, donangi ki gidi ba Jurden'ti ge, ta de'gi ki sii gugi gidi bebo ki Tir ki Sidon ba pəti kaa rei rə'a'ti to. Bulə de'gi kin rei rə Jeju'ti, tado oy poy nya'gi ki ra'de. ⁹ Jeju el njendo'gi lə'ne kadi indəi dō to madi dana dangi adi'ne, kadi bulə de'gi mborei'ne el. ¹⁰ Toki rəta'ti, Jeju adi lapiya de'gi ngayn, adi de'gi pəti ki ai ki monyi rə'de'ti, nagi rə'de kadi n'odi rə'a. ¹¹ Loki de'gi ki ndil'gi ki majel uwəi'de ginn tōgi'de'ti oyi'ə ningə, ətə məkəsi'de nanga non'a'ti, uni ndu'de taa ə nonyi eyina: «In Ngonn lə Luwə!» ¹² Nan, ndəji'de ki tōgi'ne kadi rai adi de'gi gəri'ne el.

Jeju mbəti njendo'gi lə'ne ki dōgi gidə in joo

(Mat 10.1-4; Luk 6.12-16)

¹³ Go nya'gi'ti kin, Jeju aw dō mbal'ti, bar nje ki ge'de, ningə rei rə'a'ti. ¹⁴ Mbuə de'gi'ti ki bar'de kin ə Jeju mbəti njendo'gi lə'ne ki dōgi gidə in joo ki kadi in si'ə nan'ti ki dōkagilo'gi pəti. In si'ə nan'ti, kadi ulə'de adi awi iləi mbər Poyta ki maji. ¹⁵ Ta awi ki tōgi kadi tuwəi ndil'gi ki majel to. ¹⁶ Tō de'gi ki dōgi gidə in joo ki Jeju mbəti'de ə to kin: Simon, ki Jeju ində tō'a nan Piyər, ¹⁷ Jaki, ki ngonn lə Jebede in ki ngonnkon'ne Jan, ki Jeju bar'de joo pəti ene Bowanerjesi, ki kər me'ə nan «ngonn lə ndangindi*», ¹⁸ Andire, Pilipi, Batilemi, Matiye, Tomasi, Jaki, ki ngonn lə Alpe, Tade, Simon, ki in mbuə nje rə tado kingə dō lə be lə'de, ¹⁹ ningə Judasi Isikariyoti, ki njekundo Jeju.

Jeju ki noj'o'gi

(Mat 12.24-32; Luk 11.15-23, 12.10)

²⁰ Jeju aw be ningə, bulə de'gi rei uti kum lo mbuki mbuki bay, adi lo kadi in ki njendo'gi lə'ne ingəi dōkagilo kadi sōi nya kaa goto. ²¹ Loki noj'o'gi oyi poyta kin ningə, rei kadi n'əri'ə n'awi si'ə be, tado eli eyina: «Dō'a isi dana el.» ²² Njendo ndukun'gi lə Luwə ki in Jerujalem'ti eli eyina: «Beljəbul isi me'ə'ti. Ningə in ki tōgi lə ngar lə ndil'gi ki majel ə isi tuwə'n ndil'gi ki majel.» ²³ Be ə Jeju bar'de ki rə'ne'ti ningə, ər'de ginn nya'gi me kujita'gi'ti ene: «Oyi kadi Satan a tuwə de'gi lə Satan bann wa? ²⁴ Kin ə, de'gi ki me konbe'ti ki kareba, təli donan'ti rə'i nan ə, konbe kin a ra taa el. ²⁵ Loki de'gi ki me kəy'ti ki kareba təli donan'ti, rəi nan, me kəy'ə kin a ra tōgi kaw kete el. ²⁶ Re Satan inbe təl dō'ne'ti ki rə, adi re gangi rə'ne ə, tōg'ə a aw ki kete el, ginn'ə a gangi. ²⁷ Adi m'el'se, kin ə re de uwə de ki nje tōgi dō'a kete el ə, a asi kur me kəy'ti li'ə, kadi kər nyakingə li'ə el. Loki dō'a nga a, a kər nya ki me kəy'ti li'ə. ²⁸ M'el'se toki rəta'ti: Majel'gi pəti ki de'gi rai, kelta ki mal'gi pəti ki a te ta de'ti ki dō Luwə'ti, Luwə a inyə go'ə kō adi de. ²⁹ Nan re de elta ki mal dō Ndil Luwə'ti ningə, Luwə a inyə go kō ad'ə el ratata. De kin a oti kōy majel lə'ne kin biti ki non'ti.» ³⁰ Jeju el'de ta kin be tado njendo ndukun'gi lə Luwə eli eyina: «Aw ki ndil ki majel rə'ne'ti.»

Kon Jeju ki ngannkon'a'gi ki rəta'ti

(Mat 12.46-50; Luk 8.19-21)

³¹ Kon Jeju ki ngannkon'a'gi rei rai taga, ningə adi de kare bar'a adi'de. ³² Bulə de'gi sii nanga gugi dō'a gugi. Loki rei eli'ə eyina: «Oo kon'i ki ngannkon'i'gi rai taga non, ra sangi nu.» ³³ Ningə Jeju təl el'de ene: «Nan'gi ə in kon'm ki ngannkon'm'gi wa?» ³⁴ Ningə gon de'gi ki sii gugi dō'a gugi kakin, ningə el ene: «Oyi ingi ki sii kin ə in kon'm ki ngannkon'm'gi. ³⁵ Tado, de ki njera ndigi lə Luwə ə in ngonnkon'm, konnann'm ki kon'm.»

4

Kujita ki dō njeduw nya'ti

(Mat 13.1-9; Luk 8.4-8)

¹ Jeju ulə ngirə kadi ndo de'gi nya kadi babo'ti bay. Bulə de'gi ngayn kawinan gugi gidə, adi al aw isi me to'ti, bo dō ba'ti. Bulə de'gi rai ngang'i ba'ti ne təli kum'de ki dō'a'ti. ² Jeju ndo'de nya'gi ngayn me kujita'gi'ti. Me nyando'ti li'ə, el'de ene: ³ «Oyi, njendo kare aw kadi duw nya. ⁴ Ningə, dōkagilo'ti ki a ilə ko, kandi ko'gi madi tosi

* **3:17** 3.17 Bowanerjesi (ngann lə ndangindi) in tō ki Jeju ində dō Jaki'ti in ki Jan. De gər nya ki ində'n tō kin dō'de'ti el, nan de'gi madi ndəri ginnə ningə eli eyina Jeju bar'de ngann lə ndangindi tado in de'gi ki nyara ki ki tōgi to mosi'de'ti.

ngangi row'ti adi yel'gi rei onyi maki. ⁵ Kandi ko madi'gi tosi donangi wor'ti, adi lo kadi ingei donangi asi tam ulai ngiræ'de'ti goto. Nan k'in æ tugi kalangi ba, tado ngiræ'de to taa'ne. ⁶ Loki kadi osi ningø, ngann ko'gi kakin ndolei mbaw. Go'ti ningø tuti kurum, tado ngiræ'de aw nanga boi el. ⁷ Kandi ko'gi ki nungi tosi dann konn'gi'ti. Konn'gi kakin tugi ndemi'de mbol adi lo kadi andi goto. ⁸ Nan kandi ko'gi madi tosi donangi'ti ki maji. Be æ, tugi kalangi ba adi andi. Ki nan'gi andi asi do mutæ, nje ki nungi andi asi do mehen, ta nje ki nungi bay andi asi bu to.» ⁹ Go'ti ningø, Jeju el'de ene: «De ki aw ki mbi'ne tado koo'n do ta ningæ kadi oo do ta kin maji.»

Tado ri æ Jeju ndo nya ki kujita'gi wa?
(Mat 13.10-15; Luk 8.9-10)

¹⁰ Loki bulæ de'gi ai ningø, nje ki nje nanyi si'æ, ki njendo'gi li'æ ki dogi gidæ in joo, deji'æ kadi or'de ginn kujita'gi ki ndo'n nya kadi n'gæri. ¹¹ Æ el'de ene: «Ingi, Luwæ te ki do nya ki to lo kiyæ'ti ki ojido Konbe li'æ adi'se. Nan ndøgi de'gi ki rai taga, ingei nyando'gi pæti ki kujita. ¹² In be kadi, "Re gonyi lo maji kaa oyi nya el num, Re oyi do ta maji kaa gæri me'æ el num, Tado re gæri me'æ ningø,

A tæli ro'de go Luwæ'ti kadi Luwæ inyæ go majel'gi læ'de ko*."»

Jeju or me kujita ki ojido njeduw ko
(Mat 13.18-23; Luk 8.11-15)

¹³ Jeju el'de ene: «In gæri me kujita kin el wa? A re in gæri me kujita kin el æ a rai bann æ a gæri ndøgø'gi wa?» ¹⁴ Njekilæ ko, nya kilæ li'æ in Poyta ki maji læ Luwæ. ¹⁵ Kandi ko ki tosi ngangi row'ti, ojido de'gi madi ki oyi ta læ Luwæ, ningø Satan re or ta ki oyi kakin me'de'ti kalangi ba ko. ¹⁶ Nga ningø, ingi ki tosi donangi wor'ti, in de'gi ki oyi ta læ Luwæ ningø, taai kalangi ba ki ronel. ¹⁷ Nan ta kin ulæ ngiræ'ne me'de el. In de'gi ki njekuwa ki ta Luwæ dokagilo ki nden be par. Dokagilo ki nya toro'gi eke kindækumndoo tado ta læ Luwæ, re ningø, inyøi kunme læ'de ko kalangi ba. ¹⁸ Kandi ko ki tosi dann konn'gi'ti, in de'gi ki oyi ta læ Luwæ, ¹⁹ nan me ki ra sururu do nya'gi'ti ki donangi'ti, ki ra ta nya maji ki donangi'ti, ta bo nya'gi ki rangi ki dangi dangi uti do taa ki oyi, adi lo kadi andi goto. ²⁰ Ningø, ndøgi kandi ko'gi ki tosi donangi'ti ki maji, ojido de'gi ki oy Poyta ki maji, ningø tai me'de'ti, æ tei ki kandi'de to. Ki madi'gi andi do mutæ ge, do mehen ge, bu kare ge.

Kujita ki ojido lambi
(Mat 5.15, 10.26; Luk 8.16-18, 11.33, 6.38)

²¹ Ningø Jeju tæl el'de bay ene: «De a re ki lambi køy æ dow ngo do'ti, eke indæ ginn tirs'ti wa? A indæ do nya'ti taa. ²² Nya ra ki gidi kuwa, ki ginn'æ a te el goto. Nya kira ki to lo kiyæ'ti, ginn'æ a te taga wangi. ²³ Re de aw ki mbi'ne tado koo do ta, ningø kadi oo'n maji.» ²⁴ Jeju tæl el'de bay ene: «Maji kadi uri mbi'se maji oyi do ta, um oyi ki non be el. Æ kadi in gæri toki nya ki mboji adi de'gi kin æ Luwæ a mboji'n adi'se to taa a adi'se ngayn do'ti bay. ²⁵ Be æ de ki aw ki nya ji'ne'ti, a adi'æ do'ti bay. Nan de ki nya li'æ goto kaa, in ki ndikiri inbe ki awi'n ji'ne'ti kin kaa, a tai ji'æ'ti bay.»

Kujita ki ojido kandi nya ki duw

²⁶ Jeju tæl el'de bay ene: «Konbe læ Luwæ to to de ki aw duw nya me ndoo'ti læ'ne be. ²⁷ Go nya duw'ti kin, re nje ndoo to bi eke, to bi el kaa, kondø ki kada, nya ki duw, uwæ æ isi tugi to, ki kanji kadi njeduw'æ gæri'n row ki isi tugi'n. ²⁸ Nan inbe ki dorø'ne, ra adi ko uwæ æ tugi, kand'a te, ningø go'ti gogi, or do'ne, æ andi. ²⁹ Ningø dokagilo ki do ko gæsiræ asi lo kuji'æ'ti, de re ujø ko tado nanyi'a asi†.»

Kujita ki do kandi nya'ti ki bari'æ mutardø
(Mat 13.31-32; Luk 13.18-19)

³⁰ Jeju el'de bay ene: «Ri æ j'a j'uni kadi j'oji Konbe læ Luwæ wa? Eke kujita ki bann æ j'a j'uni kadi j'eli'n ta ki do'ti wa? ³¹ Konbe læ Luwæ to to kandi nya ki bari'æ mutardø be. In kandi nya ki du utæ kandi nya'gi pæti ki de isi duw donangi'ti ne. ³² Loki de duw'æ ningø, tugi æ tæl kagi tanyi kibo, utæ ndøgi kagi tanyi'gi pæti. Baji'æ'gi ki toi, boi ngayn, adi yel'gi uwæi lo kisi kum ndil'æ'ti.» ³³ Ki kujita'gi ngayn ki toi tanan be æ Jeju ndo'n de'gi ta, ra be kigo læ gær'æ'ti ki de'gi asi gæri me'æ. ³⁴ Ta ki kadi el'de ki kujita el goto. Nan dokagilo ki nanyi ki njendo'gi læ'ne inbe'gi ki kar'de par æ, or'de me'æ pæti.

* 4:12 4.12 Ejay 6.9-10 † 4:29 4.29 Juwæl 4.13

*Jeju ndangi nəl ad'a ra lokati**(Mat 8.18, 23-27; Luk 8.22-25)*

³⁵ Me ndo'a'ti non, dōji losol'ti ningə, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Adi ji gangi babo j'awi dowə'ti ki kare.» ³⁶ Inyəi bulə de'gi, ningə njendo'gi awi ki Jeju me to'ti ki re in'ti kete. To'gi ki rangi dani'ə. ³⁷ Ningə, nəl kibo ngayn uwə'de bus do ba'ti. Pungum mann'gi indəi kadi to mbingum mbingum adi mann isi rosi to. ³⁸ Jeju lə nya gəti'n do'ne, ə to bōngi to'ti, isi to bi. Njendo'gi li'ə ndəli'ə ki non ta de'ti eyina: «Njendo, j'isi j'oyi be kaa oo el wa?» ³⁹ Jeju ndəl do bi'ti, ndangi nəl, ə el mann ba ene: «Ra lokati! Adi lo to jijiji!» Low'ə'ti non nəl yogiro adi lo to jijiji. ⁴⁰ Ningə, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Ra bann ə bōli be wa? Biti bōne kaa uni me'se el bay wa?» ⁴¹ Bol ra'de ngayn, adi dōji nan ta dann'de'ti eyina: «De'ə inbe kam in nan ə, nəl ki ba'gi kaa oyi ta li'ə be wa?»

5

*Jeju tuwə ndil'gi ki majel do dingəm'ti ki donangi Gerasa'ti**(Mat 8.28-34; Luk 8.26-39)*

¹ Jeju in ki njendo'gi lə'ne tei gidi ba'ti, donangi'ti lə de'gi ki Gerasa'ti. ² Loki Jeju in me to'ti ur nanga ningə, tanan'ti non, de madi kare ki aw ki ndil ki majel ro'ne'ti, te do'bad'i'gi'ti re ingə'ə. ³ De kakin ra be do'bad'i'gi'ti. Re in ki kulə gindi kaja, de kare ki asi do'a lokati goto. ⁴ Doi'ə ki kulə gindi nja banyi banyi, ta ləi kangila gindi nja'a'ti to. Nan gangi kulə gindi riw riw ta, tətəi gindi nōsi nōsi to. De ki asi kuwə ginn togi'ne'ti goto. ⁵ Dokagilo'gi pəti, kondə'ti ki kada, lo njiyə in do'bad'i'gi'ti ki dann mbal'gi'ti ki wuyi ki kur ta'ne'ti. Ningə tujə ro'ne gangi bati bati ki gaji mbal'gi. ⁶ Loki oo Jeju sanyi nu bay ningə, anyi ki ngodi re əsi məkəsi'ne nanga non'a'ti. ⁷ Ningə ur kəl ki togi'ne ngayn ene: «Jeju ki Ngonn lə Luwə ki Nje kisi do nya'gi'ti pəti, ri ə ge ro'm wa? Nja'i ba! me to Luwə'ti, adi'm non el!» ⁸ El ta kin be tado ta ki Jeju el'ə ene: «In ndil ki majel, te ko ro dingəm'ti kin.» ⁹ Jeju dəj'ə ene: «To'i nan nan?» In təl el'ə ene: «To'm nan "bulə njero'gi", tado ji banyi ngayn.» ¹⁰ Non ki do Jeju'ti ki nja nan'ti nan'ti kadi tuwə'de ko me be'ti kin el.

¹¹ Dokagilo'ə'ti kin, bulə kōsongi'gi ngayn ra so'i nya kadi mbal'ti non. ¹² Ndil'gi ki majel nonyi do Jeju'ti eli'ə eyina: «Tuwə'je adi j'aw dann kōsongi'gi'ti kam, j'ur me de'ti.» ¹³ Jeju ndigi se'de do'ti, adi tei me dingəm'ti kakin, ə awi uri me kōsongi'gi'ti. Tanan'ti non, bulə kōsongi'gi ki asi dər joo kare, bingəi nan kadi mbal'ti taa, tosi me ba'ti, adi anyinan mann oyi. ¹⁴ Njengəm kōsongi'gi anyinan awi me bebo'ti, ki me ndo'gi, ərri poy nya ki ra nya de'gi, adi de'gi awi kadi n'oyi nya ki ra nya kakin. ¹⁵ Loki de'gi kakin rei tei ro Jeju'ti ningə, oy dingəm ki aw ki ndil'gi ki majel kakin isi ro'a'ti. Oyi'ə kadi isi ki hangal ki maji, taa isi ki ku ro'ne'ti to. Nya'gi kin ra adi bol ra'de ngayn. ¹⁶ Ningə de'gi ki awi lo nya'gi'ti ki Jeju ra, ərri madi de'gi poy nya ki te do dingəm'ti ki aw ki ndil'gi ki majel, ki nya ki te do kōsongi'gi'ti. ¹⁷ Be ə, uləi ngirə kadi nonyi do Jeju eyina: «Nja'i ba, inyə donangi lə'je, ə aw.» ¹⁸ Dokagilo'ti ki Jeju ra ala me to'ti gogi ningə, dingəm ki Jeju tuwə ndil'gi ki majel me'ə'ti kakin dəj'ə kadi n'aw si'ə. ¹⁹ Nan Jeju ədi el, ə el'ə ene: «Ōti aw be dann noj'i'gi'ti, ər'de poy nya ki Burəi ra sə'i ki koo kumtondo ki əti bol ki oji do'i'ti kin.» ²⁰ In be ə, dingəm kakin əti aw donangi Bebo'gi'ti ki Dōgi, ər poy nya'gi ki Jeju ra si'ə. De'gi pəti ki oyi ta kin, əti'de bol.

*Ta lə ngonn lə Jayrusi ki ta lə dene ki nje monyi mosi**(Mat 9.18-26; Luk 8.40-56)*

²¹ Loki Jeju təl aw gidə ba'ti ki to ningə, bulə de'gi ngayn kawinan ro'a'ti kadi ba'ti. ²² Ningə dingəm kare ki dann njekundə kəykwannan'ti lə Juwipi'gi ki, to'a nan Jayrusi re. Loki oo Jeju ningə, osi nanga nja'a'ti, ²³ non do'a'ti ki togi'ne ene: «Ngonn'm ki dene ki du isi oy. Nja'i ba kadi aw ində ji'i do'a'ti adi ingə kaji, ə oy el.» ²⁴ Jeju əti aw si'ə, ningə bulə de'gi ngayn njiyəi go'ə'ti, mborei'ə ki yo ge ki ne ge.

²⁵ Dene kare ki monyi mosi ad'a kon bal dōgi gidə in joo in dann bulə de'gi'ti non. ²⁶ Monyi kin ad'a kon ngayn, adi anyi ngodi ngayn to go de'gi'ti ki njera de'gi monyi, nan tujə nyakangə lə'ne do'ti ko kare, ningə ingə kon ji'de'ti to kingə yo. Monyi aw ki kete kete to kaw par, nya ki to soti goto. ²⁷ Dene kakin oo ta lə Jeju. Be ə, dann bulə de'gi'ti, re ki row ki gidi Jeju'ti, ədi ta ku li'ə. ²⁸ Tado el me'ne'ti ene: «Kin ə re ku li'ə par ə m'odi ə ro'm a ingə lapiya.» ²⁹ Ningə tanan'ti non par ə ginn mosi li'ə gangi, adi gər me darə'ne'ti toki darə'ne ingə lapiya nga. ³⁰ Low'ə'ti non, Jeju gər me hangal'ne'ti toki togi te ro'ne'ti. Be ə, təl kum'ne gogi dann bulə de'gi'ti, dōji'de ene: «Nan ə ədi ta ku lə'm wa?» ³¹ Ə Njendo'gi li'ə eli'ə eyina: «Inbe in gər maji kadi bulə de'gi mborei

nu ki yo ge ki ne ge, ə in təl dəji ene: “Nan ɔdi'm bay wa?”³² Nan Jeju nanyi ki lo gon lo'ti gugi gidi'ne kadi n'oo dene inbe ki ra nya kin.³³ Bol ra dene kakin ngayn, adi dadi par par, tado gər nya ki ra'a me ro'a'ti. Be ə, re osi nanga nja Jeju'ti, el'ə ta'gi ki rota'ti pəti ki to me'ə'ti.³⁴ Nan Jeju el'ə ene: «Ngonn'm, kunme lə'i aj'i. Aw ki lapiya, ə kadi ingə lapiya do monyi'ti lə'i.»

³⁵ Loki Jeju ra elda ba bay ningə, de'gi madi in me kəy'ti lə Jayrusi, ki in ki njekundo kəykawnan lə Juwipi'gi, rei eli Jayrusi eyina: «Ngonn'i oy, in ndəji Njendo, el nga.»³⁶ Loki Jeju oo ta kel'de be ningə, usə do'ti el, ə elta ki njekundo kəykawnan lə Juwipi'gi ene: «Adi bol rai el, un me'i par!»³⁷ Jeju ɔgi kadi de'gi dani'ə, nan inyə Piyər num, Jaki num, Jan ki ngonnkon Jaki num par ə adi dani'ə.³⁸ Loki rei tei be lə njekundo kəykawnan lə Juwipi'gi ningə, Jeju oo de'gi ki isi singəi səkitə, isi nonyi ge uri wuyi ge.³⁹ Jeju ur me kəy'ti ningə, el'de ene: «Ra bann ə de'gi singəi donan'ti səkitə ki non be wa? Ngonn oy el, nan to bi kare.»⁴⁰ De'gi kogi do Jeju'ti, soki'ə'n'ə. Be ə, Jeju adi de'gi pəti tei taga, ningə baw ngonn num, kon ngonn num, njendo'gi li'ə ki dani'ə num par ə ai si'ə me kəy'ti ki ngonn to'ti.⁴¹ Jeju uwə ji ngonn, el'ə ene: «Talita kumi*!» Adi kor me'ə nan: «ngonn ki dene, m'el'i m'ene, ində taa!»

⁴² Tanan'ti non, ngonn ki dene ində taa, njiyə, tado bal'a in dɔgi gidə in joo. Nya ki Jeju ra kin əti de'gi bol ki dum.⁴³ Lo kin'ti, Jeju ndəji'de kadi elita nya ki ra nya kin de madi el. Ningə, el'de kadi uni nyakusə adi ngonn ki dene kakin so.

6

De'gi ki Najaret'i tai me Jeju el

(Mat 13.54-58; Luk 4.16, 22, 24)

¹ Jeju in low'ə'ti non aw be ki togi'ti*, nan'ti ki njendo'gi li'ə awi go'ə'ti.² Loki ndo korkon lə Juwipi'gi asi ningə, Jeju ulə ngirə ndo de'gi nya me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi. De'gi ngayn oyi do ta li'ə, adi əti'de bol, ningə eli eyina: «De kam, ingə nyando kin ra? Ə nan ə ad'a gosi ki əti bol be kin wa? To'gi ki ra'n nyakoji'gi ki əti bol be kin ingə ra wa?»³ Man! Njeragi kagi do kəy'ti inbe ki in ngonn lə Mari el wa? Jaki ge, ki Joje ge, ki Judi ge, ki Simon ge, in ngannkon'a'gi el wa? Taa, konnann'a'gi kaa sii se'je ne to el wa?» Nya'gi kin ra nya adi Jeju təl jigi non'de'ti um lo kadi uni me'de adi'ə goto.⁴ Be ə, Jeju el'de ene: «Lo kadi de'gi a ɔsikurə njekeltakita Luwə'ti, me be koj'o'ti, dann noj'o'gi'ti, ki me kəy'ti li'ə goto.»⁵ Lo kadi Jeju ra nyakoji ki əti bol me be'ti ki Najaret'i goto, nan ndə ji'ne do njemonyi'gi'ti ki nan'gi gandi gandi par, adi'de ingəi lapiya.⁶ Ndəji Jeju ngayn tado mbəti ki mbəti kun me'de kad'a.

Jeju ulə njendo'gi lə'ne ki dɔgi gidə in joo

(Mat 9.35, 10.1, 5-14; Luk 9.1-6)

Jeju njiyə ki ngann be'gi ki gugi do Najaret'i, ndo de'gi nya.⁷ Ningə, Jeju bar njendo'gi lə'ne ki dɔgi gidə in joo ki ro'ne'ti, ə ulə'de joo joo. Adi'de togi do ndil'gi'ti ki majel to.⁸ Jeju adi'de ndu kadi uni nya kare tado do row el, nan gəl kareba par. El'de ene: «A uni nyakusə el num, bol el num, ta a biri nar me kulə do bədi'se'ti el num to.⁹ Uləi sa nja'se'ti, ə ai ki ku kareba.»¹⁰ Jeju el'de ene: «Lo ki tei lo madi'ti me kəy ki uwə'se ro'ne'ti, ə si'ti biti ndo kaw'se'ti.¹¹ Ə re me bebo'ti madi, ə de'gi mbeti kuwə'se ro'de'ti, eke mbeti koyi do ta lə'se, loki isi tei me be'ti kin ki taga ningə, indəi bu sa'gi ki nja'se'ti†, kadi to to nya ndəji ndu'de.»¹² Njendo'gi ai iləi mbər Poyta ki maji kadi de'gi inyəi gorow njiyə'de ki majel kə. ¹³ Tuwəi ndil'gi ki majel ngayn ta uri hu do njemonyi'gi'ti ngayn, adi'de lapiya to.

Ta koy lə Jan Batisi

(Mat 14.1-2; Luk 9.7-9)

¹⁴ Ngar *Erodi oo ta lə Jeju, tado tobar li'ə asi lo'gi naki naki. De'gi ki nan'gi eyina: «In Jan Batisi ə ində taa dann njekoy'gi'ti. Ginn'ə kin ə, awi'n ki togi tado ra'n nya'gi ki əti bol bol.»¹⁵ Nje ki nungi eli eyina: «In Eli ki njekeltakita Luwə'ti.» Nje ki nan'gi bay eli eyina: «In njekelta ki ta Luwə'ti to nje ki rei kete kin be to.»¹⁶ Loki Erodi oo ta kin ningə, el ene: «In Jan ki ndo ki madi gangi do'a kaa ə ində lo koy'ti.»

¹⁷ Erodi el be, tado ndəki inbe adi uwəi Jan, do'i'ə ki kulə gindi, iləi'ə dangay'ti, tado Erodiyadi, ki ne ngonnkon'a Pilipi, ki ində taa'a ne'ke'ti,¹⁸ ə Jan el'ə ta do'ti ene: «In go'ti el kadi ində taa ne ngonnkon'i ne'i'ti‡.»¹⁹ Erodiyadi uwə Jan me'ne'ti ngayn, adi

* 5:41 5.41 Talita kumi: in ta Arame ki Juwipi'gi isi eli to dokagilo'ti lə Jeju. * 6:1 6.1 Be ki Jeju togi'ti in Najaret'i, donangi'ti ki Galile. † 6:11 6.11 Ta lə kində bu ki nja'ti kə ə, gonyi Mat 10.14 ki ta ki do'ti ki in ginn'ti nanga.

‡ 6:18 6.18 Lebitiki 18.16, 20.21

sangi row töl'ö, nan asi el. ²⁰ Tado Erodi bol Jan, gër kadi in de ki njera nya ki dana, taa in de ki ar njay tō. Be ə, Erodi ngəm'ə maji. Loki Erodi oo ta kel Jan ningə, ta kin uwə ki ta, nan be kaa, Erodi ge koo ta kel Jan par par. ²¹ Ndo ki maji ki Erodiyadi isi sangi kete kete kaa re nga. Adi in ndo ronel koji Erodi, ə Erodi adi rai nyakuso. Ningə ndo'a'ti kin, Erodi bar kibo'gi lə'ne num, bar njekundo njero'gi lə'ne num, taa bar njetəbar'gi ki dɔnangi Galile'ti tō. ²² Dɔgagilo kuso nya'ti, ngonn lə Erodiyadi ki dene, ur kəy go'de'ti, te la. La lə ngonn ki dene kin nəl Erodi ngayn, taa nəl de'gi ki bar'de lo nyakuso'ti ngayn tō, adi ngar el ngonn ki dene kakin ene: «Dəji'm nya ki me'i ge par ə m'a m'ad'i.» ²³ Erodi aw biti un ndu'ne ki kiwrɔ ad'a ene: «Nya'gi pəti ki dəji m, ə m'a m'ad'i. Re in dow konbɛ lə'm kaa a ingə.» ²⁴ Ngonn ki dene te aw taga, aw dəji kon'ne ene: «In ri ə kadi m'dəj'ə wa?» Ə kon'a el'ə ene: «Dəj'ə dɔ Jan Batisi.» ²⁵ Ngonn ki dene təl kalangi ba aw rɔ ngar'ti el'ə ene: «Tokɪ ji ra'n tanan'ti ne inbɛ kin, kadi ad'i m dɔ Jan Batisi me supira'ti.» ²⁶ Me ngar tuji, ɔjido nya'ti ki ngonn ki dene dəj'ə kin, nan lo kadi ɔg'ɔ goto tado kun ndu ki un ki kiwrɔ, taa tado de'gi ki bar'de lo nyakuso'ti tō kin. ²⁷ Be ə tanan'ti non, ngar un ndu'ne adi njero kare ki njengəm'ə kadi aw kəy dangay'ti gangi dɔ Jan re'n. ²⁸ Njero aw gangi dɔ Jan me supira'ti, re'n adi ngonn ki dene. Ningə ngonn ki dene kakin təl'n adi kon'ne. ²⁹ Loki njendo'gi lə Jan oyi poyta kin ningə, rei un ninn'ə awi duwi.

Jeju adi nyakuso dingəm'gi dər mi sɔi
(Mat 14.13-21; Luk 9.10-17; Jan 6.1-15)

³⁰ Loki njekawkulə'gi təlɪ lo kulə'gi'ti lə'de ningə, kawinan rɔ Jeju'ti, ɔri'ə poy nya'gi ki rai ki nya'gi ki ndoi de'gi ad'i'ə oo. ³¹ Bulə de'gi ngayn awi num, təlɪ num adi lo kadi njendo'gi ingəi ngonn dɔkagilo nden be kadi sɔi nya kaa goto. Be ə, Jeju el'de ene: «In rei adi j'awi lo ki de'gi gotoi'ti kin kadi ɔri kon nden.» ³² Be ə, ali me to'ti tado kaw kosi rɔ'de ngərangi, lo ki de'gi gotoi'ti. ³³ De'gi ngayn oyi'de lo kaw de'ti, ə gəri'de bəti tō. De'gi in bebo'gi'ti ki dangi dangi, anyinan ki nja'de bur bur awi kete, lo ki Jeju ki njendo'gi isi awi'ti.

³⁴ Loki Jeju ur nanga me to'ti ningə, oo bulə de'gi ngayn. Loki oo'de, oo kumtondoo lə'de, tado rai to bati'gi ki njekul'de goto be. In be ə, Jeju tumginn ndo'n'de nya'gi ngayn. ³⁵ Loki kadi yəti rɔ'ne ə binəm taa njendo'gi ɔti ki rɔ Jeju'ti eli'ə eyina: «Lo ki j'i rai'ti ne kin, in lo ki de'gi gotoi'ti, ningə kadi isi ur tō. ³⁶ Maji kadi inyə bulə de'gi kam adi awi ki lo ndoo'gi'ti ki ngannbɛ'gi'ti ndogi nyakuso sɔi.» ³⁷ Nan Jeju təl el'de ene: «Inbɛ'gi ad'i'de nya sɔi.» Ningə, njendo'gi dəji'ə eyina: «Kadi j'aw ji ndogi mapa asi silə bujo^S j'adi'de sɔi wa?» ³⁸ Jeju təl el'de ene: «Mapa ki j'i'se'ti in bann wa? Ai dann de'gi'ti oyi.» Loki ai dann de'gi'ti, dəji ningə, təlɪ eli'ə eyina: «Mapa in mi, ə kanji joo tō.» ³⁹ Jeju un ndu'ne ad'i'de kadi ad'i'de'gi sii nanga ki kut'ə kut'ə dɔ mu'ti ki mbol. ⁴⁰ Be ə, de'gi uwəi nan bu bu ge, dɔmi dɔmi ge, ə sii nanga ki bara bara. ⁴¹ Jeju un mapa ki mi ki kanji ki joo kakin, un kum'ne ki taa, elta ki Luwə kadi njangi dɔ nyakuso kin. Go'ti, uwə mapa'gi kakin gangi'de nan'ti ə adi njendo'gi kadi lowəi bulə de'gi. Kanji'gi ki joo kaa, lowə de'gi pəti tō. ⁴² De'gi pəti sɔi nya ndanni maji. ⁴³ Ningə, njendo'gi oyi ndəgi mapa ki kanji ki nanyi, kara dɔgi gidə in joo. ⁴⁴ De'gi ki sɔi mapa kin asi dingəm'gi dər mi.

Jeju njiyə dɔ mann'ti
(Mat 14.22-33; Jan 6.16-21)

⁴⁵ Nden ba go'ti, Jeju ɔsi njendo'gi lə'ne kadi ali me to'ti, ai gidi ba'ti kete non'ne'ti, ki kaw ki bebo Betisayda'ti nu. Ningə dɔkagilo'ə'ti kin inbɛ inyə bulə de'gi kadi awi. ⁴⁶ Loki Jeju ad'i'de awi ningə, ɔti aw dɔ mbal'ti tado kelta ki Luwə. ⁴⁷ Loki lo ndul nga ningə, to in dann ba'ti, ə Jeju in ki kar'ne ba ə nanyi nanga gogi. ⁴⁸ Jeju oo kadi njendo'gi lə'ne ingəi kon ngayn lo kosi to'ti, tado nəl ulə, sur to ki gogi gogi. Taginnlo'ti ningə, Jeju in ra njiyə dɔ mann'ti, isi aw ki rɔ'de'ti, ningə ge kadi dər ta'de bay. ⁴⁹ Ə loki oyi'ə ra njiyə dɔ mann'ti ningə, oyi kadi in muwə de yo, adi uri kəl. ⁵⁰ Inbɛ'gi pəti oyi'ə, adi bol təl'de. Nan kalangi ba, Jeju el'de ene: «Adi me'se ɔsi nanga nan in m'in! Ə boli el!» ⁵¹ Jeju al go'de'ti me to'ti, ningə nəl yokiro. Loki oyi nya'gi kin ningə ndil'de te saw. ⁵² Tado ki rɔta'ti, njendo'gi gəri kum nya ki Jeju ra ɔjido mapa kin el, tado me ngan lə'de.

Jeju adi lapiya njemonyi'gi dɔnangi Genejareti'ti
(Mat 14.34-36)

⁵³ Loki Jeju in ki njendo'gi lə'ne ali gidi babo ningə, tei dɔnangi Genejareti'ti. Indəi to lə'de ngang'i ba'ti. ⁵⁴ Loki uri nanga taa par ə, de'gi gəri Jeju ə binəm. ⁵⁵ Adi, anyinan

^S 6:37 6.37 Silə kare, dɔkagilo'ti lə Jeju, in nar ki lo ra kulə ndo'ti ki kare. Adi silə bu joo in nar ki lo ra kulə ndo'ti ki joo.

ngodi asi be'gi ki donangi'ti kin non naki, naki. De'gi iløi rø'de, oyi njemonyi'gi læ'de me tuwø to de'ti, rei se'de rø'a'ti, loki oyi kadi Jeju si'ti. ⁵⁶ Lo'gi pøti ki awi'ti, ngann be'gi ki bebo'gi ki lo ndoo'gi, de'gi rei ki njemonyi'gi buki'de tambalo'ti, ø nonyi do Jeju'ti kadi inyø njemonyi'gi adi odi ta ku li'ø. Ningø, nje ki odi ta ku li'ø ingøi lapiya to.

7

Jeju ndangi Parisi'gi ki njendo ndukun'gi læ Luwø (Mat 15.1-20)

¹ Parisi'gi ki njendo ndukun'gi læ Luwø madi in Jerujalem'ti, kawinan do Jeju'ti. ² Oyi kadi njendo'gi li'ø ki ki madi'gi soi nya ji'de yoro um togi ji'de kigo row ragoti el. ³ Toki røta'ti, Parisi'gi ki Juwipi'gi ba pøti, togi ji'de ø binøm taa soi nya, um soi nya ki ji'de ki yoro el. Adi in kindø kum go nyajibølbe'ti læ kaw'de'gi. ⁴ Be to ø, re tøli suk'i ti ningø, a ndogi mann rø'de suk'i suk'i bay ta a soi nya. Awi ki nyajibølbe'gi ki rangi ngayn ki isi tøli rø'de go'ti bay to togi nya kaynmann'gi ki ngo'gi ki ngoo ningø kasi, ki gorow ra'a'ti.

⁵ Parisi'gi ki njendo ndukun'gi læ Luwø døji Jeju eyina: «Tado ri ø njendo'gi læ'i tøli rø'de go nya jibølbe'ti læ kaw'je'gi el wa? Ra bann ø togi ji'de el par ø soi nya ki ji'de ki yoro ba wa?» ⁶ Jeju ilø'de'ti ene: «Ta ki Luwø el ki ta njekeltakita'ne'ti Ejay dø'se'ti in ta ki røta'ti. In njekødikum de'gi, tado Luwø adi Ejay ndangi ene:

“Ginn de'gi kin øsikurø'm ki ndar ta'de kare,
Nan me'de in sanyi sø'm.

⁷ Tøji ki isi uløi dø'm'ti, nda'a goto,
Tado nyando'gi ki isi ndoi de'gi kaa,

In mbørkikindø'gi ki in rø de'gi'ti.”*

⁸ Jeju el'de ene: «Inyøi mbørkikindø læ Luwø dow kare, ø in tøli rø'se go nya jibølbe'ti læ de'gi yo.»

⁹ Ningø, Jeju el bay ene: «To rø'se el kadi inyøi go mbørkikindø læ Luwø kalangi ba kadi ngømi go nyajibølbe læ'se! ¹⁰ Tado, Moji ene: “Øsi kurø baw'i ki kon'i.” Taa el bay ene: “De ki elta ki majel baw'ne eke kon'ne asi ta koy.”† ¹¹ Nan ingi, eli eyina: “Re de madi el baw'ne eke kon'ne ene: <Nya maji'gi ki re m'a m'øsi'n koyi ø in korban> (kor me'ø nan kadikare læ Luwø).” ¹² In kin øji kadi uti tarow kadi de madi ra nya øsi'n koy baw'ne eke kon'ne. ¹³ Gonyi row tuji ki isi tuji ta læ Luwø ki nyajibølbe læ'se kin oyi! Nya ki isi ndoi de'gi ki kete kete. Ta nya'gi ki rangi ki toi be ngayn ki isi rai in non bay.»

Nya'gi ki a ra de adi ar njay el takum Luwø'ti (Mat 15.10-20)

¹⁴ Go'ti ningø, Jeju bar bulø de'gi ki rø'ne'ti bay ø el'de ene: «Ingi pøti uri mbi'se maji kadi oyi do ta læ'm, kadi gøri me'ø to.» ¹⁵ Nya madi ki in taga aw me de'ti ki a tøl'ø nya ki to njen'ti goto. Nan nya ki in me de'ti te taga ø a tøl'ø nya ki to njen'ti. ¹⁶ [Re de madi aw ki mbi'ne kadi oo'n do ta ningø, kadi oo.] ¹⁷ Løki Jeju inyø bulø de'gi, ø tøl aw me køy'ti ningø, njendo'gi li'ø døji'ø kadi ør'de ginn kujita kakin. ¹⁸ Jeju el'de ene: «Adi inbe'gi kaa gøri nya el to wa? In gøri me ta ki m'ge kel kin el wa? Nya pøti ki in taga ki aw me de'ti, nya kare ki a tøl'ø ki njen'ti goto. ¹⁹ Toki røta'ti, nya'gi kin pøti awi ngarme'ø'ti el, nan awi kanda'a'ti yo, ningø go'ti tei ko awi be sin'ti. Ta læ Jeju kin tøji kadi nyakuso'gi pøti in ki kar njay.» ²⁰ Ningø Jeju el'de bay ene: «Nya ki te rø de'ti ki taga ø in nya ki nje tøl de nya ki to njen'ti. ²¹ In me de'ti køy, in ngarme de'ti ø, mærtø'gi ki majel sii tei'ti, ki kaya ki ra, ki bøgi, ki tøl nan, ²² ki kuwø marum, ki ra kumnda nya, ki mendul, ki kødinan, ki nyara ki gorow'ø'ti el, ki kojiro, taa kulø ra'gi ki to mbo to. ²³ Nya'gi ki majel kin pøti in me de'ti ø tøl'i'ø nya ki to njen'ti.»

Dene ki mbah un me'ne adi Jeju (Mat 15.21-28)

²⁴ Jeju in low'ø'ti non ningø aw donangi'ti ki Tir. Aw ur me køy'ti madi, ge kadi de'gi gøri go'ne el, nan lowø goto. ²⁵ Re inbe ki Jeju re te bay par ø, dene madi ki ndil ki majel isi adi kon ngonn'o ki dene oo ta li'ø, ø anyi re øsi nanga nja'a'ti. ²⁶ In dene ki in Juwipi el, be koj'o in Penesi, donangi Siri'ti. Non ki do Jeju'ti kadi tuwø ndil ki majel ki isi adi kon ngonn'o kin kø. ²⁷ Nan Jeju el'ø ene: «Inyø adi ngann'gi ki me køy'ti soi asi'de bay ta. Tado in go'ti el kadi de in nyakuso læ ngann'gi, ilø adi ngann busi'gi.» ²⁸ Ø dene kakin ilø'ti ene: «In røta'ti Burøbe, nan k'in ø ngann busi'gi ki rai ginn tabilø'ti a soi bunø nya'gi ki tei ta ngann'gi'ti tosi nanga to.» ²⁹ Ningø Jeju el'ø ene: «Takul ta ki te ta i'ti kin, øti aw be læ'i, tado ndil ki majel te me ngonn'i'ti ki dene kø nga.» ³⁰ Dene

* 7:7 7.7 Ejay 29.13 † 7:10 7.10 Tekitaga 20.12; Ndukun 5.16

kakin tøl aw be ningø, ingø ngonn'ne, to dø tirø'ti kare, tado ndil ki majel kakin te rø'a'ti kō.

Jeju adi nje mbiboy oo ta

³¹ Jeju in dōnangi Tir, gangi Sidon, ningø indø dōnangi Bebo'gi'ti ki Døgi gangi bay ta re te ta mann ba Galile'ti. ³² De'gi rei ki dingøm kare ki mbi'ø boy, ki lo kelta ngan si'ø, rø Jeju'ti, døji'ø kadi indø ji'ne dø'a'ti, kadi ingø lapiya. ³³ Jeju ør'ø ki kar'a ba aw si'ø sanyi ki bulø de'gi. Løki tulø ngann ji'ne'gi mbi njemonyi'ti ningø, tuw mann ta'ne ødi'n ndonn dingøm kakin. ³⁴ Go'ti ningø, Jeju un kum'ne ki dōran'ti, ilø kon puu, ø el ene: «Ezata» (kør me ta kin nan: mbuti). ³⁵ Tanan'ti non par ø mbi dingøm kakin mbuti, ø ndonn'ø tuti adi elta ar njay njay. ³⁶ Jeju ndør mbi de'gi ki oyi nya kin kadi de el ta'a kete adi de ki rangi oo el. Løki ndør mbi'de ki nja nan'ti nan'ti kadi de ør poy nya kin el ningø, kadibe bay ø de'gi øri poy nyara'a ki kete kete. ³⁷ Nya ra Jeju øti bulø de'gi bol ngayn adi eli eyina: «Nya ra'a'gi øti maji: Ra nje'gi ki mbi'de boy adi oyi dø ta, ta ra mbiki'gi adi elita tō.»

8

Jeju adi nyakusø de'gi dør sø
(Mat 15.32-39; Mrk 6.30-44)

¹ Me ndø'gi'ti kin, bulø de'gi ngayn kawinan toki rangi bay dø Jeju'ti. Ningø, nya ki kadi soi goto. Be ø Jeju bar njendo'gi lø'ne el'de ene: ² «M'oo kumtondoo lø bulø de'gi kin, tado ndø mutø bone ø in sø'm nan'ti, ningø, nya ki kadi soi goto. ³ Re m'inyø'de m'adi awi be ki me'de bo ba a, bo a taa tōgi'de row'ø, tado nje ki madi dann'de'ti in sanyi ø rei.» ⁴ Njendo'gi li'ø tøli eli'ø eyina: «J'a j'ingøi mapa ra dilølo'ti ne, ø a asi kadi'de soi wa?» ⁵ Jeju døj'i'de ene: «Mapa ki ji'se'ti in bann wa?» Ø eli'ø eyina: «Mapa in siri.» ⁶ Go'ti ningø, Jeju ilø ndu'ne adi bulø de'gi kadi siri nanga. Jy mapa ki siri kakin ji'ne'ti, ra oyo Luwø dø'ti ningø, gangi'de nan'ti, ø adi njendo'gi lø'ne kadi adi bulø de'gi. Be ø, njendo'gi tai adi bulø de'gi tō. ⁷ Ai ki ngann kanji'gi ji'de'ti tō. Jeju njangi dø'a ø adi njendo'gi lø'ne kadi lowøi de'gi tō. ⁸ De'gi soi nya ndanni, adi, njendo'gi kawu gindø'gi ki nanyi kara siri. ⁹ De'gi ki soi nya, asi dør sø. Go'ti ningø, Jeju inyø'de adi awi. ¹⁰ Kalangi ba go'ti, Jeju in ki njendo'gi lø'ne ali me to'ti, awi dōnangi Dalmanuta'ti.

Parisi'gi døji nyakøji Jeju
(Mat 12.38-39, 16.1-4; Luk 11.16-29, 12.54-56)

¹¹ Parisi'gi in non rei ningø, uløi ngirø manjinan ta'ti ki Jeju. Ø døji'ø kadi ra nyakøji madi ki in dōran'ti adi n'oyi. Døji'ø be to kuløkiyø tado kuwø'n'ø. ¹² Jeju ilø me'ne hmm, ø el'de ene: «Tado ri ø de'gi ki døkagilo'ti ki bone kin døji kadi n'oyi nyakøji wa? Toki røta'ti, adi m'el'se madi oyi! nyakøji madi ki kadi de a ra tado lø'de goto.» ¹³ Be ø, Jeju inyø'de, ø al me to'ti tado kaw dow ba'ti ki kare.

Hum lø Parisi'gi ki lø Erodi
(Mat 16.5-12; Luk 12.1)

¹⁴ Me njendo'gi oy dø mapa'ti ki kadi øyi. In ki ji'de'ti ki sii me to'ti in kareba par. ¹⁵ Jeju ndøji'de, ø el'de ene: «Oyi maji! Oyi go rø'se maji dø hum'ti lø Parisi'gi, ki yan Erodi tō*.» ¹⁶ Njendo'gi manjinan ta dann'de'ti eyina: «Jeju el be tado j'aw ki mapa el!» ¹⁷ Jeju gør ta ki me'de'ti, adi el'de ene: «Tado ri ø isi manjinan ta dann'se'ti dø mapa'ti ki øyi el wa? In gøri me nya'gi el kaa bay wa? Ngarme'se ngan kaa bay wa? ¹⁸ Awi ki kum'se eke oyi lo el wa? Awi ki mbi'se ke oyi dø ta el wa? Me'se olo dø nya'gi'ti el wa? ¹⁹ Ndøki m'lowø mapa mi, de'gi dør mi, eke ndøgi gindi mapa ki nanyi, øyi rosi kara bann wa?» Eli eyina: «J'øyi rosi kara døgi gidø in joo.» ²⁰ «Nga ndøki, m'lowø mapa siri dingøm'gi dør sø kin, gindø'gi ki nanyi, ndøki øyi kara bann tō wa?» Ningø eli'ø eyina: «J'øyi kara siri.» ²¹ Lø kin'ti Jeju el'de ene: «In gøri el bay wa?»

Jeju adi njekumtø kare oo lo me be'ti ki Betisayda

²² Løki Jeju in ki njendo'gi lø'ne rei tei me be'ti ki Betisayda'ti ningø, de'gi rei ki njekumtø kare rø Jeju'ti. De'gi kakin nonyi dø Jeju'ti kadi ød'ø. ²³ Jeju uwø ji njekumtø kakin, ø aw si'ø gidø be'ti. Løki nyom kum'ø ki mann ta'ne ningø, indø ji'ne dø'a'ti ø døj'ø ene: «Oo nya madi wa?» ²⁴ Njekumtø gon lo ningø ene: «M'oo de'gi, nan to ø toi to kagi'gi ø ra njijøi be.» ²⁵ Jeju tøl indø ji'ne dø kum'ne'ti nja kare bay adi oo lo ar njay njay nga. Ingø lapiya, ta oo nya'gi øti ar njay njay tō. ²⁶ Go'ti ningø, Jeju inyø adi aw be lø'ne, ø el'ø ene: «Ononyi tøl kaw me be'ti kin gøgi.»

* 8:15 8.15 Hum lø Parisi'gi in nyando lø'de ki ngom, ningø hum lø Erodi in mbøti kumme kadi Jeju.

Piyər gər kadi Jeju in Kirisiti, De ki Luwə Mbət'ə
(Mat 16.13-20; Luk 9.18-21)

²⁷ Jeju ɔti low'ə'ti non ningə, awi ki njendo'gi lə'ne ngann be'gi'ti ki gidi Sejare'ti, ki Pilipi. Løki in dɔ row'ti, Jeju dəji'de ene: «De'gi isi elita dɔ'm'ti toki m'in nan wa?» ²⁸ Ə njendo'gi eli'ə eyina: «De'gi madi eyina in Jan Batisi; nje ki nungi eyina in njekeltakita Luwə'ti Eli; nje ki rangi bay eyina in ki kare dann de'gi'ti ki njekeltakita Luwə'ti.» ²⁹ Ningə, Jeju təl re dəji'de inbe'gi ene: «Nga inbe'gi ki dɔ'se, eli eyina m'in nan wa?» Ə Piyər ilə'ti ene: «In Kirisiti, *De ki Luwə mbət'ə!» ³⁰ Jeju ndəji'de ki tɔgi'ne kadi elita kete kadi de ki rangi oo el.

Jeju elta koy'ne ki kində'ne lo koy'ti
(Mat 16.21-28; Luk 9.22-27)

³¹ Go ta'gi'ti kin ningə, Jeju ulə ngirə kadi ndo'de toki n'in Ngonn de n'a n'ingə kon ngayn. *Ngatagi'gi lə Juwipi'gi ki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki njendo ndukun'gi mbət'i'ə. De'gi tɔli'ə, nan ndo ki kon mutə tum ginn'ə ndo koy'o, a te lo koy'ti. ³² El'de ta'gi kin pəti ar njay. Piyər ɔr Jeju aw si'ə gədikare, ningə ulə ngirə ndang'ə. ³³ Nan Jeju təl rɔ'ne, gon njendo'gi lə'ne ningə ndangi Piyər ki tɔgi'ne ngayn ene: «In təl gogi Satan! Ɔr rɔ'i kɔ sanyi rɔ'm'ti, tado mərta lə'i in mərta ki in rɔ Luwə'ti el, nan in mərta lə de'gi.»

³⁴ Go'ti ningə, Jeju bər bulə de'gi ki njendo'gi lə'ne, ningə el'de ene: «Re de madi ndigi njiyə go'm'ti ningə, kadi oo rɔ'ne to nya madi el, kadi inbe un kagidəsi koy lə'ne, ə re un go'm. ³⁵ Toki rɔta'ti, de ki ge kajı rɔ'ne n'inbe dɔnangi'ti ne a ilə rɔ'ne kɔ. Nan de ki ilə rɔ'ne kɔ tado lə'm, eke tado Poyta ki majı, a aji rɔ'ne. ³⁶ Kin ə re de ingə nyamaji'gi ki donangi'ti ne pəti tigə, nan ndil'ə tuji, ə maj'a to ra be wa? ³⁷ Nya madi ki de a adi ɔr'n tor ndil'ne to non wa? ³⁸ Toki rɔta'ti, re rɔ de madi sɔl'ɔ tado lə'm, eke tado ta lə'm takum de'gi'ti ki nje ra kaya ki njeramajel ki dɔkagilo'ti kin, m'in Ngonn de m'a m'ra rɔsɔl dɔ'a'ti to, ndo'a'ti ki m'a m're'n me tɔji'ti lə Bai, nan'ti ki malayka'gi ki ari njay.»

9

¹ Jeju el'de bay ene: «Toki rɔta'ti adi m'el'se: De'gi madi dann'se'ti ne, a oyi el bay ə, a oyi Konbe lə Luwə ki a re ki tɔgi'ne kam taa.»

Jeju mbəl rɔ'ne
(Mat 17.1-13; Luk 9.28-36)

² Ndo mehen go'ti, ningə Jeju ɔr Piyər num, Jaki num, taa Jan num tɔ, ə al aw se'de dɔ mbal'ti ki ngal, ki kar'de ba, sanyi ki ndəgə'gi. Low'ə'ti kin non, Jeju mbəl takum'ne. ³ Ku'gi li'ə ndoloi kənyi kənyi, taa ndai nda ki de ki dɔnangi'ti ne ki kadi a tɔgi ku adi nda be goto. ⁴ Ningə lo kin'ti non, Eli in ki Moji tei ki rɔ'de'ti bus, isi elita ki Jeju. ⁵ Ə Piyər un ta el Jeju ene: «Njendo de'gi, kin ə j'isi lo kin'ti ne be par ə majı ngayn. J'a ra *kəyku'gi lo mutə: kare in yan'i, kare in yan Moji, ə kare in yan Eli tɔ.» ⁶ Toki rɔta'ti, Piyər gər ta inbe ki kadi el, tado, inbe ki madi'ne'gi ki joo, bɔl ra'de ngayn. ⁷ Ningə, tanan'ti non, kilndi re dow dɔ'de bigum. Ndu ta madi te me kilndi'ti ene: «In kam in Ngonn'm, m'ndig'ə ngayn, ə oyi ta li'ə.» ⁸ Ki kum ki kində jipi, njendo'gi gonyi lo gugi gidi'de, nan de kare kaa oyi'ə el. Jeju ki kar'ne ba par ə oyi'ə rɔ'de'ti. ⁹ Løki in dɔ mbal'ti isi uri nanga ningə, Jeju ndəji'de kadi ɔri poy nya ki ra nya ə oyi kin de madi el, biti kadi n'in Ngonn de n'te dann njekoy'gi'ti. ¹⁰ Njendo'gi təl rɔ'de go ta'ti ki Jeju el'de, nan k'in ə, gəri me ta ki nan: «Kində taa dann njekoy'gi'ti» kin el, adi manji nan ta dɔ'ti dann'de'ti.

¹¹ Go'ti, njendo'gi dəji'ə eyina: «Tado ri ə njendo ndukun'gi lə Luwə eyina majı kadi Eli re kete ta wa?» ¹² Jeju ilə'de'ti ene: «In rɔta'ti kadi Eli a re kete bay taa, kadi ra go nya'gi adi asi nan gogi. Nga ra bann ə, ndangi me makitu'ti lə Luwə, sɔw dɔ'm m'in "Ngonn de bay toki m'a m'ingə kon ngayn, ta de'gi a kidi m'in tɔ*" ə? ¹³ Toki rɔta'ti adi m'el'se madi oyi, Eli re, ə de'gi rai si'ə nya ki me'de ge, toki ndangi me makitu'ti sɔw'n dɔ'a.»

Jeju adi lapiya ngonn ki ndil ki majel ad'a kon
(Mat 17.14-21; Luk 9.37-43)

¹⁴ Løki təl rei rɔ njendo'gi'ti ningə, oyi bulə de'gi iləi nan gugi dɔ'de gugi, ningə njendo ndukun'gi ə isi manjinan ta'ti se'de tɔ. ¹⁵ Løki bulə de'gi oyi Jeju, ningə ndəji'de ngayn, adi anyinan bur bur ki rɔ'a'ti, uwəi jı'ə rai'ə lapiya. ¹⁶ Jeju dəji njendo'gi lə'ne ene: «Ta ri ə isi manjinan ta dɔ'ti se'de wa?» ¹⁷ De madi kare dann bulə de'gi'ti el'ə ene: «Njendo de'gi, kete m're ki ngonn'm rɔ'i'ti, tado in ginn tɔgi'ti lə ndil ki ra'a adi elta el.

* 9:12 9.12 Ejay 53.3; Pa'gi 22.7-18

¹⁸ Lo'gi pæti ki ndil kin in si'æ'ti ningø, ugø ilø nanga, adi pulum taa uwø jugi jugi, ngor ngang'i ne guru guru, ningø ndaj'a ranyi, ad'a to to kagi be. Be ø, m'dæji njendo'gi læ'i kadi tuwøi ndil ki majel kin dø'a'ti kō, nan ingøi tōgi ra'a el.» ¹⁹ Lo kin'ti Jeju un ta el ene: «In de'gi ki dōkagilo'ti ki ðone in nje me ngan kadi to m'nji sese kagilo bann taa uni me'se adi m'in wa? Kadi m'a m'osi ginn'se kagilo bann ðay taa wa? In rei si'ø rō'm'ti ne.» ²⁰ Loki rei ki ngonn rō'a'ti ningø, tanan'ti non inbe ki ndil ki majel oo Jeju par ø, dadi ngonn kakin nangi nangi, ø mann taa in pulum jugi jugi, ningø bi'ø ilø nanga, ad'a nduguru nanga. ²¹ Jeju dæji Baw'a ene: «Dōkagilo ki ra'a'ti ø nya kin ulø si'ø ngirø wa?» Baw ngonn ilø'ti ene: «Ulø ngirø loki ngonn to du ba ðay. ²² Ningø, kagilo'gi madi ndil ki majel kin, isi sur'ø tilø por'ø ge ki me mann'ti ge kadi tøl'ø, ø re asi ra nya madi ø, oo kumtondoo læ'je, in ra se'je.» ²³ Jeju tøl el'ø ene: «Re asi! ... kin tado ri wa? De ki un me'ne, asi ra nya'gi pæti.» ²⁴ Tanan'ti non, baw ngonn elta ki ndu'ne kibo ene: «M'un me'm, nan kunne læ'm ø in ngayn el, ø in ra søm'm!» ²⁵ Loki Jeju oo kadi bulø de'gi isi anyinan bur bur ki rō'a'ti ningø, ndangi ndil ki majel ene: «In ndil ki majel ki nje boy mbi de'gi ki nje kadi de'gi elita el, m'un ndu'm kadi in te rō ngonn'ti kin kō, ø re gogi el ratata!» ²⁶ Ndil ki majel kakin ur køl, ra ngonn adi dadi nangi! nangi! ki tōgi'ne ngayn, ningø te rō'a'ti kō. Ngonn tøl to toki oy be, adi de'gi pæti ki oyi nya ki ra nya eli eyina: «Oy nga.» ²⁷ Nan Jeju uwø ji ngonn un'ø ur'ø taa. ²⁸ Loki Jeju tøl re ðe ø, njendo'gi li'ø sii si'ø ki kar'de ba, dæji'ø eyina: «Tado ri ø kete j'in j'asi kadi ji tuwø ndil kin el wa?» ²⁹ Jeju tøl el'de ene: «Kō ndil'gi ki be kin, de a tuwø'de ki takul kelta ki Luwø ta.»

Jeju tøl elta ki dø koy'ne'ti ki kindø'ne lo koy'ti ðay

(Mat 17.22-23; Luk 9.43-45)

³⁰ Ōti low'ø'ti non ningø, inðei dōnangi Galile gangi. Jeju ge kadi de madi gør go'ne el. ³¹ Tado un dōkagilo kadi ndo'n nya njendo'gi læ'ne. Be ø el'de ene: «A uløi m'in m'in Ngonn de ji de'gi'ti kadi a tōli m'in, ningø loki tōli m'in, ndo ki kon mutø tum ginn'ø ndo koy'm'ti ø, m'a te lo koy'ti.» ³² Njendo'gi gøri me ta li'ø kin el, ningø ðoli kadi dæji'ø ta dø'ti tō.

Jeju un ta læ ngann'gi ki du ndo'n nya njendo'gi læ'ne

(Mat 18.1-5; Luk 9.46-48)

³³ Loki rei tei me ðe'ti ki Kapernayim, ø uri me køy'ti ningø, Jeju un ta dæji'de ene: «Ta ri ø kete isi manjinan ta dø'ti dø row'ti wa?» ³⁴ Nan tōli sii keke, tado, dø row'ti, manjinan ta, kadi n'gøri ke nan ø in kibo wa? ³⁵ Jeju isi nanga, ningø ðar njendo'gi læ'ne ki dōgi gidø in joo, el'de ene: «Re de madi ge kadi n'in de ki dōkete ningø, maji kadi tøl rō'ne dōboy de'gi'ti num, nje ra kuløðør kadi ndøgø'gi pæti num tō.»

³⁶ Go'ti, Jeju un ngonn ki du, ur'ø dann'de'ti, ø loki uwø rō'ne'ti ningø, el'de ene: ³⁷ «Re de madi uwø ngonn ki be kin rō'ne'ti me tō'm'ti ningø, in m'inbe ø de'ø kin uwø'm rō'ne'ti. Ningø, de ki uwø'm ki rō'ne'ti, in m'in ø uwø'm ki rō'ne'ti el, nan in njekulø'm ø uwø ki rō'ne'ti.»

De ki in nje køsi'm ta el in de læ'm

(Luk 9.49-50)

³⁸ Jan el Jeju ene: «Njendo de'gi, j'oo de madi ki ra tuwø ndil'gi ki majel me tō'i'ti, ningø ji ndigi kadi j'og'ø dø ra nya kin, tado in njiyø se'je go'i'ti el.» ³⁹ Jeju ilø'de'ti ene: «Ononyi'se kadi øgi'ø dø, tado de kare ki a ra nya ki øti ðol me tō'm'ti ki kadi a tøl kalangi ba elta ki majel dø tō'm'ti goto. ⁴⁰ Toki rōta'ti, de ki øsi'je ta el in de læ'je. ⁴¹ Taa re de madi adi mann kanyi me ngonn kala mann'ti par, tado kin ki in de'gi læ Kirisiti kaa, toki rōta'ti, de'ø kin a nal nyakugø goji læ'ne el.

Ndæji nan dø majel'ti

(Mat 18.6-9; Luk 17.1-2)

⁴² «Kin ø toki de madi ra adi ki kare dann nje ki du'ti ki uni me'de adi m'in, osi me majel'ti ø, in soti ngayn ðay tado li'ø kadi døi mbal kibo ngayn mindø'ti, ø iløi'ø me ba'ti. ⁴³ Kin ø ji'i rai adi osi me majel'ti ø, in gang'a ilø kō. Tado, in soti kadi ingø kaji ki ji'i ki kare, utø kadi in ngøm ji'i'gi joo pæti, ø iløi'nu me por'ti ki biti ki non'ti, me por'ti ki a oy el ratata kin. [⁴⁴ Lo ki kur ki nje kindø de'gi yøngi yøngi oy'ti el num taa por kaa oy'ti el num tō.] ⁴⁵ Kin ø nja'i kare rai adi osi majel'ti ø, in gang'a ilø kō. Tado, in soti kadi ingø kaji ki nja'i ki kare, utø kadi in ngøm nja'i'gi joo pæti, ø iløi'nu me dilø por'ti ki biti ki non'ti. [⁴⁶ Lo ki kur ki nje kindø de'gi yøngi yøngi oy'ti el num taa por kaa oy'ti el num tō.] ⁴⁷ Kin ø kum'i kare rai adi osi me majel'ti ø, ør'ø kō. Tado, in soti kadi ur Konðe'ti læ Luwø ki kum'i ki kare, utø kadi in ngøm kum'i joo pæti, ø iløi'nu

me por'ti ki biti ki non'ti. ⁴⁸ Lo'ti ki kode'gi oyi el, ta por ki sëm'ti kaa oy el ratata to. ⁴⁹ Toki røta'ti, de ki ra kaa por kon'gi a ra'a adi ar njay, toki kati a ra'n nyakusø adi nøl be. ⁵⁰ Kati in nya ki maji, nan loki nøl'ə goto ə, ri ə a rai kadi a tøl nøl gogi wa? Nya ki kadi de a ra'n goto. Ningə maji kadi toji hal ki maji ki rø nan'ti, ə sii ki nan ki lapiya dann'se'ti.»

10

Ta ki dō gangi nan'ti lə dene ki dingəm

(Mat 19.1-9; Luk 16.18)

¹ Jeju in low'ə'ti non aw dōnangi Jude'ti, gidi ba Jurden'ti. Bulə de'gi kawinan gugi gidə gugi bay. Ki go jibəl ra'a'ti lə Jeju, ulə ngirə ndo'de nya. ² Parisi'gi madi ət̄i rei rø Jeju'ti, ningə kadi to iyəi kulə uwəi'ə'n'ə me ta'ti, dəji'ə eyina: «Ndukun lə'je adi tarow kadi dingəm tuwə'n ne'ne eke adi tarow el wa?» ³ Jeju dəji'de ene: «Ndukun ri ə Moji adi'se dō'ti wa?» ⁴ Ingi təli eli'ə eyina: «Moji ndōki adi tarow kadi dingəm tuwə ne'ne, nan k'in ə, kadi ad'a makitu gangi nan ji'ə'ti*.» ⁵ Jeju təl el'de ene: «In tado me ngan lə'se ə Moji ndangi'n mbərkikində kin adi'se. ⁶ Nan lo kulə ngirə kində nya'gi'ti, Luwə ra dingəm ki dene. ⁷ In be ə, dingəm a inyə baw'ne ki kon'ne, ningə a tinyəi nan ki ne'ne, ⁸ təli darə ki kare. Lo kin'ti a in joo el nga, nan a in darə ki kareba'. ⁹ Ningə nya ki Luwə dōo nan'ti, maji kadi de gangi nan'ti el‡.» ¹⁰ Loki təli rei be, njendo'gi li'ə dəji'ə ta dō'ti bay. ¹¹ Ə Jeju el'de ene: «Re de tuwə ne'ne, ə ta in ki rangi, in njekuwə marum par ki rø ne'ne'ti. ¹² A re in dene ə mbəti ngaw'ne ə ta dingəm ki rangi kaa, in njekuwə marum to.»

Jeju njangi dō ngann'gi ki du

(Mat 19.13-15; Luk 18.15-17)

¹³ De'gi rei ki ngann'gi ki du rø Jeju'ti kadi njangi dō'de, nan njendo'gi ndangi'de. ¹⁴ Loki Jeju oo kuləra njendo'gi lə'ne ningə, nəl'ə el adi el'de ene: «Inyəi ngann'gi ki du adi rei rø'm'ti, ononyi'se kadi ɔgi'de tarow, tado Konbe lə Luwə in yan de'gi ki toi to ngann'gi ki du be. ¹⁵ Toki røta'ti, adi m'el'se, de ki ndigi kadi Luwə onbe dō'a'ti to ngonn ki du be el ə, a ur konbe'ti lə Luwə el ratata.» ¹⁶ Go'ti, Jeju ɔy ngann'gi ki du kadi'ne'ti, ində ji'ne dō'de'ti, ə njangi dō'de.

Ta lə Jeju in ki de ki njenyakingə

(Mat 19.16-30; Luk 18.18-30)

¹⁷ Loki Jeju ət̄i osi dō row'ti ningə, dingəm madi kare anyi re osi nanga osi məkəsi'ne non'a'ti, dəj'ə ene: «Njendo ki nje hal ki maji, in ri ə m'a m'ra ə m'a m'ingə'n kaji ki to biti ki non'ti wa?» ¹⁸ Jeju el'ə ene: «Tado ri ə bari'm de ki maji wa? De kare ki maji goto, nan Luwə ki kar'ne ba par ə in de ki maji. ¹⁹ In gər mbərkikində'gi lə Luwə ki ene: "A tøl de el, a uwə marum el, a bogi el, a mannaji ki ngom dō mad'i'ti el, a ra nya ki majel ki de madi el, ɔsi kurə baw'i ki kon'i§."» ²⁰ Dingəm kakin el'ə ene: «Njendo, m'ra nya'gi kin pəti, m'təl rø'm go'ti lo kulə ngirə basa'm'ti nu.» ²¹ Jeju gon dingəm kakin ki ronel, ningə el'ə ene: «Nya kare be ə nanyi kadi in ra. Aw, adi ndogi sə'i nya maji'gi lə'i pəti, lowə nar'a njendo'gi, ningə a aw ki nyakingə ngayn me dōran'ti, ə un go'm.» ²² Nan loki dingəm kakin oo ta'gi kin ningə, kum'ə diw kururu, ə ət̄i aw ki ronel el, tado in de ki aw ki nyakingə ngayn.

²³ Jeju gon lo gugi dō'ne ningə el njendo'gi lə'ne ene: «A in nya ki ngan ngayn rø nje nyakingə'ti kadi ur me Konbe lə Luwə!» ²⁴ Ta lə Jeju kin ndo'ji'de, nan Jeju ra dō'ti gərərə ba ene: «Ngann'm'gi, in nya ki ngan ngayn kadi de ur Konbe'ti lə Luwə. ²⁵ In nya ki ngan ngayn kadi jambal ur bolo konn kur nya'ti, nan a ngan ngayn utə in kin bay kadi njenyakingə ur me Konbe'ti lə Luwə.» ²⁶ Ta kin, ət̄i'de bol dō mad'a'ti bay, adi dəji nan dann'de'ti eyina: «Nga kin ə in be ningə, nan ə asi kadi ingə kaji wa?» ²⁷ Jeju ində manji'de ba ningə el'de ene: «Ki rø de'gi'ti lowə goto, nan ki rø Luwə'ti, lo ra'a to. Tado ki rø Luwə'ti lo ra nya'gi pəti to.» ²⁸ Piyər ilə rø'ne el'ə ene: «Nga oo, j'in ki j'inyəi nya'gi lə'je pəti kə, ə j'un go'i kin.» ²⁹ Jeju ilə'ti ene: «Toki røta'ti adi, m'el'se, re de madi, inyə kəy lə'ne, konnann'gi ki ngannkon'ne'gi, kon'ne ki baw'ne, ngann'ne'gi eke dōnangi lə'ne tado lə'm, tado Poyta ki maji ningə, ³⁰ de'ə kin, kagilo ki bone, a ingə kəy'gi, konnann'gi ki ngannkon'gi, kon'gi, ngann'gi, ki lo ndo'ə nja bu dō'ti, nan'ti ki kindəkumndoo dəkagilo'ti ki bone, ta dəkagilo'ti ki a re, a ingə kaji ki to biti ki non'ti. ³¹ Nga ningə, de'gi ngayn ki kete, a təli ki gogi, ə de'gi ngayn ki gogi, a təli ki kete to.»

* **10:4** 10.4 Ndukun ki nja joo 24.1 † **10:8** 10.8 Lo tum ginn nya'gi 1.27, 2.24. ‡ **10:9** 10.9 Lo tum ginn nya'gi Jan 1.27, 2.24 § **10:19** 10.19 Tekitaga 20.12-16; Ndukun 5.16-20

Jeju elta do koy'ne'ti ki kində'ne lo koy'ti kaa bay

(Mat 20.17-19; Luk 18.31-34)

³² Jeju in ki njendo'gi lə'ne in do row'ti isi awi ki Jerujalem'ti. Jeju njiyə non'de'ti non'de'ti. Lo kin'ti bəl ra njendo'gi li'ə ngayn, taa nje njiyə go'de'ti kaa bəl ra'de to. Jeju təl bar njendo'gi ki do'gi gidə in joo rə'ne'ti, ningə ulə ngirə kadi el'de nya'gi ki a ra'a Jerujalem'ti. ³³ «Oyi, j'isi j'awi ki Jerujalem, ningə a uləi m'in Ngonn de ji kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi. A gangi ta koy do'm'ti ningə go'ti, a uləi m'in ji de'gi ki in Juwipi'gi el. ³⁴ A kogi do'a'ti num, a tuwi mann ta'de kum'ə'ti num, a tindəi'ə num, ningə a təl'ə to. Nan ndo mutə go'ti ə a ində taa lo koy'ti.»

Nya dəji lə ngann lə Jebede

(Mat 20.20-28; Luk 22.25-27)

³⁵ Go ta'gi'ti kin ningə, ngann lə Jebede, Jaki in ki Jan rei rə Jeju'ti ndəkba, eli'ə eyina: «Njendo, ji ndigi kadi in ra nya ki j'aw to dəji'kam ad'i'je.» ³⁶ Jeju dəji'de ene: «Ri ə in gei kadi m'ra madi'se wa?» ³⁷ Ningə, təl eli'ə eyina: «Re in ndigi do'ti se'je ə, adi de kare isi do'jikol'i'ti, ə in ki nungi isi do'jigəl'i'ti to, loki a isi do konbe'ti ə de'gi a uləi to'ji do'i'ti kin.» ³⁸ Jeju el'de ene: «In gəri me nya dəji lə'se kin el. Adi a asi kadi ingəi batəm kon ki m'aw to m'ingə kam kare mindi wa? Taa, kop'i ki to kon ngayn ki m'aw to m'ingə kam a ingəi kare to wa?» ³⁹ Ningə eli eyina: «Oyo, j'a j'asi kare.» Ə Jeju el'de ene: «Toki rota'ti, a ingəi kon ki m'aw to m'ingə kam kare, taa batəm ki to kon ngayn ki m'aw to m'ingə kam a ingəi kare to. ⁴⁰ Nan ta ki ojido kisi do'jikol'm'ti eke do'jigəl'm'ti; in ta lə'm kadi m'in ə madi'se el; lo'gi kin to tado de'gi ki rai go'ə kete nu tado lə'de.» ⁴¹ Loki ndəgi njendo'gi ki do'gi oyi ta'gi kin ningə, rə'de nəl'de ki Jaki in ki Jan el. ⁴² Be ə, Jeju bar'de pəti ki rə'ne'ti, el'de ene: «In gəri kadi nje'gi ki indəi'de to nje konbe'gi do ginn de'gi'ti ki dangi dangi ki donangi'ti ne, sii uwəi'de ginn to'gi'de'ti adi'de kon, taa de'gi ki njetobar kaa, onyibe do'de'ti bay to. ⁴³ Nan maji kadi to be dann'se'ti el. Re de madi dann'se'ti, ndigi kadi n'in kibo ningə, kadi təl nje ra kulə lə'se pəti. ⁴⁴ Taa re de madi ndigi kadi n'in de ki dəkete dann'se'ti ningə, kadi təl njekuləbər lə'se pəti to. ⁴⁵ Tado m'in Ngonn de kin, m're kadi de'gi taa, rai kulə adi m'in el, nan kadi m'in ə m'ra kulə m'adi'de num taa m'adi rə'm kadi m'ugə'n do bulə de'gi ngayn m'ilə'de taa num to.»

Jeju te kum Bartime ki njekumto

(Mat 20.29-34; Luk 18.35-43)

⁴⁶ Jeju in ki njendo'gi lə'ne rei tei Jeriko'ti. Loki isi tei me bebo'ti ki taga ki bulə de'gi ngayn go'de'ti. Njekumto kare ki to'a nan Bartime, in ngonn lə Time, isi ngang'i row'ti non isi kəy nya. ⁴⁷ Loki oo kadi in Jeju ki Najareti'ti, ə isi ində dər ningə, un ndu'ne ki taa non ene: «Jeju ki Ngonnkaw Dabidi, oo kumtondoo lə'm*.» ⁴⁸ De'gi ngayn ndangi'ə kadi uti ta'ne, nan njekumto un ndu'ne ki taa inbe bay ene: «Ngonnkaw Dabidi, oo kumtondoo lə'm!» ⁴⁹ Lo kin'ti Jeju ra lokati, ene: «Bari'ə adi m'in.» Ningə bari njekumto kakin, ə eli'ə eyina: «Uwə rə'i ba, ində taa, nan isi bar'i.» ⁵⁰ Loki oo do ta'gi kin ningə, bi ku lə'ne ilə ko, ə ində rati aw rə Jeju'ti. ⁵¹ Jeju dəj'ə ene: «Ri ə, ge kadi m'ra madi'wa?» Njekumto ilə'ti ene: «Njendo, m'ge kadi kum oo lo!» ⁵² Ə Jeju el'ə ene: «Aw! tado kunme lə'i aj'i nga». Par ə, tanan'ti non kum'ə oo lo, adi un go Jeju do row njiyə'ti.

11

Jeju ur Jerujalem'ti ki kəsikurə

(Mat 21.1-11; Luk 19.28-40; Jan 12.12-19)

¹ Jeju in ki njendo'gi lə'ne indəi do be ki Jerujalem ndəkba, gidi ngann be'gi'ti ki Betipaje ki Betani, ki kaw kadi mbal kagi buni'gi'ti. Jeju ulə njendo'gi lə'ne joo. ² Jeju el'de ene: «Awi me ngonn be'ti ki ra non'se'ti kam. Lo kur inbe ki a uri ki me be'ti par ə, a ingəi ngonn koro ki do'i'ə adi ra. In ngonn koro ki de ala gidə'ti nja kare el bay. Tuti'ə, in rei si'ə adi m'in. ³ A re de madi dəji'se ene: "Tado ri ə ra rai nya be wa?" Ə eli'ə eyina: "Burəbe ə ge'ə, ə a təl ulə si'ə ne be kalangi ba."»

⁴ Njendo'gi awi ningə nyi ingəi ngonn koro ki de do'a taga takəy'ti, kadi row'ti. Adi tuti'ə. ⁵ De'gi madi ki oyi'de lo tuti koro'ti dəji'de eyina: «In ri ə ra rai be wa? Tuti ngonn koro kin tado ri wa?» ⁶ Ningə njendo'gi iləi'de'ti toki Jeju el'n'de, ə inyə'de adi rai. ⁷ Loki rei ki ngonn koro kakin ningə, ləwi ku'gi lə'de gidə'ti adi Jeju ala isi do'ti.

* 10:47 10.47-48 Ngar Dabidi ra bəl asi dər kare bay ta oji Jeju, adi bar Jeju k'ene «Ngonnkaw Dabidi», kor me'ə nan de ki ginn koji'ti lə Dabidi.

⁸ De'gi ngayn lówi ku'gi læ'de go row'ti. Nje ki nan'gi in mbikam'gi ki mu ø tėti tiløi. ⁹ Nje njiyø non Jeju'ti ki nje njiyø go'ø'ti uni ndu'de ki taa eyina: «Ojana! Ningø kadi Luwø njangi dō de ki re me tō Burøbe'ti. ¹⁰ Kadi Luwø njangi dō konbe ki a re, adi in konbe læ kaw'je Dabidi*. Ojana, njangi dō in ki dō Nje kisi dōran'ti taa.»

¹¹ Jeju ur Jerujalem'ti, aw me Køy'ti læ Luwø. Loki indø kum'ne oo nya'gi pøti ki gugi gidø ningø, in ki njendo'gi læ'ne ki dōgi gidø in joo tei awi Betani'ti, tado lo sol nga.

Jeju mann kagi mbyakote

(Mat 21.18-19)

¹² Loki lo ti go'ti, te'de Betani'ti ki taga, ðo ra Jeju. ¹³ Ningø oo kagi mbyakote ki mbi'ø to dō'ti sanyi nu, ningø øti aw ginn'ti kadi n'oo ke n'a ningø kanda dō'ti kadi n'uso wa? Nan loki re ndøkba ro kagi'ti ningø, oo mbi'ø'gi par, um de oo kand'a el, tado in nanyi kandi mbyakote el ðay. ¹⁴ Be ø Jeju el kagi mbyakote ene: «Kadi de so kand'i gogi el biti ki non'ti.» Njendo'gi li'ø oyi ndu ta ki el.

Jeju tuwø njeragati'gi me Køy'ti læ Luwø

(Mat 21.10-17; Luk 19.45-48; Jan 2.13-16)

¹⁵ Tøli rei tei Jerujalem'ti, nati Køy'ti læ Luwø, ningø ilø ro'ne tuwø njelaw nya'gi ki njendo'gi nya'gi nati Køy'ti læ Luwø kō. Jeju sur tabilø'gi læ njembøl nar ki ðe'ne ki nje ki dōbe'gi'ti tilø, nan'ti ki nya kisi læ njelaw dør dum'gi. ¹⁶ Inyø de madi adi un nya re'n me Køy'ti læ Luwø el. ¹⁷ Ningø ndo'de nya ene: «Ke ndangi me makitu'ti læ Luwø eyina: Køy læ'm a ðari'ø køy kelta ki Luwø ki to tado ginn'de'gi pøti el wa? Nan ingi, tøl'i ø lokiyøro'ti læ njebo'gi'gi yo*.» ¹⁸ Loki kibo'gi læ njekujønyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi oyi ta'gi kin ningø, sangi row kadi n'tøli Jeju, nan ðoli tado bulø de'gi ndigi nyando li'ø ngayn. ¹⁹ Loki lo sol ningø, Jeju in ki njendo'gi tei me ðebo'ti taga.

Kunme ki kelta ki Luwø

(Mat 21.20-22)

²⁰ Loki lo ti ki sin, Jeju in ki njendo'gi isi indøi dør ningø, njendo'gi oyi kagi mbyakote ki tuti dō'a'ti ratata ki ngirø'ti. ²¹ Low'ø'ti non, me Piyør olo dō nya'ti ki ndø ki ra nya, adi el Jeju ene: «Njendo kibo, oo kagi ki ndøki in mann'a kaa tuti am.» ²² Ningø Jeju tøl el'de ene: «Maji kadi, uni me'se adi Luwø. ²³ Toki røta'ti, adi m'el'se, re de un me'ne adi Luwø um tadi el, re un me'ne toki nya ki døji kin a ra nya, re el mbal kam ene: "Øti lo kin'ti rangi, aw osi me babo'ti," Luwø a ra ad'a ²⁴ In be ø, m'el'se kadi in gøri toki nya'gi pøti ki døji Luwø me kel si'ø ta'ti, maji kadi uni me'se toki ingøi ø binøm, ningø Luwø a ra adi'se. ²⁵ Loki sii elita ki Luwø, re ta to dann'se'ti ki de madi ø, maji kadi inyøi go'ø kō adi'ø, kadi Baw'se ki isi dōran'ti, inyø'n go majel'gi læ'se kō adi'se to. [²⁶ Tado, re inyøi go majel'gi læ de'gi ki rangi kō el ningø, Baw'se ki isi me dōran'ti, a inyø go majel'gi læ'se kō el tō.†.]»

Ta ki døji dō tōgi'ti læ Jeju

(Mat 21.23-27; Luk 20.1-8)

²⁷ Jeju in ki njendo'gi læ'ne tøl'i rei Jerujalem'ti ðay. Loki Jeju isi njiyø nati Køy'ti læ Luwø, kibo'gi læ njekujønyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi læ Luwø ki ngatøgi'gi, rei ro'a'ti. ²⁸ Rei døji'ø eyina: «Nan adi tarow kadi ra'n nya'gi kin be wa? Ø nan tō ø adi ndu'ne kadi in ra'n'de wa el'je adi j'oo?» ²⁹ Jeju tøl el'de ene: «M'a m'døji'se ta kare be par. Re iløi m'in'ti ningø m'a m'el'se de ki adi'm tarow kadi m'ra'n nya'gi kin to. ³⁰ Nan ø ulø Jan kadi ra de'gi batøm wa? In Luwø eke in de'gi wa eli m'in adi m'oo.» ³¹ Nan tøl'i elinan ta dann'de'ti eyina: «Re j'eli'ø j'ene: "In Luwø ø ulø" ø a døji'je ene ke ra bann ø j'uni me'je j'adi Jan el wa? ³² Ke j'a j'eli'ø j'ene: In de'gi ø uløi Jan el to.» Toki røta'ti, ðoli bulø de'gi to, tado de'gi pøti gøri dō'de'ti kadi Jan in njekeltakita Luwø'ti ki røta'ti. ³³ Be ø tøl'i eli Jeju eyina: «Ji gør el.» Ø Jeju tøl ilø'de'ti ene: «Re in be ø, m'in kaa m'a m'el'se tōgi ki m'nji m'ra'n nya'gi kin el to.»

12

Kujita dō nje ra kulø ndøo nju'ti ki nje memajel

(Mat 21.33-46; Luk 20.9-19)

¹ Go'ti Jeju ilø ro'ne el'de ta ki kujita ene: «Dingøm kare uwø ndøo nju, ningø indø singø gugi'n gidø gugi. Ur ðe kadi to mbørei nju'ti, ningø ra ngonn køy ngømlo søm'ti. Ningø dō'i tanan'ti ki de'gi ki nje ra kulø nju, kadi to rai kulø adi'ø, ø kagilo'ø'ti ningø a

* **11:10** 11.10 Kaw'je Dabidi, kør me'ø in Dabidi ki de'gi ki ginn kōji'ti li'ø. Tado Dabidi ra ðal asi dør kare ðay ta oji Jeju Kirisiti. † **11:17** 11.17 Ejay 56.7; Jeremi 7.11 ‡ **11:26** 11.[26] Barta kin goto me makitu'ti ki kete nu ki in ta læ Luwø ki ndangi to kunmindi ki sigi.

kanyi nan nya'a, ningø òti aw. ² Loki kagilo kujø kandi nju asi ningø, ulø bær læ'ne kare kadi aw taa kandi nya ndoo nju kakin, ki in yan'ne ji nje ra kulø nju'ti adi'ne. ³ Nan loki bær aw ningø, nje ra kulø'gi uwøi'ø tindøi'ø ngayn, ø tuwøi'ø adi tøl ki ji'ne kare. ⁴ Njendoo tøl ulø bær ki rangi bay. In kaa, tindøi dø'a mbuki mbuki ge, taji'ø ge to. ⁵ Be kaa dingøm kakin tøl ulø bær ki rangi bay. Bær kin uwøi'ø tøl'i'ø, ta nje ki go'ø'ti kaa, tindøi ki madi, ø tøl'i nje ki nungi to. ⁶ Lo kin'ti, ngonn'ø ki dingøm ki ndig'ø ngayn, in par ø nanyi ki kar'ne ba ji'ø'ti. Un'ø ulø to døbøy de rø'de'ti, ningø merta me'ne'ti ene: "In kin in ngonn'm, adi a bøl'i gidø." ⁷ Nan nje ra kulø nju kakin elinan dann'de'ti eyina: "Daro'a inbe kam ø a in nje nya nduwø, ø adi ji tøl'i'ø, ningø ndoo nju a tøl nya læ'je." ⁸ In be ø, uwøi ngonn kakin tøl'i'ø, iløi ninn'ø gidi ndoo'ti taga. ⁹ Lo'ti kin Jeju døji'de ene: Dingøm ki in nje ndoo nju kin a ra bann wa? A re kadi toko nje ra kulø kin kø ø a indø nje ki rangi ta ndoo nju'ti. ¹⁰ Ndo kare in tudøi ta kin me makitu'ti læ Luwø oyi el wa?

"Mbal ki njera køy'gi mbøti'ø,
In ø tøl mbal ki in tøg'i køy.

¹¹ In kin in kuløra Burøbe.

In nyakøji ki øti bøl ø to takum'je'ti kin*."

¹² Lo kin'ti kibø'gi ki dø Juwipi'gi'ti sangi row kadi n'uwøi Jeju, tado gøri maji kadi kujita ki Jeju el kin øji dø'de, nan bøl'i bulø de'gi, adi inyøi'ø ø òti awi lo læ'de.

Ta dø kugø lambo ngar kibo Sejar'ti
(Mat 22.15-22; Luk 20.20-26)

¹³ Kibo ki dø Juwipi'gi'ti uløi Parisi'gi madi ki de'gi ki kuti'ti læ Erodi'ti rø Jeju'ti kadi to n'iyøi kulø n'uwøi'ø'n'ø ki ta ki ta'a'ti. ¹⁴ Rei eli'ø eyina: «Njendo, ji gær kadi in nje kelta ki røta'ti, ta in bøl kum'de el num, in bøl k'in kibo eke kati bøl læ de'gi el, in njendo de'gi row læ Luwø kigo'ø ki røta'ti. Ø el'je adi j'oo: In gorow'ø'ti eke in gorow'ø'ti el kadi de ugø lambo nje konbe kibo Sejar wa? Kadi j'ugøi lambo eke j'ugøi el wa?» ¹⁵ Nan Jeju gær kadi in de'gi ki nje kelta ndar ta'de'ti ne, ki me'de'ti in dangi, adi el'de ene: «Tado ri ø iyøi kulø kadi uwøi'm'in wa? Rei ki silø kare adi'm'in m'oo.» ¹⁶ Rei ki silø kare adi'ø, ningø døji'de ene: «Dø nan ø indøi, ø to nan to ø ndangi silø'ti kin wa?» Eli eyina: «In ngar Sejar.» ¹⁷ Jeju tøl el'de ene: «Nya læ Sejar ø adi Sejar, nya læ Luwø ø adi Luwø to.» Ta ki Jeju el'de øti'de bøl ki dum.

Ta dø kindø taa'ti læ njekoy'gi
(Mat 22.23-33; Luk 20.27-38)

¹⁸ *Sadusi'gi ki oyi kadi njekoy'gi a indøi taa lo koy'ti el, ki mad'i'gi dann'de'ti rei rø Jeju'ti døji'ø eyina: ¹⁹ «Njendo, Moji ndangi ndu kin me makitu'ti adi'je ene: "Re de madi, ngonnkon'a taa dene, ø ngonnkon'a kakin oji ngonn ki dene kakin el bay ø oy ningø, kadi taa dene nduwø kin oji'n ngann'gi kadi tei tor ngonnkon'a'ti." ²⁰ Ki øjido ta kin, ngannkon nan'gi in siri, ki døketete ta dene, ningø oji'n ngonn el bay ø oy. ²¹ Ki nja joo re ta dene nduwø kakin, ningø oji si'ø ngonn el bay ø re oy kaa bay. Ki nja mutø re ø kah'a'ti inbe kakin bay. ²² Adi ngannkon'a'gi ki siri kin, taai dene ki kare kin pøti tigø, kaa de kare ki dann'de'ti ki oji si'ø ngonn bay ta oy goto. Go'de'ti pøti, darø dene inbe re oy to. ²³ Eke ndø ki njekoy'gi a indøi taa lo koy'ti, nan dann'de'ti ø a in ngaw dene kin wa? Tado in siri pøti taai dene kin ne'de'ti.» ²⁴ Jeju el'de ene: «In de'gi ki indømi row, tado in gøri Makitu læ Luwø el taa in gøri tøg'i læ Luwø el to. ²⁵ Ndo ki njekoy'gi a indøi taa lo koy'ti, dingøm'gi ki dene'gi a taai nan el nga. Pøti a toi to malayka'gi be me doran'ti. ²⁶ Ta ki øjido kindø ki njekoy'gi a indøi taa lo koy'ti, ke in tudøi ta me makitu'ti læ Moji kin el wa? Ki øjido por ki on me ngan'ti, ø in ki kelta'a me makitu'ti læ Moji kin el wa? Kagilo'ø'ti kin, Luwø el Moji ene: "M'in Luwø læ *Abiraham, læ *Isaki, ki læ Jakobi." ²⁷ Luwø in Luwø læ de'gi ki nje kisi kumngayira, um in Luwø læ njekoy'gi el. Indømi row ndøm ki uri mu sulø.»

Ndukun ki utø ndukun'gi
(Mat 22.34-40; Luk 10.25-28, 20.39-40)

²⁸ Njendo ndukun kare ki oo ndu'de lo manjnan ta'ti, loki oo adi Jeju ilø ta Sadusi'gi'ti maji ngayn, øti aw rø Jeju'ti døji'ø ene: «Dann mbørkikindø'gi'ti pøti, in ki ra ø in dø madi'ne'gi'ti wa?» ²⁹ Jeju el'ø ene: «Ndukun ki døketete ki utø ndukun'gi pøti ø to kin: "Oo *Isirayel! Burøbe Luwø læ'je in Burøbe ki in kar'ne ba. ³⁰ A in ndigi Burøbe Luwø læ'i ki ngarme'i ba pøti, ki ndil'i ba pøti, ki merta læ'i ba pøti, taa ki tøg'i ba pøti to^S." ³¹ Ningø

* 12:11 12.11 Pa'gi 118.22-23 † 12:19 12.19 Jan 38.8; Ndukun 25.5-10 ‡ 12:26 12.26 Tekitaga 3.2,6 De'gi ki mutø kin oyi kete non Moji'ti. Toki Luwø ene n'in Luwø læ'de ø, sii kumngayira doran'ti non. § 12:30 12.30 Ndukun 6.4-5

mbærkikində ki nja joo ə to kin: “A ndigi de mad'i to daro'i inbe be to.” *Ndukun ki rangi ki utə mbærkikində'gi ki joo kin goto*.³² Njendo ndukun'gi lə Luwə el Jeju ene: «Maji ngayn Njendo! ta ki el in ta ki rōta'ti: Burəbe Luwə lə'je in kar'ne ba par ə in Luwə, Luwə ki rangi goto.³³ Ningə, kadi de ndig'ə ki ngarme'ne ba pəti, ki mərta lə'ne ba pəti, taa ki tōgi'ne ba pəti, ə kadi de ndigi de mad'ne to daro'ne inbe be to. In kin in soti ngayn utə kujənyamosi kadikare'gi ki on row raki num kujənyamosi kadikare'gi pəti ki kadi Luwə.»³⁴ Loki Jeju oo kadi njendangi makitu kin ilə ta'ti ki kumkədi, ningə el'ə ene: «in sanyi el ki Konbe lə Luwə.» Go ta'gi'ti kin, de ki rangi kare ki oji me'ne'ti kadi n'dəji ta Jeju bay goto nga.

Kirisiti ki Dabidi

(Mat 22.41-46; Luk 20.41-44)

³⁵ Loki Jeju isi ndo de'gi nya me Kəy'ti lə Luwə, dəji'de ta ene: «Ra bann be ə njendo ndukun'gi lə Luwə eli eyina Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə in ngonnkaw Dabidi wa? ³⁶ Dabidi inbe ki dō'ne, loki Ndil Luwə ra kulə me'ə'ti, el ene:

“Burəbe Luwə el Burəbe lə'm ene:

«In re isi dojikol'm'ti ne,

Biti kadi m'təl njeban'gi lə'i nyakində nja'i'ti» ginn tōgi'ti*.”

³⁷ «Dabidi inbe ki dō'ne bar'a Burəbe, nga ki gorow ki bann taa Kirisiti De ki Luwə mbət'ə in ngonnkaw Dabidi wa?» Bulə de'gi ngayn oyi ta lə Jeju ki ronel.

Jeju gangi ta dō njendo ndukun'gi'ti lə Luwə

(Mat 23.1-12; Luk 20.45-47)

³⁸ Me nyando'ti lə Jeju ki isi ndo bulə de'gi, el'de ene: «Indəi kumkədi dō rō'se'ti ki rō njendo ndukun'gi'ti. In de'gi ki gei njiyə ki ku ngal, taa gei kadi de'gi rai'de lapiya ki buki nan'ti lo kingənan'gi'ti lə bulə de'gi to. ³⁹ Me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi, eke lo nyakuso'ti, a gei lo kisi kibo, kete non de'gi'ti. ⁴⁰ Taa nyamaji'gi lə njengawko'gi pəti pəti ji'de'ti, ningə ədi kum de'gi ki kelta ki Luwə ki ginn'ə gangi el, kadi de'gi oyi'de toki n'in de'gi ki maji. Go kulə ra'de'gi'ti ki be kin, Luwə a gangi'n ta ki ngan ngayn dō'de'ti utə ndəgi de'gi.»

Kadikare lə njengawko'gi ki njendoo

(Luk 21.1-4)

⁴¹ Jeju isi sōw non lo kilə kadikare, isi oo kilə ki de'gi isi iləi kadikare. Njenyakingə'gi ngayn adi nar ngayn ngayn. ⁴² Ningə njengawko'gi ki njendoo kare re ki ngann silə joo, to nya ki te nya el ilə to. ⁴³ Adi Jeju bar njendo'gi lə'ne el'de ene: «M'el'se toki rōta'ti, njengawko'gi ki njendoo kam re ilə kadikare utə ndəgi de'gi pəti. ⁴⁴ Tado ndəgi de'gi pəti adi bunə nar'gi lə'de, nan njengawko'gi kin me ndoo'ti li'ə adi nyakingə ki me kəy'ti lə'ne ba pəti. In ə, bay nya ki nanyi ji'ə'ti kadi ra'n ki rō'ne ə un pəti adi kin.»

13

Jeju elta lə kəykawnan ki a tuji kō

(Mat 24.1-3; Luk 21.5-7)

¹ Loki Jeju isi te me Kəy'ti lə Luwə ki taga, njendo li'ə kare el'ə ene: «Njendo, oo mbal'gi ki rai kəy, ki kəy'gi ki boi boi ki əti bōl ki dum kam!» ² Jeju təl el'ə ene: «Oo kəy'gi ki boi boi kam maji, mbal kare ki a nanyi kadi isi dō mad'a'ti goto; a budi'de mur mur nanga.»

Nya'gi ki a rai nya kete non dōboy ndo'ti

(Mat 24.3-13; Luk 21.7-19)

³ Go'ti, loki Jeju aw isi dō mbal kagi buni'gi'ti, sōw dō *Kəy lə Luwə. Piyər num, Jaki num, Jan num, Andire num, dəji'ə ta loki in si'ə ki kar'de eyina: ⁴ «El'je adi joo, dōkagilo ki ra'ti ə nya'gi kin a rai nya wa? Ə nyakōji ki bann ə a tōji kadi ji gəri'n toki nya'gi kin pəti a indəi ngangi'de wa?»

⁵ Lo kin'ti Jeju ilə rō'ne el'de ene: «Indəi kumkədi dō rō'se'ti, adi de ədi'se el. ⁶ De'gi ngayn a rei ki to'm, a eli eyina: “M'in ə m'in Kirisiti”, ningə a buki de'gi ngayn mu to. ⁷ Loki a oyi kah rō'gi ki in sese ndəkba ki poy rō'gi ki in sanyi, adi bōl ra'se el. Kadi nya'gi kin a rei, nan a in dōboy ndo el bay. ⁸ Ginn bə madi a aw rō dō ginn bə madi'ne'ti, konbē madi a aw rō dō konbē madi'ne'ti. Dōnangi a yəki ki lo lo, ta bō a on ki lo pəti to, nan nya'gi kin a toi to lo kulə ngirə to ndo ki a ra dene be. ⁹ Ningə ki oji dō'se inbē'gi, maji kadi sii dō nja'se'ti maji, tado de'gi a awi sese lo gangi ta'gi'ti, a tindəi'se ginn

* 12:31 12.31 Lebitiki 19.18 † 12:36 12.36 Pa'gi 110.1 ‡ 12:37 12.35, 36, 37 Ngonnkaw Dabidi, kər me'ə nan de ki ginn koji'ti lə Dabidi (10.47, 11.10).

kəykawnan'ti læ Juwipi'gi. A awi sese kadi rai non nje konbe'gi'ti, ki non ngar'gi'ti ki boi tado læ'm. Lokin'ti a in tarow ki te kadi a ingəi mannaji ki do'm'ti ki ro'se'ti. ¹⁰ Nga ningə, nya ki dokete, maji kadi Poyta ki maji osi mbi de'gi'ti ki donangi'ti ne pəti. ¹¹ Loki a uwəi'se kadi a awi sese lo gangi ta'ti, ononyi'se kadi me'se boi, kene ke ta ri ə a eli non njegangita'gi'ti wa? Ta inbe ki Luwə a ində ta'se'ti low'ə'ti non kin ə eli'de par. Tado ingi ə a elita el, nan in Ndil Luwə ə a ində ta'se'ti kadi eli. ¹² Ngannkon nan'gi a uni do nan awi lo təl nan'ti, baw ngonn a aw ki ngonn kadi təl'i'ə ko, ningə ngann'gi a əsi ta nje kəji'de'gi, ə a uni do'de awi se'de kadi təl'i'de to. ¹³ De'gi pəti a əsi'se ta tado læ'm, nan de ki uwə təgi'ne ba bitu do'boy'ti a ingə kaji.

Kon kibo ngayn ki a re

(Mat 24.15-25; Luk 21.20-24)

¹⁴ «A oyi de ki Njeranyakow Njetuji lo, ki a in lo'ti ki maji kadi in'ti el*. Maji kadi de ki nje tudə nya'gi kin gər ginn'ə maji. Ningə nje ki sii Jude'ti a anyinan ki do mbal'gi'ti†. ¹⁵ Ndo'a'ti kin de ki isi do kəy'ti a ur nanga kadi aw me kəy'ti un nya madi te'n el‡. ¹⁶ De ki a in me ndo'oti a asi kadi təl re be un ku ro'ne el. ¹⁷ Kumtondoo ki gara goto a in læ dene'gi ki nje səm ki nje kadi mba ngann'gi ili ndo'a'ti non kin. ¹⁸ Elita ki Luwə kadi nya kin ra nya bar'a el. ¹⁹ Tado dokagilo'ə'ti kin, kon ki de'gi a ingəi, in kon ki de oo nja kare el bay. Lo kulə ngirə donangi'ti ki Luwə ində'n nya'gi kin, bitu bone de oo ko kon kin nja kare el. Taa de a oo ko kon kin gogi el ratata to. ²⁰ Re Burəbe uwə ta ndo'gi kin gangi el ə, de kare ki a isi ki do'ne ta goto. Nan ndigi be kadi n'uwə ta ndo'gi kin gangi tado de'gi ki inbe mbəti'de. ²¹ Nga ningə, re de el'se ene: "Oyi, Kirisiti De ki Luwə mbə'ti ə in yo am eke in ne am", ə ononyi'se kun me'se kad'a rəta. ²² Tado de'gi ki bari ro'de toki n'in kirisiti'gi be ki nje ki bari ro'de to njekeltakita Luwə'ti nan ingi el a rei non to rai nya'gi ki əti boi boi, ki nyakəji'gi ki kadi n'buk'i de'gi mu'ti. A sangi kadi to nje ki Luwə mbəti'de inbe kin kaa n'buk'i'de mu bay, re ingəi row ra'a. ²³ In be ə, kadi, in sii do nja'se'ti. M'el'se nya'gi kin pəti kadi gəri kete taa.

Ndo re Ngonn de

(Mat 24.29-31; Luk 21.25-28)

²⁴ «Ningə, dokagilo'ə'ti kakin, go nya kumtondoo'gi'ti kin, kadi a te kum'ne el, nanyi a nda el. ²⁵ Mee'gi a in dōran'ti tosi ki nanga, ningə təgi'gi ki me dōran'ti a yəki. ²⁶ Lo kin'ti anyi de'gi a oyi m'in Ngonn de m'a m're me kilndi'ti. M'a m're ki təgi pəti, me kunj'i'ti ki əti boi. ²⁷ M'a m'ulə malayka'gi læ'm kadi to do kum donangi'ti ki so, a kawu nje ki mbəti'de ki nan'ti. A kawu'de in ngangi donangi'ti ki kare tei in ki nung'i'ti.

Nyando ki əjido kəgi mbyakote

(Mat 24.32-36; Luk 21.29-33)

²⁸ «Maji kadi in gəri nyando ki do kəgi mbyakote'ti kin. Loki baji'ə'gi indəi rungirungi, ə mbi'ə iti kin ningə, in gəri kadi nanyi bar in ndəkba nga. ²⁹ Be to ə, loki oyi nya'gi kin pəti rai nya ningə, maji kadi in gəri toki Ngonn de in ta kəy'ti, ndəkba kadi re ro'se'ti. ³⁰ Ningə toki rəta'ti, adi m'el'se, de'gi ki sii ki do'de taa ne kin a oyi tigə el bay ə nya'gi kin pəti a rai nya. ³¹ Dōran ki donangi a gotoi ndo madi, nan ta'gi læ'm a toi lo to'de'ti ba bitu ki non'ti.

Luwə ki kar'ne ba ə gər ndo ki do'boy'ti

(Mat 24.42, 25.13-15; Luk 12.36-38, 19.12-13)

³² «De kare ki gər ndo eke do kadi ki nya'gi kin a rai nya'ti goto: *Malayka'gi ki dōran'ti el num, Ngonn læ Luwə inbe el num, nan Luwə ki Baw ki kar'ne ba par ə gər. ³³ Maji kadi oyi go ro'se, sii do nja'se'ti, tado in gəri do kad'a kin el. ³⁴ A to to ta læ dingəm kare ki inyə me kəy lə'ne ə aw mbah kin be. Kete bay ta kadi aw, adi təgi kulə'gi ki me kəy'ti ji njekuləbər'gi'ti lə'ne. Adi nan nan kulə ki sōw do'a kadi ra, ningə ndəji njengəm takəy kadi isi do nja'ne'ti. ³⁵ Ə maji kadi sii do nja'se'ti, tado in gəri do kadi ki be nje kəy a təl'n el. A təl lo sol'ə, eke danlo'ti, eke ndu non kunj'əti, eke ki sin kaa, in gəri el. ³⁶ Re te pəti ningə, kadi ingəi do fi'ti el. ³⁷ Ta ki m'el'se kin, in de'gi pəti ə m'el'de: Sii do nja'se'ti.»

14

Ta kəji ki do təl Jeju'ti

(Mat 26.1-5; Luk 22.1-2; Jan 11.47,49,53)

* 13:14 13.14 Lo ki maji kadi in'ti el: In Kəy læ Luwə. † 13:14 13.14 Daniyel 9.27, 11.31, 12.11 ‡ 13:15 13.15 Donangi Palesitinn'ti, de'gi rai kəy adi do'a ta lay, ningə do'a ki ta ki lay kakin ə in lo kisi korkon. Oyi 2.4.

¹ Nanyi ndo joo kete kadi ndo ra nanyi Paki ki nanyi mapa ki hum od'ɔ el asi. Kibo'gi læ njekujonyamosi kadikare'gi, ki njendo ndukun'gi læ Luwə, sangi row kadi n'uwəi Jeju gidi kuwə n'toli'ə. ² Be'ə, elinan eyina: «Adi j'uwəi'ə ndo ra nanyi'ti el nan de'gi a indəi ki wongi.»

Dene madi ur hu ki əti maji do Jeju'ti

(Mat 26.6-13; Jan 12.1-8; Luk 7.36-38)

³ Jeju in me be'ti ki Betani, me kəy'ti læ Simon ki njebanji. Loki Jeju isi so nya, dene madi re ki ku mbal ki bari'ə albatir ki hu ki əti maji in me'ti. Hu kin gat'a in ngayn, rai ki mann kagi ki bari'ə «nar» inbe dɔrɔ'a. Dene to ku hu, ningə tətə hu kakin do Jeju'ti.

⁴ De'gi madi dann nje ki in low'ə'ti non, rɔ'de nəl'de el adi elinan dann'de'ti eyina: «Tuji hu kin kɔ be ginn'ə in ri wa? ⁵ Asi kadi de taa'n nar ki asi silə bu mutə*, ə ra'n ki njendoo'gi!» To rɔ'de adi elita dene kakin ngayn. ⁶ Nan Jeju el'de ene: «Inyəi dene kin keke. Tado ri ə isi njuwəi'ə wa? Nya ki ra do'm'ti in kulə ki maji.» ⁷ Njendoo'gi a in sese ki ndo'gi pəti, adi ndo ki me'se ndigi par ə a rai se'de, nan m'in, m'a m'in sese ki ndo'gi pəti el. ⁸ Dene kin ra nya ki asi go togi'ne: Jy hu rɔ'm'ti kete nginə'n ninn'm ki a aw badi'ti. ⁹ Ningə adi m'el'se ta ki rɔta'ti: lo'gi pəti donangi'ti ne ki de'gi a iləi mbər Poyta ki maji səm'ti, a ɔri poy nya ki dene ra kin, kadi me'de olo'n do'a'ti.

Judasi un do Jeju

(Mat 26.14-16; Luk 22.3-6)

¹⁰ Judasi Isikariyoti ki in ki kare mbunə njendo'gi'ti læ Jeju ki do'gi gidə in joo, aw ində ta'ne nan'ti ki kibo'gi læ njekujonyamosi kadikare'gi kadi ulə'n Jeju ji'de'ti. ¹¹ Loki kibo'gi oyi ta ki ta Judasi'ti, rɔ'de nəl'de ngayn adi uni ndu'de kadi n'adi'ə nar. Low'ə'ti non, Judasi sangi row ki kadi ulə'n Jeju ji'de'ti.

Jeju so nya Paki ki njendo'gi læ'ne

(Mat 26.17-19; Luk 22.7-13)

¹² Ndo ki dəkete læ ra nanyi kuso mapa ki hum od'ɔ el, adi in ndo tɔl ngann bati'gi tado nyakuso Paki, njendo'gi læ Jeju dəji'ə eyina: «Lo ki ra be ə ndigi kadi j'aw ji ra nyakuso Paki səm'ti kadi so wa?» ¹³ Ningə Jeju ulə njendo'gi læ'ne joo, el'de ene: «Ai me bebo'ti kam, a tɔri tanan'ti ki dingəm kare ki ɔti mann me mbu ndar'ti do'ne'ti, ningə uni go'ə. ¹⁴ Me kəy ki ur'ti ə eli nje kəy kin eyina: “Njendo ene: Kəy ki ra ə kadi m're m'njo nya Paki'ti ki njendo'gi læ'm wa?” ¹⁵ A oji'se me kəy ki boi. Me kəy kin to taa, in ki ra go'ə ə binəm, ki nya'gi ki me'ti pəti. Lo kin ə a rai nyakuso Paki səm'ti kadi j'usoi. ¹⁶ Njendo'gi indəi, awi me bebo'ti kakin, ningə, ingəi nya'gi pəti asi nan toki Jeju eli'n'de, adi rai nyakuso Paki indəi do'a dana.»

Njendo kare ki a un do Jeju

(Mat 26.20-25; Luk 22.14; Jan 13.21-30)

¹⁷ Loki kadi ur, Jeju re ki njendo'gi læ'ne ki do'gi gidə in joo. ¹⁸ Loki sii ta nyakuso'ti, Jeju el'de ene: «M'el'se toki rɔta'ti: de kare dann'se'ti ki isi so səm nya, a ulə'm ji de'gi'ti.» ¹⁹ Me njendo'gi ulə ngirə tuji, adi dəji ta Jeju kare kare eyina: «In m'in be?» ²⁰ Jeju el'de ene: «In de kare dann'se'ti in ki do'gi gidə in joo inbe kin. In ki ulə ji'ne səm nan'ti me ngo kuso nya'ti.» ²¹ Tado Ngonn de a oy toki ndangi me makitu'ti læ Luwə oji do'a†, nan kumtondoo in læ de ki a ulə Ngonn de ji de'gi'ti. De'ə kin, re oji'ə el kaa in soti.

Nyakuso ki ar njay læ Burəbe

(Mat 26.26-30; Luk 22.14-20; 1Ko 11.23-25)

²² Loki sii ta nyakuso'ti, Jeju un mapa, njangi do'a, ningə uwə tətə nan'ti, adi njendo'gi, ningə el'de ene: «taai, in kin in darɔ'm.» ²³ Go mapa'ti, Jeju un kəpi yiwi kandi nju, ra oyo do'ti, ningə təl'n adi njendo'gi anyinan pəti dann'de'ti. ²⁴ Jeju el'de ene: «In kin in mosi'm, mosi Kunmindi ki sigi ki a anyi tado bulə de'gi. ²⁵ Ningə m'el'se toki rɔta'ti, m'a m'anyi yiwi kandi nju ki rangi el, bitə kadi m'a m'anyi ki sigi me Konbe læ Luwə.» ²⁶ Osi pa kulə toji do Luwə'ti, ningə tei awi do mbal kagi Buni'gi'ti.

Jeju el toki Piyər a manji ta gər'ne

(Mat 26.31-35; Luk 22.31-34; Jan 13.36-38)

²⁷ Jeju el njendo'gi læ'ne ene: «Ingi a mbəti m'in pəti, tado ndangi me makitu'ti læ Luwə eyina: “M'a m'tɔl njekul bati'gi, ningə bati'gi a sananyinan ki lo lo‡.” ²⁸ Nan loki m'a m'ində lo koy'ti, m'a m'aw kete non'se'ti, to nginə'se Galile'ti.» ²⁹ Piyər el Jeju ene:

* **14:5** 14.5 Silə kare, dəkagilo'ti læ Jeju, in nar ki lo ra kulə'ti ndo kare. Adi silə bu mutə in nar ki lo ra kulə'ti ndo bu mutə. † **14:21** 14.21 Pa'gi 22.2; Ejay 53 ‡ **14:27** 14.27 Jakari 13.7

«Re de'gi pæti inyæi nu koo kaa, m'in m'a m'inyæ'i koo el.» ³⁰ Jeju tæl el'æ ene: «Toki røta'ti, adi m'el'i, in, bone, me kondø'ti inbe kin, kunø kunjø a non nja joo el bay æ a manji ta nja mutæ ene in gæri' m'el.» ³¹ Nan Piyær ra dō ndu'ne'ti ene: «Re in koy kaa m'a m'oy sæ'i, um m'a manji ta gæri el biti.» Ningø ndægi njendo'gi pæti eli ko ta inbe ki Piyær el kakin to.

Jeju elta ki Luwæ Getisemane'ti

(Mat 26.36-46; Luk 22.39-46)

³² Go'ti, Jeju in ki njendo'gi l'æ'ne oti rei lo'ti madi ki t'oa nan Getisemane. Jeju el'de ene: «Sii lo kin'ti ne be in nginæi m'in, døkagilo'ti ki m'a m'el'ta ki Luwæ.» ³³ Jeju adi Piyær num, Jaki num, Jan num awi si'æ. Lo kin'ti, dadi ki bøl ki metuji kibo ulæ ngiræ ra Jeju. ³⁴ Adi Jeju el'de ene: «Me'm rosi ki metuji ki asi koy, sii ne be, sii kum ba um, in toi bi el.» ³⁵ Jeju oti ki kete nden, ningø osi ki takum'ne nanga, dæji Luwæ kadi re, to lo ra'ti æ, osi dō kadi kon kin ngærangi rō'ne'ti. ³⁶ Jeju ene: «Aba! Bai, nya ki dum tōgi goto, æ osi kōpi kon kin ngærangi kō rō'm'ti, nan k'in æ kadi in kigo ndigi'ti l'æ'm el, nan kigo ndigi'ti l'æ'i yo taa.» ³⁷ Jeju tæl re rō njendo'gi'ti ki mutæ, ningø ing'æ'de, isi toi bi, adi el Piyær ene: «Simon, isi to ki kadi eli'æ kaa gæri el? Asi kadi isi kum dō kadi'ti ki kare be el biti wa? ³⁸ Sii dō nja'se'ti ba, elita ki Luwæ, kadi osi me nyanan'ti el. Ndil de ki me'æ'ti ge ra nya ki maji, nan daro in ki ton.» ³⁹ Tæl or rō'ne se'de ki rangi bay, elta ki Luwæ, un go mindi'ne ki kete inbe kakin bay. ⁴⁰ Loki tæl re rō'de'ti ningø, ing'æ'de isi toi bi bay. Kum'de oy diriri, lo ta ki kadi eli'æ kaa gæri el. ⁴¹ Jeju tæl aw, re ki nja mutæ, el'de ene: «In toi ta biti ne, isi ori kon bay wa? Asi be nga! Døkagilo re. Ngosine a ulæi m'in Ngonn de ji njeramajel'gi'ti nga. ⁴² Indæi taa adi j'awi, njekul'æm ji'de'ti æ a re aml!»

Judasæ ulæ Jeju ji de'gi'ti

(Mat 26.47-56; Luk 22.47-53; Jan 18.3-12)

⁴³ Lowæ ti non loki ta nanyi ki ta Jeju'ti ba bay ningø, Judasæ, ki in ki kare dann njendo'gi'ti ki dōgi gidæ in joo æ isi re. Re ki kuti de'gi ngayn go'ne'ti. De'gi ki njekuwæ kiyærø'gi ge, njekuwæ gol'gi ji'de'ti ge. Bulæ de'gi kin, in kibo'gi læ njekujønnyamosi kadikare'gi, ki njendo ndukun'gi læ Luwæ, ki ngatogi'gi, æ ulæi'de. ⁴⁴ Judasæ ki njekundo Jeju, elinan se'de nya ki n'a n'ra kadi to gæri Jeju ene: «De ki m'a m'indæ ta'm kot'ō kin æ, in daro'a inbe, ænn æ, uwæi'æ sëm, indæi kum'se go'æ'ti maji ai si'æ!» ⁴⁵ In be æ, te inbe ki Judasæ te par æ, oti re rō Jeju'ti el'æ ene: «Njendo de'gi!» Ningø, indæ ta'ne kot'ō'ti. ⁴⁶ Nje ki nungi indæi ji'de dō Jeju'ti uwæi'æ. ⁴⁷ Loki uwæi'æ, ki kare dann nje ki in si'æ nan'ti, or kiyærø l'æ'ne tug'æ mbi paja læ kibo læ njekujønnyamosi kadikare'gi, bati gangi. ⁴⁸ Jeju un ta el'de ene: «To to nya ki m'in kaya de æ, in rei ki kiyærø'gi ki gol'gi ta kadi uwæi m'in be? ⁴⁹ Ndo'gi pæti, m'in sese nan'ti nati Køy'ti læ Luwæ, m'ndo de'gi nya, kaa, uwæi m'in el, nan in kin to be bone kadi ta'gi ki ndangi me makitu'ti læ Luwæ tōli ta'de.» ⁵⁰ Lo kin'ti, njendo'gi li'æ pæti anyinan æ inyæi'æ. ⁵¹ Ngonn ki basa kare, ki dolo rō'ne ki ta ku inbe par, un go Jeju. De'gi uwæi ngonn ki basa kakin, ⁵² nan, inyæ ta ku ki dolo'n rō'ne kakin ji'de'ti, æ anyi ki rō'ne kare aw.

Jeju ra non njegangita'gi'ti læ Juwipi'gi

(Mat 26.57-68; Luk 22.54-55,63-71; Jan 18.12-18)

⁵³ Nje kuwæ Jeju, awi si'æ non kibo'ti læ njekujønnyamosi kadikare'gi. In lo kin æ kibo'gi læ njekujønnyamosi kadikare'gi ki ngatogi'gi ki njendo ndukun'gi læ Luwæ, pæti kawinan'ti. ⁵⁴ Piyær ra njiyø go'de'ti sanyi, nden nden, re ur go'de'ti, nati lo'ti læ kibo læ njekujønnyamosi kadikare'gi kakin. Re isi nan'ti ki paja'gi ta por'ti, isi nduwi. ⁵⁵ Kibo'gi læ njekujønnyamosi kadikare'gi ki nje gangi ta'gi læ Juwipi'gi, ba pæti, sangi row tæti ta madi kadi n'gangi ta koy dō Jeju'ti, nan ingæi el. ⁵⁶ De'gi ngayn tæti ta ki ngom dō'a'ti, nan ta ki tæti'gi læ'de aw go nan'ti el. ⁵⁷ Nje ki nagi indæi rai taa, taa tæti ta ki ngom dō'a'ti eyina: ⁵⁸ «J'oo ta'a'ti ene: "M'a m'tuji Køy læ Luwæ ki de'gi rai ki ji'de kam kō, ningø me ndo'ti ki mutæ, m'a m'ra in ki rangi ki de ra ki ji'ne el."» ⁵⁹ Dō ta'ti inbe kin kaa, ndu nje tæti ta'gi osi go nan'ti el. ⁶⁰ Æ kibo læ njekujønnyamosi kadikare'gi indæ taa dann de'gi'ti ki kawinan, dæji Jeju ene: «A elta madi dō ta'gi'ti ki de'gi ra eli dō'i'ti kam el wa?» ⁶¹ Nan Jeju ra ta'ne mbo, te ta'ne ilæ'de'ti el. *Kibo læ njekujønnyamosi kadikare'gi dæji Jeju ta ki rangi bay ene: «In, æ in Kirisiti De ki Luwæ mbæt'æ, ki in Ngonn læ Luwæ ki de'gi isi ulæi tōji dō'a'ti kin wa?» ⁶² Æ Jeju el'æ ene: «In m'inbe, ningø a oyi m'in Ngonn de m'nji dōjikol Luwæ'ti ki nje tōgi, a oyi m'in m'indæi doran'ti m're me kilndi'ti.» ⁶³ Kibo læ njekujønnyamosi kadikare'gi til ku'gi ki rō'ne'ti, æ el ene: «In kin, ji sangi kadi de madi ki rangi elta dō'a'ti bay wa? ⁶⁴ Inbe'gi oyi ndu'æ ki el'n ta ki mal dō Luwæ ki mbi'se ne. Ta ri æ in mæri dō'a'ti wa?» Æ de'gi pæti ki in low'æ'ti kin gangi ta dō Jeju'ti, kadi in de ki sōw dō koy. ⁶⁵ Nje ki nan'gi, ulæi ginn tuw mannta'de dō'a'ti, ndæmi takum'æ, ningø

biri ji'de ɔsi'ə'n'ə, ə eli'ə eyina: «in ra r'o'i to njekeltakita Luwə'ti be ə oji'je de ki ɔsi adi j'ool» Low'ə'ti non, paja'gi uwəi Jeju, agi ki r'o'a'ti tindəi kət'ɔ.

Piyər maji ta gər Jeju

(Mat 26.69-75; Luk 22.56-62; Jan 18.15-18,25-27)

⁶⁶ Loki Piyər in tambalo'ti, nanga ne bay, dene kare ki dann dene'gi'ti ki nje ra kulə'gi'ti me kəy'ti lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi in non re. ⁶⁷ Oo Piyər isi nduw por ningə, ində manj'a ba, ə el'ə ene: «In kaa, in ki Jeju ki Najareti'ti tɔ el wa?» ⁶⁸ Nan Piyər el'ə ene: «Jagi m'gər'ə el, ta m'gər me ta lə'i inbe ki ra el kam el tɔ.» Go'ti Piyər ɔti aw ra ta ndog'i'ti, ningə kunə kunjə non. ⁶⁹ Dene kakin ilə kum'ne oo'n Piyər, ningə təl re dɔ ta'ti kakin bay, el de'gi ki rai se'de non ene: «Dingəm kam in ki kare dann de'gi'ti li'ə tɔ.» ⁷⁰ Piyər təl manji nja kare bay, ene n'gər'ə el. Ningə njaba go'ti, ə de'gi ki rai se'de non, rei eli Piyər bay eyina: «Toki rɔta'ti, in kaa, in ki kare dann de'gi'ti li'ə tɔ, tado in de ki Galile'ti.» ⁷¹ Ə lo kin'ti Piyər iw rɔ'ne ki ta ki ngan ngayn ene: «Kadi Luwə ra sə'm nya ki ngan, re m'el'ta ki ngom. M'gər dingəm ki a elita li'ə kam el.» ⁷² Ningə tanan'ti non, ki nja joo, kunə kunjə non. Nga ningə, me Piyər olo dɔ ta'ti ki Jeju el'ə ene: «Kete taa kadi kunə kunjə non ki nja joo a manji ta ki nja mutə ene gər'i'm el,» adi Piyər non ki mann kum'ne.

15

Jeju ra non ngar Pilati'ti

(Mat 27.1-2, 11-14; Luk 23.1-5; Jan 18.28-38)

¹ Ki sin ba, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ingəi nan ki ngatogi'gi ki njendo ndukun'gi, ki nje gangi ta'gi lə Juwipi'gi ba pəti, uni ndu'de ningə dɔi Jeju, awi si'ə uləi'ə ji Pilati'ti. ² Ə *Pilati dəji Jeju ene: «in ngar lə Juwipi'gi wa?» Jeju el'ə ene: «In ta ki te ta'i'ti.» ³ Kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi təti ta'gi ngayn dɔ Jeju'ti. ⁴ Ə, Pilati təl dəji Jeju ta ki rangi bay ene: «A elta madi el wa? oo ta'gi pəti ki de'gi a indəi dɔ'i'ti kam!» ⁵ Nan Jeju te ta'ne ilə'ti el, adi ndɔji Pilati ki dum.

Gangi ta koy dɔ Jeju'ti

(Mat 27.15-26; Luk 23.13-25; Jan 18.39-19.16)

⁶ Dɔ bal'gi pəti, lo ra nanyi Paki'ti, Pilati ɔr dangay kare ilə taa, adi in de ki bulə de'gi dəji'ə kadi ɔr'ɔ dangay'ti adi'de. ⁷ Dingəm kare ki bəri'ə nan Barabasi in dangay'ti. Uwəi'de dangay'ti in ki madi'ne'gi ɔjido tɔl ki toli de, lo wongi'ti ki toji taga dɔ nje konbə'gi'ti. ⁸ Bulə de'gi awi rɔ Pilati'ti, ningə dəji'ə kadi ra nya ki isi ra kete kete kakin adi'de. ⁹ Nga a Pilati dəji'de ene: «Gəi kadi m'inyə ngar lə Juwipi'gi taa madi'se wa?» ¹⁰ Pilati dəji ta kin be, tado gəri maji kadi in jangi ə ra kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi dɔ Jeju'ti ə uləi'ə ji'ne'ti. ¹¹ Nan kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi suləi bulə de'gi adi dəji Pilati kadi ɔr Barabasi yo adi'de um Jeju el. ¹² Pilati dəji'de bay ene: «In gei kadi m'ra ri ki in ki in bəri'ə ngar lə Juwipi'gi wa?» ¹³ Ningə təl uləi bilə eyina: «In bər'ə kagidəsi'ti!» ¹⁴ Pilati dəji'de ene: «In ri ki majel ə ra wa?» Ningə uləi bilə ngayn bay eyina: «In bər'ə kagidəsi'ti!» ¹⁵ In be ə, kadi rɔ bulə de'gi nəl'n'de, Pilati ɔr Barabasi adi'de. Ningə go'ti, adi indəi Jeju ki ndəy hawlay, ə uləi'ə ji njero'gi'ti kadi bəri'ə kagidəsi'ti.

Njero'gi uwəi Jeju kogi

(Mat 27.27-31; Jan 19.2-3)

¹⁶ Njero'gi ɔri Jeju awi si'ə me kəy'ti lə ngar Pilati, nati lo'ti ki bəri'ə nan piretuwar, me lo'ti lə Pilati inbe non, ə bəri ndəgi njero'gi pəti adi'de rei. ¹⁷ Low'ə'ti non, uləi ku ki kər njir njir* rɔ Jeju'ti, ə oji jəgi konn uləi dɔ'a'ti tɔ. ¹⁸ Ningə, iləi rɔ'de rai'ə lapiya eyina: «Lapiya ngar lə Juwipi'gi!» ¹⁹ Tindəi dɔ'a ki kagi gakira, tuwi mann ta'de dɔ'a'ti, ə ɔsi məkəsi'de nanga, eyina n'isi n'osi dɔ'de nanga non'a'ti. ²⁰ Loki uwəi'ə kogi asi'de ningə, ɔri ku ki kər njir njir kakin rɔ'a'ti kɔ, ə təl uləi ku'gi li'ə inbe rɔ'a'ti gogi. Go'ti, tei awi si'ə taga kadi bəri'ə kagidəsi'ti.

De'gi bəri Jeju kagidəsi'ti

(Mat 27.32-44; Luk 23.26-43; Jan 19.17-27)

²¹ Dingəm kare ki Sirenn'ti, tɔ'a nan Simon, in baw Alegijandir ki Rupusi, in mu, ningə njero'gi uwəi'ə ki togi adi oti kagidəsi lə Jeju. ²² Awi ki Jeju lo madi'ti kare to non, bəri eyina Golgota, kər me'ə nan: «Lo kado de.» ²³ Adi'ə yiwi kandi nju ki buri nan'ti ki nya

* 15:17 15.17 Dɔkagilo'ə'ti kin, ku ki kasi, sow dɔ ngar'gi par ə kadi ɔy.

ki bari eyina mir†, kadi Jeju anyi, nan mbəti kanyi. ²⁴ Go'ti, njero'gi bəri Jeju kagidəsi'ti. Tugəi kiri mbara do ku'gi'ti li'ə, lowəi nan dann'de'ti‡. ²⁵ In ki kadi ki jikara, ə bəri'ə'n'ə kagidəsi'ti. ²⁶ Ndangi me bar'ti, nya ki ra ə n'bəri'ə'n'ə kagidəsi'ti eyina: «Ngar lə Juwipi'gi.» ²⁷ Bəri njebogi'gi joo nan'ti si'ə kagidəsi'ti. Ki kare dojikol'ə'ti, ki nungi dojigəl'ə'ti. [²⁸ Be kadi ta ki ndangi me makitu'ti lə Luwə təl'n ta'ne: «Tudəi'ə dann njeramajel'gi'ti» kin təl'n ta'ne§.] ²⁹ De'gi ki nje dər row'ə, ra indəi do'de roke roke, ningə taji'ə, ə eli eyina: «Man, in ki nje tuji Kəy lə Luwə, ə təl ra in ki rangi me ndo'ti ki mutə kam! ³⁰ Aji ro'ı inbe, ə in do kagidəsi'ti ur nanga be!» ³¹ Be to ə nyi, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə, uwəi Jeju kogi dann'de'ti eyina: «Aji de'gi ki rangi, nan inbe asi kaji ro'ne el! ³² Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə, Ngar lə Isirayel'gi kaa kam, ki ra'je inbe ki ji ra'n ne kin, kadi in do kagidəsi'ti ur nanga adi j'oo, adi to j'un me'je j'ad'a rota!» Nje ki bəri'de kagidəsi'ti ki kare dojikol'ə'ti ki nungi dojigəl'ə'ti kaa taji'ə kah'a'ti inbe to.

Koy Jeju

(Mat 27.45-56; Luk 23.44-49; Jan 19.28-30)

³³ Loki kadi ra jam do be'ti, lo diw, ndul kururu donangi'ti ba pəti, biti kadi ki mutə ki losəl'ə. ³⁴ Ningə kadi'ti ki mutə, Jeju non ki ndu'ne kibo ene: «Eloyi, Eloyi, lama sabakitani?» Kər me'ə nan: «Luwə lə'm, Luwə lə'm, tado ri ə inyə'm kə wa?» ³⁵ De'gi madi dann nje'gi'ti ki rai non, oyi ndu'ə, ningə eli eyina: «Oyi de kaa nyi, ra bar Eli!» ³⁶ De kare dann'de anyi ngodi, un nya ki to hem hem, ulə me mann kandi nju'ti ki masi, ningə ulə ta gakira'ti adi Jeju kadi anyi, ə el ene: «In nginəi adi j'oyi ke Eli a re ris'ə nanga do kagidəsi'ti wa?» ³⁷ Lo kin'ti non be, Jeju ur koo ki ndu'ne kibo, ningə kon'a te. ³⁸ Go'ti ku gangi lo ki ra me Kəy'ti lə Luwə, til dana joo, in ta nu biti re nanga*. ³⁹ Kibo lə kuti njero'gi ki bu, ki ra takum Jeju'ti, oo'ə lo koy'ti ki oy, el ene: «Ki rota'ti, dingəm kin in Ngonn lə Luwə.» ⁴⁰ Dene'gi madi rai non to, rai sanyi, indəi kum'de ra oyi nya'gi ki isi rai nya. Dann'de'ti, Mari ki Magidala num, Mari ki kon Jaki ki bəri'ə ngonn ki in kon Joje num, ta Salome num, rai non to. ⁴¹ In ingi kin ə ndolei go Jeju, ta rai si'ə me nya'gi'ti li'ə loki in Galile'ti. Ningə, dene'gi ki rangi ngayn ki rei si'ə Jerujalem'ti kaa in non bay to.

Jisepi un ninn Jeju duw

(Mat 27.57-61; Luk 23.50-55; Jan 19.38-42)

⁴² Ndo'a'ti kin, in ndo ki de'gi a oši nja nya'gi nan'ti indəi, adi in ndo ki non ndo kərkon'ti. ⁴³ Loki lo səl, Jisepi ki Arimate'ti, ki in ki kare dann njegangi ta'gi'ti lə Juwipi'gi, in de ki de'gi buki'ə'ti ngayn, uti mosi'ne ku'ti in non re. In inbe kaa isi nginə Konbe lə Luwə ki kadi a re kin to. Bol ra'a el, adi aw ro Pilati'ti dəj'ə ninn Jeju. ⁴⁴ Loki Pilati oo kadi Jeju oy ə, ət'ə bəl, adi ulə go nje kisi do kuti njero'gi ki bu, ad'a re, ningə dəj'ə ene ke Jeju oy mayinu wa? ⁴⁵ Loki oo ta ki ta nje kisi do njero'gi'ti ningə, adi tarow Jisepi kadi un ninn Jeju. ⁴⁶ Jisepi ndogi ta ku dolo ninn, risi ninn Jeju do kagidəsi'ti re'n nanga, dolo ki ku dolo ninn, ilə me be ninn'ti ki uri kadi mbal'ti, ningə nduguru mbal ilə ta'ti. ⁴⁷ Mari ki Magidala in ki Mari ki kon Joje awi, ra oyi loki iləi Jeju'ti.

16

Jeju ində taa lo koy'ti el

(Mat 28.1-8; Luk 24.1-11; Jan 20.1-2)

¹ Loki ndo kərkon dər, Mari ki Magidala num, ki Mari, ki kon Jaki num, Salome num ndogi hu kagi ki əti mbin, tado kaw koy ro ninn Jeju'ti. ² Ndo Doması, ki sin ba, loki kadi isi uwə, anyi awi doɓadi'ti. ³ Loki isi awi ningə, elinan dann'de'ti eyina: «Nga kin, nan ə to nduguru mbal ta'a'ti rangi adi'je wa?» ⁴ Nan loki uni kum'de ningə, oyi kadi kəkire mbal kakin, de nduguru'ə rangi. ⁵ Dene'gi kin uri be ninn'ti ningə, nyi, oyi ngonn ki basa madi kare, ulə ku ngal ki nda ro'ne'ti, si'n ki dojikol'ti. Lo kin'ti, bəl ra dene'gi. ⁶ Nan, ngonn ki basa kakin el'de ene: «In bəli el, m'gər kadi isi sangi Jeju ki Najareti'ti, ki de'gi bəri'ə kagidəsi'ti. Jeju ində taa lo koy'ti, goto ne. Oyi loki iləi'ə'ti ə to kare kin. ⁷ Ningə ki ngəsi ne kin, awi eli Piyər ki ndəgi njendo'gi toki a aw kadi nginə'se Galile'ti.

† 15:23 15.23 Mir in hu ki rai ki nom kagi madi donangi Palesitinn'ti non. Gata in ngayn, ningə loki de oy ningə, a oyi ro ninn'ti bay ta a duwi. Ta loki ro de to'ə ngayn ningə, rai adi'ə ə ro'a yokiro nden. ‡ 15:24 15.24 Pa'gi 22.19

§ 15:28 15.28 Barta kin goto me makitu'gi'ti ki kete nu ki in ta lə Luwə ki ndangi to kunnindi ki sigi. * 15:38 15.38 Ku gangi lo kin gangi loki kar njay ki loki kar njay njay nan'ti. Lo ki kar njay njay, in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi par ə a un majel lə bulə de'gi kadi awi'n me'ti non Luwə'ti. Loki Jeju oy, ku kakin til dana joo, adi tarow to tado lə de'gi pəti kadi ai non Luwə'ti. Tekitaga 26.31-33.

Lo kin ə a oyi'ə'ti, toki el'n'se kete.»⁸ Dene'gi tei ki ngodi nja'de'ti ta badi'ti, dadi par par ki bol, gəri row rə'de el. Ta kaa eli de el, tado bol təl'de*.

Jeju oji rə'ne Mari ki Magidala

⁹ [Jeju ində taa lo koy'ti ki ndo Dəmasi, sin ba. Loki ində lo koy'ti, de ki dəkete ki toji rə'ne rə'a'ti in Mari ki Magidala, ki ndəki tuwə ndil'gi ki majel siri də'a'ti kə. ¹⁰ Ningə, Mari ə in nje kaw kel njendo'gi li'ə ki sii ta kuwə ndoo'ti ki ta non'ti. ¹¹ Nan loki Mari el'de toki Jeju ində lo koy'ti, adi n'inbe n'oo'ə ki kum'ne, njendo'gi tai me'ə el.

Jeju oji rə'ne njendo'gi joo

¹² Go'ti, Jeju oji rə'ne kəji ki to ta dangi njendo'gi joo ki in də row'ti, isi awi ki ngannbe'gi'ti. ¹³ Loki Jeju ingə'de, təli awi əri poy'o ndəgə'gi, nan ndəgə'gi uni me'de, el tə.

Jeju oji rə'ne njendo'gi ki dəgi gidə in kare

¹⁴ Ta təlta'a'ti, Jeju oji rə'ne njendo'gi ki dəgi gidə in kare loki isi səi nya. Lo kin'ti, Jeju kəl se'de də kunme'ti el lə'de, ki kum kuti lə'de, tado mbeti kun me'de nje ki oyi'ə toki ində lo koy'ti. ¹⁵ Go'ti, el'de ene: «Ai ki də be'gi ki dənangi'ti ne pəti, iləi mbər Poyta ki maji mbi de'gi'ti pəti. ¹⁶ De ki un me'ne, ə rai'ə batəm, ningə a ingə kaji, nan de ki mbəti kunme'ne, ta ki gangi a in də'a'ti. ¹⁷ Nyakəji'gi ki nje ki uni me'de adi Luwə a oji ə to kin: me tə'm'ti, a tuwəi ndil'gi ki majel, a eli ndonnta'gi ki mbah. ¹⁸ A uwəi lii'gi ki ji'de, ningə re anyinan nya ki nje təl de kaa, a ra se'de nya madi el. A indəi ji'de də njemonyi'gi'ti, adi nje monyi'gi ingəi lapiya.»

Jeju təl aw dəran'ti

¹⁹ Go ta'gi'ti ki Burəbe Jeju el'de, uni'ə awi si'ə dəran'ti, adi isi dəjikəl Luwə'ti. ²⁰ Go kaw'a dəran'ti, njendo'gi awi iləi mbər Poyta ki maji. Burəbe in se'de nan'ti, adi'de təgi adi rai nya'gi ki əti bol bol. Nyakəji'gi kin to be, toji kadi ta lə njendo'gi in ta ki rəta'ti'.]

* **16:8** 16.1-8 Be ninn lə'de dənangi Palestinn'ti in mbal ə uri kada to be ningə, iləi ninn'ti, ningə nduguruyi mbal ki rangi uti ta'a. † **16:20** 16.9-20 Barta'gi kin goto me makitu'ti ki kete nu ki in ta lə Luwə ki ndangi to kunmindi ki sigi.

Poyta ki maji ki

Luki ndangi

Ta ki do Poyta'ti ki maji la Jeju ki Luki ndangi

Poyta ki maji kin toji kadi Jeju in Njekaji de'gi ki Isirayel'ti par el, nan toj'o to Njekaji de'gi ki donangi'ti ne pæti. Poy nya'gi ngayn ki Luki or el'n ta me makitu'ti læ'ne, Matiye ki Marki kaa rai be to nan k'in æ Luki sangi ginn ta'gi ngayn ta ndangi'de, ilæ'n ta'gi madi'gi ki rangi do nje ki Matiye ki Marki ndangi bay. Be æ Luki elta ar njay do koji Jeju'ti, do kaji'ti ki Jeju aji ngonn ki basa ki Nanyi'ti lo koy'ti, poyta'gi læ Jaka ki de'gi ki do row'ti ki Emawusi. Makitu kin el bay ojido kujita'gi, toki kujita læ de ki Samari'ti ki njeramaji, ki kujita læ ngonn ki nanyi. Ta on me Jeju adi ra maji ki njemonyi'gi, nje ki isi ingæi kon, nje ki de'gi adi'de kon ki njendoo'gi.

Rønæl re ki Njekaji re donangi'ti ki tæti ki tætiro togi'gi læ Nje majel, de asi indæ manj'a oo me makitu Luki'ti kin pæti.

Kon ta'gi ki me'ti: Koji Jan Batisi ki Jeju 1-2. Kulæ'gi ki Jan Batisi ra 3. Kulæ'gi ki Jeju ra ki nyando'gi ki Jeju ndo de'gi donangi Galile'ti 4-9. K'in Galile kaw Jerujalem'ti 9-19. Ta'gi ki Jeju el ki nje tan'a ro'gi Jerujalem'ti 19-20. Ta ki do tuji Jerujalem'ti ki tæl Ngonn de 21. Kon, koy, kindæ taa lo koy'ti ki kaw doræn'ti læ Jeju 22-24.

Kulæ ngiræ ta

¹ Tewopil, de'gi ngayn adi ro'de, ndangi nya'gi ki rai nya dann'je'ti ne kin ki go'æ go'æ*.
² Ndangi toki, nje ki oyi nya'gi kin ki kum'de eli'je. Oyi ki kum'de lo kulæ ngiræ'ti nu, æ tæli nje kilæmber Poyta ki maji læ Luwæ. ³ Be æ, m'in kaa, m'sangi ginn nya'gi pæti ki rai nya kin, lo kulæ ngiræ'ti nu maji maji kadi m'oo. Ningæ go sang'a'ti ki m'sangi, m'oo nanyi ngayn kadi, m'ndangi me makitu'ti ki go'æ go'æ mad'i in kibo Tewopil. ⁴ Lo kin'ti, a gær kadi nyando'gi ki ingæ'de in nyando ki rota'ti.

Ta koji Jan Batisi

⁵ Dækagilo'ti ki *Erodi in ngar ki Jude'ti, dingæm kare isi non to'a nan Jakari. Jakari in ki kare me kuti'ti læ njekujönyamosi kadikare'gi ki bari'æ Abiya. To ne'æ nan Elijabeti. In ngonn ki dene ki ginn koji'ti læ *Aron. ⁶ Jakari ingi ki Elijabeti joo pæti in de'gi ki dana takum Luwæ'ti. Tæli ro'de maji ngayn go mbærkikindæ'gi'ti ki gorow'gi'ti læ Buræbe pæti. ⁷ Nan ingæi ngonn el, tado Elijabeti in kuji. Ningæ in dækagilo ki, ingi joo pæti, bugæi nga. ⁸ Ndo kare Jakari isi ra kulæ kujönyamosi kadikare takum Luwæ'ti, tado in ndo ra kulæ læ kuti li'æ. ⁹ Ningæ, kigo ra'a'ti læ njekujönyamosi kadikare'gi, kagilo osi do Jakari'ti kadi ur me Køy'ti læ Luwæ. Ur køy kadi buki nduji kagi ki æti mbin por'o†. ¹⁰ Loki Jakari a buki nduji kagi ki æti mbin por'o kin, bulæ de'gi ngayn rai taga ne ra elita ki Luwæ. ¹¹ Low'æ'ti non, malayka læ Buræbe te bus ki ro Jakari'ti, dojjkol'ti læ lo buki nduji kagi'ti. ¹² Loki Jakari oo malayka kagin ningæ, ndil'æ te anyi ur kaki, bol tol'æ. ¹³ Nan malayka el'æ ene: «Bol el Jakari, tado Luwæ oo do ndu ta ki el si'æ, ne'i Elijabeti a oji ngonn adi, a indæ to'a nan Jan. ¹⁴ A in nya rønæl læ'i kibo ngayn, taa de'gi ngayn a rai rønæl do koj'o'ti to. ¹⁵ Tado a in de kibo takum Buræbe'ti. A anyi yiwi kandi nju el num, a anyi ndægi yiwi'gi ki hum od'æ el num to. Loki to'n me kon'ne'ti bay, Ndil Luwæ a ros'o. ¹⁶ A tæl ki ngann Isirayel'gi ngayn re se'de ro Buræbe Luwæ'ti læ'de. ¹⁷ A njiyæ takum Buræbe'ti ki Ndil num, ki togi læ njekeltakita Luwæ'ti Eli num to. A njiyæ ki Ndil num ki togi num kadi ulæ ngann'gi ki baw'de'gi noji nan'ti. Taa kadi njedongan'gi tæli nje kaw ki hal læ de'gi ki dana, kadi de'gi indæi do ro'de dana tado læ Buræbe.» ¹⁸ Jakari dæji malayka ene: «Ki gorow ki bann æ m'a m'gær'n kadi in ta ki rota'ti wa? Tado m'in ki do'm m'bugæ, ta ne'm kaa bal'a al do lo to nga.» ¹⁹ Malayka tæl el'æ ene: «M'in Gabiriyel, ki nje ra kulæ takum Luwæ'ti. Luwæ ulæm kadi m'el'i ta, m'ilæ Poyta ki maji kin mbi'i'ti. ²⁰ Oo maji, a tæl mbiki, adi a asi kelta madi el, biti kadi ndo ki nya'gi ki m'el'i ta'a kin rai nya bay taa. A in be, tado kunme læ'i goto do ta'gi'ti ki m'el'i kin. Nya'gi kin a rai nya dækagilo'æ'ti ki Luwæ oji.»

²¹ Me lo kin'ti, bulæ de'gi toi ta nginæ Jakari'ti, ta ndo'ji'de, tado Jakari un dækagilo ngayn me Køy'ti læ Luwæ. ²² Loki indæ lo te ki taga ki ro bulæ de'gi'ti ningæ, asi kadi el'de ta el. Loki el'de ta el, gæri kadi oo nya me ndil'ti me Køy'ti læ Luwæ. Jakari el'de ta ki ji'ne par, æ isi to mbiki be par.

* 1:1 1.1 KNK 1.1 † 1:9 1.9 Tekitaga 30.7-8

²³ Loki tolta kulø ningø, tøl aw me køy'ti lø'ne. ²⁴ Ningø ngayn el go'ti, ne'ø Elijabeti in søm. Elijabeti iyø rø'ne køy, adi de oo'ø el, asi nanyi mi, ø el ene: ²⁵ «Oyi maji ki Burøbe ra søm kin. Burøbe indø kum'ne go'm'ti, ør røsol dø'm'ti dann de'gi'ti.»

Ta koji Jeju Kirisiti

²⁶ Me nanyi'ti ki mehen, Luwø ulø malayka Gabiriyel me bebo'ti ki tø'a nan Najareti, dønanngi'ti ki Galile. ²⁷ Ulø rø ngonn mand'i madi ki gø ngaw el ðay, ki dingøm kare ki tø'a nan Jisepi, ki ginn koji'ti lø *Dabidi ki njenduwø li'ø. Tø ngonn mand'i kakin nan Mari. ²⁸ Malayka ur køy go Mari'ti el'ø ene: «M'uwø ji'i Mari, in ki ingø memaji lø Luwø, Burøbe in nan'ti sø'i.» ²⁹ Ta kin øti Mari bol, adi døji rø'ne ta ene ke ginn kuwøji kin in ri wa? ³⁰ Malayka el'ø ene: «Bol el Mari, tado ingø maji takum Luwø'ti. ³¹ A in søm, a oji ngonn ki dingøm, a indø tø'a nan Jeju. ³² A in kibo, a ðari'ø Ngonn lø Njekisi dø nya'gi'ti pøti. Ningø, Burøbe Luwø a ad'a kumbør ngar lø kaw'a Dabidi. ³³ A onbe dø ginn koji'ti lø *Jakobi biti ki non'ti. Ningø Konbe li'ø a indø ngang'i'ne el tø.» ³⁴ Mari el malayka ene: «Gorow ki bann ø nya'gi kin a rai nya wa? Tado m'gø ngaw el ðay.» ³⁵ Malayka el'ø ene: «Ndil Luwø a re dø'i'ti, Njekisi dø nya'gi'ti pøti a buki tøg'i'ne dø'i'ti. In tado kin ø, ngonn ki a o'j'o in rø Luwø'ti, a ðari'ø Ngonn lø Luwø. ³⁶ Oo noj'i Elijabeti ki bugø inbe kin kaa in søm tø. In ki de'gi ðari'ø kuji kaa nyi in søm ra nanyi mehen kin. ³⁷ In søm tado nya ki dum Luwø goto.» ³⁸ Mari ene: «M'in ðør lø Burøbe, maji kadi Luwø ra søm toki te'n ta'i'ti.» Low'ø'ti kin, malayka inyø Mari ø øti aw.

Mari aw mbah dø Elijabeti'ti

³⁹ Me ndø'gi'ti ki go'ti, Mari indø taa, aw kalangi kalangi ki dønanngi ki mbal'gi in søm'ti, me ðe'ti ki dønanngi Juda. ⁴⁰ Aw ur me køy'ti lø Jakari, uwø ji Elijabeti. ⁴¹ Loki Elijabeti oo ndu Mari ningø, Ngonn ki me'ø'ti ødi rø'ne ndur kuti kuti. Ningø Ndil Luwø rø's'ø tø. ⁴² Lo kin'ti, Elijabeti un ndu'ne ki taa, el Mari ene: «Luwø adi njangi dø in dø'i'ti dann dene'gi'ti pøti. Ningø Ngonn ki to me'i'ti kaa maji ur'ø tø. ⁴³ Ra bann ø m'in kin par, Luwø buki'm'ti kødi be biti, adi kon Be'm re me køy'ti løm? ⁴⁴ Loki m'oo ndu'i ki uwøn ji'm, ngonn ki me'm'ti ødi rø'ne ndur ki rønel. ⁴⁵ In nje majikur, tado kunne lø'i adi nya'gi ki Burøbe el'i taa a tøl ta'de.»

Pa lø Mari

⁴⁶ Be ø Mari ene:

«Ngarme'm osi pa ulø tøji dø Burøbe'ti.

⁴⁷ Ndil'm ra rønel dø Luwø'ti ki Njekaji'm.

⁴⁸ Tado Luwø tøl kum'ne oo'n ðør lø'ne ki dene ki asi nya madi el.

In be ø, kaw ki kete non,

De'gi pøti a ðari'm'in nje majikur ki dø lo'gi'ti ki dangi dangi.

⁴⁹ Tado Luwø ki nje tøg'i pøti,

Ra nya'gi ki øti bol bol tado løm.

Maji kadi tø'a in ki kar njay.

⁵⁰ Ningø, kadi memaji li'ø to ki dø bal'gi dø bal'gi dø de'gi'ti ki nje bol Ndil'ø.

⁵¹ Luwø oji tøg'i'ne pøti ki taga,

Nje ki ngarme'de røsi ki kojirø,

Luwø tindø'de sanan'de.

⁵² Sur njetøg'i'gi tilø'de dø kumbør ngar'gi'ti lø'de,

Ningø nje søl dø'de, un dø'de ki taa tø.

⁵³ Adi nyakingø røsi ji njendoo'gi,

Ø tuwø njenyakingø gi'ji'de kare adi awi.

⁵⁴ Øsi køy *Isirayel ki njekulø li'ø,

Adi me'ø olo dø memaji'ti tado de'gi li'ø.

⁵⁵ Me'ø olo dø'ti toki un'n mindi'ne adi kaw'je'gi kete nu.

Un adi Abiraham ki ginn koji li'ø ba biti ki non'ti.»

⁵⁶ Mari isi ki Elijabeti asi nanyi mutø, ningø tøl aw ðe.

Koji Jan Batisi

⁵⁷ Døkagilo koji ngonn lø Elijabeti asi, ø oji ngonn ki dingøm. ⁵⁸ Nje gødi køy'gi li'ø ki noji'gi oyi poy maji ki Luwø ra si'ø adi rai si'ø rønel. ⁵⁹ Loki ndø ki jijoo go koji ngonn'ti asi ningø, rei kadi ujø mot'ø. De'gi ndigi kadi n'ðari'ø ki tø baw'a ki Jakari. ⁶⁰ Nan kon'a el'de ene: «Jagi, a ðari'ø Jan.» ⁶¹ Ø de'gi eli Elijabeti eyina: «De ki ginn koji'ti lø'i ki tø'a to be goto.» ⁶² Lo kin'ti, døji baw'a ta ki ji'de eyina ke ge kadi n'ðari ngonn kakin nan nan wa? ⁶³ Jakari døji adi rei ki bar ndangi nya adi'ø, ningø ndangi nya'ti: «Tø'a in Jan.» Lo kin'ti, ta ndøji de'gi pøti. ⁶⁴ Low'ø'ti non, ta Jakari te, ndonn'ø tuti adi elta

ulə'n toji do Luwə'ti. ⁶⁵ Nya kin ra bol de'gi pəti ki me be'gi'ti ki do lo'ti ki non, taa go donangi mbal'gi'ti ki Jude pəti, de'gi eli ta'a ki lo lo. ⁶⁶ De'gi ki oyi poyta kin ngəmi me'de'ti, ə eli eyina: «Ngonn kin a təl ri wa?» toki rəta'ti, ji Burəbe in do'a'ti.

Pa lə Jakari

⁶⁷ Ndil Luwə rosi Jakari ki baw ngonn, adi eltakita Luwə'ti ene:

⁶⁸ Toji ki do Burəbe'ti, ki Luwə lə Isirayel,

Tado re oo de'gi lə'ne, taa'de ilə'de taa.

⁶⁹ In ə te ki Njekaji ki nje togi ginn koji'ti lə Dabidi ki njekulə li'ə adi'je.

⁷⁰ Te si'ə toki ilə'n mbər ki ta de'gi ki njekeltakita'a'ti ar njay, dəkagilo'ti ki mayinu.

⁷¹ Njekaji ki a taa'je ji njeban'gi'ti lə'je pəti,

ki ji njekosi'je ta'gi'ti pəti.

⁷² In be ə, Luwə toji'n memaji lə'ne ki rə kaw'je'gi'ti,

Num taa, me'ə olo do kunmind'i'ti ki ar njay num to.

⁷³ Kunmind'i kigo mində'ti ki un adi kaw'je *Abiraham.

⁷⁴ Kunmind'i ki a ra kadi ji ra kulə li'ə ki kanji bol,

Loki a ta'je ji njeban'gi'ti lə'je.

⁷⁵ Kadi ji njiyə takum'ə'ti, me kar njay'ti num, me ki ra dana'ti num,

Dəkagilo pəti ki j'isi'n ki do'je taa.

⁷⁶ In ngonn'm, a bari'nu njekeltakita Luwə'ti ki in nje kisi do nya'gi'ti pəti,

Tado a njiyə non Burəbe'ti kadi in ra row li'ə.

⁷⁷ Lo kin'ti, de'gi li'ə a gəri kaji ki aji'de ki gorow k'inyə go majel'gi'ti lə'de ko.

⁷⁸ Luwə in nje memaji.

Ki takul memaji ki koo kumtondoo li'ə ə,

Kunji ki dōran'ti unji'n do'je'ti to kadi be.

⁷⁹ Kunji kin unji do de'gi'ti ki sii me lo ki diw'ti num,

Me ndil koy'ti num.

Tado kadi ndər'je tarow, aw se'je do row kisimaji'ti.

⁸⁰ Ngonn kakin togi, təl de ki gəsirə me ndil'ti. Ra be dilə mbo'ti, biti ndo ki te'n taga takum Isirayel'ti.

2

Koji Jeju

(Mat 1.18-25)

¹ Dəkagilo'ə'ti kin, nje konbe kibo Sejar Ogusiti un ndu'ne kadi ndangito de'gi ki donangi'ti pəti me makitu'ti. ² Ndangito ki dəkete kin in dəkagilo'ti ki Kiriniwusi in nje konbe donangi'ti ki Siri. ³ De'gi pəti awi kadi ndangito'de, Nan nan kaa aw be koji'ne'ti. ⁴ In be ə, Jisepi kaa in bebo Najareti'ti, donangi Galile'ti, isi aw bebo'ti lə Dabidi, ki bari'ə Betilehem, donangi Jude'ti. Tado Jisepi in de ki ginn koji'ti lə Dabidi. ⁵ Aw kadi ndangito'de nan'ti ki Mari ki njenduwə li'ə, ki ra ki səm.

⁶ Loki in Betilehem'ti non bay ningə, ndo koji ngonn lə Mari asi. ⁷ Mari oji ngonn'ne ki dəkete to ngonn ki dingəm. Bir ngonn kakin ki ku, ilə me nya ngəm nya kuso'ti lə da'gi, tado lo ki kadi ingəi to'i'ti me kəy to mbah'gi'ti goto.

Njekul da'gi

⁸ Njekul da'gi in me mu'ti do lo'ti kin non, indəi bi taa isi ngəmi da'gi lə'de kondo.

⁹ Ningə nyi oyi malayka lə Burəbe te bus ki rə'de'ti. Toji lə Burəbe unji gugi do'de, adi bol təl'de. ¹⁰ Nan malayka el'de ene: «Boli el, tado m're ki Poyta ki maji kadi madi'se. Poyta ki maji kin a in nya rənel kibo ngayn tado lə de'gi pəti ki donangi'ti ne. ¹¹ In bəne ə oji nje kaji me be'ti lə Dabidi adi'se. Njekaji ki in Kirisiti ki in *De ki Luwə mbət'ə, Burəbe. ¹² Ningə nyakoji ki in a gəri'ə ə to kin: A ingəi ngonn ki kasi ki biri'ə ki ku, ə iləi'ə me nya ngəm nya kuso'ti lə da'gi.»

¹³ Tanan'ti non, bulə de'gi njero'gi ki dōran'ti, tei, indəi rə'de nan'ti ki malayka ki kare kakin, ningə osi pa piti Luwə eyina: ¹⁴ Toji in ki do Luwə'ti ki nje kisi dōran'ti taa nu. Taa, kisimaji ki do donangi'ti, ki rə de'gi'ti ki Luwə ndig'i'de to.

¹⁵ Loki malayka'gi inyəi'de ə təl awi dōran'ti gogi, njengəm da'gi elinan dann'de'ti eyina: «Adi j'awi biti ki Betilehem'ti j'oyi nya ki ra nya ə Burəbe te ki do'a adi'je kin.»

¹⁶ Indəi kalangi awi ningə nyi, ingəi Mari ingi ki Jisepi, nan'ti ki ngonn ki kasi ki iləi'ə me nya ngəm nya kuso'ti lə da'gi. ¹⁷ Loki oyi ngonn ki kasi kakin ningə, go'ti ərri ginn nya'gi ki eli'de ojido ngonn ki kasi kin. ¹⁸ De'gi pəti ki oyi ta ki njengəm da'gi ərri go'ə, əti'de bol. ¹⁹ Mari ngəm nya'gi kin pəti me'ne'ti, mərta do'ti kigo'ə go'ə. ²⁰ Nje ngəm da'gi təl gogi ki pa, ki kulə toji do Luwə'ti ta'de'ti. Tado Luwə adi'de oyi nya'gi ki

mbi'de ge, ki kum'de ge. Ningə nya'gi kakin rai nya ki gorow'ə inbe ki malayka ilə'n'de mbər'ə kakin to.

Toji Jeju me Kəy'ti lə Luwə

²¹ Loki ndo ki nja jijoo go koji ngonn'ti asi, ujəi mət'ə*, ningə indəi t'ə'a nan Jeju. In t'ə ki malayka el'de, loki kon'a ra ki səm'ə el bəy, kadi to bari'ə n'ə. ²² Ningə, loki ndo ki in ndo kar r'ə kigo ndukun'ti lə *Moj'i asi†, Jisepi ingi ki Mari ai ki ngonn kakin Jerujalem'ti kadi toji'ə Burəbe, ²³ kigo ndang'a'ti ki ndangi me ndukun'ti lə Burəbe eyina: «Ngann dər'gi ki dingəm pəti a in ki kində ji d'ə'de'ti tado lə Burəbe‡.» ²⁴ Num taa, rei kadi adi'de kərmosi'gi joo eke ngann dər dum'gi joo kadikare'ti, kigo ndang'a'ti ki ndangi me ndukun'ti lə Burəbe§.

Pa lə Simeyon

²⁵ Dingəm kare in Jerujalem non t'ə'a nan Simeyon. In de ki dana taa in de ki njera go ndigi'ti lə Luwə t'ə. Isi nginə ta nje kaji Isirayel mayinu ba. Ningə Ndil Luwə in d'ə'a'ti t'ə. ²⁶ Ndil Luwə el kete ad'a gər toki a oy el bit'i kadi oo Kirisiti De ki Burəbe mbət'ə, ki kum'ne bəy taa a oy. ²⁷ Ndil Luwə os'ə kadi aw me Kəy'ti lə Luwə, ningə toki nje koji Jeju awi si'ə me kəy'ti kadi rai kigo ndukun'ti lə Burəbe. ²⁸ Simeyon taa Jeju ji'ne'ti, ningə ulə toji d'ə Luwə ene: ²⁹ «Ngosine, Burəbe, inyə bər lə'i ad'a aw ki lapiya, kigo ta'ti lə'i nga, ³⁰ Tado kankum'g'oo njekaji de'gi nga. ³¹ Kaji ki ində d'ə'a dana takum bulə de'gi'ti pəti. ³² In kunji ki kadi unji d'ə ginn de'gi'ti pəti, taa a in toji ki d'ə de'gi'ti lə'i, Isirayel t'ə.»

³³ Ta ki Simeyon el d'ə Jeju'ti əti kon'a'gi ki baw'a'gi b'ol. ³⁴ Simeyon njangi d'ə'de, ningə el Mari ene: «Maji kadi in gər maji, ngonn ki o'j'oo kin a in row kosi lə bulə de'gi num, row kində taa lə de'gi ngayn donangi Isirayel'ti t'ə. Taa, re to nyakoji ki nje re ki takasinan el t'ə. ³⁵ A adi mərta ki ngarme de'gi'ti ngayn, ginn'ə a te taga. Ningə r'ə'i'ti inbe, in kiyər'ə ki a gangi ndil'i dana.»

Ann ra oyo Luwə tado Jeju

³⁶ Dene kare ki njekeltakita Luwə'ti isi non, t'ə'a nan Ann. In ngonn lə Panuwel, ginn koji'ti lə Aser. Loki taa dingəm mand'i'ne'ti, isi si'ə asi b'ol siri ba par ə ngaw'a oy. Ningə ki ngosine kin, Ann t'əgi ngayn nga. ³⁷ Bal'a in d'əjijoo gidə in s'ə. Njengawkoy kin in me Kəy'ti lə Luwə ki d'əkagilo'g'oo pəti gos'ə. Kondo ki kada in me Kəy'ti lə Luwə, el si'ə ta, o'gi r'ə'ne nyakuso. ³⁸ In be ə, d'əkagilo'ə'ti kin, in kaa te non re t'ə. Osi pa ulə'n toji d'ə Luwə'ti, taa elta ki d'ə ngonn'ti kin de'gi pəti ki isi nginəi kadi Luwə taa Jerujalem ji njeban'gi'ti ilə taa t'ə.

³⁹ Loki nje koji Jeju rai nya'gi pəti kigo ndukun'ti lə Burəbe ningə, t'əli awi Galile me bebo'ti lə'de ki Najaret'i'ti gogi. ⁴⁰ Ningə, ngonn kakin t'əgi, aw ki sing'ə'ne. Rosi ki t'ər, taa memaji lə Luwə in si'ə nan'ti t'ə.

Jeju in me Kəy'ti lə Luwə loki bal'a in d'əgi gidə in joo

⁴¹ Do bal'gi pəti, njekoji Jeju awi Jerujalem'ti lo ra nanyi'ti ki bari'ə nanyi Paki. ⁴² Loki Jeju ra b'ol d'əgi gidə in joo ningə, aw ki nje koji'ne'gi lo ra nanyi'ti toki sii rai kete kete go kuji ra'a'ti*. ⁴³ Ningə, loki ndo ra nanyi tigə ə, nje koji'gi lə Jeju isi t'əli gogi, nan Jeju nanyi gogi Jerujalem ti. Nje koj'ə'gi gəri toki nanyi gogi el. ⁴⁴ Njekoji'gi lə Jeju oyi eyina Jeju nanyi nja madi'de'gi'ti ki uni se'de row, adi njiyəi ndo kare bəy taa uləi ngirə sang'a dann noji'de'gi'ti ki madi'de'gi. ⁴⁵ Sangi'ə, nan sangi'ə pi ingəi'ə el. Loki ingəi'ə el, t'əli tuwi d'ə'de awi Jerujalem'ti gogi sang'a'ti. ⁴⁶ Sangi'ə bit'i ndo ki kon mutə ningə nyi, ingəi'ə, isi me Kəy'ti lə Luwə dann njendo ndukun'gi lə Luwə. Si dann'de'ti, sii ur mbi'ne oo'n ta'gi ki isi eli t'ə, d'əji'n'de ta t'ə. ⁴⁷ De'gi pəti ki oyi ta kel Jeju kin, nyagər li'ə, ki ta ki tur li'ə, əti'de b'ol ngayn. ⁴⁸ Loki njekoj'ə'gi oyi, əti'de b'ol ngayn, adi kon'a el'ə ene: «Ngonn'm, ra bann be in ra se'je nya be wa? Oo, j'in ki baw'i, ji ra ta sangi'ti ki non kum'je'ti.» ⁴⁹ Ningə el'de ene: «Sangi m'in tado ri wa? Maji kadi m'ra kulə me kəy'ti lə Bai kin, in gəri eke in gəri el wa?» ⁵⁰ Nan njekoj'ə'gi gəri me ta li'ə kin el.

⁵¹ Ningə go'ti, Jeju t'əl aw se'de Najaret'i'ti gogi. Jeju t'əl r'ə'ne go ta'ti lə nje koji'ne'gi. Kon'a ngəm nya'gi pəti ki rai nya kin me'ne'ti. ⁵² Jeju t'əgi dar'ə'ne'ti num, me gosi'ti num t'ə, adi ingə maji takum Luwə'ti num, takum de'gi'ti num pəti.

* 2:21 2.21 Lebitiki 12.3 † 2:22 2.22 Lebitiki 12.6 ‡ 2:23 2.23 Tekitaga 13.2,12 § 2:24 2.24 Lebitiki 12.8

* 2:42 2.42 Tekitaga 12.1-27; Ndukun ki nja joo 16.1-8

3

*Jan iləmbər Poyta ki maji**(Mat 3.1-12; Mrk 1.1-8; Jan 1.19-28)*

¹ Dəkagilo'ə'ti kin, nje konbe kibo Sejar, ki bəri'ə Tiber onbe bal dəgi gidə in mi. Ningə Ponsi *Pilati ə in nje konbe dənangi'ti ki Juda, Erodi in ngar dənangi'ti ki Galile, Pilipi ki ngonkon Erodi in ngar dənangi'ti ki Iture ki dənangi' ki Tirakonitidi, ningə Lisaniyasi in ngar dənangi'ti ki Abilen tō. ² Hann ingi ki Kayipi ə in kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki rai kulə dəkagilo'ə'ti non. Ningə, dəkagilo'ə'ti non kin, Jan ki ngonn lə Jakari in diləlo'ti ə Luwə el'ə ta. ³ Jan aw dənangi Jurden'ti pəti, iləmbər ene: «Inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kō, adi rai'se batəm, kadi Luwə inyə'n go majel'gi lə'se kō.» ⁴ Ra toki ndangi me makitu'ti lə njekeltakita Luwə'ti, Ejay, eyina:

«Ndu de madi bər diləlo'ti ene:

Rai gorow lə Burəbe!

Rai gorow li'ə adi ra njururu.

⁵ Uti bolo bə'gi adi asi nan,

Kusi dō mbal'gi ki dō gadi'gi adi asi ta nangi rerere;

Rai row'gi ki rugi gondi gondi adi ra njururu;

Rai row wor'gi adi osi nan'ti lay.

⁶ Lo kin'ti, de'gi pəti a gəri kaji ki Luwə aji'je*»

⁷ Jan el bulə de'gi ki rei rō'a'ti kadi ra'de batəm ene: «In nje mann majel to lii pir be kam, nan cji'se row kadi anyinan wongi lə Luwə ki a re wa? ⁸ Maji kadi kulə ra'se'gi tōji kadi in de'gi ki inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kō. Ningə, ononyi'se kadi eli me'se'ti eyina: “J'in ngann kaw Abiraham”. Tado adi m'el'se, Luwə asi kadi a təl gajı mbal'gi kam ngann kaw Abiraham'ti kare. ⁹ Ki ngə'sine kin, kungə in ndəkba kadi tugə kagi'gi ngirə de'ti. Kagi ki ra ki andi maji el ə, a tugəi'ə kadi iləi'ə me por'ti kō.»

¹⁰ Bulə de'gi dəji Jan eyina: «In ri ə kadi ji ra wa?» ¹¹ Jan el'de ene: «De ki aw ki ku joo ə, maji kadi adi kare de ki awi'n el, ningə de ki aw ki nyakusə ə, maji kadi ra'n ki in ki awi'n el tō.»

¹² *Njetalambo'gi kaa, rei kadi Jan ra'de batəm tō. Ningə dəji Jan eyina: «Njendo, in ri ə kadi ji ra wa?» ¹³ Jan el'de ene: «Tai nar aldo in ki dəji'se kadi tai kin el.»

¹⁴ Njerə'gi kaa dəji eyina: «Nga j'in, in ri ə kadi ji ra wa?» Jan el'de ene: «Indəi tōgi dō de'ti tai nar li'ə el, ta, təti ta ngom indəi dō'a'ti el tō. Rai dō nar nanyi'ti lə'se inbē kin par.»

*Jan iləmbər de ki a re go'ə'ti**(Mat 3.11-12; Mrk 1.7-8)*

¹⁵ Dəkagilo'ə'ti kin, de'gi isi nginəi de ki a re, adi dəji rō'de ta ke Jan in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə el biti wa? ¹⁶ Ə Jan el de'gi pəti ene: «M'in, m'ra'se batəm me mann'ti, nan de madi a re go'm'ti non, a ra'se batəm me Ndil Luwə, ki me por'ti. In de ki Təg'ə utə'm sanyi kulə sa li'ə kaa, m'asi tuti el. ¹⁷ Uwə keh to nya ji'ne'ti kadi to'n kandi kō ki maji, cıy me dam'ti, ningə ulə tise por. In por ki a oy el ratata.»

¹⁸ Jan adi de'gi ta koji'gi ki rangi ngayn, iləmbər Poyta ki maji.

¹⁹ Nya kare bəy, Jan kol ki Erodi ki in nje konbe dənangi'ti ki Galile, tado taa ki taa Erodiyadi ki ne ngonkon'ne, taa ra nya'gi ki rangi ki majel ngayn num tō. ²⁰ Nan, nya'gi ki go'ti el pəti ki Erodi ra kin kaa, təl uwə Jan dangay'ti dō'ti bay.

*Jeju ra batəm**(Mat 3.13-17; Mrk 1.9-11)*

²¹ Loki de'gi pəti rai batəm ningə, Jeju kaa ra batəm tō. Loki isi elta ki Luwə ningə, dōran til. ²² Ndil Luwə, risi to dər dum be isi dō'a'ti. Ningə, ndu ta madi te dōran'ti, ene: «In Ngonn'm ki njendigi lə'm, ki in nya ronel lə'm kibo ngayn.»

*Ginn kaw lə Jeju**(Mat 1.1-17)*

²³ Jeju ulə ngirə kulə lə'ne, loki bəl'a in dō mutə. Ki go gər'ə'ti ki de'gi gəri, Jeju in ngonn lə Jisepi, Jisepi ki ngonn lə Eli, ²⁴ Ningə Eli in ngonn lə Mata, Mata in ngonn lə *Lebi, Lebi in ngonn lə Melsi, Melsi in ngonn lə Yanay, Yanay in ngonn lə Jisepi, ²⁵ Jisepi in ngonn lə Matatiyasi, Matatiyasi in ngonn lə Amosi, Amosi in ngonn lə Nahum, Nahum in ngonn lə Esili, Esili in ngonn lə Nagay, ²⁶ Nagay in ngonn lə Mati, Mati in ngonn lə Matatiyasi, Matatiyasi in ngonn lə Semeyinn, Semeyinn in ngonn lə Yosəki, Yosəki in ngonn lə Yoda, ²⁷ Yoda in ngonn lə Yowanan, Yowanan in ngonn lə Resa, Resa in ngonn

* 3:6 3.6 Tekitaga 40.3-5

læ Jorobabel, Jorobabel in ngonn læ Salatiyel, Salatiyel in ngonn læ Neri, ²⁸ Neri in ngonn læ Melki, Melki in ngonn læ Adi, Adi in ngonn læ Kosam, Kosam in ngonn læ Elmadam, Elmadam in ngonn læ Er, ²⁹ Er in ngonn læ Jeju, Jeju in ngonn læ Eliyøjar, Eliyøjar in ngonn læ Yorim, Yorim in ngonn læ Mata, Mata in ngonn læ Lebi, ³⁰ Lebi in ngonn læ Simeyon, Simeyon in ngonn læ Juda, Juda in ngonn læ Jisepi, Jisepi in ngonn læ Yonam, Yonam in ngonn læ Eliyakim, ³¹ Eliyakim in ngonn læ Meleya, Meleya in ngonn læ Mena, Mena in ngonn læ Matata, Matata in ngonn læ Natan, Natan in ngonn læ Dabidi, ³² Dabidi in ngonn læ Jese, Jese in ngonn læ Obedi, Obedi in ngonn læ Bowaji, Bowaji in ngonn læ Sala, Sala in ngonn læ Nason, ³³ Nason in ngonn læ Aminadabi, Aminadabi in ngonn læ Adimin, Adimin in ngonn læ Arni, Arni in ngonn læ Esirom, Esirom in ngonn læ Peresi, Peresi in ngonn læ Juda, ³⁴ Juda in ngonn læ Jakobi, Jakobi in ngonn læ *Isaki, Isaki in ngonn læ Abiraham, Abiraham in ngonn læ Tera, Tera in ngonn læ Nawor, ³⁵ Nawor in ngonn læ Serugi, Serugi in ngonn læ Rewu, Rewu in ngonn læ Pelegi, Pelegi in ngonn læ Eber, Eber in ngonn læ Sala, ³⁶ Sala in ngonn læ Kaynam, Kaynam in ngonn læ Arpasadi, Arpasadi in ngonn læ Søm, Søm in ngonn læ Nuwe, Nuwe in ngonn læ Lemeki, ³⁷ Lemeki in ngonn læ Matusalem, Matusalem in ngonn læ Enøki, Enøki in ngonn læ Yørædi, Yørædi in ngonn læ Malelel, Malelel in ngonn læ Kaynam, ³⁸ Kaynam in ngonn læ Enosi, Enosi in ngonn læ Seti, Seti ki ngonn læ Adam, Adam ki ngonn læ Luwæ.

4

Su nan Jeju

(*Mat 4.1-11; Mrk 1.12-13*)

¹ Go Ndil Luwæ'ti ki rosi Jeju, Jeju tæl ta ba Jurden'ti re. Tæl re ningø, Ndil Luwæ ør'ø aw si'æ dilølo'ti. ² Su nan'a ndø dɔsɔ dilølo'ti. Ndø ki Jeju ra dɔsɔ kin, sɔ nya madi el, adi bo ra'a. ³ Non be, Su el'æ ene: «Re in Ngonn læ Luwæ ø, adi mbal kin tæl mapa adi m'oo.» ⁴ Æ Jeju tæl el'æ ene: «Ndangi me makitu'ti læ Luwæ eyina: De a isi ki dɔ'ne taa ki takul nyakusɔ par el*.»

⁵ Su aw ki Jeju dɔ lo'ti taa, ningø ki kum ki kindø jipi, øj'ø konbe'gi ki donangi'ti ne pøti ad'a oo. ⁶ Loki øj'ø ningø, tæl el'æ ene: «M'a m'ad'i tɔgi dɔ konbe'gi'ti kin ki nyakingø'gi ki me'ti pøti. Tadsɔ in nya ki adi'm'in me ji'm'ti, ningø de ki me'm ndigi ø m'ad'a. ⁷ Re in, øsi mækøs'i nanga non'm'ti ø, m'a m'ad'i ba pøti to yan'i.» ⁸ Jeju tæl el'æ ene: «Ndangi me makitu'ti læ Luwæ eyina: "A øsikurø Burøbe Luwæ'ti læ'i, ningø in ki kar'ne ba par ø a re non'a'ti kadi gos'o'f. »

⁹ Go'ti gogi, Su aw ki Jeju Jerujalem'ti, aw si'æ jam dɔ Køy'ti læ Luwæ taa. Loki aw si'æ taa, ningø el'æ ene: «Re in Ngonn læ Luwæ ø, inyø ji'i taa øsi adi m'oo, ¹⁰ tadsɔ ndangi me makitu'ti læ Luwæ eyina: "Luwæ a adi ndu'ne malayka'gi læ'ne kadi to indøi kum'de go'i'ti." ¹¹ Bay taa, a lai'nu dala ji'de'ti, kadi nja'i tugø mbal el'z.» ¹² Jeju tæl el'æ ene: «Ndangi me makitu'ti læ Luwæ eyina: A mbøji Burøbe Luwæ læ'i oo el'š.» ¹³ Loki Su tigø ki nyanan'gi ki kadi n'nan'n Jeju ningø, ør rø'ne gogi sanyi rø'a'ti. Ør rø'ne nginø'n døkagilo ki rangi.

De'gi ki Najareti'ti mbeti tai nyando læ Jeju

(*Mat 4.12-17; Mrk 1.14-15*)

¹⁴ Lo kin'ti, Jeju tæl re Galile. Re ki tɔgi ki in rø Ndil Luwæ'ti. Tø Jeju bar ki dɔ lo'gi ki non pøti. ¹⁵ Ndo nya me køykawnan'ti læ *Juwipi'gi. De'gi pøti uløi tɔji dɔ'a'ti.

De'gi ki Najareti'ti mbøti taai nyando læ Jeju

(*Mat 13.54-58; Mrk 6.1-6*)

¹⁶ Jeju aw Najareti'ti, ki in be ki tɔgi'ti. Toki isi ra'n kete kete, loki ndø kørkon asi ningø, Jeju aw køykawnan'ti læ Juwipi'gi. Jeju indø taa kadi n'tudø makitu. ¹⁷ Loki indø taa, adi'ø makitu læ njekeltakita Luwæ'ti Ejay ki koi. Jeju rirø makitu kakin ningø, ingø ta ki ndangi eyina:

¹⁸ «Ndil Burøbe in dɔ'm'ti,

Burøbe mbøti'm kadi m'ilømbør Poyta ki maji njendo'gi.

Burøbe ulø'm kadi m'el dangay'gi ta te'de køy dangay'ti,

Kadi m'el njekumtɔ'gi toki, kum'de a oo lo.

Kadi m'taa nje ki de'gi isi indøi kum'de ndoo m'ilø'de taa.

¹⁹ Kadi m'ilømbør bal memaji læ Burøbe kin.»

²⁰ Go'ti, Jeju ko makitu kakin, ningø tæl'n adi njekulø, ø isi nanga kadi elta. De'gi pøti ki me køykawnan'ti læ Juwipi'gi buki kum'de ki dɔ'a'ti.

* 4:4 4.4 Ndukun ki nja joo 8.3 † 4:8 4.8 Ndu 6.13 ‡ 4:11 4.11 Pag 91.11-12 § 4:12 4.12 Ndu 6.16

²¹ Lo kin'ti, Jeju el'de ene: «Ta ki oyi kin, tolta'ne do'se'ti bone.» ²² De'gi pæti manyinaji læ Jeju, taa mbær memaji ki te ta'a'ti æti'de bol ki dum to adi elinan eyina: «M'a in ngonn læ Jisepi ro'je'ti ne el wa?» ²³ Be æ Jeju el'de ene: «M'gær kadi a eli'm'in kujita ki ene: "In njera de'gi monyi, aji ro'i inbe," kin. A eli'm'in eyina: "J'oo poy nya'gi pæti ki in ra Kapernayim'ti kin, æ in ra be koji'ti ne be to adi j'oo."» ²⁴ Jeju tæl el'de bay ene: «Toki rota'ti adi m'el'se, njekeltakita Luwæ'ti, ki bekoj'o uwæ ro'ne'ti maji goto. ²⁵ Ki rota'ti, dokagilo'ti læ njekeltakita Luwæ'ti Eli, njengawkoj'gi in ngayn Isirayel'ti. Nan loki ndi ædi donangi'ti el bal mutæ ki nanyi mehen, æ bo on ki donangi pæti*, ²⁶ de kare dann'de'ti ki Luwæ ulæ Eli ro'a'ti goto. In njengawkoj ki Sarepta'ti, donangi ki Sidon'ti yo æ Luwæ ulæ Eli ki ro'a'ti†. ²⁷ Njebanji'gi kaa in ngayn Isirayel'ti dokagilo'ti læ Elije to, nan in ki kare ki kadi Luwæ or banji ro'a'ti ar njay goto. In Naman ki Siri'ti yo æ Luwæ or banji ro'a'ti‡.» ²⁸ Loki de'gi ki sii me kækawnan'ti læ Juwipi'gi oyi ta kin, wongi tol'de pæti. ²⁹ Lo kin'ti, indæi taa tuwæi Jeju me bebo'ti ko, ningæ ai si'æ jam do mbal'ti ki indæi bebo'ti. Rai'ti si'æ kadi n'suri'æ n'ilæi'æ n'toli'æ ko. ³⁰ Nan Jeju ur dann'de'ti aw.

Dingøm ki ndil ki majel ra'a

(Mat 7.28-29; Mrk 1.21-28)

³¹ Jeju aw Kapernayim'ti, ki in bebo ki donangi Galile'ti. Jeju ndo nya de'gi ndo korkon'ti. ³² Nyando li'æ æti'de bol ki dum. Æti'de bol ki dum tado elta ki togi ki in ro Luwæ'ti. ³³ Ningæ, de madi kare ki ndil ki majel ra'a, isi me kækawnan'ti læ Juwipi'gi non, non ki ndu'ne kibo ene: ³⁴ «Jeju ki Najareti, ri æ ge ro'je'ti wa? Re kadi tui'je wa? M'gær'i maji: in ki Kar njay læ Luwæ.» ³⁵ Jeju ndangi ndil ki majel ki togi'ne ene: «Uti ta'i, æ te ko ro dingøm'ti kin.» Lo kin'ti, ndil ki majel bi dingøm ilæ dann'de'ti, ningæ te ro'a'ti um ad'a kon madi kare el. ³⁶ Nya kin æti de'gi pæti bol, adi dæji nan ta dann'de'ti eyina: «Ta kin in ta ki bann æ æti bol be wa? De kam aw ki togi konbe do ndil'gi'ti ki majel, ndangi'de ki togi ki in ro Luwæ'ti adi tei ko!» ³⁷ In be æ, toji læ Jeju sanan ki donangi ki non pæti.

Jeju adi lapiya njemonyi'gi ngayn

(Mat 8.14-17; Mrk 1.29-34)

³⁸ Loki Jeju in kækawnan'ti læ Juwipi'gi, aw me kæk'ti læ Simon. Mæm Simon ki dene, ro'a tingæ ngayn. Be æ, dæji Jeju kadi ra nya madi tado li'æ. ³⁹ Jeju rugi ro'ne do'a'ti, ndangi ro ki tingæ ngayn kakin adi yokiro. Kalangi ba go'ti, mæm Simon indæ taa ra nyakuso adi'de.

⁴⁰ Lo sol'æ, go kurkadi'ti, de'gi pæti ki awi ki de'gi ki monyi'gi ki dangi dangi rai'de, rei se'de ro Jeju'ti. Jeju indæ ji'ne do'de'ti kare kare pæti adi ingæi lapiya. ⁴¹ Ndil'gi ki majel kaa tei ro de'gi'ti ngayn ki non ta'de'ti eyina: «In Ngonn læ Luwæ!» Nan Jeju ndangi'de ki togi ki ngan ngayn, adi'de tarow kadi eli ta'a el, tado gæri'æ bæti kadi in Kirisiti, De ki Luwæ mbæt'æ.

Jeju ilæmbær Poyta ki maji me kækawnan'gi'ti

(Mrk 1.35-39)

⁴² Loki lo ti, Jeju te me bebo'ti aw dilælo'ti. Bulæ de'gi ngayn sangi'æ, awi ingæi'æ. Loki ingæi'æ, ndigi kadi n'uwæi'æ nanga ro'de'ti kadi to aw lo el. ⁴³ Nan Jeju el'de ene: «Maji kadi m'ilæmbær Poyta ki maji ki ojido Konbe læ Luwæ ndægi bebo'gi'ti to, tado in ta kin æ Luwæ ulæ'm.» ⁴⁴ In be æ, Jeju ndo ta me kækawnan'gi'ti læ Juwipi'gi donangi Galile'ti.

5

De'gi ki dokete ki Jeju bar'de

(Mat 4.18-22; Mrk 1.16-20; Jan 21.1-11)

¹ Ndo kare, loki Jeju in sanyi el ki kadi babo'ti ki Genejareti'ti. Bulæ de'gi uwæi nan: a gugi gidæ kadi n'oyi ta læ Luwæ. ² Lo kin'ti, Jeju oo to'gi joo ki sii ngang'i ba'ti. In to'gi ki mbaw'gi ki me'ti indæi'de æ ai to togi bandi'gi læ'de. ³ Jeju ala me to'ti ki kare ki in yan Simon, ningæ el Simon ad'a inyæ ngang'i ba æ aw ki dana nden. Go'ti, Jeju isi nanga me to'ti ndo nya bulæ de'gi. ⁴ Loki elta tigæ ningæ, el Simon ene: «Aw ki dana lo'ti ki mann ur'ti, æ ilæi bandi'gi læ'se uwæi kanji'gi» ⁵ Simon tæl el'æ ene: «Buræbe, j'ilæ bandi kondæ'ti biti lo ti, nan kanji kare kaa j'ingæ el. Nan toki in in æ dæji'm, m'a m'ilæ bandi toki el'm.» ⁶ Loki ilæi bandi'gi læ'de, oyi kanji køy ki æti bol, adi bandi'gi læ'de kaa ge gangi. ⁷ Lo kin'ti, dæji madi'de'gi ki in me to'ti ki nungi kadi rei rai se'de. Madi'de'gi rei, adi oyi kanji kakin rosi to'gi ki joo. Kanji rosi to'gi adi to'gi ai to nduyi mann. ⁸ Loki Simon Piyær oo nya kin, osi, osi mækæsi'ne nanga non Jeju'ti el'æ ene: «Buræbe, osi ro'i

* 4:25 4.25 1 Ngar'gi 17.1 † 4:26 4.26 1 Ngar'gi 17.8-16 ‡ 4:27 4.27 2 Ngar'gi 5.1-14

ngørængi rɔ'm'ti, tado m'in njeramajel.»⁹ Simon ki mad'a'gi ki in si'ə, bol ra'de oji go kanji ki oyi me bandi'ti əti bol ngayn.¹⁰ Jaki ki Jan ki ngann lə Jebede ki in madi nan ki Simon kaa bol ra'de tɔ. Jeju el Simon ene: «Adi bol rai el, kaw ki kete non, in de'gi nga ə a sangi'de.»¹¹ Lo kin'ti, teli rei ki to'gi ngang ba'ti, ningə inyəi nya'gi pəti ə uni go Jeju.

Jeju adi lapiya njebanji kare
(Mat 8.1-14; Mrk 1.40-45)

¹² Ndo ki rangi, Jeju in me bebo'ti kare, ningə dingəm kare ki banji rosi rɔ'a te non re. Loki oo Jeju ningə, osi ki takum'ne nanga non'a'ti, non ki do'a'ti ene: «Burəbe re in ndigi ə a adi banji lə'm ur, kadi rɔ'm ar njay.»¹³ Jeju ulə ji'ne odi'n'ə ningə el'ə ene: «M'ndigi ə, kadi banji lə'i ur adi ro'gi ar njay.» Ningə tanan'ti non par ə banji ur adi ro'a ar njay.¹⁴ Go'ti, Jeju ad'a ndu'ne ene: «Ononyi kadi elta'a de madi ə aw oji rɔ'i njekujənyamosi kadikare, ningə adi kadikare kujənyamosi kar rɔ toki ndukun lə Moji dəji'n. Ra be kadi gəri toki banji lə'i ur adi ingə lapiya.»*¹⁵ Tɔbar lə Jeju sanan ki lo lo adi de'gi rei kadi n'oyi ta li'ə ge kadi aji'n'de do monyi'gi'ti lə'de ge.¹⁶ Nan Jeju ɔr rɔ'ne aw lo'gi'ti ki to dilə tado kelta ki Luwə.

Jeju adi lapiya njerokoy njururu
(Mat 9.1-8; Mrk 2.1-12)

¹⁷ Ndo kare Jeju isi ndo nya de'gi ningə, *Parisi'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə sii dann de'gi'ti non tɔ. De'gi in ki ngann be'gi pəti ki donangi Galile'ti, ki donangi Jude, ki bebo Jerujalem. Burəbe oji togi'ne me kaji nje monyi'gi'ti.¹⁸ Lo kin'ti, de'gi madi oti de kare ki rɔ'a oy njururu me nya koti njemonyi'gi'ti rei si'ə rɔ Jeju'ti. Sangi row kadi n'awi si'ə kəy n'iləi'ə non Jeju'ti.¹⁹ Nan gəri row ki kadi awi si'ə el, tado de'gi in ngayn. Be ə, alai taa, rai bolo do kəy'ti ningə, tuyi njemonyi ki nya koti njemonyi'gi ki kulə, iləi'ə dann bulə de'gi'ti non Jeju'ti.²⁰ Loki Jeju oo kunme lə'de ningə, el dingəm ene: «Majel'gi lə'i in ki k'inyə go kɔ.»²¹ Njendo ndukun'gi lə Luwə ki Parisi'gi iləi rɔ'de mərita ningə eli eyina: «De'ə kam in nan ə elta ki mal do Luwə'ti be wa? Luwə ki kar'ne ba par ə asi k'inyə go majel'gi lə de'gi kɔ. De ki rangi goto.»²² Jeju gər mərta'gi lə'de ki me'de'ti adi el'de ene: «Tado ri ə isi mərita ki be kin me'se'ti wa?»²³ Nya ki ra ə ngan ngayn el wa? Kel de kin kene: «Majel'gi lə'i in ki k'inyə go kɔ» ə ngan ngayn el eke kel'ə kene «Ində taa ə njiy ə ngan ngayn el wa?»²⁴ Re in be ə, m'a m'oji'se kadi in gəri toki m'in Ngonn De, m'aw ki togi donangi'ti ne, kadi m'inyə'n go majel'gi lə de'gi kɔ.» Ningə, Jeju el njerokoy njururu ene: «Ində taa, un tuwə lə'i, ə aw be.»²⁵ Tanan'ti non, dingəm kakin ində taa takum de'gi'ti pəti, un tirə ki kete to'ti, ə te aw be ki kulə toji do Luwə'ti ta ne'ti.²⁶ De'gi pəti, nya kin əti'de bol adi uləi toji do Luwə'ti. Bol rosi me'de adi eli eyina: «J'oo nya ki mbah bone.»

Jeju bar Lebi
(Mat 9.9-13; Mrk 2.13-17)

²⁷ Go'ti Jeju te ningə nyi oo de kare ki njetalambo kadi nje konbe'gi ki bari'ə Lebi isi me kəy taa lambo'ti. Loki oo Lebi ningə el'ə ene: «Un go'm.»²⁸ Ningə Lebi inyə nya'gi pəti ə ində taa un go Jeju.

²⁹ Go'ti, Lebi ra nyakusɔ kibo ngayn me kəy'ti lə'ne bari'n Jeju. Lo nyakusɔ'ti kin, njetalambo'gi ki ndəgi de'gi ki rangi in se'de nan'ti non.³⁰ Parisi'gi ki njendo ndukun'gi lə'de bari'ta, eli njendo'gi li'ə eyina: «Ra bann ə isi soi nya ge anyinan nya ge ki njetalambo'gi ki ndəgi njeramajel'gi wa?»³¹ Jeju un ta el'de ene: «In de'gi ki njemonyi'gi ə a sangi de ki njera de monyi, um in nje rɔ ngan'gi ə a sangi de ki njera de monyi el.³² Ningə, m're tado bar de'gi ki dana el, nan m're tado bar de'gi ki njeramajel'gi yo kadi inyəi gorow njiyə'de ki majel.»

Nyando lə Jeju aw nan'ti ki kəki nyando lə Parisi'gi el
(Mat 9.14-15; Mrk 2.18-20)

³³ Nje ki madi'gi eli Jeju eyina: «Taa taa, njendo'gi lə Jan Batisi in ki njendo'gi lə Parisi'gi isi ogi rɔ'de nyakusɔ taa isi elita ki Luwə tɔ, ə nje ki yan'i'gi isi soi nya ge, anyinan mann ge.»³⁴ Ə Jeju el'de ene: «Ke de'gi ki bari'de lo nyakusɔ tanan'ti a ogi rɔ'de nyakusɔ ki mann kanyi wa? Dəkagilo ki nje taa dene isi'n se'de nan'ti kin, asi kəgi rɔ'de nyakusɔ el.»³⁵ Ndo'gi a re non kadi a uni'ə ta'de'ti ningə to, a ogi rɔ'de nyakusɔ.

Nyando lə Jeju aw nan'ti ki kəki nyando lə Parisi'gi el
(Mat 9.16-17; Mrk 2.21-22)

* 5:14 5.14 Ki go jibəl ra'a'ti lə Juwipi'gi, njebanji in de ki de'gi oyi'ə kadi ar njay el, adi asi kadi aw lo nyara'gi'ti ki bar tɔ Luwə el.

³⁶ Jeju el'de kujita kare ene: «De a gangi ta ku ki sigi kadi ilə'n kum in ki kəko el. Re in be ə, ku ki sigi in ki gangi kə, ningə ta ku ki sigi kakin uwəi nan ki ki kəko el bay tə, adi joo pəti təl nya ki tuji. ³⁷ Taa de a un yiwi kandi nju ki in el bay uti me mbu ndar'gi'ti ki kəko el. Re in be ningə, loki yiwi a in ningə mbu ndar'gi a nduwi, kadi yiwi lo kə. Ningə mbu ndar'gi təli nya ki tuji kə. ³⁸ Be ə, re yiwi kandi nju in el bay ningə, maji kadi mbu ndar'gi in ki sigi taa. ³⁹ Loki de anyi yiwi kandi nju ki in mayinu ningə, a ge in ki in ngosine bay el nga. Tado de'gi eli eyina: "Yiwi ki in mayinu ə maji".»

6

Ta lə Jeju do ndo kərkon'ti

(Mat 12.1-8; Mrk 2.23-28)

¹ Ndo kare Jeju ra dər me ndo game'gi'ti. In ndo kərkon lə Juwipi'gi. Ningə, njendo'gi li'ə ki in si'ə, gangi do ko'gi ji'de'ti təmi soi. ² Parisi'gi madi eli'de eyina: «Ra bann ə rai nya ki kadi de ra ndo kərkon'ti el be wa*?» ³ Jeju el'de ene: «Ingi tudəi nya ki ngar Dabidi ra loki bo ra'a ki de'gi ki go'ə'ti kin adi gəri maji. ⁴ Dabidi ur me *Kəyku'ti lə Luwə, un mapa ki de'gi adi Luwə kadikare'ti so†, ningə təl'n adi de'gi ki go'ə'ti soi tə. Soi mapa ki in nya ki maji kadi njekujənyamosi kadikare'gi par ə soi‡.» ⁵ Jeju təl el'de bay ene: «Ngonn de in be nje ndo kərkon.»

Jeju adi lapiya dingəm ki ji'ə oy njururu

(Mat 12.9-14; Mrk 3.1-6)

⁶ *Ndo kərkon ki rangi, Jeju aw kəykawnan'ti lə Juwipi'gi, ndo nya de'gi. Ningə dingəm kare ki ji'ə oy njururu in me kəykawnan'ti non. ⁷ Njendo ndukun'gi ki Parisi'gi sii keke isi indəi kum'de kadi n'oyi ke Jeju a adi dingəm kin lapiya ndo kərkon'ti lə Juwipi'gi wa? In ta bolo ki isi sangi kadi lə'i ta do'a'ti. ⁸ Nan Jeju gər mərta'gi lə'de, adi el dingəm ki ji'ə oy njururu kakin ene: «Ində taa, ra dana ne be takum de'gi'ti pəti.» Dingəm ində ra taa. ⁹ Ningə Jeju təl dəji ndəgi de'gi ene: «Ri ə in gorow'ə'ti kadi de ra ndo kərkon'ti wa? Kadi de ra maji eke kadi ra majel? Kadi de nagi madi'ne ta yo'ti eke kadi inyə adi tuji kə wa?» ¹⁰ Jeju ində kum'ne gon'n'de ba pəti, ningə el dingəm kakin ene: «Surə ji'i». Dingəm surə ji'ne, ningə ji'ə təl to maji kare. ¹¹ Wongi təl njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, adi elinan ta dann'de'ti do nya'ti ki kadi n'rai ki Jeju.

Jeju mbəti njendo'gi lə'ne ki do'gi gidə in joo

(Mat 5.1, 10.1-4; Mrk 3.13-19)

¹² Me ndo'a'gi'ti kin, Jeju aw do mbal'ti tado kelta ki Luwə. Elta ki Luwə kondə'ti biti lo ti. ¹³ Loki lo ti, Jeju bar njendo'gi lə'ne. Ningə mbunə njendo'gi'ti kin ə, mbəti'de do'gi gidə in joo, bar'de njekawkulə'gi. ¹⁴ Adi in Simon, ki ində to'a nan Piyər, ki ngonnkon'a Andire, ki Jaki, ki Jan, ki Pilipi, ki Batilemi, ¹⁵ ki Matiye, ki Tomasi, ki Jaki, ki ngonn lə Alpe, ki Simon ki bari'ə nje rə tado kingə do lə be lə'ne, ¹⁶ ki Judi ki ngonn lə Jaki, taa Judasi Isikariyoti, ki njekundo Jeju tə.

Jeju aji njemonyi'gi dann bulə de'gi'ti

(Mat 4.24-25; Mrk 3.7-11)

¹⁷ Jeju in ki njendo'gi do mbal'ti re te lo'ti ki gidə asi nan maji ningə, ingə bulə de'gi njendo'gi lə'ne, ki bulə de'gi ngayn ki in dənangi Jude'ti ge, nje k'in bebo Jerujalem'ti ge, nje k'in bebo'gi'ti ki kadi ba'ti ki Tir ge, ki Sidon ge. Rei tado koo ta lə Jeju ge kadi aji'de do monyi'gi'ti lə'de ge. ¹⁸ Nje ki ndil'gi ki majel yəti hangal'de ingəi lapiya tə. ¹⁹ Ningə bulə de'gi pəti sangi kadi n'odi rə'a, tado to'gi madi isi te rə'a'ti adi'de lapiya.

Majikur ki kumtondoo

(Mat 5.1-12)

²⁰ Jeju un kum'ne oo'n njendo'gi lə'ne ningə el'de ene: Majikur in lə njendo'gi, tado Konbe lə Luwə in yan'se. ²¹ Ingi ki bo isi ra'se bone, in nje majikur, tado lo ti ə a ndanni. Ingi ki sii nonyi bone, in nje majikur, tado lo ti ə a kogi. ²² Majikur in lə'se loki de'gi isi mbəti'se, de'gi isi tuwəi'se, de'gi isi taji'se, de'gi isi eli ta'gi ki majel do'se'ti, tado lə'm m'in *Ngonn de. ²³ Ndo ki nya'gi kin tei do'se'ti ə, maji kadi rai ronel, turi jagira, tado nyakugə goji'se in ngayn dərən'ti. Tado in be ə kaw'de'gi adi kon njekeltakita Luwə'ti kete. ²⁴ Nan in njenyakingə, in nje kumtondoo. In nje kumtondoo tado ingəi nya solme lə'se nga.

* 6:2 6.2 Tekitaga 34.21 † 6:4 6.4 1 Samiyel 21.2-7 ‡ 6:4 6.4 Lebitiki 24.9

²⁵ Ingi ki bone ndanni, in nje kumtondoo, tado lo ti ə bo a ra'se.

Ingi ki bone isi kogi, in nje kumtondoo, tado lo ti ə a uwəi ndoo ge a nonyi ge.

²⁶ Ingi ki de'gi isi elita ki maji maji do'se'ti, in nje kumtondoo, tado in be ə kaw'de'gi rai ki nje bar ro'de njekeltakita Luwə'ti nan ingi el.

Ndigi njeban'gi

(Mat 5.39-47)

²⁷ Ningə ingi ki isi oyi ta lə'm, nan m'in m'el'se kadi in ndigi njeban'gi lə'se, rai maji ki nje ki isi osi'se ta. ²⁸ Njangi do nje ki isi manni'se, ə elita ki Luwə tado nje ki isi eli ta'gi ki majel do'se'ti.

²⁹ Re de ində dow kot'i ki kare ə, yəti dowə ki rangi ad'a bay. Re de taa ku ki ngal lə'i ə, ad'a in ki goji do'ti. ³⁰ De ki ra ki dəj'i nya ə ad'a, ningə de taa nya lə'i ə dəji go'ə el to. ³¹ Nya'gi ki in ndigi kadi de'gi rai adi'se kin ə, rai kah'a'ti inbe kin adi'de to. ³² Kin ə in ndigi nje ki ndigi'se to par ə, oyo ri ə kadi de ra'se wa? De a ra'se oyo el, tado njeramajel'gi kaa ndigi nje ki ndigi'de to. ³³ Kin ə rai maji ki nje ki rai'se maji par ningə, oyo ri ə kadi to de ra'se wa? De a ra'se oyo el, tado njeramajel'gi kaa rai toki rai kin be to. ³⁴ Kin ə adi nje ki gəri maji kadi a ugə'se fang'a par gogi ə tunəi'se nya ningə, oyo ri ə kadi de ra'se wa? De a ra'se oyo el, tado njeramajel'gi kaa, adi nje ki gəri maji kadi a ugə'de kor nya lə'de gogi par ə tunəi'de nya to. ³⁵ Nan ingi, maji kadi in ndigi njeban'gi lə'se, rai maji ki non par, ə adi de'gi tunəi'se nya nan kanji kadi indəi me'se do kingə'ti gogi el. In be ə a ingəi nyakugə goji kibo, taa a in ngann lə Njekisi do nya'gi'ti pəti to. Tado in njera maji ki de'gi ki gəri ra oyo el ki de'gi ki nje me majel.

³⁶ Maji kadi in njera maji ki ngayn toki Baw'se Luwə in njera maji ki ngayn kin be to.

Gangi ta do de'gi'ti el

(Mat 5.48, 7.1-12, 15.14, 10.24-25, 7.3-5)

³⁷ Gangi ta do de'ti el, ningə Luwə a gangi ta do'se'ti el to. Uwəi de ki ta el, ningə Luwə a uwə'se ki ta el to. Inyəi go majel lə'de ko, ningə Luwə a inyə go majel lə'se ko to. ³⁸ Adi, ə Luwə a adi'se to. Luwə a buki bol ku'ti lə'se kadi rosi maji: a yəki, mbisə jigi jigi, buki kadi rosi re puu ko. Tado nya ki mboji'n adi de'gi kin ə Luwə a mboji'n adi'se to.

³⁹ Ningə Jeju təl el'de ta kare me kujita'ti bay ene: «Njekumto a ndor njekumto madi'ne bann wa? A ndor'co el, tado re ndor'co ə a osi joo pəti me be'ti. ⁴⁰ Njendo in do be'ne'ti el, re in njendo ki be'ə ndo'ə nya berere berere maji ningə, a to to be'ne be.

⁴¹ «Ra bann be ə, oo bunə mu ki to kum ngonkon'i'ti yo, ə oo kagi ki boi ki to yan'i'ti inbe kin el wa? ⁴² Nan in, oo kagi ki boi ki to kum'i'ti kin el par ə, ki gorow ki bann ə a asi kadi el ngonkon'i ene: "Ngonkon'm, adi m'un bunə mu ki to kum'i'ti kin" wa? In njekədikum de'gi, un kagi ki boi ki kum'i'ti kin ningə to, a oo lo ar njay kadi un'n bunə mu ki kum ngonkon'i'ti.

Kagi ki kanda

(Mat 12.33-37, 7.16-21)

⁴³ «Kagi ki maji ki kadi a andi kandi ki majel goto, taa kagi ki majel ki kadi a andi kandi ki maji kaa goto to. ⁴⁴ In ki kandi kagi ki sow do kaga kin ə a gəri'ə'n'ə. De a uje kandi mbay do konn par'ti el, taa de a uje kandi kom kagi do dole'ti el to. ⁴⁵ De ki maji, ingə kulə ra'ne ki maji me nyara ki maji'ti ki to me'ə'ti. Ningə de ki majel, ingə kulə ra'ne ki majel me nyara ki majel'ti ki to me'ə'ti to. Tado ta'gi ki te ta de'ti in nya'gi ki rosi ngarme'ə.

Təl ro go ndu'ti

(Mat 7.24-27)

⁴⁶ «Ra bann ə bari'm'in "Burəbe, Burəbe" ə rai nya ki m'el'se el wa? ⁴⁷ De ki ra ki re ro'm'ti, oo ta lə'm, ə təl ro'ne go'ti ningə, in de ki to to de ki m'a m'el'se ta li'ə kam be. ⁴⁸ To to de ki njera kəy, ki ur be do gadi'ti adi ow maji, bay taa, ində ginn kəy'ti kin be. Loki mann in ningə, mann kon lo re un kəy kakin, nan asi kadi to kəy kakin el, tado ində adi ngan maji. ⁴⁹ Nan de ki oo ta lə'm, ə təl ro'ne go'ti el, to to de ki ində kəy lə'ne donangi'ti taa ne kare, ki kanji kur be kində ginn'ə'ti be. Loki mann kon re un kəy kakin ningə, nden ba bay par ə kəy budi nanga mur mur ko.»

7

Jeju aji ngonn njekulə lə kibo ki do njero'gi ki bu
(Mat 8.5-13; Jan 4.46-54)

¹ Loki Jeju el ta'gi kin pæti bulø de'gi ningø, oti aw Kapernayim'ti. ² Me bæ'ti kin, kibo dō njero'gi'ti ki bu aw ki njekulø lø'ne kare ki in monyi, to ta koy'ti. Ningø in ngonn njekulø ki bæ'ø ge ta li'ø ngayn. ³ Bæ ø, loki kibo læ njero'gi kakin oo ta læ Jeju ningø, ulø ngatøgi'gi madi, ki in ngatøgi, læ Juwipi'gi, adi'de awi ingøi Jeju kadi dæji'ø adi re se'de aji ngonn njekulø lø'ne kin. ⁴ Loki rei ingøi Jeju ningø, nonyi dō'a'ti ki nja nan'ti nan'ti eyina: «Dingøm kin, in de ki asi kadi in ra si'ø me nya dæji'ti li'ø kin, ⁵ tado ndigi'je j'in Juwipi'gi ngayn, taa in tō ø ra køykawnan læ Juwipi'gi adi'je.» ⁶ Ø Jeju oti aw se'de. Awi, loki indøi dō køy ndækba ningø, kibo læ njero'gi kakin ulø madi'ne'gi madi adi awi eli Jeju eyina: «Burøbe, in ndøji rō'i el. M'in m'asi kadi ur me køy'ti læ m el. ⁷ In tado kin ø, m'inbe m'oo rō'm kadi m'asi kaw rō'i'ti el. Nga ningø, m'dæj'i kadi elta kare par ø ngonn njekulø lø'm a ingø lapiya. ⁸ M'el be tado, m'in ki dō'm m'in ginn tōgi'ti læ nje ki dō'm'ti, ningø m'aw ki njero'gi ginn tōgi'ti læ m tō. Adi re m'el ki kare m'ene: "Aw!" ningø aw; re m'el ki nungi m'ene: "Re!" ningø re; kin ø m'el ngonn njekulø lø'm m'ene: "In ra nya kin be!" ningø ra nya'a kakin tō.»

⁹ Loki Jeju oo ta'gi kin ningø, piti kibo læ njero'gi kakin, ningø tøl kum'ne ki dō bulø de'gi'ti ki a njiyøi go'ø'ti, el'de ene: «Adi m'el'se, ko kunme ki be kin, dōnangi ki Isirayel'ti inbe kaa, m'ingø el bay.» ¹⁰ Loki njekawkulø'gi eyina n'teli bæ ningø nyi ingøi ngonn njekulø kakin, ingø lapiya adi isi kare.

Jeju adi ngonn ki basa ki Nayim tosi ndøl

¹¹ Jeju oti non aw bæbo'ti ki tō'a nan Nayim. *Njendo'gi li'ø ki bulø de'gi ngayn uni go'ø ai si'ø. ¹² Loki rei tei ndækba ki tarow ki ur ki me bæ'ti kakin ningø, de'gi isi ai ki de ki oy kadi duwi'ø. De ki oy kakin in ngonn læ dene ki njengawkoy kare be. In ngonn'o ki dingøm ki kareba bæ, adi bulø de'gi ngayn ki me bæ'ti, isi dani dene kakin lo duw ngonn'o'ti. ¹³ Loki Jeju oo dene kakin ningø, to rō'a ngayn adi oo kumtondoo li'ø, adi el ene: «Non el.» ¹⁴ Jeju aw kadi køsi ninn'ti, ulø j'i'ne o'di'n. Njekoti ninn'gi rai nangi, ningø Jeju el ene: «Basa, m'el'i kadi indø taa!» ¹⁵ Ningø njekoy in sii taa, ø ulø ngirø kelta. Jeju tøl ulø j'i kon'a'ti. ¹⁶ De'gi pæti, nya'gi kin øti'de boi, adi uløi tōji dō Luwø'ti eyina: «Njekeltakita Luwø'ti kare kibo te dann'je'ti ne: Luwø re ra ki de'gi lø'ne.» ¹⁷ Nya ki ra nya kin, poy'ø asi dōnangi ki Jude pæti ki ngann bæ'gi ki gugi dō'a.

Jan Batisi dæji ta ki dō Jeju'ti

(Mat 11.2-6)

¹⁸ Njendo'gi læ Jan ori'ø poy nya ki ra nya kin adi'ø oo, ø Jan ðar njendo'gi lø'ne joo, ¹⁹ ulø'de rō Burøbe'ti adi dæji'ø eyina: «In ø in Kirisiti De ki Luwø mbøt'ø ki maji kadi a re kakin eke, in nanyi non bay kadi to j'i nginø wa?» ²⁰ Loki rei tei rō Jeju'ti, eli'ø eyina «In Jan Batisi'ø ulø'je ki rō'i'ti kadi j'i dæji ke "in in ø in Kirisiti ki maji kadi a re kakin wa ke, in nanyi non bay kadi to j'i nginø wa?"»

²¹ Døkagilo'ø'ti inbe ki isi dæji'ø ta kin, Jeju isi aji njemonyi'gi ngayn num, nje mote'gi num, isi tuwø ndil'gi ki majel dō de'gi'ti num, taa adi njekumtō'gi ngayn oyi lo num tō. ²² Ningø ulø njekulø'gi læ Jan ene: «Ai eli Jan nya'gi ki kum'se ki mbi'se oo kin. Oyi ne kadi njekumtō'gi oyi lo, nje mote'gi njiyøi maji, njebanji'gi ingøi rō ki ar njay, nje mbiboy'gi oyi ta, njekoy'gi indøi taa lo koy'ti, taa Poyta ki maji øsi mbi njendoo'gi'ti tō. ²³ De ki inyø ta kunme'ne el, in nje majikur.»

Jeju elta ki dō Jan'ti

(Mat 11.7-11)

²⁴ Loki njekawkita'gi læ Jan tæli awi, Jeju ulø ngirø kelta ki dō Jan'ti bulø de'gi. Jeju dæji'de ene: «In ri ø awi gonyi diølø'ti wa? In gakira ki nøl isi aw si'ø ki yo ge ki ne ge kin wa? ²⁵ A re in in el ø, in ri ø ai gonyi wa? In dingøm ki o ku ki ndole maji kin wa? Nga nje ki oyi ku toðar, ø sii lo'gi'ti ki söl løm, sii ginn køy'ti læ ngar'gi. ²⁶ Eke in ri ø ai gonyi wa? Re in njekeltakita Luwø'ti ø ai oyi'ø ø, m'ene oyo, in de ki utø njekeltakita Luwø'ti bay. ²⁷ Tado in ø in de ki njekawkita ki Makitu læ Luwø elta ki dō'a'ti ene: "M'a m'ulø ki njekawkita lø'm nonyi'ti. M'ulø kadi te tarow nonyi'ti*." ²⁸ M'el'se kadi in gøri toki dann de'gi'ti pæti ki dene oji'de kin, de kibo utø Jan goto. Nan ki ngosine kin, de ki in ki du ngayn me Konbe læ Luwø bo utø Jan. ²⁹ De'gi pæti ki oyi ta li'ø, nan'ti ki njetalambo'gi gøri kadi Luwø ra nya ki dana, adi adi Jan ra'de batøm. ³⁰ Nan Parisi'gi ki njendo ndukun'gi øsi nya ki Luwø indø dō'a dana tado lø'de ngørøngi, adi mbeti kadi Jan ra'de batøm. ³¹ M'oo de ki kadi m'un'ø m'oji'n de'gi ki døkagilo'ti ki bone kin el, taainan ki nan wa kaa m'gør el. ³² M'oo kadi taainan nan ki ngann'gi ki dō ki sii tambalo'ti, ðari nan ki yo ge ki ne ge eyina: "Ji kol nal kadi ndami ø mbæti ndam, j'osi pa yo kadi nonyi ø mbæti non." ³³ Jan Batisi re, ø sō mapa el num anyi yiwi kandi nju

* 7:27 7.27 Mal 3.1

el num, ningø eli eyina: “Dò’a majel.”³⁴ Æ Ngonn de re, so nya num, anyi num, ningø teli eli eyina: “In ki nje kuso nya kèdi ki nje nya kanyi, ki uwø madi ki njetalambo’gi ki njeramajel’gi,” bay to.³⁵ Nan nje taa gosi læ Luwø, gøri kadi gosi læ Luwø in gosi ki dana.»

Jeju aw me køy’ti læ Parisi kare ki bari’ø nan Simon

³⁶ Parisi kare bær Jeju kadi aw so sø’ne nya. Be ø, Jeju aw isi si’ø ta nya kuso’ti.³⁷ Lo kin’ti, dene kare ki me bebo’ti kin te non re. In dene ki njera kaya, ø gær kadi Jeju isi køy læ Parisi ki bari’ø Simon kin non. Re ki ku mbal ki hu ki øti maji rosi.³⁸ Dene isi go Jeju’ti, nja’a’ti, ki mann non kum’ne’ti. Yom nja Jeju ki mann kum’ne, ningø bær ki bisi dø’ne. Go’ti, tøl njuw nja Jeju, ningø øy hu ki øti maji kakin søm’ti.³⁹ Lo kin’ti, Parisi ki bær Jeju bæ læ’ne kakin el me’ne’ti ene: «Kin ø re dingøm kin in njekeltakita Luwø’ti toki rota’ti ø, asi kadi a gær dene ki isi dø’o kin, asi kadi a gær toki in njera kaya.»⁴⁰ Æ Jeju el’ø ene: «Simon, m’aw ki ta kare ne kadi m’el’i.» Nga a Simon ilø Jeju’ti ene: «Njendo de’gi, el’m.»⁴¹ Ningø Jeju el’ø ene: «Dingøm kare adi nar de’gi joo, indø kirø’ti. Ki kare kadi a ugø kirø ki lo kulø ki ndø bu mi, ø ki nungi kadi in kadi a ugø kirø ki lo kulø’ti ki ndø do mi to.»⁴² Nan loki asi kadi ugø kirø kakin dø’de’ti el, dingøm ki nje nar kakin inyø kø kigo memaji’ti adi’de joo pøti. Eke dann de’gi’ti ki joo kin, in ki ra a ndigi dingøm ki nje nar kin ngayn wa?»⁴³ Ningø Simon ilø Jeju’ti ene: «Ta læ’i in rota. M’oo kadi in in ki nar ki dø’a’ti in ngayn ø bæ’ø inyø kø kigo memaji’ti kin ø a ndigi nje nar kin ngayn.» Æ Jeju el’ø ene: «Ta læ’i in rota.»

⁴⁴ Ningø tøl kum’ne ki dø dene’ti kakin, ningø el Simon ene: «Oo dene kin wa? M’re bæ læ’i, ø mann ki kare kaa mbøl dø nja’m’ti el, nan in, nyom nja’m ki mann kum’ne, taa bær ki bisi dø’ne bay.⁴⁵ In uwø’m ki ro’i’ti ki kindø kòtinan nan’ti el, nan in, loki m’ur køy nu, ra kulø kindø kòti’ne yan’m’ti togi’n nja’m uwø’m ki ro’ne’ti.⁴⁶ In uri hu ki øti maji dø’m’ti el, nan in mbøl hu ki øti maji gidì njam’gi’ti.⁴⁷ Be ningø, m’a m’el’i toki in ki gorow majel’gi li’ø ki ngayn ki k’inyø kin ø, øji’n ndiginan ki øti bøl kin. Ningø de ki majel’gi li’ø in ki k’inyø go kø ngayn el, a toji ndiginan ki ngayn el to.»⁴⁸ Æ Jeju el dene kakin ene: «Majel’gi læ’i in ki k’inyø go kø kad’i.»⁴⁹ Lo kin’ti, de’gi madi ki sii si’ø ta nyakuso’ti uløi ngirø kel me de’ti eyina: «De kin in nan ø aw biti kadi inyø go majel læ de’gi kø wa?»⁵⁰ Nan Jeju el dene ene: «Kunme læ’i aj’i, aw ki lapiya.»

8

Dene’gi ki njiyøi go Jeju’ti

¹ Go’ti, Jeju aw ki bebo’gi ki bebo’gi, ki ngann bæ’gi ki ngann bæ’gi, elta, ilømbør Poyta ki maji ki øjido konbø læ Luwø. Njendo’gi li’ø ki døgi gidø in joo in si’ø nan’ti.² Taa, dene’gi madi ki ndøki Jeju tuwø ndil’gi ki majel dø’de’ti kø ge, in ki adi’de lapiya dø monyi’gi’ti læ’de ge kin kaa in non to. Adi in Mari ki Magidala ki ndøki Jeju tuwø ndil’gi ki majel siri dø’a’ti kø kin num,³ Jann ki ne Suja, ki in dingøm ki njengøm nya læ Erodi kin num, Sujann num, taa ndøgi dene’gi ki rangi ngayn bay to. In kin ø in dene’gi ki njera ki Jeju ki nyakingø’gi læ’de.

Kujita ki dø njeduw nya’ti

(Mat 13.1-9; Mrk 4.1-9)

⁴ Bulø de’gi ki in ki bebo’gi ki dangi dangi kawinan ki dø Jeju’ti, ø Jeju el’de kujita madi ene:⁵ «Njendoo kare aw kadi duw kø nya. Ningø døkgילו ki a ilø’n kø nya, kandi kø’gi madi tosi dø row’ti, adi de’gi njiyøi dø’ti, yøl’gi turi kaki.⁶ Kandi kø’gi madi tosi døangi wor’ti, adi loki mbi’ø’gi ene n’tøi ningø teli tuti kurum, tado loki søl ki kadi uløi ngirø’de’ti goto.⁷ Kandi kø’gi ki nungi tosi dann konn’gi’ti, adi konn’gi togi se’de nan’ti, teli ndømi’de mbøl.⁸ Nan kandi kø’gi madi, tosi døangi’ti ki maji, adi togi, kandi’de tei. Dø’a ki kare andi asi bu bu.» Nga ningø Jeju tolta ta læ’ne kin ene: «De ki aw mbi’ne tado koo’n dø ta ningø, kadi oo dø ta kin maji!»

Ginn nya ki Jeju el’n ta me kujita’ti

(Mat 13.10-17; Mrk 4.10-12)

⁹ Njendo’gi læ Jeju døji’ø eyina ke kujita kin me’ø in ri wa?¹⁰ Æ Jeju ilø’de’ti ene: «Ingi, Luwø te ki dø nya ki to lo kiyø’ti ki øjido Konbø læ Luwø adi in gøri, nan ndøgo’gi, nya kin in ki køjì’de ki kujita, tado kadi:

“Re kum’de oo lo maji kaa øyi nya el,

Mbi’de oo dø ta maji kaa gøri me’ø el.*”»

* 8:10 8.10 Ejay 6.9

Jeju or me kujita ki do njeduw nya'ti
(Mat 13.18-23; Mrk 4.13-20)

¹¹ Jeju el njendo'gi la'ne ene: «Kujita kin, me'ə o to kin: Kandi ko, in ta la Luwə. ¹² In ki tosi do row'ti, in de'gi madi ki oyi ta la Luwə, ningə Su re or ta ki oyi kakin me'de'ti ko, nan to panyata in uni me'de adi Jeju kadi ingəi kaji. ¹³ Kandi ko ki tosi donangi wor'ti, in de'gi ki oyi ta la Luwə ningə, taai ki ronel, nan lo kadi ta kin ulə ngirə'ne me'de ngan goto. Uni me'de ngonn kagilo ki nden be par, nan loki kon'gi rei ningə, inyəi go kunme la'de ko. ¹⁴ Kandi ko ki tosi dann konn'ti, in de'gi ki oyi ta, nan go'ti, me ki ra sururu, ki nya maji'gi, ki koo maji ro ki donangi'ti ne ogi'de kadi togi gangi me kunme'ti la'de ə gəsirəi. ¹⁵ Ningə kandi ko ki tosi donangi'ti ki maji, in de'gi ki oyi ta la Luwə ki ngar me'de ki maji, ngarme ki rəta'ti, ningə ngəmi me'de'ti, uwəi togi'de ba, adi kandi kulə la'de te.

Kujita ki do kunj'i'ti
(Mrk 4.21-25)

¹⁶ «De a ində por lambi'ti kadi dow ngo do'ti el, taa ində ginn tirə'ti el to. A ində do nya'ti taa, kadi de'gi uri kəy ningə, oyi lo ki kunj'ə. ¹⁷ Nya ra ki gidi kuwə, ki ginn'ə a te el goto. Tado nya ki to lo kiyə'ti, ki ginn'ə a te el goto to. ¹⁸ Maji kadi uri mbi'se maji oyi do ta ki isi oyi, um kadi oyi ki non be el. Tado de ki aw ki nya ji'ne'ti, a adi'ə do'ti bay. Nan de ki nya li'ə goto kaa, in ki ndikiri inbe ki ində me'ne do'ti kin kaa, a tai ji'ə'ti inbe bay.»

Kon Jeju ki ngannkon'a'gi
(Mat 12.46-50; Mrk 3.31-35)

¹⁹ Kon Jeju ki ngannkon'a'gi rei kadi n'oyi'ə, nan lo kadi tei ro'a'ti goto tado bulə de'gi ki in ngayn. ²⁰ Ə eli'ə taa eyina: «Kon'i ki ngannkon'i'gi rai taga non, gei koyi nu.» ²¹ Ningə Jeju təl el'de ene: «Kon'm ki ngannkon'm'gi ə in de'gi ki oyi ta la Luwə, ningə təli ro'de go'ti, ə rai kulə.»

Jeju ndangi nəl adi ra lokati
(Mat 8.18, 23-27; Mrk 4.35-41)

²² Ndo kare, Jeju ala me to'ti in ki njendo'gi la'ne, ningə el'de ene: «Adi ji gangi babo j'awi dowə'ti ki kare.» Ningə awi. ²³ Loki isi oyi to isi gangi ba kin ningə, Jeju to bi kanum. Ə nəl kibo ngayn oyi do ba'ti, ra adi mann rəsi to, in ta koy'ti. ²⁴ Lo kin'ti, njendo'gi rei ki ro Jeju'ti, ndəli'ə ki non ta'de'ti eyina: «Njendo de'gi, Njendo de'gi, j'isi j'oyi!» Loki Jeju ndəl, ndangi nəl'gi ki pungum mann'gi adi təli toi keke, lo to jijiji. ²⁵ Ningə el njendo'gi ene: «Kunme la'se to ra be to bay ə?» Nga ningə bol ra'de, nya kin əti'de bol ngayn adi dəji nan ta dann'de'ti eyina: «De inbe kam in nan ə nəl ki mann kaa el'de ta par ə təli ro'de go'ə'ti be wa?»

Jeju tuwə ndil'gi ki majel do dingəm'ti kare be
(Mat 8.28-34; Mrk 5.1-20)

²⁶ Jeju ingi ki njendo'gi la'ne rei tei donangi'ti ki Gerasa, ki ra ta be'ti ki Galile. ²⁷ Loki Jeju in me to'ti ur ki nanga ningə, dingəm kare ki me be'ti ki Gerasa, in non re ki ro Jeju'ti. In dingəm ki ndil'gi ki majel rai'ə. Asi dokagilo ngayn, dingəm kin ulə ku ro'ne'ti el num, isi be me kəy'ti el num. Lo kis'ə in do'bad'i'gi'ti par. ²⁸ Loki oo Jeju ningə, oyi nangi nja'a'ti, ningə elta ki ndu'ne ki boi ene: «Jeju, ki Ngonn la Luwə ki njekisi do nya'gi'ti pəti, in ri ə ge ro'm'ti wa? Nja'i ba, adi'm kon el.» ²⁹ El be tado Jeju adi ndu'ne ndil ki majel kadi te ro dingəm'ti kin ko. Nja ngayn ndil ki majel kin in ki dingəm kakin ningə ra'a. De'gi do'i'ə ki kulə gindi ge, uləi kangila gindi nja'a'ti ge, nan gangi kulə gindi'gi kin riw riw ə təti kangila gindi'gi kin nəsi nəsi ro'ne'ti ko, ningə ndil'gi ki majel oyi'ə adi aw ki dilələ dilələ. ³⁰ Ə Jeju dəj'ə ene: «To'i nan nan?» Anyi ilə Jeju'ti ene: «To'm nan bulə njero'gi.» Tado ndil'gi ki majel ngayn uri me'ə'ti. ³¹ Lo kin'ti, ndil'gi ki majel kakin nonyi do Jeju'ti kadi adi'de n'awi bolobə'ti ki do'boy'o goto. ³² Bulə kəsongi'gi rai lo'ti kin non ra soi nya do mbal'ti, ə ndil'gi ki majel kakin nonyi do Jeju'ti kadi adi'de n'awi me'de'ti. Anyi Jeju adi'de tarow kadi awi me'de'ti. ³³ Ndil'gi ki majel tei me dingəm'ti, awi uri me kəsongi'gi'ti kakin. Ningə nyi, kəsongi'gi bingəi nan kadi mbal'ti taa, tosi me ba'ti, anyinan mann oyi. ³⁴ Loki de'gi ki njengəm kəsongi'gi oyi nya ki ra nya kin ningə, anyinan awi me bebo'ti ki ngann be'gi, ori poy nya ki ra nya kin de'gi. ³⁵ De'gi tei ai kadi n'oyi nya ki ra nya kin. Be ə, loki rei tei ro Jeju'ti ningə, oyi dingəm ki ndil'gi ki majel tei me'ə'ti kakin, isi nja Jeju'ti. Oyi'ə kadi isi ki ku ro'ne'ti, ki hangal ki maji, adi əti'de bol. ³⁶ Nje ki rai lo nya'ti ki ra nya kin, ori madi'de'gi poy'o, toji row ki dingəm ki aw ki ndil'gi ki majel kin ingə'n lapiya. ³⁷ Lo kin'ti non be, de'gi ki donangi Gerasa'ti, bol təl'de, adi dəji Jeju kadi inyə donangi la'de ə aw. Ə Jeju al me

to'ti, tøl gogi. ³⁸ Dingəm ki Jeju tuwə ndil'gi ki majel do'a'ti kə kakin dəji Jeju kadi n'aw si'ə, nan Jeju tuwə. ³⁹ Ene: «In tøl aw bə, ɔr poy nya'gi pəti ki Luwə ra sə'i kin adi de'gi oyi.» Bə ə, dingəm aw iləmbər nya ki Jeju ra si'ə kin me bəbo'ti ba pəti.

Ta lə ngonn lə Jayrusi ki dene ki ta lə dene ki nje monyi mosi
(Mat 9.18-26; Mrk 5.21-43)

⁴⁰ Loki Jeju təl re, bulə de'gi uwəi'ə ki rə'de maji, tado pəti isi nginəi'ə. ⁴¹ Ningə nyi dingəm kare ki to'a nan Jayrusi, ki in njekundo kəykawnan lə Juwipi'gi in non re. Re osi nja Jeju'ti, non do'a'ti kadi re aw bə lə'ne. ⁴² Kadi aw bə lə'ne tado ngonn'o ki dene ki in kareba, bal'a in dōgi gidə in joo to ta koy'ti. Loki Jeju isi aw, bulə de'gi mborei'ə ki yo ge ki ne ge, lo kərkon goto. ⁴³ Dann bulə de'gi'ti kin, dene kare ki monyi mosi ad'a kon bal dōgi gidə in joo in non. Dene kin tuji nyakingə lə'ne kə pəti ji njera de'gi monyi'ti, nan de ki kadi ad'a lapiya goto. ⁴⁴ Dene re ndəkba rə Jeju'ti, ki row ki gidə'ti, ɔdi ta ku lə Jeju par ə, tanan'ti non, mosi gangi rə'a'ti. ⁴⁵ Low'ə'ti non Jeju dəji ene: «Nan ə ɔdi'm wa?» Ningə de'gi pəti manji'ə'ti eyina n'ɔdi'ə el. Nga ə Piyər el'ə ene: «Bərəbə, in de'gi ki rosi gid'i, ə mborei nu ki yo ge ki ne ge kin ə ɔdi nu.» ⁴⁶ Nan Jeju ene: «De madi ɔdi'm, m'gər kadi tōgi te rə'm'ti.» ⁴⁷ Loki dene oo kadi nya ki n'ra kin Jeju gər ningə, dadi par par, osi nja Jeju'ti. Ningə takum de'gi'ti pəti, ɔr go nya ki ra adi n'ɔd'n Jeju kin. Taa, ɔr'de go kingə ki ingə lapiya tanan'ti non par kin to. ⁴⁸ Ə Jeju el'ə ene: «Ngonn'm, kunme lə'i aj'i. Aw ki lapiya.»

⁴⁹ Loki Jeju ra elta ba bay ningə, de kare in bə lə njekundo kəykawnan lə Juwipi'gi re. Re el Jayrusi ene: «Ngonn'i oy, in ndōji Njendo de'gi el nga.» ⁵⁰ Nan Jeju ki oo do ta kin el Jayrusi ene: «Adi əti bəl el, un me'i par, ə a aj'i.» ⁵¹ Loki rei tei me kəy'ti, Jeju inyə tarow adi de ur kəy go ngonn'ti el. Adi Piyər num, Jan num, Jaki num, baw ngonn ingi ki kon ngonn num to par ə uri si'ə kəy go ngonn'ti. ⁵² De'gi pəti nonyi ge ndingə rə'de ge tado ngonn, nan Jeju el'de ene: «Nonyi el, ngonn oy el, to bi to to.» ⁵³ Anyi uwəi Jeju kogi, tado gəri kadi ngonn oy. ⁵⁴ Nan Jeju uwə ji ngonn, ningə bar'a ene: «Ngonn'm ki dene, ində taa.» ⁵⁵ Lo kin'ti, ngonn ki dene tosi ndəl, ndil'ə re rə'a'ti adi ində taa tanan'ti non. Anyi Jeju dəji'de kadi adi'ə nya so. ⁵⁶ Nya kin ra bəl njekoj'o'gi ngayn. Nan Jeju un ndu'ne kadi eli taa de madi el.

9

Jeju ulə njendo'gi lə'ne ki dōgi gidə in joo
(Mat 10.1-9, 11-14; Mrk 6.6-13)

¹ Jeju bar njendo'gi ki dōgi gidə in joo, adi'de tōgi konbə do ndil'gi ki majel'ti pəti, taa kadi aji nje monyi'gi to. ² Jeju ulə'de kadi iləi mbər Poyta ki maji ki ɔjido konbə lə Luwə, taa kadi adi lapiya de'gi to. ³ Ningə el'de ene: «Uni nya madi tado do row el num, uni kagi tosi el num, uni bəl el num, uni mapa el num, uni nar el num, taa kadi ai ki ku rə'se joo el num to. ⁴ Ə me kəy ki ra ki uri'ti ningə, a si səm'ti non biti kadi awi. ⁵ A re de'gi ki me bə'ti pəti uwəi'se ki rə'de'ti el ningə, loki isi tei me bə'ti kin ki taga ningə, indəi bu sa'gi ki nja'se'ti*, kadi to to nya ndəji ndu'de.» ⁶ Njendo'gi iləi do'de ai ki dəbə dəbə, iləi mbər Poyta ki maji taa aji njemonyi'gi ki lo lo to.

Ta ndōji Erodī do Jeju'ti
(Mat 14.1-2; Mrk 6.14-16)

⁷ Erodī ki in nje konbə dənang'i'ti ki Galile, oo poy nya'gi ki isi rai nya. Loki oo ningə, ta ndōj'ɔ do Jeju'ti, tado de'gi madi eli eyina: «In Jan Batis ə ində taa dann njekoy'gi'ti.» ⁸ Nje ki nungi eli eyina: «In Eli ki njekelta ki ta Luwə'ti ə te.» Nje ki rangi bay eli eyina: «In de'gi ki njekeltakita Luwə'ti ki kete'gi kin ə ki kare ində taa dann njekoy'gi'ti.» ⁹ Lo kin'ti Erodī el ene: «Jan, in m'inbə ə ndōki madi gangi do'a, nga in nan bay ə m'nji m'oo ta'gi ki be kin do'a'ti wa kaa m'gər el.» Anyi sangi kadi n'oo Jeju.

Jeju adi nyakusɔ dingəm'gi dər mi sɔi
(Mat 14.13-21; Mrk 6.30-44)

¹⁰ Loki njekawkulə'gi təl non rei ningə, ɔri Jeju poy nya'gi ki rai adi'ə oo. Ə Jeju ɔr'de, aw se'de gədikare kadi bəbo'ti ki bari'ə Betsayda. ¹¹ Nan bulə de'gi gəri go'de, adi ai go'de'ti. Jeju uwə'de ki rə'ne'ti, el'de ta ki do konbə'ti lə Luwə, taa aji nje'gi ki sangi lapiya lə rə'de to. ¹² Ningə loki kadi aw to ur, njendo'gi ki dōgi gidə in joo, rei rə Jeju'ti eli'ə eyina: «Inyə bulə de'gi kam adi awi ki ngannbə'gi'ti ki lo ndōɔ'gi'ti sangi lo to ge ki nyakusɔ ge, tado lo ki ji rai'ti ne kin, in lo ki de'gi gotoi'ti.» ¹³ Nan Jeju el'de ene: «Inbə'gi adi'de nya soi.» Ə njendo'gi eli eyina: «J'aw ki mapa mi ə kanji joo inbə

* 9:5 9.5 Ta lə kində bu ki nja'ti kə ə, gonyi Mat 10.14 ki ta ki do'ti ki in ginn'ti nanga.

be to par, adi re in be el wa ningə kadi j'inbe j'aw ji ndogi mapa tado lə bulə de'gi kin pəti wa ta.» ¹⁴ Dingəm'gi asi dər mi low'ə'ti non. Nan Jeju el njendo'gi ene: «Adi'de sii nanga, uwəi nan asi dō mi dō mi be.» ¹⁵ Njendo'gi rai toki Jeju el'n'de, adi adi'de sii nanga pəti. ¹⁶ Ə Jeju un mapa ki mi ki kanji ki joo kakin, ningə un kum'ne ki taa, elta ki Luwə kadi njangi dō nyakuso kin. Go'ti, Jeju uwə mapa'gi kakin gangi nan'ti, ə təl'n adi njendo'gi kadi lowəi bulə de'gi. ¹⁷ De'gi pəti soi nya ndani maji. Ningə, njendo'gi oyi ndəgi mapa ki kanji ki nanyi, kara dōgi gidə in joo bay.

Piyər gər kadi Jeju in Kirisiti
(Mat 16.13-21; Mrk 8.27-31)

¹⁸ Ndo kare Jeju isi elta ki Luwə gədikare, njendo'gi li'ə in si'ə nan'ti, ə Jeju dəji'de ene: «Bulə de'gi isi elita ki dō'm'ti toki m'in nan wa?» ¹⁹ Ə iləi'ə'ti eyina: «De'gi madi eli eyina in Jan Batisi, nje ki ndogi eyina in njekeltakita Luwə'ti Eli, nje ki rangi bay eyina in njekeltakita Luwə'ti ki kete kin, ə in ki kare dann'de'ti ində taa dann njekoy'gi'ti.» ²⁰ Ningə Jeju el'de ene: «Nga inbe'gi ki dō'se, eli eyina m'in nan wa?» Anyi Piyər ilə'ti ene: «In Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə.» ²¹ Jeju ilə ndu'ne ki tōgi'ne kadi elita kin de madi el.

Jeju elta koy'ne ki kində'ne taa lo koy'ti
(Mat 16.24-28; Mrk 8.34-9.1)

²² Jeju ilə dō ta'ti kin ene: «Maji kadi Ngonn de ingə kon ngayn, ngatōgi'gi lə Juwipi'gi, ki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki njendo ndukun'gi a mbəti'ə. De'gi a tōli'ə, nan ndo ki kon mutə tum ginn'ə ndo koy'o ningə, a te lo koy'ti.» ²³ Go'ti, Jeju el de'gi pəti ene: «Re de madi ndigi njiyə go'm'ti ningə, kadi oo rō'ne to nya madi el, kadi ndo'gi kare kare pəti inbe un kagidəsi koy lə'ne, ə re un go'm. ²⁴ Toki rōta'ti, de ki ge kajri rō'ne n'inbe dōnangi'ti ne a ilə rō'ne kō. Nan de ki ilə rō'ne kō tado lə'm, a aji rō'ne tō. ²⁵ Kin ə re de ingə nyamaji'gi ki dōnangi'ti ne pəti tīgə, nan kadi inbe ilə rō'ne kō eke tuji rō'ne ningə, maj'a to ra be wa? ²⁶ Toki rōta'ti, re rō de madi sol'ō tado lə'm, eke tado ta lə'm ningə, m'in Ngonn de kaa, m'a m'ra rōsol dō'a'ti tō, ndo'a'ti ki m'a m're'n me toji'ti lə'm, ki me toji'ti lə Bai, ki me toji'ti lə malayka'gi ki ari njay.» ²⁷ Toki rōta'ti adi m'el'se, de'gi madi dann'se'ti ne a oyi el bay ə, a oyi Konbe lə Luwə taa.

Jeju mbəl rō'ne
(Mat 17.1-8; Mrk 9.2-8)

²⁸ Ndo jijoo go ta'gi'ti kin ningə, Jeju ɔr Piyər num, Jan num, taa Jaki num tō, ə al aw se'de dō mbəl'ti kadi n'elita ki Luwə. ²⁹ Lōki Jeju isi elta ki Luwə ningə, takum'ə mbəl, taa ku li'ə təl nda bal bal tō. ³⁰ Ningə low'ə'ti non, dingəm'gi joo a eli si'ə ta. Dingəm'gi kakin in Moji in ki Eli. ³¹ Tei me toji'ti, a eli si'ə ta ɔjido kaw ki a aw Jerujalem'ti kadi oy, tōl'n ta kulə lə'ne. ³² Piyər in ki madi'ne'gi, bi tōl'de kanum. Ə lōki ene n'ndəli ningə, oyi toji lə Jeju ki dingəm'gi ki joo ki rai si'ə. ³³ Lōki dingəm'gi kakin inyō Jeju ə isi awi ningə, Piyər el Jeju ene: «Njendo, kin ə j'isi lo kin'ti ne be par ə maji ngayn. J'a ra *kəyku'gi lo mutə: kare in yan'i, kare in yan Moji, ə ki kare in yan Eli tō.» Piyər gər me ta ki isi el kin el. ³⁴ Ə lōki a elta to kel ba bay ningə, kilndi in re dow dō'de bigum. Lo ki kilndi isi dow dō'de kin, bōl təl njendo'gi. ³⁵ Lo kin'ti, ndu ta madi te me kilndi'ti ene: «In kam in Ngonn'm, in ə in de ki m'mbət'ə, ə oyi ta li'ə.» ³⁶ Go ndu ta'ti kin, Jeju təl nanyi ki kar'ne ba, de oo de madi ki rangi kad'a'ti el. Njendo'gi ngəmi ta'de, taa de madi kare ki dann'de'ti non, ki ndo'a'ti kin elta dō nya'gi'ti ki oyi kin goto.

Jeju aji ngonn ki ndil ki majel ra'a
(Mat 17.14-18; Mrk 9.14-27)

³⁷ Lo ti go'ti, Jeju in ki njendo'gi lə'ne ki mutə in dō mbəl'ti isi uri ki nanga ningə, bulə de'gi ngayn tiləi kum'ə. ³⁸ Ningə dann bulə de'gi'ti kakin, dingəm kare un ndu'ne ki taa ene: «Njendo de'gi, m'non ki dō'i'ti kadi gon ngonn'm kin adi'm, tado in ki kar'ne ba ji'm'ti. ³⁹ Dōkagilo'gi madi ningə, ndil ki majel a uwə, ra'a adi ur kōl, ə yək'ə ki tōgi'ne, adi pulum taa uwə jugi jugi. A ad'a kon ratata, to nya ki a inyō el be bay taa təl inyə. ⁴⁰ Be ə, m'dəji njendo'gi lə'i kadi tuwəi ndil ki majel kin dō'a'ti kō, nan asi el.» ⁴¹ Lo kin'ti Jeju un ta el ene: «In de'gi ki dōkagilo'ti ki bōne ki in nje me ngan, njera nya ki majel, ke kadi to m'nji sese biti kagilo bann bay taa kadi uni me'se adi m'in wa? Ke kadi m'a m'osi ginn'se biti kagilo bann bay taa wa? Re ki ngonn'i rō'm'ti ne.» ⁴² Lōki ngonn isi re ndəkba ki rō Jeju'ti ningə, ndil ki majel kakin un'ə, ɔt'ō nanga, yək'ə ki tōgi'ne, nan Jeju ndangi ndil ki majel ki tōgi'ne ad'a te rō ngonn'ti, adi ngonn ingə lapiya, ningə təl si'ə adi baw'a. ⁴³ Lo kin'ti, de'gi pəti, ndil'de te anyi ur kəki ɔjido tōgi Luwə ki ətə bōl kin.

Jeju tæl el bøy kadi n'a n'oy
(Mat 17.22-23; Mrk 9.30-32)

Loki de'gi pæti, nya'gi pæti ki Jeju ra, æti'de bøl, Jeju el njendo'gi læ'ne ene: ⁴⁴ «Oyi ta ki m'aw to m'el'se kin maji: A ulæi m'in Ngonn de ji de'gi'ti.» ⁴⁵ Nan njendo'gi gæri me ta kin el. Ta kin to ki ndæmæ ba kadi gæri me'æ el. Ningæ bōli kadi dæji ta Jeju dō'ti to.

Jeju un ta læ ngann'gi ki du ndo'n nya njendo'gi læ'ne
(Mat 18.1-5; Mrk 9.33-37)

⁴⁶ Njendo'gi ulæi ngiræ manjinan ta'ti kadi n'gæri ke nan dann'de'ti æ in kibo wa? ⁴⁷ Jeju gær ta ki me'de'ti, adi un ngonn ki du, ur'æ ad'a ra gædi'ne'ti, ⁴⁸ ningæ el'de ene: «Re de madi uwæ ngonn ki be kin ki rō'ne'ti me tō'm'ti ningæ, in m'inbe æ de'æ kin uwæm ki rō'ne'ti. Ningæ, de ki uwæm ki rō'ne'ti, in njekulæ'm æ uwæ ki rō'ne'ti.» Toki rōta'ti, de ki in æ in ki du ngayn dann'se'ti, in de'æ kin æ in kibo dann'se'ti.

De ki in nje kōsi'm ta el in de læ'm
(Mrk 9.38-41)

⁴⁹ Jan un ta el Jeju ene: «Njendo de'gi, j'oo de madi ki a tuwæ ndil'gi ki majel me tō'i'ti, ningæ ji ndigi kadi j'ōg'ō dō ra nya kin, tado in njiyæ se'je go'i'ti el.» ⁵⁰ Nan Jeju ilæ'ti ene: «Dgi'æ dō el, tado de ki o'si'se ta el in de læ'se.»

Ngonn be kare ki Samari'ti mbæti kuwæ Jeju ki rō'ne'ti

⁵¹ Loki dokagilo nanyi ndækba kadi a uni Jeju ai si'æ dōran'ti, Jeju ilæ ndu'ne kadi ri ri kaa n'aw Jerujalem'ti. ⁵² Be æ, ulæ njekawkulæ'gi non'ne'ti kete. Njekawkita'gi awi, uri me ngonnbe'ti ki *Samariki kadi rai go re læ Jeju kete. ⁵³ Nan de'gi ki ngonn be'ti kakin mbæti kuwæ Jeju ki rō'de'ti tado isi aw ki Jerujalem. ⁵⁴ Loki njendo'gi li'æ, Jaki ingi ki Jan oyi ta kin ningæ, eli Jeju eyina: «Buræbe, in ndigi kadi ji dæji por j'ad'a in dōran'ti, osi dō'de'ti, row'de kō wa?» ⁵⁵ Æ Jeju tæl kum'ne rō'de'ti, ndangi'de ene: Ndil ki indæ ta me'se'ti kin ke in gæri in ndil ki to tanan bann wa? ⁵⁶ [Tado Ngonn de re kadi to kaji de'gi um kadi tuji de'gi el'.] Ningæ uni row, ai ngonn be'ti ki rangi.

Kun go Jeju
(Mat 8.19-22)

⁵⁷ Loki in dō row'ti, de madi el Jeju ene: «M'a m'un go'i lo'gi pæti ki a awi'ti.» ⁵⁸ Æ Jeju el'æ ene: «Njan'gi ai ki be to'de, æ yæl'gi ai ki køy læ'de tō, nan m'in Ngonn de m'aw ki lo ki kadi m'ulæ dō'm'ti el.»

⁵⁹ Go'ti, Jeju el de ki rangi ene: «Un go'm.» Ningæ de kakin el ene: «Buræbe, adi'm tarow adi m'aw m'duw bai bøy taa.» ⁶⁰ Æ Jeju el'æ ene: «Inyæ njekoy'gi adi duwi njekoy'gi læ'de, nan in aw ilæmbar Konbe læ Luwæ.» ⁶¹ In ki rangi bøy el ene: «Buræbe, m'a m'un go'i, nan m'døj'i kadi adi'm tarow adi m'aw m'el'ta ki kadi j'inyæ'i nan ki nje ki me køy'ti læ'm bøy taa.» ⁶² Æ Jeju el'æ ene: «De ki uwæ dō kōsi mangi, æ tæl ilæ ræti gōgi ningæ, de'æ kin Konbe læ Luwæ in ki ta tō'a el.»

10

Jeju ulæ njendo'gi dō siri gidæ in joo
(Mat 9.37-38, 10.7-16; Mrk 6.8-11; Luk 9.3-5)

¹ Go nya'gi kin, Jeju mbæti njendo'gi ki rangi dō siri gidæ in joo, ningæ ulæ'de joo joo ki bebo'gi ki lo'gi ki dangi dangi ki o'ji kadi re inbe a awi'ti. ² Ningæ el'de ene: «Kō ki asi kujæ, dilæ in ngayn, nan Njekujæ'gi in ngayn el. Æ dæji be nje kō kadi ulæ ki njekujæ kō'gi me ndō'ti. ³ Ningæ ki ngosine kin, osi row'æ ai! M'ulæ'se to ngann bati'gi be dann jagum'gi'ti. ⁴ Uni nar el num, uni bøl el num, uni sa nja'se el num tō. Taa rai row'æ ta lapiya ki ra'ti el num tō. ⁵ Kin æ ai kadi uri me køy'ti madi ningæ, nya ki dōkete, eli eyina: "Lapiya ki dō me køy'ti kin." ⁶ Ningæ kin æ re de ki nje ndigi lapiya isi me køy'ti kin non ningæ, lapiya læ'se a aw ki dō'a'ti. A re de goto ningæ, lapiya læ'se a tæl ki rō'se'ti tō. ⁷ Sii me køy'ti ki uwæ'se ki rō'ne'ti kin non, nyakuso ki adi'se æ soi, mann ki adi'se æ anyinan. Tado de ki ra kulæ, maji kadi ingæ nyakugægoji læ'ne. Uri køy joo el. ⁸ Kin æ re uri me be'ti, æ be uwæ'se ki rō'ne'ti be nje nya ki adi'se æ soi par. ⁹ Re de'gi ki monyi ra'de in me be'ti kin non æ, aji'de. Æ eli de'gi ki me be'ti eyina: "Konbe læ Luwæ in ndækba ki rō'se'ti." ¹⁰ A re uri me be'ti, æ de'gi ki me be'ti kin uwæ'se ki rō'de'ti el ningæ, tei ki taga tambalo'ti, æ eli eyina: ¹¹ "Bu ki me be'ti læ'se ki nanyi ginn sa nja'je'ti kaa, j'indæ kō gōgi j'adi'se. Ningæ kadi in gæri toki Konbe læ Luwæ in ndækba." ¹² Æ kadi

† 9:56 9.56 Barta kin goto me makitu'gi'ti ki kete ki in ta læ Luwæ ki ndangi to kunmindi ki sigi.

m'el'se toki rōta'ti m'adi in gəri toki ndo gangi ta'ti ə, ta ki gangi ki do be'ti kin a utø yan Sødòm sanyi*.

¹³ «Kumtondoo in lə'i in bebo ki Korajen! Kumtondoo in lə'i in bebo ki Betisayda! Nyakoji'gi ki rai nya be lə'se kin, re in Tir'ti ki Sidon'ti ə nya'gi kin rai nya me'ti be ə, de'gi ki me'ti, a inyøi kuləra'de'gi ki majel kə mayinu. Re a uləi ku kuwə ndo rə'de'ti, sii bu'ti. ¹⁴ In tado kin wa, ndo gangi ta'ti ə, ta ki gangi ki do'se'ti a utø Tir ki Sidon. ¹⁵ Nga ningə in Kapernayim, oo kadi a un do'i taa biti kadi ədi dōran, nan Luwə a təl sə'i biti kaw'se'i koo†.»

¹⁶ Jeju təl el njendo'gi lə'ne bay ene: «De oo ta lə'se, in m'in ə de'ə kin oo ta lə'm. Ə de ki osi'se ngerəngi ningə, in m'in ə de'ə kin osi'm ngerəngi tə. Ningə de ki osi'm ngerəngi ə, in njekulə'm tə ə os'ə ngerəngi.»

Təl njendo'gi ki do siri gidə in joo

¹⁷ Njendo'gi ki do siri gidə in joo ki Jeju ulə'de, təl lo kulə'ti ki ronel, ningə eli Jeju eyina: «Burəbe, ndil'gi ki majel kaa, loki ji bar tōi ningə, uləi do'de ginn togi'je'ti.» ¹⁸ Jeju el'de ene: «M'oo *Satan in dōran'ti osi ki dōnangi'ti tə təl ndi be. ¹⁹ Ningə m'adi'se togi kadi njiyəi do lii'gi'ti, do nii'gi'ti, ki do togi'gi'ti pəti ki njeban awi'n. Nya madi kare ki kadi a tuji'se goto. ²⁰ Nga ningə kadi rai ronel tado kulə ki ndil'gi ki majel uləi do'de ginn togi'se'ti kin el, nan kadi rai ronel tado tə'se ki in ki ndangi me dōran'ti taa.»

Ronel lə Jeju

(Mat 11.25-27)

²¹ Dəkagilo'ə'ti non, Ndil Luwə ra adi ronel rəsi me Jeju, adi el ene: «M'ulə toji do'i'ti, Bai, in Burəbe ki nje dōran ki dōnangi. M'ulə toji do'i'ti tado iyə kum nya kin njetər'gi ki nje nyagər'gi, ningə in te kum'ə adi nje ki de'gi gəri do'de el. Bai, in inbe ə in ndigi kadi to tə be. ²² Nya'gi pəti, in Bai ə adi m'de, ningə de ki kadi gər Ngonn goto, Baw'a ki kar'ne ba par ə gər'ə, taa de ki gər Baw kaa goto tə, Ngonn'o ki kar'ne ba par ə gər'ə, ə de ki Ngonn inbe te ki do Baw'ne ad'a tə par ə a gər'ə.» ²³ Go'ti, Jeju təl kum'ne ki do njendo'gi el'de ki kar'de ba ene: «In nje majikur tado nya ki kum'se oo kin! ²⁴ De'gi ki njekeltakita Luwə'ti ngayn ki ngar'gi ngayn ndigi kadi n'oyi nya ki kum'se oo kin, nan lo kadi kum'de oo goto, ndigi kadi mbi'de oo do ta ki mbi'se oo kin, nan lo kadi oyi do'a goto.»

Kujita do de'ti ki Samari ki nje memaji, ki in Juwipi el

(Mat 22.34-40; Mrk 12.28-31)

²⁵ Njendo ndukun kare ində taa, ningə dəji ta kare Jeju to ta kuwə nan ki ta ene: «Njendo de'gi, in ri ə maji kadi m'ra kadi to m'ingə'n kaji ki biti ki non'ti wa?» ²⁶ Ə Jeju el'ə ene: «In ta ri ə ndangi me ndukun'ti wa? Ə go gər'ə lə'i in bann wa?» ²⁷ Ningə njendo ndukun kakin ilə Jeju'ti ene: «A in ndigi Burəbe Luwə lə'i ki ngarme'i ba pəti, ki ndil'i ba pəti, ki togi ba pəti, ki ta mər lə'i ba pəti. Ningə a ndigi de mad'i to darə'i inbe be tə.» ²⁸ Ə Jeju el'ə ene: «Ta ki m'dəj'i, ilə m'ti maji ki dum. Ə in ra be, ningə a ingə kaji.» ²⁹ Njendo ndukun sangi kadi n'toji toki n'in de ki dana, adi təl dəji Jeju ene: «Nan ə in de madi'm wa?» ³⁰ Ə Jeju el'ə ene: «Dingəm kare in Jerujalem isi aw Jeriko, ningə osi ji kaya'gi'ti ki nje gangi row, adi taai nya'gi li'ə pəti ji'ə'ti, tindəi'ə adi to ta koy'ti, ningə inyøi'ə ə ətə awi. ³¹ Go'ti ningə, njekujənyamosi kadikare in non re te do'a'ti, nan loki oo'ə, gangi sanyi aw lo lə'ne. ³² Go'ti, de ki ginn koji'n lə Lebi kare in non re tə, nan loki oo dingəm kakin ningə, gangi sanyi aw lo lə'ne. ³³ Go'ti ningə, de ki Samari'ti kare ki isi aw mbah in non re te do dingəm'ti kakin. Loki oo'ə, oo kumtondoo li'ə ki rōta'ti. ³⁴ Be ə, re rə'a'ti, ur hu ki yiwi kandi nju ta do'ti, do'n do li'ə, ningə un'ə ində do koro'ti lə'ne, aw si'ə lo to mbah'gi'ti, ində kum'ne go'ə'ti. ³⁵ Lo ti go'ti, dingəm ki Samari'ti kakin ər nar ki asi ra kulə ndo joo adi nje kində kum'ne go kəy to mbah'gi'ti, ningə el'ə do'ti ene: "Ində kum'i go'ə'ti maji, a re nya ki ində'n kum'i go'ə'ti, aldo in ki mad'i kin ningə, ndo təl'm ə, m'inbe m'a m'ugə'i." ³⁶ Ningə Jeju dəj'ə ta do'ti ene: «Dann de'gi'ti ki mutə kin, in ki ra ə in madi dingəm ki kaya'gi ki nje gangi row gangi'ə kin wa?» ³⁷ Ningə, njendo ndukun ene: «In in ki oo kumtondoo li'ə kin.» Nga ningə Jeju el'ə ene: «Re in be ningə, in kaa kadi aw, ə in ra be tə.»

Jeju aw be lə Marti in ki Mari

³⁸ Jeju in ki njendo'gi lə'ne in do row'ti rei tei ngonn be'ti kare be ningə, dene madi ki tə'a nan Marti uwə Jeju rə'ne'ti me kəy'ti. ³⁹ Marti aw ki ngonnkon'ne ki dene ki tə'a nan Mari non. Ə ngonnkon'a kakin re isi nangi nja Burəbe Jeju'ti, sii oo do ta ki Jeju isi

* 10:12 10.12 Lo tum ginn nya'gi 19.24-28 † 10:15 10.15 Ejay 14.13-15 ‡ 10:27 10.27 Ndukun ki nja joo 6.5; Lebitiki 19.18

el. ⁴⁰ Nan Marti ra ta ngann kulə'gi'ti, nja'a odi nangi el, aw yo ge ki ne ge. Ningə te pati, re el Jeju ene: «Burəbe, ra bann ə ngonkon'm ki dene Mari inyə'm adi m'ra ta kulə'gi'ti ki kar'm ba be kaa usi el par wa? El'ə adi re ra sə'm kulə'gi.» ⁴¹ Ə Burəbe el Marti ene: «Marti, Marti, me'i osi nanga el, adi aw ki yo ge ki ne ge tado nya'gi ngayn. ⁴² Nan nya ki soti in kareba. Ningə Mari mbəti nya ki maji utə nya'gi pəti. In nya ki de a taa ji'ə'ti el.»

11

*Jeju ndo njendo'gi row kelta ki Luwə
(Mat 6.9-13)*

¹ Ndo kare Jeju isi elta ki Luwə lo madi'ti. Loki elta ki Luwə ginn'ə gangi ningə, njendo li'ə kare el'ə ene: «Burəbe, ndo'je kelta ki Luwə toki Jan Batisi ndo'n njendo'gi lə'ne kin be to.» ² Ə Jeju el'de ene: «Loki sii elita ki Luwə ningə, kadi eli eyina:

“Baw'je,

Kadi de ki ra gər to'i toki in Luwə,

Kadi Konbe lə'i re.

³ Adi'je nyakuso'je ki asi ta'je ki ndo'gi ndo'gi.

⁴ Inyə go majel'gi lə'je kə, tado j'inbe kaa,

J'inyə'n go majel lə de'gi pəti ki rai se'je majel kə to.

Inyə'je adi j'osi me nyanan'ti el.”»

⁵ Anyi Jeju təl el'de bay ene: «Kin ə, de kare dann'se'ti ge be, aw ki madi'ne non, ə in dann lo'ti aw ində takəy do'a'ti ene: “Madi'm, tunə'm mapa mutə, ⁶ tado madi'm kare in mbah'ti re te do'm'ti, nan nya ki kadi m'ra'n'ə mbah goto.” ⁷ Ə re mad'a kakin to ki kəy non ene: “Ndoji'm el, takəy in ki kuti nga, ningə j'in ki ngann'm'gi ji to nanga to, um lo kadi m'a m'ində taa m'ad'i mapa goto.” ⁸ M'el'se kadi in gəri, kin ə re ində taa ad'a mapa kin tado k'in madi nan lə'de el kaa, a ində taa kadi ad'a nya'gi pəti ki ge, tado takəy ki a ində ki nja nan'ti nan'ti kin. ⁹ Ningə m'in, m'el'se: Dəji ə a adi'se, sangi ə a ingəi, indəi takəy ə a tei adi'se. ¹⁰ Tado de ki dəji ə a adi'ə, de ki sangi ə a ingə, de ki ində takəy ə a tei adi'ə to. ¹¹ Baw ngonon ki ra dann'se'ti ə ngonon'o dəj'ə kanji ningə a un lii yo taa ad'a wa? ¹² Eke kadi ngonon'o dəj'ə kaw, ə a un nii yo ad'a kaa goto to. ¹³ Kin ə ingi ki in de'gi ki kuləra'se majel kin mindi ə in gəri kadi nya ki maji ngann'se'gi ningə, ra bann be ə, Baw'je ki isi dōran'ti taa kin taa, a adi Ndil Luwə de'gi ki dəji'ə el wa?»

*Jeju in ki ndil'gi ki majel
(Mat 9.32-34, 12.22-30; Mrk 3.22-27)*

¹⁴ Ndo kare Jeju tuwə ndil ki majel ki in me dingəm'ti ningə ra'a adi elta el. Loki ndil ki majel te ningə, dingəm ki kete elta el kakin təl elta, adi əti bulə de'gi bol ngayn. ¹⁵ Ningə de'gi madi eli eyina: «In ki togi lə Beljəbul ki in ngar lə ndil'gi ki majel, ə isi tuwə'n ndil'gi ki majel.» ¹⁶ Ə nje ki nungi, kadi nanyi'ə'n'ə ningə, dəji'ə kadi ra nyakoji madi kare ki in dōran'ti adi'de n'oyi. ¹⁷ Nan Jeju gər mərta lə'de bəti, adi el'de ene: «Kin ə, de'gi ki me konbe'ti ki kareba, təli dōnan'ti rōi nan ə, konbe'ə kin a tuji, ningə kəy'gi a budi dōnan'ti mur mur to. ¹⁸ Kin ə re Satan inbe adi de'gi li'ə təli dōnan'ti rōi nan ə, lo kadi konbe li'ə a aw ki kete goto. M'el be tado eli eyina in ki togi lə Beljəbul ki in ngar lə ndil'gi ki majel ə m'nji m'tuwə'n ndil'gi ki majel. ¹⁹ Kin ə re m'in m'nji m'tuwə'ndil'gi ki majel ki togi lə Beljəbul ə, de'gi ki go'se'ti isi tuwə'de ki togi lə nan nga? Ingi ə a gangi ta lə'se kin. ²⁰ Re in ki togi lə Luwə ə m'nji m'tuwə'n ndil'gi ki majel ningə, toji kadi konbe lə Luwə re te rō'se'ti. ²¹ Kin ə de ki tog'ə in ngayn, ki aw ki nya rō'gi, ngəm takəy lə'ne ə, nya kare ki a odi kadi nyakingə li'ə goto. ²² A re de madi ki tog'ə utə re ur go'ə'ti ə tət'ə rō ə, a oyi nya rō'gi li'ə ki uwə kul'de kin pəti, taa a kanyi nyakingə'gi li'ə ki taa ji'ə'ti to. ²³ De ki in sə'm el ningə, in nje ta lə'm, taa de ki kaw sə'm nya ki nan'ti el, in nje sanan nya kə to.»

*Təl re ndil ki majel lo kis'ə'ti gogi
(Mat 12.43-45)*

²⁴ «Loki ndil ki majel te me de'ti ningə, aw ki yo ge ki ne ge diləlo'ti tado sangi lo kisi. Loki ingə lo el ningə, təl el ene: “M'a m'təl kadi m'aw lo kisi'm'ti ki m'te'ti gogi.” ²⁵ Loki təl re ningə, ingə lo ki in ki ra maji, ndolo. ²⁶ Ə təl aw, oyi ndil'gi ki majel utəi'ə inbe bay siri, rei sii. Lo kin'ti, ji kisi lə de'ə kin a majel utə in ki kete inbe bay.»

Maji ki rōta'ti

²⁷ Loki Jeju a elta kin ba ningø, dene kare ilø ndu'ne dann bulø de'gi'ti ene: «Majikur in ðo dene'ti ki nje koj'i ki nje kad'i mba.» ²⁸ Nan Jeju ilø'ti ene: «Majikur in ðo de'gi'ti ki nje koo ndu Luwø ki nje tøl rø'de go'ti yo taa.»

De'gi ðøji nyakøji
(Mat 12.38-42)

²⁹ De'gi uwøi nan muki muki gidi Jeju'ti, adi Jeju el'de ene: «De'gi ki ðøkagilo'ti ki ðone kin in de'gi ki maji el. ðøji kadi to n'oyi nyakøji madi, nan nyakøji madi ki rangi ki de a ra ore'n ðo nyakøji læ Jonasi, goto nga. ³⁰ Tado, toki Jonasi in nyakøji tado læ de'gi ki Ninibi'ti kakin ø*, Ngonn de a in nyakøji tado læ de'gi ki ðone to. ³¹ Nðo gangi ta'ti ø, ngar ki dene ki holo a in ki de'gi ki ðøkagilo'ti ki ðone kin kadi a gangi ta ðo'de'ti. Tado, in sanyi ðonangi'ti nu ø re kadi oo gosita læ Salomon†. Nga ningø, ki ngøsine kin, de ki utø Salomon sanyi in ne ³² Nðo gangita'ti ø, de'gi ki Ninibi'ti a indøi taa non de'gi'ti ki ðøkagilo'ti ki ðone kin kadi a gangi ta ðo'de'ti. Tado, loki Jonasi ilømbør Poyta ki maji, de'gi ki Ninibi'ti inyøi gorow njiyø'de'gi ki majel kō‡. Nga ningø, ki ngøsine kin, de ki utø Jonasi sanyi in ne.

Kunji læ darø

(Mat 5.15; Mrk 4.21; Luk 8.16)

³³ «De a indø por lambi'ti kadi iyø eke dow ngo ðo'ti el, nan a indø ðo nya'ti taa, kadi de'gi uri køy ningø, oyi lo ki kunji'ø. ³⁴ Kum de ø in lambi læ darø'a, re kum'i oo lo maji ningø, darø'i ba pøti in me kunji'ti. A kin ø re kum'i oo lo maji el ningø, darø'i in me lo ki diw'ti to. ³⁵ Ø indø manji rø'i adi kunji ki awi'n rø'i'ti tøl diw el. ³⁶ Kin ø re darø'i pøti in me kunji'ti ki kanji kadi ngonn lo ki diw ndøti kad'a ningø, darø'i a unji njay njay toki lambi a unji'n ðo'i'ti kin be to.»

Jeju gangi ta ðo Parisi'gi'ti ki njendo ndukun'gi
(Mat 23.4,6-7,13,25-27,29-31,34-36)

³⁷ Loki Jeju elta tigø ningø, Parisi kare ðar'a kadi aw so nya ðe læ'ne. Be ø, Jeju aw isi si'ø ta nyakuso'ti. ³⁸ Lo kin'ti, ta ndøji Parisi kakin ngayn kadi Jeju togi ji'ne kete non nyakuso'ti el. ³⁹ Nan Jeju el'ø ene: «In Parisi'gi, ki ne kin isi togi gidi kala mann ki gidi supira kuso nya adi ar, nan nyønn ðogi ki mendul rosi me'se. ⁴⁰ In de'gi ki mbo, Luwø ra gidi nya, ø ra me nya to. ⁴¹ Maji kadi adi ngarme'se ki køy kørøki kadikare'ti Luwø, ø nya'gi pøti a ari njay ki rø'se'ti.

⁴² «Kumtondoo in læ'se in Parisi'gi, tado øri nya kare dann ki ðøgi'ti, me mbi kam'gi'ti ki øti maji, ki me mbi kam'gi ki dangi dangi kadi ndiri tanyi, adi Luwø§, ningø indøi nja'se ðo nyara ki dana'ti ki ðo ndigi'ti læ Luwø. Ki røta'ti, in kin ø in nya'gi ki maji kadi indøi kum'se go'ti rai, ø inyøi ndægø'gi ki kō non be el. ⁴³ Kumtondoo in læ'se, in Parisi'gi, tado ndigi lo kisi ki kete non de'gi'ti me køykawnan'gi'ti læ Juwipi'gi, taa gøi kadi de'gi rai'de lapiya lo kingønnan'gi'ti læ bulø de'gi to. ⁴⁴ Kumtondoo in læ'se ingi, tado toi to ðøbadi'gi ki nya ki toji kadi de gø'r'n'de goto, adi de'gi njiyøi ki ðo'de'ti non be par kin be.»

⁴⁵ Lo kin'ti, njendo ndukun kare el Jeju ene: «Njendo de'gi, me ta'ti læ'i ki a el kin, in to ø isi taji'je.» ⁴⁶ Ø Jeju ilø'ti ene: «Kumtondoo in læ'se, in njendo ndukun'gi to, tado indøi nya ki øy ngayn ðo de'gi'ti, nan ngonn ji'se ki nden be kaa uni taa uwøi se'de nya ki køy kin el. ⁴⁷ Kumtondoo in læ'se ingi ki isi indøi ðadi'gi læ de'gi ki njekeltakita Luwø'ti ki in baw'se'gi inbe'gi ø toli'de. ⁴⁸ Lo kin'ti, isi toji toki in ndigi ki baw'se'gi ðo kulø ra'de'ti ki rai, tado ingi toli njekelta ki ta Luwø'ti, ningø ingi in nje kindø ðøbadi'de'gi to. ⁴⁹ In tado kin ø, Luwø elta me tər'ti læ'ne ene: “M'a m'ulø ki njekeltakita'm'ti ki njekawkulø'gi m'adi'de, ningø a toli'de ge, a adi'de kon ge.” ⁵⁰ In be kadi ðøji de'gi ki ðøkagilo'ti ki ðone, mosi njekeltakita ki ta'm'ti ki buki kō lo kulø ngirø ðonangi'ti nu biti ðone. ⁵¹ Mosi ki ulø ngirø ðo Abel'ti nu biti te'n ðo Jakari'ti, ki toli'ø ngawdann lo'ti ki in ringiri kadikare'ti re Køy'ti læ Luwø*. In ki røta'ti kadi de'gi ki ðøkagilo'ti ki ðone a udøi kør nya'gi ki rai nya kin non Luwø'ti. ⁵² Kumtondoo in læ'se, ingi njendo ndukun'gi ki, tarow nyagør in ji'se'ti, ø inbe'gi uri me'ti el num, taa de'gi ki ndigi kur me lo'ti ki kadi gøri nya kaa, øgi'de num to.»

⁵³ Loki Jeju te me køy'ti kakin ningø, njendo ndukun'gi ki Parisi'gi uløi ngirø ra togi ðo Jeju'ti ge, ðøji ta'gi ki dangi dangi ge. ⁵⁴ Sangi row me ta'gi kadi to n'ingøi ta ki go'ti el ta'a'ti ningø n'uwøi'ø'n'ø.

* 11:30 11.30 Jonasi 3.3-5 † 11:31 11.31 Ngar'gi 10.1-10 ‡ 11:32 11.32 1 Ngar'gi 10.1-10 § 11:42 11.42 Lebitiki 27.30; Ndukun ki nja joo 14.22 * 11:51 11.51 Lo tum ginn nya'gi 4.8; 2Poyta'gi 24.20-22

12

*Kelta ar njay toki Jeju in Ngonn de
(Mat 10.26-33, 19-20)*

¹ Dökagilo'ə'ti kin, de'gi ki dər banyi banyi ə kawinan dō Jeju'ti, adi mbisəi nan ki yo ge ki ne ge. Lo kin'ti, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Nya ki dökete, maji kadi indəi kumkədi dō rō'se'ti oji'n dō hum lə Parisi'gi, adi in kədikumnan lə'de. ² Tado nyara ki gidi kuwə ki ginn'ə, a te el goto taa nya ki to lo kiyə'ti ki de a gər el goto tō. ³ In tado kin ə, ta'gi pəti ki a eli lo ki ndul'ti, de'gi oyi dō'a dann kadi nda'ti; ta'gi ki uwəi ta'se mbi nan'ti taa eli, de'gi a rai dō kəy'ti to iləi mbər'ə.»

⁴ Ingi ki in madi'm'gi, m'el'se kadi in bōli de'gi ki a tōli darō'se par, ə go'ti asi ra nya ki rangi el, kin el. ⁵ M'a m'toji'se de ki maji kadi in bōli'ə. De ki maji kadi in bōli'ə in de ki a tōl darō'se, ningə təl aw ki tōgi dō'ti non kadi ilə'se me por'ti ki biti ki non'ti bay kin. Toki rōta'ti, in ə maji kadi in bōli'ə. ⁶ De'gi isi gati ki yəl'gi mi ə silə joo adi oyi ne, nan ki kare dann'de'ti ki kadi me Luwə oy dō'a'ti goto. ⁷ Ki əti bōl ngayn inbe bay ki kadi in gəri, bin dō'se inbe kin kaa, Luwə tudə'de kare gər kər'de, um kadi in bōli nya madi el. Ingi kin, Luwə oo tor'se utə tor yəl'gi pəti. ⁸ M'el'se ta ki rōta'ti kadi in gəri toki, de ki elta takum de'gi'ti wangi toki n'in de lə'm, Ngonn de a elta wangi takum malayka'gi'ti lə Luwə toki in de lə'ne. ⁹ Nan de ki manji ta takum de'gi'ti toki n'gər'm el, Ngonn de a manji ta takum malayka'gi lə Luwə toki n'gər'ə el tō. ¹⁰ De ki elta ki majel əsi'n ta Ngonn de ə, Luwə a inyə go majel'gi li'ə kō, nan de ki elta ki mal əsi'n ta Ndil Luwə, Luwə a inyə go majel li'ə kō el ratata. ¹¹ Loki a uwəi'se kadi awi sese ta kəykwannan'gi'ti lə Juwipi'gi, non nje konbe'gi'ti ki non njekərnon'gi'ti, ononyi'se kadi me'se bōl kō kene ke a asi kadi manji ta dō'se'ti wa, ke ta ri ə a eli wa. ¹² Tado, low'ə'ti inbe non kin, Ndil Luwə a ndo'se ta ki kadi eli.

Kujita dō njenyakingə'ti ki mbo

¹³ De kare dann bulə de'gi'ti el Jeju ene: «Njendo de'gi, el ngonkon'm adi, nya nduwə ki baw'je inyə adi'je kin, kadi kanyi yan'm adi'm.» ¹⁴ Ə Jeju el'ə ene: «De ki ində'm kadi to m'in njegangi ta dann'se'ti eke kadi to m'in nje kanyi'se nya goto.» ¹⁵ Ningə təl el de'gi pəti ene: «Maji kadi indəi kumkədi dō rō'se'ti oji'n dō mal nyakingə ki dōnangi'ti. Tado re de ingə'n nya to ri, to ri kaa, nyakingə li'ə kin ə a ra adi si'n ki dō'ne taa el.»

¹⁶ Ningə Jeju təl el'de kujita madi ene: «Dingəm madi kare ki njenyakingə isi non, lo ndo'gi li'ə, kandi nya te'ti maji ngayn. ¹⁷ Ə dəji rō'ne ta ene: "In ri ə kadi to m'ra dana? Lōki kadi to m'kaw nya ndo'gi lə'm goto." ¹⁸ Ningə təl el ene: "Maji, nya ki m'a m'ra ə to kin: m'a m'ndu dam'gi lə'm ki kete kin kō, ningə m'a m'ur dam'gi ki boi ngayn kadi to m'kaw nya kō'gi'ti lə'm pəti pəti, nan'ti ki ndəgi nya maji'gi lə'm. ¹⁹ Ningə m'a m'el me'm'ti m'ene: «Ngosine m'aw ki nyakingə ki to mbar mbar kadi m'ra'n bal banyi banyi, ə kadi m'uwə kor rō'm, m'njo ge, m'anyi ge, m'oo'n maji rō'm.» ²⁰ Nan Luwə el'ə ene: "In mbo de ki isi elta kin, kondō'ti ne inbe kin ndo'i a asi. Eke nya'gi ki isi kaw ki dōnan'ti kin, a in yan nan wa?" ²¹ In kin ə in nya ki a te dō de'ti ki nje kaw nyakingə'gi ki nan'ti tado lə rō'ne inbe, um tado lə Luwə el.»

*Kində me dō Luwə'ti
(Mat 6.25-33)*

²² Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «In tado kin ə, m'el'se kadi adi me'se ra sururu dō nyakuso'se'ti ki kadi isi ki dō'se taa el, taa dō ku kō'se'ti el num tō. ²³ Tado kisikidōtaa utə nyakuso, taa darō de utə ku ki kō tō. ²⁴ Gonyi kagan'gi oyi, duwi kō el num, təti el num, taa awi ki lo madi ki kadi ngami nya'ti tado ndo ki lo ti'ti el num, dam lə'de kaa goto num tō, nan Luwə isi adi'de nya sōi maji. Ningə ingi, oyi kadi Luwə oo nda'se utə yəl'gi el wa? ²⁵ Nan dann'se'ti ə asi kadi a ilə ngonn kadi ki nden be dō ndo'ne'ti ki takul me ki ra sururu lə'ne wa? ²⁶ Kin ə nya ki nden be kin kaa asi kadi rai dōrō'se el ə, maji kadi adi me'se asi nanga dō ndəgi nya'gi'ti. ²⁷ Gonyi puti kam'gi ki rai me mu'ti kin oyi, rai kulə madi el num, oji ku el tō, nan ngar *Salomon ki tō'a bar ngayn me nyakingə'ti kin kaa, ə ku ki ndolo asi nan se'de el* ²⁸ Ə kin ə, Luwə ulə ku rō ngann mu'gi'ti ki j'oo'de bōne, ə lo ti par ə por a on'de kin be ningə, ra bann ə in de'gi taa a ulə ku rō'se'ti el wa? In ton'gi me kumme'ti. ²⁹ Adi mərta aldo'se ojidō nyakuso'se eke mann kanyi'se el. ³⁰ Nya'gi kin pəti, in de'gi ki gəri Luwə el ki dōnangi'ti ne kin ə isi sangi ki non kum'de'ti, nan ingi, Baw'se gər maji kadi awi ki ndo'ə tō. ³¹ Nya ki kadi sangi, in Konbe li'ə yo, ningə a adi'se ndəgi nya'gi kin dō'ti. ³² Adi bōl ra'se el, ingi ki toi to ngann nyakul'gi ki isi uni go be'de be kin. Tado Baw'se oo maji ngayn kadi adi'se Konbe.

* 12:27 12.27 1 Ngar'gi 10

Kində nyakingə rɔ Luwə'ti
(Mat 6.19-21)

³³ «Indəi nya maji'gi lə'se ndogi'ti, ə adi nar'a njendoo'gi. Rai ɓol nar ki a tuji el, indəi nyakingə'gi lə'se ki a tuji el donan'ti donan'ti dɔran'ti, ki in lo ki njeɓogi a te'ti el num, in lo ki yon ki njetuji nya kaa goto'ti num kin. ³⁴ Tado, lo ki nyakingə lə'se in səm'ti ə me'se a in səm'ti to.

Kujita do kisi do nja'ti
(Mat 24.43-51)

³⁵ «Sii do nja'se'ti ki ku ra kulə, adi por lambi'gi lə'se on maji. ³⁶ Ningə kadi toi to de'gi ki isi nginəi ta təl ɓe'de ki aw lo taa nan'ti be. Isi nginəi taa kadi re təl taa, ə ində takəy ningə tei adi'ə. ³⁷ Majikur in do njekuləɓər'gi'ti ki, ɓe'de təl ningə ingə'de sii do nja'de'ti. Toki rɔta'ti, adi m'el'se, ɓe'de a un ku kulə lə'ne ulə rɔ'ne'ti, ə a adi'de sii nangi kadi adi'de nya sɔi. ³⁸ Kin ə re təl dann lo'ti, eke ta ginn lo'ti, ə ingə de sii do nja'de'ti ə, maji a ur'de.

³⁹ «In gəri maji kadi re ɓe nje kəy gər do kadi ki njeɓogi a re'n'ti ə, a inyə njeɓogi adi mbuti ɓər kəy li'ə el. ⁴⁰ Ə ingi kaa, sii do nja'se'ti to, tado m'in Ngonn de m'a m're do kadi'ti ki in gəri el.»

⁴¹ Lo kin'ti, Piyər dəji Jeju ene: «Burəɓe, kujita ki el kin sɔw do'je eke sɔw do de'gi pəti wa?» ⁴² Ə Burəɓe el'ə ene: «Njengəm nya ki in de ki nje ra nya ki low'ə'ti, ki kum'ə ədi ə in de ki ɓe'ə a ində do me kəy'ti kadi lowə nyakusɔ de'gi ki do kadi ki kadi adi'n'de. ⁴³ Njerakulə kin a in nje majikur, loki ɓe'ə təl ə ingə ta kulə'ti kin, ra ra. ⁴⁴ Toki rɔta'ti adi m'el'se, a ində do nya maji'gi'ti lə'ne pəti. ⁴⁵ A kin ə re nje ra kulə kin el me'ne'ti ene: "Be'm a re kalangi el ɓay", ə ra ta tində ndəgi nje ra kulə'gi'ti ki dene ki ki dingəm, ra ta kusɔ'ti ki ta kanyi'ti, adi yiwi ra'a ningə, ⁴⁶ Lokin'ti ɓe nje kəy a re ki ndo ki in ində me'ne do'ti el, ki do kadi ki in gər el. Be'ə a o'ɔ kum'ə, kadi oo nya kon ki a ra de'gi ki njera nya ki dana el. ⁴⁷ Njekuləɓər ki gər ndigira lə ɓe'ne maji, nan ində rɔ'ne ta ndigira'ti kin ra el, a ndəi'ə ngayn. ⁴⁸ Nga ningə, njekuləɓər ki gər ndigira lə ɓe'ne el, ə ra nya ki asi ta kində wa, a ingə kində ngayn el. De ki adi'ə ngayn, a dəji'ə ngayn ngayn to, de ki adi'ə me'de adi adi'ə nya ngayn, a gei nya ngayn ji'ə'ti to.

Jeju re ki lapiya el, nan re ki gangi nan

⁴⁹ «M're ki por dɔnangi'ti, ningə k'in ə, m'ndigi kadi por kakin on nga! ⁵⁰ maji kadi m'a m'osi me kon'ti to de ki osi me mann batəm'ti be. Ningə in nya ki adi'm kon me ndil'm'ti, biti kadi nya kin ra'n nya. ⁵¹ Kadi in məri me'se'ti toki m're ki lapiya dɔnangi'ti el. M'el'se, m're ki lapiya el jagi, nan m're ki gangi nan yo. ⁵² Ki ngosine kin, de'gi mi ki sii me kəy'ti ki kare a gangi nan, de'gi ki mutə a ɔsi ta nje ki joo, ə de'gi ki joo a ɔsi ta nje ki mutə. ⁵³ Baw ngonn a ɔsi ta ngonn'ne ki dingəm, ngonn'o ki dingəm a ɔsi ta baw'ne; kon ngonn a ɔsi ta ngonn'ne ki dene, ngonn ki dene a ɔsi ta kon'ne; kon ngonn ki dingəm a ɔsi ta məm'ne; ngonn ki dene a ɔsi ta məm'ne ki dene†.»

Ta do dokagilo'ti
(Mat 16.2-3)

⁵⁴ Jeju el bulə de'gi ene: «Loki oyi ndi in lo kuwə[‡] kadi'ti ningə, tanan'ti non eli eyina: "ndi a ədi", ningə ndi ədi to. ⁵⁵ A re oyi nəl ki in holo ə sii ulə ningə, eli eyina: "Lo a tingə", ningə lo tingə kaa to. ⁵⁶ In de'gi ki njekedikum de'gi, asi gəri kum nya'gi ki isi rai nya dɔnangi'ti ne, eke dɔran'ti, ningə ra bann be ə nyakoji'gi ki isi rai nya dokagilo'ti ki ɓone taa, asi kadi indəi manji nya'gi ki isi rai nya səm'ti el wa!

Kulənoji nan'ti ki nje ta lə'i
(Mat 5.25-26)

⁵⁷ «Ra bann be ə inɓe'gi, nya ki to kadi gangi ta dana do'ti ə, gangi el wa? ⁵⁸ Kin ə isi awi lo gangi ta'ti ki nje ta lə'i ə, loki in do row'ti ɓay ə, in sangi row kadi ndu'se ɔsi go nan'ti si'ə, nan to aw sə'i uləi ji njegangita'ti, adi njegangi ta uni uləi ji njero'gi'ti, adi njero'gi iləi'nu dangay'ti. ⁵⁹ Ningə adi m'el'i, a in te lo kin'ti el biti kadi ugə doɓoy sisi ɓay taa a inyəi'nu taa.»

13

Maji k'inyə panjiyə ki majel kɔ

¹ Dɔkagilo'ə'ti non ə, de'gi madi rei eli Jeju eyina: Pilati adi tɔli de'gi ki Galile'ti dɔkagilo'ti ki isi ujəi mosi kadikare adi Luwə. ² Jeju el'de ene: Məri kadi de'gi ki Galile'ti

† 12:53 12.53 Mis 7.6 ‡ 12:54 12.54 Jeju el ene kilndi ki lo kurkadi'ti ki nəl ki ki holo tado in be me ɓe'ti li'ə nan ji ndangi nje ki ɓe'ti lə'je ne to kadi ji gər'n maji.

ki ingøi nya ki to ki øti ðol be kin in tado k'in ø in njeramajel'gi ki ngayn utøi ndøgi de'gi ki Galile'ti wa? ³ Jagi nan inbe'gi kaa adi m'el'se, re mbøli panjiyø'se el ø a oyi pøti tigø to. ⁴ Ke oyi kadi de'gi ki døggi gidø in jijoo ki ndøgi bør ki Silowe osi dø'de'ti ø tøl'de kin, majel lø'de utø ndøgi de'gi ki Jerujalem'ti pøti tigø wa? ⁵ Jagi! Inbe'gi kaa adi m'el'se, re mbøli panjiyø'se el ø, a oyi pøti tigø to.

Kujita dø kagi mbaykote'ti ki andi el

⁶ Go ta'gi'ti kin, Jeju el kujita kin: «Dingøm kare aw ki kagi mbaykote kare ki man me ndøø kagi nju'ti lø'ne. Ndo kare, re kadi ujø kanda ningø ingø el. ⁷ Be ø, el nje ra kulø me ndøø nju'ti lø'ne ene: "Oo ðal asi mutø nga ø m'sangi kadi m'ujø kandi mbay kam m'njø, nan m'ingø el. Maji kadi tugø kø, tado ri ø a uti'n kum lo kare wa?" ⁸ Nje ra kulø me ndøø nju'ti kakin el'ø ene: "Be'm, maji kadi inyø adi ra ðal kare ðay. M'a m'ør ginn'ø ø m'ðuki sin binyø nja'ti. ⁹ Re ðal ki a re kam ø andi ø, maji! A re andi el ø, a tugø kø mindi.»

Kingø lapiya lø dene madi ndø kørkon'ti

¹⁰ Jeju ndo nya de'gi ndø kørkon'ti, me køykawnan'ti lø Juwipi'gi kare. ¹¹ Dene kare ki ndil ki majel budi nja'a asi ðal døggi gidø in jijoo isi søm'ti non. Ndil kakin dø'a ngonn adi lo kadi surø ta goto. ¹² Loki Jeju oo'ø ningø ðar'a ø el'ø ene: «Dene in ki ta k'inyø ta dø rø koy njururu'ti lø'i.» ¹³ Jeju indø ji'ne dø'a'ti, ningø tanan'ti non par ø, dene ndaji ø in ra ta, ø ulø ngirø kadi ulø toji dø Luwø'ti. ¹⁴ Ningø njekundo køykawnan'ti lø Juwipi'gi kakin rø'a nøl'ø el tado Jeju adi lapiya de ndø kørkon'ti, adi el bulø de'gi ene: Ndo ra kulø in mehen*. Rei adi adi'se lapiya me ndø'gi'ti kin um ndø kørkon'ti el! ¹⁵ Burøbe el'ø ene: In njekødikum de'gi! de ki ra dann'se'ti ø tuti mangi lø'ne eke koro lø'ne ndø kørkon'ti, lo kusø nya'ti aw si'ø lo kanyi mann'ti el wa? ¹⁶ Nga dene kam ki in ngonnkaw Abiraham, ki Satan uwø ginn tøggi'ti lø'ne asi ðal døggi gidø in jijoo be kin ø, kadi m'tut'ø m'ilø ta el tado k'in ki in ndø kørkon wa? ¹⁷ Døkagilo'ø'ti ki Jeju isi elta kin ningø, rø njeban'gi li'ø søl'de ngayn. Nan rø bulø de'gi nøl'de ngayn tado nya'gi ki maji maji ki Jeju isi ra.

Kujita dø Konbe'ti lø Luwø
(Mat 13.31-33; Mrk 4.30-32)

¹⁸ Go'ti ningø Jeju ene: «Ri ø tanan ki Konbe lø Luwø wa? Ri ø m'a m'un m'øjji'n wa? ¹⁹ To tanan ki kandi kagi madi ki a ðari'ø mutardø ki de madi un duw me ndøø'ti lø'ne. Kandi kagi kakin uwø ø tøggi ningø tøl kagi, adi yøl'gi uwøi lo kisi bajji'ø'gi'ti.» ²⁰ Jeju tøl el ðay ene: «Ri ø m'a m'un m'øjji'n Konbe lø Luwø wa? ²¹ To tanan ki hum ki dene madi un løy'n nduji ki me keh mutø, ki ra adi nduji ki løy ba pøti in kin be.»

Ta dø row'ti ki mbøngirø
(Mat 7.13-14)

²² Dø row kaw'a Jerujalem'ti, Jeju ndo nya de'gi bebo'gi'ti ki ngann be'gi ki indø dana ganggi søm'ti. ²³ De madi døj'ø ene: «Burøbe, de'gi nden ba par ø a aji wa?» Jeju el'de ene: ²⁴ «Uwøi tøggi'se ba kadi uri køy ki tarow ki mbøngirø, tado adi m'el'se, de'gi ngayn a sangi kadi n'uri nan a asi el. ²⁵ Loki be nje køy a indø taa ø a uti takøy. Ningø ingi ki nanyi taga, a uløi ngirø kindø takøy eyina: "Burøbe te takøy adi'jel!", ningø a el'de ene: "Ingi m'gør lo ki in søm'ti el." ²⁶ Ningø a eli'ø eyina: "J'uso nya sø'i num, j'anyi sø'i num, ta ndo nya de'gi tambalo'gi'ti me bebo'gi'ti lø'je to." ²⁷ Ningø, a el'se ene: "M'gør lo ki in søm'ti el, øri rø'se kø rø'm'ti. Ingi pøti in njeramajel'gi." ²⁸ Low'ø'ti kin, a nonyi ge, a ngori nganggi'se ge, loki a oyi Abiraham ge, Isaki ge, Jakobi ge, ki njekeltakita Luwø'ti pøti me Konbe'ti lø Luwø. Ningø ingi a ðuki'se kø taga. ²⁹ De'gi a indøi lo kuwø kadi'ti ge, ki lo kurkadi'ti ge, manga ge, holo ge, kadi rei sii ta nyakusø'ti Konbe'ti lø Luwø. ³⁰ Nan, toki røta'ti, nje ki madi ki in nje ki gøgi a tøli nje ki kete nje ki madi ki in nje ki kete a tøli nje ki gøgi.»

Jeju elta ki dø Jerujalem'ti

³¹ Døkagilo'ø'ti inbe kin ø, Parisi'gi madi rei rø Jeju'ti eli'ø eyina: «Øti kø rangi lo kin'ti, tado Erodi ge tøl.» ³² Jeju el'de ene: «Ai eli tal busi kam, toki ðone ki lo ti, m'nji m'tuwø ndil'gi ki majel ø m'nji madi de'gi lapiya to. Ningø ndø ki nja mutø ø m'a tølta kulø lø'm. ³³ Nan in gorow'ø'ti kadi m'un tarow lø'm me ndø'ti ki ðone, ndø ki lo ti'ti ki ndø ki nja mutø, tado in nya ki gorow'ø'ti el kadi njekeltakita Luwø'ti, oyi Jerujalem'ti el.

³⁴ «In de'gi ki Jerujalem'ti, in de'gi Jerujalem'ti, in ki nje tøl de'gi ki njekeltakita Luwø'ti, in nje tilø de'gi ki Luwø ulø'de adi'se ki mbal tøl'i'de. Nja bann ø m'ge kaw'se

* 13:14 13.14 Tekitaga 20.9-10; Ndukun ki nja joo 5.13-14

toki konkunjə a kaw'n ngann'ne'gi ginn bagi'ne'ti kin be nan odi el. ³⁵ Ningə ki ne kin, m'in Luwə m'a m'inyə kəykawnan lə Luwə lə'se kə. Tado adi m'el'se madi oyi, a oyi m'in el nga, biti ndo ki a eli eyina: "Njangi do in do de'ti ki a re me to Burəbe'ti."»

14

Jeju adi lapiya de ndo karkon'ti

¹ Ndo kare, Jeju aw me kəy'ti lə njekundo Parisi'gi kare tado kuso nya, ndo karkon'ti. Parisi'gi isi ndəi manji Jeju. ² Dingəm kare ki nje monyi ro ti ə ra non'a'ti. ³ Jeju dəji njendo ndukun'gi ki Parisi'gi ene: «Ta row to kadi de adi lapiya de ndo karkon'ti eke goto?» ⁴ Nan təli rai keke, de elta el. Jeju təl ro'ne ro nje monyi ro ti'ti, ad'a lapiya ə el'ə ad'a aw. ⁵ Ningə el'de ene: «Nan dann'se'ti anyi ngonn'o eke mangi li'ə osi bolo be'ti ndo karkon'ti ə un'ə tanan'ti non el wa?» ⁶ Ningə lo kadi ilə'ə ta'ti kin goto.

Ta ki ojido nje kojir'o'de lo barnan'ti

⁷ Luki Jeju oo kadi de'gi ki bari'de mbəti lo kisi ki kete ningə el'de kujita ene: ⁸ «Loki de madi bari'i lo nyakuso tanan'ti, ononyi kadi sangi lo ki kete isi'ti, domaji ə, bari de ki kəsigon li'ə utə yan'i səm'ti to! ⁹ Ningə kadi nje bari'se joo pəti kakin re, el'i ene: "Ində taa ə inyə lo kisi kin adi mad'i." Ningə ki rəsol ki ngayn ə a aw kadi isi'n lo ki gogi'ti. ¹⁰ Nan loki de madi bari'i, maji kadi aw isi lo ki gogi'ti, adi nje bari'i inbe ə re el'i ene: "Madi'm ində taa re isi kete yo." Be ə a in kəsikurə lə'i takum mad'i'gi'ti pəti ki bari'de lo nyakuso'ti sə'i. ¹¹ Toki rəta'ti, de ki un do'ne ta, ə a uləi do'a nanga. Ningə de ki nje sol do'ne ə, a uni do'a ta to.»

Bar njendoo'gi lo nya kus'o'ti

¹² Go'ti ningə Jeju el de ki nje bari'a ene: «Loki ra nyakuso ronel ki ngayn be kin, ki kada eke ki losol'o, ononyi kadi bari mad'i'gi ki ngannkon'i'gi ki noj'i'gi, eke nje gədi kəy be lə'i ki njenyakingə'gi. Tado ingi kaa a bari'nu ndo madi'ti ə a adi'nu nya ki ndo ki ra adi'de kin gogi to. ¹³ Nan loki ra nyakuso ronel ki ngayn be kin, maji kadi bari njendoo'gi ki nje'gi ki ta ro'de asi nan el ki nje mote'gi, ki njekumto'gi. ¹⁴ Ningə ro'i a nəli tado a ingəi nya kadi ugəi'nu gogi el. Toki rəta'ti, Luwə a ugəi ndo ki a te ki njera nya ki dana lo koy'ti.»

Bar de'gi kibo lo nyakuso'ti

(Mat 22.1-10)

¹⁵ Luki oyi ta kin ningə, ki kare dann de'gi'ti ki sii lo nyakuso'ti el Jeju ene: «Ronel a in ki de ki a so nya me Konbe'ti lə Luwə!» ¹⁶ Jeju təl el'ə ene: «Ndo kare, dingəm madi ra nyakuso kibo bari'n de'gi ngayn. ¹⁷ Dəkagilo kuso nya'ti, ningə ulə njekulə lə'ne adi el de'gi ki bari'de kakin ene: "Rei! Nyakuso oy nga." ¹⁸ Nan de'gi pəti ki bari'de kakin, kare kare, uləi ngirə kadi dəji mesol. In ki dəkete el'ə ene: "M'ndogi lo ndoo ngosine bay ə kadi m'aw m'oo. Nja'i ba adi me'i sol do'm'ti." ¹⁹ In ki rangi ene: "M'ndogi mangi'gi dōgi ngosine bay, m'a m'aw kadi m'nan'de m'oo. Nja'i ba, adi me'i sol do'm'ti." ²⁰ In ki rangi ene: "M'taa dene ngosine bay, lo kadi m'a m'aw goto." ²¹ Njekulə təl aw ro be'ne'ti, el'ə ta'gi pəti ki eli'ə kin ad'a oo. Lo kin'ti wongi təl be nje kəy kakin adi el njekulə lə'ne ene: "Ində taa kalangi aw tambalo'gi'ti ki go row'gi bari njendoo'gi, ki de'gi ki ta ro'de asi nan el, ki njekumto'gi, ki de'gi ki nje mote'gi, re se'de." ²² Nden go'ti ningə njekawkulə re el ene: "Be'm, ji ra nya'gi ki dəji kakin pəti, nan lo kisi nanyi bay." ²³ Be'ə el'ə ene: "Oti aw taga do row'gi'ti ki lo ndoo'gi'ti, ində togi do de'gi'ti adi'de rei kadi me kəy lə'm ros." ²⁴ Toki rəta'ti adi m'el'se, de kare mbunə de'gi'ti ki m'bar'de kete kin ki, a odi nyakuso lə'm kin ta'ne'ti goto.»

K'inyə nya'gi pəti tado kun go Jeju

(Mat 10.37-38)

²⁵ Bulə de'gi ngayn isi njiyə ki Jeju do row'ti. Təl ilə rəti ningə el'de ene: ²⁶ «Re de madi re ro'm'ti ə ge'm utə baw'ne ki kon'ne el, ne'ne ki ngann'a'gi el, ngannkon'ne'gi ki konnann'ne'gi eke daro'ne inbe el, a asi k'in njendo lə'm el.» ²⁷ Taa de ki un kagidəsi lə'ne ə njiyə go'm'ti el, a asi k'in njendo lə'm el to. ²⁸ Toki rəta'ti, nan dann'se'ti ə loki aw to kində ndogi bər ki ngal ningə, isi nanga ulə kər nyara kulə'gi nan'ti, kadi n'oo ke n'a n'asi kadi n'tolta kulə kin kare inbe el wa? ²⁹ Nan re ində ginn kəy ə tolta'a el ə, de'gi pəti ki a oy ginn kəy kin, a kogi do'a'ti. ³⁰ A eli eyina: «Oyi, dingəm ki tumginn kadi ində kəy, nan tōg'o asi kadi tolta'a el kin!» ³¹ Eke ngar ki ra ə loki isi aw kadi ro ki ngar madi'ne ki rangi ningə, isi nanga ə dəji ta ro'ne oo ke ki njero'gi lə'ne ki dər dōgi kare kin n'a n'aw n'ilə'n ro madi'ne ki isi re ki njero'gi lə'ne ki in dər do joo kin kare inbe el wa? ³² Re oo kadi togi'ne a asi el ningə, a ulə dəji ta ngar madi'ne, tado sangi

row lapiya, loki ndan ngal bay. ³³ Ta lə'se kaa to be tɔ. De ki in ndəkba tado k'inyə nyakingə'gi lə'ne el, a asi k'in njendo lə'm el.

Kati ki nəl'ə goto
(Mat 5.13; Mrk 9.50)

³⁴ «In gəri kadi kati in nya ki maji, nan loki nəl'ə goto, eke ri ə de a ra'n adi təl nəl gogi wa? ³⁵ Nya ki kadi de a ra'n goto. A maji tado dɔnangi el num, a maji tado nya ki a adi tɔgi dɔnangi kin el num tɔ. A buki'ə kɔ gidi lə'ti. De ki aw ki mbi'ne kadi oo'n ta, ningə kadi oo ta kin maji.»

15

Ta ki ɔjido ngonn bati ki nanyi
(Mat 18.12-14)

¹ Njetalambo'gi ki njeramajel'gi, ɔti ki rɔ Jeju'ti kadi n'oyi dɔ ta li'ə. ² Parisi'gi ki njendo ndukun'gi ɓarita, eli eyina: «uwə njeramajel'gi rɔ'ne'ti num sɔ nya se'de num!» ³ Ningə, Jeju el'de kujita kin: ⁴ Nan dann'se'ti ə re aw ki bati'gi bu ə ki kare nanyi ningə, a inyə ndəgə'gi ki dɔjikara gidə in jikara dɔ mu'ti, ə aw sangi in ki nanyi kin, biti kadi ingə bay taa el wa? ⁵ Loki təl ingə ningə, ki rɔnel un'ə ilə dam'ne'ti. ⁶ Ningə təl aw ɓe. Bar madi'ne'gi ki nje gədi kəy lə'ne, el'de ene: «Rei rai rɔnel sə'm tado m'ingə bati lə'm ki nanyi!» ⁷ Be tɔ ə adi m'el'se, rɔnel a in ngayn me dɔran'ti tado njeramajel kare ki inyə gorow njiyə'ne ki majel kɔ, utə nje'gi ki dana ki dɔjikara gidə in jikara ki awi ki ndoo mbəl panjiyə'de el kin. ⁸ Ke, dene ki ra ə aw ki silə asi dɔgi, ə ki kare nanyi, ningə ində por ta ngəl'ti eke utə me kəy sangi'n silə lə'ne, biti kadi ingə ta el wa? ⁹ Loki ingə nga ningə, ɓar madi'ne'gi, ki nje gədi kəy ɓe lə'ne ə el'de ene: «Rai rɔnel sə'm tado m'ingə silə lə'm ki nanyi!» ¹⁰ Be tɔ ə, adi m'el'se, rɔnel in ngayn mbunə malayka'gi'ti lə Luwə tado njeramajel kare ki inyə gorow njiyə'ne ki majel kɔ.

Kujita ki ɔjido ngonn ki nje kaw kaya

¹¹ Jeju təl el ɓay ene: «Dingəm kare aw ki ngann'gi joo. ¹² In ki du el baw'ne ene: “Bai, adi'm nya nduwə lə'm.” Be ə baw'a lowə nyakingə lə'ne ngann'ne'gi ki joo. ¹³ Ndo ngayn el go'ti ningə, in ki du adi ndogi si'ə nya'gi pəti ki ingə, ə aw mbah me ɓe'ti ki nanyi. Me ɓe'ti kakin ə tuji ki nar lə'ne kɔ me kaya'ti ki ra. ¹⁴ Loki tuji ki nar lə'ne kakin pəti tigə ningə, ɓo bo osi me ɓe'ti kakin. Ningə ulə ngirə kadi nya'gi pəti toi rɔ'a nga. ¹⁵ Aw ra kulə ɓe lə de madi kare me ɓe'ti kin non. Dingəm kakin ad'a kulə ngəm kɔsongi'gi mu. ¹⁶ Bo kuso nyakuso lə kɔsongi'gi to me'ə'ti, nan de ki ad'a goto. ¹⁷ Be ə ulə ngirə kadi mərta, ningə el rɔ'ne ene: “Nje ra kulə'gi in bann ɓe lə bai ə soi nya dum'de dum'de, ə m'in taa m'nji m'oy koy ɓo be wa! ¹⁸ M'a m'ində taa ə m'aw rɔ bai'ti m'a m'el'ə m'ene: <M'ra majel m'osi'n ta Luwə, ta m'os'i ta tɔ. ¹⁹ Masi kadi ɓari'm ngonn'i el. Ra'm toki kare mbunə nje ra kulə'gi'ti lə'i be.>” ²⁰ Be ə, ində taa osi row'ə təl kaw rɔ baw'ne'ti. Loki n'anyi sanyi ki kəy bay ningə baw'a oo ə, oo kumtondoo li'ə, ə ta on me'ə ngayn tado li'ə. Anyi ki ngodi tilə kum'ə, uwə rututu ə njuw ta'a. ²¹ Ngonn el baw'ne ene: “Bai m'ra majel m'osi'n ta Luwə num m'os'i inbe ta num tɔ, m'asi ta kadi ɓari'm ngonn'i el.” ²² Nan baw'a el nje ra kulə'gi ene: “In rei ki ku ki maji utə ndəgə'gi kalangi uləi rɔ ngonn'm'ti. Uləi ningə ngonn ji'ə'ti ə uləi sa nja'a'ti tɔ. ²³ Rei ki ngonn mangi kibo mbul mbul tɔli'ə adi j'usoi ji rai rɔnel. ²⁴ Tado ngonn'm kin oy ə təl isi ki dɔ'ne taa. Nanyi ə in ki kingə!” Ningə uləi ngirə kadi rai rɔnel. ²⁵ Dokagilo'ə'ti kin, ngonnkon'a ki ngatɔgi in mu. Loki isi təl mu ə in ndəkba ki kəy ningə oo ndu nyakində'gi ki ndam'gi. ²⁶ Bar nje ra kulə kare, ə dəj'ə ene ke ri ə ra nya wa. ²⁷ Nje ra kulə kakin el'ə ene: “Ngonnkon'i ə re ə baw'i adi tɔli ngonn mangi kibo mbul mbul tado təl ki lapiya.” ²⁸ Ngonn ki ngatɔgi ra wongi adi mbəti kaw kəy. Baw'a te taga kadi sol me'ə ad'a ur kəy. ²⁹ Nan el baw'ne ene: “Oo ɓal ngayn ə m'nji m'ra kulə mad'i, ndo kare ki m'mbəti təl rɔ'm go ta'ti lə'i goto. Nan ndo kare ki adi'm ngonn binyə be kaa m'ra'n rɔnel ki madi'm'gi goto. ³⁰ Nan loki ngonn'i ki tuji nyakingə lə'i dɔ kaya dene'gi'ti kin re ningə, təl ngonn mangi kibo mbul mbul ad'a.” ³¹ Ningə baw'a el'ə ene: “In, ngonn'm, in sə'm ne nan'ti, adi nya'gi pəti ki in yan'm in yan'i. ³² Nan in low'ə'ti kadi ji ra nyakuso ji ra'n rɔnel, tado ngonnkon'i kam oy ə təl isi ki dɔ'ne taa, nanyi ə in ki kingə!”»

16

Kujita ki ɔjido njengəm nya ki rɔta'ti el

¹ Go'ti ningə Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Dingəm kare ki njenyakingə aw ki njekində kum'ne go nya'gi'ti ki me kəy'ti lə'ne non. De'gi rei el'ə eyina: “Njengəm nya'gi lə'i isi

tuji ki nyakingø læ'i tigø." ² Nje køy ðar nje ra kulø læ'ne el'æ ene: "Ta ri ø m'nji m'oo dø'i'ti am wa? Ojji'm go nya'gi ki ojidø kulø læ'i ki me køy'ti adi'm m'oo. Tado lo kadi m'a mad'i indø kum'i go nya'gi'ti læ'm ki me køy'ti goto nga!" ³ Njengøm nya el rø'ne ene: "Be'm ge kadi m'indø kum go nyakingø'gi'ti ki me køy'ti el nga kam, m'a m'ra ri nga am wa? Ndoø ðonangi ø, togi'm asi el. Kaw køy nya ø rø'm a søl'm. ⁴ M'gør nya ki m'a m'ra kadi de'gi a uwøi m'in ki rø'de'ti me køy'ti læ'de loki be'm adi m'indø kum'i go nya'ti el." ⁵ Be ø, be nje ðangi ulø ðør'gi læ'ne kare kare. El nje ðangi ki ðokete ene: "Þangi læ ðe'm in bann dø'i'ti wa?" ⁶ Nje ðangi ki ðokete kakin ene: "Ku hu ðu kare." Ningø el'æ ene: "Ta makitu ðangi læ'i ø isi nanga kalangi, ndangi me'ti dø mi." ⁷ Go'ti ningø el ki nungi ene: "In yan'i in bann wa?" Nje ðangi ki nja joo el'æ ene: "Madi'm in saki geme ðu kare." Ningø el'æ ene: "Un makitu ðangi læ'i ø ndangi me'ti døjjoo." ⁸ Be njengøm nya ki ngom ulø toji dø'a'ti tado ra nya ki kumkædi. De'gi ki gøri Luwø el rai nya ki kumkædi ngayn me kulø ra'de'ti dann'de'ti utø ngann'gi læ kunji.»

Luwø in ki nar

⁹ Ningø adi m'el'se: «Rai madi nan ki de'gi ki nyakingø ki ngom kin, kadi ndø ki goto ji'se'ti ningø, uwøi'se rø'de'ti lo kisi ki biti ki non'ti.» ¹⁰ De ki ra ki asi ta kadi de uwø kul'ø dø nya ki nden'ti, a asi kadi de uwø kul'ø dø nya ki boi'ti tø. De ki njera nya ki dana el me nya ki nden'ti, a ra nya ki dana el me nya ki boi'ti tø. ¹¹ In be ø, re de asi ra nya ki low'ø'ti el tado Mamon læ nyara ki dana el, eke nan a adi nyakingø ki røta'ti wa? ¹² Re de ra nya ki low'ø'ti el dø nya'ti læ de ki rangi, eke nan a adi yan'i ki søw dø'i inbe? ¹³ Nje ra kulø madi, ki a asi ra kuløðør læ ngar'gi joo goto: re øsi ta ki kare ø, a ndigi ki nungi, re kidi ki kare ø, a uwø ki ki nungi tø. A asi kadi rai ðør læ Luwø num ðør læ nar num el. ¹⁴ Parisi'gi ki njendigi ta læ nar, uwøi Jeju kogi loki oyi ta'gi kin pøti. ¹⁵ Ningø Jeju el'de ene: «Rai rø'se to de'gi ki njera nya ki dana be takum de'gi'ti. Nan Luwø gør me'se. Tado nya ki de'gi øsikurø ngayn takum'de'ti kin in nya kow takum Luwø'ti.»

Ndukun ki Konbe læ Luwø

¹⁶ «Biti ðøkagilo'ti læ Jan Batisi, in ðøkagilo læ ndukun læ Moji ki de'gi ki njekeltakita Luwø'ti. De'gi iløi mðør Konbe læ Luwø to Poyta ki maji. De ki ra'a, ra ki togi'ne tado kandi me'ti. ¹⁷ Un el kadi doran in ki ðonangi a ðøri kø uta kadi de ør ngonn kur ta ki me ndukun'ti læ Luwø kø. ¹⁸ Dingøm ki ra ki tuwø ne'ne ø ta in ki rangi, in njekuwø marum. Taa de ki nje taa dene ki ngaw'a tuwø kaa in njekuwø marum tø.»

Kujita ki ojidø njenyakingø in ki Lajar

¹⁹ «Dingøm kare ki njenyakingø ki njekulø ku ki ndole kas yøl ki gat'a in ngayn in non. Ndoø'gi kare kare pøti, isi ra rønøl tado isi maji. ²⁰ Njendoo kare ki tø'a nan Lajar ki dobay ta rø'a, re to ta køy'ti li'ø. ²¹ Ndigi kadi n'uso bunø nyakuso'gi ki tosi nanga ta tabilø'ti læ njemaji. Nan busi'gi kaa rei tonni ta dobay li'ø. ²² Ndo kare njendoo kakin oy, adi malayka'gi rei uni'ø awi si'ø kadi Abiraham'ti. Njemaji kaa re oy tø, adi duwi'ø. ²³ Njemaji ingø kon me lo ki koo'ti ngayn, un kum'ne taa ningø oo Abiraham sanyi nu ki Lajar kad'a'ti tø. ²⁴ Njemaji kakin un ndu'ne ki taa ningø non ene: "Bai Abiraham, oo kumfondoø læ'm! Ulø Lajar adi ulø ta ngonn ji'ne mann'ti, kadi re'n søli'n ndonn'm tado m'ingø kon ngayn me pør'ti kin." ²⁵ Abiraham el'æ ene: "Ngonn'm, adi me'i olo dø'ti toki ndøki ingø maji me ðonangi'ti, ø Lajar ingø nya ki to to. Ngøsine, ðøri mann non kum'ø'ti, nan in, in me nya ki to'ti. ²⁶ Ningø kibo utø, ngøsine bolo be kibo to dann'je'ti sese, adi re ji ge kaa, lo kadi j'a ðør søm'ti j'aw rø'se'ti goto. Taa, ingi kaa, a asi kadi ðøri rei rø'je'ti el tø." ²⁷ Njemaji el ene: "Re in be ningø, nja'i ba, bai, ulø Lajar ad'a aw me køy'ti læ bai. ²⁸ Tado ndøgi ngannkon'm'gi sanyi non in mi ðay, ø kadi aw ndør mbi'de kadi rei, tei lo kon'ti kin el nga." ²⁹ Abiraham el'æ ene: "Ngannkon'i'gi rai ki ndukun ki Moji ndangi ki ta'gi ki njekeltakita Luwø'ti ndangi non. Maji kadi oyi dø ndu'de!" ³⁰ Nje maji ene: "In kin asi el bai Abiraham. Nan re, de madi in dann nje koy'gi'ti ne ø aw ingø'de ø a inyøi gorow njiyø'de ki majel kø." ³¹ Nan Abiraham tøl el'æ ene: "Re oyi ta læ Moji el num, ta læ njekeltakita Luwø'ti el num ø, kin ø de in dann njekoy'gi'ti ø aw rø'de'ti kaa, a oyi ta li'ø to ta ki røta'ti el ðay!"»

17

Ta dø bulø de'gi'ti

(Mat 18.6, 7; Mrk 9.42)

¹ Jeju el njendo'gi læ'ne ene: «Lo kadi de'gi a osi me majel'ti el goto. Kumfondoø in dø de'ti ki majel re ki takul'ø. ² A in soti ngayn ðay tado li'ø kadi dø'i mbal kusi ko mindø'ti, ø iløi'ø me ba'ti, utø kadi ra adi ki kare dann ngann'gi'ti ki du kin osi.» ³ Indøi kumkædi dø rø'se'ti! Re ngonnkon'i ra majel ø, maji kadi ndang'a dø'ti, re inyø kuløra'ne ø, inyø

go majel li'ə kɔ ad'a. ⁴ Re ra majel sə'i nja siri me ndo'ti ki kare kaa, re ro'i'ti nja siri dɔji k'inyə go kɔ ə, inyə go kɔ ad'a.

*Kunme ki nden to kandi mutardə be
(Mat 17.20)*

⁵ *Njekawkulə'gi eli Burəbe eyina: «Ilə kunme dɔ mad'a'ti lə'je adi'je.» ⁶ Ə Burəbe el'de ene: «Toki rɔta'ti, re awi ki kunme ki in ndikiri ba to kandi kagi, ki bari'ə mutardə kin be mindi kaa, asi kadi eli kagi mbaykote kam eyina: Ɔr ki ngirə'i ba ə aw man rɔ'i me ba'ti» ə a təl rɔ'ne go ta'ti lə'se.

Kulə lə njekuləbər

⁷ «Re de madi dann'se'ti aw ki nje ra kulə madi ki in nje ndo eke in njengəm bati'gi. Loki təl mu re ningə, ke a el'ə ene: "Re kalangi isi nanga, so nya wa?" ⁸ Jagi, a el'ə ene: "Ra go nyakusɔ ləm ki kad'a. Ningə mbəl ku ki rɔ'i'ti, ə re adi'm nyakusɔ. Loki m'njo nya num, manyi nya num ningə, so yan'i num, anyi yan'i num to." ⁹ A ra oyo njekulə lə'ne tado təl rɔ'ne go ndu'gi'ti lə bə'ne? Jagi a in be el! ¹⁰ Ta lə'se kaa to be to. Loki rai nya'gi pəti ki Luwə un ndu'ne kadi rai ningə maji kadi eli eyina: "J'in nje ra kulə'gi ki nda'je goto, ji ra kulə ki maji kadi ji ra."»

Jeju adi lapiya njebanji'gi dɔgi

¹¹ Dɔ row kaw'a Jerujalem'ti, Jeju dər mbunə bəbo Samari ki Galile'ti. ¹² Loki isi ur me ngonn bə'ti to kur bay ə, njebanji'gi dɔgi iləi ta'a. Adi ndan'de ngal si'ə jɔ, ə rai lokati. ¹³ Uləi ngirə kadi nonyi dɔ'a'ti ki ndu'de kibo eyina: «Jeju, njendo, oo kumtondo lə'je!» ¹⁴ Loki oo'de ningə el'de ene: «Ai ɔji rɔ'se njekujənyamosi kadikare'gi*!» Dɔ row kaw de'ti ne bay par ə, ingəi rɔ'de ar njay. ¹⁵ Ki kare dann'de'ti loki oo kadi ingə lapiya nga ningə, təl dɔ nja'ne'ti, ki kulə toji dɔ Luwə'ti, ki ndu'ne kibo. ¹⁶ Osi nja Jeju'ti, ɔsi nati non'ne nanga, ra'a oyo. Dingəm kakin in de ki Samari'ti. ¹⁷ Jeju el ene: «Njebanji'gi ki dɔgi pəti ki rɔ'de ar njay, eke nje ki jikara awi ra wa?» ¹⁸ Mbuna'de'ti pəti, de kare ki təl re ulə toji dɔ Luwə'ti goto, nan de ki in Juwipi el kin ki kar'ne ba par! ¹⁹ Ningə Jeju el de ki Samari'ti kakin ene: «Ində taa aw, tado kunme lə'i aj'i.»

*Ta ki ɔjido Konbɛ lə Luwə
(Mat 24.23-28,37-41)*

²⁰ Ndo kare Parisi'gi dɔji Jeju ta ki ɔjido dɔkagilo re Konbɛ lə Luwə. Jeju el'de ene: «Konbɛ lə Luwə a re to nya ki de'gi a oyi'ə ki kum'de jaja el. ²¹ A in ki k'el k'ene: "Oyi in yo bɔ", eke: "In ne bɔ el." Toki rɔta'ti Konbɛ lə Luwə in dann'se'ti nga.» ²² Go'ti ningə el njendo'gi ene: «Ndo madi a re non ki a ndingəi ngayn kadi oyi ndo kare me ndo'gi'ti lə Ngonn De, nan lo kadi a oyi goto. ²³ Ningə a eli'se eyina: "Kirisiti in ne", eke "Kirisiti in nu!" kadi ai! Ononyi'se kadi anyinan ngodi ki low'ə'ti! ²⁴ Ningə, toki ndi təl ə lo ar njay njay in dow dɔran'ti ki kare te'n dowə'ti ki nungi kakin ə, ndo re'm m'in Ngonn de kaa a to be to. ²⁵ Nan kete non təl'ə'ti, maji kadi Ngonn De ingə kon ngayn, kadi de'gi ki dɔkagilo'ti ki bɔne kin mbəti m'in bay taa. ²⁶ Ningə, ko nya'a ki ra nya dɔkagilo'ti lə Nuwe kin ə, be to'a a ra'n nya ndo re'm'ti m'in Ngonn de to. ²⁷ De'gi soi nya ge, anyinan nya ge, taai nan ge, adi ngann de'gi taai ngaw ge, biti ndo'ti ki Nuwe ur'n me tokibo'ti. Go'ti ningə mann kon kibo re tuji de'gi pəti†. ²⁸ A to to nya ki ra nya dɔkagilo'ti lə Loti be to: De'gi soi nya num, anyinan nya num, ndogi nya'gi num, lawi nya'gi num, manyi kagi'gi num ə rai kəy'gi num to. ²⁹ Nan ndo ki Loti te'n me bəbo'ti ki Sodəm, Luwə adi ndi por ki babur ki in dɔran'ti on de'gi tɔl'de pəti‡. ³⁰ Ndo ki m'in Ngonn de m'a te'n bus kaa, be to'a nya'gi a rai nya to. ³¹ Me ndo'a'ti kin de ki in dɔ kəy'ti ə, a ur nanga tado kəy nya'gi lə'ne ki me kəy'ti te'n taga el. Be to ə, de ki ra me ndo'ɔ'ti kaa a təl re bə el to. ³² Adi me'se olo dɔ nya'ti ki te dɔ ne Loti'ti, ki ilə rəti ə ingə koy kin§. ³³ De ki sangi kadi n'aji rɔ'ne ki non'ti, a ilə rɔ'ne kɔ. Nan de ki ilə rɔ'ne kɔ tado lə'm ə, a ngəm rɔ'ne ki non'ti to. ³⁴ Adi m'el'se, me kondɔ'a'ti kin, de'gi joo toi dɔ tirə'ti ki kareba ningə, a uni ki kare, a inyəi ki nungi. ³⁵ Dene'gi joo, a uri nya nan'ti, a uni ki kare ə, a inyəi ki nungi. ³⁶ [Dingəm'gi joo, a rai kulə me ndo'ɔ'ti ki kare ə, a uni ki kare ə a inyəi ki nungi.]» ³⁷ Ningə, njendo'gi dɔji'ə eyina: «Burəbe, lo ki ra'ti ə, nya'gi kin a rai nya'ti wa?» El'de ene: «Lo ki ninn to'ti ə, mal'gi a kawinan səm'ti.»

18

Kujita ki ɔjido njegangi ta ki dene ki njengawkoj

* 17:14 17.14 Lebitiki 14.2-3 † 17:27 17.27 Lo tum ginn nya'gi 6.9-7.24 ‡ 17:29 17.29 Lotum 18.20-19.25
§ 17:32 17.32 Lo tum ginn nya'gi 19.26

¹ Jeju el kujita njendo'gi lə'ne kadi ndo'n'de, kadi elita ki Luwə ta ta, um kadi wongi ra'de go'ti el. ² El ene: «Njegangi ta kare isi bebo'ti madi non. Njegangi ta kakin ɓol Luwə el num, ta ilə koji do de'ti el num to. ³ Me bebo'ti kakin ə, dene kare ki njengawkooy si'ti non to. Dene kakin re ki dokagilo'gi pəti el'ə ene: «Gangi ta lə'm ki to mbunə'm'ti ki nje ta lə'm kin adi'm.» ⁴ Njegangi ta kakin mbəti Dokagilo ngayn. Nan təl elta rə'ne ene: «Re m'ɓol Luwə el num, ta m'ilə koji do'de madi'ti kare el kaa, ⁵ dene ki njengawkooy kam njuwə'm ngayn. Maji kadi m'gangi ta li'ə mad'a, kadi təl re gogi ndo ki rangi'ti, to do'm ɓay el nga.» ⁶ Burəbe el do'ti ene: «Maji kadi oyi do ta ki njegangi ta ki gorow'ə'ti el kin maji. ⁷ Ke oyi kadi Luwə a gangi ta ki dana adi nje ki mbəti'de, ki sii nonyi do'a'ti kada ge kondo ge kin el wa? A isi gərərə ba do ra se'de'ti wa? ⁸ Adi m'el'se, a gangi ta lə'de kalangi ba. Nan ndo ki Ngonn De a re, ke a ingə kunme donangi'ti ɓay wa?»

Parisi ki njetalambo

⁹ Jeju el kujita ki do nje'gi ki oyi rə'de to de'gi ki dana ə kidi ndəgi de'gi. ¹⁰ Ene: «Dingəm'gi joo, rai Kəy'ti lə Luwə tado kelta ki Luwə; ki kare in Parisi, ki nungɪ in njetalambo to. ¹¹ Parisi in ra ta ə elta ki ojido rə'ne me'ne'ti ene: «Luwə lə'm, m'ra'i oyo tado m'in to to ndəgi de'gi ki nje ɓogi'gi eke njera nya'gi ki dana el, ki njekuwa marum, taa to njetalambo kam el. ¹² Me ndo'ti ki siri, m'ogɪ rə'm nyakuso nja joo. Madi Luwə ki kare me ki dogi'ti, me nyakingə'gi'ti lə'm pəti tigə.» ¹³ Nan njetalambo ɔsi rə'ne ngerəngi nu, kun kaa ge kun kum'ne ki dɔran'ti el. Ningə ində kadi'ne ray ray ə, el ene: «Luwə lə'm oo kumtondoo lə'm tado m'in njeramajel!» ¹⁴ Adi m'el'se, in njetalambo ə təl aw ɓe lə'ne ningə Luwə tudə de'ti ki dana, um Parisi el. Tado de ki un do'ne ta, ə a uləi do'a nanga; nan de ki səl do'ne ə, a uni do'a ta to.»

Jeju ində j'i'ne do ngann'gi'ti ki du

(Mat 19.13-15; Mrk 10.13-16)

¹⁵ Ngann'gi ki kasi inɓe kin kaa de'gi rei se'de rə Jeju'ti kadi njangido'de. Nan loki njendo'gi oyi nya kin ningə, ndangi'de. ¹⁶ Nan Jeju adi rei ki ngann'gi ki du rə'a'ti ningə el ene: «Inyi ngann'gi ki du adi rei rə'm'ti, ononyi'se kadi ogi'de tarow, tado Konɓe lə Luwə in nya de'gi ki toi to ngann'gi ki du be. ¹⁷ Toki rəta'ti adi m'el'se, de ki taa Konɓe lə Luwə to ngonn ki du be el, a ur me'ti el ratata.»

Basa ki njenyakingə

(Mat 19.16-30; Mrk 10.17-31)

¹⁸ Kibo lə Juwipi'gi kare, dəji Jeju ene: «Njendo ki nje hal ki maji, in ri ə m'a m'ra ə m'a m'ingə'n kaji ki to biti ki non'ti wa?» ¹⁹ Jeju el'ə ene: «Tado ri ə ɓari'm de ki maji wa? De kare ki maji goto, nan Luwə ki kar'ne ba par ə in de ki maji. ²⁰ In ge mbərikikində'gi lə Luwə ki ene: «A uwə marum el, a təl de el, a ɓogi el, a mannaji ki ngom do mad'i'ti el, a ɔsikurə baw'i ki kon'i*.» ²¹ Ningə dingəm təl el Jeju ene: «Nya'gi kin pəti m'təl rə'm go'ti dokagilo kulə ngirə basa'm'ti nu biti ɓone.» ²² Go ta'gi'ti kin Jeju el'ə ene: «Nya kare be ə nanyi kadi in ra ɓay: Aw adi ndogi sə'i nyakingə'gi lə'i pəti tigə, ə lowə nar'a njendoo'gi, ə a aw ki nyakingə'gi ngayn me dɔran'ti, ə un go'm!» ²³ Nan loki dingəm oo ta kin, kum'ə diw kururu, tado in de ki nyakingə li'ə in ngayn. ²⁴ Loki Jeju oo'ə, un kum'ne oo'n'ə ningə el ene: «In nya ki ngan ngayn ki rə njenyakingə'gi kadi uri me Konɓe lə Luwə. ²⁵ In nya ki ngan ngayn inɓe kadi jambal ur bolo konn kur nya'ti, nan a ngan ngayn utə in kin ɓay kadi njenyakingə ur Konɓe lə Luwə.» ²⁶ Nje ki si oyi do ta lə Jeju eli eyina: «Nga kin ə in be ningə, nan ə asi kadi ingə kaji wa?» ²⁷ Jeju ilə'de'ti ene: «Nya ki de asi ra el, Luwə asi kadi ra.» ²⁸ Piyar el'ə ene: «Nga j'in, ki j'inyə nyakingə'gi lə'je pəti ə j'un go'i.» ²⁹ Jeju el'de ene: «Toki rəta'ti adi m'el'se, re tado Konɓe lə Luwə, de madi, inyə kəy lə'ne, ne'ne, ki ngannkon'ne'gi, ki baw'ne kon'ne, ki ngann'ne'gi, ³⁰ ə, a ingə do'ti ngayn utə ki kete ɓay, dokagilo'ti ki ɓone, taa dokagilo'ti ki a re, a ingə kaji ki a to biti ki non'ti.»

Jeju elta ki do koy'ne'ti ki kində'ne lo koy'ti

(Mat 20.17-19; Mrk 10.32-34)

³¹ Jeju ɓar njendo'gi lə'ne ki dogi gidə in joo ki rə'ne'ti, ningə el'de ene: «Oyi, j'isi j'awi ki Jerujalem'ti, nya'gi pəti ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, ndangi ojido'm m'in Ngonn de, a tɔlita'de. ³² Tado, a uləi m'in ji de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, kadi to kogi do'm'ti ge, a taji m'in ge, taa a tuwi mann ta'de do'm'ti num to. ³³ Go'ti, loki ində'ə ki ndəy ningə, a tɔli'ə. Ndo mutə tum ginn'ə ndo koy'o'ti a te lo koy'ti.» ³⁴ Nan nya kare ki njendo'gi gəri me ta'ti kin goto. In ta ki to lo kiyərə'ti rə'de'ti. Gəri me ta ki Jeju ge kel'de el.

* 18:20 18.20 Tekitaga 20.12-16; Ndukun ki nja joo 5.16-20

Jeju adi njekumto oo lo Jeriko'ti
(Mat 20.29-34; Mrk 10.46-52)

³⁵ Loki Jeju in ndækba ki bebo Jeriko ningə, njekumto madi isi ngangı row'ti non, isi kəy nya. ³⁶ Loki njekumto oo kah bulə de'gi ki isi indəi dəri bur bur ningə, dəji ta ke ri ə ra nya wa. ³⁷ Eli'ə eyina: «Jeju ki Najareti ə isi ində dər.» ³⁸ Njekumto ulə ngirə kadi un ndu'ne ki ta, ə non ki togi'ne, ene: «Jeju ki Ngonnkaw Dabidi†, oo kumtondoo lə'm!» ³⁹ De'gi ki nje njiyə kete non de'gi'ti ndangi'ə kadi uti ta'ne, nan kadibe bay ə njekumto un ndu'ne ki taa də mad'a'ti ene: «Ngonnkaw Dabidi, oo kumtondoo lə'm!» ⁴⁰ Jeju ra lokati ə un ndu'ne kadi rei si'ə rə'ne'ti. Loki re rə'a'ti ndækba ningə, Jeju dəj'ə ene: ⁴¹ «In ri ə ge kadi m'ra mad'i wa?» Njekumto el'ə ene: «Burəbe, m'ge kadi kum oo lo!» ⁴² Jeju el'ə ene: «Oo lo! Kunme lə'i aj'i nga.» ⁴³ Par ə, low'ə'ti non kum'ə oo lo adi un go Jeju ki kulə toji də Luwə'ti ta'ne'ti. Loki bulə de'gi oyi nya kin ningə, uləi ngirə kəsikurə Luwə.

19

Jeju ingi ki Jaka

¹ Loki Jeju ur me be'ti ki Jeriko ə isi ində dər ningə, ² dingəm ki njenyakingə kare ki to'a nan Jaka, ki in ki boi lə njetalambo'gi isi non. ³ Dingəm kin sangi kadi n'oo ke Jeju in nan dana wa, nan lo kadi oo Jeju goto, tado bulə de'gi, taa in de ki goji to. ⁴ Be ə, anyi ngodi kete, aw ala də kagi mabaykote'ti, kadi n'oo Jeju ki a dər ki row ki low'ə'ti kin. ⁵ Loki Jeju re te low'ə'ti kakin ningə, un kum'ne ki taa, el Jaka ene: «Jaka, ur nanga ne kalangi, tado m'in m'a m'nji me kəy'ti lə'i bone.» ⁶ Lo kin'ti, Jaka ur nanga kalangi, uwə Jeju rə'ne'ti ki ronel.

⁷ De'gi pəti ki oyi nya kin, bərita də Jeju'ti eli eyina: «Aw isi be lə njeramajel.» ⁸ Nan Jaka ra taa, el Burəbe ene: «Burəbe, m'a m'adi nusi nyakingə lə'm njendoo'gi. A kin ə re m'taa nya lə'de ki aldo maji ə, m'a m'təl m'ugə bəng'a gogi nja so.» ⁹ Lo kin'ti Jeju ene: «Bone Njekaji de'gi ur me kəy'ti lə'i, tado in kaa in ngonn kaw Abiraham to. ¹⁰ Tado ki rəta'ti, Ngonn de re kadi sangi de'gi ki nanyinan, ajj'de.»

Kujita də bər'gi'ti ki mutə
(Mat 25.14-30)

¹¹ Loki de'gi uri mbi'de sii oyi ta ki Jeju isi el'de ba bay ningə, Jeju un kujita kare ta'ne'ti kadi el'de. Jeju in ndækba ki Jerujalem adi de'gi oyi kadi konbe lə Luwə ə ədi rə'ne low'ə'ti non. ¹² El'de ene: «Dingəm kare ki oji'ə me maji'ti isi aw be madi'ti ki sanyi kadi indəi jəgi konbe də'a'ti bay taa to təl. ¹³ Be ə, kete bay taa kadi aw, bər njekulə'gi lə'ne dəgi, adi de ki ra dann'de'ti mbal or kare, ningə el'de ene: “Tai, təli ji'se biti kadi m'təl m're m'ingə'n'se.” ¹⁴ Nan de'gi ki me be'ti li'ə mbəti go'ə'ti, in ginn'ə'ti kan, ə uləi de'gi go'ə'ti eli eyina: “Ji ndigi el kadi de kin re isi ngar də'je'ti.” ¹⁵ Be kaa, indəi jəgi ngar də'a'ti. Be ə, loki təl re be ningə, bər nje ra kulə'gi lə'ne ki adi'de nar kakin kadi n'oo ke in ri ə rai wa. ¹⁶ De ki dəkete re, ningə el ene: “Be'm, nar or ki kare ki adi'm kaa, nyi m'ingə dəgi də'ti kin.” ¹⁷ Ə ngar el ene: “Maji ngayn, in njekulə ki maji. Ningə toki ra'n nya ki low'ə'ti me kində kum go nya'ti ki nden be, m'indəi nje konbe də bebo'gi'ti ki dəgi.” ¹⁸ De ki nja joo re, ningə el ene: “Be'm, nar or ki kare ki adi'm kaa, nyi m'ingə mi də'ti kin.” ¹⁹ Ə ngar el'ə ko ta inbe kakin ene: “In isi to nje konbe də bebo'gi'ti mi.” ²⁰ In ki rangi re ningə el ene: “Be'm, oo nar or lə'i ki kare ki adi kaa nyi to kin, m'aw m'ngəm ta ku'ti dangi m'ad'a to. ²¹ Tado m'bol'i, in de ki ngan ngayn: nya ki ində el kaa un num, nya ki duw el kaa ujə num.” ²² Lo kin'ti ngar el'ə ene: “In njekulə ki majel. Ningə m'a m'gangi ta də'i'ti ki ta ki te ta'i'ti inbe. In gər maji kadi m'in de ki ngan ngayn: nya ki m'ində el kaa m'un num, nya ki m'duw el kaa m'ujə num. ²³ Nga ra bann be ə re a ində nar lə'm lo ngəm nar'ti el wa? Re ində lo ngəm nar'ti ə, m'təl m're kin ə m'a m'ingə mann'a də'ti.” ²⁴ Go'ti ngar el de'gi ki rai low'ə'ti non ene: “Tai nar or ki kare ki ji'ə'ti kin adi in ki awi'n dəgi kin.” ²⁵ Ə de'gi eli ngar eyina: “In kam aw ki nar or dəgi nga.” ²⁶ Nan ngar el'de ene: “M'el'se toki, de ki aw ki nya, a adi'ə də'ti, nan de ki awi'n el, in ki nden inbe ki awi'n kin kaa a tai ji'ə'ti bay. ²⁷ Ningə njeban'gi lə'm, ki mbeti kadi m'in ngar də'de'ti, rei se'de, təl'de takum'ti ne.”»

Jeju ur Jerujalem'ti ki kəsikurə
(Mat 21.1-11; Mrk 11.1-10; Jan 12.12-16)

²⁸ Go ta'gi'ti kin, Jeju gangi kete non bulə de'gi, un row ki kaw ki Jerujalem. ²⁹ Loki Jeju re te ndækba ki be ki Betipaje in ki be ki Betani, ki kaw ki kadi mbal'gi'ti ki bəri'de

† 18:38 18.38 Gonyi Mrk 10.47 ki ta ki də'ti ginn makitu'ti nanga.

mbal kagi Buni'gi kin ningø, ulø njendo'gi joo. ³⁰ El'de ene: «Awi me ngonn be'ti ki ra non'se'ti kam. Loki a uri ki me be'ti, a ingøi ngonn koro ki do'i'ø adi ra. In ngonn koro ki de ala gidø'ti nja kare el bay. Tuti'ø, in rei si'ø adi'm'in. ³¹ Ø re de madi døjise ene: "Tadø ri ø isi tuti ngonn koro kin wa?" Ø a eli'ø eyina: Tadø "Burøbe ø ge'ø."»

³² Nje ki Jeju ulø de kakin awi ningø nyi, ingøi nya'gi inbe toki Jeju el'n'de. ³³ Be ø, tuti ngonn koro kakin ningø, be nje koro'gi døjise eyina: «Tadø ri ø tuti ngonn koro kin wa?» ³⁴ Ningø njendo'gi iløi'de'ti eyina: «Burøbe ø ge'de.» ³⁵ Loki rei ki ngonn koro kakin adi Jeju ningø, lowi ku'gi lø'de gidø'ti ø adi Jeju ala isi do'ti. ³⁶ Køti inbe ki isi øti aw kete kete kin ningø, de'gi mbalayi ku'gi lø'de do row njiyø'ti. ³⁷ Loki Jeju isi re ndøkba ki Jerujalem'ti ki row ki in ki do mbal kagi Buni'gi'ti kin ningø, bulø njendo'gi li'ø pøti, rø'de nøl'de ngayn adi uni ndu'de ki taa, piti Luwø tadø nyakøji'gi pøti ki ra adi oyi ki kum'de. ³⁸ Piti Luwø eyina:

«Kadi Luwø njangi do ngar ki re me to Burøbe'ti!

Kadi lapiya re ki do doran'ti, ø toji in ki do Luwø'ti ki nje kisi doran'ti to.»

³⁹ Parisi'gi madi ki in dann bulø de'gi'ti eli Jeju eyina: «Burøbe, ndangi njendo'gi lø'i adi uti ta'de.» ⁴⁰ Ø Jeju el'de ene: «M'el'se m'adi oyi, re ingi uti ta'de kaa, gagi mbal'gi a singøi sækite.»

Jeju non tadø bebo Jerujalem

⁴¹ Loki Jeju indø do be ki Jerujalem ndøkba ø un kum'ne oo'n'ø ningø mann non re kum'ø'ti. ⁴² Mann non re kum'ø'ti adi el ene: «Kin ø re dokagilo'gi ki, bone kin, in kaa in gø row lapiya kin ø re a in soti sø'i, nan kum'i te do'ti el. ⁴³ Ndo'gi ki ngan a rei non kadi njeban'gi lø'i a uløi nan gugi do'i, a iløi nan ki ta to row'gi pøti, a uti nu nguy lo kadi a te goto. ⁴⁴ A budi'nu nanga mur mur ki de'gi lø'i. Mbal madi ki kadi de a inyø adi isi do mad'a'ti goto. Tadø kum'i te do dokagilo'ti ki Luwø re'n kadi ra'n sø'i kin el.»

Jeju me Køy'ti lø Luwø

(Mat 21.12-13; Mrk 11.15-19; Jan 2.13-16)

⁴⁵ Go'ti, Jeju aw ur nati Køy'ti lø Luwø, ilø rø'ne tuwø njelaw nya'gi søm'ti kø. ⁴⁶ Ningø el'de ene: «Ndangi me makitu'ti lø Luwø eyina: "Køy løm a in køy kelta ki Luwø, nan ingi, tøl'i ø lokiyøro'ti lø njebog'i'gi yo."»

⁴⁷ Ndo'gi pøti, Jeju ndo de'gi nya me Køy'ti lø Luwø. Lo kin'ti, kibo'gi lø njekujønnyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi, ki njekundo de'gi me be, sangi row kadi n'tøli Jeju, ⁴⁸ nan gøri row'ø el, tadø bulø de'gi indøi mbi'de maji ngayn go ta'ti li'ø.

20

Tøgi lø Jeju

(Mat 21.23-27; Mrk 11.27-33)

¹ Ndo kare, Jeju sii ndo de'gi nya me Køy'ti lø Luwø, ilø'n mbør Poyta ki maji ningø, kibo'gi lø njekujønnyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi ki ngatøgi'gi, tei non rei. ² Loki rei ningø døjise eyina: «El'je adi j'oo, in ki tøgi ki in ra ø isi ra'n nya'gi kin be wa? Ø nan to a adi ndu'ne ø isi ra'n wa?» ³ Ø Jeju tøl el'de ene: «M'in kaa m'a m'døji'se ta kare kadi eli m'in. ⁴ In nan ø ulø Jan kadi ra de'gi batøm wa? In Luwø eke in de'gi?» ⁵ Nan tøl'i mørita dann'de'ti eyina: «Re j'eli'ø j'ene: "In Luwø ø ulø" a døjise ene ke ra bann ø j'un me'je j'ad'a el wa? ⁶ A kin ø re j'eli j'ene: "In de'gi ø ulø Jan" ø, bulø de'gi ba pøti a tiløi'je ki mbal tøl'i'je, tadø gøri maji ngayn kadi Jan in njekeltakita Luwø'ti.» ⁷ Be ø tøl'i eli Jeju toki n'gøri de ki ulø el. ⁸ Ø Jeju ilø de'ti ene: «Re in be ø, m'in kaa m'a m'el'se tøgi ki m'nji m'ra'n nya'gi kin el to.»

Kujita do nje ra kulø ndøø nju'ti

(Mat 21.33-46; Mrk 12.1-12)

⁹ Go'ti, Jeju ilø rø'ne elta bulø de'gi me kujita'ti kin ene: «Dingøm kare uwø ndøø nju ningø; do'i tanan'ti ki de'gi ki nje ra kulø nju kadi to rai kulø adi'ø, ø kagilo'ø'ti ø kanyi nan nya'a ningø, øti aw mbah ki go'ø ngal. ¹⁰ Loki kagilo kujø kandi nju asi ningø, ulø bø rø'ne kare kadi aw taa kandi nya ndøø nju kakin, ki in yan'ne ji njerakulø'ti adi ne. Nan loki bør aw ningø, nje ra kulø'gi, tindøi'ø ngayn, ø tuwøi'ø adi tøl ki ji'ne kare aw. ¹¹ Njendøø tøl ulø bør ki rangi bay. Nan in kaa, tindøi'ø ge taji'ø ge, ø tuwøi'ø adi tøl ki ji'ne kare aw. ¹² Be kaa dingøm kakin tøl ulø bør ki nja mutø bay. Ningø in ki nja mutø kin, in kaa nje ra kulø'gi kakin tindøi'ø, adi'ø do, ø tuwøi'ø adi'ø aw. ¹³ Lo kin'ti, be njendøø døjise ta rø'ne ene: "In ri ø kadi m'ra wa. M'a m'ulø ki ngønn'm ki dingøm ki njendigi løm ngayn kin. Dømaji, a bøl'i gid'ø." ¹⁴ Nan nje ra kulø nju loki kum'de osi do ngønn'on'ti ningø, elinan ta kin dann'de'ti eyina: "Daro'a inbe kam ø a in nje nya nduwa. Ji tøl'i'ø j'adi ndøø nju kin tøl nya løj'e!" ¹⁵ Be ø, ndøri ngonn kakin uwøi'ø awi

si'ə gidi ndoo'ti taga, töl'iə. Lo kin'ti Jeju dəji'de ene: Eke dingəm ki be nje ndoo kin a ra se'de bann wa? ¹⁶ A re kadi tōko nje ra kulə nju kin kə, ə ində nje ki rangi ta ndoo nju'ti.» Loki de'gi oyi ta ki Jeju el kin ningə, eli eyina: «Jaḡi, nya kin a ra nya be el.» ¹⁷ Nan Jeju gon'de ba ningə el'de ene: «Ta ki makitu lə Luwə el ene

“Mbal ki njera kəy'gi mbəti'ə,

In ə təl mbal ki in tōgi kəy*,” kin me'ə in ri ə?

¹⁸ De ki ra ki osi dō mbal'ti kin ə, a təti njəki njəki. A re mbal kin ə osi dō'a'ti ningə, de'ə kin a rəkitəi'ə rəkitə rəkitə».

Ta dō lambo'ti lə ngar Sejar

(Mat 22.15-22; Mrk 12.13-17)

¹⁹ Njendo ndukun'gi ki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi sangi row kadi n'uwəi Jeju low'ə'ti ne, tado ḡəri maji kadi kujita ki Jeju el kin oji dō'de, nan bōli bulə de'gi. ²⁰ Be ə, indəi kum'de go Jeju'ti, ningə uləi de'gi madi ki rai rō'de to de'gi ki dana be rō'a'ti. Uləi de rō'a'ti kadi to me ta'ti ki a te ta'a'ti kin ningə, n'uwəi'ə'n'ə n'uləi'ə ji nje konbe'ti ki aw tōgi dō'a'ti. ²¹ Ə de'gi kakin dəji Jeju eyina: «Njendo de'gi, ji ḡər kadi in njekelta ki rōta'ti taa in njendo nya ki rōta'ti tō. Kor kum'de dana goto rō'i'ti, isi ndo de'gi row ki rōta'ti ki nəl Luwə. ²² Ə el'je adi j'oo: In gorow'ə'ti eke in gorow'ə'ti el kadi j'ugə lambo nje konbe kibo Sejar wa?» ²³ Nan Jeju ḡər kadi ədi kum'ə kare, adi el'de ene: ²⁴ «Tōji m'in silə kare adi m'in m'oo, ke dō nan ə si'ti, ə to nan to ə ndangi'ti wa?» Ningə eli eyina: «In ngar Sejar.» ²⁵ Nga a Jeju el'de ene: «Nya lə Sejar ə adi Sejar, nya lə Luwə ə adi Luwə tō.» ²⁶ Lo kin'ti, lo kadi uwəi Jeju ki ta ki ta'a'ti non bulə de'gi'ti goto. Ta ki ilə'de'ti əti'de bōl to kəti yo, adi rai ta'de mbo.

Sadusi'gi ki kində lo koy'ti

(Mat 22.23-33; Mrk 12.18-27)

²⁷ *Sadusi'gi ki madi rei ro Jeju'ti. Sadusi'gi in de'gi ki nje k'el k'ene njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti el. Rei rō'a'ti dəji'ə eyina: ²⁸ «Njendo, Moji ndangi'ta kin me makitu'ti adi'je ene: “Re de madi, ngonnkon'a taa dene, ə ngonnkon'a kakin oji ngonn ki dene kakin el bay ə oy ningə, kadi taa dene nduwə kin oji'n ngann'gi kadi tei tor ngonnkon'a'ti.”† ²⁹ Ningə ki ojido ta kin, ngannkon nan'gi in siri. Ki dəkete ta dene, oji'n ngonn el bay ə oy. ³⁰ Ki nja joo re ta dene nduwə kakin, ningə kah'a'ti inbe kakin. ³¹ Ki nja mutə re in kah'a'ti inbe kakin bay. Adi ngannkon nan'gi ki siri kin, taai dene ki kare kin pəti, ningə oyi adi lo koji ngonn si'ə goto. ³² Ta tōlta'a'ti, darə dene inbe re oy tō. ³³ Nga ke ndo ki njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti, nan dann'de'ti ə dene kakin a in ne'ə wa? Tado in siri pəti taai'ə ne'de'ti.» ³⁴ Jeju el'de ene: «Dəngangi'ti ne ə dingəm'gi ki dene'gi isi taai nan. ³⁵ Nan de'gi ki Luwə oo'de kadi asi kadi a indəi taa lo koy'ti, kadi sii me bəkon'ti ki sigi, a taai nan dene'ti ki dingəm el nga. ³⁶ Taa a oyi el tō, tado a toi to malayka'gi be. In ngann Luwə tado Luwə adi'de indəi taa lo koy'ti. ³⁷ Ningə ta k'el k'ene njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti, Moji inbe elta ar njay dō'ti kadi njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti. Loki elta oji'n dō por ki on me ngan'ti, Moji bar Luwə ene: “Luwə lə Abiraham, Luwə lə Isaki, ki Luwə lə Jakobi‡.” ³⁸ Ningə Jeju ilə dō'ti toki Luwə in Luwə lə de'gi ki nje kisi kumngayira, um in Luwə lə njekoy'gi el. Tado takum Luwə'ti de'gi pəti sii ki dō'de taa.» ³⁹ Lo kin'ti, njendo ndukun'gi ki nan'gi eli Jeju eyina: «Njendo de'gi, elta maji ngayn.» ⁴⁰ Tado sangi kadi n'dəji'ə ta ki rangi el nga.

Kirisiti ki Dabidi

(Mat 22.41-45; Mrk 12.35-37)

⁴¹ Jeju dəji'de ta ene: «Ra bann be ə de'gi eli par eyina Kirisiti ki in De ki Luwə mbə'tə, in ngonnkaw Dabidi wa? ⁴² Tado Dabidi inbe ki dō'ne el me makitu Pa'gi'ti ene: “Burəbe Luwə el Burəbe lə'm ene:

«Re isi dōjikəl m'ti ne,

⁴³ biti kadi m'təl njeban'gi lə'i nyakində nja'i'ti ginn tōḡ'i'ti§.»

⁴⁴ «Ə re Dabidi bar Kirisiti De ki Luwə mbə'tə Burəbe ə, ra bann taa Kirisiti ki in De ki Luwə mbə'tə a in ngonnkaw Dabidi ba par wa?»

Jeju gangi ta dō njendo de'gi ndukun'ti lə Luwə

(Mat 23.37-39; Mrk 12.38-40)

⁴⁵ Jeju el njendo'gi lə'ne takum bulə de'gi'ti ki isi oyi dō nyando li'ə ene: ⁴⁶ «Indəi kumkədi dō rō'se'ti ki rō njendo ndukun'gi'ti. In de'gi ki ndigi njiyə ki ku ngal, taa ndigi kadi de'gi rai'de lapiya ki bukunan'ti lo kingənan'gi'ti lə bulə de'gi tō. Me

* 20:17 20.17 Pa'gi 118.22 † 20:28 20.28 Lotum 38.8; Ndukun 25.5-10. ‡ 20:37 20.37 Tekitaga 3.2, 6 § 20:43 20.43 Pa'gi 110.1

kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi, eke lo nyakuso'ti, a ndigi lo kisi kibo, kete non de'gi'ti. ⁴⁷ Taai nyamaji'gi lə njengawko'gi pəti pəti ji'de'ti, ningə ədi kum de'gi ki kelta ki Luwə ki ginn'ə gangi el, kadi de'gi oyi'de toki n'in de'gi ki maji. Go kulə ra'de'gi'ti ki be kin, Luwə a gangi'n ta ki ngan ngayn do'de'ti utə ndəgi de'gi.»

21

Kadikare lə njengawko'gi ki njendoo

(Mrk 12.41-44)

¹ Jeju un kum'ne isi oo'n njenyakingə'gi ki isi iləi kadikare lə'de me nya kadikare'ti. ² Ningə oo njengawko'gi ki njendoo kare re ki ngann silə joo ilə to. ³ Ə Jeju el ene: «M'el'se toki rəta'ti, njengawko'gi ki njendoo kam ilə kadikare utə ndəgi de'gi pəti. ⁴ Tado ndəgi de'gi pəti kam, adi bunə nar'gi lə'de, nan njengawko'gi kin, me ndoo'ti li'ə, nya ki nanyi ji'ə'ti kadi ra'n ki rə'ne ə un ba pəti adi.»

Jeju elta do kəykawnan'ti lə Juwipi'gi ki a tuji

(Mat 24.1-2; Mrk 13.1-2)

⁵ Go'ti, de'gi madi isi elita do Kəy'ti lə Luwə eli eyina in nya ki əti bol ki dum, tado mbal'gi ki ndolo ki rai, ki nya'gi ki de'gi adi Luwə. Nan Jeju el ene: ⁶ «Nya'gi pəti ki oyi'de kin, ndo madi a re non ki mbal kare ki a nanyi kadi isi do mad'a'ti goto; a budi'de mur mur nanga.»

Nyakoji'gi ki a toji do'kagilo kon ki a re

(Mat 24.3-8; Mrk 13.3-8)

⁷ Lo kin'ti, de'gi kakin dəji Jeju eyina: «Njendo, do'kagilo ki ra'ti ə nya kin a ra nya wa? Nyakoji ki bann ə a toji kadi de'gi gəri do'kagilo'ə ki a ra'n nya wa?» ⁸ Jeju ilə'de'ti ene: «Indəi kumkədi do rə'se'ti, adi de ədi'se el. Tado de'gi ngayn a rei ki to'm, a eli eyina: “M'in ə m'in Kirisiti”, ningə do'kagilo'ə kaa re nga, nan maji kadi uni go'de el. ⁹ Ləki a oyi kah rə'gi, de'gi a in ki nan ki rə'gi kin, adi bol ra'se el. Tado kadi nya'gi kin a rei kete bay taa, nan a in do'boy ndo tanan'ti non el bay.»

¹⁰ Ə Jeju el'de bay ene: «Ginn be madi a aw ro do ginn be madi'ne'ti, konbe madi a aw ro do konbe madi'ne'ti. ¹¹ Dənangi a yəki, yəki ki əti bol, taa me lo'gi ki dangi dangi, monyi kosi'gi ki nje to'ko de'gi a osi ge, bo a on ge. Ningə nya'gi ki əti bol ngayn a in ki dərən'ti rei, ki nyakoji'gi ki əti bol.

Do'kagilo kindəkumndoo

(Mat 10.17-22; Mrk 13.9-13)

¹² «Nan kete non nya'gi'ti kin pəti, de'gi a indəi ji'de do'se'ti, a adi'se kon. A awi sese lo kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi, buki'se dangay'ti a awi sese non ngar'gi'ti ki boi, ki non nje konbe'gi'ti tado lə'm. ¹³ Lo kin'ti, in tarow ki te kadi ingəi ə manyinaji lə'm ki rə'de'ti. ¹⁴ Ningə nya ki kadi indəi do'se'ti ə to kin. Ononyi'se kadi sangi ta madi indəi do'se'ti kete kadi to eli'de manji ta do'se'ti. ¹⁵ Tado m'inbe m'a m'adi'se ta ki gosi ki kadi eli'de. Ningə njekosi'se ta a asi kadi awi ki ta madi ki kadi osi kum yan'se eke kadi manji el. ¹⁶ A oyi kadi baw'se'gi ki kon'se'gi, ki ngannkon'se'gi, noji'se'gi ba pəti, ki madi'se'gi a uni do'se kadi adi de'gi. Ningə a gangi ta koy do de'gi ngayn dann'se'ti. ¹⁷ De'gi pəti a osi'se ta tado lə'm. ¹⁸ Nan bisi do'se kare kaa a osi ko el. ¹⁹ Ningə in me kuwəto'giba'ti anyi a ingəi kaji.

Tuji ki a te do bebo Jerujalem'ti

(Mat 24.15-21; Mrk 13.14-19)

²⁰ «Ləki a oyi njero'gi iləi nan gugi do Jerujalem kin ningə, kadi in gəri toki do'kagilo tuj'ə in ndəkba. ²¹ Be ə, de'gi ki sii Jude'ti, kadi anyinan boi ki do mbal'gi'ti, ə kadi nje ki sii me bebo'ti, tei ki taga rangi, ningə kadi de'gi ki isi mu, kadi uri me bebo'ti el. ²² Tado a in ndo gangi ta ki kadi j'in pəti ki Makitu lə Luwə el ta'a a ra nya. ²³ Kumtondoo ki gara goto a in lə dene'gi ki nje səm ki nje kadi mba ngann'gi ili ndo'a'ti non kin. Tado kumtondoo ki ngayn a ra de'gi me be'ti, ki wongi lə Luwə ki a re do de'gi'ti ki me be'ti kin to. ²⁴ De'gi a toli'de ki kiyəro, a uwəi'de awi se'de bər'ti do be'gi'ti ki dangi dangi. De'gi ki gəri Luwə el a njiyəi do Jerujalem mbisəi'ə mbaraki mbaraki, biti kadi do'kagilo lə'de ki Luwə oji tolta'ne.

Təl Ngonn de

(Mat 24.29-31; Mrk 13.24-27)

²⁵ «Dokagilo'ə'ti kin, nyakoji'gi a tei kum kadi'ti ge, ki nanyi ge, ki mee'gi ge* . Dɔnangi'ti, mann ba a in, kah a ɓar ki taa, adi de'gi ki ginn ɓe'gi'ti ki dangi dangi, ɓol a tol'de. ²⁶ Bol a tol'de adi dadi par par, sii nginei ta tuji'gi ki a tei do'de'ti dɔnangi'ti. Tado togi'gi ki doran'ti a yeki. ²⁷ Lo kin'ti anyi de'gi a oyi m'in Ngonn de m'a m're me kilndi'ti. M'a m're ki togi pɛti, me kunj'i'ti ki ɛti ɓol†. ²⁸ Loki nya'gi kin rai nya ningɔ, maji kadi rai ro'se, ɔri do'se taa, tado kagilo taa k'ilɛ taa lɔ'se in ndɛkba.» ²⁹ Ningɔ Jeju un kujita ndo'n'de nya ene: «Gonyi kagi mbaykote ki ndɛgi kagi'gi oyi. ³⁰ Loki mbi'ɔ ulɛ ngirɛ kiti kin ningɔ, gɛri kadi nanyi ɓar in ndɛkba nga. ³¹ Be to ɔ, loki oyi nya'gi kin rai nya ningɔ, maji kadi in gɛri toki Konɓe lɛ Luwɛ in ndɛkba. ³² Ningɔ toki rɔta'ti, adi m'el'se, de'gi ki sii ki do'de taa ne kin a oyi tigɔ el ɓay ɔ nya'gi kin pɛti a rai nya. ³³ Doran ki dɔnangi a gotoi ndo madi, nan ta'gi lɛ m'a toi lo to'de'ti ba biti ki non'ti.

Kisi do nja'ti

³⁴ «Maji kadi sii do nja'se'ti, um adi gon nyakuso ki gon nyakanyi, ki mɔrta ki do nya ki dɔnangi'ti ne uwɔ me'se adi ndo kin uwɔ'se nanga bus el. ³⁵ Kadi uwɔ'se nanga toki bandi a osi'n do kanji'gi'ti kin be el. Tado in nya ki a osi do de'gi'ti pɛti ki dɔnangi'ti. ³⁶ Ningɔ kadi toi ɓi el, elita ki Luwɔ ki dokagilo'gi pɛti kadi to ingɛi togi dumi do nya'gi pɛti ki a rai nya kin, ɔ kadi tei rai ki takum Ngonn de'ti.»

³⁷ Re kada kaa, Jeju ndo nya de'gi me Kɔy'ti lɛ Luwɔ. A re kondɔ'ti to ningɔ, te aw do mbal'ti ki ɓari'ɔ do mbal kagi Buni'gi. ³⁸ Loki lo ti njay to ningɔ, bulɛ de'gi rei me Kɔy'ti lɛ Luwɔ kadi oyi do ta li'ɔ.

22

Judas un do Jeju

(Mat 26.1-5, 14-16; Mrk 14.1-2, 10-11)

¹ Nanyi mapa ki hum ɔd'ɔ el, ki ɓari'ɔ nanyi Paki in ndɛkba*. ² Kibo'gi lɛ njekujɔnyamosi kadikare'gi, ki njendo ndukun'gi lɛ Luwɔ, sangi row kadi n'uwɔ Jeju n'toli'ɔ, nan ɓoli bulɛ de'gi. ³ Ɖ Satan ur me Judasi'ti ki ɓari'ɔ Isikariyoti ki in ki kare mbunɔ njendo'gi'ti lɛ Jeju ki do'gi gidɔ in joo. ⁴ Ur me'ɔ'ti ad'a aw indɛ ta'ne nan'ti ki kibo'gi lɛ njekujɔnyamosi kadikare'gi ki njekundo njengɔm ta *Kɔy lɛ Luwɔ, do row'ti ki kadi ulɔ'n Jeju ji'de'ti. ⁵ Lo kin'ti, ro nje ki Judasi aw ingɔ'de kakin nɔl'de ngayn adi uni mindi'de kadi n'adi'ɔ nar. ⁶ Judasi ndigi do'ti, nga ningɔ isi sangi row ki to kadi ulɔ'n Jeju ji'de'ti ɔ kadi bulɛ de'gi oyi lowɔ el.

Jeju adi rai go Paki

(Mat 26.17-19; Mrk 14.12-16)

⁷ Ndo kuso mapa ki hum ɔd'ɔ el asi, adi in ndo tol ngann bati'gi tado nyakuso Paki. ⁸ Ɖ Jeju ulɛ Piyɔr ingi ki Jan ene: «Ai rai go nyakuso Paki kadi j'usoi.» ⁹ Ingi tɔli dɔji'ɔ eyina: «Loki ra be ɔ in ndigi kadi j'aw ji ra nyakuso sɔm'ti wa?» ¹⁰ Ningɔ Jeju ilɔ'de'ti ene: «Ai, loki isi uri ki me ɓebo'ti ningɔ, a tɔri tanaan'ti ki dingɔm kare ki oti mann me mbu ndar'ti do'ne'ti ningɔ, uni go'ɔ, uri me kɔy'ti ki ur'ti. ¹¹ Loki uri go'ɔ'ti ningɔ, eli ɓe nje kɔy kin eyina: «Njendo ene kadi ji dɔji ke kɔy ki ra ɔ kadi n'a n'uso nya Paki'ti ki njendo'gi lɔ'ne wa?» ¹² Lo kin'ti, de kakin a oji'se me kɔy ki boi. Me kɔy kin to taa, ki nya'gi pɛti me'ti. Lo kin ɔ a rai nyakuso'ti kadi j'usoi. ¹³ Piyɔr in ki Jan awi ningɔ, ingɛi nya'gi pɛti asi nan toki Jeju eli'n'de kakin, adi rai nyakuso Paki indɔi do'a dana.»

Nyakuso lɛ Burɔɓe

(Mat 26.26-29; Mrk 14.22-25; 1Ko 11.23-26)

¹⁴ Loki dokadi asi, Jeju in ki njekawkulɔ'gi sii ta nyakuso'ti. ¹⁵ Ɖ Jeju el'de ene: «M'ndigi ngayn kadi m'njo nya Paki kin sese ɓay taa kadi m'ingɔ kon. ¹⁶ Ningɔ m'el'se toki rɔta'ti, m'a m'njo sese ki rangi gogi el, biti dokagilo kuso'a'ti me Konɓe'ti lɛ Luwɔ.» ¹⁷ Go'ti, Jeju un kɔpi yiwi kandi nju, ra oyo Luwɔ do'ti, ningɔ tɔl'n adi njekawkulɔ'gi ɔ el'de ene: «Tai anyinan dann'se'ti, ¹⁸ Tado toki rɔta'ti, m'a m'anyi yiwi kandi nju ki rangi el, biti kadi Konɓe lɛ Luwɔ re'n.» ¹⁹ Go'ti, Jeju un mapa, ra oyo Luwɔ do'ti, uwɔ tɔti nan'ti, tɔl'n adi'de ene: «In kin in darɔ'm, ki in ki kun kadi'se. Tai soi kadi me'se olo'n do'm'ti.» ²⁰ Go nyakuso'ti, Jeju un kɔpi yiwi kandi nju, ra toki yan nyakuso kakin be to, ningɔ el'de ene: «Kɔpi kin in kunmindi ki sigi me mosi'm'ti ki a anyi tado lɔ'se†.

²¹ «Ningɔ kadi oyi toki de ki a ulɔ'm ji de'gi'ti, isi ulɔ ji'ne nan'ti sɔ'm me ngo kuso nya'ti ne. ²² Tado Ngonn de a oy toki Luwɔ oji'n kete, nan kumtondo in lɛ de kin ki

* 21:25 21.25 Ejay 13.10; Ejekel 32.7; Juwal 3.3-4 † 21:27 21.27 Daniyel 7.13 * 22:1 22.1 Tekitaga 12.1-27

† 22:20 22.20 Tekitaga 24.8; Jeremi 31.31-34

ulə Ngonn de ji de'gi'ti.» ²³ Lo kin'ti, njekawkulə'gi iləi rə'de isi dəjinan ta dann'de'ti ke nan dann'de'ti ə kadi a ra nya ki be kin wa?

Nan a in ki boi?

(Mat 20.24-28, 19.28; Mrk 10.41-45)

²⁴ Go'ti, njekawkulə'gi uləi ngirə manjinan ta'ti ki tōgi'de eyina ke nan ə a in kibo dann'de'ti wa? ²⁵ Ə Jeju el'de ene: «Ngar'gi ki onyibe dō ginn de'gi'ti ki dangi dangi ki donangi'ti ne, rai rə'de kadi n'in burəbe'gi dō de'gi'ti, taa nje ki tōgi konbe in ji'de'ti, indəi tōgi dō de'gi'ti kadi bari'de njeramaji'gi lə'de tō. ²⁶ Nan ingi, maji kadi rai toki ingi isi rai kin be el. De ki in ki tōgi dann'se'ti, maji kadi təl rə'ne de ki dō du'ti, ningə kadi de ki njekundo'se, təl nje ra kulə lə'se tō. ²⁷ Tado de ki nje kisi ta nya kusə'ti num, de ki nje re ki nyakusə num, dann'de'ti ki joo kin, in ki nje kisi ta nyakusə'ti ə in kibo. Ningə m'in, m'nji dann'se'ti to nje re ki nyakusə kadi'se. ²⁸ Ingi ə in de'gi ki uwəi tōgi'se ba sə'm me kon'ti. ²⁹ Ningə toki Luwə ki Bai adi'm Konbe kakin ə, m'in m'adi'n'se tō. ³⁰ A səi ge, anyinan ge sə'm me Konbe'ti lə'm. Ningə a sii dō kumbə gangi ta'gi'ti kadi gangi ta dō ginn kaw Isirayel'ti ki dōgi gidə in joo.»

Jeju el toki Piyər a manji ta gər'ne

(Mat 26.31-35; Mrk 14.27-31; Jan 13.37-38)

³¹ Jeju el Simon ene: «Simon, Simon, Satan dəji tarow kadi n'siyə'se toki de a siyə'n ko me yatiya'ti be. ³² Nan m'in, m'el'ta ki Luwə tado'i, kadi ilə kunme lə'i ko el. Ningə loki a təl ki rə'm'ti, maji kadi ulə dingəm me ngannkon'i'gi'ti tō.» ³³ Ə Piyər el Jeju ene: «Burəbe, m'nji dō nja'm'ti kadi re in dangay kaa m'a m'aw sə'i nan'ti. A re in koy kaa m'a m'oy sə'i.» ³⁴ Ə Jeju el'ə ene: «Piyər, adi m'el'i, bone inbe kin, kunə kunjə non el bay ə, a manji ta nja mutə toki in gər'i'm el.»

Nar, ki bəl, ki sa

³⁵ Jeju el njendo'gi ene: «Loki kete m'ulə'se ki kanji kadi uni nar, eke bəl, eke sa nja'se kin nya madi du'se wa?» Ə iləi Jeju'ti eyina: «Jagi, nya madi du'je el.» ³⁶ Nga ə Jeju el'de ene: «Ningə ki ngəsine kin, de ki aw ki nar ningə kadi un ji'ne'ti, in ki aw ki bəl ə kadi un ji'ne'ti. A kin ə re de madi aw ki nya kati el ə kadi or ku ki rə'ne'ti law kadi ndogi ə inyə nar'a ndogi'n nya kati kare uwə ji'ne'ti. ³⁷ Adi m'el'se, maji kadi nya ki makitu lə Luwə el ta'a ene: "Tudəi'ə dann njeramajel'gi'ti," kin ra nya. Ningə nya ki kadi a re dō'm'ti, a ra nya.» ³⁸ Njendo'gi eli'ə eyina: «Burəbe, nya kati ə in joo kin.» Anyi el'de ene: «In be kin asi.»

Jeju el'ta ki Luwə dō mbal kagi Buni'gi'ti

(Mat 26.36-41; Mrk 14.32-38)

³⁹ Go'ti Jeju te, ningə toki isi ra'n kete kete, un tarow isi aw ki dō mbal kagi Buni'gi'ti. Njendo'gi li'ə uni go'ə. ⁴⁰ Loki rei tei dō mbal'ti, Jeju el njendo'gi ene: «Elita ki Luwə, kadi osi me nyanan'ti el.» ⁴¹ Anyi or rə'ne sanyi nden, ningə osi məkasi'ne nanga, el'ta ki Luwə ene: ⁴² «Bai, re in ndigi ə, osi kōpi kon kin ngərəngi kō rə'm'ti. Nan k'in ə kadi in kigo ndigi'ti lə'm el, nan kadi ndigi'ti lə'i taa.» ⁴³ Lo kin'ti non be, malayka kare in dōran'ti re ad'a tōgi. ⁴⁴ Metuji ra Jeju, il'ə nanga el, adi el'ta ki Luwə ki tōgi'ne, tut'ə tosi nanga dogro dogro to kər mosi be.

⁴⁵ Go kelta'ti ki Luwə, Jeju ində taa, təl re rə njendo'gi'ti ningə, ingə'de, isi toi bi ki me kon. ⁴⁶ Ə el'de ene: «In ri ə! isi to'i bi inbe bitə wa? Indəi taa, ə elita ki Luwə, kadi osi me nyanan'ti el.»

Kuwə Jeju

(Mat 26.47-55; Mrk 14.43-49; Jan 18.3-11)

⁴⁷ Loki Jeju a el'ta ba bay ningə, kuti de'gi tei non isi rei. Judasi, ki in ki kare dann njendo'gi lə Jeju ki dōgi gidə in joo ə in non'de'ti. Re ki rə Jeju'ti kadi n'uwə ki rə'ne'ti. ⁴⁸ Ə Jeju el'ə ene: «In Judasi ki kuwə ki a uwə Ngonn de ki rə'i'ti ə a ulə'n'n'ə ji de'gi'ti!»

⁴⁹ Loki nje njiyə ki Jeju oyi nya'gi ki ra ra nya be ningə, dəji Jeju eyina: «Burəbe, maji kadi ji tugə'de ki nya kati eke kadi ji ra bann?» ⁵⁰ Ningə low'ə'ti non, ki kare dann'de'ti or kiyə tugə'n mbi paja lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. Tugə mbi'ə ki dōjikol'ə'ti bati gangi. ⁵¹ Nan Jeju el'de ene: «Asi be nga, inyəi'de adi rai.» Ningə ulə ji'ne ođi'n mbi paja kakin, adi mbi'ə təl to maji gogi. ⁵² Go'ti, Jeju un ta el kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki njengəm ta Kəy lə Luwə, ki ngatōgi'gi ki rei ki dō'a'ti ene: «To to nya ki m'in njebogi ə, rei ki kiyərō'gi ki gəl'gi kadi uwəi m'in be? ⁵³ Ndo'gi pəti, m'in sese nan'ti nati Kəy'ti lə Luwə, nan uwəi m'in el, ningə in ndo lə'se bone, in ndo ki kadi tōgi'gi ki majel ođi rə'de me lo ki diw'ti.»

*Piyər manji ta gər Jeju**(Mat 26.57-27.1; Mrk 14.53-15.1; Jan 18.13-27)*

⁵⁴ Lo kin'ti, uwəi Jeju, awi si'ə, uri si'ə kəy lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. Piyər njiyə sanyi nden, ningə un go'de isi aw se'de. ⁵⁵ De'gi iləi por tambalo'ti, sii ta'ti, adi Piyər aw si ta'ti se'de. ⁵⁶ Ningə ngonn ki dene kare ki nje ra kulə me kəy'ti, oo Piyər isi kunjji por'ti, ə ində manj'a ba, ningə el ene: «In ki isi kin kaa, kete in si'ə tə.» ⁵⁷ Nan Piyər manji ene: «Dene, m'gər'ə el.» ⁵⁸ Ə nden go'ti ə de ki rangi oo Piyər, ningə təl el bay ene: «In kaa in dann de'gi'ti li'ə tə.» Nan Piyər ilə de'ti kakin ene: «Jagi, m'in se'de el.» ⁵⁹ Biti asi kadi kare go'ti, ningə de ki rangi təl re də'ti bay ene: «Ki rəta'ti, dingəm kin kete in si'ə tə, tado in de ki Galile'ti.» ⁶⁰ Ə Piyər ilə'ti ene: «Dingəm, m'gər me ta lə'i ki ge kadi el kin el.» Anyi tanan'ti non inbe ki Piyər isi elta ta'ne'ti ba bay ningə, kunə kunjə non. ⁶¹ Low'ə'ti non, Burəbe ilə rəti gon Piyər, ningə me Piyər olo də ta'ti ki ndəki Burəbe el'ə ene: «Bone inbe kin, kete bay taa kadi kunə kunjə non, a manji ta nja mutə ene gəri'm elŞ.» ⁶² Piyər ində lo te taga ki mann non ki tingə kum'ne'ti.

*De'gi taji Jeju, tindəi'ə**(Mat 26.67-68; Mrk 14.65)*

⁶³ De'gi ki njengəm Jeju, mboi si'ə ge, tindəi'ə ge. ⁶⁴ Anyi doi kum'ə ə eli eyina: «Nan ə Indəi wa, in elta ki ta Luwə'ti ə ndon ndil adi j'oo!» ⁶⁵ Taa nyataji'gi ki rangi ngayn tei ta'de'ti ki rə'a'ti.

*Jeju ra non njegangi ta'gi'ti lə Juwipi'gi**(Mat 26.59-66; Mrk 14.55-64; Jan 18.19-24)*

⁶⁶ Loki lo ti ningə, ngatəgi'gi lə Juwipi'gi, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi, ingəi nan, awi ki Jeju non njegangi ta'gi'ti lə'de in Juwipi'gi, ⁶⁷ ningə eli'ə eyina: «Re in ə in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə ə el'je adi j'oo.» Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Re m'el'se kaa a uni me'se adi'm'in el. ⁶⁸ Taa re m'dəji'se ta kaa a iləi'm'in'ti el tə. ⁶⁹ Ningə ki ji ra'n tanan'ti ne kin, ulə ngirə bone kin, Ngonn de a isi dəjkol Luwə'ti ki nje təgi nga.» ⁷⁰ Anyi pəti dəji'ə eyina: «Adi in ngonn lə Luwə wa?» Ə Jeju el'de ene: «Inbe'gi eli ki ta'se toki, m'in Ngonn lə Luwə.» ⁷¹ Lo kin'ti, eli eyina: «In kin ji sangi kadi de madi ki rangi el taa də'a'ti bay wa? J'inbe'gi j'oyi ta ki ta'a'ti inbe ki mbi'je ne nga kin.»

23*Jeju ra non ngar Pilati'ti**(Mat 27.2, 11-14; Mrk 15.1-5; Jan 18.28-38)*

¹ Go'ti, indəi taa pəti awi ki Jeju non Pilati'ti. ² Ningə lo kin'ti, iləi rə'de isi indəi taa də Jeju'ti eyina: «Dingəm kam j'ingə isi sulə de'gi kadi buki'de mu. El'de kadi uəi lambo ngar Sejar el. Taa ra də'ti non el bay toki n'in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, n'in ngar.» ³ Ə Pilati dəji Jeju ene: «In ngar lə Juwipi'gi wa?» Ningə Jeju ilə'ti ene: «In ta ki te ta'i'ti.» ⁴ Lo kin'ti, Pilati el de'gi kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki bulə de'gi ene: «M'ingə nya madi ki asi kadi m'gangi'n ta də dingəm'ti kin el.» ⁵ Nan uwəi ta'de ngan eyina: «In nje sulə de'gi ki nyando lə'ne kadi tanyi rə. Un dənangi ki Jude ba pəti, ulə ngirə Galile'ti biti te'n rə'je'ti ne kin.»

Jeju a non Erod'i'ti

⁶ Loki Pilati oo ta ningə dəji ene ke dingəm kin in de ki Galile'ti wa? ⁷ Ə loki oo kadi Jeju in ginn konbe'ti lə Erod'i ningə, ulə si'ə adi Erod'i ki dokagilo'ə'ti kin in Jerujalem'ti non tə. ⁸ Loki Erod'i oo Jeju ningə, rə'a nəl'ə ngayn tado mayinu ə isi sangi kadi n'oo Jeju əji'n də ta li'ə ki de'gi isi eli. Erod'i ində me'ne'ti kadi Jeju a ra nyakəji'gi ad'a oo. ⁹ Ə dəj'ə ta'gi ngayn, nan Jeju il'ə'ti el. ¹⁰ Kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki de'gi ki njendo ndukun'gi in non, isi tiləi ta də Jeju ti ki togi'de. ¹¹ Erod'i in ki njero'gi lə'ne kidi Jeju, mboi si'ə, ningə uləi ku ki maji ngayn rə'a'ti, nan təl ulə si'ə rə Pilati'ti gogi. ¹² Ndə'a'ti non, Erod'i in ki Pilati ki kete in njeban'gi lə nan, təli madi nan'gi.

*Gangi ta koy də Jeju'ti**(Mat 27.11-26; Mrk 15.1-15; Jan 18.39-19.16)*

¹³ Pilati bar kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njekundə bulə de'gi, ¹⁴ el'de ene: «In rei ki dingəm kin adi m'in eyina in nje sulə de'gi buki'de mu, nan me ta'ti ki m'dəj'ə non'se'ti ne kin, m'ingə nya ki majel ki səki'ə'n'ə, ki asi kadi m'gangi'n ta də'a'ti el. ¹⁵ Erod'i kaa ingə nya madi el tə, tado təl ulə si'ə rə'je'ti gogi. Nya ki asi kadi de təl'ə'n'ə

goto. ¹⁶ Be ə, m'a m'adi indəi'ə par ə m'a m'inyə taa.» [¹⁷ Tado do bal'gi pəti, lo ra nanyi Paki'ti, maji kadi Pilati or de kare dangay'ti adi'de.]

¹⁸ Nan de'gi pəti uni ndu'de ki taa eyina: «In tol'ə ko ə or Barabasi adi'je.» ¹⁹ Barabasi in de ki uwəi'ə dangay'ti tado wong'i ki de'gi rai do nje konb'e'ti, ki tado tol ki tol de.

²⁰ Ningə toki Pilati ndig'i n kadi n'inyə'n Jeju taa, təl dəji'de ta do'ti bay. ²¹ Nan ingi, uni ndu'de ki taa eyina: «Bər'ə kagidəsi'ti, bər'ə kagidəsi'ti.»

²² Pilati re se'de do'ti bay ki nja mutə ene: «In ri ki majel ə dingəm kin ra wa? M'ingə nya madi ro'a'ti ki asi kadi de tol'n'ə el, adi m'a m'adi indəi'ə ki ndəy hawlay par ə m'a m'inyə taa.» ²³ Nan ingi rai do ndu'de'ti, uni ndu'de ki taa, elita ki tog'i'de ngayn utə ki kete kadi bəri'ə kagidəsi'ti to bər inb'e. Ndu'de or lo hom. ²⁴ Be ə Pilati un ndu'ne kadi ra nya ki bulə de'gi ndigi. ²⁵ Adi or Barabasi ki ndigi kadi or'ə, adi'de. Barabasi in de ki uwəi'ə dangay'ti tado wong'i ki de'gi rai do nje konb'e'ti, ki tado tol ki tol'de. Nga ningə ulə Jeju ji njerə'gi'ti kadi rai si'ə nya ki me ndigi'ti lə bulə de'gi.

Awi ki Jeju ki lo bər'ə kagidəsi'ti

(Mat 27.32; Mrk 15.21)

²⁶ Loki njerə'gi isi awi ki Jeju ningə, ingəi Simon, de ki Sirenn'ti, ki in mu, ningə indəi kagidəsi lə Jeju do'a'ti, adi oti go'ə'ti. ²⁷ Bulə de'gi ngayn uni go Jeju. Dene'gi indəi kadi'de nonyi, ndingəi ro'de tado li'ə. ²⁸ Be ə, Jeju yəti kum'ne ki do'de'ti, el'de ene: «Dene'gi ki Jerujalem, nonyi m'in el, nan kadi nonyi ro'se inb'e'gi, ə nonyi ngann'se'gi. ²⁹ Tado ndo a re non kadi de'gi a eli eyina: "Majikur in do kuji dene'gi'ti, in do nje'gi'ti ki oji ngonn ndo kare el, ki uləi mba ta ngonn'ti el." ³⁰ Lo kin'ti non be, de'gi a eli mbal'gi eyina: "Tosi do'je'ti!" ə a eli do gadi'gi eyina: "Iyə do'je'!" ³¹ Kin ə de ra kagi ki mbol be ningə, kagi ki tuti taa yan'a a to bann wa?»

³² Lo kin'ti, rei ki kaya'gi ki nje tol nya joo kadi toli'de nan'ti ki Jeju.

De'gi bəri Jeju kagidəsi'ti

(Mat 27.33-44; Mrk 15.22-32; Jan 19.17-24)

³³ Loki rei tei lo'ti ki bəri'ə «Ka do de» ningə, njerə'gi bəri Jeju kagidəsi'ti, low'ə'ti non. Taa bəri kaya'gi ki joo kakin nan'ti ki Jeju do kagidəsi'ti to: bəri ki kare dojikol'ə'ti, ə bəri ki nungi dojigəl'ə'ti to. ³⁴ Ningə Jeju el ene: «Bai, adi me'i sol do'de'ti, tado gəri nya ki ra rai kam el.» Non be, njerə'gi tugəi kiri mbara do ku'ti li'ə lowəi nan. ³⁵ Bulə de'gi rai ra gonyi'de, ningə njekundo Juwipi'gi uwəi Jeju kogi eyina: «Aji ndəgi de'gi ənn ə, kadi aji ro'ne inb'e adi j'oo to, toki re in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə'.» ³⁶ Njerə'gi kakin aji ki ro Jeju'ti, mboi si'ə, ningə adi'ə yiwi kandi nju ki masi kad'a anyi'. ³⁷ Ningə eli'ə eyina: «Re in ngar lə Juwipi'gi ə, aji ro'i inb'e adi j'oo.» ³⁸ Ningə ndangi ta me nya'ti, bəri taa do Jeju'ti eyina: «In kam in ngar lə Juwipi'gi.»

³⁹ Ningə baw kaya kare ki bəri'ə do kagidəsi'ti taji Jeju ene: «In el ə ene in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə wa? Aji ro'i inb'e, ə aji'je sə'i to.» ⁴⁰ Nan in ki nungi ndangi madi'ne ene: «In ki ra ingə ko kon ki kare inb'e kin, in bol Luwə el wa? ⁴¹ Ki oji do'je, in low'ə'ti, tado in nya ki j'inb'e ji duw ə ji təti kanda, nan in, nya madi kare ki majel ki ra goto.» ⁴² Ningə in ki nje kol ki madi'ne kakin tal el Jeju ene: «Jeju, ndo ki a re to ngar ə, adi me'i olo do'm'ti.» ⁴³ Ə Jeju ilə'ti ene: «Tok'i rəta'ti, adi m'el'i, bone inb'e kin a in sə'm nan'ti me Paradisi'ti lə Luwə.»

Koy Jeju

(Mat 27.45-56; Mrk 15.33-41; Jan 19.28-30)

⁴⁴ Kadi kaw ki jam do be'ti be, ə lo diw ndul kururu donangi'ti biti kadi ki mutə ki losol'ə. ⁴⁵ Kadi ur dana, de oo'ə el nga ningə ku ki gangi lo ki me Kəy'ti lə Luwə gangi dana joo^S. ⁴⁶ Ningə Jeju un ndu'ne ki taa ene: «Bai, m'inyə ndil'm me ji'i'ti.» Ningə go ta'ti kin par ə kon'a te. ⁴⁷ Loki kibo lə kuti njerə'gi ki bu oo nya'gi ki rai nya kin be ningə, ulə toji do Luwə'ti ə el ene: «Tok'i rəta'ti, de kin in de ki dana.» ⁴⁸ Bulə de'gi ki in lo nya'ti kin, loki oyi nya ki ra kin ningə, təli be'gi lə'de ki kadi'de ki kində, ndingəi ro'de. ⁴⁹ De'gi pəti ki gəri Jeju ki dene'gi ki in si'ə Galile'ti, rai sanyi indəi kum'de ra oyi nya'gi ki isi rai nya.

Kulə Jeju be ninn'ti

(Mat 27.57-61; Mrk 15.42-47; Jan 19.38-42)

⁵⁰ Lo kin'ti non be ə, dingəm kare ki to'a nan Jisepi in non re. Jisepi in ki kare dann njegangi ta'gi'ti lə Juwipi'gi, in de ki maji, in de ki dana, ⁵¹ adi nya'gi ki ki madi'gi do'i nan'ti ə rai kin, in ndigi se'de do'ti el. Jisepi in de ki Arimate'ti, ki in bebo lə Juwipi'gi.

* 23:30 23.30 Oje 10.8 † 23:35 23.35 Pa'gi 22.8-9 ‡ 23:36 23.36 Pa'gi 69.22 § 23:45 23.45 Tekitaga 26.31-33

In sii ningə ta Konbe læ Luwə. ⁵² Jisepi aw rə Pilati'ti, dəj'ə ninn Jeju. ⁵³ Be ə, aw risi ninn Jeju də kagidəsi'ti, re'n nanga, dolo ki ku dolo ninn, ningə aw ilə me be ninn'ti ki rai kadi mbal'ti. In be ki de ilə ninn'ti el bay. ⁵⁴ Ndo'a'ti kin, in ndo ki de'gi isi əsi nja nya'gi nan'ti, tado lo ti par ə a in ndo korkon. ⁵⁵ Dene'gi ki in ki Jeju Galile'ti nu, rei si'ə, ndolei go Jisepi. Awi gonyi be ninn ki kadi iləi Jeju'ti kakin, ə oyi ke tanan bann ə iləi ninn'ə'ti wa. ⁵⁶ Go'ti, təli awi be, indəi də hu kagi ki əti mbi, nan'ti, tado kəy rə ninn Jeju'ti. Ningə ndo korkon, uwəi kor rə'de toki mbərkikində ol'n*.

24

Jeju ində taa lo koy'ti

(Mat 28.1-8; Mrk 16.1-8; Jan 20.1-13)

¹ Ndo Domasi ki sin ba, dene'gi awi dəbadi'ti ki hu kagi ki əti mbin ki indəi də'a dana tado kəy rə ninn Jeju'ti. ² Loki awi ningə, ingəi mbal ki uti ta be ninn kakin, de nduguru'ə rangi. ³ Loki uri me be ninn'ti ningə, oyi ninn Burəbe Jeju, el. ⁴ Low'ə'ti non, gəri nya ki kadi rai el, ningə nyi dingəm'gi joo ki uləi ku ki ndole rə'de'ti, tei bus ki rə'de'ti. ⁵ Bol təl dene'gi kin, adi uləi də'de ki nanga, nann dingəm'gi kakin eli'de eyina: «Ra bann ə isi sangi de ki isi kumngayira dann njekoy'gi'ti wa? ⁶ Goto ne, ində taa lo koy'ti. Ningə maji kadi, adi me'se olo də ta'ti ki el'se loki in'n Galile'ti bay kin.» ⁷ El ene: «Maji kadi de'gi a uləi Ngonn de ji njeramajel'gi'ti kadi bəri'ə kagidəsi'ti, ningə go'ti, a ində taa lo koy'ti ki ndo ki nja mutə tum ginn'ə ndo koy'ə'ti.» ⁸ Lo kin'ti, me'de olo də ta'ti ki Jeju el. ⁹ Be ə, loki təli dəbadi'ti, rei əri poy nya'gi kin njendo'gi ki dəgi gidə in kare ki ndəgə'gi pəti adi'de oyi. ¹⁰ Nje kər poy nya kin kadi njekawkulə'gi oyi in Mari ki Magidala num, Jann num, Mari ki kon Jaki num, ki ndəgi dene'gi ki in se'de. ¹¹ Nan njekawkulə'gi oyi ta kin to ta nii adi tai ta læ dene'gi kakin el. ¹² Lo kin'ti non Piyər ə ində ki ngodi, aw ilə kəti'ne be ninn'ti ningə, oo ta ku'gi ki dolo ninn par ə rai nanga. Nya kin ndəji Piyər ngayn, loki isi təl ki be.

Jeju ingə njendo'gi joo də row'ti ki kaw Emawusi

(Mrk 16.12-13)

¹³ Ndo'a'ti inbe kakin, njendo'gi joo isi awi ngonn be'ti kare ki bəri'ə Emawusi, ki a asi kulə metər dəgi gidə in kare ki bebo ki Jerujalem. ¹⁴ Njendo'gi ki joo kakin, ra elinan ta də nya'gi'ti ki ra nya kakin. ¹⁵ Ningə loki ra elinan ta, ra manjnan'ti kakin ningə, Jeju te uwə se'de row. ¹⁶ Nan kum'de uti də'a'ti adi gəri'ə el. ¹⁷ Ə Jeju dəji'de ene: «In ri ə ra manjnan ta də row'ti be wa?» Ningə təli rai lokati, kum'de diw kururu. ¹⁸ Ningə ki kare dann'de'ti ki tə'a nan Kilewopasi el Jeju ene: «In ki kariba par ə in de ki isi Jerujalem'ti ne ki kanji kadi oo poy nya'gi ki rai nya me ndo'gi ki ne kin.» ¹⁹ Ə təl dəji'de ene: «In ri ə ra nya wa?» Ə iləi'ə'ti eyina: «Nya ki ra nya əji'n də Jeju ki Najaret'i'ti, ki in njekeltakita Luwə'ti ki aw ki togi ngayn. Aw ki togi me kuləra'ne'ti num, me ta kel'ne'ti num, non Luwə'ti ki non de'gi me be'ti. ²⁰ Nan kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi, ki njekundo'gi læ'je, uwəi'ə, uləi'ə ji de'gi'ti kadi gangi ta koy də'a'ti, ə bəri'ə də kagidəsi'ti. ²¹ J'in j'oo kadi in ə in de ki kadi a taa Isirayel'gi ilə'de taa. Ningə me nya'gi'ti kin pəti, bəne ə in ndo ki nja mutə ki nya'gi kin rai nya. ²² Nan nya kare, dene'gi madi ki me kuti'ti læ'je re eli'je nya ki ndəji'je ngayn. Tei ki ginn lo ba awi dəbadi'ti, ²³ nan oyi ninn'ə el, ningə təli rei eli'je toki malayka'gi tei rə'de'ti eli'de toki ra ki də'ne taa. ²⁴ Ə mad'i'je'gi madi awi dəbadi'ti ningə, oyi nya'gi toki inbe ki dene'gi eli. Ningə inbe taa, de oo'ə el.» ²⁵ Lo kin'ti, Jeju el'de ene: «In de'gi ki nyagər'ne'se goto, ngan sese kadi uni me'se kalangi ba adi de'gi ki njekeltakita Luwə'ti! ²⁶ Maji kadi Kirisiti De ki Luwə mbət'ə a ingə kon be ta kadi a ingə'n təbar læ'ne.» ²⁷ Be ə, ulə ngirə də ndukun'ti læ Moji ki də de'gi'ti njekeltakita Luwə'ti pəti, ər'n'de ginn Makitu'gi læ Luwə pəti ki elta ki də Jeju'ti.

²⁸ Loki indəi də be ki isi awi'ti ndəkba ningə, Jeju ra də kum'ne to nya ki a aw ki kete be. ²⁹ Ə gangi'ə eyina: «Kadi ur nga, adi lo diw, ənn ə isi nangi rə'je'ti.» Be ə, to aw se'de lo kisi de'ti. ³⁰ Loki isi ta nya kuso'ti se'de, un mapa, njangi də'a, ningə uwə tətə nan'ti, ningə təl'n adi'de. ³¹ Lo kin'ti nga a, kum'de te adi gəri'ə toki in Jeju, nan low'ə'ti non, Jeju tənn jipi adi oyi'ə el. ³² Ə təli isi elinan eyina: «Loki isi el'je ta də row'ti, isi ər'je ginn nya'gi ki ndangi me Makitu'gi læ Luwə kin, to to nya ki in por ə isi on me'je'ti be el wa.»

³³ Ningə low'ə'ti non, indəi taa, təli iləi də'de kaw Jerujalem gogi. Awi ingəi njendo'gi ki dəgi gidə in kare ki ndəgə'gi ki go'de'ti kawinan sii. ³⁴ Ə pəti eli njendo'gi ki joo kakin eyina: «In ta ki rəta'ti kadi Burəbe ində lo koy'ti! Te ingə Simon, adi Simon oo'ə

* 23:56 23.56 Tekitaga 20.10; Ndukun ki nja joo 5.14

ki kum'ne!»³⁵ Lo kin'ti, njendo'gi ki joo, ilæi ro'de ori'de ginn nya'gi ki inge'n'de do row'ti æ el'de, ki gær ki gæri Jeju lo tæti mapa'ti.

*Jeju oji ro'ne njendo'gi læ'ne
(Jan 20.19-23)*

³⁶ Loki si elinan ta ba bay ningæ, Jeju inbe te bus dann'de'ti, el'de ene: «Lapiya in sese.»³⁷ Lo kin'ti, bol tol'de, ndil'de te. Mæri kadi in ndil æ n'oyi'æ wa ænn.³⁸ Æ Jeju el'de ene: «Ra bann æ ndil'se goto ge, me'se tæsi ge be wa?»³⁹ Gonyi ji'm'gi, ki nja'm'gi kin oyi. Ndil aw ki da'ne ge, ki singe'ne ge toki oyi m'in kin el.»⁴⁰ Lo kin'ti, toji'de ji'ne ge, ki nja'ne ge adi'de oyi.⁴¹ Ronel dum do njendo'gi ki lo kadi uni me'de goto bay. In nya ki æti'de bol ki dum. Æ Jeju dæji'de ene: «Awi ki ngonn nyakuso ne wa?»⁴² Ningæ adi'æ ngonn dow kanji ki ndaw.⁴³ Æ Jeju taa, so takum'de'ti.

⁴⁴ Ningæ go'ti, el'de ene: «Ta'gi ki ndæki m'el'se loki m'in sese bay æ to kin: Ndæki m'el'se toki, nya'gi pæti ki ndangi me ndukun'ti læ Moji ge, ki me ta'ti læ njekeltakita Luwæ'ti, ki me pa kosi'ti kin, maji kadi a tolita'de be.»⁴⁵ Lo kin'ti nga æ, Jeju adi'de kur do'de, adi gæri me Makitu læ Luwæ.⁴⁶ Ningæ el'de ene: «In ta ki ndangi kete, toki m'in Kirisiti De ki Luwæ mbæt'æ m'a m'ingæ kon, de'gi a toli m'in, ningæ go'ti, m'a m'indæ taa dann njekoy'gi'ti ki ndo ki nja mutæ tum ginn'æ ndo koy'm'ti*».⁴⁷ De'gi a ilæi mbær ki to'm, ulæ ngiræ Jerujalem'ti, biti ki ro ginn de'gi'ti pæti, kadi de'gi inyæi gorow njiyæ'de'gi ki majel ko, kadi Luwæ inyæ'n go majel'gi læ'de ko to.⁴⁸ Ningæ ingi in nje mannaji kin.⁴⁹ Ki ojidom, m'a m'ulæ ki nya ki Bai un ndu'ne do'ti kadi n'a n'adi'se kin. Ningæ a sii bebo'ti ne biti kadi togi ki in doran'ti re do'se'ti bay ta.»

*Jeju aw doran'ti
(Mrk 16.19-20; KNK 1.9-14)*

⁵⁰ Go'ti, Jeju aw ki njendo'gi læ'ne ndækba kadi be'ti ki Betani, ningæ oy ji'ne ki taa, njangi do'de.⁵¹ Loki njangi do'de ningæ, inyæ'de æ or ro'ne ko ro'de'ti, ningæ uni'æ awi si'æ doran'ti.⁵² Lo kin'ti non, njendo'gi oxi mækæsi'de nanga non'a'ti, ningæ tæli gogi Jerujalem ki ronel ngayn.⁵³ Dokagilo'gi pæti, in ginn Kæy'ti læ Luwæ, ulæi toji do Luwæ'ti.

* 24:46 24.46 Ejay 53; Oje 6.2

Poyta ki maji ki Jan ndangi

Ta ki do Poyta'ti ki maji ki Jan ndangi

Poyta ki maji ki Jan ndangi toji Jeju toki in Ta la Luwə ki to biti ki non'ti. Ta kakin «təl de ki isi dann'je'ti» (1.14). Jeju te ki do togi lə'ne, ki tobar lə'ne ki in'n Luwə ki gorow lə nya'gi ki dum ra ki in ra'de ki bari'de nyakoji'gi ningə ndo nya do'ti ar njay to (2-12). Go'ti Jeju elta ki doboy'ti njendo'gi lə'ne (13-17) do kuwə'ti ki de'gi a uwəi'ə, dəji'ə ta, bəri'ə kagidəsi'ti ningə a te lo koy'ti (18-20). Elita nya'gi kin pəti be kadi to uni me'se adi toki Jeju in De ki Luwə mbət'ə, in Ngonn Luwə; ningə re uni me'se adi'ə ə, a ingəi kaji ki takul'ə (20.31).

Makitu Poyta ki maji ki Jan ndangi to dangi ki ndəgə'gi, be ə Jan elta əsi'n kagi do kulə'gi'ti ki Jeju ra'de Jurden ki Galile. Jan un nya'gi ki ji gəri'de maji toki mann, mapa, nje ngəm bati'gi ki nyakul'gi li'ə, nju ki kanda'gi, kadi or ginn rəta'gi kigo ndil'ti.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-18. Jan Batisi ki njendo'gi lə Jeju ki dəkete 1.19-51. Kulə'gi ki Jeju ra'de taga takum de'gi'ti 2-12. Ta'gi ki Jeju el njendo'gi lə'ne taa inyə'n'de 13-17. Kon ki koy lə Jeju 18-19. Kində taa lo koy'ti ki te ki Jeju te bus toji rə'ne adi oyi'ə 20-21.

Jeju in ta ki in rə Luwə'ti

¹ Lotumginn nya'gi'ti pəti, de ki in ta in non nga,
De ki in ta in nan'ti ki Luwə,
De ki in ta in Luwə.

² Lotumginn nya'ti, de ki in ta in nan'ti ki Luwə.

³ In ə Luwə un'ə ra'n nya'gi pəti.

Nya ki Luwə ra'a ki kanj'a in goto*.

⁴ De ki in ta kakin ə in nje kadi de'gi sii ki do'de taa.

Ningə kisikidətaa ki in rə'a'ti kin ə in kunji do de'gi'ti ki dənangi'ti ne.

⁵ Kunji unji do lo ki diw'ti,

nan lo ki diw uwə kunji kakin ki rə'ne'ti el.

⁶ Luwə ulə de kare ki to'a nan Jan ad'a re.

⁷ Re to nje mannaji kadi mannaji lə kunji,
Kadi de'gi pəti uni me'de adi kunji ki takul'ə.

⁸ Jan in kunji el, nan in nje mannaji lə kunji.

⁹ De ki in ta kin in ə in kunji ki rəta'ti.

Kunji ki rəta'ti ki re dənangi'ti ne,
unji do de'gi'ti pəti.

¹⁰ De ki in ta in dənangi'ti ne.

Ningə in ə Luwə un'ə ində'n de'gi ki dənangi'ti ne,

nan de'gi ki dənangi'ti ne gəri'ə el.

¹¹ De ki in ta kin re dann de'gi'ti li'ə,

nan de'gi li'ə uwəi'ə ki rə'de'ti el.

¹² Nga ningə, nje ki uwəi'ə ki rə'de'ti,

Adi in nje ki uni me'de adi'ə, adi'de togi kadi təli ngann'gi lə Luwə.

¹³ Təli ngann'gi lə Luwə, kigo koji'ti ki mosi toki de'gi isi oji nan kin el num,

Kigo ndigi'ti lə de el num, nan in Luwə inbe ə ra adi təli ngann'a'gi.

¹⁴ De ki in ta, təl darə de ki rəta'ti,

Uwə lo kisi dann'je'ti.

Memaji, ki nya ki rəta'ti rosi me'ə.

J'in j'oo toji li'ə. In toji ki Ngonn ki kar'ne ba ingə ki rə Baw'ne'ti.

¹⁵ Jan un ndu'ne ki taa, mannaji li'ə ene:

«In ə in de ki m'elta li'ə kete m'ene:

“De ki a re go'm'ti, in kibo do'm'ti,

Tado in isi ki do'ne taa kete non'm'ti.”

¹⁶ «J'ingə pəti, j'ingəi nya maji ki in rə'a'ti, kigo memaji'ti li'ə.

Adi'je majikur ki əsi go nan go nan.

¹⁷ Luwə adi'je ndukun ki gorow lə Moji†,

* 1:3 1.3 Lo tum ginn nya'gi 1.3; Pa'gi 33.6, 9 † 1:17 1.17 Tekitaga 31.18, 34.28

Nan memaji ki nya ki rota'ti rei ki gorow læ Jeju Kirisiti.

¹⁸ De ki oo Luwə goto, nan Ngonn ki kar'ne ba, Ki in Luwə ə isi kadi Baw'ne'ti, ə ra adi ji gər'ə.»

Ta ki Jan Batisi el do rə'ne'ti
(Mat 3.1-12; Mrk 1.2-8; Luk 3.15-17)

¹⁹ Loki *Juwipi'gi ki Jerujalem'ti uləi njekujənyamosi kadikare'gi ki nje'gi ki ginn koji'ti læ *Lebi ki rə Jan'ti dəji'ə ene: «In nan wa?» ²⁰ Ningə, Jan el'de taga wangi, um yəti ta el ene: «M'in Kirisiti ki in *De ki Luwə mbət'ə el.» ²¹ Nje ki uləi'de kakin təli dəji'de eyina: «Nga in nan dana wa? In njekeltakita Luwə'ti Eli wa?» Ə Jan ilə'de'ti ene: «Jagi, m'in Eli el.» Təli dəji'ə bay eyina: «In *Njekeltakita Luwə'ti ki j'isi ji nginə wa?» Jan ene: «Jagi, m'in Njekeltakita Luwə'ti el.» ²² Lo kin'ti non, eli'ə eyina: «Nga in nan dana inbe ə el'je adi j'oo, tadə maji kadi j'a ji təl ki ta madi kadi j'aw'n ki rə nje'gi'ti ki uləi'je. Ta ri ə el do rə'i'ti inbe wa?» ²³ Non be nga a Jan ilə'de'ti ene:

«M'in ə m'in de ki ndu'ə bar diləlo'ti ene:

“Rai gorow læ Burəbe adi ra njururu[§]!”

Toki njekeltakita Luwə'ti Ejay el'n.»

²⁴ Nje ki uləi'de kakin in *Parisi'gi. ²⁵ Ə təli dəji Jan Batisi bay eyina: «A kin ə re in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə el num, in Eli el num, taa in Njekeltakita Luwə'ti ki j'isi ji nginə kin el num tə ə, ra bann ə isi ra de'gi batəm wa?» ²⁶ Ə Jan el'de ene: «M'in m'ra de'gi batəm me mann'ti, nan de madi in mbunə'se'ti non ki in gəri'ə el. ²⁷ In a re go'm'ti, nan kulə sa ki nja'a'ti kaa m'asi kadi m'tuti el.» ²⁸ Nya'gi kin pəti rai nya Betani'ti, dow ba Jurden'ti, ki Jan ra de'gi batəm'ti.

Ta ki Jan Batisi el do Jeju'ti

²⁹ Lo ti do'ti, Jan oo Jeju ki isi re ki rə'a'ti ningə el ene: «Oyi *Ngonn bati læ Luwə ki nje kər majel læ de'gi ki dənangi'ti ne kə. ³⁰ In ə in de ki m'el'ta li'ə kete m'ene: «De ki re go'm'ti, in kibo do'm'ti, tadə in isi ki do'ne taa kete non'm'ti.» ³¹ M'in ki do'm m'gər'ə kete el, nan m're m'ra de'gi batəm me mann'ti kadi m'adi Isirayel'gi gəri'ə'n'ə.» ³² Jan mannaji ene: «M'oo Ndil Luwə in taa, risi to dər dum be re isi do'a'ti. ³³ M'in m'gər'ə el, nan Luwə ki ulə m'adi m're m'ra de'gi batəm me mann'ti ə el'm ene: «De ki a oyi Ndil in taa risi re isi do'a'ti kin ə, a ra de'gi batəm me Ndil Luwə'ti.» ³⁴ Ningə m'in, m'oo nya kin ki kum, adi m'mannaj'a toki de kin in Ngonn læ Luwə.» ³⁵ Lo ti go'ti, Jan təl re low'a'ti kakin bay, in ki njendo'gi læ'ne joo. ³⁶ Be ə, loki Jeju isi dər, adi kum'ə in ki do'a'ti oo'ə'n'ə, ningə el ene: «Oyi Ngonn bati læ Luwə.» ³⁷ Loki njendo'gi læ Jan oyi do ta kin ningə, uni go Jeju. ³⁸ Loki Jeju ilə rəti ningə, oo'de kadi isi uni go'ə, ə dəji'de ene: «In ri ə isi sangi wa?» Ə ingi iləi'ə'ti eyina: «Rabi, lo ki si'ti in ra be wa?» («Rabi» kər me'ə nan: Njendo de'gi) ³⁹ Jeju el'de ene: «Rei, ə oyi.» Be ə, awi, oyi lo ki Jeju si'ti. Ningə sii, təli ta ndə læ'de rə'a'ti non. Dəkadi, in kadi ki so ki losəl'ə.

⁴⁰ Andire ki ngonnkon Simon Piyə in de kare dann de'gi'ti ki joo ki oyi ta ta Jan'ti ə uni go Jeju. ⁴¹ De ki dəkete ki Andire ingə, in ngonnkon'a Simon. Ə el'ə ene: «J'ingə Mesi.» («Mesi» kər me'ə nan «Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə.») ⁴² Ningə, aw ki Simon rə Jeju'ti. Ə Jeju gon'a ba ningə el'ə ene: «In Simon, ki ngonn læ Jonasi. A bari'nu Sepasi», («Sepasi», kər me'ə nan «mbal».)

Pilipi in ki Nataniyel

⁴³ Lo ti go'ti, Jeju un ndu'ne kadi n'aw dənangi Galile'ti. Do row'ti, ingə Pilipi, ningə el'ə ene: «Un go'm.» ⁴⁴ Pilipi in de ki Betisayda'ti, ki in be læ Andire in ki Piyə. ⁴⁵ Go'ti, Pilipi aw ingə Nataniyel, ningə el'ə ene: «J'ingə de ki *Moj'i el'ta li'ə me ndukun'ti, taa de'gi ki njekeltakita Luwə'ti kaa elita li'ə tə kakin. In Jeju ki ngonn læ Jisepi ki Najareti'ti.» ⁴⁶ Ə Nataniyel el'ə ene: «Ngonn be ki Najareti kam nya ki maji a te'ti to wa?» Ə Pilipi el'ə ene: «Re oo.» ⁴⁷ Loki Jeju oo Nataniyel isi re ki rə'a'ti, el'ta do'a'ti ene: «Oyi *Isirayel ki rota'ti, ki de asi kingə nya ki kədikumnan rə'a'ti el.» ⁴⁸ Lo kin'ti non, Nataniyel dəji Jeju ene: «In ra bann ə gəri'm wa?» Ə Jeju el'ə ene: «Kete taa kadi Pilipi bar'i, loki isi ginn kagi m'baykote'ti kin m'oo'i.» ⁴⁹ Nga a Nataniyel el Jeju ene: «Njendo de'gi, in Ngonn læ Luwə, in ngar læ Isirayel'gi.» ⁵⁰ Jeju ilə'ti ene: «Tadə in kel ki m'el'i m'ene m'oo'i ginn kagi m'baykote'ti kin ə un'n me'l, a oo nya'gi ki utə in kin bay.» ⁵¹ Taa Jeju təl ilə do ta'ti kin bay ene: «Toki rota'ti, m'el'se, a oyi dərən a til, ningə malayka'gi læ Luwə a ai ki taa ge, təli ki nanga ge do'm'ti m'in *Ngonn de.»

2

Jeju ra mann adi tøl yiwi kandi nju lo taa nan'ti ki Kana

¹ Ndo joo go'ti, taa nan to Kana'ti ki Galile. Kon Jeju in low'ə'ti non, ² ningə bari Jeju in ki njendo'gi lə'ne low'ə'ti to. ³ Də gangi lo madi ə, yiwi kandi nju goto. Ə kon Jeju el'ə ene: «De'gi anyinan yiwi tigə.» ⁴ Nan Jeju il'ə'ti ene: «In ri ə in ge ro'm'ti ə dene? Də kadi lə'm asi el bay.» ⁵ Ningə kon'a el nje lowə nya'gi ene: «Nya ri ki el'se ə rai.» ⁶ Nga ningə gum'gi mehen ki kuwə ki mbal sii non, to gum'gi ki Juwipi'gi isi odi mann ki me'ti ari ro'de kigo kuji nyara'gi'ti lə'de kadi to awi ki ta do'de el, takum Luwə'ti. Gum'gi kakin, ki kare me'ə a asi mbul joo ge mutə ge kare. ⁷ Jeju el nje ra kulə'gi ene: «Mbəli mann me gum'ti kin adi rosi» ningə mbəli mann me'ə'ti adi rosi njir. ⁸ Ningə Jeju el'de ene: «Odi nga, ə awi adi njekində kum'ne go nyakuso'gi'ti,» ə odi awi adi'ə. ⁹ Njekində kum'ne go nyakuso'ti odi mann ki tøl yiwi kandi nju kakin ta'ne'ti. Gər lo ki yiwi kandi nju kin te'ti el, nan nje ra kulə'gi ki odi yiwi kandi nju kin gəri maji. Nje kində kum'ne go nyakuso'ti bar nje taa dene ¹⁰ el'ə ene: «De'gi in nje kadi yiwi kandi nju ki nəl de'gi anyinan kete, adi loki de'gi anyinan adi ra'de bay taa təlɔ di in ki nəl el'ti, nga in ra bann ə ingəm yiwi kandi nju ki nəl adi isi biti də kadi ki ne kin wa?» ¹¹ In kin ə in nyakoji lə Jeju ki dəkete ki ra Kana'ti, dənangi Galile'ti. Nga a ra oji'n toji lə'ne, ningə njendo'gi li'ə uni me'de. ¹² Go nya'gi'ti kin, Jeju aw Kapernayim'ti, in ki kon'ne ki ngannkon'ne'gi ki njendo'gi lə'ne; nan k'in ə isi Kapernayim'ti ndo ngayn el.

*Jeju tuwə njera gati'gi me Kəy'ti lə Luwə
(Mat 21.12-17; Mrk 11.15-17; Luk 19.45-46)*

¹³ Ndo ra nanyi Paki lə Juwipi'gi in ndəkba ə Jeju aw Jerusalem'ti*. ¹⁴ Low'ə'ti kin non, ingə njelaw mangi'gi, bati'gi, ki dər dum'gi nati Kəy'ti lə Luwə, taa njembəl nar'gi ki be'ne ki nje ki do'be'gi'ti sii non to. ¹⁵ Lo kin'ti, Jeju ra nday kulə, tuwə'n'de pəti nati Kəy'ti lə Luwə kə, nan'ti ki mangi'gi ki bati'gi, taa njembəl nar'gi kaa, sanan nar'gi lə'de kə, tində tabilə'gi lə'de tilə to. ¹⁶ Ningə el njelaw dər'gi ene: «Oyi nya'gi kin pəti kə lo kin'ti rangi, ningə kadi rai me Kəy lə Bai to lo ndogi nya ki lo law nya lə'se el.» ¹⁷ Lo kin'ti, me njendo'gi olo do'ti ki ndangi me makitu'ti eyina: «Ta lə Kəy lə'i uwə me'm kuwə ki a təl'm*.» ¹⁸ Nan Juwipi'gi uni ta eli'ə eyina: «Nyakoji ri ə a toji kadi ji gəri'n toki aw ki tōgi kadi ra'n nya'gi ki ra kin wa?» ¹⁹ Ə Jeju el'de ene: «Təi *Kəy lə Luwə kam, ə me ndo'ti ki mutə, m'a m'təl m'ində taa gogə.» ²⁰ Ə Juwipi'gi eli'ə eyina: «Ji ra bal dəsə gidə in mehen ə ji ra Kəy lə Luwə kam oy, ningə in a təl ində rangi me ndo'ti ki mutə wa?» ²¹ Kəy ki Jeju elta'a kin in darə'a. ²² Nga ningə, ndəki Jeju ində taa dann njekoy'gi'ti kin, me njendo'gi olo do'ti toki ndəki elta kin, ə uni me'de adi ta lə Luwə ki ndangi num, uni me'de adi ta ki Jeju el kakin num to.

Jeju gər nya'gi pəti ki me de'ti

²³ Loki Jeju in'n Jerujalem, dəkagilo ra nanyi Paki'ti, de'gi ngayn uni me'de, loki oyi nyakoji'gi ki ra adi oyi ki kum'de. ²⁴ Nan Jeju ə, ta me'de el, tado gəri'de pəti maji ngayn, ²⁵ taa aw ndoo kadi de mannaji do'de'ti ad'a el to, tado inbe gər nya'gi pəti ki to me'de'ti.

3

Jeju in ki Nikodem

¹ Me kuti'ti lə Parisi'gi, dingəm kare in non, to'a nan Nikodem. In ki kare dann ki boi'gi'ti lə Juwipi'gi. ² Dingəm kin re ro Jeju'ti kondə'ti el'ə ene: «Njendo de'gi, ji gər kadi Luwə uləi kadi in re ndo'je nya, tado de ki asi kadi ra nya'gi ki əti bəl toki ra'n kin be ki kanji kadi Luwə in nan'ti si'ə el goto.» ³ Jeju el'ə ene: «Toki rəta'ti, adi m'el'i, de ki asi kadi a oo Konbə lə Luwə ki kanji kadi oji'ə koji ki sigi goto.» ⁴ Lo kin'ti, Nikodem dəji Jeju ene: «De a ra bann be ə a təlɔ oji'ə koji ki sigi, loki tōgi gangi nga kin wa? A asi kadi təl aw me kon'ne'ti gogi bay kadi oji'ə ki nja joo wa?» ⁵ Jeju il'ə'ti ene: «Toki rəta'ti, adi m'el'i, de ki asi kadi a ur Konbə'ti lə Luwə ki kanji kadi oji'ə me mann'ti, ki me Ndil Luwə'ti goto. ⁶ Darə de ki koo ki kum, in ki koji me mosi'ti, ningə darə ki ndil, in Ndil Luwə ə oj'o to. ⁷ Ta ki m'el'i m'ene: "Maji kadi oji'se koji ki sigi" kin, adi əti bəl el. ⁸ Tado nəl ulə lo'ti ki me'ə ndigi, ningə in oo kah'a ki isi bar, nan in gər lo ki in'ti el num, in gər lo ki isi awi'ti el num to. Be ə, de ki Ndil Luwə oj'o kaa in be to.» ⁹ Lo kin'ti, Nikodem dəji Jeju ene: «Nya kin a ra nya ki gorow ki bann wa?» ¹⁰ Jeju el'ə ene: «In ki in njendo de'gi ndukun ki de'gi gəri do'i Isirayel'ti kaa in gər nya'gi kin el bay wa? ¹¹ Toki rəta'ti, adi m'el'i, j'elita do nya'ti ki ji gər, taa ji mannaji do nya'ti ki

j'oo ki kum'je to, nan in, in ndigi naji ki man lə'je el. ¹² Loki m'el'se ta do nya'gi'ti ki donangi'ti ne ə uni me'se adi'm'in el, ə ra bann be ə a uni me'se adi'm'in do nya'gi'ti ki doran'ti ki m'a m'el'se ta'a wa? ¹³ De ki aw doran'ti goto. Re in de ə, in m'in Ngonn De ki kar'm ba par ə m'ində doran'ti m're donangi'ti. ¹⁴ Ningə toki Moji ulə'n lii ki rai'ə ki ningəkasi ta kagi'ti diləlo'ti kakin ə*, maji kadi uləi m'in Ngonn De taa kagi'ti to. ¹⁵ Tado kadi de ki un me'ne ə, de'ə kin isi ki do'ne taa biti ki non'ti. ¹⁶ Tado Luwə ndigi de'gi ki donangi'ti ne ngayn, ə adi'de Ngonn'ne ki koji kareba, kadi de ki ra ki un me'ne ə, kadi de'ə kin tuji kə el, nan kadi isi ki do'ne taa biti ki non'ti. ¹⁷ Nya ki kadi de gər; Luwə ulə Ngonn'ne donangi'ti kadi gangi'n ta do de'gi'ti ki donangi'ti el, nan ulə si'ə kadi aji'de! ¹⁸ De ki un me'ne adi Ngonn lə Luwə, Luwə a gangi ta do'a'ti el, nan de ki un me'ne el, de'ə kin Luwə gangi ta do'a'ti nga. Tado un me'ne adi Ngonn Luwə ki kareba kin el. ¹⁹ Gorow ki takigangi re'n ə to kin: Kunji re donangi'ti, nan de'gi ki donangi'ti ndigi lo ki diw yo ə mbeti kunji, tado kulə ra'de'gi in ki majel. ²⁰ De'gi pəti ki in njeramajel, mbeti kunji, awi ki ro'a'ti el. Ningə ki rota'ti, boli kaw ro kunji, nan to kunji toji nyara'de'gi ki majel ki nga. ²¹ Nan de'gi ki nje təl ro'de go ndu Luwə'ti, rei ki ro kunji'ti, kadi kunji toji kulə ra'de'gi ki taga wangi. In kulə'gi ki rai'de kigo ndu Luwə'ti.»

Jan Batisi in ki Jeju

²² Go nya'gi'ti kin, Jeju ingi ki njendo'gi lə'ne ɔti awi donangi Jude'ti. Si'ti se'de non ba, ra'n de'gi batəm. ²³ Jan kaa ra ra de'gi batəm Enon'ti, ki in ndəkba kadi Salim'ti non to. Tado in lo ki mann in'ti ngayn. Ningə de'gi rei ki ro'a'ti adi ra'de batəm. ²⁴ Dəkagilo'ə'ti kin, uwəi Jan dangay'ti el bay.

²⁵ Be ə, njendo'gi lə Jan ki nan'gi, manjinan ta'ti ki Juwipi kare be, do kar ro'ti kadi Luwə ɔr'n ta do'de'ti kə. ²⁶ Go'ti, awi ingəi Jan el'ə eyina: «Njendo'je, de ki ndəki awi si'ə dow ba Jurden'ti ki kare, ki ndəki man'n naji li'ə kakin, in kaa ra ra de'gi batəm to, adi de'gi pəti awi ki ro'a'ti.» ²⁷ Ə Jan ilə'de'ti ene: «De ki asi kadi ingə nya madi ki rangi ki do'ne do in'ti ki Luwə inbe ad'a kin goto. ²⁸ Inbe'gi kaa asi kadi manyinaji lə'm do ta'ti ki m'el m'ene: "M'in, m'in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə el, nan m'in de ki uləi m'in kadi m're kete non'a'ti." ²⁹ Kadi gəri toki, de ki nje taa dene ə in ngaw dene, ningə ki ɔjido basa madi ngaw dene, in, in kadi basa madi'ne'ti kadi oo ta li'ə, ə loki basa mad'a elta ə osi mbi'ə'ti ə, ro'a nəl'ə ngayn do'ti. Nga ningə, in kin ə in ronel lə'm, ningə in ronel ki ta'a asi nan berere. ³⁰ Maji kadi tobar li'ə aw ki do mad'a'ti do mad'a'ti, ə kadi m'in, m'təl ki gogi gogi.

De ki in doran'ti

³¹ «De ki in doran'ti in do nya'gi'ti pəti, ningə de ki donangi'ti ne in nya ki donangi'ti, adi elta do nya'gi'ti ki donangi'ti ne par. Nan de ki in doran'ti in do nya'gi'ti pəti. ³² Mannaji do nya'gi'ti ki oo ki kum'ne ge ki mbi'ne ge. Nan de ki ndigi manaji li'ə goto. ³³ De ki ndigi naji ki man li'ə ə, de'ə toji kadi Luwə elta ki rota'ti. ³⁴ Toki rota'ti, de ki Luwə ulə, el ta'gi ki ta Luwə'ti, tado Luwə ros'o ki Ndil'ne. ³⁵ Baw Ngonn ndigi Ngonn, adi inyə nya'gi pəti me ji'ə'ti. ³⁶ De ki un me'ne adi Ngonn, a isi ki do'ne taa biti ki non'ti, nan de ki təl ro'ne go ndu'ti lə Ngonn el, kisikidɔtaa li'ə goto, wongi lə Luwə in do'a'ti.»

4

Jeju in ki dene ki Samari'ti

¹ De'gi eli adi Parisi'gi oyi toki Jeju oyi njendo'gi go'ne'ti utə Jan, taa ra'de batəm utə to, ² nga ningə toki rota'ti ə, Jeju inbe ra de'gi batəm el, nan in njendo'gi li'ə. ³ Ə loki Jeju oo kadi Parisi'gi oyi ta kin be ə, inyə donangi Jude ə təl aw Galile'ti. ⁴ Nga ningə kadi aw Galile'ti, maji kadi a ində donangi ki Samari'ti gangi. ⁵ In be ə aw te bebo'ti ki bari'ə Sikar donangi Samari'ti ki in sanyi el ki lo ndɔɔ ki ndəki *Jakobi adi ngonn'ne Jisepi*. ⁶ In low'ə'ti inbe kin ə bolo mann lə Jakobi to'ti. Ə Jeju njiyə ɔr ə, təl isi nanga ta mann'ti kakin. In do kadi'ti ki kaw ki jam do be'ti be.

⁷ Lo kin'ti non, dene ki Samari'ti kare re kadi ɔdi mann ə Jeju el'ə ene: «Adi'm mann m'anyi.» ⁸ *Njendo'gi li'ə ə awi me be'ti kadi ndogi nyakuso. ⁹ Nan dene ki Samari'ti kakin el Jeju ene: «In ta ki bann wa? In Juwipi to, ra bann be ə a dəji'm m'in ki m'in dene ki Samari'ti mann kadi anyi wa?» Dene el be tado Juwipi'gi gei kadi n'in ki Samari'gi n'indəi ro'de nan'ti do nya madi'ti kare el. ¹⁰ Jeju el'ə ene: «Kin ə re kete in gər kadikare lə Luwə num, de ki nje dəji mann kanyi kin num ə, re in ə re a dəj'ə

kadi a adi mann kaji kadi anyi.»¹¹ Dene el'ə ene: «Burəbe! Aw ki nya kodi mann el to, taa bolo mann ow to, nga a ra bann be ə a ingə mann kaji kin wa?»¹² In oo rə'i kadi utə baw'je Jakobi ki adi'je mann kin num taa inbe in ki ngann'ne'gi anyinan ki da'gi lə'ne num kin wa?»¹³ Jeju il'ə'ti ene: «De ki anyi mann ki ji ra'n ne kin, kundə a ra'a bay;¹⁴ nan de ki a anyi mann ki m'a m'ad'a kin, kundə a ra'a gogi el nga. Mann ki m'a m'ad'a kin yo ə a təl ta be mann ki mann kaji ki biti ki non'ti a te'ti.»¹⁵ Dene el'ə ene: «Burəbe, adi'm mann ki a elta'a kin kadi kundə ra'm gogi el, taa kadi m'təl m're'n ne be gogi m'odi mann el nga to.»¹⁶ Ə Jeju el'ə ene: «Aw, bar ngaw'i ə təl re ne.»¹⁷ Ningə dene el Jeju ene: «De oo ngaw'm el.» Ningə Jeju el'ə ene: «Ta lə'i in ta ki rəta'ti kadi el ene de oo ngaw'i el,¹⁸ tado taa dingəm'gi mi, nan in ki isi si'ə ngosine kin in ngaw'i el. Lo kin'ti in ta ki rəta'ti ə el.»¹⁹ Non be nga ə dene el ene: «Burəbe, m'gər kadi in njekeltakita Luwə'ti.²⁰ Baw'je'gi əsi məkəsi'de nanga non Luwə'ti do mbal'ti kin, ningə ingi eli eyina lo kosi məkəsi nanga non Luwə'ti in Jerujalem.»²¹ Jeju el'ə ene: «Dene, un me'i adi'm. Dokagilo re ki kadi a əsi məkəsi'se nanga non Baw'je Luwə'ti do mbal'ti kam el num, Jerujalem'ti el num.²² In de'gi ki Samari'ti, əsi məkəsi'se nanga non Luwə'ti ki in gəri'ə el, nan j'in, j'osi məkəsi'je nanga non Luwə'ti ki ji gər'ə, tado kaji in rə'je'ti j'in Juwipi'gi.²³ Nga ningə ndo re, in ndo ki kadi nje kəsikurə ki rəta'ti əsi nanga non Luwə'ti, a əsikurə Baw'je Luwə me Ndil'ti ki me nya ra'ti ki rəta'ti. Ingi kin ə in nje kəsikurə ki rəta'ti ki əsi nanga non Luwə'ti ki Baw'je isi sangi'de.²⁴ Luwə in Ndil, ningə kadi nje kəsikurə, əsikurə me Ndil'ti ki me nya ra'ti ki rəta'ti.»²⁵ Ə dene el'ə ene: «M'gər kadi "Mesi", De ki Luwə mbət'ə, ki bari'ə Kirisiti kin a re. Ningə ndo ki a re ə, a rə'je me nya'gi pəti.»²⁶ Ə Jeju el'ə ene: «In daro'm m'inbe ə m'a m'el'i ta am.»

²⁷ Lo kin'ti non be, njendo'gi lə Jeju tei non rei, ningə ndo'ji'de ngayn kadi oyi Jeju ra elta ki dene de, nan de ki kadi el'ə ene: «In ri ə ge ji'ə'ti wa?» eke «tado ri ə el'ə ta wa?» goto.²⁸ Dene inyə gum mann lə'ne non be, ə anyi aw me bebo'ti el de'gi ene:²⁹ «Rei oyi de ki el'm nya'gi pəti ki m'ra kin. A in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə el biti wa?»³⁰ Ningə de'gi tei me bebo'ti ki taga awi ki rə Jeju'ti.³¹ Loki dene əti aw kin ə njendo'gi eli Jeju eyina: «Njendo de'gi, so nya!»³² Nan Jeju el'de ene: «M'in m'aw ki nyakuso ki kadi m'njo ki in nyakuso ki in gəri el.»³³ Do ta'ti kin njendo'gi dəji nan ta dann'de'ti eyina: «De madi ad'a nya so wa?»³⁴ Ə Jeju el'de ene: «Nyakuso lə'm in ra go ndigi'ti lə Nje kulə'm, ki tolta kulə li'ə.»³⁵ In eli eyina, ki ne kin: «Nanyi so bay ə koo a asi təti,» nan m'in m'a m'el'se m'ene: uni kum'se ki taa gonyi ndo'o oyi; koo tuti asi kujə nga!³⁶ Ki ji ra ne kin, de ki nje təti koo ingə nyakugə goji lə'ne ningə kaw kandi nya ki donan'ti tado kisikidotaa ki biti ki non'ti kadi to de ki njeduw nya num nje tət'ə num rai ronel nan'ti.³⁷ Tado kujita ki ene: «De kare duw ə in ki nungi təti» kin in ta ki rəta'ti.³⁸ M'ulə'se m'adi awi təti koo me ndo'o'ti ki ingi rai kulə el. Nje ki rangi ingoi kon'a, ningə in rei tət'i kandi kulə lə'de.»³⁹ De'gi ki donangi Samari'ti pəti ki me bebo'ti kin uni me'de adi Jeju do naji ki man'ti ki dene man do'a'ti ene: «El'm nya'gi pəti ki m'ra.»⁴⁰ Nga ningə loki rei tei rə'a'ti, de'gi ki Samari'ti dəji'ə kadi isi se'de, ə Jeju isi se'de ndo joo.⁴¹ Ki takul ta ki ta'a'ti, de'gi ki uni me'de in ngayn inbe bay;⁴² ningə eli dene eyina: «In ki tado ta'gi ki el'je inbe kin par ə j'uni'n me'je el, nan j'inbe j'oo ta ki ta'a'ti ki mbi'je, ningə ji gər kadi in Njekaji de'gi toki rəta'ti.»

*Nyakoji ki nja joo ki me be'ti ki Kana
(Mat 8.5-13; Luk 7.1-10)*

⁴³ Ndo joo go'ti, Jeju əti non təl aw donangi Galile'ti gogi.⁴⁴ Ningə inbe mannaj'i ene: «De ki njekeltakita Luwə'ti ki ingə kəsikurə me be koji'ne'ti goto.»⁴⁵ Nan loki re te Galile'ti, de'gi ki donangi Galile'ti uwəi'ə ki rə'de'ti maji ngayn, tado inbe'gi kaa rai lo ra nanyi'ti ki Jerujalem to adi oyi nya'gi pəti ki Jeju ra lo ra nanyi'ti ki kum'de.

⁴⁶ Jeju təl re Kana ki Galile'ti ki lo ki ndoki ra mann adi təl yiwi kandi nju'ti. Ningə dingəm kare ki in de kibo ki isi ra kulə ki ngar, ə rə ngonn'o ki dingəm to'ə Kapernayim'ti non.⁴⁷ Loki dingəm kakin oo kadi Jeju in Jude'ti re donangi Galile'ti, re ingə, non ki do'a'ti kadi aw Kapernayim'ti aji ngonn'ne ki to ta koy'ti kin.⁴⁸ Ə Jeju el'ə ene: «Kin ə re oyi nyakoji'gi ki nya'gi ki əti bol ki kum'se el ə a asi kadi a uni me'se el ratata.»⁴⁹ De kibo ki nje ra kulə ki ngar kakin el Jeju ene: «Burəbe, toki ngonn'm oy el bay kin in re be lə'm.»⁵⁰ Nan Jeju el'ə ene: «Aw, ngonn'i aji nga.» Ningə dingəm un me'ne adi taa ki Jeju el do ta'ti kin el, adi əsi do row'ti aw.⁵¹ Ə loki in do row'ti isi təl, bər'gi li'ə ra tiləi kum'ə eli'ə eyina: «Ngonn'i aji!»⁵² Ningə dəji'de ke kadi ki bann ə rə ngonn to'n soti wa? Ningə eli'ə eyina: «In tagine ki kadi ki dəgi gidə in mutə ə rə'a ki tingə ngayn kete kakin təl sol.»⁵³ Lo kin'ti, baw ngonn oo kadi in do kadi'ti inbe ki Jeju el'ə n'ə ene:

«Ngonn'i aji nga» kin. Low'ə'ti non, dingəm un me'ne adi Jeju, nan'ti ki de'gi ki me kəy'ti li'ə ba pəti. ⁵⁴ In kin ə in nyakoji ki nja joo ki Jeju ra loki təl'n Jude'ti re Galile'ti.

5

Jeju aji dingəm ki rə'a oy njururu

¹ Go nya'gi'ti kin, Juwipi'gi rai nanyi lə'de adi Jeju aw Jerujalem'ti. ² Nga ningə Jerujalem'ti, lo ndogi mann ki bari'ə ki ta Ebirə nan Betisata to non, ndəkba kadi tarow ndogi bər'ti ki de'gi isi awi ki nyakul'gi me bebo'ti. Tabiti'gi in mi ta lo ndogi mann'ti kakin, ³ ningə ginn tabiti'gi'ti kakin njemonyi'gi to'i'ti mbar mbar: njekumto'gi, nje mote'gi ki njerəkoy njururu'gi. [Toi isi nginəi ta mann ki kadi ɔdi rə'ne;] ⁴ tado malayka lə Burəbe kare a ur me mann'ti kadi bur. Nje monyi ki ɔkete ki osi me mann'ti ki bur kakin ə, re monyi li'ə to'n bann bann kaa ingə lapiya. ⁵ Low'ə'ti kin, de ki monyi ra'a bal do mutə gidə in jijoo in'ti non. ⁶ Jeju oo'ə to nanga, ningə loki eli'ə toki to me kon'ti kin be bal ngayn, dəj'ə ene: «Ge kingə lapiya wa?» ⁷ Ə nje monyi el'ə ene: «Burəbe, de ki kadi un'm ilə'm me mann'ti loki mann isi ɔdi rə'ne kin goto. Loki m'ene m'aw, de ki rangi ur me'ti non m'ti kete.» ⁸ Ə Jeju el'ə ene: «Ində taa, un tuwə lə'i ə njiyə, aw.» ⁹ Ningə tanan'ti non, dingəm ingə lapiya adi un tuwə lə'ne ə njiyə, aw.

Nga ningə ndo'a'ti kin in ndo kərkon. ¹⁰ Ə Juwipi'gi eli dingəm ki ingə lapiya kakin eyina: «Bone in ndo kərkon, in go'ti el kadi oti tuwə lə'i njiyə'n.» ¹¹ Nan el'de ene: «In de inbe ki adi'm lapiya kin ə el'm ene: «Un tuwə lə'i ə aw.» ¹² Ə dəji'ə ta eyina: «De'ə inbe ki el'i ene: «Un tuwə lə'i ə aw» kin in nan wa?» ¹³ Nan de ki ingə lapiya kaa gər'ə el, tado Jeju ur kadi dann bulə de'gi'ti ki rai low'ə'ti non kin. ¹⁴ Kagilo nden go'ti, Jeju təl ingə nati Kəy'ti lə Luwə ə el'ə ene: «Oo, ngosine kin ingə lapiya nga. Ningə kadi ra majel el ratata nan to nya madi ki ngan ngayn te do'i'ti bay.» ¹⁵ Lo kin'ti, dingəm aw el Juwipi'gi toki in Jeju ə adi'ne lapiya. ¹⁶ In be ə, Juwipi'gi awi ki ta ki Jeju ki ra nya kin ndo kərkon'ti. ¹⁷ Nan Jeju el'de: «Biti bone kaa Bai isi ta ra ki de'gi'ti, ningə m'in kaa maji kadi m'ra ki de'gi to.» ¹⁸ Tado ta ki Jeju el kin, njekundo Juwipi'gi sangi row ki rangi do mad'a'ti kadi n'toli'ə; tado eli eyina Jeju ra nya buji'n ndo kərkon par el, nan el bay ene Luwə in Baw'ne ki oji'ne, adi ra rə'ne kadi n'in de ki n'asi nan ki Luwə.

Togi konbe ki Ngonn lə Luwə awi'n

¹⁹ Jeju təl un ta el'de ene: «Oyo, toki rəta'ti, adi m'el'se, m'in Ngonn lə Luwə m'ra kadi m'asi ra nya do rə'm el. In nya ki m'oo Bai ra ə m'in m'ra. Nya ki Bai ra ə, m'in Ngonn'o m'ra kah'a'ti inbe kin to. ²⁰ Tado Bai ndigi'm m'in Ngonn'o adi toji'm nya'gi pəti ki inbe ra. A toji'm kulə ra'gi ki əti bol ngayn bay ki kadi a ra'se bol. ²¹ Tado toki kaa ki Bai isi un'n njekoy'gi lo koy'ti adi'de kumngayira kakin ə, m'in Ngonn'o, m'adi kumngayira de ki ra toki m'ge to. ²² Bai gangi ta do de'ti el, nan adi'm togi m'in Ngonn'o kadi m'gangi'n ta do de'gi'ti, ²³ kadi de'gi pəti ɔsikurə'm toki ɔsikurə Bai be to. De ki ɔsikurə'm m'in Ngonn el, ɔsikurə Bai ki njekulə'm el jagi to. ²⁴ Toki rəta'ti, adi m'el'se, de ki oo ta lə'm, taa un me'ne adi njekulə'm num to ə, de'ə kin a ingə kaji ki biti ki non'ti. Ta ki gangi a osi do'a'ti el, nan dər do koy nga adi in me kaji'ti. ²⁵ Toki rəta'ti, adi m'el'se, ndo a re, ningə ndo'a re nga ki kadi njekoy'gi a oyi do ndu'm m'in Ngonn lə Luwə. Nga ningə de'gi ki a oyi do ndu'm a si kumngayira. ²⁶ Tado toki kaa ki Bai ə in nje kadi de'gi kaji kakin ə, adi'm m'in Ngonn'o togi kadi m'adi de'gi kaji to. ²⁷ Adi'm m'in Ngonn'o togi kadi m'gangi'n ta do de'gi'ti, tado m'in Ngonn de. ²⁸ Ningə kadi adi əti'se bol el, tado ndo re nga ki kadi de'gi pəti ki toi be ninn'ti a oyi do ndu'm. ²⁹ Nje ki rai nya ki maji a tei lo koy'ti tado kaw ki kaji'ti, ə njera nya ki majel a tei lo koy'ti tado kaw ki lo gangi ta'ti to*.³⁰ M'in m'ra kadi m'ra nya madi do rə'm el. M'in m'gangi ta kigo ndu'ti ki m'ingə rə Luwə'ti. Nga ningə, ta ki gangi lə'm in ta ki gangi ki dana tado m'nji m'sangi ndigi lə'm el nan m'nji m'sangi ndigi lə njekulə'm.»

Naji ki man do Jeju'ti

³¹ Jeju el ene: «Kin ə re in m'inbe ə m'man naji do rə'm'ti ə re de ki a ndigi sə'm do naji ki man'ti lə'm goto. ³² Nan in de ki rangi ə mannaji do'm'ti, ningə m'gər kadi mannaji ki do'm'ti kin in ta ki rəta'ti. ³³ In uləi ki de'gi rə Jan Batisi'ti, ə Jan mannaji ki rəta'ti do'm'ti. ³⁴ M'in m'aw ndoo kadi de mannaji do'm'ti el, nan m'el be kadi ingəi kaji. ³⁵ Jan Batisi in lambi ki kində por'ti tado koo'n lo, ningə ingi ndigi kadi rai rənel kunj'ə'ti ngonn kagilo kare. ³⁶ Nan nya'gi ki rangi manyinaji do'm'ti utə nya Jan sanyi: kulə'gi ki m'ra'de, adi in kulə'gi ki Bai adi'm kadi m'ra kin manyinaji do'm'ti taa toji kadi Bai ə ulə'm. ³⁷ Bai inbe ki ulə'm, mannaji do'm'ti. Nan k'in ə in oyi ndu'ə ndo kare el num, oyi takum'ə el num. ³⁸ Ngəmi ta li'ə el, tado m'in ki ulə'm kin uni me'se

* 5:29 5:29 Daniyel 12.2

adi'm'in el. ³⁹ Sii sangi ginn ta lə Luwə maji tado oyi kadi a ingəi kaji ki biti ki non'ti me'ti; nga ningə in ta lə Luwə inbe kin ə in nje mannaji do'm'ti. ⁴⁰ Nan in mbəti rei ro'm'ti kadi ingəi kaji ki biti ki non'ti. ⁴¹ M'in m'sangi kadi de'gi piti m'in el. ⁴² Ningə nya kare ki m'oo ro'se'ti, m'gər kadi in ndigi Luwə el. ⁴³ M'in m're ki to Bai, nan mbəti kadi uwəi m'in ki ro'se'ti. Ningə kin ə de ki rangi re ki to'ne inbe ə, a uwəi'ə ki ro'se'ti maji. ⁴⁴ Ingi ki isi sangi kadi ingəi toji ki kadi inbe'gi uləi donan'ti ki yo ge ki ne ge yo, um sangi kadi ingəi toji ki in ro Luwə'ti ki in ki kar'ne ba ə in Luwə kin el, ningə a rai bann be ə a uni me'se adi'm'in wa? ⁴⁵ Kadi oyi toki in m'in ə m'a m'un do'se m'aw'n ro Bai'ti el, nan in Moji ki indəi me'se do'a'ti kin ə a ində taa do'se'ti. ⁴⁶ Ningə kin ə re uni me'se adi Moji toki rəta'ti do ta'ti ki ndangi ə re a uni me'se adi'm'in to, tado in ta ki do'm'ti ə Moji ndangi'. ⁴⁷ Ə re oyi ta ki ndangi kin to ta ki rəta'ti el ə ra bann be ə a uni me'se adi'm'in do ta'ti ki m'el kin wa?»

6

Jeju adi nyakusə de'gi dər mi soi

(Mat 14.13-21; Mrk 6.30-44; Luk 9.10-17)

¹ Go nya'gi'ti kin, Jeju ətə non, aw gidi ba'ti ki Galile, ki bari'ə ba ki Tiberiyadi. ² Bulə de'gi ngayn uni go'ə, tado de'gi oyi nyakoji'gi ki ətə bol ki Jeju ra do nje monyi'gi'ti aji'n'de. ³ Tado nya kin ə Jeju al do mbal'ti taa, ningə isi do'ti nan'ti ki njendo'gi lə'ne. ⁴ Dokagilo'ə'ti kin, nanyi lə Juwipi'gi ki bari'ə nanyi Paki in ndəkba.

⁵ Loki Jeju un kum'ne ningə, oo bulə de'gi ki isi rei ki ro'a'ti. Ə dəji Pilipi ene: «J'a j'ingəi mapa ra ə j'a ji ndogi kadi bulə de'gi kin pəti soi wa?» ⁶ Jeju dəji ta kin be kadi oo'n ta ki me Pilipi'ti, tado inbe gər nya ki kadi a ra bəti. ⁷ Ə Pilipi ilə'ti ene: «Kin ə re ji ndogi mapa ki nar kulə ki ndo bu joo mindi kaa asi kadi a ətə ta'de nden nden pəti el.»

⁸ Lo kin'ti, njendo lə Jeju kare ki to'a nan Andire, ki in ngonkon Simon Piyər, el Jeju ene: ⁹ «Ngonn ki dingəm kare, aw ki mapa mi, ki in mapa ki rai ki ko ki bari'ə ərji, taa ngann kanji'gi joo to. Nan in kin in nya ki kadi de elta'a kadi de'gi'ti ki banyinan be kin el*.» ¹⁰ Ə Jeju ene: «Adi de'gi pəti sii nanga.» Low'ə'ti kin, mu in ngayn səm'ti, adi de'gi uwəi lo sii'ti nanga. De'gi kin asi dingəm'gi dər mi. ¹¹ Be ə, Jeju un mapa, ra oyo Luwə do'ti, ə lowə de'gi pəti ki rai low'ə'ti non kin. Un kanji lowə'de kah'a'ti kakin to. Adi'de kigo me ge'ti lə'de. ¹² Loki soi asi'de nga a, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Kawi gində'gi ki nanyi kin, kadi de inyə nya madi ko el.» ¹³ Be ə, mapa ki mi ki de'gi soi, njendo'gi kawi gində'gi ki nanyi kara dəgi gidə in joo. ¹⁴ Loki de'gi oyi nyakoji'gi ki ətə bol ki Jeju ra kin ningə eli eyina: «Ki rəta'ti, de kin in Njekeltakita Luwə'ti ki maji kadi to re donangi'ti kakin inbe.» ¹⁵ Nga ningə, Jeju gər kadi a rei to uni'ə ai indəi'ə ngar, adi təl ər ro'ne aw gogi do mbal'ti, ki kar'ne ba.

Jeju njiyə do mann'ti

(Mat 14.22-27; Mrk 6.45-52)

¹⁶ Loki lo səl, njendo'gi lə Jeju awi kadi ba'ti. ¹⁷ Awi ali me to'ti, uni ta'de kaw ki Kapernayim'ti, ki in dow ba'ti ki kare. Lo kin'ti, lo ndul do'de'ti, taa Jeju kaa təl re ro'de'ti el bay to. ¹⁸ Nəl ulə ki togi'ne ngayn, adi mann babo in pu pu. ¹⁹ Njendo'gi ətə to asi kulə metər mi be ningə, oyi Jeju kaa ra njiyə do mann'ti isi re ki ro to'ti. Loki oyi Jeju ra njiyə do mann'ti, bol ra'de ngayn. ²⁰ Nan Jeju el'de ene: «In m'in, boli el!» ²¹ Lo kin'ti, ndigi kadi n'uni Jeju me to'ti, nan tanan'ti non par ə, to ətə nangi loki isi awi'ti.

Bulə de'gi sangi Jeju

²² Lo ti go'ti, bulə de'gi ki nyinan gidi ba'ti, oyi kadi tagine to in kareba par ə njendo'gi lə Jeju ali me'ti ai do ro'de, um Jeju al me'ti se'de el. ²³ Lo kin'ti non, to'gi ki rangi in Tiberiyadi'ti rei, rai lo kati, ndəkba kadi lo'ti ki ndək Burəbe elta ra'n oyo do mapa'ti ə adi bulə de'gi soi kakin. ²⁴ Loki bulə de'gi oyi Jeju el num, njendo'gi li'ə el num ə, ali me to'gi'ti awi ki Kapernayim sangi Jeju'ti.

Jeju in mapa kusə koy el

²⁵ Loki ingəi Jeju dow ba'ti ki kare, dəji'ə eyina: «Njendo de'gi, in re te ne kadi bann'ti wa?» ²⁶ Ə Jeju təl el'de ene: «Rəta, rəta adi m'el'se, isi sangi m'in tado mapa ki soi ndanni, um in tado gər ə in gəri me nyakoji'gi ki m'ra kin el. ²⁷ Maji kadi rai kulə tado nyakusə ki a ndu'm kin el, nan tado nyakusə ki a to biti ki non'ti. In nyakusə ki m'in Ngonn de m'a m'adi'se, tado Luwə ki Baw'je ra ndaja kare ro'm'ti tado toji'm toki m'in de lə'ne.» ²⁸ Lo kin'ti, bulə de'gi təl dəji'ə eyina: «In ri ə maji kadi ji ra taa kadi ji ra'n kulə ki Luwə ndigi wa?» ²⁹ Ə Jeju təl el'de ene: «Nya ki Luwə ge ro'se'ti, in kadi

uni me'se adi de ki ulə.»³⁰ Be ə eli'ə eyina: «Nyakoji ri ə a ra taa kadi j'oo ə j'un me'je wa? Kulə ri ə a ra wa?»³¹ Kaw'je'gi soi nyakuso ki in dōran'ti ki bari'ə nan mann. Be ə ndangi me makitu'ti eli eyina: «Adi'de soi mapa ki in dōran'ti taa'.»³² Lo kin'ti, Jeju təl el'de ene: «Toki rota'ti, adi m'el'se, in Moji ə adi'se mapa ki in dōran'ti el, nan in Bai Luwə ə adi'se mapa ki rōta'ti ki in dōran'ti taa.»³³ Tado mapa lə Luwə ki adi de'gi, in mapa ki in dōran'ti taa ki nje kadi de'gi ki dōnangi'ti ne sii ki dō'de taa.»³⁴ Be ə, təl eli'ə eyina: «Burəbe, adi'je mapa kin ki ndo'gi ndo'gi adi j'uso.»

³⁵ Jeju el'de ar njay ene: «M'in mapa ki nje kadi de kumngayira. De ki re rōm'ti bo a ra'a el biti ki non'ti, de ki un me'ne adi'm kaa, kundə a ra'a el biti ki non'ti.»³⁶ Ningə m'el'se toki oyi m'in, nan uni me'se adi'm'in el.³⁷ Nje ki Bai adi'm'de a rei rōm'ti. Ningə de ki re rōm'ti, m'a m'tuwə el jagi.³⁸ Tado m'ində dōran'ti, m're dōnangi'ti tado ra ndigi lə m'el, nan kadi m'ra ndigi lə njekulə'm.³⁹ Ningə nya ki njekulə'm ki ulə'm ndigi kadi m'ra ə to kin: ndigi kadi to madi de kare dann de'gi'ti ki adi'm'de kin nanyi kə el, nan kadi m'te se'de ji koy'ti dōboy ndo'ti.⁴⁰ In kin ə in nya ki Bai ndigi: ndigi kadi de'gi pəti ki oyi m'in Ngonn lə Luwə ə uni me'de adi m'in, ingəi kaji ki to biti ki non'ti, ə kadi m'te se'de ji koy'ti dōboy ndo'ti.

⁴¹ Juwipi'gi barita dō Jeju'ti tado el ene: «M'in mapa ki in dōran'ti taa.»⁴² Barita dann'de'ti eli eyina: «Jeju kam, in ngonn lə Jisepi el wa? Ji gər kon'a'gi ki baw'a'gi maji to, nga ra bann be ə el ene n'in dōran'ti taa ə n're wa?»⁴³ Jeju təl el'de ene: «Barita ta dann'se'ti el.⁴⁴ De ki asi kadi re rōm'ti ki kanji kadi Bai ki ulə'm, ə r'ə tarow goto. Ningə re Bai te tarow ad'a ə, m'in m'a te si'ə ji koy'ti dōboy ndo'ti.⁴⁵ Ndangi me makitu'ti lə ki kare dann Njekeltakita Luwə'ti eyina: "Pəti, Luwə a ndo'de nya'." ningə de ki ra ki oo ndu Luwə ki Bai ə taa nyando li'ə, de'ə kin re rōm'ti.⁴⁶ In kin ə toji kadi de oo Bai Luwə el; in nje k'in rō Luwə'ti ki kar'ne ba ə oo Bai Luwə.⁴⁷ Rōta, rōta, adi m'el'se, de ki un me'ne taa, ingə kaji ki to biti ki non'ti.⁴⁸ M'in mapa ki de sə ə a oy el.⁴⁹ Dilə mbo'ti, kaw'se'gi soi nyakuso ki in dōran'ti ki bari'ə nan mann, kaa oyi.⁵⁰ Nan mapa ki in dōran'ti kin, in mapa ki kadi de sə ə, de a oy el.⁵¹ M'in mapa kisikidōtaa ki in dōran'ti taa. Re de sə mapa kin ə, de'ə a oy el biti ki non'ti. Mapa ki m'a m'adi, in daro'm ki kadi de'gi sii kumngayira.»

⁵² Lo kin'ti, Juwipi'gi manjinan ta ngayn dann'de'ti eyina: «De kin a ra bann ta kadi a adi'je daro'a kadi j'uso wa?»⁵³ Ə Jeju el'de ene: «Rōta, rōta, adi m'el'se, re soi daro'm m'in Ngonn de el num, anyinan mosi'm el num ə, a ingəi kaji el.⁵⁴ De ki sə daro'm ə anyi mosi'm to ningə, de'ə kin a ingə kaji ki to biti ki non'ti, ningə m'a m'te si'ə ji koy'ti dōboy ndo'ti.⁵⁵ Tado daro'm in nyakuso ki rōta'ti, ə mosi'm in nyakanyi ki rōta'ti to.⁵⁶ De ki sə daro'm num, anyi mosi'm num to ə, j'in si'ə j'in nan'ti kareba.⁵⁷ Bai ki ulə'm isi kumngayira adi m'in m'nji kumngayira ki ta kul'ə. Be ə, de ki sə daro'm a isi kumngayira ki takul'm to.⁵⁸ In kin ə in mapa ki in dōran'ti taa. To to mapa ki kaw'se'gi soi ə oyi kin el, nan in mapa ki de sə ə, de'ə kin a oy el, a isi ki dō'ne taa ki ndo'gi ndo'gi.»⁵⁹ Ta'gi kin tei ta Jeju'ti loki isi ndo'n nya de'gi ginn kəykawnan'ti lə Juwipi'gi, me be'ti ki Kapernayim.

Ta ki nje kadi kaji ki biti ki non'ti

⁶⁰ De'gi ngayn dann njendo'gi'ti lə Jeju, loki oyi ta kin ta Jeju'ti ningə, eli eyina: «Ta kin in ta ki ngan ngayn, de ki asi kadi a ində mbi'ne go'ti goto.»⁶¹ Jeju gər me'ne'ti kadi njendo'gi li'ə isi barita dō ta'ti li'ə. Be ə el'de ene: «Ta kin tugə'se jigi'ti wa?»⁶² A kin ə re oyi m'in Ngonn de m'təl m'aw taa lo kis'i'ti ki m'nji'ti kete kin ə a rai bann wa?»⁶³ In Ndil ə in nje kadi de isi ki dō'ne taa. De doro'ne in nya madi el. Ningə ta'gi ki m'el'se kete kin in Ndil num in kisikidōtaa num.⁶⁴ Nan de'gi madi dann'se'ti uni me'de adi m'in el.» Jeju el be, tado lo kulə ngirə'ti bay, gər de'gi ki a adi'ə me'de el, taa gər de ki njekulə ji njeban'gi'ti to.⁶⁵ Jeju ilə dō'ti bay ene: «In tado kin ə m'el'se m'ene: "De ki Bai ad'a tarow el, asi kadi a re rōm'ti doro'ne el."»⁶⁶ In dō ndo'a'ti non kin, ngayn'gi dann njendo'gi'ti li'ə təl go'ə'ti, mbeti njiyoi si'ə.⁶⁷ Ə Jeju tu rō'ne ki rō nje ki dōgi gidə in joo'ti el'de ene: «Nga ingi, a awi el yan'ne wa?»⁶⁸ Nan Piyər el Jeju ene: «Burəbe, j'a j'aw rō nan'ti wa? In ə ta kaji in me ji'ti biti ki non'ti.⁶⁹ J'in, j'un me'je pəti dō'i'ti. Ningə ji gər kadi in Kar njay ki Luwə ulə.»⁷⁰ Jeju təl el'de ene: «In m'in ə m'mbət'i se in ki dōgi gidə in joo kin, nan de kare dann'se'ti, ndil Su in me'ə'ti.»⁷¹ Lo kin'ti, Jeju isi elta ki dō Judasi'ti ki ngonn lə Simon Isikariyot'i'ti. Tado in ə in ki kare dann njendo'gi'ti ki dōgi gidə in joo ki a ulə Jeju ji njeban'gi'ti.

7

Ngannkon Jeju uni me'de adi'ə

¹ Go'ti, Jeju nanyi ki lo njiyö'ti dönanögi Galile'ti, ge el kadi n'njiyö n'aw ə n'töl dönanögi Jude'ti, tado njekundo Juwipi'gi isi sangi kadi n'töli'ə. ² Nga ningö dokagilo ra nanyi lö Juwipi'gi ki kadi sii ginn *Køyku'ti in ndökba*, ³ ə ngannkon Jeju eli'ə eyina: «In ne ə aw dönanögi Jude'ti adi njendo'gi lö'i kaa oyi nya'gi ki isi ra'de kin to. ⁴ De ki ndigi kadi de'gi oyi'ne kam a ra nya'gi kuti lö'ti el. Nga ningö, toki isi ra nya'gi ki əti böf kin, maji kadi ra adi de'gi pəti oyi'nu.» ⁵ Nan toki röta'ti, ngannkon'a'gi inbe uni me'de adi'ə el. ⁶ Ə Jeju el'de ene: «Ndo lö'm re el bay; nan ingi, ndo'gi pəti to maji tado lö'se. ⁷ De'gi ki dönanögi'ti ne kin a awi sese ki ta el, nan m'in ə, me'de majel sə'm tado m'el kulə ra'de'gi ki majel ki taga. ⁸ Ingi ə awi lö ra nanyi'ti kin. M'in ə, m'a m'aw el, tado ndo lö'm nanyi bay.» ⁹ Go ta'gi'ti ki el kin, isi Galile'ti ba. ¹⁰ Nan loki ngannkon'a'gi awi lö ra nanyi'ti, in kaa öti osi dö row'ti to ki kanji kadi de oo'ə. Aw to lo kaw ki lo kiyə'ti be.

Nyando ki lo ra nanyi kisi ginn Køy lö'ti

¹¹ Dokagilo ra nanyi'ti, njekundo Juwipi'gi sangi Jeju ningö döji eyina: «In lö'ti ki ra be wa?» ¹² De'gi manjinan ta'ti ngayn dö'a'ti dann bulö de'gi'ti; nje ki nan'gi eli eyina: «In de ki maji,» ə nje ki nungi eli eyina: «Jagi, isi bukuli bulö de'gi mu'ti,» to. ¹³ In be kaa de ki kadi elta li'ə ki taga wangi goto, böli njekundo Juwipi'gi.

¹⁴ Ndo'gi ki kadi ra nanyi dər te dana nga ə Jeju aw ginn Køy'ti lö Luwə, isi ndo nya de'gi. ¹⁵ In nya ki ndöji Juwipi'gi ngayn adi döji nan ta eyina: «In kam de ndo'ə nya el to, nga ra bann ə gər nya əti böf be wa?» ¹⁶ Ə Jeju ilö'de'ti ene: «Nya ki m'nji m'ndo kin ngirə in rö'm'ti el, nan ngirə in rö Luwə'ti ki njekulə'm. ¹⁷ Kin ə re de ndigi kadi n'ra nya ki Luwə ndigi ə, lo kin'ti ə a gər ar njay toki nya ki m'nji m'ndo kin ngirə in rö Luwə'ti eke in m'inbe ə m'ində ngirə wa. ¹⁸ De ki nje kelta ki to'ne inbe isi sangi töfər lö'ne inbe. Nan de ki sangi töfər lö nje kulə'ne a elta ki röta'ti, ningö nya ki gorow'ə'ti el goto rö'a'ti to. ¹⁹ Moji adi'se ndukun adi tai maji, nan de ki töl rö'ne go'ti goto. Nga ra bann ə isi sangi kadi töli m'in wa?» ²⁰ Ə bulö de'gi eli'ə eyina: «In aw ki ndil ki majel me'i'ti! Nan ə isi sangi kadi n'töli wa?» ²¹ Ə Jeju töl un ta ilö'de'ti ene: «M'ra nya kareba be, ə ingi pəti əti'se böf! ²² Moji adi'se ndu kadi ujöi möti ngann'gi ningö in ndu ki te rö Moji'ti ne par el, nan in kaw'je'gi ki kete nu ə uni ndu kin ə ingi si ujöi möti ngann'gi ndö körkon'ti†. ²³ Kin ə re ujöi möti ngonn ndö körkon'ti kadi to de kidi ndukun lö Moji el ə, ra bann ə me'se to'se dö'm'ti m'in ki m'aji darö de ba pəti ndö körkon'ti wa? ²⁴ Inyöi ta gangi ta kigo lo koo'ti lö'se, ə gangi ta ki dana.»

Jeju in Kirisiti ki Luwə mbət'ə

²⁵ De'gi ki Jerujalem'ti eli eyina: «De kam el ə de'gi isi sangi kadi n'töli'ə wa? ²⁶ Nga nyi ra elta taga wangi am, ə de el'ə ta madi el! Kibo'gi lö'je gəri böti kadi in Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə inbe wa ənn? ²⁷ Ki ne kin, ji gər lo ki de kin in'ti maji, nan ndo ki Kirisiti De ki Luwə mbət'ə a te bus ə, de kare kaa a gər lo ki in'ti el.» ²⁸ Lo kin'ti, Jeju ki isi ndo de'gi nya ginn Køy'ti lö Luwə un ndu'ne ki taa ene: «In mörta kadi in gəri m'in maji, taa in gəri lo ki m'in'ti to! Ta ri in m'inbe ə m'ulö rö'm el, nan Luwə ki njekulə'm in de ki asi kadi de ində me'ne dö'a'ti. Ingi, in gəri'ə maji el. ²⁹ M'in m'gər'ə maji tado m'ində rö'a'ti, taa in ə ulö'm to.» ³⁰ Lo kin'ti, de'gi isi sangi kadi n'uwöi Jeju, nan de ki kadi ində ji'ne dö'a'ti goto, tado ndo li'ə asi el bay. ³¹ Ningö dann bulö de'gi'ti, de'gi ngayn uni me'de adi'ə ə eli eyina: «Dökagilo ki Kirisiti De ki Luwə mbət'ə a re ə, a ra nyaköji'gi ki utö nya dingəm kin wa?» ³² Ə ta ki bulö de'gi isi yömi ginn mindi de'ti öjido Jeju kin osi mbi Parisi'gi'ti, adi Parisi'gi ki kibo'gi lö njekujənyamosi kadikare'gi ulöi njengəm dö lö'gi lö'de kadi awi uwöi Jeju. ³³ Ə Jeju el ene: «M'a m'in sese kagilo nden be bay, ə m'a m'aw ki rö nje kulə'm'ti. ³⁴ A sangi m'in nan a ingöi m'in el, tado loki m'a m'in'ti kin a asi kadi a awi'ti el.» ³⁵ Ə dö ta'ti kin Juwipi'gi döji nan ta eyina: «Lo ki ra be ə a awi'ti ə kadi j'a j'ingöi el wa? A aw go ngannkon'ne'gi'ti ki sananyinan dann Gireki'gi'ti kin kadi aw ndo nya Gireki'gi wa? ³⁶ Ta ki el ene: «A sangi m'in nan a ingöi m'in el, tado loki m'a m'in'ti kin a asi kadi a awi'ti el,» kin kör me'ə nan ri wa?»

Döboy ndö ra nanyi

³⁷ Döboy ndö ra nanyi, ki in ndo kibo ngayn ə, Jeju ində ra taa un ndu'ne ki taa el ene: «Kin ə re de madi kundə ra'a ə, kadi re rö'm'ti anyi mann. ³⁸ De ki un me'ne adi'm ə, "mann ba'gi ki nje kadi de'gi si ki dö'de taa a uwöi bul bul ngar me'ə'ti," toki Makitu lö Luwə el'n.» ³⁹ Lo kin'ti, Jeju isi elta lö Ndil Luwə ki kadi de'gi ki uni me'de adi'ə a

* 7:2 7.2 Lebitiki 23.34-36; Ndukun ki nja joo 16.13 † 7:22 7.22 Lebitiki 12.3; Lotum 17.10-13 ‡ 7:37 7.37 Lebitiki 23.36

ingøi, tado dokagilo'ø'ti kin Ndil Luwø re do de'gi'ti el ðay, tado Jeju ur me toji'ti læ'ne el ðay.

Bulø de'gi gangi nan tado Jeju

⁴⁰ Dann bulø de'gi'ti, de'gi madi ki oyi ta kel Jeju eli eyina: «Tokl røta'ti, de kam in Njekeltakita Luwø'ti ki maji kadi a re kakin ø inbe!» ⁴¹ Nje ki nan'gi eli eyina: «In Kirisiti ki in De ki Luwø mbøt'ø.» Nan nje ki nungi ðay manji eyina: «Kadi Kirisiti in de ki Galile'ti wa? ⁴² Makitu læ Luwø el toki Kirisiti ki in De ki Luwø mbøt'ø, a in de ki ginn koji'ti læ *Dabidi, ningø a te ki tarow ki Betilehem'ti, ki in ngonñ ðe koji Dabidi§.» ⁴³ In be ø, bulø de'gi gangi nan tado læ Jeju. ⁴⁴ De'gi madi dann'de'ti ndigi kuwø, nan de ki kadi indø ji'ne do'a'ti goto.

Me ngan læ njekundo Juwipi'gi

⁴⁵ Njengøm ta lo læ Juwipi'gi ki awi kadi uwøi Jeju kakin, tøli rei rø njekundo njekujønyamosi kadikare'gi'ti in ki Parisi'gi, ø kibo'gi læ njekujønyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi døji'de eyina: «Nga ra bann ø rei si'ø el wa?» ⁴⁶ Ø njengøm lo'gi eli eyina: «Ndo kare j'oo de elta toki dingøm kin isi el'n el.» ⁴⁷ Ø Parisi'gi døji'de eyina: «Ingi kaa inyøi rø'se adi ødi'se to wa? ⁴⁸ Oyi'de kare be dann nje ki boi'ti eke dann Parisi'gi'ti un me'ne non wa? ⁴⁹ Bulø de'gi kam in de'gi ki gøri ndukun læ Moji el, in de'gi ki Luwø a tuji'de ko!»

⁵⁰ Nikodem ki in ki kare dann Parisi'gi'ti ki kete aw rø Jeju'ti un ta el'de ene: ⁵¹ «Kin ø re de oo ta ki ta'de'ti el num, taa oo nya ki ra el num ø, ndukun lø'je a gangi ta do'a'ti el*.» ⁵² Nan iløi'ø'ti eyina: «In kaa in de ki Galile'ti to wa? In sangi ginn'ø maji oo, njekeltakita Luwø'ti ki kadi in de ki Galile'ti goto.» ⁵³ Go'ti, de ki ra kaa øti aw ðe læ'ne.

8

Jeju in ki dene ki nje kuwø marum

¹ [Jeju øti non aw do mbal kagi Buni'gi'ti. ² Nan loki lo ti njay par ø tøl re nati Køy'ti læ Luwø. De'gi øti rei ki rø'a'ti, ø isi nanga isi ndø'de nya. ³ Lo kin'ti, njendo ndukun'gi ki Parisi'gi rei ki dene ki indøi ji'de do'a'ti lo kuwø marum'ti, adi'ø ra takum de'gi'ti, ⁴ ningø eli Jeju eyina: «Njendo de'gi, dene kam j'indø ji'je do'a'ti lo kuwø marum'ti. ⁵ Nga ningø, Moji el'je me ndukun'ti* kadi koo dene'gi ki be kin ji tilø'de ki mbal ji tøl'de ko, ø in, ta læ'i in ri wa?» ⁶ Elita kin be to kuløkikiyø kadi uwøi Jeju to indøi taa do'a'ti. Nan Jeju ulø do'ne nanga ø isi ndangi nya ki ngonñ ji'ne nanga. ⁷ Ø loki nanyinan ki lo døj'ø ta'ti, Jeju ør do'ne taa el'de ene: «De ki dann'se'ti ne ki ra majel nya kare el ø, kadi ilø ki mbal økete.» ⁸ Jeju elta be ø tøl ulø do'ne nanga gogi, isi ndangi nya nanga. ⁹ Ø loki oyi ta kin ø, øti kare kare, ulø ngirø do nje ki tog'i'ti, tøln do nje ki du'ti. Ta tølta'a'ti, Jeju nanyi ki kar'ne ba. Dene kakin ø ra ngawdann lo'ti; ¹⁰ ø Jeju un do'ne ki taa el'ø ene: «Dene, de'gi kaa rai ra? De kare kaa gangi ta do'i'ti el wa?» ¹¹ Ningø dene el'ø ene: «Burøbe, de kare kaa gangi ta do'm'ti el,» ø Jeju el'ø ene: «M'in kaa m'gangi ta do'i'ti el jagi to, nga ningø aw, ø ra majel gogi el'ø.】

Jeju in kunji ki ðonangi'ti

¹² Jeju tøl el'de ðay ene: «M'in kunji ki ðonangi'ti, de ki un go'm, a njiyø me lo ki diw'ti el, kunji ki nje kadi de'gi sii ki do'de taa a unji do'a'ti.» ¹³ Lo kin'ti, Parisi'gi eli'ø eyina: «In inbe ø isi mannaji ki do'i'ti ø, mannaji læ'i in ki røta'ti el.» ¹⁴ Ø Jeju ilø'de'ti ene: «Re m'inbe m'man naji do rø'm'ti kaa m'gør kadi mannaji læ'm in ta ki røta'ti, tado m'in m'gør lo ki m'in'ti num, m'gør lo ki m'nji m'aw'ti num, nan ingi, gøri lo ki m'in'ti el num, in gøri lo ki m'nji m'aw'ti el num to. ¹⁵ Ingi isi gangi ta kigo lo koo'ti læ de, nan m'in m'gangi ta do de'ti el. ¹⁶ A kin ø re m'gangi ta non ø, in ta ki gangi ki gorow'ø'ti, tado m'in ki kar'm ø m'gangi ta el, Bai ki njekulø'm in sø'm nan'ti. ¹⁷ Ningø me ndukun'ti læ'se inbe kaa ndangi eyina: «Kin ø re de'gi joo manyinaji, ø mannaji læ'de aw go nan'ti ø, ta læ'de in ta ki røta'ti*.» ¹⁸ M'inbe m'man naji do rø'm'ti, ningø Bai ki ulø m' kaa mannaji læ'ne do'm'ti to.» ¹⁹ Ningø døji'ø eyina: «Baw'i in lo ki ra'ti dana wa?» Ø Jeju ilø'de'ti ene: «In gøri m'in el, taa in gøri Bai el to. Kin ø re in gøri m'in ø re a in gøri Bai to.» ²⁰ Ta'gi kin te ta Jeju'ti loki isi ndø'n de'gi nya nati Køy'ti læ Luwø. Isi lo'ti ki nya'gi ki de'gi isi iløi kadikare'ti adi Luwø'ti. Nga ningø de uwø el, tado ndø li'ø asi el ðay.

§ 7:42 7.42 2 Samiyel 7.12; Mis 5.1; Mat 2.5 * 7:51 7.51 Ndukun ki nja joo 1.16 * 8:5 8.5 Lbt 20.10; Ndu 22.22-24

† 8:11 8.11 Barta'gi kin goto me makitu'gi'ti ki kete ki in ta læ Luwø ki ndangi to kunmindi ki sigi. ‡ 8:17 8.17 Ndu 19.15, 17.6

Jeju elta do kaw'ne ro Baw'ne'ti

²¹ Jeju el'de ta ki rangi bay ene: «M'a m'aw, ningə a sangi m'in, nan a oyi me majel'gi'ti lə'se. Lo ki m'a m'aw'ti kin a asi kadi a awi'ti el.» ²² Lo kin'ti, Juwipi'gi elinan eyina: «A tol rə'ne ə ra bann ə el ene: "Lo ki m'a m'aw'ti kin a asi kadi a awi'ti el wa?"» ²³ Ə Jeju el'de ene: «In, in de'gi ki donangi'ti ne, ə m'in, m'in de ki doran'ti taa nu to; in de'gi lə donangi, nan m'in, m'in de lə donangi el. ²⁴ Ningə in tado kin ə m'el'n kete m'ene: "A oyi me majel'gi'ti lə'se." Kin ə re uni me'se adi m'in toki in m'in "Nje kisi non" el ə, a oyi me majel'gi'ti lə'se.» ²⁵ Ə dəji'ə eyina: «In be kam in nan wa?» Ningə Jeju ilə'de'ti ene: «M'in de ki m'el'se lo kulə ngirə'ti nu inbe kin. ²⁶ Nga ningə, ki oji do'se, m'aw ki ta ngayn kadi m'el ge, m'gangi ge; nan ta ki m'ingə ro nje kulə m'ti kin par ə m'a m'iləmbər'ə ro de'gi'ti ki donangi'ti ne. Ningə ta li'ə in ta ki rota'ti.» ²⁷ Jeju isi el'de ta ki do Baw'ne Luwə'ti nan ingi gəri me ta kin el. ²⁸ Ə Jeju el'de ene: «Ndo ki a bəri m'in Ngonn de taa kagidas'i'ti kin ə, a gəri kadi m'in "Nje kisi non"; taa a gəri kadi m'ra nya madi do rə'm el to, nan in nya ki Bai ndo'm ə m'nji m'el. ²⁹ Nje kulə m in sə'm nan'ti; inyə m ki kar'm el, tado dokagilo'gi pəti m'ra nya ki nəl'ə.» ³⁰ Loki Jeju elta kin be, de'gi ngayn uni me'de adi'ə.

Ngann kaw Abiraham

³¹ Jeju el Juwipi'gi ki uni me'de adi'ə ene: «Kin ə re rai do nja'se'ti me ta'ti lə'm ə, in nje'ndo'gi lə'm ki rota'ti.» ³² A gəri nya ki rota'ti, ningə nya ki rota'ti kin a taa'se ji bər'ti ilə'se taa inbe.» ³³ Ə ingi eli Jeju eyina: «J'in ngann kaw *Abiraham, ningə ji ra bər lə de ndo kare el to, nga ra bann be ə in el ene nya ki rota'ti a taa'je ji bər'ti ilə'je taa wa?» ³⁴ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Tok i rota'ti, adi m'el'se: de ki ra ki ra majel, in bər lə majel. ³⁵ Bər a isi ki de'gi ki isi ra bər lə de kin biti ki non'ti el, nan ngonn koji'de a isi se de biti ki non'ti. ³⁶ Adi re Ngonn lə Luwə taa'se ji bər'ti ilə'se taa ə, a in de'gi ki taa k'ilə taa ki rota'ti ji bər'ti. ³⁷ Nga ningə, m'gər kadi in ngann kaw Abiraham; nan isi sangi kadi toli m'in tado mbəti ta lə'm. ³⁸ M'in m'nji m'el nya ki m'oo ro Bai'ti, nan ingi ə, isi rai nya ki baw'se el'se to.» ³⁹ Ningə iləi Jeju'ti eyina: «kaw'je in Abiraham.» Ə Jeju el'de ene: «Kin ə re in ngann kaw Abiraham toki rota'ti ə re a rai kuləra Abiraham. ⁴⁰ M'in m'el'se nya ki rota'ti ki m'ingə ro Luwə'ti, ningə ki ngə'sine kin isi sangi kadi toli m'in. In kin in kulə ki Abiraham ra el jagi. ⁴¹ In isi rai kuləra baw'se.» Ningə iləi Jeju'ti eyina: «J'in ngann'gi ki koji ginn kaya'ti el; Baw'je in kareba ə in Luwə.» ⁴² Ə Jeju el'de ene: «Kin ə re Luwə in Luwə lə'se ə re a in ndigi m'in, tado m'te ro'a'ti ə m're lo kin'ti. In m'inbe ə m're ki do'm el, nan in ə ulə'm. ⁴³ Tado ri ə in gəri me ta lə'm el wa? In gəri el tado asi kadi uri mbi'se go ta'ti lə'm el. ⁴⁴ Su ə in baw'se, ningə in ndigi kadi rai ndigi lə baw'se. In de ki in nje tol de'gi lo kulə ngirə kosi'ti li'ə nu. In ra me nya ra'ti ki rota'ti nja kare el, tado nya ki rota'ti goto ro'a'ti. Kin ə re elta ki ngom ə, in kin ə in ta ki osi bo'ə'ti, tado in nje ngom num, in baw nyara ki ngom num. ⁴⁵ M'in ə, m'in nje kelta ki rota'ti ə mbeti kun me'se kadi m'in. ⁴⁶ Nan dann'se'ti ə asi kadi toji toki m'ra majel wa? A kin ə re m'el'ta ki rota'ti ə, ra bann ə kadi uni me'se adi m'in el wa? ⁴⁷ De ki in yan Luwə, a oo ta lə Luwə, ningə ingi, oyi ta lə'm el, tado in lə Luwə el.»

Jeju in ki Abiraham

⁴⁸ Lo kin'ti, Juwipi'gi eli Jeju eyina: «In gorow'ə'ti kadi j'eli j'ene: in de ki Samari'ti, taa ndil ki majel isi me'i'ti to.» ⁴⁹ Ə Jeju el'de ene: «Jagi, ndil ki majel goto me'm'ti, nan nya kare ki m'oo ə, m'in m'osi kurə Bai, ə in mbəti kəsikurə'm to par. ⁵⁰ M'in m'nji m'sangi kadi de'gi uləi toji do'm'ti el. De ki isi sangi kadi de'gi uləi toji do'm'ti in non, in ə a gangi ta kin taa. ⁵¹ Ningə toki rota'ti, adi m'el'se, de ki təl rə'ne go ta'ti lə'm ə, de'ə kin a oy el ratata.» ⁵² Lo kin'ti non, Juwipi'gi eli'ə eyina: «Ki ne kin, ji gər maji nga toki ndil ki majel isi me'i'ti. Abiraham oy, taa de'gi ki njekeltakita Luwə'ti kaa oyi to, ningə in el ene: "De ki təl rə'ne go ta'ti lə'i ə, de'ə kin a oy el ratata."» ⁵³ In utə kaw'je Abiraham ki oy kin wa? Taa njekeltakita Luwə'ti kaa oyi to! In oo ro'i kadi in nan wa?» ⁵⁴ Ningə Jeju ilə'de'ti ene: «Kin ə re m'toji ro'm m'inbe ningə, in toji ki nda'a goto. Nga ningə, de ki njekulə toji do'm'ti in Bai. In ki isi elita li'ə eyina in Luwə lə'se, ⁵⁵ nan gəri'ə el. M'in m'gər'ə. Kin ə re m'el m'ene m'gər'ə el ə, re m'a m'in nje ngom to ingi be to. Nan m'in m'gər'ə, taa m'təl ro'm go ta'ti li'ə to. ⁵⁶ Kaw'se Abiraham ra ronel ngayn tado ində me'ne'ti kadi n'a n'oo ndo ki m'a m're'n. Nga ningə oo ndo re'm, adi ro'a nəl'ə ngayn.» ⁵⁷ Lo kin'ti, Juwipi'gi dəji Jeju eyina: «In ra bal do mi el bay ə kum'i oo Abiraham wa?» ⁵⁸ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Tok i rota'ti, adi m'el'se, kete non koji Abiraham'ti, "M'in m'nji non".» ⁵⁹ Lo kin'ti non be, kəri mbal kadi n'iləi Jeju, nan ur dann bulə de'gi, ə te ginn Kəy'ti lə Luwə ko, aw.

9

Jeju aji njekumtɔ kare

¹ Loki Jeju isi ində dər ningə, oo de ki kum'ə tɔ lo koj'o'ti nu isi. ² Njendo'gi li'ə dəji'ə eyina: «Njendo de'gi, dingəm ki kum'ə tɔ lo koj'o'ti nu kin, kum'ə tɔ oji'n dɔ majel li'ə inbe eke, oji'n dɔ majel lə njekoj'o'gi wa*?» ³ Ə Jeju el'de ene: «In ta lə majel li'ə el num, in ta lə majel lə njekoj'o'gi el num, nan kum'ə tɔ be kadɪ Luwə oji'n togi'ne taga kadɪ de'gi gəri. ⁴ Dɔkagilo ki kadɪ tɔ bay, maji kadɪ ji rai kulə lə de ki njekuləm, tado lo a ndul ə, lo kadɪ de a ra kulə goto. ⁵ Toki m'in'n dɔnangi'ti ne bay, m'in kunjɪ ki dɔnangi'ti.» ⁶ Loki Jeju el ta'gi kin be ə, go'ti, tuw mann ta'ne nanga, lɔy'n nangi, ɔr gidɪ kum nje kumtɔ'ti kakin. ⁷ Ningə, el njekumtɔ ene: «Aw togi kum'i lo ndogɪ mann'ti ki Silowe'.» «Silowe' kɔr me'ə nan «njekawkulə». Be ə, njekumtɔ aw togi kum'ne low'ə'ti kakin, ə ta təl'ə, kum'ə oo lo maji. ⁸ Nje gədi kəy'gi li'ə, ki nje'gi ki kete isi oyi'ə lo kɔy nya'ti, eli eyina: «M'a, in kam in de ki nje kisi nanga, kɔy nya kakin el wa?» ⁹ Ningə nje ki nan'gi eli eyina: «In daro'a inbe.» Ə nje ki nungɪ eli eyina: «Jagi in in el, nan in de ki nje tanan si'ə.» Ningə inbe ki dɔ'ne el ene: «In daro'm m'inbe.» ¹⁰ Nga a dəji'ə ta eyina: «Re inbe ə, ra bann be ə kum'i oo lo wa?» ¹¹ Ə el'de ene: «Dingəm ki to'a nan Jeju ə loy nangɔ ɔr gidɪ kum'ti, ə el'm ene: «Aw Silowe'ti togi kum'i», ə m'aw m'togi kum'm, par ə kum'm oo lo maji.» ¹² Ningə dəji'ə eyina: «Dingəm kin in ra be wa?» Ə el'de ene: «M'gər el.»

Parisi'gi dəji ta dingəm ki kete kum'ə tɔ kakin

¹³ Lo kin'ti, ɔri dingəm ki kete kum'ə tɔ kakin awi si'ə rɔ Parisi'gi'ti. ¹⁴ Ningə, ndo'a'ti ki Jeju lɔy'n nangi ki mann ta'ne ɔr gidɪ kum'ə'ti adi kum'ə oo lo kakin in ndo kɔrkon. ¹⁵ Ə Parisi'gi dəji'ə ta ki yan'de dangɪ bay ke ra bann ə n'oo'n lo wa? Ə el'de ene: «Jeju ɔr nangi ki lɔy kum'm'ti, ə m'aw m'togi kum'm, ə ngosine kum'm oo lo.» ¹⁶ Lo kin'ti, Parisi'gi ki madi eli eyina: «De ki ra nya kin in de ki in rɔ Luwə'ti el, tado ində kum'ne go ndo kɔrkon'ti el.» Nan nje ki nungɪ eli eyina: «Nga ra bann be ə, de ki njeramajel par a aw ki togi kadɪ ra'n nyakoji'gi ki ətɪ bɔl be kin wa?» Be ə, ta kin re ki gangɪ nan dann'de'ti. ¹⁷ Ningə təlɪ dəji njekumtɔ kakin bay eyina: «Nga inbe ki dɔ'i, ta ri ə el dɔ de'ti ki te kum'i adi kum'i oo lo kin wa?» Ə njekumtɔ el ene: «In njekeltakita Luwə'ti.» ¹⁸ Juwipi'gi mbeti kum me'de kadɪ toki in de ki kete kum'ə tɔ, ə ngosine de te kum'ə adi kum'ə oo lo. Rai bitɪ uni njekoj'o'gi rei. ¹⁹ Ə dəji'de ta eyina: «De kam in ngonn'se inbe toki rɔta'ti wa? A re in ngonn'se inbe ə, kum'ə tɔ lo koj'o'ti inbe wa? A re kum'ə tɔ lo koj'o'ti ə, ra bann be ə ngosine kum'ə oo lo wa?» ²⁰ Ə njekoj'o'gi eli eyina: «Ji gər maji kadɪ in ngonn'je inbe, taa kum'ə tɔ lo koj'o'ti nu tɔ. ²¹ Nan ki ojidɔ kum'ə ki ngosine oo lo, eke nan ə te kum'ə adi kum'ə oo lo inbe kin ə, ji gər nya kare me'ti el. Ningə inbe togi gangɪ ənn ə dəji'ə, ə a elta ki dɔ rɔ'ne'ti.» ²² Nje koj'o'gi elita kin be tado bɔl ki bɔli Juwipi'gi. Tado Juwipi'gi dɔ'i tanan'ti kadɪ to de ki re el ene Jeju in Kirisiti De ki Luwə mbət'ə ə, sɔw tuwə ginn kəykawnan'ti lə Juwipi'gi ko. ²³ In tado kin ə, njekoj'o'gi eli eyina: «Inbe togi gangɪ ənn ə, dəji'ə.» ²⁴ Ə Parisi'gi bari de ki kete kum'ə tɔ kakin adi'ə re ki nja joo, ningə eli'ə eyina: «Elta ki rɔta'ti, ɔsi'n kurə Luwə. Ji gər kadɪ dingəm kin in njeramajel.» ²⁵ Lo kin'ti, dingəm ki kete kum'ə tɔ kakin el'de ene: «In njeramajel, kin ə in njeramajel inbe kaa m'gər nya kare me'ti el, nya kare ki m'gər maji ənn: kete kum'm tɔ, ningə ngosine kum'm oo lo.» ²⁶ Ningə təlɪ eli'ə eyina: «In ri ə ra sə'i wa? Ə ra bann tɔ ə adi kum'i oo lo wa?» ²⁷ Lo kin'ti el'de ene: «Ta kin m'el'se kete nga, ə in mbeti koo ta ləm, ə ra bann ə in gei kadɪ m'təl m'el'se bay wa? In ndigi kadɪ təlɪ njendo'gi li'ə tɔ wa?» ²⁸ Loki el Parisi'gi ta be ə, ingɪ taji'ə ə eli'ə eyina: «In ə in njendo li'ə, nan j'in, j'in njendo'gi lə Moji. ²⁹ Ji gər kadɪ Luwə elta ki Moji, nan de lə'i kin, ji gər lo ki te'ti el.» ³⁰ Ə dingəm kakin el Parisi'gi ene: «In nya ki ətɪ bɔl ngayɪ kadɪ de ki rɔta'ti, ingɪ gəri lo ki te'ti el tɔ, ə de'ə kakin taa adi kum'm oo lo. ³¹ Ji gər maji kadɪ de'gi ki njeramajel, re elita ki Luwə ə, Luwə oo dɔ ta lə'de el, nan de ki nje bɔl Luwə, ki nje təl rɔ'ne go ndu'ə'ti, Luwə oo dɔ ta li'ə. ³² Ki mayinu inbe kin, ndo kare kadɪ j'oo nan de madi ə adi kum'de ki tɔ lo koj'o'ti nu oo lo be kin, m'oo el bay. ³³ Kin ə re dingəm kin in rɔ Luwə'ti el ə, nya madi kare ki asi kadɪ ra goto.» ³⁴ Lo kin'ti, eli'ə eyina: «In de ki ra me majel'ti lo koj'o'ti nu kam ə, ge kadɪ in ə ndo'je nya!» Ningə tuwə'ə adi te taga. ³⁵ Jeju oo kadɪ tuwə'i'ə, ə loki ingə, dəji'ə ene: «In un me'i adi Ngonn de wa?» ³⁶ Ə el Jeju ene: «Burəbe, Ngonn de ə in nan wa el'm adi to m'un me'm m'ad'a wa?» ³⁷ Ningə Jeju el'ə ene: «In oo'ə ki kum'i, in daro'a inbe ə isi elita kin.» ³⁸ Be ə, dingəm kakin el Jeju ene: «Burəbe, m'un me'm m'ad'i.» Ningə ɔsi məkəsi'ne nanga non'a'ti. ³⁹ Jeju el'ə ene: «M're dɔnangi'ti ne tado gangɪ ta, m're kadɪ de'gi ki kum'de tɔ, oyi lo, ə kadɪ nje ki kum'de oo lo, təlɪ njekumtɔ'gi tɔ.» ⁴⁰ Loki Parisi'gi madi ki rai ki Jeju non, oyi dɔ ta ki

* 9:2 9.2 Tekitaga 20.5 † 9:7 9.7 2 Ngar'gi 20.20; Ejay 8.6

Jeju el kin ningə, dəji'ə eyina: «J'in kaa j'in njekumto'gi to wa?»⁴¹ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Kin ə re in njekumto'gi toki ro'ta'ti ə, re majel lə'se a goto, nan toki j'isi'n, ə oyi rə'se kadi kum'se oo lo kin ə, majel lə'se to tor'ne'ti ba.»

10

Kujita ki do be nje bati'gi

¹ Jeju el ene: «Tokı ro'ta'ti adi m'el'se. Kin ə re de madi ur go bati'gi'ti ki takəy el, nan in bal ki do bor ki row ki rangi ə, de'ə kin in njebogı, in baw kaya. ² Nan de ki ur kəy go bati'gi'ti ki takəy, in ə njekul bati'gi. ³ Nje ngəm takəy bati'gi te takəy ad'a, ə bati'gi oyi do ndu'ə. Ningə bar bati'gi lə'ne kare kare ki to'de, te se'de taga. ⁴ Lokı te ki bati'gi lə'ne pəti taga ningə, ətı njiyə non'de'ti, ə bati'gi uni go'ə, tado gəri ndu'ə. ⁵ Bati'gi a uni go de ki rangi el. Re oyi de ki rangi ə, a anyinan sanyi kə kad'a'ti, tado gəri ndu de'gi ki rangi el.» ⁶ Jeju el'de kujita kin, nan gəri nya ki el'de ta do'ti kin el. ⁷ Ə Jeju təl el'de bay ene: «Tokı ro'ta'ti, adi m'el'se, m'in takəy bati'gi. ⁸ De'gi pəti ki rei ro'm'ti, in njebogı'gi, ki baw kaya'gi, adi bati'gi oyi ta lə'de el*. ⁹ M'in takəy, re de ur kəy ki row ki ro'm'ti ə, de'ə a ingə kajı. A ur kəy num, a te num, taa a ingə nyakuso'ne num to. ¹⁰ Njebogı re ə, re tado bogı, re tado təl nya, ə re tado tuji nya to par. Nan m'in, m're kadi de'gi ingə kajı. Ningə kadi in kajı ki to mbar mbar.

¹¹ «M'in nje njekul bati'gi ki majı. De ki njekul bati'gi ki majı, adi ro'ne tado bati'gi lə'ne. ¹² Nan de ki in njekul bati'gi tado kingə nar par um in be'de el, loki oo jagum isi re ki do bati'gi'ti, inyə bati'gi ə anyı, adi jagum re uwə'de ge, sanan'de ge. ¹³ Njekul bati'gi tado kingə'n nar kin anyı, tado nya li'ə in nar par ə isi sangı, adi oo lo kadi ində ro'ne kon'ti tado lə bati'gi el. ¹⁴ M'in, m'in njekul bati'gi ki majı. M'gər bati'gi lə'm, ə bati'gi lə'm gəri m'in to. ¹⁵ Gəri m'in toki Bai gəri'm ə m'in m'gər'n Bai kin be to. Be ə, m'adi ro'm tado bati'gi lə'm. ¹⁶ M'aw ki bati'gi ki rangi non bay ki in me kəy'ti ne el. Ingi kaa, majı kadi m're se'de me kəy'ti. A oyi ndu'm ə, a təlı nyakul'gi ki kareba ginn nje ngəm bati'gi'ti ki kareba. ¹⁷ Bai ndigi'm, tado m'adi ro'm kə kadi to m'təl m'ingə kingə ki rangi. ¹⁸ De ki a ində togi do'm'ti kadi m'ilə ro'm kə goto. In m'inbe ə m'adi ki me ndigi lə'm. M'aw ki togi kadi m'adi'n num, kadi m'taa'n num. In kin ə in ndu ki m'ingə ki ro Bai'ti.» ¹⁹ Ta lə Jeju kin təl re ki gangı nan ki rangı dann Juwipi'gi'ti bay. ²⁰ Ngayn'gi dann'de'ti eli eyina: «Ndil ki majel isi me'ə'ti, do'a ra dana el, ə ra bann ə isi oyi ta li'ə wa?» ²¹ Ə nje ki nungi eli eyina: «De ki ndil ki majel isi me'ə'ti elta be el. De ki ndil ki majel isi me'ə'ti asi kadi a te kum njekumto'gi el.»

Juwipi'gi mbeti koo mbi'de'ti toki Jeju in Ngonn Luwə

²² Dokagilo'ə'ti kin, Juwipi'gi isi rai nanyi tər ndu do Kəy'ti lə Luwə Jerujalem'ti. In do kagilo kul'ti. ²³ Jeju ulə lo aw ge təl ge ginn tabiti'ti lə *Salomon, nati Kəy'ti lə Luwə. ²⁴ Juwipi'gi ilai nan gugi gidə, ningə eli'ə eyina: «Kadi bann'ti ə a el'je ta ki kadi me'je nje nanga wa? Kin ə re in Kirisiti De ki Luwə mbət'ə ə, el'je wangı adi j'oo.» ²⁵ Jeju el'de ene: «Ta kin m'el'se kete nga, nan uni me'se adi ta lə'm el. Nya'gi ki m'nji m'ra'de me to Bai'ti kin manyınajı do'm'ti. ²⁶ Nan ingı, mbəti kunme'se kadi m'in. Mbəti tado in dann bati'gi'ti lə'm el. ²⁷ Bati'gi lə'm oyi ndu'm, m'gər'de, ningə ingı uni go'm to. ²⁸ M'adi'de kajı ki to biti ki non'ti, um nanyi kə el. Taa de ki kadi ində togi'ne taa'n'de ji'm'ti kaa goto to. ²⁹ Bai ki nje kadi'm'de aw ki togi do de'gi'ti pəti, adi de madi ki asi kadi ində togi taa'n'de ji Bai'ti goto. ³⁰ J'in ki Bai j'in kare.» ³¹ Lo kin'ti, Juwipi'gi təlı tiləi'ə ki mbal bay kadi n'toli'ə. ³² Ə Jeju el'de ene: «M'ra nya'gi ki majı majı ngayn takum'se'ti ki togi ki in ro Bai'ti, nga in ki ra ə in gəi kadi tiləi m'in ki mbal tölı m'in tado'a wa?» ³³ Ə Juwipi'gi eli'ə eyina: «In tado nya majı ki ra ə ji ge kadi ji tiləi ki mbal ji tölı el, nan in tado kelta ki mal. Tado in ki in de kare par ə el ene m'in Luwə'†.» ³⁴ Jeju el'de ene: «Ndangi me ndukun'ti lə'se inbe'gi eyina: "M'in Burəbe m'el'se m'əne in luwə'gi". ³⁵ De'gi ki Luwə el'de ta lə'ne ə Luwə bar'de luwə'gi kin. Ningə gəri majı kadi de ra togi buji ta lə Luwə el. ³⁶ M'in, Bai Luwə ində'm ta dangı, ulə'm donangi'ti, ə m'el'n m'əne m'in Ngonn lə Luwə, ningə ingı eli eyina ke m'in nan ə m'el m'əne m'in Ngonn lə Luwə wa ə, m'in nje kelta ki mal do to Luwə'ti, kin in tado ri wa? ³⁷ Kin ə re m'ra kulə lə Bai el ningə to uni me'se adi m'in el! ³⁸ A kin ə re m'nji m'ra kulə lə Bai ningə, re uni me'se adi m'in el kaa, uni me'se adi kulə'gi ki m'ra'de kakın nden taa. Uni me'se kadi gəri ə oyi toki Bai isi me'm'ti, ə m'in m'nji me Bai'ti to.» ³⁹ Lo kin'ti, sangı row nja kare bay kadi n'uwəi Jeju, nan te mbunə'de'ti aw.

⁴⁰ Jeju təl aw gidı ba Jurden'ti, lo'ti ki kete Jan ra de'gi batəm'ti. Jeju aw isi low'ə'ti kin non. ⁴¹ De'gi ngayn rei ro'a'ti, ningə elinan eyina: «Jan ra nya madi kare ki əti bol

* 10:8 10.8 Jeremi 23.1-2; Ejəkel 34.2-3 † 10:33 10.33 Lebittiki 24.16

el, nan nya'gi pæti ki el oji'n dɔ dingəm kin in nya'gi ki rɔta'ti.» ⁴² Lo kin'ti non be de'gi ngayn uni me'de adi Jeju.

11

Kində Lajar lo koy'ti

¹ Dingəm kare ki njemonyi in non, tɔ'a nan Lajar. Isi me be'ti ki Betani ki in ngonnbə lə Mari in ki ngonnkɔn'ne Marti. ² In darɔ Mari inbɛ kin ə a ur hu ki əti maji nja Burəbɛ'ti num, bɔr nja'a ki bisi dɔ'ne num. Nga ningə in ngonnkɔn'a Lajar tɔ ə rɔ'a tɔ'ə. ³ Konnann'a'gi ki joo kin uləi de madi ad'a aw el Jeju ene: «Burəbɛ, njendigi lə'i basa mad'i in monyi.» ⁴ Loki Jeju oo ta kin ningə el ene: «Monyi lə Lajar kin a tɔ'ɔ el, nan in monyi ki re kadi tɔji tɔgi Luwə, taa kadi de'gi uləi tɔji dɔ'm'ti m'in Ngonn lə Luwə tɔ.» ⁵ Jeju ndigi Marti in ki ngonnkɔn'a ki dene Mari, taa ndigi Lajar tɔ. ⁶ Jeju oo maji kadi Lajar in monyi, be kaa isi lo'ti ki si'ti kin ba ndɔ joo bay. ⁷ Go'ti, el njendo'gi lə'ne ene: «Adi ji təli j'awi Jude'ti gogi.» ⁸ Ə Njendo'gi li'ə eli'ə eyina: «Njendo de'gi, ndɔ ngayn el ne bay ə Juwipi'gi sangi kadi n'tiləi'nu ki mbal n'tol'i'nu kakin ə, ge kadi təl aw Jude'ti bay wa?» ⁹ Jeju ilə'de'ti ene: «Ngann kadi in dɔgi gidə in joo me ndɔ'ti ki kare el wa? Ningə kin ə re de njiyə kada ə a osi el, tado oo lo maji. ¹⁰ A re njiyə kondɔ ə a osi, tado oo lo maji el.» ¹¹ Go ta'ti kin, Jeju ilə ta ki rangi dɔ'ti ene: «Madi'je Lajar tɔ bi, ningə m'a m'aw kadi m'ndəl'ə.» ¹² Ə njendo'gi eli'ə eyina: «Burəbɛ, re in bi ə tɔ ə a ndəl bay.» ¹³ Jeju elta lə koy Lajar, nan njendo'gi oyi toki in ta lə bi ki kare. ¹⁴ Ə Jeju el'de ar njay ene: «Lajar oy. ¹⁵ Nga ningə ki oji dɔ'se, rɔ'm nəl'm ngayn kadi m'goto low'ə'ti, kadi to ingi uni me'se adi m'in. Ningə ki ne kin, adi j'awi dɔ'a'ti.» ¹⁶ Ə Tomasi ki isi bari'ə «Ndungə» el ndəgi njendo'gi ene: «J'in kaa adi j'awi si'ə to j'oyi si'ə.»

Jeju in nje kadi de'gi təli sii ki dɔ'de taa

¹⁷ Loki nje re te Betani'ti, oo kadi duwi Lajar ra ndɔ sɔ nga. ¹⁸ Betani in ndəkba ki Jerujalem, asi kulə metər mutə be par, ¹⁹ adi Juwipi'gi ngayn rei rɔ Marti'ti in ki Mari kadi soli me'de oji'n dɔ koy lə ngonnkɔn'de. ²⁰ Loki Marti oo kadi Jeju a re non, in aw tilə kum'ə, ningə Mari taa isi yan'ne nanga me kəy'ti. ²¹ Marti ki aw tilə kum Jeju, el Jeju ene: «Burəbɛ, kin ə re in se'je ne ə re ngonnkɔn'm a oy el. ²² Nan ki ne inbɛ kin kaa m'gər kadi nya'gi pæti ki dəji Luwə ə a adi.» ²³ Ə Jeju el'ə ene: «Ngonnkɔn'i a ində lo koy'ti.» ²⁴ Ningə Marti il'ə'ti ene: «In ki rɔta'ti, m'gər kadi ndɔ ki njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti dɔboy ndɔ'ti ə, Lajar a ində taa lo koy'ti tɔ'ə.» ²⁵ Lo kin'ti, Jeju el'ə ene: «M'in nje kadi de'gi indəi taa lo koy'ti, ki nje kadi de'gi sii ki dɔ'de taa. De ki un me'ne, re oy mindi kaa, a təl isi ki dɔ'ne taa. ²⁶ Nga ningə, de ki isi ki dɔ'ne taa, ə un me'ne ə, de'ə kin a oy el ratata. M'dəj'i ke un me'i dɔ ta'ti kin wa?» ²⁷ Ningə Marti il'ə'ti ene: «Oyo, Burəbɛ, m'un me'm m'adi'ti toki in ə in Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə, in ə in Ngonn lə Luwə, in ə in de ki maji kadi a re dɔnangi'ti.»

Jeju non tado koy lə Lajar

²⁸ Go ta'ti ki Marti el kin ə, ɔti aw bər ngonnkɔn'ne ki dene Mari, el'ə ta nanga yɔgiro be ene: «Njendo de'gi ra non, ə isi dəj'i kadi aw.» ²⁹ Loki Mari oo ta kin taa par ə ində taa kalangi aw ki rɔ Jeju'ti. ³⁰ Jeju ur me be'ti el bay, in lo'ti inbɛ ki Marti aw ingə'ti kete kakin bay. ³¹ Juwipi'gi ki sii me kəy'ti ki Mari, isi soli me'ə, loki oyi'ə ində taa kalangi, te taga, oyi ene isi aw ki dɔbadi'ti kadi non wa, adi indəi taa awi go'ə'ti. ³² Loki Mari aw te lo'ti ki Jeju ra'ti, ə oo Jeju ə, osi nanga nja'a'ti, ningə el'ə ene: «Burəbɛ, kin ə re in se'je ne ə re ngonnkɔn'm a oy el.» ³³ Loki Jeju oo kadi Mari isi non, taa Juwipi'gi ki in go'ə'ti kaa isi nonyɔ tɔ ningə, me'ə ur mad'a, taa ndil'ə isi nanga el tɔ. ³⁴ Ə dəji'de ene: «Iləi'ə ra be wa?» Ningə eli'ə eyina: «Burəbɛ, re ə oo.» ³⁵ Lo kin'ti, Jeju non. ³⁶ Ə Juwipi'gi eli eyina: «Oyi tɔji ki tɔji ndigi ki ndig'ə kin.» ³⁷ Nan nje ki nungi eli eyina: «Te kum njekumtɔ, nga ra bann ə asi kadi ɔgi Lajar koy el tɔ wa?»

Jeju adi Lajar ində lo koy'ti

³⁸ Lo kin'ti, me Jeju təl ur mad'a kur ki rangi bay, adi ɔti aw ki dɔbadi'ti. Ningə in bolo mbal ə indəi mbal mad'a uti ta'a. ³⁹ Jeju el'de ene: «Ori mbal kin kɔ», nan Marti ki konnann nje goto el Jeju ene: «Burəbɛ, ra ndɔ sɔ nga, adi a əti.» ⁴⁰ Ə Jeju el'ə ene: «M'el'i m'ene ri wa? M'el'i m'ene re un me'i ə a oo tɔji lə Luwə.» ⁴¹ Lo kin'ti, ɔri mbal kɔ, ə Jeju un kum'ne ki taa ningə el ene: «Bai, m'ra'i oyo toki oo dɔ ndu'm. ⁴² M'gər kadi ta'gi ki m'nji m'el'i kin oo dɔ ndu'm dɔro, nan m'el'ta kin be tado bulə de'gi ki gugi gidi'm kin, kadi uni me'de adi m'in toki in in ə ulə'm.» ⁴³ Go ta'ti kin ə, Jeju un ndu'ne ki taa elta ki tɔgi'ne ene: «Lajar, te taga!» ⁴⁴ Ningə nje goto Lajar ində lo te taga. Ji'ə'gi

* 11:24 11.24 Daniyel 12.2

ki nja'a'gi in ki ra'gi ki ta ku, taa takum'ə in ki dolo ki ku tɔ. Ə Jeju el'de ene: «Tuti'ə, ə inyoi'ə adi aw.»

De'gi dɔi tanan'ti kadi n'toli Jeju
(Mat 26.1-5; Mrk 14.1-2; Luk 22.1-2)

⁴⁵ Juwipi'gi ngayn ki rai rɔ Mari'ti, ə oyi nya ki Jeju ra, uni me'de adi Jeju. ⁴⁶ Nan nje ki nan'gi awi ingəi Parisi'gi, eli'de nya ki Jeju ra. ⁴⁷ Lo kin'ti, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi, ɔsi do nje gangi ta'gi lə Juwipi'gi nan'ti, ningə dəji nan eyina: «In ri dana ə kadi ji rai wa? Dingəm kin ra nyakoji'gi ngayn! ⁴⁸ Kin ə re j'inyoi'ə adi ra nya'gi lə'ne kin ki non'ne'ti ə, de'gi pəti a uni me'de adi'ə, ningə de'gi ki Rɔm'ti a rei kadi tuji Kəy lə Luwə, taa a tuji ginn be lə'je tɔ!» ⁴⁹ Ə Kayipi ki in ki kare dann nje kundo Juwipi'gi'ti, ki bal'a'ti non in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, un ta el'de ene: «In gəri nya kare me nya'ti ki isi ra nya kin el! ⁵⁰ In mərita maji oyi! In soti ngayn tado lə'se kadi ba kal de kare oy tado lə ginn de'gi banyi banyi, ə ginn be ki ta'a ba ingə tuji el.» ⁵¹ Nga ningə in ta ki Kayipi inbe ə el ki do'ne el, nan toki bal'a'ti non in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, Luwə ində taa ta'a'ti adi iləmbər'ə kete toki maji kadi Jeju a oy tado lə ginn be lə Juwipi'gi. ⁵² Ningə a oy tado lə ginn be lə Juwipi'gi par el, nan a oy kadi kaw'n ngann'gi lə Luwə ki sananyinan ki lo'gi dangi kin kadi teli ginn de'gi ki kareba. ⁵³ In do ndo'a'ti non kin, njekundo Juwipi'gi uni ndu'de kadi n'toli Jeju. ⁵⁴ In be ə, Jeju ində ngang'ji njiyə taga takum Juwipi'gi'ti. Ɔr rɔ'ne aw ndəkba kadi diləlo'ti, me ngonn be'ti ki bari'ə Epirayim. Aw si'ti non ki njendo'gi lə'ne.

⁵⁵ Dəkagilo ra nanyi lə Juwipi'gi ki bari'ə Paki in ndəkba, adi de'gi ngayn awi Jerujalem'ti kete non'ti kadi to rai nya'gi kigo kuji'ə'ti lə'de in Juwipi'gi kadi ari rɔ'de non Luwə'ti. ⁵⁶ De'gi kakin in ginn Kəy'ti lə Luwə, ningə isi sangi Jeju, ə dəji nan ta dann'de'ti eyina: «Mərta lə'se in ri wa? Kadi a re lo ra nanyi'ti el wa?» ⁵⁷ Nya kare ə, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi uni ndu kadi re de madi oo lo ki Jeju in'ti ə, kadi el'de adi n'awi n'uwəi'ə.

12

Mari buki hu ki əti maji nja Jeju'ti
(Mat 26.6-13; Mrk 14.3-9; Luk 7.36-50)

¹ Ndo mehen kete non ra nanyi Paki'ti, Jeju aw Betani'ti ki Lajar si'ti. Lajar ki ndəki ad'a ində taa lo koy'ti. ² Lo kin'ti non, rai nyakusɔ ki to Jeju. Marti ə in nje kadi'de nyakusɔ, ningə Lajar in ki kare dann nje kisi ta nyakusɔ ki Jeju. ³ Mari un hu ki rai ki mann kagi ki bari'ə «nar», a rosi ngonn ku be, ur nja Jeju'ti, ningə go'ti, bɔr nja'a ki bisi do'ne. In hu «nar» dɔrɔ'a ki gat'a in ngayn. Banyi'a taa me kəy. ⁴ Lo kin'ti, Judasi Isikariyoti ki in ki kare dann njendo'gi'ti lə Jeju, in ki a un do Jeju, el ene: ⁵ «Tado ri ə in ki law hu kin ndogi, taa'n nar ki lo kulə'ti ki ndo bu mutə be kaa in ki ra'n ki njendo'gi el wa?» ⁶ Judasi elta kin be tado to ə ta lə njendo'gi to rɔ'a el, nan tado in njebogi. In ə bɔl nar in ji'ə'ti, adi isi bɔgi nar ki isi buki me'ti nden nden. ⁷ Nan Jeju el ene: «Inyoi Mari keke! Nga ra nya kin be nginən ndəki kadi m'a m'aw'n badi'ti. ⁸ Njendo'gi a in sese ki ndo'gi, ndo'gi, nan m'in m'a m'in sese ki ndo'gi, ndo'gi el.»

De'gi dɔi tanan'ti kadi n'toli Lajar tɔ

⁹ Bulə de'gi ki Juwipi'gi ngayn oyi kadi Jeju in Betani'ti, adi rei. Ningə rei tado lə Jeju par el, nan rei tado koo Lajar to ki Jeju ad'a ində taa lo koy'ti kakin tɔ. ¹⁰ In be ə, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi uni ndu'de kadi n'toli Lajar tɔ, ¹¹ tado in ta li'ə ə ra adi Juwipi'gi ngayn inyoi'de ə uni me'de adi Jeju.

Jeju ur me be'ti ki Jerujalem ki kɔsikurə
(Mat 21.1-11; Mrk 11.1-11; Luk 19.28-40)

¹² Lo ti go'ti, bulə de'gi ki ngayn ki rei lo ra nanyi'ti Jerujalem, oyi kadi Jeju isi re me bebo'ti kin, ¹³ ə oyi baji tann'gi, ə tei taga gidi bebo'ti, awi tiləi kum'ə. Ningə lo kin'ti, uni ndu'de ki taa eli eyina: «Ojana! Njangi do in ki do Luwə'ti! Ningə kadi Luwə njangi do de ki re me to Burəbe'ti, kadi Luwə njangi do ngar lə Isirayel'gi!» ¹⁴ Jeju ingə ngonn koro, ningə ala isi do'a'ti toki ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina:

¹⁵ «In bɔl el, bebo *Siyon!
gon lo oo, ngar lə'i isi re,
isi do ngonn koro'ti*»

* 12:15 12.15 Jaka 9.9

¹⁶ Døkete ba, njendo'gi li'ə gəri me nya'gi ki isi rai nya kin el, nan loki de'gi isi ulai toji do Jeju'ti nga a kadi me'de olo do'ti toki makitu læ Luwə elta li'ə kadi nya kin a ra nya do'a'ti be. Ningə in nya'a kaa ə ra nya do'a'ti kin.

¹⁷ De'gi ngayn ki ndoki in si'ə nan'ti loki ndəl Lajar ad'a te dɔbadi'ti, dann njekoy'gi'ti, manyinaji li'ə. ¹⁸ Ningə in naji ki man læ'de kin ə ra adi bulə de'gi awi tiləi kum'ə, tado oyi kadi ra nyakoji ki əti bol ngayn kin. ¹⁹ Lo kin'ti, Parisi'gi elinan dann'de'ti eyina: «Oyi toki taga takum'se'ti ne kadi asi ra nya madi el; de'gi pəti buki nan ki go'ə'ti!»

Gireki'gi sangi kadi n'oyi Jeju

²⁰ Gireki'gi madi in dann de'gi'ti ki rei Jerujalem lo ra nanyi'ti kadi osi məkəsi'de nanga non Luwə'ti. ²¹ Gireki'gi kakin rei ndəkba rɔ Pilipi'ti ki in de ki ngonn bə'ti ki Betisayda ki Galile'ti, dəji'ə eyina: «Ji ndigi kadi j'oo Jeju.» ²² Ə Pilipi aw el Andire, nga a indəi rɔ'de nan'ti joo pəti ai eli Jeju. ²³ Jeju ilə'de'ti ene: «Ki ne kin ə, ndo asi kadi Luwə toji togi'm m'in Ngonn de ki taga nga. ²⁴ Ningə rɔta, rɔta, adi m'el'se, kandi koo ki kare ki osi nanga kin re oy el ə, a to ki kar'ne ba par, a re oy to ə, a te ki kandi ko'gi ki rangi ngayn. ²⁵ De ki ndigi koo maji rɔ'ne, a il'ə kɔ, nan de ki inyə ta koo maji rɔ'ne dɔnangi'ti ne, a ngəm rɔ'ne tado kaji ki biti ki non'ti. ²⁶ Kin ə re de madi ge ra kuləbər læm ə, maji kadi un go'm, nga ningə njekuləbər læm kin a in səm lo'ti ki m'a m'in'ti. De ki nje ra kuləbər læm, Bai Luwə a ɔsigonn'o.»

Jeju elta ki dɔ koy'ne'ti

²⁷ Jeju el ene: «Ki ne kin, ndil'm isi nanga el, eke ta ri ə kadi m'el wa? Kadi m'el m'ene: "Bai, aji'm ta dɔ kadi'ti ki ngan ki a re do'm'ti kin wa?" Nga in tado dɔ kadi inbə kin ə m're'n biti m'te'n ne kin. ²⁸ Bai, toji adi de'gi gəri tɔbar læ'i.» Ningə ndu de bər in ki dɔran'ti ene: «M'adi de'gi gəri tɔbar læm nga, nan m'a m'adi de gəri bay.» ²⁹ Bulə de'gi ki rai low'ə'ti non ə oyi ndu ta kin ki mbi'de eli eyina: «In ndi ə ndangi nya.» Ningə nje ki nungi eli eyina: «Malayka kare ə el'ə ta.» ³⁰ Ə Jeju el'de ene: «Ndu ta ki oyi kin te tado læm m'in el, nan te tado læ'se ingi. ³¹ Ki ne kin, in dɔkagilo ki kadi Luwə a gangi'n ta dɔ de'gi'ti ki dɔnangi'ti ne nga, in dɔkagilo ki kadi Luwə a uwə'n ngar ki isi ində togi'ne dɔ de'gi'ti ki dɔnangi'ti ne, il'ə gidi lo'ti kɔ nga. ³² Nga ningə m'in, ndo ki de'gi a uni m'in taa ngərəngi ki dɔnangi'ti kin ə, m'a m'ndər de'gi pəti ki rɔ'm'ti.» ³³ Me ta'gi'ti kin, Jeju toji kadi gəri ke gorow ki bann ə a oy wa? ³⁴ Ə bulə de'gi eli'ə eyina: «J'ingəi me makitu ndukun'gi'ti læ'je toki Kirisiti ki in de ki Luwə mbə'tə, a isi biti ki non'ti um a oy el', nga ra bann be ə in el ene: "Maji kadi a bəri Ngonn de taa dɔ kagidəsi'ti wa?" Ə Ngonn de'ə inbə kin in nan dana wa?" ³⁵ Ningə Jeju el'de ene: «Kunji in dann'se'ti ne dɔkagilo nden bay. Ningə kadi njiyəi ki non'se'ti loki kunji isi unji do'se'ti kin, kadi to lo ki diw ing'ə se dɔ row'ti el. Tado de ki njiyə me lo ki diw'ti, gər loki isi awi'ti el. ³⁶ Dɔkagilo ki kunji in sese kin ə, uni me'se adi kunji, kadi to təlɔ de'gi ki me kunji'ti.» Loki Jeju el'de ta be ningə, ɔti aw iyə rɔ'ne sanyi takum de'ti.

Juwipi'gi mbeti kunme'de kadi Jeju

³⁷ Jeju ra nyakoji'gi ki əti bol bol takum Juwipi'gi'ti kaa, uni me'de adi'ə el. ³⁸ In kin tɔta ta ki njekeltakita Luwə'ti Ejay el ene:

«Burəbe, nan un me'ne dɔ ta'gi'ti ki osi mbi'de'ti kin wa?

In nan'gi ə Burəbe toji'de togi'ne wa?»

³⁹ Ningə darɔ Ejay inbə təl ra non ɔr ginn nya ki asi kadi uni me'de el ene:

⁴⁰ «Luwə tɔ kum'de,

Kadi to oyi lo el,

Adi me'de ngan ngororo,

Kadi to gəri nya madi kare el,

Kadi to təlɔ kum'de rɔ Luwə'ti el,

Nan to Luwə aji'de's.»

⁴¹ Ejay elta kin be tado kunji Jeju ki oo kete nu ə el'n ta do'a'ti.

⁴² Nya kare, dann njekundo Juwipi'gi'ti inbə kin, ngayn'gi uni me'de adi Jeju, nan mbeti keli ki taga tado læ Parisi'gi ki kadi a tuwəi'de kɔ ginn kəykawnan'ti læ Juwipi'gi'.

⁴³ Oyi maji ngayn kadi de'gi yo ə piti'de utə kadi Luwə ta'a piti'de.

Ta ki ta Jeju'ti ə a gangi'n ta

⁴⁴ Jeju un ndu'ne ki taa ene: «De ki un me'ne ə, in m'in ə un me'ne adi'm el, nan in njekulə'm ə un me'ne ad'a, ⁴⁵ ningə de ki oo'm ə, oo njekulə'm tɔ. ⁴⁶ M'in, m'in kunji, ə m're dɔnangi'ti ne kadi de ki un me'ne adi'm ə, de'ə njiyə me lo ki diw'ti el. ⁴⁷ Kin ə

re ta lə'm osi mbi de'ti, ə de'ə ra'n kulə el ə, in m'in ə m'gangi ta do'a'ti el, tado m're donangi'ti ne kadi m'aji de'gi um kadi m'gangi ta do de'ti el. ⁴⁸ De ki mbəti'm num, taa ta lə'm el num ə, aw ki njegangita do'ne'ti nga. Ningə in nya'gi ki m'ndo de'gi inbe kin ə, a gangi ta do'a'ti do'boy ndo'ti. ⁴⁹ Toki rōta'ti, m'el'ta ki do rō'm el, nan in Bai ki njekulə'm ə adi'm ndu'gi ki kadi m'el num, m'ndo num. ⁵⁰ Nga ningə, m'gər kadi mbərkikində ki Luwə adi kin ə, in nje re ki kaji ki biti ki non'ti. Ta'gi ki m'el, m'el'de toki Bai el'm.»

13

Jeju togi nja njendo'gi lə'ne

¹ Kete non ra nanyi Paki'ti, Jeju gər kadi ndo re nga kadi to inyə donangi ə aw rō Baw'ne'ti. Jeju ki ndigi nje yan'ne'gi ki donangi'ti mayinu, ndigi'de biti kadi to'ta'a. ² Jeju in ki njendo'gi lə'ne ta nyakuso lo sol'ō. Ningə do'kagilo'ə'ti kin, Su ində mərta kulə Jeju ji njeban'gi'ti me Judasi'ti ki ngonn lə Simon Isikariyoti nga. ³ Jeju inbe ki do'ne gər kadi Baw'ne Luwə ulə nya'gi pəti ji'ne'ti, ningə gər toki n'in rō'a'ti ə n're, adi n'ra n'təl n'aw rō'a'ti gogi. ⁴ Jeju ində taa ta nya kuso'ti, or ku lə'ne ki ulə do mad'a'ti, ə un ta ku do'o'n bədi'ne. ⁵ Go'ti, mbəl mann me nya'ti, ə ilə rō'ne togi nja njendo'gi lə'ne, ə bər nja'de ki ta ku ki kete do'o'n bədi'ne kakin. ⁶ Loki Jeju re te do Simon Piyər'ti ə, Simon Piyər el'ə ene: «Burəbe, in ə kadi togi nja'm wa?» ⁷ Ə Jeju el'ə ene: «Nya ki m'nji m'ra kin, tanan'ti ne in gər el, nan a gər me'ə bay.» ⁸ Be kaa Piyər el Jeju ene: «Jagi, in a togi nja'm el.» Ə Jeju el'ə ene: «Kin ə re m'togi njay el ə, nya madi ki ore'je nan'ti sə'i goto.» ⁹ Ningə Piyər el ene: «Burəbe, re in be ə, togi nja'm par el, nan kadi togi ji'm'gi ki do'm'gi to.» ¹⁰ Ə Jeju el'ə ene: «De ki ndogi mann, aw ndoo togi nja'ne par, um rō'a'gi pəti el, tado ndəgi rō'a'gi ar njay. Nga ningə ingi, rō'se ar njay, nan in de'gi pəti ə rō'de ar, el bay to.» ¹¹ Lo kin'ti, Jeju gər de ki njekulə'ne ji njeban'gi'ti, ə el'n ene: «In ingi pəti ə rō'se ar njay el.» ¹² Loki Jeju togi nja'de ginn'ə gangi ningə, um ku lə'ne ulə rō'ne'ti, ə təl aw isi ta nyakuso'ti gogi, ə el'de ene: «In gəri me nya ki m'ra sese kin wa?» ¹³ Sii bəri m'in Njendo de'gi, Burəbe ge, ningə in gorow'ə'ti, tado in m'inbe. ¹⁴ Nga ningə re m'in ki m'in Njendo de'gi, m'in Burəbe ge'ə m'togi nja'se ningə, ingi kaa maji kadi togi nja nan ki yo ge ki ne ge to. ¹⁵ In nya ə m'oji'se, kadi ingi kaa ndaji, rai toki m'ra sese kin be to. ¹⁶ Toki rōta'ti, adi m'el'se, bər utə bə'ne el, taa ngonn njekawkulə utə njekulə el to. ¹⁷ Toki in gəri nga kin ə, rai kul'ə ə, rō'se a nəl'se ngayn. ¹⁸ In ingi pəti ə m'nji m'el'ta lə'se el; m'gər de'gi ki m'mbəti'de. Nga ningə, maji kadi ta ki makitu lə Luwə el kin ra nya. Makitu el ene: «De ki isi so sə'm nya, tur gaji'ne osi'm*.» ¹⁹ M'el'se ta kin ngosine, kadi to ndəki nya'a a ra nya ə, gəri toki m'in "M'in Nje kisi non." ²⁰ Toki rōta'ti, adi m'el'se, de ki uwə de ki m'a m'ulə ki rō'ne'ti, in m'inbe ə uwə'm ki rō'ne'ti, ə de ki uwə'm ki rō'ne'ti, uwə njekulə'm ki rō'ne'ti to.»

Jeju el toki Judasi a un do'ne

(Mat 26.21-25; Mrk 14.18-21; Luk 22.21-23)

²¹ Go ta'gi'ti kin, ndil Jeju isi nanga el, adi ta te ta'a'ti ki taga ene: «Toki rōta'ti, adi m'el'se, de kare dann'se'ti ne a ulə'm ji de'gi'ti.» ²² Lo kin'ti, njendo'gi li'ə gonyi kum nan, ningə dəji nan ke nan dana ə isi el'ta li'ə wa. ²³ Ki kare dann njendo'gi'ti, ki in de ki Jeju ndig'ə, isi kadi Jeju'ti ndəkba. ²⁴ Ə Simon Piyər ra nyakoji el'n'ə kadi dəji Jeju ke isi el'ta lə nan dana inbe. ²⁵ Njendo kakin oy ki do Jeju'ti see, ningə dəj'ə ene: «Burəbe, de'ə in nan wa?» ²⁶ Ə Jeju ilə'ti ene: «In de ki m'a m'ad'a mapa ki m'gangi, m'ulə me tanyi'ti kin.» Ningə Jeju gangi mapa ulə me tanyi'ti, adi Judasi ngonn lə Simon Isikariyoti. ²⁷ Loki Judasi taa mapa kakin taa par ə, *Satan ur me'ə'ti. Ə Jeju el'ə ene: «Nya ki to me'i'ti kadi ra kakin, ra kalangi!» ²⁸ Dann de'gi'ti ki si si'ə ta nyakuso'ti kin, de ki kadi gər ke tado ri ə el'ə ta kin be wa goto. ²⁹ Toki Judasi in'n nje koti bəl nar kakin, ngayn'gi oyi toki Jeju dəj'ə kadi aw ndogi nya ki kadi n'rai nanyi Paki, eke kadi aw adi nya madi njendoo'gi wa be. ³⁰ Judasi taa mapa ki Jeju ad'a kakin taa par ə te taga. Do kad'a'ti kin, lo ndul nga. ³¹ Loki Judasi te ə, Jeju el'ə ene: «Ki ngosine kin, de'gi uləi toji do'm'ti m'in Ngonn de, ningə m'in Ngonn de m'a m'adi de'gi uləi toji do Luwə'ti to. ³² Kin ə re m'a m'adi de'gi uləi toji do Luwə'ti ə, Luwə inbe ki do'ne a adi de'gi uləi toji do'm'ti m'in Ngonn de to. Nga ningə in nya ki a ra nya ngosine. ³³ Ngann'm'gi, m'in sese ne, nan'ti do'kagilo ki nden be par. A sangi m'in, ningə toki m'el'n Juwipi'gi, m'el'se bone to toki: "Lo ki m'a m'aw'ti, a asi kadi awi'ti el." ³⁴ M'adi'se mbərkikində ki sigi ki in ta kadi in ndiginan dann'se'ti ki yo ge ki ne ge. Maji kadi in ndiginan dann'se'ti ki yo ge ki ne ge toki m'in m'ndigi'n'se kin be to. ³⁵ Kin ə re in ndiginan dann'se'ti ki yo ge ki ne ge ə, de'gi pəti a gəri toki in njendo'gi lə'm.»

Jeju el toki Piyər a manji ta gər'ne

(Mat 26.33-35; Mrk 14.29-31; Luk 22.31-34)

³⁶ Simon Piyər dəji Jeju ene: «Burəbe, a aw ra wa?» Ə Jeju el'ə ene: «Lo ki m'a m'aw'ti, a asi kadi un go'm ki ngosine'ti kin el, nan a un go'm bay.» ³⁷ Ningə Piyər ilə Jeju'ti ene: «Burəbe, tado ri ə m'a m'asi kadi m'un go'i ki ngosine'ti kin el wa? M'nji do nja'm'ti kadi m'adi rə'm kə tado lə'i!» ³⁸ Lo kin'ti, Jeju ilə Piyər'ti ene: «Adi in isi do nja'i'ti kadi adi rə'i kə tado lə'i m'inbe ta? Toki rə'ta'ti, adi m'el'i, kunə kunjə non el bay ə, a manji ta nja mutə ene in gəri'm el.»

14

Jeju in row ki kaw ki rə Luwə'ti

¹ Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Maji kadi me'se bol el, uni me'se adi Luwə, ə uni me'se adi m'in tə. ² Me be'ti lə Bai, kəy'gi in ngayn non. Kin ə re in nya ki rə'ta'ti el ə, re m'a m'el'se, tado m'nji m'aw kadi m'ra go lo tado lə'se. ³ Loki m'aw, ə m'ra go lo ginn'ə gangi ningə, m'a m'təl to m're kadi m'oy'se, m'aw sese rə'm'ti, kadi to lo ki m'in'ti, ingi kaa in'ti tə. ⁴ In, gəri row ki kaw lo'ti ki m'nji m'aw'ti.» ⁵ Lo kin'ti, Tomasi el Jeju ene: «Burəbe, ji gər lo ki isi awi'ti el tə, ə ra bann be ə j'a ji gər row ki kaw'ti wa?» ⁶ Ə Jeju el'ə ene: «M'in row, m'in rə'ta, m'in kisikidə'ta. Row ki rangi ki kadi de asi kaw'n rə Bai Luwə'ti goto. ⁷ Re in gəri m'in ə, a in gəri Bai tə. Nga ningə, toki ji ra'n ne inbe kin, in gəri'ə num, oyi'ə num tə.» ⁸ Ningə Pilipi el Jeju ene: «Burəbe, toji'je Baw'je Luwə adi j'oo'ə par ə, inbe kin asi'je naki.» ⁹ Ə Jeju el'ə ene: «Pilipi, in mayinu ba ə m'in sese ne kin kaa in gəri'm'in el bay wa? De ki oo'm ə, oo Bai Luwə tə. Nga ra bann be ə el ene: "Toji'je Baw'je Luwə adi j'oo'ə wa?" ¹⁰ Oo to ta ki rə'ta'ti el kadi m'in m'nji me Bai'ti, ə Bai isi me'm'ti wa? Ta'gi ki m'nji m'el'se kin, in m'inbe ki do rə'm ə m'nji m'el el; in Bai ki isi me'm'ti ə isi ra kulə'gi lə'ne. ¹¹ Uni me'se adi m'in toki m'in m'nji me Bai'ti, ə Bai isi me'm'ti tə kin. A re uni me'se adi m'in do ta'gi'ti ki m'nji m'el el ə, kulə ra'gi lə Luwə ki oyi ki kum'se kin yo ə, uni me'se nden. ¹² Toki rə'ta'ti, adi m'el'se, de ki un me'ne ə, in kaa a ra nya'gi ki m'nji m'ra'de kin tə. A ra nya'gi ki əti bol ngayn bay, tado m'in m'nji m'aw rə Bai'ti. ¹³ Nga ningə, nya'gi pəti ki dəji me tə'm'ti ə, m'a m'ra m'adi'se, kadi m'in Ngonn, m'ra m'adi de'gi uləi toji do Bai Luwə'ti. ¹⁴ Kin ə re dəji nya madi me tə'm'ti ə, m'a m'ra m'adi'se.»

Jeju un ndu'ne kadi n'a n'ulə ki Ndil Luwə

¹⁵ Jeju ilə ta ki rangi do'ti bay ene: «Kin ə re in ndigi m'in ə, a təli rə'se go mbərkikində'gi'ti lə'm ə uwai njarara. ¹⁶ Ningə m'in, m'a m'dəji Bai Luwə kadi ulə ki Njera sese ki rangi, ki a isi sese biti ki non'ti. ¹⁷ In ə in Ndil ki njera nya ki rə'ta'ti, ki de'gi ki dənangi'ti ne asi kadi taa'ə me de'ti el, tado oyi'ə el, taa gəri'ə el tə, nan ingi, in gəri'ə, tado isi kadi'se'ti ne, taa a isi me'se'ti tə. ¹⁸ M'a m'inyə'se ki kar'se to ngann hal'gi be el, nan m'a m'təl kadi m're rə'se'ti. ¹⁹ Nanyi ngayn el kadi de'gi ki dənangi'ti ne a oyi m'in el ratata, nan ingi, a oyi m'in, tado m'nji ki do'm taa, taa ingi kaa a sii ki do'se taa tə. ²⁰ Ndo'a'ti kin ə, a oyi kadi m'in me Bai'ti, ningə ingi, in me'm'ti, ə m'in, m'in me'se'ti tə. ²¹ De ki njendigi'm, in de ki ngəm go mbərkikində'gi lə'm maji num, təl rə'ne go'ti num. Bai a ndigi de ki njendigi'm, ningə m'in kaa m'a m'ndig'ə tə, taa m'a m'təj'ə rə'm ki taga kadi gəri'm tə.» ²² Judi (ki Judasi Isikariyoti el) el Jeju ene: «Burəbe, ra bann be j'in par ə a toji'je rə'i ki taga kadi ji gəri, um a toji rə'i ki taga kadi ndəgi de'gi ki dənangi'ti ne kin gəri nu el wa?» ²³ Jeju il'ə'ti ene: «De ki ndigi'm ə, a ngəm go ta'gi lə'm. Bai a ndig'ə, ningə j'in ki Bai Luwə joo pəti j'a ji re rə'a'ti, j'a j'ində be nan'ti si'ə. ²⁴ De ki ndigi'm el, təl rə'ne go ta'gi'ti lə'm el. Ta'gi ki isi te ta'm'ti ə isi oyi kin, in ta'gi ki m'inbe m'el ki do'm el, nan in ta'gi ki in rə Bai'ti ki njekulə'm. ²⁵ M'el'se ta'gi kin dəkagilo ki m'in sese nan'ti ne bay kin. ²⁶ Njera sese, Ndil Luwə ki Bai a ulə'n adi'se me tə'm'ti kin, a ndə'se nya'gi pəti, taa a olo me'se do nya'gi'ti pəti ki m'el'se tə. ²⁷ M'inyə lapiya m'adi'se, m'adi'se lapiya lə'm. Ningə m'in m'adi'se toki de'gi ki dənangi'ti ne adi'se el. Adi me'se osi nanga, in boli el. ²⁸ Oyi te ta'm'ti m'el m'ene: "M'a m'aw, ə m'a m'təl m're rə'se'ti". Ningə kin ə re in ndigi m'in ə, a rai rənel do kaw'ti ki m'nji m'aw rə Bai'ti, tado in, in kibo utə'm. ²⁹ M'el'se ta kin ngosine, kete taa kadi nya'gi rai nya, kadi to ləki a rai nya ə, uni me'se adi'ə. ³⁰ M'a m'ingə kagilo kadi m'el'se ta ki ne'ti kin el nga, tado, ngar ki isi ində təgi'ne do de'gi'ti ki dənangi'ti ne, re. Ningə in aw ki təgi madi do'm'ti el, ³¹ nan a ingə tarow kadi ra adi de'gi gəri toki m'ndigi Bai, ə m'ra nya'gi toki Bai dəji'm kadi m'ra. Indəi taa lo kin'ti adi j'awi.»

15

Jeju in kagi nju ki rōta'ti

¹ Jeju el ene: «M'in, m'in kagi nju ki rōta'ti, ningø Bai in nje ra kulø me ndøo nju'ti to. ² Baji nju ki in rō'm'ti, ø andi el ø, Bai a tugø kō, nan in ki andi maji ø, a tugø ngann baji'ø'gi ki majel kō kadi andi ki kete dō mad'a'ti. ³ Ningø in nyando ki m'ndø'se, ra adi in de'gi ki ari njay nga. ⁴ Ø re uwøi rō'se rō'm'ti ngan ø, m'in m'a m'uwø'se rō'm'ti ngan to. Nga ningø, to ki kaa ki baji kagi a asi kadi andi ki kanji kagi el kakin ø, ingi kaa a asi kadi rai nya madi ki kanji kadi uwøi rō'se rō'm'ti, el to. ⁵ M'in kagi nju, ø in baji'm'gi to. De ki uwø rō'ne rō'm'ti ngan, ø m'in m'uwø rō'm'ti to ø, a ra nya'gi ki maji maji ngayn, tado a asi kadi rai nya madi ki maji ki dōrō'se el. ⁶ De ki uwø rō'ne ngan rō'm'ti el, a iløi'ø kō gidi lo'ti to baji kagi be. Baji kagi'gi ki tuti, a kəri'de kadi buki'de por'o kadi onyi por kō. ⁷ Kin ø re uwøi rō'se rō'm'ti ngan, ø ta løm isi me'se to ø, døji nya ki in ndigi ø a ingøi. ⁸ Nya ki a rai kadi de'gi uløi toji dō Luwø'ti ki taga, in ta kadi rai kulø'gi ki maji, maji, ki dōnan'ti, dōnan'ti num, kadi toji toki in njendo'gi løm ki rōta'ti num to. ⁹ Toki Bai ndigi'm nga, m'in m'ndigi'se nga be to. Nga ningø, maji kadi rai dō nja'se'ti, me ndigi'ti ki m'ndigi'se. ¹⁰ Kin ø re tøli rō'se go mbærkikindø'gi'ti løm ø, a rai dō nja'se'ti, me ndigi'ti ki m'ndigi'se, toki m'tøl'n rō'm go mbærkikindø'gi'ti lø Bai Luwø, ø m'ra'n dō nja'm'ti, me ndigi'ti ki in ndigi'm kin be to.

¹¹ «M'el'se ta'gi kin be kadi ronel ki me'm'ti in ronel lø'se to, ningø kadi ronel lø'se in ronel ki asi nan rerere. ¹² Mbærkikindø løm ø to kin: In ndiganan ki yo ge ki ne ge dann'se'ti, toki m'ndigi'n'se kin be to. ¹³ Kin ø re de un rō'ne ilø kō tado lø madi'ne'gi ø, nya madi ki rangi ki kadi a ra, toji'n ndiganan ki utø in kin goto nga. ¹⁴ Kin ø re rai nya ki m'døji'se kadi rai ø, in madi'm'gi. ¹⁵ M'bar'se njekuløbør'gi el ratata, tado njekuløbør gøri nya ki bø'ø isi ra el. Nga ningø m'in, m'bar'se madi'm'gi, tado m'adi ingi gøri nya'gi pøti ki m'ingø rō Bai Luwø'ti. ¹⁶ In ingi ø mbøti m'in el, nan in m'in ø m'mbøti'se. Ningø, m'adi'se kulø kadi rai, rai kulø'gi ki maji maji, ki a to ratata. Ningø lo kin'ti, Bai a adi'se nya'gi pøti ki døji'ø me to'm'ti. ¹⁷ Nya kare ki m'døji'se, in ta kadi in ndiganan ki yo ge ki ne ge dann'se'ti.»

De'gi ki dōnangi'ti ne, me'de majel ki Jeju in ki njendo'gi lø'ne

¹⁸ Jeju el bay ene: «Kin ø re de'gi ki dōnangi'ti ne øsi'se ta ø, kadi in gøri toki in m'in ø øsi m'in ta kete non'se'ti. ¹⁹ Nga ningø, kin re in uwøi ki de'gi ki dōnangi'ti ne ø, re de'gi ki dōnangi'ti ne a ndigi'se; nan ki ne kin, in uwøi se'de el, tado m'mbøti'se, m'te sese kō dann'de'ti. Ningø in tado kin ø, øsi'se ta. ²⁰ Ø adi me'se olo dō ta'ti ki m'el'se kete m'ene: “Bør utø bø'ne el” kin. Kin ø re adi m'in kon ø, a adi'se kon to, a re tøli rō'de go ta'ti løm ø, a tøli rō'de go ta'ti lø'se to. ²¹ Ki ne kin, a adi'se kon tado løm, tado gøri de ki njekulø'm el. ²² Kin ø re m're el, re m'el'de ta el ø, re de a tudø majel'gi lø'de dō'de'ti el; nan ki ne kin, lo kadi a eli eyina: “Gør ø ji gøri el,” kadi de inyana go majel'gi lø'de kō goto. ²³ De ki me'ø majel søm ø, me'ø majel ki Bai Luwø to. ²⁴ Kin ø re m'ra kulø madi ki de madi ki rangi ra nja kare el, dann'de'ti el ø, re de a tudø majel'gi lø'de dō'de'ti el; nan ki ne kin, oyi kulø ra'm'gi ki kum'de. Be kaa, me'de majel søm num, majel ki Bai num. ²⁵ Ningø, in nya ki ra nya be kadi ta ki ndangi me makitu Ndukun'ti lø Luwø ene: “Me'de majel søm kare be par*», kin ra nya.

²⁶ «Njera sese ki m'a m'ulø si'ø ki to Bai Luwø, a re. Ningø in ø in Ndil ki nje kel nya'gi ki rōta'ti dō Luwø'ti, ki a in rō Luwø'ti. In ø a mannajji dō'm'ti. ²⁷ Nga ningø, ingi kaa a manyinaji løm to, tado in søm nan'ti lo kulø ngirø nya'gi'ti nu.»

16

¹ «M'el'se ta'gi kin kete be pøti kadi to inyøi ta kunme lø'se ki. ² De'gi a tuwøi'se kō ginn køykawnan'gi'ti lø Juwipi'gi. Ningø ndø'gi a rei inbe bay ki kadi nje ki a tøl'i'se, a eli me'de'ti eyina in kulø lø Luwø ø nyi n'isi n'rai. ³ A rai be, tado gøri Bai el num, gøri m'in el num. ⁴ Nga ningø, m'el'se ta'gi kin be kete, kadi to ndø ki nya'gi a rai nya ø, me'se olo dō'ti toki ndøki m'el'se. M'el'se ta'gi kin lo kulø ngirø'ti nu el, tado m'in sese nan'ti ne.

Kuløra Ndil Luwø

⁵ «Ki ngosine kin, m'nji m'aw ki rō nje kulø'm'ti, nan de kare dann'se'ti ki kadi døji'm ene: “Si aw ra wa kaa,” goto. ⁶ Me'se ur mad'a tado ta'gi ki m'el'se. ⁷ Nga ningø, in ta ki rōta'ti ø m'el'se: maji ngayn tado lø'se kadi m'aw, tado re m'aw el ø, de ki Njera sese ki maji kadi a re kin, a re el. A re m'aw to ø, m'a m'ulø si'ø m'adi'se. ⁸ Ø loki a re ø, a ra kadi de'gi ki dōnangi'ti ne gøri toki ndømi øjido nyara ki majel, ki nyara ki dana,

ki takigangi. ⁹ Kadi gəri toki ndəmi ojido majel ki ra, tado mbeti kun me'de kadi'm. ¹⁰ Kadi gəri toki ndəmi ojido nyara ki dana tado m'nji m'aw rɔ Bai'ti, ningə ingi a oyi m'in gogi el ratata. ¹¹ Kadi gəri toki ndəmi ojido takigangi, tado gangi ta do ngar'ti ki isi ində togi'ne do de'gi'ti ki donangi'ti ne nga.

¹² «M'aw ki ta'gi ngayin bay kadi m'el'se, nan ki ngosine kin, a aldo'se. ¹³ Nga ningə, dokagilo ki Ndil ki nje kɔji nya'gi ki rɔta'ti a re ə, a ra kadi in gəri nya'gi pəti ki rɔta'ti. A elta ki to'ne inbe el, nan a el nya'gi pəti ki ingə rɔ Luwə'ti, ningə a ilə'se mbər nya'gi ki a rai nya lo ti'ti tɔ. ¹⁴ In toji tobar lə'm ki taga, tado in ta'gi lə'm, ə a ilə'se mbər'ə. ¹⁵ Nya'gi pəti ki in yan Bai, in yan'm tɔ. In tado kin ə, m'el'n m'ene in ta'gi lə'm, ə Ndil a ilə'se mbər'ə.»

Me kon təl ronel

¹⁶ Jeju el ene: «Nanyi dokagilo nden ba kadi a oyi m'in el, ningə dokagilo nden go'ti ə, a təli oyi m'in gogi.» ¹⁷ Ə njendo'gi madi elinan dann'de'ti eyina: «Ta ki el'je ene: "Nanyi dokagilo nden ba kadi a oyi m'in el, ningə dokagilo nden go'ti ə, a təli oyi m'in gogi," kin me'ə nan ri wa? Taa elta ki kare bay ene: "Tado m'nji m'aw rɔ Bai'ti." ¹⁸ Ə "dokagilo nden" ki elta'a kin me'ə nan ri tɔ wa? Ji gər me ta ki ge kel'je kin el!» ¹⁹ Loki Jeju gər kadi njendo'gi li'ə isi sangi kadi dəji'ə ta ə, el'de ene: «Sii dəji nan ta dann'se'ti ojido ta ki m'el'se m'ene: "Nanyi dokagilo nden ba kadi a oyi m'in el, ningə dokagilo nden go'ti ə, a təli oyi m'in gogi," kin. ²⁰ Nga ningə, toki rɔta'ti, adi m'el'se: A nonyi ge, a ndingəi ndoo ge, nan de'gi ki donangi'ti ne a rai ronel. Me kon a ra'se, nan me kon lə'se kin a təl ronel. ²¹ Loki dene aw to oji ngonn ə, in me kon'ti, tado dokagilo kon li'ə re, nan loki ngonn te rɔ'a'ti nga ningə, me'ə oy do kon'ti, tado ronel de ki oj'ə il'ə donangi'ti. ²² Ningə, ingi kaa, ki ngosine kin, in me kon'ti, nan m'a m'təl m'oo'se, kadi ronel a rosi me'se, ningə in ronel ki de a ɔr me'se'ti gogi el. ²³ Ndo'a'ti kin, a dəji m'ə in ta do nya madi'ti el nga. Ningə, toki rɔta'ti, adi m'el'se, Bai a adi'se nya'gi pəti ki dəji'ə me tɔ'm'ti. ²⁴ Biti bone kaa, dəji nya madi me tɔ'm'ti el bay. Dəji ə a ingəi, kadi ronel lə'se asi nan rerere.

Jeju təti rɔ de'gi ki donangi'ti ne

²⁵ «M'el'se ta'gi kin me kujita'ti, nan ndo'gi a rei non kadi m'a m'el'se ta me kujita'ti el nga, nan m'a m'el'se ta ki do Bai Luwə'ti taga wangi. ²⁶ In do ndo'a'ti kin, a dəji nya Bai me tɔ'm'ti, ningə m'a m'el'se el, toki m'nji m'el'ta ki Bai tado lə'se, ²⁷ tado Bai Luwə ə inbe ndigi'se. Luwə ndigi'se, tado in ndigi m'in, taa uni me'se adi toki m'ində rɔ'a'ti ə m're tɔ. ²⁸ M'ində rɔ Bai'ti ə m're donangi'ti ne, ningə ki ngosine kin, m'a m'inyə donangi' ə m'təl m'aw rɔ Bai'ti gogi.» ²⁹ Ə njendo'gi li'ə eli eyina: «Oo, ki ne kin, nyi in el'je ta taga wangi um me kujita'ti el nga kin. ³⁰ Ningə ki ngosine kin, ji gər kadi in gər nya'gi pəti, taa ta'gi ki to me de'ti bay, kadi to de dəji kaa in gər kete. Lo kin'ti, j'uni me'je toki in rɔ Luwə'ti.» ³¹ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Uni me'se adi m'in nga wa? ³² Oyi, do kadi isi re, ningə ki ne kin, re te ne nga ki kadi de'gi a sananyi'se ki lo kare kare. A inyəi m'in ki kar'm, nan m'in ki kar'm el, tado Bai Luwə in sə'm nan'ti ne. ³³ M'el'se ta'gi kin pəti be, kadi lapiya in me'se'ti, me kində rɔ nan'ti sə'm. A ingəi kon donangi'ti ne, nan kadi uwəi togi'se ba, tado m'təti rɔ nje togi'gi ki donangi'ti ne nga.»

17

Jeju elta ki Luwə tado lə'ne inbe num, tado lə njendo'gi lə'ne num

¹ Go ta'ti ki Jeju el kin ə, un kum'ne ki taa dɔran'ti, ningə el ene: «Bai, dokad'a re nga. Toji tobar lə'm, m'in Ngonn'i ki taga adi de'gi gəri, kadi to m'in Ngonn'i, m'toji tobar lə'i ki taga madi de'gi gəri to. ² In, adi m'togi do de'gi'ti pəti, kadi to m'adi nje ki inyə'de ji'm'ti, si ki do'de taa biti ki non'ti. ³ Kisikidootaa biti ki non'ti, in ta kadi de gəri, in ki in ki kar'i ba ə in Luwə ki rɔta'ti kin num, kadi gər Jeju Kirisiti ki in de ki ulə kin num. ⁴ M'toji tobar lə'i m'adi de'gi ki donangi'ti ne pəti gəri, ningə kulə ki adi m' kadi m'ra kaa m'tol ta a maji to. ⁵ Ki ngosine kin, Bai, m'dəng'i kadi adi m'ingə kɔsikurə takum'i'ti toki ndəki adi m' kete non kində dɔran'ti, ki donangi'ti kin.

⁶ «M'a m'adi de'gi ki ɔy'de dann madi'de'gi'ti ki donangi'ti ne, adi m' kin gəri'nu. In de'gi lə'i, ə inyə'de me ji'm'ti, ningə təli rɔ'de maji go ta'ti lə'i. ⁷ Ki ngosine kin, gəri kadi nya'gi pəti ki adi m, in rɔ'i'ti. ⁸ Tado m'adi'de ta'gi ki adi m'de, ningə taai. Loki taai ə, gəri kadi m'ində rɔ'i'ti, adi uni me'de toki in in ə ulə'm. ⁹ Ningə in tado lə'de ə m'el sə'i ta. M'el sə'i ta tado lə de'gi ki donangi'ti ne el, nan tado lə nje ki inyə'de me ji'm'ti, tado nje ki inyə'de me ji'm'ti kin in de'gi lə'i. ¹⁰ Ningə nya'gi pəti ki in yan'm, in yan'i, ə nya'gi pəti ki in yan'i, in yan'm tɔ. Nga ningə, ingi, toji tobar lə'm ki taga adi de'gi oyi. ¹¹ M'in, m'a m'in donangi'ti ne el nga, m'nji m'aw ki rɔ'i'ti, nan in ki

dɔnangi'ti ne bay. Be ɔ, Bai Luwə ki nje kar njay, m'dəj'i kadi ində kum'i go'de'ti maji. Ində kum'i go'de'ti ki togi lə'i, ki in togi ki adi'm m'ra'n kulə kin, kadi to in kareba toki j'in sə'i j'in kareba kin be to. ¹² Dɔkagilo ki m'in se'de, m'ində kum go'de'ti maji ki togi lə'i ki adi'm. M'dow bagi'm do'de'ti, adi de kare kaa nanyi ko el. De ɔ, in in ki maji kadi a tuji kadi to ta ki ndangi me makitu'ti lə Luwə tɔl'n ta'ne kakin par*. ¹³ Nga ningə, ki ngosine kin, m'nji m'aw ki rɔ'i'ti, ɔ m'el'ta kin be toki m'in'n se'de dɔnangi'ti ne bay kin, kadi to inbe'gi ingəi ronel ki me'm'ti, ki in ronel ki asi nan rerere kin. ¹⁴ M'adi'de ta lə'i ningə, de'gi ki dɔnangi'ti ne ɔsi'de ta tado k'in ki in de'gi ki dɔnangi'ti ne el, toki m'in m'in'n de ki dɔnangi'ti ne el kin be to. ¹⁵ Nga ningə, m'dəj'i kadi oy'de ko dɔnangi'ti ne el, nan kadi ɔsi Su ngərəngi do'de'ti. ¹⁶ In de'gi ki dɔnangi'ti ne el, toki m'in m'in'n de ki dɔnangi'ti ne el kin be to. ¹⁷ Maji kadi un'de ki ta ki rɔ'ta'ti, ində taa dangi to de'gi lə'i. Ta lə'i in ta ki rɔ'ta'ti. ¹⁸ Ningə, m'in kaa, m'ulə'de dɔnangi'ti, toki ulə'm dɔnangi'ti kakin be to. ¹⁹ M'inbe, m'un rɔ'm m'ində ta dangi to de lə'i tado lə'de, kadi to ingi kaa, in ki kində ta dangi me ta ki rɔ'ta'ti to de'gi lə'i to.

Jeju elta ki Luwə tado lə de'gi pəti ki a uni me'de

²⁰ «M'el sə'i ta tado lə nje ki m'ulə'de kin par el, nan tado lə de'gi pəti ki a uni me'de adi'm'in, ki gorow lə ta ki a te ta nje'gi'ti ki m'ulə'de. ²¹ M'dəj'i kadi pəti, təl de'gi ki kare, toki in Bai, ində rɔ'i nan'ti sə'm, ɔ m'in m'ində rɔ'm nan'ti sə'i kin be. Kadi ingi kaa indəi rɔ'de nan'ti se'je to, kadi to de'gi ki dɔnangi'ti ne uni me'de adi toki in in ɔ ulə'm. ²² M'in m'adi'de kɔsikurə ki taa, kadi to in de'gi ki kare, toki j'in sə'i j'in'n de'gi ki kare kin be to. ²³ M'in m'ində rɔ'm nan'ti se'de, ningə in, ində rɔ'i nan'ti sə'm to; ɔ lo kin'ti, a asi kadi in de'gi ki kareba ki rɔ'ta'ti, kadi de'gi ki dɔnangi'ti ne gəri toki in in ɔ ulə'm num, in ndigi'de toki in ndigi'm be num to. ²⁴ Oyo, Bai, nje ki adi'm'de kin, m'ndigi'ngayn kadi in sə'm nan'ti, lo'ti ki m'a m'in'ti, kadi oyi kɔsikurə ki m'aw'n, kɔsikurə ki in taa. M'el m'ene taa kɔsikurə, tado in ndigi'm kete non kində dɔran'ti ki dɔnangi. ²⁵ Bai ki njera nya ki dana, de'gi ki dɔnangi'ti ne gəri nu el, nan m'in m'gər'i, taa nje ki adi'm'de kaa gəri toki in in ɔ ulə'm to. ²⁶ M'a m'adi gəri'nu, ningə m'a m'adi gəri'nu ki kete bay, kadi to ko ndigi ki in ndigi'm kin to me'de'ti num, kadi m'inbe m'in nan'ti se'de num to.»

18

Kuwə Jeju

(Mat 26.47-56; Mrk 14.43-50; Luk 22.47-53)

¹ Go ta'ti ki Jeju el ki Luwə kin ningə, ɔti ki njendo'gi lə'ne, ali do lo, awi dow ngonn mann'ti madi ki bəri'ə Sedron. Low'ə'ti kin, lo ndɔo ki de man kagi'gi'ti to non, ɔ uri me'ti. ² Judasi ki njekundo Jeju, gər lo kin maji, tado in lo ki Jeju in ki njendo'gi lə'ne isi rei'ti taa taa. ³ In be ɔ, Judasi un do kuti njero'gi lə nje konbe ki Rɔm, aw se'de low'ə'ti kakin. Taa kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi, uləi njengəm takəy lə Luwə adi in se'de non to. De'gi kigo Judasi'ti kin ɔti kiyə'ɔ'gi ki lambi'gi ki por ngəl'gi. ⁴ Lo kin'ti, Jeju ki gər nya pəti ki a re do'a'ti, ɔti ki rɔ'de'ti, dəj'i de ene: «Sii sangi nan wa?» ⁵ Ningə ingi iləi'ə'ti eyina: «J'isi ji sangi Jeju ki Najareti'ti.» ɔ Jeju el'de ene: «In m'inbe ɔ m'ra am.» Judasi inbe ki njekulə Jeju kakin ji'de'ti kaa ra se'de non to. ⁶ Lokɔ Jeju el'de ene: «In m'inbe ɔ m'ra am» kin ɔ, gadi gogi, ningə tei tosi. ⁷ Jeju təl dəj'i'de bay ene: «Sii sangi nan wa?» Ningə ingi iləi'ə'ti eyina: «J'isi ji sangi Jeju ki Najareti'ti.» ⁸ ɔ Jeju el'de ene: «M'el'se m'ene, in m'inbe ɔ m'ra am. ɔ re in m'in ɔ isi sangi m'in ɔ, inyəi ndagi de'gi kam adi awi.» ⁹ To be kadi ta ki te ta Jeju'ti ki rɔ Baw'a Luwə'ti ene: «Nje ki adi'm'de, de kare kaa nanyi ko el» kin, tɔl'ta'ne. ¹⁰ Simon Piyər ɔr kiyə'ɔ'gi ulə saw'a'ti rɔ'ne'ti, tugə'n mbi paja lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. Tugə mbi'ə'ki dojikl'ɔ'ti bati gangi. To paja kakin nan Malkusi. ¹¹ ɔ Jeju el Piyər ene: «Ulə kiyə lə'i saw'a'ti gogi! Oo kadi m'a m'anyi kɔpi kon ki Bai adi'm kin el wa?»

Jeju ra non Hann'ti

(Mat 26.57-58; Mrk 14.53-54; Luk 22.54)

¹² Kutɔ njero'gi lə nje konbe ki Rɔm, nan'ti ki njekundo'de num, ki njengəm ta Kəy lə Luwə ki Juwipi'gi uləi'de kakin num, uwəi Jeju do'i'ə. ¹³ Do kete, awi si'ə be lə Hann* ki in məm Kayipi. Kayipi ɔ in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi bal'a'ti kin. ¹⁴ Nga ningə in darɔ Kayipi inbe kin ɔ in nje kel Juwipi kene: «In soti ngayn tado lə'se kadi ba kal de kare oy tado lə ginn bulə de'gi†.»

* **17:12** 17.12 Pag 41.10 * **18:13** 18.13 Hann kaa ndəki in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi to ki bal ki 6 te 15'ti go Kirisiti'ti. Go'ti gogi kaa, Juwipi'gi buki'ə'ti to kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi inbe kakin bala'ti. Lo takigangi'ti lə Juwipi'gi ɔ, in ɔ de'gi oyi ta li'ə ngayn. † **18:14** 18.14 Jan 11.49

*Piyər manji ta**(Mat 26.69-70; Mrk 14.66-68; Luk 22.55-57)*

¹⁵ Simon Piyər in ki njendo kare ki dann njendo'gi'ti lə Jeju, uni go Jeju. Njendo kare ki in ki Piyər kakin gər ki kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, adi ur nati kəy'ti lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, nan'ti ki Jeju ki uri si'ə kəy. ¹⁶ Piyər ə isi yan'ne taga, ndəkba takəy'ti. Lo kin'ti, njendo ki kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi gər'ə kakin, te taga, elta ki dene ki njengəm takəy, ə go'ti, dene inyə Piyər ad'a ur kəy. ¹⁷ Dene ki njengəm takəy kakin el Piyər ene: «In kaa in dann njendo'gi'ti lə dingəm kin tə el wa?» Ə Piyər ilə'ti ene: «Jagi, m'in se'de el.» ¹⁸ Kul on, adi nje ra kulə'gi ki njengəm ta lo'gi, iləi por ra nduwi. Piyər kaa ra se'de ta por'ti kakin non, a nduw se'de tə.

Hann dəji ta Jeju

¹⁹ *Kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi dəji ta Jeju do njendo'gi'ti li'ə ki do nyando'ti li'ə ki isi ndo de'gi. ²⁰ Ə Jeju ilə'ti ene: «M'el'ta de'gi taga wangı, taa ki ndo'gi, ndo'gi, m'nji m'ndo nya de'gi ginn kəy'kawnan'gi'ti lə Juwipi'gi num, ginn Kəy'ti lə Luwə num, ki in lo'gi ki do Juwipi'gi pəti isi əsi nan'ti. Nya madi ki m'el lo kiyə'ti goto. ²¹ Nga ra bann ə dəji'm ta bay wa? Dəji ta nje ki isi oyi m'in lo kelta'ti kin oyi, gəri ta ki m'nji m'el'de maji ngayn.» ²² Do ta'ti kin, njengəm ta lo kare ki ra se'de non, ində kəti Jeju, ə el'ə ene: «Adi in be ə kadi tur'n ta adi kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi'ti wa?» ²³ Ə Jeju ilə'ti ene: «Kin ə re ta ki m'el kin, majel ə, oji maj'a el adi'm m'oo, a re m'el maji tə ə, ra bann be ə ində'm wa?» ²⁴ Lo kin'ti, Hann adi awi ki Jeju ki do ki do'i ə kin be be lə Kayipi, ki in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi.

*Piyər təl manji bay toki n'gər Jeju el**(Mat 26.71-75; Mrk 14.69-72; Luk 22.58-62)*

²⁵ Piyər isi ta por'ti non, isi nduw por, ə eli'ə eyina: «Man, in kaa in dann njendo'gi'ti li'ə tə el wa?» Nan Piyər manji ene: «Jagi, m'in se'de el.» ²⁶ Ki kare dann njerakulə'gi'ti lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki in noji dingəm ki Piyər tugə mbi'ə gangı, el Piyər ene: «De ki m'oo'ə si'ə, lo ndo'ə'ti ki me kagi'gi'ti kin, in in el ə in nan?» ²⁷ Nan Piyər manji inbe bay. Ningə tanan'ti non, kunə kunjə non.

*Jeju ra non Pilati' ti**(Mat 27.1-2, 11-14; Mrk 15.1-5; Luk 23.1-5)*

²⁸ Loki in ki Jeju be lə Kayipi ə, awi si'ə kəy'ti ki boi lə nje konbe ki Rəm'ti. In sin ba bay. Ningə njekundo Juwipi'gi mbeti kur me kəy ki boi'ti, kadi tə n'təli ki njen, takum Luwə'ti, kadi tə n'usəi nya lo ra nanyi Paki'ti. ²⁹ In tado kin ə, *Pilati te ingə'de taga, ningə dəji'de ene: «In ri ə səki dingəm kam wa?» ³⁰ Ningə, ingi iləi'ə'ti eyina: «Kin ə re in de ki njera nya ki majel el ə, re j'a ji re si'ə, j'ulə ji'i'ti el.» ³¹ Ə Pilati el'de ene: «Inbe'gi, taai'ə, awi gangi ta do'a'ti kigo ndukun'gi'ti lə'se, in Juwipi'gi.» Nan eli Pilati eyina: «J'in, de adi'je tarow ki kadi ji gangi'n ta koy do de'ti el.» ³² In be ə, ta ki Jeju inbe el kadi toji'n napar koy ki n'a n'oy kin tolta'ne. ³³ Pilati təl ur me kəy'ti ki boi, bar Jeju, ningə dəj'ə ene: «In ngar lə Juwipi'gi wa?» ³⁴ Ə Jeju ilə'ti ene: «Inbe ki do'i ə elta kin be eke de'gi ki rangi ə eli'nu ta kin ojidə'm wa?» ³⁵ Ningə Pilati el Jeju ene: «M'in ki oo'm kin m'in Juwipi wa? In de'gi ki ginn be'ti lə'i inbe num, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi num, ə rei uləi'nu ji'm'ti! Nga ningə m'dəj'i ke in ri inbe ə in ra wa?» ³⁶ Ə Jeju el'ə ene: «M'in ngar ki donangi'ti ne el, re m'in ngar ki donangi'ti ne ə, re de'gi ki go'm'ti, a rə'i do'm'ti kadi de ulə'm ji njekundo Juwipi'gi'ti el; nan k'in ə m'in ngar ki donangi'ti ne el.» ³⁷ Ningə Pilati dəj'ə ene: «Adi in ngar ta?» Ningə Jeju el'ə ene: «In ta ki in ə te tai ene m'in ngar. M'in, oji m'in, ningə m're donangi'ti ne kadi m'man naji do nya ki rəta'ti. Nga ningə, de ki in me nya ki rəta'ti, təl rə'ne go ta'ti lə'm.» ³⁸ Lo kin'ti, Pilati dəj'ə ene: «In ri ə in nya ki rəta'ti wa?»

*Gangi ta koy do Jeju' ti**(Mat 27.15-31; Mrk 15.6-20; Luk 23.13-25)*

Go ta'ti ki Pilati dəji kin ə, təl te taga rə Juwipi'gi'ti el'de ene: «M'ingə ta madi kare ki kadi m'gangi'n ta do de'ti kin el. ³⁹ Nga ningə, kigo jibəl ra'a'ti ki isi rai kete, kete, ə dəkagilo ra nanyi Paki ə, m'inyə dangay kare taa m'adi'se kin, in ndigi do'ti kadi m'inyə ngar lə Juwipi'gi taa madi'se wa?» ⁴⁰ Nan ingi, uni ndu'de ki taa eli eyina: «Jagi, in el, in Barabasi ə ji ndigi kadi inyə taa.» Barabasi ki elita li'ə kin, in baw kaya.

19

¹ Pilati adi ndu'ne njero'gi kadi awi ki Jeju, ningə kadi indəi'ə ki ndəy hawlay. ² Njero'gi oji jəgi konn, uləi do'a'ti, ningə uləi ku ngal ki kər njir njir rə'a'ti tə. ³ Əti rei rə'a'ti, ningə eli'ə eyina: «Lapiya, ngar lə Juwipi'gi!» Ningə buki ji'de kət'ə'ti, indəi'ə.

⁴ Nja kare bay, Pilati te ro bulø de'gi'ti el'de ene: «Maji, m'a m're si'ø taga ro'se'ti ne, kadi in gæri toki m'ingø ta madi kare ki kadi m'gangi'n ta do'a'ti el.» ⁵ Lo kin'ti non be, Jeju te taga ki jøgi kon do'ne'ti num, ki ku ngal ki kær njir njir ro'ne'ti num. Ningø Pilati el'de ene: «Dingøm kaa nyi ra am!» ⁶ Nan loki, kibo'gi læ njekujønyamosi kadikare'gi ki njengøm ta lo'gi læ Juwipi'gi, oyi'ø ø, uløi bilø eli eyina: «In bær'ø kagidøsi'ti! in bær'ø kagidøsi'ti!» Ø Pilati el'de ene: «Inbe'gi, in taa'i'ø, awi in bæri'ø kagidøsi'ti, tado m'in, m'ingø ta madi ki asi kadi m'gangi'n ta koy do'a'ti el.» ⁷ Ningø Juwipi'gi eli Pilati eyina: «J'aw ki ndukun kare non, ø kigo ndukun'ti kakin, in de ki søw do koy, tado el ene n'in Ngonn læ Luwø*.» ⁸ Loki Pilati oo ta kin ø, ad'a bøl ki do mad'a'ti bay, ⁹ ø tøl ur me køy'ti ki boi, ningø døji Jeju ene: «In, in ra wa?» ¹⁰ Nan Jeju ilø ta'ti el. Ø Pilati el Jeju ene: «M'in ø m'døj'i ta ø ilø'm'ti el wa? In gær kadi m'aw ki tõi kadi m'ge ø m'inyø'i taa num, m'ge ø m'bær'i kagidøsi'ti num, eke in gær el wa?» ¹¹ Jeju ilø'ti ene: «Kin ø re in tõi ki Luwø inbe ø adi døræn'ti nu kin el ø, aw ki tõi madi kare do'm'ti el. Ningø in tado kin ø, de ki njekulø'm ji'i'ti, majel li'ø in ngayn utø yan'i.» ¹² Do ta'ti inbe kin ø, Pilati sangi kadi n'inyø Jeju, nan Juwipi'gi uri køl, ø eli'ø eyina: «Kin ø re inyø taa ø, in madi Sejar ki in ngar kibo kin el. De ki ene n'in ngar ø, de'ø kin in nje ta læ Sejar.» ¹³ Loki Pilati oo ta kin ø, adi awi ki Jeju taga, ningø inbe isi do kumbør ngar'ti, lo'ti ki bæri'ø Gaji mbal'gi ki kindø nanga, ki ta Ebirø ene «Gabata». ¹⁴ In ndo ki kadi lo ti par ø in kulø ngirø ra nanyi Paki, ningø in kadi ki jam do be'ti be. Ø Pilati el Juwipi'gi ene: «Oyi ngar lø'se.» ¹⁵ Nan uni ndu'de ki taa eli eyina: «Kadi oy kø! Kadi oy kø! Bær'ø kagidøsi'ti!» Ø Pilati el'de ene: «Kadi to m'bær ngar lø'se kagidøsi'ti wa?» Ningø kibo'gi læ njekujønyamosi kadikare'gi eli eyina: «De oo ngar lø'je ki rangi el, ngar lø'je in Sejar par.» ¹⁶ Lo kin'ti, Pilati ulø Jeju ji'de'ti kadi bæri'ø kagidøsi'ti. Njær'øgi uwø Jeju awi si'ø.

De'gi bæri Jeju kagidøsi'ti
(Mat 27.32-44; Mrk 15.21-32; Luk 23.26-43)

Njær'øgi uwø Jeju awi si'ø. ¹⁷ Inbe oti kagidøsi lø'ne, te'n gidi bæbo'ti ki taga, kadi awi'n lo'ti ki to to «Ka do de», ki ta Ebirø ene «Golgota.» ¹⁸ In low'ø'ti kin ø njær'øgi bæri Jeju'ti, kagidøsi'ti. Bæri de'gi joo kagidøsi'ti si'ø, ki kare dojikol'o'ti, ø ki kare dojjigøl'ø'ti to, ningø inbe ra dana. ¹⁹ Pilati adi rai ngonn bar, ndangi nya me'ti, indøi taa do kagidøsi ki Jeju ra'ti. Nya ki ndangi me'ti nan: «Jeju ki Najaret'i'ti, ngar læ Juwipi'gi.» ²⁰ Loki bæri Jeju'ti, kagidøsi'ti kakin in ndøkba ki bæbo, adi Juwipi'gi ngayn tudøi nya ki ndangi kin. Ndangi ki ta Ebirø num, ki ta Laten num, taa ki ta Gireki num to. ²¹ Ø kibo'gi læ njekujønyamosi kadikare'gi eli Pilati eyina: «Nya kin, maji kadi re a ndangi "ngar læ Juwipi'gi" be el, nan re a ndangi "dingøm kam el ene n'in ngar læ Juwipi'gi" taa in gorow'ø'ti.» ²² Nan Pilati el'de ene: «Nya ki m'ndangi ningø, ndang'a kaa m'ndangi kin.» ²³ Loki njær'øgi bæri Jeju kagidøsi'ti ginn'ø gangi ningø, oyi ku'gi li'ø, kanyi ginn sø, søw do'de kare kare. Ningø nanyi ku ngal ki de ur el, nan oji tanan'ti be par, indø taa re nanga. ²⁴ Ø njær'øgi elinan eyina: «Adi ji tili ku ngal kin el, nan adi ji tugøi kiri mbara do'ti j'oyi ke nan ø a in yan'a wa.» Ningø in nya ki a to be kadi ta ki ndangi me makitu'ti læ Luwø eyina:

«Kanyinan ku'gi li'ø,
Ningø tugøi kiri mbara do ku ngal'ti li'ø to» kin tolta'ne'.

Ningø in nya'a kaa nyi njær'øgi rai kin.

²⁵ Kon Jeju in ki ngonnkon'ne ki dene num, Mari ki ne Kilewopasi num, taa Mari ki Magidala num rai non, ndøkba kadi kagidøsi'ti ki bæri Jeju'ti. ²⁶ Loki Jeju oo kon'ne, ø oo njendo ki Jeju ndig'ø, ra gød'ø'ti ø, el kon'ne ene: «Dene, oo ngonn'i ø ra am.» ²⁷ Ningø go'ti, el njendo kakin ene: «Oo kon'i ø ra am.» Ningø, ndo'a'ti non, njendo kakin aw ki kon Jeju ro'ne'ti.

Koy Jeju
(Mat 27.45-56; Mrk 15.33-41; Luk 23.44-49)

²⁸ Go nya'gi'ti kin, Jeju gær kadi ginn nya'gi pøti gangi nga ø, elta kin kadi tolta ta ki ndangi me makitu'ti læ Luwø ene: «Kundø ra'm.» ²⁹ Ngoo ki yiwi kandi nju ki masi rosi isi non, ø njær'øgi nduyi nya ki to hem hem me yiwi nju'ti ki masi kakin, uløi ta kagi'ti ki bæri'ø ijopi, ø uløi ta Jeju'ti. ³⁰ Ø loki Jeju njuw yiwi kandi nju ki masi kakin ningø, el ene: «Ginn nya'gi pøti gangi nga», ø ulø do'ne nanga, ningø kon li'ø te.

Njær'ø kare øsi kadi Jeju

* 19:7 19.7 Lebitiki 24.16 † 19:24 19.24 Pag 22.19 ‡ 19:28 19.28 Pa'gi 69.22

³¹ In ndo ki kadi lo ti do'ti e, in ndo korikon. In ndo korikon ki to ta dangi, e, kadi to ninn'gi rai do kagidasi'ti ba ndo korikon'ti el^S, Juwipi'gi awi daji Pilati kadi adi budi nja'de, e ori'de ko do kagidasi'ti. ³² Lo kin'ti, njero'gi awi budi nja de ki dokete num, in ki nja joo num, ki bori'de do kagidasi'ti nan'ti ki Jeju. ³³ Loki rei tei do Jeju'ti e, oyi kadi in oy nga, adi budi nja'a el. ³⁴ Ninge njero kare e asi kad'a ki ninge, e tanan'ti non, mosi ki mann tei ta do ning'e'ti kakin. ³⁵ De ki or go nya'gi kin, oo ki kum'ne, ninge manngaji li'e in ki rota'ti, taa inbe gor kadi in ta ki rota'ti e n'el to, kadi to ingi kaa uni me'se to*. ³⁶ Toki rota'ti, nya'gi kin rai nya be kadi to ta ki ndangi me makitu'ti lo Luwe eyina: «Singe kare kaa de a toti el[†]», kin tolta'ne. ³⁷ Taa ndangi ta ki rangi bay me makitu'ti lo Luwe eyina «A gonyi lo ki ro de'ti ki asi kad'a ki ninge[‡].»

Ulai Jeju be ninn'ti

(Mat 27.57-61; Mrk 15.42-47; Luk 23.50-56)

³⁸ Go nya'gi'ti kin, Jisepi ki in de ki Arimate'ti, aw daji tarow Pilati kadi n'or ninn Jeju. Jisepi in njendo la Jeju ki ra ro'ne lo kiy'e'ti, tado bol Juwipi'gi. Pilati ad'a tarow, adi Jisepi aw or ninn Jeju. ³⁹ Nikodem ki ndoki aw inge Jeju kondokakin kaa, aw ki nduji kagi'gi ki eti maji joo tado koy ro ninn'ti. Nduji kagi'gi ki bari'de mir in ki alowasi, poloi'de nan'ti asi kilow domuta be. ⁴⁰ De'gi ki joo kin, uni ninn Jeju, dolo ki ta ku len. Lo dole'ti, buki nduji kagi ki eti maji sam'ti nden, nden, taa dolo, kigo kuji ra'a'ti lo Juwipi'gi ki isi rai ki ninn'gi la'de bay taa ulai be'ti. ⁴¹ Lo ki bori Jeju'ti, kagidasi'ti kakin, lo to non me kagi'gi'ti, ninge me lo'ti kakin, be ki to sigi, ki de ilo ninn'ti el bay to'ti non kadi mbal'ti. ⁴² Nga ninge, toki kaa ki lo ti e a in ndo korikon lo Juwipi'gi, ulai Jeju me be'ti kakin, tado in ndokba kad'a'ti.

20

Jeju inda taa lo koy'ti

(Mat 28.1-10; Mrk 16.1-8; Luk 24.1-12)

¹ Ndo Domasi ki ginn lo, loki lo to piti piti ba bay, Mari ki Magidala isi aw dobad'i'ti ninge, oo mbal ki uti ta be ninn kakin, de uw'e or. ² E Mari anyi ngodi, aw inge Piyer in ki njendo kare ki Jeju ndig'e, el'de ene: «Uwai Burabe ori'e badi'ti, ninge ji gor lo ki iloi'e'ti el.» ³ Piyer in ki njendo ki kare kakin tei, isi awi ki dobad'i'ti. ⁴ Anyinan ngodi joo p'eti, nan njendo ki kare kakin anyi ngodi ut'e Piyer, adi aw te dobad'i'ti kete non'a'ti. ⁵ Loki aw te, ilo koti'ne, gon lo ninge, oo ta ku'gi ki dolo ninn e rai, nan ur me be ninn'ti el. ⁶ Piyer ki in go'e'ti, in yan'ne non re e, ur me be'ti, oo ta ku'gi ki dolo ninn e rai, ⁷ taa oo ta ku ki ulai jam do Jeju'ti to e to. Ta ku'e kin to nan'ti ki ingi ki dolo ninn kin el, nan de bir adi to yan'ne dangi. ⁸ Go'ti, njendo ki kare ki re kete kakin, ur me be'ti to, adi oo nya'gi ki kum'ne num, un me'ne kadi in nya ki rota'ti num to. ⁹ Nga ninge, biti te low'e'ti kin kaa, tuj'e'de'ti kadi Jeju a inda taa dann nje koy'gi'ti el bay, toki Makitu lo Luwe el'n ta'a kete kin*. ¹⁰ In be e, njendo'gi ki joo, teli iloi do'de awi be.

Jeju taji ro'ne Mari ki Magidala

(Mrk 16.9-11)

¹¹ Loki njendo'gi awi, Mari ra taga, kadi badi'ti ndokba, ra non. Loki ra non, ilo koti'ne gon'n lo be ninn'ti e, ¹² oo malayka'gi joo ki oyi ku ki nda, e ki lo'ti ki kete iloi ninn Jeju'ti. Ki kare isi tor'o'ti, kaw ki do'a'ti, e in ki nungi isi kaw ki nja'a'ti to. ¹³ *Malayka'gi daji'e eyina: «Dene, ra bann e ra non wa?» E Mari iloi'de'ti ene: «Ori Burabe la'm, ninge m'gor lo ki iloi'e'ti el.» ¹⁴ Loki elta be ninge, ilo r'eti e, oo Jeju, nan gor kadi in Jeju el. ¹⁵ E Jeju daj'e ene: «Dene, ra bann e ra non wa? Si sangi nan wa?» Ninge Mari oo ene in nje ra kul'e me ndoc'ti ki to non kakin wa, adi el'e ene: «Be'm, re in in e or'o e, oji'm lo ki iloi'ti, adi m'aw m'un'e.» ¹⁶ Jeju bar'a: «Mari!» E Mari yeti ro'ne ki ro'a'ti, un ndu'ne ki taa, el'e ene: «Rabuni!» ki ta Ebire, ki kor me'e nan «Njendo de'gi!» ¹⁷ Lo kin'ti, Jeju el'e ene: «Odi ro'm el, tado m'aw doran'ti ro Bai'ti el bay. Nga ninge, ki ngosine kin e, aw ro ngannkon m'gi'ti, el'de toki m'aw ro Bai'ti ki in Baw'se to kin, m'aw ro Luwe'ti la'm ki in Luwe la'se to kin.» ¹⁸ E Mari ki Magidala aw inge njendo'gi el'de ene: «M'oo Burabe ki kum'm!» Ninge el'de ta'gi ki Jeju el'e kakin adi'de oyi.

Jeju taji ro'ne njendo'gi

(Mat 28.16-20; Mrk 16.14-18; Luk 24.36-49)

¹⁹ Ndo Domasi'ti inbe non losol'c, njendo'gi kawinan me kay'ti madi, ninge uti takoy mbuki do'de'ti, tado boli njekundo Juwipi'gi. E Jeju re, ra taa dann'de'ti, el'de ene:

^S 19:31 19.31 Ndukun ki nja joo 21.22-23 * 19:35 19.35 Jan 20.31 † 19:36 19.36 Tekitaga 12.46; Pa'gi 34.21

‡ 19:37 19.37 Jkr 12.10 * 20:9 20.9 Pa'gi 16.10

«M'dəji kadi lapiya in sese!»²⁰ Ningə lo kin'ti, toji'de tor do ki ji'ne'ti ge, kadi'ne'ti ge adi'de oyi. Rə njendo'gi nəl'de ngayn, loki oyi Burəbe. ²¹ Jeju təl el'de bay ene: «M'dəji kadi lapiya in sese! Nga ningə, toki Bai ulə'm, m'in kaa m'ulə'se to.»²² Ningə go ta'gi'ti kin, Jeju to kon lə'ne do njendo'gi'ti, ə el'de ene: «Tai Ndil Luwə me'se'ti. ²³ De'gi ki a inyəi go majel'gi lə'de ko, Luwə a inyə go majel'gi lə'de ko to, ə nje ki a mbeti k'inyə go majel'gi lə'de ko, Luwə a tudə majel'gi lə'de do'de'ti ba to.»

Jeju in ki Tomasi

²⁴ Loki Jeju re ro njendo'gi'ti kin, Tomasi ki bari'ə Ndungə, ki in ki kare dann njendo'gi'ti in se'de low'ə'ti el. ²⁵ Ə ndəgi njendo'gi eli'ə eyina: «J'oo Burəbe ki kum'je.» Nan Tomasi el'de ene: «Kin ə m'oo tor do poynti ki bəri ji'ə kin el num, m'ulə ngonn ji'm tor poynti'ti kin el num, taa m'ulə ji'm m'odi'n tor do ningə ki əsi kad'a kin el num ə, m'a m'un me'm el jagi.»²⁶ Ndo jijoo go'ti, njendo'gi təl ingəi nan me kəy'ti bay, ningə in kin Tomasi in se'de nga. Uti takəy mbuki do'de'ti, ə Jeju re, ra taa dann'de'ti, el'de ene: «M'dəji kadi lapiya in sese!»²⁷ Ningə el Tomasi ene: «Tomasi, ulə ngonn ji'i lo kin'ti, ə gon ji'm'gi kin oo, taa ulə ji'i ədi'n tor do ningə ki kadi'm'ti kin oo to. Ononyi kadi tadi, maji kadi un me'i.»²⁸ Lo kin'ti non, Tomasi el Jeju ene: «Burəbe lə'm! Luwə lə'm!»²⁹ Ə Jeju el'ə ene: «In koo ki oo'm ki kum'i ne kin ə adi un me'i. Ningə adi m'el'i m'adi in gər toki nje ronel'gi ə in de'gi ki uni me'de ki kanji koo nya ki kum'de'f.»

Ginn ndangi makitu kin

³⁰ Jeju ra nyakoji'gi ki rangi ngayn inbe bay takum njendo'gi'ti lə'ne, ki in ki ndangi me makitu'ti kin el. ³¹ Nan ingi kin, in ki ndangi'de be kadi uni me'se toki Jeju in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, in Ngonn lə Luwə. Ningə loki uni me'se ə a ingəi kaji ki biti ki non'ti ki ta kul'ə.

21

Jeju toji rə'ne njendo'gi siri ta ba'ti ki Tiberiyadi

(Luk 5.1-11)

¹ Go'ti gogi, Jeju təl te ingə njendo'gi bay ta ba'ti ki Tiberiyadi. Row ki te ngə'n'de ə to kin: ² Ndo madi, Simon Piyər num, Tomasi ki bari'ə Ndungə num, Nataniyel num ki in de'gi ki Kana'ti ki Galile to, ngann'gi lə Jebede ki joo to, njendo'gi lə Jeju ki rangi in joo to sii nan'ti. ³ Ə Simon Piyər el'de ene: «M'a m'aw ba kadi m'ndon kanji'gi.» Ningə ndəgə'gi eli'ə eyina: «J'in kaa j'a j'aw sə'i to.» Ningə tei, ali me to'ti awi, nan kondə'a'ti kin, ngonn kanji kare kaa uwə el. ⁴ Loki lo ti, Jeju re ra ta ba'ti non, nan njendo'gi gəri toki in Jeju el. ⁵ Ə Jeju el'de ene: «Ngann'gi, uwəi kanji nden el wa?» Ningə iləi'ə'ti eyina: «Jagi, ngonn kanji kare kaa j'uwə el.»⁶ Ningə, Jeju el'de ene: «Iləi bandi dow tokibo'ti, ki dojikol'se'ti kin, ə a uwəi kanji'gi.» Ə loki iləi bandi ə, bandi oy kanji kəy ki asi kadi ndəri tei taga el. ⁷ Lo kin'ti, njendo ki Jeju ndig'ə el Piyər ene: «In Burəbe.» Ə loki ta ki el ene: «In Burəbe», kin osi mbi Piyər'ti taa par ə, Piyər ulə ku lə'ne rə'ne'ti, tado kete ra ki rə'ne kare, ningə osi me mann'ti. ⁸ Lo ki rai'ti kin, in sanyi el ki ngangı ba, awi asi kulə buy kare be par, adi ndəgi njendo'gi awi ki to nden nden ki ngangı ba'ti, ndəri bandi ki kanji rosi kakin go'de'ti.

⁹ Loki uri nanga ningə, oyi por ki de ulə kanji'ti, taa mapa kaa to non to. ¹⁰ Jeju el'de ene: «Rei ki kanji'gi ki uwəi'de kakin ne adi j'oo.»¹¹ Ə Simon Piyər al me to'ti, ndər bandi ki kanji rosi kakin nanga. In kanji'gi ki boi boi inbe ə in bu ki do mi gidə in mutə (153). Kər'de inbe ki əti bol kin ə, bandi gangi el. ¹² Jeju el'de ene: «Rei soi nya.» Nga ningə, de kare dann njendo'gi'ti ki kadi dəji Jeju ene: «In nan wa?» goto, tado gəri maji kadi in Burəbe. ¹³ Jeju əti rə'de'ti, un mapa adi'de, ningə adi'de kanji to. ¹⁴ Loki Jeju ində taa dann njekoy'gi'ti kin, in te ki nja mutə nga a te ki ro njendo'gi'ti lə'ne kin.

Jeju in ki Piyər

¹⁵ Go nya kusə'ti, Jeju dəji 15on Piyər ene: «Simon ki ngonn Jonasi, in ndigi'm utə nje'gi sii kin wa?» Ə Simon ilə'ti ene: «Oyo, Burəbe, in gər kadi m'ndigi.» Ningə Jeju el'ə ene: «Ul ngann bati'gi'ti lə'm.»¹⁶ Jeju təl dəji Simon bay ki nja joo ene: «Simon ki ngonn Jonasi, in ndigi'm wa?» Ə Simon il'ə'ti ene: «Oyo, Burəbe, in gər kadi m'ndig'i.» Ningə Jeju el'ə ene: «Ul bati'gi'ti lə'm.»¹⁷ Jeju təl dəji Simon bay ki nja mutə ene: «Simon ki ngonn Jonasi, in ndigi'm wa?» Ningə lo kin'ti, me Piyər tuji do təl'ti ki Jeju təl dəj'ə bay ki nja mutə ene: «In ndigi'm wa?» kin, adi ilə'ti ene: «Burəbe, in gər nya'gi pəti, in gər kadi m'ndig'i.» Ningə Jeju el'ə ene: «Ul bati'gi'ti lə'm.»¹⁸ Nga ningə, toki rota'ti, adi m'el'i: dəkagilo basa'i'ti, inbe dco ndar bəd'i'ti, ə aw loki me'i ndigi, nan dəkagilo ki a bugə ə, a oy ji'i taa kadi de ki rangi ə a dco ndar bəd'i'ti, ə aw sə'i

lo'ti ki me'i ndigi el.» ¹⁹ Ta'gi kin Jeju el be kadi toji'n gorow koy ki Piyər a oy kadi ulə'n toji dɔ Luwə'ti. Go'ti, Jeju el'ə ene: «Un go'm.»

Njendo ki Jeju ndig'ə

²⁰ Piyər ilə rəti gogɔ ningə, oo njendo ki Jeju ndig'ə, in ki ndokɔ, lo nyakusɔ'ti, ndunə rɔ'ne ki dɔ Jeju'ti, dəj'ə ene: «Burəbe, nan ə a uləi ji de'gi'ti wa?» kakin. ²¹ Loki Piyər oo'ə ə, dəji Jeju ene: «Burəbe, ə in kam, in ri ə a ra'a wa?» ²² Ə Jeju el Piyər ene: «Kin ə re m'ndig'i kadi isi ki dɔ'ne taa biti kadi to m'təl m're m'ingə'n'ə kaa, in kin ta lə'i goto'ti. In, ta lə'i in ta kadi un go'm par.» ²³ Ta kin sanan dann ngannkon'gi'ti toki njendo kam a oy el. Nan ki rɔta'ti, kadi Jeju el Piyər ene: «A oy el» kin, el'ə be el. Ta ki el'ə ə, el'ə ene: «Kin ə re m'ndig'i kadi isi ki dɔ'ne taa biti kadi to m'təl m're m'ingə'n'ə kaa, in kin ta lə'i goto'ti.»

²⁴ In darɔ njendo'ə inbe kin ə mannaji dɔ nya'gi'ti kin, ndangi'de me makitu'ti kin. Nga ningə ji gər kadi mannaji li'ə in ta ki rɔta'ti.

²⁵ Jeju ra nya'gi ki rangɔ ngayn inbe bay. Re de ene n'ində ta'ne inbe nəm n'ndangi'n'de pəti me makitu'gi'ti ə, m'mər kadi dɔnangi inbe kin pəti kaa, makitu'gi kin a uwə.

Kulø'gi læ njekawkulø'gi Ta ki dō kulø'gi læ njekawkulø'gi

Makitu kin elta toji'n ke toki nan bann ə Burəbe awi'n dōran'ti, adi'n tōgi njendo'gi læ'ne ki gorow læ Ndil Luwə kadi to tōli rō'de go mbærkikində'ti li'ə ki dōboy'ti (1.8). Be ə, njekawkulø'gi manyinaji Jerujalem'ti ojidō kində ki Jeju ində taa lo koy'ti aw dōran'ti. Kibo'gi læ Juwipi'gi adi kon njekawkulø'gi. Kadi nan kon kin ra adi njendo'gi tei ilōi mbər Poyta ki maji dōnangi Jude'ti pōti ki Samari biti par ki manga, tei Antiyosi'ti. Dann nya'gi'ti ki rai nya kin, in Piyər, Jaki, Jan, ki Jaki ki ngonn kon Jeju ə Ndil un'de ra'n kulø ngayn nan ki utə nje'gi kin, in Pol. J'oo kulø'gi ki Pol ra'de ki gorow kaw mbah'gi tado kiləmbər Poyta ki maji ki low'ə'ti non ə, ində'n ginn Njekawnan'gi ki dōnangi Aji'ti ki Du, dōnangi Giresi'ti ki kaw lo kurkadi'ti. Makitu kin tōlta'ne ki poyta læ Pol ki uwəi'ə dangay'ti Rōm'ti, nan toji toki de a ra tōgi kuwə Ta læ Ndil Luwə dangay'ti el.

Kon ta'gi ki me'ti: Kində kaw dōran'ti biti te'n buki Ndil dō njendo'gi'ti 1-2. Mannaji ki kadi nan kon Jerujalem'ti 3-7. Poyta ki maji te Samari'ti 8. Kunne læ Pol 9. Njekunme'gi ki in Juwipi'gi el ki dōkete dann Njekawnan'gi'ti 10-11. Tōl Jaki, te Piyər dangay'ti 12. Kaw mbah kiləmbər Poyta ki maji ki dōkete læ Pol 13-14. Kawnan kibo læ njekawkulø'gi læ Jeju Jerujalem'ti 15. Kaw mbah kiləmbər Poyta ki maji ki nja joo læ Pol 16-18. Kaw mbah kiləmbər Poyta ki maji ki nja mutə læ Pol 19-21. Uwəi Pol dangay'ti 22-26. Pol in Rōm'ti 27-28.

Kaw Jeju dōran'ti

¹ Tewopil, me makitu'ti lə'm ki dōkete*, m'ndangi ta'gi ki ojidō nya'gi ki Jeju ulə ngirə ra ge, ndo de'gi ge. ² Nya'gi ki ra biti te'n me ndo'ti ki Luwə un'ə'n'ə aw si'ə dōran'ti. Ningə kete bay ta kadi aw dōran'ti, Jeju mbəti njekawkulø'gi læ'ne, adi'de mbærkikində'gi læ'ne ki gorow læ Ndil Luwə. ³ Go koy'o'ti, Jeju oji rō'ne njekawkulø'gi læ'ne. Oji'de ki row'gi ki dangi dangi kadi gəri toki n'ra ki dō'ne taa. Ndo dōso go'ti ningə, te bus ki rō'de'ti el'de ta dō Konbē'ti læ Luwə. ⁴ Ndo kare ki isi so nya se'de, Jeju el'de kadi tei gidi bebo Jerujalem'ti el. Nan kadi nginəi biti kadi Baw'ne adi'de kadikare ki un ndu'ne dō'ti kadi n'a n'adi kin bay taa†. Ningə el'de ene: «In kadikare ki m'inbe m'el'se ta'a kete nga. ⁵ Jan ra de'gi batəm me mann'ti, nan ingi, me ndo'gi'ti ki ngayn el ne ə, a rai'se batəm me Ndil Luwə'ti.»

⁶ *Njekawkulø'gi læ Jeju ki kawinan rō'a'ti dōji'ə eyina: «Burəbe, in dōkagilo'ti ki ngosine inbe kin ə a taa konbē adi *Isirayel wa?» ⁷ Ə el'de ene: «In ta læ'se kadi in gəri dō kad'a eke dō gangi lo'gi ki Bai oji kigo lo tōgi'ti læ'ne el.» ⁸ Nan a ingəi tōgi loki Ndil Luwə a re dō'se'ti. A tōli nje mannaji lə'm me bebo Jerujalem'ti num, dōnangi Jude'ti ba pōti num, Samari'ti num, ratata dōboy dōnangi'ti.

⁹ Loki Jeju el'de ta'gi kin ginn'ə gangi ningə, oyi'ə isi aw ki taa me nəl'ti. Ningə kilndi re uti kum'de adi oyi'ə el. ¹⁰ Kum'de nanyi ki taa dōran'ti, lo koo go Jeju lo kaw'a'ti, ningə, dingəm'gi joo ki uləi ku'gi ki nda bal bal tei bus ki rō'de'ti, ningə eli'de eyina: ¹¹ «De'gi ki Galile'ti, tado ri ə rai ra gonyi lo ki taa dōran'ti be wa? Darō Jeju inbe ki uni'ə ta dann'se'ti awi si'ə dōran'ti kin ə, a təl re toki oyi go'ə lo kaw'a dōran'ti kin be tō.»

Kuti læ njekawkulø'gi

¹² Be ə njekawkulø'gi læ Jeju tōli dō mbal kagi Buni'ti awi Jerujalem'ti gogi. Mbal kagi Buni kin in ndəkba ki bebo Jerujalem. ¹³ Loki rei tei Jerujalem'ti ningə, ali awi me kəy'ti kare ki in dō mad'a'ti taa, loki rai to lo kisi'de kete kete. Adi in Piyər num, Jan num, Jaki in ki Andire num, Pilipi in ki Tomasi num, Batilemi in ki Matiye num, Jaki ki ngonn læ Alpe num, Simon ki nje rō tado ta kingədō læ be læ'ne num taa Judi ki ngonn læ Jaki num tō. ¹⁴ Ingi pōti, ki me'de ki kareba, kawinan nəm nəm kadi elita ki Luwə ta ta, nan'ti ki dene'gi madi. Mari ki kon Jeju in dann'de'ti num taa ngannkon Jeju num tō.

Matiyasi or tor Judasi

¹⁵ Me ndo'gi'ti kin, njekunme'gi kawinan asi bu ki dō joo. Ningə Piyər ində taa dann ngannkon'ne'gi'ti el ene: ¹⁶ «Ngannkon'm'gi, maji kadi nya ki Ndil Luwə elta'a me Makitu'ti læ Luwə tōlta'ne. Tado Ndil Luwə, elta kete ki ta *Dabidi, oji'n dō Judasi ki or non de'gi ki rei uwəi Jeju. ¹⁷ Judasi in ki kare dann'je'ti, ningə aw ki kulø læ'ne ki sōw

* 1:1 1.1 Luk 1.1-4 † 1:4 1.4 Luk 24.49

də'ne kadi ra dann'je'ti to. ¹⁸ Ki nar ki adi'ə tado kugə'n goji kulə ki majel ki ra kin ə, Judasi aw ndogi'n lo ndoo. Me ndoo'ti ki ndogi kakin ə, ində taa osi, do'a sur ki nanga, me'ə ndu rusi adi ti'ə ala mban donangi'ti. ¹⁹ De'gi pəti ki donangi Jerujalem'ti oyi ta kin. Be ə bari lo ndoo kakin ki ta be lə'de eyina: "Akeldama", kor me ta kin nan: "Lo ndoo mosi". ²⁰ Ndangi me makitu Pa'gi'ti eyina:

"Kadi kəy li'ə in ki k'inyə ko num,
Kadi de kare ka isi me'ti el num,"

Taa ndangi bay eyina:

"Kadi de ki rangi or tor'o."

²¹ «Be ə, maji kadi ji mbəti de kare mbunə de'gi'ti inbe ki njiyə se'je nan'ti ki ndo'gi pəti ki Burəbe Jeju awi'n se'je num təl'n se'je num inbe kin. ²² Ulə ngirə do batəm'ti lə Jan, ratata te'n do ndo'ti ki Luwə un'n Jeju ta dann'je'ti awi'n si'ə doran'ti. Kadi de kare dann'de'ti, in nje mannaji, nan'ti se'je toki Jeju ində lo koy'ti.»

²³ Lo kin'ti, rei ki de'gi joo oji'de, ki do'kete in Jisepi ki bari'ə nan Barsabasi, ki indəi to'a ki rangi nan Jusitusi, ningə ki nja joo in Matiyasi. ²⁴ Ningə eli Burəbe eyina: «Burəbe, in gər ngarme de'gi pəti tigə, ə oji'je ke mbunə de'gi'ti ki joo kin, in ki ra ə mbət'ə wa? ²⁵ Mbət'ə kadi un ta kulə lə njekawkulə ki Judasi inyə ta'a ə aw lo'ti lə'ne ki sow do'a kadi awi'ti kin.» ²⁶ Rai buki buki, ningə buki buki osi do Matiyasi'ti. Adi Matiyasi ore kadi njekawkulə'gi ki do'gi gidə in kare.

2

Re lə Ndil Luwə

¹ Loki ndo nanyi Pantəkoti asi ningə*, njekunme'gi pəti kawinan lo kareba. ² Tanan'ti non, kah nya madi in doran'ti, ə to to nəl bo ki ulə ki togi'ne kin be. Kah nya kakin taa lo me kəy'ti ki sii'ti. ³ Oyi nya'gi ki toi to por ə ndonn'o'gi tei bilim bilim be, tei, kanyinan do'de'ti kare kare. ⁴ Ndil Luwə rosi me'de pəti, adi uləi ngirə kel ndonna'ti ki rangi, kigo kində'ti ki Ndil Luwə ndə'n ta de'ti ki ra kadi el.

⁵ Ningə me ndo'a'gi'ti kin, *Juwipi'gi ki nje bol Luwə, in ki do be'gi ki dangi dangi ki donangi'ti ne pəti, rei sii Jerujalem'ti. ⁶ Loki oyi kah nya kin ningə, anyinan ngodi rei mbonyinan banyinan banyinan, ndil'de te saw, tado nan nan dann'de'ti, oo do ndu njekunme'gi ki sii elita ki ndonna'ti be lə'ne. ⁷ Nya kin əti'de bol ngayn adi ndil'de anyi ur kaki, oyi kadi in nya ki rəta'ti el, adi eli eyina: «De'gi ki isi elita kin pəti in de'gi ki in Galile'ti, ⁸ Nga bann be nan nan dann'je'ti, oo ta ki te ta'de'ti ki ndonna'ti be lə'ne wa? ⁹ J'in de'gi ki Partit'i, ki Medit'i, ki Elamit'i, ki nje k'in donangi Mejopotami'ti num, ki Jude'ti num, Kapadosi'ti num, taa Pon'ti ki in ngonnbe ki donangi Ajit'i num, ¹⁰ Pirijit'i num, Pampilit'i num, Ejipit'i, ki donangi Libit'i ki in ndəkba ki Sirenn, eke nje k'in donangi Rom'ti. ¹¹ J'in pəti j'in Juwipi koji'ge ge ki Juwipi təl'gi ge. J'in Kireti'ti ki Arabit'i. Be ka, j'oo do ndu'de ki elita ki ndonna'ti be lə'je, ojidə nya'gi ki əti bol ki Luwə ra.» ¹² Ingi pəti ndil'de anyi ur kaki adi gəri ta inbe ki kadi eli el, ningə elinan mbunə'de'ti eyina: «Kor me nya ki ra nya kin nan ri ə?» ¹³ Nan nje ki nan'gi kogi do nje kel ndonna'ti'gi'ti ki dangi dangi ki ki ra eli, eyina: «In yiwi kandi nju ə anyinan ngayn ə ra'de.»

Piyər elta bulə de'gi

¹⁴ Piyər indəi rai taa ki ndəgi njekawkulə'gi ki do'gi gidə in kare, ningə un ndu'ne ki taa elta bulə de'gi ene: «Uri mbi'se maji oyi do ta lə'm in Juwipi'gi ki de'gi pəti ki isi Jerujalem'ti ne. Maji kadi gəri nya ki isi ra nya kin to. ¹⁵ De'gi madi dann'se'ti oyi kadi in yiwi kandi nju ə ra de'gi kam. Nan jagi! Ji ra ki sin non kadi nda'ti bay! ¹⁶ Nan ngosine nya ki ndəki njekeltakita Luwə'ti Juwəl elta'a ka ə ra nya kin:

¹⁷ "Nya'gi ki Luwə elta'a kadi a rai nya me ndo'gi'ti ki do'boy'ti kaa ə toi kin:

M'a m'ulə ki Ndil'm do de'gi'ti pəti.

Ngann'se'gi ki dingəm ki nje ki dene a təli njekelta ki ta Luwə'ti,

Basa'gi lə'se a oyi nya'gi me ndil'ti,

Bugə'gi lə'se, a oyi nya'gi ki to lo kiyəro'ti me ni'ti.

¹⁸ Oyo me ndo'gi'ti kin,

M'a m'ulə ki Ndil'm do ngann njekulə'gi'ti lə'm ki dingəm ki nje ki dene.

A in nje kelta ki ta'm'ti.

¹⁹ M'a m'ra nya'gi ki de asi ra el me doran'ti taa nu,

Ningə donangi'ti ne, m'a m'ra nyakoji'gi ki əti bol,

Adi in: mosi num, por num, sa ki su luy luy num to,

20 Kete bay ta kadi ndo ki bo ngayn, ki rosi ki piti læ Burəbe kin a re, Loki kada a tæl lo ki ndul, ningə nanyi a tæl mosi.

21 Ningə me ndo'ti kin, de'gi pəti ki bari to Burəbe a ingəi kajit'.

22 «In Isirayel'gi, uri mbi'se maji oyi ta ki m'a m'el'se. In gəri pəti kadi Jeju ki Najareti, dingəm kin ki Luwə o'c ki taga kadi n'ndig'ə, ə Luwə ra nya'gi ki de asi ra el ki nyakoji'gi ki əti bol ki takul'ə dann'se'ti ne. 23 Dingəm kin, uləi'ə ji'se'ti kigo kun ndu'ti ki Luwə un, num kigo kojitarat'i li'ə ki to kete. Ningə ingi adi de'gi ki gəri Luwə ki rota'ti el, toli'ə ki row bər ki bəri'ə do kagidəsi'ti. 24 Nan Luwə gangi kulə koy ro'a'ti ko ad'a ində taa lo koy'ti, tado koy aw ki togi kadi uwə ginn togi'ne'ti bə ninn'ti el. 25 Dabidi elta oji'n do'a ene:

“M'oo Burəbe ki dokagilo'gi pəti non'm'ti,

Tado in dojikol'm'ti kadi m'te m'osi el.

26 In tado kin ə ronel rosi me'm adi m'osi'n pa to.

Be ə, bə ninn'ti kaa, daro'm a orkon ki kindəmedoti,

27 In Burəbe, a tusi'm inyə'm ko koo el,

A inyə njekuləbər lə'i ki Ar njay ad'a ndum lo ki koo'ti el to.

28 In ə oji'm row kadi m'təl m'nji'n ki do'm taa,

Ningə a adi'm ronel me k'in nan'ti sə'm*.”

29 Piyər təl el bay ene: «Ngannkon'm'gi, adi m'el'se ta ki rota'ti: kaw'je Dabidi oy toki rota'ti adi duwi'ə. Dəbad'a to dann'je'ti ne biti bone. 30 In njekeltakita Luwə'ti, ə gər kadi Luwə un ndu'ne ad'a ki kiwrə kadi n'a n'adi de kare ki ginn kaw'ti li'ə a onbe tor'o'ti. 31 Dabidi gər nya ki a ra nya lo ti'ti, adi elta kin lo koy'ti læ Kirisiti ki in *De ki Luwə mbət'ə kin kete. In ta li'ə ə Dabidi ene Luwə a inyə lo ki koo'ti el, taa a inyə daro'a adi ndum bə ninn'ti el to. 32 Jeju ki m'nji m'el'ta li'ə kin, Luwə ad'a ində taa dann njekoy'gi'ti, j'in pəti ji gəri maji. 33 Go'ti ningə, Luwə un'ə aw si'ə dōran'ti adi isi dojikol'c'ti. Ningə ngosine Luwə ki Baw ad'a Ndil'ne toki un'ə ndu'ne. Ndil kin ə, Jeju buki do'je'ti, toki oyi ngosine ki kum'se ge, ki mbi'se ge kin. 34 Toki rota'ti, Dabidi aw dōran'ti el, nan el ene: “Burəbe el Burəbe lə'm ene: <Re isi dojikol'm'ti, 35 biti kadi m'təl njeban'gi lə'i nyakində nja'i'ti ginn tog'i'ti*.>” 36 In bə ə, ro Jeju inbə ki bəri'ə do kagidəsi'ti kin ə, Luwə ad'a in Burəbe num, Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə num to. In kin ə in nya ki maji kadi de'gi pəti ki Isirayel'ti gəri maji.»

Nje ki uni me'de adi Kirisiti dokete

37 Loki de'gi oyi ta kin ningə, me'de olo wuti wuti adi dəji Piyər ki ndəgi njekawkulə'gi eyina: «Ngannkon'je'gi, in ri ə kadi ji ra wa?» 38 Piyər təl el'de ene: «Inyəi gorow njiya'se ki majel ko, ningə kadi de ki ra dann'se'ti adi rai'ə batəm me to Jeju Kirisiti'ti, kadi majel'gi lə'se in ki k'inyə go ko. Ningə a ingəi Ndil Luwə. 39 Toki rota'ti, kunndu læ Luwə in tado lə'se num, tado læ ngann'se'gi num, tado de'gi ki sii sanyi num. Sow do de'gi pəti ki Burəbe Luwə lə'je a bər'de.» 40 Piyər el'de ta'gi ki rangi ngayn go'ti bay kadi man'n naji, ningə ulə dingəm me'de'ti ə el'de ene: «Gangi nan ki ginn de'gi ki majel ki bone kin, kadi Luwə aji'n'se.» 41 De'gi pəti ki taai ta læ Piyər, rai'de batəm. Ndo'a'ti kakin, de'gi asi dər mutə rei orei kadi njekunme'gi ki kete.

42 Ulə ngirə dokagilo'ə'ti kin, rei nəm nəm tado k'oo do nyando læ njekawkulə'gi num, lo ra madi nan'ti num, lo təti mapa'ti num, taa lo kelta'ti ki Luwə num to. 43 Njekawkulə'gi rai nya'gi ki de asi ra el ki nyakoji'gi ki əti bol ngayn adi de'gi pəti sii ki bol me'de'ti. 44 Nje kunme'gi indəi ro'de nan'ti kareba ə kaw'i nyakingə'gi lə'de dōnan'ti kareba to. 45 Ndogi se'de nyakingə'gi ki nya maji'gi lə'de ə lowəi nan nar'a kigo ge'ti lə de ki ra. 46 Ndo kare kare pəti, ki me ki kareba, ingəi nan Kəy'ti læ Luwə. Lowəi nan mapa me kəy'gi'ti lə'de, so'i nya'gi lə'de ki ronel num, ki me ki səl lom lom num to. 47 Osi pa'gi uləi toji do Luwə'ti, ningə de'gi pəti ndigi ta lə'de to. Ndo kare kare pəti, Burəbe adi kər de'gi ki aji'de, re do mad'a'ti par par.

3

Piyər adi lapiya de ki nja'a oy

1 Ndo kare Piyər ingi ki Jan isi awi Kəy'ti læ Luwə tado kelta ki Luwə do kadi'ti ki mutə ki losəl'c. 2 Dokagilo'ə'ti kin ə de'gi ai ki de ki nja'a oy lo koj'o'ti nu, indəi'ə ta Kəy'ti læ Luwə. De kakin, ndo kare kare pəti, a indəi'ə ta Kəy'ti læ Luwə ki bəri'ə nan: «Ta Kəy ki Ndolo». Indəi'ə kadi koy nya de'gi ki isi uri me nati Kəy'ti læ Luwə. 3 Loki oo Piyər ki Jan ki isi uri ki me Kəy'ti ningə, koy'de nya. 4 Piyər ki Jan uri kum'de ki do'a'ti,

† 2:21 2.21 Juwəl 3.1-5 ‡ 2:28 2.28 Pa'gi 16.8-11 § 2:30 2.30 Pa'gi 132.11; 2Samiyel 7.12-13 * 2:35 2.35 Pa'gi 110.1

ningə Piyər el'ə ene: «Gon'je ne!» ⁵ Nje nja koy gon'de, oji me'ne'ti kadi n'a ningə nya madi ji'de'ti. ⁶ Nan Piyər el'ə ene: «M'aw ki nar el num, ki or el num kadi m'ad'i. Nan nya ki m'aw'n ji'm'ti in togi Jeju Kirisiti. Be ə kadi me to Jeju Kirisiti ki Najaret'i, ində taa ə njiyə!» ⁷ Piyər uwə ji kol'ə, ə un'ə ki taa. Tanan'ti non par ə nja'a'gi ki gul nja'a'gi teli toi maji kare. ⁸ In bal ra taa ə ulə ngirə njiyə. Aw se'de nati Kəy'ti lə Luwə. Tur jagira ki ronel num ulə toji do Luwə'ti num to. ⁹ De'gi pəti oyi'ə lo njiyə'ti num, lo kulə toji do Luwə'ti num to. ¹⁰ De'gi gəri'ə maji kadi in nje mote ki kete in nje kisi ta Kəy'ti lə Luwə ki bari'ə nan: «Ta Kəy ki Ndolo», isi koy nya inbe ka am. Loki de'gi oyi nya ki te do'a'ti kin ningə, ndil'de anyi ur kaki adi bol ra'de ngayn.

Piyər elta bulə de'gi

¹¹ Nje nja koy kakin inyə go Piyər ki Jan el. Nya kin ra adi ndil de'gi pəti anyi ur kaki. Be ə, de'gi pəti anyinan ngodi kawinan ki do'de'ti do'de'ti takəy'ti ki bari'ə nan: «Tabiti lə Salomon». ¹² Loki Piyər oo nya kin ningə, el bulə de'gi ene: «Ngann Isirayel'gi, bann ə nya ki ra nya kin əti'se bol kədi be wa? Bann ə uri kum'se ki do'je'ti to nya ki in j'inbe ki togi'je, eke in ki takul kaw ki j'aw ki bol Luwə me'je'ti ə j'adi'n dingəm kam njiyə'n be wa? ¹³ Jagi, in Luwə lə *Abiraham, lə *Isaki, lə *Jakobi, Luwə lə kaw'je'gi in ə ulə toji do bər'ti lə'ne Jeju, ki ulə'i ə ji Pilati'ti, *Pilati un ndu'ne kadi n'ilə taa, nan ingi mbəti. ¹⁴ Oyo, ingi manji ta gər nje kar njay ki njera nya ki dana. Ningə dəji kadi ji ra maji sese ə j'ilə de ki nje tol de'gi taa tor'o'ti. ¹⁵ In be ə, adi toli in ki in nje kadi de'gi sii ki do'de'taa. Nan Luwə ad'a ində taa dann njekoy'gi'ti, j'in pəti ji gər maji. ¹⁶ In tado kun ki j'un me'je j'adi Jeju kin ə, togi ki to me to'a'ti, adi togi dingəm ki oyi'ə, taa gəri'ə kin, kadi ində ra'n taa. Oyo, kunne ki tog'ə to ki takul Jeju, adi dingəm kin lapiya ki rəta'ti, in nya ki ra nya takum'se'ti pəti adi oyi. ¹⁷ Ngə sine ngannkon'm'gi, m'gər maji ngayn kadi nya ki rai kin, in kigo gər'ə'ti el, ingi ki njekornon'se'gi pəti. ¹⁸ Nan, in ki row kin ə, Luwə tol'n ta nya ki iləmbər'ə kete ki takul njekeltakita'a'ti pəti ene: Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, ki n'un ndu'ne kadi n'a n'ulə, a ingə kon. ¹⁹ Ngə sine, inyə gərōw njiyə'se'gi ki majel kə, ə teli rei rə Luwə'ti kadi inyə'n go majel'gi lə'se kə. ²⁰ Ningə Burəbe a adi'se dəkagilo kərkon, a ulə ki in ki ində do'a nan'ti kete to Kirisiti, ki in De ki Luwə mbət'ə, adi in Jeju, adi'se. ²¹ Nan ngə sine kin, maji kadi Jeju isi doran'ti, biti kadi Luwə təl nya'gi pəti ki dənangi'ti ki sigi gogi, toki ilə'n mbər'ə me bal'gi'ti ki dər, ki takul de'gi ki njekeltakita'a'ti ki ari njay ki mayinu. ²² Be ə, *Moji ene: "Burəbe Luwə lə'se a adi njekeltakita'a'ti, ki to to m'in be, a in dann ngannkon'se'gi'ti, tado lə'se, a oyi do ta'gi pəti ki a el'se. ²³ De ki mbəti təl rə'ne go ta'ti ki njekeltakita Luwə'ti kin a el ningə, Luwə a tuj'ə kə dann de'gi'ti lə'ne ki koy*." ²⁴ De'gi ki njekeltakita Luwə'ti pəti, ulə ngirə do Samiyel'ti nu ki nje re go'ə'ti, elita do dəkagilo'ti ki ji isi me'ti bone kin kete. ²⁵ Ingi, ə in de'gi ki ta ki Luwə el ki ta de'gi ki njekeltakita'a'ti kin sow do'se, taa kunmində ki Luwə un adi kaw'je'gi loki un ndu'ne adi Abiraham kin sow do'se to. Luwə un mində'ne ene: "Ginn koji'gi ki dənangi'ti pəti a in ki njangi do ki takul ginn kaw lə'i'ti." ²⁶ In ki tado lə'se kete, ə Luwə te'n ki njekulə lə'ne, ulə adi'se kadi njangi do'se, ki takul ra ki ra adi nan njay inyə gərōw njiyə'gi lə'ne ki majel kə.»

4

Piyər ingi ki Jan rai non njegangita'gi'ti lə Juwipi'gi

¹ Loki Piyər ingi ki Jan isi elita bulə de'gi to kel ba bay ə, njekujənyamosi kadikare'gi ki madi num, kibo ki do Kəy'ti lə Luwə num ta ki de'gi madi ki mbunə kuti'ti lə *Sadusi'gi, tei ki rə'de'ti bus. ² Wongi ra njekornon Juwipi'gi ngayn tado oyi Piyər ingi ki Jan isi ndoi nya bulə de'gi, ningə eli'de eyina: «Toki Jeju ində'n taa lo koy'ti inbe kin ə, njekoy'gi kaa a indəi taa lo koy'ti to.» ³ Uwə'i de ilə'i de kəy dangay'ti ratata lo ti, tado losəl nga, adi lo kadi gangi ta do'de'ti goto. ⁴ Ningə mbunə nje'gi'ti ki oyi ta lə'de, ngayn'gi dann'de'ti uni me'de. Be ə, ra adi kərōw dingəm'gi re do mad'a'ti adi asi dər mi kare. ⁵ Lo ti do'ti ningə, njekornon Juwipi'gi num, ngatəgi'gi num ta njendo ndukun'gi num, kawinan me bebo'ti ki Jerujalem. ⁶ Lo kawnan'ti kin, Hann ki in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi in'ti non, taa Kayipi num, Jan num, Alegjandir ki ndəgi de'gi pəti ki me kəy'ti lə njekujənyamosi kadikare'ti kibo kakin num kaa in non to. ⁷ Adi rei ki Piyər ki Jan non'de'ti ki non Njekawnan'gi'ti, ə dəji'de ta eyina: «Ki togi ki in ra eke me to nan'ti ə rai nya kin wa?» ⁸ Ningə Piyər, Ndil Luwə rosi me'ə, adi el'de ene: «In njekornon'gi ki ngatəgi'gi, ⁹ dəji'je ta bone ojido nya ki maji ki ji ra ki de ki nja'a oy ki kuji nya ki ji ra ə ingə'n lapiya. ¹⁰ Maji kadi ingi pəti gəri ar njay taa de'gi pəti ki Isirayel'ti kaa, kadi gəri maji to: In me to Jeju Kirisiti ki Najaret'i'ti ə ji ra'n nya kin. In ki takul Jeju inbe ki bəri'ə do kagidəsi'ti

ø Luwø ad'a indø taa dann njekoy'gi'ti inbe kin ø, dingøm kin ra'n ta non'se'ti, ki lapiya nga kin. ¹¹ In mbal ki njera køy'gi mbøti'ø, nan in ø tøl mbal ki maj'a utø mad'a'gi pøti, in mbal ki nje kadi tøg'i køy'. ¹² Kaji in me to'a'ti ki kar'ne ba. To ki rangi ki Luwø adi de donangi'ti ne mbunø de'gi'ti kadi j'ingøi kaji goto.» ¹³ Ndoji njegangi ta'gi ki kibo læ Juwipi'gi ngayn loki oyi Piyør ingi ki Jan elita ki kanji bøl, tado gøri'de kadi in de'gi ki kare ki kanji nyando. Nan k'in ø gøri kadi in de'gi ki in nan'ti ki Jeju mayinu. ¹⁴ Nan loki oyi dingøm ki adi'ø lapiya kakin ra taa gødi'de'ti ningø gøri lo ta ki kadi eli'de el. ¹⁵ Be ø uni ndu'de adi Piyør ingi ki Jan, taa dingøm kakin num kadi tei taga, ningø manjinan ta mbunø'de'ti eyina: ¹⁶ «Ri ø j'a rai ki de'gi kam wa? Tado rai nyakoji ki øti bøl ki to ndalo'ti ar njay adi de'gi ki Jerujalem oyi poy'o. Lo kadi j'i manji goto. ¹⁷ Nan k'in ø kadi poyta kin aw ki kete kete mbunø de'gi'ti el nga. Adi j'uløi j'i'je kum'de'ti kadi kaw ki kete non kam, eli'de madi ta me to Jeju'ti el nga.» ¹⁸ Go ta'gi'ti kin, ai ki Piyør ingi ki Jan køy gøgi ø øgi'de ki tøg'i'de kadi elita eke ndoi nya me to Jeju'ti el nga. ¹⁹ Nan Piyør ingi ki Jan eli'de eyina: «Eli'je adi j'oo, ke in gorow'ø'ti, takum Luwø'ti, kadi j'i tøl ro'je go ta'ti læ'se yo ø j'inyø ta læ Luwø wa? ²⁰ Ki øjido'je, j'in j'asi manji ta do nya'ti ki j'oo ki kum'je num, ki mbi'je num kin el.» ²¹ Loki uløi j'i'de kum'de'ti ki nja joo bay ningø, inyøi'de adi ai. Toki røta'ti, ingøi nya madi rø'de'ti ki asi kuwø'n'de dangay'ti el, tado de'gi pøti piti Luwø tado nya ki ra nya kin. ²² Bal dingøm ki ingø lapiya ki takul nyakoji ki øti bøl kin, utø doso.

Nje kunme'gi elita ki Luwø

²³ Go k'inyø de'ti, Piyør ingi ki Jan ai ingøi madi'de'gi ki njekunme'gi, øri'de poy nya'gi pøti ki kibo'gi læ njekujenyamosi kadikare'gi ki ngatogi'gi eli'de. ²⁴ Loki madi'de'gi oyi ta læ'de ginn'ø gangi nga ningø, pøti ki me ki kare, elita ki Luwø eyina: «Burøbe, in ø ra dōran ki donangi, taa ra babo ki nya'gi pøti ki me'ti to†. ²⁵ In ø adi Ndil Luwø elta ki ta kaw'je Dabidi ki bør læ'i ene: Ginn bē'gi ki dangi dangi tonyi rø ki ndangi kare be. Taa kojitara'gi læ'de to rø'de'ti kare! ²⁶ Ngar'gi ki donangi'ti ne indøi do rø'de dana tado kaw ro, nje konbē'gi indøi rø'de nan'ti, øsi ta Kirisiti ki in De ki Luwø mbøt'ø to Ngar. ²⁷ Toki røta'ti, in me bēbo'ti kin ø, *Erodi ingi ki Ponsi Pilati, nan'ti ki ginn de'gi ki dangi dangi ki ngann Isirayel'gi indøi rø'de nan'ti øsi ta njekulø læ'i ki ar njay, ki in Jeju ki mbøt'ø to Kirisiti‡. ²⁸ Nya'gi læ'de ki rai kin, in tøl ø tølita kojitara'gi læ'i pøti ki øji kete, ki tøg'i, me ndigi'ti læ'i. ²⁹ Ngosine Burøbe, oo j'i'de ki isi uløi kum'je'ti kadi indøi'je bøl'ti kin! Adi bør'gi læ'i tøg'i kadi iløi mbør ta læ'i ki me ki tinyi kati. ³⁰ Ningø, kadi øji tøg'i me to njekulø'ti læ'i ki ar njay Jeju, kadi njemonyi'gi ingøi lapiya num, taa kadi nyakoji'gi ki nya'gi ki de asi ra el rai nya num to. ³¹ Loki tai kon ta kelta'ti ki Luwø ningø, donangi yøki yikiti yikiti ginn nja'de'ti, lo ki ki kawinan'ti. Ningø Ndil Luwø rosi me'de pøti adi iløi mbør ta læ Luwø ki rø ki tinyi kati.»

Nje kunme'gi indøi rø'de nan'ti

³² Nje kunme'gi pøti indøi rø'de nan'ti ki ngarme ki kare ki mërta ki kare. De kare ki indø gu'ne ki nyakingø læ'ne ki søw do'ne goto, nya'gi pøti in donan'ti kareba. ³³ Ki tøg'i ki øti bøl ngayn ø njekawkulø'gi manyinaji kin lo koy'ti læ Burøbe Jeju. Ningø, kare kare pøti, Luwø njangido'de njangi do ki øti bøl ngayn. ³⁴ Be ø de kare dann'de'ti ki nya to rø'a goto. Tado nje'gi ki awi ki lo ndøø'gi ki køy'gi, uni ndogi ø rei ki nar'a, ³⁵ adi njekawkulø'gi. Ningø njekawkulø'gi lowøi nar kakin dann'de'ti pøti, nan nan ingø kigo nya ge'gi'ti li'ø.

³⁶ De madi kare ki to'a nan Jisepi, ki in ginn koji'ti læ *Lebi, ki donangi Sipir'ti, ki njekawkulø'gi indøi to'a nan Barnabasi, kør me'ø nan: «De ki njekulø dingøm me de'gi'ti,» ³⁷ in kaa, aw ki lo ndøø, ø un lo ndøø læ'ne kakin ndogi, ø re ki nar'a adi njekawkulø'gi.

5

Ta ki ngom læ Ananiyasi in ki Sapira

¹ Dingøm madi kare ki to'a nan Ananiyasi in ki dene læ'ne Sapira, ndogi lo læ'de to. ² Ananiyasi ingi ki dene læ'ne Sapira indøi ndu'de nan'ti, iyøi nusi nar, ø awi ki ndøgø adi njekawkulø'gi. ³ Piyør el'ø ene: «Ananiyasi, ra bann ø inyø *Satan adi ur me'i'ti øti bøl be wa? Jr nusi nar lo ndøø læ'i ngøm, ø elta ki ngøm Ndil Luwø! ⁴ Ri ø øgi kadi ngøm nyakingø læ'i wa? A re ndogi'n ø binøm kaa, ri ø øgi kadi nar ki ingø kin, ra'n nya ki me'i ge wa? Nya ki mør me'i'ti kin in nya ki majel. In de'gi ø el'de ta ki ngøm el, nan in Luwø ø el'ø ta ki ngøm.» ⁵ Loki Ananiyasi oo ta kin par ø, øsi nanga, oy. De'gi

* 4:11 4.11 Pa'gi 118.22 † 4:24 4.24 Tekitaga 20.11; Pa'gi 146.6 ‡ 4:27 4.27 Luk 23.7-11; Ejay 61.1

pəti ki oyi poyta kin, bəl ra'de ngayn. ⁶ Basa'gi rei ragi ninn'ə, ə uni'ə, ai duwi'ə. ⁷ Asi ngirə kadi mutə go'ti, dene li'ə re ur kəy ki kanji kadi gər nya ki ra nya. ⁸ Piyər dəj'ə ene: «El'm ta adi m'oo, ke kər nar ki ndogi sese lo ndoo lə'se inbe ənn be?» Ə dene el'ə ene: «Oyo, kər nar ki j'ingə in be inbe.» ⁹ Lo kin'ti, Piyər el'ə ene: «Nga ra bann ə indəi ndu'se nan'ti kadi soki Ndil Burəbe wa?» Oo kah nja de'gi ki awi ki ngaw'i duwi'ə ə bər takəy'ti kin, in kaa a ai sə'i to. ¹⁰ Tanan'ti non par ə Sapira osi nja Piyər'ti nanga, oy. Loki basa'gi ki nje kaw duw ngaw'a uri kəy ningə, ingəi ninn'ə adi uni'ə awi si'ə duwi'ə kadi ngaw'a'ti. ¹¹ Nya ki ra nya kin, ra adi *Njekawnan'gi pəti, bəl ra'de ngayn, taa de'gi pəti ki oyi poyta kin kaa, bəl ra'de ngayn to.

Njekawkulə'gi rai nya'gi ki əti bəl bəl

¹² Njekawkulə'gi rai nya'gi ki əti bəl ki nya'gi ki de asi ra el ngayn dann de'gi'ti. Nje kunme'gi pəti, kawinan lo kareba, ginn tabiti'ti lə *Salomon, ta Kəy'ti lə Luwə. ¹³ De'gi ki rangi ki uni me'de adi Luwə el bəy bəli kadi rei ro'de'ti. Be kaa, piti njekunme'gi ngayn. ¹⁴ Dingəm'gi ki dene'gi ngayn ngayn uni me'de adi Burəbe, adi kor'de ore do njekunme'gi ki do'ti do'ti. ¹⁵ De'gi ai bitə oyi njemonyi'gi ki taga kadi row'ti, tiləi'de do tirə'gi'ti eke do kagi'ti ki oti'de, kadi re Piyər dər ningə, ndil'ə ur do in ki ra'ti wa kare dann'de'ti. ¹⁶ De'gi ngayn indəi be'gi'ti ki gidi bebo Jerujalem'ti, rei bur bur ki njemonyi'gi ki de'gi ki ndil'gi ki majel yəti do'de. Ningə pəti ingəi lapiya.

Uwəi njekawkulə'gi dangay'ti

¹⁷ Go nya'gi'ti kin, kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki de'gi ki go'ə'ti ki in me kuti'ti lə Sadusi'gi, jangi ra'de ngayn do njekawkulə'gi'ti. Adi uni ndu'de kadi n'a rai nya madi. ¹⁸ Be ə, uwəi njekawkulə'gi iləi'de kəy dangay'ti. ¹⁹ Nan dann lo'ti, malayka lə Burəbe re te takəy dangay, loki adi tei taga ningə, el'de ene: ²⁰ «Awi me Kəy'ti lə Luwə, iləi mbər ta ki nje kadi de təl isi ki do'ne taa kin adi de'gi pəti oyi!» ²¹ Njekawkulə'gi təl i ro'de go'ti, adi lo ti ki sin ba par ə, awi Kəy'ti lə Luwə, uləi ngirə kadi ndoi nya de'gi. Kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi'ti ki de'gi ki go'ə'ti, bəri ngatəgi'gi ki njegangi ta, ki ngatəgi'gi lə ngann Isirayel'gi pəti. Ningə uləi kəy dangay'ti kadi rei ki njekawkulə'gi to. ²² Nan loki njekulə'gi awi ningə, ngəi'de kəy dangay'ti el, adi təl i rei əri'de poy'o eyina: ²³ «J'ingə takəy dangay in ki kuti mbuki maji num, njengəm takəy'gi ka rai takəy'ti non num to, nan loki j'ur me kəy'ti ningə, j'ingə de madi el.» ²⁴ Loki kibo ki do njengəm ta Kəy'ti lə Luwə ingi ki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi oyi ta kin ningə, ndil'de anyi ur kaki, adi dəji nan ta do nya'ti ki a ra nya go nya'ti kin. ²⁵ Ningə de madi re el'de ene: «Dingəm'gi ki adi uwəi'de dangay'ti kakin, nyi rai Kəy'ti lə Luwə non, ra ndoi nya de'gi.» ²⁶ Kibo ki do Kəy'ti lə Luwə aw ki de'gi lə'ne uwə'n njekawkulə'gi re se'de, nan k'in ə ində togi do'de'ti el tado bəli kadi bulə de'gi ki kawinan do nyando'ti lə njekawkulə'gi a tiləi'de ki mbal təl i'de. ²⁷ Loki rei se'de ningə, awi se'de kəy gangita'ti kibo. Ə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi el'de ene: ²⁸ «J'əgi'se ki togi'je kadi ndoi nya bulə de'gi ki to dingəm kin. Ə in təl i ro'se go ta'ti lə'je el, asi donangi Jerujalem naki ki nyando lə'se, ningə gəi kadi mos'o in do'je'ti bəy.» ²⁹ Nan Piyər ingi ki ndəgi njekawkulə'gi eli'de eyina: «Təl ro go ta'ti lə Luwə in soti utə təl ro go ta'ti lə de'gi. ³⁰ Luwə lə kaw'je'gi adi Jeju ki təl i ro'de go ta'ti li'ə.» ³¹ In ə Luwə un'ə, ində ad'a isi taa, dojikəl'ne'ti to Ngar ki utə ngar'gi pəti taa to Njekaji de'gi to. Luwə ində kadi ki, tarow li'ə, Isirayel'gi inyəi gorow njiy'de'gi ki majel ko, adi n'inyə'n go majel'gi lə de ko to. ³² J'in nje manaji do nya'gi'ti ki rai nya kin, nan'ti ki Ndil Luwə ki Luwə adi nje'gi ki təl i ro'de go ta'ti li'ə.» ³³ Loki njegangi ta'gi oyi ta kin ningə, wongə ra'de ngayn do njekawkulə'gi'ti, adi ndigi təl i'de. ³⁴ Nan in ki kare ki mbunə'de'ti ki to'a nan Gamaliyəl osi nangi ində taa. In Parisi ki njendo de'gi ndukon, in de ki de'gi pəti gei ta li'ə ngayn. Loki ində taa dann'de'ti ningə, dəji kadi adi njekawkulə'gi ujei ro'de dow kare jo. ³⁵ Ningə to, el'de ene: «Isirayel'gi, indəi manji nya ki gei kadi rai ki de'gi kam maji taa. ³⁶ Dəkagilo ngayn el ne bəy ə, de madi ki to'a nan Teda toji ro'ne kadi n'in de ki tuwəl. Ər de'gi asi bu so go'ne'ti. Nan de'gi rei təl i'ə adi de'gi ki go'ə'ti kakin sananyinan. De oo ta li'ə el bone. ³⁷ Go'ə'ti ningə, Judasi ki Galile'ti, de dəkagilo ndangito de'gi me makitu'ti, buki de'gi ngayn go'ne'ti ra'n wong. Nan inbe kaa de'gi təl i'ə to, adi de'gi ki go'ə'ti sananyinan to. ³⁸ Ngəosine, ta lə'm ə to kin: Ononyi'se kadi rai nya madi ki de'gi kam, inyəi'de adi awi lo lə'de. Nya ki kadi in gəri ə to kin, re kojitarə'gi lə'de ki kulə ra'de'gi in ro de'gi'ti ə, ginn nya'gi kin a gangi to yan ndəgə'gi be to. ³⁹ Nan re nya'gi kin in ro Luwə'ti ə, lo kadi ingi a əgi'de do goto. Ononyi'se kadi ai ro do Luwə.»

Lo kin'ti, njegangi ta'gi ndigi go'ə'ti. ⁴⁰ Be ə, təl i bəri njekawkulə'gi kəy gogi, ə, adi tindəi'de, ə əgi'de ki togi kadi elita me to Jeju, ningə inyəi'de adi awi. ⁴¹ Njekawkulə'gi tei lo gangi ta'ti ki ronel tado k'oo ki Luwə oo'de adi asi gaki kadi ingəi kon tado lə Jeju.

42 Ningø ki ndo kare kare pøti, me Køy'ti læ Luwø eke me køy'gi'ti madi, njekawkulø'gi nanyi ki lo ndo nya de'gi'ti num, ki lo kilømbør Poyta'ti ki maji, toki Jeju in Kirisiti ki in De ki Luwø mbøt'ø.

6

Kindø nje k'oo go nyamaji'gi læ njekawnan'gi

¹ Døkagilo'ø'ti kin, kør njendo'gi in ki do mad'a'ti ki kete kete. Be ø Juwipi'gi ki nje kelta Gireki ßarita do Juwipi'gi'ti ki nje kelta Ebirø. Nje kel ta Gireki ßarita tado njengawkoj'gi læ'de ingøi nyakuso ki de'gi isi lowøi ki ndo kare kare pøti kin, to ndøgø'gi el. ² Be ø, njekawkulø'gi ki do'gi gidø in joo kawi njendo'gi ki nan'ti, eli'de eyina: «A in nya ki go'ti el kadi j'injø ta kelta læ Luwø, ø ji tøl ji nanyi ta nya lowø'ti. ³ Tado in kin ø, ngannkon'gi, maji kadi mbøti de'gi siri dann'se'ti, ki de'gi manyinaji læ'de maji num, Ndil Luwø rosi me'de num, taa ai ki kumkædi num to, kadi j'uløi kulø kin ji'de'ti. ⁴ Be kadi j'uni'n ro'je j'indø ta dangi tado kelta ki Luwø ki ndo nya de'gi.» ⁵ Ta kaji'gi kin nøl njendo'gi pøti. Be ø, mbøti njendo'gi in de ki rosi ki kunne num, ki Ndil Luwø num to. Ta mbøti Pilipi num, Pirokør num, Nikanør num, Timon num, Parmenasi num, taa Nikola ki in de ki Antiyosi'ti, ki tøl Juwipi num to. ⁶ Rei se'de oji'de njekawkulø'gi, adi elita ki Luwø tado læ'de num, indøi ji'de do'de'ti, njangido'de num to. ⁷ Ta læ Luwø aw ki kete par par. Kør njendo'gi in do mad'a'ti ngajn me bebo'ti ki Jerujalem. Taa njekujønyamosi kadikare'gi inbe ngajn kaa uni me'de adi Jeju to.

Awi ki Etiyenn lo gangi ta'ti

⁸ Etiyenn in de ki rosi ki memaji num, ki togi læ Luwø num, taa ra nya'gi ki dum ra ki nyakoji'gi ki øti ßol ßol dann de'gi'ti num to. ⁹ Ningø de'gi madi uløi ngirø kadi manjinan ta'ti ki Etiyenn. De'gi kin in nje ki me køykawnan'ti læ Juwipi'gi. In nje'gi ki ßari ro'de: «De'gi ki taa k'injø taa.» Adi in Juwipi'gi ki in Sirenn'ti num, Alegijandiri'ti num, ki nje ki in Silisi'ti num taa ki donangi Aji'ti num to, ¹⁰ nan togi ta kel'de osi go yan Etiyenn'ti el, tado Etiyenn elta ki kumkædi ki Ndil Luwø ad'a. ¹¹ Lo kin'ti, awi ndogi de'gi ki nar ki ji'de'ti kadi eli eyina: «J'inbe j'oo ki mbi'je kadi Etiyenn elta ki mal do ndukun'ti læ Moji num, do Luwø num to.» ¹² Be ø, suløi bulø de'gi num, ngatogi'gi num, taa njendo ndukun'gi num adi rei uwøi Etiyenn do ji'ø'ti, awi si'ø lo gangi ta'ti kibo. ¹³ Indøi nje mannaji'gi ki ngom adi tøti ta do'a'ti, eli eyina: «Dingøm kam ta kon ta kelta ki mal do Køy'ti læ Luwø ki in lo ki ar njay kin el num, taa do ndukun'ti læ Moji el num to.» ¹⁴ Toki røta'ti, j'inbe j'oo ndu'ø ki el'n kadi Jeju ki Najaret'i'ti a tuji køy kin, ø a yøti nya kagi ße'gi ki Moji adi'je. ¹⁵ De'gi pøti ki sii lo gangi ta'ti kibo, turi kum'de pøti ki do Etiyenn'ti, ningø oyi kadi takum'ø to to yan malayka be.

7

Etiyenn elta non njegangita'gi'ti

¹ *Kibo læ njekujønyamosi kadikare'gi døji ta Etiyenn ene: «Ta'gi ki de'gi eli do'i'ti kin, in ki røta'ti inbe wa?» ² Etiyenn ilø'ti ene: «In baw'm'gi ki ngannkon'm'gi, uri mbi'se oyi do ta ki m'a m'el'se kam maji. Me ndo'gi'ti ki kete, Luwø ki nje piti oji ro'ne adi kaw'je Abiraham, døkagilo'ti ki si'n me ße'ti ki Mejopotami'ti ßay, kete ßay ta kadi aw uwø lo kisi donangi Aram'ti, ³ Luwø el'ø ene: "Indø taa injø ße læ'i ki nje kaji'gi ø aw me ße'ti ki m'a m'oji'." ⁴ In be ø, Abiraham injøn me ße ki Kalde ø re uwø lo kisi Aram'ti. Ningø go koy baw'a'ti, Luwø ad'a indø re me ße'ti ki isi'ti ngosine kin†. ⁵ Nya nduwø ki Luwø adi Abiraham me ße'ti kin goto. Ngonn nusi lo ki ndikiri be kaa ad'a el. Nan un ndu'ne ad'a kadi n'a n'ad'a ße kam ba pøti. Taa n'a n'adi ngann kaw'a'gi tor'o'ti to. Døkagilo'ti ki Luwø isi elta Abiraham kin, Abiraham oji ngonn el ßay‡. ⁶ Ta ki Luwø el'ø ø to kin: "Ngannkawi'gi a sii to mbah'gi donangi'ti ki rangi num, de'gi a rai'de ßør'ti num, taa de'gi a adi'de kon asi ßal ßu so num to." ⁷ Go ta'gi'ti kin Luwø el ene: "Ginn de'gi ki rai'de ßør'ti kin, m'inbe m'a m'gangi ta do'de'ti. Go'ti ningø, a tei me ße mbah'ti ki ra'de ßør'ti kin kø, ø a tæli rei me ße'ti ki indøi'ti ø awi ßør'ti kin kadi rei gosi m'in§." ⁸ Ningø Luwø ad'a nya kunmind'i ki in kujø møti. Be ø, loki Abiraham oji Isaki ningø ndo jijoo go'ti, par ø ujø møt'ø. Isaki ra be to tado ngonn'ø Jakobi. Jakobi kaa ra be to tado ngann'a'gi ki in ginn Isirayel'gi ki do'gi gidø in joo*.

⁹ «Ningø ni ki me ngann'gi'ti læ Jakobi ra adi ndogi ngonnkon'de Jisepi adi awi si'ø to ßør me ße'ti ki Ejipiti'ti. Nan Luwø in si'ø nan'ti†. ¹⁰ Be ø, ør'ø me kon'gi'ti pøti.

* 7:3 7.3 Lotum 12.1 † 7:4 7.4 Lotum 11.32, 12.5 ‡ 7:5 7.5 Lotum 12.7, 13.15, 17.8 § 7:7 7.7 Tekitaga 3.12

* 7:8 7.8 Lotum 17.10-14, 21.4 † 7:9 7.9 Lotum 37.11, 28, 39.2, 21

Ningə memaji lə Luwə ki in si'ə, ad'a kumkədi takum Parawon'ti ki in ngar ki Ejipiti'ti. Adi Parawon un'ə ində to nje konbe donangi ki Ejipiti'ti, do me kəy'ti lə'ne pəti təʒ. 11 Dəkagilo'ə'ti kin ə, bo ki bo osi donangi Ejipiti'ti ba pəti, taa donangi Kana'ti to. In dəkagilo kumtondoo ki əti bol ngayn. Lo kadi baw'je'gi ingəi nya ndikiri so'i goto[§]. 12 Loki Jakobi oo kadi nyakuso to me be'ti ki Ejipiti'ti ningə, ulə ngann'ne'gi ki in kaw'je'gi adi awi ki dəkete. 13 Loki təl ulə'de ki nja joo ningə, Jisepi ra adi ngannkon'a'gi gəri'ə. Lo kin'ti, Parawon kaa, gər'n ginn koji lə Jisepi tə*. 14 Go'ti ningə, Jisepi ulə go baw'ne Jakobi'ti ad'a re ki ginn koji li'ə ba pəti, asi de'gi dəsiri gidə in mi'. 15 Jakobi aw Ejipiti'ti ningə oy ki kete non. Kaw'je'gi kaa oyi non num təʒ. 16 Təli ki singə'de rei donangi Kana'ti, me bebo'ti ki tə'a nan Sisem. Duwi'de be ninn'ti ki Abiraham ndogi ki nar ji ngann lə Hamər me be'ti ki Sisem[§].

17 «Dəkagilo təl kon kunndu ki Luwə un adi Abiraham in ndəkba. Ningə kor ngann Isirayel'gi banyi ki do mad'a'ti do mad'a'ti donangi Ejipiti'ti, 18 biti dəkagilo'ti ki ngar ki rangi ki gər Jisepi el on'n be donangi Ejipiti'ti*. 19 Ngar kakin uwə de'gi lə'je ra'n kulə ki aldo maji num, adi'de kon num, ta indəi təgi do'de'ti adi inyəi ngann'de'gi ki kasi ko, biti kadi oyi†. 20 Dəkagilo'ti kin ə, oji Moji ki memaji lə Luwə in do'a'ti adi ot'i'ə me kəy'ti lə baw'a asi nanyi mutəʒ. 21 Ningə loki dum do'de adi iləi'ə ko, ngonn lə Parawon ki dene te do'a'ti, ə un'ə ot'o to ngonn'ne inbe be[§]. 22 Be ə Moji ingə'n nyando ki ojidə kumkədi pəti ki donangi Ejipiti'ti. Adi aw ki təgi me ta kel'ne'ti num, me kulə ra'ne'ti num to.

23 «Loki bal'a in dəsə ningə, mərta re do'a'ti kadi n'aw n'oo ngannkon'ne'gi ki in ngann Isirayel'gi. 24 Dəkagilo'ti ki in'n ki ngannkon'ne'gi ə, oo de kare ki Ejipiti isi tində ki kare dann'de'ti. Be ə, re rə do ngonnkon'ne'ti adi ində de ki Ejipiti'ti kakin təl'ə. 25 Moji mər kadi ngannkon'a'gi a gəri toki Luwə ə ulə'n'ə kadi n'ta do'de. Nan ngannkon'a'gi gəri el. 26 Ndo ki go'ti, oo ngannkon'nan'gi joo ki in Isirayel'gi ra rə'i nan. Re ra dann'de'ti kadi ulə'de noji nan'ti. El'de ene: "In ngannkon'gi tə, ə bann ə ra tindəi nan be wa?" 27 Ningə in ki nje tində ngonnkon'ne kakin əs'ə ngərəngi, ə el'ə ene: "Nan ə indəi do'je'ti to kibo lə'je, eke njegangi ta dann'je'ti wa?" 28 In ge təl'm toki tagine təl'n de ki Ejipiti'ti kakin be bay wa?" 29 Loki Moji oo do ta kin ningə, bol ra'a, adi aw uwə lo kisi to mbah donangi Madiyan'ti. Donangi Madiyan'ti ə Moji ta dene oji'n ngann'gi joo*.

30 «Bal dəsə go'ti ningə, malayka te bus rə'a'ti dilələ'ti, ndəkba ki do mbal Sinay, dann ndonn por'ti me ngan'ti ki isi on por. 31 Loki Moji oo nya kin ningə, ndil'ə anyi ur kaki. Moji ge kadi n'oo nya kin maji adi əti re ndəkba si'ə. Low'ə'ti non ə oo'n do ndu Burəbe ene: 32 "M'in Luwə lə kaw'i'gi, Luwə lə Abiraham, Luwə lə Isaki, Luwə lə Jakobi." Moji bol dadi par par adi lo kadi un kum'ne ki taa goto. 33 Ə Burəbe el'ə ene: "Or sa nja'i'ti tado lo ki ra'ti kam in lo ki ar njay. 34 M'oo kumtondoo lə de'gi lə'm me be'ti ki Ejipiti'ti. M'oo do tumə ki sii tuməi um um, ə m'ur nanga m're kadi m'taa'de m'ilə'de taa. Ningə ki ngəsi ne kin re adi m'uləi Ejipiti gogi†."

35 «Oyi maji! In Moji ki ngannkon'a'gi əsi'ə ngərəngi, ə eli'ə eyina: "Nan indəi do'je'ti to kibo lə'je eke njegangi ta dann'je'ti wa", inbe kin ə, Luwə ulə to ngar num, taa nje taa'de ilə'de taa num, ki takul təgi lə malayka ki te si'ə bus me ngan'ti, kin num to. 36 In ə te se'de ki takul nyara'gi ki de asi ra el num, ki takul nyakoji'gi num, me be'ti ki Ejipiti'ti. Taa dəkagilo ki isi indəi babo kasi gangi num ta dəkagilo'ti ki rai bal dəsə dilələ'ti kin num təʒ. 37 Taa in darə Moji ki kare inbe kin bay ə, el ngann Isirayel'gi ene: "Luwə a te ki njekeltakita'ne'ti kare dann'se'ti inbe'gi, ki a to to m'in be[§]." 38 Loki ngann Isirayel'gi kawinan dilələ'ti kaa, in Moji inbe kin ə taa ta ta malayka'ti do mbal Sinay'ti, el kaw'je'gi. In ə taa ta kaji kin rə Luwə'ti, kadi adi'je*. 39 Nan kaw'je'gi mbeti kadi təli rə'de go ta'gi'ti li'ə. Ningə ki bo utə, əsi'ə ngərəngi. Me'de in do təl kaw donangi Ejipiti'ti gogi. 40 Dəkagilo'ti ki Moji nanyi do mbal Sinay'ti bay, rei rə Aron'ti eli'ə eyina: "In ra kagi yo'gi ki kadi əri non'je, tado ji gər nya ki ra Moji ki nje te se'je me be'ti ki Ejipiti'ti kin el." 41 Be ə me ndə'gi'ti kin, rai ngonn yo madi ki to to ngonn baw mangi be, ə iləi kadikare adi'ə. Ningə rai rənel ngayn əsikurə nya ki inbe'gi rai ki

‡ 7:10 7.10 Lotum 41.39-41 § 7:11 7.11 Lotum 41.54-57 * 7:13 7.13 Lotum 45.1-4, 16 † 7:14 7.14 Lotum 45.9-10, 17-18 ‡ 7:15 7.15 Lotum 46.1-7 § 7:16 7.16 Lotum 23.3-16; Jowuue 24.32 * 7:18 7.18 Tekitaga 1.7-8 † 7:19 7.19 Tekitaga 1.10-11, 22 ‡ 7:20 7.20 Tekitaga 2.2 § 7:21 7.21 Tekitaga 2.3, 5, 10 * 7:29 7.29 23-29; Tekitaga 2.11-15, 21-22, 18.3-4 † 7:34 7.34 30-34; Tekitaga 3.1-10 ‡ 7:36 7.36 35-36; Tekitaga 2.14, 7.3, 14.21 § 7:37 7.37 Ndukun ki nja joo 18.15-18 * 7:38 7.38 Tekitaga 19.1-20.17; Ndukun ki nja joo 5.1-33

ji'de kin†. 42 Nan Luwə təl gidi'ne adi'de, inyə'de kə adi sii ta ra yo'ti, ki kəsikurə nya'gi ki doran'ti to nanyi'gi ki kadi'gi ki mee'gi to kagi yo'gi lə'de, toki ndangi me makitu'ti læ njekeltakita Luwə'ti: "In de'gi ki Isirayel, bal doso ki rai dilələ'ti kin ke da'gi ki töl'i'de ki ndəgi kadikare'gi adi, in m'in ə adi m'in wa? 43 Jagi, oti kəy yo læ kagi yo lə'se Moloki yo, ki mee kagi yo lə'se Repan, yo'gi ki inbe'gi rai'de ki ji'se kadi ɔsi məkəsi'se non'de'ti. Tado in nya ra'se'gi kin ə, m'a m'adi njeban'gi lə'se a uwəi'se, awi sese sanyi to mbah'gi gidi Babilon'ti bay‡." 44 «Me dilələ'ti, kaw'je'gi rai *kəyku kingə nan ki Luwə. Moji ra kəyku kakin toki Luwə un'n ndu'ne ad'a. In ra kigo kəji'ti ki ɔj'ɔ ad'a oo. 45 Ingəi kəyku kakin uni ginn kəji'gi lə'de ki rangi, ki in kaw'je'gi ki rei go'de'ti. Kəyku kin in ji'de'ti, loki Jojuwe ɔrnən'de adi rei tai dənangi læ ginn de'gi ki dangi dangi ki Luwə tuwə'de non'de'ti. Kəyku kakin, to biti dəkagilo'ti læ Dabidi§. 46 Memaji læ Luwə ɔsi Dabidi adi dəji tarow kadi n'ra Kəy n'adi Luwə læ Jakobi*. 47 Nan in Salomon yo ə ra kəy adi Luwə†.

48 «Nan Luwə ki in nje kisi də nya'gi'ti pəti, a isi me kəy'ti ki de ra ki ji'ne el. Toki njekeltakita'a'ti ene: 49 «Doran in kumbər ngar lə'm, ningə dənangi in nyakində nja'm.» Burəbe el bay ene: "Kəy ki bann ə, a rai adi m'in wa? Lo ki ra a in lo luwə rə lə'm wa? 50 Kə in m'in el ə, nan to bay ə, ra nya'gi kin pəti wa??" 51 «In de'gi ki nje tanrə'gi, tei me'se el num, boyi mbi'se num də ta'ti læ Luwə to de'gi ki nje gəg Luwə el be. Toi to baw'se'gi inbe be. Nya kin ə ra adi, sii ta rə ki Ndil Luwə'ti, ki dəkagilo'gi pəti. 52 *Njekeltakita Luwə'ti ki ra ə baw'se'gi adi ə kon el wa? Ingi ə töl'i njekiləmbər kete, ki ɔjido re læ in ki kareba, ki in ki dana. Ningə ngosine, loki Kirisiti re, ingi uni də'a, ə töl'i ə to. 53 Oyo, ingəi ndukun læ Luwə ki takul malayka'gi, nan lo kadi töl'i rə'se go'ti goto.»

Tiləi Etiyenn ki mbal töl'i ə

54 Loka njegangi ta'gi kibo læ Juwipi'gi oyi də ta ki Etiyenn el ningə, wongi ra'de ngayn adi ngori ngangi'de mur mur də'a'ti. 55 Nan Etiyenn ki rosi ki Ndil Luwə, un kum'ne ta ki doran'ti ningə oo piti læ Luwə num, taa oo Jeju ki ra taa dəkajol Luwə'ti num to. 56 El ene: «Oyi, m'oo dərən til, ningə m'oo Ngonn De ra taa dəkajol Luwə'ti.» 57 Loka oyi də ta kin ningə, uri kəl ki ndu'de ki bo ə uti mbi'de də ta'ti li'ə, ə buki nan də'a'ti. 58 Ndər'i ə ai si'ə taga gidi bebo'ti, tiləi'ə ki gəji mbal töl'i ə. De'gi kakin inyəi ku'gi lə'de rə ngonn ki basa'ti ki tə'a nan Sol. 59 Dəkagilo'ti ki isi tiləi'ə ki gəji mbal, Etiyenn elta ki Luwə ene: «Burəbe Jeju, taa ndil'm ki rə'i'ti.» 60 Go'ti ningə ɔsi məkəsi'ne nanga, ə elta ki ndu'ne kibo ene: «Inyə go majel kin ko adi'de!» Go ta'gi'ti kin, ningə Etiyenn oy.

8

Kindəkumndoo ki ra Njekawnan'gi

1 Sol in mbunə de'gi'ti ki ndiği kadi töl'i Etiyenn. Me ndə'a'ti kin kindəkumndoo kibo ngayn te də Njekawnan'gi'ti ki Jerujalem. Adi njekunme'gi pəti sananyinan kigo lo'gi. Awi ki Jude'gi'ti ki Samari'gi'ti. Njekawkulə'gi inbe par ə nanyinan Jerujalem'ti. 2 De'gi ki nje bol Luwə duwi Etiyenn, nonyi'ə ki kuwəndoo ki ngayn. 3 Nan Sol, ɔr Njekawnan'gi njan. Aw ki takəy takəy uwə dingəm'gi ki dene'gi buki'de dangay'ti. 4 Nje ki sananyinan kakin awi ki lo lo iləi mbər Poyta ki maji.

Pilipi me be'ti ki Samari

5 In be ə, Pilipi ki aw me bebo'ti ki *Samari, ilə de'gi mbər Poyta ki maji læ Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə. 6 Bulə de'gi ba pəti, loki oyi ta'gi ki Pilipi el ge ki nyakəji'gi ki ra adi oyi ki kum'de ningə, uri mbi'de ki də ta'ti li'ə. 7 Tado ndil'gi ki majel te me njemonyi'gi'ti ngayn ki non ki boi ta'de'ti. Taa, de'gi ki rə'de oy ki nje mote'gi ngayn ingəi lapiya to. 8 Rənel ki bo ngayn to me bebo'ti kin. 9 Kete taa kadi Pilipi re, dingəm madi ki tə'a nan Simon isi me bebo'ti kin non. In njera mboli, adi ɔr ndil de'gi ki me be'ti ki Samari ngayn. Nga ra rə'ne kadi n'in de madi ki əti bol ngayn. 10 Adi de'gi pəti: in də ngann'gi'ti ki du, biti ki də de'gi'ti ki təgi'ti, hangal'de in ki də'a'ti. Eli eyina dingəm kam aw ki təgi læ Luwə ki in təgi ki əti bol ngayn. 11 Hangal de'gi in ki də'a'ti, tado in mayinu ə isi ɔr ndil'de ki mboli ki ra lə'ne. 12 Nan loki de'gi uni me'de Pilipi ki ilə'de mbər Poyta ki maji ki ɔjido Konbe læ Luwə num, ki Jeju Kirisiti num to ningə, dingəm'gi ki dene'gi adi Pilipi ra'de batəm. 13 Simon inbe ki də'ne kaa un me'ne to. Loka

† 7:41 7.41 39-41; Kəɔr Isirayel'gi 14.3; Tekitaga 32.1-6 ‡ 7:43 7.43 42-43; Amosi 5.25-27 § 7:45 7.45 44-45; Tekitaga 25.9, 40; Jojuwe 3.14-17 * 7:46 7.46 2 Samiyel 7.1-16; 1Poyta'gi 17.1-14 † 7:47 7.47 1 Ngar'gi 6.1-38; 2Poyta'gi 3.1-17 ‡ 7:50 7.50 49-50; Ejay 66.1-2

Pilipi ra'a batəm ningə, inyə go Pilipi el. Loki oo nyakəji'gi ki nya'gi ki əti bol ngayn kakin ningə, inbe təl re ət'ə bol ngayn bay.

Piyər ingi ki Jan me be'ti ki Samari

¹⁴ Loki njekawkulə'gi ki sii Jerujalem'ti oyi kadi de'gi ki Samari'ti taai ta læ Luwə ningə, uləi Piyər ingi ki Jan rə'de'ti. ¹⁵ Loki rei tei Samari'ti ningə, elita ki Luwə kadi njekunme'gi ingəi Ndil Luwə. ¹⁶ Tado Ndil re do de madi'ti kare dann'de'ti el bay. In batəm par ə rai'de me to Burəbe Jeju'ti. ¹⁷ In be ə, Piyər ingi ki Jan indəi j'i'de do'de'ti kadi ingəi Ndil Luwə. ¹⁸ Loki Simon oo kadi in ki gorow læ ji ki kində do'ti læ njekawkulə'gi ə Ndil Luwə re'n do nje kunme'gi'ti ningə, adi Piyər ingi ki Jan nar, ¹⁹ ə el'de ene: «M'in kaa adi'm'in təgi kin to kadi to de ki m'a m'ində j'i'm do'a'ti ə, ingə Ndil Luwə to.» ²⁰ Ə Piyər el'ə ene: «Kadi nar lə'i kin tuji nan'ti ki darə'i. Tado ində me'i'ti kadi a ndogi kadikare læ Luwə ki nar. ²¹ Nya ki bar to'i, eke nya ki səw do'i goto me nya'ti ki ji ra'n kam, tado me'i in dana non Luwə'ti el. ²² Maji kadi tər ndu'i do majel'ti lə'i, ə elta ki Burəbe adi re to bann ə, inyə go kojitarə'gi ki me'i'ti kin ko. ²³ Tado m'oo kadi me'i ati kangə, taa nya ki gorow'ə'ti el dolo dolo to.» ²⁴ Nga a, Simon el Piyər ingi ki Jan ene: «Kadi inbe'gi elita ki Burəbe tado lə'm, kadi nya madi kare me nya'gi'ti ki elita'a kin te do'm'ti el.» ²⁵ Loki Piyər ingi ki Jan manyinajə, ə ndoi ta læ Burəbe to ningə, tələi ki Jerujalem'ti gogi. Iləi mbər Poyta ki maji me ngann be'gi'ti ki Samari ngayn ki gorow gorow.

Ta læ Pilipi ingi ki kuji dingəm ki in de ki boi ki Etiyopi'ti

²⁶ Ndo kare malayka læ Burəbe el Pilipi ene: «Ində taa aw ki holo be, do row'ti ki in Jerujalem aw ki Gaja'ti, ki in row ki diləlo'ti kin.» ²⁷ Pilipi ində taa kalangə aw ningə, ingə dingəm kare ki donangə Etiyopi, ki in ki boi, ki njengəm nya maji'gi læ ngar ki dene ki Etiyopi'ti, ki to'a nan Kandasə. Dingəm kin aw Jerujalem'ti osi do'ne nanga non Luwə'ti ə isi təl ki be gogi. ²⁸ Isi me pusi'ti lə'ne, isi tudə makitu læ njekeltakita Luwə'ti Ejay. ²⁹ Lo kin'ti, Ndil Luwə el Pilipi ene: «Oti aw ndəkba ki rə pusi'ti kin.» ³⁰ Pilipi anyi ngodi aw ningə, oo ndu dingəm ki Etiyopi'ti kakin isi tudə makitu læ njekeltakita Luwə'ti Ejay. Pilipi dəj'ə ene: «In gər me ta ki isi tudə kin maji inbe wa?» ³¹ Dingəm kakin el'ə ene: «Re nje kər me'ə kadi'm goto ə m'a m'gər me'ə bann wa?» Ningə dəji Pilipi ad'a ala taa go'ə'ti, isi gəd'ə'ti me pusi'ti. ³² Ta ki isi tudə ə to kin: «Ori'ə to bati ki de isi aw si'ə kadi təl'ə be;

To ngonn bati ki ra ta'ne mbo non nje kujə bin'ne'ti be.

In be ə, te'n ta'ne el.

³³ Uləi rəsol do'a'ti, gangi ta li'ə ki gorow ki dana el.

Nan a ər ginn kəji li'ə wa?

Tado indəi ngangi ndo kisikidətaa li'ə*»

³⁴ Ningə, kuji dingəm un ta el Pilipi ene: «M'dəj'i kadi el'm adi m'oo, nan ə njekeltakita Luwə'ti isi elta li'ə be wa? Si elta ki do rə'ne'ti inbe eke isi elta do de madi'ti ki rangi wa?» ³⁵ Lo kin'ti nga a, Pilipi ingə row adi un ta ta'ne'ti, ningə ki row læ makitu læ njekeltakita Luwə'ti Ejay kin, ilə'n mbər Poyta ki maji læ Jeju. ³⁶ Loki njiyəi isi awi ningə, tei ta mann'ti, ə kuji dingəm kakin el ene: «Mann ə ra'm, nga ri ə ogi kadi m'ra batəm wa?» ³⁷ [Pilipi el'ə ene: «Re un me'i adi Luwə toki rəta'ti ə, nya ki ogi ra batəm goto.» Kuji dingəm ene: «M'un me'm toki Jeju Kirisiti in Ngonn Luwə.»] ³⁸ Lo kin'ti, adi pusi ra lokati, ningə ingi ki Pilipi joo pəti, uri me mann'ti adi Pilipi ra'a batəm. ³⁹ Loki tei me mann'ti ki taga ningə, Ndil Burəbe un Pilipi aw si'ə adi kuji dingəm oo'ə el. Nan in ulə row lə'ne ki rənel aw. ⁴⁰ Pilipi aw te me be'ti ki Ajoti, iləmbər Poyta ki maji me bebo'gi'ti pəti ki te'ti, biti te'n Sejarə'ti.

9

Sol un me'ne adi Burəbe Jeju

(KNK 22.6-16, 26.12-18)

¹ Dəkagilo'ə'ti kin, mərta ki do kadi kon njendo'gi'ti læ Burəbe ki do təl de'ti to do Sol'ti bay. Be ə, aw rə kibo'ti læ njekujənyamosi kadikare'gi, ² dəj'ə makitu kadi n'aw'n kəykawnan'gi'ti læ Juwipi'gi ki me be'ti ki Damasi, kadi re n'ingə dingəm'gi ki dene'gi ki nje ndolo go nyando ki sigi kin ə n'uwə'de n're se'de Jerujalem'ti.

³ Loki Pol in do row'ti, ində do be ki Damasi ndəkba ningə, kunji madi te bus, in ki dərən'ti, unji gugi do'a. ⁴ Te osi nanga ningə, oo do ndu ta madi el'ə ene: «Sol, Sol, tado ri ə isi adi'm kon be wa?» ⁵ Sol dəj'ə ene: «In nan Burəbe?» Ningə, Burəbe el'ə ene: «In m'in Jeju ki isi adi'm kon.» ⁶ Ində taa aw me bebo'ti ə, a eli'nu nya ki kadi a ra. ⁷ Nje

* 8:33 8.33 32-33; Ejay 53.7-8

ki isi ai ki Pol tæli raa lokati. Bol tøl'de adi lo kadi elita goto. Oyi dō ndu ta, nan oyi de madi el. ⁸ Sol ində taa, te kum'ne maji, nan oo lo el, adi mad'a'gi uwəi j'i'ə, ndōri'ə to ndor, ə awi si'ə Damasi. ⁹ Si low'ə'ti non ndō mutə ki kanji kadi oo lo. So nya el num, anyi mann el num tō. ¹⁰ Ningə njendo læ Jeju kare isi Damasi'ti non, tō'a nan Ananiyasi. Burəbe bar'a me nya koo me ndil'ti ene: «Ananiyasi», ningə Ananiyasi ndigi ene: «M'in ne Burəbe.» ¹¹ Burəbe tæl un taa el'ə ene: «Aw un row ki bari'ə row ki kol'ti, ə dəji me kəy'ti læ Judasi, de ki tō'a nan Sol ki Tarsi'ti, isi non isi elta ki Luwə. ¹² Oo de madi ki tō'a nan Ananiyasi me nya koo me ndil'ti, ur kəy go'ə'ti ningə, ində j'i'ne dō'a'ti kad'a oo lo gogi.» ¹³ Ə Ananiyasi el ene: «Burəbe, m'oo ta læ de kin ta de'gi'ti ngayn, ojido kon'gi pəti ki adi de'gi lə'i ki me bə'ti ki Jerujalem. ¹⁴ Ningə, ki ne kin, re ki tōgi ki ingə rō kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi, kadi uwə de'gi ki isi eli sə'i ta, dōo'de.» ¹⁵ Nan Burəbe el'ə ene: «Aw, tado dingəm kin in nyara kulə ki m'mbət'ə kadi elta lə'm non ginn de'gi'ti ki donangi'ti, ki non ngar'gi'ti, ki non Isirayel'gi'ti. ¹⁶ M'inbe m'a m'oj'ō kon'gi pəti ki a te dō'a'ti tado lə'm.» ¹⁷ Ananiyasi aw, ur kəy ində j'i'ne dō'a'ti, ningə el'ə ene: «Ngonnkon'm Sol, in Burəbe ə ulə'm, in Jeju ka ki te ingəi dō row'ti ki isi re'n kakin ə ulə'm kadi m'ad'i oo lo. Ningə kadi Ndil Luwə rosi tō.» ¹⁸ Tanan'ti non, nya'gi ki toi to ngoy kanji'gi be tei kum Sol'ti tosi, adi tæl oo lo gogi, ningə ində taa adi rai'ə batəm. ¹⁹ Go'ti, so nya ə, tæl ingə tōgi'ne gogi. Sol tæl isi ki njendo'gi læ Jeju ki me bə'ti ki Damasi ndō'gi jō bay.

Sol ndo ta læ Luwə Damasi'ti

²⁰ Tanan'ti non, Sol aw iləmbər me kəykawnan'gi'ti læ Juwipi'gi ene: «Jeju in Ngonn læ Luwə.» ²¹ De'gi pəti ki oyi dō ta kin ta Sol'ti, ndōji'de ngayn adi eli eyina: «In kam el ə in nje kadi kon de'gi ki Jerujalem'ti ki nje bari tō kin wa? Re ra un girə kadi uwə'de, dōo'de aw se'de rō kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi el biti wa?» ²² Nan Sol uwə rō'ne ngan adi kum'ə in kete me kunme'ti li'ə. Juwipi'gi ki Damasi'ti gəri lo ta ki kadi eli'ə el, loki tōji'de kadi Jeju in Kirisiti De ki Luwə mbət'ə.

²³ Nga ndō'gi go'ti ngayn el ə, Juwipi'gi ojinan ta kadi n'toli'ə ²⁴ Nan ta koji lə'de te mbi Sol'ti. Ngəmi tarow kada ge kondə n'toli'ə. ²⁵ Be ə, me kondə'ti madi, njendo'gi læ Sol, uni'ə me kara'ti, tuyi'ə adi osi gidi ndogi bər'ti.

Sol me bə'ti ki Jerujalem

²⁶ Go'ti, Sol aw te me bə'ti ki Jerujalem ə, sangi kadi n'ində rō'ne nan'ti ki njendo'gi, nan pəti boli'ə, tado de ki un me'ne ad'a kadi in njendo ki rōta'ti goto. ²⁷ Be ə, Barnabasi un'ə me j'i'ne'ti, aw si'ə rō njekawkulə'gi'ti, or'de go kingə ki Jeju ingə Sol dō row'ti, ki k'oo ki oo Jeju el'ə ta, ki ta ki el ki taga wangi Damasi'ti me tō Jeju'ti. ²⁸ Dokagilo'ə'ti gangi low'ə'ti non, Sol aw se'de ge, tæl se'de ge nan'ti me bə'ti ki Jerujalem. Elta ki kunme me tō Burəbe'ti. ²⁹ Elta ki Juwipi'gi ki nje kelta Gireki, manjinan se'de ta'ti. Nan sangi row kadi n'toli'ə. ³⁰ Loki ngannkon'gi oyi ta'a ningə, ori'ə awi si'ə Sejarə'ti. Ningə adi'ə aw me bə'ti ki Tarsi.

³¹ Njekawnan'gi pəti ki donangi Jude'ti, ki donangi Galile'ti, ki donangi Samari'ti, sii ki lapiya. Ingəi tōgi, njiyoi me bol Burəbe'ti, taa kər'de in ki dō mad'a'ti dō mad'a'ti ki takul tōgi læ Ndil Luwə tō.

Piyər aji Ene

³² Toki Piyər a njiyən ki lo'gi pəti oo'n de'gi læ Luwə, ndō kare aw te rō nje'gi'ti ki me bə'ti ki Lida. ³³ Lo kin'ti, ingə dingəm kare ki tō'a nan Ene, ki to dō tirə monyi'ti ra bal jijoo. Tado rō'a oy. ³⁴ Piyər el'ə ene: «Ene, Jeju Kirisiti adi lapiya, ində taa, kaw nya toi.» Ningə Ene ində taa tanan'ti non. ³⁵ De'gi pəti ki me bə'ti ki Lida ki Saron oyi'ə, ə uni me'de adi Burəbe.

Piyər ndəl Dorkasi lo koy'ti

³⁶ Dene madi in dann njendo'gi'ti ki me bebə'ti ki Jope non, tō'a nan Tabita. Tō kin ki ta Gireki nan Dorkasi. In dene ki nje ra kulə'gi ki maji maji ngayn, taa in njera ki njendo'gi ki nya ki me j'i'ne'ti tō. ³⁷ Monyi ra'a dokagilo'ə'ti kin adi oy. Loki ndogi'ə mann ningə, ai iləi'ə me kəy'ti ki kare taa. ³⁸ Be ki Lida in ndəkba ki Jope. Be ə, loki njendo'gi oyi kadi Piyər in me bə'ti ki Lida non ningə, uləi dingəm'gi joo rō'a'ti kadi re kalangi ingə'de. ³⁹ Piyər ində taa aw se'de. Loki re te rō'de'ti ningə, ori'ə awi si'ə me kəy'ti ki taa. Njengawkoj'gi pəti iləi nan gugi dō'a ki non, ningə tōji ku'gi ki dangi dangi ki koji tanan'ti ki Dorkasi oji dokagilo'ti ki si'n se'de ki dō'ne taa bay. ⁴⁰ Piyər adi de'gi pəti tei taga, ə osi məkəsi'ne nanga elta ki Luwə, ningə yəti rō'ne ki rō ninn'ti el ene: «Tabita ində taa.» Loki te kum'ne oo Piyər ningə, ndu rō'ne, ində isi taa. ⁴¹ Piyər ulə j'i'ne un'ə'n'ə ki taa, ə, bar de'gi læ Luwə ki njengawkoj'gi, oji'de Tabita ki dō'a taa.

⁴² Poy nya kin sanan ki dɔnangi ki Jope ba pəti, adi de'gi ngayn uni me'de adi Burəbe.

⁴³ Piyər ra ndo asi tati me bə'ti ki Jope, me kəy'ti læ nje kər gidi ngirə ki to'a nan Simon.

10

Korney ki in de ki Rəm'ti oo nya me ndil

¹ Dingəm madi isi me bə'ti ki Sejare non, to'a nan Korney. In ki boi do kuti njero'gi'ti ki bu kare, ki bari'ə «kuti ki Itali'ti.» ² In de ki njera nya kigo ndu Luwə'ti, taa, nan'ti ki de'gi pəti ki me kəy'ti li'ə, in nje kosi məkəsi'de nanga non Luwə'ti to. Nga ra maji ki njendoo'gi ngayn, taa elta ki Luwə taa taa to. ³ Ndo kare, ki kadi ki mutə ki losol'ɔ, oo malayka læ Luwə me nya koo me ndil'ti ur me kəy'ti li'ə, ningə bar'a ene: «Korney.» ⁴ Korney ur ki kum'ne do'a'ti ki bəl, ningə el'ə ene: «In ri ə Burəbe?» Nga a Malayka el'ə ene: «Kelta ki Luwə læ'i ki maji ki isi ra ki njendoo'gi kin te ro Luwə'ti, ə Luwə ra maji oji'n do'i. ⁵ Ningə ki ngosine kin, ulə dingəm'gi me bə'ti ki Jope adi bari Simon ki bari'ə nan Piyər ad'a re. ⁶ Isi me kəy'ti læ Simon ki nje kər gidi ngirə ki kəy li'ə in kadi bati. ⁷ Løki malayka ki el'ə ta kin oti ningə, Korney ulə ngann nje kulə'gi læ'ne joo ki nje ro læ'ne kare ki nje bəl Luwə mbunə nje ki in nan'ti si'ə ki dɔkagilo'gi pəti adi'de rei. ⁸ Rei adi ɔr'de go nya'gi pəti ki ra nya adi'de oyi ningə, ulə'de adi ai Jope'ti.»

Piyər oo nya me ndil'ti me bə'ti ki Jope

⁹ Lo ti go'ti, løki in do row'ti isi awi, indəi do bəbo ndəkba ningə, Piyər ala do kəy'ti ki taa ki kadi ki dann bə'ti tado kelta ki Luwə. ¹⁰ Bo ra'a adi ge kusɔ nya. Ningə løki isi rai nyakusɔ kadi sɔ ə, oo nya me ndil'ti. ¹¹ Oo dɔran ra tagira, ningə oo nya madi ki to to ta ku ki tati ki de uwə silə'gi ki sɔ be ə in ki taa isi re ki nanga. ¹² Me nya'ti kin non, da'gi ki dangi dangi in səm'ti: da'gi ki nja'de in sɔ ge ki nje kagi nanga ge ki yəl'gi. ¹³ Ningə, ndu ta madi te el'ə ene: «Piyər, ində taa tɔl sɔ.» ¹⁴ Nan Piyər ene: «Jagi Burəbe, m'in m'njo nya ki majel ɔd'ɔ, eke nya ki to njen nja kare el'ə.» ¹⁵ Ndu ta təl re el Piyər kel ki nja joo bay ene: «Nya ki Luwə təl'ə ki kanj njay'ti, kadi in oo'ə to in nya ki to njen el.» ¹⁶ Nya kin ra nya be nja mutə, ningə tanan'ti non təli ndori'ə ki dɔran'ti gogi. ¹⁷ Piyər gər me nya ki oo me ndil'ti kin el, adi isi dəji ro'ne ta do'ti, ningə nyi dingəm'gi ki Korney ulə'de ki ra sangi kəy læ Simon rei rai ta kəy'ti. ¹⁸ Ningə dəji ta ki ndu'de ki boi eyina: «In me kəy kin ə Simon ki bari'ə nan Piyər isi səm'ti wa?» ¹⁹ Piyər isi mərta do nya'ti ki oo me ndil'ti kin ba bay ningə, Ndil Luwə el'ə ene: «Oo dingəm'gi mutə ra sangi nu. ²⁰ Ində taa, ur nanga, ə aw se'de ki kanji kadi me'i tɔsi, tado in m'in ə m'ulə'de.» ²¹ Piyər aw se'de in dangəm'gi'ti kakin el'de ene: «In m'in ə m'in de ki isi sangi'ə, eke in ri ə isi sangi m'in to wa?» ²² Eli'ə eyina: «In Korney ki in ki boi do kuti njero'gi'ti ki bu, ki in de ki dana, taa in nje bəl Luwə to kin ə ulə'je. In de ki Juwipi'gi pəti elita li'ə maji. Malayka ki ar njay re te ki do ta ro'a'ti el'ə kadi ulə go'i'ti kadi re me kəy'ti li'ə kadi oo do ta ki ta'i'ti.» ²³ Piyər aw se'de ra'de mbah, adi'de lo toi'ti. Løki lo ti go'ti ningə, ində taa aw se'de. Ngannkon'gi madi ki me bə'ti ki Jope dani'ə. ²⁴ Lo ti ki rangi ningə tēi Sejare'ti. Korney bar noji'ne'gi ki madi'ne'gi isi nginən'de kete. ²⁵ Løki Piyər ur me kəy'ti ningə, Korney ində taa tɔl kum'ə, ə osi nanga nja'a'ti, ulə do'ne nanga. ²⁶ Nan Piyər el'ə ene: «Ində taa, tado m'in ka m'in de to.» Ningə osi koy'ə un'n'ə ki taa. ²⁷ Wali nan taa uri ki kəy ningə, Piyər oo bulə de'gi ngayn kawinan sii. ²⁸ Lo kin'ti Piyər el'de ene: «Ingi, in gəri maji toki ndukun læ'je ogi kadi de ki in Juwipi ində ro'ne nan'ti ki de ki in Juwipi el, eke kadi ur me kəy'ti li'ə. Nan Luwə el'm kadi m'oo de madi to nya ki majel, eke nya ki to njen el. ²⁹ Tado kin ə, m'mbəti'n bar læ'se el, m're ki kanji kelta madi ki rangi. Ningə toki bari'm'in, m'dəji'se m'oo ke in ri ə uləi go'm'ti wa?» ³⁰ Korney ene: «Asi ndo sɔ bone, ki do kadi ki toki mad'a in bəe kin be, adi in kadi ki mutə ki losol'ɔ, ə m'nji m'el'ta ki Luwə me kəy'ti læ'm, ningə dingəm madi ki ulə ku ki nda bal bal te ra non'm'ti, el'm ene: ³¹ «Korney, Luwə oo do ta ki isi el si'ə, taa ojidə maji'ti ki isi ra ki njendoo'gi kin to. ³² Ə kadi ulə de madi Jope'ti, bar Simon ki bari'ə nan Piyər adi re. Si me kəy'ti læ Simon ki nje ra kulə ngirə, ki isi kadi ba'ti ndəkba.» ³³ Bə ə, tanan'ti non par, m'ulə de ro'i'ti, ə nyi ra maji adi in re to kin. Ningə ki ngosine kin, j'in pəti j'isi non Luwə'ti ne kadi j'oo do ta'gi pəti ki Burəbe ində ta'i'ti kadi el'je.»

Piyər elta læ Luwə me kəy'ti læ Korney

³⁴ Lo kin'ti, Piyər un ta ta'ne'ti el ene: «To ki rɔta'ti, m'gər kadi kər kum'de dana goto ro Luwə'ti. ³⁵ De ki ra ra, dann ginn de'gi'ti ki dangi dangi, in nje bəl ndil'ə, ki njera nya ki dana ə, uwə ki ro'ne'ti. ³⁶ Ulə ki ta læ'ne ki ro ngann Isirayel'gi'ti, ilə'n'de mbər Poyta ki maji ki ojidə lapiya ki takul Jeju Kirisiti ki in Burəbe læ de'gi pəti. ³⁷ Toki in gari, in nya ki ulə ngirə'ne Galile'ti, go batəm'ti ki Jan iləmbər'ə ə ra nya dɔnangi Jude'ti ba

pəti. ³⁸ In gəri kadi Luwə adi Jeju ki Najareti'ti Ndil Luwə ki tōgi kin maji. Jeju aw ki lo lo, ra maji ki de'gi, taa aji de'gi pəti ki sii ginn tōgi'ti læ Su tō. Tado Luwə in si'ə nan'ti. ³⁹ J'in nje manna'gi do nya'gi'ti pəti ki ra donangi'ti læ Juwipi'gi ki Jerujalem'ti. Bəri'ə do kagidəsi'ti, tōli'ə. ⁴⁰ Nan Luwə ad'a ində taa lo koy'ti ndo ki nja mutə læ ndo koy'ə. Ad'a tarow adi toji rō'ne taga, ⁴¹ ki rō de'gi pəti el, nan ki rō nje manna'gi'ti ki Luwə mbəti'ə kete. Adi in j'in ki j'usoi si'ə ge, j'anyi si'ə ge go te'ə dann nje'koy'gi'ti†. ⁴² Jeju un ndu'ne adi'je kadi j'ilə mbər ki rō ginn de'gi'ti, ə kadi ji toji toki in n'in anyi Luwə ində'ne to njegangi ta do nje kisikido'de ta'a'ti ki nje'koy'gi. ⁴³ De'gi ki njekeltakita Luwə'ti pəti manyina'gi do'a'ti eli eyina: "De ki ra ki un me'ne ad'a ə, Luwə a inyə go majel'gi li'ə kə me to'a'ti‡." ⁴⁴ Loki Piyər isi el ta'gi kin ba bay ningə, Ndil Luwə ur ki do de'gi'ti ki isi oyi do ta li'ə. ⁴⁵ Nya kin əti bəl nje kunme'de kadi Luwə ki in Juwipi'gi ki dani Piyər, loki oyi kadi Luwə buki Ndil'ne do ginn de'gi'ti ki in Juwipi'gi el tō. ⁴⁶ Tado oyi ndu'de isi elita ki ta be'gi ki dangi dangi uləi toji do Luwə'ti. ⁴⁷ Ningə Piyər el ene: «Toki ingəi Ndil Luwə to j'in be to kin, nya ki ogi'de do ra batəm goto.» ⁴⁸ Be ə Piyər un ndu'ne adi rai'de batəm me to Jeju Kirisiti'ti, ə go'ti, dəji Piyər kadi isi se'de nan'ti ndo'gi nden bay taa kadi to təl.

11

Jerujalem'ti, Piyər oji nya'gi ki rai nya

¹ Njekawkulə'gi ki ngannkon'gi ki sii Jude'ti oyi kadi de'gi ki in Juwipi'gi el ka oyi ta læ Luwə tō. ² Loki Piyər aw Jerujalem'ti, njekunme'de kadi Luwə, ki in nje kujə mōti'de'gi gaki'ə ngayn, ³ eyina: «Aw rō de'gi'ti ki ujəi mōti'de el, aw so se'de nya!» ⁴ Lo kin'ti, Piyər ilə rō'ne or'de go nya'gi ki rai nya ki go'ə go'ə adi'de oyi.

⁵ Piyər el ene: «M'in me bebo'ti ki Jope, ningə loki m'nji m'el'ta ki Luwə, m'oo nya me ndil'ti. In nya madi ki to to ta ku ki tati ki de uwə silə'gi ki so be ə in dōran'ti, risi biti re non'm'ti. ⁶ M'ur kum ki do ta ku'ti kakin m'nji m'gon, ningə m'oo da'gi ki nja'de in so, ki nje kəgi nanga, ki da'gi ki mu'ti ki yəl'gi ki nje nal kadi dōran'ti. ⁷ Ningə m'oo ndu ta madi el'm ene: "Piyər, ində taa, təl ə so." ⁸ Ə m'el m'ene: "Jagi Burəbe, nya ki to njen o'di ta'm nja kare el." ⁹ Nja joo, ndu ta təl te dōran'ti bay ene: "Nya ki Luwə təl'ə ki kar njay'ti ə, kadi oo'ə to nya ki to njen el." ¹⁰ Nya kin ra nya be asi nja mutə, ningə təl i tuyi'ə dōran'ti. ¹¹ Ningə tanan'ti non, dingəm'gi mutə ki uləi'de me be'ti ki Sejarə'ti, ki rō'm'ti rei rai takəy'ti ki m'nji'ti. ¹² Ndil Luwə el'm kadi m'aw se'de um m'mbəti el. In be ə ngannkon'm'gi ki mehen kam dani'm'in, ə j'uri'n me kəy'ti læ Kōrney. ¹³ Kōrney oji'je gorow ki n'oo'n malayka ki te ki rō'ne'ti, me kəy'ti lə'ne, el ene: "Ulə de madi me be'ti ki Jope kadi el Simon ki bəri'ə Piyər kadi re. ¹⁴ A eli nya'gi ki a rai sə'i kadi ingə'n kaji nan'ti ki nje ki me kəy'ti lə'i." ¹⁵ Loki m'a m'el'ta ba bay ningə, Ndil Luwə risi re do'de'ti toki ndəki re'n do'je'ti lo kulə ngirə'ti kakin be. ¹⁶ Nya ra adi me'm olo do ta'ti læ Burəbe ki ene: "Jan ra batəm me mann'ti, nan ingi, a rai se batəm me Ndil Luwə'ti*." ¹⁷ Eke, toki Luwə adi'n'de kadikare ki kare inbe toki adi'n'je, j'in ki j'uni me'je j'adi Burəbe Jeju Kirisiti kin, kadi m'in m'tanrə Luwə wa?» ¹⁸ Loki oyi do ta kin ningə, hangal'de osi nanga adi uləi toji do Luwə'ti eyina: «Ginn de'gi ki donangi'ti kaa Luwə adi'de kaji ki gorow k'inyə go majel ko.»

Kində ginn Njekawnan'gi me be'ti ki Antiyosi

¹⁹ Kindəkumndoo ki te do Etiyenn'ti ra adi njendo'gi sananyinan†, ai biti tei me be'ti ki Penesi, ki Sipir, ki Antiyosi. Loki ai, elita læ Luwə Juwipi'gi par um de ki rangi el. ²⁰ De'gi madi'gi dann'de'ti non, ki in njekunme'gi ki in ginn koji'ti ki Sipir, ki Sirenn ki awi Antiyosi'ti, eli Poyta ki maji læ Burəbe Jeju ginn de'gi ki in Juwipi'gi el ki bəri'de Gireki'gi tō. ²¹ Tōgi Burəbe in se'de nan'ti adi de'gi ngayn təl i ki rō Burəbe'ti uni me'de adi'ə. ²² Poy nya'gi ki ra nya kin te rō Njekawnan'gi'ti ki sii Jerujalem, adi uləi Barnabasi adi'ə aw Antiyosi'ti. ²³ Loki aw te rō'de'ti, ə oo memaji læ Luwə ki ra kulə ningə, rō'a nəl'ə ngayn adi uləi dingəm me'de'ti pəti kadi rai do nja'de me kində rō nan'ti ki Burəbe. ²⁴ Barnabasi in de ki dana, Ndil Luwə ros'ə, taa aw ki kunme tō, adi bulə de'gi ngayn rei ki rō Burəbe'ti. ²⁵ Barnabasi aw me be'ti ki Tarsi kadi n'sangi Sol. ²⁶ Loki ingə ningə, aw si'ə Antiyosi'ti, rai bəl kare səm'ti. Kawinan ki Njekawnan'gi, ndoi ta læ Luwə bulə de'gi ngayn. In me be'ti ki Antiyosi'ti ə nyi de'gi uləi ngirə bar njendo'gi de'gi læ Kirisiti'ti. ²⁷ Dəkagilo'ə'ti non, de'gi ki njekeltakita Luwə'ti in Jerujalem'ti ai biti ki Antiyosi'ti. ²⁸ In ki kare dann'de'ti, to'a nan Agabusi†, ində taa ningə elta ki takul Ndil Luwə toki bo ki bo ngayn a on donangi'ti ki ta'a ba. Ningə nya kakin ra nya dəkagilo'ti læ nje konbe

† 10:41 10:41 Luk 24:30, 42 ‡ 10:43 10:43 Ejay 53:5-6; Jeremi 31:34 * 11:16 11:16 1.5 † 11:19 11:19 8.1-4
‡ 11:28 11:28 21.10

kibo ki bari'ə nan Kilodi to. ²⁹ *Njendo'gi uni ndu'de kadi n'uləi ki nya ki ji'de'ti, nan nan kigo tög'ö'ti kadi n'osi ginn ngannkon'de'gi ki sii Jude'ti. ³⁰ Adi nya maji'gi læ'de kakin Barnabasi in ki Sol adi awi adi ngatögi'gi.

12

Kindəkumndoo ki ra Njekawnan'gi ki Jerujalem

¹ Dökagilo'ə'ti inbe kin ə ngar Erodi ulə ngirə kadi kon Njekawnan'gi ki nan'gi. ² Töl Jaki ki ngonkon Jan ki kiyəro. ³ Nan Loki oo kadi nəl Juwipi'gi ngayn, ningə təl adi uwəi Piyər bay. In dökagilo ra nanyi mapa ki hum öd'ö el*. ⁴ Loki uwə ilə dangay'ti ningə, adi nje rō'gi so so nja so ngəmi'ə. Nga ra be kadi to n'te si'ə taga non bulə de'gi'ti go pəti Paki'ti. ⁵ Piyər to dangay'ti, nan Njekawnan'gi inyəi ta kelta ki Luwə el tado li'ə.

⁶ Me kondö'a'ti ki kadi re lo ti ə, Erodi te si'ə non bulə de'gi'ti kakin ningə, Piyər to bi mbunə njero'gi, doi'ə ki kulə gindi joo. Ningə njengəm lo'gi, rai ta kəy'ti, ra ngəmi takəy dangay to. ⁷ Lo kin'ti, malayka læ Burəbe kare te pati, adi kunjə taa lo me kəy dangay'ti, lo ki Piyər to'ti. Malayka ində Piyər kad'a'ti ndəl'n'ə ene: «Ində taa kalangi!» Ningə kulə gindi'gi ki ji'ə'ti tei tosi. ⁸ Malayka el'ə ene: «Döcö ndar ki bəd'i'ti, ə tulə sa nja'i'ti.» Ningə Piyər ra toki el'n'ə. Malayka el'ə bay ene: «Ulə ku lə'i rō'i'ti ə un go'm.» ⁹ Piyər te go'ə'ti, nan gar toki in malayka ə re te si'ə toki rōta'ti, el. Oo toki in nya ki oo me ndil'ti. ¹⁰ Loki indəi njengəm lo ki dökete, ki ki nja joo dəri ningə, rei tei ta tarow gindi'ti ki aw ki bebo'ti, tarow inbe te dərō'ne par non'de'ti, adi tei taga awi do row'ti. Loki tei do row'ti ningə, tanan'ti non, malayka inyə ə aw. ¹¹ Loki hangal'a re rō'a'ti ningə el ene: «M'oo toki rōta'ti kadi in Burəbe ə ulə malayka lə'ne adi re te sə'm ji Erodi'ti, ki ta nya'gi'ti ki majel pəti ki bulə Juwipi'gi oji kadi rai sə'm.» ¹² Loki oji ta be ningə, ilə dō'ne aw be lə Mari ki kon Jan ki bari'ə nan Marki. De'gi ngayn wawin me kəy'ti non isi elita ki Luwə. ¹³ Loki ində takəy ningə, ngonn njekulə ki dene ki to'a nan Rodi öti re kadi n'oo. ¹⁴ Gər ndu Piyər adi tarow kaa te el bai par ə, rō'a nəl'ə ngayn adi təl ki ngodi aw el'de ene Piyər ra takəy'ti non. ¹⁵ Eli'ə eyina: «In nje woy.» Nan ra do ndu'ne'ti toki in ta ki rōta'ti. Nga a təli eli eyina: «In malayka li'ə.» ¹⁶ Low'ə'ti kin, Piyər ra ta kində takəy'ti par par. Ə loki rei tei takəy ningə, in Piyər inbe, adi gəri lo ta ki kadi eli el. ¹⁷ El'de ta ki ji'ne kadi elita el, ningə ör'de go te ki Burəbe te sə'ne dangay'ti adi gəri. Go'ti, el'de ene: «Awi eli Jaki ki ndəgi ngannkon'je'gi adi oyi.» Ningə te aw lo ki rangi'ti.

¹⁸ Loki lo ti ningə, dō njero'gi isi dana el. Dəji nan ke ri dana ə Piyər təl wa? ¹⁹ Ngar Erodi sang'a ngayn nan ingə el. Go'ti, dəji ta njero'gi, ə un ndu'ne kadi töl'i'de kō. Piyər inyə dōnangi Jude ə in aw Sejare'ti, aw isi səm'ti nu.

Koy læ ngar Erodi

²⁰ Erodi aw ki ta ki de'gi ki Tir'ti, ki Sidon. Ə de'gi ki Tir ki Sidon indəi ndu'de nan'ti rei ingəi'ə. Loki ndogi me Bilasitusi ki nje k'oo go ta læ ngar Erodi taai ningə, dəji kadi lapiya to dann'de'ti. Kadi lapiya to tado nya maji'gi ki dōnangi'ti læ'de ngirə in me be'ti læ ngar Erodi. ²¹ Loki te me ndö'ti ki oji ningə, Erodi ulə ku konbe lə'ne rō'ne'ti, isi dō kumbər ngar'ti lə'ne, el bulə de'gi ta kongi kongi. ²² Bulə de'gi uləi toji dō'a'ti eyina: «In ndu luwə madi um in ndu de el.» ²³ Low'ə'ti non malayka læ Burəbe ində öj'ö tado adi kōsikurə Luwə el. Go'ti kode'gi indəi'ə nyəngi nyəngi adi oy. ²⁴ Nan ta læ Luwə taa lo aw ki kete kete, adi kor njendo'gi re ki dō mad'a'ti. ²⁵ Loki Barnabasi in ki Sol töl konn kulə læ'de ki awi kadi rai ningə, inyəi bebo ki Jerujalem ə awi. Uni Jan ki bari'ə Marki nan'ti se'de ə təli awi me be'ti ki Antiyosi gogi.

13

Njekawnan'gi indəi Barnabasi in ki Sol ta dangi tado kulə læ Burəbe

¹ De'gi ki njekeltakita Luwə'ti ki njendo de'gi nya læ Luwə sii dann Njekawnan'gi'ti ki Antiyosi'ti non. Adi in: Barnabasi ki Simeyon ki bari'ə Nijer, ki Lisiyusi ki be li'ə in Sirenn'ti, ki Manaye ki ot'i'de nan'ti ki Erodi ki isi dō dōnangi'ti ki Galile*, ki Sol to. ² Ndo kare be ösi məkəsi'de nanga non Luwə'ti ə elita si'ə ki kōgi rō nyakusö to. Ningə Ndil Luwə el'de ene: «Kadi öri Barnabasi ingi ki Sol indəi'de ta dangi tado kulə ki m'bari'de kadi rai.» ³ Nga a, loki ögi rō'de nyakusö ə elita ki Luwə ningə, indəi ji'de dō'de'ti ə inyəi'de adi awi, ⁴ toki Ndil Luwə el'n'de. In be ə, Barnabasi in ki Sol awi me be'ti ki Seləsi. Ningə rai non gangi awi Sipir'ti. ⁵ Loki tei Salaminn'ti, elita læ Luwə me kəykawnan'gi'ti læ Juwipi'gi. Jan in kadi'de'ti to njera se'de to. ⁶ Loki indəi dō dor'gi

* 12:3 12.3 Tekitagä 12.1-27 * 13:1 13.1 Erodi Antipasi; Luk 3.1

ki be'ti ki Sipir'ti gangi ningə, ai tei me be'ti ki Paposi. Low'ət'i non, ingəi Juwipi kare be ki to'a nan Bar-Jeju ki in njera mboli, ki ɓar rə'ne njekeltakita Luwə'ti. ⁷ Isi nan'ti ki de ki boi ki to'a nan Serjijusi Polusi ki in nje nyagər. Serjijusi Polusi ə Barnabasi in ki Sol ɔji'de adi gəri toki n'aw ki ɓo k'o'oo ta læ Luwə ta'de'ti. ⁸ Nan Elimasi ki kər ginn to'a nan nje mboli tan'de rə. Ge kadi de ki boi kin un me'ne adi Kirisiti el. ⁹ Be ə, Sol ki ɓari'ə Pol, Ndil Luwə ros'ə adi un kum'ne ki dɔ'a'ti, ¹⁰ el'ə ene: «In ngonn læ Su, to de ki nje bal de'gi, in rosi ki mendul. In nje kosi ta nya ra'gi ki dana pəti. A inyə taa mbir row'gi ki dana læ Burəbe el wa?» ¹¹ Ki ngosine kin, Burəbe a ində ɔji, kum'i a oo lo el, ningə a oo kum kadi el biti dɔkagilo madi. Ningə tanan'ti non par ə kum'ə ndul kururu adi oo lo el, ra mam lo. Sangi de ki kadi ɔr'ɔ tarow. ¹² Loki de ki boi oo nya ki ra nya kin ningə, un me'ne ad'a, tado nyando ki dɔ Burəbe'ti ki adi'ə, əti ɓol ngayn.

Pol elta Lə Luwə me be'ti ki Antiyosi ki Pisiði

¹³ Pol in ki madi'ne'gi ali me to'ti me be'ti ki Paposi, awi me be'ti ki Perji ki Pampili'ti, ningə Jan Marki' inya'de ə təl aw Jerujalem'ti gogi. ¹⁴ Loki ɔti me be'ti ki Perji ningə, awi tei me be'ti ki Antiyosi ki Pisiði'ti, ai me kəykawnan'ti læ Juwipi'gi ki ndo kərkon, sii nanga. ¹⁵ Loki nje tudəi makitu'gi, tudəi makitu ndukun ki makitu læ njekeltakita Luwə'ti ningə, ki boi ki dɔ njengəm kəykawnan'ti læ Juwipi'gi uləi eli'de eyina: «Ngannkon'je'gi, kin ə awi ki ta kadi eli uləi dɔngəm me de'gi, ə kadi eli.» ¹⁶ Ə Pol ində taa, yəki ji'ne ta'de'ti kadi sii keke, ningə el'de ene: «In Isirayel'gi ki de'gi ki nje ɓol Luwə, kadi oyi dɔ ta læ'm. ¹⁷ Luwə læ'je, j'in bulə Isirayel'gi, mbəti baw'je'gi, ningə ra se'de adi oji nan ki kete kete, loki sii me be'ti ki Ejipti. ɔr'de te se'de ki taga ki takul tɔg'ɔ ki ngayn. ¹⁸ Asi ɓal dɔsɔ ki adi'de nya sɔi dilələ'ti. ¹⁹ Loki tɔko ginn de'gi siri ki dɔnangi'ti ki Kana non'de'ti ningə, təl ki dɔnangi kakin adi'de to nya nduwəš. ²⁰ Nya'gi pəti ki rai nya kin, a ra ɓal asi ɓu sɔ ki dɔmi. Go'ti ningə, adi'de njegangi ta'gi biti te'n dɔ njekeltakita Luwə'ti Samiyel. ²¹ Ningə, dəji ngar adi Luwə adi'de Sol ki ngonn læ Kisi, ki in ginn kaw'ti læ Benjamen, adi onbe dɔ'de'ti ɓal dɔsɔ. ²² Loki ɔr'ɔ kɔ ningə, ində Dabidi ngar'ti tor'ot'i. Dabidi ki Luwə mannaji li'ə ene: "M'ingə Dabidi ki in ngonn læ Jese, ki in de kigo me ndigi'ti læ'm. A təl kon nya'gi pəti ki me'm ndigi'." ²³ In ginn kaw'ti li'ə ə, Luwə adi Jeju ki Njekaji Isirayel te'ti, kigo ndukun'ti li'ə. ²⁴ Kete non re Jeju'ti, Jan iləmbər kadi de'gi tɔri ndu'de, ningə kadi rai batəm. Iləmbər kin ki rə bulə Isirayel'gi'ti ba pəti. ²⁵ Loki Jan aw kadi tɔlta kulə læ'ne ningə, el ene: "M'in de ki isi mərta dɔ'a'ti kin el. Nan in a re go'm'ti non ki kulə sa ki nja'a'ti ka m'in m'asi tuti el'."

²⁶ «Ngannkon'm'gi ki ginn kaw'ti læ Abiraham, ki nje ɓol Luwə ki dann'se'ti, in j'ingi ə Luwə ulə ki ta kaji kin ro'je'ti. ²⁷ De'gi ki nje kisi Jerujalem'ti ingi kibo'gi læ'de gəri de ki in Jeju kin el, taa gəri me ta'gi læ de'gi ki njekeltakita ki ta Luwə'ti, ki isi tudəi ki ndo kərkon'gi pəti kin el tɔ. Be ə loki gangi ta dɔ Jeju'ti, tɔlta ta'gi ki njekeltakita Luwə'ti ndangi. ²⁸ Ingəi nya madi kare ki asi kadi toli'ə el, nan dəji Pilati kadi tɔl'ɔ par. ²⁹ Loki toli kon nya'gi pəti ki ndangi me makitu'ti ɔjido'a ningə, adi risi'ə dɔ kagidəsi'ti nanga, il'ə me be ninn'ti. ³⁰ Nan Luwə ad'a ində taa dann njekoy'gi'ti. ³¹ Asi ndo ngayn ki te ki rə de'gi'ti ki in si'ə dɔnangi Galile'ti nu, ə rei si'ə biti Jerujalem'ti, ingi kin ə in nje mannaji li'ə ki non bulə de'gi'ti. ³² J'in kaa j'ile'se mbər Poyta ki maji kin tɔ. Poyta ki maji ki in ta kun mindi ki Luwə un ndu'ne dɔ'ti adi baw'je'gi. ³³ Luwə tɔlta kun mindi kin ki rɔta'ti j'in ngann de'gi ki gorow te ki adi Jeju te lo koy'ti toki ndangi me makitu Pa'gi'ti eyina:

"In Ngonn'm,

ki m'oj'i ɓone*."

³⁴ «Luwə ad'a ində taa lo koy'ti um ad'a ndum me be ninn'ti el, toki el'n ene:

"M'a m'adi'se nya,

Ki m'un mindi'm dɔ'ti m'adi Dabidi,

Ki in nya ki asi kadi awi ki kunne dɔ'ti'."

³⁵ «In tado kin ə, el'n me makitu'ti lo madi'ti ɓay ene: "A inyə njekulə læ'i ki ar njay kadi ndum be ninn'ti el." ³⁶ Nan Dabidi, loki ra kulə dɔkagilo'ti læ'ne kigo kojitarat'i læ Luwə ningə, oy adi duwi'ə gədi kaw'a'gi'ti, ningə ndum me be ninn'ti. ³⁷ Nan in ki Luwə ad'a ində taa lo koy'ti ndum me be ninn'ti el.

† **13:13** 13.13 Jan Marki; 12.12,25, 13.5 ‡ **13:18** 13.18 17-18; Tekitaga 1.7, 12.51; Kor Isirayel'gi 14.34; Ndukun ki nja joo 1.31 § **13:19** 13.19 Ndukun ki nja joo 7.1; Jojuwe 14.1 * **13:22** 13.22 21-22; 1 Samiyel 8.5, 19, 10.21, 13.14, 16.12 † **13:25** 13.25 Jan 1.20,27; Mat 3.11; Mrk 1.7; Luk 3.16 ‡ **13:29** 13.29 28-29; Mat 27.22-23, 57-61; Mrk 15.13-14,42-47; Luk 23.21-23, 50-56; Jan 19.15, 38, 42 § **13:31** 13.31 1.3 * **13:33** 13.33 Pa'gi 2.7 † **13:34** 13.34 Ejay 55.3 ‡ **13:35** 13.35 Pa'gi 16.10

³⁸ «Kadi gəri maji ngannkon'm'gi, toki in ki takul'ə ə isi iləi'se mbər ki ojido k'inyə go majel ko, ki təl de ki dana takum Luwə'ti ki asi kadi ingəi me ndukun'ti lə Moji el. ³⁹ In ki takul'ə to ə, re de ki un me'ne ningə, Luwə təl'ə de ki dana takum'ne'ti. ⁴⁰ Tado in kin ə, kadi oyi go rə'se maji nan to ta ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti eli kin ta'a töl dö'se'ti:

⁴¹ De'gi ki njekeltakita Luwə'ti eli eyina:

“In nje koji rə'se,

Kadi oyi go rə'se maji,

A oyi nya ki a əti'se bəl bitı kadi a gotoi ko.

Tado dokagilo'ti lə'se, m'a m'ra nya madi.

Nya ki re de rə'se poy'o ka, a uni me'se dö'ti el[§].”»

⁴² Loki Pol in ki Barnabasi isi tei taga ningə, dəji'de kadi ndo kərkon ki gogi ə kadi təli rei ndoi'de ta kin bay. ⁴³ Loki bulə Njekawnan'gi sananyinan ningə, Juwipi'gi ki de'gi ki təli Juwipi'gi ki nje bəl Luwə, dani Pol ki Barnabasi, a wali nan ta se'de. Ningə Pol ki Barnabasi uləi dingəm me'de'ti kadi uwəi rə'de ba me memaji'ti lə Luwə kin.

Pol ki Barnabasi yəti rə'de ki rə ginn de'gi'ti ki in Juwipi'gi

⁴⁴ Ndo kərkon'ti ki gogi ningə, bulə de'gi ngayn ki me bebo'ti kawinan ki nan'ti kadi n'oyi dö ta lə Burəbe. ⁴⁵ Loki Juwipi'gi oyi bulə de'gi ningə, ni ra'de adi taji Pol, ə eli ta'gi ki majel ndori ta li'ə. ⁴⁶ Pol ki Barnabasi eli'de ki me ki tinyi kati eyina: «In ingi ə kadi j'ilə'se mbər ta lə Luwə kin kete, nan toki mbəti ə oyi toki ingi asi ta kaji ki bitı ki non'ti el, j'a ji təl ji yəti rə'je ki rə ginn de'gi'ti ki in Juwipi'gi el'ti. ⁴⁷ Tado Burəbe lə'je un ndu'ne adi'je ene:

“M'indəi kadi in kunji tado ginn de'gi ki donangi'ti,

Ki kadi aw ki ta kaji bitı ki doboy donangi'ti*.”»

⁴⁸ Loki ginn de'gi ki in Juwipi'gi el oyi dö ta kin ningə, rai ronel ngayn dö'ti, adi uləi toji dö ta'ti lə Burəbe, adi de'gi pəti ki Luwə mbəti'de tado kaji ki bitı ki non'ti, uni me'de. ⁴⁹ Ta lə Burəbe sanan ki donangi ki Antiyosi'ti ki ta'a ba. ⁵⁰ Nan Juwipi'gi suləi dene'gi ki in dene'gi ki njetəbar ki me be'ti, ki nje kəsikurə Luwə, ki de'gi ki boi ki me be'ti adi indəi kum Pol ki Barnabasi ndoo, ningə tuwəi'de me be'ti lə'de ko. ⁵¹ Pol ki Barnabasi indəi bu ki nja'de'ti ki dö be'ti lə'de ningə, əti ai me be'ti ki Ikoniom†. ⁵² Ki rə njendo'gi'ti lə Jəju ə, rə'de nəl'de ngayn, taa Ndil Luwə kaa rosi me'de to.

14

Pol ki Barnabasi me be'ti ki Ikoniom

¹ Loki Pol ki Barnabasi awi Ikoniom'ti, awi me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi ki Ikoniom'ti to. Awi eli de'gi ta lə Luwə ki ra adi de'gi ngayn ki in Juwipi'gi ki nje ki in Gireki'gi uni me'de adi Luwə. ² Nan Juwipi'gi madi ki nje me ngan, indəi taa ki majel me de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, suləi'de dö ngannkon'gi'ti. ³ Be kaa, Pol ki Barnabasi sii Ikoniom'ti ndo banyi banyi. Eli ta lə Luwə ki me ki tinyi kati, indəi togi'de dö Burəbe'ti ki mannajı dö memaji'ti li'ə ki isi iləi mbər'ə, adi'de togi adi rai nyakoji'gi ki nya'gi ki əti bəl. ⁴ Lo kin'ti, de'gi ki me bebo'ti gangi nan lo joo, nje ki madi'gi in go Juwipi'gi'ti, nje ki nungi in go njekawkulə'gi'ti to. ⁵ Nje ki in Juwipi'gi el, ki nje ki in Juwipi'gi ki kibo'gi lə'de indəi dö rə'de dana kadi n'adi kon Pol in ki Barnabasi, kadi n'tiləi'de ki mbal n'toli'de. ⁶ Nan Pol ki Barnabasi oyi ta kin, adi anyinan awi iyəi rə'de bebo'gi'ti ki Likawoni, ki Lisitir, ki Dərbi, ki ngann lo'gi ki gidi'ti. ⁷ Lo'gi'ti kin kaa, iləi mbər Poyta ki maji səm'ti to.

Pol ki Barnabasi me be'ti ki Lisitir

⁸ Me be'ti ki Lisitir, dingəm kare ki nja'a oy ta ginn'ə'ti isi non. Nja'a oy lo koj'o'ti nu, adi njiyə nja kare el. ⁹ Ə ndo kare, ur mbi'ne isi oo'n ta ki Pol ra el. Ningə, Pol uwə kum'ne ki dö'a'ti oo'ə'n ba, ningə oo kadi aw ki kunme ki kadi ingə'n kaji. ¹⁰ Lo kin'ti, Pol el'ə ta ki togi'ne ene: «In, ra taa dö nja'ı'ti!» Ningə Dingəm uwə nangı ra ta, ra njiyə.

¹¹ Lo ki bulə de'gi oyi nya ki Pol ra kin ningə, uni ndu'de ki taa, elita ki ta Likawoni eyina: «Oyi, luwə'gi təli rə'de de'gi'ti, rei uri nanga dann'je'ti.» ¹² Be ə, bari Barnabasi «Jəsi», ə bari Pol «Ermesi» to, tado Pol ə in njekelta. ¹³ Njekujənyamosi kadikare lə Jəsi, ki isi ta lo'ti taga gidi bebo'ti, re ki baw mangi'gi ki döi nya'gi ki ndolo rə'de'ti. Re se'de, ningə, ndu'de in nan'ti ki bulə de'gi, kadi n'ıləi mosi n'adi Pol ki Barnabasi. ¹⁴ Nan loki, njekawkulə'gi, Pol in ki Barnabasi oyi poyta kin, gangi ku rə'de'ti, ə anyinan ki rə

bulə de'gi'ti, uni ndu'de ki taa, eli'de eyina: ¹⁵ «Madi'je'gi, ra bann ə ra rai nya be wa? J'in kaa j'in de'gi to ingi be to, ningə, re j'ilə'se mbər Poyta ki maji ningə, in kadi inyəi kagi yo'gi ki nda'de goto ki isi rai'de, ə kadi təli rə'se go Luwə'ti ki nje kisi kumngayira, Luwə ki njera dōran ki dōnangi ki nya'gi pəti ki me'ti*.¹⁶ Dəkagilo'gi'ti ki dər kete, Luwə inyə de'gi pəti adi uni row ki me'de ndigi.¹⁷ Be kin kaa inyə ta toji memaji lə'ne el: Ulə ki mann ndi dōran'ti adi'se ge, adi'se dəkagilo ki maji adi ingəi kandi nya ge, adi'se nyakuso ki to mbar ge, adi ronel rosi me'se ge.»¹⁸ Ta'gi ki eli kin kaa, ngan se'de ngayn kadi ogi bulə de'gi kilə mosi nanga kadi'de.

¹⁹ Lo kin'ti, Juwipi'gi ki in Antiyosi ki Pisi'di'ti, ki Ikoniom, rei, suləi bulə de'gi kakin, buki'de go'de'ti, adi tələi Pol ki mbal kadi n'tol'i*, ə ndōri'ə, awi si'ə, iləi'ə gidi bə'ti, oyi eyina oy.²⁰ Nan loki njendo'gi kawinan ki dō'a'ti, ində taa, təl aw me bəbo'ti gogi. Ningə lo to go'ti, in ki Barnabasi awi ki Dərbi'ti.

Pol ki Barnabasi təli gogi ki Antiyosi'ti ki Siri

²¹ Loki Pol ki Barnabasi iləi mbər Poyta ki maji Dərbi'ti, de'gi ngayn təli njendo'gi lə Kirisiti. Ningə ingi, təli uni dō nja'de, tei Lisitir ki Ikoniom, ki Antiyosi ki Pisi'di'ti.²² Uləi dingəm me njendo'gi'ti, adi'de ta koji kadi uwəi togi'de ba me kunme'ti lə'de. Ningə, rai dō'ti non eli'de eyina: «In ki kon ki ngayn ə j'a j'oo'n Konbē lə Luwə.»²³ Pol ki Barnabasi indəi ngatogi'gi dō Njekawnan'gi'ti pəti ki tei dann'de'ti. Ogi rə'de nyakuso, elita ki Luwə, ə go'ti, inyəi'de ji Burəbē'ti ki uni me'de adi'ə.²⁴ In non, indəi me bə ki Pisi'di gangi, awi tei Pampili'ti.²⁵ Iləi mbər poyta lə Luwə me bə'ti ki Perji, ə awi tei ta bə'ti ki Atali.²⁶ Lo kin'ti non, uni tokibo kaw Antiyosi'ti. Antiyosi ki in bə ki ndəki njekōronn Njekawnan'gi ki me'ti, inyəi'de ji Luwə'ti. Inyāi'de ji Luwə'ti kadi memaji li'ə in dō'de'ti tado kulə ki in lo rə'a'ti kin.²⁷ Loki tei Antiyosi'ti, kawi Njekawnan'gi, eli'de nya'gi pəti ki Luwə un'de rə'n. Oji'de te ki Luwə te tarow kunme adi de'gi ki in Juwipi'gi el.²⁸ Sii ki njendo'gi dəkagilo ngayn Antiyosi'ti.

15

Kingə nan ki Jerujalem dō ta kujə mōti'ti

¹ De'gi ki nan'gi in Jude'ti rei Antiyosi'ti ndoi ngannkon'je'gi nya eyina: «Kin ə re adi ujəi mōti ki kigo ndu'ti lə Moji el ə, a ingəi kaji el*.»² Nyando kin re ki ta kasi nan el, ki gaki nan kibo ngayn mbunə njendo'ə'ti ki Pol ki Barnabasi. Lo kin'ti non be, uni ta'de kadi Pol ki Barnabasi, nan'ti ki ngannkon'gi madi, awi Jerujalem'ti ingəi njekawkulə'gi ki ngatogi'gi lə Njekawnan'gi tado ta kin.³ Njekawnan'gi ki Antiyosi adi'de nya ki kadi ra se'de dō row'ti. Uni row, tei Penesi'ti in ki Samari, eli de'gi kigo'ə go'ə, gorow ki de'gi ki in Juwipi'gi el təli uni me'de adi Kirisiti. Ta kin adi ronel ngannkon'gi pəti.⁴ Loki rei tei Jerujalem'ti, Njekawnan'gi ki njekawkulə'gi, ki ngatogi'gi lə Njekawnan'gi uwəi'de ki rə'de'ti. Pol ki Barnabasi eli poy nya ki Luwə ra se'de adi'de oyi.⁵ Nan de'gi ki nan'gi, ki uni me'de dann Parisi'gi'ti uni ta eli eyina: «Maji kadi de'gi ki in Juwipi'gi el, adi'de ujəi mōti'de ə ngəmi go ndukun'gi lə Moji bay to taa.»⁶ Lo kin'ti, njekawkulə'gi ki ngatogi'gi lə Njekawnan'gi kawinan kadi indəi manji ta kin.⁷ Loki manjinan ta adi ndan'de ngal, ə Piyər osi nangi ində taa el'de ene: «Ngannkon'm'gi, toki in gəri, in mayinu ə Luwə mbəti'm dann'se'ti kadi m'ilə mbər Poyta'ti ki maji rə de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, kadi oyi ə uni me'de.⁸ Luwə ki gər me de'gi, mannaji lə'de maji ki gorow Ndil Luwə ki adi'de toki adi'n'je be to†.⁹ Ingi ə j'in to, Luwə or kum'de dana el, tado in ki takul kunme lə de ə Luwə adi ngarme de ari'n njay.¹⁰ Ningə ki ngosine kin, tado ri ə isi sangi ta Luwə ki jugi ki iləi mindi njekunme'gi'ti wa? Nya ki j'inbē eke baw'je'gi ka j'awi ki togi kadi j'oti el.¹¹ Nya ki j'uni me'je dō'ti ə to kin: In ki takul memaji lə Burəbē Jeju ə nyi j'ingəi kaji, j'in ki j'in Juwipi'gi, kah'a'ti lə'de in Juwipi'gi el kakin to.»

¹² Ningə, de'gi pəti uti ta'de, uri mbi'de kadi oyi dō ta lə Barnabasi ingi ki Pol ki ra eli'de ojido poy nyakoji'gi ki nya'gi ki əti bol'gi ki Luwə ra'de ki takul Pol ingi ki Barnabasi dann de'gi'ti ki in Juwipi'gi el.¹³ Loki iləi ta nanga ningə, Jaki un ta el ene: «Ngannkon'm'gi, uri mbi'se oyi ta lə'm ngosine‡.¹⁴ Simon ində taa el'je ne, adi j'oyi row ki lo tunginn'ə'ti inbē nu, Luwə ində'n kum'ne go'ti maji, kadi or de'gi ki nan'gi dann de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, ində'de dangi to de'gi lə'ne.¹⁵ Ta'gi lə de'gi ki njekeltakita Luwə'ti osi go nan'ti lo kareba ki ta kin. Tado ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina:

¹⁶ «Go nya'gi'ti kin, m'a m're kadi m'ra kəy lə Dabidi ki budi kin rangi.

M'a m'ra in ki sigi gogi, m'a m'ra tor'o'ti gogi to,
M'a m'ində taa gogi.

* 14:15 14.15 Tekitaga 20.11; Pa'gi 146.6 † 14:24 14.24 13.14 * 15:1 15.1 Lebitiki 12.3 † 15:8 15.8 7-8, 10.44, 11.15 ‡ 15:13 15.13 12.17

17 Tado kadi ndəgi de'gi sangi Burəbe, Adi in ginn de'gi pəti ki uni to'm do'de'ti. Burəbe elta kin be.

18 Burəbe ki nje te ki ginn nya ki ində do'a nan'ti mayinu adi de'gi gəriS."

19 «In tado kin ə, m'in m'oo maji ngayn kadi j'uləi kagi non de'gi'ti ki in Juwipi'gi el el, ki uni me'de adi Luwə. 20 Adi ji ndangi makitu par j'adi'de kadi njenyi ki ro'de lo kusə da ki de ilə kadikare'ti adi yo'gi el, kadi sangi nan lo kaya'ti el, kadi soi da ki de mbir m'ində el, kadi soi mosi da el to* . 21 Nga ningə, ulə ngirə mayinu biti bone, de'gi ki njendo madi'de'gi ndukun lə Moji in me bebo'gi'ti kare kare, num ndo kare kare ki in ndo kərkon lə Juwipi'gi, de'gi a tudəi ndukun kin me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi to.»

Makitu tado kulə'n kadi njekawnan'gi ki Antiyosi

22 Be ə, ngatogi'gi lə Njekawnan'gi, ki njekawkulə'gi ki Njekawnan'gi, ndigi kadi n'mbəti de'gi ki nan'gi dann'de'ti kadi ori tor'de dani Pol ingi ki Barnabasi awi se'de Antiyosi'ti. Mbəti Judasi ki bari'ə nan Barsabasi in ki Silasi. In joo pəti, ngannkon'de'gi tai me'de maji. 23 Ta ki ndangi Makitu'ti adi'de ə to kin:

«J'in njekawkulə'gi ki ngatogi'gi lə Njekawnan'gi, ji ndangi makitu kin j'adi'se in ngannkon'je'gi ki sii bebo Antiyosi'ti ki donangi'gi ki Siri'ti ki Silisi ki in ginn koji lə Juwipi'gi el, ji ra'se lapiya. 24 J'oo poy de'gi madi in dann'je'ti ne awi ro'se'ti tuji me'se, təli sese gogi ki ta'gi lə'de, ningə in ingi ə j'ulə'de el. 25 Be ə, j'oyi maji kadi j'ində ta'gi nan'ti kareba ji mbəti de'gi j'ulə'de ki ro'se'ti, nan'ti ki Barnabasi ki Pol ki in njendigi'gi lə'je. 26 In ki iləi ro'de ko tado to Burəbe lə'je Jeju Kirisiti. 27 In kin ə, j'ulə'n Judasi ki Silasi. De'gi ki joo kin a eli'se nya'gi kin ki ta'de. 28 Tado in Ndil Luwə num, j'inbe num, j'uni ndu'je kadi de ində nya ki rangi gidi nya'ti ki in nya ki nda'a to'ti kin, do'se'ti ki togi el nga. 29 Ningə nya ki kadi rai ə to kin: kadi soi da ki de ilə kadikare'ti adi yo'gi el, soi mosi da el, soi da ki de mbir m'ində el, sangi nan lo kaya'ti el. Pəti toi be ningə, a rai nya ki maji. Tai lapiya lə'je j'in ngannkon'se'gi.»

30 Inyəi nje ki mbəti'de adi awi Antiyosi'ti. Loki awi tei Antiyosi'ti, kawi njekunme'gi ki nan'ti, ə uləi makitu kakin ji'de'ti. 31 Loki tudəi makitu kakin ningə, ro'de nal'de ngayn tado ingəi ta'gi ki adi'de togi me'ti. 32 Toki Judasi ki Silasi inbe'gi in njekeltakita Luwə'ti, uni dokagilo ngayn uləi dingəm me ngannkon'gi'ti, mbisəi nja'de me kunme'ti. 33 Sii se'de dokagilo nden ə, ngannkon'gi uwəi ji'de, ində'de ta row'ti kadi awi ki lapiya, təli ki ro njekulə'de'gi'ti gogi. 34 [Nan Silasi oo maji ngayn kadi n'isi Antiyosi'ti].

35 Pol ki Barnabasi sii Antiyosi'ti, nan'ti ki ndəgi de'gi ki rangi, ndoi de'gi, iləi'de mbər Poyta ki maji lə Burəbe.

Pol ki Barnabasi inyəi nan

36 Nden go'ti, Pol el Barnabasi ene: «Adi ji təli j'uni do nja'je me bebo'gi'ti pəti ki j'elita lə Burəbe səm'ti kin, ə ji gon ngannkon'je'gi j'oo ke təli toi bann wa?» 37 Lo kin'ti, Barnabasi ndigi kadi Jan Marki aw se'de. 38 Nan Pol oo kadi in low'ə'ti el kadi Jan Marki ki ndəki inyə'de Pampili'ti, um aw se'de lo kaw kulə'ti el kin, kadi aw se'de bone bay'. 39 Mindi kasinan el ki bo ngayn to dann'de'ti adi inyəi nan non be. Barnabasi un Jan Marki, ə uni tokibo aw ki Sipir'ti. 40 Nga Pol ə awi Silasi ə awi. Ngannkon'je'gi inyəi'de ji Burəbe'ti. 41 Pol njiyəi donangi Siri'ti ki donangi Silisi'ti uləi dingəm me Njekawnan'gi'ti ki lo lo.

16

Pol ingə Timote

1 Pol re te Dərbi'ti, go'ti aw Lisitir'ti. Lo kin'ti ə, ingə njendo kare ki to'a nan Timote. Kon'a in njekunme ki in Juwipi, ə baw'a in Gireki to*. 2 Ngannkon'je'gi ki Lisitir ki lkoniyoum elita li'ə maji ngayn. 3 Adi Pol ndigi kuwə ji'ne'ti kaw si'ə. Be ə, aw si'ə uje mət'o, tado Juwipi'gi ki rai be lo'gi'ti kin, gəri'ə bəti kadi baw'a in Gireki. 4 Bebo'gi pəti ki tei'ti, oji ngannkon'de'gi ndukun'gi ki njekawkulə'gi ki ngatogi'gi lə Njekawnan'gi ki Jerujalem'ti uni. Ningə eli'de kadi rai go ndu'gi'ti kakin. 5 Njekawnan'gi ingəi togi me kunme'ti lə'de, ningə kor'de in do mad'a'ti ki ndo'gi ndo'gi.

Pol aw Maseduwann'ti

6 Ndil Luwə ogi'de kiləmbər Poyta ki maji ngann be'gi'ti ki Aji. Adi oti non, indəi donangi Piriji ki donangi Galasi dəri. 7 Loki rei tei ndəkba ki Misi, sangi row kadi n'awi Bitini'ti, nan Ndil Jeju ogi'de row. 8 Be ə, indəi donangi ki Misi gangi, awi tei ta ba'ti ki

§ 15:18 15.18 16:18; Amosi 9.11-12 * 15:20 15.20 Tekitaga 34.15-16; Lebitiki 17.10-16; Lebitiki 18.6-23 † 15:38

15.38 13.13 * 16:1 16.1 14.8,21

Tirowasi. ⁹ Low'ə'ti kin ə, kondə ə, Pol oo de kare ki Maseduwann'ti me ndil'ti re ra do'a'ti. De kakin el Pol ene: «Nja'i ba, re Maseduwann'ti ra se'je.» ¹⁰ Go nya k'oo me ndil'ti læ Pol, tanan'ti non, ji sangi row kadi j'aw Maseduwann'ti, tado ji gər maji toki Luwə inbe ə bar'je kadi j'aw j'iləmbər Poyta ki maji səm'ti. ¹¹ J'al to Tirowasi'ti non, ə j'osi ji te do dor Samotirasit'i. Lo ti go'ti ningə, ji te Neyapolisit'i. ¹² J'in low'ə'ti non, j'aw Pilipit'i, ki in bebo ki dokete ki donangi'ti ki Maseduwann, ki in ginn konbe'ti ki Röm. J'isi non, ji ra ndo'gi asi tati. ¹³ Ningə ndə kərkon'ti læ Juwipit'gi, ji te gidi bebo'ti taga, kadi j'aw kadi mbo'ti. J'aw'ti tado ji marta kadi j'a j'ingə lo kelta ki Luwə səm'ti. Loki j'aw ningə, j'isi nanga rə dene'gi'ti ki kawinan low'ə'ti, j'el'de ta. ¹⁴ Dann dene'gi'ti kakin, in ki kare isi non, to'a nan Lidi. In dene ki bebo'ti ki Tiyatir. In nje law ta ku ki kər njir njir. Ningə in de ki nje bol Luwə to. Si oo ta, ə Burəbe te ngarme'ə, adi ində mbi'ne maji go ta'gi'ti ki Pol isi el. ¹⁵ Nga a adi ra'a batəm nan'ti ki nje ki me kəy'ti li'ə. Ningə bar'je kadi j'aw be lə'ne ene: «Kin ə re oyi m'in kadi m'in njekunme kadi Burəbe ə, rei sii be lə'm.» Ra do ta'ti kin ngan, kadi ji ndigi go'ne'ti.

Uwəi Pol in ki Silasi dangay'ti Pilipit'i

¹⁶ Ndo kare ji isi j'aw ki lo kelta'ti ki Luwə ə, dene ki nje ra kuləbər me kəy'ti kare re ingə'je. Dene kin aw ki ndil ndonte, adi loki ində gara ə, ingə'n nya ngayn adi be'ne'gi. ¹⁷ Un go'je ki Pol ə, elta ki ndu'ne ki boi ene: «De'gi ki rai kam in njekuləbər'gi læ Luwə ki nje kisi do nya'gi'ti pəti. Rei ra iləi'se mbər row kaji.» ¹⁸ Dene ra nya kin be ndə'ne banyi banyi go'je'ti. Be ə, ta tolta'a'ti, wongit'ra Pol do'a'ti, adi təl ta'ne el ndil ki isi me dene'ti kakin ene: «Me to Jeju Kirisiti'ti, m'un ndu'm kadi te kə me'ə'ti.» Ningə tanan'ti non, ndil te kə me dene'ti.

¹⁹ Loki be'ə'gi oyi kadi nyakingə nya lə'de ki indəi me'de do'ti, ka ginn'ə gangi ə, uwəi Pol ki Silasi awi se'de tambalo'ti, non nje konbe'gi'ti. ²⁰ Awi se'de non njegangit' ta'gi'ti eli'de eyina: «De'gi ki oyi'de kam in Juwipit'gi, ə rei ki ndu ki majel me bebo'ti lə'je. ²¹ Rei ki nya jibəlbə'gi ki j'in de'gi ki Röm'ti, sow do'je el, kadi to ji taa, ji ra'n kulə.» ²² Bulə de'gi indəi, buki nan do Pol'ti ki Silasi. Ningə, njegangit' ta'gi, adi nginyəi ku ro'de'ti, tindəi'de ki gol. ²³ Loki indəi'de maji ə, awi buki'de dangay'ti, ningə adi ndu njengəm dangay'gi kadi ngəmi'de maji. ²⁴ Loki njengəm dangay'gi ingə ndu kin be ə, aw se'de kəy dangay'ti ki duni nu, taa ulə kangila nja'de'ti.

²⁵ Kondə dann lo'ti, Pol ki Silasi elita ki Luwə, osi pa uləi toji do Luwə'ti, ə ndəgi dangay'gi oyi ndu'de. ²⁶ Ningə, ki kum ki kində jipi, donangi'yəki ki togi'ne ngayn. Yəki yəki ki ra adi ngirə kəy dangay kaa in baki baki. Ningə tanan'ti non, takəy'gi tei num, kulə gindi'gi ki do'i dangay'gi pəti kaa tuti num to. ²⁷ Lo kin'ti non, njengəm dangay'gi ində do bi'ti. Loki ində taa do bi'ti ə oo takəy'gi rai tagira, oo ene dangay'gi anyinan wa, adi or kiyəro lə'ne kadi to n'tol'n ro'ne ko. ²⁸ Ə Pol in ndu'ne ki taa ngayn el'ə ene: «Tuji ro'i el, nan j'isi ne pəti.» ²⁹ Lo kin'ti, njengəm dangay'gi dəji por, ə nagit'ro'ne ur kəy, osi non Pol'ti ki Silasi ki ro dadi. ³⁰ Go'ti, adi'de tei taga, ningə dəji'de ene: «Be'm'gi, in ri ə kadi m'ra ə m'a m'ingə'n kaji wa?» ³¹ Ə eli'ə eyina: «Un me'i adi Burəbe Jeju, ə a ingə kaji in ki nje ki me kəy'ti lə'i.» ³² Lo kin'ti, iləi'ə mbər ta læ Burəbe, nan'ti ki nje ki me kəy'ti li'ə. ³³ Dann kondə'ti inbe kin non, njengəm dangay'gi aw ki Pol in ki Silasi, togi do'gi lə'de, ə kalangi ba go'ti, adi rai'ə batəm nan'ti ki de'gi ki me kəy'ti li'ə. ³⁴ Go'ti, təl aw se'de me kəy'ti lə'ne, adi'de nyakusə soi, rai ronel me kəy'ti tado kun ki uni me'de adi Luwə.

³⁵ Loki lo ti ningə, njegangit' ta'gi uləi paja'gi lə'de ki ro njengəm dangay'gi'ti eyina: «Inyə de'gi kin adi awi.» ³⁶ Ə njengəm dangay'gi re el Pol ta kin ene: «Njegangit' ta'gi eyina kadi m'inyə'se madi awi, ene tei awi lo lə'se ki lapiya.» ³⁷ Nan Pol el paja'gi ene: «J'in de'gi ki Röm'ti to', ə adi de'gi indəi'je takum bulə de'gi'ti, ki kanji gangi ta do'je'ti. Ə go'ti, buki'je dangay'ti be par to. Ningə ngosine, inyəi'je taa kidi kuwə be par wa? A in be el! Adi inbe'gi rei ki ro'de inyəi'je taal!» ³⁸ Ə paja'gi təl ki ta kin awi ro njegangita'gi'ti, adi bol ra njegangit' ta'gi ngayn. Bol ra lə'de, loki oyi kadi Pol in de'gi ki Röm'ti. ³⁹ Be ə, indəi, rei ro'de'ti, dəji'de mesol, ə inyəi'de kadi awi, ə dəji'de kadi tei me bebo'ti kin kə nga. ⁴⁰ Loki Pol in ki Silasi tei dangay'ti ə, awi be læ Lidi. Awi oyi ngankon'gi ki njekunme'gi, uləi dingəm me'de'ti ə awi.

17

Pol ki Silasi me be'ti ki Tesaloniki

¹ Pol in ki Silasi indəi Ampipolisi ki Apoloni gangi, ə awi tei Tesaloniki'ti. Ningə Tesaloniki'ti, Juwipit'gi awi ki lo kəykawnan lə'de non. ² Be ə, Pol awi'ti, toki isi ra'n ki

lo'gi pøti. Asi ndø kørkon mutø go nan'ti, Pol manjnan ta ki Juwipi'gi dø ta'gi'ti ki me Makitu'ti læ Luwø. ³ Ær'de ginn ta'gi, tøj'i'de adi gøri toki, makitu læ Luwø el kadi Kirisiti ki in De ki Luwø mbøt'ø a oy, ø go'ti, a indø taa dann njekoy'gi'ti. Ningø, Pol el'de toki in darø Jeju inbe ki n'isi n'el'de mbøt ta li'ø kin ø in Kirisiti. ⁴ Juwipi'gi ki nan'gi, ta kin ra kulø rø'de'ti, adi indøi rø'de nan'ti ki Pol ki Silasi. Bulø Gireki'gi ki nje kosikurø Luwø ki dene'gi ngayn ki in dene ki nje tøbar'gi kaa indøi rø'de nan'ti se'de tø. ⁵ Ø lo kin'ti, jangi ra Juwipi'gi, adi kawi de'gi ki ra uløi lo ki gorow kare, adi øsi dø de'gi nan'ti, rai ndu ki me øe. Awi tei me køy'ti læ Jason, sangi Pol ki Silasi kadi n'uwøi'de, n'awi se'de taga, non bulø de'gi'ti. ⁶ Nan loki ingøi'de el, uwøi Jason ki ngannkon'gi ki madi'gi, awi se'de non njegangi ta'gi'ti. Ningø elita ki ndu'de ki boi eyina: «De'gi ki tuji dønangi ki ta'a ba kaa, rei tei ne. ⁷ Rei ø, Jason uwø'de rø'ne'ti øe lø'ne. De'gi kin pøti, nya ra'de in nyara ki øsi ta ndukun'gi læ Nje konøe ki bo Sejar. In eli toki ngar madi ki rangi in non tø'a nan Jeju.» ⁸ Ta kin adi wongi bulø de'gi ki njegangi ta'gi, ⁹ adi uwøi Jason ki ndøgi njekunme'gi adi ugøi nar øay taa inyøi'de taa.

Pol ki Silasi me øe'ti ki Bere

¹⁰ Loki lo ene n'gowni par ø, ngannkon'gi adi Pol ki Silasi awi Bere'ti. Lo ki rei tei Bere'ti ø, awi køykawnan'ti læ Juwipi'gi. ¹¹ Juwipi'gi ki Bere'ti, awi ki mørta ki maji ngayn utø nje ki Tesaloniki'ti. Taa ta læ Luwø ki ndigi ra ki maji ngayn. Ndøri ginn ta læ Luwø ki ndø'gi pøti, kadi n'oyi ke ta'gi ki Pol eli'de kin in ta ki røta'ti inbe. ¹² Be ø, ngayn'gi dann'de'ti uni me'de, taa dann Gireki'gi'ti, dene'gi ki nje tøbar, ki dingøm'gi ngayn uni me'de tø.

¹³ Nan loki Juwipi'gi ki Tesaloniki'ti, oyi kadi Pol isi ilømbør ta læ Luwø Bere'ti non ningø, tøli awi go'de'ti øay, awi suløi bulø de'gi adi rai ndu. ¹⁴ Lo kin'ti ngannkon'gi, sangi row kalangi ba adi Pol aw ki kadi babo'ti. Nga ningø, Silasi ki Timote ø nanyinan Bere'ti. ¹⁵ Nje ki dani Pol, dani'ø biti, awi tei si'ø Atenn'ti. Nga a, loki isi tøli, Pol adi'de ndu'ne kadi Silasi ki Timote rei kalangi ingøi'ne.

Pol me øe'ti ki Atenn

¹⁶ Loki Pol isi nginø Silasi ki Timote, Atenn'ti hangal'a tuji tado yo'gi ki de'gi isi rai'de, rosi me øebo kin. ¹⁷ Pol manjnan ta'ti ki Juwipi'gi, ki de'gi ki nje kosikurø Luwø, me køykawnan'ti læ Juwipi'gi, taa ki ndø'gi pøti, tambalo'ti, ki de'gi ki ingø'de. ¹⁸ Nje nyagø'gi ki øari'de Epikir'gi ki Søtoyisi'gi kaa manjnan ta'ti se'de tø. Ø nje ki madi'gi eli eyina: «Nje ta'gi kam ta ri ø ra eli indøi ndu be wa?» Ningø nje ki nungi eli eyina: «To tø nya ki in nje kelta ki dø luwø'gi'ti ki mbah ø am.» Eli be tado oyi kadi Pol isi ilømbør Poyta ki maji læ Jeju num, isi ilømbør kindø taa lo køy'ti num. ¹⁹ Be ø, uwøi Pol, awi si'ø rø njegangi ta'gi'ti, ø eli'ø eyina: «To kadi el'je ta dø nyando'ti ki sigi ki isi ndo kin adi ji gøer wa? ²⁰ Tado in isi el'je ta'gi ki mbi'je oo nja kare el, ø kadi ør ginn'ø maji adi j'oo.» ²¹ Ningø nya kare ki maji kadi in gøer, de'gi ki Atenn'ti pøti, ki mbah'gi ki sii dann'de'ti, døkagilo lø'de ki ngayn in tado k'el'n ta'gi ki sigi ø k'oo'n ta'gi ki mbah.

²² Lo kin'ti, Pol indø ra taa, dann njegangi ta'gi'ti, ø un ta el ene: «In de'gi ki Atenn'ti, m'oo kadi in de'gi ki, øar yo lø'se øti øol ki dum. Bari yo me nya'gi'ti pøti. ²³ Tado, loki m'njiyø me øe'ti, m'oo nya'gi ki isi øsi mækøsi'se nanga non'de'ti. M'oo lo øar yo madi inbe øay ki indøi nya dø'ti eyina in lo læ "luwø ki in gøri'ø el," ningø in ki isi øsi mækøsi'se nanga non'a'ti ki kanji gøer'ø kakin ø m'nji m'ilø'se møer ta li'ø. ²⁴ In Luwø ki njera dørnan ki dønangi ki nya'gi pøti ki me'ti, in ki in Be nje dørnan ki dønangi. In nje kisi me køy'ti ki de ra ki ji'ne el. ²⁵ Taa aw ki ndoo kadi de ra kulø madi ad'a el tø, tado in ø in nje kadi de isi kumngayira num, nje kadi de kon ki nya'gi pøti num tø*». ²⁶ Ki de ki kareba be øe indø'ne de'gi pøti adi taai dønangi. Indø døkagilo adi'de num, indø gangi lo kisi'de num tø. ²⁷ Luwø indø nya'gi kin be kadi de'gi sangi'ø'n'ø. Dø maji ø a ingø'i me mam lo'ti lø'de. Ki røta'ti, Luwø in sanyi el ki de ki ra dann'je'ti. ²⁸ Tado kisikidøtaa lø'je in me ji'ø'ti. In ø in nje kadi j'odi rø'je, ki nje kadi ji isi kumngayira. In tado kin ø njegosita'gi lø'se ki madi'gi eli eyina: «J'in kaa j'in ngann'a'gi tø.» ²⁹ Ø re j'in ngann'gi læ Luwø ø, maji kadi j'oo Luwø kadi in de ki to to yo ø'ø'gi, ki yo nar'gi ki de'gi lenyi'de, eke yo mbal'gi ki de'gi tøl'i'de ki gøsi ki dø'de'ti kin be el. ³⁰ Luwø inyø go nya ki de'gi rai kete ki go lo gøer'ø'ti el, døkagilo'ti ki gøri el øay kin kø, nan ki ngøsiene kin, Luwø ilømbør kadi de'gi pøti, ki lo'gi pøti, inyøi gorow njiyø'de ki majel kø. ³¹ Tado ør ndø kare indø non kadi to a gangi'n ta dø de'gi ki dønangi'ti ne pøti ki row ki dana. A gangi ta kin ki row lø de kare ki mbøt'ø tado kulø kin, in tøj'ø ki taga adi de'gi pøti gøri'ø ki row kindø taa dann njekoy'gi'ti.»

* 17:25 17.25 24-25, 7.48; 1Ngar'gi 8.27; Ejay 42.5

³² Loki Pol elta kindø taa lo koy'ti, ø osi mbi'de'ti ningø, nje ki madi'gi uwøi'ø kogi, ø nje ki nungi eli eyina: «J'a j'oo ta læ'i kin ndø ki rangi'ti.» ³³ In be ø, Pol te'n dann'de'ti, aw. ³⁴ Nan be kaa, ki madi'gi dann'de'ti nanyinan go Pol'ti, uni me'de adi Jeju Kirisiti. Dann'de'ti kin, Denisi ki in ki kare dann njegangita'gi'ti in se'de non, taa dene ki bari'ø nan Damarisi ki ndøgi de'gi ki rangi kaa in se'de non to.

18

Pol me be'ti ki Korenti

¹ Loki Pol in Atenn'ti ningø, aw Korenti'ti. ² Lo kin'ti non, ingø Juwipi kare ki to'a nan Akilasi, ki ginn'ø in Pon'ti, in Itali'ti ki ne'ne Pirusil rei ngøsine bay. Rei tado nje konbe kibo ki Rom'ti ki to'a nan Kilodi in ndu'ne kadi Juwipi'gi pøti tei Rom'ti ko. Pol aw ingø Akilasi'gi non, ³ ningø toki kulø ki kadi rai ingøi nya in kulø ki kareba, adi in kulø kogi ku ra køy, Pol isi se'de, adi rai kulø kin nan'ti. ⁴ Ndo kørkon'gi pøti, Pol un ta, el me køykawnan'ti læ Juwipi'gi. El ki kujø ki sangi kadi Juwipi'gi ki Gireki taai to ta ki rota'ti.

⁵ Nan loki Silasi ki Timote in Maseduwann'ti rei ingøi'ø*, Pol un dokagilo læ'ne pøti tado k'elta læ Luwø. Tøji Juwipi'gi kadi gøri toki Jeju in Kirisiti ki in De ki Luwø mbøt'ø. ⁶ Nan Juwipi'gi tanyi'ø rø, taji'ø, adi Pol jøngi bu ku læ'ne ta de'ti, ø el'de ene: «Ta mosi'se in do'se'ti! M'ar njay. Ningø ki ngøsine kin, de'gi ki in Juwipi'gi el ø m'a m'aw ki rø'de'ti nga.» ⁷ Be ø, Pol in non, aw be læ Titusi Jusitusi, ki in de kare ki nje køsikurø Luwø, ki køy li'ø ndunø nan ki køykawnan læ Juwipi'gi. ⁸ Kirisipusi, ki in njekundo køykawnan læ Juwipi'gi in ki de'gi ki me køy'ti læ'ne ba pøti, uni me'de adi Burøbe. Taa de'gi ki Korenti ngayn, ki oyi ta læ Pol kaa uni me'de to, adi rai'de batøm.

⁹ Ndo kare kondo, Burøbe el Pol ta me ni'i'ti ene: «Bøl el, elta ki nonyi'ti, um uti ta'i el. ¹⁰ Tado m'in sø'i nan'ti, de madi kare ki a ulø ji'ne kadi ødi toki majel goto. De'gi ki in de'gi læ'm in ngayn me bebo'ti kin ne.» ¹¹ Be ø Pol isi'n Korenti'ti bøl kare ki nanyi mehen, ndo'n de'gi ta læ Luwø.

Pol ra non Galiyon'ti

¹² Dokagilo'ti ki Galiyon in'n nje konbe ki Akay'ti, Juwipi'gi doi ta nan'ti do Pol'ti, adi awi si'ø non njegangi ta'gi'ti, ¹³ eyina: «De kam isi aw ki de'gi kadi øsi do'de nanga non Luwø'ti, kigo ndukun'ti el.» ¹⁴ Pol ra kadi to n'el ta ningø, Galiyon un ta ta'ne'ti kete el Juwipi'gi ene: «Kin ø re in ta læ nya tøl, eke ta læ majel madi ki ngan ngayn ø to be ø, re m'a m'oo ta læ'se, in Juwipi'gi. ¹⁵ Nan toki in ta ki manjinan'ti ki øjido ta'gi, ki tøgi ki ndukun'gi læ'se ki søw do'se kin ø, rai dann'se'ti non. M'in m'a m'gangi ta ki be kin el.» ¹⁶ Ningø tuwø'de lo gangi ta'ti ko. ¹⁷ Ø low'ø'ti non, de'gi pøti uwøi Sositenn ki in njekundo køykawnan læ Juwipi'gi, tindøi'ø lo gangi ta'ti non, nan usi Galiyon nya kare do'de'ti el.

Pol tøl aw Antiyosi'ti

¹⁸ Pol tøl isi Korenti'ti non dokagilo asi ta'ti bay. Ningø go'ti, inyø ngannkon'gi, ø un tokibo kaw ki Siri'ti, nan'ti ki Pirusil ki Akilasi. Pol adi ngisøi do'a Sankire'ti, tado un mindi'ne adi Luwø†. ¹⁹ Awi tei Epeji, Pol inyø Pirusil ki Akilasi ø aw køykawnan'ti læ Juwipi'gi, manjinan ta'ti se'de. ²⁰ Juwipi'gi kin døji Pol kadi isi se'de ndo'gi nden bay, nan Pol ndigi el. ²¹ Ningø loki øti isi aw el'de ene: «Ndo ki rangi, ø Luwø ndigi ø, m'a m'tøl to m're rø'se'ti bay,» ningø inyø'de Epeji'ti ø in me tokibo'ti ø aw. ²² Ningø un to Epeji'ti, aw Sejure'ti. Lo ki te Sejure'ti, aw uwø ji Njekawnan'gi, ø un row aw Antiyosi'ti. ²³ Pol ra ndo'gi non nden, ø tøl ilø do'ne gogi. Aw te Galasi'ti ki Piriji'ti, adi tøgi njendo'gi pøti.

Apolosi me be'ti ki Epeji ki me be'ti ki Korenti

²⁴ Juwipi kare ki to'a nan Apolosi, ki in de ki ginn'ø in Alegijandiri'ti re Epeji'ti. In de ki bøl ta to ta'a'ti, taa gør ta læ Luwø maji to. ²⁵ Ndoi'ø row ta læ Burøbe, adi ilømber ta læ Jeju ki rønøl ki ngayn, ndo de'gi nya ki do Jeju'ti ki gorow'ø'ti. Nan k'in ø, gør batøm læ Jan par. ²⁶ Ilø rø'ne, elta læ Luwø køykawnan'ti læ Juwipi'gi ki me ki tiniyi kati. Nan loki Pirusil ki Akilasi oyi'ø lo kelta'ti, bari'ø rø'de'ti, øji'ø gorow læ Luwø ar njay, adi'ø gø. ²⁷ Go'ti, ndigi kaw Akay'ti, ø ngannkon'je'gi ndigi do'ti si'ø, adi rai makitu adi njendo'gi ki Akay'ti kadi uwøi'ø rø'de maji. Lokø aw te Akay'ti, kigo memaji'ti læ Luwø, ra ki nje ki uni me'de adi Luwø ngayn. ²⁸ Tado dum do Juwipi'gi ki tøgi ta læ'ne, taga wangi takum de'gi'ti. Tøji, ki ta læ Luwø ji'ne'ti, toki Jeju in Kirisiti ki in De ki Luwø mbøt'ø.

* 18:5 18.5 17.15 † 18:18 18.18 Kør Isirayel'gi 6.5-18

19

Pol in me be'ti ki Epeji

¹ Dəkagilo'ti ki Apolosi in'n Korenti'ti, Pol ində donangi ki mbal'gi in'ti ki donangi Aji'ti gangi, ə re te Epeji'ti. Ingə njendo'gi lə Jeju ki nan'gi'ti non. Adi dəji'de ene: ² «Loki uni me'se adi Jeju kin, ingəi Ndil Luwə wa?» Ə təli iləi'ə'ti eyina: «Jagi, k'oo ka j'oo kete kadi Ndil Luwə in non el.» ³ Pol təl dəji'de bay ene: «Batəm ki bann ə ingəi wa?» Eli eyina: «J'ingə batəm lə Jan Batisi.» ⁴ Be ə, Pol el'de ene: «Oyo, Jan ra batəm Isirayel'gi kadi tori ndu'de do majel'gi'ti lə'de. Ə təl el'de bay kadi to uni me'de adi de ki a re go'ne'ti non, adi de'ə kin in Jeju*.» ⁵ Loki oyi ta'gi kin ningə, adi rai'de batəm me to Burəbe Jeju'ti. ⁶ Be ə, Pol ində ji'ne do'de'ti, ə Ndil Luwə risi do'de'ti. Ningə tunginn kadi elita ki ndonnta'gi ki dangi dangi num, ta elita ki ta Luwə'ti num to. ⁷ Dingəm'gi pəti ki rai lo nya'gi'ti kin asi do'gi gidə in joo. ⁸ Go'ti, asi nanyi mutə go nan'ti, Pol te ə aw kəykawnan'ti lə Juwipi'gi, el'de ta ki me ki tyni kati kibo. ləmbər konbe lə Luwə, sangi uwə'de ki ta, kadi oyi to ta ki rəta'ti kadi tai ta kin to. ⁹ Nan Juwipi'gi ki nan'gi dann'de'ti me'de ngan, adi mbeti kadi uni me'de. Elita kidi nyando lə Pol ki oji gorow ta lə Burəbe kin takum bulə de'gi'ti. Be ə, Pol inyo'de ə ətə aw ki njendo'gi me kəy ndo nya'ti lə de ki to'a nan Tiranusi. Ningə ki ndo'gi kare kare pəti, ndo'de nya. ¹⁰ Nyando kin, Pol ra kul'ə asi bal joo. Be ə, ra adi Juwipi ki de'gi ki in Juwipi'gi el ki isi donangi Aji'ti, oyi ta lə Burəbe. ¹¹ Luwə ra nyakəji'gi ki əti bol ki takul Pol. ¹² Adi, de'gi oyi ta ku'gi ki kare ki ta ku ki ji'ə ədi, awi ədi njemonyi'gi adi ingəi lapiya num, ndil'gi ki majel kaa anyinan kə num to.

¹³ Juwipi'gi ki nan'gi ki nje njiyə kigo be'gi, kadi n'tuwəi ndil'gi ki majel, ingi kaa gei kadi n'bari to Burəbe Jeju do de'gi'ti ki in ginn to'gi'ti lə ndil'gi ki majel to. Adi eli eyina: «Me to Jeju'ti ki Pol isi ləmbər ta li'ə, m'dəji'se kadi te kə.» ¹⁴ De'gi ki njera nya be kakin, in siri. In ngann'gi lə Juwipi kare ki to'a nan Seba ki in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. ¹⁵ Ndil ki majel təl ilə'de'ti ene: «M'gər Jeju, taa m'gər de ki in Pol to, nan ingi, in nan'gi wa?» ¹⁶ Lo kin'ti, de ki ndil ki majel sii me'ə'ti kakin ində ur do'de'ti uwə'de toso. Ningə ində'de kində ki de oo go madi'ne el, adi te me kəy'ti ki kanyi ki rə'de kare, ki ku ki gangi rə'de'ti bati bati ki mosi. ¹⁷ De'gi pəti ki bebo Epeji'ti, ki Juwipi'gi nan'ti ki de'gi ki in Juwipi'gi el, gəri go nya ki ra nya kin maji. Ingi pəti bol ra'de, adi əsikurə Burəbe Jeju. ¹⁸ De'gi ngayn ki in njekunme'gi rei torindu'de, ə eli kulə ra'de'gi ki majel ki taga non de'gi'ti. ¹⁹ Nje ki nan'gi ngayn dann njera mboli'gi'ti, rei ki makitu ra mboli'gi lə'de, kawi ki donan'ti ə uləi por takum de'gi'ti. Ndogi se'de makitu'gi lə'de kin asi silə dər do mi'. ²⁰ In be ə, ki takul to'gi lə Burəbe, ta lə Luwə sanan ki lo'gi'ti ki kete kete ki to'gi'ne to. ²¹ Go nya'gi'ti kin, Ndil Luwə əsi Pol adi un ndu'ne kadi n'aw bebo Jerujalem'ti. Do row kaw'a'ti, ində donangi Maseduwann ki Akay gangi. Ningə Pol el ene: «Re m'aw m'te bebo Jerujalem'ti ə, maji kadi m'aw m'oo donangi Rom to.» ²² Pol ulə ki njera si'ə kulə'gi joo, Timote ingi ki Erasi adi'de awi donangi Maseduwann'ti. Ningə inbe, isi donangi Aji'ti ba njaba bay.

Nya ki ra nya Epeji'ti

²³ Dəkagilo'ə'ti kin, ta kasi nan el kibo ngayn in do row ta'ti lə Burəbe me be'ti ki Epeji. ²⁴ De kare ki to'a nan Demetriyusi, in kodi ki njera ningə kasi'gi. In njera ngann kəy yo ki dene ki a bari'ə nan Artemisi. Kulə kin ra adi in soti ki njekulə'gi li'ə ngayn. ²⁵ Be ə, Demetriyusi kaw kodi'gi ki de'gi pəti ki isi ki do'de taa ki takul kulə kin nan'ti, ə el'de ene: «Madi'm'gi, in gəri kadi in ki takul kulə kin ə, j'isi j'ingəi nya məji.» ²⁶ Ingi oyi ki kum'se taa ki mbi'se to, kadi in Epeji'ti ne par el, nan donangi Aji'ti ba pəti, ə dingəm ki to'a nan Pol kam təl do bulə de'gi basi. In el'de ene: «Kagi yo'gi ki de'gi rai ki ji'de in Luwə el.» ²⁷ In kulə'gi ki j'isi rai kin par ə de'gi a oyi to nya ki kare el, nan kəy lə luwə ki dene kibo ki in Artemisi kin kaa, de'gi a oyi'ə nya madi'ti el to. Lo kadi de'gi a eli eyina: «Artemisi in yo ki dene ki bo,» goto. Artemisi ki de'gi ki donangi Aji'ti ki ndəgi donangi ba pəti əsikurə kin.» ²⁸ Loki kodi'gi oyi ta'gi kin ningə, wongə ra'de ngayn, adi tunginn kadi elita ki ndu'de ki boi eyina: «Artemisi lə Epeji'ti, in kibo.» ²⁹ Kalangi ba go'ti ningə, lo singə səkitə ki ta tat'a ba me bebo'ti. De'gi ndəri Gayusi in ki Arisitarki, de'gi ki Maseduwann'ti, ki in madi mbah lə Pol kum'de'ti, ə ngodi təl'de ki tambalo'ti. ³⁰ Pol ndi'gi kadi n'təji rə'ne bulə de'gi, nan njendo'gi o'gi'ə. ³¹ Ningə basa madi Pol madi ki in de kibo ki donangi Aji'ti, uləi kulə rə'a'ti, eli'ə kadi aw tambalo'ti el. ³² Tambalo'ti, nya ki to ar njay do de'gi'ti goto: Ta'gi ki isi te ta de'gi'ti in ta'gi ki dangi dangi. Ningə de'gi ngayn dann madi'de'gi'ti gəri ginn nya ki kawinan el. ³³ De'gi ki nan'gi dann bulə de'gi'ti ori ginn nya ki ra nya kin adi Alegjandir ki Juwipi'gi indəi'ə to njekundo'de kin

* 19:4 19.4 Mat 3.11; Mrk 1.4,7-8 † 19:19 19.19 Mrk 6.37

ad'a oo. Alegijandir ulə j'i'ne taa, dəji'n de'gi kadi rai keke, tado ge k'el'ta, orta do'de'ti. ³⁴ Loki gəri'ə kadi in Juwipi ningə, ingi pəti uləi bilə ki ndu'de kibo asi ngirə kadi joo ge be eyina: «Artemisi læ Epeji'ti, in kibo.» ³⁵ Ta tol'ta'a'ti ningə, njendo ndukun ki me bebo'ti, re ra adi lo to jijiji, bay taa el'de ene: «In de'gi ki Epeji'ti, nan ə gər kadi be ki Epeji'ti, in njengəm kəy læ Artemisi ki in yo ki dene ki in kibo kin el ə, eke nan ə gər kadi in nje ngəm mbal ki in banakum'ə ki in doran'ti osi el wa?» ³⁶ In kin in nya ki dum manji. Maji kadi uwəi hangal'se indəi nanga, ə in mərita ta rai nya. ³⁷ Ingi ə ɔri de'gi kam rei se'de ne, nga, nya madi ki majel ki rai ɔsi takəy kin goto, taa elita ki mal do luwə'ti lə'je ki dene Artemisi el to. ³⁸ Re Demetriyusi in ki de'gi ki nje ra kulə'gi lə'ne, rai ta ki de madi ningə, ndo gangi ta'gi to'i non, ə maji kadi awi oyi njegangi ta'gi. ³⁹ Re nya madi ki rangi to non kadi dəji ə, ndo ki kadi nje kində manji ta'gi kin ki gorow'ə'ti to non. ⁴⁰ Nya'gi ki rai nya bone kin, asi kadi de'gi iləi ta do'je'ti to nje k'aldə ndu'gi, tado ta madi ki j'a j'eli ə j'a j'ori ta do'je'ti, ki ɔji go kawnan læ de'gi ki bone kin goto. Be ə, go ta'gi'ti ki njendo ndukun el, tuwə de'gi adi sananyinan.

20

Pol aw dɔnangi Maseduwann'ti

¹ Loki wongɔ læ de'gi yokiro ningə, Pol ulə bar njendo'gi, ulə dingəm me'de'ti bay ta ra'de lapiya ə ɔti aw Maseduwann'ti. ² Pol ingə dəkagilo'gi ngayn ulə'n dingəm me njekunme'gi'ti loki isi ində dɔnangi kakin gangi. Ningə gangi ki kete non aw Giresi'ti. ³ Pol isi'ti non nanyi mutə. Dəkagilo'ti ki kadi un tokibo kaw ki dɔnangi Siri'ti ningə, gər kadi Juwipi'gi uləi ta'de nanga kadi n'rai si'ə nya ki majel. Be ə, təl un row ki Maseduwann'ti. ⁴ Mbuən de'gi'ti ki dani'ə a ingə Sopater ki ngonn læ Pirusi ki Bere'ti num, Arisitaraki in ki Segondusi ki in de'gi ki Tesaloniki'ti num, Gayusi ki Dərbi'ti num, Timote num, taa Tisiki num in ki Tiropim ki in de'gi ki dɔnangi Aji'ti num to. ⁵ De'gi kin ɔti kete non'je'ti, awi nginəi'je Tirowasi'ti. ⁶ J'in ə, go ndo'gi'ti læ mapa ki ra ki hum ɔd'ə el, ə j'al me to'ti me be'ti ki Pilipi j'isi j'aw. J'aw, ji ra ndo mi row'ə, ə j'aw j'ingə madi'je'gi Tirowasi'ti, ji ra ndo siri.

Pol me be'ti ki Tirowasi

⁷ Ndo Dəmasi, ji kawnan tado kusə mapa, Pol a aw lo ti'ti, adi elta ki njendo'gi. Be ə, elta ratata dann lo do'a'ti. ⁸ Ji kawnan me kəy'ti ki in do mad'a'ti taa. Ningə me kəy'ti kakin, lambi'gi ngayn in səm'ti non. ⁹ Loki Pol isi elta adi ngal, Basa kare ki to'a nan Etikusi isi penetir'ti, to bi kanum, adi bi un'ə, in kəy'ti ki nja mutə do mad'a'ti, te osi. Loki de'gi eyina n'uni'ə ə, basa oy. ¹⁰ Pol ur nanga, dow rə'ne do'a'ti ə un'ə j'i'ne'ti ə el'de ene: «Adi me'se gangi mann el nan to kum bay!» ¹¹ Go'ti, Pol təl ala taa gogi, gangi mapa so. Un ta ki ta'ne'ti gogi biti taginnlo'ti, ə ɔti aw. ¹² Nga ningə, de'gi ɔri basa awi si'ə be kumngayira, adi de'gi pəti me'de osi nanga.

Pol in Tirowasi'ti aw Mile

¹³ J'in j'aw kete ki to me be'ti ki Asosi. Me be'ti kin ə, j'a j'uni Pol nan'ti se'je. Tado kigo kɔjitarat'i li'ə, ge kadi n'un row ki nja'ne. ¹⁴ Loki re ingə'je Asosi'ti, j'uni'ə me tokibo'ti nan'ti se'je ə j'awi Mitilene'ti. ¹⁵ Lo ti go'ti ningə, j'ɔti non me tokibo'ti ka bay, ji re ji te ta lo'ti ki Kiyo. Ndo ki go'ti ningə, ji te Samosi. Ndo ki nja so bay ta ji te Mile'ti. ¹⁶ Pol ndigi kadi n'ra lo kati Epeji'ti el nan pa nya ta dəkagilo dər do'ne'ti dɔnangi Aji'ti. Ge kadi n'aw kalangi kadi re to'n bann inbe kaa, ndo Pantəkoti osi do'ne'ti Jerujalem.

Pol elta ngatɔgi'gi me be'ti ki Mile

¹⁷ Loki Pol in me be'ti ki Mile ə, ulə bar ngatɔgi'gi læ Njekawnan'gi ki Epeji'ti. ¹⁸ Loki rei tei rə'a'ti ningə, el'de ene: «In gəri row panjiyə'm dəkagilo'gi pəti ki m'in'n sese nan'ti, tunginn'ə do ndo ki dəkete'ti ki m're'n dɔnangi Aji'ti. ¹⁹ M'ra kuləbər læ Burəbe ki do ki səl ləm ləm, me mann non'ti ki me nya nan'gi'ti ki m'ingə ki row'gi ki dangi dangi ki gorow kulə ta nanga ki in rə Juwipi'gi'ti ki madi. ²⁰ Gəri bəti, m'iyə'se do nya madi kare el. M'ilə'se mbər Poyta ki maji ta m'ndo'se nya'gi pəti ki a ra sese maji to, taga dann bulə de'gi'ti num, me kəy'gi'ti num to. ²¹ M'iləmbər m'bar'n Juwipi'gi num, Gireki'gi num kadi təl rə'de go Luwə'ti ə inyəi gorow njiyə'de'gi ki majel kin kə, taa kadi uni me'de adi Burəbe lə'je Jeju Kirisiti to. ²² Ki ngosine kin, Ndil Luwə ində do'm'ti, adi m'nji m'aw Jerujalem'ti ki kanji kadi m'gər nya ki a ra'm nu. ²³ Nya ki m'gər, me bebo'gi'ti kare kare ki m'te'ti Ndil Luwə el'm ta adi m'gər toki dangay'gi ki kon'gi isi nginəi m'in non. ²⁴ Ki ɔjido'm, kisikidə'taa lə'm in nya madi takum'ti el. Nya ge lə'm in kadi m'aw ratata m'tolta ngodi lə'm, ə kadi m'ra kuləbər ki m'ingə ji Burəbe Jeju'ti kin maji. Adi in kulə kiləmbər Poyta ki maji ki ɔjido memaji læ Luwə. ²⁵ Ningə ngosine, m'gər kadi ingi pəti ki m'njiyə dann'se'ti ə m'ilə'se mbər Poyta ki maji ki ɔjido konbe

lə Luwə kin, de kare kaa a oo'm el ratata nga. ²⁶ In be ə, m'elta lə'm taga ar njay bone, ta mosi'se pəti goto do'm'ti. ²⁷ Tado kəjitara'gi lə Luwə pəti, m'iləmbər do'ti madi oyi. Nya ki m'iyə do'a ro'se'ti goto. ²⁸ Indəi kumkədi do ro'se'ti inbe'gi, taa do nyakul'gi'ti ki in Njekawnan ki Ndil Luwə adi'se kadi ngəmi'de kin to. Maji kadi indəi kum'se go Njekawnan'gi'ti lə Luwə ki ndog'i de ki mosi'ne, to njekul nyakul'gi ki maji. ²⁹ M'gər kadi loki m'a m'goto dann'se'ti, de'gi madi ki a toi to jagum'gi ki nje mendul, a rei uri dann'se'ti ə a rai Njekawnan'gi majel. ³⁰ Ningə mbunə'se'ti inbe'gi kaa, de'gi madi a təli nje rugi ta ki rəta'ti kadi təli nje kawnan madi'gi njendo'gi'ti lə'de. ³¹ Maji kadi sii do nja'se'ti, adi me'se olo do'ti, toki me bəl'ti ki mutə ki m'ra dann'se'ti, kondə'ti ki kada, kare kare pəti, m'inyə ta kulə dingəm me'se'ti el, ə ki mann non ki kum'ti. ³² Ningə ngəosine, m'ulə'se ji Luwə'ti, taa m'ndəji'se ki ta li'ə kigo memaji'ti li'ə to. Ta kin aw ki təgi kadi adi təgi me kunme'ti, taa Luwə a adi'se nya maji'gi pəti ki isi ngəm tado lə de'gi pəti ki ində'de ta dangi. ³³ Lo ki m'in dann'se'ti, m'ra kumnda nar, eke or eke ku lə de madi dann'se'ti el. ³⁴ Inbe'gi gəri bəti, kadi ki ojido kisikidətao lə'm, eke yan madikulə'm'gi, m'ra kulə ki j'i'm m'inbe. ³⁵ M'oji'se ki lo'gi pəti, eke ki dəkagilo'gi pəti kadi rai kulə be kadi indəi kum'se go nje yai'gi'ti. Ningə maji kadi me'se olo do ta'ti ki Burəbe Jeju inbe el ki ta'ne ene: "Majikur in ngayn do de'ti ki adi utə de ki isi taa." ³⁶ Go ta'gi'ti ki Pol el kin ningə, əsi məkəsi'ne nanga, ə elta ki Luwə əsi'de se'de pəti. ³⁷ Ningə go'ti, ingi pəti, buki nan ki non'ti, ə əsi mindi Pol'ti uwəi'ə, ə orei'ə ki ro'de'ti. ³⁸ Ta li'ə ki el'de ene: «A oyi kum gogi el,» kin or təgi'de ngayn. Ningə dani'ə biti awi si'ə ta to'ti.

21

Kaw Pol ki Jerujalem'ti

¹ Go k'inyə nan'ti ki ngatəgi'gi lə Njekawnan'gi ki Epeji'ti, j'al me to'ti, ə j'aw njururu do dor'ti ki to'a nan Bulə de'gi. Lo ti go'ti ningə, ji te me bəbo'ti ki Rodi. J'oti Rodi'ti ə j'aw bəbo'ti ki Patara. ² J'ingə tokibo isi aw Penesi'ti adi j'al me'ti j'aw si'ə. ³ Loki j'oo do dor Sipir ki kum'je be ningə, j'inyə ki holo be ə j'or taa ki dənangi Siri'ti. J'awi j'ur nanga Tir. Lo kin'ti non ki a ori nya'gi ki me to'ti nanga. ⁴ J'ingə njendo'gi me bə'ti kakin non, adi j'isi se'de asi ndə siri. Njendo'gi kakin, Ndil Luwə əsi'de adi eli Pol kadi aw Jerujalem'ti el. ⁵ Nan loki dəkagilo lə'je asi ningə, j'ində taa, j'un tarow lə'je. Njendo'gi pəti, ki ne'de'gi ki ngann'de'gi dani'je biti tei se'je gidi bəbo'ti. Low'ə'ti non, j'əsi məkəsi'je nanga ta ba'ti, j'elta ki Luwə. ⁶ Go'ti, loki j'el nan ta'gi ki dəboy'ti ki kadi j'inyə'n nan, ə j'ala me to'ti ə ingi təli ki bə'gi lə'de to. ⁷ J'ində ngangi kaw mbah lə'je ki tokibo, loki j'in Tir'ti ji re ji te Toleməyisi'ti. Me bəbo'ti kin non, j'uwə ji ngannkon'je'gi, ə j'isi se'de ndə kare. ⁸ Lo ti do'ti ningə, ji re ji te Sejare'ti. J'aw me kəy'ti lə Pilipi ki in nje kiləmbər Poyta ki maji, ki in mbunə de'gi'ti ki siri ki nje kində kum'de go nya maji'gi'ti lə Njekawnan'gi ki Jerujalem'ti*. J'isi ro'a'ti non. ⁹ Me kəy'ti li'ə, ngann dene'gi so ki gəri dingəm el bay, ki in njekelta ki ta Luwə'ti sii səm'ti non. ¹⁰ J'isi me kəy'ti lə Pilipi kakin ji ra ndə ngayn nga a kadi njekeltakita Luwə'ti ki to'a nan Agabusi in Jude'ti re ingə'je non†. ¹¹ Njekeltakita Luwə'ti kakin un ndar do bədi lə Pol do'n ji'ne'gi ki nja'ne'gi, ningə el ene: «Ndil Luwə ene, me bəbo'ti ki Jerujalem, Juwipi'gi a doi'ə to ndar do bədi kin be. Ningə a iləi'ə ji de'gi'ti ki in Juwipi'gi el.» ¹² Loki j'oo ta kin ningə j'in ki ngannkon'je'gi ki Sejare'ti j'uwə nja Pol, ji dəj'ə kadi aw Jerujalem'ti el. ¹³ Nan Pol ilə'je'ti ene: «Ononyi'se kadi nonyi adi me'm gangi mann. M'in Pol m'in ndəkba kadi de'gi doi m'in par el, nan re ojido koy kaa, m'in ndəkba kadi m'oy tado to Burəbe Jeju Jerujalem'ti.» ¹⁴ Loki j'oo kadi Pol təl ro'ne go ta'gi'ti ki j'el'ə el, j'in kaa ji təl ji ta kon to, ə ji təl ji dəji kadi Luwə ra ndigi lə'ne par. ¹⁵ Go ndə'gi'ti ki ji ra dənangi Sejare'ti, ji ra go ro'je ə j'oti j'aw Jerujalem'ti. ¹⁶ Njendo'gi ki madi ki Sejare'ti awi se'je nan'ti Jerujalem'ti. Loki ji te Jerujalem'ti ningə dani'je me kəy'ti ki de madi ki to'a nan Minason, adi j'isi'ti. In de ki Sipir'ti. In ki kare mbunə njendo'gi'ti ki dəkete. ¹⁷ Loki ji re ji te Jerujalem'ti, ngannkon'gi uwəi'je ro'de'ti ki rənel ki əti bəl. ¹⁸ Lo ti do'ti, Pol aw se'je me kəy'ti lə Jaki. Lo kin'ti ə, j'ingə ngatəgi'gi lə njekawnan'gi pəti, səm'ti non. ¹⁹ Go kuwə ji'ti ki Pol uwə ji'de ningə, or'de poy nya'gi ki Luwə ra tado ginn de'gi ki in Juwipi'gi el, ki takul kulə li'ə kin, bere bere adi'de oyi. ²⁰ Go nya'gi'ti ki Pol or'de poy'o kin ningə, uləi toji do Luwə'ti, ə eli Pol eyina: «Ngonnkon'je, ində kum'i oo, Juwipi'gi dər banyi banyi ə uni me'de adi Jeju, nan pəti uwəi go ndukun lə Moji ngan. ²¹ Ningə ki ngəosine kin oyi ta do'i'ti toki isi ndo Juwipi'gi pəti ki sii to mbah'gi dənangi'gi'ti ki rangi kadi inyə go ndukun'gi lə Moji kə num, el'de kadi uəi mōti ngann de'gi el num, taa nya jibəlbə'gi lə Juwipi'gi ka kadi uni go'ə el num to. ²² Adi ji mər do nya'ti kadi

* 21:8 21.8 6.5, 8.5 † 21:10 21.10 11.28

ji ra, tado a oyi poy'i kadi in re ka par am! ²³ Be ə, maji kadi ra nya'gi ki j'a j'eli kam. J'aw ki de'gi so mbunə'je'ti ne ki uni mindi'de kadi n'indai ro'de ta dangi tado læ Luwə. ²⁴ Maji kadi or de'gi kin go'i'ti, ə ra se'de nyajibəlbe kar ro do majel'ti, ə ugə do'de kadi ngisəi do'de. Ningə de'gi pəti a gəri kadi poy ta'gi pəti ki oyi ojido'i in ta'gi ki ngom. Tado inbe ki do'i, təl ro'i go ndukun'gi'ti læ Moji. ²⁵ Ki ojido de'gi ki in Juwipi'gi el ki uni me'de, ndukun'gi ki ji ndangi j'ulə'n j'adi'de, in kadi so'i da ki iləi kadikare'ti bəri'n yo el num, kadi so'i mosi el num, da ki de mbir m'ində el, ə kadi sangi nan kigo lo kaya'ti kaa, kadi goto dann'de'ti toŠ. ²⁶ In be ə, lo ti go'ti ningə, Pol aw ki de'gi ki so kakin, ar ro'ne se'de, ningə go'ti ur nati Kəy'ti læ Luwə, oji ndo ki ginn kar ro lə'de a gangi'n, ə kadi de ki ra dann'je'ti a re'n ki kadikare, kadi adi Luwə.

De'gi uwəi Pol

²⁷ Loki nanyi ndəkba kadi ginn ndo ki siri gangi, Juwipi'gi madi ki in dōnangi Aji'ti, oyi Pol Kəy'ti læ Luwə kakin. Suləi bulə de'gi do'a'ti ə osi si'ə uwəi'ə, ²⁸ ningə elita ki ndu'de ki bo eyina: «In de'gi ki Isirayel, rei osi ginn'je! De kam ə, in njendo de'gi ki lo'gi pəti kadi osi ta de'gi lə'je num, ndukun'gi lə'je num taa kəykawnan kin num to. Ningə ki rangi bay, re ur ki de'gi ki uəi mōti'de el nati Kəy'ti læ Luwə kadi təl'n lo ki ar njay kin, lo ki to njen'ti.» ²⁹ Elita kin be, tado kete oyi Tiroppim, de ki bebo Epeji'ti si'ə me bebo Jerujalem'ti, adi məri me'de'ti toki Pol re ur si'ə Kəy'ti læ Luwə. ³⁰ De'gi rai njir donan'ti me bebo'ti ki Jerujalem'ti ba pəti. Ningə de'gi tei ki lo njon njon isi rei bur bur. Rei uwəi Pol tei si'ə Kəy'ti læ Luwə ki taga. Ningə tanan'ti non uwəi takəy'gi uti. ³¹ De'gi sangi kadi n'toli Pol. Ningə kete bay taa kadi toli'ə, poyta osi mbi ki boi'ti ki do njero'gi'ti ki Rōm'ti kadi bebo Jerujalem ba pəti ra ki nja'ne taa. ³² Tanan'ti non par ə, indəi taa buki njero'gi kibo'gi ki do kuti njero'gi'ti ki bu, ə anyi ngodi ki ro bulə de'gi'ti. Loki bulə de'gi kakin oyi kibo ki do njero'gi'ti ki njero'gi ningə, tai kon ta kində Pol'ti. ³³ Loki re te ro bulə de'gi'ti, kibo ki do njero'gi'ti kakin oti ndəkba ki ro Pol'ti, in ndu'ne adi uwəi'ə, ə adi do'i'ə ki kulə gindi joo. Ningə təl dəji ta ene: «Nan in dingəm kam wa? Ə ri ə ra wa?» ³⁴ Ningə ta ki yəti to dangi dangi dann bulə de'gi'ti, ta lə'de un go nan el. Adi lo kadi kibo ki do njero'gi'ti kakin oo ta ki rōta'ti goto. Be ə un ndu'ne kadi ai ki Pol me ndogə bər'ti ki ngal, lo kisi njero'gi'ti ³⁵ Loki Pol re te rigi lo njiyə'gi'ti kin ningə, lowə goto adi njero'gi uni'ə, tado bulə de'gi bətirəi'ə ki wongə ngayn. ³⁶ Bulə de'gi ki sii njiyəi go'ə'ti muki muki eli ki ndu'de ki boi eyina: «Kadi toli'ə!»

Pol elta ngannkon'ne Juwipi'gi

³⁷ Kete bay taa kadi njero'gi awi si'ə me ndogə bər'ti ki ngal ki lo kisi'de'ti, Pol dəji ta kibo ki do njero'gi'ti ene: «A adi'm tarow kadi m'a m'el'ta kare wa?» Kibo ki do njero'gi'ti kakin dəj'ə ene: «In gər kelta Gireki bəti wa? ³⁸ M'gər el adi m'əji m'ene in de ki Ejipti ki ndōki me ndo'gi'ti ki gogi ne kin, sulə de'gi adi rai wongə, ə or'de asi de'gi dər so ki nyakati'gi ji'de'ti, ə ur'n mu kin.» ³⁹ Ə Pol ene: «Jagi, m'in Juwipi ki bebo'ti ki Tarsi ki dōnangi Silisi'ti, m'in de ki me bebo'ti ki to'a bar, ə nja'i ba in nyə'm taa adi m'el de'gi ta.» ⁴⁰ Be ə, kibo ki do njero'gi'ti ad'a tarow. Pol ində ra taa do rigi lo njiyə'ti, buki ji'ne dəji'n bulə de'gi kadi uri mbi'de. Loki lo to jijiji ningə, el'de ta ki ta Ebirə.

22

¹ Pol el ene: «Ngannkon'm'gi ki bai'gi, uri mbi'se maji kadi oyi ta ki m'aw to m'el'se ngosine kadi m'manji'n ta do ro'm'ti kin.» ² Loki oyi kadi Pol el'de ta ki ta Ebirə ningə, teli adi lo to jijiji inbe bay kadi n'oyi ta li'ə. ³ Be ə Pol el'de ene: «M'in Juwipi ki oji'm'in Tarsi'ti, ki dōnangi Silisi'ti. Nan oti'm'in Jerujalem'ti ne. Gamaliyel* ə in njendo'm ndukun læ kaw'je'gi kadi m'gər maji maji. Kete m'tingə bil tado læ Luwə toki rai ngosine kin be to. ⁴ M'adi kon de'gi ki nje kun go nyando ki m'nji m'ndo kin kadi ki asi ta koy'de. M'uwə'de: dene'gi ki dingəm'gi, m'to'de m'tilə'de dangay'ti. ⁵ Kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi ki ngatogi'gi pəti asi kadi a manyinaji lə'm do ta'ti kin. Inbe'gi ə m'taa makitu ji'de'ti kadi m'aw m'uwə'n ngannkon'gi ki Damasi'ti ki nje kun go nyando kin. M'uwə'de kadi m're se'de Jerujalem'ti ne m'buki'de dangay'ti'. ⁶ Loki m'no do row'ti, m're ndəkba ki Damasi'ti, ningə ki kadi ki in ndəkba ki jam do be ə, tanan'ti non par ə, kunji kibo ngayn in dōran'ti re unji gugə do'm. ⁷ M'osi ki takum nanga, ningə m'oo ndu ta madi el'm ene: «Sol, Sol, tado ri ə isi adi'm kon be wa?» ⁸ Ə m'ilə'ti m'ene: «In nan ə Burəbe?» Ningə təl el'm ene: «In m'in Jeju ki Najareti'ti ki isi ad'a kon.» ⁹ Nje ki in sə'm oyi kunji kakin maji, nan oyi ndu'de ki isi el'm ta el. ¹⁰ Lo kin'ti, m'dəj'ə m'ene: «Burəbe, in ri ə kadi m'ra wa?» Nga a Burəbe el'm ene: «Ində taa aw Damasi'ti non,

ə a eli'nu nya'gi pəti ki kadi ra." ¹¹ Kunji ki əti bol ngayn kakin ra adi kum oo lo el, adi de'gi ki in səm ndori m'in to ndor ə ai səm Damasi'ti. ¹² Ningə Damasi'ti, dingəm kare ki bari'ə nan Ananiyasi isi non. In de ki njera go ndukun'ti, adi Juwipi'gi pəti ki Damasi'ti ndigi ta li'ə ngayn. ¹³ In ə aw rə'm'ti el'm ene: "Ngonnkon'm Sol, kadi kum'i oo lo." Ningə tanan'ti non par ə kum oo lo adi m'oo'ə. ¹⁴ Ningə el'm ene: "Luwə lə kaw'je'gi mbəti kete nu kadi in gər ndigi li'ə, ə kadi oo Nje ki ra dana, taa kadi oo ta ki ta'a'ti to. ¹⁵ Tado a in nje mannaji li'ə dō nya'gi'ti ki oo ki kum'i num, oo ki mbi num, ki rə de'gi'ti pəti. ¹⁶ Ningə ki ngosine kin, nya ki nanyi kadi de ra goto nga. Ə ində taa, bar to Luwə, ə ra'a batəm, adi majel'gi lə'i in ki togi ko."»

Pol elta dō kulə'ti ki ingə

¹⁷ «Loki m'təl m're Jerujalem'ti, m'nji m'el'ta ki Luwə me Kəy'ti lə Luwə ningə, m'oo nya me ndil'ti. ¹⁸ M'oo Burəbe el'm ene: "In taa kalangi kadi te kō Jerujalem'ti, tado a taai naji lə'i ki a man dō'm'ti el." ¹⁹ Lo kin'ti, m'el'ə m'ene: "Burəbe, de'gi kin gəri maji kadi in m'in ə kete m'in nje kaw ki lo kəykawnan'ti lə Juwipi'gi, m'uwə nje ki uni me'de adi'nu, m'tində de'gi m'tilə'de dangay'gi'ti. ²⁰ Taa loki ndōki isi tōli nje mannaji lə'i Etiyenn kin ka, m'in low'ə'ti non to. Adi ndu'm in nan'ti ki nje tōl'ə'gi, m'inbe m'nji ta ku'gi'ti lə'de m'ngəm." ²¹ Nan Burəbe el'm ene: "Aw, tado m'a 'uləi sanyi rə de'gi'ti ki in Juwipi'gi el."»

Pol el toki n'in de ki Rəm'ti

²² Loki uri mbi'de oyi ta lə Pol biti tei dō ta'ti kin ə, uni ndu'de ki taa eli eyina: «De ki be kin in de ki kadi goto kō dōnangi'ti. In de ki kadi isi ki dō'ne taa el.» ²³ Uri kōl ningə, tōri ku'gi lə'de tiləi kō, ə kəri bu sananyi ki taa. ²⁴ Lo kin'ti, njekundō njero'gi un ndu'ne kadi awi ki Pol me ndogi bor'ti ki ngal kadi dəji'ə ta ki ndəy kadi el nya ki ra nya ə adi de'gi isi ungi bilə dō'a'ti kin. ²⁵ Nan, loki dōi Pol kadi indəi'ə ə, Pol el kibo lə njero'gi kare ki ra non ene: «Adi ai ki togi kadi indəi de ki Rəm'ti ki ta kaa de gangi dō'a'ti el wa?» ²⁶ Loki kibo lə njero'gi oo ta kin ningə, aw el kibo ki dō'de'ti ene: «Ra nya ki aw to ra kin el, de kam in de ki Rəm'ti.» ²⁷ Lo kin'ti, kibo ki dō njero'gi'ti re rə Pol'ti dəj'ə ene: «El'm adi m'oo, in de ki Rəm'ti wa?» Ə Pol el'ə ene: «Oyo, m'in de ki Rəm'ti.» ²⁸ Ə kibo ki dō njero'gi'ti el Pol ene: «M'in m'adi nar ngayn bay taa kadi m'təl'n de ki Rəm'ti.» Nan Pol el'ə ene: «Yan'm m'in, oji m'in to kōji.» ²⁹ Par ə, tanan'ti non, de'gi ki kete kadi indəi Pol, dəji'ə'n'ə ta kakin tōri rə'de gogi. Kibo ki dō njero'gi'ti inbe kaa bol ra'a to, loki oo kadi Pol in de ki Rəm'ti, ə n'adi dōi'ə ki kulə gindi.

Pol ra non njegangita'gi'ti lə Juwipi'gi

³⁰ Kibo ki dō njero'gi'ti sangi kadi n'gər nya inbe ki Juwipi'gi səki Pol kin ar njay. Be ə, lo ti dō'ti ningə, adi tuti Pol, ə adi ndu'ne kadi kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njegangi ta'gi lə Juwipi'gi kawinan, ə aw ki Pol non'de'ti.

23

¹ Pol gon njegangi ta'gi lə Juwipi'gi ba, ə el'de ene: «Ngannkon'm'gi, me'm uwə'm ki ta nden el, dō ki ra'm'ti ki m'ra non Luwə'ti biti bone.» ² Ningə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki bari'ə nan Ananiyasi adi ndu'ne de'gi ki rai kadi Pol'ti kadi indəi ta'a. ³ Ə Pol el'ə ene: «In in ə Luwə a indəi, in bor ki kōy pon gidi'ti kadi nda kare. Si ne kadi gangi ta dō'm'ti kigo ndukun'ti, ningə təl aldō ndukun, adi ndu'i kadi indəi m'in bay.» ⁴ Nje ki rai kadi Pol'ti ndəkba el'ə eyina: «Taji kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi lə Luwə wa?» ⁵ Pol el'de ene: «Ngannkon'm'gi, m'gər kadi in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi lə Luwə el. Tado ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: "A elta ki majel dō ngar'ti lə de'gi lə'i el."» ⁶ Loki Pol gər kadi de'gi ki kawinan kin, nje ki nan'gi in Sadusi'gi, ə nje ki nungi in *Parisi'gi ningə, un ndu'ne ki taa dann njegangita'gi'ti ene: «Ngannkon'm'gi, m'in Parisi, nje kōji'm in Parisi'. Ningə in tado kində ki m'ində me'm dō kində taa lo koy'ti lə njekoy'gi kin ə rei səm lo gangi ta'ti.» ⁷ Loki Pol el'ta kin ə, ta ki manjanan'ti in dann Parisi'gi'ti ki Sadusi'gi, adi de'gi gangi nan. ⁸ Tado Sadusi'gi eli eyina de'gi a indəi taa lo koy'ti el, taa malayka'gi, ki ndil'gi kaa gotoi to. Nan Parisi'gi eli toki nya'gi kin toi non. ⁹ Lo singə səkite, ə njendangi ndukun'gi ki me kuti'ti lə Parisi'gi indəi taa elita ki togi'de eli eyina: «J'in j'oo nya madi kare ki majel rə dingəm'ti kin el. Dōmaji ə in ndil eke malayka inbe ə el'ə ta.» ¹⁰ Loki takasinan el aw ki kete kete, kibo lə njero'gi bol kadi de'gi kin in uwəi Pol. Be ə, un ndu'ne adi njero'gi kadi rei ori Pol

awi si'ə me ndog'i bər'ti ki ngal gogi. ¹¹ Kondə go'ti ə, Burəbe te bus rə Pol'ti el'ə ene: «Uwə təgi ba. Toki mannaŋi lə'm Jerujalem'ti, maji kadi mannaŋi kin Rom'ti tə.»

De'gi dɔi ta nan'ti kadi n'toli Pol

¹² Ləki lo ti, Juwipi'gi uni mindi'de kadi n'usəi nya el num, n'anyi nan mann el num, biti kadi n'toli Pol binəm taa. ¹³ Nje ki dɔi ta nan'ti kin ali dɔ dɔsɔ kare. ¹⁴ Ningə ai eli kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi, ki ngatəgi'gi eyina: «J'un mindi'je ki ngan ngayn kadi j'usə nya el num, j'anyi mann el num, biti kadi ji tɔl Pol binəm taa.» ¹⁵ Ningə ki ngosine kin, ingi kadi ndu'se in nan'ti ki njegangi ta'gi, ə kadi awi ingəi kibo læ njero'gi, eli'ə toki gəi kadi re ki Pol non'se'ti kadi indəi manji ta li'ə maji maji oyi. Nga a, ləki Pol a re ə, te rə'se'ti el bay ə j'in j'a ji tɔl'ə. ¹⁶ Ngonn lə konnann Pol kare oo ta kin, adi aw go Pol'ti me ndog'i bər'ti ki ngal el'ə. ¹⁷ Be ə, Pol bər njekundo kuti njero'gi ki bu kare el'ə ene: «Aw ki ngonn kin rə kibo'ti læ njero'gi. Aw ki ta kare non kadi el'ə.» ¹⁸ Njekundo njero'gi ki bu aw ki ngonn kakin rə kibo'ti ə el'ə ene: «Dangay ki bari'ə Pol ə bari'm, ene m're ki ngonn kin rə'i'ti, toki aw ki ta kare non kadi el'ə.» ¹⁹ Kibo læ njero'gi, uwə ngonn kakin j'i'ne'ti, ɔr'ə aw si'ə dow kare, ə dəj'ə ene: «Ta ri ə awi'n kadi el'm wa?» ²⁰ Ngonn kakin el'ə ene: «Juwipi'gi dɔi ta nan'ti kadi n'dəji nu kadi in te ki Pol lo ti'ti, non njegangita'gi'ti lə'de, toki gəi kadi n'indəi manji ta li'ə maji maji n'oyi. ²¹ Nan maji kadi oo ta lə'de el. Tado de'gi ki tei dɔ sɔ kare a toi row'ə kadi uwəi'ə. Uni ndu'de ki ngan ngayn be kadi n'usəi nya el num, n'anyi nan mann el num, biti kadi n'toli'ə ə binəm taa. Ki ngosine kin, sii dɔ nja'de'ti, isi nginəi ndu par.» ²² Kibo læ njero'gi, ilə ndu'ne adi ngonn ki basa kakin kadi elta kin kete adi de ki rangi oo el, ə inyə adi aw. ²³ Go'ti, kibo læ njero'gi, bər njekundo njero'gi ki bu in joo el'de ene: «Osi nja njero'gi bu joo nan'ti, nje kal sində'gi dɔ siri, ə nje ki nung'i'gi bu joo tə. Ningə sii dɔ nja'se'ti kadi ki dɔjoo gidə in kare ə, uni tarow ki kaw ki Sejare'ti. ²⁴ Indəi dɔ sində'gi nan'ti uni Pol tə. Ə kadi awi tei si'ə rə nje konb'e'ti Pelisi, ki kanji kadi nya madi ra'a.» ²⁵ Kibo læ njero'gi ndangi makitu kin be adi nje konb'e ene: ²⁶ «M'in Kilodi Lisiyasi ə m'ndangi makitu kin m'ad'i kibo lə'm, nje konb'e Pelisi. Nya ki dəkete, m'uwə j'i'! ²⁷ Ningə dingəm kin, Juwipi'gi uwəi'ə kadi re a toli'ə, ə ləki m'oo kadi in de ki Rom'ti, m'aw ki njero'gi m'taa'ə'n j'i'de'ti. ²⁸ M'sangi kadi m'gər nya inb'e ki ra ə Juwipi'gi səki'ə'n'ə, adi m'aw si'ə non njegangi ta'gi'ti lə'de in Juwipi'gi. ²⁹ Lo kin'ti ə, m'oo kadi səki'ə ɔjido ndukun'gi lə'de, nan nya madi kare ki majel ki ra ki asi kadi de tɔl'ə'n'ə eke uwə'n dangay'ti goto. ³⁰ Eli m'in kadi Juwipi'gi isi sangi row kadi n'toli'ə, be ə, m'un'ə kalangi m'ulə si'ə m'ad'i. Ningə m'un ndu'm kadi awi səki'ə rə'i'ti nu.» ³¹ Njero'gi rai toki kibo lə'de ɔji'n'de, adi awi ki Pol kondə'ti ratata tei si'ə Antipatiris'i'ti. ³² Lo ti dɔ'ti, njero'gi ki nje nje nja təli gogi lo kisi'de'ti, ə inyəi nje sində'gi adi awi ki Pol. ³³ Ləki tei Sejare'ti, nje sində'gi uni makitu læ nje konb'e, ə ɔji'ə Pol tə. ³⁴ Nje konb'e tudə makitu kakin, ə dəji Pol ke in de ki dɔnangi'ti ki ra wa? Ningə oo kadi Pol in de ki Silisi'ti. ³⁵ Ə el Pol ene: «M'a m'oo ta ki ta'i'ti, ndə ki nje səki'gi inb'e a rei.» Ningə adi ndu'ne kadi ngəmi Pol me kəy ngar'ti læ Erodi.

24

Juwipi'gi indəi taa dɔ Pol'ti

¹ Ndə mi go'ti, kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi ki bari'ə nan Ananiyasi re Sejare'ti. De'gi ki dani'ə rei si'ə in ngatəgi'gi taa njenaji dɔ de'gi'ti ki bari'ə nan Tertulusi tə. Ananiyasi ki de'gi ki go'ə'ti kin awi səki Pol rə nje konb'e'ti ki dɔnangi Sejare'ti*. ² Ləki bari Pol ə, Tertulusi ulə ngirə kində ta dɔ'a'ti non nje konb'e'ti ene: ³ «In kibo, Pelisi, ki takul'i, ki takul gosi konb'e lə'i, ki takul nya'gi ki tur ginn'de ki tado maji lə de'gi me bə ə, j'isi'n ki lapiya. In kin in maji ki ji gər ki lo'gi pəti me nya'gi'ti pəti, ə j'isi' rai oyo. ⁴ Ningə, kadi j'indəi kər'ti ngayn el, j'i dəji kadi ur mbi, kigo me maji'ti lə'i kadi oo'n dɔ ta ki j'a j'eli ta'gi kare ke joo. ⁵ J'oo kadi dingəm kam in nje tuji bə. Re ki ganginan dann Juwipi'gi'ti ki lo'gi pəti dɔnangi'ti ne. In njekundo kuti lə de'gi ki Najareti'ti†. ⁶ Aw biti kadi n'təl ki *Kəy læ Luwə lo ki to njen'ti, ə j'uwə. [⁷ Ji ndigi kadi ji gangi ta dɔ'a'ti kigo ndukun'ti lə'je, nan njekundo njero'gi ki bari'ə nan Lisiyasi, re ində təgi ta'ə'n'ə j'i'je. ⁸ Ningə un ndu'ne kadi nje kində ta dɔ'a'ti rei nonyi'ti.] Kin ə el'je ta ə, inb'e a oo kadi ta'gi ki j'el dɔ'a'ti kin in ta ki rəta'ti.» ⁹ Juwipi'gi indəi rə'de nan'ti ki Tertulusi eyina, ta'gi ki el dɔ Pol'ti in ta ki rəta'ti.

Pol un ta ta'ne'ti non Pelisi'ti ki nje konb'e

¹⁰ Nje konb'e ra nya madi adi'n tarow Pol kadi elta. Be ə, Pol un ta ta'ne'ti ene: «M'gər kadi asi bəl ngayn ə isi gangi ta me bə'ti lə'je ne. Ningə, in kigo taa ki m'taa me'i ə m'a

* 24:1 24.1 23.24 † 24:5 24.5 Mat 2.23

m'manji'n ta do'm'ti non'i'ti. ¹¹ Asi kadi inbe in sangi ginn'ə ə a gər maji. Kaw ki m'aw Jerujalem'ti m'osi do'm nanga non Luwə'ti kin, m'aldə ndo ki do'gi gidə in joo el bay. ¹² Ningə, loki m'aw kin, in me Kəy'ti lə Luwə, eke me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi, eke lo madi'ti ki rangi me bebo'ti non, de ki oo'je, j'isi ji manji nan ta ki de madi, eke oo'm m'nji m'sulə de'gi goto. ¹³ Taa de'gi inbe ki rai ne kam, asi kadi oji nya madi kare do ta'ti ki indəi do'm'ti kin, kadi in ta ki rəta'ti, el tə. ¹⁴ Ningə, m'gər non'i'ti ne toki, m'nji m'ra kuləbər lə Luwə lə bai'gi. M'ra kulə kin ki gorow ki ingi ki indəi taa do'm'ti kin, oyi kadi in gorow ki low'ə'ti el. M'in m'oo kadi kunme do nya'gi pəti ki ndukun lə Moji elta'a, ki nya'gi pəti ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti elita'a in nya'gi ki rəta'ti. ¹⁵ M'ində me'm do nya'ti kin rə Luwə'ti. Ningə ingi kaa, indəi me'de do'ti tə. Pəti, j'ində me'je'ti kadi de'gi ki njera nya ki dana ki njera nya ki dana el, a indəi taa lo koy'ti. ¹⁶ In tado kin ə, m'ində təgi do rə'm'ti kadi me'm uwə'm ki ta non Luwə'ti el num, non de'gi'ti el num tə. ¹⁷ Go bal'gi'ti ki banyi banyi ki m'goto, m're ki nar kadi m'ra'n ki de'gi lə'm, taa ki kadikare kadi m'adi Luwə tə. ¹⁸ Lo kin'ti, in Juwipi'gi ki Aji'ti, ə ingəi m'in m'a m'ra kuji nya ra'gi ki tado kar rə njay me Kəy'ti lə Luwə. Lo ki ingəi m'in kin, de'gi uwəi nan gidi'm'ti el num, taa de ra nya ki biriri el num tə*. ¹⁹ Nga ningə, in Juwipi'gi ki Aji'ti kakin ə re a rei non'i'ti ne kadi to indəi taa do'm'ti, loki re ai sə'm ki ta madi. ²⁰ A re in be el tə ningə, nje kində ta do'm'ti ki rai nya kakin, elita nya ki m'təl ə oyi ta'a, loki m'ra'n non nje gangi ta'ti lə Juwipi'gi kakin adi j'oo. ²¹ Ta kare ki m'un ndu'm taa non'de'ti m'ene: "In ki kadi ki m'un me'm kadi njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti ə m'ra'n non'se'ti lo gangi ta'ti ne^S", kin inbe ə in ta ki kareba ki kadi rai do'ti inbe taa.»

²² Pelisi ki gər row lə Kirisiti maji*, or ndo kete, ningə el'de ene: «Ndo ki Lisiyasi ki njekundo njero'gi re ə to m'ində manji ta lə'se kin bay». ²³ Ningə adi ndu'ne adi kibo lə njero'gi ki bu, kare ki njengəm Pol kadi ngəm'ə dangay'ti. Nan k'in ə kadi inyə Pol adi ilə rə'ne, taa kadi inyə tarow adi de li'ə ki ra ki ge kadi n'ra si'ə kaa, kadi ra si'ə tə.

Pol ra non Pelisi'ti in ki ne Dirusil

²⁴ Asi ndo'gi go'ti, Pelisi təl rei ki ne'ne Dirusil ki in Juwipi. Loki rei, ulə adi rei ki Pol adi el'ə ta ki do kunme'ti, me tə Jeju Kirisiti'ti. ²⁵ Nan loki Pol elta te'n do nyara ki dana'ti, ki kuwə ro ginn təgi'ti, ki ta ki gangi ki a re ningə, bol ra Pelisi adi el Pol ene: «Asi nga, ə aw to ndo ki m'ingə dokagilo ki rangi ə m'a m'bar'i bay.» ²⁶ Ningə oji me'ne'ti toki Pol a adi'ne nar wa be, adi taa taa, bar Pol adi re wal si'ə ta. ²⁷ Bal joo dər do Pol'ti, ningə Porsiyusi Pəsitusi or tor Pelisi. Pelisi ndigi kadi n'ra nya ki nəl Juwipi'gi adi inyə Pol dangay'ti ba.

25

Pol ndigi kadi n'aw non nje konbe'ti kibo ki Rəm

¹ Ndo mutə go k'un kulə konbe do dənangi'ti ki kadi a onbe do'ti, Pəsitusi in Sejarə'ti aw Jerujalem. ² Lo kin'ti, kibo'gi lə njekujenyamosi kadikare'gi ki kibo'gi lə Juwipi'gi, rei səki do Pol rə'a'ti. ³ Me səki'ti, dəji Pəsitusi ki non kum'de'ti kadi ra se'de ə ulə ki Pol Jerujalem. Nan ki rəta'ti ə, indəi do ta nan'ti kadi to gangi Pol do row'ti təl'i'ə. ⁴ Non be, Pəsitusi el'de ene: «Pol in dangay'ti Sejarə, taa m'inbe ki do'm kaa ndo ngayn el ə m'a m'təl kadi m'aw Sejarə'ti. ⁵ Nan, re dingəm kin ra nya ki go'ti el non ə, maji kadi kibo'gi lə'se awi sə'm nan'ti səki'ə.»

⁶ Pəsitusi ra ndo ki asi jijoo, a re ngayn ə do'gi be par, ə təl aw Sejarə'ti gogi. Loki təl re ə, lo to ki rangi go'ti ningə, aw lo gangi ta'ti, un ndu'ne adi rei ki Pol non'a'ti. ⁷ Loki Pol re, Juwipi'gi ki in Jerujalem'ti iləi nan gugi do'a, indəi ta'gi ki ngan ngan ngayn do'a'ti. Nan asi kadi oji nya'gi ki rəta'ti ki ar njay be do'ti el. ⁸ Be ə, Pol manji ta do'ne'ti ene: «M'ra nya madi ki majel ki ndukun lə Juwipi'gi el num, ki Kəy lə Luwə el num, taa m'osi'n ta Sejar el num tə.» ⁹ Pəsitusi ki ndigi ra nya ki nəl Juwipi'gi, el Pol ene: «In ndigi kadi aw Jerujalem'ti kadi gangi ta do'i'ti do ta'ti kin takum'ti wa?» ¹⁰ Ə Pol ene: «Jagi, in non lo gangi ta'ti lə nje konbe ki bo Sejar ə m'ra'ti, ə in lo ki a gangi ta do'm'ti səm'ti. Toki inbe gər'i'n maji, nya madi kare ki low'ə'ti el ki m'ra ki Juwipi'gi goto. ¹¹ Kin ə re m'ra nya ki dana el eke m'təl nya ki asi koy'm, ə m'a mbəti koy el. Nan re ta'gi ki indəi do'm'ti in ta'gi ki rəta'ti el ə, de ki a ingə tarow kadi ulə'm ji'de'ti goto. M'dəji kadi m'oo Sejar.» ¹² Lo kin'ti, Pəsitusi elinan ta ki njeko'ji ta'gi lə'ne, ə go'ti el Pol ene: «Dəji kadi oo Sejar ə, a aw non Sejar'ti.»

Pol ra non Agiripa'ti ki Berenisi

¹³ Asi ndø'gi go'ti, ngar Agiripa in ki konann'ne Berenisi rei Sejar'e'ti tado kuwø ji Pøsitusi. ¹⁴ Rai ndø'gi asi ta'ti rø'a'ti non, adi Pøsitusi indø taa læ Pol non ngar Agiripa'ti el'ø ene: «Pelisi inyø dingøm madi dangay'ti non. ¹⁵ Adi loki m'aw Jerualem'ti, kibo'gi læ njekujønyamosi kadikare'gi, ki ngatø'gi'gi læ Juwipi'gi rei søki'ø rø'm'ti, ø døji'm'in kadi m'gangi ta koy dø'a'ti. ¹⁶ Æ m'el'de toki row ra'a læ de'gi ki Røm'ti in be el. De ki Røm'ti a ulø'de ji nje søk'ø'gi'ti ki kanji kadi de'ø ingø tarow manji'n ta dø'ne'ti non nje søk'ø'gi'ti el. ¹⁷ Be ø, rei ne, ningø, m'ndigi kadi ndø'gi dør kare el, adi lo ti ki rangi go'ti par ø m'aw lo gangi ta'ti m'adi rei ki dingøm kakin. ¹⁸ M'mør me'm'ti kadi nya madi ki ngan ki ra to non, nan loki nje søk'ø'gi rei ningø, de oo lo nya madi ki ngan ki ra kadi indøi ta dø'a'ti be el. ¹⁹ In ta ki manji par ø manji nan'ti se'de øjido row ra Luwø læ'de ingi Æe num, øji dø de madi ki to'a nan Jeju ki oy ø Pol ene isi kumngayira. ²⁰ Ta læ'de kin, m'gør lo kujø ki kadi m'ra'ti el, adi m'døji Pol inbe m'ene ke ndigi kadi aw Jerualem'ti kadi in ki gangi ta kin dø'a'ti wa. ²¹ Nan Pol ndigi kadi nje konbe kibo ki Røm'ti taa oo ta læ'ne. Be ø, m'un ndu'm kadi ngøm'iø dangay'ti, biti kadi to m'ulø si'ø madi nje konbe kibo ki Røm'ti, Sejar.» ²² Agiripa el Pøsitusi ene: «M'ndigi ngayn kadi m'oo ta læ dingøm kin to.» Æ Pøsitusi el'ø ene: «Lo ti ø a oo ta ki ta'a'ti.» ²³ Lo ti ki rangi, Agiripa in ki Berenisi rei ki de'gi ngayn go'de'ti, uri lo gangi ta'ti. Kibo læ njero'gi ki kibo'gi ki me Æebo'ti in se'de. Nga a, Pøsitusi un ndu'ne adi rei ki Pol. ²⁴ Løki Pol re, Pøsitusi un ta el ene: «In ngar Agiripa ki de'gi pøti ki sii ne, oyi de kin. In ø bulø Juwipi'gi ngayn rei søki'ø rø'm'ti, ne ge ki Jerualem'ti ge. Løki søki'ø, uni ndu'de ki taa eyina in de ki maji kadi aji el. ²⁵ Ki rø'm'ti, m'in m'oo nya madi ki ngan ki ra ki asi koy el. Ningø, toki inbe døji kadi n'oo nje konbe kibo ki Røm'ti, m'un ndu'm kadi m'ad'a aw. ²⁶ M'gør ta inbe ki kadi to m'ndangi me makitu'ti m'adi nje konbe kibo ki Røm'ti øjido ta li'ø kin el. In be ø, m'adi re non'se'ti ne, kibo utø, m'adi re non'ti in ngar Agiripa kadi to go ta'ti ki a el'je ø, m'ingø nya ki kadi to m'ndangi. ²⁷ Tado m'oo kadi in nya ki gorow'ø'ti el kadi m'ulø ki dangay Røm'ti, kanji kelta ki de'gi indøi dø'a'ti.»

26

Pol øjita dø rø'ne'ti non Agiripa'ti

¹ Agiripa el Pol ene: «Tarow in læ'i kadi manji'n ta dø rø'i'ti.» Lo kin'ti, Pol un ji'ne ki taa, ningø ta ki el dø rø'ne'ti ø to kin: ² «Ngar Agiripa, rø'm nøl'm ngayn kadi m'ingø tarow Æone, m'el'n ta dø rø'm'ti øji'n dø ta'gi pøti ki Juwipi'gi indøi dø'm'ti. ³ M'el be tado in gøer nyajibølbe'gi læ Juwipi'gi ki ta ki manji'gi læ'de pøti kin maji. Ningø, m'døji kadi ilø me'i nanga pon, kadi oo'n ta ki m'a m'el'i kin maji. ⁴ Juwipi'gi pøti gøri nya ra'm'gi, tumginn'ø basa'm'ti nu. Gøri maji tado m'togi dann de'gi'ti læ'm, Jerualem'ti. ⁵ Gøri m'in mayinu. Ningø re ndigi ø, asi kadi a manyinaj'a. Manyinaji toki m'tøl rø'm gorow ra'a'ti læ Parisi'gi, ki in kuti ki ngan ngayn dann kuti'gi'ti ki njera ta læ Luwø læ'je*. ⁶ Ningø ki ngø sine kin, rei sø'm lo gangi ta'ti, tado m'indø me'm maji dø nya'ti ki Luwø un ndu'ne adi kaw'je'gi kadi n'ra n'adi'de. ⁷ Ginn koji læ'je ki dogi gidø in joo, indøi me'de'ti kadi kunndu kin a tolta'ne. Be ø, rai kulø læ Luwø ki tugi'de kondø'ti ki kada. Ningø in tado kindømedøti kin ø Juwipi'gi indøi taa dø'm'ti, ngar! ⁸ Ra bann be ø in Juwipi'gi oyi kadi in ta ki røta'ti el kadi Luwø a tøsi njekoy'gi ndøl lo koy'ti wa?

⁹ «M'inbe ki dø'm, kete m'oo kadi in go'ti ngayn, kadi m'ro ki tugi'm, ki row ki dangi dangi kadi de Æar to Jeju ki Najareti'ti kin el. ¹⁰ Ningø in kin ø in kuløra'm ki m'ra Jerualem'ti. Be ø, ki tugi ki m'ingø ki rø kibo'gi læ njekujønyamosi kadikare'gi, m'bu'ki'n njekunme'gi ngayn dangay'ti. Nga ningø loki gangi ta koy dø'de'ti ø, m'ndigi dø'ti. ¹¹ Taa taa, m'aw ki lo køykawnan'gi'ti læ Juwipi'gi pøti, m'adi'de kon. Ningø m'indø tugi dø'de'ti kadi manji ta gøer Kirititi. Me'm tingø'm ngayn dø'de'ti, adi m'aw biti go'de'ti, ki dø Æe'gi ki rangi, m'adi'de kon*. ¹² In go'ø'ti kin ø, m'indø'n m'nji m'aw Damasi'ti kadi m'uwø'de. Kibo'gi læ njekujønyamosi kadikare'gi adi m'in tugi'gi, adi m'in ndu'de'gi, kadi m'ra'n kulø kin. ¹³ Ngar, loki m'in dø row'ti, ki kadi ki jam dø Æe'ti, m'oo kunji madi ki unji utø kadi in dørant'i re gugi dø'm ki nje ki go'm'ti. ¹⁴ Ji te j'osi nanga, ningø, m'oo ndu'de madi el'm ta ki ndonn ta Ebirø ene: "Sol, Sol, tado ri ø isi adi'm kon be wa?" Tado ri ø uwø rø'i ngan to mangi ki uwø rø'ne ngan ta kindø'ti læ Æe'ne be wa? In nya ki pasira kare! ¹⁵ Lo kin'ti m'døji'ø m'ene: "In nan Burøbe?" Ningø, Burøbe el'm ene: "In m'in Jeju ki isi adi'm kon." ¹⁶ Ningø indø ra taa dø nja'i'ti. Nya ki m'te m'ingø'i ø to kin: M'mbøti kadi tøl njekuløbør læ'm, ningø kadi mannaji dø koo'ti ki oo'm kin ge, dø koo'ti ki a oo'm Æay kin ge. ¹⁷ M'a m'taa'i m'iløi taa ji Juwipi'gi'ti ki ji ndøgi de'gi'ti ki m'a m'uløi ki rø'de'ti. ¹⁸ Tado kadi te kum'de, ør'de lo ki ndul'ti, te se'de lo kunji'ti. Kadi

* 26:5 26.5 23.6; Plp 3.5 † 26:11 26.11 9-11, 8.3, 9.1-2, 22.4-5

or'de konbe'ti læ Satan, re se'de Konbe'ti læ Luwə, kadi Luwə inyə go majel'gi læ'de kə, kadi ingəi lo mbunə de'gi'ti ki Luwə ində taa dangi me kunme kadi Jeju'ti. ¹⁹ Lo kin'ti, Ngar Agiripa, m'tanrə nya k'oo me ndil'ti ki in dōran'ti kin el. ²⁰ M'iləmbər kunme kadi Kirisiti, ki mbər k'inyə go nya ra'gi ki majel kə. M'iləmbər kin ki rə de'gi'ti ki Damasi, ki rə de'gi'ti ki Jerujalem, ki rə de'gi'ti ki dōnangi Jude'ti ba pəti, ki ki rə de'gi'ti ki in Juwipi'gi el. Ningə m'dəji'de kadi kulə ra'de toji toki rəta'ti, inyəi gorow njiyə'de ki majel kə ə təli ki rə Luwə'ti. ²¹ In tado kin ə, Juwipi'gi uwəi m'in nati Kəy'ti læ Luwə kadi n'toli'm'in. ²² Nan Luwə dow bag'i'ne dō'm'ti biti bəne, adi m'ra ki dō'm taa, m'nji mannaji ki dō'm'ti non de'gi'ti ki boi ki non de'gi'ti ki du. M'iləmbər nya ki rangi el, nan in mbər nya ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti ki Moji ge elita'a. ²³ Eli toki Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə a ingə kon, a in de ki dəkete ki a ində taa dann njekoy'gi'ti tə. Ningə a ində taa kadi iləmbər kunjji kajji ki rə Juwipi'gi'ti ki ki rə de'gi'ti ki in Juwipi'gi el.»

²⁴ Pol ra mannaji ki dō'ne'ti ba bəy ningə, Pəsitusi un ndu'ne ki taa el'ə ene: «Pol, dō'i majel! Nyagər lə'i ki ngayn tuji dō'i wa.» ²⁵ Nan Pol təl el'ə ene: «Kibo Pəsitusi, dō'm majel el, ta'gi ki m'el, in ta ki rəta'ti, ki kum'ə to. ²⁶ Ngar Agiripa gər ginn nya'gi kin maji, adi asi kadi m'tinyi rə'm kati m'el'ə ta. M'gər kadi nya ki dum'ə goto, tado in nya'gi ki rai nya lo kiyə'ti el. ²⁷ Ngar Agiripa, un me'i dō ta'gi'ti ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti elita'a kin eke un el wa? M'gər kadi m'un me'm m'adi dō ta'gi'ti kin.» ²⁸ Ningə Ngar Agiripa el Pol ene: «Nanyi ngayn el par ə a yəti hangal'm kadi m'təl njekun go Kirisiti ə ra am!» ²⁹ Pol ilə'ti ene: «Re in ki ngəsine'ti, eke ki biti bəy ta kaa, m'dəji Luwə kadi ra be. Ningə kadi in ki kar'i par el, nan kadi in ki de'gi pəti ki isi oyi ndu'm ne kin, təli toi to m'in be tə. K'in ə kadi rai me dangay'ti kin el.» ³⁰ Lo kin'ti, Ngar Agiripa ge ki nje konbe ki dōnangi'ti ki non kin ge, Berenisi ge, ki ndəgi de'gi pəti ki in se'de, ərī rə'de gogi. ³¹ Loki isi ərī rə'de gogi, eli nan dann'de'ti eyina: «Dingəm kin ra nya madi kare ki asi kadi de təl'ə'n'ə eke uwə'n'ə dangay'ti el.» ³² ərī ngar Agiripa el Pəsitusi ene: «Dingəm kin, in dəji ki dəji kadi n'aw non Sejar'ti kin el ə asi kadi inyə taa.»

27

Kaw Pol Rəm'ti

¹ Loki uni ndu'de kadi j'aw ki tokibo Itali'ti, inyəi Pol ki ndəgi dangay'gi ki rangi ji njekundə kuti njero'gi ki bu, me kuti'ti læ Ogusiti, ki bari'ə nan Juliyusi kadi ngəm'de. ² J'in me to'ti ki Adiramiti, ki a un row ki aw ngangı lo ki Aji'ti ki du. Loki j'əti j'isi j'aw, Arisitarki ki Tesaloniki ki dōnangi Maseduwann'ti in se'je nan'ti. ³ Lo tu go'ti, j'i re ji te Sidon. Lo kin'ti non, Juliyusi ki ində kum'ne go Pol'ti maji ngayn, inyə tarow adi a kadi aw rə madi'ne'gi'ti kadi rai si'ə. ⁴ Go'ti, j'in j'ilə də'je, j'un kadi dor ki bari'ə nan Sipir. Ji təl be, tado nəl əsi'je ki gogi gogi. ⁵ J'awi j'ində babo ndəkba kadi Silisi'ti in ki Pampili gangi. J'awi ji te Mira, dōnangi ki ki Lisi. ⁶ Lo kin'ti, njekundə kuti njero'gi ki bu, ingə tokibo ki Alegijandiri'ti, ki isi aw Itali'ti, ə adi j'in me'ti.

⁷ Ji ra ndə ngayn dō ba'ti. Tokibo anyi ngodi nden nden ba be, ningə j'ingə kon ngayn bəy taa ji te bəbo'ti ki Nidi. Nəl əgi'je kaw ki kete, adi ji te ki row ki ginn dor'ti ki Kireti, kaw ki kadi Salmone'ti. ⁸ Lo kəti kete in lo təl nan. J'əti nden nden j'ində kadi lo biti taa ji re ji te lo'ti madi ki bari'ə nan ta ba ki Maji, ndəkba kadi bəbo'ti ki bari'ə nan Lase.

⁹ Kagilo dər ngayn dō'je'ti. Dəkagilo kəgi rə nyakusə ki nanyi kul'ti kaa dər to*, adi kaw ki kete læ tokibo kaa təl re ngan ki asi koy bəy tə. ¹⁰ In tado kin ə, Pol ndəji'de ene: «Kaman'gi, m'oo kadi kin ə re ji ndigi kadi j'uni ta mbah lə'je ki kete ə, in mbah ki nya'gi a tuji'ti. Ningə in to ki nya'gi ki me'ti par ə a tuji el, darə'je'gi inbə ka a tuji tə.» ¹¹ Nan kibo læ kuti njero'gi ki bu oo ta læ Pol el, nan oo ta læ njekuwə ngandi to in ki bə nje to yo. ¹² Ta ba kin maji kadi de isi səm'ti dəkagilo kul'ti el, adi de'gi ngayn ndigi kadi n'awi to re to bann wa ningə n'tei Penisi, ki ra dō dor'ti ki Kireti. Ta ba kin tu rə'ne ki lo kurkadi'ti, in holo biti ki manga. In ə kadi n'isi'ti kadi to kagilo kul gangi dō'de'ti.

¹³ Lo kin'ti, ngonn nəl madi ulə, in ki holo be re, adi oyi kadi ndigi ra lə'de a təlta'ne maji. Be ə, indəi taa tuti tokibo, ə iləi dō'de ki kadi dor'ti ki Kireti ndəkba isi awi. ¹⁴ Nan nden ba go'ti par ə, nəl kibo madi ki bari'ə nan Erakilon in ki dō dor'ti, re osi dō'de'ti. ¹⁵ Nəl un to dō'ne'ti. Lo kuwə tokibo nanga ta'a'ti goto, j'inyə rə'je ki ji'ə'ti adi aw se'je ki non par. ¹⁶ J'awi ji te holo læ dor'ti, ki bari'ə nan Koda. Lo kakin taa nəl dō'je'ti, adi j'ingə tarow j'ində'n j'i'je dō ngonn tokibo'ti. ¹⁷ Loki nje ra kulə me tokibo'ti uni'ə indəi'ə me tokibo'ti ə, doloı tokibo kakin ki kulə bindi bindi. Ji bəl kadi j'aw j'əsi dō'je nangira'ti ki Sirti, adi uni gindi ngə ki dōı tokibo'ti iləi'ə dō mann'ti, go tokibo'ti. In be

* 27:9 27.9 Lebitiki 16.29-34

ə, nəl aw se'je ki non. ¹⁸ Nəl rə se'je ki tōgi'ne ngayn, adi lo ti dō'ti, dum dō'de ə, buki nya'gi madi ki me to'ti ko. ¹⁹ Ndo ki nja mutə go'ti, oyi nya ki rə to'ti ki ji'de buki'de ko. ²⁰ Ndo ngayn, j'asi kadi j'oo kadi el num, j'asi kadi j'oo mee'gi el num. Nəl nanyi ki lo kulø'ti ki tōgi'ne, adi de ki ində me'ne dō te'ti goto.

²¹ J'uso nya el kagilo ngayn, ə Pol in ra taa dann de'gi'ti, el'de ene: «Kaman'gi, kin ə re oyi ta læ'm ə j'isi Kireti'ti ba ə, nya'gi a tuji ge, a nanyi kə ge be el. ²² Ningə ki ngosine kin, m'ulə dingəm me'se'ti kadi uwəi tōgi'se ba, tado de ki a tuji dann'se'ti goto. Nya ki a tuji, in tokibo ki ginn'je'ti. ²³ Luwə læ'm ki m'nji m'ra kulø li'ə kin, malayka li'ə kare te bus ki rə'm'ti kondə'ti ne el'm ene: ²⁴ "Pol, in bəl nya madi el. In bəl el tado, maji kadi a ra non Sejar'ti. Ningə Luwə a aji de'gi pəti ki in me tokibo'ti adi." ²⁵ In be ə ngannkon'm'gi, m'dəji'se kadi iləi me'se nanga. M'un me'm m'adi Luwə læ'm kadi a te se'je toki el'n. ²⁶ Nan j'a ji tōli ta'je majel dō dor'ti.»

²⁷ J'in me kondə'ti ki nja dōgi gidə in so, nəl un'je aw se'je ki dō babo'ti ki bari'ə Adiriyatiki. Loki ji te dann lo'ti, nje ra kulø me to'ti oyi kadi j'in ndəkba ki dənangi. ²⁸ Loki iləi nya ki kadi de gər'n kow mann ningə, ədi nangi asi tati ji'de dō joo. Loki awi ki kete sanyi nden ningə, iləi bay ə, ədi nangi asi lo tati ji de dōgi gidə in mi. ²⁹ Boli kadi j'aw j'osi rə'je mbal madi'ti, adi buki gindi ki dōi tokibo so kə, ə isi nginəi dēle kadi lo ti kalangi. ³⁰ Nje ra kulø me tokibo'gi'ti sangi row k'inyə tokibo kadi nanyin, adi uni ngonn to indəi dō ba'ti ningə, uni girə eyina n'ra n'awi kadi n'doi go kulø gindi ki dōi non to'ti. ³¹ Nan Pol el njekundo kuti njero'gi ki bu num, njero'gi inbe num ene: «Kin ə de'gi kin sii se'je me tokibo'ti ba el ə, de kare kaa a te dann'je'ti el.» ³² Be ə, njero'gi gangi kulø ngonn to'ti kakin ə inyəi'ə adi aw.

³³ Kete bay taa kadi lo ti, Pol ulə dingəm me de'gi'ti pəti ene: «Oyi, ndo dōgi gidə in so bone ki isi ngəmi, ki kanji kadi soi nya. ³⁴ Ningə ki ngosine kin, m'dəji'se kadi uni nya soi, tado in kin ə a ra sese kadi to tei kaji'ti. M'el'se toki ngonn bisi dō'de kare dann'se'ti a oxi kə el.» ³⁵ Loki Pol el'de ta ba ningə, un mapa ra oyo Luwə dō'ti takum de'gi'ti pəti ə so. ³⁶ Lo kin'ti non nga a, de'gi pəti uwəi rə'de ngan soi nya. ³⁷ De'gi pəti in bu joo ki dō siri gidə in mehen me tokibo'ti. ³⁸ Loki soi nya ndanni maji ə, buki ndəgi geme kə kadi to ələ kel.

³⁹ Loki lo ti, njekuwə ngandi to'gi gəri lo el. Nan nya ki oyi in ngangi ba ki aw tolta'ne dō nangira'ti par. Ə uni ndu'de kadi n'rai nden nden to re to bann ə n'awi ki to səm'ti. ⁴⁰ Ningə tuti gindi'gi ki dōi tokibo'ti, buki ba, ə rai dō'ti non tuti kulø ki dōi nya læl tokibo'gi tō. Go'ti, oyi ku ki nje kuwə nəl taa. Oyi taa kadi to nəl sur tokibo aw si'ə, ki dō'de nangira'ti kakin. ⁴¹ Loki isi awi ə, oxi tokibo adi duw nangira'ti ki tōgi mann ki in yo ge ne ge re oxi nan adi ra. Non tokibo duw nangira'ti tōti tōti adi lo kadi əti kete goto. Ningə go'ə ki gogi, mann re ki tōgi'ne ində tuji'n tō. ⁴² Njero'gi uni ndu'de asi nan kadi to n'toli dangay'gi nan to ki madi'gi dann'de'ti indəi ur me mann'ti anyinan awi. ⁴³ Nan njekundo kuti njero'gi ki bu ndigi kaji Pol, adi əgi'de dō kadi rai kojitarara lə'de. Adi ndu'ne kadi de'gi ki gəri kala mann tosi me mann'ti kete, awi ki dō nangira'ti. ⁴⁴ Ningə kadi ndəgə'gi sii dō kagi'gi'ti, dō nusi tokibo'gi'ti, uni go'de. In be ə, de'gi pəti awi tei dō nangira'ti ki kanji kadi nya madi ra'de.

28

Pol me bə'ti ki Malti

¹ Go te ki ji te ta koy'ti nga a j'oo kadi tō dor ki j'in'ti kakin nan Malti. ² De'gi ki sii dō dor'ti kakin uwə'je ki rə'de'ti ki ronel ki de oo gara nja kare el. Rai por ki bo ngayn adi ji ra ta'ti pəti, tado ndi ədi adi kul on ngayn. ³ Pol sangi ngəngirə kadi n'buiki por'ə ə, por ra adi lii pir te'ti dolo ji'ə'ti. ⁴ Loki de'gi ki me bə'ti oyi lii nan ji Pol'ti ningə, eli nan dann'de'ti eyina: «Ki rōta'ti, dingəm kin in nje tōl de'gi. Be ə, te ta mann'ti aji kaa, ta ki gangi læ Luwə ndigi kadi ra ki dō'ne taa el.» ⁵ Nan Pol siyə lii ilə me por'ti, ə ngonn rə'a ki nden kaa to'ə el. ⁶ De'gi pəti nginəi kadi rə Pol ti eke oxi wati oy wa be. Nan loki nginəi pi nya madi ra'a el, eli eyina: «De kam in luwə.» ⁷ Lo læ kibo ki dō dor'ti kakin, ki tō'a nan Pibilusi, to kadi lo'ti non ndəkba. Ə Pibilusi uwə'je ki rə'ne'ti maji ngayn, adi'je kəy ji to'ti ndo mata. ⁸ Ningə baw Pibilusi to monyi nanga: rə'a tūngə ge, ndəngi mosi ge. Ə Pol ində taa aw ində ji'ne dō'a'ti adi ingə lapiya. ⁹ Go'ti, ndəgi njemonyi'gi ki me bə'ti rei ingəi Pol adi adə de'gi de lapiya tō. ¹⁰ De'gi oxi kurə'je non be. Nga ningə, loki kagilo asi kadi j'awi nga a, adi'je nya'gi ki j'aw ndoo'de kadi rai se'je dō row mbah'ti.

Kaw Pol Rəm'ti

¹¹ Ji ra nanyi mutə non be bay taa kadi j'ilə dō'je ki tokibo ki in Alegijandiri'ti ki bari'ə nan Kasitər num, Polusi num. Tokibo kin, kagilo kul dər dō'a'ti me bə'ti kin. ¹² Loki j'aw ji te Sirakusi, j'isi'ti non ndo mutə. ¹³ Lo kin'ti non, j'in j'un kadi ba, j'aw ji te Rejiyo. Lo

ti go'ti, nəl ki in holo tunginn kulə, ə ji ra ndo joo ə ji te Pujol. ¹⁴ Me bə'ti kin ə j'ingə ngannkon'je'gi ki dəji'je adi ji ra ndo siri se'de bay taa j'aw. In bə ə j'aw'n ki nja'je kadi ji te'n Rəm'ti. ¹⁵ Ngannkon'je'gi ki Rəm'ti ki oyi poy'je, rei tiləi kum'je biti lo suki'ti ki Apiyusi ki lo kəy kusə nya'gi ki mutə. Loki Pol oo'de, ra oyo Luwə, ə təl ingə tōgi. ¹⁶ Go te'je Rəm'ti, adi tarow Pol kadi isi lo lə'ne ki njero kare ki kadi ində kum'ne go'ə'ti.

Pol mannaji lə Jeju Kirisiti Rəm'ti

¹⁷ Ndo mutə go'ti, Pol bar kibo'gi lə Juwipi'gi kadi rei ingə'iə. Loki kawinan, Pol el'de ene: «Ngannkon'm'gi, m'ra nya madi m'osi'n ta de'gi lə'je el num, m'osi'n ta nya jibəlbə lə kaw'je'gi el num tə. Nan Juwipi'gi uwəi m'in Jerujalem'ti iləi m'in dangay'ti ji de'gi ki Rəm'ti. ¹⁸ Go ta'ti ki de'gi ki Rəm'ti dəji m'in, ingəi nya madi ki asi kadi de gangə'n ta koy do'm'ti el, adi ndigi kadi inyəi m'in. ¹⁹ Nan Juwipi'gi odi el. Lo kin'ti, tōgi isi do'm'ti kadi m'dəji ki ra non Sejar'ti, ki kanji kadi m'ində'n ta do de'gi'ti lə'm*. ²⁰ In tado kin ə, m'dəji kadi m'ingə'se, m'el'se ta. Tado in nya kindəmedəti lə Isirayel ə m'to'n dangay'ti kin.» ²¹ Lo kin'ti, Juwipi'gi eli'ə eyina: «J'ingə makitu madi ki in Jude'ti ki elta ki do'i'ti el, taa ngannkon'gi madi ki kadi rei eli'je ta'gi ki do'i'ti eke bari tōi majel ka goto tō. ²² Nan ji ndigi kadi el'je ta lə'i ki ojido kuti ki in me'ti kin adi j'oo. Tado ji gər kadi ki lo'gi pəti, de'gi odi ta lə kuti kin el.»

²³ Bə ə, oji nan ndo ə rei ngayn ingəi Pol lo kis'ə'ti. Pol ilə'de mbər konbə lə Luwə. Ra do ndukun'ti lə Moji ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, manyinaji lə Jeju. Taa sangi kadi n'buk'i'de go'ne'ti ojido tō Jeju tō. Eli nan ta sin biti lo sol'de. ²⁴ De'gi madi oyi kadi ta ki el'de in ta ki rəta'ti, nan nje ki nungə mbeti kunme'de tō. ²⁵ Lo ki indəi sananyinan ki ndu kasi nan el, Pol el'de ene: «Ta ki Ndil Luwə el baw'se'gi ki ta njekeltakita Luwə'ti Ejay in ta ki rəta'ti.

²⁶ Ndil el'ə ene:

“Aw ingə de'gi kam ə el'de ene:

A oyi ta ki mbi'se, nan a in gəri me'ə el;

A gonyi lo ki kum'se, nan a oyi lo el.

²⁷ Tado ngar me'de ngirə ngororo.

Boyi mbi'de'gi, ndəmi kum'de'gi,

Tado kadi kum'de oo lo el num, mbi'de oo ta el num.

Tado kadi n'gəri nya kare el, nan to n'in n'təli rə'de go'm'ti adi m'aji'de.”

²⁸ Pol təl ilə'ti bay ene: «Kadi in gəri toki, ta kaji lə Luwə kin, ulə'n adi de'gi ki in Juwipi'gi el. Ningə ingi a uri mbi'de kadi oyi.» ²⁹ [Loki Pol elta kin ningə, Juwipi'gi indəi taa, ai ki ta ki manji nan dann'de'ti.] ³⁰ Pol ra bal joo asi nan me kəy'ti ki uwə nanyi'ti. Ningə de'gi pəti ki rei rə'a'ti, uwə'de ki rə'ne'ti. ³¹ Pol iləmbər Konbə lə Luwə num, ndo de'gi ta ki do Burəbə Jeju Kirisiti'ti ki me ki kare ki kanji kadi nya madi oğ'ə do num.

* 28:19 28.19 25.11 † 28:27 28.27 26-27 Ejay 6.9-10

Makitu ki Pol ndangi adi Roman'gi Ta ki do makitu'ti ki Pol ndangi adi Roman'gi

Pol ndangi makitu kin adi njekunme'gi ki Rom'ti. Rom in bebo ki nje konbe kibo onbe do'ti nan'ti ki ndogeg'gi donangi'ti li'ə. Pol ndangi makitu kin adi de kadi el' de ta ojido Poyta ki maji num, do koj'i'ti ki oji kadi n'aw n'oo'de num to.

Makitu kin rowninn'ə in joo: rowninn'ə ki kare in nyando (1-11), ningə rowninn'ə ki nungə in rakule nyando kakin to (12-15). Me rowninn'ə ki dokete, Pol toji toki de'gi pəti, Juwipi'gi eke Juwipi'gi el kaa, pəti in njeramajel'gi, rai togi kaji ro'de ki gorow təl ro go ndukun'ti el. Luwə adi'de kaji kare kitakul memaji li'ə ki təl'n de'gi ki njekunme'de kad'a de'gi ki dana kitakul Kirisiti (3.24-25). Be ə kandi nyando kin a adi kisikidotaa ki sigi ki Ndil adi'n'je lapiya ki tətiro. Juwipi'gi ki kete mbeti Kirisiti rai togi kingə kisikidotaa ki sigi kin ki gorow kunme'de kadi Kirisiti toki de'gi ki in Juwipi'gi el rai kin be to (9-11). Me rowninn makitu'ti ki nja joo, Pol oji ta do panjiyət'i lə njekunme'gi danna'de'ti inbe'gi num, par ki ro nje konbe'gi'ti ki de'gi pəti. Ta kibo ngayn in ndigi Luwə ki ndigi madibe lə'i.

Makitu kin tolta'ne ki kuwə ji nan ki Pol inbe uwə'n ji de'gi ngayn Rom'ti nu, piti'n Luwə nu (16).

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-17. Maji kadi de sangi kaji 1.18-3.20. Re de un me'ne adi Jeju Kirisiti ə ingə kaji 3.21-4.25. Kisikidotaa ki sigi in me Kirisiti 5-8. Ndigi lə Luwə ki kadi Isirayel ra 9-11. Ta koj'i'gi ki ojido kisikidotaa lə njekunme 12-15. Kojitara kaw mbah ki kuwə ji nan 16.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekuləbər lə Jeju Kirisiti ə m'ndangi ta kin m'adi'se. M'in ki Luwə bari'm to njekawkulə, ində'm ta dangi kadi m'iləmbər Poyta ki maji li'ə. ² Poyta ki maji ki Luwə un ndu'ne ki de'gi ki njekeltakita'a'ti kete, adi eli ta'a me Makitu'ti li'ə ki ar njay*. ³ In Poyta ki maji ki ojido Ngonn'o ki oji'ə ginn kaw'ti lə ngar Dabidi'. ⁴ Adi in Burəbe lə'je Jeju Kirisiti ki Luwə un do'a taa adi in Ngonn'o, ki togi lə Ndil Luwə, loki ində'n taa dann njekoy'gi'ti. ⁵ In ki takul Jeju Kirisiti ə, Luwə ra'n sə'm maji adi m'təl'n njekawkulə li'ə kadi de'gi pəti ki donangi'ti ne, uni me'de, təl'i ro'de go ta'ti li'ə kadi to'a bər. ⁶ Ingi kaa in mbunə de'gi'ti kin to. In de'gi ki Luwə bər'se kadi in de'gi lə Jeju Kirisiti.

⁷ Ingi pəti ki sii Rom'ti, ki Luwə ndigi'se ə bər'se to de'gi lə'ne, kadi maji ki kisimaji lə Luwə ki Baw'je in ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in sese nan'ti.

Pol ndigi ngayn kadi n'aw n'oo njekunme'gi ki Rom'ti

⁸ Nya ki dokete, m'ra oyo Luwə lə'm me to Jeju Kirisiti'ti tado lə'se pəti. Tado de'gi elita ki do kunme'ti lə'se ki do donangi ba pəti. ⁹ Luwə ki m'nji m'ra kulə li'ə ki me ki kare, ki gorow kiləmbər Poyta ki maji lə Ngonn'o, asi kadi a mannaji lə'm toki m'nji m'el'ta lə'se ki dokagilo'gi pəti. ¹⁰ Ningə m'nji m'dəj'ə ki ndo'gi pəti, kadi re in ndigi li'ə ə, kadi adi'm tarow adi m'aw'n ro'se'ti. ¹¹ M'ndigi ngayn kadi m'aw m'oo'se, m'adi'se kadikare lə Ndil Luwə ki kadi ra sese adi nganyi me kunme'ti lə'se. ¹² Taa, kisi'je nan'ti, kadi kunme ki kare ki j'awi kin, a ra adi j'uləi dingəm me nan'ti yo ki ne. ¹³ Ngannkon'm'gi ki dene ki ki dingəm, m'ndigi kadi in gəri toki, m'sangi row ngayn kadi m'aw ro'se'ti, nan bit'i boone kaa m'ingə row el. M'ndigi kadi m'aw, adi m'ingə kandi kulə ro'se'ti toki m'ingə'n ro ndəgi de'gi'ti ki donangi'ti ne kin be to[‡]. ¹⁴ Maji kadi m'ində kum go de'gi'ti pəti, njekumte'gi ki njekumte'gi el, nje nyagər'gi ki nje nyagər'gi el. ¹⁵ In tado kin ə, m'ndigi ngayn kadi m'aw m'ilə'se mbər Poyta ki maji, ingi ki sii Rom'ti to. ¹⁶ Tado m'in Pol, ro'm sol'm el kadi m'iləmbər Poyta ki maji. Poyta ki maji kin in togi lə Luwə ki kadi aji de ki ra ki un me'ne adi Jeju Kirisiti. Kaji ki ulə ngirə'ne do Juwipi'gi'ti kete, taa re te'n do de'gi'ti ki in *Juwipi'gi el. ¹⁷ Ki rəta'ti, Poyta ki maji toji row ki Luwə or'n ta do de'gi'ti ki uni me'de adi'ə. In ki gorow kində me do me maji'ti lə Luwə toki makitu lə Luwə el'n ene: «De ki Luwə tudə de'ti lə'ne ki gorow kunme li'ə, a isi ki do'ne taa[§].»

Majel lə de'gi ki in Juwipi'gi el

* 1:2 1.2 Ejay 52.7, 61.1 † 1:3 1.3 Mat 1.1 ‡ 1:13 1.13 KNK 19.21 § 1:17 1.17 Abakuki 2.4

¹⁸ Luwə isi dōran'ti taa nu, toji wongi lə'ne dō de'gi'ti ki njeramajel, njera nya ki low'ə'ti el. Kulə ra'de'gi ki dana el uti dō nya ki rōta'ti. ¹⁹ Kuləra Luwə toji taga wangi kadi de gər. Luwə inbe toji de'gi kulə ra'ne ki taga. ²⁰ Toki rōta'ti, lo kulə ngirə kində nya'gi'ti nu, nya'gi ki to rō Luwə'ti, ki de oo'de ki kum'ne el, ki togi ki to biti ki non'ti, ki k'in ə Luwə, nya'gi kin toi ki taga me kulə ra'a'ti kadi de gər ki nyagər ki awi'n dō'ne'ti. Adi nya ki kadi me Luwə a sol'n dō de'ti goto. ²¹ De'gi gəri Luwə maji, nan mbeti kadi əsikurə num, mbeti təl ki oyo kad'a num, toki maji kadi rai. Mərta lə'de ur'de mu yo, nyagər lə'de goto, adi uləi rō'de me lo ki ndul'ti. ²² Oyi rō'de to nje gosi'gi, nan təl mbo'gi. ²³ Kadi osi məkəsi'de nanga non Luwə'ti ki nje koy el ningə, osi məkəsi'de nanga non nya'gi'ti ki de'gi rai'de to banakum de'gi'ti ki ndo madi ə a gotoi, təl'de yel'gi'ti, təl'de da'gi'ti ki nja'de in so, ki nje ki nje kagi nanga.

²⁴ In tado kin ə, Luwə inyə'n de me nyara'gi'ti ki majel ki me'de ndigi, njenyi ki rō'de, adi uləi rōsol dō darō'de'ti inbe'gi. ²⁵ Uni nya ki rōta'ti lə Luwə mbəli nya ki ngom. Ningə gosi ə rai kulə adi nya'gi ki Luwə ində'de kin yo, ə inyəi Luwə ki nje kində nya'gi ki kōsikurə in li'ə biti ki non'ti kin. *Amen.

²⁶ In tado kin ə, Luwə inyə'n'de me nyənn darō'ti ki to rōsol. Ne'de'gi, inyəi ta sa nan lə dene ki dingəm ki gorow'ə'ti, ə təl nanyinan ta sanginan'ti ki gorow'ə'ti el. ²⁷ Dingəm'gi kaa inyəi taa sangi ne'de'gi, ə nanyinan ta sanginan'ti dann'de inbe'gi. Rai nya ki kōw ki nan, adi ingəi nyakugə go kulə ra'de ki ur se'de mu.

²⁸ Loki mbeti kadi n'gəri row lə Luwə, Luwə inyə'de adi uni row kigo nya gəri'ti lə'de ki rugi, ki asi kadi or'de tarow el. Lo kin'ti, sii ta nya ra'ti ki kadi de ra el. ²⁹ Nya ra ki dana el rosi me'de, in njeramajel'gi, in njera kumnda nya lə de'gi, in nje mendul, jangi rosi me'de, in nje tōl de'gi, in nje kōl, nje kədi de'gi, nya ra'de in ki gorow'ə'ti el, in nje təti ta dō de'gi'ti, ³⁰ inbe'gi isi elita ki majel dōnan'ti, in njeban'gi lə Luwə, nje ta ki to, nje kun dō'de taa, nje kōji rō'de, mərta lə'de pəti in dō majel'ti ki ra, in nje tanro nje kōji'de'gi, ³¹ nyagər lə'de goto, in de'gi ki oyi tor mindi'de el, in de'gi ki usi'de dō de'ti el, taa oyi kumtondoo lə de el tō. ³² Gəri ta ki gangi lə Luwə maji, kadi de'gi ki njera nya ki be kin, in de'gi ki asi ta koy, nan toi ta ra'a'ti par par. Ningə in ra'a par ə rai el, nan de'gi ki rangi ki isi rai kaa, ndigi se'de dō'ti tō.

2

Ta ki gangi lə Luwə

¹ In ki isi gangi ta dō mad'i'gi'ti, re in'n nan nan kaa, de a inyə go kō adi el, tado isi gangi ta dō de'gi'ti ki njera nya'gi ki majel, nan kulə rai to to kulə ra'de be tō. Adi ta ki isi gangi kin, isi gangi ta dō rō'i'ti inbe. ² Ji gər maji, kadi Luwə isi gangi ta, ki gorow ki rōta'ti, dō de'gi'ti ki njera nya'gi ki majel ki be kin. ³ Nga in ki isi gangi ta dō de'gi'ti ki njera nya'gi ki majel, ningə isi ra nya'gi ki isi rai kakin tō kin, kadi oo ene, in a goto me ta ki gangi'ti lə Luwə, el. ⁴ In, isi kidi ra maji lə Luwə ki əti bol, ki koreme li'ə, ki kisiđoti li'ə num, ki kadi in gər toki, ra maji li'ə kin isi osi kadi inyə gorow njiyəi ki majel kō el. ⁵ Isi ta ra me ngan'ti, mbəti k'inyə row nyara ki majel kō. Lo kin'ti, isi kaw wongi ki ngan dō'i'ti, isi nginə'n ndo ki, Luwə ki njegangita ki dana, a re'n kadi oji'n wongi lə'ne dō de'gi'ti ki njera nya ki majel. ⁶ Luwə ki nje kugə de ki ra bāngi kuləra'a*. ⁷ De'gi ki uwəi togi'de ba me nya ra'ti ki maji, isi sangi tōbar, ki kōsikurə, ki isi sangi kadi n'oyi el, Luwə a adi'de kisiđidōtaa ki biti ki non'ti. ⁸ Nan nje ki nje kur mu, nje tanro ta ki rōta'ti, ə təl rō'de go nya ra'ti ki dana el, Luwə a mbəti'de, a adi wongi li'ə kibo osi dō'de'ti. ⁹ A adi me kon ki əti bol a ra de'gi pəti ki njeramajel. A ulə ngirə dō Juwipi'gi'ti bay taa re'n dō de'gi'ti ki in Juwipi'gi el'ti. ¹⁰ Ningə de'gi ki njera maji, Luwə a adi'de tōbar, ki kōsikurə, ki kisiđimaj, a ulə ngirə dō Juwipi'gi'ti bay taa re'n dō de'gi'ti ki in Juwipi'gi el. ¹¹ Tado kōr kum nan goto rō Luwə'ti. ¹² De'gi ki in Juwipi'gi el, ki rai majel ki kanji gər ndukun lə *Moji, a tuji kigo lo gər'ə'ti el inbe kin tō, nan Juwipi'gi ki gəri ndukun lə Moji bəti ə rai majel, ndukun a gangi ta dō'de'ti tō. ¹³ Ningə, in nje ki isi oyi ndukun mbi'de'ti be par ə Luwə isi or ta dō'de el, nan in nje ki isi oyi, ə təl rō'de go'ti ə, Luwə təl'de de'gi ki dana takum'ne'ti. ¹⁴ De'gi ki in Juwipi'gi el, ki gəri ndukun lə Moji el, nan isi rai nya ki ndukun dəji, ki kanji gər kin, inbe'gi in ndukun ki njegangita dō rō'de'ti. ¹⁵ Me lo'ti kin, toji kadi nya ki ndukun dəji kadi de ra kin, in ki ndangi ngarme'de'ti. Ningə, me'de ki uwə'de ki ta kaa mannaj'gi dō ta'ti kin, taa gangi ki isi gangi ta dō rō'de'gi'ti, isi ori ta dō rō'de'gi'ti kin kaa mannaj'a tō. ¹⁶ Ningə toki mbər Poyta ki maji ki m'nji m'ilə, el'n, in kin ə in nya ki a ra nya ndo'ti ki Luwə a un Jeju Kirisiti kadi a gangi'n ta dō nya'ti pəti ki de'gi iyəi me'de'ti.

* 2:6 2.6 5; Soponi 1.14-18, 2.2-3

Juwipi'gi ki ndukun læ Moji

¹⁷ Ningə in ki isi bar rō'i Juwipi, ki ra dō ndukun'ti ngan, rō'i isi n'eli dō Luwə'ti læ'i; ¹⁸ ki in gər nya ki in ndigi li'ə maji, ndukun ndoi nya kadi mbəti nya ki maji dann ki majel'ti. ¹⁹ In oo rō'i maji ngayn kadi asi kər njekumtō'gi tarow, oo rō'i kadi in kunji læ de'gi ki rai loki ndul'ti, ²⁰ in nje ndonya nje nyagər el'gi, nje ndonya ngann'gi ki du. In isi ra nya'gi kin be, tado oo kadi me ndukun'ti, ingə nyagər, ki ta ki rōta'ti nga. ²¹ In isi ndo nya de'gi, nan asi kadi ndo rō'i inbe el, isi iləmbər kadi de'gi bogi el, ə inbe isi bogi. ²² Isi el de'gi kadi uwəi marum el, nan inbe isi uwə marum, isi elta læ yo'gi ki ra majel, ə isi kər nya me kəy'ti læ'de. ²³ Isi ra ronel dō ndukun'ti, nan isi aldō'a, adi mbəti kōsikurə Luwə. ²⁴ Lo kin'ti, toki ndangi me makitu'ti læ Luwə, de'gi ki in Juwipi'gi el isi elita ki mal dō Luwə'ti tado kulə ra'se in ki in Juwipi'gi†.

²⁵ Ningə kadi in gəri maji toki kujə mōti in nya ki nda'a to, loki de isi təl rō'ne go ndukun'ti, nan loki in təl rō'i go ndukun'ti el ə, in ki de ki ujə mōti'ne el, asi nan. ²⁶ Kin ə de ki ujə mōti'ne el, təl rō'ne go ndukun'ti ə, Luwə a oo'ə to de ki ujə mōti'ne. ²⁷ De'ə ki, ujə mōti'ne kigo daro'ti el, nan təl rō'ne go ndukun'ti kin, a gangi ta dō'i'ti. A gangi ta dō'i'ti, in ki aw ki ndukun ki ndangi me ji'ti, taa ujə mōti' tō, nan in təl rō'i go ndukun'ti el kin. ²⁸ Toki rōta'ti, k'in Juwipi, in ba gidi'ti taga ne el, taa kujə mōti in me ndaja ki rō'ti kin el tō, ²⁹ nan k'in Juwipi ki rōta'ti in me'ti kəy. Ningə kujə mōti, in kujə mōti ki ngarme'ti. In kujə mōti ki in rō Ndil Luwə'ti, um me ndukun'ti ki ndangi el. De ki ujə mōti'ne, in de ki ingə toji ki rō Luwə'ti um rō de'gi'ti el.

3*De ki dana goto*

¹ K'in Juwipi, maj'a to'ti, kujə mōti, nda'a to'ti. ² Maj'a in ngayn me nya'gi'ti pəti, tado, in Juwipi'gi ə Luwə ulə ta læ'ne ji'de'ti kete. ³ Ə re ki madi'gi in nje ra nya ki low'ə'ti el ə, ra nya ki low'ə'ti el læ'de a ra kadi Luwə yəti ndu'ne el. ⁴ Luwə a yəti ndu'ne el jagi! Ningə maji kadi de'gi gəri toki Luwə in nje kelta ki rōta'ti, ə de'gi pəti in nje kelta ki ngom, toki ndangi me makitu'ti eyina:

«Maji kadi de'gi gəri ki ra dana læ'i me ta keli'ti,
A re awi kadi gangi ta dō'i'ti ə,

Kadi ta uwəi el, kadi in te me'ti to nje təti rō*».

⁵ Kin ə re nya ki dana el ki j'isi ra, ra adi de gər toki Luwə in de ki dana ə, de oo ta ki kadi j'eli el. Ke Luwə in de ki dana el loki ra se'je wongi loki ji ra majel wa? M'elta kin be kigo k'oo'ə'ti læ de. ⁶ Ningə kadi in gəri toki, Luwə in de ki dana el, el jagi. Kin ə Luwə in de ki dana el ə, a asi kadi gangi ta dō de'gi'ti ki dōnangi el. ⁷ Ningə kin ə, me ta ngom'ti ki isi te ta'm'ti, ra adi ta ki rōta'ti læ Luwə te ki taga, kadi Luwə ingə'n toji ningə, ginn'ə in ri ə kadi de a gangi ta dō'm'ti to njeramajel bay wa? ⁸ J'a j'eli ki kete par j'ene: «Ji rai majel j'adi nya ki maji te me'ti.» Toki de'gi madi indəi taa dō'm'ti eyina: m'in ə m'ene ji ra majel kadi nya ki maji te me'ti kakin be. Deg'gi ki elita kin asi ta kadi de gangi ta koy dō'de'ti.

⁹ Ningə in nya ki kadi de el'n ene: j'in ki j'in Juwipi'gi, j'utəi ndəgi de'gi, el. J'utəi'de el, ningə j'elita dō'ti nga j'ene: Juwipi'gi ki de'gi ki in Juwipi'gi el, pəti, in ginn tōgi'ti læ majel. ¹⁰ Toki makitu læ Luwə el'n ene:
«De kare be ki kadi in de ki dana goto.

¹¹ De kare be ki kadi gər nya goto,
De kare be ki kadi sangi Luwə goto.

Pəti inyəi row ki maji, ndəmi row.

¹² De kare ki njera maji goto†,

Ki kare be kaa goto.

¹³ Row mindi'de to to bə ninn ki ta'a to tagira,

Ndonn'de in ndonn kelta ki ngom,

Ndar ta'de rosi ki kəngi lii‡,

¹⁴ Isi manni de'gi mann ki to kelta'a el,

Ta'de ati kangi dō de'gi'ti§.

¹⁵ Nja'de in nja kanyi kalangi ki lo təl de'ti,

¹⁶ loki dəri'ti ningə, dō nja'de in nya ki tuji ki me kon.

¹⁷ In de'gi ki gəri row lapiya el*.

¹⁸ Bol Luwə ki nden goto me'de'ti†.»

† 2:24 2.24 Ejay 52.5 * 3:4 3.4 Pa'gi 51.6 † 3:12 3.12 Röm 10-12; Pa'gi 14.1-3, 53.2-4 ‡ 3:13 3.13 Pa'gi 5.10
§ 3:14 3.14 Pa'gi 10.7 * 3:17 3.17 Röm 15-17; Ejay 59.7-8 † 3:18 3.18 Pa'gi 36.2

¹⁹ Ji gər kadi nya'gi pəti ki ndukun el, el de'gi ki in ginn ndukun'ti, kadi ta de madi te elta do ro'a'ti el, ə kadi de'gi pəti gəri go majel'gi lə'de non Luwə'ti. ²⁰ In tado kin ə, de ki Luwə a təl'ə de ki dana takum'ne'ti ki gorow təl ro go ndukun'ti goto[‡]. Tado ndukun to kadi oji de'gi adi gəri nya ki bari'ə majel.

Luwə təl de'gi, de'gi'ti ki dana ki takul kunme kadi Jeju Kirisiti

²¹ Ki ngə sine kin, Luwə toji'je gorow ki təl'n de'gi, de'gi'ti ki dana[§] ki kanji ndukun. Ningə in, ndukun lə Moji ki ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti manyinaj'a. ²² Luwə təl de'gi, de'gi'ti ki dana ki gorow kunme kadi Jeju Kirisiti. Tarow kin to tado lə de'gi pəti ki uni me'de adi Jeju Kirisiti, tado de'gi pəti asi nan: ²³ de'gi pəti in njeramajel'gi, adi tobar lə Luwə nal'de. ²⁴ Nan Luwə təl'de de'gi'ti ki dana takum'ne'ti kare. In kigo memaji'ti li'ə, me to Jeju Kirisiti'ti ki taa'de ilə'de taa ginn togi'ti lə majel. ²⁵ In Jeju Kirisiti ə, Luwə un'ə to nya kugə do majel, me low'ə'ti ki anyi, ki gorow kunme. Luwə ra be kadi toji'n nyara ki dana lə'ne, tado majel'gi ki de'gi rai'de kete, tudə go'ə el, ²⁶ dokagilo kisidəti li'ə. Luwə toji nyara ki dana lə'ne dokagilo'ti ki bəne, kadi in nje ki ra dana, taa kadi tudə'n de'gi ki uni me'de adi Jeju təl'de de'gi ki dana takum'ne'ti. ²⁷ Nya kare ki kadi de ində'n gu'ne goto, tado nya ki Luwə ra do'ti, in təl ro go ndukun'ti el, nan in kunme kadi Jeju Kirisiti. ²⁸ Ji gər maji kadi Luwə təl'de de'ti ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme kadi Jeju Kirisiti, um in ki gorow təl ro go ndukun'ti el. ²⁹ Luwə in Luwə lə Juwipi'gi par el. Ki rəta'ti, in Luwə lə'de par el, nan in Luwə lə ndəgi de'gi pəti to. ³⁰ Tado Luwə in kareba. In ə təl Juwipi'gi de'gi'ti ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme num de'gi ki in Juwipi'gi el ka təl'de de'gi'ti ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme to. ³¹ Loki j'uni me'je j'adi Kirisiti kin, toji kadi nda ndukun goto wa? Lo kin'ti, ji toji kadi nda'a in ngayn to kin yo.

4

Luwə tudə Abiraham de'ti lə'ne

¹ Kadi j'elita lə kaw'je *Abiraham ningə, nya madi ki ingə kigo tog'ə'ti inbe goto. ² Kin ə Luwə tudə Abiraham de'ti ki dana takum'ne'ti ki takul kulə ra'a'gi ə, asi kadi Abiraham a ində'n gu'ne inbe, nan a ində gu'ne non Luwə'ti el. ³ Tado, ta ki makitu lə Luwə el ə to kin: «Abiraham un me'ne adi Luwə, ə Luwə tudə kunme li'ə ə oo'n'ə de'ti ki dana takum'ne'ti*». ⁴ Ningə nya kare, de ki ra kulə ingə'n nyakugə goji, nya ki ingə kin, ingə kare el, nan in nya ki ingə tor kulə'ti ki ra. ⁵ Kin ə de ra kulə madi el, nan un me'ne adi Luwə ki in nje təl de ki njeramajel, de'ti ki dana takum'ne'ti ə, Luwə a təl'ə de'ti ki dana, kigo tudə kunme li'ə ki ində do me maji'ti lə Luwə. ⁶ In be ə, *Dabidi un'n ndu'ne ki taa el'n ta lə maji ki ingə ki ro Luwə'ti. Adi in de ki Luwə tudə de'ti lə'ne ki kanji gon kulə ra'a'gi.

⁷ Dabidi ene: «De'gi ki Luwə inyə nyara'de'gi ki go'ti el, kə, Luwə bər majel'gi lə'de kə, in nje majikur'gi.

⁸ De ki Luwə tudə majel li'ə do'a'ti el in nje majikur'gi.»

⁹ Maji kin in tado lə njekujəmoti par el, nan in tado lə njekujəmoti'gi el to. Tado j'eli j'ene: Luwə təl Abiraham de'ti ki dana takum'ne'ti, tudə'n kunme li'ə oo'n'ə de'ti ki dana. ¹⁰ Eke nya kin ra nya dokagilo'ti ki ra wa? Ke in kete non kujə moti Abiraham'ti eke in go'ti wa? Nya kin ra nya kete non'ti, um in go'ti gogi el. ¹¹⁻¹² Ningə nyakoji ki do kujə moti'ti re go'ti gogi to ndaj'a, ki kadi toji toki Luwə təl Abiraham de'ti ki dana takum'ne'ti, ki takul kun ki un me'ne adi Luwə, dokagilo'ti ki ujə'n moti'ne el bay. Lo kin'ti, de'gi ki ujəi moti'de el kaa Luwə təl'de de'gi'ti ki dana takum'ne'ti num, de'gi ki ujəi moti'de kaa təl'de de'gi'ti ki dana takum'ne'ti num to. Ningə Abiraham təl baw de'gi pəti ki ujəi moti'de el, ki uni me'de, taa təl baw de'gi ki ujəi moti'de to. Adi in nje'gi ki uwəi kujə moti par el, nan uni do nja baw'je Abiraham ki un, ə un me'ne adi Luwə kete non kujə moti'ne'ti kin[‡].

Luwə un ndu'ne tado lə de'gi pəti ki uni me'de

¹³ Luwə un ndu'ne adi Abiraham ki de'gi ki ginn koji'ti li'ə toki donangi in nya nduwə lə'de. Ningə in tado təl ki Abiraham təl ro'ne go ndukun'ti el, nan in tado təl ki Luwə təl'ə de'ti ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme kadi Luwə[§]. ¹⁴ Kin ə re nya nduwə kin in tado lə de'gi ki nje təl ro'de go ndukun'ti par ningə, kar kunme goto, taa kunndu ki un adi Luwə kaa təl nya ki kum'ə goto to. ¹⁵ Tado ndukun ə in nje re ki wongə lə Luwə. Tado lo ki ndukun goto'ti, k'aldə ndukun kaa goto'ti to.

‡ 3:20 3.20 Pa'gi 143.2 § 3:21 3.21 Rom 1.17 * 4:3 4.3 Lotum 15.6 † 4:8 4.8 Pa'gi 32.1-2 ‡ 4:11-12 4.11-12 Lotum 17.9-14 § 4:13 4.13 Lotum 12.2-3, 17.4-6, 22.15-18

¹⁶ Lo kin'ti, nya nduwə ki Luwə un ndu'ne kadi n'a n'adi'de kin, de a ingə ki gorow kunme kadi Luwə. Be kadi in nya kadikare ki Luwə adi, ki nda'a to'ti tado lə de'gi pəti ki uni me'de to Abiraham be, um tado lə de'gi ki nje təl rə'de go ndukun'ti par el. Abiraham ki in baw de'gi pəti. ¹⁷ Makitu lə Luwə elta dō Abiraham'ti ene: «M'ra'i to baw de'gi ngayn ki dōnangi'ti ne*.» Abiraham in baw'je takum Luwə'ti ki un me'ne ad'a. Luwə ki nje kadi njekoy'gi indəi taa lo koy'ti, ki nje kadi nya'gi ki kete gotoi, toi. ¹⁸ Abiraham un me'ne adi Luwə, adi təl baw de'gi ngayn ki dōnangi'ti ne toki makitu lə Luwə el'n ene: «Ginn de'gi lə'i a banyinan to mee'gi ki dōran'ti be'.» Lo kin'ti, nya ki kadi de ində me'ne dō'ti goto, nan Abiraham aw ki kindəmedōti. ¹⁹ Abiraham aw ki bəl ki asi ndəkba ki bu kare, ningə gər kadi n'togi, togi'ne goto, taa ne'ə Sara kaa in kuji to, nan gon lo kin el, un me'ne kadi kun mindi lə Luwə ki un kin a ra nya[†]. ²⁰ Abiraham ilə kunme lə'ne kō el, taa me'ə tosi dō kunndu ki Luwə un ad'a el to. Ingə togi to kingə me kunme'ti lə'ne, ulə'n toji dō Luwə'ti. ²¹ Ningə gər dō'ne'ti maji ngayn kadi nya ki Luwə un ndu'ne kadi n'ra kin, aw ki togi kadi a ra'n. ²² In tado kin ə, Luwə tudə'n Abiraham de'ti ki dana. ²³ Ningə loki makitu ene: «Luwə tudə Abiraham de'ti ki dana», kin, in tado lə Abiraham ki kar'ne par el. ²⁴ Nan in ta ki sōw dō'je to. J'in ki kadi Luwə a tudə'n'je de'gi'ti ki dana, ki takul kunme lə'je. J'un me'je j'adi Luwə ki ində ki Burəbe lə'je Jeju dann njekoy'gi'ti. ²⁵ Jeju ki Luwə un'ə adi koy tado majel'gi lə'je[§], ningə un'ə dann njekoy'gi'ti te si'ə kadi tudə'n'je de'gi'ti ki dana takum'ne'ti.

5

Kulə noji nan'ti ki Luwə

¹ Loki Luwə təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme, dann'je si'ə in ki lapiya ki takul Burəbe lə'je Jeju Kirisiti. ² In ki takul Jeju Kirisiti, ki gorow kunme ə, j'ingə'n majikur lə Luwə. Majikur ki ji ra me'ti, j'isi ji ra ronel, tado j'ində me'je dō'ti kadi j'a j'in ginn tōbar'ti lə Luwə. ³ In ki utə, me kon'ti kaa ji ra ronel, tado ji gər kadi kon a re ki koreme, ⁴ ningə de ki nje koreme'ne, a ra dō nja'ne'ti me nya'gi'ti ki to, ə de ki nje ki ra dō nja'ne'ti, in de ki aw ki nya kindəmedōti, ⁵ ningə nya ki ində me'ne dō'ti kin, a in nya ki ngom el. Tado Luwə buki ndiginan ki ində ngarme'je'ti ki gorow lə Ndil Luwə ki kar njay ki adi'je. ⁶ Kirisiti re oy tado lə njeramajel'gi, loki j'asi kadi ji ra nya madi ki dōrə'je el. Ningə oy ki dōkagilo ki Luwə inbe oji. ⁷ De ki dana inbe mindi kaa, ngan ngayn kadi de a adi rō'ne koy'ti tado li'ə. Re dum inbe ningə, de ki njera nya ki maji, ə de mad'a ki rangi, a uwə rō'ne ba kadi oy tado li'ə. ⁸ Lo kin'ti, Luwə toji'je ndigi ki ndigi'je ki taga adi j'oo. Luwə adi Kirisiti re oy tado lə'je, dōkagilo'ti ki ji nanyi'n me majel'ti ki ra bay. ⁹ Ningə, toki ngosine, kadi rō koy'ti lə Kirisiti, təl'je de'gi'ti ki dana takum Luwə'ti takul mos'ō kin ningə, kibo ngayn bay, Kirisiti a aji'je ta wong'i'ti lə Luwə ki a re. ¹⁰ Kete ki j'in njeban'gi lə Luwə bay mindi ə, inbe ulə'je noji nan'ti sə'ne ki gorow koy Ngonn'ō. Ningə ki ngosine kin ulə'je noji nan'ti ki rō'ne taa, inbe a aji'je me kisikidōtaa'ti lə Ngonn'ō el wa. ¹¹ Ningə, in in kin par el, rō'je nəl'je ngayn takum Luwə'ti, tado lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti ki un'ə ulə'n'je noji nan'ti ki rō'ne.

Adam in ki Kirisiti

¹² In ki gorow lə de ki kare be ki in Adam, ə majel re'n dō dōnangi'ti, ningə majel re'n ki koy, koy ədi de'gi pəti, tado de ki ra majel el goto, de'gi pəti rai majel*. ¹³ Ningə, kete taa kadi Luwə te ki dō ndukun adi Moji, majel ki ra to me dōnangi'ti ne nga, nan toki in dōkagilo ki ndukun goto bay, Luwə tudə majel'gi ki de'gi isi rai el. ¹⁴ Nya kare, koy onbe dō de'gi'ti pəti, ulə ngirə dō Adam'ti biti te'n dō Moji'ti. Nje ki alido ndu Luwə el, toki Adam aldo ndu Luwə kin be kaa, koy onbe dō'de'ti. Adam in banakum de ki maji kadi a re. ¹⁵ Nga ningə, nya ki kadi de a oji'n majel lə Adam in ki kadikare memaji lə Luwə kin nan'ti goto. In ki rōta'ti kadi de'gi ngayn oyi koy majel lə de ki kare ki in Adam kin, nan memaji lə Luwə in kibo ngayn. Ningə nya ki Luwə adi bulə de'gi ngayn kare, ki gorow lə de kare be par, ki in Jeju Kirisiti kin, nda'a in ngayn. ¹⁶ Kadikare lə Luwə ki adi kin, kand'a to ta dangi ki kandi majel lə de ki kareba kin. Majel lə de ki kare kin, ndu ki osi dō'ti in ta ki gangi, nan kadikare ki re go nyara go'ti el ki ngayn, kand'a in ta ki kōr dō'ti. ¹⁷ Kin ə re, ki tarow lə de ki kare be par, ki tarow majel li'ə, koy onbe dō de'gi'ti pəti ningə, ki tarow lə Jeju Kirisiti ki kare inbe kin, j'a j'ingə'n nya ki maji ngayn ki rō Luwə'ti bay. De'gi pəti ki Luwə adi'de majikur ki to mbar, ki kadikare kortadōti, a onyibe ki takul Kirisiti.

* 4:17 4.17 Lotum 17.5 † 4:18 4.18 Lotum 15.5 ‡ 4:19 4.19 Lotum 17.1, 15-22 § 4:25 4.25 Ejay 53.4-6

* 5:12 5.12 Lotum 2.17, 3.6, 17-19

¹⁸ Nga ningø, toki ki gorow majel læ de ki kareba ki in Adam, ta ki gangi osi'n dō de'gi'ti pæti kakin ø, ki gorow nyara ki dana læ de ki kareba, ki in Jeju Kirisiti, de'gi pæti asi kadi Luwø tæl'n'de de'gi'ti ki dana, kadi sii ki dō'de taa biti ki non'ti. ¹⁹ Toki, ki gorow tæl rō go ta'ti el læ de ki kareba, de'gi pæti osi me majel'ti kakin ø, ki gorow tæl rō go ta'ti læ de ki kareba, Luwø a ør'n ta dō bulø de'gi'ti ngayn tō.

²⁰ Løki ndukun te ningø, majel oji'n nan ki dō'ti, nan loki majel ojinan ningø, memaji læ Luwø to mbar mbar inbe bay. ²¹ Toki majel onbe ki koy kakin ø, memaji læ Luwø onbe ki kaji kadi de'gi sii ki dō'de taa biti ki non'ti, ki takul Burøbe lø'je Jeju Kirisiti tō.

6

Koy dō majel'ti, ø kisi kumngayira me Kirisiti'ti

¹ Ta ri ø kadi j'eli nan me lo kin'ti wa? Ke kadi to ji nanyinan ki lo ra majel'ti kadi to memaji læ Luwø tō'n mbar mbar ki dō'je'ti wa? ² Jagi, in be el. Tado j'in de'gi ki j'oyi, ji gangi nan ki majel, nga ra bann be ø kadi to ji tæli j'isi me majel'ti bay wa? ³ In gæri maji kadi j'in pæti ki ji rai batøm me tō Jeju Kirisiti'ti, batøm kin toji kadi j'in de'gi ki j'oyi nan'ti ki Kirisiti. ⁴ Ki gorow læ batøm kin, duwi'je nan'ti si'ø, me koy'o'ti. Nga ningø, toki Kirisiti indø taa dann njekoy'gi'ti ki tōgi ki øti bol ngayn læ Baw'je Luwø kakin ø, j'in kaa j'isi ki dō'je taa kisi ki sigi tō.

⁵ Ningø, kin ø re, j'indø rō'je nan'ti ki Kirisiti toki rota'ti me koy'o'ti ø, j'a j'indø taa lo koy'ti, toki ndø'n lo koy'ti kin be tō. ⁶ Kadi ji gær maji toki, hal de ki tō kete kin, in ki bær'ø kagidøsi'ti ki Kirisiti nga, kadi rō'je ki tō majel kin in ki tuji kō, kadi j'in'n ginn tōgi'ti læ majel el nga. ⁷ Tado de ki oy, majel onbe dō'a'ti el nga. ⁸ Kin ø re j'oyi nan'ti ki Kirisiti ø, j'uni me'je kadi j'a j'isi ki dō'je taa nan'ti si'ø. ⁹ Ji gær kadi Kirisiti ki indø taa dann njekoy'gi'ti kin, tæl oy gogi el; koy aw ki tōgi dō'a'ti el nga. ¹⁰ Kirisiti ki oy, oy koy majel, ningø in koy ki nja kare par; tado majel'gi pæti. Ningø ki ngøsine kin, isi ki dō'ne taa tado læ Luwø. ¹¹ Be tō ø, ingi kaa, maji kadi oyi rō'se tō de'gi ki oyi dō majel, ningø sii ki dō'se taa tado læ Luwø, me tō Jeju Kirisiti'ti.

¹² Maji kadi adi majel onbe dō rō'se'ti el. Kadi in tæli rō'se go ndigi'ti læ darø el. ¹³ Adi ngonn rō'se madi kare ra nya ki majel el, kadi tæl nyara kulø ki gorow'ø'ti el, el. Nan kadi uni rō'se ba pæti tado kulø læ Luwø, tō de'gi ki indøi taa dann njekoy'gi'ti. Kadi darø'se ba pæti in tado kulø læ Luwø, kadi tæl nyara kulø ki dana. ¹⁴ Lø kin'ti, majel a onbe dō'se'ti el, tado in ginn tōgi'ti læ ndukun el, nan memaji læ Luwø ø in dō'se'ti.

Gangi nan ki majel tado tæl'n rō go ndu Luwø'ti

¹⁵ Ta ri ø kadi j'eli dō lo kin'ti wa? Ke j'a ji ra majel tado k'in ki j'in ginn tōgi'ti læ ndukun el, nan j'in ginn tōgi'ti læ memaji læ Luwø yo wa? Jagi, in be el. ¹⁶ In gær bæti kadi kin ø re un rō'i kadi in ra kulø adi de madi ningø, in tæl bær læ de'ø kin. Adi re uni rō'se'ti kadi rai majel ningø, in bær læ majel kadi aw sese koy'ti, a re in tæli rō'se go ndu Luwø'ti tō ningø, tæl rō go'ti kin a aw sese me nya ra'ti ki dana tō. ¹⁷ Ji ra oyo Luwø tado kete in bær'gi læ majel, nan ki ngøsine kin, in tæli rō'se ki me ki kare gorow nyando'ti ki maji ki ingøi. ¹⁸ Luwø taa'se ji majel'ti ilø'se taa, adi in tæli, in ginn tōgi'ti læ nyara ki dana nga. ¹⁹ M'el'ta be to ta k'el de'gi, tado re in be el ø, kasi el lø'se a ra kadi in gæri me ta kin el. Toki kete uni ngann rō'se'gi ba pæti tō bær'gi indøi ta nya'ti ki tō njen, ki nyara ki majel, ki ki lo kaya'ti ki a aw ki de kadi tanrō Luwø kakin ø, maji kadi, ki ngøsine kin, uni ngann rō'se'gi tō bær'gi indøi ta nya ra'ti ki dana, ki a aw sese kadi ari njay. ²⁰ Døkagilo'ti ki in bær læ majel kin, usi'se dō nya ra'ti ki dana el. ²¹ Nga ningø, in ri ø kadi a ingøi me nya'ti kin bay wa? Nya kin in nya ki me'se olo dō'ti ø adi'se røsol, tado ta tol'ta'a in koy. ²² Ningø ki ngøsine kin, toki Luwø taa'n'se ilø'se taa, adi in tæli bær'gi li'ø, kulø ra'se a aw sese me kar njay'ti, kadi ta tol'ta'a ø ingøi kaji ki biti ki non'ti. ²³ Tado nyakugø bangi majel in koy, ningø nya kadi ki Luwø adi'je kare in kaji ki biti ki non'ti, me tō Jeju Kirisiti ki Burøbe lø'je.

7

Njekunme kadi Kirisiti in de ki in ginn tōgi'ti læ ndukun el

¹ Ngannkon'm'gi ki konnann'm'gi, in gæri maji kadi ta ki m'nji m'el'se kin, m'el'se tō de'gi ki gæri ndukun maji. Ningø ndukun aw ki tōgi dō de'ti loki de isi'n ki dō'ne taa bay kin par. ² In be ø, dene ki taa ngaw, ndukun dōō'a nan'ti ki ngaw'a, loki ngaw'a isi'n ki dō'ne taa bay kin par. A kin ø re ngaw'a oy ningø, ndukun ki dōō'a nan'ti ki ngaw'a kin in dō'a'ti el nga. ³ Re ngaw'a isi ki dō'ne taa bay ø tæl taa dingøm ki rangi ningø, de'gi a oyi'ø tō njekuwø marum. A re ngaw'a oy ningø, ndukun in dō'a'ti el nga, adi re taa dingøm ki rangi kaa, de a oo'ø tō njekuwø marum el. ⁴ Nya kin tō be ki rō'se'ti tō. In

ngannkon'm'gi ki oyi nan'ti ki Kirisiti, me daro'ti, in gangi nan ki ndukun, adi in læ de ki rangi nga. De'ə kin in Kirisiti ki nje kində taa dann njekoy'gi'ti, kadi kulə ra'a'gi in nya Luwə. ⁵ Toki rəta'ti, dəkagilo'ti ki kete j'isi ji ra'n ndigi læ daro'je, nyənn nya ra'gi ki majel, ki ndukun ndu'de ki taa, ədi rə'ne rə'je'ti, adi ji ra nya ki aw se'je ki koy'ti. ⁶ Nan ki ngəsiə kin, ji goto ginn ndukun'ti, tado j'oy, ji gangi nan ki nya ki kete uwə'je dangay'ti. Adi ji ra kulə ginn togi'ti ki sigi, ki in togi læ Ndil Luwə, um ji ra kulə ginn togi'ti ki kete ki in togi læ ndukun ki ndangi kin el nga.

⁷ Ta kin kər me'ə nan ri wa? Toji kadi ndukun in majel wa? Jagi, ndukun in majel el, nan k'in ə, in ndukun ə in nje kəji'm majel kadi m'gər'ə. Kin ə re ndukun el'm ene: «A in ra kumnda el,» el ə, re m'a m'gər nya ki bari'ə kumnda el*. ⁸ Lo kin'ti, majel ingə row ki ndukun te ad'a kin kadi ində'n kumnda'gi ki dangi dangi me'm'ti. Tado kin ə re mbərkikində goto ə, majel a təl nya ki koy to. ⁹ Kete loki ndukun goto bay, m'nji kumngayira. Nan loki mbərkikində re, majel nga a təl nje kisi kumngayira. ¹⁰ Ningə m'in, m'oy, adi mbərkikində ki kadi aw sə'm ki kaji'ti kakin, ki əjido'm, təl aw sə'm koy'ti yo. ¹¹ Tado majel, ingə row ki mbərkikində te ad'a kakin, adi ədi'm ki gorow læ mbərkikində, aw sə'm adi koy. ¹² Lo kin'ti, ndukun ar njay, mbərkikində ar njay, in nya ki dana, in nya ki maji to.

De in ginn togi'ti læ majel

¹³ *Ndukun ki in nya ki maji, a təl kadi in row kingə koy læ'm el jagi. Ningə in majel ə in nje re ki koy də'm'ti, ki gorow læ nya ki maji, kadi toji'n rə'ne ki taga, taa kadi toji'n togi'ne ki rə'je'ti ki in majel to, ki gorow læ mbərkikində. ¹⁴ Ji gər kadi ndukun in nya læ Ndil, nan m'in, m'in de ki me daro'ti, ki majel ndogi'm. ¹⁵ Toki rəta'ti, m'gər kum nya'gi ki m'nji m'ra'de el. Nya ki m'ndigi ra kin ə, m'ra el, ningə nya ki nəl'm el kin taa m'ra to. ¹⁶ Kin ə re in nya inbe ki m'ndigi ra el kin taa m'ra ningə, m'ndigi də'ti ki ndukun kadi in nya ki maji. ¹⁷ Lo kin'ti, in m'inbe m'nji ra nya el, nan in majel ki isi me rə'm'ti. ¹⁸ Tado m'gər kadi daro'm'ti ki in daro ki ton kin, nyara ki maji a isi səm'ti el. ¹⁹ Tado m'ra nya ki maji ki m'ndigi ra kin el, ə nya ki majel ki m'ndigi ra el kin yo taa m'ra. ²⁰ Kin ə, in nya ki m'ndigi ra el yo ə m'ra ningə, in m'in ə m'nji ra el, nan in majel ki isi me daro'm'ti ə isi ra. ²¹ M'gər nya ki isi ra nya be ki kagilo'gi pəti nga: loki m'in, m'ndigi kadi m'ra maji nan, majel yo ə to adi m'ra. ²² Me'm'ti kəy kəroki ningə, m'ingə rənel me ndukun'ti læ Luwə. ²³ Nan m'gər me rə'm'ti kadi togi madi ki rangi isi non, isi rə ki ndigi ra ki in rə'm'ti. Toji kin ra adi m'təl bər læ majel ki isi rə'm'ti. ²⁴⁻²⁵ Ki nyagər læ'm, m'nji m'ulə də'm ginn togi ndukun'ti læ Luwə, nan me daro'ti ki ton, m'nji m'ulə də'm ginn togi'ti læ majel ki ndə togi'ne də'm'ti. M'in de ki nje kumtondoon, de ki kadi a taa'm ilə'm taa ji daro'ti ki in nya læ koy kin goto. Toji in ki də Luwə'ti ki aji'm ki gorow læ Burəbe læ'je Jeju Kirisiti!

8

Kisikidətaa ki togi læ Ndil Luwə

¹ Ki ngəsiə kin, de'gi ki indəi rə'de nan'ti me to Jeju Kirisiti, ta ki gangi goto də'de'ti nga. ² Tado togi læ Ndil Luwə ki nje kadi de isi'n ki də'ne taa me kində rə nan'ti me to Jeju Kirisiti, taa'je ilə'je taa ji togi'ti læ majel ki togi læ koy. ³ In nya ki ndukun læ Moji asi kadi ra el, tado daro de ki ton ra adi togi'ə goto. Nan Luwə ra nya kin ki gorow læ Ngənn'ə inbe, ad'a kadi ər majel. Re ki daro ki tanan ki yan de ki njeramajel, gangi'n ta də majel'ti ki aw ki togi də daro de'ti. ⁴ Luwə ra be kadi ndigi ra ki dana læ ndukun læ Moji təltə'ne də'je'ti, j'in j'isi njiyə kigo ndigi'ti læ'je el, nan j'isi njiyə kigo ndigi'ti læ Ndil Luwə yo kin. ⁵ Toki rəta'ti, de'gi ki sii ginn togi'ti læ daro'de, isi rai ndigi læ daro de, nan de'gi ki sii ginn togi læ Ndil Luwə, isi rai ndigi læ Ndil Luwə to. ⁶ Ra ndigi læ daro, a aw ki de bə læ koy, nan ra ndigi læ Ndil Luwə, a aw ki de ad'a ingə kaji, a ad'a ingə lapiya. ⁷ Ra ndigi læ daro, in təl de njeban'ti læ Luwə. De ki njera ndigi læ daro, in de ki ulə də'ne ginn ndukun'ti læ Luwə el, tado asi kadi a ra el. ⁸ De'gi ki sii ginn togi'ti læ daro'de, asi kadi a rai nya ki nəl Luwə el. ⁹ Nga ningə ingi, sii ginn togi'ti læ daro'se el, nan sii ginn togi'ti læ Ndil Luwə. Tado Ndil Luwə isi me'se'ti. Re de aw ki Ndil Kirisiti me'ne'ti el ə, in de læ Kirisiti el. ¹⁰ Re Kirisiti isi me'se'ti ə, daro'se kin a oy inbe, tado læ majel, nan Ndil Luwə adi'se kisikidətaa, tado in de'gi ki Luwə təl'se de'gi ki dana takum'ne'ti. ¹¹ A re Ndil Luwə ki nje te ki Jeju dann njekoy'gi'ti isi me'se'ti ə, Luwə ki nje te ki Jeju Kirisiti dann njekoy'gi'ti a adi daro'se ki koy təl isi kumngayira ki takul Ndil'ə ki isi me'se'ti.

* 7:7 7.7 Tekitaga 20.17; Ndukun ki nja joo 5.21

¹² Lo kin'ti, ngannkon'm'gi ki dene ki ki dingø, j'awi ki ðangi d'je'ti, ningø in ðangi læ daro kadi to ji ra'n ndigi læ daro el. ¹³ Tado re sii ta ra nya'ti kigo ndigi'ti læ daro'se ø a oyi. A re uni Ndil Luwø, tøl kulø ra'gi ki majel læ daro'se ningø, a sii ki d'ose taa to. ¹⁴ Tado de'gi pøti ki Ndil Luwø isi ør'de tarow in ngann'gi læ Luwø. ¹⁵ Tado Ndil ki ingø'i, in kadi ra'se ðør'ti el, taa kadi tøl indø bol me'se'ti ðay el to. Nan in njera'se ngann koti'ti. In ki tarow li'ø kin ø j'isi ji ðari'n nya ki ndu'je ki taa boi j'ene: «Aba, Baw'je*.» ¹⁶ Ndil inbe kin ø in nje toji ndil'je kadi gør toki j'in ngann'gi læ Luwø. ¹⁷ Ø re j'in ngann'gi læ Luwø ningø, j'in kaa j'a j'ingøi nya maji'gi ki Luwø un ndu'ne d'ø'ti kadi n'a n'adi de'gi læ'ne kin to. J'a j'ingøi nya maji'gi kin nan'ti ki Kirisiti, tado j'ingøi kon nan'ti si'ø, kadi j'in nan'ti si'ø me toji'ti li'ø.

Toji ki a re

¹⁸ M'gør maji kadi kon ki døkagilo'ti ki ðone kin asi nan ki toji ki Luwø a te ki d'ø'a kadi ji gør kin el. ¹⁹ Nyakindø'gi pøti sii ðele, isi nginøi døkagilo ki Luwø a toji'n toji læ ngann'gi læ'ne. ²⁰ Tado nyakindø'gi osi ginn togi'ti læ togi'gi ki nda'de goto. In ki me ndigi læ'de inbe el, nan in Luwø inbe ø ndigi be kadi in ginn togi'gi'ti kin. ²¹ Ningø isi indøi me'de d'ø'ti kadi ndo kare ø, a tei ginn togi'ti ki nje toji'de ki uwø'de ðør'ti kin. A tei ginn'ti ko kadi ingøi d'ø'de nan'ti ki ngann'gi læ Luwø, taa kadi in me toðar'ti læ ngann'gi læ Luwø to. ²² Ki ngosine kin, ji gør kadi nyakindø'gi kin pøti isi tumøi um um to dene ki ndo ra'a be. ²³ Ningø in nyakindø'gi par doro'de el, j'in ki j'ingøi Ndil Luwø to nya ki døkete dann kadikare'gi'ti læ Luwø ka, ji tumøi um um to, j'isi ji nginø kadi Luwø tøl'je ngann'ne'gi'ti, kadi taa daro'je ilø taa. ²⁴ Tado Luwø aji'je, nan in ki j'isi ji nginø ta'a to nginø ðay. Nga ningø, re de oo nya ki isi nginø ta'a ki kum'ne ningø, in nya ki isi nginø ta'a el nga. De ki kadi oo nya ki kum'ne, ø tøl isi nginø taa to nginø ðay goto. ²⁵ A re ji nginø ta nya ki j'oo ki kum'je el ningø, ji nginø ta'a ki koreme. ²⁶ In be to ø, Ndil Luwø isi re ra'n se'je, me togi goto'ti læ'je. Tado ji gør kelta ki Luwø toki maji kadi j'el'n el, nan Ndil Luwø inbe isi el si'ø ta tor'je'ti ki ndu ki de asi gør me'ø el. ²⁷ Ningø Luwø ki gør ngarme'je, gør nya ki Ndil ndigi kadi el'ø, tado Ndil isi elta ki Luwø, tado maji læ de'gi læ Luwø, toki Luwø inbe ndigi'n.

²⁸ Ji gør kadi nya'gi pøti rai nya tado maji læ de'gi ki ndigi Luwø, adi in de'gi ki inbe ðar'de kigo koj'i'ti læ'ne. ²⁹ Tado nje ki Luwø gør'de kete, ø un ndu'ne d'ø'de'ti kadi toi to Ngonn'ø Kirisiti be, kadi Kirisiti in ngonn ngatøgi læ bulø ngannkon'gi. ³⁰ Adi in nje ki Luwø mbøti'de kete, Luwø ðar'de to, nje ki Luwø ðar'de, Luwø tøl'de de'gi ki dana takum'ne'ti to, ningø nje ki Luwø tøl'de de'gi ki dana takum'ne'ti, adi'de toji to.

Ingi ki Luwø ndigi'de, in ndigi kibo ngayn

³¹ Ta ki kadi j'eli do lo'ti kin goto. Re Luwø in se'je ø, de ki kadi a øsi'je ta goto. ³² Luwø ki un kon do Ngonn'ne'ti inbe ko el, nan un'ø ilø ko tado læ'je pøti, a adi'je nya'gi pøti kare nan'ti ki Ngonn'ø. ³³ De ki kadi a indø ta do de'gi'ti ki Luwø mbøti'de goto, tado in Luwø inbe ø tøl'de de'gi ki dana takum'ne'ti. ³⁴ De ki kadi a gangi ta d'ø'de'ti goto, tado Kirisiti in nje koy. Kibo ngayn, in ø indø taa dann njekoy'gi'ti, isi dojikol Luwø'ti, isi elta ki Luwø tado læ'je. ³⁵ De ki asi kadi a gangi'je nan'ti ki ndigi ki Kirisiti ndigi'je kin goto. In kumtondoo, eke me kon asi el, kindøkumndoo, eke ðo, eke ndoo, eke tuji, eke koy, asi el. ³⁶ Makitu læ Luwø el ene:

«Tado læ'i,

koy in kadi'je'ti ndøkba ki sin ge, kada ge ki losol'ø ge.

De'gi oyi'je to da'gi ki de isi aw se'de lo tøl'de'ti be'.»

³⁷ Nan me nya'gi'ti kin pøti, j'a ji tøti ro ki togi ki ngayn ki nje ndigi'je adi'je. ³⁸ Tado m'gør maji, toki røta'ti, kadi in koy el num, in kisikidotaa el num, in malayka'gi el num, in togi læ ndil'gi ki majel el num, in nya ki ðone el num, nya ki lo ti'ti el num, in togi'gi ki me donangi'ti el num, ³⁹ in togi'gi ki taa el num, in ki nanga el num, in nyakindø madi el num, nya madi kare ki asi kadi a gangi'je nan'ti ki ndigi ki Luwø ndigi'je me to Jeju Kirisiti ki Burøbe læ'je kin goto.

9

Luwø mbøti ngann Isirayel'gi to de'gi læ'ne

¹ Me kindø ro nan'ti me to Kirisiti, ta ki m'aw to m'el kin in ta ki røta'ti um in ta ngom el. Nga ningø, me'm ki køy inbe kaa, ki togi læ Ndil Luwø, manna'gi do ta'ti kin kadi in ta ki røta'ti. ² Me kon kibo ngayn ra'm, ningø me'm to'm ki do ndo'gi tado ³ læ ngannkon'm'gi ki ginn koj'i'ti læ'm. M'ndigi kadi daro'm inbe, Luwø man'm, kadi m'gangi nan ki Kirisiti tado maji læ'de. ⁴ Adi in ngann Isirayel'gi ki Luwø tøl'de ngann'ne'gi'ti, toji'de toðar

* 8:15 8.15 Mrk 14.36 † 8:36 8.36 Pa'gi 44.23

læ'ne adi gæri, un mindi'ne adi'de, adi'de ndukun, adi isi kawinan non'a'ti, ilæ ndu'ne adi'de*,⁵ taa in ginn koji'ti læ burəbaw'gi ki Luwə ɓar'de kete. Ingi ə Kirisiti *De ki Luwə mbət'ə te ginn koji'ti læ'de tɔ. Kirisiti ki in dɔ nya'gi'ti pəti. Maji kadi toji in dɔ Luwə'ti ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi†. Amen.

⁶ In kin toji kadi ndu Luwə təl nya ki nda'a goto el. Toki rɔta'ti, de'gi ki ginn koji'ti læ *Isirayel in ngann Isirayel'gi dɔrɔ el,⁷ taa de'gi ki ginn koji'ti læ Abiraham in ngann me'ə'gi pəti el, tado Luwə el Abiraham ene: «In ki ginn koji læ *Isaki ə in a ingə'n de'gi ki ginn koji'ti læ'i‡.»⁸ Nya kin toji kadi ngann Abiraham pəti ə in ngann Luwə el, nan in ngann'gi ki oji'de kigo kun ndu'ti læ Luwə ki un adi Abiraham ə in ngann'a'gi ki rɔta'ti.⁹ Tado Luwə un ndu'ne be ene: «Dɔkagilo'ə inbe ginn be ə, m'a m're, ningə Sara a ingə ngon kare§.»

¹⁰ Lo kin'ti, ginn'ə gangi el ɓay, Rebeka kaa in non ɓay tɔ. In ki Isaki ki kare inbe kakin tɔ ə oji'n ndungə'gi ki joo.¹¹ Nga ningə, kete non koji ngann'gi'ti kin, loki rai nya ki maji ki nya ki majel el ɓay ə, Luwə mbəti ki kare kigo me ndigi'ti læ'ne kadi ndigi ra li'ə tɔl'n ta'ne.¹² Luwə mbəti ngonn kare kigo ndigi'ti læ de madi el, nan in kigo ndigi'ti li'ə in Luwə ki ɓar'de, ə el'n Rebeka ene: «Ngonn ki ngatogi a ra ɓer læ in ki du*.»¹³ Ta kin te toki makitu læ Luwə el'n ene: «M'ndigi *Jakobi, ə m'mbəti Esuwa*.»

¹⁴ Ta ki kadi j'eli dɔ lo kin'ti goto, Luwə in njera nya ki dana, nyara ki dana el goto rɔ'a'ti jagi.¹⁵ Tado el Moji ene: «M'a m'ra maji ki de ki kadi m'ra si'ə maji, ə m'a m'oo kumtondoo læ de ki kadi m'oo kumtondoo li'ə tɔ‡.»¹⁶ In kin in kigo ndigi'ti læ de madi el, taa in kigo kulə'ti ki ra ngayn el tɔ, nan in kigo ndigi'ti læ Luwə ki nje k'oo kumtondoo.¹⁷ In be tɔ ə, Luwə el'n ta ngar Parawon me Makitu'ti læ'ne ene: «In m'inbe ə m'indəi lo kin'ti kadi m'ɔji'n tɔgi'm ki rɔ'i'ti, ə kadi tɔ'm ɓari'n ta de'gi'ti pəti ki dɔnangi'ti ne tɔ§.»¹⁸ Lo kin'ti, kadi ji gær tɔki Luwə oo kumtondoo læ de kigo me ge'ti li'ə, ə adi me de ngan kigo me ndigi'ti li'ə tɔ.

Wongi ki k'oo kumtondoo læ Luwə

¹⁹ De madi a el'm ene re Luwə ra nya ki me ndigi ningə, ke ra bann ə isi aw ki ta ki de'gi ɓay wa? Tado de ki kadi tanrɔ ndigi li'ə goto.²⁰ Nan in de kare par in nan ə kadi manji ta Luwə'ti wa? Ngoo asi kadi a el be'ne ene: «Tado ri ə ra'm adi m'to be el wa?»²¹ Nje kuwə ngoo, asi kadi, ki hanji ki kare inbe kin, uwə'n ngoo ki gat'a in ngayn, ə ki hanji ki kare inbe kin, uwə'n in ki gat'a in ngayn el tɔ.²² Lo kin'ti, Luwə ndigi ngayn kadi ɔji wongi læ'ne, ə adi de'gi gæri tɔg'ɔ tɔ, nan ore me'ne ə təl ore ɓay dɔ de'gi'ti ki asi tuji, kadi ɓuki wongi læ'ne dɔ'de'ti, tuji'n'de kɔ.²³ Nan, Luwə ndigi ngayn tɔ kadi n'toji tɔɓar læ'ne ki rɔ de'gi'ti ki asi k'oo kumtondoo, ki ra go'de kete kadi sii sə'ne me tɔɓar'ti læ'ne.²⁴ Nga ningə, de'gi kin in j'ingi ki Luwə ɓar'je. ɓar'je dann Juwipi'gi'ti par el, nan ɓar'je dann ndəgi de'gi'ti ki in Juwipi'gi el tɔ.²⁵ Ningə in ta ki Luwə inbe el me makitu'ti læ Oje ene:

«De'gi ki kete in de'gi læ'm el,
M'ɓar'de de'gi læ'm ɓone,
Ə de'gi ki kete in njendigi'gi læ'm el,
M'ɓar'de njendigi'gi læ'm ɓone*».

²⁶ Nga ningə, lo'ti inbe ki de'gi eli'de'ti eyina:

“In de'gi læ Luwə el kin”,

A ɓari'de ngann'gi læ Luwə ki nje kisi kumngayira†.»

²⁷ Ejay iləmbər ki yan'ne tɔ, oji'n dɔ ngann Isirayel'gi ene: «Kin ə re ngann Isirayel'gi banyinan to nangira ki ta ɓa'ti be kaa, in nje ki madi'gi par ə a ingəi kaji.²⁸ Tado Burəbe el ene ta læ'ne n'a n'tɔl ta'a kadi osi taga panyi num, kalangi ɓa num to dɔnangi'ti ne‡.»²⁹ Ningə in toki ta ki Ejay inbe kaa el kete ene:

«Kin ə re Burəbe læ njero'gi,
Inyə de'gi madi to ginn koji læ'je el nga a,
Re j'a ji to to Sɔdɔm be,

Re j'a to tanan ki Gəmrɔr be§.»

Isirayel in ki kaji ki re ki gorow kində me dɔ ramaji'ti læ Kirisiti

³⁰ Ta ki kadi j'eli dɔ ta'ti kin ə to kin: de'gi ki gæri Luwə el, ki sangi row kadi n'in de'gi ki dana el, nan Luwə ɔr ta dɔ'de'ti adi təli de'gi ki dana. Təli de'gi ki dana ki gorow

* 9:4 9.4 Tekitaga 4.22; Ndukun ki nja joo 7.6; Oje 11.1 † 9:5 9.5 KNK 2.29 ‡ 9:7 9.7 Lotum 21.12 § 9:9 9.9 Lotum 18.10 * 9:12 9.12 Lotum 25.23 † 9:13 9.13 Mal 1.2-3 ‡ 9:15 9.15 Tekitaga 33.19 § 9:17 9.17 Tekitaga 9.16 * 9:25 9.25 Oje 2.25 † 9:26 9.26 Oje 2.1 ‡ 9:28 9.28 27-28; Ejay 10.22-23 § 9:29 9.29 Ejay 1.9

kunme kadi Kirisiti. ³¹ Nga ningö, ngann Isirayel'gi ki sangi kadi n'in de'gi ki dana ki gorow læ ndukun taa, tei lo ndukun'ti kakin el. ³² Tei low'ö'ti el tado oyi kadi in nya ki n'a n'ingöi ki row kulö ki ra yo um ki row kunme dö ramaji'ti læ Kirisiti el. Lo kin'ti, awi tugöi nja'de mbal'ti, awi to kosi. ³³ Toki makitu læ Luwö el'n ene:

«Oyi, me bebo'ti ki Siyon,
M'indö mbal ki nje tugö de non,
In mbal ki nje tugö de k'ilö,

Nan de ki un me'ne adi, nan rö'a a sol'ö el*.»

10

Juwipi'gi ki de'gi ki in Juwipi'gi el, Be'de in kareba

¹ Ngannkon'gi, nya ki uwö me'm ngayn ki m'nji m'döji Luwö tado læ Juwipi'gi, in kadi ingöi kaji. ² Tado m'asi kadi m'mannaji læ'de, toki tingöi bil tado læ Luwö, nan k'in ö in tingö ki nyagör goto me'ti. ³ Toki röta'ti, gəri row ki Luwö isi ör'n ta dö de'gi'ti el, adi isi sangi row kin ki dö'de inbe'gi. Lo kin'ti, ingi, gotoi dö row'ti ki Luwö isi ör'n ta dö de'gi'ti. ⁴ Tado Kirisiti ö in ta tolta ndukun, kadi de ki ra un me'ne ningö, Luwö ör ta dö de'ö'ti.

Kaji to tado de ki ra ki un me'ne adi Buröbe

⁵ Moji inbe elta öji'n dö kor ta dö'ti ki gorow læ ndukun ene: «De ki töl rö'ne go ndukun ningö, de'ö a aji ki row læ ndukun kakin*.» ⁶ Ningö ta ki öjido kor ta dö'ti ki row kunme ö to kin: «Ononyi kadi el me'i'ti ene: nan ö a aw doran'ti wa?» Tado Kirisiti in doran'ti ö re. ⁷ Taa, nan ö a aw koo wa kaa, el be el to, tado Kirisiti indö taa lo koy'ti dann njekoy'gi'ti. ⁸ Makitu læ Luwö el ene: «Ta læ Luwö in kad'i'ti ndökba, to ta'i'ti kadi el, in ngarme'i'ti. In ta kunme kin ö j'isi j'ilö mbөр'ö†.» ⁹ Toki röta'ti, re ta te ta'i'ti toki Jeju in Buröbe, ö re un me'i toki Luwö un'ö taa dann njekoy'gi'ti ningö, a ingö kaji. ¹⁰ Tado kunme ki in ngarme'de'ti ö Luwö a ör ta dö de'ti, ningö ta ki te ta de'ti ö a aji'de to. ¹¹ Tado makitu læ Luwö el ene: «De ki ra ki un me'ne ad'a ö, rö'a a sol'ö el‡.» ¹² Lo kin'ti, dangi dangi goto dann Juwipi'gi'ti ki de'gi ki in Juwipi'gi el. Pöti Buröbe ki kare inbe kin ö in Buröbe læ'de. In ki nje kadi nya maji de'gi pöti ki bari to'a. ¹³ Tado makitu læ Luwö el ene: «De ki ra ki bar to Buröbe a ingö kaji§.»

¹⁴ Nga ningö, kin ö de'gi uni me'de adi'ö el ö, lo kadi a bari to'a goto, a kin ö de el'de ta li'ö el ö, lo kadi a uni me'de adi'ö goto, a kin ö de ki nje kilömbөр ta li'ö goto ö, lo kadi a oyi ta li'ö goto to. ¹⁵ A kin ö de'gi ki njekawkulö'gi gotoi ö, lo kadi de a ilömbөр ta li'ö goto to. Makitu læ Luwö elta dö'ti be ene: «In nya ki rönel ngayn kadi de oo nja nje kilömbөр Poyta ki maji*.» ¹⁶ Nan de'gi madi mbeti teli rö'de go Poyta'ti ki maji. Nga ningö, Ejay döji ta dö lo kin'ti ene: «Buröbe, de ki un me'ne dö mbөр'ti ki j'ilö kin goto†.» ¹⁷ Ji gөр toki de a un me'ne ki gorow læ Poyta ki maji ki oo, nga ningö, Poyta ki maji kin, in mbөр ta læ Kirisiti. ¹⁸ Ö kadi m'döji m'oo ke Juwipi'gi oyi ta kin el biti wa? Oyi ta kin maji. Tado makitu læ Luwö elta dö'ti ene:

«Ndu nje kilömbөр Poyta ki maji aw ki dö be'gi pöti, taa, de'gi ki sii döboy lo'gi'ti ki dönanngi'ti ne pöti kaa, ta ki ta'de'ti osi mbi'de'ti to‡.»

¹⁹ Ö kadi m'döji m'oo ke ngann Isirayel'gi gəri me ta ki bar kin el wa? Moji elta ki ta Luwö'ti dö lo kin'ti ene:

«M'a m'adi jangi ra'se dö de'gi'ti ki de gөр ginn'de el,

M'a m'adi wongi ra'se ngayn dö de'gi'ti ki in de'gi ki nyagөр læ'de goto§.»

²⁰ Ejay aw biti elta ki ta Luwö'ti ene:

«De'gi ki sangi kaa sangi m'in el, ingöi m'in,

M'te ki dö'm taga m'adi de'gi ki döji m'in nya madi el.»

²¹ Nan ki öjido ngann Isirayel'gi, Moji ilö dö'ti ene:

«Ndo'gi pöti, m'ulö ji'm m'adi de'gi ki nje töl rö'de go ta'ti el,

De'gi ki nje tanro*.»

11

Luwö mböti ngann Isirayel'gi el

* 9:33 9.33 Ejay 8.14-15 * 10:5 10.5 Lebitiki 18.5 † 10:8 10.8 6-8; Ndukun ki nja joo 9.4, 30.12-14 ‡ 10:11 10.11 Ejay 28.16 § 10:13 10.13 Juwöl 3.5 * 10:15 10.15 Ejay 52.7 † 10:16 10.16 Ejay 53.1 ‡ 10:18 10.18 Pa'gi 19.5 § 10:19 10.19 Ndukun ki nja joo 32.21 * 10:21 10.21 Ejay 65.1-2

¹ M'dəji kadi m'oo ke Luwə mbəti de'gi lə'ne ki in ngann Isirayel'gi kin wa? Jagi, Luwə mbəti ngann Isirayel'gi el. Tado m'in ki dō'm, m'in ngonn Isirayel, m'in ginn koji'ti lə Abiraham, me koji'ti lə Benjamin. ² Luwə mbəti de'gi lə'ne el, in de'gi ki mbəti'de kete mayinu. Ingi, ta ki njekeltakita Luwə'ti Eli, el me makitu'ti lə Luwə, səki'n dō ngann Isirayel'gi rō Luwə'ti kin, in gəri maji. ³ Eli el ene: «Burəbe, tōli njekeltakita'i'gi'ti pəti tigə, lo'gi ki de'gi isi iləi kadikare'ti adi'nu kin, bud'i'de nanga mur mur, in m'in ki kar'm par ə m'nanyi, ningə isi sangi kadi n'toli'm'in tō.» ⁴ Nan ta ki Luwə ilə'ti ə tō kin: «M'ngəm de'gi dər siri m'ində ta dangi, tō de'gi lə'm, ki əsi məkəsi de nanga non yo Bal'ti el*.» ⁵ Be tō ə, dəkagilo'ti ki bōne, ngonn kuti ngann Isirayel'gi madi nanyinan, kadi sii tō de'gi ki Luwə mbəti'de kigo memaji'ti lə'ne. ⁶ Luwə mbəti'de kigo me maji'ti lə'ne, um in kigo kulə ra'de'ti el. Re be el ningə, memaji lə Luwə kin a in memaji ki rōta'ti el. ⁷ Me ta kin ene ri wa? M'ene nya ki ngann Isirayel'gi sangi, ingəi nya'a el, ningə in de'gi ki Luwə inbe mbəti'de ə ingəi. Ningə ndəgə'gi, təli nje me ngan. ⁸ Nje me ngan toki makitu lə Luwə el'n ene:

«Luwə adi hangal'de oy njum,

Adi kum'de oo lo el,

Ningə adi mbi'de boy ndəngirə tō.

Nya kin ra nya bitī bōne†.»

⁹ Nga ningə Dabidi kaa elta dō lo kin'ti tō ene:

«Kadi nyakusō rōnel lə'de təl kuləkikiyē kuwə'de,

Kadi təl jigi tugə'de ki kadi osi,

Kadi in row kindəkoji lə bulə de'gi, kadi in nyakugə goji'de ki majel əjido kulə ra'de.

¹⁰ Kadi kum'de diw adi oyi lo el,

Adi rugi gidi'de bo ki dəkagilo'gi pəti‡.»

¹¹ M'dəji kadi m'oo ke jigi ki tugə Juwipi'gi ilə'de adi osi kin kadi a indəi taa el bitī wa? Jagi, a indəi taa, nan ki gorow lə nya ra ki go'ti el ki rai, ə ndəgi de'gi ingəi kaji. Ingi kaji kadi jangi ra'n de'gi ki Isirayel. ¹² Nga ningə, kin ə re nya ra ki go'ti el lə Juwipi'gi ki rai, təl maji lə de'gi pəti ki dənangi'ti ne, kin ə ton lə'de təl maji lə de'gi ki in Juwipi'gi el ningə, tōji kadi re indəi rō'de ta kaji'ti ki rō tinyi'de ningə, maji lə'de a tō mbar mbar gogi bay.

Kaji lə de'gi ki in Juwipi'gi el

¹³ Ingi ki in Juwipi'gi el, toki m'in'n njekawkulə ki rō de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, m'el'se kadi in gəri toki m'piti kulə ki tō ji'm'ti. ¹⁴ Kulə kin tō kadi ke a əsi de'gi ki ginn koji'ti lə'm adi jangi ra'de, be kadi toki madi'gi ingəi kaji. ¹⁵ Kin ə kor ki Luwə ər Juwipi'gi gogi, in row kulə noji nan'ti lə Luwə in ki de'gi ki dənangi'ti ne ningə, təl'de ki rō Luwə'ti gogi a in nya ki maj'a in ngayn. A in kində taa lo koy'ti kaw lo kisikidōtaa'ti.

¹⁶ Ningə kin ə re dow mapa ki rai ki ko ki dəkete in yan Luwə ningə, ndəgi mapa ba pəti in li'ə tō, a kin ə ngirə kagi in yan Luwə ningə, baji'ə'gi in yan Luwə tō. ¹⁷ Ningə Isirayel tō tō kagi buni ki be be: Luwə gangi baji'ə'gi madi kō, ə uni in ki in ginn koji lə Isirayel el, ki in kagi buni ki mu, re tinyəi'nu tor'de'ti dann ndəgə'gi'ti, adi ra dō ngirə buni'ti ki be, isi njuw bote'ə tō. ¹⁸ Ningə in, in nya ki kadi in kidi'n baji kagi'gi ki gangi'de kō kin el. Kin ə re inyə kadi kidi'de ə, kadi me'i olo dō'ti toki, in in ə ra dō ngirə'de'ti um in ngirə'de ə rai dō'i'ti el. ¹⁹ Dəmajī ə, a el ene: «Gangi baji'ə'gi ə tinyəi'm'in tor'de'ti.» ²⁰ Ningə in ki rōta'ti kadi gangi'de tado ingi, oyi tor ra maji lə Kirisiti el, ningə in, tinyəi'nu tor'de'ti tado un me'i adi Kirisiti. Nan re in be kaa, kadi ində gu'i el, adi bōl rai tō ra yo. ²¹ Tado kin ə, kagi ki be inbe mindi ka Luwə gangi baji'ə'gi ningə, kadi oo rō'i maji nan in taa a inyəi el jagi. ²² Kadi in gər toki Luwə in njera maji ə kadi in gər toki in de ki ngan ngayn tō: Luwə in de ki ngan ki rō de'gi'ti ki osi, ə in de ki njera maji ki rō'i'ti in tō. Nan k'in ə, kadi ra dō nja'i'ti me ramaji'ti li'ə kin. A re in be el ə, a gangi iləi kō tō baji kagi ki be kin be tō. ²³ Nga ningə, ki əjido ngann Isirayel'gi, kin ə inyəi ta me ngan lə'de ə, Luwə a təl kadi tinyəi'de tor'de'ti gogi tado aw ki tōgi kadi tinyəi'n'de gogi. ²⁴ Kin ə in ki in baji kagi buni ki mu mindi, ə Luwə gangi re tinyəi ta kagi buni'ti ki be ki in lo lə'i el kin ə, ngann Isirayel'gi ki in baji kagi buni ki be kin ningə, Luwə a təl tinyəi'de maji gogi lo tor'de'ti el wa.

Ta ki dō kaji'ti lə ngann Isirayel'gi

²⁵ Ngannkon'gi, m'ndigə kadi in gəri ginn ta lə Luwə ki tō lo kiyə'ti kin, um kadi sii day el. Be el ə a oyi rō'se'ti tō nje gosi ki ngayn. Ningə kadi in gəri toki dow Isirayel'gi

* 11:4 11.4 3-4; 1 Ngar'gi 19.10, 18 † 11:8 11.8 Ndukun ki nja joo 29.3; Ejay 6.10 ‡ 11:10 11.10 9-10; Pa'gi 69.23-24

madi, me'de a ngan biti kadi de'gi ki gəri Luwə el pəti, tei kaji'ti. ²⁶ Lo kin'ti nga a nyi Isirayel'gi pəti a ingəi kaji toki makitu lə Luwə el'n ene:

«Nje taa dɔ de'gi a in Siyon'ti ə a re,
a ɔr k'aldɔ ta lə de'gi ki ginn koji'ti lə Jakobi kɔ.

²⁷ In kin ə in kummindɔ ki a dɔɔ'je nan'ti se'de,

loki m'a m'ɔr majel lə'de kɔS.»

²⁸ Kin ə ji gon mbəti ki Juwipi'gi mbəti Poyta ki maji kin ningə, j'a j'ene in njeban'gi lə Luwə. Ningə in kin ə in kaji lə'se. Nan re ji gon mbəti ki Luwə mbəti'de kin to ningə, j'a j'ene Luwə ndigi'de bay tado lə kaw'de'gi to. ²⁹ Tado Luwə adi de nya ə təl taa ji'ə'ti el, taa ɓar de ə təl tuwə el to. ³⁰ Kete mayinu, ali ta ta Luwə'ti, nan ngosine, Luwə oo kumtondoo lə'se, tado kal ki Juwipi'gi ali dɔ ta. ³¹ Be to ə, ingi kaa alidɔ ta bone, kadi Luwə oo'n kumtondoo lə'se. Lo kin'ti nga ningə, ingi kaa Luwə a oo kumtondoo lə'de to. ³² Tado Luwə adi tarow de'gi pəti ali dɔ ta, kadi oji'n'de memaji lə'ne.

Tɔji ki dɔ Luwə'ti

³³ Ki rɔta'ti, nyakingə lə Luwə aldɔ lo, gosi, ki nyagər li'ə əti ɓol ki dum! De ki kadi gər me ta ki gangi li'ə goto, de ki kadi gər koji ra li'ə goto.

³⁴ In ə Makitu lə Luwə el'n ene:

«De ki gər ta ki me Burəbe'ti goto,

De ki kadi o'ɔ ta goto*.»

³⁵ «Taa de ki kadi un nya adi Luwə kete,
Kadi to go'ti ə Luwə ugə ɓang'a ka goto to†.»

³⁶ Tado in Luwə ə ində nya'gi pəti, nya'gi pəti toi ki takul'ə, tado li'ə. Kadi tɔɓar in lə Luwə ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi! Amen!

12

Njiyə ki nəl Kirisiti

¹ Ngannkon'm'gi, toki Luwə oji'n'je memaji lə'ne ki taga adi ji gəri, m'ulə dingəm me'se'ti kadi uni darɔ'se inɓe to kadikare ki kumngayira, indəi taa dangi to nya ki nəl Luwə, adi Luwə. In kin ə in gosi Luwə kigo ndil'ti ki kadi ɔsikurə. ² Ningə kadi uni gorow nyara ki de'gi isi rai dɔkagilo'ti ki ɓone kin el, nan kadi inyəi ro'ɔ'se'ti adi nyagər ki sigi ki Luwə adi'se kin, mbəl'se. Lo kin'ti, a gəri kum nya ki in nya ki Luwə ndigi: adi in nya ki maji, nya ki nəl'ə, nya ki gorow'ə'ti.

³ Ki takul kadikare ki Luwə adi'm, m'el de ki ra dann'se'ti kadi uni ta rɔ'se ki aldɔ maji el, nan kadi oyi ta rɔ'se ki gorow'ə'ti, de ki ra, kigo tɔgi kunme'ti li'ə ki Luwə ad'a. ⁴ Darɔ'je in kareba, nan ngann ro'je'gi in dangi dangi. Ningə nan nan aw ki kulə lə'ne ki ɔw dɔ'ne. ⁵ Be to ə ji banyi, nan j'in kareba me kində rɔ nan'ti me to Kirisiti. J'in ki dɔ'je dɔ'je, nan j'in ngann ro'gi lə nan. ⁶ Ningə, Luwə adi'je kadikare'gi ki dangi dangi kigo memaji'ti li'ə ki adi'n'je. Kin ə re in kadikare kelta ki ta'a'ti ə adi ə, kadi ra'n kulə kigo kunme'ti. ⁷ Kin ə re de madi aw ki kadikare ra kulə dann de'gi ə, kadi ra kulə; kin ə de madi aw ki kadikare ndo nya de'gi ə, kadi ndo'de nya. ⁸ Kin ə de madi aw ki kadikare kulə dingəm me de'gi'ti ə, kadi ulə dingəm me'de'ti; kin ə de madi aw ki kadikare kadi nya de'gi ə, kadi adi ki menda, kin ə de madi aw ki kadikare kornon de'gi ə, kadi ɔr ɔrnon'de ki rɔ ki tinyi kati; kin ə de madi aw ki kadikare k'oo kumtondoo lə de'gi ə, kadi oo kumtondoo lə'de ki ronel.

⁹ Maji kadi ndiganan ki dann'se'ti in ndiganan ki rɔta'ti. Ningə kadi ɔsi nya ki majel ngərəngi, ə kadi uwəi go nyara ki maji ngan to. ¹⁰ Maji kadi in ndiganan dann'se'ti ndiganan lə ngannkon nan'gi. Ningə kadi de ki ra sangi kadi n'in taa n'ɓuki madi'ne'gi'ti. ¹¹ Kadi in de'gi ki njerakulə, daw goto rɔ'se'ti, ə rai kulə lə Burəbe ki rɔ ki tingəbil. ¹² Ningə kadi rai ronel dɔ nya'ti ki isi nginəi ta'a, kadi orei me'se dɔ kon'ti, ə uwəi tɔgi'se ba me kelta'ti ki Luwə to. ¹³ Kadi kanyi ki ngannkon'se'gi me nya'gi'ti ki to rɔ'de, ə kadi uwəi mbah'gi ki rɔ'se'ti maj'a. ¹⁴ Njangi dɔ de'gi ki nje kadi'se kon; njangi dɔ'de um manni'de el. ¹⁵ Rai ronel ki de'gi ki isi rai ronel, ə nonyi ki de'gi ki isi nonyi to. ¹⁶ Maji kadi hal'se ɔsi go nan'ti. Sangi row nyara ki tɔɓar el, nan kadi sangi row nyara ki dɔ'a du. Ningə kadi oyi rɔ'se to nje gosi ki ngayn el to.

¹⁷ Re de ra'se'i majel ə, ugə'ə ɓangi majel ki ra sə'i kin ki majel el nga. Indəi dɔ rɔ'se'ti kadi rai maji takum de'gi'ti pəti. ¹⁸ Kin ə re tarow lapiya in rɔ'se'ti, ə to kadi sangi ə, sangi adi lapiya to dann'se'ti ki de'gi pəti. ¹⁹ Njendigi'm'gi, kadi inɓe'gi ugəi ɓangi majel

ki de ra sese el, nan inyøi wongi læ Luwø adi ðdi de'ø. Tado Luwø el me makitu'ti læ'ne ene:

«M'in ø m'in nje kugø ðangi majel ki de ra ki madi'ne.

De ki ra nya ki majel ki madi'ne,

M'in ø m'a m'øj'ø kum'ø tor'ti*.»

²⁰ Luwø ilø dø'ti ðay to ene:

«Re ðo ra nje ban læ'i ø, ad'a nya so,

Re kundø ra'a ø, ad'a mann anyi.

Re in ra be ningø,

A to to yal por ø øy buki dø'a'ti be†.»

²¹ Adi majel dum dø'i el, nan kadi dum dø majel ki maji ki ra.

13

Tøl rø go ndu'ti læ nje konbe'gi

¹ Kadi de ki ra kaa tøl rø'ne go ndu'ti læ nje konbe'gi ki sii dø ðe'ti. Tado konbe ki to bann bann kaa in Luwø ø in nje kadi de, ningø nje ki sii dø ðe'ti, in Luwø ø indø'de. ² In tado kin ø, de ki indø gu'ne ki nje konbe, isi øsi ta ndu Luwø. Nje ki isi indøi gu'de ki nje konbe'gi'ti, si ndøri ta ki gangi læ Luwø rei ki dø'de'ti. ³ Ningø, de'gi ki njera nya ki maji ø, isi ðoli nje konbe'gi el, nan in de'gi ki njera nya ki majel ø isi ðoli'de. Ø re ge kadi in ðol nje konbe el ningø, ra nya ki maji par ø a piti. ⁴ Tado nje konbe in de ki isi ra kulø adi Luwø kadi kulø ra'se in kuløra ki maji. A kin ø re isi ra nya ki majel ningø, in ðol nje konbe, tado in kare ø aw ki nya kati el. Loki nje konbe gangi ta dø de'ti ningø, isi ra kulø læ Luwø, indø øj'ø ø oji wongi læ'ne dø de'ti ki njera nya ki majel ad'a gø. ⁵ In tado kin ø, maji ngayn kadi de ulø dø'ne ginn tøg'i'ti læ nje konbe'gi. Ningø kadi ulø dø'ne ginn tøg'i'ti tado ðol wongi læ Luwø par kareba el, nan tado kadi me de uwø ki ta el. ⁶ In ginn'ø kin to ø isi ugøi lambo, tado de'gi ki isi taai lambo ji'se'ti, in de'gi ki Luwø adi'de kulø kin kadi rai. ⁷ Lo kin'ti, maji kadi adi de ki ra nya ki maji kadi adi'ø: Adi lambo de ki maji kadi adi'ø, adi nyagangi'gi ki dø'se'ti de ki maji kadi adi'ø, in ðoli de ki maji kadi in ðoli'ø, ø øsikurø de ki maji kadi øsikurø to.

Ndiginan ki yo ge ki ne ge

⁸ Adi ðangi nya læ'de madi to dø'se'ti el. ðangi ki kadi to dø'se'ti ningø, kadi in ðangi ndiginan ki kadi in ndiginan dann'se'ti ki yo ge ki ne ge par ta. Tado de ki nje ndigi madi'ne, in de ki ra go ndukun'ti læ Luwø ilø taga bal. ⁹ M'el be, tado ndukun'gi læ Luwø el ene: «A uwø marum el, a tøl de el, a ðogi el, a ndingø nya læ mad'i el». Ningø ndukun'gi kin, ki ndøgi ndukun'gi ki rangi pøti, a ingø'de me ndukun'ti ki kare ki ene: «A ndigi de mad'i to darø'i in ðe be» kin*. ¹⁰ De ki nje ndigi de, a ra nya madi kare ki majel ki de madi'ne el. Tado de ki nje ndigi madi'ne, in de ki ra go ndukun'ti læ Luwø'ti læ taga bal.

Kisi dø nja'ti tado tøl Kirisiti

¹¹ In gøri døkagilo ki j'isi'ti ne kin maji, kadi in døkagilo ki kadi ndøli dø ði'ti nga. Tado døkagilo ki kete ki j'uni me'je dø ra maji'ti læ Luwø kin, kaji in sanyi se'je ðay, nan ki ngøsi ne kin, kaji in rø'je'ti ndøkba nga. ¹² Lo ki konndø'ti nanyi ngayn el nga, lo ki ti in ndøkba, ø maji kadi j'øsi nya ra'gi ki me lo ki diw'ti ngørangø, ø adi j'oti nya rø'gi ki kadi ji røi kada. ¹³ Adi panjiyø'se in kigo row'ti ki maji, to de'gi ki nje njiyø kada wangi. Kadi in de'gi ki nje kusø nya kadi el num, gon kanyi yiwi el num, kadi in nje kaya ki ra el num, nje k'oo maji rø'de el num, nje kol ki njera jangi el num. ¹⁴ Maji kadi oti Burøbe Jeju Kirisiti rø'se'ti to nya rø'ø'se. Ningø kadi adi ndigi ra læ darø uwø me'se el, nan to in rai majel ki in ndigi rai el.

14

Kadi de gangi ta dø ngonkon'ne'ti el

¹ De ki in ton me kunme'ti, maji kadi uwøi'ø ki rø'se'ti hum kadi in gangi ta dø nya'ti ki to me'ø'ti el. ² Dømajø ø de madi, aw ki kunme ki so'n nya'gi pøti kare, um kadi me'ø uwø ki ta el, ningø in ki nungi, ki kunme li'ø in ki ton, on mbi kam par to. ³ Lo kin'ti, maji kadi de ki nje kusø nya'gi pøti, kidi de ki nje kusø nya'gi madi el kin el, ningø de ki nje kusø nya'gi madi el, maji kadi kidi de ki nje kusø nya'gi pøti el to, tado in kaa Luwø uwø ki rø'ne'ti to. ⁴ In nan ø kadi gangi ta dø nje ra kulø'ti læ de ki rangi wa? Re uwø

* **12:19** 12.19 Ndukun ki nja joo 32.35 † **12:20** 12.20 Tørtø'gi 25.21-22 * **13:9** 13.9 Tekitaga 20.13-17; Ndukun ki nja joo 5.17-21; Lebittiki 19.18

ro'ne ba ta kulə'ti eke osi nanga kaa, in kin in ta lə be'ə. Ningə a uwə ro'ne ba taa, tado Burəbe aw ki togi kadi ad'a uwə'n ro'ne ba.

⁵ De madi a el ene ndo'gi madi utə nan, ə de ki nungi a ene ndo'gi asi nan pəti to. Nan maji kadi de ki ra kaa aw ki me ki kare do ndu'ti li'ə ki ra do'ti. ⁶ De ki oo kadi ndo madi utə ndəgi ndo'gi madi kin, el tado kosi'n kurə Burəbe, ə de ki so nya'gi pəti, so kadi osi'n kurə Burəbe to, tado ra oyo Luwə do'ti. Taa de ki so nya'gi pəti el kaa, ra tado kosigon Burəbe, tado ra oyo Luwə do'ti to. ⁷ Toki rəta'ti, de ki dann'je'ti ki kadi isi ki do'ne taa kisi lə'ne inbe goto, taa de ki dann'je'ti ki kadi oy koy lə'ne inbe ka goto to. ⁸ Re j'isi ki do'je taa ə in tado lə Burəbe, a re j'oyi ə j'oyi tado lə Burəbe to. Adi kin ə re in kisikidotaa, eke in koy kaa, j'in nya lə Burəbe. ⁹ Tado Kirisiti oy, ində taa lo koy'ti kadi in be njekoy'gi ki nje kisi kumngayira'gi. ¹⁰ Nga in, ra bann ə isi gangi ta do ngonkon'i'ti wa? Ra bann ə isi kidi ngonkon'i wa? Kare kare pəti, j'a ji tei j'awi takum Luwə'ti kadi a gangi ta do'je'ti. ¹¹ Tado ndangi me Makitu'ti eyina:

«M'in Burəbe, toki m'nji'n ki do'm taa, m'el'se toki:

De'gi pəti a osi məkəsi'de nanga non'm'ti,

de'gi pəti a uləi toji do Luwə'ti*.»

¹² Lo kin'ti, de ki ra a tudə kor kuləra'ne ki sow do'ne inbe non Luwə'ti.

¹³ Adi ji tai kon ta gangi ta donan'ti. Ningə kadi sangi row kadi iləi jigi non ngonkon'se'ti el. Iləi jigi adi tugə ilə, eke aw si'ə adi osi me nya ki majel'ti el. ¹⁴ M'gər, ar njay ki takul Burəbe Jeju, toki nya ki to njen goto. A re de madi oo kadi nya madi in ki to njen ningə, to njen tado lə de'ə inbe kin. ¹⁵ Re tuji me ngonkon'i tado lə nya ki isi so ningə, isi njiyə ki gorow ndingan'ti el jagi. Gon ro'i maji, kadi ta lə nyakuso par ə adi de ki Kirisiti oy tado li'ə kin awi'n tuji'ti el. ¹⁶ Kadi nya ki in nya ki maji ki ro'se'ti, təl nya ki kadi ndəgi de'gi elita ki majel do'ti el. ¹⁷ Tado Konbe lə Luwə in ta lə nyakuso ki nya kanyi el, nan in ta lə nyara ki dana, ta lə lapiya ki ronel ki Ndil Luwə ki ar njay adi'je. ¹⁸ De ki isi ra kulə lə Kirisiti kigo row'ə kin, in de ki njera nya ki nəl Luwə num, de'gi ndigi ta li'ə num to.

¹⁹ Adi ji sangi row ki kadi re ki lapiya num, row ki kadi ji togi nan'ti me kunme'ti num. ²⁰ Maji kadi tuji kulə lə Luwə tado lə nyakuso el. In ki rəta'ti kadi nyakuso'gi pəti de a so, nan in gorow'ə'ti el kadi de so nya ki kadi təl jigi tugə ngonkon'a ilə me nya ki majel'ti. ²¹ Maj'a ki ngayn, in kadi de so da el num, anyi yiwi kandi nju el num, kadi ra nya madi kare ki kadi tugə ngonkon'a lə adi osi el. ²² Kunme lə'i ki ra do'ti kin, in ngəm'ə to yan'i non Luwə'ti. Majikur in do de'ti ki me'ə uwə ki ta do row'ti li'ə el. ²³ Nan de ki me'ə uwə ki ta do nya'ti ki isi so, ta ki gangi in do'a'ti, tado in de ki kuləra'a in kigo kunme'ti el. Nga ningə, ji gər kadi nya'gi pəti ki de ra'de kigo kunme'ti el, in majel.

15

Kadi de sangi row nya ki kadi adi rənel madi'ne

¹ J'in ki j'awi ki togi me Ndil'ti, maji kadi ji gəti nje'gi ki in ton, ki kanji sangi row nya ki nəl me'je. ² Maji kadi de ki ra dann'je'ti sangi kadi ra nya ki nəl ngonkon'ne. Ra nya ki nəl'ə ki tado maji li'ə kadi togi'n me ndil'ti. ³ Kirisiti ki do'ne, sangi nya ki nəl ro'ne el, nan toki Makitu lə Luwə el'n: «Nya taji'gi ki maji kadi aw ki do'i'ti, təl ki do'a'ti yo*.» ⁴ Nga ningə, nya'gi pəti ki ndangi me Makitu'ti do'kagilo'ti ki kete kin, ndangi kadi to təl nyando tado lə'je. Makitu ndo'je kadi koreme ki kuwəto'giba lə'je re ki kindəmedəti. ⁵ Maji kadi Luwə ki nje re ki koreme ki kuwəto'giba ra adi ta'se asinan maji toki Jeju Kirisiti ndigi'n. ⁶ Lo kin'ti, a uləi toji do Luwə'ti ki in Baw Burəbe lə'je Jeju Kirisiti ki me ki kare ki ndu ki kare.

Poyta ki maji tado lə de'gi pəti

⁷ Uwə'n nan ro nan'ti yo ge ne ge toki Kirisiti uwə'n'se ro'ne'ti kin be, kadi Luwə ingə'n to'bar. ⁸ Toki rəta'ti, m'el'se, Kirisiti təl nje ra kulə lə Juwipi'gi kadi to'l'n ta ndukun ki Luwə un adi kaw'de'gi. ⁹ Taa re kadi de'gi ki in Juwipi'gi el, uləi toji do Luwə'ti tado memaji li'ə, toki Makitu lə Luwə el ene:

«M'a m'pit'i dann ginn be'gi'ti ki dangi dangi,
Taa m'a m'osi pa m'ulə'n toji do'i'ti to†.»

¹⁰ Ningə təl el bay ene:

«In ginn be'gi ki dangi dangi, rai rənel ki de'gi lə Burəbe‡.»

¹¹ Bay to:

* 14:11 14.11 Ejay 45.23 * 15:3 15.3 Pa'gi 69.10 † 15:9 15.9 Pa'gi 18.50; 2 Samiyel 22.50 ‡ 15:10 15.10
Ndukun ki nja joo 32.43

«Ulæi toji do Buræbe'ti, in ginn be'gi pæti,

Osi pa, piti'ə'n'ə, in ginn de'gi pæti[§]!»

¹² *Njekeltakita Luwə'ti Ejay el to ene:

«De ki ginn koji'ti læ Jese kare a re,

In ə a ində taa kadi a onbe do ginn be'gi'ti ki dangi dangi,

Ningə in do ə ginn be'gi kin a indəi me'de do'a'ti*»

¹³ Kadi Luwə ki in nje re ki nya kindəmedoti, adi ronel, ki lapiya li'ə tan'se binyə'ti, me kumne'ti. Ningə kadi togi Ndil Luwə adi kindəmedoti lə'se aw ki kete kete to.

Kulə læ Pol

¹⁴ Ngannkon'm'gi ki oji do'se, m'in ki do'm, m'gər maji, kadi mərta ki maji rosi me'se, nyagər ki dum'se goto, taa asi gaki kadi adinan ta koji yo ge ki ne ge to. ¹⁵ Be kaa, ki madi'gi, m'ndangi makitu ki to'go to'ti m'adi'se kadi m'olo'n me'se. Ningə m'ra be ojido maji ki Luwə ra sə'm. ¹⁶ Luwə ra adi m'un rə'm m'ilə kə tado kulə læ Jeju Kirisiti ki ro de'gi'ti ki in Juwipi'gi el. Ində'm ta dangi kadi m'iləmbər Poyta ki maji li'ə, kadi de'gi ki in Juwipi'gi el tæli kadikare ki nəl Luwə, kadikare ki Ndil Luwə in do'ti. ¹⁷ Asi kadi m'ində gu'm me to Jeju Kirisiti'ti oji'n do kulə læ Luwə. ¹⁸ Nga ningə, re m'el'ta ningə, m'el'ta do nya'ti kareba par, adi in kun ki Kirisiti un'm ra'n kulə adi de'gi ki in Juwipi'gi el tæli ro'de go ndu'ə'ti kin. Kirisiti ra kulə ki ta ki ta'm'ti num, ki kuləra'm num, ¹⁹ taa ki togi nyakoji'gi ki nya'gi ki əti bəl, ki togi læ Ndil Luwə. Be ə, in Jerujalem'ti biti te lliri'ti, m'iləmbər Poyta ki maji læ Kirisiti ki lo'gi pæti. ²⁰ Ningə m'ndigi ngayn kadi m'iləmbər Poyta ki maji lo ki to Kirisiti bər'ti el bəy par, kadi m'ində ngirə kulə læ'm do kulə'ti ki de madi ində ngirə kete el. ²¹ Loki m'ra be kin ningə, m'ra toki Makitu læ Luwə el'n ene:

«De'gi ki de ilə'de mbər ta li'ə el a oyi'ə,

ə de'gi ki ta li'ə osi mbi'de'ti el, a gəri me ta kin to'»

Koji ra læ Pol

²² In kin ə in nya ki ogi'm tarow ki dokagilo'gi pæti kadi m'aw ro'se'ti. ²³ Nan ki ngəsine kin, m'aw ki lo madi ki kadi m'ra kulə'ti go lo'gi'ti kin el nga. In be ə, asi bəl ngayn bone, m'ndingə kadi m'aw ro'se'ti. ²⁴ M'a m'aw dokagilo'ti ki m'a m'aw'n Esipanyi'ti. Tado, m'ində me'm'ti kadi kaw'm ə, m'a m'te do'se'ti kadi m'oo'se, ningə kadi rai sə'm adi m'aw m'te'ti. Nan k'in ə, m'a m'oo'se kadi nyənn'ə or do'm'ti nden bəy taa m'a m'gangi m'aw. ²⁵ Ningə ki ndəkba ne kin, m'nji m'aw Jerujalem'ti tado ra ki de'gi læ Luwə ki sii nu. ²⁶ Tado de'gi læ Luwə ki sii dənangi Maseduwann'ti ki dənangi Akay'ti uni ndu'de kawi nya kadi n'rai ki njendoo'gi ki dann de'gi'ti læ Luwə ki sii Jerujalem'ti. ²⁷ Uni ndu'de rai nya kin, ningə in nya ki maji kadi rai se'de be inbe. Tado kete, de'gi ki in Juwipi'gi el ingəi nya maji kigo Ndil'ti ro'de'ti in ki in Juwipi'gi, ningə ngəsine maji kadi de'gi ki in Juwipi'gi el, rai ki Juwipi'gi ki nya ki in nya maji læ darə ki to ji'de'ti to. ²⁸ Be ə, re m'ra kulə kin ginn'ə gangi, adi m'ulə kandi nyakaw kin ji de'gi'ti læ Luwə ki Jerujalem ningə, m'a m'aw Esipanyi'ti ki row ki do'se'ti. ²⁹ M'gər kadi kaw'm ki m'a m'aw ki ro'se'ti, m'a m'aw ki njangi do læ Kirisiti ki to mbar mbar.

³⁰ Ngannkon'gi, m'ulə dingəm me'se'ti ki takul Buræbe læ'je Jeju Kirisiti, ki takul ndiginan læ Ndil Luwə, kadi indəi ro'se'ti nan'ti sə'm, roi ki kelta ki Luwə tado læ'm. ³¹ Elita ki Luwə kadi taa'm ji nje me ngan'gi'ti ki Jude, taa kadi to kadikare ki m'a m'aw'n Jerujalem kin kaa, de'gi læ Luwə tai ki ronel to. ³² Lo kin'ti, m'a m'aw m'te ro'se'ti ki ronel, ningə re Luwə ndigi ningə, m'a m'uwə'n kor rə'm ro'se'ti nden to. ³³ Kadi Luwə ki nje kadi lapiya in nan'ti sese pæti. Amen!

16

Kuwə ji nan

¹ M'ulə konnann'je Pebe ki in nje kogo nyamaji'gi læ njekawnan'gi dann njekawnan'gi'ti ki me be'ti ki Sankire kin ji'se'ti*. ² M'dəji'se kadi uwəi'ə ki ro'se'ti me to Buræbe'ti, uwəi'ə ro'se'ti kuwə ki asi ta to de læ Luwə. Adi ro'se, rai si'ə me nya'gi'ti pæti ki aw ki ndoo'ə, tado in dene ki ra ki de'gi ngayn, taa m'inbe ki do'm kaa ra sə'm to. ³ Uwəi ji Pirisika in ki Akilasi adi m'in, in madikulə'm'gi me to Jeju Kirisiti†. ⁴ Ingi ə uni ro'de, iləi kə, aji m'in. Ningə in m'in ki kar'm ə m'ra'de oyo el, nan in *Njekawnan'gi pæti, ki in Juwipi'gi el ə rai'de oyo. ⁵ Uwəi ji Njekawnan'gi ki sii me kəy'ti læ'de adi m'in to. Uwəi ji njendigi læ'm Epayineti adi m'in, in ə in de ki dəkete ki

un me'ne adi Kirisiti donangi Aji'ti. ⁶ Uwøi ji Mari ki in de ki ra kulø ngayn tado lø'se kin adi'm'in. ⁷ Uwøi ji noji'm'gi Andironikusi in ki Juniyasi ki in madi dangay'gi lø'm kin adi'm'in. In njekawkulø'gi ki de'gi gøri go'de maji ngayn dann madi'de'gi'ti, taa døyinan nan'ti me to Kirisiti non'm'ti inbe bay. ⁸ Uwøi ji nje ndigi lø'm me to Burøbe'ti Ampiliyatusi adi'm'in. ⁹ Uwøi ji madikulø'je me to Kirisiti, Urben in ki njendigi lø'm ki ngayn Setasi adi'm'in. ¹⁰ Uwøi ji Apelesi ki in de ki toji kadi ki adi døyinan me to Kirisiti ki taga kin adi'm'in. Uwøi ji de'gi ki me køy'ti lø Arisitobul adi'm'in to. ¹¹ Uwøi ji noji'm Erodiyön adi'm'in, taa uwøi ji de'gi ki me køy'ti lø Narsisi ki uni me'de adi Burøbe adi'm'in to. ¹² Uwøi ji Tirpen in ki Tirpoji ki in dene'gi ki rai kulø lø Luwø ngayn kin adi'm'in, taa uwøi ji njendigi'm Persidi ki in dene ki ra kulø lø Luwø ngayn to kin adi'm'in. ¹³ Uwøi ji Rupusi[‡] ki in de ki Luwø mbøt'ø kin adi'm'in, taa uwøi ji kon'a ki in kon'm to kin adi'm'in. ¹⁴ Uwøi ji Asenkirti num, Pilegon num, Ermesi num, Patirobasi num, Ermasi num, ki ndøgi ngannkon'je'gi ki in se'de kin adi'm'in. ¹⁵ Uwøi ji Pilologi in ki Juli adi'm'in, uwøi ji Nere in ki konnann'a adi'm'in, taa uwøi ji Olimpasi ki de'gi lø Luwø pøti ki in si'ø adi'm'in to. ¹⁶ Uwøi ji nan kare kare ki kuwø nan rø nan'ti ki toji kadi in ngannkon'nan'gi ki me Kirisiti'ti. Njekawnan'gi lø Kirisiti pøti uwøi ji'se.

Ta ki doboy'ti

¹⁷ Ngannkon'gi, m'ulø dingø m'e'se'ti kadi indøi kumkødi do ro'se'ti oji'n do de'gi ki nje re ki gangi nan dann'se'ti, ki nje ßuki de'gi mu kadi tanyi rø nyando ki ingøi. Maji kadi øri ro'se ro'de'ti ko. ¹⁸ Tado ko de'gi ki be kin, isi rai kulø lø Burøbe lø'je Kirisiti el, nan isi rai kulø tado kanda'de yo. Ki kujita'gi ki ta'de'ti, ki to nan pe pe, ø isi ødi de'gi ki kum'de tujø do nya ki majel'ti el. ¹⁹ Ki oji do'se, de'gi pøti gøri tøl rø go ta'ti lø'se. Lo kin'ti, m'ra rønel oji'n do'se. Nga ningø m'ndigi kadi kum'se tujø do nya ki maji'ti, ø kadi kum'se ar njay kadi øri ro'se ko me nya ki majel'ti. ²⁰ Ningø Luwø ki nje re ki lapiya a røkitø do *Satan ginn nja'se'ti ngøsine. Maji kadi memaji lø Burøbe lø'je Jeju Kirisiti in nan'ti sese.

²¹ Madikulø'm Timote[§] uwø ji'se, taa noji'm'gi Lusiyusi num, Jason in ki Sosipater num uwøi ji'se. ²² Ningø m'in Tertiyusi ki nje ndangi makitu lø Pol kin, m'uwø ji'se me kindø rø nan'ti lø Burøbe. ²³ Gayusi* ki m'nji be li'ø uwø ji'se, ki Njekawnan ki sii me køy'ti li'ø. Erasi[†] ki m'nji be li'ø uwø ji'se. Erasi ki in njengø m nar ki me bebo'ti ki ne uwø ji'se, taa ngonkon'je Kartusi kaa uwø ji'se to. [²⁴ Kadi memaji lø Burøbe lø'je Jeju Kirisiti in nan'ti sese pøti.]

Kulø toji ki do Burøbe'ti

²⁵ Toji ki do Luwø'ti ki asi kadi adi'se togi ki gorow lø Poyta ki maji lø Jeju Kirisiti ki m'ilø'se mbøt'ø. Ki row lø Poyta ki maji kin, Luwø te ki do nya ki to lo kiyø'ti lo kulø ngirø'ti mayinu, ²⁶ nan ngøsine ginn'ø te taga wangi kin. Ginn'ø te ki taga wangi ki rø de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, ki takul makitu ki de'gi ki njekeltakita Luwø'ti ndangi. Ndangi kigo ndu'ti lø Luwø ki njekisi biti ki non'ti kadi de'gi ki in Juwipi'gi el adi indøi me'de do ra maji'ti lø Luwø, ø kadi tæli rø'de go ndu'ø'ti kigo kunme'ti. ²⁷ Toji ki do Luwø'ti ki in ki kar'ne ba ø in nje gosi, ki dokagilo ki dokagilo me to Jeju Kirisiti'ti. Amen! Ta goto nga!

‡ 16:13 16.13 Mrk 15.21 § 16:21 16.21 KNK 16.1-3 * 16:23 16.23 KNK 19.29; 1Ko 1.14 † 16:23 16.23 2Ti 4.20

Makitu ki dɔkete ki Pol ndangi adi Korenti'gi

Ta dɔ makitu'ti ki dɔkete ki Pol ndangi adi korenti'gi

Makitu kin, Pol ndangi adi Korenti'gi to njekul de'gi lə Luwə ə ndigi kul njekawnan ki inbe ində ginn'de bebo Korenti'ti be. Kagilo'ə'ti kin, Korenti in burədo ngann be'gi ki Rəm on dɔ'de dɔnangi Akay'ti. Korenti in bebo ki gati ki ra ki me'ti to mbar mbar. Nyamaji ki ojido nyajibəlbə'gi to i'ti ngayn tɔ. Ra yo'gi ki dangi dangi num, ra kaya kaa bar tɔ'de ki dum tɔ. Me nya'gi'ti ki majel kin ə, njekawnan ki indəi ginn'de ngosine bay kin a sangi row kadi panjiyə'de to ki go Poyta ki maji'ti ki ingəi. Ginn'ə kin ə ndangi makitu uləi adi Pol kadi tɔji'de gorow taa nan, ki ta ki dɔ kuso da ki de'gi bari yo, ta ki dɔ kadikare'gi ki dangi dangi ki Ndil Luwə kanyi njekawnan'gi kadi rai kulə dɔnan'ti dann'de'ti. Njekawkulə Pol təl lə'de'ti ojido nya'gi kakin ningə təl ra dɔ'ti non el'de ta dɔ ganginan ki dann njekawnan'ti, hal kaya ki ra, səkinan lə njekunme'gi dann'de'ti non njegangita ki dɔnangi'ti ne, kon mudi nam lə Burəbe, ki kində taa lo koy'ti. Me nya'gi'ti kin pəti Pol tɔji hal ki panjiyə ki ndigi to'ti ki kadi njekunme'de kadi Kirisiti awi'n (13).

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-9. Ganginan'gi ki dann njekawnan'ti 1.10-4.21. Panjiyə ki majel lə njekunme'gi dann njekawnan'ti 5-6. Ta dɔ taa nan'ti 7. Taa k'inyə taa lə njekunme ngang'a to non 8-10. Kadi burnan goto lo kawnan'ti, ningə ndigan 11-14. Te lo koy'ti 15. Mbon nyamaji'gi ki nan'ti tado nje ki Jerujalem, kojitarə kaw mbah ki kuwə ji nan 16.

Kuwə ji nan

¹ Par ki rɔ'm'ti m'in Pol ki Luwə bari'm kigo me ndigi'ti li'ə kadi m'in njekawkulə lə Jeju Kirisiti. Nan'ti ki ngonkon'je Sositenn*, ² j'uwə ji njekawnan'gi ki sii Korenti'ti†, j'uwə ji nje ki Luwə ɔr'de me majel'ti kɔ ki gorow kində rɔ nan'ti me tɔ Jeju Kirisiti, j'uwə ji nje ki Luwə bar'de to de'gi ki kar njay lə'ne, j'uwə ji de'gi pəti ki, me lo'gi'ti ki dangi dangi, isi bari to Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, Burəbe lə'de ki Burəbe lə'je. ³ Kadi memaji ki kisimaji lə Baw'je Luwə ingi ki Burəbe Jeju Kirisiti in nan'ti sese.

Ramaji Lə Luwə me Kirisiti'ti

⁴ M'ra oyo Luwə lə'm ki ndo'gi ndo'gi tado lə'se. M'ra'a oyo ojido memaji li'ə ki to dɔ'se'ti me kində rɔ nan'ti me tɔ Jeju Kirisiti. ⁵ Tado me kində rɔ nan'ti ki Kirisiti kin ə maji uri'n'se me kujita'ti ki me nya gər'ti. ⁶ Naji ki man ki dɔ Kirisiti'ti in ki man ki tɔgi dann'se'ti, ⁷ adi kadikare madi kare ki du'se goto. Isi nginəi ndo ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti a te'n bus. ⁸ Kirisiti inbe ki dɔ'ne a adi'se tɔgi kadi uwəi rɔ'se ba biti dɔboy ndo'ti. A adi uwəi rɔ'de ba kadi ndo təl Burəbe Jeju Kirisiti ə in ki ta dɔ'se'ti el. ⁹ Tado Luwə ki nje bar'se, ulə'se nan'ti ki Ngonn'o Jeju Kirisiti ki Burəbe lə'je, in Luwə ki nje ra nya ki low'ə'ti. ¹⁰ Ngannkon'm'gi, m'ndəji'se me tɔ Burəbe'ti lə'je Jeju Kirisiti kadi adi ndu'se in nan'ti. Adi gangi nan goto dann'se'ti. Maji kadi adi ta mər'se'gi ki hangal'se'gi in nan'ti kareba. ¹¹ Tado ri ə m'el'ta kin be wa ngannkon'm'gi? M'el be tado de'gi ki Kolowe'ti eli m'in ta gakinan lə'se adi'm'in m'oo. ¹² Ningə nya ki m'ge kadi m'el'se, m'oo toki dann'se'ti de madi ene: «M'in de lə Pol», ki nungə ene: «M'in de lə Apolosi'», ki rangi ene: «M'in de lə Piyər», ə in ki rangi bay ene: «M'in lə Kirisiti». ¹³ Eke Kirisiti gangi rɔ'ne'gi dana wa? Ke in Pol ə bəri'ə dɔ kagidəsi'ti tado lə'se wa? Ke rai'se batəm me tɔ Pol'ti wa? ¹⁴ M'ra oyo Luwə toki ra adi m'ra batəm de madi kare dann'se'ti el. De'gi ki m'ra'de batəm in Kirisipus[§] ingi ki Gayusi par. ¹⁵ De madi kare ki a ene rai'ne batəm me tɔ'm'ti goto. ¹⁶ De'gi ki m'ra'de batəm bay tɔ ə in nje ki me kəy'ti lə Stepanasi. Ki rangi to non ningə, m'oo el nga. ¹⁷ In tado kiləmbər Poyta ki maji ə Kirisiti ulə'm, um in tado ra batəm el. Kiləmbər Poyta ki maji kin in ki gosita ki ta'ti el. Re in ki gosita ki ta'ti ningə, koy Kirisiti dɔ kagidəsi'ti a təl nya ki nda'a goto.

Kirisiti in tɔgi ki tər lə Luwə

¹⁸ Mbər koy Kirisiti dɔ kagidəsi'ti in ta mbo ki rɔ de'gi'ti ki isi awi tuji'ti. Nan ki rɔ'je'ti j'in ki j'ingəi kaji ningə in tɔgi lə Luwə. ¹⁹ Makitu lə Luwə ene: «M'a m'tuji tər lə nje tər'gi, ningə nje nya gəri'gi, m'a m'row ta nyagər lə'de kadi təl nya ki kare*.» ²⁰ Nje tər in ra be? Njendo ndukun in ra be? Nje manji ta in ra be dɔkagilo'ti kin? Tər lə de

* 1:1 1.1 KNK 18.17 † 1:2 1.2 KNK 18.1 ‡ 1:12 1.12 KNK 18.24 § 1:14 1.14 KNK 18.8 * 1:19 1.19 Ejay 29.14

ki ðonangi'ti ə Luwə təl'ə nya ki mbo'ti. ²¹ In be tado tər ki ðonangi'ti ne asi kadi aw ki de'gi adi gəri tər lə Luwə el. In be ə Luwə ndigi ngayn kadi n'aji de'gi ki uni me'de adi'ə. De'gi ki adi'ə me'de ki gorow kiləmbər Poyta ki maji ki de oo ə to to ta mbo yo. ²² *Juwipi'gi dəji kadi n'oyi nyakoji, Gireki sangi tər tō. ²³ Ki sow do'je ningə, j'iləmbər Kirisiti ki bəri'ə do kagidəsi'ti. Mbər kin təl jigi tugə Juwipi'gi, ə in ta mbo ki rō de'gi'ti ki in Juwipi'gi el tō. ²⁴ Nan ki rō de'gi'ti ki in Juwipi'gi el ki Luwə bər de ningə, mbər lə Kirisiti kin ə in tōgi ki tər lə Luwə tado lə'de. ²⁵ Tado ta mbo lə Luwə kin in tər ki utə tər lə de'gi, ə tōgi goto lə Luwə kin in tōgi ki utə tōgi lə de'gi tō.

²⁶ Ngannkon'gi, indəi kum'se maji oyi. Dann'se'ti ki Luwə bər'se kin, nje tər'gi kigo daro'ti in ngayn el, nje tōgi'gi in ngayn el, nje tōbər'gi in ngayn el tō. ²⁷ Ningə kadi in gəri toki Luwə mbəti nya'gi ki nje tōgi el ki ðonangi'ti ne kadi ulə'n rōsol do nya'gi'ti ki nje tōgi. ²⁸ Luwə mbəti nya'gi ki kum'ə goto, nya ki de'gi kidi'de ðonangi'ti, nya'gi ki in nya madi el, tado row'n ta nya'gi ki de'gi oy nda'de. ²⁹ Be kadi de madi ində gu'ne non Luwə'ti el. ³⁰ In Luwə ə ulə'se nan'ti me tō Jeju Kirisiti. Nan ki bone in tər lə'je ki in rō Luwə'ti. In ə, ki gorow li'ə, Luwə ori'n ta do'je'ti, adi j'ar njay, taa'je ilə'je taa ji majel'ti. ³¹ In be toki Makitu lə Luwə el'n ene: «De ki ge kində gu'ne ningə, maji kadi un Burəbe ə ində'n gu'ne!»

2

Kiləmbər Poyta ki maji lə Pol

¹ Ngannkon'gi, loki m'aw dann'se'ti, m'ilə'se mbər poyta ki rōta'ti lə Luwə, ki to lo kiyə'ti, in ki nyagər ki aldo'se eke ki tərta ə m'ilə'n'se mbər kin el. ² Tado loki m'in dann'se'ti, nya ki rangi ki m'un ndu'm do'ti goto. M'sangi kadi gəri Kirisiti par kareba. Adi in Kirisiti ki bəri'ə kagidəsi'ti. ³ Loki m'in dann'se'ti, m'in me tōgi goto'ti. M'el'se ta me dadi'ti ki bōl. ⁴ Nya ki m'ndo'se ki mbər Poyta ki maji ki m'ilə'se kin, in ki ta nyagər lə de el. In kigo kōji tōgi'ti lə Ndil Luwə. ⁵ Be kadi kunne kadi lə'se ulə ngirə'ne do nya gər'ti lə de el, nan do tōgi'ti lə Luwə yo ta. ⁶ Ningə, j'in kaa ji ndo njekunme'gi ki tōgi me ndil'ti ki me tər tō. Nan k'in ə in tər lə de'gi ki ðonangi'ti ne el. Taa in tər lə njetōgi'gi ki ðonangi'ti ne ki ndo madi ə a tuji kin el tō. ⁷ J'iləmbər tər lə Luwə. Tər ki to lo kiyə'ti bit'i bone. In tər ki Luwə ində do'a dana kete non kində ðonangi'ti tado tōbər lə'je. ⁸ Tər ki de kare ki dann nje tōgi'gi'ti ki ðonangi'ti ne ki gər goto. Re kum'de te do tər'ti kin ə re a bəri Burəbe ki nje tōbər kagidəsi'ti el. ⁹ Ningə, toki makitu lə Luwə el'n, in nya ki kum'de oo el, in nya ki mbi de oo el, in nya ki de mər me'ne'ti el tō. In nya ki Luwə ində do'a dana tado lə de'gi ki ndigi'ə*. ¹⁰ Nga ningə, Luwə te ki do'a adi'je ki gorow lə Ndil. Tado Ndil oo ginn nya'gi pəti. Ndig'i ra'gi lə Luwə ki to lo kiyə'ti kaa Ndil oo. ¹¹ Ki ojido de, de madi ki gər nya'gi ki to rō madi'ne'ti goto. In ndil ki to rō de'ti kin par ə gər nya'gi ki to rō'a'ti. In be ə, yan Luwə kaa to be tō. Ndil Luwə ki kar'ne ba par ə gər nya'gi ki to rō Luwə'ti. ¹² Nga ningə, ndil ki in me'je'ti j'ingi kin in ndil ki ðonangi'ti ne el, nan in Ndil ki in ta rō Luwə'ti nu, kadi ji gəri'n nya'gi ki Luwə adi'je kigo memaji'ti li'ə. ¹³ Ningə, j'el taa ki row nyagər lə de el, nan ki row lə Ndil Luwə. In be ə, j'isi j'or ginn nya ki rōta'ti lə Ndil, j'adi de'gi kigo Ndil'ti. ¹⁴ De ki aw ki Ndil Luwə me'ne'ti el, asi kadi ingə nya ki rōta'ti ki in rō Luwə'ti el. Tado in Ndil Luwə par kareba ə adi de gər nya'gi ki rōta'ti kin. ¹⁵ De ki aw ki Ndil Luwə me'ne'ti asi gangi ta do nya'gi'ti pəti, ningə de ki rangi asi gangi ta do'a'ti el. ⁹ Makitu el ene: «Nan ə gər mərta lə Burəbe wa? Ke nan ə asi koj'ə ta wa'?» De'ə goto, nan j'in, j'awi ki mərta lə Kirisiti.

3

Gangi nan ki to dann nje kawnan'gi'ti ki Korenti

¹ Ngannkon'gi, ki rōta'ti ə, ta ki m'el'se kete kin m'el'se to de'gi kigo daro'ti, to de'gi ki in ngann'gi ki du me kunne me tō Kirisiti'ti. M'el'se ta to de'gi kigo ndil'ti el. ² In tado kin ə, m'adi'n'se nyakusə ki ngan el, m'adi'se mba yo. Tado tōgi'se asi kadi sōi nya ki ngan el. Bit'i bone kin kaa asi kadi sōi nya ki ngan el, ³ tado in de'gi kigo daro'ti bay. Toki ni ki gakinan in dann'se'ti, in de'gi ki go daro'ti el wa? Ningə panjiyə'se to to panjiyə de ngəndul be tō el wa? ⁴ Loki de madi ene n'in de lə Pol, ningə ki nungi ene n'in de lə Apolosi kin ke in njiyə kigo daro'ti el eke in ri wa? ⁵ Apolosi ki Pol in nan'gi wa? Apolosi ki Pol in njekuləbər'gi lə Luwə. In njekuləbər'gi ki gorow lə'de ə uni me'se adi Burəbe. De ki ra dann'je'ti ra kulə lə'ne toki Luwə adi'n'ə. ⁶ M'in m'duw ko, Apolosi in njera mann do'ti, ningə Luwə ə in njera kadi uwə. ⁷ Nje man ko ki njera mann do'ti

in nya madi el. De ki kadi to'a bar do'ti in Luwə ki njera kadi togi. ⁸ Nje duw'ə ki njera mann do'ti asi nan. Ningə de ki ra dann'de'ti a ingə nyakugə goji ki asi ta kulə li'ə ki ra. ⁹ Tado j'in madikulə'gi lə nan me kulə'ti lə Luwə. Ningə ingi, in ndoo lə Luwə, in kəy kində'gi li'ə. ¹⁰ Kigo memaji'ti lə Luwə ki ulə'n kulə lə'ne ji'm'ti, m'ində ngirə kulə dann'se'ti to nje kində ngirə kulə ki maji. Ningə ki ngosine kin de ki rangi ində ta ji'm. K'in ə, kadi de ki ində ta kulə kin ə, ində kum'ne go kində'ti ki a ində maji. ¹¹ De a ində ngirə kulə kin rangi el nga. Ngirə kulə kaa ə to ne ə in Jeju Kirisiti par. ¹² Nga ningə re de ində ta kulə kin ki nar ɔr, eke nar arjan, eke ki mbal ki ndolo, ində ki kagi, eke bunə mu, eke ki kadi nya kaa, a to ki taga. ¹³ Tado ndo gangi ta'ti ə, nya'gi pəti ginn'de a te, ningə por a nan togi kulə'gi pəti kadi de'gi a oy maj'a ki maj'a el. ¹⁴ Re kulə ki de ində do ngirə'ti kin, ngan ra taa ningə, be'ə a ingə nyakugə goji'ne. ¹⁵ A kin ə, kulə kin por on'a to ningə, be'ə a ingə nyakugə goji'ne el. De kin a ingə kaji, nan in kaji ki a te'n ta por'ti jati jati. ¹⁶ Gəri toki in kəy kisi Luwə el wa, ningə Ndil Luwə isi me'se'ti el wa? ¹⁷ Re de tuji *Kəy lə Luwə ningə, Luwə a tuji de'ə kin to. Tado Kəy lə Luwə ar njay, ningə ingi ə in Kəy lə Luwə. ¹⁸ Maji kadi de ndam ki rə'ne el. Kin ə re dann'se'ti, de madi oo rə'ne to nje tər kigo tamə'ti ki donangi'ti ne ningə, maji kadi de'ə kin təl rə'ne mbo'ti. Təl rə'ne mbo'ti kadi to ingə'n tər ki rə'ta'ti. ¹⁹ Tado tər ki donangi'ti ne Luwə oo kadi in do majel. Be ə makitu lə Luwə ene: «Luwə uwə nje tər'gi ki ta me ta ngom'gi'ti lə'de.» ²⁰ Taa təl el bay to ene: «Luwə gər marta lə nje tər'gi, ningə oo kadi in nya madi el.» ²¹ Maji kadi de madi un de'gi ində'n gu'ne el, tado nya'gi pəti in yan'se. ²² In Pol, eke Apolosi, eke Piyər, eke donangi, eke kisikidə'taa, eke koy, eke nya'gi ki bone eke ki lo ti'ti, nya'gi kin pəti in yan'se. ²³ Ningə ingi, in nya Kirisiti, ə Kirisiti in yan Luwə to.

4

Kuləra njekawkulə'gi

¹ Ningə, maji kadi oyi'je, m'in eke Apolosi, to njekuləbər'gi lə Kirisiti. Oyi'je to njengəm nya'gi lə Luwə, nya ki rə'ta'ti ki to lo kiyə'ti. ² Nga ningə, nya ki be nje nya a ge rə njengəm nya'ti, in nje ra nya ki low'ə'ti par. ³ Ki ojidə'm, ta kadi ingi, eke njegangita do de'gi'ti, gangi ta ki do'm'ti kin ra'm bəl el. Ta m'inbe ki do'm, m'gangi ta do rə'm'ti el to. Tado m'ra nya ki majel el. ⁴ Ningə, in kin ə a ra kadi m'in de ki Luwə təl'm de ki dana takum'ne'ti el. Burəbe inbe ə a gangi ta do'm'ti. ⁵ Nya kin ə, maji kadi in gangi ta do de'ti kete non dokagilo'ə'ti el. Nginəi dokagilo ki Burəbe a re ə, nya'gi ki toi lo kiyə'ti me lo ki diw'ti, a ulə kunji do'de'ti kadi toi taga wangi takum de'gi'ti. Ningə a te ki ginn ndigira lə de ki ra ki to me'iti. Lo kin'ti, Luwə a ulə toji do de'ti ki ra, kigo kulə rə'a'ti. ⁶ Ngannkon'gi, m'el'se ta kigo kuj'ə'gi ki dangi dangi ojidə Apolosi num, ojidə'm m'inbe num, kadi ndoi nya ro'je'ti. M'ra be kadi de ra yan'ne adi aldə ndu ki makitu lə Luwə el kin el. Be kadi uni de indəi kadi'se, ndəri nan el. ⁷ Ke nan ə in njera kadi in to dangi dann de'gi'ti wa? Ke in Luwə ə in nje kadi nya'gi pəti ki awin' kin el wa? Nga ə re in Luwə ə adi nya'gi pəti ki awin' kin ningə, ra bann be ə isi ində'n gu'i to nya ki in inbe ə ingə ki dər'ə'i be wa? ⁸ Ki ngosine kin, ingəi nya asi'se nga, in njenyakingə'gi. Kin isi onyibe ki kanji kadi j'in sese do'ti. M'ndigi kadi in bəkon ki rə'ta'ti inbe ə onyibe ə, adi j'on'n sese. ⁹ Ningə, to toki j'in ki madi'gi ki njekawkulə'gi kin, Luwə ində'je go de'gi'ti gogi be. Ji to to de'gi ki gangi ta koy do'de'ti be. Tado Luwə inyə'je ji de'gi'ti adi ji təl nya kə'gi takum de'gi'ti pəti. Takum malayka'gi'ti ki takum de'gi'ti. ¹⁰ J'in, ji təl mbo'gi tado lə Kirisiti, ningə ingi, in nje kumkar'gi me to Kirisiti'ti. J'in nje togi el, nan ingi, in nje togi'gi. J'in, de'gi isi kidi'je, ningə ingi, de'gi isi buki'se'ti. ¹¹ Biti bone ka j'isi j'ingə kon. Nyakuso'je goto, mann kanyi'je goto, ku kə'je goto. De'gi isi adi'je kon, j'ilə mbir mbir ki lo. ¹² Darə'je j'inbe, ji ra kulə j'or rəgi ta j'ingəi nyakuso'je me'ti*. De'gi taji'je kaa, ji njangi do'de, rai'je kon kaa j'uwə togi'gi ba. ¹³ Eli ta'gi ki majel do'je'ti kaa, j'ulə dingəm me nan'ti. Biti bone kaa de'gi oyi'je to sin ki k'osi k'ilə kə. Oyi'je to ton de'gi ki nda'de goto.

¹⁴ M'el'se ta to ngann'm'gi ki njendigi lə'm. In tado kulə'n rəsol do'se'ti ə m'ndangi'n ta kin m'adi'se el, nan in kadi m'te'n kum'se maji do nya'gi'ti. ¹⁵ Ningə, re nje korron'se'gi ki me kunne to Kirisiti'ti in dər do'gi kaa, baw'se kigo ndil'ti in kareba. Tado m'in ə m'in baw'se ki nje kilə'se mbər Poyta ki maji me to Jeju Kirisiti'ti. ¹⁶ In be ə, m'dəji'se kadi oy go nja'm maji. ¹⁷ M'ulə Timote† ki rə'se'ti tado ta kin. Timote ki in ngonn'm ki njendigi lə'm, ngonn'm ki nje ra nya ki low'ə'ti me ta'ti lə Burəbe. Timote a olo me'se do nyando'ti lə'm me kisikidə'taa me to Kirisiti'ti. Kujə ki m'nji m'ndo'n Njekawnan'gi ki lo'gi pəti. ¹⁸ De'gi madi toji ro'de kadi n'in de'gi ki tuwel, oy toki m'a

* 4:12 4.12 KNK 18.3, 20.34 † 4:17 4.17 KNK 16.1

m'təl to m'te rō'se'ti gogi el nga. ¹⁹ Nan re Luwə ndigi ə dəkagilo ngayn el par ə m'a m'te rō'se'ti non. Ningə degə'gi ki nje tōji rō'de kadi n'in de'gi ki tuwel kin, m'a m'oo'n ta kel'de par el, nan m'oo'n kulə ki tōgi'de asi ra tō. ²⁰ Tado Konbe lə Luwə in me ta ki kel'ti el, nan in me tōgi'ti. ²¹ In ri ə in ndigi dana wa? In ndigi kadi m'aw rō'se'ti ki gol ji'm'ti eke kadi m'aw ki ngarme ki rosi ki ndiginan, ki in ngarme ki səl ləm ləm wa?

5

Kaya ki to dann nje kawnan'gi'ti ki Korenti

¹ De'gi eli ki lo lo adi m'oo toki kaya ki maji kelta'a el to dann'se'ti. De'gi ki gəri Luwə el kaa, de ingə ko kaya ki be kin dann'de'ti el. J'oo kadi de kare dann'se'ti isi sangi ne baw'ne*. ² Ə ingi, isi tōji rō'se. Nya kin, in nya ki kadi adi'se ndingə rō. Ningə kadi de ki be kin a tuwəi'ə dann'se'ti kō. ³ Ki əjido'm, m'in sanyi sese, nan toki m'in sese nan'ti me ndil'ti, m'gangi ta dō de'ə'ti kin me tō Jeju Kirisiti'ti. M'gangi ta dō'a'ti toki m'in sese nan'ti be. ⁴ Ningə loki a kawinan ə m'in sese nan'ti me ndil'ti, tōgi Burəbe lə'je Jeju a in nan'ti se'je dō ta ki gangi'ti kin. ⁵ De ki be kin, maji kadi inyəi'ə ji Satan'ti, kadi tuji nyənn'gi lə darə'a kō ningə ndil'ə ingə kaji ndō təl Burəbe Jeju'ti. ⁶ Nya ki kadi tōji rō'se, m'in m'oo el jagi. Ke in gəri el wa? Hum ki nden be ki de lōy'n nduji, a ra adi nduji in. ⁷ Maji kadi ərī hum ki kōkō dann'se'ti kō, kadi in nduji ki lōy ki sigi. In nduji ki lōy ki sigi tado hum goto dann'se'ti. Hum ki kōkō goto dann'se'ti, tado Kirisiti ngonn bati ra nanyi taa k'ilə taa lə'je in ki kujə m'ində. ⁸ Adi ji rai nanyi taa kulə ta kin ki hum ki kōkō el. Adi ji rai ki hum majel el, adi ji rai ki hum mendul el. Nan adi ji rai ki nduji ki lōy ki hum goto me'ti, ki in nduji ki ar njay, ki rōta'ti. ⁹ Me makitu'ti ki m'ndangi kete madi'se kin, m'el'se kadi ndoləi nan ki de'gi ki njera kaya'gi el. ¹⁰ Ningə, m'el be tado lə de'gi pəti ki dōnangi'ti ne ki njera kaya'gi, eke njekuyi'gi, eke nje bōgi'gi, eke nje kōsi dō'de nanga non yo'gi'ti, el. Re in be ningə, a tei kō dann'de'ti. ¹¹ Nya ki m'el'se, sōw dō de ki ene n'in ngonnkon, ningə isi ta ra kaya'ti, isi ta ra mal nar'ti, isi ta kōsi dō'ne nanga non kagi yo'ti madi, isi ta taji nya'ti, eke gon yiwi eke isi ta bōgi'ti. De ki be kin ə kadi indəi rō'se nan'ti si'ə el. ¹² In ta lə'm m'in kadi m'gangi ta dō de'gi'ti ki in njekunme'gi el el. Ningə, in nje ki in dann njekawnan'gi'ti ə kadi gangi ta dō'de'ti. ¹³ Nje ki in njekunme'gi el, in Luwə ə a gangi ta dō'de'ti. Tuwəi de ki nje mendul dann'se'ti kō†.

6

Ta ki gangi ki dann nje kunme'gi'ti

¹ Lōki ta to dann'se'ti, ingi ki uni me'se adi Jeju, in tōli uni ta lə'se awi non njegangi ta'gi'ti ki nje kunme'de el yo, nan non de'gi'ti lə Luwə el wa? Ra bann ə bōli el wa? ² Ke in gəri kadi de'gi ki kar njay lə Luwə ə a gangi ta dō de'gi ki dōnangi'ti ne el wa? Kin ə in gəri kadi in ingi ə a in gangi ta dō de'gi'ti ki dōnangi'ti ne ningə, ra bann be ə asi kadi in gangi ngann ta'gi ki majel be ki toi dann'se'ti kin el wa? ³ Ke in gəri kadi in j'ingi ə j'a ji gangi ta dō malayka'gi'ti el wa? Ə kin ə in be ningə, ra bann be ə j'asi kadi ji gangi ngann ta'gi ki toi dann'je'ti bōne kin el wa? ⁴ Ginn'ə in ri ə, loki ngann ta'gi ki be kin toi dann'se'ti ningə, uni ai rō de'gi'ti ki usi'de el kadi gangi ta dann njekawnan'gi'ti wa? ⁵ M'el'se ta kin be kadi rō'se səl'se. Ningə, ke de madi kare be ki njekumkar, ki kadi gangi ta dann ngannkon'ne'gi'ti ki njekunme'gi goto biti wa? ⁶ Ə kadi ngannkon nan'gi ki me Kirisiti'ti uni nan rei non de'gi'ti ki gəri Luwə el! ⁷ Ki rōta'ti ə, kaw inbe ki ai ki nan lo gangi ta'ti kin, tōji kasi el lə'se ki taga nga. Ke ra bann ə in ndigi kadi sii dō'ti ki nje ki rai sese nya ki low'ə'ti el kin el wa? Ke ra bann ə inyəi adi tuji nya lə'se par el wa? ⁸ Ə, ingi yo ta in tōli isi rai nya ki low'ə'ti el, isi bōgi ngannkon'se'gi ki me Kirisiti'ti. ⁹ In gəri kadi njera nya'gi ki dana el, a oyi Konbe lə Luwə el, eke in gəri el wa? Maji kadi ədi rō'se el, tado njera kaya'gi, ki njera yo'gi, ki njekuwə marum'gi, ki dingəm'gi ki nje sanginan'gi, ¹⁰ ki nje bōgi'gi, ki njekuyi'gi, ki gon yiwi'gi, ki nje taji nya'gi, ki nje taa nya lə de'gi dō tōgi'ti ge, de'gi kin pəti a oyi Konbe lə Luwə el. ¹¹ Nya'gi kin ə in kuləra de'gi madi dann'se'ti kete. Nan ngōsine, in de'gi ki Luwə tōgi'se adi ari njay, Luwə ində'se ta dangi tado li'ə, Luwə təl'se de'gi ki dana takum'ne'ti ki tō Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, taa ki takul Ndil'ə tō.

Darə'je in Kəy kisi Ndil Luwə

¹² De'gi madi eli eyina: «Ta row to kadi m'ra nya'gi pəti ki me'm ndigi kare.» In ki rōta'ti, «tarow to kadi m'ra nya'gi pəti ki me'm ndigi kare, nan nya'gi pəti maji sə'm dōrō el. Ta row to kadi m'ra nya'gi pəti ki me'm ndigi kare.» Nan m'ndigi kadi nya

* 5:1 5.1 Lebitiki 18.8; Ndukun ki nja joo 23.1 † 5:13 5.13 Ndukun ki nja joo 17.7

madi aw ki tog'i do'm'ti el. ¹³ Nyakuso in tado me'de, e me'de to tado nyakuso to, nan Luwə a tuji'de joo pəti kə. Nan daro de in tado kaya el. Daro de in tado Burəbe, ningə Burəbe kaa isi tado de to. ¹⁴ Toki Luwə adi Burəbe ində taa lo koy'ti kakin ə, a adi j'in kaa j'a j'ində taa lo koy'ti to. A adi j'ində taa lo koy'ti ki takul tog'ə.

¹⁵ Ke in gəri kadi daro'se'gi in ngann rə Kirisiti el wa? Ke m'a m'un ngann rə Kirisiti kadi m'təl'ə ngann rə kaya dene'ti wa? Jagi m'a m'ra be el. ¹⁶ Ke in gəri kadi de ki ulə rə'ne nan'ti ki kaya dene, təli daro ki kareba si'ə el wa? Tado makitu lə Luwə ene: «De'gi ki joo kin a təli daro ki kare*» ¹⁷ Nan, de ki ulə rə'ne nan'ti ki Burəbe, in nan'ti si'ə kareba me ndil'ti to. ¹⁸ In tado kin ə, kadi mbəti sangi dene kaya'ti. Tado, ndəgi majel'gi ki de ra'de, in gidi rə'a'ti taga ne, nan de ki isi sangi dene kaya'ti, isi ra majel osi'n ta daro'ne inbe. ¹⁹ Ke in gəri kadi daro'se'gi in Kəy lə Ndil Luwə el wa? Ndil ki in me'se'ti kin in rə Luwə'ti. Daro'se in yan Luwə, um in yan'se el. ²⁰ Luwə ugə do'se ki gati ki ngayn. Be ə maji kadi uləi toji do Luwə'ti me daro'se'ti.

7

Ta ki do taa nan'ti

¹ Ta ki ojido ta'gi madi ki eli'm'in me makitu'ti ki ndangi adi m'in. M'oo maji ngayn kadi dingəm te kadi dene'ti el. ² Nan kadi de osi me kaya ki ra'ti el, maji kadi dingəm ki ra kaa aw ki dene lə'ne ki oji do'ne, ə dene ki ra kaa kadi aw ki dingəm lə'ne ki oji do'ne to. ³ Maji kadi dingəm ki ra kaa adi ne'ne nya ki maji kadi ad'a, ningə kadi dene kaa adi ngaw'ne nya ki maji kadi ad'a to. ⁴ Tado dene aw ki tog'i do daro'ne'ti el, nan in ngaw'a ə aw ki tog'i do'ti. Be to ə, dingəm kaa aw ki tog'i do daro'ne'ti el, nan in ne'ə ə aw ki tog'i do'ti. ⁵ Maji kadi ogi nan rə'se el. Re ogi nan rə'se ningə, kadi in kigo mindi'se ki osi nan'ti kadi uni rə'se elita ki Luwə. Ningə go'ti ə, in təli ai nan'ti gogi. Be kadi *Satan ingə row nan'se el. Ingə row nan'se loki asi kuwə rə'se ngan el. ⁶ Ta ki m'el'se kin, in ndu ə m'adi'se el, nan in gorow madi ə m'oji'se. ⁷ M'ndigi ngayn kadi dingəm'gi pəti toi to m'in be, nan k'in ə, nan nan kaa aw ki kadikare lə'ne ki Luwə ad'a. *Kadikare'gi in dangi dangi: de kare aw ki kadikare nya madi, ə in ki nungi aw ki kadikare nya ki rangi to.

⁸ M'el buwə'gi ki njengawkoj'gi, toki to maji ngayn kadi isi doro'de to m'in be. ⁹ Nan kin ə re, asi kadi uwəi rə'de ngan el ə, maji kadi taai dene, eke taai dingəm ki rangi. Tado, taa nan in soti kadi de ində tog'i do nyənn'ti lə daro.

¹⁰ Ki ojido de'gi ki taai nan ə binəm, maji kadi dene te ji ngaw'ne'ti el. Ningə, ndu kin in m'in ə m'un el, nan in Burəbe ə un. ¹¹ A re dene te ji ngaw'ne'ti ə, a taa dingəm ki rangi el. Re in be el to ningə, kadi təl aw ji ngaw'ne'ti gogi. Ə kadi dingəm kaa tuwə'n ne'ne el to*.

¹² Ki ojido ndəgi de'gi ningə, in m'in ə M'el'de ta, um in Burəbe el. M'el kadi re, ngononk ki un me'ne adi Kirisiti, aw ki dene ki gər Kirisiti el, ə dene kakin ndigi kadi n'isi si'ə ə, maji kadi tuwə el. ¹³ Ə re dene ki un me'ne adi Kirisiti, aw ki ngaw'ne ki gər Luwə el, ə ngaw'a kakin ndigi kadi n'isi si'ə kaa, maji kadi mbət'ə el to. ¹⁴ Tado, dingəm ki gər Luwə el a in ki kar njay ki takul ne'ne. Ningə dene ki gər Luwə el kaa, a in ki kar njay ki takul ngaw'a to. Re in be el ningə, ngann'de'gi a in ki kar njay el. Nan ki rəta'ti, in ki kar njay. ¹⁵ A kin ə re, in ki gər Luwə el, ndigi mbəti nan ningə, tarow to tado l'ə. Tado go'ə'ti kin, nya madi ki do ngononk eke konnann nan'ti ki nje gər Luwə el goto. Luwə bar'se kadi sii ki nan ki lapiya. ¹⁶ De gər el, ki gorow kisi nan'ti kin, domaji ə, in dene a aji ngaw'i, eke in dingəm a aji ne'i.

Ki ra do nja'ti me bar'ti lə Luwə

¹⁷ Kadi nyara de ki ra in kigo kadikare'ti li'ə. Kadikare ki Burəbe ad'a kigo kisə'ti ki do'a taa, kete taa kadi Luwə bari'n'ə. In kin in ta ki m'ndangi madi *Njekawnan'gi pəti. ¹⁸ Kin ə re de madi uje mōti'ne kete taa kadi Luwə bar'a ningə, kadi təl ra rə'ne to nje kujə mōti el bay be el. A kin ə re de madi uje mōti'ne el bay, ə Luwə bar'a ningə, kadi təl aw uje mōti'ne el nga. ¹⁹ Madi in gəri toki kujə mōti in nya madi kare el. Taa kujə mōti el kaa in nya madi el to. Nya ki maji kində kum go'ti, in ngəm go mbərkikində'gi lə Luwə. ²⁰ Maji kadi, nan nan kaa isi me ji kisi'ti lə'ne ki isi'n kete taa kadi Luwə bari'n'ə. ²¹ Kin ə in bər kete taa kadi Luwə bar'i ə, kadi in mərta do k'in bər'ti kin el. Re tarow to kadi or kuləbər mindi'ti kaa, maji kadi ra me bər'ti inbe kin ra'n kulə ki maji. ²² Tado bər ki Burəbe bar'a, in de ki kuləbər or mində'ti nga, in de lə Burəbe. Be to ə, de ki in be rə'ne ki Luwə bar'a, təl bər lə Kirisiti. ²³ Kadi in gəri toki ugəi do'se ki

gati ki ngayn, um kadi in tæli bær'gi læ de'gi el. ²⁴ Ngannkon'gi, kadi nan nan kaa, isi ki goji kisæ'ti ki si'n kete taa kadi Luwæ bari'n'æ.

Ta ki dæ de'gi'ti ki taai nan el bay, ki njengawko'y'gi

²⁵ Ki ojido de'gi ki taai nan el bay, m'ingæ ndu madi ræ Buræbe'ti kadi m'adi'de el. Ningæ, m'a m'el'de ta kigo k'oo'æ'ti læ'm ki m'oo. M'in ki Luwæ oo kumtondo læ'm, æ tæl'm de'ti ki asi kadi uwæi kul'æ.

²⁶ Nya ki m'in m'oo maji ngayn kadi de ra æ to kin: Dækagilo ki j'isi'ti nya kin æ dingæm isi ki kar'ne par æ, m'oo kadi in so'æ'ti, tado in dækagilo ki ngan ngayn. ²⁷ Be æ, re in taa dene nga a maji kadi isi si'æ par. A kin æ re in taa dene el bay æ, isi par um in sangi row taa dene el. ²⁸ Ningæ, kin æ in taa dene æ, in majel æ in ra el. Ta re ngonn ki mandî taa dingæm kaa, in majel æ ra el tæ. Nan de'gi ki nje taa nan a ingæi kon ki ndo'gi pæti me kisikidæ'ta'ti læ'de. In be æ, m'ndigi kadi uri me kon'ti kin el.

²⁹ Ngannkon'gi, nya ki kadi m'el'se æ to kin: dækagilo ki non'je'ti nanyi ngayn el nga. Æ kadi kaw ki kete non kam, nje taa dene'gi toi to nje taa dene'gi el be. ³⁰ Kadi nje ki isi nonyi nan toi to de'gi ki nonyi nan el be, kadi nje ki isi rai ronel toi to de'gi ki isi rai ronel el be, kadi nje ki ndogi nya'gi toi to de'gi ki ai ki nya madi el be, ³¹ kadi nje ki sii maji ki nyakingæ ki dængæ'ti toi to de'gi ki sii maji el be. Tado dængæi ki nya maji ki me'ti ba pæti a gotoi.

³² Ningæ, m'ndigi kadi adi me'se ra sururu dæ nya madi'ti el. Tado de ki taa dene el bay isi adi me'æ ra sururu dæ kulæ'ti læ Buræbe. Isi sangi kadi n'ra nya ki næl Buræbe. ³³ Nan de ki taa dene, isi adi me'æ ra sururu tado nya'gi ki dængæ'ti ne. Isi sangi kadi n'ra nya ki næl ne'ne yo tæ. Adi in de ki mæta li'æ tæ joo. ³⁴ Be tæ æ, dene ki taa dingæm el, eke ngonn ki mandî kaa to be tæ. Isi adi me'se ra sururu tado kulæ læ Buræbe, kadi n'in de'gi ki maji me daræ'de'ti num, me ndil'de'ti num. Nan dene ki taa dingæm, isi adi me'æ ra sururu tado nya'gi ki dængæ'ti ne. Si sangi kadi n'ra nya ki næl ngaw'ne yo tæ. ³⁵ In tado maji læ'se æ m'el'n'se ta kin um in kadi m'ogî'n'se dæ nya madi el. Ningæ, m'ndigi kadi rai in ki gorow'æ'ti ki maji, kadi tinyi ræ'se kati me kindæ ræ nan'ti ki Buræbe, um ki me ki joo el. ³⁶ Kin æ re, dingæm in njenduwæ læ ngonn ki mandî nga, æ oo kadi re n'taa el æ, lo kadi uwæ daræ'ne ginn tægi'ne'ti goto æ, ra si'æ nya ki majel æ, maji kadi taai nan par um in majel el. ³⁷ Nan kin æ re, go nduwæ'ti æ, de un ndu'ne kadi n'taa dene el, æ uwæ ræ'ne ngan sangi dene kin el tæ, ki kanji tægi ki kindæ dæ'ti num, ki go ndigi'ti li'æ inbe num æ, de'æ ra maji. ³⁸ In be æ, re dingæm ki njenduwæ læ ngonn ki mandî æ taai nan si'æ par kaa maji. A kin æ re, tæl inyæ go'æ adi taai nan el æ maji ngayn bay tæ.

³⁹ Dækagilo ki dingæm isi ki dæ'ne ta bay æ, kadi dene inyæ ngaw'ne el. Nan re ngaw'a oy ningæ, kulæ goto mindæ'ti. Tarow to kadi taa dingæm ki me ndigi. Nan k'in æ kadi in dingæm ki me Kirisiti'ti taa. ⁴⁰ Ningæ, kigo k'oo'æ'ti læ'm, m'oo kadi re njengawko'y kin isi dæ'ne'ti par æ maji ngayn. M'el be tado, m'in kaa m'gær kadi m'aw ki Ndil Luwæ me'm'ti tæ.

8

Ta dæ da'ti ki bari yo

¹ Ki ojido da ki ilæi kadikare'ti bari yo ningæ, m'oo kadi j'ingi pæti, j'in nje nyagær toki rota'ti. Nan nyagær in nje re ki kojiro. Ndigî nan anyi in njera ki de kad'a tægi me kunme kadi'ti li'æ. ² Re de madi oo ræ'ne to nje nyagær ningæ, de'æ kin gær nya ki rota'ti el bay. ³ Nan re de ndigi Luwæ ningæ, Luwæ gær de'æ kin.

⁴ Eke kadi de sæ da ki ilæi kadikare'ti bari yo eke sæ el wa? Ta ki kadi j'eli ænn: Ji gær kadi yo madi kare goto dængæ'ti ne. Taa, Luwæ ki rangi goto, Luwæ in kar'ne ba par æ isi non. ⁵ De'gi isi bari nya'gi madi dæran'ti, eke dængæ'ti ne yo'gi. Æ re, isi bari'de luwæ'gi, æ adi luwæ'gi ki buræbe'gi banyi nan kaa*, ⁶ ki ræ'je'ti j'ingi æ, Luwæ in kar'ne ba æ isi non. Luwæ ki Baw, ki nje kindæ nya'gi pæti, ki j'isi ki dæ'je taa ki takul'æ. Taa Buræbe in kareba tæ, in Jeju Kirisiti. In ki gorow li'æ æ Luwæ indæ'n nya'gi pæti. Taa, j'isi ki dæ'je taa ki gorow li'æ tæ.

⁷ Nan de'gi ki nan'gi gæri ki be kin el. Ki madi'gi, rai yo'gi ki ndo'a ndo'a, adi ki bæne inbe kin kaa, loki isi sæi da ki ilæi kadikare'ti bari yo ningæ, sæi tokin in da læ yo'gi ki rota'ti kakin to. Mæta læ'de, tæ'gæ goto, adi oy ræ'de to de'gi ki to nje. ⁸ In nyakusæ æ in nje kaw se'je ræ Luwæ'ti el. Re j'usæi el æ, nya kare ki du'je goto; a re j'usæi æ, nya kare ki j'ingæi dæ mad'a'ti goto tæ. ⁹ Re in be kaa, kadi oy go ræ'se maji. Oy go ræ'se maji, kadi taa ki Kirisiti taa'se ilæ'se taa kin, tæl row ki kadi adi nje ki in ton'gi, tosi me majel'ti el. ¹⁰ Toki de ki ton, oyi in ki gær nya maji, isi sæ nya kæy ra yo'ti. Loki oyi kin, ke a ra kadi

* 8:5 8.5.10.20-21

mërta læ de aw ki kete kete me kusɔ da'gi'ti ki iløi kadikare'ti ðari yo el wa? ¹¹ In be ə, ngonnkon ki yai, ki Kirisiti oy tado li'ə kin, a tuji ki gorow nyagər læ'i. ¹² Majel ki isi rai ɔsi ta ngannkon'se'gi, isi rai adi do mërta'gi læ'de kin, in majel ki isi rai ndəri Kirisiti to. ¹³ In be ə, re in ki tado nyakusɔ ə kadi ngonnkon osi me majel'ti wa ningə, m'a m'njo da el, kadi m'adi ngonnkon osi me majel'ti el.

9

Nya ki maji kadi de ra ki nya ki maji kadi de ingə

¹ M'dəji'se m'oo ke m'in de doro'm el wa? Ke m'in njeakawkulə el wa? Ke m'oo Jeju ki Burəbe læ'je ki kum el wa? Ke ingi, in kandi kulə læ'm me to Burəbe'ti el wa? ² Re ndəgi de'gi ə oy m'in to njeakawkulə el kaa, ki rɔ'se'ti m'in njeakawkulə. Tado nya ki toji kadi m'in njeakawkulə, in kində rɔ nan'ti læ'se ki Kirisiti kin.

³ Ta ki kadi m'ro'n ki nje kində ta do'm'ti ə to kin: ⁴ Ke maji kadi kulə ki j'isi rai kin, j'ingə nya low'ə'ti j'usoi ki j'anyi el wa? ⁵ Ke maji kadi j'ingəi dene madi to ne'je toki ndəgi njeakawkulə'gi ki ngannkon Burəbe ki Piyər isi rai el wa? ⁶ Ke sɔw do'je j'in ki Barnabasi* par kadi to ji ra kulə taa j'ingəi nya j'usoi wa? ⁷ Eli m'in adi m'oo: ke ndo kare oyi njerɔ ki ra kulə rɔ læ'ne ki nyakingə læ'ne inbe in non wa? Eke nan ə ndoo nju ningə sɔ kandi nya ndoo kakin el wa? Eke nan ə ul bati'gi ningə anyi mba'de el wa?

⁸ Ta kin m'el kigo ta kel de'gi'ti par wa? *Ndukun læ *Mojɪ kaa elta kin be to ene: ⁹ «Ndukun læ Moji ene: De a dɔɔ ndugidu ta mangi'ti el, dɔkagilo'ti ki ra njiyə dɔ ko'ti kadi kanda te†.» In tado læ mangi'gi ki da kin ə Luwə awi'n ki mërta kin wa? ¹⁰ Ke in tado læ'je j'inbe kin ə Luwə el'n ta kin el wa? Ki rɔta'ti in tado læ'je ə el'n ta kin. Tado maji kadi de ki nje ndoo, ində me'ne do'ti toki ndoo kin n'a n'ingə nya low'ə'ti. Taa kadi de ki nje kində ko gər toki n'a ningə nya do ji'ne. ¹¹ Toki ji duw nya læ ndil dann'se'ti kin, in go'ti el kadi ji tətɪ kanda ki kadi maji ki darɔ'je rɔ'se'ti wa? ¹² Re de'gi madi ingəi nya kin ningə, ra bann be ə j'in kin ðay taa kadi j'a j'ingə el wa?

Re in be kaa, j'ində togi kin do'se'ti el. J'ore me'je do nya'gi'ti pəti kadi j'ilə kagi non Poyta'ti ki maji læ Kirisiti kin el.

¹³ In gəri maji kadi de'gi ki nje ra kulə me Kəy'ti læ Luwə, soi nya ki me Kəy'ti læ Luwə. In gəri maji nje ra kulə kadi njeakawnyamosi kadikare, soi nya kadikare kin‡. ¹⁴ Be to ə, de'gi ki nje kiləmbər Poyta ki maji, Burəbe in ndu'ne kadi ingəi nyakusɔ'de me kulə kiləmbər Poyta'ti ki maji kin§.

¹⁵ Nan m'in, m'ində togi kin do de'ti el. M'ndangi ta kin kadi m'dəji'n go nya madi el to. Re in koy kaa, m'ndigi koy par. In nya rɔnel læ'm, de madi ki kadi taa ji'm'ti goto. ¹⁶ Ningə, Poyta ki maji ki m'iləmbər'ə kin in nya ki kadi m'a m'ində'n gu'm el. In kulə ki isi do'm'ti, maji kadi m'ra. Ningə kumtondoo in læ'm, loki m'iləmbər Poyta ki maji kin el. ¹⁷ Re in kulə ki m'ra ki do'm'ti m'inbe ə, maji kadi m'a m'ingə nya kugəgoji'm. Nan toki in kulə ki uləi ji'm'ti kadi m'ra, m'ra toki si'n do'm'ti kadi m'ra'n kakin. ¹⁸ Nya kugəgoji læ'm in ri wa? Nya kugəgoji læ'm in Poyta ki maji ki m'iləmbər'ə. M'iləmbər ki kanji kadi m'ingə nya ki maji kadi m'ingə low'ə'ti.

¹⁹ M'in de doro'm, m'in ðər el. Nan be kaa, m'ra rɔ'm ðər'ti læ de'gi pəti kadi m'ingə'n de'gi ngayn m'adi Kirisiti. ²⁰ Løki m'in dann Juwipi'gi ə, m'təl rɔ'm Juwipi'ti kadi m'ingə'n Juwipi'gi. M'in ginn ndukun'ti læ Moji el, nan loki m'in dann de'gi'ti ki in ginn ndukun'ti læ Moji ə, m'ra rɔ'm to de ki in ginn ndukun'ti se'de kadi m'ingə'n'de, ²¹ Re m'in dann de'gi'ti ki gəri ndukun læ Moji el ə, m'ra rɔ'm to de ki gər ndukun læ Moji el be kadi to m'ingə'n'de. Nan ki rɔta'ti ə, m'in ginn ndukun'ti læ Luwə, tado m'təl rɔ'm go ndukun'ti læ Kirisiti. ²² Re m'in dann nje yai'gi'ti ə, m'ra rɔ'm nje yai'ti kadi m'ingə'n nje yai'gi m'adi Kirisiti. M'təl rɔ'm nya'gi'ti pəti rɔ de'gi'ti pəti kadi to de'gi madi ingəi kaji. ²³ M'ra nya'gi kin pəti tado læ Poyta ki maji. M'ra kadi m'ingə'n nya maji ki el ta'a to.

²⁴ In gəri kadi de'gi ki nje kanyi ngodi, pəti anyinan ngodi do bangi'ti, nan kareba dann'de'ti par ə ingə nyakugəgoji, eke in gəri el? Maji kadi anyinan ngodi ki gorow'ə'ti kadi ingəi nya ngodi læ'se. ²⁵ Nje kanyi ngodi'gi, lo nanrɔ'ti læ'de, de ki ra kaa ində do rɔ'ne'ti kadi to n'ingə'n jøgi kosikurə. Ningə in jøgi kosikurə ki ndo madi ə a tuji, nan j'in, jøgi kosikurə læ'je a tuji el biti. ²⁶ In be ə, m'in m'nji m'anyi ngodi, ningə, m'anyi ngodi læ njeakumtə'gi ki non be el. Taa m'nji m'ro'tɔ, ningə rɔ ki m'nji m'ro, m'ðir ji'm m'ndə'n nəl el to. ²⁷ M'nji m'ində do rɔ'm'ti, kadi m'ul'ə ginn togi'm'ti. M'ulə ginn togi'm'ti kadi, mber Poyta ki maji ki m'nji m'ilə kin, lo ti ə ɔri'm'in kə el.

* 9:6 9.6 KNK 9.27, 11.22-25, 30 † 9:9 9.9 Ndukun ki nja joo 25.4; 1Ti 5.18 ‡ 9:13 9.13 Lebitiki 6.9, 19; Ndukun ki nja joo 18.1-3 § 9:14 9.14 Mat 10.10; Luk 10.7

10

Nyaköji do Isirayel'ti dilölo'ti

¹ Ngannkon'gi, m'ndigi kadi in gëri toki kaw'je'gi pëti njiyëi ginn kilndi'ti*, ta gangi dann Babo Kasi'ti to†. ² Luwë ra'de batëm me kilndi'ti num, me babo'ti num, tadö indöi ro'de nan'ti ki Moji. ³ Pëti, söi nyakuso ki in döran'ti‡. ⁴ Ta ingi pëti, anyinan mann ki in döran'ti to. Anyinan mann ki te me mbal'ti ki in döran'ti, ki isi dann go'de§. Mbal kakin in Kirisiti. ⁵ Be kaa, ngayn'gi dann'de'ti, kulë ra'de nöl Luwë el, adi oyi, ninn'de ra dönan'ti dilölo'ti. ⁶ Nya'gi kin pëti rai nya be, kadi in nyando lë'je. In nyando lë'je, kadi, bö nya ki majel ra'je toki ra'n'de kete kin el nga*. ⁷ Rai yo toki de'gi madi dann'de'ti rai, el. Makitu lë Luwë el ene: «De'gi sii nanga söi ge anyinan ge, ningö go'ti, indöi taa ndami nan†.» ⁸ Ji buki rö'je me kaya'ti ki ra el, toki de'gi madi dann'je'ti rai. Kaya ki ra kin ë adi de'gi dër do joo gidë in mutë oyi ndö kareba be‡. ⁹ Ononyi'se kadi ji nanyi Kirisiti toki nje ki madi dann kaw'je'gi'ti nanyi'ë'n'ë, ë adi lii'gi tonyi'de töl'i'de kin, el§. ¹⁰ Ononyi'se kadi ji barita toki, nje ki madi'gi dann'de'ti rai, adi malayka ki nje tuji de'gi, to'n ko'de kin el*. ¹¹ Nya'gi kin te do kaw'je'gi'ti be, kadi täl nyando lë'je. Ningö, ndangi me makitu'ti be, kadi oji'je, j'in ki j'in ndökba ki dökgילו ki döboy'ti. ¹² In be ë, de ki oo kadi n'ra do nja'ne'ti maji ningö, kadi indë kumkëdi do rö'ne'ti. Indë kumkëdi kadi osi me majel'ti el.

¹³ Nya nan ki a te dö'se'ti ki kadi in nya nan ki isi te do ndögi de'gi'ti pëti el goto. Ningö, Luwë ki nje ra nya ki low'ë'ti, a inyë tarow kadi nya nan ki aldö'se te dö'se'ti el. Dökagilo ki nya nan te dö'se'ti ningö, a adi'se tögi kadi uwëi rö'se ba me'ti. A ilë row kadi tei me'ti ko.

Kadi njekunme'gi rai madi nan ki yo ki ra el

¹⁴ In be ë, njendigi lë'm, maji kadi anyinan sanyi kadi yo'ti ki ra. ¹⁵ M'el'se ta to nje tër'gi. Kadi inbë'gi indöi manji ta ki m'el'se kin oyi. ¹⁶ Loka j'isi j'anyinan mann nju, ji njangi dö'a taa j'anyinan. Eke in kin, in ra madi nan do mosi Kirisiti'ti el wa? Eke mapa ki j'isi ji lowëi nan dann'je'ti j'usoi kin in madi nan do darö Kirisiti'ti el wa?† ¹⁷ Be ë, mapa in kareba, ningö re ji banyi kaa, ji töl'i darö ki kare me mapa'ti ki ji ra madi nan dö'ti. ¹⁸ Oy ta lë ngann *Isirayel kigo darö'ti: Nje ki söi da'gi ki kujë mindi'de kadikare'ti kin, ke rai madi nan ki Luwë non ringiri'ti ki adi kadikare'ti kin el wa?‡ ¹⁹ Ta ki m'ndigi kadi m'el do lo kin'ti ë to kin: Da ki ilöi kadikare'ti bari yo eke yo inbë ki dö'ne, ke in nya madi wa? ²⁰ In nya madi el. Ningö, toki de'gi adi kadikare kin ndil'gi ki majel§, um adi Luwë el*, m'ndigi kadi rai madi nan ki ndil'gi ki majel el. ²¹ In go'ti el kadi anyinan me köpi'ti lë Burëbe, ningö in töl'i anyinan me köpi'ti lë ndil'gi ki majel bay to. Taa in go'ti el kadi söi nan'ti ki Burëbe, ë in töl'i söi ki ndil'gi ki majel bay to. ²² Ke ji ndigi soki Burëbe kadi jangi ra'a dö'je'ti wa? Eke tögi'je utë yan Burëbe wa?

Me nya'gi'ti pëti, kadi Luwë ingö kosikurë'ti

²³ De'gi madi eli eyina: «Tarow to tagira non de'ti kadi de ra nya'gi pëti ki me'ë ge.» In ki röta'ti, nan nya'gi pëti maji ki de döro el. «Tarow to tagira non de'ti kadi de ra nya'gi pëti ki me'ë ge.» Nan nya'gi pëti maji ki njekawnan'gi el. ²⁴ Kadi de madi dann'se'ti sangi maji lë rö'ne par el, nan kadi sangi maji lë ndögë'gi to taa.

²⁵ Nya'gi pëti ki de'gi isi indöi ndögi'ti suki'ti, kadi söi ki kanji kadi me'se uwë'se ki ta. ²⁶ Tadö, döngangi ki nya'gi ki me'ti pëti in yan Burëbe†. ²⁷ Re de ki njekunme el, bär'se ki nyakuso, ë re ai low'ë'ti ningö, kadi söi nya'gi pëti ki adi'se um döji ginn'ë, nan to me'se uwë'se ki ta dö'ti. ²⁸ A re de madi el'se ene in da ki ilöi kadikare'ti bari yo ningö, kadi söi el. Söi el tadö lë de ki el'se, taa tadö lë me'se ki uwë'se ki ta to. ²⁹ Me kuwë ki ta ki m'el ta'a kin, in ingi el, nan in me kuwë ki ta lë de'ë ki nje kelta kin. Ra bann be ë, me kuwë ki ta lë de ki rangi par a ilë kagi non nya'ti ki tarow to kadi m'ra wa? ³⁰ Re nyakuso to, ë m'ra oyo dö'ti taa m'njo ë, ra bann be ë de a el'm ta ki majel dö'ti wa?

³¹ In be ë, re in nyakuso ë söi, re in nya kanyi ë anyi, eke nya ri ki rai, maji kadi rai adi Luwë ingö kosikurë me'ti. ³² Maji kadi nya madi kare me kulë ra'se'ti, töl'i jigi tugë Juwipi'gi el num, tugë de'gi ki in Juwipi'gi el el num, taa tugë Njekawnan'gi lë Luwë el

* 10:1 10.1 Tekitaga 13.21-22, 14.19-20 † 10:1 10.1 Tekitaga 14.22-29 ‡ 10:3 10.3 Tekitaga 16.35 § 10:4 10.4

Kor Isirayel'gi 20.8-11 * 10:6 10.6 Kor Isirayel'gi 11.4 † 10:7 10.7 Tekitaga 32.6 ‡ 10:8 10.8 Kor Isirayel'gi 25.1-18 § 10:9 10.9 Kor Isirayel'gi 21.5-6 * 10:10 10.10 Kor Isirayel'gi 17.6-14 † 10:16 10.16 Mat 26.26-28; Mrk 14.22-24; Luk 22.19-20 ‡ 10:18 10.18 Lebिति 7.6, 15-16 § 10:20 10.20 1Ti 4.1 * 10:20 10.20 Ndukun ki nja joo 32.17 † 10:26 10.26 Pa'gi 24.1

num to. ³³ In tado ki be kin ø, m'inbe ki do'm, m'indø tøgi do ro'm'ti, kadi m'nøl de'gi pøti me nyara'm'gi'ti pøti. M'sangi maji lø'm m'inbe el, nan kadi to de'gi ingøi kaji.

11

1 Ndaji'm'in toki m'in kaa m'ndaji'n Kirisiti be to.

Maji kadi dene doo do'ne dokagilo kawnan'ti

² M'ulø toji do'se'ti, tado taa taa, me'se isi olo do'm'ti. M'ulø toji do'se'ti bay to, tado ngømi go nya'gi ki m'ndo'se maji toki m'el'n'se. ³ Ningø nya ki m'ndigi kadi in gøri ø to kin: Kirisiti in do dingøm'ti, dingøm in do dene'ti, ningø Luwø in do Kirisiti'ti to. ⁴ ø re dingøm ki ra, ki isi elta ki Luwø, eke isi elta ki ta Luwø'ti ki do'ne ki doo ningø, ulø røsol do de'ti ki isi do'a'ti. ⁵ A kin ø re in dene ki ra ki isi elta ki Luwø, eke elta ki ta Luwø'ti ki kanji doo do'ne ningø, ulø røsol do ngaw'ne'ti. Tado to toki ngisø do'ne be. ⁶ Re dene doo do'ne el ningø, kadi ujø do'ne. A re in nya ki røsol kadi dene ujø yingø do'ne ningø, maji kadi doo do'ne. ⁷ In go'ti el kadi dingøm doo do'ne, tado in banakum Luwø, taa in nya kosikurø li'ø to*. Ningø dene in nya kosikurø lø dingøm to. ⁸ In be, tado in dingøm ø Luwø ør dow ro'a ra'n dene um in dene ø Luwø ør dow ro'a ra'n dingøm el. ⁹ Ningø, Luwø ra dingøm tado lø dene el, nan in dene ø Luwø ra'a tado lø dingøm†. ¹⁰ In tado kin ø, kadi dene doo do'ne tado malayka'gi. Do ki doo, toji kadi dene in ginn tøgi'ti. ¹¹ Ningø, ki takum Burøbe'ti, dene a isi ki kanji dingøm el, taa dingøm a isi ki kanji dene el num to. ¹² Tado Luwø ør dene ro dingøm'ti, ningø dene ø oji dingøm to. Ningø nya'gi pøti in ro Luwø'ti. ¹³ Ningø, inbe'gi in mørita do'ti oyi ke in gorow'ø'ti kadi dene elta ki Luwø ki kanji doo do'ne wa? ¹⁴ Ke ji gøri kadi in nya ki gorow'ø'ti el kadi dingøm aw ki bin do ki ngal el wa? ¹⁵ Nan ki ro dene'ti ø, bin do ki ngal in nya kosikurø li'ø, tado Luwø ad'a bin do ki ngal kadi in nya doo do'a. ¹⁶ A kin ø re, de madi manji ta kin ningø, kadi de'ø gør toki j'awi ki jibøl ra'a ki rangi el. J'in be el num, njekawnan'gi lø Luwø el num to.

Nyakuso lø Burøbe

¹⁷ M'aw to m'ulø ji'm do nya'ti kare ki to kin. Ningø in nya ki m'a m'ulø'n toji do'se'ti el, tado loki kawinan ningø, nya'gi ki to lo ra'ti el yo ø sii ta'ti isi rai, um rai nya ki kadi aw sese ki kete kete el. ¹⁸ Nya kare, m'oo kadi loki mbyoninan k'in'se njekawnan ø, gangi nan to dann'se'ti. Ningø, m'gør kadi ta'gi ki m'oo kin, in ki røta'ti a to dann'ti non. ¹⁹ Maji kadi gangi nan to dann'se'ti inbe to ta. Tado gangi nan kin ø, a ra kadi de'gi gøri, nje'gi ki in de'gi lø Luwø toki røta'ti dann'se'ti. ²⁰ Ningø, loki in kawinan, in nyakuso lø Burøbe ø isi soi el. ²¹ In nyakuso lø Burøbe el tado, dokagilo kuso nya'ti ø, nan nan nagi ro'ne ki ta nya kuso'ti lø'ne ki in be kadi so. Ra adi nje ki nan'gi sii ki bo, ø nje ki nungø, yiwi ra'de to. ²² Eke me køy'gi lø'se ki kadi sii'ti soi ge anyinan ge goto wa? Ke in k'oo ø oyi nda njekawnan'gi lø Luwø el wa? Ke rai be kadi uløi røsol do nje'gi'ti ki nya lø'de goto wa? Ta ri ø kadi to m'el'se me lo kin'ti wa? Kadi m'ulø toji do'se'ti wa? Jagi, ki ojido lo kin ningø, m'a m'ulø toji do'se'ti el.

²³ Tado nyando ki m'ingø ro Burøbe'ti ø m'ndo'se ø to kin: Me kondø'ti ki kadi uløi Burøbe Jeju ji nje tol'ø'ti, Jeju un mapa, ra oyo Luwø do'ti. ²⁴ Løki ra oyo Luwø do'ti nga ningø, uwø tøti nan'ti ø el'de ene: «In kin in darø m'ø ki to tado lø'se. Rai in kin be kadi me'se olo'n do'm'ti.» ²⁵ Go nyakuso'ti, Jeju un køpi yiwi kandi nju, ra kah'a'ti lø mapa kakin bay, ningø el'de ene: «Køpi kin in kunmindi lø Luwø ki sigi me mosi'm'ti. Dokagilo'gi pøti ki a anyinan ningø, kadi me'se olo'n do'm'ti.» ²⁶ Ningø, dokagilo'gi pøti ki a soi mapa kin, eke a anyinan køpi kin ø, iløimber koy Burøbe biti kadi re'n. ²⁷ In tado kin ø, de ki so mapa eke anyi køpi lø Burøbe ø ndør ginn ro'ne kete el ningø, aw ki ta do'ne'ti do darø Burøbe'ti ki do mos'ø'ti. ²⁸ Be ø, maji kadi de ki ra ndør ginn ro'ne kete bay taa so darø Burøbe num anyi mos'ø num. ²⁹ Tado de ki so num anyi num ki kanji merta me'ne'ti kadi in darø Burøbe ningø, inbe ø isi ør ta ki gangi re'n do'ne'ti. ³⁰ Nya kin ø ra adi nje monyi'gi ki nje tøgi goto'gi in ngayn dann'se'ti. Ningø ngayn'gi dann'se'ti oyi to. ³¹ Re j'inbe ji gangi ta do ro'je'ti ningø, j'a j'osi me ta ki gangi'ti lø Luwø el. ³² Ningø, ki gorow lø ta ki gangi kin, Luwø indø'n'je oji'je kadi ta uwø'je nan'ti ki njekunme'gi el.

³³ In be ø, ngannkon'm'gi, loki in kawinan kadi soi nya ningø, nginøi nan. ³⁴ Re de madi bo ra'a ø, maji kadi so nya me køy'ti lø'ne. Be kadi kawnan lø'se ør ta ki gangi re'n do'se'ti el. Ki ojido ndøgi ta'gi, ndo ki m'te dann'se'ti ø m'a m'indø do'a nan'ti bay.

* 11:7 11.7 Lotum 1.26-27 † 11:9 11.9 8-9; Lotum 2.18-23

12

Kadikare læ Ndil

¹ Ki ngosine kin ngannkon'm'gi, m'ge kadi in gəri kadikare'gi ki dangi dangi læ Ndil, um kadi sii day do'ti el. ² Døkagilo'ti ki in gəri Luwə el bay, njiyai to njekumto'gi go yo'gi'ti ki mbi boy. ³ In be ə, m'el'se kadi ari njay. De kare ki Ndil Luwə ɔr non'a ki a ene: «Ndol in do Jeju'ti» goto. Taa de madi ki a ene: «Jeju in Burəbe» kanji kadi Ndil Luwə ɔr non'a kaa goto to. ⁴ Kadikare'gi in dangi dangi nan Ndil Luwə ki nje kadi'de in kareba. ⁵ Kuləbər'gi to dangi dangi, nan Burəbe in kareba. ⁶ Kulə ra'gi to ta dangi dangi, nan Luwə ki kareba ə ində me njera'a'ti pəti. ⁷ Luwə adi kadikare kigo Ndil'ə'ti de ki ra kadi ra maji ki bulə de'gi pəti. ⁸ In be ə, ki gorow læ Ndil Luwə ki kare inbe kin, Luwə adi de madi kuji kelta ki kumkədi, ə adi ki nungi kuji kelta ki nyagər. ⁹ Ki madi, Luwə ad'a kunme kadi, ningə ki nungi adi kadikare kadi lapiya nje monyi'gi ki gorow læ Ndil ki kare inbe kin. ¹⁰ Adi ki madi, kadikare ra nya'gi ki əti bol bol; adi ki nungi, kadikare kelta ki ta Luwə'ti; ki nungi, kadikare kər row ninn Ndil Luwə ki ndil'gi ki ngom nan'ti; adi ki nungi, kadikare kel ndonnta'gi ki dangi dangi; ningə adi ki nungi bay, kadikare kər ginn ta'gi ki dangi dangi to. ¹¹ Kadikare'gi inbe pəti kin, in ki gorow læ Ndil ki kare inbe kin ə Luwə adi'n de ki ra kigo me ndigi'ti lə'ne.

¹² Toki daro de in kareba, nan aw ki ngann ro'gi ngayn, ngann ro'gi ki ngayn kin, re banyi nan to ri kaa, in daro ki kare. De'gi pəti ki indəi ro'de nan'ti ki Kirisiti kaa toi be to. ¹³ Tado j'in pəti, Juwipi'gi ki Gireki'gi; bər'gi ki de'gi ki in de'gi do ro'de; j'ingəi batəm me Ndil'ti ki kareba. Taa j'anyinan mann me Ndil'ti ki kare inbe kin to. ¹⁴ Daro de in ngonn ro'ki kareba el, nan in ngann ro'gi ki dangi dangi. ¹⁵ Kin ə re nja ene: «M'in ji el, adi m'in ki kare dann ngann ro'gi'ti el», ningə k'el'ə ki be kin par ə ɔr nja ko dann ngann ro'gi'ti el. ¹⁶ Kin ə re mbi ene: «M'in kum el, adi m'in ki kare dann ngann ro'gi'ti el», ningə k'el'ə ki be kin par ə ɔr mbi ko dann ngann ro'gi'ti el. ¹⁷ Kin ə re daro pəti in kum ə, de a oo ta bann wa? Kin ə re daro pəti in mbi ə, de a əti banyi nya bann wa? ¹⁸ Ki rəta'ti, Luwə ində ngann ro'gi kare kare ki kulə ki sow do'de kigo ndigi'ti lə'ne. ¹⁹ Kin ə re ngann ro'gi pəti in ngonn ro'ki kareba ningə, de a elta læ daro el. ²⁰ Ngann ro'je'gi in ngayn nan daro'je in kareba. ²¹ Ningə lo kadi kum el ji ene: «M'ge'i el», goto; taa lo kadi do el nja ene: «M'ge'i el», goto to. ²² Ngann ro'je'gi madi ki toi to nya ki tog'i'de goto be kin, ai ki nda'de ngayn. ²³ Ningə, ngann ro'je'gi ki j'oyi'de to nya madi el me ro'gi'ti kin ə, j'oyi go'de ngayn. Ə nje ki j'oyi'de to nya ki maji kelta'a el kin ə ji ngəmi'de maji to. ²⁴ Ngann ro'je'gi ki ingəi kəsikurə, gəri kəsikurə el nga. Luwə ində'je ki ngann ro'je'gi ki dangi dangi, ningə ngann ro'je'gi ki kəsikurə du'de, Luwə ɔsi kura'de ngayn. ²⁵ Luwə ra be kadi gangi nan goto me daro'ti. Ningə kadi ngann ro'je'gi ki dangi dangi indəi kum'de go nan'ti pəti. ²⁶ Adi re ngonn ro'ki kare ingə kon ningə, ndəgi ro'je'gi pəti ingəi kon si'ə nan'ti. A re ngonn ro'ki kare ingə kəsikurə ningə, ndəgi ro'gi pəti ingəi kəsikurə si'ə nan'ti to.

²⁷ Ngosine in daro Kirisiti, ningə ingi kare kare pəti, in ngann ro'ki daro ki sow do'se. ²⁸ In be ə, dann njekawnan'gi'ti, Luwə ində njekawkulə'gi to de'gi ki dəkete do njekawnan'gi'ti; ki nja joo, ində njekeltakita'a'gi'ti; ki nja mutə, ində njendo de'gi nya. Ningə go'ti, Luwə adi kadikare'gi ki dangi dangi, adi in kadikare ra nyakoji'gi ki əti bol bol, ki kadikare kadi lapiya nje monyi'gi, ki kadikare ra ki nje kawnan'gi, ki kadikare kornon de'gi, ki kadikare kel ndonnta'gi ki dangi dangi. ²⁹ Pəti in njekawkulə'gi el, pəti in de'gi ki njekeltakita Luwə'ti el, pəti in njendo de'gi nya el, pəti in njera nyakoji'gi ki əti bol bol el. ³⁰ Pəti ai ki kadikare kadi lapiya nje monyi'gi el, pəti ai ki kadikare k'el ndonnta'gi ki dangi dangi el, pəti in nje kər ginn ta'gi ki dangi dangi el. ³¹ Indəi tog'i do ro'se'ti kadi ingəi kadikare ki bo utə ndəgə'gi, ningə m'a m'oji'se row ki maji ngayn utə ndəgə'gi.

13

Ndigi nan

¹ Kin ə m'el ndonn ta læ de'gi ki dangi dangi, eke ndonn ta læ malayka'gi mindi kaa, re ndiginan goto ro'm'ti ə m'to to ningə kasi ki bar kənyi kənyi eke gal ki siyə saki saki kam be par. ² Re m'aw ki kadikare k'el'ta ki ta Luwə'ti, eke kadikare gər ginn nya'gi ki to lo kiyə'ti pəti tigə, eke m'aw ki nyagər'gi pəti, eke m'aw ki kunme kadi ki tog'ɔ in ngayn asi kadi m'ori'n mbal lo ki ra'a'ti kete kaa, re m'aw ki ndiginan el ə m'in nya madi el. ³ Re m'adi nyakingə'gi læ'm pəti njendoo'gi, re m'ulə daro'm por tado kingə'n to'bar kaa, re ndiginan goto ro'm'ti ə, nya kare ki m'a m'ingə me'ti goto.

⁴ De ki nje ndigi aw ki koreme, in nje ramaji, in njera ta nya el, in nje toji ro'ne el, in nje kində gu'ne el to. ⁵ De nje ndigi a ra nya ki rosol el, a sangi nya tado maji læ ro'ne

par el, a ra wongi kalangi el, taa a uwə de me'ne'ti el tɔ. ⁶ De nje ndigi a ra rɔnel dɔ nyara ki dana el'ti el, nan a ra rɔnel dɔ nya ki rɔta'ti yo. ⁷ De ki nje ndigi in nje k'inyə go majel kɔ, in njengəm go kunme kadi, aw ki kindəmedɔti, in nje koreme'ne dɔ nya'gi'ti pəti.

⁸ Ndigi nan a tuji el. Keltakita Luwə'ti a goto ndɔ madi, kelta ki ndonnta'gi ki dangi dangi a goto ndɔ madi, gər ginn nya'gi ki dangi dangi a goto ndɔ madi tɔ. ⁹ Ningə nyagər lə'je asi nan berere el, taa ta ki ta Luwə'ti ki j'isi j'eli kaa asinan berere el tɔ. ¹⁰ Loki nje kasi nan pəti a te bus ningə, nya'gi pəti ki asinan el a gotoi.

¹¹ Loki m'in ngonn bay, ta kel'm in ta kel ngonn ki du, mərta lə'm in mərta lə ngonn ki du, eke kɔjita lə'm in kɔjita lə ngonn ki du. Nan loki m'təl de ki tɔgi, m'inyə nyara lə ngonn ki du kɔ. ¹² Ki bone kin, j'isi j'oyi nya'gi to nya ki k'oo me kɔtirong'i'ti be, adi j'oyi piti piti ba bay, nan ndɔ madi a re non kadi j'a j'oyi'ə ki kum'je jaja. Dɔkagilo'ti ki bone m'gər nya'gi pəti el bay, nan ndɔ madi a re non kadi m'a m'gər toki Luwə gər'm rɔta'ti be tɔ. ¹³ Ki bone kin nya'gi ki mutə kin to lo tor'de'ti, adi in: kunme kadi num, kindəmedɔti num, ndiginan num tɔ, nan in ki bo ngayn dann'de'ti in ndiginan.

14

Kadikare'gi ki dangi dangi ki Luwə adi njekunme'gi

¹ Kete non nya'gi'ti pəti, sangi row ndiginan ki rɔ ki tinyi kati. Ningə, kadi sangi row kadikare'gi kigo Ndil'ti tɔ. Kibo utə, in kadikare keltakita Luwə'ti. ² De ki isi elta ki ndonnta'gi ki rangi ki de'gi gəri el, isi elta ki de'gi el, nan isi elta ki Luwə, tado de ki gər dɔ ta li'ə ki isi el goto. In ki takul Ndil Luwə ə isi el'n ta ki to lo kiyə'ti kin. ³ Ningə, de ki isi elta ki ta Luwə'ti, isi elta ki de'gi kadi awi ki kete kete me kunme kadi'ti lə'de. Si ulə dingəm me'de'ti taa isi sɔl me'de tɔ. ⁴ De ki nje kelta'gi ki dangi ki de gər dɔ'a el, isi ra rɔ'ne inbe me kunme'ti lə'ne, nan de ki nje keltakita Luwə'ti isi ra ki njekawnan'gi pəti adi tɔgi me kunme'ti lə'de.

⁵ M'ndigi kadi ingi pəti eli ndonnta'gi ki dangi dangi ki de gər dɔ'a el, nan ndigi lə'm ki ngayn in kadi elitakita Luwə'ti. Tado de ki njekeltakita Luwə'ti, in dɔ de'ti ki nje kel ndonnta'gi ki rangi ki de gər dɔ'a el. A re de madi ɔr me ta lə nje kel ndonnta'gi ki dangi dangi kakin adi njekawnan'gi pəti tɔgi me kunme'ti lə'de inbe taa. ⁶ Ngannkon'gi, kin ə bone m're rɔ'se'ti ə m'el'ta ki ndonnta'gi ki in gəri el ningə, maj'a in ri tado lə'se wa? Kin ə re ta lə'm ki m'el, te ki dɔ nya ki to lo kiyə'ti adi'se el num, adi'se nyagər el num, ɔji'se nya ki a ra nya lo ti'ti el num, ta adi'se nyando el num tɔ ningə, nya kare ki maji ki m'ra madi'se goto.

⁷ In kah'a'ti lə nyakində'gi toki pa'gi ki tow nal'gi ki kende'gi kakin be tɔ. Kin ə ndu'de bar dangi dangi maji el ə, ra bann ə de a gəri'n ndu nal ki ndu kende wa? ⁸ Kin ə nje kɔl tow kɔl adi ar njay el ə a ində dɔ rɔ'ne dana kadi aw rɔ wa? ⁹ Be tɔ ə, in nje kel ndonnta'gi ki dangi dangi ki de gər el kaa toi be tɔ. Kin ə ta ki eli, de gər dɔ'a el ə, ra bann be ə a gər me'ə wa? A gər me'ə el tado isi elita lə'se me nəl'ti kɔ kare. ¹⁰ Kadi in gəri toki ndonnta'gi in ngayn me dɔnangi'ti. Ningə ta'gi ki dangi dangi kin pəti, kər me'de to non. ¹¹ Kin ə re m'gər me ta ki de a el'm el ningə, de'ə kin a oo'm to mbah rɔ'ne'ti, ə m'in kaa m'a m'oo'ə to mbah rɔ'm'ti tɔ. ¹² Be tɔ ə, toki isi sangi kadikare'gi kigo Ndil'ti, sangi ki rɔ ki tinyi kati, nan k'in ə kadi in kadikare ki a ra ki njekawnan'gi adi tɔgi ki taa me kunme'ti lə'de.

¹³ Ningə de ki nje kel ndonnta'gi ki dangi dangi ki de gər dɔ'a el kin, maji kadi dəji Luwə kumkədi kər ginn'ə kadi de'gi gəri. ¹⁴ Tado re m'el'ta ki Luwə ki ndonnta'gi ki dangi dangi ki de gər me'ə el ə, me Ndil'ti m'el'ta ki Luwə, nan nyagər lə'm ra kulə el. ¹⁵ Ningə nya ki kadi m'ra ə to kin: M'a m'el'ta ki Luwə me ndil'ti, nan m'a m'el'ta ki nyagər tɔ. M'a m'osi pa me ndil'ti, nan m'a m'osi pa ki nyagər tɔ. ¹⁶ Kin ə m'ra oyo Luwə me ndil'ti par, ki kanji kadi de ki isi mbunə nje kawnan'gi'ti gər dɔ'a el ningə, bann be ə a ra «Amen» dɔ'ti wa? ¹⁷ Re in ra oyo Luwə lə'i maji ngayn kaa, lo kadi ra maji ki de ki isi mbunə njekawnan'gi'ti goto.

¹⁸ Ki takul Luwə ə m'gər'n kel ndonnta'gi ki dangi dangi ki de gər dɔ'a el mutə'se pəti. ¹⁹ Nan non njekawnan'gi'ti ə, m'ndigi k'el kur ta'gi mi ki de'gi gəri dɔ'a kadi m'ndo'n nya njekawnan'gi, maji utə kadi m'el'ta ngayn ki ndonnta'gi ki de gər dɔ'a el.

²⁰ Ngannkon'm'gi, ononyi'se kadi ta kel'se to to ta kel ngann'gi ki du be. Re ɔjido majel ningə, toi to ngann'gi ki du, nan re ɔjido ta ki k'el ə, maji kadi ta kel'se in ta kel de'gi ki tɔgi gangi. ²¹ Ndangi me makitu Ndukun'ti lə Luwə eyina: «M'a m'el'ta ginn de'gi kin ki ndonn ta ki mbah, m'a m'ndumə ta mbah'gi kadi m'el'n'de ta. Be kaa, a ɔyi dɔ ta lə'm el*.»

* 14:21 14.21 Ejay 28.11-12

²² In be ə kadikare k'elta ndonnta'gi ki dangi dangi ki de oo do'a el in nyakoji tado de'gi ki gəri Luwə el, um in tado nje ki uni me'de el. Ningə, kadikare k'elta ki ta Luwə'ti in nyakoji tado nje ki uni me'de um in tado de'gi ki gəri Luwə el el. ²³ Kin ə toki Njekawnan'gi pəti kawinan, ningə eli ndonnta'gi ki dangi dangi ki de gər do'a el, ə de'gi madi ki gəri ta lə Luwə maji el bay, eke nje ki uni me'de adi Luwə el, rei lo kawnan'ti kin ə a bəri'se mbo'gi el wa? ²⁴ Kin ə re njekunme'gi pəti elitakita Luwə'ti, ə njekunme'gi el, eke de ki gər ta lə Luwə maji el bay ur kəy kaa, ta'gi ki ta Luwə'ti ki de'gi pəti eli kin a uwə ki ta, taa a ra kadi gər toki n'in njeramajel to. ²⁵ Mərta'gi ki me'ə'ti a kujəi ki taga. Ningə a osi nanga non Luwə'ti ene: «Ki rōta'ti, m'gər kadi Luwə in dann'se'ti ne.»

Maji kadi njekunme'gi rai nya'gi ki row'ə row'ə lo kawnan'gi'ti lə'de

²⁶ Ngannkon'm'gi, ri'gi ə maji ra lo kawnan'gi'ti lə'se wa? Loki kawinan, de madi osi pa, de madi ndo nya, de madi or ginn nya ki to lo kiyə'ti, de madi el ndonnta'gi ki de gər do'a el, ningə de madi ki rangi isi non to nje mbəl ta kakin to. Kadi nya'gi kin pəti ra ki njekawnan'gi adi togi me kunme'ti lə'de. ²⁷ Re de'gi madi gei k'el ndonnta'gi ki de gər do'a el ningə, maji kadi in joo el ə mutə be par taa. Ningə kadi elita osi go nan go nan, ə kadi nje kor ginn ta kakin to to taa. ²⁸ Re de ki kadi or ginn ta lə'de kin goto dann njekawnan'gi'ti ningə, maji kadi sii ta'de mbo. Elita ki darə de inbe num ki Luwə num me'de'ti par. ²⁹ Ki ojido de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, maji kadi de'gi joo eke mutə inbe elita dann'de'ti, ningə ndəgə'gi indəi manji ta lə'de oy. ³⁰ Re Luwə elta ki de madi ki rangi dann nje kawnan'gi'ti ningə, maji kadi njekeltakita Luwə'ti ki kete uti ta'ne do kelta'ti. ³¹ Tado ingi pəti, asi kadi elitakita Luwə'ti osi go nan go nan kadi ndoi nan nya, uləi dingəm me nan'ti. ³² *De'gi ki njekeltakita Luwə'ti awi ki togi do kadikare'ti ki Luwə adi'de. ³³ Tado Luwə in Luwə ki njera nya ki ta'a ala mban el, nan in Luwə ki nje kadi de'gi kisimaji. Toki njekawnan'gi isi rai dann'de'ti lo'gi'ti ki dangi dangi, ³⁴ maji kadi dene'gi sii ki ta'de mbo dann njekawnan'gi'ti. De adi'de tarow kadi elita el. Ningə, kadi uləi do'de ginn togi'ti toki ndukun el'n. ³⁵ Re nya madi ki gəri ginn ə ar njay el to ningə, kadi dəji ngaw de'gi me kəy'ti. Tado in nya ki gorow'ə'ti el kadi dene elta dann njekawnan'gi'ti. ³⁶ In ingi par ə ta lə Luwə ulə ngirə'ne ro'se'ti kete wa? Eke ingi par ə re te dann'se'ti wa? ³⁷ Re de madi mər me'ne'ti kadi n'in njekeltakita Luwə'ti, eke n'in nje kaw ki kadikare lə Ndil ningə, maji kadi de'ə gər toki nya'gi ki m'ndangi m'adi'se kin in rə Burəbe'ti. ³⁸ Re de madi mbəti kadi gər nya'gi kin ningə, to taga kadi Luwə gər de'ə kin el to.

³⁹ Be ə, ngannkon'm'gi, sangi row kadi elita ki ta Luwə'ti, ningə ononyi'se kadi ogi do kel ndonnta'gi ki de gər do'a el. ⁴⁰ Nan k'in ə kadi nya'gi pəti rai nya gorow'ə'ti um alai mban el.

15

Ta kində taa lə Jeju Kirisiti lo koy'ti

¹ Ngannkon'm'gi, m'olo me'se do Poyta'ti ki maji ki ndo ki m'ilə'se mbər'ə kete kakin. In ta ki taai ə uwəi go'ə sə'm biti bəne. ² In Poyta ki maji kin ə adi'se kaji, loki uwəi go'ə sə'm toki ndəki m'ilə'n'se mbər'ə. Re in be el ningə, kunme lə'se in nya ki pasira kare.

³ Tado nyando ki dəkete ki madi'se in nyando ki m'inbe ə m'taa. Adi in Kirisiti ki oy tado majel'gi lə'je toki makitu lə Luwə el'n*. ⁴ Duwi'ə ra ndo mutə ningə te lo koy'ti toki ndangi me Makitu'ti lə Luwə'. ⁵ Te bus ki rə Piyər'ti taa ki rə njendo'gi'ti ki dogi gidə in joo to'. ⁶ Go'ti gogi ningə, te bus ki rə ngannkon'n'an'gi'ti ki asi bu mi ki gidə ki kawinan. De'gi ngayn dann de'gi'ti kin sii ki do'de taa bay. Ki madi'gi dann'de'ti ə oyi. ⁷ Go'ti bay, te bus ki rə Jaki'ti taa ki rə njekawkulə'gi'ti pəti to. ⁸ Go'de'ti pəti ningə, te ki rə m'ti bus, m'in ki m'in ngonn ki kor[§]. ⁹ M'in ki du dann njekawkulə'gi'ti pəti, tado m'asi kadi de bəri'm nje kawkulə el. M'asi el, tado m'in nje kadi kon Njekawnan'gi lə Luwə*. ¹⁰ Nan in ki takul memaji lə Luwə ə m'təl'n de ki be kin bəne. Ningə memaji li'ə tado lə m'in in nya ki pasira el to. Tado m'ra kulə m'utə ndəgi njekawkulə'gi pəti. K'in ə in m'in ki do'm ə m'ra kulə kin el, nan in memaji lə Luwə ə in sə'm. ¹¹ In be ə, re in m'in eke ndəgi njekawkulə'gi kaa, in Poyta ki maji ki kare inbe kin ə j'isi j'ilə'se mbər'ə kadi uni me'se.

Ta kində taa lə nje koy'gi lo koy'ti

* 15:3 15.3 Ejay 53.5-12 † 15:4 15.4 Pa'gi 16.10; Oje 6.2 ‡ 15:5 15.5 Luk 24.34, 36; Mat 28.16-17; Mrk 16.14; Jan 20.19 § 15:8 15.8 KNK 9.3-6 * 15:9 15.9 KNK 8.3

¹² J'in j'isi j'ilømbør kindø taa lø Kirisiti lo koy'ti, ø de'gi madì dann'se'ti eyina: «Nje koy'gi a indøi taa lo koy'ti el» tō kin, in ta ki bann dana? ¹³ Re nje koy'gi a indøi taa lo koy'ti el ningø, Kirisiti kaa indø taa lo koy'ti el tō. ¹⁴ Ø re Kirisiti indø taa lo koy'ti el ningø, j'ilømbør pasira kare, taa kunne lø'se ka in nya ki pasira tō. ¹⁵ Re in ki rōta'ti, kadì nje koy'gi a indøi taa lo koy'ti el, ø j'ingi j'eli j'eyina: «Luwø te ki Kirisiti lo koy'ti» ningø, lo kin'ti, jì tøl nje mannaji ki ngom dō Luwø'ti. Tado Luwø te ki Kirisiti lo koy'ti el. ¹⁶ Re nje koy'gi a indøi taa lo koy'ti el ningø, Kirisiti ka indø taa lo koy'ti el tō. ¹⁷ Ø re Kirisiti indø taa lo koy'ti el ningø, kunne kadì lø'se in nya ki pasira kare, sii me majel'ti lø'se ba ßay. ¹⁸ Ningø nje'gi ki oyi me tō Kirisiti'ti kaa ta'de tyni kō tō. ¹⁹ Re nya kindømedøti lø'je ki j'uni me'je dō'ti me tō Kirisiti in tado nya'gi ki ßone par ningø, j'in nje kumtøndoo ki utø ndøgi de'gi pøti.

²⁰ Nan k'in ø, Kirisiti indø taa dann njekoy'gi'ti toki rōta'ti. In kandi ki døkete lø nje'gi ki oyi. ²¹ Ningø, toki in ki gorow lø de ki kare ø koy're'n dō de'gi'ti me dønangi'ti kakin ø, ki gorow lø de ki kare, nje koy'gi a indøi taa lo koy'ti tō. ²² Toki koy'ari'n go de'gi'ti pøti me tō Adam'ti kakin ø, de'gi pøti a tølì kadì sii ki dō'de taa me tō Kirisiti tō†. ²³ Kin ø, kindø taa lo koy'ti kin a in kigo lowø go lowø. Kirisiti a indø taa kete tō kandi ki døkete, ningø døkagilo tøl'ø'ti, nje'gi ki uni me'de adi'ø a indøi taa lo koy'ti tō. ²⁴ Go nya'gi'ti kin pøti ningø dōboy nya'gi a re. Kirisiti a tuji ndil'gi ki majel, ki tōgi konbe'gi, ki tōgi ndil'gi ki majel, ßay taa a tøl ki konbe adi Luwø ki Baw. ²⁵ Tado, maji kadì Kirisiti a onbe bitì kadì Luwø ulø njeban'gi li'ø ginn nja'a'ti‡. ²⁶ Ningø, njeban ki dōboy'ti ki a tuj'ø in koy. ²⁷ Tado makitu lø Luwø ene: «Luwø ulø nya'gi pøti ginn nja'a'ti§.» Ningø k'el k'ene «nya'gi pøti in ginn tōg'ō'ti» kin oji kadì Luwø in ginn tōgi'ti lø Kirisiti tō el. In Luwø ø ulø nya'gi pøti ginn tōgi'ti lø Kirisiti. ²⁸ Døkagilo ki nya'gi pøti in ginn tōgi'ti lø Kirisiti ningø, Ngonn inbe ki dō'ne a ulø dō'ne ginn tōgi'ti lø Luwø ki njekulø nya'gi pøti ginn tōg'ō'ti, kadì Luwø in nya'gi pøti me nya'gi'ti pøti tō.

²⁹ Re in be el ningø, nje'gi ki adi isì rai'de batøm tado njekoy'gi'ti kin a rai be tado kingø ri me'ti wa? A ingøi ri me'ti loki nje koy'gi a indøi taa lo koy'ti el wa? ³⁰ Taa j'inbe kaa, ki tado ri ø ki ndø'gi pøti j'uløi rø'je jì koy'ti wa? ³¹ Ki rōta'ti, ngannkon'm'gi, ki ndø'gi kare kare pøti m'ra ta koy'ti. Ningø m'ingø rønøl ki takul'se ki kindø rō nan'ti lø'je me tō Jeju Kirisiti, ki in Burøbe lø'je. ³² Me bebo'ti ki Epeji, m'ro ki da'gi ki mu. Ningø re in ki gorow nyara lø darø par ø, in ri ø m'a m'ingø me'ti wa? Re nje koy'gi a indøi taa lo koy'ti el ningø, adi «j'usøi ge j'anyinan ge nan lo ti ø j'a j'oyi*.» ³³ Ødi rø'se el, «Ndole nan ki njeramajel ø a tøl njeramajel tō». ³⁴ Maji kadì in tølì marita ki maji, ø inyøi ta ra majel. Tado de'gi madì ngayn dann'se'ti gøri Luwø el. M'elta kin be kadì adi'se røsol.

Darø ki indø taa lo koy'ti

³⁵ De'gi madì a døji ta eyina ke ki gorow ki bann ø de'gi a indøi taa lo koy'ti wa? Eke a indøi taa ki darø ki bann wa? ³⁶ In mbo de'gi, kandi ko ki diw kin, re oy el ø, a uwø el tō. ³⁷ Ningø in darø nya inbe ki diw kin ø a uwø el, nan in kanda ki me'ti. Dømajì ø in kandi tei, eke kadì nya madì ki rangi. ³⁸ Luwø inbe ad'a darø kigo me ndigi'ti lø'ne. Ningø kadì nya ki ra ra kaa, Luwø ad'a kadì rø ki søw dō'a.

³⁹ Darø'gi pøti toi dangi dangi um taanan el. Darø de'gi to ta dangi, darø da'gi to ta dangi, darø yøl'gi to ta dangi, taa darø kanji'gi to ta dangi tō. ⁴⁰ Nyakindø'gi ki dōran'ti, ndolo'de in dangi taa nyakindø'gi ki dønangi'ti ne ndolo'de in ta dangi tō. ⁴¹ Kadì øsi ta dangi, nanyi nda ta dangi, taa mee'gi ndonyi'de to ta dangi tō. Ningø darø mee'gi inbe kin kaa ndonyi'de to dangi dangi ßay tō.

⁴² Be ø, kindø taa lø koy'ti lø nje koy'gi kaa to be tō. Darø de ki duw in darø ki a ndu'm, nan darø ki a indø taa lo koy'ti in darø ki a ndu'm el. ⁴³ Duwi'ø to darø ki dangi'ti, nan a te lo koy'ti ki darø ki kōsikurø; duwi'ø to darø ki tōg'ō goto, nan a te ki darø ki tōgi. ⁴⁴ Duwi'ø to darø de, nan a te lo koy'ti ki darø kigo Ndil'ti. Toki darø kigo lo de'ti to kakin ø, darø kigo ndil'ti kaa to non tō. ⁴⁵ In be ø, makitu lø Luwø ene: «Adam ki døkete in de ki nje kisi ki dō'ne taa'», ningø Adam ki dōboy'ti in Ndil ki nje kadì de'gi kaji. ⁴⁶ In Adam kigo Ndil'ti ø re kete el, nan in in kigo darø'ti ø re kete, ningø in kigo Ndil'ti uti go'ø. ⁴⁷ Adam ki døkete in de ki dønangi'ti ne, tado in bu dønangi'ø Luwø uwø. Nan Adam ki nja joo in dōran'ti taa ø re. ⁴⁸ Be ø, de ki Luwø ra'a ki bu dønangi ta nan ki nyakindø'gi ki dønangi'ti ne, ø de ki in dōran'ti taa, ta nan ki nyakindø'gi ki dōran'ti taa tō. ⁴⁹ Ningø, toki jì tai nan ki de ki rai'ø ki bu dønangi kakin ø, j'a tai nan ki in ki in dōran'ti taa tō.

† 15:22 15.22 Lotum 3.17-19; Røm 5.12-21 ‡ 15:25 15.25 Pa'gi 110.1 § 15:27 15.27 Pa'gi 8.7 * 15:32 15.32 Ejay 22.13 † 15:45 15.45 Lotum 2, 7

⁵⁰ Ngannkon m'gi, m'el'se madi oy toki daro ki mosi asi kadi oo Konbe læ Luwø el, taa daro ki ndum asi kadi te lo'ti ki dum ndum, el to. ⁵¹ M'ge kadi in gæri nya ki to lo kiyø'ti kin: J'in pæti j'a j'oyi el, nan j'in pæti j'a mbæli ro'je. ⁵² Tow ki doboy'ti a bar ningø, to to bælkum ki kindø sipi be par ø de'gi pæti a mbæli. Loki tow a bar ningø, nje koy'gi a indøi taa ki ro ki a dum ndum, ningø j'in, j'a mbæl ro'je. ⁵³ Tado maji kadi ro ki ndum tæl ro ki dum ndum, taa ro ki koy kadi tæl ro ki dum koy num to. ⁵⁴ Loki ro ki ndum a tæl ro ki dum ndum, ø ro ki koy a tæl ro ki dum koy ningø, ta ki makitu læ Luwø ene:

«Ro tæti koy biti» kin tolta'ne.

⁵⁵ «In koy, tæti ro læ'i in ra wa?

In koy, kængi in ra wa?»

⁵⁶ Kængi koy in majel, ningø togi majel in ndukun to. ⁵⁷ Adi ji rai oyo Luwø ki adi ji tæti ro ki takul Burøbe læ'je Jeju Kirisiti.

⁵⁸ Lo kin'ti, ngannkon m'gi ki njendigi læ'm, uwøi togi'se ba, rai do nja'se'ti me kulø'ti læ Burøbe kanji kor ko. Tado kon ki isi ingøi me kulø'ti læ Luwø kin in kare pasira el.

16

Nyakaw tado njekawnan'gi ki Jerujalem

¹ Ki ojidø nyakaw tado læ de'gi læ Luwø ki sii Jerujalem'ti*, m'døji'se kadi rai toki m'oji'n Njekawnan'gi ki dønangi Galasi'ti kin be to. ² M'el'se kadi ndo ki dokete læ ndo'gi ki siri pæti, kadi de ki ra dann'se'ti, or nya me nya'ti læ'ne indø taa dangi tado kulø kin. Kadi or kigo tog'ø'ti ki Luwø adi'n'ø. Rai be kadi m're bay taa in kawi nya, el. ³ Ningø, dokagilo ki m'a m'te dann'se'ti ø, m'a m'ulø ki de'gi ki inbe'gi mbøti'de, Jerujalem'ti. M'a m'adi'de makitu ji'de'ti kadi awi ki kadikare'gi læ'se. ⁴ A kin ø re to kadi m'inbe m'aw ki ro'm ningø, a awi søm nan'ti to.

Køji kaw mbah læ Pol

⁵ M'a m'te ro'se'ti non ki tarow ki Maseduwann'ti. Tado, m'a m'indø dønangi ki Maseduwann gangi'. ⁶ Dømaji ø, m'a m'ra ndo'gi ro'se'ti. Be el ø bar kaa a gangi do'm'ti ro'se'ti, kadi to indøi m'in ta row'ti adi m'aw lo ki maji kadi m'aw'ti. ⁷ Kaw'm kin, m'ge kadi re Luwø ndigi søm do'ti ningø, m'ra sese ndo'gi asi tati. Kadi m'oo'se ki nja'm taa par el. ⁸ Ningø, m'a m'nji me bebo'ti ki Epeji biti dokagilo Pantøkotit'i. ⁹ Nje bangi læ'm in ngayn Epeji'ti, nan tarow to tagira non'm'ti bætøngi kadi m'ra kulø læ'm.

¹⁰ Re Timote re te dann'se'ti ningø, rai'ø adi in ki rønøl dann'se'ti, tado in ka isi ra kulø læ Burøbe to m'in be to. ¹¹ Kadi de madi kare dann'se'ti kid'ø el. Ningø kadi indøi ø ta row'ti kadi re te ro'm'ti ki maji. Tado m'nji m'nginø ki ndøgi ngannkon'je'gi. ¹² Ki ojidø ngonkon'je Apolosi, m'ulø dingøm me'ø'ti ngayn kadi aw ro'se'ti, indø ro'ne nan'ti ki ngannkon'gi ki isi awi ki ro'se'ti, nan me'ø ndigi kaw ki ngosine'ti kin el bay*. Ndo ki ingø row ø a aw bay.

Ta ki køji ki doboy'ti ki kuwø ji nan

¹³ Sii do nja'se, ø rai lo ra'se'ti me kunme'ti læ'se, rai dingøm ø uwøi togi'se ba. ¹⁴ Maji kadi rai kulø'gi pæti me ndigi nan'ti.

¹⁵ Ngannkon m'gi, m'gør kadi in gæri Stepanasi ki de'gi ki me køy'ti li'ø maji'. In de'gi ki dokete ki uni me'de dønangi'ti ki Akay. Ningø, kigo me ndigi'ti læ'de, uni ro'de kadi rai ki de'gi læ Luwø. Be ø, m'døji'se nya kare bay. ¹⁶ Maji kadi, in tæli ro'se go ta'ti læ de'gi ki be kin, ø in tæli ro'se go ta'ti læ de'gi ki indøi ro'de ta kulø'ti isi rai se'de to.

¹⁷ Ro'm nøl'm ngayn do re'ti læ Stepanasi, ki Fortunatus, ki Akaykus. Tado, rai nya'gi ngayn adi m'in tor'se'ti. ¹⁸ Uwøi hangal'm indøi nanga toki rai sese kakin be to. Maji kadi gæri køsikurø de'gi ki be kin.

¹⁹ Njekawnan'gi ki dønangi Aji'ti uwøi ji'se. Akilasi in ki Pisisil, nan'ti ki njekawnan'gi ki sii me køy'ti læ'de uwøi ji'se ngayn to. ²⁰ Ngannkon'gi pæti uwøi ji'se. Maji kadi uwøi ji nan mbunø'se'ti ki rønøl.

²¹ Ningø, in m'in Pol inbe ø m'ndangi ta kuwø ji kin ki ji'm. ²² Re de madi dann'se'ti ndigi Luwø el ningø, kadi Luwø man'a. Maranata, Burøbe re. ²³ Kadi memaji læ Burøbe Jeju in nan'ti sese. ²⁴ M'ndigi'se kare kare pæti me kindø ro nan'ti me to Jeju Kirisiti.

Makitu ki nja joo ki Pol ndangi adi Korenti'gi Ta ki do makitu'ti ki nja joo ki Pol ndangi adi Korenti'gi

Makitu ki nja joo ki Pol ndangi adi Korenti'gi kin toji toki lo ngan mbunə Pol'ti ki njekawnan. Takasinan el ində mbunə njekawnan'ti ki Pol ojido kojitara kaw mbah lə Pol ki inbe yəti rangi num ta ojido togi ki ingə kadi in njekawkulə. Ki gorow təm go ta, rai adi takasinan el kakin goto mbunə'de'ti nga. Kulənoji ki maji yo ə təl to dann Pol'ti ki njekawnan gogi nga. Be ə Pol ndangi makitu kadi ər'n ginn nya ki ra ta adi kulənoji ki dann'de'ti ki njekawnan ngan ki adi yəti'n kojitara kaw mbah lə'ne. Elta ronel lə'ne ki ojido noji ki uləi nan'ti ningə elta ra'n rə ndoo tado nyamaji'gi ki kadi rai ki njekunme'gi ki donangi Jude'ti ki sii me ndoo'ti. Go'ti elta ərta do'ne'ti toki n'in njekawkulə. Toji ki kadi n'ra'n kulə to njekawkulə kin n'ingə ki rə Burəbe'ti (10.8).

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-11. Kulənoji ki to mbunə Pol'ti ki njekawnan 1.12-7.16. Mbon nyamaji'gi kinan'ti tado njekunme'gi ki sii Jude 8-9. Pol un ta el ər'n ta do'ne'ti toki n'in njekawkulə 10-13.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti kigo ndigi'ti lə Luwə, nan'ti ki ngonkon Timote, j'uwə ji'se in *Njekawnan'gi lə Luwə ki sii Korenti'ti, taa j'uwə ji de'gi lə Luwə ki sii donangi'ti ki Akay'ti ki ta'a ba pəti to*. ² Kadi memaji ki kisimaji lə Baw'je Luwə in ki Burəbe Jeju Kirisiti in nan'ti sese.

Pol ra oyo Luwə

³ J'ulə toji do Luwə'ti ki Baw Burəbe lə'je Jeju Kirisiti. Baw'je ki memaji li'ə to mbar mbar, ki in Luwə ki nje solme me nya'gi'ti pəti. ⁴ In ə in nje sol me'je do kon'gi'ti ki dangi dangi, kadi j'in kaa ji sol me de'gi ki kon'gi ki dangi dangi tei do'de'ti to. Kadi ji sol me'de ki me sol ki j'ingə rə'a'ti. ⁵ Be to ə, toki j'ingə'n kon lə Kirisiti ngayn, Kirisiti sol me'je ngayn to. ⁶ Re j'isi j'ingə kon ə, in kadi me'se sol'n, taa in tado kaji lə'se to. Re me'se sol ə, in kadi adi'se me sol to. Nga ningə, me sol kin a ra kadi to uwəi togi'se ba me kon'ti toki j'isi j'ingə kon kin be to. ⁷ Lo kin'ti, j'ində me'je do'se'ti njiriri, tado ji gər kadi loki isi indəi rə'se nan'ti se'je do kon'ti, isi indəi rə'se nan'ti se'je do me sol'ti ki j'isi j'ingə to.

⁸ Ngannkon m'gi, ji ndigi kadi in gəri go kon ki te do'je'ti donangi Aji'ti kin. De'gi adi'je kon kadi ki dum kelta'a, in kon ki aldo singə'je. De ki ində me'ne do'ti kadi n'a n'isi ki do'ne taa goto. ⁹ J'in j'ində me'je'ti kadi j'in de'gi ki gangi ta koy do'je'ti nga. Ningə in be kadi j'uwə'n kul rə'je'gi inbe el, nan kadi j'uwə'n kul Luwə ki nje kadi njekoy'gi indəi taa lo koy'ti. ¹⁰ In in ə taa'je ta ko koy'ti kin, ningə a nanyi ki lo taa'je kilə taa'ti bay. In ə j'ində me'je do'a'ti, kadi a taa'je ta ko koy'ti kin bay. ¹¹ Ningə, inbe'gi kaa isi indəi rə'se ta'ti to, me kelta'ti ki Luwə tado lə'je. Luwə a ra se'je maji ki row nya ki de'gi ngayn dəji tado lə'je. Lo kin'ti, maji kin a təl nya ra oyo lə de'gi ngayn tado lə'je to.

Pol yəti ndu'ne ojido kaw mbah lə'ne

¹² Nya ki adi'je ronel, me'je uwə'je ki ta el, ji gər kadi njiyə'je dann de'gi'ti ki gəri Luwə el, in ki hal ki sol lom lom, ki nya ra ki rəta'ti ki in rə Luwə'ti. Ningə in njiyə ki ji njiyə ki gosi lə de el, nan ki ra maji lə Luwə. Kibo ngayn, in ki panjiyə kin ə ji njiyə'n ki rə'se'ti. ¹³ Ta ki ji ndangi j'adi'se kin, in ta madi ki rangi el, nan in nya ki tudəi ə in gəri me'ə inbe kin par. Nga ningə, m'gər kadi a gəri me'ə ar njay bay. ¹⁴ Toki in gəri nden nga kin, a in gəri ar njay, ndə təl Burəbe Jeju'ti ki j'a j'in nya ronel lə'se toki a in nya ronel lə'je kin be to. ¹⁵ Ki me ki tinyi kati kin ə, m'ndigi kadi in gəi ə m'te do'se'ti kete, kadi m'adi'se ingəi ra maji ki nja joo. ¹⁶ Nga ningə kadi m'ində do'se'ti taa, m'aw donangi Maseduwann'ti, ə m'ində Maseduwann'ti ə†, m'təl m're do'se'ti gogi bay kadi to rai sə'm me nya ge'gi'ti lə'm kadi m'aw Jude'ti. ¹⁷ Ndu'm ki m'un kin, m'un ki non be par el, taa ndigi ra'gi lə'm in kigo mərta'ti lə de kadi to m'el m'ene «oyo» ə m'təl m'ene «jagi» el. ¹⁸ Luwə in nje ra nya ki low'ə'ti asi kadi mannaji lə'm: ta'gi ki j'eli sese in «oyo» num «jagi» num el. ¹⁹ Tado Jeju Kirisiti, Ngonn lə Luwə ki j'in ki Silasi ge ki Timote ge‡ j'ilə'se mbər ta li'ə kin in «oyo» num «jagi» num el. In de ki ta ki a

* 1:1 1.1 KNK 18.1 † 1:16 1.16 KNK 19.21 ‡ 1:19 1.19 KNK 18.5

ingø rø'a'ti in «oyo» par. ²⁰ Ningø kun ndu'gi læ Luwø pøti, Kirisiti ø in nje toji de k'ene «oyo» in ki røta'ti, taa in ki gorow li'ø to ø j'isi j'eli'n j'ene «Amen», tado kulø'n toji dō Luwø'ti to. ²¹ Ningø in Luwø ø in nje kadi'je num, ingi num, togi me kindø rō nan'ti me to Kirisiti'ti. In ø mbøti'je indø'je ta dangi tado læ'ne. ²² In in to ø indø ndaja læ'ne rø'je'ti to nya læ'ne, taa indø Ndil'ne me'je'ti to nya ki adi'je dōkete dann nya maji'gi'ti ki indø taa dangi tado læ'je, kadi a adi'je.

²³ M'in m'døji Luwø kadi gangi ta ndø'm, re m'ngom: ningø in kadi m'tuji me'se el, ø m'tøl m're'n Korenti'ti gogi el. ²⁴ Ningø ji sangi row kadi j'indø togi dō'se'ti kadi uni me'se el jagi, tado isi uwøi togi'se ba me kunne'ti ne nga. Nya ki j'isi ji sangi, in kindø rō nan'ti sese dō kulø'ti kadi ingø rønel.

2

¹ Ki øjido'm, m'oo maji ngayn kadi m'tøl m'aw rø'se'ti gogi el, nan to m'tuji me'se. ² Tado re m'tuji me'se ø, de ki a adi'm rønel goto. De ki a adi'm rønel ø, in ingi ka ki m'a m'tuji me'se kakin par. ³ Ningø, in ginn'ø kin ø, m'ndangi'n makitu'ti to ndangi m'adi'se* kadi to m'aw ki rø'm el. M'aw ki rø'm el nan to de'gi ki kadi adi'm'in rønel, tøli tuji me'm to tuji yo. M'gør maji ngayn, ki øji dō'se, kadi rønel læ'm in rønel læ'se pøti. ⁴ In ki me kon ki ngayn, ki me ki ur mad'a, ki mann non ki to kum ø m'ndangi'n makitu m'adi'se. Ningø in kadi m'tuji'n me'se el, nan kadi in gøri ndigi ki m'ndigi'se.

Me Pol söl dō de'ti ki nje tuji me'ø

⁵ Re de madi in nje ginn me ki tuji nga ø, in m'in ø tuji me'm el nga, nan in ingi pøti ø tuji me'se. Ki kadi j'eli j'adi aldo maji el ø, tuji me de'gi madi dann'se'ti nga. ⁶ Ningø ko de ki be kin, ta bulø de'gi ki kawinan ki dō'a'ti inbe kin ka as'a naki. ⁷ In be ø, ki ngosine kin, kadi adi me'se söl dō'a'ti, ø uløi dingam me'ø'ti, nan to metuji ki aldo maji in uti dō'a. ⁸ Lo kin'ti, m'døji'se kadi øji'ø ndigi ki in ndigi'ø adi gør. ⁹ Nga ningø, ginn ndangi ki m'ndangi makitu m'adi'se in kadi m'nan me'se m'oo ke tøli rø'se go ta'ti me nya'gi'ti pøti wa. ¹⁰ Loki me'se söl dō de'ti ki ra nya ki majel, m'in kaa me'm söl dō'a'ti to. Nga ningø, re me'm söl, loki nya madi to kadi me'm söl dō'ti ø, in tado læ'se ø me'm söl'n takum Kirisiti'ti. ¹¹ Tado kadi *Satan ingø tarow dō'je'ti el, tado ji gøri ndigi ra'gi li'ø bøti.

Me Pol ra sururu

¹² Loki m'aw m'te Tirowasi'ti kadi m'ilømbør Poyta ki maji læ Kirisiti, m'oo kadi Burøbe te tarow ta'ti panyi adi'm, ¹³ nan me'm ra sururu, tado m'ingø ngonkon'm Titi el. In be ø, m'inyø njekunne'gi, ø m'un tarow kaw Maseduwann'ti†.

Tøti rō me kindø rō nan'ti ki Kirisiti

¹⁴ J'uløi toji dō Luwø ki øy'je ki dōkagilo'gi pøti adi j'in me rø'ti ki Kirisiti tøti kin. Luwø un'je ilø'n mbør læ Kirisiti ki lo'gi pøti adi de'gi gøri'ø to nòm kagi ki bany'a øti maji ki sanan ki lo lo be. ¹⁵ Lo kin'ti, ji to to nòm kagi ki bany'a øti maji, ki Kirisiti un adi Luwø be. J'øti maji, tado de'gi ki isi sangi kaji num, tado de'gi ki isi ai tuji'ti num to. ¹⁶ Ki rø de'gi madi'ti, in banyi koy ki isi aw se'de koy'ti, nan ki rō nje ki nungi'ti, in banyi kaji ki isi aw se'de kaji'ti to. Eke nan ø asi kadi ra kulø kin wa? ¹⁷ J'in ji to to ndøgi de'gi ngayn ki isi uni ta læ Luwø to nyara gati kin el. J'eli ta ki røta'ti, ki in rō Luwø'ti, takum Luwø'ti me kindø rō nan'ti me to Kirisiti'ti.

3

Børkulø'gi ki me kunmindi'ti ki sigi

¹ Kadi m'døji m'oo ke j'isi ji sangi kadi ji toji rø'je inbe kaa bay wa? Ke kadi ji rai toki de'gi madi isi rai, isi taai makitu lo ki rangi'ti kadi manngi dō'de'ti ki rø'se'ti, ingi ki taai makitu ji'se'ti awi ki lo rangi'ti kin be wa? ² Makitu ki kadi manngi dō'je'ti ø, in darø'se inbe'gi. In makitu ki ndangi ngarme'je'ti, ki de'gi pøti gøri num isi tudøi num. ³ To ki taga kadi in makitu ki Kirisiti ndangi, adi'je j'je'ti, ulø'n'je. Kirisiti ndangi ki mann ndangi nya makitu'ti el, nan ndangi ki Ndil Luwø ki nje kisi kumngayira; in makitu ki ndangi dō mbal'ti el, nan ndangi ngarme de'ti*.

⁴ In kin ø in me tinyi kati ki j'aw'n takum Luwø'ti ki takul Kirisiti. ⁵ Ningø j'a j'el j'ene in ki togi'je'gi inbe ø ji ra'n nya madi el, nan in ki togi ki in rō Luwø'ti. ⁶ In Luwø inbe to ø adi'je togi, adi ji tøl'n nje ra kuløbø'gi me kunmindi'ti ki sigi. In kunmindi ki in

* 2:3 2.3 7.8 † 2:13 2.13 12-13; KNK 20.1 * 3:3 3.3 Tekitaga 24.12; Jeremi 31.33; Ejøkel 11.19, 36.26

ginn Ndukun'ti el, nan in ginn Ndil Luwə'ti. Tado *Ndukun ki ndangi in nje re ki koy, nan Ndil Luwə in nje re ki kajji.

⁷ Kete ndukun in ki ndangi ki gaji ta'gi kare kare go nan'ti do bar mbal'ti, ə kunji tobar lə Luwə unji do'ti kin. *Moji ki nje re ki ndukun kakin, takum'ə on por wor wor, ki lo kadi ngann Isirayel'gi gonyi takum'ə goto†. Ningə takum'ə ki on por kin, unji dokagilo nden be par ə ginn'ə gangi. Ə re ra kulə ki Ndukun ki nje re ki koy adi kunji be ningə, ⁸ ra kulə ki Ndil Luwə a əti bol ki dum bay. ⁹ Re kulə lə Ndukun ki a aw ki de'gi me ta ki gangi'ti adi kunji ningə, kulə ki kadi Luwə təl'n de'gi de'gi'ti ki dana takum'ne'ti a adi kunji ki əti bol ngayn bay. ¹⁰ J'asi kadi j'eli j'ene, tobar ki dokete, kunj'ə goto non tobar'ti ki bone kin, ki in kunji ki utə in ki kete sanyi. ¹¹ Kin ə nya ki lo ti ə a ində dər ə ingə tobar ningə, nya ki a to biti ki non'ti tobar li'ə a əti bol ki dum. ¹² Nya ki j'isi nginə ta'a kin ə ra adi j'awi ki me ki tinyi kati. ¹³ J'in ji ra toki Moji ra'n kin el. Moji ki ilə ku takum'ne'ti kadi ngann Isirayel'gi oyi ta toltə kunji ki lo ti ə a goto kin el‡. ¹⁴ Nyager lə ngann Isirayel'gi goto, do de boi boi. Ningə biti bone kin ka, loki isi tudəi Kunmindī ki kəkə ə, ku kin to ba inbe bay. To ba, de un kum'de'ti el, tado in ki kində rə nan'ti ki Kirisiti ə ku kin a goto'n kə takum'de'ti. ¹⁵ Biti bone kin ka, loki isi tudəi makitu'gi ki Moji ndangi kin ə, ku madi uti kum'de do nyager'ti inbe bay. ¹⁶ Nan toki ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: Loki Moji tur rə'ne ki rə Burəbe'ti par ə un ku kə takum'ne'ti§. ¹⁷ Tado Burəbe in Ndil, ningə loki Ndil Burəbe in səm'ti, low'ə'ti kin ə taa k'inyə taa in səm'ti to. ¹⁸ Ningə j'in pəti, ku in ki goto kum'je'ti kə, adi ji toji tobar lə Burəbe rə'je'ti toki kotirongə a toji'n ndil de be. Lo kin'ti, ji mbəl ji to to Burəbe inbe be. Burəbe ki in Ndil adi tobar li'ə unji do'je'ti unji kunji ki əti bol ki do mad'a'ti, do mad'a'ti.

4

Kirisiti in nan'ti ki njekawkulə'gi

¹ Toki in kulə ki Luwə ə adi'je kigo memaji'ti li'ə, togi'je goto ta'ti el. ² J'in ji mbəti nyara ki lo kiyə'ti, ki nya ki to rəsol ki de'gi isi rai. Panjiyə'je in ki lo kədikum nan'ti el, taa ji mbir ta lə Luwə dow kare el to. Loki ji toji nya ki rəta'ti ki taga ə, ji sangi kadi ji taa me de'gi takum Luwə'ti to taa yo. ³ Nga ningə, re Poyta ki maji ki j'isi j'iləmbər'ə kin, to lo kiyə'ti ə, to lo kiyə'ti do de'gi ki isi awi tuji'ti, ⁴ tado nje ki uni me'de el. Ingi ki ngar nje kində togi'ne do dənangi'ti ne, uti kum nyager lə'de nga adi lo kadi oyi kunji Poyta ki maji lə nje toji tobar lə Kirisiti kin goto. Kirisiti ki in banakum Luwə inbe. ⁵ Toki rəta'ti, j'isi j'iləmbər rə'je j'inbe el, nan in Jeju Kirisiti ki Burəbe ə j'isi j'iləmbər'ə. Nga ningə j'inbe j'in bər lə'se tado lə Jeju. ⁶ Tado Luwə ki nje k'el k'ene: «Kadi kunji unji dann lo ki diw'ti*» kin ə adi kunjə unji ngann me'je'ti, kadi ji gəri'n tobar li'ə ki unji takum Kirisiti'ti kin.

⁷ Ningə nya maji lə Ndil kin, j'oti darə'je'ti ki yai ki to to ngoo ki kuwə ki hanji be kin. In be kadi to ar njay toki togi ki əti bol kin in rə Luwə'ti un in rə'je'gi'ti el. ⁸ Kon'gi ki dangi dangi kawinan ki do'je'ti, nan budi singə'gi el; me'je gangi mann, nan j'ore me'je ngan inbe kin. ⁹ De'gi indəi kum'je ndoo, nan Luwə inyə'je kə el; tot'i'je nanga, nan toli'je el. ¹⁰ Darə'je isi oti koy lə Kirisiti ki lo'gi dokagilo'gi pəti, kadi de'gi oyi toki Kirisiti isi ki do'ne taa darə'je'ti. ¹¹ Tado j'in ki j'isi ki do'je taa, j'isi ta koy'ti ki dokagilo'gi pəti tado lə Kirisiti. In be kadi de'gi oyi toki Kirisiti isi ki do'ne taa darə'je'ti ki ndo madi ə a oy kin. ¹² Lo kin'ti, j'in j'a j'ində taa lo koy'ti kadi to j'isi'n kumngayira ba to.

¹³ Toki in ndil kumme ki kareba ə isi ra kulə me'je'ti, makitu lə Luwə el ene: «In tado kun ki m'un me'm m'adi Luwə ə m'el'ta li'ə†.» Ningə j'in kaa in tado kun ki j'uni me'je j'adi Luwə ə j'elita li'ə to. ¹⁴ Tado ji gər kadi, Luwə ki te ki Burəbe Jeju lo koy'ti kin, a te se'je lo koy'ti ki Kirisiti to. A te se'je kadi ində'je num, ingi num kadi'ne'ti. ¹⁵ Nya'gi pəti ki te do'je'ti in tado maji lə'se. Ningə, lo kin'ti, ra maji lə Luwə a to mbar mbar kadi aw ki do de'gi'ti ki kete kete. Aw ki kete kete kado to de'gi ki nje kelta ki Luwə, rai'ə oyo ge, piti'ə ge, toi mbar mbar ki do'ti.

¹⁶ In tado kin ə, j'ingə'n togi par par. Re darə'je ki k'oo ki kum ne kin ə togi'ə isi təl ki gogi kaa, ndil'je isi ingə togi ki rangi ki ndo'gi ndo'gi. ¹⁷ Tado kon'gi ki j'isi j'ingə'de bone kin, in kon ki dokagilo li'ə in nden be par, taa olo kəl kare to, loki j'un j'ində kadi toji ki əti bol, ki biti ki non'ti ki a re go nje'gi'ti kin. ¹⁸ Nya ki j'isi j'anyi ngod'o, in nya ki de oo ki kum'ne kin el, nan in nya ki de oo ki kum'ne el yo. Nya ki de oo ki kum'ne, ndo'a in ngayn el, nan nya ki de oo ki kum'ne el, a to biti ki non'ti.

† 3:7 3.7 Tekitaga 34.29 ‡ 3:13 3.13 Tekitaga 34.33 § 3:16 3.16 Tekitaga 34.34 * 4:6 4.6 Lotum 1.3 † 4:13 4.13 Pa'gi 116.10

5

Daro ki sigi

¹ Ji gər maji kadi re daro'je ki j'in me'ti donangi'ti ne, ki to to *køyku be kin tuji ə, j'awi ki daro ki sigi ki in køy ki Luwə ra adi'je me doran'ti non, ki in køy ki de ra ki ji'ne el. In køy ki a to biti ki non'ti. ² Tado kisi ki j'isi me daro'ti ki in køyku kin, j'isi tuməi um um, tado ji ge ngayn kadi j'uləi daro'je ki doran'ti ro'je'ti ki to to køy ki biti ki non'ti do mad'a'ti. ³ Be ə loki re daro'je ki donangi'ti goto ə de a oo'je ki ro'je kare el. ⁴ Tado kisi'je me daro'ti, ki in køyku kin, ji tumə um um, nya aldo singə'je. Ningə ji ndigi kadi j'ori ro'je ko me daro'ti kin el, nan ji ndigi kadi j'uləi daro ki doran'ti do'ti, kadi daro ki kumngayira tu do daro ki koy. ⁵ Ningə in Luwə inbe ə ində kadi nya'gi kin a rai nya be do'je'ti. In in ə ində Ndil'ne me'je'ti to nya ki adi'je dəkete dann nya maji'gi'ti ki ində taa dangi tado lə'je, kadi a adi'je.

⁶ Lo kin'ti, j'uwəi togi'je ba ki dəkagilo'gi pəti. Ningə ji gər kadi loki j'in me daro'ti ki donangi'ti ne kin bay ə, j'in gidi kəy'ti lə'je, sanyi ki Burəbe. ⁷ Toki rəta'ti, in ki takul kumme ə j'isi j'aw'n, um in kum'je ə oo lo ə j'isi j'aw'n el. ⁸ J'uwə togi'je ba ə j'isi j'aw'n, ningə ji ndigi ngayn kadi j'inə daro kin, ə j'aw j'ində be kadi Burəbe'ti. ⁹ Nga ningə, re j'isi'n me daro'ti kin, eke ji tus'ə j'inə, nya ki uwə me'je, in ta kadi ji nəl Burəbe. ¹⁰ Tado maji kadi j'a ji te kare kare kadi ji ra non Kirisiti'ti, lo gangi ta'ti li'ə. De ki ra kaa a ingə nya ki sow do'ne, kigo kulə ra'a'ti ki un daro'ne ra'n: ki re in'n kulə ki maji eke kulə ki majel.

¹¹ Ginn nya ki kadi ji bol'n Burəbe, ji gər maji, in ə j'isi sangi row kadi ji buki'n de'gi go'je'ti. Luwə gər'je ar njay, ningə m'gər kadi ingi kaa, ki kadi elita ki ngom el ə, in gəri m'in ar njay to. ¹² Ji ndigi kadi ji təl j'elita do ro'je'ti rangi bay taa kadi in gəri'je, el, nan j'um sese tarow kadi ro'se nəl'se do'je'ti. Lo kin'ti, a ingəi ta ki kadi a turi de'gi'ti ki isi indəi gu'de ki nyara ki gidi'de'ti ne kare, um nyara ki ngarme'de'ti el kam. ¹³ Re in rəta'ti kadi j'in de'gi ki do'je goto ə, in tado lə Luwə ə do'je goto'n, a re j'in nje kumkar'gi to ə, in tado lə'se ə j'in'n nje kum kar'gi to. ¹⁴ Toki rəta'ti, ndingan lə Kirisiti onbe do'je'ti, j'in ki ji gər toki de kareba oy tado de'gi pəti, adi de'gi pəti oyi kin. ¹⁵ Oy tado de'gi pəti, kadi de'gi ki sii ki do'de taa, sii tado lə'de inbe'gi el nga, nan tado lə de ki oy ə ində taa lo koy'ti tado lə'de kin.

¹⁶ Nga ningə, j'a j'oo'de kigo k'oo'ə'ti lə'de el biti nga. Re kete j'in, j'oo Kirisiti kigo k'oo'ə'ti lə'de ka, ki ngosine kin, j'a j'oo'ə be el ratata nga. ¹⁷ Re de ində ro'ne nan'ti me to Kirisiti'ti ə, in nyakində ki sigi. Nya'gi ki kəko dəri ko, nya'gi ki ro'a'ti pəti, təli nya ki sigi. ¹⁸ Ningə nya'gi kin pəti in ro Luwə'ti, ki nje təl kulə'je noji nan'ti sə'ne, ki row lə Kirisiti. Luwə ki adi'je kulə kulə de'gi noji nan'ti si'ə inbe. ¹⁹ Tado in Luwə ə, ki row lə Kirisiti, ulə'n de'gi ki donangi'ti, noji nan'ti sə'ne, ki kanji tudə majel'gi lə'de ki rai. Nga ningə, ində taa kulə noji nan'ti ta'je'ti kadi j'iləmbər'ə.

²⁰ J'in de'gi ki Luwə ulə'je to nje ra kulə tor Kirisiti'ti. Nga ningə, Luwə un'je bəri'n'se ki ro'ne'ti. Me to Kirisiti'ti, j'uwə ngonn mbay nja'se ba, uləi noji nan'ti ki Luwə. ²¹ Kirisiti ki ra majel el, nan Luwə buki majel'gi lə'je ki do'a'ti. Oy ki do'a'ti, kadi ki row li'ə, Luwə təl'n'je de'gi'ti ki dana takum'ne'ti.

6

¹ Toki j'ində ro'je nan'ti ki Luwə do kulə'ti, ji dəji'se kadi kidi ra maji lə Luwə ki ingəi kin el. ² Tado Luwə inbe el ene:

«Dəkagilo'ti ki maji, m'oo do ndu'i,
Ndo ki in ndo kaji de'gi, m're m'osi kil'i.»

Nga ningə, dəkagilo ki maji nga ə to kin, ndo kaji de'gi nga ə re kin*.

³ Kadi to kulə ki j'isi ra kin ta goto do'ti, ji sangi row kadi ji tugə de madi jigi'ti el. ⁴ Nya ki j'isi sangi, ji sangi kadi ji toji me nya'gi'ti pəti, toki rəta'ti, j'in njekuləbər'gi lə Luwə. J'uwə togi'je ba ə ji təl j'uwə bay, me kon'gi'ti, me kumtondo'o'ti, me bol'ti, ⁵ ginn kində'ti lə de'gi, me dangay'ti, ki me sulə'ti ki de'gi suləi bulə de'gi do'je'ti. Me kulə'ti ki aldo singə'je, lo to bi goto, me bo'ti, kaa j'uwə togi'je ba'. ⁶ Ji toji kadi j'in njekuləbər'gi lə Luwə me kar njay'ti, me gər Luwə'ti, me koreme'ti, me ramaji'ti. Ndil Luwə in se'je nan'ti, ji ndigi de'gi ndigi ki rəta'ti, ki kədinan goto'ti. ⁷ Ji toji kadi j'in njekuləbər'gi lə Luwə me kiləmbər ta'ti ki rəta'ti, ki j'ilə ki togi lə Luwə. Nya kati lə'je, ki dər ro lə'je, in nyara ki dana takum Luwə'ti. ⁸ De'gi osi kurə'je ge uləi rosəl do'je'ti ge, elita ki majel do'je'ti ge, elita ki maji ge. J'isi j'elta ki rəta'ti kin ka oyi'je to nje ngom'gi, ⁹ gəri'je bəti, nan oyi'je to de'gi ki gəri'de el be, j'a ji njiyə ki do'je taa, nan oyi'je to njekoy'gi. Uwəi'je

* 6:2 6.2 Ejay 49.8 † 6:5 6.5 KNK 16.23, 19.29, 21.30

dangay'ti ki kanji tol'je, ¹⁰ tuji me'je ka ro'je nal'je par par. J'in njendoo'gi, nan ji tol de'gi ngayn nje nyakingo'ti, to to nya ki nya lo'je goto be, nan ki rota'ti e, nyakingo'gi pøti in yan'je.

¹¹ In de'gi ki Korenti'ti, j'el kann kumta, ji te me'je ki ro'se'ti. ¹² Ji toji'se ndigi ki ji ndigi'se ki taga, nan in ingi e tei me'se adi'je el. ¹³ Lo kin'ti, m'el'se ta toki baw ngann'gi a el'n ngann'ne'gi ta kin be. Ningø ji døji'se kadi ingi kaa, tei me'se adi'je toki j'in ji te'n me'je j'adi'se kakin be to.

Gangi nan ki majel

¹⁴ Maji kadi uløi do'se ki non be par ginn jugi'ti ki kareba ki nje ki gøri Luwø el kam el. Nya ki rota'ti ki nya ki majel a indøi ro'de nan'ti el; kunji ingi ki lo ki diw asi kadi a indøi ro'de nan'ti el. ¹⁵ Lo kadi Kirisiti ingi ki Su ta'de asi nan goto; de ki njekunme kadi Luwø ingi ki de ki nje kunme'ne kadi Luwø el, nya ki a uwøi nan do'ti goto. ¹⁶ Nya ki a oro *Køy læ Luwø ki kagi yo'gi nan'ti goto. Tado j'in e, j'in Køy læ Luwø ki nje kisi kumngayira ba toki Luwø inbe el'n ene:

«M'a m'ra be dann'de'ti, e m'a m'njiyø se'de nan'ti, m'a m'in Luwø læ'de, e in a in de'gi læ'm to*»

¹⁷ In tado ki be kin e, Burøbe el'n ene:

«In gangi nan ki de'gi ki gøri m'in el, odi nya ki to njen el,

e m'in m'a m'uwø'se ki ro'm'tiS.»

¹⁸ Burøbe ki Nje togi pøti el bay ene:

«M'a m'in Luwø ki Baw'se, e in, a in ngann'm'gi ki dingøm ki ki dene k'el Burøbe ki nje togi pøti*.»

7

¹ Nje ndigi'gi læ'm, toki j'ingøi kunndu'gi ki Luwø un adi'je be kin, maji kadi j'inbe'gi, j'ari ro'je njay do nya'ti ki a njenyi ki daro'je ki ndil'je. Ningø adi j'indøi ro'je ta dangi me bol Luwø'ti.

Rønel læ Pol

² Indøi'je ngarme'se'ti! De madi ki ji ra si'ø nya ki low'ø'ti el goto, de ki ji to ko nya li'ø goto, taa de ki j'adi'ø ji taa nya li'ø kaa goto to. ³ Ningø m'el'ta kin be kadi m'gangi'n ta do'se'ti el, tado m'el kete nga toki j'indø'se ngarme'je'ti kadi re in koy e koy, kaji e kaji. ⁴ M'tinyi me'm kati ngayn ki ro'se'ti, m'indø gu'm ngayn tado læ'se. M'ingø mesøl ngayn, rø'm nøl'm ki dum, me kon'gi'ti ki j'ingø'i de.

⁵ Loki ji re ji te donangi Maseduwann'ti nu kin, lo kørkon goto, j'ingøi kon'gi ki dangi dangi: rø gugi gidi'je, bol rosi me'je. ⁶ Nan Luwø ki njekulø dingøm me de'gi'ti ki nje sol do'de, adi'je togi ki row re læ Titi. ⁷ Nga ningø, in re læ Titi par e adi'je togi el, nan in togi ki adi'ø kin to e adi'je togi. Titi el'je toki in ndigi ngayn kadi oyi m'in, taa mann non re kum'se'ti num, ta on me'se num tado læ'm. Lo kin'ti, m'ingø rønel ngayn do mad'a'ti bay.

⁸ Re makitu ki m'ndangi m'adi'se kete kin tuji me'se kaa, m'ndingø ro'm do'ti el. Re m'ndingø ro'm do'ti e, in tado k'oo ki m'oo kadi tuji me'se dokagilo madi'ti*. ⁹ Ningø ki ngosine kin, ro'm nøl'm tado me'se ki tuji kin el, nan tado k'in ki metuji læ'se aw sese adi inyøi gorow njiyø'se ki majel ko. Me'se ki tuji kin e in nya ki Luwø ndigi, adi j'in j'el toki nya madi ki majel kare ki ji ra sese goto. ¹⁰ Tado metuji ki nøl Luwø, re ki k'inyø gorow njiyø ki majel ko, kadi te ki de kaji'ti, ki kanji kadi de ndingø ro'ne do me'ti ki tuji kin. Nan metuji ki de inyø'n row nya ra'ne ki majel ko el, a re ki koy. ¹¹ Ki ngosine kin, inbe'gi oyi kandi metuji ki nøl Luwø kin ki kum'se: Ra adi toi bi do ro'se'ti el! Døji me sol ki ro tinyi'se num, ndingøi ro'se ngayn num, bol tol'se num, in ndigi ngayn kadi oyi m'in num, ta on me'se tado læ'm num, taa ta'se in do de'ti ki ra nya ki gorow'ø'ti el kakin num to. Toji me nya'gi'ti pøti toki ojido ta kin ingi, ari njay. ¹² Nga ningø, m'ndangi makitu kin m'adi'se tado læ de ki ra nya ki low'ø'ti el kin el num, taa tado læ de ki nya ki gorow'ø'ti el kin tuji me'ø el num to. Nan in kadi inbe'gi, oyi tingø ki in tingøi bil tado læ'je kin ki kum'se, takum Luwø'ti. ¹³ In kin e in nya ki adi'je togi. Ningø j'ingø togi par el, nan j'ingø rønel kibo ngayn inbe bay to, loki j'oo nøl ki ro Titi nøl'ø tado kuwø ki ingi pøti uwøi hangal'a indøi nanga me hal'se'ti ki toji. ¹⁴ Kindø ki m'un'se m'indø'n gu'm ki ro'a'ti kin, ro'm sol'm el. To ki ka ki j'el'se ta ki rota'ti ki ndo'gi, piti ki ji piti'se non Titi'ti toji ro'ne ki taga kadi in ta ki rota'ti. ¹⁵ Lo kin'ti, ro'a

nəl'ə ngayn bay do'se'ti, loki me'e'ə olo do təlro go ta'ti lə'se pəti, ki kuwə ki uwa'ə ki ro'se'ti ki buki nan'ti ki bol. ¹⁶ Rom nəl'm ngayn adi m'ində me'm do'se'ti me nya'gi'ti pəti.

8

Kaw nya tado ra'n ki njekunme'gi ki Jerujalem

¹ Ngannkon'm'gi, ji ndigi kadi in gəri maji ki Luwə ra ki Njekawnan'gi ki donangi Maseduwann'ti kin. ² Kon'gi ki dangi dangi te do'de'ti, nan be kaa ro'de nəl'de ki aldo maji, adi me ndoo'ti lə'de ki ngayn inbe kin kaa, uni nya maji'gi lə'de ngayn ki me ki kare. ³ M'man naji lə'de do'ti toki uni kigo togi'de'ti, ki madi'gi uni ki aldo togi'de inbe bay. Ningə in ki me ndigi lə'de inbe ə adi. ⁴ Dəji'je ə təl dəji bay, kadi j'adi'de tarow kadi n'ingi kaa n'uləi ji'de me nyakaw'ti tado lə de'gi lə Luwə ki sii Jerujalem'ti kin to* . ⁵ Rai nya ki aldo in ki j'ində me'je do'ti kadi a rai. Uni ro'de inbe adi Burəbe kete, ningə go'ti, uni adi'je to, kigo ndigi'ti lə Luwə. ⁶ In tado kin ə, j'ulə'n dingəm me Titi'ti kadi təl aw tolta kulə nyakaw tado ra maji kin, toki ulə'n ngirə dann'se'ti nga kin. ⁷ Nga ningə, toki in nje nya ki to mbar me nya'gi'ti pəti, adi in me kunme'ti lə'se, me kuji kelta'ti lə'se, me nyagər'ti lə'se, me tingə bil'ti ki kanji to bi do ro'se'ti, ki me ndigi nan'ti ki ji toji'se row'ə, maji kadi toji toki kuləra maji'gi lə'se kin in nyakingə lə'se ki to mbar mbar. ⁸ Ningə m'el'se toki in ndu ə m'un madi'se el; re m'el'se ta tingəbil lə madi'se'gi ə, in kadi ingi, oji ndiganan lə'se ki rota'ti adi de'gi gəri, me nyakaw'ti kin. ⁹ Tado in gəri memaji lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti maji. Kirisiti ki in njenyakingə, nan ra ro'ne njendoo'ti tado lə'se, kadi me ndoo'ti li'ə, ingi, təl nje nya'gi. ¹⁰ In ta kigo k'oo'ə'ti lə'm ki m'oo ə m'el do'ti. Ningə in ta ki sōw do'se inbe'gi maji, tado ingi, ə in de'gi ki dəkete ki rai kulə kin bal'ti ki dər. In de'gi ki dəkete me ra'a'ti par el, nan in de'gi ki dəkete me kun ndu'ti tado ra'a. ¹¹ Ə ki ngosine kin, maji kadi tolta kulə kin, tado kadi, kigo togi'se'ti, kulə ki rai nga num, ndigi ra'a num, sii nan'ti lay. ¹² Tado, loki de adi nya ki me ki kare, Luwə taa nya li'ə ki adi kin kigo to'g'ə'ti ki me kəy'ti, um nya ki awi'n el par ə, Luwə a ində me'ne do'ti el. ¹³ Ningə in ta kadi ji ra'se kadi osi me ndoo'ti el. Osi me ndoo'ti kadi in soti ki madi'se'gi el, nan in ta kadi asi nan yo. ¹⁴ Ki ngosine kin, ki nya lə'se ki to mbar kin, asi kadi a rai ki nje ki yan'de to ro'de, ningə ndo ki nya lə'de a to mbar ə nya to ro'se ə, a rai sese to. Lo kin'ti ə a asi nan, ¹⁵ toki makitu lə Luwə el'n ene: «De ki əy ngayn, de oo pa nya li'ə el, ningə de ki əy ngayn el, nya ki du'ə goto'.»

Titi ki madi'ne'gi madi awi Korenti'ti

¹⁶ J'uləi toji do Luwə'ti ki ra adi ta lə'se to ro Titi toki to'n ro'm kin be to. ¹⁷ Titi ndigi ta ki j'ində non'a'ti kadi təl aw ro'se'ti. Ningə kete bay taa ka, inbe ki do'ne to ro'a ngayn tado lə'se, adi in ki me ndigi li'ə inbe ə isi awi'n ro'se'ti. ¹⁸ J'ulə ngonkon'je kare j'adi aw si'ə. In ngonkon'je ki Njekawnan'gi ki dangi dangi elita li'ə maji oji'n do kadi ro li'ə tado Poyta ki maji. ¹⁹ Bay to, in de ki Njekawnan'gi ki dangi dangi uləi ji'de do'a'ti kadi aw se'je tado tado kulə nyakaw tado ra maji kin. In kulə ki j'un ro'je tado'a kadi to Burəbe ingə'n kōsikurə, taa kadi ji toji'n ndigi ra maji ki rosi me'je kin to. ²⁰ Ki ojido nar ki de'gi adi'je ngayn kadi j'in ə j'ində kum'je go kulə'ti ki kadi rai, j'ində kumkədi do'ti kadi de'gi oyi'je to de'gi ki rota'ti el, el. ²¹ Ji sangi kadi ji ra nya ki nəl Luwə par el, nan ji sangi kadi ji ra nya ki nəl de'gi to. ²² Nje kaw ki ro'se'ti kin, j'ulə ngonkon'je kare si'ə non bay. In de ki nja ngayn, ji nan'a, adi j'oo tingəbil li'ə. Ningə ki ngosine kin, to ro'a ngayn kadi n'in me kulə'ti kin to, tado taa ki taa me'se. ²³ Ningə ki ojido Titi, in madi njiyə lə'm, taa in madikulə'm ki ro'se'ti to. Ningə, ngannkon'je'gi ki dani'ə, in ngann njekawkulə'gi lə njekawnan'gi ki dangi dangi ki kadi Kirisiti ingə'n kōsikurə to. ²⁴ Toji de'gi kin adi gəri toki in ndigi'de ndigi ki rota'ti. Lo kin'ti, njekawnan'gi ki dangi dangi a gəri toki in ndigi de ndigi ki rota'ti, taa toji ki j'isi j'uləi do'se'ti takum'de'ti kin kaa in ki rota'ti to.

9

Luwə ndigi de ki adi nya ki ronel

¹ Ki ojido nyakaw ki kadi ji ra'n ki de'gi lə Luwə ki sii Jerujalem'ti, maji kadi m'ndangi ta do'ti m'adi'se, m'oo ta ki kadi m'ndangi bay el nga. ² M'gər ndigi ramaji ki rosi me'se kin, adi m'piti'se ki taga takum de'gi'ti ki donangi Maseduwann'ti*. M'el'de m'ene: «Ngannkon'je'gi ki donangi Akay'ti sii do nja'de'ti bal'ti ki dər.» Ningə tingəbil lə'se kin ra adi Njekawnan'gi ngayn ndəli. ³ Lo kin'ti, m'ulə ngannkon'je'gi ki ro'se'ti kadi

* 8:4 8.4 1-4; Rom 15.26 † 8:15 8.15 Tekitaga 16.18 * 9:2 9.2 1.16

piti ki ji piti'se oji'n do lo kin, tøl nya ki kare el. Ningø toki m'el'n, m'ndigi ngayn kadi sii do nja'se'ti toki røta'ti inbe to. ⁴ Tado kin ø re de'gi ki donangi Maseduwann'ti awi sø'm rø'se'ti, ø sii do nja'se'ti el ningø, j'in ki ji taa me'se kin, j'a tøl de'gi ki rø'de sol'de, nga ningø, røsol kibo ngayn a in do'se'ti inbe'gi. ⁵ In tado kin ø, m'oo maji ngayn kadi m'døji ngannkon'je'gi madi kin kadi awi kete non'm'ti, rø'se'ti, kadi kawi nja kadikare me ndigi ki uni ndu'se do'ti kin. Løki in ki køsi nja'a nan'ti pøti ø de oo ø, a in nya kadi ki me ndigi, um in nya ki de indø tøgi do madi'ne'ti ø adi'n el. ⁶ Ningø kadi in gøri toki: De ki duw nya nden be, a tøti nden be to; ø de ki duw nya ngayn, a tøti ngayn to.

⁷ Kadi de ki ra adi kigo køj'ø'ti ki oji me'ne'ti, um ki ndingø rø eke ki tøgi madi ki kindø do'ti el. Tado Luwø ndigi de ki adi ki rønøl. ⁸ Luwø aw ki tøgi kadi adi maji'gi ki dangi dangi ndogi'se mann'ti. Lo kin'ti, a awi ki nya'gi pøti ki kadi ra sese ki dokagilo'gi pøti. A to'se mbar mbar kadi uni rai kulø'gi ki maji. ⁹ Toki makitu lø Luwø el'n ene: «Kanyi nyakingø lø'ne ki me ndigi adi njendoo'gi, ramaji li'ø to ki ndø'gi ndø'gi†.»

¹⁰ Luwø ki nje kadi ko nya njeduw nya ki nje kadi nyakuso de sø, a adi'se ko nya ki to mbar mbar, taa a ra kadi tøgi to. Lo kin'ti, ramaji lø'se a te ki do'ne ki taga wangi. ¹¹ Nga ningø a in njenyakingø'gi me nya'gi'ti pøti, kadi rai maji ki me ndigi lø'se ki kete kete. Ningø a ra kadi de'gi ki a uløi j'i'se adi j'adi'de kin, a tøli ki oyo adi Luwø to. ¹² Kadikare lø'se kin, a ra ki njekunme'gi par el, nan a ra kadi de'gi tøli ki oyo ngayn adi Luwø to. ¹³ Løki in oyi maji lø kulø kin ø, a uløi toji do Luwø'ti tado tøl ki tøli rø'se go Poyta'ti ki maji lø Kirisiti, manyinaf'a ki taga kin, ki maji ki rai se'de ø kanyi nya maji'gi lø'se adi'de num adi ndøgi de'gi pøti num kin to. ¹⁴ A elita ki Luwø tado lø'se, toji ndiginan lø'de ki rø'se'ti, oji'n do maji lø Luwø ki indø nangi ripi ripi ki do'se'ti kin. ¹⁵ Toji in ki do Luwø'ti tado kadikare li'ø ki de oo ngang'a el kin.

10

Pol rø do kulø'ti ki to me ji'ø'ti

¹ De'gi eyina m'in Pol, løki m'oo kum'se ø m'sol do'm, a re m'in sanyi to ningø, m'un do'm taa, m'ra madi ngan sese. Nan m'døji'se ki takul sol lom lom ki memaji lø Kirisiti, ² kadi rai m'in adi m'ra m'adi ngan sese el, dokagilo'ti ki m'a m're'n dann'se'ti. Tado m'indø do'm'ti kadi m'a m'ra m'adi ngan ki de'gi madi ki isi eli eyina j'isi ji ra kulø lø de'gi kare kin. ³ In ki røta'ti kadi j'in de'gi, nan j'isi rø ko rø ki de'gi si røi nan kin el. ⁴ Nan nyarø'gi ki j'isi rø'n, in ki in rø de'ti el, nan in nyarø'gi ki tøg'ø in rø Luwø'ti, kadi tuji tøgi'gi ki ngan ngan. Ji tuji'n mërta'gi lø de'gi ki in mërta'gi ki gorow'ø'ti el, ⁵ ji budi nya'gi pøti ki re ki kundøtaa ki øgi gør Luwø. J'a ji ra kadi mërta'gi lø de'gi in mërta ki kadi tøl re se'de go ndu'ti lø Kirisiti. ⁶ Nga ningø, j'in ndøkba kadi j'indø ba kal de'gi madi ki a tøli rø'de go ta'ti el j'øji'de, ndø'ti ki ingi pøti a tøli rø'se maji go ta'ti.

⁷ Gonyi nya'gi ki to takum'se'ti ne kin! Re de madi gøri ar njay kadi n'in de lø Kirisiti ø, maji kadi indø nya kare kin do'ne'ti to: re in de lø Kirisiti ø, j'in kaa j'in de'gi lø Kirisiti to. ⁸ A re m'ra rønøl ki aldo lo nden, oji'n do tøgi ki Burøbe adi'je kadi j'osi'n ginn'se ki kete, um kadi ji tuji'n'se el kin kaa, rø'm sol'm el. ⁹ M'ndig'i kadi de oo'm m'to to de ki nje kadi'se bol me makitu'gi'ti lø'm ki m'ndangi m'adi'se kin el. ¹⁰ Tado de'gi madi eli eyina: «Pol, re oo makitu'gi ki ndangi ø, in ta'gi ki ngan ngan, tøg'i de to, nan løki re ki darø'ne ø, de oo tøg'ø el, taa ta k'el'ø ka nda'a goto to.» ¹¹ Ningø kadi de ki elta kin gør do'ne'ti maji toki, kah'a'ti inbe ki oo'n'je me makitu'ti ki j'isi sanyi ji ndangi kakin ø, re ji re ki rø'je ka, kulø ki j'a ji ra a to be to.

¹² Toki røta'ti ø, j'in j'asi nan ki de'gi madi ki inbe'gi oyi rø'de nya madi'ti kin el, eke j'a j'uni rø'je j'øji kadi de'ti el to. Nya kare, kun ki isi uni ndu'de inbe'gi par ø rai kulø, isi gonyi løki rø'de inbe'gi par kin, ra adi nyagør lø'de goto. ¹³ Nga ningø, ki øjido'je, j'a j'øji rø'je ki aldo løwø el, nan j'a j'øji rø'je kigo ngang'i kulø'ti ki Luwø adi'je ø adi j'aw biti ji te'n rø'se'ti kin. ¹⁴ Toki re j'ene j'aw biti ji te rø'se'ti ø, ji toji rø'je ki aldo ngang'i løwø el. Tado j'aw biti ji te rø'se'ti dokete ki Poyta ki maji lø Kirisiti, toki røta'ti. ¹⁵ Lo kin'ti, ji toji rø'je ki aldo ngang'i kulø lø'je el, j'indø gu'je ki kulø lø de'gi ki rangi el. Nan j'indø me'je'ti kadi kunme lø'se a aw ki do mad'a'ti, kadi j'ingøi row ji ra'n kulø'gi ki øti bol ngayn dann'se'ti. J'a ra kigo ngang'a'ti ki Luwø øji'je kadi ji ra. ¹⁶ J'a j'ilømbør Poyta ki maji go donangi'gi'ti ki sanyi gidi'se'ti, ki kanji kadi ji toji rø'je ki kulø lø de'gi ki rangi ki rai ngang'i lø'ti lø'de ki søw do'de. ¹⁷ De ki ge kindø gu'ne ningø, maji kadi

† 9:9 9.9 Pa'gi 112.9

un Burøbe ð indø'n gu'ne*. ¹⁸ In de ki Burøbe ð oo'ø nya madi'ti ð nda'a to'ti um in de ki inbe oo rø'ne nya madi'ti ð nda'a to'ti el.

11

Pol ingi ki njekawkulø'gi ki nje ngom

¹ Re asi kadi øsi ginn'm nden me dø majel'ti løm ningø, m'ene oyo øsi ginn'm be! ² Jangi ra'm tado lø'se, ningø in jangi ki in rø Luwø'ti. M'uwø dø'se tado læ dingøm kareba be, ki in Kirisiti, kadi to m'te sese non'a'ti to ngonni ki mandi ki ar njay, ki gøer ngaw el bay. ³ Nan m'bol kadi mært'a'gi lø'se, tæl mært'a'gi ki tuji, kadi indøi nganggi døø ki døi nan nan'ti ki Kirisiti maji ar njay, adi øsi'se ngørøngi, toki lii ødi'n Ebi ki ta ngom lø'ne kin be*. ⁴ De madi ki rangi a in non kadi re ilø'se mbør Jeju ki rangi ki in ki j'ilø'se mbør'ø kete, a adi'se ndil ki rangi ki in ki ingøi kete kin, eke a adi'se Poyta ki maji ki rangi ki in ki taai kete kin kaa, a in kadi øsi ginn'ø ki togi'se par. ⁵ Nya kare, m'in m'oo nya ki njekawkulø'gi ki oyi rø'de toki ngayn kin utøi m'in el. ⁶ Dømaji ð m'aw ki kuji kelta ngayn el, nan ki øji dø nyagør ø, m'in me'ti non. In nya ki j'øji'se taga wangi me nya'gi'ti pøti ki row'gi ki dangi dangi.

⁷ Ningø kadi m'døji'se m'oo ke Poyta ki maji læ Luwø ki m'inbe m'ilø'se mbør'ø ki dø ki kulø nanga kadi m'un dø'se taa, taa m'ilø'se mbør'ø kare ki kanji kingø nya low'ø'ti kin, in nya ki low'ø'ti el ð m'ra wa? ⁸ M'taa nya ji Njekawnan'gi'ti ki rangi, ki ingi ø rai sø'm ø m'ra'n kulø dann'se'ti. ⁹ Døkagilo'ti ki m'indø'n dann'se'ti, ø nya to'n rø'm kin, de madi ki m'iyø goto. In ngannkon'je'gi ki in døngangi Maseduwann'ti ø rai sø'm me nya'gi'ti ki to rø'm. Me nya'gi'ti pøti, m'uwø togi'm ba kadi m'oy de madi el, ningø, m'a m'nanyi ki lo kuwø togi'm ba'ti inbe kin. ¹⁰ M'el wangi toki de madi ki kadi a øgi'm kindø gu'm ki ta kin døngangi Akay'ti goto. Ningø m'el ki row læ ta ki røta'ti ki in rø Kirisiti'ti ø isi me'm'ti kin. ¹¹ Tado ri ð m'el'ta kin be wa? M'el be tado in ndigi ø m'ndigi'se el, el. Luwø gøer maji kadi m'ndigi'se!

¹² Nya ki m'ra kin, m'a m'nanyi ki lo ra'a'ti ki non'm'ti, kadi m'øgi'n de'gi madi kin row. De'gi ki isi sangi row kadi indøi gu'de toki n'asi nan se'je. ¹³ Ko de'gi kin in njekawkulø'gi ki nje ngom'gi, in njerakulø'gi ki røta'ti el, ki tæli rø'de njekawkulø'gi'ti læ Kirisiti. ¹⁴ Ningø in nya ki øti de bol el, tado Satan inbe ki dø'ne kaa isi tæl rø'ne malayka'ti ki aw ki kunji. ¹⁵ In nya ki mbah el, kadi njerakulø'gi læ Su tæli rø'de to njekuløbær'gi'ti læ Luwø ki røta'ti. Nan a tøl'i ta'de kigo kulø ra'de'ti ki majel.

Kon'gi ki ingø Pol

¹⁶ M'tøl m'el bay, kadi de øø'm to de ki dø'a goto el. A re be el ningø, in ndigi kadi m'in de ki dø'm goto, kadi m'in kaa m'indø'n gu'm nden to, toki isi rai ki de'gi madi ki isi indøi gu'de, ø in ndigi se'de kin be to. ¹⁷ Ta ki m'aw to m'el kin, m'el kigo ndigi'ti læ Burøbe el, nan m'el kigo døø majel'ti løm. Ningø m'gør kadi in nya ki asi kindø togi. ¹⁸ Tado de'gi ngayn isi indøi gu'de kigo k'oo'ø'ti lø'de, adi m'in kaa m'a m'indø kuløkiikiyø to. ¹⁹ Ingi ki in de'gi ki kum'se ar njay, ø ki me ndigi lø'se inbe, tæli isi øsi ginn de'gi ki dø'de majel. ²⁰ Øsi ginn'de adi sii rai'se bør'ti, adi isi søi'se, adi isi taai nya ji'se'ti, oyi tor'se el, buki ji'de kum'se'ti indøi'se. ²¹ M'el'ta kin ki røsol, ningø in nya ki toji kadi j'in de'gi ki togi'je goto. Lo kin'ti, m'el'ta to de ki dø'a majel be: nya ki de'gi madi oyi to nyakindø gu'de, m'in kaa m'indø'n gu'm to. ²² Re eyina n'in Ebirø'gi wa? M'in kaa be to. Re eyina n'in ngann Isirayel'gi wa? M'in kaa be to. Re eyina n'in ngann kaw *Abiraham wa? M'in ka be to. ²³ Re eyina n'in njekulø'gi læ Kirisiti wa? M'a m'el'ta to de ki dø'a goto be m'ene m'utø'de me'ti sanyi. Tado m'ra kulø m'utø'de num, m'ra dangay m'utø'de num, m'ingø kindø m'utø'de num, m'in ta koy'ti ndøkba ki døkagilo'gi pøti num to. ²⁴ Asi nja mi, *Juwipi'gi indøi m'in ta dø mutø gidø in jikara†, ²⁵ asi nja mutø, de'gi ki Røm'ti indøi m'in ki gøl, de'gi tiløi m'in ki mbal nja kare kadi n'tøli m'in, mann uwø'm nja mutø, m'ra kondø kare ki kadi kare ginn mann'ti‡. ²⁶ Me kaw mbah'gi'ti løm ki ngayn, asi kadi mann mbo a uwø'm, asi kadi kaya'gi ki nje gangi row rai m'in, asi kadi ngannkon'm Juwipi'gi tei ta'm'ti ø rai m'in, asi kadi nje gøer Luwø el tei ta'm'ti ø rai m'in, asi kur me bebo'ti, nya ki majel te dø'm'ti, asi kadi nyara'm dilølo'ti, asi kadi ba uwø'm, asi kadi ngannkon'm'gi ki in ngannkon'm'gi ki røta'ti el rai m'in§. ²⁷ M'ra kulø'gi madi ki m'ør røgi me'ti, nya'gi ki ngan ingøm; døkagilo'gi ngayn bi ødi kum el, bo ra'm num, kundø ra'm num, taa taa m'øgi rø'm nyakusø, kul on'm, m'aw ki rø'm kare. ²⁸ Ki kanji k'el nya'gi madi, nya ki uwø me'ti m'el ki ndø'gi, m'mør ta dø Njekawnan'gi'ti ki dangi dangi pøti. ²⁹ Kin ø togi de madi goto ø, m'in kaa togi'm

* 10:17 10.17 Jeremi 9:23; 1Ko 1:31 † 11:24 11.24 Ndukun ki nja joo 25.3 ‡ 11:25

11.25 KNK 16.22, 14.19 § 11:26 11.26 KNK 9.23, 14.5

goto to, kin ə de madi inyə row læ Kirisiti ə, so'm singə'm'ti mur mur. ³⁰ Kin ə re in ta kində togi ə, m'ində gu'm ki togi goto lə'm. ³¹ Ningə Luwə ki Baw Burəbe Jeju, Luwə ki kəsikurə in do'a'ti biti ki non'ti, gər kadi m'el'ta ngom el. ³² Loki m'te Damasi'ti, nje konfə ki ginn ngar Aretasi'ti adi de'gi toi tatərow'gi'ti ki fəbo'ti kadi uwai m'in. ³³ Nan uni m'in me kara'ti, tuwi m'in ki bolo bər adi m'in taa ki ngal ndogi bər ki gugi gidə fəbo m'osi nanga. In be ə m'te'n ji'ə'ti*.

12

Nya'gi ki Burəbe adi Pol oo me ndil'ti

¹ M'gər toki kində gu in nya ki nda'a goto yan'ne, be kaa m'a m'el'ta do nya'gi'ti ki Burəbe adi m'oo me ndil'ti ki nya'gi ki te ki do'a adi m'gər. ² M'gər dingəm kare ki njekunme'ne me to Kirisiti, ki asi bal dəgi gidə in so bone, Luwə un'ə aw si'ə biti me dərən'ti ki nja mutə. Ningə dingəm kin, Luwə un'ə ki daro'a inbe kin be eke in me ndil'ti inbe kaa m'gər el, nan Luwə gər*. ³ M'gər kadi dingəm kin Luwə un'ə, nan un'ə ki daro'a inbe kin be eke in me ndil'ti inbe kaa m'gər el, nan Luwə gər bəti. ⁴ Luwə un'ə aw si'ə biti Paradisi'ti lə'ne, adi oo ta'gi ki dum kelta'a. In ta'gi ki adi de madi tarow kadi təl el rangi el'. ⁵ M'a m'ində gu'm ki ojido de'ə kin, nan ki ojido'm, m'a m'ində gu'm ə, m'ində me togi goto'ti lə'm kin par. ⁶ A re kadi m'ində gu'm kaa, de a oo'm to de ki do'a goto el, tado in ta ki rəta'ti ə m'a m'el. Nan m'mbəti kində gu'm, nan panyata de oo'm to de ki ngayn ki aldə nya ki oo'm m'nji m'ra eke oo ta'm'ti. ⁷ Ningə kadi m'ində gu'm ki nya k'oo me ndil'ti ki əti bəl kin el, m'ingə mote madi rə'm'ti: malayka læ Satan kare ə ingə kulə kadi to ində'm kadi m'ində gu'm el. ⁸ Asi nja mutə, m'non do Burəbe'ti kadi or kon kin rə'm'ti kə. ⁹ Nan Burəbe el'm ene: «Memaji lə'm asi naki, tado m'nji m'oji togi'm me togi goto'ti lə'i.» Adi m'a m'ində togi'm ki togi goto lə'm, kadi togi Kirisiti in do'm'ti. ¹⁰ In tado kin ə, togi'm goto kaa m'ra rənel num, de'gi taji m'in ge, adi m'in me kon ge, indəi kum ndoo ge, adi m'in kon ge tado læ Kirisiti kaa, m'ra rənel par, tado loki togi'm goto kin ə, in ə m'ingə togi'ti.

Me Pol osi nanga el tado læ Korenti'gi

¹¹ Ngosine m'təl de ki do'a majel, ningə in ingi ə indəi togi do'm'ti adi m'təl njedə majel. Ingi ə re a manyinaji do'm'ti, tado re m'in nya madi el kaa, nya ki njekawkulə'gi ki nganyi ngayn kam utəi m'in goto. ¹² Nya'gi ki toji kadi m'in njekawkulə rai nya dann'se'ti adi oyi: m'uwə togi'm ba me nya'gi'ti ki ngan, m'ra nyakoji'gi ki nya'gi ki əti bəl, ki togi'gi ki əti bəl takum'se'ti. ¹³ In ri ə ndəgi Njekawnan'gi ki rangi ingəi utəi'se wa? Nya kare ki m'gər ə, in kəy ki m'in nya ki kəy do'se'ti el kin par. Nga ningə, kadi me'se səl do'm'ti ki ojido nya ki low'ə'ti el kin!

¹⁴ Ki ngosine kin, nja'm in ta row'ti kadi m'aw m'oo'se ki nja mutə. Ningə kaw'm ki m'a m'aw kam, m'a m'in nya ki kəy do'se'ti el, tado in daro'se inbe ə m'nji m'sangi, um m'sangi nyakingə lə'se el. Toki rəta'ti, in baw ngann'gi ə a ngəmi nyakingə tado læ ngann'de'gi, um in ngann'gi ə a ngəmi nyakingə'gi tado læ baw'de'gi el. ¹⁵ Ningə ki ojido'm, m'in ndəkba ngayn kadi m'ra nya kə do'se'ti. Daro'm inbe ba pəti, m'in ndəkba ngayn kadi m'ra kə tado lə'se. M'gər kadi re m'ndigi'se ngayn be kin ə, ingi a in ndigi m'in ngonn ndigi el.

¹⁶ De'gi madi a eli eyina in ki rəta'ti kadi m'in nya kəy ki do'se'ti el, nan a eli toki m'in njekədikum de'gi, m'te sese ki ta ngom m'taa nya lə'se. ¹⁷ Eke dann de'gi'ti ki m'ulə'de ki rə'se'ti kin, de madi ki m'un girə do'a'ti m'taa'n nya ji'se'ti in non wa? ¹⁸ M'dəji Titi m'ad'a aw dann'se'ti, ningə m'ulə ngonkon'je kare m'adi aw si'ə to^S. Eke Titi un girə taa'n nya madi ji'se'ti wa? Titi a un girə ta nya ji'se'ti el, tado j'in se'de'gi kin, j'in de'gi ki ndil ki kareba ə isi or'je tarow, taa j'isi j'un gorow ki kareba to.

¹⁹ Mayinu ba, isi oyi ene j'isi ji sangi kadi j'or ta do'je'ti ki non'se'ti, nan jagi, in non Luwə'ti, me kində rə nan'ti me to Kirisiti ə j'isi j'el'n ta. Ningə nya'gi kin pəti, njendigi'gi lə'm, in kadi əsi ginn'se ki kete me kunme'ti lə'se. ²⁰ Toki rəta'ti, m'bol kadi loki m'aw m'te dann'se'ti ə, m'ingə'se ta nya ra'ti ki nəl'm el. Ə re m'ingə'se ta nya ra'ti ki nəl'm el ə, nya ki m'ra a nəl'se el to. M'bol kadi m'aw ə, m'tor ta kolnan'ti, ki ta jangi ki ra'ti, ki ta wongi'ti, ki ta nii'ti, ki nya taji'ti, ki ta kel nan ta'ti, ki ta koji rə'ti, ki ta nyara ki biriri'ti. ²¹ M'bol kadi ki re'm dann'se'ti me ndə'gi'ti ki a re kin, Luwə ulə rəsol do'm'ti takum'se'ti. M'bol kadi m'aw m'ra ta non'ti tado de'gi madi ngayn ki kete rai majel,

* 11:33 11.33 32-33; KNK 9.23-25 * 12:2 12.2 KNK 9.30, 11.25; Gal 1.21 † 12:4 12.4 3-4; Luk 23.43 ‡ 12:14 12.14 Kaw'a ki dəkete to ə ki nja joo to. KNK 18; 2Ko 13.2 § 12:18 12.18 8.18

nan inyøi gorow njiyø ki to njen kò el ø, sii ta nyakow'ti, ki ta sangi nan kaya'ti, ki ta nya ki to lo ra'ti el ba.

13

Ta kòji'gi ki dɔboy'ti ki kuwø ji nan

¹ In kaw ki nja mutø* nga ø m'a m'aw dann'se'ti am. Nga ningø, j'a j'oo go ta læ de'gi ki rai majel toki Makitu læ Luwø el'n ene: «Ta'gi pøti a in ki kunndu dɔ'ti ki mannaji læ de'gi joo eke mutø†» kakin. ² Ø m'el de'gi ki ndøki rai majel kete ki nje'gi ki rangi pøti, toki re m'tøl m'aw dann'se'ti gøgi ø, de ki m'a m'nji si'ø dɔ majel'ti li'ø goto. Ningø ta kin in ta ki ndøki m'el kete, kaw'm dann'se'ti ki nja joo kin nga, nan ki ðone m'in sanyi sese kin kaa, m'tøl m're dɔ'ti ðay. ³ M'a m'nji sese dɔ'ti el, tado isi sangi kadi oyi nya ki tɔji kadi Kirisiti elta ki row ki rɔ'm'ti. Kirisiti ki, ki rɔ'se'ti aw ki tɔgi, isi oji tɔgi'ne dann'se'ti. ⁴ In ki rɔta'ti kadi de'gi ðøri Kirisiti kagidøsi'ti tado tɔg'ɔ ki goto, nan isi ki dɔ'ne taa ki tɔgi læ Luwø. Be tɔ ø, j'in kaa, tɔgi'je goto me kindø rɔ nan'ti ki Kirisiti, nan j'a j'isi ki dɔ'je taa, nan'ti si'ø ki tɔgi læ Luwø, takum nan'ti.

⁵ Indøi manji rɔ'se inbe'gi oyi ke isi njiyøi to njekunme'gi inbe wa? A gøri kadi Kirisiti in dann'se'ti non. A re be el ningø, asi kadi oyi lo inbe ki rai'ti dana me kindø manji rɔ'ti læ'se kin el tɔ ønn. ⁶ M'gør maji kadi a gøri toki j'in ji gør lo ki ji ra søm'ti. ⁷ J'elta ki Luwø kadi rai nya madi kare ki majel el. Ji sangi kadi j'ɔji toki j'in ø j'ingø me'ti el, nan ji sangi kadi j'oo'se rai nya ki maji. Toki re to to nya ki j'in j'osi'ti be kaa, kadi j'oo'se rai nya ki maji. ⁸ Tado j'aw ki tɔgi madi ki kadi j'osi'n ta ta ki rɔta'ti el. J'aw ki tɔgi ki kadi ji ra'n kulø ki rɔta'ti par. ⁹ Loki tɔgi'je goto nan ingi tɔgi'se in ngayn ø j'ingø rønæl. Ningø nya ki j'isi døji Luwø, in ta kadi tɔgi ki kete. ¹⁰ In tado kin ø, m'in sanyi sese kaa, m'ndangi makitu kin m'adi'se kadi to re ndø ki m'te dann'se'ti ø, m'ra madi ngan sese ki tɔgi ki Burøbe adi'm kin el. Tɔgi ki Luwø adi'm kadi m'osi'n ginn'se kadi awi ki kete yo, um kadi m'tuji'n'se el.

¹¹ Ki ne kin, ngannkon'm'gi, maji kadi sii ki rønæl, rai kulø kadi awi ki kete kete, kadi uløi dingøm me nan'ti, adi ndu'se osi go nan'ti, ø sii ki lapiya, ningø Luwø ki nje ndigi de'gi ki nje kadi lapiya a in nan'ti sese.

¹² Uwøi ji nan kare kare pøti ki kore nan rɔ'ti. Nje kunme'gi pøti uwøi ji'se.

¹³ Kadi memaji læ Burøbe Jeju Kirisiti, Luwø ki nje ndigi de'gi, ki Ndil Luwø ki njekuwo de'gi nan'ti, in nan'ti sese pøti. Ta goto nga!

* 13:1 13.1 12.14 † 13:1 13.1 Ndukun ki nja joo 19.15; Mat 18.16; 1Ti 5.19; Ebr 10.28

Makitu ki Pol ndangi adi Galati'gi

Ta do makitu'ti ki Pol ndangi adi Galati'gi

Pol ndangi makitu kin kadi ndo'ji'n Njekawnan'gi ki donangi Galati'ti o'jido kulø'gi læ de'gi madi ki in lo ki rangi'ti ø rei eke nje ki tandi mbunø njekawnan'ti ø isi ndoi nyando'gi ki ngom. Degø'gi kin tanyi rø togi Pol ki in njekawkulø. Ningø eli toki de'gi ki in Juwipi'gi el, row kareba ki a ingøi kaji in tælro go ndukun læ Moji. Pol ilø'de ta'ti ki togi; el'de toki k'in ki n'in'n njekawkulø ki n'ra'n ne kam n'ingø njerøngi ki rø Kirisiti'ti taa de a ingø kaji ki row læ kunme kadi Kirisiti (3.7) um ki row tælro go ndukun'ti læ Moji el. Kirisiti ta njejunme'gi ji tælro go ndukun'ti læ Moji ilø'de taa, ningø ngosine maji kadi kandi Ndil Luwø kujø rø'ne taga wagila wagila me kisikidotaa'ti læ'de. Konta'gi ki nan'gi ki toi me makitu Galati'ti sii nan'ti nær ki nje ki me makitu'ti ki Pol ndangi adi njejunme'gi ki Rom'ti.

Ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-10. Pol elta ør'n ta do'ne'ti toji'n toki n'in njejunme'gi inbe 1.11-2.21. Nje ki uni me'de adi Luwø, Luwø tæl'de to de'gi ki dana takum'ne'ti 3-4. Taa nan kilø nan taa ki kulø ki to do njejunme'de kadi Kirisiti'ti kadi to rai 5-6.

Kuwø ji nan

¹ M'in Pol ki njejunme'gi læ Jeju Kirisiti in ki Luwø ki Baw ki adi Jeju Kirisiti indø taa dann nje koy'gi'ti. M'in njejunme'gi kigo ndigi'ti læ de'gi el, taa ki takul de madi el to. ² J'in ki ngannkon'm'gi pøti ki in sø'm nan'ti ne, ji ndangi makitu kin j'adi'se in *Njekawnan'gi ki sii donangi Galasi'ti*. ³ Ji døji kadi memaji ki kisimaji læ Baw'je Luwø in ki Burøbe læ'je Jeju Kirisiti in sese nan'ti. ⁴ Jeju ki, inbe ilø rø'ne ko ugø'n do'je kadi Luwø inyø'n go majel'gi læ'je ko, kadi to nya'gi ki majel ki donangi'ti ne awi ki togi do'je'ti el. Jeju Kirisiti ra be tado in go ndigi'ti læ Luwø ki Baw'je. ⁵ Kadi toji in læ Luwø ki dokagilo'gi ki dokagilo'gi. *Amen!

Poyta ki maji in kareba

⁶ Luwø ø in nje ðar'se ki takul memaji læ Kirisiti, nga kin, in tøl i gidi'se kalangi ba adi'ø, ø in tøl rø'se go Poyta'ti ki maji ki rangi yo'. In nya ki øti'm ðøl ngayn. ⁷ A oy toki Poyta ki maji ki rangi to non ðay, nan Poyta ki maji ki rangi goto. In de'gi par ø isi yøti do'se ki nyando'gi læ'de ki rangi, kadi n'yøti ginn Poyta ki maji læ Jeju Kirisiti. ⁸ Kin ø re de madi ki rangi, eke in j'inbe, eke malayka'gi ki dørnan'ti, re ilø'se mbør Poyta ki maji ki to dangi ki in ki j'ilø'se mbør'ø kin ningø, kadi de'ø kin Luwø mann'a. ⁹ Ta kin m'el'se kete nga, nan m'tøl m're do'ti ngosine kadi m'el'se ðay: re de madi re ilø'se mbør Poyta ki maji ki to dangi ki in ki m'ilø'se mbør'ø kin ningø, kadi de'ø kin Luwø mann'a.

¹⁰ Ningø ki ngosine kin, m'nji m'sangi kadi m'ingø maji rø Luwø'ti um m'nji m'sangi kingo maji rø de'gi'ti el. M'nji m'sangi kadi m'nøl de'gi el. Re m'nji m'sangi kadi m'nøl de'gi ðay ningø, m'a m'in njejunme'gi læ Kirisiti el.

Poyta ki maji ki in rø Kirisiti'ti

¹¹ M'el'se madi in gøri ngannkon'm'gi, toki Poyta ki maji ki m'ilø'se mbør'ø kin in rø de'ti el. ¹² In Jeju Kirisiti ø te ki do'a adi'm m'gør, um in de madi ø adi'm el num, ndø'm el num to.

¹³ Dokagilo'ti ki kete m'in me kun go Luwø'ti læ *Juwipi'gi, m'gør kadi oyi poy kulø ra'm'gi ki m'ra ðøti. M'indø kum Njekawnan'gi ndoo kindø ki aldo maji, taa m'sangi kadi m'tuji'de ko to. ¹⁴ Me kun go Luwø'ti læ Juwipi'gi, m'ra yan'm ki kete kete madi utø yan madi'm Juwipi'gi ki ðal koji'de in nan'ti sø'm. M'ra m'utø'de tado m'tingø bil tado nyajibølbe læ kaw'm'gi. ¹⁵ Nan Luwø ki øri'm indø'm ta dangi loki m'in me kon'm'ti ðay, ðari'm kigo memaji'ti li'ø. ¹⁶ Lok i oo maji ngayn kadi te ki do Ngonn'o adi'm, kadi m'ilø'mbør Poyta ki maji li'ø ginn de'gi ki in Juwipi'gi el, m'aw m'taa ta koji rø de madi'ti el. ¹⁷ Taa, m'aw Jerujalem'ti m'ingø nje'gi ki in njejunme'gi ki kete non'm'ti el to. Kalangi ba, m'indø taa m'aw donangi Arabi'ti, taa m'tøl m're Damasi'ti. ¹⁸ ðal mutø go'ti ðay taa, m'aw Jerujalem'ti kadi m'ingø Piyør m'gør'ø. M'ingø m'nji si'ø ndo døgi gidø in mi*. ¹⁹ Ningø lo kin'ti, m'oo njejunme'gi ki rangi el. De ki m'oo'ø in Jaki'† ki ngonnkon Burøbe læ'je Jeju Kirisiti par. ²⁰ Ki non Luwø'ti, ta ki m'ndangi m'adi'se

* 1:2 1.2 KNK 16.6 † 1:6 1.6 2.3-5, 12-14 ‡ 1:14 1.14 13-14; KNK 8.3, 22.3-5, 26.9-11 § 1:16 1.16 15-16; KNK 9.3-6, 22.6-10, 26.13-18 * 1:18 1.18 KNK 9.26-30 † 1:19 1.19 2.9; KNK 15.13

kin in ta ki rōta'ti um m'el'ta ngom el. ²¹ Go'ti m'ōti m'aw dōnangi Siri'ti ki dōnangi Silisi'ti. ²² Ningə dōkagilo'ō'ti kin, Njekawnan'gi lə Kirisiti ki dōnangi Jude'ti oyi darō'm ki kum'de el. ²³ Poyta lə'm par ə oyi ki ndu mbər eyina: «De ki kete isi ində kum'je ndoo kaa, ngōsine kin in nga ə a iləmbər Poyta ki maji ki ndōki ndigi kadi n'tuji kō kaa.» ²⁴ Lo kin'ti, uləi toji dō Luwə'ti tado lə'm.

2

Kingə nan lə njekawkulə'gi Jerujalem'ti

¹ Bal dōgi gidə in sō go'ti, m'təl m'aw Jerujalem'ti gogi bay. J'aw nan'ti ki Barnabasi. M'adi Titi aw se'je nan'ti to*. ² M'təl m'aw Jerujalem'ti gogi tado Luwə te ki dō adi'm kadi m'aw gogi. M'aw m'bar ngatōgi'gi lə njekawnan'gi ki Jerujalem'ti gōdi kare, m'or'de ginn Poyta ki maji ki m'nji m'iləmbər'ə dann de'gi'ti ki in Juwipi'gi el. M'or'de ginn'ə be kadi kulə'gi ki m'ra kete ki in ki nanyi kadi m'ra bay kin in ki ndangi kare el. ³ Ningə, madikulə'm Titi ki in sə'm in Gireki. Nan de ki asi kində tōgi dō'a'ti ad'a ujə mōti'ne goto. ⁴ Ta lə kujə mōti, in ta lə de'gi ki rai rō'de to ngannkon'gi be nan in ngannkon'je'gi el†, rei uri dann'je'ti kigo ngəin'ti ndigi kadi Titi ujə mōti'ne. Degə'gi kin ndigi kadi n'oyi ke ki gorow ki bann ə ji təl'n de'gi ki taa k'inyə taa wa? Ji təl de'gi ki taa k'inyə taa me kində rō nan'ti ki Kirisiti. Ndigi kadi to j'isi ba to bər'gi ginn ndukun'ti. ⁵ J'in j'inyə'de kadi dumi dō'je el, kadi ta ki rōta'ti lə Poyta ki maji kin to'n tado lə'se. ⁶ Ningə de'gi ki in kibo lə njekawnan'gi, ki adi ta lə'de ə de'gi isi rai kulə in non. K'in ə usi'm dō k'in kibo'ti lə'de el. Tado Luwə oo de madi toki in ki ngayn utə mad'a el. Taa de'gi kakin ndəi tōgi dō'm'ti el to. ⁷ Nya ki gəri ənn: gəri kadi in Luwə ə ulə kulə kiləmbər Poyta ki maji dann de'gi'ti ki in Juwipi'gi el ji'm'ti. Adi'm toki adi'n Piyər in nje kiləmbər Poyta ki maji dann Juwipi'gi'ti kakin be to. ⁸ Luwə ində Piyər adi in njekawkulə rō Juwipi'gi'ti, ə ində'm adi m'in njekawkulə rō de'gi'ti ki in Juwipi'gi el to. ⁹ Jaki in ki Piyər ki Jan in de'gi ki de'gi gəri'de kadi in kagi ngawdann ki adi tōgi njekawnan'gi. Ningə inbē'gi kin ka gəri kadi to ki rōta'ti, Luwə ə ulə kulə kin ji'm'ti m'in ki Barnabasi, kigo me maji'ti li'ə. In be ə, ji rai madi nan se'de ji toji'n k'in kare lə'je kadi j'in j'aw rō de'gi'ti ki in Juwipi'gi el ə ingi awi rō Juwipi'gi'ti to. ¹⁰ Nya ki dəji'je, in kində kum go njendoo'gi'ti. Ningə in kin in nya ki m'ində kum go'ti maji m'nji m'ra to‡.

Pol ndangi Piyər me bebo'ti ki Antiyosi

¹¹ Nan loki Piyər re Antiyosi'ti§, ra nya ki gorow'ə'ti el, adi m'ndang'a takum de'gi'ti. ¹² Nya ki ra nya, kete non kadi de'gi madi ki Jaki ilə'de'ti rei tei, Piyər sō nya nan'ti ki de'gi ki in Juwipi'gi el. Nan loki rei tei, Piyər or rō'ne gogi, mbəti kuso nya ki de'gi ki sō se'de nya kete kakin. Mbəti kuso se'de, tado bōl njekujəmōti'de ki oo'de. ¹³ Ra adi nje kawnan'gi ki nan'gi ki in Juwipi'gi, ndangi Piyər me tulə rō nan'ti kin to. Biti kadi Barnabasi inbē ki dō'ne osi me hal kədikumnan'ti lə'de kakin to. ¹⁴ Lok i m'oo kadi nya ra'de un gorow ki rōta'ti lə Poyta ki maji el, m'ndangi Piyər takum'de'gi pəti m'ene: «Re in ki in Juwipi, inyə nyara Juwipi'gi, ə in ra nya lə Juwipi'gi el, ə ra bann ə in ge kində tōgi dō de'gi'ti ki in Juwipi'gi el kadi rai nya lə Juwipi'gi.» ¹⁵ J'in ningə, j'in Juwipi kojibē'gi, um j'in ndəgi de'gi ki njeramajel'gi kam el. ¹⁶ Ji gər kadi Luwə təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti ki takul kunme kadi Jeju Kirisiti par, um ki gorow ra go ndukun'ti lə *Moj i el. In be ə, j'in kaa, j'un me'je j'adi Jeju Kirisiti kadi Luwə təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti. Luwə təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme kadi Kirisiti um ki gorow təl rō go ndukun'ti lə Moj i el. Tado de kare ki Luwə a orta dō'a'ti ki gorow təl rō go ndukun'ti lə Moj i goto*. ¹⁷ Ki ngosine kin, j'in Juwipi'gi, toki ji sangi row kadi Luwə təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme me to Kirisiti. Toki ji ra be ə de'gi oyi'je to ki j'in njeramajel'gi tado ji təl rō'je go mbər'kikində'ti lə Moj i el ə lo kin'ti, Kirisiti in nje ra kulə lə majel wa? Jagi in be el. ¹⁸ Nya kin toji kadi, re m'təl m'aw go ndukun'gi'ti ki m'inyə'de kō kete kin ningə, m'inbē m'nji m'gangi ta dō'm'ti to nje k'aldō ndukun. ¹⁹ Ki ojidō ndukun ə, m'oy koy ki in ndigi lə ndukun, kadi m'nji ki dō'm taa tado lə Luwə. M'in ki bər kagidəsi'ti nan'ti ki Kirisiti. ²⁰ Ningə kisi'm ki dō'm taa, in m'in ə m'nji ki dō'm taa el, nan in Kirisiti ə isi me darō'm'ti. Kisikidōtaa lə'm ki me de'ti, m'nji me kunme kadi Ngonn lə Luwə'ti. Ngonn Luwə ki ndigi'm ə adi rō'ne tado lə'm. ²¹ M'a mbəti memaji lə Luwə el. Tado re in ki gorow təl rō go ndukun'ti lə Moj i ə Luwə ori'n ta dō de'ti ningə, koy lə Kirisiti in nya ki ndangi pasira kareba.

* 2:1 2.1 KNK 11.30, 15.2 † 2:4 2.4 1.7 ‡ 2:10 2.10 KNK 11.29-30 § 2:11 2.11 KNK 11.19-26 * 2:16 2.16
Rom 1.17, 3.20,22; Pa'gi 143.2

3

Ndukun ki kunme kadi

¹ In nje do ki ra dana el ki Galati'ti! Ori ginn koy læ Kirisiti do kagidəsi'ti ar njay adi oyi to, nga de ki bann ə yəti do'se be wa? ² M'el'se nya kare m'adi gəri: In tado Poyta ki maji ki taai, ə uni me'se adi kin, ə Luwə adi'n'se Ndil'ne um in tado ra go ndukun'ti læ Moji el. ³ Ra bann ə do'se ra dana el be wa? Lo kulə ngirə'ti, uwəi kul Ndil Luwə, ningə ki ngosine kin in gei kadi uwəi kul daro nga wa? ⁴ Nga kon ki ingəi kədi be kin in kareba ki ndangi wa? Re in kareba ningə, Luwə ki nje kadi'se Ndil ki kar njay adi'se tado ri wa? ⁵ Luwə adi'se Ndil'ne taa ra nyakoji'gi ki əti bol dann'se'ti to. Eke ra be tado təl ki in təli ro'se go ndukun'ti læ Moji wa? Jagi in be el, ra tado kun ki j'un me'je j'adi Poyta ki maji ki j'oo.

Kunme læ Abiraham

⁶ Be ə *Abiraham un me'ne adi Luwə, ə Luwə tudə kunme li'ə ə oo'n'ə de'ti ki dana takum'ne'ti*. ⁷ Maji kadi in gəri maji toki de'gi ki uni me'de adi Luwə ə in ngann'gi læ Abiraham ki rəta'ti. ⁸ Makitu læ Luwə el bal ngayn kete toki de'gi ki in Juwipi'gi el, Luwə təl'de de'gi ki dana takum'ne'ti ki takul kunme læ'de. Poyta ki maji kin in ki k'el Abiraham toki Luwə a njangi do de'gi pəti ki donangi'ti ne ki takul'ə. ⁹ In be ə, nje kunme'de, Luwə a njangi do'de toki njangi'n do Abiraham ki nje kunme'ne be.

¹⁰ De'gi pəti ki oyi kadi Luwə a orta do'de'ti ki takul təl ro go ndukun'ti, ta ki gangi in do'de'ti. Ta ki gangi in do'de'ti, tado makitu læ Luwə ene: de ki ra ki ində kum'ne go ndukun'gi'ti ki in ki ndangi me makitu'ti læ Luwə kin ki dokagilo'gi pəti el ningə, ta ki gangi in do'a'ti. ¹¹ Ji gər maji kadi de ki Luwə təl'ə ki dana takum'ne'ti ki takul təl ro go ndukun'ti goto. Tado makitu læ Luwə ene: «De ki un me'ne adi Luwə ə in de ki dana, ningə ki takul kunme li'ə ə a ingə'n kaji to*». ¹² Ki rəta'ti, ndukun in ki kunme kadi in nya'gi ki dangi dangi. *Ndukun ene: «De ki ra go ndukun'gi'ti ə a ingə kaji kigo təl ro go'ti». ¹³ Kirisiti taa'je ilə'je taa ta mann'ti læ ndukun. Kirisiti or ton'gi, mann ki re a osi do'je'ti, Kirisiti un do'ne'ti tor'je'ti. Tado makitu læ Luwə ene: «De ki bəri'ə do kagidəsi'ti in de ki Luwə mann'a.». ¹⁴ In be kadi njangi do ki Luwə un mindi'ne kadi n'adi Abiraham kin, de'gi ki in Juwipi'gi el kaa ingəi ki takul memaji læ Jeju Kirisiti. Ningə, kadi ki gorow læ kunme kadi, j'ingəi Ndil ki Luwə un ndu'ne kadi n'adi'je.

Ndukun in ki kunmind

¹⁵ Ngannkon'm'gi, m'a m'un nya kare ki j'isi j'oyi ki ndo'gi pəti donangi'ti ne kadi m'oji'n'se nya kin: loki de ilə ndu'ne, do'ti, de mad'a ki rangi ki asi kadi tuji kunndu kin, eke kadi ilə ki rangi do'ti goto. ¹⁶ Ningə, kunndu ki Luwə un adi Abiraham, ki de ki ginn koji'ti li'ə kaa in be to. Makitu læ Luwə ene: «Luwə un mindi'ne adi'de ki ginn koji'ti læ Abiraham», adi in de ki kareba, ki in Jeju Kirisiti, um makitu ene: «Luwə un mindi'ne adi de'gi ki ginn koji'ti læ Abiraham,» to de'gi ki banyinan el. ¹⁷ Nya ki m'ge kadi m'el ə to kin: Luwə un mindi'ne adi Abiraham, kadi n'ra do'ti. Ningə asi bal bu so ki do mutə go'ti bay taa, ndukun re. Ndukun ki re go gogi kin ra togi kadi tuji kunndu ki Luwə ulə'n adi Abiraham kete kin el. ¹⁸ Re Luwə adi nya de'gi ki gorow təl ro go ndukun'ti ningə, toji kadi in kigo kunndu'ti ə Luwə adi'n nya de'gi el. Nga j'oo kadi in ki gorow kun mindi'ne Luwə adi'n majikur re do Abiraham'ti.

Kulə læ ndukun

¹⁹ Re in be ningə, ke kuləra ndukun ki Luwə adi Juwipi'gi in ri wa? Luwə adi ndukun kadi gəri majel ra de'gi ki isi rai takum Luwə'ti. Biti kadi nginə'n re ngonn ki ginn koji'ti læ Abiraham. Ə re ngonn ki ginn koji'ti læ Abiraham kakin re to ningə, ndukun aw ki togi el nga. Loki Luwə ndigi kadi ndukun, in malayka'gi ə Luwə ulə'n'de ki gorow læ de ki kare ki ra mbunə Luwə'ti ki de'gi*. ²⁰ Nan loki Luwə un ndu'ne kadi n'a n'ulə ki njangi do n'adi Abiraham, in Luwə inbe ə ra ki ro'ne, um in de madi ə ra mbunə'de'ti ki Abiraham el. ²¹ Eke in kin oji kadi ndukun osi ta kunndu læ Luwə wa? Jagi os'ə ta el. Re ndukun madi to non, asi kadi adi de'gi kaji ningə, m'gər kadi re ndukun a orta do de'gi'ti non Luwə'ti. K'in ə ndukun ki be kin goto. ²² Makitu læ Luwə ene: De'gi pəti ki donangi'ti in ginn togi'ti læ majel. To be kadi kunndu ki Luwə un adi nje k'un me'de k'ad'a, tolta'ne me kunme kadi Kirisiti'ti.

* 3:6 3.6 Lotum 15.6; Rom 4.3 † 3:7 3.7 Rom 4.16 ‡ 3:8 3.8 Lotum 12.3 § 3:10 3.10 Ndukun ki nja joo 27.26

* 3:11 3.11 Abakuki 2.4 † 3:12 3.12 Lebütiki 18.5; Rom 10.5 ‡ 3:13 3.13 Ndukun ki nja joo 21.23 § 3:16

²³ Kete taa kadi dokagilo kunme kadi Jeju Kirisiti re, j'isi to dangay'gi ginn tugi'ti læ ndukun. J'isi ginn'ti biti kadi Luwæ te ki do kunme kadi Jeju Kirisiti adi'je. ²⁴ Dokagilo'æ'ti kin ndukun to to nje kindæ kum'ne go'je'ti biti kadi Kirisiti re'n. Lo kin'ti nga a Luwæ tæl'je de'gi ki dana takum'ne'ti ki takul kunme kadi Kirisiti. ²⁵ Go kunme'ti, j'in ginn tugi'ti læ ndukun ki kete isi indæ kum'ne go'je'ti kakin el nga. ²⁶ Tado ingi pæti, in ngann'gi læ Luwæ ki takul kunme me to Jeju Kirisiti. ²⁷ Ingi pæti, rai'se batom læ Kirisiti, adi toi to Kirisiti inbe be. ²⁸ Ngosine, dangi dangi goto mbunæ de'gi'ti. Juwipi eke Gireki goto; bær eke bær el goto; dene eke dingæm goto. Pæti, in kareba me kindæ rø nan'ti me to Jeju Kirisiti'ti. ²⁹ Re in de'gi læ Jeju Kirisiti ningæ, in ginn koji læ Abiraham to. A ingæi nya'gi pæti ki Luwæ un ndu'ne kadi n'adi Abiraham ki de'gi ki ginn koji'ti li'æ to.

4

In bær el nga, nan in ngonn Luwæ

¹ Nya ki kadi m'adi in gæri æ to kin: ta læ ngonn ki kadi ndo'a æ in æ a ingæ nya nduwæ læ baw'ne. In æ in be nyakingsæ'gi pæti, nan loki nanyi ngonn bay, oo rø'ne kadi n'to ta dangi ki bær el. ² In ginn tugi'ti læ njekindæ kum'de go'æ'ti kigo nya'gi'ti li'æ, biti kadi dokagilo ki baw'a oji asi bay taa, a adi'æ nya'gi li'æ. ³ J'ingi kaa to be to. Loki ji gæri Jeju Kirisiti el, ji nanyinan ginn bær'ti læ tugi ndil'gi ki dangi dangi ki donangi'ti ne'. ⁴ Nan loki dokagilo asi, Luwæ ulæ Ngonn'o adi re. Ngonn ki dene o'j'o ginn ndukun'ti læ Juwipi'gi. ⁵ Re kadi taa do de'gi ki sii ginn tugi'ti læ ndukun ilæ'de taa, kadi to tæl'de ngann'gi'ti læ Luwæ. ⁶ In ngann'gi læ Luwæ ki røta'ti, be æ Luwæ ulæ Ndil ngonn'o me'de'ti. Ndil ki isi bær nya Aba! Bai!. ⁷ In be æ, in bær'gi el nga, in ngann'gi læ Luwæ. æ re in ngann'gi læ Luwæ ningæ, Luwæ a adi'se nya nduwæ'gi pæti ki ngem tado læ ngann'ne'gi kigo memaji'ti li'æ.

Pol bol kadi Galati tæli awi ginn ndukun'ti gogi

⁸ Kete, loki in gæri Luwæ el bay, isi rai bær læ yo'gi ki dangi dangi, nan ki røta'ti æ in luwæ'gi el. ⁹ Nga ki ngosine kum'se te do Luwæ'ti, adi Luwæ gær'se to yan'ne'gi nga, æ ra bann be æ in ndigi tæli kaw ginn tugi ndil'gi ki tugi'de goto kakin bay wa? Tado ri æ in ndigi tæl k'aw ra bær læ'de bay wa? ¹⁰ Sii ndæi kum'se go ndo'gi madi'ti, go nanyi ko'ti, go dokagilo'gi'ti, kigo bal'gi madi'ti bay! ¹¹ M'bol kadi kulæ ki m'ra dann'se'ti be kin to kare rø'm'ti ki ndangi.

¹² Ngannkon'm'gi, m'uwæ ngonn mbay nja'se ba, toi to m'in be, tado m'in ka m'to to ingi be to. In gæri maji, nya madi ki low'æ'ti el kare ki rai sæ'm goto. ¹³ Kadi me'se olo do'ti, toki in ki gorow læ monyi æ m'ilæ'n'se mbær Poyta ki maji ki m'ilæ'se dokete. ¹⁴ Me røto'ti læ'm, asi kadi re a kidi'm'in ge, inyæi'm'in ge, nan rai nya kin sæ'm el. In uwæi'm'in rø'se'ti to kuwæ yo. Nan oyi m'in to malayka læ Luwæ eke Jeju Kirisiti inbe ki do'ne be yo. ¹⁵ Dokagilo'æ'ti kin rø'se næl'se ngayn, nga ngosine rønæl kakin aw ra be. M'gær maji kadi dokagilo'æ'ti kin re ingæi row kadi ori kan kum'se adi m'in ka re a ori adi m'in. ¹⁶ Ningæ be bone m'tæl njeban læ'se tado k'el ki m'el'se ta ki røta'ti wa? ¹⁷ De'gi ki isi ædi'se kin, mæta læ'de tado læ'se ki isi rai nya kin in mæta ki majel. Isi ndigi kadi gangi'se nan'ti sæ'm kadi n'awi sese go'de'ti yo. ¹⁸ Maji kadi ji tingæi me nyara'gi'ti ki maji ki dokagilo'gi pæti. Dokagilo ki m'goto sese kaa maji kadi uwæi nyara ki maji ba um inyæi taa el. ¹⁹ Ngann'm'gi, m'ingæ kon ki rangi bay tado læ'se to dene ki nje ndo be, biti kadi in tæli de'gi ki tugi gangi me ta'ti læ Kirisiti. ²⁰ M'ndigi kadi m'in sese nan'ti ki ngosine inbe kin, kadi m'el'se ta ki ndu ki sow kel'n'se ta. Tado me'm ra sururu tado læ'se.

Kunmindi ki joo, Agar in ki Sara

²¹ Ingi ki in ndigi kadi sii ginn tugi'ti læ ndukun, eli'm'in nya kin adi m'oo: Oyi ta ki ndukun el kin el wa? ²² Ndangi me makitu'ti læ Luwæ eyina: «Abiraham oji ngann'gi ki dingæm joo: ki kare, kon'a in bær æ ki nungi kon'a in bær el to. Dene ki bær to'a nan Agar, æ in ki bær el to'a nan Sara to».²³ Ngonn læ dene ki bær, oji'æ toki oji ndægi ngann'gi pæti ki donangi'ti, nan ngonn læ dene ki bær el, koj'o to ta dangi. Luwæ un ndu'ne adi kete do koji ngonn'ti kin. ²⁴ Me ta'gi'ti kin Luwæ oji'je nya kare kadi ji gær. Dene'gi ki joo kin oji do kunmind'gi joo ki Luwæ un: Kunmindi ki do mbal Sinay'ti in Agar ki a oji bær'gi. ²⁵ Agar in mbal Sinay ki Arabi'ti, to to bebo ki Jerujalem ki dokagilo'ti ki bone kin be. To be tado Jerujalem ki de'gi ki me'ti pæti in bær'gi ginn tugi'ti læ ndukun. ²⁶ Nan Jerujalem ki taa, in ki taa k'inyæ taa. In æ in kon'je to. ²⁷ Tado ndangi eyina: «In kuji de ki dene ki oji ngonn el, in ra rønæl, in ki gær to ndo ngonn el, ra rønæl, turi

* 4:3 4.3 4.9; Kol 2.8, 20 † 4:6 4.6 Mrk 14.36; Röm 8.15 ‡ 4:22 4.22 Lotum 16.15, 21.2 § 4:23 4.23 Lotum 17.16; Röm 9.7-9

jağira tado dene ki ngaw'a mbøt'ə a aw ki ngann'gi ngayn utø in ki isi ki ngaw'ne* .»
²⁸ Nan in ngannkon'm'gi, in ngann'gi ki oji'se kigo kunndu'ti læ Luwø to Isaki be. ²⁹ Nan mayinu ngonn ki oji'ə ki gorow ki de'gi isi oji nan ində kum ngonn ki de'gi oji'ə kigo Ndil Luwø'ti ndoo. To tanan be ðone to. ³⁰ Eke ta ri ə makitu læ Luwø el wa? Makitu læ Luwø el ene: «Tuwø dene ki bər ki ngonn'o kə, tado ngonn læ dene ki bər a in to kingə nya nduwø nan'ti ki ngonn læ dene ki bər el' .» ³¹ Ngannkon'm'gi, ki ojido'je, j'in ngann'gi læ dene ki bər el, nan j'in ngann'gi læ dene ki kare ki in de dər'ne yo.

5

Kirisiti taa'je inyø'je taa

¹ Kirisiti taa'je ilø'je taa kadi j'in ki taa k'ilø taa ki biti ki non'ti. Rai do nja'se'ti, inyøi rø'se kadi de madi tøl eli juđi bər mindi'se'ti el nga. ² Oyi maji, m'in Pol m'el'se ta taga wangi: Re adi ujøi mōti'se ðay ningø, Kirisiti a tøl nya ki kare. ³ M'ndør mbi'se ki nja joo ðay, de ki ra ki adi ujøi mōt'ə, maji kadi ində ta'ne dəm go ndukun'gi'ti. ⁴ In de'gi pøti ki oyi kadi Luwø tøl'je de'gi ki dana takum'ne'ti ki gorow læ ndukun læ Juwipi'gi, in ki gangi nan'ti ki Kirisiti. A asi kingø ramaji læ Luwø el biti. ⁵ Ki sōw do'je, j'indø me'je'ti kadi Luwø a ør ta do'je'ti tado j'uni me'je j'adi Jeju Kirisiti. In kin ə j'isi j'i nginø ki tōđi læ Ndil Luwø. ⁶ Re de madi indø rø'ne nan'ti me to Jeju Kirisiti'ti, ə ujø mōti'ne, eke ujø mōti'ne el kaa, in nya ki kar'a goto. Nya kibo ngayn in ta læ kunne, me kulø ndigi nan'ti. ⁷ Lo kulø ngirø'ti, rai kulø ki maji awi ki kete kete, nga ki ngosine kin nan ə ođi'se ra kulø ki rōta'ti kakin nga wa? ⁸ Luwø ki ðar'se kadi in de'gi li'ə, ođi'se kadi rai be el. ⁹ De'gi eli eyina: «Ngonn hum ki nden ra nduji ki loy adi in.» ¹⁰ Tado ingi ki j'indøi rø'je nan'ti ki Burøbe Jeju Kirisiti, m'gør maji kadi ingi kaa mōrita to m'in be to. Taa m'gør maji kadi de ki yøti do'se kin, re de'ə in nan nan kaa Luwø a gangi ta do'a'ti. ¹¹ Ngannkon'm'gi, ki sōw do'm, re m'nji m'ilømbør kadi, ri ri kaa, de ujø mōti'ne ðay taa Luwø ør ta do'a'ti ningø, Juwipi'gi a indøi kum'm ndoo el nga. A indøi kum ndoo el, taa re koy læ Kirisiti do kagidəsi'ti a in nya kōw tado lø'de el to. ¹² Ki rø nje yøti do'se'ti, maji kadi re a ujøi yan'de to kujø inbe ba pøti par.

Adi Ndil ki ar njay ør non'se

¹³ Ngannkon'm'gi, yan'se ki sōw do'se ønn: Luwø ðar'se kadi in ki taa k'ilø taa. K'in ə, kadi taa k'ilø taa kin in row ki kadi rai nya læ darø toki me'se ndigi el. Nan kadi rai kuløbør adi nan ki yo ki ne me ndigi nan'ti. ¹⁴ Tado ndukun'gi pøti tōlita'de me ta'ti ki ene: «A in ndigi de mad'i to darø'i inbe be» kin* . ¹⁵ Re rai nya to da'gi ki mu be, donyi nan, adi nan do'gi ə, gonyi rø'se maji nan a tuji nan. ¹⁶ In be ə, m'el'se m'ene: Inyøi Ndil Luwø ki ar njay ør non'se ningø a rai nyønng'gi læ darø el. ¹⁷ Tado nyønng'gi læ darø kakin isi røi ki Ndil Luwø, ningø Ndil Luwø isi rø ki nyønng'gi læ darø to. Tōđi'gi ki joo kin isi røi nan dann'de'ti, ningø lo kadi rai nya ki me'se ndigi goto. ¹⁸ Re Ndil Luwø ør'se tarow ə, ndukun aw ki tōđi do'se'ti el. ¹⁹ Nya'gi ki majel læ darø toi taga wangi: Adi in nya ki to njen, ki kaya, ²⁰ ra yo'gi, ra mboli, kosinan ta, kotanan el, jangi, wongi, nii, gangi nan, kor kum nan, ²¹ kumnda, gon yiwi, kuso nya kədi ki ndəđi nyara'gi ki tanan be kin. M'el'se toki m'el'n kete, njera nya'gi ki be kin a oy Konbe læ Luwø el.

²² Ningø, kuløra læ Ndil Luwø in: ndiginan, rønæl, kisimaji, kisidoti ki nan, øsmaji, ramaji ki ra nya in low'ø'ti, ²³ ki sol lom lom, kulø darø ginn tōđi'ti. Ndukun əsi ta kulø ra'gi kin el. ²⁴ De'gi pøti ki in yan Kirisiti, tøti rø darø ki ndigi ra'gi li'ə pøti do kagidəsi'ti. ²⁵ Re in Ndil Luwø ə adi'je kisikidotaa ningø, maji kadi j'adi Ndil ø ør'je tarow. ²⁶ Ononyi'se kadi j'in nje kundo taa. Maji kadi j'adinan wongi el, taa kadi jangi ra'je dōnan'ti el to.

6

Ki ra ki nan yo ki ne

¹ Ngannkon'm'gi, re oyi de madi isi ra nya ki go'ti el, ingi ki awi ki Ndil Luwø me'se'ti, rai si'ə kadi tøl re do row'ti ki maji. Nan k'in ə kadi oji'ə ki mindi ki sol lom taa. M'el'ta kin de ki ra dann'se'ti kadi oo rø'ne maji nan a osi me nyanan'ti. ² Rai kadi tai nya ki koy dōnan'ti yo ki ne. Re rai be ningø, a in nje tøl rø go ndukun'ti læ Kirisiti. ³ Re de madi oo rø'ne to n'in de ki tuwøl nan in de ki kare ningø de'ə kin isi ødi rø'ne to kədi. ⁴ Kadi nan nan ka indø manji kulø ra'ne oo. Re maji ningø, kadi ra rønæl do kulø'ti ki inbe ra um kadi un rø'ne indø kadi ndəđi de'gi'ti tado kulø ra'de el. ⁵ Oyo, kadi j'i gøri toki nan nan ra ta kulø ra'ne'ti.

* 4:27 4.27 Ejay 54.1 † 4:30 4.30 29-30; Lo tum ginn nya'gi 21.9-10 * 5:14 5.14 Lebitiki 19.18

⁶ Maji kadi de ki nje taa nyando ki in ro Luwə'ti, kanyi nyakingə'gi lə'ne pəti ki de ki njendo'ə nya. ⁷ Ədi rə'se el, de a mbo ki Luwə el. Nya ki de duw a təti kand'a. ⁸ Kin ə re de duw nya kigo darə'ti ningə, kand'a ki a təti in koy. A kin ə re de duw nya kigo Ndil Luwə'ti to ningə, kand'a ki a təti in kaji ki to biti ki non'ti. ⁹ Lo kin'ti, maji kadi j'inyəi ta ramaji el. Loki j'uwəi rə'je lo ra'a'ti ningə, j'a ji təti kand'a ki maji dəkagilo'ə'ti. ¹⁰ In be ə, loki j'ingə dəkagilo ramaji ningə, maji kadi ji rai maji ki de'gi pəti. Kibo ngayn in nje ki uni me'de adi Jeju Kirisiti.

Ta ki dəboy'ti ki kuwə ji nan

¹¹ Gonyi nya ki m'ndangi m'adi'se kin. M'ndangi boi guri guri ki ji'm m'inbe. ¹² In nje ki ndigi kadi n'nəli de'gi ki dənangi'ti ne ə isi indəi təgi də'se'ti kadi ujəi mət'i'se. Rai be kadi de'gi adi'de kon tado ta koy lə Kirisiti də kagidəsi'ti el. ¹³ Inbe'gi ki nje kujə mət'i kin, uni go ndukun'gi lə Juwipi'gi ba pəti el. Ndigi kadi ingi yo ə ujəi mət'i'se kadi in nya kojirə lə'de də'se'ti. ¹⁴ Ki ojido'm m'inbe, m'ində gu'm ki kagidəsi lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, um m'ində gu'm ki nya ki rangi el. Tado ki takul koy lə Jeju Kirisiti də kagidəsi'ti, nya'gi ki dənangi'ti ne təli nya ki koy tado lə'm, toki m'inbe m'təl nya ki koy tado lə nya'gi ki dənangi'ti ne be to. ¹⁵ Ningə re de ujə mət'i'ne eke ujə mət'i'ne el ka, in nya ki kar'a goto. Nya ki bo ngayn in ta kadi de təl nyakində ki sigi. ¹⁶ Kadi kisimaji ki memaji lə Luwə in də de'gi'ti pəti ki uni gorow ki sigi, ki de'gi pəti ki in de'gi lə Luwə.

¹⁷ K'aw ki kete kin, kadi de tulə'm nan'ti el nga. Tado m'aw ki ndunə də'gi ki oji go kon lə Kirisiti darə'm'ti. ¹⁸ Ngannkon m'gi, kadi memaji lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in nan'ti sese. Amen.

Makitu ki Pol ndangi adi Epeji'gi Ta ki do makitu'ti ki Pol ndangi adi Epeji'gi

Makitu kin to to makitu ki Pol ndangi ulə'n kadi njekawnan'gi ki dangi dangi ki sii donangi Aji'ti ki Du tudəi be. Mbuən njekawnan'gi'ti kin Epeji in'ti non. Me makitu'ti kin Pol osi kagi do ta'ti ki Luwə oji me'ne'ti kadi «n'mbon'n nya'gi ki doran'ti ki nya'gi ki donangi'ti pəti ginn Burədo'ti ki kareba ki in Kirisiti» (1.10). Me njekawnan'ti lə Kirisiti Juwipi'gi ki Juwipi'gi el indəi rə'de nan'ti to de'gi ki kareba, darə ki kare ki Kirisiti in do. Kində rə nan'ti ki ulə ngirə'ne do bar ki Kirisiti bari'n de'gi kete non nya'gi'ti pəti kadi in lə'ne, ki kaji ki aji'de kitakul memaji lə'ne. Kində rə nan'ti kin in rota ki row lə Ndil Luwə ki isi me njekunme'gi'ti ningə njekuləbər'gi lə Kirisiti rai kində rə nan'ti kin adi togi ki taa. Rowinn makitu ki nja joo toji gorow ki maji kadi kində rə nan'ti to'n dann njekawnan'ti ki njekunme'gi'ti ki ndo'gi ndo'gi. Maji kadi njekunme'gi ndiginan, iləi toji donan'ti yo ki ne ningə rai oyo Luwə me nya'gi'ti pəti.

Ta'gi ki me'ti: Kaji in ki row lə Kirisiti 1-2. Kində rə nan'ti lə njekawnan 3.1-4.16. Kisikidotaa ki sigi me Kirisiti in ndigi 4.17-6.24.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti kigo ndigi'ti lə Luwə ə m'ndangi makitu kin madi'se in de'gi lə Luwə ki nje ra nya ki low'ə'ti me to Jeju Kirisiti, ki sii me be'ti ki Epeji. ² M'dəji kadi Luwə ki Baw'je in ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti adi memaji ki lapiya in do'se'ti.

Ramaji lə Luwə ki takul Kirisiti

³ Piti ki do Luwə'ti ki Baw Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, ki adi'je majikur, adi in majikur ki dangi dangi kigo Ndil'ti ki in doran'ti, me to Kirisiti'ti. ⁴ Be ə, loki Luwə ra doran ki donangi ki nya'gi ki me'ti el bay, mbəti'je me Kirisiti'ti to ngann koti lə'ne kadi j'ari njay ki kanji ta madi do'je'ti takum'ə'ti. Nya'gi kin toji kadi Luwə ndigi'je. ⁵ Toki Luwə ndigi'n'je kakin ə, ində'n'je kete non dokagilo'gi'ti, kadi ji təli ngann'a'gi ki takul Jeju Kirisiti, kigo memaji'ti li'ə tado lə'je. Nya kin ə Luwə ge. ⁶ Adi j'osi pa j'uləi toji do Luwə'ti, tado memaji li'ə ki əti bol. Memaji kin, adi'je kare ki takul Ngonn'o ki ndig'ə ngayn. ⁷ Me Kirisiti'ti, ki takul mosi ki anyi do kagidəsi'ti, j'in ki taa k'ilə taa, ningə majel'gi lə'je in ki k'inyə go ko to. Be ə, Luwə oji'n'je memaji lə'ne ki ngayn me nyakingə'ti pəti. ⁸ Oyo, Luwə adi ramaji li'ə ki to mbar mbar nanyi sə'je, nanyi ki əti bol. Be ə, adi'n'je tər ki nyagər ki ngayn. ⁹ Ningə kigo ra maji'ti lə Luwə ki ngayn, adi ji gəri kojitara li'ə ki to lo kiyə'ti. Kojitara kin, rago'ə kete kadi n'a ra ki takul Kirisiti. ¹⁰ Kojitara lə Luwə kin, in kadi kaw nya'gi ki doran'ti ki nya'gi ki donangi'ti ne pəti, ginn togi'ti lə nje konbe ki kareba ki in Kirisiti. Nya kin, a ra nya dokagilo'ti ki Luwə inbe oji.

¹¹ Luwə adi nya'gi pəti rai nya toki inbe oji'n eke ndigi'n kete. Be ə, mbəti'n'je kete kigo kojitara'ti li'ə, adi ji təli de'gi li'ə kigo kində rə nan'ti lə'je ki Kirisiti. Ningə adi'je nya ki un'n mindi'ne kadi n'adi'je to. ¹² Luwə ra be kadi j'osi pa j'uləi toji do kəti bol'ti li'ə, j'ingi ki j'indəi me'je do Kirisiti'ti ki in Mesi De ki Luwə mbət'ə dokete.

¹³ In me Kirisiti'ti to ə, ingi kaa, oyi do ta ki rota'ti, ki in Poyta ki maji ki aji'se. Ningə go'ti, uni me'se adi Kirisiti, ə Luwə ində ndunə ki ndaja lə'ne rə'se'ti. Ndunə kakin in Ndil Luwə ki un'n ndu'ne do'ti kete nu. ¹⁴ Ndil Luwə kin toji kadi j'a j'ingəi ndəgi nya nduwə'gi pəti ki Luwə a adi'je. Nya nduwə'gi kin j'a j'ingəi pəti ndo ki Luwə a taa'je ilə'je taa ji majel'ti ratata. Adi j'osi pa j'uləi toji do Luwə'ti ki əti bol.

Pol elta ki Luwə tado kunne lə nje ki Epeji'ti

¹⁵ In kin ə, m'in ka loki m'oo poy kunne lə'se ki uni adi Burəbe Jeju, ki poy ndigi lə'se ki isi ndigi de'gi lə Luwə pəti, ¹⁶ ndo ki m'oo'n ta inbe kin nu, ra adi m'inyə ta ra oyo Luwə tado lə'se el me kelta'gi'ti lə'm ki m'nji m'el si'ə. M'nji m'bar to'se ta ta. ¹⁷ M'dəji kadi Luwə lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, Baw ki nje toji, adi'se ki takul Ndil Luwə, tər, ki gər ginn nya ki to lo kiyə'ti, kadi in gəri'ə'n'ə ar njay. ¹⁸ M'dəj'ə kadi ra adi hangal'se to ar njay, kadi in gəri nya kindəmedoti ki adi'se dokagilo'ti ki bari'n'se. Ta kadi in gəri nya nduwə ki a adi'se ki in nya nduwə ki maji ngayn. In nya nduwə ki ində ta dangi tado lə'se, ki ndəgi de'gi pəti ki in yan'a'gi. ¹⁹ Ningə a gəri togi ki əti bol utə togi'gi pəti ki Luwə oji tado lə'je j'in ki j'uni me'je j'adi'ə. Ningə togi kakin, Luwə oji ki taga me togi'ti ki əti bol. ²⁰ To'gi ki əti bol kin, Luwə toji taga, dokagilo'ti ki adi Jeju Kirisiti ində

taa dann njekoy'gi'ti, ə ad'a isi dojikol'ov'ti me doran'ti. ²¹ Low'ət'i kin, Jeju onbe ki togi læ nje konbe'gi pəti ki me doran'ti, togi ki utə, ta to'a in do togi'ti pəti to, togi læ nje konbe'gi pəti ki me doran'ti, tado dokagilo ki ngosine kin par el, nan biti dokagilo'ti ki a re. ²² Oyo, Luwə ulə nya'gi pəti ginn togi'ti læ Kirisiti. Loki ində do nya'gi'ti pəti ningə, mbət'ə ad'a in ki boi do Njekawnan'gi'ti. ²³ *Njekawnan'gi toi to ngann ro'a'gi be. Kasi nan gaki læ Kirisiti rosi Njekawnan'gi ki dokagilo'gi pəti. Ningə Kirisiti kaa, kasi nan gaki læ Luwə ros'o to.

2

Kaji in ki takul memaji

¹ Ki ojido'se, kete in de'gi ki koy tado nyara'gi ki gorow'ət'i el, tado majel'gi læ'se. ² Majel'gi læ'se kin ra adi mayinu gorow nya ra'se'gi in go hal nyara læ de'gi ki donangi'ti, uni go ngar læ togi læ ndil'gi ki majel ki me nəl'ti. Ndil ki majel kin ə, isi ra kulə ngosine me de'gi'ti ki nje kosi ta Luwə. ³ J'ingi kaa, ndəki mayinu j'in mbunə de'gi'ti kin to. Adi ji njiyəi kigo ndigi'ti læ nyənn'gi daro, j'isi ta nya ra'ti ki kadi ji tōli kon ndigi ra læ daro, ki mərta'gi læ'je ki majel yo. Be ə kigo jibəl kisi'je ki do'je taa'ti, ji toi to ndəgi de'gi kin be, adi wong'i læ Luwə in do'je'ti to.

⁴ Nan Luwə in nje k'oo kumtondoo ki əti bol, adi ndigi'je ngayn. ⁵ Be ə, j'ingi ki ndəki j'in de'gi ki koy ki takul majel'gi læ'je kin, təl'je adi j'in nje kisi ki do'je taa ki Kirisiti. Oyo in ki takul memaji ə ingəi kaji. ⁶ Ki takul kində ro nan'ti læ'je me to Jeju Kirisiti'ti, Luwə adi j'ində taa si'ə nan'ti dann nje koy'gi'ti, ə adi j'onyibe nan'ti si'ə me doran'ti to. ⁷ Luwə ra be kadi oji'n kadi de'gi pəti gəri tado dokagilo'gi ki a rei, memaji li'ə ki doboy'o goto, ki oji ki takul Jeju Kirisiti ki gorow ramaji li'ə tado læ'je. ⁸ In takul memaji ki gorow læ kunme ə, ingəi kaji un in kigo kōji ta ra'ti læ'se el. Nan in Luwə ə ad'se kaji kin kare. ⁹ Kaji kin in ki takul kulə ra'se madi ki maji el. In be el, kadi de madi indən kadl'ne el. ¹⁰ Oyo, j'in kuləra ji Luwə. Ində'je kigo kində ro nan'ti læ'je me to Jeju Kirisiti kadi ji rai kulə'gi ki maji me kisikidotaa'ti. Ningə kulə'gi kakin, inbe ində do'a nan'ti kete kadi ji rai'de.

K'in kare me Kirisiti'ti

¹¹ Adi me'se olo do'ti, toki ndəki kete, in Juwipi kōji'gi el, adi *Juwipi'gi ki nje bar ro'de nje kujə moti'de, ki in nya ki de'gi rai ki ji'de adi awi ki ndunə ro'de'ti, bar'se nje kujə moti'de'gi el. ¹² Kadi me'se olo do'ti toki dokagilo'ət'i kin, in ki gangi nan'ti ki Kirisiti. In mbunə de'gi'ti læ Luwə ki in Isirayel'gi el. Ingi gotoi me kunmindi'ti ki Luwə un adi de'gi læ'ne kin. Sii donangi'ti ne, indəi me'se do nya madi'ti el num, do Luwə'ti el num. ¹³ Nan ngosine ki takul kində ro nan'ti læ'se me to Jeju Kirisiti, ingi ki ndəki mayinu in sanyi, in tēli de'gi ki ndəkba ki takul mosi Kirisiti. ¹⁴ Tado in Kirisiti inbe ə re ki kisi ki nan ki lapiya mbunə'je'ti. In ə ra adi Juwipi'gi ki de'gi ki in Juwipi'gi el tēli de'gi ki kareba. Koy'o do kagidəsi'ti or ban ki to dann'je'ti kete ko. ¹⁵ Jeju Kirisiti təl ndukun'gi læ *Moj'i nya'gi ki kare'ti, ki row ra kulə'gi. Ningə, un ginn de'gi ki joo kin təl indən ginn de'gi ki kare ki sigi ki gorow kində ro nan'ti si'ə læ'de. Be ə, adi lapiya to'n mbunə'de'ti. ¹⁶ Jeju ndigi kadi ginn de'gi ki joo kin ulə'de noji nan'ti ki Luwə, kadi tēli daro ki kareba. Ningə ki takul koy'o do kagidəsi'ti, tuji'n nya ki ra adi in njeban'gi læ nan kin ko. ¹⁷ Re iləmbər Poyta ki maji ki ojido lapiya adi ingi ki in sanyi, taa tado læ nje'gi ki in ndəkba to. ¹⁸ In ki takul Jeju ə j'in pəti ki j'in, Juwipi'gi eke Juwipi'gi el, j'asi kadi ji rei takum Luwə'ti ki takul Ndil ki kareba inbe kin.

¹⁹ Be ə, ingi ki in Juwipi'gi el, in mbah'gi el, eke nje dər ki nja'de ta el nga. Nan ngosine, in ngann nje be ki mbunə de'gi'ti læ Luwə. In ngann'gi ki me Kəy'ti læ Luwə. ²⁰ Ingi toi to mbal'gi ki Luwə indən kəy be. Ningə ngirə kəy kakin in ki kində do njeakawkulə'gi'ti ki njeakeltakita Luwə'ti. Ə Kirisiti inbe ə in mbal ki do kum kəy'ti. ²¹ In me kində ro nan'ti læ'je ki Kirisiti'ti ə mbal ra kəy'gi kare kare uwəi nan maji. Ningə kəy kakin aw ki taa mad'a'ti ki kete kete kadi təl kəy ki ar njay me Burəbe'ti. ²² In me kində ro nan'ti ki Jeju Kirisiti ə, ingi ki in Juwipi'gi el ka, indəi ro'se nan'ti ki ndəgi de'gi læ Luwə kadi tēli kəy ki Luwə sii me'ti ki takul Ndil'ə.

3

Pol nje kiləmbər Poyta ki maji ro de'gi'ti ki in Juwipi'gi el

¹ In ki tado kin ə, m'in Pol, m'in dangay tado Poyta ki maji læ Jeju Kirisiti, tado læ'se in de'gi ki in Juwipi'gi el. ² M'gər maji kadi oyi poy kuləbər ki Luwə, kigo me maji'ti li'ə, ulə ji'm'ti tado maji læ'se. ³ Luwə te ki do nya'gi ki to lo kiyə'ti adi'm m'gər. In nya'gi kin ə m'ndangi'de m'ulə'n madi'se. ⁴ Loki tudəi makitu ki m'ndangi m'ulə'n madi'se

kin ningə, inbe'gi a oyi nyagər ki ɔjido Kirisiti ki to lo kiyə'ti, ki Luwə te ki do'a adi m'gər ar njay kin. ⁵ Toki rɔta'ti, nya'gi ki Luwə te ki do'a adi njekawkulə'gi, ki de'gi ki njekeltakita'a'ti ki ində'de ta dangi to nje ra kulə lə'ne, ki takul Ndil Luwə kin, te ki do'a be adi kaw'je'gi ki kete el. ⁶ Ningə nya ki to lo kiyə'ti kakin, ki takul kində rɔ nan'ti lə'de ki Jeju Kirisiti ə, de'gi ki in Juwipi'gi el, a ingəi nya nduwə nan'ti se'je j'in ki j'in Juwipi'gi; in se'je nan'ti me daro'ti ki kare, taa kunndu ki kare inbe kin to tado lə'de me to Kirisiti'ti, ki takul Poyta ki maji.

⁷ M'təl njekuləbər lə Poyta ki maji kin. In kin in kadikare ki Luwə adi m' kigo memaji'ti li'ə ki takul kuləra tɔg'ɔ. ⁸ M'in ki nda'a'm goto utə njekunme'de kadi Kirisiti pəti tigə. Ningə re in be kaa, Luwə oo maji ngayn kadi m'in ə, ulə kulə kiləmbər Poyta ki maji lə Kirisiti ji'm'ti tado de'gi ki in Juwipi'gi el. In nyakingə kibo ki utə nyagər lə de'gi lə Kirisiti pəti tigə. ⁹ Ningə m'ingə kadikare ki kadi m'toji'n de'gi pəti ar njay, ke gorow ki bann ə, Luwə a tɔl'n ta nya ki un ndu'ne do'ti, ki to lo kiyə'ti kin wa. Luwə ki njera nya'gi pəti, iyə do nya kin ki de'gi ki dokagilo'ti ki mayinu. ¹⁰ Ningə ngosine ki takul Njekawnan'gi, nje konbe'gi ki nje togi'gi ki me nəl'ti taa, asi kadi gəri nyagər lə Luwə. Nyagər kin, Luwə toji ki row'gi ki dangi dangi. ¹¹ Nya kin tolta'ne kigo kojitarə'ti lə Luwə ki to ki biti ki non'ti ki takul Burəbe lə'je Jeju Kirisiti. Kojitarə kakin, tolta'ne ki takul Burəbe lə'je Jeju Kirisiti. ¹² Me kində rɔ nan'ti lə'je ki Kirisiti ə, j'ingəi tarow ki gorow lə kunme kadi ji ndoti ki rɔ Luwə'ti ki me ki tinyi kati. ¹³ In be ə, m'dəji'se kadi adi me'se tuji tado lə kon'gi ki m'nji m'ingə tado lə'se kin el. Nan kadi in ginn ronel lə'se yo taa.

Ndigi ki Kirisiti ndigi'je

¹⁴ Tado kin ə, m'nji m'osi məkəsi'm nanga non Baw'je ki dɔran'ti, ¹⁵ ki takul'ə ki kar'ne ba ə, ginn koji'gi ki dɔran'ti eke ki dɔnangi'ti ne sii ki do'de taa. ¹⁶ M'dəji Luwə kigo nyakingə'ti li'ə ki ngayn kigo Ndil'ti, kadi adi'se in njekunme'gi togi kadi nganyi ki takul Ndil'ə me'se'ti. ¹⁷ Kadi Kirisiti ra lo kisi lə'ne ngarme'se'ti ki takul kunme. Nya dəji lə'm in kadi ndiginan ra sese adi nganyi, ningə kadi ginn'se uwə nangi ngan me'ti to. ¹⁸ Be ə, a asi kadi in gəri ki ndəgi de'gi lə Luwə pəti, kadi ndigi lə Kirisiti in ndigi ki ətɔ bol, ki de asi kadi a mbəji ngal'a ge tat'a ge kow'ə ge ki ngal'a ki ta ge el ratata. ¹⁹ Oyo, a asi kadi in gəri ndigi lə Kirisiti ki utə nyagər'gi pəti, ningə kadi Luwə inbe rosi'se ki rosi ki betete lə'ne.

²⁰ Luwə ra nya'gi ki takul togi ki isi me'je'ti. Ningə, loki ji dəji'ə nya madi ə, ra utə nya ki ji dəji'ə, eke, in ki j'isi məri to mər bay. ²¹ Kadi toji in do'a'ti mbunə Njekawnan'gi'ti ki takul Jeju Kirisiti, tado ginn de'gi'ti pəti, ki dokagilo'gi ki dokagilo'gi. *Amen!

4

K'in daro ki kare me Kirisiti'ti

¹ M'ulə dingəm me'se'ti, m'in ki m'in dangay tado lə Burəbe, kadi gorow kisikidɔtaa lə'se asi ta bar ki Luwə bar'se. ² Kadi awi ki sol do, ki hal ki sol lom lom, ki koreme, ə kadi sii do'ti ki nan me ndigi nan'ti. ³ Uwəi rɔ'se ngan kadi ngəmi go k'in'se kare me Ndil Luwə'ti, ki gorow kisi nan ki lapiya. ⁴ Daro in kareba, taa Ndil Luwə kaa, in kareba to. In be to ə, Luwə bar'se kadi awi ki nya kindəmedoti kareba to. ⁵ Burəbe in kareba, kunne in kareba, ta batəm kaa in kareba to. ⁶ Luwə in kareba, ningə in ə, in Baw'je pəti, taa in do nya'gi'ti pəti, ra kulə ki takul de'gi pəti, ningə isi me de'gi'ti pəti to.

⁷ Nan, de ki ra da dann'je'ti, ingə kadikare ra kulə ki sow do'ne, kigo kadi'ti ki Jeju Kirisiti ndigi kadi'n'je. ⁸ In be ə, ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina:

«Loki in aw me lo'gi'ti ki taa nu, uwə dangay'gi,

Adi aw se'de kum'ne'ti,

Ningə adi kadikare de'gi.»

⁹ Ningə k'el kene: «In aw me lo'gi'ti ki taa», kin, to ar njay kadi kete bay ta kadi aw taa, Kirisiti ur aw ginn dɔnangi'ti, me lo'gi'ti ki bo nu to. ¹⁰ Nje k'aw nanga inbe kin ə, in nje k'aw lo'gi'ti ki taa gidi dɔran'gi'ti to. Nya kin ra nya be kadi Ndil'ə in me nya'gi'ti pəti. Ta kadi onbe do nya'gi'ti pəti me lo'gi'ti pəti to. ¹¹ In ə adi kadikare de'gi, nje ki nan'gi adi in njekawkulə'gi, nje ki nan'gi kadi in de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, nje ki nan'gi kadi in de'gi ki nje kiləmbər Poyta ki maji, nje nan'gi kadi in de'gi ki njekul Njekawnan'gi, ningə kadi nje ki nan'gi in njendo de'gi to. ¹² Ki gorow kin ə, ra adi de'gi lə Luwə a asi kadi rai kulə li'ə, kadi Njekawnan'gi toi to daro Kirisiti ki togi ki kete kete be. ¹³ Ki row kin ə, j'in pəti, j'a tei k'in kare me kunme'ti, ki gər Ngonn lə Luwə'ti. Ningə j'a təli Njekawnan'gi ki togi gangi, ə j'a togi par par biti kadi j'a toi to Kirisiti be. ¹⁴ Be ə, j'a toi to ngann'gi ki nəl nyando'gi ki ngom isi aw se'de ki yo ge ki ne ge be el, to tokibo ki pungi mann ba si ra'a be el nga. Ningə de'gi ki nje kədi de'gi ki ta'gi ki ngom'gi

læ'de kin, a rai'je kadi ji ndəm row ki takul nyando'gi læ'de ki ngom kin el to. ¹⁵ Nan kadi ji ndiginan yo ge ki ne ge me k'el nan ta ki rōta'ti, kadi ji togi me nya'gi'ti pēti, biti kadi ji toi to Kirisiti inbe be, in ki in ki boi ki dō Njekawnan'gi'ti. ¹⁶ Me Kirisiti'ti ə daro ba pēti in ki rōti nan'ti maji ki takul dōkur'gi læ ngirə ki ra. Loki ngonn rō ki ra, ra kulə læ'ne maji ningə, a ra kadi daro ba pēti a togi taa taa ningə gəsirə me ndigi nan'ti.

Kisikidōtaa me Kirisiti'ti

¹⁷ In be ə, m'el'se ta kin, ə m'təl m're dō'ti bay me to Burəbē'ti. Ononyi'se kadi row njiyə'se to to nya de'gi ki gəri Luwə el kam be, tado kulə rā'de in kigo mərta'gi'ti læ'de ki nda'a goto. ¹⁸ Lo ki ndul onbe dō nyagər'ti læ'de. In sanyi kadi kisikidōtaa'ti ki sigi ki Luwə adi. Toki rōta'ti, gəri el tado me ngan læ'de. ¹⁹ In de'gi ki nya ki majel ki a rai ə rō'de a sol'de dō'ti goto. Dōkagilo'gi læ'de pēti in kadi rai nya'gi ki majel. Be ə, nyara'de ki dangi dangi ki to njen kin, degə'gi kin, nanyi ki lo rā'a'ti ki non'de'ti.

²⁰ Nan ingi, in kigo row'gi ki be kin ə, ndoi kadi gəri Kirisiti el. ²¹ Toki rōta'ti oyi ta ki sōw dō'a nga, ningə, ingi ki in njekunme'gi, ndoi'se nya'gi ki awi nan'ti ki rōta ki de a ingə rō Jēju'ti. ²² Re in be ningə, sōw kadi mbəti nya rā'se'gi ki mayinu kigo lo kōki de'ti, ki ndigi rā'gi li'ə ki majel ki a aw ki de tuji'ti. ²³ Maji kadi inyoi adi Ndil Luwə yəti mərta læ'se. ²⁴ Maji kadi tēli de'gi ki sigi ki Luwə ində'de kigo mərta'ti læ'ne, kadi kisikidōtaa læ'se in dana ə ar njay ki row læ rōta.

²⁵ Tado kin ə, kadi inyoi ta kel ta ki ngom kō, ə kadi de ki ra, elta ki rōta'ti madi'ne, tado j'in pēti j'in ngann rō ki kare. ²⁶ Re wongi rā'se ə, kadi wongi kin aw sese adi rai majel el. Ononyi'se kadi isi me wongi'ti ba biti kadi kadi ur dō'se'ti. ²⁷ Adi tarow Su kadi dum dō'se el. ²⁸ Kadi de ki in njebogi kete ə inyə ta bōgi læ'ne, ningə kadi ra kulə ki ji'ne kadi ingə'n nya ə rā'n ki de ki nya to rō'a ²⁹ Kadi ta ki majel ki a tuji me madi'se'gi te ta'se'ti el. Nan kadi ta ki maji ki a ra ki njekunme'gi ki rangi ə te ta'se'ti. Ta ki be kin ə a ra maji ki de'gi ki nje k'oo dō ta læ'se. ³⁰ Ononyi'se kadi adi me Ndil Luwə tuji. Ndil Luwə kin ə Luwə adi'se kadi toji kadi in yan'a'gi. Ningə Ndil kin adi me'je tinyi kati toki ndo madi a re non, ki Luwə a taa'je ilə'je taa ki ratata me majel'ti.

³¹ Ōri hal'gi ki kati bangi pēti me'se'ti kō. Ngəmi majel madi me'se'ti el, ki wongi, ki kol nan, ki taji nan. Ningə kadi hal mendul goto me'se'ti to goto. ³² Kadi rai maji ki nan ki yo ki ne. Ningə kadi ta on me'se tado læ nan, ə inyoi go majel ki madi'se'gi rai sese kō toki Luwə inyə'n go majel'gi læ'se kō, me to Kirisiti be to.

5

Kisikidōtaa me kunj'i'ti

¹ Ingi ngann'gi ki Luwə ndigi'se ə, maji kadi ndaji'ə. ² Maji kadi isi ki dō'se taa me ndigi nan'ti, toki Kirisiti ndigi'je ə adi rō'ne Luwə koy'ti tado lə'je, to kadikare eke nya mosi ki əti Luwə maji be. ³ Be ə, ta k'in se de'gi'ti læ Luwə, kadi kaya ki ra ki ndōgi nya'gi ki toi njen kaa gotoi dann'se'ti num to. Elita nya'gi ki be kin dann'se'ti el to k'el el. Taa kadi kumnda goto dann'se'ti to. ⁴ In gorow'ə'ti el kadi ta'gi ki to njen ki ta ki minə madi'gi te ta'se'ti. Nan kadi ta ki a te ta'se'ti, in ta ra oyo Luwə yo taa. ⁵ Maji kadi in gəri nya'gi kin maji: njera kaya'gi num, njera nya'gi ki to njen num, njera kumnda nya'gi ki asi nan ki yo ki ra num kin, a oy Konbe læ Kirisiti eke læ Luwə el. ⁶ Kadi adi de madi ədi'se ki ta'gi ki nda'de goto el. Tado in ki takul nya'gi ki be kin ə, wongi læ Luwə isi re'n dō de'gi'ti ki nje təl rō'de go ta'ti li'ə el. ⁷ Be ə, maji kadi indəi rō'se nan'ti se'de dō nya madi'ti el. ⁸ Toki rōta'ti, ndoki mayinu sii me lo ki ndul'ti, nan ngosine, ki takul kində rō nan'ti læ'se ki Burəbē, in de'gi ki lo ki ar njay'ti, ə maji kadi nya rā'se in nyara læ ngann'gi ki lo ki ar njay'ti. ⁹ Tado kandi kuləra ki maji læ de ki in lo ki ar njay'ti in: nya rā'gi ki maji, ki nya rā'gi ki dana, ki nya rā'gi ki rōta'ti. ¹⁰ To ngann'gi ki lo ki ar njay'ti, maji kadi indəi togi dō rō'se'ti kadi ōri mbunə nya ki nəl Burəbē ki nya ki nəl'ə el nan'ti. ¹¹ Kadi nya madi ki ore'se nan'ti ki nya rā'gi ki majel ki lo ndul'ti kin goto. Nan tei ki ginn'de taga to te yo taa. ¹² Tado nya'gi ki kō de'gi kin isi rai lo kiyə'ti, in nya'gi ki to rōsol ngayn kadi de elta'a. ¹³ Ningə loki de ōr ginn nya'gi ki isi rai ə, kulə rā'de'gi ki majel to taga ar njay njay. ¹⁴ Tado nya'gi pēti ki ginn'de te lo kunj'i'ti tēli lo kunj'i. In be ə, makitu læ Luwə ene:

«Ndəl dō bi'ti, in nje to bi,

Ində taa dann njekoy'gi'ti,

ə Kirisiti a adi kunj'i læ'ne a unji dō'i'ti.»

¹⁵ Kadi indəi kumkədi dō rō'se'ti me ji kisikidōtaa'ti læ'se. Kadi nya rā'se in nyara læ de'gi ki nje tər'gi um, nyara læ mbō'gi el. ¹⁶ Dōkagilo ki j'isi'ti kin in dōkagilo ki majel, ə kadi dōkagilo'gi pēti ki Luwə adi'se ə, rai nya'gi ki maji ta ta um adi dər kare el. ¹⁷ Tado kin ə, kadi toi to de'gi ki kur dō'de goto be el, nan kadi in gəri nya ki in ndigi læ Burəbē.

¹⁸ Adi yiwi kandi nju ra'se el tado yiwi ki ra a aw ki de kaya ki ra'ti. Nan kadi rosi ki Ndil Luwə ki ar njay yo taa. ¹⁹ Maji kadi elinan ta me pa'gi'ti, osi pa'gi lə Luwə ki ndəgi pa'gi ki Ndil adi'se. Osi pa'gi kin uləi toji dɔ Burəbɛ'ti ki ngarme'se ba pəti. ²⁰ Dəkagilo'gi pəti, kadi rai oyo Luwə ki Baw me nya'gi'ti pəti, me tɔ Burəbɛ'ti lə'je Jeju Kirisiti.

Kulə noji ki to mbunə dene'gi'ti ki dingəm'gi

²¹ Uləi dɔ'se ginn togi'ti lə nan ki yo ki ne, tado koji ki k'ilə dɔ Kirisiti'ti ki awi. ²² In dene'gi, kadi nan nan uləi dɔ'ne ginn togi'ti lə ngaw'ne toki isi uləi dɔ'se ginn togi'ti lə Burəbɛ be. ²³ Tado ngaw in ki boi dɔ dene'ti, toki Kirisiti in ki boi dɔ Njekawnan'gi'ti kin be tɔ. Kirisiti in Njekaji Njekawnan'gi ki in darɔ'a'gi. ²⁴ Be ə, toki Njekawnan'gi uləi dɔ'de ginn togi'ti lə Kirisiti kakin ə, dene'gi kaa, kadi uləi dɔ'de ginn togi'ti lə ngaw'de'gi me nya'gi'ti pəti tɔ.

²⁵ Ningə in ngaw dene'gi, maji kadi in ndigi ne'se'gi toki Kirisiti ndigi'n Njekawnan'gi ə adi rɔ'ne koy'ti tado lə'de kin be. ²⁶ Adi rɔ'ne koy'ti kadi təl Njekawnan'gi de'gi ki ar njay ta k'in'de de'gi'ti lə Luwə, go togi ki togi'de ki mann num ki ta lə'ne num tɔ. ²⁷ Jeju ge kadi n'te ki Njekawnan'gi takum'ne'ti ki kosikurə ki əti bɔl, ki kanji yoro num, ki ngirə rɔ'de'gi ra ju ju el num, kadi nya madi ki asi nan el goto rɔ'de'ti num tɔ. Ge kadi Njekawnan'gi ari njay ki kanji ta madi dɔ'de'ti. ²⁸ Be tɔ ə, maji kadi ngaw dene'gi ndigi ne'de'gi toki isi ndigi darɔ'de in be be. De ki nje ndigi ne'ne, ndigi darɔ'ne inbe. ²⁹ Toki rɔ'ta'ti, de ki osi rɔ'ne ta nja kare goto. Nan j'in pəti j'uli'de ki nyakusɔ, ə j'indəi kum'je go'de'ti to kində yo taa. In be ə, Kirisiti isi ra'n ki Njekawnan'gi, ³⁰ tado j'in ngann darɔ'a'gi. ³¹ Tado kin ə, dingəm a inyən baw'ne in ki kon'ne, ningə tinyəi nan ki ne'ne, ə in joo pəti teli darɔ'ki kare. ³² Nyando kibo to me ta'ti kin, nan m'el'se kadi in ta ki ojido Kirisiti ki Njekawnan'gi. ³³ Nya ki maji kadi de ra ə to kin, kadi ngaw dene ki ra ndigi ne'ne to darɔ'ne inbe be, ə kadi dene təl rɔ'ne go ta'ti lə ngaw'ne tɔ.

6

Ta lə ngann'gi ki baw de'gi

¹ Ngann'gi, ingi ki ndəi rɔ'se nan'ti ki Burəbɛ, maji kadi təli rɔ'se go ta'ti lə nje koji'se'gi, tado in kuləra ki maji. ² Osi kurə baw'i ki kon'i, tado in kin in mbərkikində ki dəkete ki Luwə adi ki kunndu dɔ'ti ki ene: ³ «A isi maji me dɔnangi'ti ningə ndɔ'i a in ngayn tɔ.»

⁴ Ningə in baw'gi, kadi ndəji ndu ngann'se'gi indəi'de bɔl'ti el, nan kadi ngəmi'de me nyando'ti ki maji, ki me kində koji'ti kigo ta'ti lə Burəbɛ.

Ta lə bər'gi ki bə'de'gi

⁵ In bər'gi, maji kadi təli rɔ'se go ta'ti lə bə'se'gi ki dɔnangi'ti ne ki kɔsikurə ki ngayn, ki bɔl, ki ngarme ki ar njay toki in Kirisiti inbe ə, isi təli rɔ'se go ta'ti li'ə be. ⁶ Ononyi'se kadi rai kulə lə'se dəkagilo'ti ki de'gi indəi kum'de go'se'ti par, toki isi rai kulə kadi ingəi maji takum de'gi'ti yo be. Nan maji kadi rai kulə tɔ bər'gi lə Kirisiti ki isi rai ndigi lə Luwə ki me'de ki kareba be. ⁷ Maji kadi rai kulə ki rɔnel, to nya ki in kulə lə Burəbɛ ə isi rai be, um in kulə lə de'gi el. ⁸ In gəri bəti toki nan nan a ingə nyakugə goji lə'ne rɔ Burəbɛ'ti kigo maji'ti ki ra, re in bər eke in de dɔrɔ'ne.

⁹ In bə bər'gi, ingi kaa, kadi adi row nya ra'se maji ki rɔ'de'ti tɔ. Maji kadi inyəi ta kində'de bɔl'ti kɔ, ə kadi in gəri toki bə'de num, bə'se num in kareba, ə isi me dɔran'ti taa nu, ə kɔr kum de dana goto rɔ'a'ti.

Rɔ dɔ kunme'ti

¹⁰ Kadi ji tɔl'n ta ta'gi, maji kadi təli de'gi ki nje togi'gi ki takul kində rɔ nan'ti lə'se ki Burəbɛ ki in nje togi ki ngayn. ¹¹ Maji kadi in tuləi nyakati'gi ki Luwə adi'je ba pəti rɔ'se'ti, kadi rai dingəm non kədinan'gi'ti lə Su. ¹² Tado in de'gi ki awi ki darɔ ki mosi ə j'a ji rɔ'i se'de el, nan j'isi rɔ'i ki ndil'gi ki majel ki nje'gi kibo ki dɔ'de'ti, ki nje konbɛ dɔnangi'ti ki rosi ki majel. J'isi rɔi ki ndil'gi ki majel ki dangi dangi pəti ki nje konbɛ me lo'gi'ti ki dɔran'ti nu. ¹³ Tado kin ə, maji kadi in tuləi nyakati'gi ki Luwə adi'je ba pəti rɔ'se'ti, kadi loki ndɔ'gi ki majel rei ningə, rai gərərə ba. Ningə kadi go rɔ'ti ə, rai taa ba. ¹⁴ Maji kadi rai taa ba! Ningə kadi ta ki rɔ'ta'ti ə doi bədi'se'ti to ndar be, ə kadi nyara ki dana to to bar handi ki kadi dɔi gu'se'ti be. ¹⁵ Maji kadi kində kalangi kaw kiləmbər Poyta ki maji ki nje kadi lapiya, to to sa kulə nja'ti lə'se be. ¹⁶ Me nya'gi'ti pəti, maji kadi uni kunme adi to to dər lə'se be, in ki takul'ə ə a ndəi nyakati'gi lə Su ki sii te to por be təli kɔ. ¹⁷ Kaji ki Luwə aji'je to to jɔgi rɔ ki j'uləi dɔ'je'ti be, ə kadi j'uni ta lə Luwə to kiyərɔ ki Ndil Luwə adi'je be tɔ. ¹⁸ Nya'gi kin pəti, dəji Luwə me kel si'ə ta'ti. Eli si'ə ta ki dəkagilo'gi pəti ki takul Ndil Luwə ki ar njay. Rai ki kisi dɔ nja'ti, ə

kadi nanyi ki lo ra'a'ti par par. Elita ki Luwə tado lə de'gi lə Luwə pəti. ¹⁹ Elita ki Luwə tado lə'm tɔ, kadi loki m'te'n ta'm ningə kadi inbe ində taa ta'm'ti, kadi m'ilə'n mbər Poyta ki maji li'ə ki to lo kiyəro'ti, kanji bol. ²⁰ In tado Poyta ki maji kin ə, m'taa'n tor Kirisiti m'to'n ki kulə gindi ji'm'ti kəy dangay'ti. Be ə, elita ki Luwə kadi m'elta ki kanji bol, toki maji kadi m'eli'n.

Kuwə ji nan ki doboy'ti

²¹ M'ndigi kadi in gəri nya ki sow do'm, ki nya m'nji m'ra. In be ə, Tisiki ki in ngonkon'm ki njendigi lə'm, ki in njekuləbər ki nje ra nya ki low'ə'ti me Burəbe'ti, a el'se nya'gi pəti ki ojido'm. ²² In tado kin ə, m'ul'ə ro'se'ti kadi in gəri ji kisi'je, ningə kadi ulə dingəm me'se'ti tɔ. ²³ Kadi lapiya, ki ndiginan, ki kunme lə Luwə ki Baw ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, in do ngannkon'je'gi'ti. ²⁴ Kadi, memaji lə Luwə in nan'ti ki de'gi pəti ki nje ndigi Burəbe lə'je Jeju Kirisiti ki ndigi ki to ki dokagilo'gi pəti.

Makitu ki Pol ndangi adi Pilipi'gi

Ta ki do makitu'ti ki Pol ndangi adi Pilipi'gi

Njekawnan ki Pilipi'ti e in njekawnan ki dokete ki Pol nde ginn'de donangi Eropi'ti. Pol ndangi makitu kin adi'de kagilo'ti ki in dangay'ti. Njekawkulø Pol elta do nya'gi'ti ki tei do'a'ti kagilo ki isi'n ki do'ne ta ne kin ningø tøl ra oyo njekawnan'gi tado ra ki rai si'ø ki nyamaji'gi ki ji'de'ti. Ta lø k'in kare ki kisimaji lø Njekawnan'gi uwø me Pol tado njendo nya ki ngom yøki Njekawnan'gi. De'gi ki uni me'de adi Jeju Kirisiti ingøi kisikidotaa ki sigi ki rø Luwø'ti. Kisikidotaa ki sigi kin utø nya'gi ki rangi pøti. Re njekunme'gi sii dann kagilo'ti ki ngan mindi kaa, kisikidotaa kin adi'de lapiya ki rønel. Ginn'ø kin ø njekawkulø, re in dangay'ti kaa, ra togi ndangi'n makitu adi njekawnan ki Pilipi'ti el'de kon ta kin ene: «Rai rønel ki ndo'gi ndo'gi me Burøbe'ti» (4.4).

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1: 1-11. Nya'gi ki tei do Pol'ti in ße 1.12-26. Kirisiti in nyandaji lø njekunme'gi 1.27-2.18. Ta ki do Timote'ti ki Epiiroditi 2.19-30. Kirisiti ø asi pøti um ndukun lø Moji el 3.1-4.9. Ra oyo tado ra ki nan ki nyamaji ki ji'ti 4.10-23.

Kuwø ji nan

¹ In m'in Pol, nan'ti ki Timote, j'in njekuløbør'gi lø Jeju Kirisiti ø ji ndangi makitu kin j'adi'se in de'gi lø Luwø ki me kindø rø nan'ti me to Kirisiti'ti, ki sii Pilipi'ti*. Makitu kin søw do'se, ingi ki njekornon'se'gi, ki diyakirø'gi. ² Ningø kadi memaji ki kisimaji lø Baw'je Luwø ingi ki Burøbe lø'je Jeju Kirisiti in nan'ti sese.

Pol elta ki Luwø tado lø njekunme'gi ki Pilipi'ti

³ Dokagilo'gi pøti ki me'm olo do'se'ti ø, m'ra oyo Luwø. ⁴ Taa dokagilo'gi pøti ki kadi m'el'n ta ki Luwø tado lø'se pøti ø, m'el si'ø ki rønel to. ⁵ Rønel løm in tado ra ki rai sø'm me kulø kilømbør Poyta'ti ki maji, lo kulø ngirø'ti nu biti ßone†. ⁶ M'gør maji kadi Luwø ki indø ngirø kulø ki maji me'se'ti kin, a awi'n biti ta tolta'a'ti, ndø tøl Jeju Kirisiti'ti. ⁷ In gorow'ø'ti kadi m'aw ki mërta ki be kin tado lø'se pøti, tado m'indø'se dann me'm'ti. Ingi, indøi rø'se nan'ti sø'm do maji'ti ki Luwø ra sø'm. Indøi rø'se nan'ti sø'm pøti me k'in'm dangay'ti, ki me rø'ti ki m'rø ki togi'm tado Poyta ki maji‡. ⁸ Luwø asi kadi manaji løm toki, ingi pøti m'ndigi'se ndigi lø Jeju Kirisiti, m'ør mann do'ti soti.

⁹ Nga ningø, nya ki m'døji Luwø, in kadi ndiginan lø'se in ki do mad'a'ti do mad'a'ti, nan'ti ki nya gøri ki røta'ti ki me kor kum nya ki maji ki nya ki majel nan'ti kadi ar njay. ¹⁰ Lo kin'ti, a gøri go nya ki nda'a to'ti ki maji ra. Ø a in de'gi ki kar njay, ki ndø tøl Kirisiti'ti, de asi kadi aw ki ta madi do'se'ti el. ¹¹ Ningø a in de'gi ki nyara ki dana, ki in rø Kirisiti'ti a to mbar mbar rø'se'ti, tado tøbar ki toji lø Luwø.

Poyta ki maji aw ki kete kete

¹² Ngannkon'm'gi, m'ndigi kadi in gøri toki nya ki te do'm'ti kin ra adi Poyta ki maji aw ki kete to kaw yo. ¹³ In be ø, de'gi pøti ki nje ra kulø ki nje konbe ki boi, ki ndøgi de'gi, gøri kadi in tado kulø lø Kirisiti ø m'ton dangay'ti. ¹⁴ Nga ningø, to'm dangay'ti, ra adi ngannkon'm'gi ngayn, uni me'de adi Burøbe, ø ingøi togi do mad'a'ti kadi elita lø Luwø ki kanji bol. ¹⁵ In ki røta'ti kadi de'gi madi iløimbør to Kirisiti ki hal ta ki ra, ki hangal n'in, nan de'gi ki nan'gi, iløimbør'ø ki hangal ki maji to. ¹⁶ De'gi ki awi ki hangal ki maji kin, rai kulø kin ki ndiginan. Ningø gøri kadi m'in lo kin'ti ne, m'nji m'rø tado Poyta ki maji. ¹⁷ Nje ki awi ki hal ta ki ra, isi iløimbør to Kirisiti ki ndigi ra ki søw do'de. Ningø nya ki me'de'ti ki øsi'de adi isi iløimbør to Kirisiti kin in nya ki dana el. Sangi kadi n'adi m'in kon do mad'a'ti, me dangay'ti ki m'in'ti. ¹⁸ Ningø re in ki me ki maji eke in ki majel ø isi iløimbør to Kirisiti ø, in kin de aw go'ti el. M'gør kadi isi iløimbør to Kirisiti, ningø m'ra rønel do'ti, ø m'nanyi ki lo ra rønel do'ti. ¹⁹ Tado m'gør kadi in nya ki isi ra nya kadi ta tøl ta'a ø m'ingøn kaji. M'ingøn kaji ki takul k'el ki isi elita ki Luwø tado løm num, ki takul togi ki Ndil Jeju Kirisiti adi'm num. ²⁰ Ki oji go nya ki m'nji m'ngøm ta'a ßele, ki m'nji m'indø me'm do'ti, nya ki rø'm a sol'm do'ti goto. M'tinyi me'm kati kadi re in ßone eke ndo'gi pøti, m'a m'toji k'in kibo lø Kirisiti kadi de'gi oyi darø'm'ti. Re in me kisidotaa'ti løm eke me koy'm'ti. ²¹ Ki darø'm'ti, kisikidotaa løm in tado Kirisiti, ø koy'm in maji løm to. ²² Ningø, re kisi'm ki do'm taa ßay, a adi'm tarow kadi m'ra kulø madi ki to soti ø, lo kin'ti, m'gør nya ki kadi m'mbøti el, ke in

* 1:1 1.1 4.15; KNK 16.12 † 1:5 1.5 KNK 16.13-15 ‡ 1:7 1.7 1.13

kisikidōtaa eke in koy wa kaa m'gər el. ²³ Nan nya'gi joo isi ndōri'm'in yanan: m'ndigi kadi m'tusi dōnangi kin m'inya, ə m'aw m'nji kadi Kirisiti'ti. In kin ə in nya ki to soti ngayn. ²⁴ Ningə kisi'm dōnangi'ti ne, maj'a to'ti ngayn tado lə'se. ²⁵ Nga ningə, m'gər maji, ujə'm roy kadi m'a m'nji dōnangi'ti ne bay, m'a m'in kadi'se'ti ne pəti bay tado kaw kete lə'se, tado rōnel lə'se me kunme'ti. ²⁶ Lo kin'ti, loki m'təl m'te dann'se'ti ə, ki takul'm, a gəri row tōji ki isi me to Kirisiti'ti kin ar njay.

²⁷ Nan k'in ə, kadi panjiyə'se in kigo Poyta'ti ki maji lə Kirisiti, kadi re m're dann'se'ti, eke m'in sanyi sese kaa, m'oo ta ki dō'se'ti maji. Kadi m'oo poy'se toki uwəi tōgi'se ba me ndil'ti ki kare, indəi rō'se nan'ti, roi ki me ki kare kigo me'se'ti ki uni adi dō Poyta'ti ki maji. ²⁸ Ningə inyəi tarow adi njeta'gi lə'se uləi bōl kare me'se'ti el. Loki inyəi tarow adi uləi bōl me'se'ti el, a to taga kadi in de'gi ki uni row ki kaw tuji'ti, ə ingi, uni row kaji to. Ningə pəti, in ndigi lə Luwə kadi to to be. ²⁹ Tado ki ojidō Kirisiti, Luwə ra sese maji adi uni me'se adi'ə par el, nan adi ingəi kon tado li'ə to. ³⁰ Ningə ki ngosine kin, ingi uləi rō'se me rō'ti ki kete m'nji m'ro kakin to. Rō kin, bōne ge kin kaa m'nji ta'ti ne m'nji m'ro toki in gariš.

2

Kirisiti təl rō'ne njekuləbər'ti

¹ Toki ka ki Kirisiti ulə'n dingəm me'se'ti, toki ingəi tōgi me ndigi nan'ti, toki Ndil dō'n'se nan'ti, toki me'se to'n dō nan'ti, isi oji k'oo kumtondoo lə'se ki rō nan'ti, ² m'dəji'se kadi adi'm'in rōnel me kuwə nan me'se'ti lə'se kin. Adi ndigan ki kare inbe kin ə uwə me'se, adi me'se in kare, indəi rō'se nan'ti. ³ Rai nya madi kare ki hal ni ki ra el, taa hal kōji rō el to. Nan ki dō ki sōl lōm, kadi de ki nungi oo madi'ne to kibo dō'ne'ti. ⁴ Kadi de madi sangi maji lə rō'ne inbe par el, nan kadi sangi maji lə ndəgə'gi to taa. ⁵ Kadi panjiyə'se ki rō nan'ti in panjiyə de'gi ki nje kində rō'de nan'ti me to Kirisiti.

⁶ Kirisiti ki, lo kulə ngirə'ti nu, re oo nya'gi ki rō'a'ti pəti ə, in Luwə inbe par, nan sangi kadi n'uwə majiro'ne ki ji kasi ki asi nan ki Luwə kin el.

⁷ Ɔr tōbər kin dō'ne'ti kō to k'or yo,

Ra rō'ne njekuləbər'ti,

Təl rō'ne to de'ti,

Adi de'gi gəri'ə me nya'gi'ti pəti toki in de.

⁸ Sōl dō'ne,

Təl rō'ne go ta'ti biti oy'n,

Koy ki dō kagidəsi'ti.

⁹ In tado kin ə, Luwə un dō'a taa ad'a ra ngaw,

Ad'a to ki in dō to'gi'ti pəti.

¹⁰ Tado kunme me to Jeju'ti,

Nyakində'gi pəti ki dōran'ti,

Dōnangi'ti ki ginn dōnangi'ti

Ɔsi məkəsi'de nanga non'a'ti,

¹¹ Ə kadi ta te ta de'gi'ti pəti toki Jeju Kirisiti in Burəbe,

Kadi to Luwə ki Baw'je bari'n*.

Kulə lə njekunme'gi dōnangi'ti ne

¹² Njendigi m'gi ki maji, to ki ka ki rai go ndu'm'ti ki ndo'gi ndo'gi, dōkagilo ki m'in'n dann'se'ti, kadi rai ki dōkagilo ki oyi m'in dann'se'ti par el, nan dōkagilo ki m'goto'n dann'se'ti ne inbe kin kaa, kadi rai kulə dō kaji'ti lə'se ki bōl Luwə, ki dō ki sōl. ¹³ Tado Luwə inbe ə ində ndigira me'se'ti num, Ɔsi'se adi rai num, kigo kōjira'ti li'ə. ¹⁴ Rai nya'gi pəti ki kanji barta ki kanji kōl, ¹⁵ kadi ta madi goto dō'se'ti, kadi in de'gi ki kar njay, kadi in ngann'gi lə Luwə ki inyəi adi nya ki majel kare be ka rati rō'je'ti el, dann de'gi'ti ki uri mu sulə ki, de'gi ki ndigi kuləra ki majel par, ki me dōnangi'ti ne. Kadi unji dann'de'ti to por ki unji dō dōnangi'ti†, ¹⁶ loki a iləi'de mbər ta kaji. Lo kin'ti, m'a m'un'se kadi m'ində'n gu'm, ndo təl Kirisiti'ti. Tado m'anyi ngodi ki rō'm to'm ki ndangi kare el. ¹⁷ Re kadi mosi'm osi nanga dō kulə'ti ki m'ra, kadi ki m'un'n kunme lə'se to kadikare m'adi Luwə ə, m'ra rōnel, ningə kadi rōnel lə'm kin in rōnel lə'se pəti. ¹⁸ Ningə ingi kaa, kadi rai rōnel to, ə adi rōnel lə'se in rōnel lə'm to.

Pol ulə Timote ingi ki Epapiroditu ki rō njekunme'ti ki Pilipi

¹⁹ M'gər dō'm'ti maji kadi me tō Burəbe Jeju'ti, nanyi ngayn el kadi m'a m'ulə ki Timote rō'se'ti non kadi re ki poy'se adi'm kadi m'in kaa m'ingə'n tōgi tō. ²⁰ Timote ki kar'ne ba ə kanyi sə'm ta ki uwə me'm, adi ta on me'ə ə isi mərta dō'se'ti. ²¹ Ndəgə'gi pəti, kanyi ngodi tado maji lə rō'de inbe par ə uwə me'de, um ngodi lə Jeju Kirisiti el. ²² Nan in, tōji ki taga adi de'gi gəri'ə tō ngonn ki nje njiyə nja baw'ne'ti. Ində rō'ne ta kulə kiləmbər Poyta'ti ki maji sə'm. ²³ M'gər kadi in ə m'a m'ulə ki rō'se'ti loki m'a m'oo ta ki dō'm'ti ar njay. ²⁴ Taa m'gər dō'm'ti maji, kadi me tō Burəbe'ti, dəkagilo ngayn el ə, darō'm m'inbe, m'a m're kadi m'oo'se.

²⁵ Ningə ki ngosine kin, m'oo maji ngayn kadi m'təl m'ulə ngonnkon'je Epapirodit, ki in madikulə'm ki madi rō lə'm rō'se'ti gogi. In ki uləi'ə kadi re ki nya'gi ki m'aw ndoo'ə, kadi ra sə'm. ²⁶ Epapirodit ndigi ngayn kadi n'oo'se pəti, ningə sangi ki rō tinyi'ne, tado monyi ra'a, adi oyi ta'a. ²⁷ Monyi ra'a, ki koy'o in ndəkba, nan Luwə oo kumtondoo li'ə. Ningə in kumtondoo li'ə par el, nan in kumtondoo lə'm tō ə Luwə oo, kadi m'ingə metuji ki rangi dō mad'a'ti bay el. ²⁸ M'sangti kadi m'ulə rō'se'ti gogi kalangi, kadi re oyi'ə ə, ingəi ronel, ə kadi m'in kaa me'm osi'n ki nanga tō. ²⁹ Lə kin'ti, maji kadi uwəi'ə ki rō'se'ti ki ronel ngayn, me tō Burəbe'ti. Ko de'gi ki tō in be kin, maji kadi əsigonn'de. ³⁰ Tado nanyi nden ba kadi ingə koy tado kulə lə Kirisiti. Un rō'ne ilə kō, kadi re ra sə'm tor'se'ti, me nya'ti ki inbe'gi asi kadi rai adi'm'in el.

3

Row ki ra dana ki rōta'ti non Luwə'ti

¹ Ki ngosine kin ngannkon'm'gi, maji kadi rai ronel me kində rō nan'ti ki Burəbe. Nya ki a ogi'm kadi m'təl m'el'se ko ta ki kare ki m'el'se kete nga kin goto. Ningə ki rō'se'ti ə, in nya ki maji sese to maji yo. ² Maji kadi indəi kumkədi dō rō'se'ti ki rō de'gi'ti ki rai rō'de to busi'gi be kam, ki rō de'gi'ti ki in nje ra kulə ki me'de ki majel, ki rō de'gi'ti ki nje k'oo mōti ki kujə to nya ki ngayn. ³ Njekujəmōti'de'gi ki rōta'ti in j'ingi, tado j'isi ji gosi Luwə ki row lə Ndil'ə, rō'je nəl'je ngayn kadi j'ində rō'je nan'ti ki Jeju Kirisiti, ningə j'uwəi kul rō'je el tō. ⁴ Nan ki rōta'ti, m'aw ki ta ki asi kadi m'uwə'n kul rō'm. Kin ə de madi oo kadi n'asi kuwə kul rō'ne ə, m'in m'asi kuwə kul rō'm m'utə de'ə kin. ⁵ Ujəi mōti'm ndo ki kon jijoo lə ndo koji'm, m'in ngonn *Isirayel, ginn koji'ti lə Benjamen, m'in Ebirə ki me mosi'ti, ningə ki ojido ndukun, m'in me kuti'ti lə *Parisi'gi. ⁶ Ki ojido tingəbil, m'in njekində kum njekawnan'gi ndoo, ki ojido təl rō go ndukun'ti, m'in ki kanji ta madi dō'ti*. ⁷ Nga ningə, nya'gi kin ki kete m'oo'de to nya ki ngayn, ngosine m'oo'de to nya ki kō kare tado lə Kirisiti. ⁸ M'oo'de to nya ki kō kare, loki m'un'de m'oji kadi nyamaji'ti ki əti bōl ki in gər ki m'gər Jeju Kirisiti ki Burəbe lə'm. Tado lə Kirisiti, m'inyə nya'gi pəti kō, m'oo'de to nya ki dō yiwi be. M'ra be kadi m'in'n nan'ti ki Kirisiti, ⁹ kadi m'in me ji'ə'ti. Ningə kadi in ki takul ki ra wa m'ra dana me ndukun'ti el, nan kadi in ki takul kuləra Kirisiti. Kadi in ki takul kortadoti ki Luwə or ki gorow kumme kadi Kirisiti. ¹⁰ Nya ki uwə me'm, ində'n ta kadi m'gər Kirisiti, taa kadi m'gər tōgi kin ki ində'n taa lo koy'ti. Ningə kadi m'ingə kō kon li'ə kin, ə kadi m'oy kō koy li'ə kin tō. ¹¹ Be kadi to re to bann ə, m'ində taa lo koy'ti, dann njekoy'gi'ti.

Kanyi ngodi sōw dō nya ki j'isi j'anyi ngod'o

¹² Toki rōta'ti, nya ki m'nji m'anyi ngodi tado'a kin, m'ində ji'm dō'ti el bay, taa m'in de ki gəsirə gəsirə el bay to. M'nanyi ki lo kanyi ngodi'ti kadi m'ində ji'm dō'ti, tado m'inbe ki dō'm, Jeju Kirisiti ində ji'ne dō'm'ti. ¹³ Ngannkon'm'gi, m'gər kadi m'ində ji'm dō nya'ti ki m'nji m'anyi ngod'o kakin el bay, ningə nya kare ki m'ra, me'm oy dō nya'gi ki go'm'ti, m'ində tōgi dō rō'm'ti kadi ji'm odi nya ki in non'm'ti kin yo. ¹⁴ M'anyi ngodi sōw dō nya ki in non'm'ti, kadi m'ingə nya kugəgoji ki Luwə bar'je kadi adij'ə dōran'ti ki gorow lə Kirisiti. ¹⁵ J'in ki ji tōgi gangi me ndil'ti, maji kadi mərta lə'je ra nanga dō loki m'el ta'ti kin. Nga ningə, kin ə re nya madi to, ə ndu'se asi nan dō'ti el ningə, Luwə a te kum'se dō'ti. ¹⁶ Re in ri ə ra nya kaa, adi ji njiyəi nan'ti toki j'in nu biti ji tei ne kin. ¹⁷ Ngannkon'm'gi, maji kadi ndaji'm'in, ə kadi kum'se in go nja de'gi'ti ki isi njiyəi kigo lo njiyə'gi'ti toki in gəri. ¹⁸ Tado ngayn'gi, njiyə'de əsi ta koy Kirisiti dō kagidəsi'ti. Ningə in ta ki m'el'se ki dəkagilo'gi pəti, nan m'təl m'el'se bōne bay, ki mann non kum'ti. ¹⁹ In de'gi ki ta tōlta'de in tuji, tado luwə lə'de in kanda'de, taa tōbar lə'de in me nya'ti ki tō rōsol'ti to, ningə nya ki uwə me'de, in nya ki dōnangi'ti ne par. ²⁰ Nan j'in ə, j'in ngannjebe'gi ki dōran'ti. Dōran ki in lo ki j'isi ji nginə njekaji'je, Burəbe lə'je Jeju Kirisiti kadi ində'ti to re ingə'je. ²¹ Jeju a mbəl darə'je ki tōg'ō goto, ki

a oy kin, kadi tɛl to to daro'a ki aw ki toji ki ɛti ɓol kin be. A ra kulɛ kin ki togi ki awi'n kadi uwɛn nya'gi pɛti ginn togi'ne'ti.

4

¹ Ngannkon'm'gi ki njendigi lɛ'm, m'ndigi ngayn kadi m'tɛl m'oo'se. Ingi, in nya rɔnel lɛ'm, in jogi kosikurɛ ki isi do'm'ti. Lo kin'ti, njendigi lɛ'm, maji kadi uwɛi togi'se ba to kin be, njiyɛi nan'ti ki Burɛbe.

Ta kɔji tado kisi ki nan ki lapiya

² M'uwɛ nja Ebodi in ki Sentisi, m'dɛji'de kadi adi me'de in kare me kindɛ rɔ nan'ti ki Burɛbe. ³ Nga ningɛ in madikulɛ'm ki maji, m'dɛj'i kadi ra se'de adi ndu'de osi go nan'ti, tado in dene'gi ki indɛi ro'de nan'ti sɛ'm, roi tado Poyta ki maji. Rɔi, nan'ti ki Kileman ge ki ndɛgi madikulɛ'm'gi ki rangi pɛti ki Luwɛ indɛi to'de me makitu kaji'ti.

⁴ Rai rɔnel ki dokagilo'gi pɛti me njiyɛi nan'ti ki Burɛbe. M'tɛl m'el'se ɓay, rai rɔnel! ⁵ Maji kadi de'gi pɛti gɛri ra maji lɛ'se. Burɛbe a re ngɔsine. ⁶ Ningɛ, kadi adi me'se ra sururu do nya madi'ti el. Me nya'gi pɛti ki to ro'se, maji kadi indɛi non Luwɛ'ti, eli si'ɛ ta, nonyi do'a'ti, ɛ rai'ɛ oyo to. ⁷ Nga ningɛ, lapiya lɛ Luwɛ ki utɛ nyagɛr lɛ de, a ngɛm ngarme'se ki mɛrta'gi lɛ'se me kindɛ rɔ nan'ti ki Jeju Kirisiti.

⁸ Ki ngɔsine kin ngannkon'm'gi, maji kadi nya'gi pɛti ki in nya ki rɔta'ti, nya ki de'gi piti, nya ki in nya ki dana, nya ki ar njay, nya ki de'gi ndigi, nya ki de'gi osikurɛ, nya ki to'a ɓar, nya ki de'gi ulɛi toji do'ti, ɛ kadi uwɛ me'se. ⁹ Nya ki m'ndo'se, nya ki ingɛi ro'm'ti, nya ki oyi ta'm'ti, ki nya ki oyi ro'm'ti, maji kadi uni rai kulɛ. Ningɛ Luwɛ ki nje kadi lapiya a in nan'ti sese.

Pol ra oyo Pilipi'gi tado nya ki ulɛi adi'ɛ

¹⁰ Ro'm nɛl'm ngayn me kindɛ rɔ nan'ti ki Burɛbe, loki m'oo toji ki taga ɓone toki me'se to do'm'ti. Me'se kin to do'm'ti be mayinu, nan tarow ki kadi toji'm'in adi m'gɛr ɛ ingɛi el. ¹¹ Nga ningɛ, m'elɛta kin be tado nya ki to ro'm, el jagi. Tado m'in de ki m'gɛr lo ra rɔnel do nya'ti ki to ji'm'ti. ¹² M'gɛr kisi me ndoo'ti, taa m'gɛr kisi me nyakingɛ'ti to. Me nya'gi'ti pɛti, ki lo'gi pɛti, m'gɛr kisi me ndann'ti ki me ɓo'ti, me nya tombar'ti ki me nya toro'ti. ¹³ M'asi kadi m'doo me'm me nya'gi'ti pɛti ki takul Kirisiti ki nje kadi'm togi. ¹⁴ Nga ningɛ, in nya ki maji ɛ rai kadi indɛi ro'se nan'ti sɛ'm do kon'ti lɛ'm. ¹⁵ In Pilipi'gi, inbe'gi gɛri maji toki, lo kulɛ ngirɛ kilɛmbɔr Poyta'ti ki maji, loki m'aw kadi m'inyɛ dɔnangi ki Maseduwann'ti*, Njekawnan madi ki rangi ki kadi un nya adi'm tor nya ki m'in m'un m'adi kin goto. De'ɛ, in ingi par. ¹⁶ Loki m'in Tesaloniki'ti, ulɛi ki nya ki m'aw ndoo'ɛ asi nja joo kare, rai sɛ'm†. ¹⁷ Ningɛ in kadikare ɛ m'nji m'sangi ji'se'ti el, nan m'nji m'sangi kadi kɔr ramaji lɛ'se aw ki do mad'a'ti do mad'a'ti. ¹⁸ Ki ngɔsine kin, nya'gi ki m'aw ndoo'ɛ ka m'ingɛ pɛti to nga. M'ingɛ ki to mbar mbar ro'm'ti, nya ki nal'm goto, loki Epapiriditi adi'm nya ki adi'ɛ kadi adi'm kin. Nya ki adi'm'in kin to to kadikare ki banyinan ɛti maji, ki Luwɛ taa, kadikare ki nɛl'ɛ. ¹⁹ Lo kin'ti, Luwɛ a adi'se nya'gi pɛti ki ai ndoo'ɛ, kigo nyakingɛ'ti li'ɛ ki ɛti ɓol ki gorow lɛ Jeju Kirisiti. ²⁰ Ningɛ kadi kosikurɛ in ki do to Luwɛ'ti ki Baw'je ki dokagilo'gi ki dokagilo'gi. *Amen!

Kuwɛ ji nan ki doboy'ti

²¹ Uwɛi ji njekunme'gi pɛti me to Jeju Kirisiti'ti adi'm'in. Ngannkon'm'gi ki in sɛ'm ne uwɛi ji'se. ²² Taa njekunme'gi pɛti uwɛi ji'se to. Kibo ngayn in nje ki isi rai kulɛ me kɛy'ti lɛ nje konɓe ki boi Sejar.

²³ Kadi memaji lɛ Burɛbe Jeju Kirisiti in nan'ti sese pɛti. Ta goto nga.

Makitu ki Pol ndangi adi Kolosi'gi

Ta ki do Makitu ki Pol ndangi adi Kolosi'gi

Makitu kin tanan ki nje ki Pol ndangi adi njekawnan'gi ki Epeji'ti me lo'gi madi'gi'ti: Makitu ki ndangi adi nje ki Kolosi eke nje ki Epeji, Pol ndangi'de kagilo'ti ki in dangay'ti. Ta'gi ki toi me makitu'gi'ti ki joo kin nu, nya'gi ki rai nya kagilo ndangi'de'ti nu taainan.

To toki njendo de'gi nya ki ngom uri dann njekawnan'gi'ti be, rei ki burnanmbukitu dann'de'ti. Kigo nyando'ti le'de, eli toki togi'gi kigo ndil'ti rai kulø ngayn ningø de a ra togi tati'de ro, konbe do'de'ti ki row tæro go ndukun'ti læ Moji taa. Makitu læ Pol el toki ndukun'gi læ Moji asi konbe do nyønn'gi'ti læ daro de el (2.23). Ki takul koy Ngonn Luwø do kagidasi'ti kareba ø de a ingøn kaji (1.20). Njekunme'gi in ngann ro daro ki in njekawnan'gi ki Kirisiti in do'de. Ningø kadi njekunme'gi ndiginan yo ki ne. Ndiginan yo ki ne kin doo'de nan'ti doo ki asi nan berere (3.14-15).

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-8. Kirisiti inbe ki do'ne me hal'a'ti ki kuløra'a 1.9-2.19. Kisikidotaa ki sigi me Kirisiti'ti 2.20-4.6. Døboy ta 4.7-18.

Kuwø ji nan

¹ M'in Pol ki njekawkulø læ Jeju Kirisiti kigo ndigi'ti læ Luwø, nan'ti ki ngonnkon'je Timote ø ji ndangi makitu kin, ² j'adi'se in de'gi læ Luwø ki sii me øe'ti ki Kolosi, in ngannkon'je'gi ki nje ra nya ki low'ø'ti me to Kirisiti'ti. Kadi Luwø ki Baw'je adi'se ramaji ki lapiya.

Pol ra oyo Luwø tado læ Kolosi'gi

³ Ji ra oyo Luwø ki Baw Burøbe læ'je Jeju Kirisiti, dokagilo'gi pøti ki j'isi j'el si'ø ta tado læ'se. ⁴ Ji ra'a oyo tado j'oo poy kunme læ'se ki uni adi Jeju Kirisiti, ki ndigi ki in ndigi de'gi pøti ki in de'gi læ Luwø. ⁵ Kunme ki ndiginan kin, ginn'de in do nya kindømedøti læ'se ki Luwø isi ngøm me doran'ti adi'se. In gøri nya kindømedøti kin ki takul kilømbør Poyta ki maji ki in ta ki røta'ti kin. ⁶ Poyta ki maji kin aw biti te ro'se'ti. Ningø asi donangi ba pøti, te ki kandi nya, ø aw ki kete kete toki to'n dann'se'ti kin be to, ulø ngirø me ndo'ti inbe ki oyi poyta ki øjido memaji læ Luwø, taa gøri memaji kin toki nya ki røta'ti. ⁷ In Epariras, ki in madi'je ki ngayn me kulø'ti ø ndo'se nya'gi kin. In de ki nje ra nya ki low'ø'ti me k'in ø njekuløbør læ Kirisiti dann'se'ti. ⁸ Ningø in ø el'je ta do ndigi nan'ti ki Ndil Luwø adi'se.

Kelta ki Luwø tado læ Kolosi'gi

⁹ Be ø, j'in kaa, ndo'ti inbe ki j'oo'n poyta læ'se kin, j'inyø ta kelta ki Luwø tado læ'se el. Ji døj'ø kadi adi'se gøri ndigi li'ø maji ki takul gosi ki nyagør ki Ndil'ø adi'se. ¹⁰ Lo kin'ti, panjiyø'se a in panjiyø de'gi læ Burøbe ki nøl'ø me nya'gi'ti pøti, a in panjiyø ki aw ki kete kete me kuløra ø maji'ti, ø a togi me gøer Luwø'ti par par to. ¹¹ Ji døji Luwø kadi adi'se togi me nya'gi'ti pøti ki takul togo'ki øti bol, kadi uwøi togi'se ba me nya'gi'ti pøti, ki kisidøti ki koreme to. ¹² Rai oyo Luwø ki Baw'je ki rønøl toki adi'se asi kingø nya nduwø ki isi ngøm me øekon'ti li'ø ki ndolo, tado de'gi ki in yan'a'gi. ¹³ In ø, or'je ginn togi'ti læ lo ki diw, re se'je me Konbe'ti læ Ngonn'ø ki njendigi li'ø. ¹⁴ Ki takul Ngonn'ø kin ø, j'in'n ki taa k'ilø taa, ningø majel'gi læ'je in ki k'inyø go ko to. ¹⁵ Ngonn kin, in banakum Luwø ki de asi k'oo'ø el. In Ngonn dør nyakindø'gi pøti. ¹⁶ Toki røta'ti, in ki takul'ø ø Luwø ra'n nya'gi pøti ki me doran'ti num, ki donangi'ti ne num to. Nya'gi ki de oo'de ki kum'ne, ki nya'gi ki de oo'de ki kum'ne el, re in ngar'gi, eke nje konbe'gi ba pøti kaa, ki togi ki utø, in ki takul'ø ø Luwø ra'n nya'gi kin pøti num, taa in ki tado li'ø num to. ¹⁷ Kirisiti in non nyakindø'gi'ti pøti. Ningø in ki takul'ø ø, nya'gi pøti ki Luwø ra'de, rai ki do'de taa to. ¹⁸ Kirisiti inbe in kibo do Njekawnan'gi'ti, ki in daro'a. Inbe ø in kulø ngirø nya, in de ki dokete ki te dann nje koy'gi'ti. Be tado me nya'gi'ti pøti, in ki dokete. ¹⁹ Tado Luwø ge kadi nya'gi pøti ki ro'ne'ti asi nan berere ro Kirisiti'ti. ²⁰ Ningø in ki takul Kirisiti ø Luwø ndigi kadi de'gi pøti ki donangi'ti ne uløi noji nan'ti sø'ne. In ki takul mosi Ngonn'ø ki anyi do kagidasi'ti kin ø, Luwø adi lapiya re'n donangi'ti ne eke doran'ti. ²¹ Ningø ingi ki kete in mbah'gi takum Luwø'ti, in njeban'gi li'ø tado ta merta'gi læ'se, ki nya ra'se'gi ki majel. ²² Nan ngøsine Luwø ulø noji nan'ti sese ki takul daro Kirisiti ki gorow koy'ø, kadi ra adi tei takum Burøbe'ti to de'gi ki ar njay num, ki kanji yoro num, ta ki kanji ta madi do'se'ti num to. ²³ Ningø, maji kadi rai do nja'se'ti me kumme'ti. Kunne kin ø in ginn køy ki ngan ki rai do'ti, ki kanji kadi nya nja'ø'se

aw sese sanyi ki nya kindæmedotï læ'se ki Poyta ki maji adï'se kin. Poyta ki maji ki in ki kilæmbær'æ kadi de'gi pæti ki donangi'ti ne kin. Ningæ in æ m'in Pol m'in njerakulæ.

Kon læ Pol tado Njekawnan'gi

²⁴ Ngosine, rø'm næl'm tado kon'gi ki m'nji m'ingæ tado læ'se. Toki røta'ti, me rø'm'ti, ki tado maji læ *Njekawnan'gi ki in daro Kirisiti, m'tolta kon'gi ki nanyi kadi Kirisiti ingæ. ²⁵ Ki tado Njekawnan'gi æ m'tæl'n njekulæbær læ'de. In Luwæ æ ulæ kulæ kin ji m'ti kadi m'ra'n sese. Kulæ kin in kadi m'ilæmbær Poyta ki maji læ Luwæ kin ba pæti madi'se. ²⁶ In nya ki to lo kiyæ'ti ki ro ginn de'gi'ti pæti ki døkagilo'gi pæti, nan ngosine te ki do adi de'gi læ'ne gæri. ²⁷ Tado Luwæ ndigi kadi gæri nya ki oji kadi ra æ in nya ki maji ki æti bøl kin. In nya ki k'indæ do'a dana tado maji læ de'gi pæti ki in Juwipi'gi el. Nya ki to lo kiyæ'ti ki Luwæ te ki do'a in Kirisiti ki isi me'se'ti; ki ta kin æ me'se in æ k'indæ do toji'ti ki æti bøl ki a re. ²⁸ In Kirisiti kin æ, j'isi j'ilæmbær Poyta ki maji li'æ ki row ndor mbi de'gi pæti, ki row ndo'de nya ki takul kumkædi ki Luwæ adï'je. Tado kadi ingi pæti tæli de'gi ki togi gangi me to Kirisiti'ti. ²⁹ Tado kin æ, m'nji m'ra'n kulæ num, m'nji rø'n num, ki togi Kirisiti ki isi odi rø'ne rø'm'ti.

2

¹ Toki røta'ti m'ndigi ngayn kadi in gæri ro ki ngan ngayn ki m'nji m'ro tado læ'se, tado læ Lawodise'gi, taa tado læ ndægæ'gi pæti ki oyi m'in ki kum'de el kin to*. ² Ro kin, m'ro kadi m'ulæn dingæm me'de'ti, æ kadi indæi rø'de nan'ti kareba me ndigi nan'ti, taa kadi ingæi nyagær ki a adï'de me ki tinyi kati, kadi gæri nya læ Luwæ ki to lo kiyæ'ti, ki in Kirisiti kin num to. ³ In ro Kirisiti'ti kin æ de a ingæ gosi'gi ki nyagær'gi'ti. ⁴ M'elta kin be kadi de madi ædi'se ur'se ki bal ta ki ta'ne'ti el. ⁵ In ki røta'ti, kadi daro'm in sanyi sese, nan ndil'm in nan'ti sese. Ningæ rø'm næl'm ngayn kadi m'oo'se, rai do nja'se'ti, taa uwæi togi'se ba me kunme kadi Kirisiti'ti to.

Nya'gi pæti in ro Kirisiti'ti

⁶ Nga ningæ, toki taai Jeju Kirisiti, ki Buræbe me'se'ti, maji kadi njiyæi si'æ nan'ti. ⁷ Ulæi ngiræ'se rø'a'ti, æ adi kisikidøtaa læ'se in køy ki indæi do'a'ti. Ningæ kadi rai do nja'se'ti me kunme'ti kigo nyando'ti ki ingæi, æ kadi rai oyo Luwæ ki donan'ti donan'ti to. ⁸ Indæi kumkædi do rø'se'ti, kadi de madi ædi'se ki nyagær ki ngom, ki nda'a goto ki in nyagær læ de'gi ki donangi'ti ne kin el. In nyagær ki ngiræ in do nyajibælbe'ti læ de'gi ki do togi ndil'gi'ti ki majel ki donangi'ti ne, um in do Kirisiti'ti el†. ⁹ Tado nya'gi pæti ki ro Luwæ'ti, ta'de asi nan berere daro Kirisiti'ti. ¹⁰ Nga ningæ ingi ingæi nya'gi kin pæti asi nan ro Kirisiti'ti, nya ki du'se goto. Kirisiti ki in kibo do nje konbæ'gi'ti pæti, ki togi'gi'ti ki utø pæti.

¹¹ In me kindæ ro nan'ti ki Kirisiti kin æ tæli de'gi ki nje kujæ mæti'de. Ningæ in kujæ mæti ki de æ ujæ ki ji'ne el, nan in kujæ mæti ki Kirisiti inbæ æ ujæ, kadi orï'n nyønn læ daro ki isi aw sese ki majel'ti kin kø. ¹² Ki row læ batøm ki rai, duwi'se nan'ti ki Kirisiti, ningæ uni'se nan'ti si'æ taa lo køy'ti to tado uni me'se do togi'ti læ Luwæ ki te si'æ dann njekoy'gi'ti. ¹³ Ingi ki kete, in de'gi ki koy tado majel'gi læ'se, in de'gi ki in *Juwipi'gi el, ujæi mæti'se el to, nan ngosine, Luwæ tæl adi sii kumngayira nan'ti ki Kirisiti. Luwæ inyæ go majel'gi læ'se pæti kø. ¹⁴ Luwæ buji nyara'je'gi ki to me makitu'ti, ki isi sækï do'je, taa o'si'je taa ki gorow læ ndukun'gi kin to; Luwæ tuji'de kø ki gorow bæ'røde do kagidæsi'ti. ¹⁵ In be æ, Luwæ or'n togi ndil'gi ki majel ki togi ki isi onyibe kø‡, ulæ røsol do'de'ti takum de'gi'ti, adi me njiyæ tæti rø'ti læ Ngønn'o, ki in Kirisiti, njiyæ to dangay'gi. ¹⁶ Lo kin'ti, adi de madi gangi ta do'se'ti tado nyakusø eke nya kanyi el, taa ojidø ndo kø nanyi eke ndo koron læ Juwipi'gi el. ¹⁷ Nya'gi kin pæti in ndil nya'gi ki a rei, nan nya ki røta'ti, in daro Kirisiti. ¹⁸ Ononyi'se kadi adi de madi tæl ro ki tæti læ'se kin yan'ne'ti. Adi in de'gi ki njera rø'de njedø søl, isi o'si do'de nanga non malayka'gi'ti, in de'gi ki nje k'oo nya ki koo me ninn'ti to nya ki ngayn. In de'gi ki mærtæ læ'de in mærtæ ki ra do'de'ti inbæ par, adi isi indæi gu'de. ¹⁹ Degæ'gi kin, mbeti kuwæ ki Kirisiti ki in kibo, in do kin. Nan toki røta'ti, in ki takul Kirisiti ki in do kin æ ngann rø'gi pæti ingæi nya ki kadi ra se'de. In ki takul'æ æ dokur'gi ki ngiræ'gi sii tanan'ti isi rai kulæ. Ningæ in Luwæ æ in njera kadi daro kin togi. ²⁰ Ingi ki koy nan'ti ki Kirisiti, adï'se taa k'innyæ taa ji togi ndil'gi'ti ki majel ki me donangi'ti. Nga ra bann æ, to toki ji kisikidøtaa læ'se, sii ginn togi'ti læ nya'gi kin bay be wa? Tado ri æ tæli rø'se ginn ndu'gi'ti ki ene: ²¹ «Un nya kin el! Odi nya kin ta'i'ti el! Adi ji odi nya kin el! ...» Bay wa? ²² Nya'gi kin pæti in nya'gi ki a tuji kø go kulæ'ti ki de ra'n. Ningæ in mbærkikindæ'gi ki nyando'gi kigo nya gæri'ti læ de'gi. ²³ Toki røta'ti, kunndu'gi kin, toki oo æ, in nya ki toji gosi, tado toji row kosi do nanga læ de ki ra, row

* 2:1 2.1 4.13 † 2:8 2.8 Gal 4.3 ‡ 2:15 2.15 1.16

soldo ki row kində tōgi dō daro rō'ti, nan k'in ə in ndukun'gi ki nda'de goto, toi tado tōl nyənn daro par.

3

Kisikidōtaa ki sigi ki Kirisiti

¹ Toki uni'se taa lo koy'ti nan'ti ki Kirisiti, maji kadi sangi nya'gi ki taa dōran'ti, ki in lo ki Kirisiti si'ti, dōjkol Luwə'ti kin*. ² Mərīta dō nya'gi'ti ki dōran'ti, um dō nya'gi'ti ki dōnangi'ti ne el. ³ Tado in de'gi ki oyi, ningə kaji lə'se in ki kiyə nan'ti ki Kirisiti rō Luwə'ti. ⁴ Dōkagilo ki Kirisiti ki in kisikidōtaa lə'se a te ningə, ingi kaa a tei si'ə me toji'ti ki taa lo.

Kisikidōtaa ki kete ki in ki bone

⁵ Maji kadi adi nya'gi pəti ki dōnangi'ti ne, ki to rō'se'ti oyi: adi in sangi nan ki lo kaya'ti, ki nyara ki to njen, ki nyənn lə daro ki əti bōl, ki bō nya'gi ki majel, ki ra ta nyakingə, ki in yo ki ra. ⁶ In nya'gi kin ə isi re ki wongi lə Luwə dō de'gi'ti ki nje tanrō. ⁷ In kin ə, in panjiyō'se'gi ki kete, loki sii me majel'ti bəy. ⁸ Nan ngōsine, maji kadi mbəti nya'gi kin pəti, adi in wongi ki ra, ki nyara ki dō tōgi'ti, ki mendul, ki nya taji, ki ta'gi ki gorow'ə'ti el ki isi te ta'se'ti. ⁹ Ononyi'se kadi elinan ta ngom. Tado in de'gi ki ərī kōki de rō'se'ti kō, ki kulə ra'a'gi nga. ¹⁰ Ningə ngōsine uləi de ki sigi rō'se'ti, de ki Luwə ki njekində nya'gi isi təl'ə ki sigi'ti taa taa, kadi taainan si'ə, kadi te gər'ə'ti ki rōta'ti. ¹¹ Me kisikidōtaa'ti ki sigi kin, kər kum nan goto, mbunə de'gi'ti ki in Juwipi'gi eke nje'gi ki in Juwipi'gi el, mbunə njekujəmōti'de'gi ki njekujəmōti'de'gi el. K'el k'ene mbah eke de ki kum'ə te el, goto, k'el k'ene bər eke de dō rō'ne, goto. In Kirisiti par ə in nya'gi pəti me nya'gi'ti pəti.

¹² In de'gi ki Luwə mbəti'se, in de'gi li'ə ki ndigi'se. In tado kin ə, maji kadi ai ki k'oo kumtondoo lə nan rō'se'ti, kadi in nje ramaji, nje sol dō'de, kadi in de'gi ki sol lom lom, nje kore me'de. ¹³ Maji kadi sii dō'ti ki nan. A re de madi aw ki ta ki to rō'a dō ngonkon'ne'ti ə, maji kadi inyəi go kō yo ki ne adi nan, toki Kirisiti inyə'n go majel'gi lə'se kō kin be to. ¹⁴ Nya ki in dō nya'gi'ti pəti, in kadi ndiginan in ku rō'se. In ə a ra kadi kində rō nan'ti lə'se a in ki rōta'ti. ¹⁵ Kadi lapiya lə Kirisiti onbē ngarme'se'ti. In tado lapiya kin ə Luwə bəri'n'se, kadi in təlī daro ki kare. Ningə kadi in njera oyo Luwə. ¹⁶ Maji kadi ta lə Kirisiti rosi me'se ki maji li'ə ki əti bōl. Ningə kadi ndoi nan nya'gi ki ndəji nan'gi ki yo ki ne ki gosi ki ngayn. Nga ningə, kadi osipa, uləi toji dō Luwə'ti ki oyo ki ra me Pa'gi'ti, ki me pa kulə dingəy me nan'ti, ki me pa'gi'ti ki Ndil Luwə adi'se. ¹⁷ Nya'gi pəti ki isi rai, ki ta'gi pəti ki isi eli, maji kadi in me to Burəbe Jeju'ti, nga ningə kadi rai oyo Luwə ki Baw ki takul'ə.

Kisi njekunme'gi me kəy'ti

¹⁸ In dene'gi ki nje ngaw, maji kadi uləi dō'se ginn tōgi'ti lə ngaw'se'gi toki maji kadi rai takum Burəbe'ti. ¹⁹ In ngaw dene'gi, maji kadi in ndigi ne'se'gi. Adi rō'se ati'se dō'de'ti el. ²⁰ In ngann'gi, maji kadi təlī rō'se go ta'ti lə njekoji'se'gi me nya'gi'ti pəti, tado in nya ki nəl Burəbe. ²¹ Ningə in baw ngann'gi, ononyi'se kadi ndəji ndu ngann'se'gi indəi'de bōl'ti el, tado re in be ə, me'de a tuji. ²² In bər'gi, maji kadi in təlī rō'se go ta'ti lə bē'se'gi'ti ki dōnangi'ti ne kin. Ningə, ononyi'se kadi rai to kulə kədikum nan taga ne par kadi nəlī'de, nan kadi rai ki me ki kare, ki bōl Ndil Burəbe. ²³ Kulə ki to bann ki isi rai ə, kadi rai ki me ki maji to kulə lə Burəbe ə sii rai, um to kulə lə de, el. ²⁴ Ningə kadi in gərī toki Burəbe a adi'se nyamaji ki ngəm tado lə de'gi lə'ne kin, to nyakugə go ji'se. Tado Burəbe ki rōta'ti in Jeju Kirisiti. ²⁵ Ki rōta'ti, de ki ra nya ki low'ə'ti el, a tətī kandi nya ki low'ə'ti el lə'ne kin, tado kər'de dana goto rō Luwə'ti.

4

¹ Ingi ki awi ki bər'gi, maji kadi rai'de maji, ki gorow ki dana. Ningə kadi ingi kaa in gərī toki, awi ki Bē'se dōran'ti non tō.

Ta kōji ki dō kawkulə'ti

² Maji kadi uwəi tōgi'se ba me kelta'ti ki Luwə, kadi kelta ki Luwə ra adi sii dō nja'se'ti, rai oyo Luwə ki dōnan'ti dōnan'ti. ³ Nga ningə, elita ki Luwə ki tado lə'je to, kadi Luwə te tarow non'je'ti kadi j'el'ta li'ə, kadi j'ilə'n mbər nya ki to lo kiyə'ti ojidō Kirisiti, ki m'to'n dangay'ti kin. ⁴ Elita ki Luwə kadi m'el'ta lə Kirisiti kin ar njay, toki maji kadi m'el'n. ⁵ Maji kadi kum'se ədi dō panjiyō'se'ti ki rō de'gi'ti ki uni me'de adi Kirisiti, el. Ningə kadi dōkagilo ki Luwə adi'se kin, rai kulə, um adi dər kō kare el. ⁶ Maji kadi ta

* 3:1 3.1 Pa'gi 110.1

kel'se in ta kel ki maji ki dokagilo'gi pæti, ki kadi de ingə nya ki to si'ə soti me'ti. Kadi in gəri lo kuji yəti ta kadi de'gi'ti ki uni me'de adi Kirisiti, el.

⁷ Ngonnkon'm ki njendigi læ'm, Tisiki a el'se ta'gi pæti ki do'm'ti adi oyi. Tisiki* in njekuləbər ki ra do nja'ne'ti, taa in madikulə'm me kulə'ti læ Burəbe num to. ⁸ Nga ningə, m'ul'ə ro'se'ti be kadi adi'se poy'je adi oyi num, taa kadi ulə dingəm me'se'ti num to. ⁹ Onejim† ki in ngonnkon'je ki nje ra nya ki low'ə'ti, ki ji ndig'ə ngayn kin, a uwə si'ə row. Onejim in de ro'se. Ingi ki Tisiki a eli'se nya'gi pæti ki isi rai nya ro'je'ti ne adi oyi.

Kuwə ji nan ki doboy'ti

¹⁰ Madi dangay læ'm Arisitarki‡ uwə ji'se, taa Marki§ ki ngonnann Barnabasi*, ki ingəi takoji'gi ki ojido'a kin kaa uwə ji'se to. Re aw te ro'se'ti ə, kadi uwəi'ə ki ro'se'ti maji. ¹¹ Jeju, ki isi bari'ə Jusitusi uwə ji'se to. Mbunə Juwipi'gi'ti ki uni me'de adi Kirisiti kin, ingi kin par ə sii rai sə'm kulə ki oji do konbē læ Luwə. Ingi kin ə in togi'm ki ngayn. ¹² Epapirasi† ki in de læ'se uwə ji'se to. Epapirasi in njekulə læ Jeju Kirisiti, ki inyə ta ro el ki tado læ'se, me kelta'ti ki Luwə. Elta ki Luwə kadi rai do nja'se'ti, kadi in de'gi ki togi gangi me Ndil'ti, taa kadi rai do nja'se'ti ba kadi rai ndigira'gi læ Luwə pæti to. ¹³ M'mannaji læ Epapirasi toki adi ro'ne kon ngayn tado læ'se, tado læ Njekawnan'gi ki Lawodise'ti num, taa nje ki Iyerapolisi'ti num to. ¹⁴ Madi'je ki ngayn, Luki, ki in nje ra de'gi monyi ingi ki Dəmasi uwəi'je to. ¹⁵ Uwəi ji ngannkon'je'gi ki Lawodise'ti, nan'ti ki Nimpa ingi ki Njekawnan'gi me kəy'ti li'ə adi'je to. ¹⁶ Loki tudəi makitu kin ningə, uləi adi Njekawnan'gi ki Lawodise'ti kadi tudəi to. Nga ningə in ki nje ki Lawodise'ti a uləi adi'se kin, in kaa tudəi to. ¹⁷ Ningə kadi eli Arsipi§ adi ində kum'ne go kulə'ti læ Burəbe ki ingə kin, kadi ra kul'ə maji. ¹⁸ Ta kuwəji kin in m'in Pol inbē ə m'ndangi. Kadi me'se oy do'm'ti el, toki m'to dangay'ti ne. Kadi memaji læ Luwə in nan'ti sese. Ta goto nga!

* 4:7 4.7 KNK 20.4; Epe 6.21-22 † 4:9 4.9 Plm 10-15 ‡ 4:10 4.10 KNK 19.29, 27.2 § 4:10 4.10 KNK 12.12, 25, 13.13, 15.37-39 * 4:10 4.10 KNK 9.27, 11.22, 30 † 4:12 4.12 1.7 ‡ 4:14 4.14 2Ti 4.10, 11; Plm 24 § 4:17 4.17 Plm 2

Makitu ki dɔkete ki Pol ndangi adi Tesaloniki'gi Ta ki dɔ makitu'ti ki dɔkete ki Pol ndangi adi Tesaloniki'gi

Pol ndangi makitu kin adi Njekawnan'gi ki ində ginn'de kagilo ngayn el bay me bebo'ti ki Tesaloniki. Tesaloniki in burədo be'gi ki donangi Maseduwann'ti ki Rɔm onbe do'de. Go k'or ki Timote or poyta ki maji ki ojido njekawnan, Pol ndangi makitu kadi ra'n oyo Luwə tado kuwətogiba lə'de me kunme'ti, me ndigi'ti me kindəmedotɔ to. Ta ki dɔ təl Jeju Kirisiti'ti tulə de'gi nan'ti. Be ə Pol un ta el ɔr'n ginn'ə adi ar njay. Njekawnan'gi indəi me'de dɔ təl Burəbe'ti nan təl el bay ə ra adi de'gi dəji nan ta ki ta'a ta'a eyina: «Ndo ki ra'ti ə Burəbe a təl re wa? Ri ə a te dɔ njekunme'gi'ti ki oyi kete non re'ə'ti wa?» Pol ində hangal Njekawnan'gi bo toki Burəbe a təl re inbe (4.16), ningə njekunme'gi pəti a sii ki dɔ'de taa nan'ti si'ə (5.10). Kagilo ki re'n el bay, Luwə ndigi kadi njekunme'gi rai kulə adi'ne kum'de in kete ki ronel. (5.14,15).

Kon ta'gi ki me'ti: Ra oyo ki piti 1-3. Kisikidɔtaa kigo ndigi'ti lə Luwə 4.1-12. Təl Burəbe 4.13-5.11. Kulə'gi ki kadi njekunme'gi rai 5.12-22. Dɔboya ta 5.23-28.

Kuwəji nan

¹ M'in Pol, nan'ti ki Silasi ingi ki Timote*, ə ji ndangi makitu kin j'adi'se in Njekawnan'gi lə Luwə ki Baw'je, ki indəi rɔ'se nan'ti ki Burəbe Jeju Kirisiti, ki sii Tesaloniki'ti†. Kadi memaji ki kisimaji lə Luwə in nan'ti sese.

Pol ra oyo Luwə tado kunme lə Tesaloniki'gi

² Ji ra oyo Luwə ta ta tado lə'se pəti, loki j'isi j'elta ki Luwə ji bar to'se. ³ Takum Luwə'ti ki Baw'je, me'je sii olo dɔ kunme'ti lə'se ki sii kum ba, ki ndiginan lə'se ki tingəbil, ki kuwətogiba me kindəmedo Burəbe'ti lə'je Jeju Kirisiti‡. ⁴ Tado ji gər kadi Luwə mbəti'se, in ngannkon'je'gi ki ndigi'se. ⁵ Toki rɔta'ti, Poyta ki maji ki j'iləmbər'ə dann'se'ti, in me ta ki kel'ti par el, nan in ki tɔgi ki Ndil Luwə adi'je ki me ki tinyi kati ki uwə'je ki ta el. Ingi in gəri panjiyə'je ki ji njiyə'n dann'se'ti tado maji lə'se kin bəti. ⁶ Ningə ingi, ndaji'je j'in num, Burəbe num nga, tado taai ta lə Luwə ki ronel ki Ndil'ə adi'se, me kon'gi'ti ki ngayn nga§. ⁷ Lo kin'ti, in təli nyandaji tado lə njekunme'gi ki donangi Maseduwann'ti* ki donangi Akay'ti†. ⁸ Kah ta lə Burəbe bar in rɔ'se'ti, te donangi Maseduwann'ti ki donangi Akay'ti par el, nan poy kun ki uni me'se adi Luwə kin sanan ki lə'gi pəti. Sanan sanan ki j'awi ki ndoo kadi j'elita'a bay taa el. ⁹ De'gi kare kare elita ki dɔ'ti ojido kuwə ki uwəi'je ki rɔ'se'ti, ki təl ki in təli gidi'se adi kagi yo'gi lə'se, ə tur kum'se dɔ Luwə'ti ki rɔta'ti, ki nje kisi kumngayira ba, kadi rai bər li'ə kin. ¹⁰ Kadi rai bər li'ə, ngin'ə ngonn'o ki un'ə taa dann njekoy'gi'ti. Ngonn'o Jeju ki nje taa'je ta wong'i'ti ki a re.

2

Kulə ki Pol ra Tesaloniki'ti

¹ Ngannkon'm'gi, inbe'gi in gəri maji kadi in kare ki ndangi ə j'awi'n rɔ'se'ti el. ² Taa in gəri maji bay to kadi kete non kaw'je ki rɔ'se'ti, de'gi adi'je kon ge taji'je ge Pilipi'ti, nan be kaa Luwə adi'je tɔgi adi j'ilə'n'se mbər Poyta ki maji lə Luwə me rɔ'gi'ti ki ngayn*. ³ Toki rɔta'ti, ta lə Luwə ki j'isi j'ilə'se mbər'ə, ngirə in dɔ nya ki go'ti el'ti el num, in dɔ row nyara'ti ki ar njay el'ti el num, taa ji sangi row kadi ji to de madi pe pe el num to. ⁴ Ningə in Luwə ə oo'je kadi j'asi, ə ulə kiləmbər Poyta ki maji ji'je'ti kadi j'ilə mbər'ə. Nga ningə, j'ilə mbər'ə kilə ki kadi ji nəl'n de el, nan kadi nəl Luwə ki nje k'oo ngarme de maji maji. ⁵ Inbe'gi in gəri maji kadi ndo kare j'eli'se ta ki ji to'n'se pe pe el jagi, ke ji to'se ki ta'gi kadi j'ingəi'n nya madi ji'se'ti el num to. Lo kin'ti, Luwə asi kadi mannaji lə'je. ⁶ Ji sangi kadi de piti'je el. Ji sangi piti lə'se el num, ji sangi piti lə de'gi madi ki rangi el num to. ⁷ Ningə ki rɔta'ti, k'in'je njekawkulə'gi lə Kirisiti kin, asi kadi j'a j'ində'n tɔgi dɔ'se'ti, nan loki j'in dann'se'ti, ji təl ji sol lom lom. Ji ra rɔ'je kon ngann'gi'ti ki sii indəi kum'de go ngann'de'gi'ti be. ⁸ Ji ndigi'se ndigi ki j'isi'n dɔ

* 1:1 1.1 KNK 15.22, 16.1 † 1:1 1.1 KNK 17.1-9; 1Te 2.1-2 ‡ 1:3 1.3 1Ko 13.13 § 1:6 1.6 KNK 17.5-9 * 1:7 1.7 2Ko 1. 16 † 1:7 1.7 2Ko 1.1 * 2:2 2.2 KNK 16.19-24, 17.1-9

nja'je'ti kadi j'adi'se Poyta ki maji læ Luwə par el, nan j'isi'n do nja'je'ti kadi j'un ro'je inbe j'adi'se. Ingi, in tæli nya ki gat'a in ngayn ki røta'ti.

⁹ M'gər kadi ngannkon'gi, me'se a olo do kon'ti ki j'ingøi me kulə ki ra'ti ki do k'or rogi'ti læ'je. Ji ra kulə kondø ge kada ge kadi ji tøl nya k'oy do de madi'ti dann'se'ti el. Ji ra be ə j'ilə'n'se mbər Poyta ki maji læ Luwə. ¹⁰ Asi kadi in manyinaji læ'je, taa Luwə kaa asi kadi mannaji læ'je to toki, panjiyø'je ki ro'se ingi ki uni me'se adi Kirisiti, in panjiyø ki ar njay, in panjiyø ki dana, ki kanji ta madi do'ti. ¹¹ In gəri toki ndøki, kare kare pøti, ji ra'se toki baw ngann'gi a ra'n ki ngann'ne'gi be. ¹² Ndøki j'ulø dingəm me'se'ti, j'adi'se togi, taa ji døji'se ki nja nan'ti nan'ti kadi panjiyø'se in panjiyø ki toji kadi in de'gi læ Luwə. Luwə ki ðar'se kadi indøi ro'se nan'ti sə'ne do Konbe'ti ki do toðar'ti læ'ne.

Kunne ki kon læ de'gi ki Tesalonikí'ti

¹³ Ginn nya ki j'isi ji ra'n oyo Luwə ki ndø'gi ndø'gi ə to kin: loki j'ilø'se mbər Poyta ki maji læ Luwə ə osi mbi'se'ti, taati ta kin to ta læ de par kare el, nan taai'ə toki in ta læ Luwə toki røta'ti. Ningø ta kin isi ra kulə me'se'ti ingi ki uni me'se adi Kirisiti. ¹⁴ Ngannkon'm'gi, ingi uni do nja *Njekawnan'gi læ Luwə, me to Kirisiti Jeju'ti, ki sii Jude'ti. Ingi kaa ingøi kon ji ngannkon'se'gi'ti ki ðeko'je'se'ti, ko kon ki ingi ingøi ji Juwipi'gi'ti. ¹⁵ *Juwipi'gi ki tøl Burəbe Jeju ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, taa j'in k adi'je kon to. Kulə ra'de nəl Luwə el, in njeban'gi læ de'gi pøti. ¹⁶ Øgi'je kadi j'ilø mbər Poyta ki maji de'gi ki in Juwipi'gi el, kadi ingøi kaji. Rai be toli ta majel'gi læ'de ki rai ki døkagilo'gi pøti pøti. Nan ta tøl ta'a'ti, wongi læ Luwə osi do'de'ti.

Pol ndigi kadi n'tøl n'aw Tesalonikí'ti ðay

¹⁷ Ngannkon'm'gi, ki ojidø'je, j'inyøi'se døkagilo ki nden be, ningø j'in sanyi sese, kum'je ə oo nan el, nan me'je in nan'ti. Ji sangi ki ro tinyi'je kadi ji tøl j'oo'se, tado j'aw ki ðø'ə ngayn. ¹⁸ In tado kin ə, ji sangi kadi j'aw ro'se'ti, ningø m'in Pol inbe ki do'm, m'sangi row nja ngayn, nan *Satan ilə kagi non'je'ti. ¹⁹ Nya ki in nyakindəmedøti læ'je, nya rønəl læ'je, jøgi kosigon ki j'a j'ində'n gu'je non Burəbe Jeju'ti ndo re'ə'ti, in ingi kin. ²⁰ Toki røta'ti, ingi in nya toðar læ'je ki nya rønəl læ'je.

3

Timote aw kulə Tesalonikí'ti

¹ J'asi kadi j'ore me'je, ji nginə biti el, adi j'un ndu'je kadi j'isi ki kar'je ba Atenn'ti*, ² ə j'ulø ki ngonkon'je Timote, ki in madi kulə'je me kulə'ti læ Luwə, oji'n do kiləmbər Poyta ki maji læ Kirisiti, kadi adi'se togi ə ulø dingəm me'se'ti me kunne'ti læ'se. ³ In be kadi de madi dann'se'ti inyø rø'ne adi kon ki ngosine isi ingøi kin dum do'a el. Tado inbe'gi in gəri maji kadi in nya ki sow do'je kadi a ra'je. ⁴ Døkagilo ki j'in sese ðay, j'eli'se kete j'ene de'gi a indøi kum'je ndoo, ningø in nya kakin ə isi ra nya kin, adi in gəri maji. ⁵ In tado kin ə, toki ka ki m'asi kadi m'ore me'm, m'nginə biti el, m'ulø Timote ki ro'se'ti kadi døji ta do kunme'ti læ'se oo. M'ðol kadi Su, njenan de'gi, nan'se adi kulə læ'je tøl nya ki kare ro'je'ti.

⁶ Ningø ki ngosine kin, Timote tøl ro'se'ti re te ro'je'ti ne†, ə adi'je poyta ki maji ngayn ojidø kunne læ'se ki ndiginan ki to dann'se'ti. Timote el'je toki me'se to do'je'ti maji ngayn ki ndø'gi pøti, taa el'je ðay kadi in ndigi ngayn kadi oyi'je toki j'in kaa j'isi sangi ngayn kadi j'oo'n'se kakin be to. ⁷ Lø kin'ti ngannkon'gi, me ndigərø'gi'ti, ki me kon'gi'ti læ'je pøti, j'ingø togi ki ro'se'ti ojidø kunne læ'se. ⁸ Ki ngosine kin, ji tøl j'ingø togi kisi kumngayira, tado uwai togi'se ba me kindø rø nan'ti ki Burəbe. ⁹ Ji gər nya inbe ki kadi ji ra taa kadi ji ra'n oyo Luwə ngayn oji'n do'se, ojidø rønəl ki adi j'ingø takum Luwə'ti kin el. ¹⁰ Kondø ki kada, j'isi ji døji Luwə ki ro tinyi'je kadi adi'je tarow adi ji tøl j'oo'se, ə kadi ji tøl'n ta nya ki du'se me kunne'ti læ'se to.

¹¹ Kadi Luwə ki Baw'je, ingi ki Burəbe læ'je Jeju Kirisiti, tei tarow ki kaw ro'se'ti adi'je. ¹² Ningø kadi Burəbe ra adi ndiginan ki to dann'se'ti, ki isi ndigi de'gi pøti kin aw ki kete kete, to to ndigi ki j'in j'isi ji ndigi'se kin be. ¹³ Taa kadi adi me'se ðol el, kadi ndo ki Burəbe Jeju a re ki malayka'gi læ'ne ə, kadi ari njay, ta goto do'se'ti non'a'ti in Luwə ki Baw'je.

4

Pa njiyø ki nəl Luwə

† 2:14 2.14 KNK 17.5-6 ‡ 2:15 2.15 KNK 9.23-29, 13.45, 50, 14.2, 5, 19, 17.5, 13, 18.12 * 3:1 3.1 KNK 17.15-16
† 3:6 3.6 KNK 18.5

¹ Ngannkon'gi, do ndögi ta'gi'ti, ji ndo'se panjiyö ki kadi njiyöi kadi nöl Luwö, ningö in panjiyö kakin to ö isi njiyöi, nan ji töl ji döji'se bay, taa j'ulö dingöm me'se'ti me kindö ro nan'ti ki Buröbe Jeju, kadi rai adi maji ki do mad'a'ti bay. ² Ingi, in gëri ndu ki in ro Buröbe Jeju'ti ki j'adi'se kin maji. ³ Nya ki Luwö ndigi ro'se'ti, in ta kadi ari ro'se njay, ögi ro'se sangi nan kaya'ti. ⁴ Kadi de ki ra dann'se'ti, gër lo taa dene ki gorow ki ar njay, ki adi kösigon, ⁵ ki kanji kadi nyönn darö aw si'ö adi ra toki de'gi ki gëri Luwö el isi rai kin be. ⁶ Ki öjido lo kin, kadi de madi ra majel ki ngonnkon'ne eke kadi öd'ö el, tado de'gi ki njera nya ki be kin, ban'a a uwö'de ki ro Luwö'ti, adi j'el'se kete, ö ji töl j'el bay nga. ⁷ Tado Luwö bar'je kadi j'ar njay, um bar'je kadi ji sangi nan kaya'ti el. ⁸ In be ö, de ki ösi nyando kin ngöröngi, in de ö ös'ö ngöröngi el, nan in Luwö ö ös'ö ngöröngi. Luwö inbe ki nje kadi se Ndil'ne kin.

⁹ Ki öjido ndigi ki kadi ngannkon nan'gi ndiginan, awi ki ndo kadi ji ndangi makitu dö'ti j'adi'se el, tado inbe'gi, Luwö öji'se row ndiginan dann'se'ti yo ki ne adi in gëri. ¹⁰ Ningö in ka to ö isi öji ki ro ngannkon'je'gi'ti pëti ki donangi Maseduwann'ti ki ta'a ba kin*, nan ngannkon'm'gi, j'ulö dingöm me'se'ti kadi rai adi maji ki do mad'a'ti bay. ¹¹ Kadi nya ki uwö me'se ngayn, in kisi ki nan ki lapiya, kadi de ki ra dann'se'ti ore kum'ne do kulö'gi'ti lön'ne, ningö kadi rai kulö ki ji'se inbe'gi ö ingöi nya toki j'ilön ndu'je j'adi'se. ¹² Lo kin'ti, de'gi ki in njekunme'gi el, a piti'se me kulö ra'se'ti, ningö a awi ki ndoo nya madi ki to ro'se ji de madi'ti el to.

Njekoy'gi ki nje kisi kumngayira ndo töl Buröbe'ti

¹³ Ngannkon'gi, ji ndigi kadi sii day do ta'ti ki do njekoy'gi'ti el. Kadi sii day el, ndingöi ro'se to ndögi de'gi ki awi ki nya kindömedöti el kin el. ¹⁴ Toki ka ki j'un me'je j'adi Jeju ki oy, ö indö taa lo koy'ti kakin ö, j'un me'je kadi nje ki oyi nan'ti ki Jeju, Luwö a un'de lo koy'ti ki nan'ti ki Jeju. ¹⁵ Ningö ta ki kadi j'eli'se ö to kin, in ta lö Buröbe. J'in ki j'a j'isi kumngayira ba ndo töl Buröbe'ti, j'a j'aw doran'ti non nje ki oyi'ti el. ¹⁶ Tado Buröbe inbe a indö mbör loki ndu njekundo malayka'gi, ki ndu tow lö Luwö a bar ö, Buröbe inbe a indö doran'ti re, ningö de'gi ki uni me'de me to Kirisiti ki oyi, a indöi taa lo koy'ti kete, ¹⁷ nga ningö go'ti, j'ingi ki j'isi ki dö'je taa bay, Luwö a öy'je nan'ti se'de me kilindi'ti, kadi j'ingö Buröbe ngaw dann ran'ti. Lo kin'ti, j'a j'isi nan'ti ki Buröbe ki ndö'gi ndö'gi†. ¹⁸ Maji kadi ulöi dingöm me nan'ti yo ge ki ne ge ki ta'gi kin.

5

Kisi do nja'ti nginö ndo töl Buröbe

¹ Ngannkon'gi, ki öjido dokadi ki dokagilo ki kadi nya'gi kin a rai nya, awi ki ndoo kadi ji ndangi makitu dö'ti j'adi'se el. ² Inbe'gi in gëri maji ngayn kadi ndo lö Buröbe a re to njebögi ki a re bögi kondö'ti kin be. ³ Loki de'gi a eli eyina nan: «Lapiya to nga, j'isi maji nga!» kin ningö, in ö tuji a te uwö'de nanga bus, toki to ndo a ra'n dene ki nje sö'm kin be. Ningö de ki a te anyi ta nya'ti kin goto. ⁴ Nan in ngannkon'm'gi, sii me lo ki diw'ti ö kadi to nya kin a uwö'se nanga bus to njebögi be el. ⁵ Tado pëti, in ngann'gi ki me kunj'i'ti, ngann'gi ki lo ki kad'a. J'in de'gi lö lo ki kondö el num, j'in de'gi lö lo ki diw el num. ⁶ Ö adi ji toi bi to ndögi de'gi be el, adi j'isi do nja'je'ti, j'adi kum'je ar. ⁷ Nje to bi'gi, toi bi kondö, ö nje kanyi yiwi'gi, yiwi ra'de kondö to. ⁸ Nan j'ingi ki j'in de'gi lö lo ki kad'a, maji kadi j'in nje kum kar'gi. Adi j'ulöi kunme ki ndiginan to bar handi be gu'je'ti, ö kindömedö kaji'ti to jögi taa nya dö'je'ti be. ⁹ Tado Luwö bar'je kadi wongö li'ö indö'je el, nan kadi j'ingöi kaji ki gorow lö Buröbe lö'je Jeju Kirisiti. ¹⁰ Kirisiti ki oy tado lö'je, kadi re j'isi kumngayira, eke j'oy kaa, ji töl j'indö be nan'ti si'ö. ¹¹ In tado kin ö, maji kadi ulöi dingöm me nan'ti ge, rai ki nan ki yo ge ki ne ge kadi tögi me kunme'ti lö'se, toki isi rai kete nga kin be.

Ta köji ki döboy'ti ki kuwö'ji nan

¹² Ngannkon'gi, ji döji'se kadi oyi tor de'gi ki isi rai kulö dann'se'ti, adi in nje ki isi indöi kum'de go'se'ti kigo ndu Buröbe'ti, isi ndöji'se kin. ¹³ Maji kadi toji'de ge ki gei ta lö'de ki taga wangi, ki ndiginan adi'de gëri, tado kulö ki isi rai. Maji kadi sii ki nan ki lapiya dann'se'ti.

¹⁴ Ngannkon'gi, ji döji'se kadi ndöji de'gi ki sii njiyöi ngalala, ulöi dingöm me nje ki me'de tuji'ti, ösi ginn nje ki tögi'de goto, ö sii dö'ti ki de'gi pëti. ¹⁵ Kadi oyi maji, kadi de madi ugö kirö majel ki mad'a ra si'ö ki majel el, nan kadi adi kum'se in go maji ki ra'ti ki ndö'gi pëti. Rai maji ki nan dann'se'ti inbe'gi num, ki ro de'gi'ti pëti num.

* 4:10 4.10 2Ko 1.16 † 4:17 4.17 1Ko 15.51-52

¹⁶ Adi ro'se nəl'se ki ndo'gi pəti, ¹⁷ elita ki Luwə ki kanji k'inyə taa, ¹⁸ rai' oyo Luwə me nya'gi'ti pəti. In kin ə in nya ki Luwə ndigi ro'se'ti, ingi ki indəi ro'se nan'ti me to Jeju Kirisiti.

¹⁹ Ningə maji kadi, Ndil Luwə ki isi me'se'ti kin, ŋgi'ə el, kadi ɔr'se tarow, ²⁰ taa ta ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti eli kaa, kadi kidi el to. ²¹ Nan kadi indəi manji nya'gi pəti, ningə uni ki maji dann'ti. ²² ŋgi ro'se ra majel'gi ki dangi dangi.

²³ Maji kadi Luwə inbe ki nje kadi de'gi lapiya, ɔr'se ki ta'a ba, ində'se ta dangi tado li'ə. Ningə kadi ngəm ndil'se, ki ro'se, ki daro'se, kadi ndo təl Burəbe Jeju Kirisiti'ti ə, in ki ta madi do'se'ti el. ²⁴ Luwə ki ɓar'se in njera nya ki low'ə'ti, adi inbe ɓay ə a ra nya'gi kin.

²⁵ Ngannkon'gi, elita ki Luwə tado lə'je. ²⁶ Uwəi ji ngannkon'je'gi pəti ki kuwə nan ro'ti rututu.

²⁷ M'dəji'se me to Burəbe Jeju Kirisiti'ti, kadi tudəi makitu kin mbi ngannkon'je'gi'ti pəti.

²⁸ Ningə kadi memaji lə Burəbe Jeju Kirisiti in nan'ti sese pəti.

**Makitu ki nja joo ki Pol ndangi adi
Tesaloniki'gi
Ta do makitu'ti ki nja joo ki Pol ndangi adi
Tesaloniki'gi**

Pol ndangi makitu kin asi nanyi'gi bann wa ba be go nje ki kete'ti. Takasinan el ki ojido tæl Burøbe tulæ njekunme'gi ki Tesaloniki nan'ti bay. Njekunmæ'gi kin isi nginæi tæl Burøbe kagilo kisikidotaæ læ'de; Ki madi'gi eli eyina Burøbe re æ binøm nga. Pol toji toki kete ta kadi Burøbe a re, «nje mendul» ki isi tanro Luwæ, ki el toki n'inbe æ n'in Luwæ, a te bus æ binøm ta. A ra adi tanro Luwæ rosi donangi. Be æ maji kadi njekunme'gi uwæi togi'de ba, rai kulæ læ'de kum'de in kete um inyæi ta ra maji el (3.12-13).

Kon ta'gi ki me'ti: Takigangi ki doboy'ti læ njeramajel'gi 1. Tæl Burøbe 2. Bar nan ki lo kelta'ti ki Luwæ kum ki kete ki ki lo kulæ'ti to 3.1-15. Majikur 3.16-18.

Kuwæji nan

¹ M'in Pol, nan'ti ki Silasi ki Timote, æ ji ndangi makitu kin j'adi'se in *Njekawnan'gi læ Luwæ ki Baw'je, ki Burøbe læ'je Jeju Kirisiti, ki sii Tesaloniki'ti*. ² Kadi memaji ki lapiya læ Luwæ ki Baw'je ki Burøbe læ'je Jeju Kirisiti in nan'ti sese.

Takigangi ki a re ndo tæl Jeju'ti

³ Ngannkon'gi, maji kadi ji ra oyo Luwæ ki dokagilo'gi pæti tado læ'se. Ningø in gorow'æ'ti kadi ji ra be tado kunme læ'se aw kete ki togi'ne ngayn, taa ingi pæti, ndiginan ki dann'se'ti kaa in ki do mad'a'ti do mad'a'ti to. ⁴ Ningø in tado kin æ, j'un'se j'isi j'indøn gu'je ki ro Njekawnan'gi'ti læ Luwæ, tado kuwætogiba ki kunme læ'se me kindækumndoo'ti ki me kon'ti ki te do'se'ti.

⁵ Kon'gi kin toji kadi Luwæ in njegangi ta ki dana, ningø a toji kadi in de'gi ki asi ta kadi oyi Konbe læ Luwæ ki isi ingæi kon'a kin to. ⁶ Toki røta'ti, Luwæ in de ki dana, adi a adi kon de'gi ki nje kadi'se kon to, ⁷ ningø ingi ki adi'se kon, a ingæi lo kørkon se'je, loki Burøbe Jeju a te dōran'ti bus to re ki malayka'gi læ'ne ki nje togi. ⁸ A re me por'ti ki on bilim bilim kadi adi kon de'gi ki gøri Luwæ el, ki de'gi ki nje mbæti Poyta ki maji li'æ, in Burøbe læ'je Jeju. ⁹ Kon ki a ingø'de, in tuji ki biti ki non'ti. A in sanyi ngayn takum Burøbe'ti, ki gidi togi'ti li'æ, ¹⁰ loki a re ndo'a'ti kin kadi de'gi li'æ ulæi toji do'a'ti, kadi de'gi pæti ki a uni me'de adi'æ piti'æ. Nga ningø, ingi kaa a in dann'de'ti non to, tado ingi taai mannajji ki ji man dann'se'ti.

¹¹ In tado kin æ, ji isi j'elta ki Luwæ ki ndo'gi pæti tado læ'se, kadi Luwæ oo'se to de'gi ki asi ta kulæ ki ðar'se tado'a. Kadi Luwæ ra sese ki togi'ne kadi ndigi ra maji ki to me'se'ti kin toltæ'ne maji æ kadi kunme læ'se isi kumngayira ba to. ¹² Lo kin'ti, a ulæi toji do Burøbe Jeju'ti, ningø in a ulæ toji do'se'ti to, kigo memaji'ti læ Luwæ læ'je ki, Burøbe Jeju Kirisiti.

2

Nya ki a ra nya kete non re Burøbe'ti

¹ Ngannkon'gi, ki ojido re læ Burøbe Jeju Kirisiti, ki do'je ki a oxi nan ro'a'ti, nya ki ji døji'se æ to kin: ² loki de madi a el'se ta ene in ta ki in ro Luwæ'ti, eke a el'se ene in ta eke makitu ki in ro'je'ti ene: ndo læ Burøbe re nga æ, adi ta kin yæti do'se el num, adi ra'se ðol el num. ³ Adi de madi ædi'se ki gorow madi el. Maji kadi tanro Luwæ, ki in tanro ki doboy'ti kin do'a te, ta de ki njeban læ Luwæ ki in de ki tuji sōw do'a kin ka, do'a te taga bay to ta ndo kin a re. ⁴ De ki nje tanro kin a indæ kadi ro ki nya'gi pæti ki to Luwæ ðar do'ti, eke nya ki de'gi isi oxi mækæsi'de nanga non'a'ti. De kin a aw biti kadi isi me Køy'ti læ Luwæ, a ene n'inbe æ n'in Luwæ. ⁵ M'gær kadi me'se a olo do'ti toki ndøki m'in'n sese nan'ti bay kin, m'el'se ta kin. ⁶ Nga ningø, ki ngøsine kin, in gøri nya ki uwæ de ki nje tanro Luwæ kakin nanga kadi to dokagilo'æ bay taa a te ki do'ne taga. ⁷ Tado togi ki majel ki nje tanro Luwæ isi ra kulæ ne, nan nanyi kadi de ki uwæ nje tanro kin nanga inyæ row ad'a bay taa, ⁸ nje tanro a te ki do'ne taga. Ningø lo kiyæ'ti kin, Burøbe Jeju a to kon ki ta'ne'ti tuji'n'æ ko, a tæl'æ nya ki ko kare'ti ki togi ki a re'n. ⁹ Ki ojido nje tanro Luwæ, in a re ki togi læ *Satan, a te ki togi'gi ki dangi dangi, a ra nyakoji'gi, ki nya mboli'gi ki ngom. ¹⁰ A ra nya'gi ki gorow'æ'ti el ki dangi dangi tado kædi'n kum de'gi ki kadi a awi tuji'ti. De'gi ki kadi awi tuji'ti tado mbeti ta nya ki røta'ti, mbeti ndigi nya

* 1:1 1.1 1Te 1.1

ki rōta'ti ki kadi aji'de. ¹¹ In tado kin ə, Luwə ulə ki tōgi ki kadi ur se'de mu, kadi uni me'de adi nyara ki ngom. ¹² Lo kin'ti, takigangi a osi dō de'gi'ti pēti ki uni me'de dō ta ki rōta'ti, ə oyi maji rō'de me nyara ki dana el'ti yo kin.

Kuwətoḡiba me kunme'ti

¹³ Ngannkon'gi njendigi lə Burəbe, ki ojidō'je, maji kadi ji nanyi ki lo ra oyo Luwə'ti tado lə'se, tado Luwə mbəti'se lo kulə ngirə'ti nu kadi ingəi kajji ki row lə Ndil ki nje kōr majel kō num, ki row lə kunme kadi ta ki rōta'ti num. ¹⁴ In tado nya kin ə Luwə bari'n'se ki row lə Poyta ki maji ki j'ilə'se mbər'ə, kadi ingəi kōsigon lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti. ¹⁵ In be ə, ngannkon'gi, maji kadi rai dō nja'se'ti, ə kadi uwəi nyando ki ji ndo'se ki ta'gi eke ki makitu ki ji ndangi j'adi'se kin dō'se'ti maji. ¹⁶ Maji kadi Burəbe lə'je Jeju Kirisiti inbe ki Luwə ki Baw'je, ki ndigi'je ə adi'je mesol ki kindəmedōti ki maji ki gorow memaji li'ə kin, ¹⁷ sol me'se ə kadi adi'se tōgi kadi rai maji me nya'gi'ti pēti ki isi rai ki me ta'gi'ti pēti ki isi eli.

3

Elita ki Luwə tado lə'je

¹ Ngannkon'gi, ki kadi m'tol'n dō ta, elita ki Luwə tado lə'je, kadi ta lə Burəbe sanan aw kalangi kalangi ki lo'gi, ə kadi ingə kōsigon toki ingə'n rō'se'ti kin be tō. ² Elita ki Luwə bay kadi taa'je ilə'je ta ji de'gi'ti ki nje dō majel ki nje mendul kin tō, tado in de'gi pēti ə awi ki kunme, el. ³ Ningə Burəbe in de ki nje ra nya ki low'ə'ti, adi a adi'se tōgi num, a ngəm Su dō'se'ti num. ⁴ J'in ji ta me'se, me tō Burəbe'ti kadi isi rai nya ki j'ilə'n ndu'je j'adi'se kadi rai, ningə sii ta'ti isi rai ki kete bay. ⁵ Maji kadi Burəbe adi me'se in ki dō ndigi Luwə'ti num ki dō kuwətoḡiba'ti lə Kirisiti num tō.

Maji kadi de ki ra ra kulə

⁶ Ngannkon'gi, j'ilə ndu'je j'adi'se me tō Burəbe Jeju Kirisiti'ti kadi osi rō'se ngərəngi kō kadi ngannkon'je'gi'ti pēti ki isi njiyoi galala, tēli rō'de go nyando'ti ki ji ndo'se kin el. ⁷ Ingi in gəri row ki kadi ndaji'je maji. Ji njiyə dann'se'ti galala tō nje daw'gi el. ⁸ De madi ki ji dōj'ə kadi adi'je nyakusō'gi goto. Kondō ki kada, ji ra kulə me kon'ti ki me kōr rōgi'ti, kadi j'in nya ki oyo dō'de madi'ti el. ⁹ Toki rōta'ti, in nya ki maji kadi j'ingə rō'se'ti inbe, um sōw wa sōw dō'je el, el. Nan ji ra be kadi j'in nya ndaji ki rō'se'ti. ¹⁰ Ji gər kadi loki j'in dann'se'ti, j'adi'se ndu kin j'ene re de madi ge ra kulə el ə, kadi sō nya el tō. ¹¹ Nga ningə j'oo kadi de'gi madi dann'se'ti isi njiyoi galala, mbeti ra kulə, ə rai ta kində rō'de me nya'gi'ti lə madi'de'gi. ¹² Kō degə'gi kin, j'ilə ndu'je j'adi'de, ə j'adi'de ta kōji me tō Burəbe Jeju Kirisiti'ti kadi tinyi rō'de kati, rai kulə toki de'gi isi rai, kadi ingəi nyakusō me'ti, soi. ¹³ Ningə ki oji dō'se, ngannkon'gi, kadi ori el ta ramaji'ti. ¹⁴ Re de madi mbəti təl rō'ne go ndu'gi'ti ki j'adi'se kin ningə, maji kadi oyi de'ə kin maji, ə kadi de madi te kad'a'ti el, adi rō'a sol'ō. ¹⁵ Nga ningə kadi oyi'ə tō njeban lə'se el, nan kadi ndōji'ə tō ngonkon'se.

Ta'gi, ki dōboy'ti

¹⁶ M'dōji kadi Burəbe ki nje lapiya, inbe adi'se lapiya ki dōkagilo'gi pēti, me nya'gi'ti pēti. Kadi Burəbe in nan'ti sese pēti. ¹⁷ Ta kuwə ji nan kin, in m'in Pol inbe ə m'ndangi ki ji'm. In be ə m'nji m'ində'n ji'm ginn makitu'gi'ti lə'm pēti; in nya ndangi lə'm m'inbe. ¹⁸ Ningə kadi memaji lə Burəbe Jeju Kirisiti in nan'ti sese pēti. Ta goto nga.

Makitu ki dɔkete ki Pol ndangi adi Timote

Ta ki dɔ makitu'ti ki dɔkete ki Pol ndangi adi Timote

Makitu'gi ki joo ki Pol ndangi adi Timote eke nje ki kare ki adi Titi in makitu'gi ki Pol ulə'n sɔw dɔ'de inbe'gi ki joo kin um njekawnan'gi el. Makitu'gi ki mutə kin eli ta'gi ki ɔjido nya'gi ki maji kadi njekornon njekawnan'gi rai dann njekawnan'gi'ti. Ginn'ə kin ə bari makitu'gi kin eyina «makitu'gi lə njekul njekawnan'gi» adi in makitu'gi ki ndangi kadi njekul njekawnan'gi.

Me makitu'ti kin Pol ulə dingəm me Timote'ti kadi uwə tɔgi'ne ba me kunme'ti ə oro ro'ne nan'ti ki njendo de'gi nya ki ngom ki isi tuləi njekawnan'gi nan'ti kin el. Maji kadi oo go ro'ne maji adi de'gi ki ta goto dɔ'de'ti ki asi rai kulə ə mbəti'de to njekornon'gi ki nje kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi, ningə kadi dene'gi ki de'gi manyinaji dɔ'de'ti maji, rai se'de me kulə'ti. Təl ɔji ta Timote kadi gəri'n toki bann ə a ra'n kulə ki ɔjido'a ta k'in ə njekuləbər lə Kirisiti.

Kon ta'gi ki me'ti; Kandi me ta'ti 1.1-2. Ndəjinan ɔjido njendo de'gi nya ki ngom 1.3-20. Ta ki dɔ kelta'ti ki Luwə ki re non Luwə'ti 2. Ta ki ɔjido njekornon'gi ki nje kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi 3. Mbərkində'gi kadi Timote 4. Ta ki ɔjido dene'gi ki njengawkooy ki ngatogi'gi 5. Sangi go nyakingə ki rota'ti 6.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti kigo ndigi'ti lə Luwə ki Njekaji'je kigo ndu'ti lə Jeju Kirisiti ki in nya kindəmedəti lə'je. ² M'ndangi makitu kin m'ulə'n m'ad'i in Timote* ki in ngonn'm ki rota'ti, ki gorow kunme ki un adi Jeju Kirisiti. M'uwə ji'i, ningə kadi memaji ki k'oo kumtondoo ki kisimaji lə Baw'je Luwə ingi ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in nan'ti sə'i.

Ta dɔ nyando'ti ki ngom

³ Toki ndəki m'ilə'n ndu'm m'ad'i, loki m'un tarow ki dɔnangi Maseduwann'ti, isi bebo Epeji'ti non[‡]. Isi'ti non kadi ndər mbi de'gi madi ki njendo de'gi nya ki ngom, kadi inyəi ta'a. ⁴ Kadi ko de'gi kakin inyəi taa su'gi'ti ki kudə ki kər ginn noji[§] ki ginn'ə gangi el, tado lə tolta nya kin pəti in gakinan par. A ra se'je maji dɔ kulə'ti ki Luwə ulə ji'je'ti ne, ki gorow kunme kin el. ⁵ Ndu kin a re ki ndiginan ki ngarme'ti ki ar njay njay, ki me ki maji ki uwə de ki ta el, ki kunme ki rota'ti tɔ. ⁶ De'gi madi mbeti gorow ta koji ki maji kin ə təlɔ nanyinan ta ta ki manji'ti ki nda'a goto. ⁷ Rai ro'de njendo de'gi ndukun'ti lə Luwə, nan toki rota'ti, inbe'gi kaa gəri me ta ki isi eli el num, taa gəri ginn nyando ki isi ndoi ki tɔgi'de kin el num tɔ.

⁸ Ji gər kadi ndukun lə Luwə in ndukun ki maji loki de gər lo ra'n kulə ki gorow'ə'ti. ⁹ Maji kadi ji gəri ta kin maji: In de'gi ki njera nya ki dana ə ndukun re'n tado lə'de el, nan re tado lə nje mendul, ki nje tanrɔ, ki nje mbəti Luwə, ki njeramajel, ki de'gi ki njera nya ki nəl Luwə el, ki nje ki boli nya'gi ki ar njay lə Luwə el, ki njetol baw'de'gi ki kon'de'gi. *Ndukun re tado njetol de'gi. ¹⁰ Nje ra kaya'gi, ki dingəm'gi ki nje sanginan, ki nje ndogi de'gi bər'ti, ki nje ngom'gi, ki de'gi ki njetəti ta'gi. Re tado lə de'gi pəti ki njera nya ki ɔsi ta nyando ki rota'ti lə Luwə. ¹¹ Nyando kin in kigo Poyta'ti ki maji ki Luwə ulə ji'm'ti. In Poyta ki maji ki toji tɔbar lə Luwə ki nje maji.

Memaji lə Luwə tado lə Pol

¹² M'ra oyo Burəbe Jeju Kirisiti ki adi'm tɔgi kadi m'ra'n kulə li'ə. M'ra'a oyo tado k'oo ki oo adi m'in nje ra nya ki low'ə'ti ə ulə kulə kin ji'm'ti. ¹³ M'in ki kete m'in njekelta ki mal dɔ tɔ Luwə'ti, m'in nje kadi kon de'gi li'ə, ki nje taj'a. Nan Luwə, oo kumtondoo lə'm, tado m'ra nya kin pəti kigo gər'ə'ti el, me kunme'ti el*. ¹⁴ Burəbe lə'je, kigo memaji'ti li'ə ki to mbar mbar tado lə'm adi'm kunme ki ndiginan ki gorow kində ro nan'ti ki Jeju Kirisiti. ¹⁵ Ta kin in ta ki rota'ti ki maji kadi de'gi pəti taai ki me ki kareba: Jeju Kirisiti re donangi'ti tado kaji njeramajel'gi. Njeramajel'gi kin, m'in majel lə'm utə'de pəti. ¹⁶ Nan Luwə oo kumtondoo lə'm. Ra be kadi Jeju Kirisiti toji kisidəti li'ə sə'm, m'in ki majel lə'm utə de'gi pəti. Tado kadi in nya ndaji lə de'gi ki a un me'de adi'ə kadi ingəi kaji ki to biti ki non'ti.

¹⁷ Kadi toji ki tɔbar in

* 1:2 1.2 KNK 16.1 † 1:3 1.3 2Ko 1.16 ‡ 1:3 1.3 2Ko 1.8 § 1:4 1.4 Lotum 4-5; 9-11 * 1:13 1.13 KNK 8.3, 9.4-5

læ Ngar ki nje kisi ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi,
 Ki njekoy el,
 Ki dum k'oo ki kum,
 Ki in kar'ne ba in Luwə. Amen.†

Pol ulə dingəm me Timote'ti

¹⁸ Ngonn'm Timote, ndu ki m'ad'i ə to kin: Kigo ta'gi'ti ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti eli dɔ'i'ti kete, m'ndigi kadi uwə ta'gi kin sə'm, rɔ'n rɔ ki maji. ¹⁹ Rɔ rɔ ki maji, ki me ki maji ki uwə de ki ta el. De'gi madi mbeti kadi me'de uwə'de ki ta, adi kunme lə'de tuji. ²⁰ Dann de'gi'ti kin, Imene ingi ki Alegijandir in'ti non. M'ulə Imene‡ ingi ki Alegijandir§ ji Satan'ti, kadi ndoi kelta ki mal dɔ Luwə'ti gogi el nga.

2

Nyando ki dɔ kelta'ti ki Luwə

¹ Kete non nya'gi'ti pəti, m'dəji kadi de'gi dəji nya Luwə, kadi eli si'ə ta, kadi kɔyi'ə nya, kadi rai'ə oyo tado de'gi pəti. ² Maji kadi elita ki Luwə tado ngar'gi, ki nje konbe'gi pəti, kadi j'isi maji jəge me be'ti, me donan'ti ki Luwə, ki buki nan'ti. ³ In kin ə in nya ki maji ki nəl Luwə lə'je ki Njekaji'je. ⁴ Tado Luwə lə'je ge kadi de'gi pəti ingəi kaji ə tei me gər ta'ti ki rɔta'ti. ⁵ Toki rɔta'ti Luwə in kareba, taa Nje ra mbunə de'gi'ti ki Luwə in kareba tɔ. In de, in Jeju Kirisiti. ⁶ In ki re adi rɔ'ne kɔy'ti kadi ugə'n dɔ de'gi pəti. In kin ə in mannaji ki Jeju man dɔkagilo'ti ki Luwə oji. ⁷ In ki tado kin ə, Luwə ində'm nje kiləmbər takɔ njekawkulə. Ta ki m'el kin in ta ki rɔta'ti um in ta ngom el. Luwə ində'm kadi m'in njendo ta ki ojidɔ kunme ki ta ki rɔta'ti ginn de'gi ki dangi dangi ki in *juwipi'gi el.

Ta ki ojido dingəm'gi ki dene'gi me kəykawnan'ti

⁸ In be ə, m'ndigi kadi dingəm'gi elita ki Luwə ki lo'gi pəti ki ji ki kɔy taa* ki me ki ar njay ki wongi goto'ti, ki gaki goto'ti.

⁹ Be tɔ ə, maji kadi dene'gi kaa ku kɔ'de in kigo row'ti ki dana, ki ndɔjita el, kadi to low'ə'ti. Ningə kadi parei rɔ'de ki kuwə bisi dɔ'de nəm nəm ki ɔr ki gat'a in ngayn, madi ki gat'a in ngayn, ki ku ki gat'a in ngayn el. ¹⁰ Nan kadi uləi kulə ra'gi ki maji ki toji maji kadi dene'gi ki eyina n'in njera kuləbər læ Luwə yo taa. ¹¹ Dɔkagilo nyando'ti me kəykawnan'ti, maji kadi dene isi keke oo dɔ nyando um elta el, ki kulə dɔ ginn togi'ti. ¹² Bay taa, madi tarow dene kadi ndo nya de ki dingəm el num, kadi aw ki togi dɔ'a'ti el num, nan kadi isi keke um elta el. ¹³ Tado Adam ə Luwə ra'a kete bay ta ra Ebi. ¹⁴ In Adam ə Su əd'ə el, nan in dene ə əd'ə adi aldo ndu Luwə†. ¹⁵ Be kaa, dene a aji ki gorow læ ngonn ki koji, toki re uwə togi'ne ba me kunme'ti, me ndiginan'ti, ki me kar njay'ti, ki hal ki aldo maji el.

3

Njekərnon njekawnan'gi

¹ Ta ki m'aw to m'el kam in ta ki rɔta'ti: Re de madi sangi kadi n'in njekərnon njekawnan'gi ningə, in kulə ki maji ə ndigi ra. ² Ningə maji kadi de ki njekərnon njekawnan'gi in de ki kanji ta madi dɔ'ne'ti, in ngaw dene ki kareba, in de ki njekuwə rɔ'ne ginn togi'ne'ti, in de ki njegosita, in njera nya ki gorow'ə'ti, in de ki njera mbah, taa maji kadi in de ki asi ndo nya de'gi tɔ. ³ Maji kadi in gon kanyi yiwi kandi nju el num, in de ki njetonrɔ el num, nan in de ki sɔl ləm ləm, de ki nje ge kol el. Taa kadi in njera ta nar el tɔ. ⁴ Maji kadi in de ki asi kində kum'ne go me kəy'ti lə'ne, ningə kadi ra adi ngann'a'gi in nje təl rɔ'de go ta'ti, ki njebukinan'ti. ⁵ Tado re de asi kində kum'ne go me kəy'ti lə'ne el ə, ra bann ə a ində kum'ne maji go njekawnan'gi'ti læ Luwə wa? ⁶ Maji kadi in njekunme ki sigi el, nan to kɔjirɔ aw si'ə adi osi me takigangi'ti toki Su osi'n me'ti be. ⁷ Maji kadi de'gi ki njekunme'gi el kaa, elita ki maji dɔ'a'ti, kadi təl nya kidi el, taa kadi osi me kuləkikiyət'i læ Su el tɔ.

Nje kogo nyamaji'gi læ njekawnan'gi

⁸ Nje kogo nyamaji'gi læ njekawnan'gi kaa, maji kadi in de'gi ki njera nya ki rɔta'ti, maji kadi in de'gi ki njekelta mindi'de joo el. A in gon kanyi yiwi kandi nju el, ke a in njera ta nyakingə ki gorow'ə'ti el, el tɔ. ⁹ Maji kadi ngəmi ta læ Luwə ki te ki dɔ'a me kunme'ti kin ki ngarme ki ar njay kanji kuwə de ki ta. ¹⁰ Kete non kulə'ti, maji kadi

† 1:17 1.17 Amen in ta Ebirə ki kər me'ə nan in rɔta'ti, kadi in be. ‡ 1:20 1.20 2Ti 2.17 § 1:20 1.20 2Ti 4.14

* 2:8 2.8 Tekitaga 9.29; 1Ngar'gi 8.22 † 2:14 2.14 Lotum 2.7-22, 3.1-6

nanyi'de oyi taa. Go nan koo'ti, re in ki kanji ta madi do'ti ningə, asi kadi in nje kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi kare.

¹¹ Dene'gi ki nje kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi kaa, maji kadi in njera nya ki asi kadi de'gi buki'de'ti, in nje kel de'gi ta ki majel ndil de'ti el, ta kadi in de'gi ki asi kuwə ro'de ginn togi'de'ti to. A in de'gi ki nje ra nya ki low'ə'ti me kulə ra'de'gi'ti pəti.

¹² Maji kadi de'gi nje kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi in nje dene ki kare, kadi in de'gi ki indəi kum'ne go ngann'de'gi'ti, kigo me kəy'ti lə'de maji. ¹³ Tado nje ki rai kulə kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi maji, ingəi kəsikurə, ta asi kadi elita ki me ki tinyi kati kibo ki ulə ngirə'ne do kun'ti ki, uni me'de me to Jeju Kirisiti'ti.

Nya ki Luwə te ki do'a

¹⁴ M'ində me'm do'ti kadi me ndo'gi'ti ki ngayn el ne, m'a m'aw m'ingə'i. Nan m'ndangi makitu kin m'ulə'n m'ad'i, ¹⁵ kadi re nja'm nanyi bay kaa, gəri'n row ra kulə lə'i me Kəy'ti lə Luwə. Adi in njekawnan'gi lə Luwə ki nje kisi kumngayira. Toki kagi ngawdann kəy ingi ki ngirə kəy in togi kəy, be to ə, njekawnan'gi in togi nyando ki rəta'ti lə Luwə.

¹⁶ Nya ki Luwə te ki do'a adi'je ə j'ində me'je do'ti in nya kibo ngayn ki dum manji, Nya'gi ki in ki te do'a ojido Jeju Kirisiti ə toi kin:

Oji ro'ne to de kigo daro'ti,

Ningə, Ndil Luwə bar'a de ki dana,

Malayka'gi oyi'ə,

De'gi iləmbər ki ojido'a dann ginn de'gi'ti ki dangi dangi,

De'gi uni me'de adi'ə ki lo'gi pəti donangi'ti.

Luwə un'ə aw si'ə dōran'ti me kəsikurə'ti.

4

Ta do njendo de'gi nya ki ngom

¹ Ndil Luwə elta ar njay ene: Dəkagilo ki doboy'ti, de'gi madi a inyəi go kunme lə'de ko, kadi doyanan ki ndil'gi ki nje kədi de'gi. Taa a doyanan ki nyando ki in ro ndil'gi'ti ki majel. ² Njendo de'gi nya ki ngom ki njekədikum de'gi ki ta ki ndar ta'de'ti ne, ki me'de uwə'de ki ta do majel'ti el, a ədi'de kadi buki'de mu. Njendo de'gi nya ki ngom kakin in de'gi ki me'de ri tonni. ³ Ko degə'gi kakin ogi kadi de'gi taai nan, taa ogi kadi de'gi soi nya'gi madi to. Nan Luwə ində nyakuso'gi pəti kadi de'gi ki uni me'de adi'ə, ki gəri ta ki rəta'ti, soi nya'gi kin ki oyo ki ra. ⁴ Ki rəta'ti, nya'gi pəti ki Luwə ra'de maji. Nya ki kadi de mbəti goto. K'in ə kadi kuso'a in ki oyo ki ra Luwə. ⁵ Tado ta lə Luwə, ki kelta ki Luwə teli nya'gi kin pəti ki kar njay'ti.

⁶ Loki re or ginn nya'gi kin ki taga adi ngannkon'i'gi oyi ningə, a in njekuləbər ki maji lə Jeju Kirisiti. A toji kadi in de ki ul ro'i ki ta'gi ki ojido kunme, ki nyando ki rəta'ti ki ndolo go'ə maji.

Pol ulə dingəm me Timote'ti

⁷ Maji kadi oyi su'gi ki kudə ki kum'ə goto ngərəngi. In su'gi ki oyi ta ta lə Luwə. Ində do ro'i'ti kadi isi'n me bol Luwə'ti. ⁸ K'ində do ro'ti tado k'ingə nya me'ti, to ngodi ki kanyi kin maj'a in non, nan k'in ə, in ngayn el. Nya ra kigo bol Luwə'ti a ra maji ki de me nya'gi'ti pəti. Tado kunndu in səm'ti, adi in kaji ki donangi'ti ne ki in ki dōran'ti. ⁹ Ta kin in ta ki rəta'ti ki maji kadi de'gi taai ki me ki kare. ¹⁰ Ro'je ki j'isi j'adi kon, ki ro ki j'isi j'i rəi, in tado me'je ki j'ində do Luwə'ti ki nje kisi kumngayira. In ə in Njekaji de'gi pəti ki donangi'ti ne, adi in nje'gi ki uni me'de adi Jeju Kirisiti.

¹¹ In kin ə in nya ki kadi ində mbər'ə adi de'gi ə ndo'de to.

Nyandaji tado njekunme'gi

¹² Adi de madi kidi tado k'in ki in basa el. Nan kadi in nyandaji tado njekunme'gi, me takel'ti, me panjiy'ə'ti, me ndiganan'ti, me kunme'ti, ki me kar njay'ti.

¹³ Biti kadi m'təl'n m're m'ingə'i, m'ndəj'i kadi ində ro'i ta tudə Makitu'ti lə Luwə, ta kiləmbər ta'ti, ki ta ndo de'gi ndu Luwə'ti. ¹⁴ Ononyi kadi kidi kadikare ki Luwə adi kigo memaji'ti lə'ne. Adi ki gorow lə de'gi ki njekeltakita'a'ti, ki elita do'i'ti, ki gorow lə ngatogi'gi ki njekəronon njekawnan'gi, ki indəi j'i'de do'i'ti. ¹⁵ Maji kadi ində ro'i ta kulə'ti kin ra ki me ki kareba. Ra be kadi de'gi oyi kaw ki kete lə'i to taga takum'de'ti. ¹⁶ M'ndəj'i kadi kum'i ədi do ro'i'ti inbe, taa do nyando'ti lə'i num to. Uwə togi ba me'ti. Re ra be ningə, a aji ro'i inbe taa a aji de'gi ki nje k'oo do nyando lə'i to.

5

Hal Timote ki ro njekawnan'gi'ti

¹ Ononyi kadi ndangi de ki bugə, nan kadi o'ɔ ta ki ndu'i ki sɔl to baw'i ə isi el'ə ta be. Basa'gi kaa, maji kadi in ra'de to ngannkon'i'gi ki me daro'ti be to. ² In ra ki dene'gi ki bugəi to kon'i'gi ta nganmandi'gi to konnann'i'gi be to. In ra nya kin pəti ki mərta ki ar njay non'de'ti.

Njengawko'y'gi

³ Maji kadi ində kum'i go njengawko'y'gi'ti ki rɔta'ti ki ɓukinan'ti, ingi ki de ki njera se'de goto. ⁴ Re njengawko'y'gi aw ki ngann'ne'gi eke ngannkaw'ne'gi non ningə, maji kadi, ngann'a'gi eke ngannkaw'a'gi ndoi nyara kigo row'ti lə Luwə dɔ njekoji'de'gi'ti. Sow dɔ'de kadi oyi go njekoji'de'gi toki njekoji'de'gi oyi go'de kete be to. Tado nyara ki be kin ə nəl Luwə. ⁵ Njengawko'y'gi ki rɔta'ti, in in ki de ki njera si'ə goto, ki isi ki kar'ne ba, ində me'ne dɔ Luwə'ti par. Dɔkagilo'gi pəti, kondo ki kada, isi elta ki Luwə, dɔj'ə kadi ra si'ə. ⁶ Nan njengawko'y'gi ki isi ta koo majiro'ne'ti me kaya'ti ki ra, re ra'n ki dɔ'ne taa non kaa, in de ki koy me ndil'ti. ⁷ Nya'gi ki kadi ində'de mbər'ə ə tokin, kadi sii ki dɔ'de taa ki kanji ta madi dɔ'ti. ⁸ Re de madi oo go noji'ne'gi el, kibo utə, oo go de'gi ki me kəy'ti lə'ne el, in de ki ilə kunme lə'ne kɔ. De ki gər Luwə el kaa in soti utə ɓay.

⁹ Njengawko'y'gi kete taa kadi ndangi to'a mbunə nje'gi'ti me njekawnan'gi isi oyi go'de, maji kadi ɓal'a asi dɔ mehen k'aw ki kete non, taa kadi in dene nje ra nya ki low'ə'ti ki kete in nje ngaw ki kare. ¹⁰ Maji kadi de'gi gəri'ə oji go kulərə'a ki maji. Maji kadi in de ki kete in nje koti ngann'gi num, njerambah'gi num, nje togi nja de'gi ki kar njay lə Luwə num*, in njera ki de'gi ki nya ki to te dɔ'de'ti num. Taa in nje ra kulə'gi ki maji ki gorow'gi ki dangi dangi num to. ¹¹ Ononyi kadi ndangi to njengawko'y'gi ki rɔ'de to mbol ɓay me makitu'ti. Ndangi to'de el tado loki ɓo ta dingəm ra'de ningə, a inyəi k'un ro lə'de tado kun go Kirisiti kɔ, ə a taai ngaw. ¹² Ra'a ki be kin a re ki ta ki gangi dɔ'de'ti, tado manji ta kunme lə'de ki kete. ¹³ Nya ki rangi ɓay a tɔli njedaw'gi. Ningə kulə ra'de kibo ngayn in kulə lo galala ki takəy lə de'gi par. In njedaw'gi par el, nan indəi taa ɓar go daw'ti, taa in nje kində gəngi dɔ ta'ti lə de'gi to. Nya ki lagi'de el kaa, iləi ta'de səm'ti. Ningə takel'de kaa to biriri to. ¹⁴ In tado kulə ra'gi ki be kin ə, maji kadi njengawko'y'gi ki rɔ'de to mbol ɓay taai dingəm ki rangi. Kadi oji ngann'gi ə indəi kum'de go me kəy'ti lə'de to kadi njeban ingə row el'n takimal dɔ'je'ti el. ¹⁵ M'elta kin be tado njengawko'y'gi ngayn ki rɔ'de to mbol ɓay iləi kunme lə'de kɔ ə uni go *Satan. ¹⁶ Re njekunme ki dene madi aw ki njengawko'y'gi me kəy'ti lə'ne non ningə, maji kadi inbe ngəm'de. Loki ra be ningə in nya koti ki oyi ə un dɔ njekawnan'gi'ti, kadi njekawnan'gi rai ki njengawko'y'gi ki rɔta'ti ki de ki njera se'de goto.

Njekərnon njekawnan'gi

¹⁷ Maji kadi ngatogi'gi ki nje ra kulə maji dann njekawnan'gi'ti ingəi kɔsikurə ki nyakugə goji ki asi ta kulə lə'de nja joo. Kibo utə, in nje'gi ki sii adi rɔ'de kon tado kojitarə, ki ndo de'gi ta lə Luwə. ¹⁸ Tado ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: «De a dɔo ndugidu ta mangi'ti el, dɔkagilo'ti ki a njiyə dɔ ko'ti kadi kand'a te.» Taa makitu lə Luwə el ɓay to ene: «Maji kadi de ki nje ra kulə ingə nyakugə goji ki asi ta kulə ki ra'.» ¹⁹ Re de madi elta ki majel dɔ ngatogi'ti, ə de'gi joo eke mutə manyinaj'a el ningə, ononyi kadi in ndigi si'ə dɔ'ti. ²⁰ Nje ki rai majel, maji kadi in ndangi'de takum kosi'gi'ti kadi ndəgə'gi ɓoli.

²¹ M'ndəj'i takum Luwə'ti ki takum Jeju Kirisiti'ti, taa takum malayka'gi'ti ki Luwə mbəti'de, kadi in təl rɔ'i go ta'gi'ti ki m'el'i. In təl rɔ'i go'ti ki kanji kun ki madi'gi ə k'inyə nje ki nungi, ki kanji kər kun de'gi dana. ²² Nya ki maji kadi in gər ə to kin: Oti kadi ində ji dɔ de'ti kalangi ba kadi təl nje ra kulə dann njekawnan'gi'ti. Maji kadi ində rɔ'i nan'ti ki de dɔ majel'ti li'ə el. Ningə, inbe ar rɔ'i njay dɔ majel'ti.

²³ Ningə, maji kadi anyi mann ki ndul inbe kareba par el, nan kadi anyi yiwi kandi nju nden be nden be to kinyi tado monyi ki me'i'ti ki ra adi rɔ'i ta kati el ki dɔkagilo'gi pəti kin. ²⁴ De'gi madi'gi ginn majel lə'de to taga kete ɓay taa kadi ta ki gangi re dɔ'de'ti. Nan nje ki nungi, majel lə'de to lo kiyə'ti bit'i kadi ta ki gangi taa a ɔr ginn'de ndo ki gogi'ti. ²⁵ Kulərə'gi ki maji kaa to be to. Nje ki madi to taga wangi. Ningə nje ki nungi, re to taga wangi el kaa, a toi lo kiyə'ti ratata el to.

6

Ta dɔ ɓər'gi'ti

¹ De'gi pəti ki uni me'de ki in ɓər'gi, maji kadi uləi dɔ'de ginn togi'ti lə ɓe'de'gi. Uləi dɔ'de ginn togi'ti lə ɓe'de'gi kadi de elta ki mal dɔ to Luwə'ti el, taa dɔ nyando'ti

* 5:10 5.10 Luk 7.44 † 5:18 5.18 Ndukun ki nja joo 25.4; 1Ko 9.9; Mat 10.10; Luk 10.7

ki ji ndo'se kin el to. ² In go'ti el kadi bær'gi ki be'de'gi in njekunme'gi, uni girə do k'in ngannkon me ta'ti lə Luwə ə mbeti kadi uləi do'de ginn to'gi'ti lə be'de'gi. K'in'de ngannkon nje ndiginan me ta'ti lə Luwə kakin ə maji kadi rai kulə adi'de ki kete non bay, tado in ngannkon de'gi ki njekunme'gi ə sii rai kulə adi'de.

Njendo de'gi nya ki ngom ki ra ta nyakingə

³ Ta ki m'aw to m'el'i kam, in ta ki maji kadi in ndo de'gi ə ndəji'de kadi rai kul'ə. Re de madi ndo de'gi nya ki rangi, ə inyə gorow ta ki rəta'ti lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, ki gorow nyando kigo kunme'ti lə'je kin ningə, ⁴ in de ki k'un do taa tol'ə, taa in de ki isi day to. Nya ki gər in ta ki manji ki to ro'a'ti to monyi. In nje sangi ta me ta ki manji do ta'gi ki kar'de goto. Ningə lo kin ə, jangi'gi, ki gakinan'gi, ki tajinan'gi, ki ta ki təti donan'ti tei'ti. ⁵ Ta ki manji ki ginn'ə gangi el, mbunə de'gi'ti ki kur do'de goto, ki ngonn mara ki nden ki ojido ta ki rəta'ti goto do'de'ti, te lo kin'ti non. Ningə məri kadi, kunme kadi Luwə in row k'ingə nya. ⁶ Toki rəta'ti, kunme kadi Luwə in nyakingə kibo ngayn, re de ra ronel do nya ki to me ji'ə'ti. ⁷ Toki ji re'n me donangi'ti ki ji'je kare, be to'a j'a ji təl'n ki ji'je kare. ⁸ In be ə, re j'ingəi nyakuso'je ki ku ro'je ningə, kadi ji ra ronel do'ti. ⁹ De'gi ki sangi kadi n'təli njenyakingə ki ngayn ki row'gi ki dangi dangi, osi me kuləkikiyə'ti me nyanan'ti. Osi me kuləkikiyə'ti ki gorow ra ta nya ki to mbo, ki ki majel, ki aw ki de'gi me nya'ti ki majel, ki me tuji'ti. ¹⁰ Tado ra ta nar in ngirə majel'gi pəti. Nje ki madi uni ro'de ba pəti indəi taa sangi nar'ti, adi ndəmi sanyi gorow kunme'ti. Ningə inbə'gi ki do'de adi kon ndil'de.

Rə ro ki maji

¹¹ Nan in ki in de lə Luwə, anyi rangi kadi nya'gi'ti kin, maji kadi in sangi row nyara ki dana, ki bəl Luwə, ki kunme, ki ndiginan, ki koreme, ki səl lom lom. ¹² Rə ro ki maji ki ojido kunme, uwə kisikidətaa ki to biti ki non'ti səm, tado Luwə bəri kadi ingə kisikidətaa kin, dokagilo'ti ki un ndu'i taa man'n naji ki maji do'ti non bulə de'gi'ti. ¹³ M'ndəji'ti takum Luwə'ti ki njekində nya'gi pəti, taa ki non Jeju Kirisiti ki un ndu'ne ki taa mannaji ki rəta'ti non Ponsi Pilati'ti*, ¹⁴ kadi in ngəm go mbərkikində ki ingə kin maji, me kar njay'ti ki kanji ta madi do'i'ti biti kadi Burəbe Jeju Kirisiti təl re'n. ¹⁵ Burəbe Jeju Kirisiti a re dokagilo'ti ki Luwə oji, Luwə ki nje majikur, ki in ki kar'ne ba aw ki togi konbə, In Ngar lə ngar'gi ki Burəbe lə burəbe'gi, ¹⁶ In ki kar'ne ba in Njekoy el, Isi me kunji'ti ki de asi kadi te kadi'ti el. De kare ki donangi'ti ne ki oo'ə ki kum'ne goto. De ki asi k'oo'ə goto. Təbar ki togi ki to biti ki non'ti in li'ə! Amen!

Ta ki ojido njenyakingə'gi

¹⁷ In njenyakingə'gi ki donangi'ti ilə ndu'i adi'de kadi indəi gu'de el. El'de kadi uwəi kul nyakingə'gi ki a tuji kam el, nan kadi uwəi kul Luwə ki nje kadi'je nya'gi pəti, ji'ə oy el, kadi j'isi'n me ronel'ti. ¹⁸ El'de kadi rai maji, kadi ki nyakingə'de in kuləra ki maji. Ningə kadi in de'gi ki ji'de oy el, kadi lowəi nyakingə'gi lə'de adi de'gi ki rangi. ¹⁹ Re rai be ningə, isi kawi nyamaji'gi lə'de indəi lo ngəm nya'ti ki maji ki ngan tado ndo ki lo ti'ti, kadi ingəi kaji ki rəta'ti.

Ta ki doboy'ti ki kuwə ji nan

²⁰ In Timote, maji kadi ngəm nya'gi pəti ki Luwə ulə me ji'i'ti kin səm. Osi ro'i ngərəngi kadi ta'gi'ti ki k'el ki nda'a goto, ki osi ta ta lə Luwə, osi ro'i ngərəngi kadi ta'gi'ti ki manji kigo nya gər'ti ki ngom ki donangi'ti ne. ²¹ De'gi madi uwəi kul nyagər kin, adi ndəmi gorow kunme lə'de.

Kadi memaji lə Luwə in sese.

* 6:13 6.13 Jan 18.36-37, 19.11

Makitu ki nja joo ki Pol ndangi adi

Timote

Ta ki do makitu'ti ki nja joo ki Pol ndangi adi Timote

Pol ndangi makitu kin kagilo ki in key dangay'ti. Pol ulø dingem me Timote'ti kadi uwø tugi'ne ba me kagilo'ø'ti ki nje tusi kunme lø'de k'inÿø kø banyinan ki do mad'a'ti do mad'a'ti. Maji kadi Timote elta lø Luwø ningø ndo'de nya ulø'n dingem me'de'ti ningø kadi inbe ore me'ne. Maji kadi in ngem makitu ki ndangi ki ar njay lø Luwø kadi ori tarow me kisikidøtaa'ti lø'i nu kadi in nyando lø'i nu (3.14-16). Maji ndaji kunme, kuwøtøgiba, kisidøti, ki ndigi lø Pol ki te doboy ndø kisikidøtaa'ti li'ø (4.6-7).

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti ki oyo ki ra Luwø 1.1-7. Poyta ki maji in kon 1.8-2.13. Kulø dingem me nan'ti tado kilømbør Poyta ki maji ki rønel 2.14-4.8. Ta'gi ki øjido Pol inbe ki kuwø ji nan 4.9-22.

Kuwø ji nan

¹ M'in Pol ki njekawkulø lø Jeju Kirisiti kigo ndigi'ti lø Luwø. Kulø ra'm in kadi m'ilømbør ta kaji ki Luwø un ndu'ne adi do'ti ki takul kindø rø nan'ti me tø Jeju Kirisiti.

² M'ulø ki makitu kin mad'i in Timote* ki in ngonn ndigi lø'm. M'uwø ji' i ø m'døji kadi memaji ki k'oo kumtondoo ki kisimaji lø Luwø ki Baw'je ingi ki Burøbe lø'je Jeju Kirisiti in nan'ti sø'i.

Pol ra oyo Luwø

³ M'ra oyo Luwø ki m'nji m'ra kulø mad'a ki ngarme ki ar njay ki uwø'm ki ta toki kaw'm'gi† rai kete be tø. Kondø ki kada loki m'nji m'elta ki Luwø ningø, me'm olo do'i'ti.

⁴ Loki me'm olo do non'ti lø'i‡, øo k'oyi ra'm ngayn kadi rønel lø'm rosi. ⁵ Me'm olo do kunme'ti lø'i ki røta'ti. Kunme kin in rø kawi Loyisi'ti kete bay taa to rø kon'i Enisi'ti tø. M'tadi el kadi kunme kin in ngarme'i'ti tø.

Pol døji Timote kadi ingø kon sø'ne tado Poyta ki maji

⁶ Tado kin ø, m'olo me'i do ta'ti kin kadi indø kum'i maji go kadikare'ti lø Luwø ki ingø kigo memaji'ti li'ø, loki m'indø ji'm do'i'ti. ⁷ Toki røta'ti, Ndil ki kar njay ki Luwø adi'je, in Ndil øol el, nan in Ndil ki rosi ki tugi ki ndiginan. Taa in Ndil kindø do rø'ti tø.

⁸ Adi rø'i sol'i tado man naji do Burøbe'ti lø'je el. Taa adi rø'i sol'i do'm'ti, m'in ki m'in key dangay'ti tado li'ø kin el tø. Nan kadi ingø kon sø'm tado Poyta ki maji kigo tugi'ti ki Luwø adi. ⁹ Luwø ki aji'je in øe'je, kadi kisikidøtaa lø'je in kisikidøtaa ki ar njay. Ra nya kin be tado kulø ra'je'gi el, nan in kigo ndigi'ti ki memaji'ti li'ø. Memaji kin Luwø adi'je me tø Jeju Kirisiti'ti kete taa kadi indø dønangi. ¹⁰ Memaji kakin j'oyi ki kum'je ngosine ki takul re lø Njekaji'je Jeju Kirisiti. In ø koy tøl nya ki kare'ti. Ningø ki takul Poyta ki maji, ra adi ji gøri kaji ki kisi kumngayira ki ar njay njay tø. ¹¹ In tado Poyta ki maji kin ø Luwø indø m to nje kilømbør num, njekawkulø num, taa njendo de'gi nya num tø. ¹² In kin ø, in ginn k'ingø kon lø'm ki ngosine kin. Nan rø'm sol'm do'ti el. Toki røta'ti, m'gør Luwø ki m'un me'm m'indø do'a'ti kin øti. M'gør maji kadi tugi Luwø asi gaki kadi indø kum'ne go nya'ti ki adi'm biti doboy ndo'ti. ¹³ Nyando ki ingø rø'm'ti, un to nyandaji me kunme'ti ki me ndigi nan'ti me tø Jeju Kirisiti ki adi'je me kindø rø nan'ti si'ø. ¹⁴ In ngøm go nyando ki adi'nu ki takul Ndil Luwø ki isi me'je'ti maji.

Kuwø rø ba lø Onejipør

¹⁵ In gør kadi nje ki dønangi Aji'ti mbeti m'in. Pijel in ki Hermojenn in mbunø'de'ti tø.

¹⁶ Ki øjido Onejipør, kadi ra maji lø Burøbe in do me key'ti li'ø. Toki røta'ti, ulø dingem me'm'ti taa taa. Ta rø'a sol'ø do'm'ti me k'in'm key dangay'ti kin el tø. ¹⁷ Døkagilo ki te Røm'ti, sangi'm ki rø ki tinyi kati kadi ingø'm. ¹⁸ M'koy Burøbe Jeju kadi adi Burøbe Luwø øo kumtondoo lø Onejipør ndø gangi ta'ti. Taa inbe ki do'i, in gør utø ndøgi de'gi pøti, kulø'gi pøti ki Onejipør ra adi'm dønangi Epeji'ti.

2

Njercø lø Kirisiti ki maji

¹ In ngonn'm Timote, maji kadi uwø tugi ba me memaji'ti ki j'ingøi ki takul kindø rø nan'ti me tø Kirisiti kin. ² Ningø nyando ki ingø rø'm'ti takum bulø de'gi'ti, maji kadi in ndo de'gi ki nje ra nya ki low'ø'ti ki asi gaki kadi ingi kaa, uni ndoi de'gi ki rangi kete

* 1:2 1.2 KNK 16.1 † 1:3 1.3 Plp 3.4-5 ‡ 1:4 1.4 1Ti 1.3

to. ³ Ingø kon søm m to njero ki maji læ Jeju Kirisiti. ⁴ Njero madi dann njero'gi'ti ki ge kadi n'næl kibo ki do'ne'ti, ki indø rø'ne ta nya'gi'ti ki rangi yo goto. ⁵ Nje kanyi ngodi ki a ingø nya kugø goji'ne loki re anyi ngodi kigo ndukun'ti el goto. ⁶ Nje ndoo ki nje ra kulø ki togi'ne ø a ra rønø dø kandi ko'ti kete. ⁷ Maji kadi in merta dø ta'ti ki m'el'i kin maji ningø, Burøbe a adi tær kadi in gær'n ndøgi nya'gi pøti tigø.

Adi me'i olo dø Jeju Kirisiti'ti

⁸ Adi me'i olo dø Jeju Kirisiti'ti ki in ginn kaw'ti læ *Dabidi, Jeju Kirisiti ki indø taa dann nje koy'gi'ti kigo Poyta'ti ki maji ki m'nji m'ilø mbør'ø. ⁹ In tado Poyta ki maji inbe kin ø, m'nji m'ingø'n kon. Doi m'in ki kulø gindi to de ki nje tol de be. Nan ta læ Luwø de ki asi dø'a goto. ¹⁰ Be ø, m'tugø ta'm njaki dø nya'gi'ti pøti tado nje'gi ki Luwø mbøti'de, kadi ingi kaa, ingøi kaji ki in me to Jeju Kirisiti'ti, nan'ti ki køsikurø ki ratata to. ¹¹ Ta ki m'a m'el kam in ta ki asi kadi de uwø kul'ø:

Re j'oyi nan'ti ki Kirisiti ø,

J'a j'isi kum ba nan'ti si'ø to.

¹² Re j'uwøi togi'je ba si'ø ø,

J'a j'onyibe nan'ti si'ø to.

Re j'ene ji gæri'ø el ø,

In kaa a ene n'gær'je el to.

¹³ Re j'in nje ra nya ki low'ø'ti el ø,

In nje ra nya ki low'ø'ti.

Tado a manji ta gær rø'ne el ratata.

Njera kulø ki rø'a sol'ø el

¹⁴ Maji kadi nanyi ki lo kolo me'de dø ta'gi'ti kin taa taa. Ki non Luwø'ti, el'de ki togi kadi gakinan dø ta'gi'ti ki nda'de goto kin el. In kin a ra nya madi el, nan a tuji de'gi ki nje ko dø'a to tuji yo. ¹⁵ Indø dø rø'i'ti kadi in te non Luwø'ti to de ki asi, njera kulø ki rø'a sol'ø dø kulø'ti li'ø el, ilømbør Poyta ki maji ki røta'ti læ Luwø ki gorow'ø'ti. ¹⁶ Mbøti ta ki manji'gi ki nda'de goto ki øsi ta kunme. Toki røta'ti, nje'gi ki ta'gi ki be kin nøl'de, ndan'de ngal ki Luwø par par. ¹⁷ Nyando læ'de to to dobya ki aw ki kete kete kin be. Imene* ingi ki Pileti in mbunø de'gi'ti kin to. ¹⁸ In sanyi kadi ta'ti ki røta'ti. Ningø eli eyina, nje koy'gi indøi taa lo koy'ti nga. In be ø, tuji ki kunme læ nje ki nan'gi. ¹⁹ Be kaa, ngirø køy ki ngan ki Luwø indø kin isi lo kisø'ti. Luwø ndangi ta'gi kin dø'ti ene: Burøbe gær de'gi læ'ne bøti. Maji kadi de ki ra ki bær to Burøbe, kadi anyi sanyi kadi majel'ti. ²⁰ Me køy ki bø'ti, de a ingø ngoo'gi ki ra ki ør eke ki ningø kasi par el, nan a ingø nje ki madi'gi ki rai'de ki kagi eke hanji to. Nje ki nan'gi, in tado ra kulø ndø madi'gi par. Nje ki nungi, in tado ra kulø ki ndø'gi pøti to. ²¹ Re de madi ar rø'ne njay dø majel'gi'ti kin, a to to nyara kulø køsigon, ki kindø ta dangi, ki nda'a to'ti tado bø'ø, ki ra go'ø kete tado kulø'gi pøti ki maji.

Nje ra kulø læ Burøbe

²² Maji kadi ør rø'i ko me nyønn'gi'ti læ darø ki døkagilo basa'ti. In sangi row ra nya ki dana, ki kunme, ki ndiginan, ki kisi ki nan ki lapiya, ki nje ki isi elita ki Burøbe ki me ki ar njay. ²³ Mbøti ta ki manji'gi ki pasira ki nda'a goto. Ta ki manji'gi ki be kin a re ki gaki nan. ²⁴ Toki røta'ti, de ki nje ra kuløbør kadi Burøbe, in de ki a gaki el. Nan in de ki a øji ndiginan læ'ne ki rø de'gi'ti pøti num, de ki asi ndo de'gi nya num. A in de ki a isi dø ta'ti ki njeramajel'gi to. ²⁵ Ki mindi ki sol løm ø a ilø'n ta de'gi'ti ki nje køs'ø ta. Dømaji ø Luwø a ra adi inyøi gorow njiyø'de kadi tei me gær ta ki røta'ti, taa a tøl i uni hangal ki maji gøgi. ²⁶ A tei me kuløkiyø'gi'ti læ Su ki uwø'de dangay'ti, ginn togi'ne'ti kadi rai ndigi li'ø.

3

Nya'gi ki a rai nya døbøy ndø'gi'ti

¹ Maji kadi in gær toki me ndø'gi ki døbøy'ti, kagilo'gi ki ngan a rei. ² De'gi a tøl i nje ra ta nya, nje ndigi nar. A in nje kindø gu'de, nje kun dø'de taa, ki nje kelta ki mal dø to Luwø'ti. A in nje tøl rø'de go ta'ti læ nje koji'de'gi el. Ningø, a asi kadi rai oyo Luwø el to. Taa a iløi koji dø nya'gi'ti læ Luwø el to. ³ K'oo tor de goto rø'de'ti, k'oo kumtondoo goto rø'de'ti, elita ki majel ndil de'ti, panjiyø'de a ala mban. In nje ra nya ki to ki de'gi kanji koo kumtondoo, taa a in nje køsi ta nyara ki maji to. ⁴ A in njekundo nan, nje ra nya ki dø togi'ti, kundø ta a tøl'de njekumto'gi'ti. A ndigi rønø ki dønangi'ti utø Luwø. ⁵ A øji gidi rø'de'ti toki n'in nje bøl Luwø, nan toki røta'ti, manji ta gær togi læ kunme.

* 2:17 2:17 1Ti 1:20

Ɔr rɔ' i kɔ kadi ko de'gi'ti ki be kin. ⁶ Mbunə ko de'gi'ti kin, a ingə nje ki isi uri me kəy'ti lə dene'gi ki nje tɔgi goto, uwəi'de me kuləkikiyə'gi'ti lə'de. Dene'gi kakin rosi ki majel, inyəi rɔ'de adi nyənn'gi ki dangi dangi lə darɔ. ⁷ Si ta ndo nya'gi'ti ki dɔkagilo'gi pəti, nan lo kadi asi tei me gər ta ki rɔta'ti goto ratata. ⁸ Toki dɔkagilo'ti ki kete, Janesi ingi ki Jambiresi ɔsi ta *Moji kakin ə*, nje'gi kin kaa ɔsi ta, ta ki rɔta'ti tɔ. In de'gi ki nya'gi lə'de aw se'de me nyara ki majel'ti yo, ki kunme lə'de kaa, nda'a goto tɔ. ⁹ Lo k'aw kete lə'de ki ngayn a goto, tado de'gi a gəri nyara'de'gi ki majel toki ndo'gi'ti ki kete, de'gi gəri nya ra'gi ki majel lə Janesi ingi ki Jambiresi kin be tɔ.

Pol ndəji Timote kadi ngəm go nyando ki ingə rɔ'ne'ti

¹⁰ Nan in, ində kum'i oo'm me nya'gi'ti pəti: Me nyando'ti lə'm, me panjiyə'm'ti, me kɔjtara'gi'ti lə'm, me kunme'ti lə'm, me kisidɔti lə'm, me ndigi nan'ti lə'm, taa me kuwətɔgiba'ti lə'm tɔ. ¹¹ In gər row ki de'gi indəi kum ndo tado Poyta ki maji, ki kon'gi ki ngayn ki m'ingə me bebo'ti ki Antiyosi, ki Ikoniyom, taa me be'ti ki Lisitir tɔ†. To ki rɔta'ti m'ingə kon ngayn inbe, nan taa taa, Burəbe isi ɔri'm me nya'gi'ti kin kɔ. ¹² To ki rɔta'ti, de'gi pəti ki gei njiyə me ɓol Luwə'ti ki takul kində rɔ nan'ti lə'de me to Jeju Kirisiti a ingəi kon. ¹³ Nan de'gi ki nje mendul, ki njendon te'gi a awi kete kete me majel ki ra'ti par par. Me kuləra'de'gi'ti, a ədi ndəgi de'gi toki inbe'gi kaa de'gi ki rangi ədi'de be tɔ. ¹⁴ Nan ki ɔjido'i, maji kadi uwə go nya'gi pəti ki in ndo ə in ta to nya'gi ki rɔta'ti kin səm. Tado in gər de'gi ki ingə nyando kin rɔ'de'ti ɓəti‡. ¹⁵ Dɔkagilo ki in ki du'i ba ɓay ə in gər ta'gi ki ndangi ki ar njay lə Luwə kin. Ta'gi kin a asi kadi'nu nyagər ki rɔta'ti, ki a te sə'i kaji'ti ki takul kunme kadi Jeju Kirisiti'ti. ¹⁶ Tado Makitu ki ndangi lə Luwə pəti, Luwə adi Ndil'ne ki ar njay ra ki de'gi adi ndangi. Ningə nda'a to'ti tado ndo nya de, kadi ɔji'de adi mbəti nyara ki majel, tado ndaji de ad'a ra dana, tado ndo nya de kadi panjiyə in dana non Luwə'ti. ¹⁷ In be kadi de lə Luwə in ki kasinan berere me nya'gi'ti, kadi ra'n kulə'gi pəti ki maji.

4

Iləmbər Poyta ki maji

¹ In be ə, takum Luwə'ti ki takum Jeju Kirisiti'ti ki a gangi ta dɔ de'gi'ti ki sii ki dɔ'de taa ke nje koy'gi, ki tado təl re li'ə ki Konbe li'ə: ² m'dəji' kadi iləmbər Ta kin par par, dɔkagilo'ti ki maji eke in ki majel. Ɔr de'gi tarow, ndəji'de dɔ hal'ti ki majel, ulə dingəm me de'gi'ti ki takul nyando lə'i, ki kisidɔti ki kanji k'inyə ta. ³ Tado dɔkagilo a re non, de'gi a mbeti nyando ki rɔta'ti, ə a rai nya'gi kigo me ge'gi'ti lə'de. A sangi njendo de'gi nya ngayn ki a gugi dɔ'de gugi kadi ndoi'de nya'gi ki mbi'de ndigi k'oo. ⁴ A uti mbi'de dɔ ta'ti ki rɔta'ti, ə təl rɔ'de go Su ki kudə'ti yo. ⁵ Nan in, maji kadi ində dɔ rɔ'i'ti me nya'gi'ti pəti. Uwə rɔ'i ba me kon'gi'ti. Maji kadi in ra kulə kiləmbər Poyta ki maji lə'i kin maji. Ində kum'i go ra kuləbər'ti lə Luwə maji tɔ.

Pol tɔta ngodi

⁶ Ki ɔjido'm, dɔkagilo re kadi m'ilə rɔ'm kadikare'ti m'adi Luwə nga. Dɔkagilo koy lə'm re nga. ⁷ M'ro rɔ ki maji, m'tɔl ta ngodi lə'm, m'ngəm go kunme lə'm. ⁸ Ngə sine, nya kugəgoji nje tətə rɔ'gi, adi in nyara ki dana ki a to ratata isi nginə'm. Burəbe ki in njəgangita ki dana, a adi m'ndo gangita'ti. A adi'm m'in par el, nan de'gi pəti ki ndigi təl'ə, ə sii nginəi ndo'a dfele.

Poyta'gi ki dɔboy'ti

⁹ M'dəji' kadi ində dɔ rɔ'i'ti, ə re kalangi ingəm. ¹⁰ Tado Dəmasi inyə'm kɔ, ə aw Tesaloniki'ti, tado nya maji'gi ki donangi'ti, ki dɔkagilo'ti ki ɓone uwə me'ə. Kiresansi aw donangi Galasi'ti. Ningə Titi aw Dalmasi'ti tɔ*. ¹¹ Luki ki kar'ne ba par ə nanyi səm'm ne. In re ki Marki kum'i'ti adi'm tado a ra səm maji ngayn me kuləbər'ti ki in ji'm'ti†. ¹² M'ulə Tisiki me bebo'ti ki Epeji‡. ¹³ Dɔkagilo ki a re ə, un ku kul lə'm ki m'inyə me kəy'ti lə Karpusi, me be'ti ki Tirowasi§ kin ji'i'ti re'n adi'm. Ɔy makitu'gi lə'm ji'i'ti tɔ. Kibo utə, in makitu ndar'gi kin. ¹⁴ Alegijandir* ki kodi ko nya'gi adi'm kon ngayn, nan Burəbe a ugə kigo kulə ra'a'ti. ¹⁵ In kaa, maji kadi ində kumkədi dɔ rɔ'i'ti rɔ'a'ti tɔ, tado mbəti ta'gi lə'je ki tɔgi'ne ngayn. ¹⁶ Ndo gangi ta'ti lə'm ki dɔkete, de kare ki re ra go'm'ti goto: de'gi pəti inyəi m'in kɔ. Kadi Luwə tudə majel kin dɔ'de'ti el. ¹⁷ Nan Burəbe in səm nan'ti. In ə adi'm tɔgi kadi m'ilə'n mbər Poyta ki maji li'ə m'tɔl'n ta'a,

* 3:8 3.8 Tekitaga 7.11, 22 † 3:11 3.11 KNK 13-14 ‡ 3:14 3.14 1.5, 2.2 * 4:10 4.10 Kol 4.14; Plm 24; 2Ko 8.23; Gal 2.3; Tit 1.4 † 4:11 4.11 KNK 12.12,25; Kol 4.10 ‡ 4:12 4.12 KNK 20.4; Epe 6.21-22; Kol 4.7-8 § 4:13 4.13 KNK 20.6 * 4:14 4.14 1Ti 1.20

kadi de'gi pəti ki in *Juwipi'gi el oyi do'a. In ə ɔri'm kə ta bəl'ti. ¹⁸ Burəbe a ɔri'm kə ta nya'gi'ti ki majel pəti. Ningə a aji'm tado Konbe li'ə ki doran'ti to. Toji in li'ə ki dəkagilo'gi ki dəkagilo'gi! *Amen.

Kuwə ji nan ki dɔboy'ti

¹⁹ Uwə ji Pirisika num, Akilasi num adi'm. Taa uwə ji de'gi ki me kəy'ti lə Onejipər to†. ²⁰ Erası nanyi bebo Korenti'ti. Tiropim in ki monyi adi m'inyə Mile'ti‡. ²¹ In sangi row kadi re kete non nanyi kul'ti. Ebulu, ki Pudansi, ki Linusi, taa Kilodiya ki ndəgi ngannkon'je'gi pəti uwəi ji'i.

²² Kadi Burəbe in sə'i, ningə kadi memaji li'ə nanyi sese pəti to.

Makitu ki Pol ndangi adi Titi Ta ki do makitu ki Pol ndangi adi Titi

Pol ndangi makitu kin adi Titi ki in Juwipi el nan un me'ne adi Kirisiti. Titi isi Kireti'ti kadi oo go njekawnan'gi ki gorow'ə gorow'ə ningə kadi ində de'gi ki ta goto do'de'ti to ngatogi'gi dann Njekawnan'gi'ti. Kadi ndangi nje ki sii mbiri Poyta ki maji, yəti'ə basi nya ki rangi'ti ningə inbe in təl nyandaji ki rə njekawnan'gi'ti pəti me takel'i'ti num, me kuləra'i'ti num. Luwə aji de'gi ki uni me'de kitakul k'oo kumtondo li'ə, ningə adi'de Ndil. Be ə, njekunme ki ra ra kadi tōgi me kində rə'ne rigi rigi ta ramaji'ti kadi ra.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-4. Ta ki ojido ngatogi'gi 1.5-9. Nyando ki dana 1.10-2.15. Kulə dingəm me njekawnan'gi'ti 3.1-11. Dəboy ta 3.12-15.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekuləbər lə Luwə, m'in ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti ə m'ndangi makitu kin. M'in njekawkulə kadi de'gi ki Luwə mbəti'de uni me'de. Taa kadi m'oji'de kadi gəri nya ki rəta'ti kigo ndu Luwə'ti tō. ² Be kadi indəi me'de do kaji'ti ki biti ki non'ti, ki Luwə ki nje ngom el, un ndu'ne adi'je do'ti kete non nya'gi'ti pəti. ³ Luwə oji ta lə'ne adi de'gi gəri ki takul kulə ki ulə ji'm'ti kadi m'ilə mbər dəkagilo'ti ki inbe; oji. M'ilə mbər kigo ndu'ti li'ə in ki Njekaji'je.

⁴ M'ndangi makitu kin m'ad'i in Titi* ki in ngonn'm ki rəta'ti. In ngonn'm ki rəta'ti me kunme'ti, ki j'in kareba do'ti. Kadi memaji ki kisimaji lə Luwə ki Baw ingi ki Jeju Kirisiti ki Njekaji'je in nan'ti sə'i.

Kulə ki kadi Titi ra me be ki Kireti'ti

⁵ M'inyə'i gogi dənangi'ti ki Kireti kadi to tōlta kulə'gi ki nanyi. Ningə kadi ində ngatogi'gi do nje kawnan'gi'ti me bebo'gi'ti kare kare pəti. Ində'de kigo kōji'ti ki ndoki m'oji'. ⁶ Ningə maji kadi ngatogi in de ki kanji ta do'ti, in ngaw dene ki kareba, kadi in de ki ngann'a'gi in njekunme'gi, ki kadi de ində taa do'de'ti ojido hal ki majel eke do ngan el. ⁷ Maji kadi njekornon njekawnan'gi in de ki kanji ta madi do'ti, tado in njengəm nya lə Luwə. Kadi in nje toji rə'ne el, in nje wongi el, in gon kanyi yiwi kandi nju el, in nje rə el, taa kadi in nje ge nya kigo row'ti ki dana el, el tō. ⁸ Maji kadi in njera mbah, kadi in nje ndigi nyara ki maji, in nje kelta ki gorow'ə'ti, in de ki dana, in de ki ar njay, in njekuwə rə'ne ginn tōgi'ne'ti. ⁹ Maji kadi uwə rə'ne ngan me ta'ti ki rəta'ti, ki aw nan'ti ki nyando ki ingə. Lo kin'ti, a asi kadi ulə dingəm me ndəgi de'gi'ti ki nyando ki rəta'ti. Taa a asi kadi oji nje'gi ki sii ndoi nya'gi ki rangi kadi gəri toki ndəmi row tō.

¹⁰ De'gi ngayn dann Juwipi'gi'ti in nje mbəti təl rə'de go ta'ti ki rəta'ti, sii tudəi ta'gi ki biriri, sii ədi de'gi ki ta ki nda'a goto. ¹¹ Adi uti ta'de do ta'gi'ti lə'de. Tado turi do de'gi me kəy'gi'ti ngayn ki nyando ki kadi de ndo el. Rai be kadi ingəi nyakingə ki gorow'ə'ti el ji de'gi'ti. ¹² De kare dann'de'ti, adi in njekeltakita'de'ti inbe'gi ene: «De'gi ki Kireti'ti in nje kelta ki ngom ki ndo'gi pəti, in de'gi ki mann'de majel, in njera ta me'de, ki njedaw'gi.» ¹³ Ningə ta ki el kin in ta ki rəta'ti, ə maji kadi ndangi'de ki rə tinyi, kadi in njekunme ki rəta'ti. ¹⁴ Um kadi təli rə'de go su'gi ki kudə'ti lə *Juwipi'gi kigo mbərkikində'ti lə de'gi ki nje mbəti ta ki rəta'ti kam el. ¹⁵ Ki rə de'gi'ti ki ar njay, nya'gi pəti ari njay tō, nan ki rə de'gi'ti ki ari njay el, ki de'gi ki njekunme'de el, nya ki ar njay goto rə'de'ti. Nya ki ar njay goto rə'de'ti, tado nyagər lə'de, ki me'de'ti uwə'de ki ta adi tuji. ¹⁶ De'gi kin, elita ta'de'ti ne toki n'gəri Luwə, nan kulə ra'de manji ta gər'ə. In njera nya ki to njen, in nje tanrə'gi, asi kadi rai nya madi kare ki maji, el.

2

Ta do de'gi'ti ki tōgi, ki ngann basa'gi ki mand'i'gi, ki bər'gi

¹ Ningə ki sōw do'i, maji kadi in ndo nya ki aw nan'ti ki nyando ki rəta'ti. ² In buğə'gi kadi in de'gi ki njekuwə rə'de ginn tōgi'de'ti, kadi asi ta kəsikurə, kadi in de'gi ki njera nya ki gorow'ə'ti, kadi awi ki kunme ki tōg'ō to, kadi in de'gi ki awi ki ndiginan me'de'ti, kadi in nje kore me'de.

³ El buğə dene'gi kah'a'ti inbe kin be tō. El'de kadi panjiyə'de in panjiyə de'gi ki ari njay, kadi in nje kelta ki majel do de'gi'ti el, taa kadi in gon kanyi yiwi kandi nju el tō. Ningə, kadi in njendo nya ki maji. ⁴ Maji kadi ndoi dene'gi ki do du'gi kadi ndigi

* 1:4 1.4 2Ko 8.23; Gal 2.3; 2Ti 4.10

ngaw'de'gi ki ngann'de'gi. ⁵ Kadi in njera nya ki gorow'ə'ti, in nje ngəm rɔ'de ar njay, in nje kində kum'de go me kəy'gi'ti lə'de maji, in de'gi ki maji, in njekulə dɔ'de ginn togi'ti lə ngaw de'gi. Re rai be ningə, de'gi elita ki mal dɔ ta'ti lə Luwə el.

⁶ El ngann basa'gi ki ngann mandi'gi tɔ, kadi awi ki hal ki maji me nya'gi'ti pəti.

⁷ Ningə inbe ki dɔ'l, maji kadi in nyandaji me nyara'gi'ti ki maji tado lə'de. Kadi nyando lə'i in nyando ki low'ə'ti ki a re ki bukinan'ti. ⁸ Kadi ta keli in ta kel ki ar njay, ki de asi kadi a el yan'ne ɔsi'n kad'a el. Re in ra be ningə, nje kɔsi ta a gəri nya ki kadi rai el, kadi awi ki ta ki majel kare kadi eli dɔ'je'ti el.

⁹ El bə'r'gi kadi uləi dɔ'de ginn togi'ti lə bə'de'gi me nya'gi'ti pəti. Kadi bə'de'gi ingəi maji rɔ'de'ti. Kadi manji ta bə'de'gi'ti el, ¹⁰ taa kadi bɔgi'de el tɔ. Kadi nanyinan ki lo ki ra dann'ti ki asi nan berere, kadi bə'de'gi adi'de me'de. Be ə, me nya'gi'ti pəti, a adi de kɔsikurə dɔ nyando'ti lə Luwə ki Njekaji'je.

Memaji lə Luwə

¹¹ Luwə toji memaji lə'ne, ki in ginn kaji lə de'gi pəti ki taga wangi. ¹² Memaji lə Luwə kin ndo'je kadi ji tusi nyara kigo bɔl Luwə'ti el, ki nyənn nya lə dɔnangi j'inyəi kɔ. J'inyəi kɔ kadi j'isi ki dɔ'je taa dɔkagilo'ti ki bɔne kin me njiyə'ti kigo row'ti ki dana, ki təl rɔ go ndu Luwə'ti. ¹³ Ji rai be ta kadi ji nginəi maji ki j'indəi me'je dɔ'ti, kadi ji nginəi ndo ki Luwə lə'je kibo, ki Njekaji'je Jeju Kirisiti a te'n me toji'ti lə'ne. ¹⁴ Kirisiti ki un rɔ'ne adi tado lə'je, kadi ugə'n dɔ'je ta nya ra'ti ki majel pəti. Gangi dɔ'je kadi ji təl de'gi li'ə ki k'ar njay. De'gi ki k'ar njay, ki tingəi bil me nyara'gi'ti ki maji. ¹⁵ In kin ə, in nya ki kadi in ndo de'gi, kadi ulə'n dingəm me'de'ti. Togi kɔrnon de'gi ki awi'n kin, kadi ndangi'n'de ki rɔ tɔnyi kati. In ra adi de madi kid'i el.

3

Panjyə njekunme'gi

¹ Olo me njekunme'gi kadi uləi dɔ'de ginn togi'ti lə ngar'gi ki nje konbə'gi. Kadi təl rɔ'de go ta'ti lə'de, ningə kadi rai dɔ nja'de'ti ta ra nya'gi'ti ki maji maji pəti. ² El'de kadi elita ki majel dɔ de madi'ti el, kadi in nje ge kɔl el, kadi in njekulə de'gi noji nan'ti, kadi de'gi pəti gəri sol lom lom lə'de tɔ. ³ Tado j'inbe kaa, kete dɔ'je goto, j'in nje təl rɔ go ta'ti el, ji ndəm row, j'in ginn togi'ti lə nyənn'gi lə darɔ, ki k'oo majirɔ'gi ki dangi dangi. J'isi ta ra me ndul'ti ki ta ndingə nya'ti, de'gi mbeti'je taa j'inbe kaa ji mbəti nan tɔ. ⁴ Nan loki Luwə ki Njekaji'je toji maji ki ndigi lə'ne ki taga tado lə de'gi kin ə j'ingəi kaji. ⁵ Luwə aji'je ki gorow kulə ra'je'gi ki dana el, nan in kigo k'oo kumtondoo li'ə inbe. Aji'je ki tarow lə mann batəm koji ki sigi, ki tarow lə Ndil Luwə ki təl'je de'gi ki sigi'ti*. ⁶ Ndil Luwə bɔki Ndil ki kar njay kin dɔ'je'ti ki ta'a ba, ki takul Jeju Kirisiti ki Njekaji'je. ⁷ Luwə bɔki Ndil ki k'ar njay dɔ'je'ti kigo memaji li'ə, kadi təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti kadi ji nginə'n kaji ki to biti ki non'ti ki j'ində me'je dɔ'ti.

⁸ Ta kin ə in ta ki asi kadi ra kul'ə. Ningə m'ndigi kadi ra dɔ'ti ngan, kadi de'gi pəti ki uni me'de adi Luwə, indəi rɔ'de ta nyara'gi'ti ki maji maji. In kin ə in nya ki maji ki nda'a to'ti tado lə de'gi pəti. ⁹ Ningə, ta ki manji nan'ti ki to mbo, ki k'or ginn noji'gi, ki gangi nan, ki kɔl nan dɔ ndukun'gi'ti kin, in nya ki nda'de goto, ə maji kadi ɔsi rɔ'i ngərəngi kɔ kadi'de'ti†. ¹⁰ De ki nje re ki gangi nan dann njekawnan'gi'ti, maji kadi ndɔr mbi'ə nja kare, ndɔr ki nja joo, a re oo ta lə'i el ningə, maji kadi ɔs'ɔ ngərəngi. ¹¹ In gər maji kadi de ki be kin, in de ki ndəm row. Ə re nanyi ki lo ra majel'ti ningə, isi gangi ta dɔ rɔ'ne'ti inbe.

Ta'gi ki dɔboy'ti

¹² Ndo ki m'a m'ulə Artemasi eke Tisiki‡, ə te rɔ'it'i ə, kadi in kalangi re ingə'm Nikopolisi'ti. Tado m'un ndu'm kadi nanyi kul ɔsi dɔ'm'ti Nikopolisi. ¹³ Maji kadi ində kum'i go Jinasi'ti, ki nje gər ndukun'gi ingi ki Apolosi§ maji. Ra se'de dɔ row mbah'ti lə'de. Ra se'de kadi nya madi du'de el. ¹⁴ Maji kadi de'gi ki in de'gi lə'je, ndoi k'aw kete me nyara'gi'ti ki maji. Be ə, a gəri lo ra ki de'gi ki nya to rɔ'de. Ningə, kisikidotaa lə'de a in kare ki ndangi el tɔ.

¹⁵ De'gi pəti ki in sə'm nan'ti ne uwəi ji'i. Uwə ji njendigi'gi madi'je'gi, ki in njekunme'gi.

Kadi memaji lə Luwə in nan'ti sese pəti.

* 3:5 3.5 Jan 3.5 † 3:9 3.9 1Ti 1.4 ‡ 3:12 3.12 2Ti 4.12 § 3:13 3.13 KNK 18.24; 1Ko 16.12

Makitu ki Pol ndangi adi

Pilemon

Ta ki do makitu'ti ki Pol ndangi adi Pilemon

Makitu kin in makitu ki Pol ndangi adi Pilemon ki ojido'a inbe ta dangi. Pilemon in njekunme, in ngatogi me be'ti. Onejim in ber la Pilemon e te key la be'ne anyi. Dokagilo madi ingei nan ki Pol. Kitakul Pol e Onejim un me'ne adi Kirisiti. Ngosine Pol ad'a tel aw ro Pilemon'ti gogi ningo el Pilemon kadi uwae ki ro'ne'ti um oo'e to ber par el nga, nan oo'e to ngonkon me Kirisiti'ti.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1-3. Oyo ki Pol ra Luwae ojido kunme la Pilemon 4-7. Pol naji Onejim 8-22. Dobooy ta 23-25.

Kuwae ji nan

¹ M'in Pol ki m'in dangay'ti tado Poyta ki maji la Jeju Kirisiti, nan'ti ki ngannkon'gi Timote, j'ule ki makitu kin j'uwae'n ji' in Pilemon. In njendigi ki ngayn ta in madikul'e je to*. ² J'uwae ji konnann'je Apiya, taa Arsipi ki in madi ro la'je tado la Kirisiti kin to†. Ningo j'uwae ji Njekawnan'gi ki sii me key'ti la'i in Pilemon to. ³ Kadi memaji ki kisimaji la Baw'je Luwae in ki Burabe la'je Jeju Kirisiti in sese.

Ndigi nan ki kunme la Pilemon

⁴ M'ra oyo Luwae la'm tado dokagilo'gi peti ki m'nji m'el si'e ta ningo, me'm olo do'i'ti in Pilemon. ⁵ Tado m'oo poy'i kadi in ndigi ngann'gi la Luwae peti. Kunme ningo, adi me'i Burabe Jeju Kirisiti to. ⁶ M'in daji kadi kindo ro nan'ti la'i se'je do kunme'ti te ki kandi nya ngayn. Kunme kin a toji kadi de'gi gari kul'e gi peti ki maji ki j'asi ra ki takul kindo ro nan'ti la'je ki Jeju Kirisiti. ⁷ Ngonnkon'm, m'ingo ronel ki mesol ngayn tado ndigi la'i, tado ngann'gi la Luwae ingei mesol ki gorow ndigi la'i kin.

Nya daji la Pol tado Onejim

⁸ In be e, re m'ingo togi me to Kirisiti'ti kadi m'oji' nya ki maji kadi ra kaa, ⁹ m'ge kadi, ki takul ndiginan ki to dann'je'ti, m'in daji nya to daji yo. Toki oo'n, m'in Pol m'bugo, ta dokagilo'ti kin m'in me key dangay'ti tado la Jeju Kirisiti, ¹⁰ m'daj'i nya kare tado ngonn'm ki me Kirisiti'ti Onejim. Ngosine, m'in tel baw'a kigo ta'ti la Jeju me key dangay'ti ne‡. ¹¹ Kete in de ki nda'a goto takum'i'ti, ningo ngosine tel de ki nda'a to tado la'je joo peti.

¹² M'tel m'ule ki ro'i'ti gogi, in ki in de daro'm. ¹³ M'ge ngayn kadi m'in ngom'e ro'm'ti ne kadi ra kul'e adi'm tor'i'ti, dokagilo'ti ki m'in'n dangay'ti tado Poyta ki maji la Jeju. ¹⁴ Ningo m'ndigi ra nya madi ki kanji ko yan'i, el. Merta la'm in kadi ra maji la'i in kigo me ndigi'ti la'i inbe, um in ki togi ki kindo do'ti el.

¹⁵ Domaji e, Onejim gangi nan sa'i dokagilo ki nden be, kadi re ingo gogi ningo, isi sa'i biti. ¹⁶ A ingo gogi to ber el nga. A oo'e to de ki gat'a in ngayn utu ber. A oo'e to ngonnkon'i ki nje ndigi la'i me Kirisiti'ti. M'ndig'e ngayn, nan m'in ger kadi ndigi ki in a ndig'e a utu yan'm bay, kigo daro'ti, eke kigo row'ti la Luwae.

¹⁷ In be e, re oo'm to madikul'e'i ningo, uwae ro'i'ti toki in m'inbe e uwae'm ro'i'ti be. ¹⁸ Re ra sa'i nya madi ki low'e'ti el, eke aw ki bangi la'i do'a'ti kaa, indo do'm'ti. ¹⁹ M'in Pol inbe e m'in ndangi ta kin ki ji'm. M'a m'uge'i bangi kin. Maji kadi in ger toki m'aw ki bangi do'i'ti, adi in daro'i inbe. ²⁰ Oyo Ngonnkon'm, m'daj'i kadi ra kul'e kin adi'm me to Burabe'ti. In ra adi me'm sol me to Kirisiti'ti.

²¹ Me'm olo do tel ro go ta'ti la'i dokagilo'ti ki m'nji m'ndangi'n makitu kin mad'i. Ningo m'ger kadi a ra toki m'daj'i. Be el e, a ra utu in ki m'daj'i kin bay. ²² Ningo m'daj'i kadi indo do key madi dana adi'm. Tado m'indoe me'm do'ti kadi, takul k'el ki isi elita ki Luwae tado la'm kin, a ra adi nje konbe'gi a inyoi m'in ta adi'se.

Kuwae ji nan ki dobooy'ti

²³ Epapirasi uwae ji'se. In sa'm nan'ti key dangay'ti ne tado la Jeju Kirisiti§. ²⁴ Madi kul'e m'gi, Marki* in ki Arisitarki†, ta Demasi‡ in ki Luki§ uwae ji'se to.

²⁵ Kadi maji la Burabe Jeju Kirisiti in nan'ti sese.

* 1:1 1.1 13, 22, 23 † 1:2 1.2 Kol 4.17 ‡ 1:10 1.10 Kol 4.9 § 1:23 1.23 Kol 1.7, 4.12 * 1:24 1.24 2Ti 4.11

† 1:24 1.24 KNK 19.29, 27.2; Kol 4.10 ‡ 1:24 1.24 Kol 4.14; 2Ti 4.10 § 1:24 1.24 Kol 4.14

Makitu ki ndangi kadi Ebirə'gi

Ta ki do makitu'ti ki ndangi kadi Ebirə'gi

Makitu kin in ki ndangi kadi kuti njekunme'gi ki in Juwipi koji'gi. Njendanga ndigi ndəji'de kadi uwəi go kunme lə'de ba um inyəi go'ə ko el. Jeju utə malayka'gi. In ngonn lə Luwə. In memaji lə Luwə ki te ki do'a kagilo'ti ki doboy'ti. Luwə ində burədo njekujənyamosi kadikare ki biti ki non'ti. Ta k'in'ə kibo lə njekujənyamosi kadikare kakin ə, ulə'n'je noji nan'ti ki Luwə ki gorow kadi ki adi ro'ne nja kareba. Be ə ində'n ngangi kujənyamosi kadikare da'gi ki ra kulə me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi. Maji kadi ji ra kaji jagi jagi el. Kagilo kindəkumndoo'ti, nya ki te do njekunme'gi'ti ki me Kəki Kunmindi'ti, in nyakoji ki ra togi kulə dingəm me njekunme'gi'ti ki dokagilo'ti lə Kirisiti, kadi uwəi togi'de ba. Maji kadi j'uri kum'je ki do Jeju'ti, in ki j'ində kunme lə'je do'a'ti lo tunginn'ə'ti biti doboy'o'ti.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti: Kirisiti in tekido ki doboy'ti lə Luwə 1.1-3. Kirisiti utə malayka'gi ki njekeltakita Luwə'ti 1.4-4.13. Kirisiti in kibo lə njekujənyamosi kadikare ki rəta'ti 4.14-7.28. Kirisiti in nje ra mbunə'je'ti ki Luwə ojido kunmindi ki sigi 8.1-9.22. Kirisiti in njekujənyamosi kadikare ki asi nan berere. 9.23-10.39. Maji lə kunme kadi Kirisiti 11-12. Kisikidəta lə njekunme 13.1-19. Kelta ki Luwə ki kuwə ji nan 13.20-25.

Luwə elta de'gi ki takul Ngonn'ne

¹ Dəkagilo'ti ki kete, Luwə elta ki kaw'je'gi nja banyi banyi, taa ki row'gi ki dangi dangi to ki takul de'gi ki njekeltakita'a'ti. ² Ningə ki ngə sine kin, dəkagilo ki doboy'ti, Luwə el'je ta ki takul Ngonn'ne. In ki takul'ə ə Luwə ra'n doran ki donangi ki nya'gi pəti ki me'ti, taa ad'a inbe nya'gi pəti to. ³ Kunji ki əti bəl lə Luwə oji ro'ne ki taga rə Ngonn'on'ti. Ningə taainan ki darə Baw'ne inbe ar njay njay. Kitakul ta li'ə ki aw ki togi, ra adi nya'gi toi lo to'de'ti me donangi'ti ne. Lok i ar rə de'gi njay do majel'gi'ti lə'de nga ningə, aw isi dojikəl Luwə'ti ki nje togi ki əti bəl, me doran'ti*. ⁴ Be ə, Ngonn Luwə in kibo utə malayka'gi sanyi. Taa Luwə ad'a to ki in do'de'ti pəti to.

Ngonn Luwə in do malayka'gi'ti

⁵ Malayka madi kare ki Luwə el'ə ta dann mad'a'gi'ti ene:

In ngonn'm,

Adi m'in m'təl baw'i bəne goto.

Taa, ta ki ene:

M'a m'in baw'a

ə in, a in ngonn'm kin, te ta'a'ti ki rə malayka'ti madi el ratata to†.

⁶ Nan dəkagilo'ti ki Luwə aw kadi ulə Ngonn'ne ki kareba me donangi'ti ningə, el ene: Kadi malayka'gi lə'm pəti osi məkəsi'de nanga non'a'ti.

⁷ Luwə elta ki ojido malayka'gi ene:

Malayka'gi rai kulə adi m'in to nəl'gi be,

taa to ndonn por'gi be to‡.

⁸ Ningə ki ojido Ngonn'o, Luwə ene:

«In Luwə, a onbe ratata.

Nya ra ki dana in gəl Konbe ki a on'n bə do de'gi'ti lə'i.

⁹ In nje ndigi nyara ki dana, ə nje mbəti nyara ki go'ti el to.

Be ə, in ki in Luwə, Luwə lə'i, mbəti dann ngar mad'i'gi'ti,

Ur hu rənel do'i'ti§.»

¹⁰ Ningə təl el bay to ene:

«In in Burəbe ə, lo kulə ngirə nya'gi'ti, ra donangi,

ningə doran in nyara ji'i to.

¹¹ Nya'gi kin pəti a gotoi, nan in, a isi lo kisi'ti ratata.

Doran ki donangi a ngisi to ku be.

¹² A ko'de toki de a ko'n tuwə kam be,

oyo, a mbəli'de toki de a mbəl'n ku kam be.

Nan in, a mbəl el ratata.

Ningə a isi ki do'i taa, ki do bəl'gi, ki do bəl'gi*.»

* 1:3 1.3 Pa'gi 110.1 † 1:5 1.5 Pa'gi 2.7; 2 Samiyel 7.14 ‡ 1:7 1.7 6-7; Ndukun ki nja joo 32.43; Pa'gi 104.4

§ 1:9 1.9 8-9; Pa'gi 45.7-8 * 1:12 1.12 10-12; Pa'gi 102.26-28

¹³ Malayka madi kare ki Luwə el'ə ta dann mad'a'gi'ti ene:

«Re isi dajikol'm'ti,

biti kadi m'təl njeban'gi lə'i nyakində nja'i'ti ginn tög'i'ti goto.»

¹⁴ Ki ojido malayka'gi, in ndil'gi ki nje ra kulə kadi Luwə par. Luwə ulə'de kadi rai ki de'gi ki a aji'de.

2

Adi ji kidi ta ki Luwə el'je el

¹ Be ə, maji kadi nyando'gi ki j'ingəi kin, adi ji rai ji ndami el, re ji rai ji ndami ə, j'a ndəmi row. ² Ji gər kadi ta ki ndəki malayka'gi rei eli kaw'je'gi in ta ki rəta'ti*. Ningə de'gi pəti ki nje kaldə ndu kin num, nje təl rə'de go'ti el num, Luwə adi'de kindəkoji ki maji kadi ingəi. ³ Toki rəta'ti, j'inbe'gi kaa j'a n'ali kindəkoji lə Luwə kin el, re j'oyi ta kaji ki əti bəl be kin to nya ki kare. Ta kaji kin, Burəbe Jeju inbe ə iləmbər'ə dəkete. Ningə nje'gi ki oyi ta a'ti, rei manyinaj'a adi'je, toki in ta ki rəta'ti. ⁴ Luwə inbe ki də'ne mannaji do ta kel'de'ti kadi in ta ki rəta'ti ki takul nyakəji'gi ki əti bəl num, nya ra'gi ki de asi ra el num, ki mboli'gi ki ra ki row'gi ki dangi dangi num to. Taa Luwə toji nya ki rangi bay, adi nje mannaji'gi kakin, kadikare'gi ki dangi dangi kigo Ndil Luwə, kigo ndigi'ti li'ə.

Jeju oyi tado de'gi ki donangi'ti ne pəti

⁵ J'isi j'elita dəkagilo'ti ki sigi ki a re. Ningə dəkagilo ki sigi kakin, in malayka'gi ə, Luwə a adi tōgi də'ti el. ⁶ Makitu lə Luwə ene:

«In Luwə, nda de in ri ə kadi to me'i olo də'a'ti be wa?

Eke, ngonn de in ri kadi ində kum'i go'ə'ti wa?

⁷ Ra'a adi malayka'gi in də'a'ti me ngonn dəkagilo ki nden be,

Ningə ulə jōgi piti ki kəsikurə də'a'ti.

⁸ Ōsi kurə kadi onbe də nyakində'gi'ti pəti†.»

Loki Luwə ulə nya'gi pəti ginn tōgi'ti lə de, nya madi kare ki inyə taga goto. Ningə ki ngəsi ne kin, j'oo kadi onbe də nya'gi'ti pəti el bay. ⁹ Nan j'oo Jeju ki kete, malayka'gi utəl'ə tado dəkagilo nden, kadi ki takul memaji lə Luwə, ki ad'a oy tado lə de'gi pəti. Ningə in tado kon ki koy ki Jeju ingə kin ə, Luwə ulə'n jōgi piti ki kəsikurə də'a'ti.

¹⁰ Toki rəta'ti, Luwə in njera nya'gi pəti, taa nya'gi pəti in yan'a'gi to. Luwə təl Jeju de ki asi nan berere'ti ki gorow kon'gi ki ingə, kadi de'gi ngayn ki təl ngann'a'gi, indəi rə'de nan'ti si'ə də toji'ti li'ə to. Tado Jeju in nje kəron'ə de k'aw se'de kaji'ti. ¹¹ Ningə Jeju ki nje təl de'gi ki kasi nan berere'ti də majel'gi'ti lə'de, taa nje'gi ki təl'i'de ki kar njay'ti ba pəti, Baw'de in kareba, adi in Luwə. Be ə, rə Jeju səl'ə el kadi bar'de ngannkon'ne'gi.

¹² Jeju el Luwə ene:

«M'a m'elta ki ojido'i ngannkon'm'gi,

Takum bulə de'gi'ti lə'i, m'a m'osi pa m'ulə'n toji də'i'ti‡.»

¹³ Ningə el bay:

«M'a m'un me'm m'adi Luwə ba pəti, bay taa:

m'ra nya ki de'gi pəti ki Luwə adi'm'de, ki toi to ngann'm'gi be§.»

¹⁴ Toki de'gi kakin awi ki darə ki mosi kakin ə, Jeju inbe kaa, təl rə'ne de'ti ki rəta'ti to in be to. Nga ra be kadi ki takul koy'o, Su ki aw ki tōgi lə koy ji'ne'ti, təl nya ki kare.

¹⁵ Jeju oy kadi taa de'gi ilə'de taa to. De'gi ki dəkagilo kisikidotaa lə'de pəti, sii to bər'gi me bəl koy'ti. ¹⁶ Toki rəta'ti, Jeju re kadi ra ki malayka'gi el, nan re kadi ra ki de'gi ki ginn kəji'ti lə *Abiraham. ¹⁷ In be ə, me nya'gi'ti pəti, maji kadi in to to ngannkon'ne'gi be, kadi təl kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi lə'de ki oo kumtondoo lə de'gi, taa in nje ra nya ki low'ə'ti də kulə'ti ki Luwə ad'a to. In ə, a bər majel lə de'gi num. ¹⁸ Oyo, Jeju inbe ki də'ne ingə nya nan num, ingə kon num to. Be ə, ngəsi ne kin, asi kadi a ra ki nje'gi ki nyanan'gi tei də'de'ti.

3

Jeju in kibo də Moji'ti

¹ Ngannkon'm'gi ki njekunme'gi, ingi ki Luwə bar'se nga kadi uwəi nan də maji'gi'ti li'ə ki in dəran'ti, maji kadi uri kum'se ki də Jeju'ti. In ə, Luwə ulə to njekawkulə adi'je, adi in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. In ki takul'ə ə, j'uni'n me'je, ə j'isi j'elita də'ti taga takum de'gi'ti. ² Toki rəta'ti, Luwə mbəti Jeju kadi in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. In nje ra nya ki low'ə'ti ki rə Luwə'ti ki nje mbət'ə, kadi ra kulə kin, toki

* 2:2 2.2 10-12; Pa'gi 102.26-28 † 2:8 2.8 6-8; Pa'gi 8.5-7 ‡ 2:12 2.12 Pa'gi 22.23 § 2:13 2.13 Ejay 8.17

ndoki *Moji ra'n do nja'ne'ti me kulə'gi'ti pəti ki ra me Kəy'ti lə Luwə kin be tə*. ³ Toki rəta'ti, Jeju asi ta piti ki utə nya Moji sanyi toki ji gəri kadi nje kində kəy aw ki kəsikurə utə kəy kin be. ⁴ Kəy ki aw ki nje kində ne el goto. Nga ningə njera nya'gi pəti in Luwə. ⁵ Moji in nje ra nya ki low'ə'ti me kulə'gi'ti pəti ki ndoki ra me Kəy'ti lə Luwə. Nan k'in ə in ngonn njekulə kare. Kulə li'ə in kadi el de'gi ta ojido nya'gi ki Luwə a el me ndo'ti ki lo ti'ti. ⁶ Nan Kirisiti ra do nja'ne'ti, asi kadi j'uwə kul'ə to Ngonn lə Luwə, ki Luwə un'ə ində do kəy'ti lə'ne. J'in ə, j'in kəy'gi li'ə, re j'uwəi tōgi'je ba, taa ji rai ronel do nya kindəmedoti lə'je tə.

Kərkon lə de'gi lə Luwə

⁷ Maji kadi uri mbi'se oyi do ta ki Ndil Luwə el:

Dəkagilo ki bone kin, re oyi ndu Luwə ningə,

⁸ ononyi'se kadi adi me'se ngan toki ndoki kaw'se'gi tanyi m'in rə kin be, dəkagilo'ti ki nanyi m'in me diləlo'ti.

⁹ Oyo in dəkagilo'ti ki kaw'se'gi indəi kadi'de səm ə nanyi m'in

go bal'ti ki došo'ti ki m'ra nya'gi m'adi oyi ki kum'de kin.

¹⁰ In be ə, wong'i ra'm ngayn ki ginn koji kin,

Adi m'el m'ene, me'de nanyi ki lo ndəm ta row'ti.

Lo kadi gəri nya ki m'nji m'nginə ro'de'ti goto.

¹¹ Be ə, me wong'i'ti lə'm, m'un'n mindi'm m'ene:

A uri me be kərkon'ti ki m'nji m'ra tado lə'de kam el ratata†.

¹² Be ə, ngannkon'm'gi, maji kadi indəi kumkədi do ro'se'ti, kadi de madi kare dann'se'ti aw ki me ki majel eke me ngan ki kadi aw si'ə adi təl gid'i'ne adi Luwə ki nje kisi kumngayira el. ¹³ Toki bone Luwə nanyi ki lo kel'se ta'ti bay kin, maji kadi uləi dingəm me nan'ti ki ndo'gi kare kare pəti, dəkagilo'ti ki isi oyi do ndo bar bone bay kin. Rai be kadi majel ədi de kare dann'se'ti adi təl nje me ngan el. ¹⁴ Toki rəta'ti, j'in ki kində rə nan'ti ki Jeju Kirisiti. Nan k'in ə, kunme ki ndoki j'uni me'je j'adi'ə, ji təl njekunme'gi kin, kadi j'uwəi ba bita ta tolta nya'gi'ti. ¹⁵ Makitu lə Luwə ene: Dəkagilo'ti ki bone kin, re oyi ndu Luwə ə, ononyi'se kadi adi me'se ngan toki ndoki kaw'se'gi tanyi'n rə diləlo'ti kin be.

¹⁶ Ke nan'gi ə, oyi ndu Luwə ə təli tanyi rə diləlo'ti wa? In nje'gi ki Moji ornon'de ə te se'de me be'ti ki Ejipiti inbe kin. ¹⁷ Eke nje'gi ki ra to ə, wong'i ra Luwə se'de bal do so wa? Wong'i ra Luwə ki nje'gi ki rai majel ə ninn'de ra donan'ti bisiri bisiri diləlo'ti kin. ¹⁸ Eke nje ki ra to ə, Luwə iw ro'ne kadi a uri be kərkon'ti el ratata wa? In nje ki mbeti kadi təli ro'de go'ə'ti kin‡. ¹⁹ J'oo kadi asi kur me be kərkon'ti lə Luwə el, tado mbeti kadi uni me'de adi'ə.

4

¹ Be ə, toki dəkagilo kunmindi kur me be kərkon'ti lə Luwə nanyi bay kin ə, maji kadi j'indəi kumkədi do ro'je'ti kadi de madi kare nja'a nanyi gogi el. ² Tado j'in kaa, toki iləimbər Poyta ki maji adi kaw'je'gi inbe kin to ə, iləimbər kin adi'je tə. Nan k'in ə, Poyta ki maji ki kaw'je'gi oyi kin, to to nya ki kare ro'de'ti, tado taai ki kunme el. ³ Ningə j'in ki j'uni me'je, j'a j'asi kadi j'uri me be kərkon'ti kin, toki Makitu lə Luwə el'n ene:

Me wong'i'ti lə'm, m'iw rə'm m'ene:

A uri me be kərkon'ti lə'm el ratata*.

Nga ningə, toki rəta'ti, Luwə tolta kulə lə'ne mayinu lo tumginn donangi'ti. ⁴ Toki rəta'ti, makitu lə Luwə elta oji'n do ndo ki nja siri ene: «Luwə or kon me ndo'ti ki nja siri do kulə'gi'ti pəti ki ra'de†.» ⁵ Makitu lə Luwə el bay ene: «A uri me be kərkon'ti lə'm ki m'nji m'ra tado lə de kin el ratata‡.»

⁶ Nje'gi ki iləimbər Poyta ki maji adi'de kete, uni me'de do ta'ti ki Luwə el'de el. Adi lo kadi a uri me be kərkon'ti lə Luwə kin goto. Re to be kaa, tarow to tagira bay kadi nje ki rangi a uri'ti. ⁷ In be ə, Luwə ində do ndo ki rangi dana, bar'a ene: «Ndo ki bone». Luwə el ta'gi kin bal ngayn kete go ta'gi'ti ki kaw'je'gi mbeti ta'a'ti. El ta'gi kakin ki ta *Dabidi, me makitu Pa'gi'ti li'ə ki ndangi kete ene:

«Bone kin ə, oyi ndu Luwə ə,

ononyi'se kadi adi me'se ngan,» toki m'el'n'se kete.

⁸ Toki rəta'ti, re Jojuwe or non Isirayel'gi aw se'de me be kərkon'ti lə Luwə ə, Luwə a elta lə ndo kərkon ki rangi gogi el nga§. ⁹ Be ə, ndo kərkon ki rangi lə de'gi lə Luwə

* 3:2 3.2 Kər Isirayel'gi 12.7 † 3:11 3.11 7-11; Pa'gi 95.7-11 ‡ 3:18 3.18 16-18; Kər Isirayel'gi 14.1-35; Pa'gi 95.11 * 4:3 4.3 Pa'gi 95.11 † 4:4 4.4 Lotum 2.2 ‡ 4:5 4.5 Pa'gi 95.7-8 § 4:8 4.8 Ndukun ki nja joo 31.7; Jojuwe 22.4

to non bay. A in ndo karkon ki tanan ki ndo ki nja siri ki Luwə ɔr'n kon kin be. ¹⁰ Tado de ki ur lo karkon'ti lə Luwə ə, a ɔr kon do kulə'ti lə'ne, toki Luwə ɔr'n kon do kulə'ti lə'ne kin be to. ¹¹ Be ə, maji kadi j'indəi tɔgi do rɔ'je'ti kadi j'uri me be karkon'ti kin. Adi j'indəi kumkədi do rɔ'je'ti kadi de madi kare dann'je'ti təl nje mbəti ta ki ta Luwə'ti adi osi toki kaw'je'gi osi kete kin be el nga.

¹² Ta lə Luwə in ta kisi kumngayira, aw ki tɔgi ngayin to. Ta'a ati utə kiyəro ki ta kat'a in dow joo. Ta lə Luwə ə ur rɔ'je'ti miriki miriki. A aw ɔdi dann ngarme'je ki ndil'je nu. Ningə ta rɔ'je'gi ki rɔti ta nan, ki mbiti kaa aw ɔdi to. Kojitara'gi lə'je ki maji, ki ki majel ki mərta'gi ki do ngarme'je'ti kaa, ta lə Luwə te ki ginn'ə. ¹³ Nya kare ki mbunə nyakində'gi'ti lə Luwə ki iyə rɔ'ne takum'ə'ti goto. Nya'gi pəti naji rɔ'de takum'ə'ti ar njay njay. Ningə in non Luwə'ti to ə nan a ɔr ginn kulə ra'ne'gi.

Jeju in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi

¹⁴ Adi j'uwəi kumne lə'je ki j'eli ta do'ti non de'gi'ti taga kin ba, tado, toki rɔta'ti, j'awi ki kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki aw ki tɔgi, ki ində doran gangi. Adi in Jeju Kirisiti ki Ngonn lə Luwə. ¹⁵ *Kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi lə'je kakin, asi gaki kadi ingə kon se'je do tɔgi kasi'gi'ti el lə'je. Toki rɔta'ti, inbe kaa, nanyi'ə me nya'gi'ti pəti to j'in be to. Nan k'in ə, in osi me majel'ti nja kare el. ¹⁶ Adi j'otə ndəkba ki non kumbər konbe'ti lə Luwə ki nje memaji, ki me ki tɔny katə. Lo kin'ti ə, Luwə a inyə'n go majel'gi lə'je ko num, taa memaji li'ə kaa a nanyi se'je num, kadi to ra se'je dəkagilo'ti ki me'je ge.

5

¹ Toki rɔta'ti, kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, kare kare pəti, Luwə ə mbəti'de dann de'gi'ti. Ningə Luwə ində'de kadi rai kulə lə'ne tado maji lə de'gi kakin. Kulə lə'de in kadi adi kadikare num, taa ujei nyamosi kadikare adi Luwə tado majel'gi lə de'gi ki rai num to. ² Kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi inbe ki do'ne kaa, aw ki kasəl'gi lə'ne ngayin to. Be to ə, a asi kadi oo kumtondoo lə nje ki gəri el ə rai majel ki de'gi ki ndəmi tarow. ³ In tado kasəl'gi li'ə kakin ə, a uje mosi kadikare adi Luwə tado majel'gi lə'ne inbe num, taa tado majel'gi lə de'gi num to*. ⁴ Ra kulə to njekujənyamosi kadikare in kəsigonn, nan k'in ə de a ində rɔ'ne ki do rɔ'ne tado k'ingə'n kəsigonn kin el. De a ingə kəsigonn kin ki takul bar ki Luwə bar'a taa. Nya kin ə ra, dəkagilo'ti ki bari'n *Aron.

⁵ Be to ə, yan Kirisiti kaa to be to. In inbe ə adi rɔ'ne tɔbar kadi n'təli'n kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki utə ndəgə'gi el. Nan ingə ji Luwə'ti ki el'ə ene:

«In ə, in ngonn'm,

Ulə ngirə bone, m'in m'təl Baw'i.»

⁶ Me Makitu'ti lə Luwə, loki rangi'ti, Luwə el bay ene:

«In njekujənyamosi kadikare ki a isi ratata,

To Melkisedeki be*.»

⁷ Dəkagilo'ti ki Jeju in dənangi'ti ne bay, elta ki Luwə ki row'gi ki dangi dangi, taa el si'ə ta nja banyi banyi ki səl do, ki ndu'ne kibo taa ki mann non kum'ne'ti, Luwə ki asi kadi ta'a ta koy'ti‡. Ningə Luwə oo do ndu'ə tado kulə ki ulə do'ne ginn tɔg'ɔ'ti. ⁸ Toki rɔta'ti, In Ngonn Luwə inbe, nan ki gorow kon'gi'ti kin pəti, ndo kadi təl rɔ'ne go Luwə'ti. ⁹ Loki Jeju tolta kulə'gi pəti ki ra kadi ra nga ningə, Jeju təl row kaji ki a to ratata tado de'gi pəti ki nje təl rɔ'de go'ə'ti. ¹⁰ Toki rɔta'ti, Luwə ində kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi to Melkisedeki be.

Ndangi nan tado tusi row ki maji k'inyə ko el

¹¹ Nya'gi toi ngayin kadi j'eli do ta'ti kin, nan k'in ə, lo kadi j'ɔr me'ə kadi ar njay do'se'ti adi gəri goto, tado ngan sese ngayin kadi in gəri me nya'gi kalangi. ¹² Toki rɔta'ti, dəkagilo ki rai me ta'ti lə Luwə kin in ngayin nga, adi maji kadi təli njendo de'gi ndu Luwə nga. Nan bitə bone kaa, in gei kadi de'gi ki rangi ə ndoi'se nya ɔjido ta lə Luwə ki ndoi lo kulə ngirə'ti nu inbe kin bay. Gei mba to ngann'gi ki kasi be bay um nyakuso lə ngatɔgi'gi ki tɔg'ɔ to'ti el. ¹³ De ki nanyi ki lo kanyi mba kon'ne'ti in ngonn ki kasi. Gər k'elta do nya'ti ki rɔta'ti el. ¹⁴ Nga ningə, nyakuso ki tɔg'ɔ to'ti in tado ngatɔgi'gi. Tado kigo kulə'gi'ti ki isi rai ki ndo'gi kare kare pəti me kisikidota'ti lə'de, asi kadi ɔri mbunə nya ki maji ki nya majel nan'ti.

* 5:3 5.3 Lebitiki 9.7 † 5:6 5.6 5-6; Pa'gi 2.7, 110.4 ‡ 5:7 5.7 Mat 26.36-46; Mrk 14.32-42; Luk 22.39-46

6

¹ Tado nya kin ə, maji kadi ji rai do nya'gi'ti ki ndəki ji ndoi'de kete lo kulə ngirə'ti nu ojidə Kirisiti par el nga. Nan ki ngosine kin, adi ji turi kum'je do nya'ti lə de'gi ki tōgi gangi. Adi ji tēli ji rei kadi ndoi'je nya'gi ki lo kulə ngirə'ti adi in: tusi kinyəi gorow njiyə'gi ki majel ki a aw se'je koy'ti ko, ² ki kunme kadi Luwə kin el nga to nyando'gi ki ojidə batəm'gi ki dangi dangi, ki kində ji do'ti, ki kində njekoy'gi taa lo koy'ti, ki takigangi ki biti ki non'ti lə Luwə. ³ J'a ji ndoi nan nya lə de'gi ki tōgi gangi nga, re Luwə adi'je tarow.

⁴ Adi j'uni to nyando, ta lə nje'gi ki tēli osi me panjiyə'de'ti ki kete: kum'de in ki te ki takul kunji lə Luwə. Nanyi kadikare ki dōran'ti oyi num, taa ingəi Ndil Luwə num to. ⁵ Ndigi Poyta ki maji lə Luwə kadi in ta ki maji ngayn, taa gəri nya ki ojidə tōgi'gi ki a rei nan'ti ki dəkagilo'gi ki Luwə a ulə'n ngirə konbe ki a re num to. ⁶ Nan re in be kaa, tēli osi me panjiyə'de'ti ki majel ki kete kin gōgi. Ko de'gi kakin, lo kadi de a təl re se'de ki nja joo bay kadi inyəi gorow njiyə'de goto. Toki rōta'ti, bəri Ngonn lə Luwə do kagidəsi'ti toki rangi bay. Ningə uləi rōsəl do'a'ti takum de'gi'ti.

⁷ Adi j'uni nyando ki do lo ndo'ti, loki dōnangi anyi mann ndi ki isi ədi ki dəkagilo'gi pəti, ə te ki kandi ki maji adi nje'gi ki de'gi ndoi adi'de to ningə, toji ki taga kadi Luwə nangi do lo ndo kakin. ⁸ Nan re dōnangi uwə tone'gi ki konn'gi yo ningə, in dōnangi ki nda'a goto. Luwə a mann'a tolta dōnangi kin in kadi uləi por do'a'ti par.

⁹ Ngannkon'je'gi ki njendigi'gi lə'je, re j'elita kin be mindi kaa, ji gər me'je'ti maji kadi in, in do row ki maji'ti. Do row ki a te sese kajit'i. ¹⁰ Toki rōta'ti, Luwə in njera nya ki dana ki dəkagilo'gi pəti. Adi me'ə a oyi do nya ki maji'ti ki rai el. Rai ki njekunme madi'gi, ningə sii ta ra'a'ti ne bay. Nya ra'gi ki maji ki isi rai kin toji kadi in ndigi Luwə. ¹¹ Nan ndigi lə'je in kadi de ki ra dann'se'ti uwə tōgi'ne ba, ə nanyi ki lo ra maji'ti toki sii rai kin biti ndo ki doboy'ti. Ningə a ingəi nya'gi pəti ki indəi me'se do'ti. ¹² Ji ndigi kadi tēli nje yai'gi el. Nan kadi ndaji panjiyə nje'gi ki uni me'de adi Luwə ə ai ki koreme. Nje'gi kin ə, ingəi nya maji'gi ki Luwə un'n ndu'ne kadi n'adi'de.

Nyakində me do'ti ki rōta'ti

¹³ Loki Luwə un ndu'ne adi Abiraham, dann go kunndu lə'ne kakin ki kiw rō me to'ne'ti inbe. Toki rōta'ti, de ki rangi ki utə kadi iw rō'ne ki to'a goto. ¹⁴ Luwə ene: «M'a m'njangi do'ti toki rōta'ti, ə m'a m'adi ginn kaw'gi banyinan*.» ¹⁵ Abiraham ngəm go ndukun lə Luwə ki koreme. Be ə, ingə'n nya ki Luwə un ndu'ne ad'a. ¹⁶ Loki de'gi iwi rō'de ningə, iwi rō'de ki to de ki boi utə'de. Kiw rō kakin a toji kadi ta'gi ki n'eli in ta'gi ki rōta'ti. Adi a ində gangi ta'gi ki ta'de asi nan do'ti el. ¹⁷ Ningə Luwə ge toji nje'gi ki a ingəi nya maji'gi ki un'n ndu'ne kakin ki taga ar njay bay, kadi ndukun'gi lə'ne a yəti el. Be ə, dann go kun mindi lə'ne ki kiw rō bay. ¹⁸ Kun mindi in ki kiw rō in nya'gi ki joo ki de a yəti'de el. Be ə me kun mindi'ti eke me kiw rō'gi'ti lə Luwə kin, a in ta'gi ki ngom el ratata, adi ta'gi kin ulə dīgəm me'je'ti ngayn, j'ingki ki j'inyəi nya'gi pəti kadi j'uwoi nya kindəmedəti, ki adi'je kin ba. ¹⁹ Nyakində me do'ti kin ra adi kisikidōtaa lə'je to to kəy ki kində do mbal'ti be. In nya ki de a tadi do'ti el num, taa in nya ki ngan num to, ningə ində ku gangi loki me Kəy'ti lə Luwə ki to dōran'ti gangi, ə ur me lo'ti ki ar njay njay njay utə mad'a'gi. ²⁰ In lo kin ə, Jeju ur'ti kete non'ti ge to nje te tarow non'ti ge. Jeju təl kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki ratata to Melkisedeki be.

7

Melkisedeki njekujənyamosi kadikare

¹ Melkisedeki kakin in ngar ki bebo Salem'ti, taa in njekujənyamosi kadikare lə Luwə ki in do nya'gi'ti pəti. In ə ingə Abiraham loki təl lo tēti rō'ti ki tēti ngar'gi, ə njangi do'a to. ² In ə, Abiraham ad'a ki kare me nya ki dōgi'ti, me nya'gi'ti pəti ki təl'n ta rō'ti. Ki dəkete, kər me to ki nan Melkisedeki in «ngar ki njera nya ki dana». Bay taa, Melkisedeki in ngar ki bebo Salem'ti to, kər me to kakin nan: «Ngar ki nje lapiya*.» ³ Makitu lə Luwə elta lə baw Melkisedeki eke ta lə kon'a el, num taa elta lə ginn kaw'gi el num to. Bay taa, elta do koj'o'ti eke do koy'o'ti el ratata num to. Tanan ki Ngonn lə Luwə, ningə in njekujənyamosi kadikare ki a isi ki dəkagilo'gi pəti.

⁴ In gəri maji kadi Melkisedeki in de ki nda'a in ngayn. Be ə, kaw'je Abiraham inbe kaa, ad'a ki kare me ki dōgi'ti, me nya'gi'ti pəti ki təl'n lo rō'ti'. ⁵ Nan de'gi ki ginn koji'ti lə *Lebi, ki sii rai kulə kujənyamosi kadikare, tōgi isi do'de'ti, kigo ndukun'ti lə Moji, kadi taa ki kare me ki dōgi'ti me nya'gi'ti pəti ki ingəi ji ngann Isirayel'ti adi in ngannkon'de'gi, ki in ginn kaw'ti lə Abiraham. ⁶ Melkisedeki in ginn koji'ti lə Lebi el,

nan Abiraham ad'a nya kare me ki dōgi'ti me nya'gi pəti ki ingə. Adi Melkisedeki njangi dō Abiraham ki Luwə un ndu'ne ad'a. ⁷ Ningə toki rota'ti, ngatōgi ə a njangi dō ngonn ki du. ⁸ Ginn kaw'gi lə Lebi ki nje taa ki kare me ki dōgi'ti, me nya maji'gi'ti ji ndəgi Isirayel'gi'ti, in de'gi ki a oyi. Nan ki ojidō Melkisedeki, Makitu lə Luwə el kadi in, isi kumngayira. ⁹ Ki dōboy'ti, ta ki kadi j'eli ənn: dōkagilo'ti ki Abiraham adi ki kare me ki dōgi'ti me nyakingə'ne'gi'ti pəti kin, Lebi ki ginn kaw'a'gi in nje taa ki kare me ki dōgi'ti me nya'gi'ti pəti kin kaa, adi to. ¹⁰ Toki rota'ti, dōkagilo'ti ki Melkisedeki ingə'n Abiraham kin, oji Lebi el bay, nan k'in ə, in mosi kaw'ne Abiraham'ti nga.

¹¹ Me ndukun'ti lə ngann Isirayel'gi, in de'gi ki ginn koji'ti lə Lebi ə maji kadi de'gi mbəti'de adi rai kulə kujənyamosi kadikare'gi. In njekujənyamosi kadikare'gi to Aron be. Nan row ra kulə kujənyamosi kadikare lə'de to asi nan berere el. Re in be el ə, de a sangi njekujənyamosi kadikare ki rangi to Melkisedeki be bay el nga. ¹² Nga ningə, re row ra kulə kujənyamosi kadikare ki ginn kaw'ti lə Lebi yəti ningə, in go'ti kadi ndukun kaa yəti to. ¹³ Ningə Burəbe lə'je ki ta'gi kin ojidō'a, in ginn kaw'ti lə Lebi el, nan in ginn kaw'ti ki rangi. Ningə ginn kaw'ti kin, de madi ki ra kulə to njekujənyamosi kadikare dō ringiri lo'ti goto. ¹⁴ De'gi pəti gəri kadi oji Burəbe lə'je ginn koji'ti lə Juda. Ningə ki ojidō ginn koji kin, Moji elta madi dō'ti el, loki elta ki ojidō njekujənyamosi kadikare'gi.

Njekujənyamosi kadikare ki rangi ki tanan ki Melkisedeki

¹⁵ Ngosine nya'gi toi ar njay nga. Njekujənyamosi kadikare ki rangi ki in ginn koji'ti lə Lebi el, ki to to Melkisedeki be re. ¹⁶ In təl njekujənyamosi kadikare ki gorow lə ndukun kigo koji ki daro'ti el, nan kigo togi kisikidōtaa'ti ki a to ratata. ¹⁷ Toki rota'ti, Makitu lə Luwə el ene:

«In njekujənyamosi kadikare ki ratata,
toki ndo ki Melkisedeki isi'n be.»

¹⁸ Be ə, kunndu'gi ki kete, in ki buji kō tado tōg'ō goto, taa nda'a kaa goto to. ¹⁹ Ndukun'gi lə Moji asi kadi rai adi de'gi asi nan berere takum Luwə'ti el. Nga ningə nya kindəmedōti ki maji utə ndukun'gi lə Moji in ki kadi'je. Ningə ki takul'ə j'asi kadi ji re ki rō Luwə'ti. ²⁰ Nya ki rangi bay, nya'gi kin pəti rai nya ki takul kiw rō lə Luwə. Nan ndəgə'gi tei njekujənyamosi kadikare ki kanji kun mindi lə Luwə. ²¹ Nan ki ojidō Jeju, Luwə iw rō'ne, loki el ene:

«M'in Burəbe m'a m'iw rō'm m'a m'əyəti mindi'm el,
nan m'a m'el m'ene:

in njekujənyamosi kadikare ki ratata.»

²² Be ə, ki row kiw rō lə Luwə kin, ji tinyi me'je kati kadi j'ingəi kunmindi ki sigi ki maji utə in ki kete kin sanyi ki takul Jeju.

²³ Nya ki rangi bay, njekujənyamosi kadikare ki ginn koji'ti lə Lebi banyinan. Nan k'in ə, koy tol'de taa taa adi lo kadi rai kulə kujənyamosi kadikare kin ratata goto. ²⁴ Nan Jeju in nje kisi ratata, ningə kulə kujənyamosi kadikare li'ə a toki non'ne'ti to. ²⁵ In be ə, Jeju asi kadi kaji ki ratata de'gi ki nje re ki rō Luwə'ti ki takul'ə. Toki rota'ti, in nje koy el adi a elta ki Luwə ki dōkagilo'gi pəti tado lə'de.

²⁶ Jeju in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki maji kadi j'ingəi. In ar njay num, ra nya ki majel nja kare el num, taa Luwə əs'ō ngərəngi kadi njeramajel'gi'ti num to. Ningə, un'ə ində adi isi ngərəngi dōran'ti nu, dō nya'gi'ti pəti. ²⁷ Jeju to to ndəgi kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi kam el, adi in nya ki nda'a goto rō'a'ti kadi uje nya mosi ki ndo'gi kare kare'gi pəti ki kadi Luwə inyən go majel'gi lə'ne inbe num, taa kadi inyən go majel'gi lə bulə de'gi pəti kō to. Jeju uje nya mosi kadikare nja kareba par ə asi naki. Adi in kadikare daro'a inbe ki adi dō kagidəsi'ti kin. ²⁸ Tado ndukun lə Moji ində ji'ne dō de'gi'ti madi ki kulə ra'de asi nan el, to njekujənyamosi kadikare'gi kibo. Nga ningə kiw rō lə Luwə ki re go ndukun'ti, ində ji'ne dō Ngonn'o'ti to kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, in ki asi nan biti ki non'ti.

8

Jeju in njekujənyamosi kadikare kibo

¹ Ta ki bo utə ki kadi j'eli dō ta'ti kin ə to kin: J'awi ki kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki be kin non, ki isi me dōran'ti, dōjikəl lo kisi Konbe'ti lə Luwə, ki nje togi ki əti bol*. ² Isi nje ra kulə lə'ne adi Luwə me lo'ti ki ar njay, ki me *kəyku ki rota'ti ki Burəbe inbe ə ra um in de ə ra el.

³ Kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, kare kare pəti, kulə lə'de in kadi adi nya'gi Luwə num, rei ki kadikare mosi'gi num to. Be to ə, in gorow'ə'ti kadi Jeju kaa, aw ki nya

kadi adi kadikare'ti to. ⁴ Toki rōta'ti, re Jeju in dōnangi'ti ne ningə, a in njekujənyamosi kadikare el, tado njekujənyamosi kadikare'gi ki isi rai kulə kin kigo ndukun'ti lə Moji, sii dōnangi'ti ne ə binəm nga. ⁵ *Njekujənyamosi kadikare'gi kakin, isi ra kulə me kəyku'ti lə Luwə. Nan kəy kin in ndil nya par ki rōta'ti ki to dōran'ti. Toki rōta'ti, loki Moji ulə ngirə kadi ra kəyku lə Luwə, Luwə el'ə ene: «Ur mbi maji oo'n dō ta ki m'a m'el'i kam: maji kadi ra kəyku lə Luwə kin toki ndōki m'oji dō mbal'ti.» ⁶ Nan ngōsine, Jeju aw ki kulə ki nda'a in ngayn utə kulə lə njekujənyamosi kadikare'gi. Adi in ə, in nje ra mbunə lo'ti tado kunmindi ki maji utə, ki ngirə in ki kində dō kunndu'ti ki maji utə to.

Kunmindi ki kəkō ki ki sigi

⁷ Re kunmindi ki kete asi kadi tolta'ne ndaki nga ə[†], Luwə a aw ki ndoo kində kunmindi ki rangi ki njajoo el nga. ⁸ Nan, Luwə kəl ki de'gi lə'ne tado majel'gi ki rai, ene:

Oyi ndo'gi a rei non,

ki m'a m'un mindi'm ki sigi,

ki de'gi ki Isirayel'ti num,

ki de'gi ki Jude'ti num to.

⁹ Kunmindi kin, a to to kunmindi,

ki ndōki m'un ki kaw'de'gi el,

ndōki m'uwə'n ji'de

kadi me'te'n se'de dōnangi Ejjipiti'ti ki taga kin.

Lo kadi rai dō nja'de'ti sə'm me kunmindi'ti kin goto.

Be ə, m'in Burəbe, m'a m'təl gidi'm madi'de to.

¹⁰ Burəbe ene:

Kunmindi ki m'a m'un madi

de'gi ki Isirayel'ti go ndo'gi'ti kin ə to kin:

M'a m'adi'de nyagər

kadi gəri ndukun'gi lə'm,

M'a m'ndangi ndukun'gi kakin ngarme'de'ti.

M'a m'in Luwə lə'de,

ə a in de'gi lə'm to.

¹¹ De madi kare ki a aw

ndo'de ki me be'ti lə'ne,

eke ngonkon'ne kadi gəri'm goto,

tado de'gi pəti,

ulə ngirə dō de'gi ki tōgi'ti biti te'n dō ngann'gi ki du'ti,

a gəri m'in.

¹² M'a m'inyə go ra go'ti el'gi lə'de kō,

me'm a oyi dō majel'gi'ti lə'de ratata[§].

¹³ Lōki Luwə elta dō kunmindi ki sigi'ti ningə, in kin oji kadi təl in ki kete to nya ki kəkō'ti. Ningə j'in pəti ji gəri kadi re nya to kōki ningə nanyi ngayn el kadi a goto.

9

Row kōsi məkəsi nanga non Luwə'ti ki kete

¹ Kunmindi ki kete kaa, aw ki ndukun'gi ki tōji de'gi gorow gosi Luwə, eke aw ki lo kəy ki dōnangi'ti ne to. ² *Kəyku lə Luwə ki gangi me'ə joo in ki ra. Me kəy'ti ki dōkete, ki bari'ə lo ki ar njay, lo kində lambi ki baji'ə in siri isi me'ti. Taa, tabilə ki mapa kadikare ki kadi Luwə in dō'ti, isi'ti non to. ³ Ningə kəy ki nja joo ki ku gangi lo ra ta'ti, in lo ki bari'ə Lo ki ar njay njay utə ndəgi lo'gi. ⁴ Lo kin'ti ə fuki nduji kagi'ti ə ilōi por dō'ti adi on ningə bany'a əti mbin in ki k'ilə nya'ti ki ra ki ɔr. Sanduki kunmindi ki gidə in ki ra ki ɔr in'ti. Me sanduki'ti kakin ə, ku madi ki nyakusə ki bari'ə mann rosī me'ə in səm'ti. Ku kakin gidə in ki ra ki ɔr to. Ə kagi tōsi lə Aron ki ndōki uwə mbi'ne in me'ti to. Ningə bar mbal'gi ki ndangi ta'gi ki ojidə kunmindi'gi in me'ti to. ⁵ Dō sanduki'ti kakin ə, tōli kagi'gi joo ki toi to *Malayka'gi ki bari'de eyina seruben'gi, ki ai ki kōsigonn ngayn indəi'de dō'ti. Malayka'gi kakin naji bagi'de dō lo siyə mosi kadikare ki oji go k'inyə go majel'gi lə de'gi kō. Nan k'in ə, in dōkagilo ki kadi de ɔr'n ginn ta'gi kin pəti el bay.

⁶ Kəyku kakin in ki gangi lo joo. Njekujənyamosi kadikare'gi uri me kəy'ti ki dōkete ki ndo'gi kare kare pəti tado ra kulə lə'de*. ⁷ Nan me kəy'ti ki nja joo, kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki kar'ne ba par ə, a ur'ti nja kare me bal'ti ki kare. Lo kin'ti

ə a re ki mosi da kadi adi kadikare'ti Luwə kadi inyən go majel'gi lə njekujənyamosi kadikare kibo inbe kin kə num, ta nya ndəgi bulə de'gi ki rai kigo me ndigi'ti lə'de el num tə. ⁸ Ndil Luwə ki ndə'je ki takul nya'gi kin kadi dəkagilo'gi pəti ki me kəyku lə Luwə ki dəkete kin to'n ba bay ningə, takəy kur me lo'ti ki ar njay njay njay utə mad'a'gi kin in ki te el bay. ⁹ Nyakəji'gi kin in ndil nya'gi ki dəkagilo'ti ki bone. Kə me'ə nan: kadikare'gi ki nya mosi'gi ki j'isi j'adi Luwə kin asi kadi rai adi me de ki nje ra kulə kadi Luwə ki asi nan berere el. ¹⁰ Toki rəta'ti, nya'gi kin in ndukun'gi ki ojidə nyakusə eke nya kanyi ki kuji nyara'gi ki ojidə togi ji ki mann par. Nya'gi kin in kuji nyara lə de'gi ki dənangi'ti ne. Nda'de to'ti tado dəkagilo ki nden be par, bitə dəkagilo'ti ki Luwə a indən ginn ndukun'gi ki sigi.

Kirisiti adi rə'ne kadikare'ti

¹¹ Nan Kirisiti re to kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi kadi adi'je nya maji'gi ki toi ne nga. Kirisiti ur me kəyku'ti kibo ngayn num, asi nan berere num tə. In kəyku ki de'gi ə rai ki j'i'de el num, taa in kəy ki goto dənangi'ti ne num tə. ¹² Kirisiti ur me kəy'ti ki ar njay njay njay utə mad'a'gi kakin nja kareba par. Ur me kəy'ti kakin ki mosi bal binyə eke ki mosi ngann mangi'gi el, nan ki mosi'ne inbe. In ki row kin ə, Kirisiti ugə'n do'je nja kareba par ratata do majel'gi'ti. ¹³ Toki rəta'ti, kigo nyajibəlbə'ti, de'gi a təl bal binyə'gi ki ngann mangi'gi, ə a siyəi mosi'de'gi ki bu ngonn kon mangi ki kulə por do'ti do de'gi'ti ki rai majel'. Rai nya'gi kin be kadi de'gi kakin təl ki kar njay gogi kigo nyajibəlbə'ti. ¹⁴ Re nya kin in ki rəta'ti kadi mosi da'gi awi ki togi ningə, mosi Kirisiti, tog'ə a utə mosi da'gi sanyi ngayn bay. Nan Kirisiti inbe un rə'ne adi Luwə to nya kadikare ki ar njay ki togi lə Ndil Luwə ki nje kisi ratata. Mos'ə kakin a togi ngarme'je adi ar njay kadi ji ra nya'gi ki majel ki a aw se'je koy'ti el. Nga ningə, j'a j'asi kadi j'a ra kulə j'adi Luwə ki nje kisi kumngayira ba.

Kunmində ki sigi me mosi'ti

¹⁵ Be ə, Kirisiti in nje ra mbunə de'gi'ti ki Luwə ki row kunmində ki sigi. Tado kadi nje'gi ki Luwə bar'de ingəi nya nduwə ki a to ratata ki Luwə un ndu'ne ad'de. Nya kin a ra nya, tado Kirisiti oy ningə mos'ə taa de'gi ilə'de taa ta nya'gi'ti ki majel ki isi rai nya dəkagilo'ti ki in ginn togi'ti lə ndukun ki kete.

¹⁶ J'ingəi kadi re de ra makitu kunmində ki ojidə lowə nya nduwə tor'ne'ti ningə, maji kadi de'ə kakin a oy bay taa, noj'ə'gi a lowəi nan nya nduwə. ¹⁷ Toki rəta'ti, re de in ki do'ne taa bay ə, nda makitu kunmində ki ojidə nya nduwə goto. Loki de'ə kakin oy nga ningə nda'a to. ¹⁸ Be tə ə, kunmində ki kete ka, lo kadi aw ki togi ra kulə kete goto non mosi'ti ki anyi. ¹⁹ Loki Moji or me ndukun'gi pəti toki ndangi'n me makitu'gi'ti ki mi non bulə de'gi ki Isirayel'ti pəti ningə, un mosi ngann mangi'gi ki mosi bal bati'gi ki pote'de ki mann j'i'ne'ti. Ningə un baji kagi madi ki ul njuki ki əti maji ngayn ki bari'ə nan ijopi. Baji kagi kakin in ki bir ginn'ə ki ku ki rai ki bin bati'gi adi səl lom lom ə kər njir njir tə. Ningə kagi kakin ə, ulə me mosi'ti ə siyə do makitu'gi'ti ki ndangi ndukun'gi me'ti num taa do bulə de'gi'ti num tə. ²⁰ Dəkagilo siyə mosi'ti, Moji ene: «In kin in mosi Kunmində ki Luwə un ndu'ne do'ti ad'i'se, kadi təl rə'se go'tiS.» ²¹ Be tə ə, siyə'n mosi kakin do kəyku'ti lə Luwə ki do nyara kulə'gi'ti pəti ki me'ti tə. ²² Toki rəta'ti, kigo ndukun'ti, nya'gi pəti nje ki nanyi in boi el, a təl'de ki k'ar njay'ti ki takul mosi par. Ningə ki kanji mosi ki siyə, k'inyə go majel'gi a goto tə.

Kun rə kadi lə Kirisiti or majel'gi kə

²³ Nya'gi ki taanan ki nya'gi ki rəta'ti ki doran'ti pəti maji kadi in ki təl'de ki k'ar njay'ti ki row kin. Ningə ki ojidə nya'gi ki rəta'ti ki me doran'ti inbe kaa, gei nya kadikare mosi ki maji utə mosi da'gi sanyi. ²⁴ Toki rəta'ti, Kirisiti ur me kəyku'ti lə Luwə ki de'gi rai ki j'i'de el ki in ndil nya ki rəta'ti ki me doran'ti. Nan in aw me doran'ti, oji rə'ne takum Luwə'ti, isi el si'ə ta tado lə'je. ²⁵ Jeju aw me doran'ti kadi adi rə'ne kadikare'ti Luwə nja banyi banyi el. Nan kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ur me kəy'ti ki ar njay njay njay utə mad'a'gi kakin ki bal'gi kare kare pəti, ki mosi da'gi. ²⁶ Re in be el ə, Kirisiti a ingə kon nja banyi banyi lo kulə ngirə doran ki dənangi'ti nu. Nan toki rəta'ti, Kirisiti re nja kareba dəkagilo ki do'boy'ti, kadi bor majel kə, ki takul darə'a ki in adi Luwə nya mosi'ti. ²⁷ Ningə in ki kində do'a dana kete, kadi de ki ra ra a oy nja kare par, ningə go koy'o'ti, Luwə a gangi ta do'a'ti. ²⁸ Be tə a, Kirisiti adi rə'ne nja kareba par, kadi bor majel lə bulə de'gi. Ningə a oji rə'ne ki nja joo bay, nan k'in ə, in tado bor majel el nga, nan kadi aji nje'gi ki isi nginəi ndo təl'ə.

10

Kirisiti adi rə'ne nya mosi'ti nja kareba par

¹ Ndukun'gi lə Moji in ndil nya'gi ki rəta'ti ki a rei, um in darə nya'gi inbe el. Be ə, lo kadi ari de'gi ki isi rei rə Luwə'ti njay goto. Re ujai nya mosi kadikare ki bal'gi kare kare pəti ka lowə goto. ² Re in be el ə, nje'gi ki isi ujai nyamosi kadikare adi Luwə gosi'ə kin, Luwə a ar'de njay də majel'gi lə'de kə pəti nja kareba par. Lo kadi me'de a olo də majel'gi'ti lə'de gogi bay a goto. Ningə ginn kujənyamosi kadikare kaa, a gangi tə. ³ Nan toki rəta'ti, ki row kujənyamosi inbe kin ə, me de'gi olo'n də majel'gi'ti lə'de bal'gi kare kare pəti. ⁴ Tado mosi ngann mangi'gi ki mosi bal binyə'gi asi kadi bə majel'gi kə el.

⁵ In be ə, loki Kirisiti isi re me dənangi'ti, el Luwə ene:

«In ge nyamosi el num, kadikare el num tə,
nan uwə darə'm.

⁶ In ra rənel də kujənyamosi kadikare'gi ki on row raki el num,
taa kujənyamosi kadikare'gi tado bə majel n'eli el num tə.

⁷ Ningə m'el m'ene:

Oo Luwə m'in ne, m're dənangi'ti kadi m'ra ndigi lə'i,

Toki ndangi me makitu'ti ki kar njay oji'n də'm*»

⁸ Ta ki dəkete ki Kirisiti el ə to kin: «Ndəki kete in ge kujənyamosi kadikare'gi el num, kadikare'gi el num, kujənyamosi kadikare'gi ki on row raki el num, taa kujənyamosi kadikare'gi tado bə majel'gi el num tə, nya'gi kin pəti nəli nu el». Nga kin ə, kujənyamosi kadikare'gi kin pəti, in ki ra'de kigo ta'gi'ti ki in ki ndangi kigo ndukun'ti.

⁹ Kirisiti təl el bay ene: «Oo, m're dənangi'ti kadi m'ra go ndigi lə'i». Kirisiti buji nya mosi'gi ki kete, ə un rə'ne to nya mosi ki sigi ində tor'ti. ¹⁰ Jeju Kirisiti ra nya ki Luwə ndigi. Be ə, adi darə'ne nya mosi'ti, nja kareba par, kadi taa'n'je ilə'je taa də majel'ti.

¹¹ Ningə njekujənyamosi kadikare'gi kare kare pəti, awi ki nja'de taa, ndə kare kare pəti tado ra kulə lə'de non Luwə'ti. Adi kadikare nya mosi ki kare inbe kin ki dəkagilo'gi pəti. Nan nya mosi kin asi bə majel'gi lə de'gi el ratata'. ¹² Nan Kirisiti, adi rə'ne nya mosi'ti nja kareba par tado bə majel'gi, ə aw isi dəjikal Luwə'ti ki por ki non'e'ti. ¹³ Ngə sine ki isi dəjikal Luwə'ti, biti kadi Luwə təl njeban'gi lə'i nyakində nja'i'ti ginn tog'i'ti be. ¹⁴ Be ə, ki takul nya mosi ki kare inbe kin, təl'n de'gi ki ar'de njay də majel'ti ki kasi nan berere'ti ratata.

¹⁵ Ndil Luwə ka mannaj'a ar njay tə, ningə ta ki dəkete ki el ə to kin:

¹⁶ «Burəbe ene:

Kunmindi ki m'a m'un se'de,

Go ndə'gi'ti kin ə to kin:

M'a m'ində ndukun'gi lə'm də ngarme'de'ti,

M'a m'ndangi'de me'de'ti, me mərta'gi'ti lə'de.»

¹⁷ Ningə təl el bay ene:

«M'a m'adi me'm olo də majel'gi'ti lə'de el num,

taa də kulə ra'de'gi'ti ki gorow'ə'ti el num tə».

¹⁸ Nga ningə loki majel'gi in ki k'inyə go kə, nda'a nya mosi ki kadi de a ra bay taa a bə'r'n majel goto.

Ji rei ndəkba ki rə Luwə'ti

¹⁹ Be ə, ngannkon'm'gi, ji gər kadi tarow in ki te non'je'ti kadi j'uri loki ar njay njay'gi utə mad'a'gi ki takul mosi Jeju Kirisiti ki anyi. ²⁰ Te tarow ki sigi ki a to ratata ki takul ku gangi lo ki ində gangi, adi in darə'a inbe ki adi nya mosi'ti də kagidəsi'ti.

²¹ J'awi ki kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki in ki kində də Kəy'ti lə Luwə. ²² Adi ji rei ndəkba ki rə Luwə'ti ki me ki rəta'ti, ki kunme, ki tadi el, ki me ki ar njay ki uwə'je ki ta el, ki darə ki tog'i ki mann ki ar njay. ²³ Adi ji nanyi də nya kindəmedoti ki j'isi j'iləi mbər'ə kin ngan, tado nya'gi ki Luwə un ndu'ne kadi n'ra n'adi'je, a ra tado in nje ra nya ki low'ə'ti. ²⁴ Adi j'indəi kum'je go nan'ti yo ge ki ne ge, ki gorow kulə dingəm me nan'ti kadi ji ndiginan num, ji rai nya'gi ki maji num tə. ²⁵ Adi j'inyəi ta re lo kawnan'gi'ti lə'je el toki nje ki nan'gi isi rai be kin. Nan adi j'uləi dingəm me nan'ti yo ge ki ne ge, tado toki oyi, ndə re lə Burəbe in ndəkba.

²⁶ Ji gər ta ki rəta'ti ə binəm. Ningə, go gər ta ki rəta'ti kin ə, ji ra majel kigo me ndigi'ti lə'je ə, kadikare mosi ki rangi ki a bə majel'gi lə'je goto nga. ²⁷ Nya kareba ki nanyi tado lə'je, in nginə ki rə dadi par par takiganglə Luwə ki por ki əti bəl ki a on nje mbət'ə'gi. ²⁸ Re de madi mbəti kadi təl rə'ne go ndukun'gi'ti ki Moji ndangi ə, a ingə koy ki kanji k'oo kumtondoo, re de'gi joo eke mutə manyinaji də mbəti təl rə go

* 10:7 10.7 5-7; Pa'gi 40.7-9 † 10:11 10.11 Tekitaga 29.38 ‡ 10:17 10.17 Jeremi 31.33-34

ndukun'gi'ti li'ə kin. ²⁹ Toki rōta'ti, de ki kidi Ngonn lə Luwə ə, a ingə kində kōji ki ngan ngayn bay. Nya ki ra kin oji kadi ilə kōji do mosi kunmindi ki ar'a njay. Taji Ndil Luwə ki ra'je adi ji gər memaji li'ə. ³⁰ Toki rōta'ti, ji gər Luwə ki ene:

«M'in ə, m'in nje dal ban num, taa nje kadi nya de ki ra ra kigo kulə ra'a'ti num tō!

«Taa ilə dō'ti bay ene:

Burəbe a gangi ta dō de'gi'ti lə'neŠ.»

³¹ In nya ki əti bōl ngayn kadi de osi me takigangi'ti lə Luwə ki nje koy el.

³² Adi me'se olo dō nya'ti ki ra nya kete, dōkagilo'ti ki ingəi lo kunjī lə Luwə. Kalangi ba go'ti par ə, ingəi kon ngayn, nan k'in ə uwəi tōgi'se ba ta rō'ti kibo kin. ³³ Nje ki nan'gi dann'se'ti, de'gi taji de ge adi'de kon ge takum bulə de'gi'ti. Ningə nje ki nungi in ndəkba kadi osi ginn nje'gi ki isi ingəi ko kon'gi kin. ³⁴ Toki rōta'ti, ingəi kon ki nje'gi ki in kəy dangay'ti. Taa ndigi ki rōnel kadi de'gi taai nya maji'gi lə'se dō tōgi'ti, tado in gəri kadi awi ki nya'gi ki Luwə un mindi'ne kadi n'ra n'adi'se, ki nya'gi ki nda'de utə nya maji'gi lə'se, taa a toi ratata tō. ³⁵ Ononyi'se kadi inyoi ta kunme lə'se, tado ki gorow kunme kin, a ingəi ngakugə goji kibo ngayn. ³⁶ Maji kadi nanyi ki lo kuwətogiba'ti, kadi rai nya ki Luwə ndigi ə ingəi nya ki un n'ndu'ne kadi n'a n'ra.

³⁷ Toki rōta'ti, makitu lə Luwə el ene:

«Dōkagilo ki goji ngayn'ti, nanyi ngayn el nga,

nje re a re toki rōta'ti, a or ndo awi'n kete el.

³⁸ Ningə, Luwə ene, de ki njera nya ki dana ta kum'ne'ti,

a isi ki dō'ne taa ki takul kunme.

Nan re təl gōgi me majel'ti ə, rō'm a nəl'm si'ə el*».

³⁹ Nan, j'in dann'de'gi'ti ki nje təl gōgi ki tado nanyi kō el. Nan j'in mbunə nje'gi'ti ki uni me'de, ə in dō row kaji'ti kin.

11

Ta dō kunme'ti lə kaw'gi Isirayel'gi

¹ Tado kunme kadi Luwə, in gorow k'ingə nya ki de ində me'ne dō'ti, taa in nya ki ra adi de tinyi me'ne kati dō nya'gi ki rōta'ti ki oo ki kum'ne el. ² In ki takul kunme lə'de ə, kaw'je'gi ki kete, me Luwə nəl'ə dō'de'ti.

³ Ki takul kunme ə, ji gəri'n kadi dōran ki dōnangi ki nya'gi ki me'ti, Luwə ra'de ki ta ki ta'ne'ti. Be ə, Luwə ra nya'gi ki j'oo'de, ki takul nya'gi ki j'oo'de el. ⁴ Ki takul kunme ə, Abel adi'n kadikare Luwə. Kadikare li'ə maji utə yan Kanyi. Ki takul kunme lə Abel ə, Luwə ndigi'n kadikare'gi li'ə, ə mannaji li'ə kadi in de ki njera nya ki dana. Toki rōta'ti Abel oy inbe, nan ki takul kunme li'ə, nya'gi ki ra'de isi eli'je ta bitī bone*.

⁵ Ki takul kunme ə Luwə un'n Enōki ki rō'ne'ti ki kanji kadi oy. Lo kadi de ingə goto, tado Luwə un'ə aw si'ə rō'ne'ti dōran'ti nu. Makitu lə Luwə ene: «Kete bay taa kadi Luwə un'ə aw si'ə dōran'ti, Enōki nəl Luwə†.» ⁶ De ki a nəl Luwə ki kanji kunme goto. Ningə de ki isi re ndəkba ki rō Luwə'ti, kadi gər me'ne'ti maji toki Luwə isi non toki rōta'ti num, taa isi ugə goji nje'gi ki isi sangi'ə num tō.

⁷ Ki takul kunme ə, Nuwe ra'n tokibo kadi aji'n rō'ne num, aji'n ginn de'gi ki me kəy'ti lə'ne num. Ra be tado Luwə ndəj'ə dō nya'gi'ti ki a rai nya, ki de'gi oyi ki kum'de el bay nan Nuwe un me'ne dō ta'ti ki Luwə el'ə. Ki gorow kunme lə Nuwe kin ə, ta ki gangi re'n dō de'gi'ti ki dōnangi'ti. Ningə ki takul kunme li'ə ə, Luwə tel'n'ə de'ti ki njera nya ki dana‡.

⁸ Ki takul kunme lə Abiraham ə, loki Luwə bar'a ningə, ndigi ta'a'ti. Abiraham ndigi ta bar'ti lə Luwə ə ində taa osi dō row'ti ə aw me be'ti ki gər nja kare el, ki un ndu'ne kadi n'a n'ad'a nya nduwə'ti. ⁹ Ki takul kunme ə, in aw isi'n to mbah dōnangi'ti ki Luwə un ndu'ne kadi n'a n'ad'a. Abiraham aw isi ginn *kəyku'ti nan'ti ki *Isaki in ki *Jakobi. Ingi kaa, in nje k'ingə nya nduwə inbe ki kare ki Luwə un'n ndu'ne adi Abiraham kin tōŠ. ¹⁰ Abiraham nginə kadi n'isi me bebo'ti ki ngirə ngan maji, ki Luwə inbe marta dō row ra'a'ti kete bay taa, ində bebo kakin ki daro'ne inbe tō.

¹¹ Ki takul kunme lə Sara ki in kuji dene tō ə, dōkagilo'ti ki bugə yipi ə binəm mindi kaa, Luwə ad'a tōgi ad'a oji ngonn, tado tadi el toki Luwə in nje ra nya ki low'ə'ti ə un ndu'ne kadi n'a n'ra. ¹² In be ə, ki takul de ki kare inbe ki bugə yipi adi ndo'a nanyi ngayn el dōnangi'ti inbe kin ə, ginn kōji ki banyinan to mee'gi ki dōran'ti eke nangira ki ta ba'ti ki dum tudə kor'de, tei'ti.

¹³ De'gi pəti ki uni me'de adi Luwə kakin oyi ki kanji kadi ingəi nya maji'gi ki Luwə un'n ndu'ne kadi n'ra n'adi'de kakin. Nan k'in ə, oyi nya'gi ki ndo ki a rai nya num, rai ronel do'ti ngayn num to. Ningə gəri maji kadi n'in mbah'gi ki nje njiyə ki nja'de taa dənangi'ti ne. ¹⁴ Nje bar ro'de mbah'gi ki nje nji'ə mbah'gi dənangi'ti kin, oji ki taga ar njay kadi isi sangi be ki sow do'de toki rota'ti. ¹⁵ Məri ta do be'ti ki tei me'ti kin el, tado re mərita do'ti ə, nya ki a ogi'de kadi teli awi me'ti gogi goto. ¹⁶ Toki rota'ti, isi sangi be ki sow do'de ki maji utə be ki tei me'ti, adi in be ki dōran'ti. In be ə, ro Luwə sol'ə el kadi bari'ə Luwə lə'de, be ə, ində do bebo madi dana tado lə'de.

¹⁷ Ki takul kunme lə Abiraham ə, Luwə ge kadi n'a n'oo nya ki Abiraham a ra, adi dōj'ə kadi adi Isaki nya mosi'ti. Be ə, Abiraham in ndəkba kadi adi ngonn'o ki kareba inbe kin. Nya'gi kin rai nya go kun'ti ki Luwə un'n ndu'ne ad'a kin*. ¹⁸ Toki rota'ti Luwə el'ə ene:

«In ki takul Isaki ə, a ingə'n ginn koji lə'i ki m'un mindi'm mad'it'.»

¹⁹ Abiraham el toki Luwə asi gaki kadi a ndəl Isaki lo koy'ti. In be ə, Luwə təl ki ngonn'o ad'a, to nya ki Isaki oy ə ndəl lo koy'ti be.

²⁰ Ki takul kunme ə, Isaki njangi'n do Jakobi'ti in ki Esuwa ojido ji kisi'de ki lo ti'ti. ²¹ Ki takul kunme ə, Jakobi, loki in ndəkba kadi oy, njangi do ngann'gi lə Jisepi kare kare pəti. Ində togi'ne do kagi tōsi'ti lə'ne, o'si'n məkəsi'ne nanga non Luwə'ti. ²² Ki takul kunme ə, loki Jisepi in ndəkba kadi oy, elta te'ti ki ngann Isirayel'gi a tei dənangi Ejipiti'ti ko. Ningə adi ngann Isirayel'gi ndu'gi ki ojido singə ninn'ne*.

²³ Kitakul kunme lə njekoji Moji ə, iyəi'ə nanyi mutə go ndo koj'o'ti. Njekoj'o'gi oyi kadi ngonn kakin kurə ngayn. Be ə, bōli el kadi mbəti ra go ndukun'ti lə ngar. ²⁴ Ki takul kunme lə Moji ə, loki togi gangi nga ningə, mbəti kadi de'gi gəri'ə to ngonn koji Parawon ki dene. ²⁵ Moji oo maji ngayn ta kum'ne'ti kadi n'ingə kon nan'ti ki de'gi lə Luwə, utə kadi n'isi me maji'ti dann majel ki ra'ti, tado ngonn dəkagilo ki nden be. ²⁶ Moji oo kadi de'gi kidi'ə to Kirisiti be, in nya ki nda'a to'ti ngayn utə nya maji'gi ki Ejipiti'ti, tado ur kum'ne do nyakugə goji'gi'ti ki a ingə me ndo'gi'ti ki a re. ²⁷ Ki takul kunme ə, Moji ot'i'n me be ki Ejipiti ko, ki kanji kadi bol wong lə ngar. Ningə kum'ə in kete do row'ti li'ə to nya ki oo Luwə ki dum k'oo ki kum kin, ki kum'ne be. ²⁸ Ki takul kunme kadi Luwə ə, Moji ində'n ndo ki a bari'ə nan Paki, ə adi Isirayel'gi siyəi mosi takəy'gi'ti lə'de, kadi malayka ki nje tuji ngann dər'gi ki Ejipiti'ti, tuji ngann dər'gi lə Isirayel'gi el.

²⁹ Ki takul kunme lə Isirayel'gi ə, gangi Babo Kasi to dənangi ki tuti kurum be. Ningə, loki de'gi ki Ejipiti nanyi kadi n'rai to Isirayel'gi be ningə, mann ba kakin, tuw do'de penəm. ³⁰ Ki takul kunme lə Isirayel'gi ə, loki njiyəi gung do ndogi bər ki do bebo Jeriko'ti ndo siri ningə, ndogi bər kakin budi nanga mur mur. ³¹ Ki takul kunme ə, Rahabi ki in kaya dene ingə koy ki nje kōsi ta Luwə el, tado uwə nje kində manji be'gi ki ro'ne'ti maji.

³² Ningə ngosine m'aw ki ndoo kadi m'el nya ki rangi do'ti el nga. M'asi kadi m'el m'aw'n ki kete bay nan dəkagilo asi m'el kadi m'el ta'gi ki ojido Jediyon, Baraki, Samson, Jepite, Dabidi, Samiyel ki de'gi njekeltakita Luwə'ti. ³³ Ki takul k'un ki de'gi kin uni me'de adi Luwə ə, təti ro ginn de'gi ki rangi'gi, gangi ta ki dana ge, ingəi nya'gi ki Luwə un'n ndu'ne adi de'gi, taa teli bōl'gi nje togi goto'gi'ti num to. ³⁴ Toli por'gi ki kon'de əti bōl adi oyi bəm bəm num, tei ta koy'ti lə kiyərō ki de'gi gei toli'de num to. Taa me togi goto'gi'ti lə'de ki ngayn, ingəi togi ki aldo maji. Dəkagilo ro'gi'ti, teli gon ro'gi ki əti bōl, adi indəi ngodi nja nje ro'gi'ti ki mbah. ³⁵ Ki takul kunme ki dene'gi madi uni me'de adi Luwə kin ə, ingəi de'gi lə'de ki oyi ə ndəli.

Ningə nje ki nan'gi mbeti taa k'ilə taa, adi de'gi adi'de kon bitə te'n koy do'de'ti. Rai be kadi ingəi te lo koy'ti ki dōboy'ti ki maji utə in ki tanan'ti ne kin. ³⁶ Nje ki madi'gi teli nyakogi'gi, tindəi'de ki ndōy'gi. Doi nje ki nungi ki kulə gindi, ə buki'de kəy dangay'ti. ³⁷ Tiləi'de ki gəji mbal'gi toli'de ge, tujəi'de gangi'de dana joo ge, toli'de ki kiyərō ge. Nje ki nan'gi uləi lo ta gəngi gəngi, ningə ku ko'de'gi in ngirə binyə'gi eke ngirə bati'gi. Nya'gi pəti nal'de. Adi'de kon ngayn num, taa rai'de majel ki əti bōl num to. ³⁸ De'gi kakin in de'gi ki maji ngayn, nan k'in ə de'gi ki dənangi'ti ne oyi'de to de'gi ki nda'de goto be. Adi toi to de'gi ki ro tuwə'de be lə'de be adi njiyəi ki dilələ'gi'ti ki do mbal'gi'ti, awi ki bōlo mbal'gi'ti ki bōlo be'gi'ti.

³⁹ Ingi pəti Luwə mannaji lə'de maji ki takul kunme lə'de, nan k'in ə, ingəi nya'gi ki Luwə un'n ndu'ne adi'de kin el bay. ⁴⁰ Toki rota'ti, Luwə ində do nya madi dana ki maji utə tado lə'je. In be ə, lo kadi Luwə təl'de ki kasi nan berere'ti ki kanji j'in kete goto.

* 11:17 11.17 Lotum 22.1-14 † 11:18 11.18 Lotum 21.12 ‡ 11:22 11.22 Lotum 50.24-25; Tekitaga 13.19

12

Kuwətəgiba me ngod'i ti

¹ J'ingi kaa, toki nje mannaji dō kunme'ti lə'je gugi gidi'je gugi kakin ə, adi ji mbeti nya'gi pəti ki a o'gi'je kaw kete. Kibo utə adi ji mbeti majel ki isi bīndi'je bīndi bīndi kin. Adi j'anyi nan ngodi ki kuwətəgiba me nan k'oo ngod'i ti ki to non'je'ti kin. ² Adı j'uri kum'je dō Jeju'ti, ki in nje kində ginn kunme lə'je, taa in njera'a kadi asi nan berere tō kin. Ndigi kadi oy dō kagidəsi'ti ki kanji kadi gon rōsol ki ko koy'gi ki be kin ki a rei. Toki rōta'ti, oo rōnel ki a ingə kete. Be ə, ngosine kin isi dōjīkol Luwə'ti ki isi dō kumbər ngar'ti lə'ne.

³ Oyo, adi me'se olo dō Jeju'ti, ki de'gi ki njeramajel'gi adi'ə kon ki əti bōl, nan oo to nya ki kare. Jeju ra be kadi inyəi rō'se adi me tuji'gi taai tōgi'se el. ⁴ Me rō'ti lə'se ki isi rōi ki majel ki ra, uwəi tōgi'se ba me rō'ti biti te koy dō'se'ti el bəy. ⁵ Me'se oyi dō ta kōji'ti ki Luwə adi'se ki to me makitu'gi'ti ki ar njay, to to ta kōji ki baw ngonn adi ngonn'o ki ene:

«Ngonn'm, ononyi kadi kidi kində kōji ki Luwə isi indəi oji,

Ningə, loki kōl sə'i ə, adi ər tōgi el.

⁶ De ki Luwə ndig'ə, a o'j'ə nya'gi ki ra majel ad'a oo ki kində kōji,

Ningə de'gi pəti ki Luwə gər'i'de to ngann'ne'gi,

Ində'de ki ndəy tō*».

⁷ In kadi kum'se te dō nyara'gi'ti ki majel ki isi rai, ə isi ingəi kon. Luwə ra'se to ngann'ne'gi be. Tado in nya ki gorow'ə'ti kadi baw ngonn oji Ngonn'ne nya'gi ki majel ki isi ra. ⁸ Luwə isi ində ngann'ne'gi pəti oji'de, re ində'se oji'se el ningə, tōji kadi in ngann'a'gi ki rōta'ti el, nan in ngann lə'de ki rangi yo. ⁹ Adı me'je olo dō baw'je'gi kigo darō'ti ki dōnangi'ti ne, ki indəi'je oji'je, ə j'isi təli rō'je go ta'gi'ti lə'de tado kində ki indəi'je oji'je. Be ə, maji kadi ji təli rō'je go Baw'je ki dōran'ti ki utə baw'je'gi ki dōnangi'ti bəy, kadi j'ingəi kaji. ¹⁰ Baw'je'gi indəi'je oji'je tado ngonn dōkagilo ki ndikiri ba par, kigo koo'ti ki oyi maji takum'de'ti. Nan Luwə ində'je oji'je tado maji lə'je ki rōta'ti. Ge kadi ji təli de'gi ki arı njay to in be tō. ¹¹ Toki rōta'ti, tanan'ti ne, kində kōji a adi'de rōnel el, a re ki metuji yo. Nan me ndo'gi ki rangi'ti, nje'gi ki nje təl rō'de go'ti, a təli de'gi ki njera nya ki dana num, de'gi ki nje kisi ki lapiya num tō.

¹² In be ə, maji kadi mbəti kadi in de'gi ki nje tōgi goto'gi, ə kadi təli de'gi ki nje tōgi'gi.

¹³ Maji kadi uni gorow ki ra njururu, kadi nje mote'gi tōi dō row'ti el, nan kadi ingəi lapiya.

Kisikidōtaa ki maji lə njekunme

¹⁴ Maji kadi indəi tōgi dō rō'se'ti kadi sii ki lapiya ki de'gi pəti. Ningə kadi kisikidōtaa lə'se in me nya ra'ti ki ar njay. Re njiyəi me nya ra'ti ki ar njay el ə, de madi ki a oo Luwə goto. ¹⁵ Indəi kumkədi dō rō'se'ti, kadi de madi dann'se'ti tur gidi'ne adi memaji lə Luwə kin el. Kadi de madi kare dann'se'ti təl to to kagi ki ati ki mann'a majel, ki a tōgi ningə, a tuji de'gi ngayn ki mann'ne ki majel kin be el. ¹⁶ Kadi de madi kare dann'se'ti in njera kaya el. Taa kadi de madi kare dann'se'ti in nje kidi nya'gi ki kər kində ta dangi tado Luwə el. Ononyi'se kadi rai to Esuwa ki, un k'in ngonn dər lə'ne ndogi'n nyakusō ki nja kare par kin el. ¹⁷ In gəri bəti ndo'gi'ti ki rangi go nya'ti ki ra kin, ge kadi n'ingə njangi dō ji baw'ne'ti, nan lowə goto. Esuwa sangi row ki mann non ki kum'ne'ti kadi n'aw ki baw'ne kadi yəti kōjitarə lə'ne, nan lowə goto.

¹⁸ In rei ndəkba kadi nya madi'ti ki de asi kodi, to mbal Sinay ki tingə to to por ki on bilim bilim, eke kilndi ki ndul kururu, eke lo ki ndul, eke nəl ki ulə ki tōgi'ne, ¹⁹ eke ndu tow, eke ndu ta madi, el. Lōki Isirayel'gi oyi dō ndu kin ningə, dəji kadi n'oyi ta ki rangi kare dō mad'a'ti gōgi el nga. ²⁰ Toki rōta'ti, tōgi Isirayel'gi asi kadi rai go ndukun'ti ki Luwə adi'de ene: «De ki ra ra, de eke da, ki o'di mbal ə, a tiləi'ə ki gaji mbal tōli'ə», kin el. ²¹ Nya ki oyi əti bōl ngayn adi Moji ene: «Bōl ra'm ngayn adi m'dadi!».

²² Nan ingi rei ə, rei ndəkba ki rō mbal Siyon'ti, taa ki rō bəbo'ti lə Luwə ki nje kisi kumngayira ba. In Jerujalem ki dōran'ti, lōki malayka'gi dər banyi banyi isi rai rōnel'ti. ²³ Rei ndəkba ki lo kawnan'ti lə nje'gi ki toi to ngann'gi ki ngatōgi'gi lə Luwə, ki tō'de in ki ndangi me dōran'ti. Rei ndəkba ki rō Luwə'ti ki njegangita dō de'gi'ti pəti. Taa rei ki rō de'gi'ti ki njera nya ki dana ki ndōki kete ki oyi, ki təli asi nan berere toki Luwə be. ²⁴ Rei ndəkba ki rō Jeju'ti ki buki mosi'ne kadi təl n'je ki k'ar njay'ti. In nje ki ra mbunə de'gi'ti ki Luwə tado kunmindı ki sigi ki Luwə ulə'm adi'je. Ningə mos'o ki buki kakın elta ki tōgi'ne utə yan Abel.

* 12:6 12.6 Tər ta'gi 3.11-12 † 12:20 12.20 Tekitaga 19.12-13 ‡ 12:21 12.21 Ndukun ki nja joo 9.19

²⁵ Indəi kumkədi do ro'se'ti, Ononyi'se kadi mbəti k'oo do ta lə nje kel'se ta! Isirayel'gi ki dokagilo'ti ki kete, mbeti k'oo do ta lə Moji ki nje k'el'de ta dənangi'ti ne, kində koji nal'de el. Ningə j'ingi, Luwə ki isi me dōran'ti nu ə isi el'je ta. Re ji teli gidi'je ta ta'ti li'ə ə, kindəkoji a odi'je kodi ki rota'ti! ²⁶ Luwə ki dokagilo'ti ki kete ndu'ə yəki dənangi kakin ə, un ndu'ne dokagilo'ti ki bone bay ene: «Nja kare bay m'a yəki dənangi bay, nan k'in ə, a in dənangi par el, dōran kaa m'a yək'ə tōS.» ²⁷ Kur ta ki ene: «Nja kare bay» kin toji kadi nya'gi ki Luwə ində'de kin a tuji'de pəti ko kadi gotoi. Ningə nya'gi ki dum tuji par ə a nanyi.

²⁸ Ningə j'ingi, konbe ki j'ingəi in konbe ki de ki a asi tuwə'je me'ti goto, ə adi ji rai oyo Luwə, ə ji rai kulə kunme lə'je j'adi'ə kigo row'ti ki nəl'ə, ki toji ki kulə do'a'ti ki bol. ²⁹ Toki rota'ti, Luwə lə'je in por ki nje row nya'gi raki.

13

Kulə dingəm me nan'ti ki dangi dangi

¹ Maji kadi nanyi ki lo ndigi nan'ti ki yo ge ki ne ge to ngannkon nan'gi be. ² Adi me'se oy do kuwə mbah'gi ki ro'se'ti el. Tado nje ki madi'gi, lo kuwə mbah'gi'ti kin ə, uwəi malayka'gi ki ro'de'ti kanji kadi gəri go*. ³ Adi me'se olo do de'gi'ti ki toi kəy dangay'ti, to nya ki inbe'gi kaa, in dangay'gi nan'ti se'de be to. Adi me'se olo do nje'gi'ti ki de'gi adi'de kon, to nya ki inbe'gi ə daro'se si ingə kon be to.

⁴ Maji kadi taa nan ingə koji ki k'ilə do'ti ro'de'gi pəti. Ningə kadi nje taa nan'gi, dingəm ki dene ngəmi ro'de tado lə nan. Tado Luwə a gangi ta do njera kaya'gi'ti ki njekuwə marum'gi. ⁵ Me kisikidotaa'ti lə'se, ononyi'se kadi rai ta nar ki aldo maji. Rai ronel do nya'ti ki awi ji'se'ti. Tado Luwə inbe, ene:

«Jagi, m'a m'inyə'i ko el ratata†.»

⁶ In be ə, j'a j'asi kadi j'eli ta ki me ki tinyi kati j'ene:

«Burəbe in njera sə'm,

nya ki a ra'm bol goto,

nya ki de a ra sə'm goto‡!»

⁷ Adi me'se olo do nje kor non'se'gi'ti ki eli'se ta lə Luwə kete. Nanyi ki lo mərta do ji kisi'de ki do'de ta'a'ti biti koy'de'ti, ə ndaji kunme lə'de. ⁸ Jeju Kirisiti isi non be tor'ne'ti ba, kete nu bone ki lo ti, biti ki non'ti. ⁹ Ononyi'se kadi nyando'gi ki mbah ki dangi dangi ədi'se adi toi do row'ti ki maji. Nya ki a maji, in kunme kadi maji lə Luwə ə ulə dingəm me'se'ti um in ndukun'gi ki ojido nyakuso, ki a ulə dingəm me'se'ti el kin el. Tado ndukun'gi kin, nje'gi ki isi njiyəi go'ti, nya ki ra se'de maji me'ti non goto.

¹⁰ J'awi ki ringiri lo kadikare lə'je non. Njekujənyamosi kadikare'gi ki ra rai kulə me *Kəyku'ti lə Luwə, awi ki togi kadi so'i nya ki in ki k'ilə do ringiri'ti lə'je kin el. ¹¹ Toki rota'ti, kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, re ki mosi da'gi lo'ti ki ar njay njay utə ndəgə'gi, kadi adi kadikare k'inyə go majel lə de'gi ko. Nan daro ninn da'gi in ki k'ilə por do'ti gidi be'ti. ¹² Be ə, Jeju kaa, oyi gidi bebo Jerujalem'ti, kadi ar de'gi njay do majel'ti lə'de ki mosi neS. ¹³ Adi j'awi j'ingəi'ə gidi be'ti, ə adi ji ndigi kidi'gi lə de'gi to in be. ¹⁴ Tado dənangi'ti ne j'awi ki be lə'je ki kadi j'isi'ti ratata el. Be ə, j'isi sangi kadi j'ingəi in ki a re lo ti'ti. ¹⁵ Ki row lə Jeju Kirisiti, adi j'uləi toji do Luwə'ti ki dokagilo'gi pəti, to nya mosi be, adi in kadikare pa'gi ki tei ta'je'ti, ə gəri'ə kadi in Burəbe. ¹⁶ Adi me'se olo do ra nya'gi ki maji'ti taa taa, ə maji kadi kanyi nya maji'gi lə'se ki madi'se'gi to. Tado kadikare'gi ki be kin ə, maji takum Luwə'ti.

¹⁷ Maji kadi teli ro'se go nje kor non'se'gi'ti, ə uləi do'se ginn togi'ti lə'de. Sii indəi kum'de go'se'ti ki dokagilo'gi pəti, tado Luwə a dəji'de kadi oji'ə go k'ində ki isi indəi kum'de go'se'ti kin kad'a oo. Be ə, re teli ro'se go'de'ti ningə, a rai kulə lə'de ki ronel. Re in be el ə, a rai kulə lə'de ki barta, adi nya ki a ra sese maji me'ti non goto.

¹⁸ Elita ki Luwə tado lə'je. Ji gər ar njay kadi me'je uwə'je ki ta do nya madi'ti el. Toki rota'ti, ndigi lə'je in kadi panjyə'je'gi maji ki dokagilo'gi pəti. ¹⁹ M'dəji'se ki ngarme'm ba pəti kadi elita ki Luwə ki kadi m'təl m're dann'se'ti gogi kalangi ba.

Kuwə ji nan

²⁰ Luwə ki nje kadi lapiya, adi Jeju Kirisiti ində taa dann njekoy'gi'ti ki gorow mosi kunmindi ki a to ratata. Kirisiti ki in Burəbe lə'je, in ki in njekul ba'gi'ti kibo. ²¹ Kadi Luwə kakin ra adi asi rai kulə ki maji par par, kadi rai ndigi li'ə. Kadi ində kuləra ki nəl'ə me'je'ti ki takul Jeju Kirisiti. Ningə kadi de'gi piti'ə ki dokagilo'gi ki dokagilo'gi! *Amen!

§ 12:26 12.26 Aje 2.6 * 13:2 13.2 Lotum 18.1-8, 19.1-3 † 13:5 13.5 Ndukun ki nja joo 31.6, 8; Jojuwe 1.5

‡ 13:6 13.6 Pa'gi 118.6 § 13:12 13.12 Jan 19.17, 20

²² Ngannkon'm'gi, m'dəji'se kadi tai ta kulə dingəm me nan'ti kin ki kisidoti. Toki rota'ti, makitu lə'm ki m'ndangi m'ulə'n m'adi'se inbe kaa, ngal ngayn el to. ²³ M'ge kadi m'el'se madi in gəri toki ngonkon'je ki me kunme'ti Timote te kəy dangay'ti*. Re re kalangi ingəm ə, m'a m'aw si'ə nan'ti kadi m'oo'se.

²⁴ Rai lapiya njekornon'se'gi ki *Njekawnan'gi pəti. Njekawnan'gi ki donangi Itali'ti kaa uwəi ji'se to.

²⁵ Kadi memaji lə Luwə in sese nan'ti pəti.

Makitu ki Jaki ndangi Ta ki do makitu'ti ki Jaki ndangi

Makitu kin in ki kulə'n sow do «ginn kaw ki dōgi gidə in joo pəti ki sananyinan dōnangi'ti» (1.1) adi in njekawnan pəti ki in de'gi lə Luwə ki sii to mbah be dōnangi'ti. Njendanga adi gosi ra'a, ki takōji'gi kadi uwəi tōgi'de ba me panjiyə'ti lə njekunme dann de'gi'ti ki njeramajel ki nje kadi kon de'gi. Makitu kin elta do kisikidōtaa ki ndo kare kare lə de, ke toki bann ə de a uwə'n tōgi'ne ba me nyanan'gi'ti to nyakingə be, ndoo be, k'oo go ndonn lo kelta'ti, kibo ngayn, in ta lə kunme ningə rakul'ə'gi.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1. Kunme ə tər 1.2-8. Ndo ə nyakingə 1.9-11. Nan k'oo ə nyanan 1.12-18. K'oo do ta ə ra go'ti 1.19-27. Ndəji nan do kər-kum nan'ti 2.1-13. Kunme ə ra kul'ə 2.14-26. K'oo go ndonn lo kelta'ti 3. Njekunme ə nya'gi ki dōnangi'ti 4.1-5.6. Mbərkində'gi ki dangi dangi 5.7-20.

Kuwə ji nan

¹ M'in Jaki, ki njekuləbər lə Luwə ki lə Burəbe Jeju Kirisiti, m'ndangi makitu kin madi ginn kaw lə *Isirayel ki dōgi gidə in joo pəti*, ki sananyinan me dōnangi'ti ki ta'a ba, m'uwə ji'se.

Kuwətōgiba me nyanan'gi'ti

² Ngannkon'm'gi, loki nya'gi ki dangi dangi tei do'se'ti ningə, maji kadi oy to nya ronel kibo. ³ Tado inbe'gi gəri bəti, loki kunme kadi Luwə lə'se, utə tōgi nyanan'gi kin ningə, a te ki kuwətōgiba. ⁴ Ningə maji kadi kuwətōgiba lə'se, tōlta'ne maji, kadi in de'gi ki kasinan berere, kadi nya ki majel ilə bal rə'se'ti el, taa kadi nya kare kaa du'se el to.

⁵ Re de kare dann'se'ti, tər duw'ə ningə, kadi dəji Luwə, ningə a ad'a. Tado Luwə in nje kadi de'gi pəti nya kare ki non, ki menda, ki kanji ndər mbi'de. ⁶ Ningə kadi de'ə kin dəji ki tadi el, nan ki kunme ta. Tado de ki nje tadi, to to pulum mann, ki nəl un'ə, isi aw si'ə ki yo ge ki ne ge be. ⁷ Kadi de ki be kin gər me'ne'ti, toki a ingə nya madi kare rə Luwə'ti el. ⁸ Tado in nje me joo, gər row nya ra'ne el.

Njendoo ki njenyakingə

⁹ Maji kadi in ngonkon'm ki njekunme ki in njendoo, in ra ronel do kun'ti ki Luwə un do'i ki taa. ¹⁰ Be to ə, kadi in njekunme ki in njenyakingə, in ra ronel do sol'ti ki Luwə sol do'i to. Tado njenyakingə a jərɔ to puti kam be. ¹¹ Loki kadi əsi ki tōgi'ne ningə, kam ndolo, put'ə jərɔ adi maji li'ə goto, be to ə njenyakingə a goto'n, ta nya'gi'ti li'ə ki isi ra'.

Nyanan'gi

¹² Nje ronel in de ki uwə tōgi'ne ba me nyanan'ti. Tado loki dum do nya'gi pəti ningə, a ingə jōgi kaji ki Luwə un ndu'ne adi de'gi ki ndigi'ə. ¹³ Loki nyanan te do de'ti ningə, kadi ene: «In Luwə ə nan'm el, tado majel əsi nan Luwə el, ta Luwə inbe a nan de el to.» ¹⁴ Toki nyanan te do de'ti ningə, in kumnda li'ə inbe ə əd'ə, ər'ɔ aw si'ə me'ti. ¹⁵ Nga ningə kumnda in səm toki dene in'n səm be ə oji majel, nga ningə loki majel tōgi gangi ə te koy. ¹⁶ Ngannkon'm'gi ki njendigi lə'm, kadi ədi rə'se ki ta'gi ki ngom, el. ¹⁷ Nya kadi ki maji ki kadikare ki asinan berere, in rə Luwə'ti ki njera kunji'gi ki dōran'ti. Luwə mbəl rə'ne el, taa kumndil'ə a yəti rə'ne el, toki kum ndil a yəti'n rə'ne kigo kadi be el to. ¹⁸ In kigo me ndigi li'ə inbe, ə oji'n'je koji ki sigi ki ta ki rōta'ti. Oji'je koji ki sigi kadi j'in nyakində'gi ki dəkete dann nyakində'gi'ti li'ə.

K'oo do ta ə ra go'ti

¹⁹ Ngannkon'm'gi ki njendigi lə'm, kadi oyi ta ki m'a m'el'se kam maji: kadi de ində kalangi oo do ta, nan kadi elta kalangi el, taa ra wongi kalangi el to. ²⁰ Tado wongi lə de a ra nya ki dana non Luwə'ti el. ²¹ Ginn nya kin ə, kadi mbəti nyara'gi ki to njen, ki kulə ra'gi ki majel ki aldo maji, ki re kigo mendul. Ningə taai ta lə Luwə ki duw me'se'ti, ki do ki sol lom, tado in ta ki əsi kaji'se.

²² Ta lə Luwə kin kadi oyi mbi'se'ti par el, nan kadi oyi ə təli rə'se go'ti taa. Loki sii ta k'oo do'ti to k'oo par ningə, in kədi ə sii ədi rə'se inbe'gi. ²³ Tado re de oo do ta, ə

* 1:1 1.1 Ginn kaw lə Isirayel ki dōgi gidə in joo, in njekunme'de kadi Jeju Kirisiti pəti ki sii lo'gi'ti ki dangi dangi.

† 1:11 1.11 Tekitaga 40.6-7

ra go'ti el ningø, to to de ki gon ta kum'ne me kotirongi'ti be. ²⁴ Loki gon ro'ne ø òti aw ningø, tanan'ti non par ø me'ø oy dø ro'a'ti ki kete oo. ²⁵ Nan de ki ndør ginn ndukun læ Luwø ki asinan berere, ki ta'gi læ'je, taa isi uwø ro'ne ba me'ti um ra ronel dø k'oo dø'a'ti par, adi me'ø oy dø'ti el, nan ra go'ti, de'ø kin a ingø majikur me kulø'ti pøti ki a ra.

²⁶ Loki de madi oo ro'ne to nje kun go Luwø, nan asi kuwø ndonn'ne ginn togi'ne'ti el ningø, isi ødi ro'ne to kadi, kun go Luwø li'ø in nya ki kareba. ²⁷ M'el'se kadi in gøri toki kun go Luwø ki ar njay ki ki røta'ti ki Luwø ki Baw'je ndigi, in k'oo go ngann hal'gi ki njengawko'gi me kon'gi'ti, ki isi te dø'de'ti, ki k'osi rø ngørongi kadi nya'gi'ti ki to njen ki dønangi'ti ne.

2

Kør de dana in majel

¹ Ngannkon'm'gi, ingi ki uni me'se adi Burøbe Jeju Kirisiti ki toji in li'ø, maji kadi kør kum nan goto dann'se'ti, tado in nya ki uwø nan ki kunme el. ² To kin ø bone, de ki njenyakingø kare, ulø ku ki ndolo maji ro'ne'ti, ki ningø ki ra ki ør ji'ne'ti, re ur lo kawnan'ti læ'se. Ningø de ki njendoo, ki ulø ngisi ku ro'ne'ti, re ur me'ti to. ³ Loki iløi kum'se oyi njekulø ku ki ndolo ningø, fuki'ø'ti ø eli'ø eyina: «Re, isi nanga lo ki maji'ti kin». Ningø eli njendoo eyina: «Ra ki taa non» eke «Isi nja'm'ti nanga ne be.» ⁴ Toki isi rai be ningø, ke oyi kadi in k'ør ø isi øri kum nan dann'se'ti, ø isi tøli nje gangi ta dø de'gi'ti ki kojitara'gi læ'se ki majel el wa?

⁵ Ngannkon'm'gi ki njendigi læ'm, uri mbi'se oyi ta kin: Ke oyi kadi Luwø mbøti njendoo'gi ki dønangi'ti ne kadi tøli njenyakingø kigo k'un ki uni me'de adi Jeju Kirisiti, el wa? Mbøti'de kadi ingøi Konbe ki Luwø un ndu'ne adi de'gi ki ndigi'ø. ⁶ Ningø ingi isi kidi'de. Ke njenyakingø'gi kakin ø isi adi'se kon el wa? Taa isi ai sese non nje gangita'gi'ti to el wa? ⁷ In inbe'gi kin ø isi elita ki mal dø to'ti ki maji ki Luwø indø dø'se'ti el wa?

⁸ Toki røta'ti, re tølita ndukun læ Luwø ki utø ndøgø'gi ki ndangi me Makitu'ti ene: «A in ndigi de mad'i to ro'i inbe be ningø, rai gorow'ø'ti.» ⁹ Nan re rai kigo kør kum nan dann nan'ti ningø, in majel ø isi rai, ndukun læ Luwø uwø'se ki ta to nje kaldø ta'gi. ¹⁰ Tado re de tøl ro'ne go ndukun'gi'ti læ Luwø pøti, nan aldø ndukun ki kare ningø, tøl nje kaldø ndukun'gi pøti. ¹¹ Tado nje k'el k'ene: «A uwø marum el,» kakin ø el ene: «A tøl de el to.» Ø re uwø marum el, nan tøl de ningø in tøl nje kaldø ndukun*. ¹² Ginn'ø kin ø, kadi ta kel'se'gi, ki nya ra'se'gi, toji kadi in de'gi ki maji kadi gangi ta dø'se'ti ki ndukun ki nje taa k'ilø taa. ¹³ Tado de ki nje k'oo kumtøndoo læ de'gi el, Luwø a oo kumtøndoo li'ø ndø gangi ta'ti el to. Ningø k'oo kumtøndoo in nya ki uti dø takigangi.

Kunme kadi Luwø ki kanji ra kul'ø in ki koy

¹⁴ Ngannkon'm'gi, loki de madi ene n'in n'aw ki kunme, ningø toji kunme kadi Luwø læ'ne, ki kuløra'a, el, ke maj'a in ri wa? Maj'a goto. Kunme kadi Luwø ki be kin asi kaj'a el. ¹⁵ To kin ø bone, ngonnnon ki dingøm eke ki dene awi ki rø'de kare, taa asi kingø nyakuso'de ki ndø'gi pøti el to. ¹⁶ Ningø de madi dann'se'ti el'de ene: «Ai ki maj'a, kadi rø'se tingø rututu, ø soi nya me'se ndann.» Ki kanji kadi adi'de nya ki kadi ra se'de, ke maj'a in ri wa? ¹⁷ Kunme kadi Luwø kaa to be to, re toji ro'ne me kulø ki ra'ti el ningø, in nya ki koy.

¹⁸ De madi ene: «In aw ki kunme kadi Luwø, m'in m'aw ki kulø'gi ki ra. M'a m'el'ø m'ene: Maji kadi øji'm kunme kadi Luwø læ'i ki kanji kulø'gi ki ra adi'm m'oo, ø m'in m'a m'øj'i kunme kadi Luwø læ'm ki kulø'gi ki m'ra m'adi oo.» ¹⁹ Un me'i toki Luwø in kareba el wa? In nya ki maji, ningø kadi gøri toki ndil'gi ki majel kaa uni me'de be to. Bøl ra'de adi dadi non'a'ti. ²⁰ In de ki dø'i goto, in ndigi kadi gøri ke in tado ri ø kunme ki kulø goto a ra nya kare el wa? ²¹ Ke oo kaw'je *Abraham, Luwø tøl'ø de'ti ki dana takum'ne'ti ki takul kulø ra'a'gi, tado ndigi kadi n'tøl ngonn'ne *Isaki non ringiri'ti læ Luwø, n'ad'a kadikare'ti el wa? ²² Oo, kunme kadi Luwø li'ø ai nan'ti ki kulø ra'a'gi. Kulø ra'a'gi tølita kunme kadi Luwø li'ø adi asi nan berere. ²³ In be ø tøl'n ta ta ki ndangi me makitu'ti læ Luwø eyina: «Abraham un me'ne adi Luwø, loki Luwø oo kunme li'ø ningø tudø to de ki dana.» Adi ðar'a madi'ne†. ²⁴ Oyi maji nga, toki Luwø tøl'ø de ki dana takum'ne'ti ki takul kulø ra'a'gi, um in ki takul kunme li'ø par kareba el.

* 2:11 2.11 Tekitagat 20.13, 14; Ndukun ki nja joo 5.17, 18 † 2:23 2.23 Lotum 15.6; Ejay 41.8

²⁵ Adi me'se, olo do Rahabi'ti ki in kaya dene. Uwə njekawkita'gi læ Isirayel ro'ne'ti, ningə ra se'de adi tei uni row ki rangi anyinan awi. In tado kuləra'a kin ə Luwə təl'n'ə de'ti ki dana takum'ne'ti‡.

²⁶ Be ə, toki j'oo'n kadi daro ki kon goto'ti in ki koy kakin ə, kunme kadi Luwə ki kulə ra'a'gi gotoi kaa in ki koy to.

3

Kadi njendo de'gi nya oy go ndonn'de

¹ Ngannkon'm'gi, kadi njendo de'gi nya in ngayn dann'se'ti el, tado in gəri kadi Luwə a gangi ta ki ngan ngayn do'je'ti, j'in njendo de'gi nya, utə ndəgi de'gi. ² J'in pəti ji rai majel ki gorow'gi ki dangi dangi. Re de madi ra majel me ta kel'ne'ti el biti ningə, in de ki asi nan berere, asi kuwə ro'ne ba pəti ginn togi'ne'ti. ³ Re j'uləi jam ta sində'gi'ti kadi təli ro'de go ndigi'ti lə'je ningə, j'awi ki togi do ro'de'ti ba pəti to. ⁴ Oyi tokibo'gi, re in tokibo ki bo to ri kaa, ə nəl kibo əs'ə ki togi'ne to ri kaa, ki ngonn ngaw'a ki nden ki bari'ə tole inbe kin ə njeukuwə ngaw tokibo, a awi'n ki tokibo lo'ti ki me'ə ndigi kaw'ti si'ə. ⁵ In be ə, ndonn de kaa to be to. In ngonn ro ki nden ba, nan oji ro'ne kadi asi ra nya'gi ki əti bol. Toki oy kadi ngonn por ki nden be par asi kadi on ku kibo. ⁶ In be to ə, ndonn de kaa to to por be, in lo kisi læ majel dann ngann ro'je'gi'ti, isi təl daro'je ba pəti nya ki to njen'ti, isi ində por ndo kisikidotaa'ti læ de, por kin in lo por'ti ki nje kon biti ki non'ti.

⁷ De asi kuwə ginn da'gi ki dangi dangi pəti ki me mu'ti, ki ginn yəl'gi, ki ginn da'gi ki nje kagi nanga, ki ginn da'gi ki sii me ba'ti, ginn togi'ne'ti. ⁸ Nan ndonn'je, de kare ki asi kuwə ginn togi'ne'ti goto, in nya ki nje tuji loki dum kuwə nanga ginn togi'ti. Kəngi ki nje təl de rosi ndonn'je betete. ⁹ Ki ndonn'je ə j'isi j'uləi toji do Burəbe'ti ki Baw'je, ningə ki ndonn'je ki kare inbe kakin ə j'isi ji manni de'gi ki Luwə ində'de adi tainan si'ə to*. ¹⁰ Ta'je ki kare inbe kin ə j'isi j'uləi toji do Luwə'ti, ningə ta'je ki kare inbe kakin ə isi mann de'gi to. Ngannkon'm'gi, maji kadi rai be el. ¹¹ Ke mann ki nəl ingi ki mann ki ati a tei nan'ti ta bolo'ti ki kare wa? Jagi a tei ta bolo'ti ki kare el. ¹² Ngannkon'm'gi, ke oyi kadi kagi mati asi kadi andi sinyə eke mbaykote asi kadi andi mati wa? Re in be el ningə, in be to ə ta bolo ki mann ki ati isi te'ti, mann ki nəl asi kadi a te'ti el nga.

Kumkədi ki donangi'ti ki kumkədi ki doran'ti

¹³ Nan dann'se'ti ə in nje kumkədi ki nje nyagər wa? De'ə kin kadi toji kulə ra'ne me panjiyə'ti ki maji, ki do ki səl lom ki kumkədi. ¹⁴ Nan kin ə re, ni ki ati kangi ki jangi in me'se'ti ningə, oji ro'se kare el, ta kadi elita ki ngom əsi ta, ta ki rəta'ti el to. ¹⁵ Ko kumkədi ki be kin, in kumkədi ki donangi'ti ne, in kumkədi læ de, in læ Su, um in kumkədi ki in ro Luwə'ti el. ¹⁶ Tado loki ni ki jangi in'ti ningə, nyara ki gorow'ə'ti el, ki ko nya ra'gi ki majel pəti in'ti non to. ¹⁷ Nan ki ojido kumkədi ki in ro Luwə'ti, dəkete, in kumkədi ki ar njay, taa in kumkədi togi el, in kumkədi ki səl lom, in kumkədi kulə noji nan'ti, in kumkədi ki rosi ki k'oo kumtondoo, isi te ki kandi ki maji maji, gangi nan goto ro'a'ti, taa kədikum nan ka goto ro'a'ti to. ¹⁸ De'gi ki nje sangi row kisimaji, isi duwi ko nya me kisi maji'ti, ningə kandi læ'de ki a ujəi in nyara ki dana.

4

Ndigi nya'gi ki donangi in kəsi ta Luwə

¹ Nga ingi, ronan'gi, ki kolnan'gi ki toi dann'se'ti tei ra wa? Loki tei səm'ti, in me nyənn'gi'ti læ daro'se ki toi me ro'se'ti, ə isi ro'i nan. ² Sii rai kumnda nya'gi, nan asi kadi ingəi el, ningə isi tōli de'gi, isi ndingəi nya, nan lo kadi ingəi goto, lo kin'ti, tōli nje kolnan ki nje ronan. In kəyi nya, ə ingəi el, tado in gəri koy Luwə el. ³ Ə re kəyi nya Luwə kaa, adi'se el, tado nya koy lə'se in nya koy ki majel, isi kəyi nya Luwə kadi re ingəi ningə, in tindəi sananyi ko do k'oo majiro'ti læ daro. ⁴ In njeukuwə marum! Gəri kadi ndigi nya'gi ki donangi'ti in ban læ Luwə el wa? Re de madi isi uwə madi ki nya'gi ki donangi'ti ningə, isi ra ro'ne njeban'ti læ Luwə. ⁵ Oyi kadi ta læ Luwə ki ndangi me Makitu'ti in kare ki ndangi wa? Makitu læ Luwə el ene: «Jangi ra Luwə ngayn do Ndil'ti ki ində me'je'ti.» ⁶ Nan memaji ki adi'je, in nya kibo ngayn utə nya'gi pəti. Tado makitu læ Luwə el ene: «Luwə tanro de'gi ki nje kun do'de taa, ə adi memaji lə'ne de'gi ki nje səl do'de*.» ⁷ In be ə, kadi səl do'se ginn togi'ti læ Luwə, tanyi ro Su, ə a anyi ko sanyi ro'se'ti. ⁸ Rei ndəkba ro Luwə'ti, ə Luwə a re ndəkba ro'se'ti to. In njeramajel'gi, togi ji'se adi ar njay; in nje me joo, əri majel me'se'ti ko. ⁹ Maji kadi in gəri toki in

nje kumtondoo, uwæi ndoo rɔ'se ə nonyi ki mann kum'se; kadi kɔ'gi lə'se təl non, kadi ronel lə'se təl ndoo ki kuwə. ¹⁰ Maji kadi soli dɔ'se non Luwə'ti ə Luwə a un dɔ'se taa.

Kadi de gangi ta dɔ ngonnkon'ne'ti el

¹¹ Ngannkon'm'gi, maji kadi elita ki majel dɔnan'ti el, de ki isi elta ki majel dɔ ngonnkon'ne'ti, eke isi gangi ta dɔ'a'ti ningə, in ndukun lə Luwə ə isi elta ki majel dɔ'ti num, isi gangi ta dɔ'ti num. Ningə re isi gangi ta dɔ ndukun'ti lə Luwə ə, in nje təl rɔ'i go ndukun'ti el, nan in njegangita dɔ'ti yo. ¹² Ji gər toki Luwə ki kar'ne ba par ə in nje kadi ndukun ki njegangita. In ki kar'ne ba ə aw ki tɔgi kadi aji'n de num tuji'n de num tɔ. Nga in, in nan kadi in gangi ta dɔ ngonnkon'i'ti wa?

Nje k'aw ki kojitara

¹³ Ki ɔji dɔ'se nga, ingi ki nje k'el k'ene: «Bone eke lo ti ə j'a j'awi me febo'ti ki be, j'a ji ra bal kare səm'ti, j'a ji ra gati, j'ingəi'n nar.» ¹⁴ Eli be, nga in de'gi ki gəri nya kare ki a ra nya me ndo ki lo ti'ti dɔ kisikidotaa'ti lə'se el tɔ. Toi to kunji mann ki su luy luy adi oo'ə, ningə njaba par ə goto kin be†. ¹⁵ Ta ki re a eli ə to kin: «Tokɔ re Luwə ndigi, ə j'isi ki dɔ'je ta ə, j'a ji ra nya ki yo, j'a ji ra nya ki ne.» ¹⁶ Nan ngəsi, isi ɔji rɔ'se me kojitara'ti lə'se ki dɔ'se. Koji rɔ ki be kin in koji rɔ ki majel. ¹⁷ Re de gər row ra maji bəti, nan ra el ningə, in majel ki ra.

5

Kon ki a re dɔ nje nyakingə'gi'ti

¹ Ingi ki in njenyakingə! ki ɔji dɔ'se nga ningə, maji kadi nonyi ə ndingəi rɔ'se ki ndu'se ki boi, tado kon'gi ki a rei dɔ'se'ti. ² Nyakingə'gi lə'se ndumi kɔ, yon'gi onyi ku'gi lə'se. ³ ɔr'gi ki nar'gi lə'se nonyi niki, ningə non'de a mannaji ɔsi'n'se ta. A on darɔ'se to por be. In mbonyi nyakingə'gi ki dɔnan'ti dɔnan'ti, dɔkagilo ki j'in'ti, ki in dɔkagilo ki dɔboy'ti. ⁴ De'gi ki nje ra kulə me ndo'ti lə'se, ɔgi'de nyakugə goji lə'de, adi nonyi, ndu non'de aw biti ɔsi mbi Burəbe'ti lə njero'gi. ⁵ Kisi'se dɔnangi'ti ne, sii me k'oo maji rɔ'ti, soi ge anyinan ge me maji'ti. Boi, mbol'se to to da'gi ki uli'de adi a nginəi ndo tɔl'de be. ⁶ De'gi ki rai nya madi el, gangi ta dɔ'de'ti, toli'de, ə tanyi'se rɔ el.

Koreme nginə'n re Burəbe

⁷ Ngannkon'm'gi, maji kadi orei me'se biti, kadi Burəbe re'n. Oyi nje ndo, a nginə kandi nya ki maji ngayn ki a te dɔnangi'ti, ki koreme dɔ'ti ngan. A ore me'ne biti kadi ndi binə ədi, ndi ki dɔboy'ti ədi, bay ta kadi uje ko lə'ne. ⁸ Be tɔ ə, ingi kaa, kadi orei me'se, uwæi tɔgi'se ba, tado Burəbe in ndəkba.

⁹ Ngannkon'm'gi, barita dɔnan'ti el, kadi Luwə gangi'n ta dɔ'se'ti el. Oyi njegangita ra takəy'ti. ¹⁰ Ngannkon'gi, maji kadi oyi go nja njekeltakita Luwə'ti ki kete nu ki elita me to Burəbe'ti to nyandaji lə'se, ki ɔjido kon ki koreme. ¹¹ J'elita dɔ njekuwa tɔgi'de ba me kon'gi'ti j'ene in nje ronel. Kadi me'se olo dɔ kuwətɔgiba'ti lə Jobi dann kon'gi'ti pəti ki te dɔ'a'ti. Oyi kadi go'ti gogi Luwə ad'a ingə maji, tado Luwə in nje memaji ki ngayn, ki nje k'oo kumtondoo*.

¹² Ngannkon'm'gi nya kibo ngayn, ki kadi gəri ə to kin: maji kadi iwi rɔ'se el, ke in ki ndi, ke in goji ki kusɔ, ke in kiw rɔ madi ki rangi. Re in oyo ə eyina oyo, re in jagi ə eyina jagi tɔ par, kadi osi me takigangi'ti lə Luwə el.

¹³ Re, de madi dann'se'ti, ingə kon wa? Kadi non dɔ Luwə'ti. Eke re rɔ'a nəl'ə wa? Kadi osi pa ulə'n tɔji dɔ Luwə'ti. ¹⁴ Re, de madi dann'se'ti, rɔ'a tɔ'ə ə, kadi bar ngatɔgi lə Njekawnan kadi elita ki Luwə tado li'ə ki oyi'ə ki hu me tɔ Burəbe'ti. ¹⁵ Kelta ki Luwə ki kunme a aji de ki nje rɔ to, Burəbe a un'ə taa, ningə re ra majel kaa, Luwə a inyə go majel'gi li'ə kɔ. ¹⁶ Be ə, kadi tɔri ndu'se dɔ majel'gi'ti lə'se ki rɔ nan'ti. Ningə elita ki Luwə tado lə nan, kadi ingi lapiya dɔ rɔto'gi'ti lə'se. Kelta ki Luwə lə de ki dana, tɔg'ɔ in ngayn. ¹⁷ Oy Eli in de to j'in be tɔ, nan elta ki Luwə ki rɔ tinyi'ne kadi ndi ədi el, ningə ndi ədi dɔnangi'ti el bal mutə ki nanyi mehen tɔ. ¹⁸ Ə, təl elta ki Luwə gogi toki sigi, ə Luwə adi ndi təl ədi dɔnangi'ti, adi dɔnangi te ki kandi nya'gi†.

Dɔboy ta

¹⁹ Ngannkon'm'gi, toki re de madi dann'se'ti ndəm gorow ki rɔta'ti, ur mu, ə de madi ki rangi ɔr'ɔ təl re si'ə dɔ row'ti ki dana gogi ningə, ²⁰ kadi gəri toki de ki təl ki njeramajel dɔ row'ti ki ndəm re si'ə go row'ti ki dana kin, a aji njeramajel ta koy'ti, taa Luwə a inyə go majel'gi li'ə ngayn kɔ.

† 4:14 4.14 13-14; Tər ta'gi 27.1

*

5:11 5.11 Jobi 1.20-22, 2.10, 42.10-17

† 5:18 5.18 1 Ngar'gi 17.1, 18.1, 18.42-45

Makitu ki dəkete ki Piyər ndangi

Ta ki dō makitu'ti ki dəkete ki Piyər ndangi

Makitu kin in ki ndangi kadi njekunme'gi ki sii dow lo'gi'ti ki manga læ Aji ki Du. Ginn ndangi makitu kin in kadi ulə dingəm me'de'ti dann kindəkumndoo'ti ki kadi nan kon tado kunme. Koy, kində taa lo koy'ti ki təl Jeju Kirisiti, in ə in ngirə ki ngan ki rai dō'ti kadi uwəi tōgi'de ba me kunme'ti ki kindəmedōti. Toki in njekujənyamosi kadikare'gi læ Ngar ə in ginn de'gi ki ari njay, maji kadi tinyəi nan ki Njekaji'de ki ndogi'de ki gati ki ngayn. Maji kadi uwəi tōgi'de ba me panjiyə'ti læ njekunme. Loki Burəbe a re ningə a ugə goji'de.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-2. Ta ki ojidō kindəmedōti, kunme ə ndiginan 1.3-12. Bar nan kadi kisikidōtaa in ki ar njay 1.13-2.10. Hal læ njekunme, kibo ngayn in ki isi'n dann kon'ti 2.11-4.19. Ra kulə ki maji dann njekawnan'ti 5.1-11. Kuwə ji nan 5.12-14.

Kuwə ji nan

¹ M'in Piyər ki njekawkulə læ Jeju Kirisiti, m'ndangi makitu kin madi'se in nje ki Luwə mbəti'se, ki sananyinan, adi sii to mbah'gi dōnangi'gi'ti ki Pon, ki Galasi, ki Kapadosi, ki Aji, ki Bitini. ² Luwə ki Baw mbəti'se kete, kigo kojitarə'ti li'ə, kadi in de'gi læ'ne ki takul Ndil'ə, kadi təl rō'se go Jeju Kirisiti'ti, ə kadi mos'o tōgi'se adi ari njay*. Kadi memaji ki kisimaji læ Luwə to mbar mbar ki dō'se'ti.

Ra oyo Luwə tado kaji ki te ki dō'a ki takul Jeju Kirisiti

³ Tōji in ki dō Luwə'ti ki Baw Burəbe læ'je Jeju Kirisiti, tado memaji li'ə ki ngayn ki oji'n'je k'oji ki sigi, ki gorow k'ində Jeju Kirisiti taa dann nje koy'gi'ti. Lo kin'ti, j'awi ki nya kindəmedōti ki to biti ki non'ti, ⁴ tado j'awi ki nya maji'gi ki Luwə ngəm dōran'ti tado læ'je. In nya ki a ndum el num, a uwə yoro el num, taa ndolo'ə a goto el num to. ⁵ Nya'gi kin Luwə ngəm'de dōran'ti tado læ'se, ingi ki tōg'o isi ngəm'se ki takul kunme tado kaji, adi in kaji ki in ndəkba kadi dō'a a te ndō ki dōboy'ti. ⁶ Re dōkagilo'ti ki bōne, kadi nyanan'gi ki dangi dangi adi mekon isi ra'se dōkagilo'ti nden be mindi kaa, in kin ə isi adi'se ronel. ⁷ Lər ki in nya ki a tuji kaa, nanyi'ə me por'ti kadi oyi'ə ke inbe dōrō'a wa. Be tō ə, nyanan'gi kakin isi nanyi kunme kadi Luwə læ'se ki gat'a utə lər, kadi oyi ke in ki rōta'ti inbe wa. Re in ki rōta'ti ningə, a ingəi piti, ki tōbar, ki kosikurə loki Jeju Kirisiti a te busi. ⁸ Jeju ki oyi'ə ki kum'se el, nan in ndigi'ə, oyi'ə el bay, nan uni me'se adi'ə. Ningə isi rai ronel, adi in ronel kibo ngayn, ki dum kelta'a. ⁹ Tado ingəi nya ki uni me'se adi tado'a, adi in kaji rō'se. ¹⁰ Ki ojidō kaji kin, de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, ndəri ginn'ə, taa dōji ta dō'ti ngayn tō. Adi in de'gi ki njekeltakita Luwə'ti dō kadikare'ti ki Luwə ində dō'a dana kete adi'se. ¹¹ De'gi ki *njekeltakita Luwə'ti sangi kadi n'gəri ke dōkagilo ki ra, ə nya'gi ki bann ə a rai nya dōkagilo'ə'ti ki Ndil Kirisiti oji'de wa? Tado Ndil Kirisiti ki me'de'ti tōji'de dōkagilo kin kete, loki elta dō kon'gi'ti ki Kirisiti ki in *De ki Luwə mbət'ə a ingə ki tōji ki a re go kon'ti'. ¹² Luwə adi njekeltakita'a'ti gəri toki, mbər ki n'ində ta'de'ti kin in tado maji læ'de inbe'gi el, nan in tado maji læ'se ə iləimbər kin. Ngə sine nje kiləmbər Poyta ki maji iləi'se mbər kin ki takul tōgi læ Ndil Luwə ki Luwə ulə'n adi in dōran'ti re. Mbər kin, malayka'gi ki dō'de kaa sangi kadi n'gəri ginn'ə tō.

Kindəmedōti ki a ge nyara ki ar njay

¹³ Tado kin ə, kadi adi mərta'gi læ'se isi kum, adi kum'se ar njay kadi ər mbunə nya ki maji ki nya ki majel nan'ti. Kadi kindəmedōti læ'se ba pəti in dō kadikare'ti ki Luwə a adi'se, loki Jeju Kirisiti a te busi. ¹⁴ Maji kadi in nje təl rō'se go ta'ti læ Luwə, um uni go nyənn læ darō ki kete ki isi ndōr'se, loki sii day dō rō'se'ti bay kin el. ¹⁵ Ningə, toki Luwə ki bər'se in nje k'Ar Njay kakin ə, ingi kaa, kadi ari njay me panjiyə'se gi'ti pəti tō. ¹⁶ Tado Makitu læ Luwə el ene: «A in de'gi ki k'ar njay, tado m'in ki k'Ar Njay.» ¹⁷ Re me kelta'gi'ti læ'se ki Luwə, isi bəri'ə Baw'se, in ki in Luwə ki njegangita dō de'ti ki ra kigo kulə ra'a'ti um, ər kum'de dana el ningə, maji kadi nya ra'se in kigo bōl Luwə'ti, dōkagilo'ti ki sii to mbah'gi dōnangi'ti ne kin. ¹⁸ Ningə in gəri maji toki in ki nar eke lər

* 1:2 1.2 Tekitaga 24.3-8; Lebitiki 16.14-15 † 1:11 1.11 Pa'gi 22; Ejay 53; Luk 24.25-26 ‡ 1:16 1.16 Lebitiki 19.2

ki in nya'gi ki a tuji kin, ə Luwə ugə'n də'se me nyara'gi'ti ki majel, ki kaw'se'gi inyəi adi'se kin el. ¹⁹ Nan in ki mosi Kirisiti ki gat'a dum ndogi, ə Luwə ugə'n də'se. Kirisiti ki to to ngonn bati ki nya madi ra'a el, ta nya ki majel od'ə el to. ²⁰ Luwə mbət'ə, ində də'a dana kete non kulə ngirə donangi'ti nu tado kadikare kin, ningə te ki də'a dokagilo'ti ki doboy'ti, tado maji lə'se. ²¹ Ingi ki takul Kirisiti ə, uni me'se adi Luwə, ki te si'ə dann nje koy'gi'ti, ə ad'a tɔbar, kadi kunme, ki kindəmedəti lə'se in ki də Luwə'ti.

Njiyə to ngann'gi lə Luwə me ndiginan'ti

²² Toki ari rə'se njay, ki gorow təlɔ go ta'ti ki rəta'ti, kadi in ndigi ngannkon'se'gi ki me Kirisiti'ti, ki kanji kədikum nan, maji kadi in ndiginan dann'se'ti, ki yo ki ne, ki me ki k'ar njay. ²³ Koji ki oji'se sigi, in ki tarow lə baw'se'gi ki nje koy'gi kin el, nan in ki takul nya duw ki a oy el, ki takul ta lə Luwə ki isi kumngayira biti ki non'ti. ²⁴ Tado Makitu lə Luwə el ene:

«De'gi pəti toi to mbi mu be,
ningə maji'de pəti, to to puti kam be to:
Mu tuti, put'ə jəɔ,

²⁵ Nan ta lə Burəbe to lo to'ne'ti biti ki non'ti[§].» Ta kin in Poyta ki maji ki iləi'se mbər'ə.

2

Mbal koy el ki de'gi ki k'ar njay

¹ Maji kadi mbəti nyara'gi ki majel pəti, ki ta'gi ki ngom, ki kədikumnan, ki jangi, ki kel nan ta ndil nan'ti. ² Adi bo ta lə Luwə ra'se, toki bo mba a ra'n ngann'gi ki kasi kin be. Ta lə Luwə to to mba ki dərə'a ki a ra'se adi togi, ə tei kajit'i. ³ Toki makitu lə Luwə el'n: «Nanyi Burəbe ki rə'se adi oyi maj'a ki ngayn*.» ⁴ Rei ki rə Burəbe'ti ki in mbal ki isi kumngayira, in ki de'gi mbəti'ə to nya ki majel, nan Luwə mbət'ə tado gat'a in ngayn ki rə'a'ti. ⁵ Ingi kaa, in mbal'gi ki sii kumngayira. Kadi əsi rə'se ki nan'ti kadi in təli *Kəy lə Luwə kigo ndil'ti, kadi in kuti nje kuyənyamosi tado kujənyamosi kadikare kigo ndil'ti ki nəl Luwə ki takul Jeju Kirisiti. ⁶ Tado ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: «Oyi m'mbəti mbal ki gat'a in ngayn, m'ində bebo Siyon'ti. In mbal ki dəkum lo'ti. De ki un me'ne ad'a ə nya ki rəsol a te də'a'ti el†.» ⁷ Mbal kin in mbal ki gat'a in ngayn rə'se'ti ingi ki uni me'se adi'ə. Nan ki rə de'gi'ti ki uni me'de adi'ə el, in mbal ki njera kəy'gi mbəti'ə, ki təl mbal ki dəkum kəy'ti. In mbal ki nje tugə de jig'i'ti ki nje kadi de əsi‡. ⁸ Tugəi'ə jig'i'ti əsi tado mbeti kunme'de kadi ta ki rəta'ti. Ningə in nya ki maji kadi a re də'de'ti be§. ⁹ Nan ingi, in ginn de'gi ki mbəti'se, in nje kuyənyamosi'gi lə Ngar, in ginn de'gi ki k'ar njay, in de'gi ki Luwə ində'se doji'ne kadi iləimbər kulə'gi ki əti bol ki ra. In ki bər'se lo lo ki ndul'ti te sese lo ki kunj'i'ti lə'ne ki ar njay*. ¹⁰ Ingi ki kete in de'gi lə Luwə el, nan ngəsi in de'gi li'ə, ingi ki kete ingəi k'oo kumtəndoo lə Luwə el, nan ngəsi in ingəi k'oo kumtəndoo li'ə†.

Kisi nje kunme dann de'gi'ti ki gəri Luwə el

¹¹ Ngannkon'm'gi ki njəndigi lə'm, toki in mbah'gi ki sii dənangi'ti to be lə'se el, m'ulə dīgəm me'se'ti kadi mbəti nyənn nyara lə dərə ki to rə'se'ti, isi rə ki rə'se ki me'ti. ¹² Maji kadi awi ki hal ki maji dann de'gi'ti ki uni me'de el, kadi re isi təti ta də'se'ti to njeramajel'gi be mindi kaa, oyi kulə ra'se'gi ki maji ningə uləi təji də Luwə'ti ndə'ti ki a re. ¹³ Tado lə Luwə, maji kadi uləi də'se ginn togi'ti lə de'gi pəti ki sii də konbe'ti, adi in ngar kibo ki isi də konbe'ti pəti, ¹⁴ ki nje konbe'gi ki ginn'ə'ti, ki ində'de kadi indəi njera nya'gi ki majel oji'de, ə əsikurə njera nya'gi ki maji. ¹⁵ Tado in ndigi lə Luwə kadi rai nya ki maji uti ta ta ki kel ki də day'ti lə de'gi ki mbo. ¹⁶ Kadi kulə ra'se in kuləra de'gi ki taa k'ilə taa, ningə kadi taa k'ilə taa lə'se təl nya kuti də majel el, nan kadi kulə ra'se in kuləra nje kulə'gi lə Luwə. ¹⁷ Kadi əsikurə de'gi pəti, ndigi ngannkon'se'gi ki nje kunme, awi ki bol Luwə, əsikurə ngar.

Bər'gi ki nje kunme

¹⁸ In nje kuləbər'gi, kadi uləi də'se ginn togi'ti lə be'se'gi ki bol ki rəta'ti. Kadi uləi də'se ginn togi'ti lə nje ki hal'de maji ki sol lom lom par el, nan kadi uləi də'se ginn togi'ti lə nje ki hal'de ngan tə. ¹⁹ Tado in nya ki maji kadi, ki takul bol Luwə, de də me'ne ngan me kon'gi'ti ki isi ingə ki kanji kadi ra nya madi ki dana el. ²⁰ Ləki indəi'se k'ində nyara ki majel, ə doi me'se ngan, eke tɔbar ri ə to'ti non wa? Nan kin ə re in nyara ki maji ki isi rai ə re ki kon də'se'ti, ə doi me'se ngan me'ti ningə, in nya ki maji

§ 1:25 1.25 Ejay 40.6-8 * 2:3 2.3 Pa'gi 34.9 † 2:6 2.6 Ejay 34.9 ‡ 2:7 2.7 Pa'gi 118.22 § 2:8 2.8 Ejay 8.14

* 2:9 2.9 Tekitaga 19.5-6; Ejay 43.20-21; Ndukun ki nja joo 4.20, 7.6. † 2:10 2.10 Oje 1.6,9, 2.1,23,25

ki non Luwə'ti. ²¹ In tado nya kin ə Luwə bari'n'se, tado Kirisiti inbe ki do'ne kaa ingə kon tado lə'se. Ningə inyə nyakoji kin ad'se kadi to uni do nja'a. ²² Kirisiti ki ra majel el, taa ta ki ngom te ta'a'ti nja kare el to. ²³ Loki de'gi taji'ə, təl taji'de gogi el; loki de'gi adi'ə kon, təl tan'de rə el. Nan inyə rə'ne ji Luwə'ti ki njegangita ki dana. ²⁴ Kirisiti ki oy majel'gi lə'je daro'ne'ti do kagidəsi'ti kadi j'oyi do majel'ti ə j'isi ki do'je taa tado nyara ki dana. In ki takul ndunə do'gi li'ə ə ingəi lapiya. ²⁵ Tado kete toi to bati'gi ki ndəmi row be†, nan ngəsi, in təli ki rə njekul'se'ti ki njengəm rə'se gogi.

3

Ta ki ojido dene'gi ki ngaw'de'gi me kəy'ti

¹ Be to ə, in dene'gi, maji kadi uləi do'se ginn togi'ti lə ngaw'se'gi, kadi re nje ki nan'gi dānn'de'ti mbeti kunme kadi ta lə Luwə kaa, ingəi'de adi Luwə ki takul panjiyə'se, ki kanji kadi eli'de ta. ² Tado isi oyi nya ra'se'gi ki to ar njay ki buki ki isi buki'de'ti. ³ Maji kadi mandı ki ra lə'se in ki gidi rə'ti taga ne el. Adi in do ki kuwə ki ndoji ta, ki ningə'gi ki ra ki or, ki ku'gi ki gati'de in ngayn. ⁴ Maji kadi mandı ki ra lə'se in ki ngarme'ti kəy, ki in mandı ki a tuji el ki hal ki sol ləm ləm, ki kisimaji ki in nya ki gat'a in ngayn non Luwə'ti. ⁵ In be ə, dene'gi ki k'ar njay ki kete nu, ki indəi me'de do Luwə'ti rai mandı, uləi do'de ginn togi'ti lə ngaw'de'gi. ⁶ J'oo dene kare to Sara ki təl rə'ne go ta'ti lə *Abiraham adi bar'a be'ne. Ngəsi in təli ngann'a'gi, toki re rai nyara ki maji, ki kanji kadi nya madi kare ində'se bəl'ti. ⁷ Be ə, in ngaw dene'gi kaa maji kadi sii ki ne'se'gi, indəi kum'se go'de'ti maji, tado in de'gi ki togi'de goto. Jəsi kurə'de tado a ingəi kadikare kisikidotaa lə Luwə nan'ti sese. Rai be kadi nya madi kare ogi'se tarow kelta ki Luwə el.

Row ndiginan lə ngannkon'nan'gi

⁸ Ta tolta'a, maji kadi ingi pəti, mərta lə'se in kare, taa kadi ta on me'se tado lə nan, kadi in ndiginan to ngannkon'nan'gi, kadi in nje k'oo kumtondoo lə nan, ki nje sol do'de. ⁹ Maji kadi ugəi bəngi majel ki majel el, ta bəngi nya taji ki nya taji el to. Maji kadi in nje njəngi do yo taa, tado in kin ə in nya ki Luwə bar'se tado'a. Luwə bar'se kadi ingəi njəngi do ki un mindi'ne kadi n'adi'se.

¹⁰ Ningə nya ki Makitu lə Luwə el ə to kin:

«De ki ndigi kadi n'isi ki do'ne taa maji,
ə n'oo maji ndo'ne'gi ki donangi'ti ne ə,
maji kadi ngəm ndonn'ne do kelta'ti ki majel,
ə ngəm ta'ne do kelta ngom'ti to.

¹¹ Kadi əsi rə'ne ngerəngi kadi majel'ti ə ra nya ki maji,
kadi sangi kisimaji ə uwə rə'ne ba me'ti.

¹² Tado kum Burəbe in do de'gi'ti ki dana,
taa mbi'ə to tagira kadi oo'n do ta ki isi eli si'ə to,
nan isi əsi ta njera nya ki majel*»

Kuwətəgiba me kon'ti

¹³ Nan ə a ra'se majel, loki tingəi bil me ramaji'ti wa? ¹⁴ Re de'gi adi'se kon tado nyara ki dana ki rai ningə, in nje rənel, ə kadi bəli'de el, taa kadi mərta lə'se aw ki yo ge ne ge el. ¹⁵ Nan kadi əsikurə Kirisiti ki in Burəbe me'se'ti. Kadi in ndəkba ki dokagilo'gi pəti kadi de ki ra ki dəji'se ginn kindəmedəti lə'se ə eli'ə. ¹⁶ Ningə kadi eli'de ki mindi ki sol ləm, ki bukinan'ti. Kadi awi ki mekuwə me to Kirisiti'ti ki ta ki ar njay, kadi re isi təti ta do'se'ti to njeramajel'gi be ka, nje kelta ki majel do nya ra'ti ki maji ki isi rai kin, rə'de sol'de. ¹⁷ Re in kin ə in ndigi lə Luwə ningə, k'ingə kon tado nyara ki maji in soti utə nyara ki majel.

Jeju Kirisiti ingə kon tado de'gi pəti

¹⁸ Tado Kirisiti inbe ingə kon nja kareba ki non'ti tado majel'gi lə de'gi. In ki in de ki dana, nan ingə kon tado lə njera nya ki dana el, kadi re se'de rə Luwə'ti. Təli'ə me daro'a'ti, nan Ndil Luwə təl təs'ə ndəl adi isi ki do'ne taa. ¹⁹ In ki togi Ndil kakin ə awi'n bitı ilə'n mbər Poyta ki maji ndil de'gi ki sii dangay'ti koo. ²⁰ Adi in ndil de'gi ki ndəki kete tanyi rə Luwə, loki isi'n se'de do'ti dokagilo'ti ki Nuwe isi ra'n tokibo. Me tokibo'ə'ti kin, kor de'gi nden ba, adi de'gi jijo par ə awi'ti ə əji ki takul mann ki un'de ki taa†. ²¹ Mann kin ojido batəm ki isi əji'se ngəsi. In tado k'or yoro'gi ki rə de'ti kə el, nan in k'un rə kadi Luwə ki me kuwə ki ta ar njay. Əji'se ki takul kində Jeju Kirisiti

taa lo koy'ti. ²² Ində taa lo koy'ti aw dərən'ti, isi dəjikəl Luwə'ti, onbe də malayka'gi, ki konbe'gi, ki togi'gi.

4

Gangi nan ki majel

¹ Toki Kirisiti ingə kon me darə'ne'ti, ingi kaa kadi awi ki mərta kin me'se'ti to nya kati lə'se. Tado de ki ingə kon me darə'ne'ti in de ki goto me majel'ti ki ra nga. ² Goto me'ti kadi ndəgi ndə'gi ki nanyi non'a'ti, kisikidətaa li'ə in kigo ndigi'ti lə Luwə um ki ndigi'ti lə darə el. ³ Adi asi be, dəkagilo ngayn sii ta nya ra'ti ki majel to de'gi ki gəri Luwə el be. Rai majel me kaya'ti, me nyənn'ti lə darə, me gon yiwi ki kanyi'ti, me kuso nya kədi'ti ki me kanyi nya kədi'ti, ki me yo ki ra'ti ki in nyara el. ⁴ Nje kunme'de kadi Luwə el, oyi kadi in nya ki go'ti el kadi mbəti buki rə'de me nya ra'ti ki majel ki aldo lo kin se'de, ə isi taji'se. ⁵ Nan a ərri ginn nya ra'de ki majel non Luwə'ti ki in ndəkba kadi a gangi ta də nje kisi ki də'de taa ki nje koy'gi ba pəti. ⁶ In tado kin ə nje koy'gi kaa iləi'de mbər Poyta ki maji lə Luwə kadi go ta ki gangi'ti ki Luwə gangi də'de'ti to de'gi pəti, kadi sii ki də'de taa ki takul Ndil toki Luwə inbe isi'n ki də'ne taa be.

Maji kadi njekawnan'gi sii kumngayira

⁷ Dəboy nya'gi pəti in ndəkba, ə kadi sii ki kumkədi ki kum ki ar njay kadi elita ki Luwə. ⁸ Ningə kete non nya'gi'ti pəti, kadi in ndiginan ndigi ki tingəbil dann'se'ti yo ki ne. Tado ndiginan uti də bulə majel'gi*. ⁹ Maji kadi uwəi nan ki rə nan'ti me kəy'ti lə nan ki yo ki ne, ki kanji barta. ¹⁰ Toki Luwə adi'n de ki ra dann'se'ti kadikare, maji kadi nan nan kaa un kadikare ki Luwə ad'a ra'n kulə tado maji lə ndəgə'gi, to de'gi ki njəngəm nya ki maji, adi in njəngəm kadikare'gi ki dangi dangi lə Luwə. ¹¹ Re de isi elta ningə, kadi elta ki ta Luwə'ti, re de isi ra kuləbər ningə, kadi ra ki togi ki Luwə ad'a, kadi Luwə ingə təbar me nya'gi'ti pəti ki takul Jeju Kirisiti ki təbar ki togi in li'ə ki dəkagilo'gi ki dəkagilo'gi. *Amen. ¹² Ngannkon'm'gi ki njəndigi lə'n, re nyanan ki ngan ngayn te də'se'ti kaa, kadi əti'se bəl adi oy to nya ki mbah el. ¹³ Nan kadi rai rənel yo tado kon ki ingə Kirisiti, ə isi ingəi si'ə, kadi to in me rənel'ti kibo ngayn, ndə'ti ki a re me təbar'ti lə'ne. ¹⁴ Re de'gi taji'se tado lə Kirisiti ningə, in nje rənel, tado Ndil təbar, ki in Ndil Luwə isi də'se'ti. ¹⁵ Maji kadi de madi dann'se'ti ingə kon ki be kin el, adi in kon təl de, eke kon bəgi, eke kon nyara ki majel, eke kon k'ində rə ta'ti lə de'gi. ¹⁶ Nan re ingə kon tado k'in ki in njekunme ningə, kadi rə'a sol'ə el, kadi ulə toji də Luwə'ti to kulə tado to Kirisiti ki bar də'a'ti. ¹⁷ Tado in dəkagilo kadi ta ki gangi ulə ngirə'ne, ningə a ulə ngirə də de'gi'ti lə Luwə. Nga kin ə re a ulə ngirə'ne də'je'ti ningə, de'gi ki nje mbəti təl rə'de go Poyta'ti ki maji lə Luwə kam dəboy'de a to bann wa? ¹⁸ Makitu lə Luwə ene: «Re ngan ki de ki dana ngayn bəy taa kadi ingə kaji, ningə de ki nje mendul ki njeramajel, ke yan'a a to bann wa?» ¹⁹ Be ə, kadi nje ki isi ingəi kon kigo ndigi'ti lə Luwə, inyəi rə'de ji Nje kində nya'gi'ti, ki in nje ra nya ki low'ə'ti ə nanyinan ki memaji ki ra'ti.

5

Kulə lə njekərnon njekawnan'gi

¹ Ki ngosine kin, m'ulə dingəm me ngatəgi'gi'ti ki sii dann'se'ti. M'in ki m'in ngatəgi madi'de, ki m'oo lo kon'gi ki ingə Kirisiti ki kum'm, m'in, m'a m'in lo təbar'ti ki də'a a te tə. ² Kadi uli njekawnan'gi to bati'gi ki Luwə ulə'de ji'se'ti. Kadi uli'de kigo kində də'ti el, nan kigo me ndigi'ti toki Luwə ndigi'n. Uli'de tado k'ingə'n nar el, nan kadi in ki kadi rə ki tingəbil. ³ Kadi rai ngar də nje'gi'ti ki Luwə ulə'de ginn ji'se'ti kin el, nan kadi in nyandaji tado lə'de yo taa. ⁴ Ningə ləki Njekul bati'gi kibo a ində lo te bus ningə, a ingəi jəgi təbar ki ndolə'ə a goto el. ⁵ Be tə ə, in ngann'gi, maji kadi ulə də'se ginn togi'ti lə ngatəgi'gi. Ningə ingi pəti, kadi də sol to dann'se'ti ki rə nan'ti. Tado makitu lə Luwə el ene: «Luwə tanrə də'gi ki nje kun də'de taa, ə adi memaji lə'ne də'gi ki nje səl də'de*» ⁶ Maji kadi səl də'se ginn togi ji Luwə'ti ki nje togi, kadi to un də'se taa dəkagilo'ə'ti ki oji. ⁷ Ɔri mərta'gi lə'se buki də Luwə'ti, tado in ə isi ində kum'ne go'se'ti. ⁸ Maji kadi sii də nja'se'ti ki kum ki k'ar njay, tado njəban lə'se, Su a njiyə ki lo lo, non to bəl ki a sangi de kadi to n'ruwə be. ⁹ Rai də nja'se'ti ngan me kunme'ti lə'se, tanyi'ə rə. Tado gəri bəti, ngannkon'se'gi ki njekunme'gi pəti ki dənangi'ti, isi ingəi ko kon ki isi ingəi kin tə. ¹⁰ A ingəi kon dəkagilo nden be, nan Luwə ki memaji pəti in li'ə, ki bar'se ki me toji'ti lə'ne ki dəboy'ə goto, ki me tə Kirisiti'ti, a təl ində'se maji gəgi,

* 4:8 4.8 Tər ta'gi 10.12; Jak 5.20 † 4:18 4.18 Tər ta'gi 11.31 * 5:5 5.5 Tər ta'gi 3.34

a adi ngirə'se nğan, a adi'se tōgi, taa a adi rai do nja'se'ti ba to. ¹¹ Kadi tōgi in li'ə ki dōkagilo'gi ki dōkagilo'gi. Amen!

Dəboy ta ki kuwə ji nan

¹² Ngonn makitu ki m'ndangi m'adi'se kin, njera sə'm kadi m'ndangi in Silben†, ki m'oo'ə to ngonnkon'je ki nje ra nya ki low'ə'ti. M'ndangi m'adi'se kadi m'ulə'n dingəm me'se'ti, ə m'oji'se m'adi in gəri toki dəyinən ki memaji ki rōta'ti lə Luwə. ¹³ *Njekawnan'gi ki Babilon'ti, ki in nje ki Luwə mbəti'de, uwəi ji'se, taa ngonn'm Marki‡ kaa uwə ji'se to. ¹⁴ M'dəji'se kadi uwəi ji nan kuwə ji ki toji ndigi lə ngannkon'nan'gi. Ningə kadi kisimaji lə Luwə in sese nan'ti, pəti me to Kirisiti'ti.

† 5:12 5.12 KNK 15.22,40 ‡ 5:13 5.13 KNK 12.12,25, 13.13, 15.37-39

Makitu ki nja joo ki Piyər ndangi

Ta ki do makitu'ti ki nja joo ki Piyər ndangi

Makitu kin in ki ndangi kadi njekunme'gi ki njendo de'gi nya ki ngom sangi tuji kunme lə'de ningə ko degə'gi kakin osi ginn'de kadi njeni ki rə'de tə. Kadi roi ki nyando ki a tuji'de kin, njendangi makitu ndigi kadi njekunme'gi uwəi tōgi'de ba me gər Luwə'ti ki rə'ta'ti ki Burəbe Jeju Kirisiti; ndoi rə'a'ti ki row lə njemanaji'gi ki oyi'ə nu oyi do ta li'ə nu. Maji kadi oyi toki re lə Jeju Kirisiti ki in kalangi el, in nya ki toji kisidoti ki ndigi lə Luwə. In ndigi kadi de'gi pəti mbəli ji kisikidotaa lə'de me Kirisiti'ti.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-2. Bar ki Kirisiti bar njekunme 1.3-21. Tanro njendo de'gi nya ki ngom 2. Təl Burəbe 3.

Kuwə ji nan

¹ M'in Simon Piyər ki nje ra kuləbər, ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti ə m'ndangi makitu kin. M'ndangi makitu kin m'ulən madi'se in nje'gi, ki gorow nyara ki dana lə Luwə, eke Njekaji'je Kirisiti, ingəi kunme ki maji ngayn to yan'je be. ² Kadi memaji ki kisimaji lə Luwə to mbar mbar ki do'se'ti, ki gorow gər ki in gəri Luwə in ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti.

Bar ki Luwə bar'je ki mbəti ki mbəti'je

³ Me tōgi Luwə'ti kin ə Burəbe adi'n'je nya'gi pəti ki j'awi ndoo'ə tado kisikidotaa lə'je me kində rə nan'ti lə'je si'ə. Toki rə'ta'ti, ra adi ji gər in ki bar'je kadi j'in nan'ti si'ə do kosikurə'ti li'ə ki kuləra'a ki maji. ⁴ In be ə, ki takul kosikurə ki tōgi kin, Luwə adi'je kunnindi'gi ki ojido nya'gi ki bo bo ki maji'de in ngayn tə. Ningə loki ingəi nya ki Luwə un'n ndu'ne ə, a aji rə'se me nyənn nya'ti ki nje tuji de'gi ki donangi'ti ne. Ningə a indəi rə'se nan'ti ki Luwə do ji kis'ə'ti. ⁵ Tado kin ə, uwəi tōgi'se ba pəti do kunme'ti lə'se, iləi panjiyə ki maji do'ti, ningə do panjiyə'ti ki maji, iləi gər Luwə ki rə'ta'ti do'ti. ⁶ Do gər Luwə'ti ki rə'ta'ti, maji kadi iləi kində do rə'se'ti do'ti, do kində do rə'se'ti, iləi kuwətogiba do'ti, ningə do kuwətogiba'ti, iləi nyara kigo lo bol Luwə'ti do'ti. ⁷ Do nyara kigo bol Luwə'ti, maji kadi iləi ra madi ki nan ki ngannkon'gi do'ti, ningə iləi ndiginan do ra madi ki nan ki ngannkon'gi do'ti. ⁸ Re awi ki hal'gi kin me'se'ti ngayn ningə, a adi'se tōgi me kulə ki ra'ti. Ə a asi kadi awi ki kete kete me gər Burəbe lə'je Jeju Kirisiti'ti. ⁹ Nan re de madi aw ki hal'gi kin rə'ne'ti el ə, lo kadi a oo lo ar njay goto. Ə a to to de ki njekumtə be. Me'ə oyi do'ti kadi Luwə ar rə'a do majel'gi'ti li'ə ki sii me'ə'ti kete ko. ¹⁰ In be ə, ngannkon'gi ki dingəm ki nje ki dene, uləi rə'se ki nan'ti ki tōgi'se ba pəti kadi uwəi bar ki Luwə bar'se ki mbəti ki mbəti'se ində'se ta dangi kin ngan. Re rai be ningə, nya ki a ra nya kadi a osi me majel'ti a goto. ¹¹ Be ə, tarow Konbe ki a to ratata, adi in Konbe lə Burəbe lə'je eke Njekaji'je Jeju Kirisiti a te tati panyi panyi non'se'ti.

¹² Tado kin ə, m'ge kadi m'olo me'se do nya'gi'ti kin ta ta. Toki rə'ta'ti in gəri'de nga adi in nganyi me ta ki rə'ta'ti ki taai kin ə binəm. ¹³ Nan m'oo kadi in nya ki gorow'ə'ti kadi m'tosi hangal'se ndəl ki row kolo ki m'nji m'olo me'se do nya'gi'ti kin ki dokagilo'gi pəti, ki m'nji'n ki do'm taa donangi'ti ne bay. ¹⁴ M'gər kadi dokagilo koy'm nanyi ndəkba. Burəbe lə'je Jeju Kirisiti adi'm gər. ¹⁵ M'a m'ində tōgi do rə'm'ti ki row'gi ki dangi dangi kadi re go koy'm'ti kaa, asi kadi oloi me'se do nya'gi'ti kin par par.

Ta lə de'gi ki nje k'oo tōji lə Kirisiti

¹⁶ Toki rə'ta'ti, loki j'adi in gəri ta lə re me tōgi'ti lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, j'ində ngirə'je do su'gi'ti ki kudə ki ngom lə de'gi kam ə j'eli'n'se ta'gi kin el. Nan j'oo ndolo li'ə ki əti bol ki kum'je. ¹⁷ Oyo, Luwə ki Baw'je ad'a kosikurə num, taa ulə tōji do'a'ti num to, dokagilo'ti ki ndu Luwə ki nje tōgi kin ene: «In kam in Ngonn'm, njendigi lə'm, ki rə'm nəl'm do'a'ti ngayn.» ¹⁸ Ningə ndu ki in dōran'ti kin, j'inbe j'oo do ndu kin ki mbi'je, loki j'in ki Jeju nan'ti do mbal'ti ki ar njay*.

¹⁹ Bay taa, ji tinyi me'je kati do ta'ti lə Luwə ki te ta de'gi ki njekeltakita'a'ti tə. Maji kadi uri mbi'se go ta'ti kin maji, tado a adi rai nya'gi ki maji. Toki rə'ta'ti, ta kin to to por lambi ki unji lo ki ndul kururu'ti. Unji ratata ta ginn lo'ti ningə kunji lə Kirisiti a unji ngarme'se'gi toki mee ki taginnlo'ti adi lo unji'n do donangi'ti kin be.

* 1:18 1.18 17-18; Mat 17.1-5; Mrk 9.2-7; Luk 9.28-35

²⁰ Kete non nya'gi'ti pəti, maji kadi in gəri ta kin ar njay: de madi kare ki asi kadi or me ta ki in ki ndangi me Makitu'ti lə Luwə kin daro'ne goto. ²¹ De'gi ki njekeltakita Luwə'ti ki eli, eli kigo ndigi lə'de madi kare ki elta ki ta Luwə'ti kigo me ndigi lə'ne ki sow do'ne goto. Nan in ki takul Ndil Luwə ə de'gi eli ta ki ta Luwə'ti.

2

Njendo de'gi nya ki ngom

¹ Dəqagilo'ti ki kete kaa, nje bər ro'de de'gi ki njekeltakita ki ta Luwə'ti nan ingi el in dann ngann Isirayel'gi'ti non; be tə ə, njendo de'gi nya ki ngom a tei dann'se'ti tə. A rei ki nyando'gi ki ngom dann de'gi'ti ki kanji kadi gəri, kadi a buki'de kə, ningə a mbəti Burəbe ki nje taa'de ilə'de taa ji majel'ti. Lo kin'ti, a ndəri tuji ki a re tanan'ti ne ki do'de'ti. ² De'gi ngayn a uni go'de me kaya'gi'ti lə'de, ningə kulə ra'de a ra adi de'gi a indəi nja'de do nya ki rota'ti, uwəi nanga. ³ Ningə toki gəi nyakingə ki ngayn, a ədi'se ki ta'gi ki ta'de'ti kadi ingəi nya ji'se'ti. Nan maji kadi gəri toki ta ki gangi ki do'de'ti, Luwə ində do'a nan'ti mayinu nga, taa isi do nja'ne'ti kadi a tuji'de tə. ⁴ Toki rota'ti, malayka'gi ki nje ra majel, Luwə un kum'ne do majel'gi'ti lə'de el, nan buki'de me boləbe'ti ki do'boy'o goto lo ki diw'ti, do'ə de ki kulə gindi adi toi sii nginəi takigangi. ⁵ Ningə de'gi ki dəqagilo'ti ki dəkete kin kaa, Luwə un kum'ne do majel'gi'ti lə'de kə el tə. Lokı adi mann kon lo kibo ngayn re kadi tuji de'gi ki nje me majel'gi kə kin, Nuwe ki nje kiləmbər nya ki rota'ti num, de'gi ki me kəy'ti li'ə ki in siri kin num par tə ə or'de kə me tuji'ti*. ⁶ Luwə gangi ta koy do de'gi'ti ki Sədom ki Gəmə, row'de ki por raki kadi de'gi ki in nje bəl Luwə el oyi toki in nya ki a ra'de lo ti'ti†. ⁷ Nan Loti ki in de ki dana, Luwə de si'ə me tuji'ti kin kə. Loti ingə kon me ndil'ne'ti oji'n do de'gi ki nje sangi nan kaya'ti, ki kaya'gi ki njera nya ki me'de ndigi‡. ⁸ De'gi ki, in ki in de ki dana isi dann'de'ti, lokı oo kulə ra'de'gi ki to kadi rai el ki isi rai, ki ta kel de'gi ki isi eli ə, ki ndə'gi pəti lapiya lə ndil'ə goto. ⁹ In be ə, Luwə gər'n lo te ki de'gi ki nje təl ro'de go ndu'ə'ti me kon'ti tə, gər'n lo kuwə de'gi ki njera nya ki dana kadi adi'de kon ndə gangi ta'ti tə. ¹⁰ Kibo ngayn, de'gi ki kadi a adi'de kon in nje kə'o maji ro'de'ra'gi ki sii kidi togi konbe lə Luwə. In de'gi ki nje kuwə kul ro'de, ningə nya ində taa ki ngan ta'de'ti, adi bəli el kadi eli ta'gi ki mal do nyakində'gi'ti lə Luwə ki sii dərən'ti to toji'gi li'ə. ¹¹ *Malayka'gi inbe ki in do nya'gi'ti pəti num, awi ki togi ngayn num kin kaa eli ta'gi ki mal do'de'ti takum Burəbe'ti el. ¹² Nan ko degə'gi kin rai nya to da'gi ki hangal'de goto, adi awi ki non be par, kadi de uwə'de təl'de kam be. Elita ki mal do nya'gi'ti ki gəri'de el. Ningə a ingəi koy oyi to da'gi ki mu be. ¹³ A ujei kandi kulə ra'de'gi ki dana'ti el. In de'gi ki nəl'de ngayn kadi oyi maji ro'de dann kadi nda'ti. Kisi'de ta nyakuso'gi'ti sese, lokı isi ədi'se ki ngann ta'gi ki ta'de'ti kin in nya ki to njen, in nya ki to rəsol.

¹⁴ Re ene gon kum'de ə, bə sangi nan kaya'ti ə rosi me'de. Ningə rai majel pi asi'de el; uwəi de'gi ki togi'de kigo ndil'ti goto kuləkikiyə'ti lə'de num. Nya ki uwə me'de in ra ta nyakingə ki ngayn. In de'gi ki Luwə mann'de. ¹⁵ Lokı tusi row ki rota'ti inyəi kakin ə, uri mu, uni row kigo Balam'ti ki ngonn lə Bewor. Balam ki nəl'ə ngayn kadi ta nar ki gorow'ə'ti el, ¹⁶ nan Luwə ndər mbi'ə tado kaldə ta li'ə. Koro ki in da, elta el, nan eltakita Luwə'ti to de be, gangi'n ta do kulə ra'ti ki majel li'ə§. ¹⁷ De'gi kin toi to mann ki in kam be, toi to kilndi ki nəl ndər'ə aw si'ə kam be. Luwə ində do lo ki diw kururu dana tado lə'de. ¹⁸ Eli ta'gi ngayn ki kum kar'a goto ki donan'ti. Uni kulə ra'de'gi kigo kə'o nyənn darə'ti, ədi de'gi ki ngəsiə bay, tei pati pati ta kuwə madi'ti ki de'gi ki nje njiyə njiyə ki gorow'ə'ti el. ¹⁹ Uni ndu'de toki in row kingə do, nga ningə inbe'gi in bər'gi lə nyara ki nje tuji lo. Tado de ki ra kaa in bər lə nya ki uwə ginn togi'ne'ti. ²⁰ Ki oji'de de'gi ki tei kə ginn nyara'gi'ti ki to njen ki donangi'ti ne ki gorow gər Burəbe lə'je ki in Njekaji'je Jeju Kirisiti kin, re təli awi uləi do'de ginn nya'gi'ti kin gogi bay, adi onyi'be do'de'ti ə, ji kisi'de ki gogi ne kin a majel ngayn utə in ki kete bay. ²¹ Tado in soti ngayn tado lə'de kadi gəri row nyara ki rota'ti el, kadi gəri bay taa təli tusi mbərəkikində ki ar njay ki ingəi kin inyəi. ²² Ningə in kujita ki rota'ti ki ene: «Busi təl aw ta təmon'ti lə'ne gogi*,» eke «kəsongi, te ki lo ndogi mann'ti be par ə təl aw rogi bər'ti gogi.»

3

Burəbe Jeju Kirisiti a təl re

* 2:5 2.5 Lotum 6.1-7.24 † 2:6 2.6 Lotum 19.24 ‡ 2:7 2.7 Lotum 19.1-16 § 2:16 2.16 Kor isirayel'gi 22.4-35

* 2:22 2.22 Tərta'gi 26.11

¹ Nje ndigi'gi lə'm ki ngayn, in kin in makitu ki nja joo nga ə m'ndangi m'adi'se kin. Ningə me makitu'gi'ti ki joo ki m'ndangi m'adi'se kin, m'sangi kadi m'olo me'se do mərta'ti ki maji ki nyando'gi. ² M'dəji'se kadi adi me'se olo do ta'gi'ti ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, ki in de'gi ki dana eli kete kin num, taa do mbərkikində'ti lə Burəbe lə'je, Njekajj'je, ki njekawkulə'gi adi'se kin num to. ³ Nya ki dəkete, maji kadi indəi do'se'ti maji toki me ndo'gi'ti ki doboy'ti ə, a oyi de'gi ki kulə ra'de in kulə mbo ki nan par ki a tei kadi mboi sese. A rai nya'gi kigo nyənn'gi ti lə daro'de, ⁴ ningə a eli eyina: «In el ə el ene n'a n're wa? Nga ra bann be ə j'oo'ə el wa? Kaw'je'gi oyi mayinu, nan nya'gi pəti toi toki toi lo kulə ngirə'de'ti nu inbe kin ba ə toi kin!» ⁵ Lo kin'ti, gəri bəti, nan mbəti kadi gəri toki in Luwə ə ində dərən ki dənangi ki ta ki ta'ne'ti mayinu. Luwə gangi dənangi nan'ti ki mann, ningə adi dənangi te ra dangi dann mann'ti. ⁶ Ə in be to ə, ndo ki Luwə tuji'n de'gi ki kete kə ki mann kon kibo ngayn*. ⁷ Nga ningə ki ojidə dərən ki dənangi ki bone kin, ta lə Luwə ki kare inbe kin el toki Luwə ində'de adi sii nginəi por ki kadi a on'de. Toi isi nginəi ndo gangi ta ki kadi Luwə a tuji'n de'gi ki nje mbəti təl ro'de go ndu'ə'ti. ⁸ Nga ningə nya kare ki kadi in njendigi'gi lə'm indəi do'se'ti maji, in kadi in gəri toki ki ro Burəbe'ti, ndo kare to to bal ki dər, ə bal ki dər to to ndo ki kare be to. ⁹ Burəbe oy diriri lo təlta kunndu'ti lə'ne el, toki de'gi madi məri kin el. In kisi ə isi do'ti sese, tado ndigi kadi de madi kare kaa tuji el, nan kadi de'gi pəti ingəi dəkagilo kadi inyəi gorow njiyə'de'gi ki majel kə. ¹⁰ Ndo lə Burəbe a re toki njebogə a re'n kam be. Ningə ndo'a'ti kin, dərən a goto kə ki togi ki kah ki əti bol ngayn. Nyakində'gi ki dərən'ti por a row'de kə, ningə dənangi ki nya'gi ki de'gi rai'de me'ti kin, Luwə a gangi ta do'de'ti. ¹¹ In be ə, toki nya'gi kin pəti a gotoi, eke kadi ingi a in de'gi ki toi bann wa? A in de'gi ki panjiyə'se in dana, de'gi ki nje bol Luwə. ¹² Maji kadi ingi a nginəi ndo lə Luwə, ningə kadi sangi row kadi re kalangi. Ndo'a'ti kin, in ndo ki por a on dərən row'ə raki, ningə nyakində'gi ki dərən'ti a lenyi me por'ti. ¹³ J'ingi ə, toki Luwə un'n ndu'ne adi'je, j'a ji nginəi dərən ki sigi ki dənangi ki sigi† ki kadi nyara ki rota'ti a onbe me'ti.

¹⁴ In tado nya kin ə, njendigi'gi lə'm, me nginə ndo re Burəbe'ti kin, maji kadi indəi togi do ro'se'ti kadi in de'gi ki k'ar njay, de'gi ki ta goto do'de'ti non Luwə'ti, kadi lapiya in dann'se'ti si'ə. ¹⁵ Maji kadi in gəri toki kisidəti lə Burəbe kin adi'se dəkagilo kadi ingəi kaji. Ningə in kə ta inbe kin to ə ngonkon'je, njendigi lə'je Pol ndangi'n makitu adi'se ki gosi ki Luwə ad'a. ¹⁶ Ningə inbe kin to ə in ta ki ndangi me makitu'gi'ti lə'ne pəti, ləki elta ki do ta'gi'ti ki m'el kin. Ta'gi li'ə ki madi, lo gər me'ə ngan ngayn, adi de'gi ki isi day, de'gi ki rai do nja'de'ti me kunme'ti el, mbiri me ta li'ə toki mbiri ndəgi ta'gi ki me Makitu'ti lə Luwə kakin be to. Ra'a ki be kin a re ki tuji do daro'de'ti inbe'gi.

Ta kəji ki doboy'ti

¹⁷ Ki oji do'se, in njendigi'gi lə'm ki ngayn, m'ndəji'se nga. Ningə maji kadi adi kum'se ədi do ro'se'ti, um adi de'gi ki nje mbəti təl ro'de go ndu Luwə'ti, ki uri mu kam, ndəri'se go'de'ti, ki ta ngom'gi lə'de, adi inyəi do row ki maji ki rai'ti kin kə el. ¹⁸ Nya ki kadi rai, in ta kadi awi ki kete kete me nya ra'ti ki nəl Burəbe lə'je Jeju Kirisiti ki in Njekajj'je, ki me gər'ə'ti. Ningə kadi de'gi uləi toji do'a'ti, bone ki lo ti, biti ki non'ti! *Amen!

* 3:6 3.6 5-6; Lotum 1.6-9, 7.11 † 3:13 3.13 Ejay 65.17, 66.22

Makitu ki dökete ki Jan

ndangi

Ta ki dō makitu'ti ki dökete ki Jan ndangi

Makitu kin toji toki nya to rō Jan, ə ta'a on me'ə tado de'gi madi'gi isi tuləi njekunme'gi nan'ti. Ko degə'gi kin eli eyina ngonn Luwə təl de el ningə eyina Jeju in de ki Luwə mbət'ə el tō. De ki un me'ne adi ta kin, ra togi kində rō'ne nan'ti ki Luwə ki Jeju Kirisiti el taa ra togi kində rō'ne nan'ti maji ki ndəgi njekunme'gi el tō. Kirisiti Jeju in ngonn Luwə ki təl de. De ki gər ta kin el in njeta lə Kirisiti. Luwə in kunji nu in ndigi nu: De ki in lə Luwə ə isi me kunji'ti ki me ndigi'ti. In kin ə, in tarow ki kadi de uwə'n nam ki Luwə ki ndəgi njekunme'gi.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-4. Kunji ki lo ki diw 1.5-2.27. Ngann'gi lə Luwə 2.28-3.24. Njekeltakita Luwə'ti ki ngom 4.1-6. Ndiginan me kunme'ti ki kulə'ə'gi 4.7-5.12. De ki un me'ne ə in lə Luwə 5.13-21.

Ta Kaji

¹ Nya ki in lo kulə ngirə nya'gi'ti*, nya ki j'oo ki mbi'je, nya ki j'oo ki kum'je, nya ki ji gon maji maji, nya ki ji'je ɔdi, in ta kaji ki biti ki non'ti. ² Kaji kin ɔdi rō'ne adi j'oo'ə ki kum'je; ji manaji li'ə. Ningə in tado kin ə, j'isi j'ilə'se mbər kaji ki kete in rō Baw'je Luwə'ti, ə go'ti, in de ki dana num kin ə inyə go majel'gi lə'je ko, taa a ar'je njay dō ra go'ti'el'gi lə'je pəti ko tō. ³ Nya ki j'oo ki kum'je num, j'oo ki mbi'je num, ə in kaa j'ilə'se mbər'ə tō. Lo kin'ti, ji rai madi nan'ti se'de dō me kasi nan'ti ki j'aw'n ki Baw'je Luwə num, ki Ngonn'o Jeju Kirisiti num kin. ⁴ Ningə ji ndangi makitu kin j'adi'se kadi ronel lə'je asi nan rerere.

Njiyə me kunji'ti

⁵ Luwə in kunji, ngonn lo ki duw ki nden be ka goto rō'a'ti, ningə in kin ə in ta kiləmbər'ə ki j'ingəi ta Jeju Kirisiti'ti ə j'in j'ilə'se mbər'ə. ⁶ Kin ə re j'eli j'eyina me'je in nan'ti ki Luwə, ningə j'awi non ji njiyəi me lo ki diw'ti bay ə, j'in nje ngom'gi, nya ki rōta'ti goto rō'je'ti. ⁷ A re ji njiyəi me kunji'ti toki Luwə inbe in'n me kunji kin be ə, ji rai madi nan ki nan num, taa mosi Jeju ki Ngonn'o ar'je njay dō majel'gi'ti lə'je pəti ko tō.

⁸ Kin ə re j'eli j'eyina ji rai majel el ə, j'isi j'ədi rō'je j'inbe'gi, taa nya ki rōta'ti goto rō'je'ti tō. ⁹ Nan re ji tər ndu'je dō majel'gi'ti lə'je ə, Luwə ki in de ki nje ra nya ki low'ə'ti num, in de ki dana num kin ə inyə go majel'gi lə'je ko, taa a ar'je njay dō ra go'ti'el'gi lə'je pəti ko tō. ¹⁰ A kin ə re j'eli j'eyina j'in njeramajel'gi el ə, ji bari Luwə nje ngom, ningə ta li'ə ka goto me'je'ti tō.

2

Kirisiti, njera se'je

¹ Ngann'm'gi, m'ndangi makitu kin m'adi'se kadi osi me majel'ti el. A kin ə re de madi osi me majel'ti ə, j'awi ki njenaji'je ki ta dō'je ki isi kadi Baw'je'ti non, adi in Jeju Kirisiti, ki in de ki dana. ² Tado in in ə, un rō'ne ilə ko adi koy to kujənyamosi kadikare'ti tado k'ugə dō majel'gi lə'je. Ningə in tado majel'gi lə'je par el, nan tado majel'gi lə de'gi pəti ki donangi'ti.

Təl rō go ndukun'ti kibo ngayn, ki in ndiginan

³ Re ji təl rō'je go ndukun'gi'ti ə, j'asi kadi j'eli ki me ki tinyi kati toki ji gəri Luwə. ⁴ De ki el ene: «M'gər Luwə», nan təl rō'ne go mbərki kində'gi'ti li'ə el, de'ə kin in nje ngom, ta ki rōta'ti goto rō'a'ti. ⁵ Nan re de təl rō'ne go ndu Luwə'ti ə, ndigi Luwə adi asinan rerere ki rōta'ti. Lo kin'ti, j'a ji gəri ki me ki tinyi kati kadi me'je in nan'ti ki Luwə. ⁶ De ki el ene me'ne in nan'ti ki Luwə ə, maji kadi de'ə kin njiyə toki ndo ki Jeju njiyə'n kin be.

⁷ Madi'm'gi, njendigi'gi lə'm ki ngayn, in mbərki kində ki sigi ə m'ndangi m'adi'se el, nan in mbərki kində ki to mayinu, ki ingəi lo kulə ngirə kində nya'gi'ti nu inbe kin*. Mbərki kində ki mayinu kin, in ta inbe ki osi mbi'se'ti kete nu kin. ⁸ Nan m'təl m'el bay to m'ene in mbərki kində ki sigi ə m'ndangi m'adi'se. Ningə k'in ə ki rōta'ti, de oo ki rō Kirisiti'ti num ki rō'se'ti num, tado lo ki diw dər ko, adi kunji ki rōta'ti nga ə isi unji.

* 1:1 1.1 Jan 1.1 * 2:7 2.7 Jan 13.34

⁹ De ki ene n'isi n'nyjvø me kunji'ti, nan ra do'ti non isi osv ngonnkon'ne ta ø, de'ø kin in me lo ki diw'ti inbe ðay. ¹⁰ De ki ndigi ngonnkon'ne, in me kunji'ti, nya madi kare ki to rø'a'ti ki kadi a ra adi osv goto. ¹¹ Nan de ki isi osv ta ngonnkon'ne, in me lo ki diw'ti; isi nyjvø me lo ki diw'ti, gør loki isi awi'ti el, tado lo ki diw diw kum'ø'ti.

Kosi rø ngørøngi ki nya ra'gi ki ðonangi'ti ne

¹² Ngann'm'gi, m'ndangi makitu kin m'adi'se tado majel'gi læ'se in ki k'inyø go ko ki takul Jeju Kirisiti. ¹³ Nje koji'm'gi, m'ndangi makitu kin m'adi'se tado in gøri de ki in kete lo kulø ngirø nya'gi'ti. Ngann basa'gi ki ngann mand'i'gi, m'ndangi makitu kin m'adi'se tado tøti rø Su.

¹⁴ Ngann'm'gi, m'ndangi makitu kin m'adi'se tado in gøri de ki in Baw'je. Nje koji'm'gi, m'ndangi makitu m'adi'se tado in gøri de ki in kete lo kulø ngirø nya'gi'ti. Ngann basa'gi ki ngann mand'i'gi, m'ndangi makitu m'adi'se tado tøgi'se in ngayn, ta læ Luwø uwø lo kisi me'se adi tøti rø Su. ¹⁵ Adi nya ra'gi ki majel ki ðonangi'ti ne kin uwø me'se el, taa adi mærtæ'gi ki ðonangi'ti ne uwø me'se el num to. Kin ø re nya ra'gi ki ðonangi'ti ne uwø me de ø, de'ø kin lo kadi a ndigi Luwø goto. ¹⁶ Tado, nya ra'gi ki majel ki ðonangi'ti ki in: nyønn ra ndigi læ darø, ki kumnda, ki kindø gu ki nyakingø'gi ki ðonangi'ti ne kin, nya'gi kin pøti in rø Baw'je Luwø'ti el, nan in ðonangi'ti ne. ¹⁷ Nga ningø ðonangi ki nyønn nya ra'gi ki majel ki me'ti kin pøti a dæri, nan de ki njera go ndigi'ti læ Luwø a isi ki do'ne taa biti ki non'ti.

¹⁸ Ngann'm'gi, j'in dobovy ndo'ti nga. Ningø eli adi oyi toki njeban læ Kirisiti a re, nga ningø ki ngosine kin, de'gi ngayn ki in njeban'gi læ Kirisiti a nyjvø ne. Lo kin'ti, ji gør kadi j'in dobovy ndo'ti nga. ¹⁹ In de'gi ki tei dann'je'ti ne ø awi, nan k'in ø in de'gi læ'je ki røta'ti el. Kin ø re in de'gi læ'je ki røta'ti ø re a sii se'je ne. Nan tusi'je inyøi'je be ø awi, kadi tøji ki taga toki de kare dann'de'ti ki in de læ'je ki røta'ti goto.

²⁰ Ingi ø, ingøi Ndil Luwø ki Kirisiti ur'se, ø ra adi in gøri nya ki røta'ti. ²¹ Nga ningø, kin ø m'ndangi makitu m'adi'se ø, in tado gør ø in gøri nya ki røta'ti el el, nan in tado gør ki in gøri nya ki røta'ti kakin ø m'ndangi'n makitu m'adi'se. Ningø in gøri maji kadi nya ki ngom a te me nya ki røta'ti el to. ²² Nan ø in nje ngom wa? Nje ngom in de ki nje k'el k'ene: «Jeju in Kirisiti *De ki Luwø mbøt'ø el» kin. Njeban læ Kirisiti, in de ki mbøti Baw in ki Ngonn. ²³ Nga ningø, de ki mbøti Ngonn, de'ø kin uwø Baw Ngonn ki rø'ne'ti el jagi to.

²⁴ Ingi ø, maji kadi ngømi ta ki osv mbi'se'ti lo kulø ngirø nya'gi'ti nu kin maji. Kin ø re ngømi ta ki osv mbi'se'ti lo kulø ngirø nya'gi'ti nu kin maji ø, a in nan'ti kareba ki Ngonn num ki Baw'a num. ²⁵ Ningø kunndu ki Kirisiti un adi'je in kaji ki biti ki non'ti.

²⁶ Nya ki m'ra do'ti ngayn ø m'ndangi'n makitu kin m'adi'se in ta læ de'gi ki isi sangi kadi n'ðuki'se me mu'ti kin. ²⁷ Nga ningø ingi, Ndil Luwø ki Kirisiti ur'se kin isi me'se'ti, adi awi ki ndoo kadi de ndo'se nya el. Ki røta'ti, Ndil Luwø ndo'se nya'gi pøti, ningø ndo'se nya ki røta'ti um ndo'se ngom el. In tado kin ø, kadi rai nya ki ndo'se, doynan ki Kirisiti.

²⁸ Oyo, ngann'm'gi, uni me'se in nan'ti ki Kirisiti, kadi ji tinyi me'je kati loki a te bus, taa kadi j'uløi do'je nanga ki røsol non'a'ti, ndo re'ø'ti el to.

²⁹ Toki in gøri kadi Kirisiti in de ki dana, maji kadi indøi do'se'ti to toki de ki njera nya ki dana in ngonn læ Luwa.

3

¹ Oyi ndigi ki øti ðol ki Baw'je Luwø ndigi'je kin! Ndigi'je ndigi ki ðari'n'je ngann'ne'gi. Ningø j'in ngann'a'gi toki røta'ti inbe kaa to! Kin ø re de'gi ki gøi nya'gi ki ðonangi'ti ne ngayn gøri'je el, tøji kadi gøri Luwø el. ² Nje ndigi'gi læ'm ki ngayn, ki ngosine kin j'in ngann'gi læ Luwø, nan nya ki j'a ji tøl, to lo kiyø'ti ðay. Ningø nya kare, ji gør kadi ndo ki Kirisiti a te bus ø, j'a ji tanan si'ø, tado j'a j'oo darø'a inbe toki røta'ti. ³ Nga ningø, de ki ra ki aw ki kindømedøti me Kirisiti ki be kin ar njay toki Kirisiti inbe ar njay kin be.

⁴ De ki ra ki ra majel, osv ta ndukun læ Luwø, tado majel ki ra in tanrø ndukun læ Luwø. ⁵ In gøri maji kadi Kirisiti re tado k'ør majel'gi læ'je, ningø in, de oo majel rø'a'ti el. ⁶ Lo kin'ti, de ki ra do Kirisiti'ti, in de ki a nanyi ki lo ra majel'ti el, nan de ki nanyi ki lo ra majel'ti, in de ki oo Kirisiti el num, gør'ø el num to.

⁷ Ngann'm'gi, indøi kumkædi do rø'se'ti, adi de ødi'se el. Kin ø re de ra nya dana ø, in de ki dana toki Kirisiti in de ki dana kin be to. ⁸ De ki nanyi ki lo ra majel'ti, in de læ Su, tado Su in njeramajel lo kulø ngirø nya'gi'ti nu. Ningø ki re Ngonn læ Luwø in kadi tuji kulø ra'a'gi.

⁹ De ki töl ro'ne ngonn Luwə'ti, in de ki a inyə ta majel ki ra, tado togi ki in ro Luwə'ti in ro'a'ti. Asi kadi a nanyi ki lo ra majel'ti el, tado Luwə in Baw'a. ¹⁰ Row ki kadi de a gər'n ngann'gi læ Luwə ar njay dann ngann'gi'ti læ Su ə to kin: De ki mbəti ra nya ki dana num, mbəti ndigi ngonnkon'ne num in de læ Luwə el.

Ndigi nan

¹¹ Mbər ta ki osi mbi'se'ti lo kulə ngirə nya'gi'ti, in ta kadi in ndiginan ki yo ge ki ne ge*. ¹² Ningə kadi rai toki Kanyi ra'n kin el. Kanyi in de læ Su ə töl ngonnkon'ne. Ningə in tado ri ə töl ngonnkon'ne wa? Töl'ə tado kuləra'a in Kanyi majel, nan kuləra ngonnkon'a in kuləra ki dana†.

¹³ Ngannkon'm'gi, kin ə re de'gi ki nya ki dɔnangi'ti ne nəl'de ngayn ədi ta lə'se el ə, adi əti'se bəl el. ¹⁴ J'in, ji gəri kadi ji tei me koy'ti j'uri me kaj'i'ti, tado ji ndigi ngannkon'je'gi. In be tado de ki ndigi ngonnkon'ne el, in de ki isi ginn togi'ti læ koy. ¹⁵ De ki me'ə majel ki ngonnkon'a in de ki nje töl de'gi. Nga ningə gəri maji kadi de ki nje töl de'gi, kaj'i ki biti ki non'ti goto ro'a'ti. ¹⁶ Nya ki kadi ji gər'n nya ki bari'ə ndiginan ə to kin: Jeju Kirisiti un ro'ne læ kə tado lə'je, in be ə, j'in kaa maji kadi j'uni ro'je j'iləi kə tado læ ngannkon'je'gi to. ¹⁷ Nya kare, kin ə re de aw ki nyakingə'gi ki dɔnangi'ti ne, ə oo ngonnkon'ne me ndoo'ti, nan uti kum'ne dɔ'a'ti oo kumtondoo li'ə el ningə, ndigi Luwə to ra be ro'a'ti wa? ¹⁸ Ngannkon'm'gi, adi ji ndiginan ki bal ta ki ta'gi ki ta'je'ti ne par el, nan adi ji ndiginan ki kulə ji kadi nan, me nya ra'ti ki rəta'ti. ¹⁹ Lo kin'ti, j'a ji gəri kadi j'in de'gi læ ta ki rəta'ti, nga ningə, takum Luwə'ti, j'a j'iləi me'je nanga. ²⁰ Toki rəta'ti, re me'je uwə'je ki ta kaa, ji gər kadi Luwə utə'je taa, gər nya'gi pəti to. ²¹ Nje ndigi'gi læ'm ki ngayn, kin ə re me'je gangi ta dɔ'je'ti el ə, j'a j'elita ki Luwə ki me ki tinyi kati. ²² Nya'gi pəti ki ji də'j'ə, j'a j'ingəi ro'a'ti, tado ji təl ro'je go mbərkikində'gi'ti li'ə num, ji ra nya'gi ki nəl'ə num.

²³ Nga ningə, ndu ki un adi'je ə to kin: in ta kadi j'un me'je j'ad'a ki to Ngonn'o Jeju Kirisiti, taa kadi ji ndiginan ki yo ge ki ne ge toki Kirisiti adi'n'je ndu'ne‡. ²⁴ De ki ngəm mbərkikində'gi kin, in de ki ra dɔ Luwə'ti num, Luwə isi me'ə'ti num to. Nya ki kadi ji gər'n toki Luwə isi me'je'ti, in ki takul Ndil'ə ki adi'je.

4

Gər Ndil Luwə ki ndil ki majel

¹ Nje ndigi'gi læ'm, de'gi ki isi eli eyina n'awi ki ndil me'de'ti kin, uni me'se pəti adi'de el, nan kadi nanyi'de oyi bay taa ke ndil ki awi in ndil ki in ro Luwə'ti wa. Tado nje ngom'gi ngayn ki nje k'el k'ene n'in njekeltakita Luwə'ti, sananyinan dɔnangi'ti ne. ² De ki ra ki gər kadi Jeju Kirisiti təl ro'ne de'ti aw ki Ndil Luwə me'ne'ti, ningə in kin ə in row ki kadi gəri Ndil Luwə. ³ Ningə de ki mbəti kadi gər toki Jeju Kirisiti təl ro'ne de'ti, aw ki Ndil Luwə me'ne'ti el, nan in ndil njeban læ Kirisiti yo ə awi'n me'ne'ti. Eli adi oyi ki mbi'se toki njeban læ Kirisiti a re, ningə ki ngosine kin, re in dɔnangi'ti ne nga.

⁴ In ngann'm'gi, in de'gi læ Luwə, ningə in təti ro de'gi ki nje k'el k'ene n'in njekeltakita Luwə'ti kin, tado Ndil ki awi me'se'ti utə nje ki isi dɔnangi'ti ne. ⁵ Nje kakin in læ dɔnangi, nya kin ə, elita to de'gi ki dɔnangi'ti ne be, adi de'gi ki dɔnangi'ti oyi ta lə'de.

⁶ Nga ningə, j'in, j'in de'gi læ Luwə adi de ki gər Luwə ə a oo ta lə'je, nan de ki in de læ Luwə el, a oo ta lə'je el. Lo kin'ti, j'a ji gəri Ndil ki rəta'ti ki ndil ki ngom.

Ndigi nan in ro Luwə'ti

⁷ Nje ndigi'gi læ'm ki ngayn, j'in ji ndiginan ki yo ge ki ne ge, tado ndiginan in ro Luwə'ti. De ki nje ndigi madi'ne in ngonn læ Luwə, taa in de ki gər Luwə to. ⁸ Nan de ki ndigi madi'ne el, gər Luwə el, tado Luwə in de ki nje ndigi de'gi. ⁹ Oyi toji ki Luwə toji'je ndigi ki ndigi'je kin: Luwə ulə Ngonn'o ki kareba be dɔnangi'ti ne kadi toki gorow li'ə ə j'isi'n ki dɔ'je taa. ¹⁰ Oo nya ki in ndigi ə tokin: in j'in ə ji ndigi Luwə el, nan in in ə ndigi'je, ə ulə Ngonn'o ki un ro'ne ilə kə adi koy to nya kujənyamosi kadikare'ti tado kugə'n dɔ majel'gi lə'je*.

¹¹ Nje ndigi'gi læ'm ki ngayn, kin ə Luwə ndigi'je be ningə, maji kadi j'in kaa ji ndiginan ki yo ge ki ne ge to. ¹² De ki oo Luwə ki kum'ne goto, nan kin ə ji ndiginan ki yo ge ki ne ge ə, Luwə isi me'je'ti, ningə ndigi de'gi li'ə toji ro'ne ki taga ro'je'ti to.

¹³ Nya ki a ra kadi ji gəri'n toki j'isi me Luwə'ti num Luwə isi me'je'ti num in Ndil'ə ki adi'je. ¹⁴ Nga ningə, j'in j'oo ki kum'je num, ji man naj'a num toki Baw'je Luwə ulə ki Ngonn'o kadi in Njekaji de'gi ki dɔnangi'ti ne. ¹⁵ Kin ə re de gər kadi Jeju in Ngonn læ Luwə ə, Luwə isi me'ə'ti num, in isi me Luwə'ti num. ¹⁶ Ningə j'in, ji gəri maji num,

* 3:11 3.11 13.34 † 3:12 3.12 Lotum 4.1-8 ‡ 3:23 3.23 Jan 13.34, 15.12,17 * 4:10 4.10 2.2

j'uni me'je j'adi num toki Luwə ndigi'je. Luwə in nje ndigi de'gi, adi de ki njiyə me ndigi nan'ti, Luwə in me'ə'ti num, in in me Luwə'ti num to. ¹⁷ Kin ə re ji ndiginan j'adi osi row bal ə, j'a ji tinyi me'je kati ndo gangi ta'ti. J'a ji tinyi me'je kati tado ji kisikidotaa lə'je donangi'ti ne to to nya Kirisiti be to. ¹⁸ Bol goto me ndigi nan'ti, ndiginan ki rōta'ti ɔr bol ko. Bol in nya ki toji kində kōji ki kadi a re, ningə de ki nje bol in de ki ndiginan goto rō'a'ti.

¹⁹ J'in ə, ji ndig'ə tado in Luwə ə ndigi'je kete. ²⁰ Kin ə re de madi el ene: «M'ndigi Luwə», ningə təl ɔsi ta ngonnkon'ne ə, in de ki nje ngom kare. Kin ə re ngonnkon'i ki oo'ə ki kum'i ne kin in ndigi'ə el ə, Luwə ki oo'ə ki kum'i el kin asi kadi a in ndigi'ə el to. ²¹ Mbərkikində ki j'ingəi rō Luwə'ti el ene: «De ki ndigi Luwə ə, maji kadi ndigi ngonnkon'ne to.»

5

Kunme kadi Ngonn Luwə in ngirə ndiginan

¹ De ki ra un me'ne adi Jeju Kirisiti De ki Luwə mbə'tə'ə in ngonn lə Luwə. Nga ningə, de ki ndigi baw ngonn, ndigi ngonn'o ki oj'o to. ² Kin ə re ji ndigi Luwə, ə ji rai kulə ki mbərkikində'gi li'ə ningə, lo kin'ti ə j'a ji gər'n toki ji ndigi ngann'a'gi. ³ Tado ndigi Luwə in ta kadi ji ngəmi go mbərkikində'gi li'ə. Ningə mbərkikində'gi li'ə ɔy el to, ⁴ tado ngann'gi lə Luwə pəti təti rō ndigi ra ki donangi'ti ne. Ningə nya ki ji təti'n rō ndigi ra ki donangi'ti ne in kunme lə'je. ⁵ Nan ə asi kadi təti rō ndigi ra ki donangi'ti ne wa? De'ə ə in de ki un me'ne adi Jeju in Ngonn lə Luwə kin par.

Naji ki man ki do Jeju'ti

⁶ In Jeju Kirisiti ə re donangi'ti ne ki mann batəm lə'ne num ki mosi koy'ne num. Re ki mann par el, nan re ki mann in ki mosi. Ningə Ndil Luwə ə in nje mannaj, tado Ndil in ta ki rōta'ti. ⁷ Ningə ki ne kin, nje mannaj'gi in mutə, ⁸ adi in Ndil Luwə num, mann num, taa mosi num to. Ningə nya'gi ki mutə kin ndu'de in nan'ti. ⁹ Ji taa mannaj lə de'gi maji, nan mannaj lə Luwə tog'ɔ in ngayn inbə bay to; ningə in mannaj ki man do Ngonn'on'ti. ¹⁰ De ki un me'ne adi Ngonn lə Luwə aw ki mannaj kin me'ne'ti, nan de ki taa ta lə Luwə el, ra'a nje ngom'ti, tado taa naji ki man ki Luwə man do Ngonn'on'ti kin el.

Kaji ki biti ki non'ti

¹¹ Naji ki man ki kadi ji gəri maji in kaji ki biti ki non'ti ki Luwə adi'je kin. Ningə in kaji ki adi'je ki takul Ngonn'o. ¹² De ki in me Ngonn'ti ingə kisikidotaa, nan de ki in me Ngonn lə Luwə'ti el, kisikidotaa li'ə goto. ¹³ Nga ningə, ki ne kin, m'ndangi makitu kin m'adi'se, in ki uni me'se adi Ngonn lə Luwə, kadi in gəri toki ingəi kaji ki biti ki non'ti.

Kelta ki Luwə tado njeramajel'gi

¹⁴ Kin ə re ji dəji Luwə nya kigo ndigi'ti li'ə ə, a oo do ndu'je, ningə lo kin'ti, j'a ji tinyi me'je kati. ¹⁵ Toki ji gər kadi oo do ndu'je, ji tinyi me'je kati kadi j'a j'ingəi nya ki ji dəj'ə to.

¹⁶ Kin ə de madi oo ngonnkon'ne me majel'ti ki asi kadi te koy ə el, maji kadi elta ki Luwə ə Luwə a aj'a. In de'gi ki majel'gi lə'de a te koy el ə ta kin sōw do'de. Ta kare, majel madi in non a te koy, ningə in ko majel ki be kin ə m'dəji'se kadi elita ki Luwə do'ti el. ¹⁷ Nya ra ki gorow'ə'ti el pəti in majel, nan majel pəti ə te koy el. ¹⁸ Ji gər kadi de'gi ki in ngann'gi lə Luwə, a nanyinan ki lo ra majel'ti el, tado Ngonn Luwə ngəm do'de, Su asi ra se'de nya madi el. ¹⁹ Ji gər kadi j'in de'gi lə Luwə, nan donangi ba pəti in ginn togi'ti lə Su. ²⁰ Ji gər bay to kadi Ngonn Luwə re, adi'je nyagər ki kadi ji gər'n Luwə ki rōta'ti. Ningə j'in, j'ində rō'je nan'ti ki Luwə ki rōta'ti ki takul Ngonn'o Jeju Kirisiti. In ə in Luwə ki rōta'ti, in ə in kaji ki biti ki non'ti.

²¹ Ngann'm'gi, ɔgi rō'se kun go kagi yo'gi.

Makitu ki nja joo ki Jan ndangi

Ta ki do makitu'ti ki nja joo ki Jan ndangi

Makitu kin in ki kulə'n kadi mbəti ki Dene lə Luwə ki ngann'a'gi adi to to ki in njekawnan lo madi'ti ki njekunme'gi ki me'ti be. Maji kadi in ndiginan yo ki ne ningə kadi uwəi togi'de ba me ro'ti ki isi roi ki de'gi ki isi ndoi de'gi nyando'gi ki ngom ki lo.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1-3. Maji ki ur mad'a lə ndigi 4-6. Ndəji nan ki ojido nyando'gi ki ngom 7-11. Dəboy ta 12-13.

Kuwə ji nan

¹ M'in Ngatəgi lə njekawnan'gi, m'ndangi makitu kin mad'i in Dene ki Luwə mbəti, taa madi ngann'i'gi ki in se'de'gi, m'ndigi'se ndigi ki rəta'ti. Ningə in m'in par ə m'ndigi'se el, nan in de'gi pəti ki gəri nya ki rəta'ti ə ndigi'se. ² Ji ndigi'se tado nya ki rəta'ti uwə me'je, ningə in nya ki a to me'je'ti biti ki non'ti. ³ Ningə ji dəji kadi memaji, ki k'oo kumtondo, ki lapiya lə Baw'je Luwə in ki Ngonn'o Jeju Kirisiti in sese nan'ti kadi isi me nyara ki rəta'ti ki me ndigi nan'ti.

Nya ra ki rəta'ti in ki ndiginan

⁴ Rəm nəl'm ki dum biti kadi m'oo toki ngann'i'gi madi isi njiyəi do row'ti ki rəta'ti, toki Baw'je Luwə dəji'n'je. ⁵ Ningə ki ngə sine kin, Dene ki njendigi lə'm, nya ki m'dəj'i, in ta kadi ji ndiginan ki yo ge ne ge. In mbərkikində ki sigi ə m'ad'i el, nan in ndukun ki j'ingəi lo kulə ngirə'ti nu inbe kin*. ⁶ Ndigi nan in njiyə go mbərkikində'gi'ti lə Luwə. Nga ningə, mbərkikində ki osi mbi'se'ti lo kulə ngirə'ti nu, in ta kadi njiyəi me ndigi nan'ti.

⁷ Nje kədi de'gi k'ilə'de ko ngayn sananyinan ki lo pəti dənangi'ti ne, ningə mbeti kadi n'eli toki Jeju Kirisiti təl'de toki rəta'ti. Lo kin'ti a oyi'de ki nje ngom'gi, ki njeban lə Kirisiti. ⁸ Indəi kumkədi do ro'se'ti inbe'gi, kadi kandi kulə ra'se nanyi ko kare el, nan kadi ingəi nyakugə goji'se ki asi low'ə'ti berere. ⁹ Ningə de ki ra do nja'ne'ti me nyando'ti ki ojido Kirisiti el, nan to ra dow kare, in de ki nya madi ki doo'a nan'ti ki Luwə goto ne. De ki ra do nja'ne'ti me nyando'ti ki ojido Kirisiti, in de ki doyanan nan'ti ki Luwə ki Baw ki Ngonn'o num. ¹⁰ Kin ə re de madi re ro'se'ti ki nya ki rangi um ki nyando kin el ə, uwəi'ə ki ro'se'ti el num, uwəi ji'ə el num. ¹¹ Tado re uwəi ji'ə ə, rai madi nan si'ə do kulə ra'a'ti ki majel.

Ta ki dəboy'ti

¹² M'aw ki nya'gi ngayn bay kadi m'el'se, nan m'ndigi kadi m'ndangi ki mann ndangi nya me makitu'ti el. Tado m'ində me'm'ti kadi m'a m'aw ro'se'ti kadi m'el'se ta ki ta'm, kadi to ronel lə'je osi taga bal. ¹³ Ngann'gi lə konnann'i ki in njekawnan'gi ki ne, ki in de'gi ki Luwə mbəti'de uwəi ji'i.

* 1:5 1.5 Jan 13.34, 15.12,17

Makitu ki nja mutə ki Jan ndangi

Ta ki do makitu'ti ki nja mutə ki Jan ndangi

Makitu kin, in ki ndangi k'ulə'n kadi njekornon njekawnan, ki in Gayusi, kadi piti'n ra maji li'ə ki ra ki ndəgi njekunme'gi ningə kadi təl ndəji'n'ə ojido Diyotirəpi tə.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1-4. Piti ki Jan piti Gayusi 5-8. Ndəji nan ki ojido Diyotirəpi 9-10. Mbər ki Jan ində adi Gayusi ojido Demetriyusi 11-12. Dəboy ta 13-15.

Kuwə ji nan

¹ M'in Ngatəgi lə *Njekawnan'gi, m'ndangi makitu kin mad'i in njendigi lə'm ki ngayn Gayusi, ki m'ndig'i ndigi ki rəta'ti. ² Madi'm ki ngayn, m'ndig'i kadi nya'gi pəti ki rə'i'ti awi maji ki kete kete. M'dəji kadi darə'i in ki lapiya toki ndil'i in'n ki lapiya kin be tə.

Gayusi in njera nya ki maji

³ Toki rəta'ti, rə'm nəl'm ngayn, tado ngannkon'je'gi ki rei tei ne, manyinaji do nya ki rəta'ti ki oyi rə'i'ti. Elita do njiyə'ti ki isi njiyə me nya ki rəta'ti. ⁴ Nya ki adi'm rənel ngayn in ta kadi m'oo toki ngann'm'gi isi njiyəi do row'ti ki rəta'ti. ⁵ Madi'm ki ngayn, isi toji toki in nje ra nya ki low'ə'ti me k'ində'ti ki isi ində kum'i go ngannkon'je'gi'ti, ki in mbah'gi inbe bay. ⁶ Ngannkon'je'gi kin, manyinaji ndigi ki in ndigi'de kin ki takum Njekawnan'gi'ti. Kadi nanyi ki lo ra'ti se'de ra ki asi ta tə Luwə kadi uni ta mbah lə'de ki kete. ⁷ In tado tə Kirisiti ə osi do row'ti ki kanji taa nya ji de'gi'ti ki gəri Luwə el. ⁸ J'ingi ə, maji kadi j'osi ginn de'gi ki be kin, kadi j'indəi rə'je nan'ti se'de do kulə kiləmbər nya ki rəta'ti ki isi rai.

Hal Diyotirəpi

⁹ M'ndangi ngonn makitu m'adi Njekawnan'gi, nan Diyotirəpi ki in de ki ge kadi n'in taa n'isi do de'gi'ti ra kulə ki ta lə'm el. ¹⁰ In kin ə, ndo ki m'a m'te rə'se'ti ə, m'a m'el kulərə'a ki majel kin ki taga, in ki isi ində do'je lo'ti wor wor ki ta'gi ki majel. Ningə nya kare ki to ngayn, inbe mbəti kuwə ngannkon'je'gi ki mbah ki rə'ne'ti, taa de'gi ki ndigi kadi n'uwəi'de ki rə'de'ti kaa ogi de do'a tə. De'gi ki uwəi'de ki rə'de'ti ə, in tuwə'de kə dann Njekawnan'gi'ti. ¹¹ Nje ndigi lə'm ki ngayn, ndaji majel ki ra el, nan kadi ndaji maji ki ra. De ki njera maji in de lə Luwə, nan de ki njeramajel in de ki gər Luwə el.

¹² Re in Demetriyusi ə, in de'gi pəti ə manyinaji ki maji do'a'ti. Nya ra ki rəta'ti ki in ro Luwə'ti, ki isi təl rə'ne go'ti inbe kin kaa mannaji li'ə. Taa j'inbe kaa ji mannaji li'ə tə. Ningə in gər kadi naji ki man lə'je in mannaji ki rəta'ti.

¹³ M'aw ki nya'gi ngayn kadi to m'el'i, nan m'ndigi kadi m'ndangi ki mann ndangi nya ki kagi ndangi nya el. ¹⁴ Tado m'ində me'm'ti kadi kagilo ngayn el ə j'a j'oo nan, kadi j'eli nan ta ki ta'je. ¹⁵ M'dəji kadi isi ki lapiya. Madi'je'gi ki ne uwəi ji'i. Ningə kadi uwə ji madi'je'gi ki non kare kare adi'je tə.

Makitu ki Judi ndangi Ta ki do makitu'ti ki Judi ndangi

Makitu kin in ki kulə'n kadi njetudə'ə'gi ki in de'gi ki de gər ta'gi ki ojido'de ar njay el. De'gi madi'gi in non in nje sanan nyando ki ngom tuləi de'gi ki Judi ulə ki makitu adi'de kakin nan'ti. Ko degə'gi kakin rai ro'de to njekunme'gi ki ro'ta'ti be. Njendangi makitu ulə dingəm me njetudə'ti kadi tinyəi ki kunme kadi Luwə toki njekawkulə'gi ndoi'de. Maji kadi rai ki nan yo ki ne ki togi lə Ndil Luwə.

Ta ki me makitu'ti kin tanan ki ta ki me makitu'ti lə Piyər ki nja joo ki rowninn'ə in 2 kin be.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1-2. Nje sanan nyando ki ngom ki takigangi ki ojido'de 3-16. Uwəi kunme ki ndiginan səm 17-23. Toji in do Luwə'ti 24-25.

Kuwə ji nan

¹ M'in Judi, njekuləbər lə Jeju Kirisiti, ki m'in ngonkon Jaki*, ə m'ndangi makitu kin m'adi ingi ki Luwə bər'se, ki Baw'je Luwə ndigi'se, ki Jeju Kirisiti ngəm'se to nya lə'ne kin. ² Ningə kadi k'oo kumtondoo, ki lapiya, ki ndiginan lə Luwə to mbar mbar ki do'se'ti.

Njendo de'gi nya ki ngom

³ Nje ndigi'gi lə'm ki ngayn, m'ndingə ngayn kete kadi m'ndangi makitu madi'se ojido kaji ki j'in kareba do'ti kin. Ningə ki ngosine kin, in togi madi ki isi do'm'ti kadi m'ndangi makitu kin m'adi'se, m'ulə'n dingəm me'se'ti kadi ro'i do kunme'ti ki Luwə adi de'gi lə'ne nja kareba par go'ə gangi kin. ⁴ M'el be tado de'gi madi ki takigangi ki do'de'ti in ki ndangi me makitu'ti lə Luwə kete nu kin, turi dann'se'ti, isi mbiri ta memaji lə Luwə kin, təl'i'ə ta ra kaya'ti lə'de, taa mbeti de ki in kar'ne ba ə in Njekundo'je, ki in Burəbe lə'je Jeju Kirisiti kin to.

⁵ M'gər kadi in gəri nya'gi pəti maji, nan m'ndigi kadi m'olo me'se do'ti toki, loki Burəbe te ki de'gi lə'ne be bər'ti Ejjipiti, go'ti, to ko nje'gi ki rai ro'de to njekunme el'. ⁶ Ningə m'ndigi kadi m'olo me'se do'ti bay toki, malayka'gi ki rai do togi'ti ki Luwə adi'de kin el, nan mbeti lo kisi'de, Luwə uwə'de dangay'ti lo'ti ki diw, do'de ki kulə gindi ki kadi a toi biti ki non'ti, tado takigangi ki boi ki a re. ⁷ In be to ə, Sodom ki Gəmor[†] ki bə'gi ki gugi gidi'de, ki uni ro'de uləi me kaya ki ra'ti, kah'a'ti lə malayka'gi inbe kakin to, adi sangi nan ki lo sangi nan'ti el kin, Luwə uwə'de dangay'ti me por'ti ki biti ki non'ti. Ningə in kin in ndəji nan ki to tado lə de'gi pəti.

⁸ In be ə, njendo de'gi nya ki ngom kakin, me do majel'ti lə'de, buri ki ro'de, kidi togi lə Luwə, taji malayka'gi ki eyina toji'gi. ⁹ Nya kare, Misel ki in kibo lə malayka'gi[§], loki isi manjinan ta'ti ki Su, isi kəli nan do ninn Moji'ti kin kaa*, sangi kadi n'gangi ta madi to nya taji do'a'ti el el, nan ta ki el ə, el ene: «Kadi Burəbe indəi oji!» ¹⁰ Nan de'gi ki njendo de'gi nya ki ngom kin, nya ki gəri'ə el kaa taji'ə, nga ningə, nyagər ki oji'de to yan da'gi be par kin ə, in nya ki kadi tuji'de to tuji yo. ¹¹ Tuji in do'de'ti, tado uni row lə Kanyi[‡]; tado ta lə nar ə uri mu to Balam[§] be; tuji tado tanyi ro to Kore* in ki de'gi lə'ne be. ¹² Kisi'de sese ta nya kusə'ti lə ngannkon nan'gi, ra adi nyakuso lə'se təl nya ki to njen. Soi ge anyinan ge adi asi'de ki kanji rəsəl, gonyi ta ro'de inbe'gi. Toi to kilndi ki nəl or'ə aw si'ə adi lo kadi ədi goto kin be, toi to kagi'gi ki nanyi kandi'de'ti kaa andi el, adi loki de or'de ki ngirə'de ba kə ə, təl'i oyi koy ki nja joo kin be. ¹³ Manji kulə ra'de'gi ki to rəsəl ki taga to pungi ba ki buki pulum'ne ngangi ba'ti kin be. Taa toi to mee'gi ki gəri lo k'aw'de el, ki lo ki diw kururu to tado lə'de biti ki non'ti kin be.

¹⁴ In ingi ə njekeltakita Luwə'ti Enəki[†] ki in kaw'je ki nje nja siri go Adam'ti elta ki ta Luwə'ti ndon ndil do'de'ti ene: «Oyi, Burəbe a re ki malayka'gi ki ar njay dər do'gi banyi banyi, ¹⁵ kadi gangi ta kibo do de'gi'ti pəti. A uwə njeramajel'gi pəti dangay'ti oji'n do kulə ra'de'gi ki majel pəti ki rai əsi ta Luwə, taa oji'n do ta'gi ki maji k'el el pəti ki eli do Luwə'ti to.» ¹⁶ In de'gi ki ronel lə'de goto, isi barita ki dokagilo'gi pəti. Rai

* 1:1 1.1 Mat 13:55; Mrk 6:3 † 1:5 1.5 Tekitaga 12:51; Kor Isirayel'gi 14:29-30 ‡ 1:7 1.7 Lotum 19:1-25 § 1:9 1.9 1Te 4:16; Daniyel 10.13,21, 12.1; TNT 12.7 * 1:9 1.9 Ndukun ki nja joo 34.6 † 1:9 1.9 14-15 ‡ 1:11 1.11 Lotum 4.3-8 § 1:11 1.11 Kor Isirayel'gi 22.1-35 * 1:11 1.11 Kor Isirayel'gi 16.1-35 † 1:14 1.14 Lotum 5.18, 21-24

nya'gi ki me'de ndigi, ta ki isi te ta'de'ti in ro ki koji, ningø re oo'de isi toi'de pe pe kin ø, in kadi ingøi nya ki to soti ki daro'de ro de'ø'ti kin.

Ta koji ki ro nje ndolo go Kirisiti'ti

¹⁷ Nga ningø, ki oji do'se, in njendigi'gi læ'm ki ngayn, m'døji'se kadi adi me'se olo do ta'ti ki njekawkulø'gi læ Burøbe læ'je Jeju Kirisiti eli'se kete nu kin. ¹⁸ Eli'se eyina: «Døkagilo ki doboy'ti ø a ingøi de'gi ki a uwøi'se kogi num, a njiyøi kigo ndigi ra'ti ki majel ki me'de'ti num to.» ¹⁹ Kadi in gøri, in ingi ø in nje re ki gangi nan. Ningø merta'gi læ'de in merta kigo daro'ti, um in merta ki in ro Ndil Luwø'ti el. ²⁰ Nan ingi, njendigi'gi læ'm ki ngayn, m'døji'se kadi adi ngirø kisikidøtaa læ'se in do kunme'ti ki rota'ti læ'se kin. Elita ki Luwø ki togi Ndil'ø. ²¹ Ningø kadi uwøi togi'se ba me ndigi'ti ki Luwø ndigi'je. Uwøi togi'se ba in nginøi re Burøbe læ'je Jeju Kirisiti ki me memaji'ti li'ø, a adi'se kaji ki biti ki non'ti kin. ²² Nje ki me'de isi tosi, maji kadi oyi kumtondoo læ'de. ²³ Aji'de ki row nagi nan ta por'ti taa. Nje ki rangi bay, maji kadi oyi kumtondoo læ'de, nga ningø oyi ro'se maji kadi rati ro'se ki kulø ra'de'gi ki majel kin el, nan kadi øsi kulø ra'de'gi ki majel ngørangø. Øsi ngørangø, biti kadi ku ro'de ki kulø kigo daro'ti tøl'ø nya ki to njen'ti kin kaa kadi øsi ngørangø bay.

Kulø toji do Luwø'ti

²⁴⁻²⁵ Kadi kulø toji in ki do Luwø'ti ki in ki kar'ne ba ø in Luwø, in ki asi kadi ngøm'se adi øsi me majel'ti el, in ki kadi a ra adi tei rei me kunj'ø'ti ki rønøel kadi nya madi ra'se el, in ki Njekaji'je ki row læ Burøbe læ'je Jeju Kirisiti kin, kadi tobar, ki k'øti øol, ki togi, ki konbe, in li'ø, døkagilo'ti ki dør, ki døkagilo ki øone, ki døkagilo ki a re biti ki non'ti!
*Amen.

Ta Nya'gi Kikiyø ki Tekido'a

Ta ki dō makitu'ti lə Ta nya'gi kikiyø ki tekido'a

Makitu kin elta dō nyakoo me ndil'ti ki Jeju Kirisiti toji Jan dō dor'ti ki Patimosi. Ki gorow lə nyatoji'gi ki kun nyakoji'n ə kelta'a, makitu kin elta solme ki rō njekunme'gi'ti ki isi ingøi kon tado kindəkumndoo ki kadi nan kon. Makitu kin adi me'de tiniy kati toki in Luwə ə uwə nya'gi pəti ki rai nya dōnangi'ti ne me ji'ne'ti. Dōboy'ti, a tətiro njeban'gi lə'ne nan'ti ki Satan ningə a budi'de mur mur kitakul Burəbe ki in Kirisiti. De'gi lə Luwə ki tinyøi nan si'ə, a ingøi dōran ki sigi ki dōnangi ki sigi. A in nan'ti ki Ngonn Bati lo nyakoo taa nan'ti ningə a sii si'ə Jerujalem'ti ki sigi biti ki non'ti.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti ki nyakoo me ndil'ti ki dōkete 1. Makitu ki ndangi kadi njekawnan'gi ki siri 2-3. Makitu ndar ki bir kutita'a ki nyakosidōnya ki siri 4.1-8.1. Tow gaji'gi ki siri 8.2-11.19. Kōki lii ki da'gi ki joo 12-13. Ki rō Ngonn Bati'ti dō mbal Siyon'ti 14.1-5. Takigangi 14.6-20. Tuji'gi ki dōboy'ti 15. Kōpi wongi ki siri lə Luwə 16. Bulə de'gi lə Babilon 17.1-19.4. Nyakoo taa nan lə Ngonn Bati 19.5-10. Takigangi dō da'gi'ti ki joo 19.11-20. Rō tətī Satan 20. Dōran ki sigi, dōnangi ki sigi ki Jerujalem ki sigi 21.1-22.5. Jeju a təl 22.6-21.

¹ Makitu kin in nya ki to lo kiyə'ti ki Jeju Kirisiti te ki dō'a. Ningə in Luwə ə ad'a kadi toji kuləbər'gi lə'ne, kadi gəri nya ki a ra nya ndəkba. In be ə, Jeju Kirisiti ulə ki malayka lə'ne kare adi aw te ki dō'a adi njekulə li'ə Jan gər. ² Jan mannaji dō nya'gi'ti pəti ki oo kin toki in ta lə Luwə, toki in ta ki rōta'ti ki Jeju Kirisiti te ki dō'a.

³ Majikur in dō de'ti ki tudə makitu kin, ki dō de'gi'ti ki nje koo dō ta'gi ki te ta Luwə'ti kin, ə təlī rō'de go'ti. Tado dōkagilo ki nya'gi kin a rai nya in ndəkba.

Ta ki sōw dō Njekawnan'gi ki Siri ki dōnangi Aji'ti

⁴ M'in Jan, ə m'ndangi makitu m'adi'se in *Njekawnan'gi ki Siri ki sii dōnangi Aji'ti*. M'dəji kadi Luwə ki isi non bōne, ki isi mayinu, ki in nje re num, kadi ndil'gi ki Siri ki rai non kumbər ngar'ti li'ə num, ⁵ taa kadi Jeju Kirisiti ki in nje mannaji ki in nje ra nya ki low'ə'ti, ki in de ki dōkete ki ində taa dann njekoy'gi'ti, ki in Ngar lə ngar'gi ki dōnangi'ti ne kin num, pəti kadi memaji ki lapiya in sese nan'ti.

Jeju Kirisiti ndigi'je, ə taa'je ginn togi'ti lə majel ki mosi'ne, ⁶ ər'je ində'je ta dangi to ngar'gi, təl'je njekujənyamosi kadikare'ti kadi ji ra kulə j'adi Luwə ki Baw'a. M'dəji kadi toji ki togi in li'ə ki dōkagilo'gi ki dōkagilo'gi, *Amen!

⁷ Oyi'ə, isi re me kil ndi'ti, de'gi pəti a oyi'ə ki kum'de', nje inbe ki nje kōsi kad'a ki ningə kin ka a oyi'ə ki kum'de, ginn kaw'gi ki dangi dangi ki dōnangi ne a nonyi ndoo tado li'ə. Oyo, Amen!

⁸ Burəbe Luwə ene: «M'in Alpa ki Omega, nje kisi non bōne, Nje kisi mayinu, ki nje re, m'in Nje togi pəti.»

Jan oo Kirisiti me ndil'ti

⁹ M'in ngonkon'se Jan, ki m'in sese nan'ti me kon'ti, m'in dann'se'ti ingi ki Luwə ində'se to ngar'gi, m'in m'uwə togi'm ba sese me kində rō nan'ti ki Kirisiti. De'gi iløi m'in dangay'ti dō dor'ti ki Patimosi tado ta lə Luwə ki m'iləmbər'ə, taa tado mannaji ki m'man dō ta ki rōta'ti ki Jeju Kirisiti te ki dō'a. ¹⁰ Ndo'a'ti kin, in ndo lə Burəbe, ə Ndil Luwə re ur dō'm'ti, adi m'oo ndu ta madi te go'm'ti ki togi'ne to ndu tow be, ¹¹ el'm ene: «Nya ki oo kin, ndangi me makitu'ti, ə go'ti, ulə'n adi Njekawnan'gi ki Siri, adi in Epeji, ki Simirnə, ki Pergang, ki Tiyatir, ki Sardi, ki Piladelpi, ki Lawodise.»

¹² Lo kin'ti, m'yəti rō'm kadi m'oo de inbe ki ra el'm ta kin ə, m'oo lambi'gi ki rai'de ki ər in Siri. ¹³ Ningə dann lambi'gi'ti kakin, de madi ki to to *Ngonn de be isi'ti non. Ulə ku ngal rō'ne'ti, ə dō bədi'ne ki kulə ki rai ki ər. ¹⁴ Dō'a ge, ki bisi dō'a ge, ndai bal bal to buy, eke bu wa be. Kandi kum'ə on to por be. ¹⁵ Nja'a'gi toi to handi ki ndolo, ki kōdi ho kam be, ə ndu'ə to to pungə ba kam be to^z. ¹⁶ Uwə mee'gi siri ji kol'ne'ti, ningə kiyəro ki ta'a ati kol kol, taa ta kat'a in dow joo num, te ta'a'ti. Kum'ə unji to kadi ki dann kada kam be. ¹⁷ Loki m'oo'ə ə, m'osi nja'a'ti to de ki oy, m'to. Nan ində ji kol'ne dō'm'ti ene: «Bol el, m'in ki dōkete, ə m'in ki dōboy'ti to^z, ¹⁸ m'in nje kisi kumngayira ba, m'oy, nan

* 1:4 1.4 2Ko 1.8 † 1:7 1.7 Daniyel 7.13; Jakari 12.10 ‡ 1:15 1.15 13-15; Daniyel 7.9, 13, 10.5-6 § 1:17 1.17 16-17; Ejay 44.6, 48.12, 49.2; Ebr 4.12.

m'tøl m'nji kumngayira ba, kadi m'nji biti ki døkagilo'gi ki døkagilo'gi. M'aw ki lakele læ roy ki lo ki koo ji' m'ti. ¹⁹ Ningø, kadi ndangi nya ki oo, nya ki isi ra nya ngosine, ki nya ki a ra nya go'ti gogi. ²⁰ Nga ningø, ki ojido mee'gi ki siri ki oo ji kol' m'ti, ki lambi'gi ki siri ki rai'de ki or, k'or me'de ø to kin: mee'gi ki siri, in malayka'gi læ Njekawnan'gi ki siri, ningø lambi'gi ki siri, in Njekawnan'gi ki siri to.»

2

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Epeji'ti

¹ Nje kuwø mee'gi ki siri ji kol'ne'ti, nje njiyø dann lambi'gi'ti siri ki rai'de ki or el'm m'in Jan ene: «Ndangi makitu kin adi malayka læ Njekawnan'gi ki Epeji'ti, el'ø toki nje kuwø mee'gi ki siri ji kol'ne'ti, nje njiyø dann lambi'gi'ti ki siri ki rai'de ki or el ene: ² M'gør nya ra'gi læ'i, m'gør kulø rai, ki kuwøtøgiba læ'i. M'gør kadi in ilø bandi tanan'ti ki nje me majel'gi el. De'gi madi ki isi bari ro'de njekawkulø'gi, nan in njekawkulø'gi el kin, nan'de adi gø'r de to nje ngom'gi. ³ In nje kuwø tøgi ba, ingø kon tado læ'm, nan be kaa, inyø ta'a el. ⁴ Nga ningø, nya kare ki m'aw'n sø'i ki ta dø'ti, in ta læ k'innø ki inyø ta ndigi'gi in ndigi'm kete kin ko. ⁵ Ø adi me'i olo dø lo ki osi'ti, tør ndu'i ki ngosine kin, ø tøl re dø nja'i'ti ki kete gogi. Re inyø panjiyø'i ki ngosine kin ko el ø, m'a m're kadi m'un lambi læ'i lo kis'ø'ti kin ko. ⁶ Ningø ki ngosine kin, nya kare ki m'oo maji, ro'i'ti, mbøti kuløra Nikolayiti'gi, toki m'in m'mbøti'n kulø ra'de kakin be to. ⁷ De ki aw ki mbi'ne ø, kadi oo'n dø ta ki Ndil Luwø el Njekawnan'gi kin!

«De ki nje tøti rø, m'a m'ad'a sø kandi kagi koy el ki ra me Paradisi'ti læ Luwø*.»

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Simirnø'ti

⁸ Makitu kin ndangi adi malayka læ Njekawnan'gi ki Simirnø'ti: Ta ki de ki døkete, ki in de ki døbøyt to, de ki oy nan tøl isi kumngayira ba, el me'ti ø to kin: ⁹ M'gør kon læ'i ki ndoo læ'i, nan ki røta'ti, in njenyakingø. Taa m'gør ta'gi ki majel ki nje ki bari ro'de eyina n'in *Juwipi'gi, nan ki røta'ti, in Juwipi'gi el, isi eli dø'i'ti: in køykawnan læ *Satan. ¹⁰ A ingø kon, nan maji kadi in bøl el. Su a buki de'gi madi dann'se'ti dangay'ti kadi nan'n tøgi'se, a ingøi kon asi ndo døgi, nan uwøi kul'ø biti koy, ø m'a m'adi'se jøgi tøti rø, ki in kaji ki biti ki non'ti.

¹¹ De ki aw ki mbi'ne ø, kadi oo'n dø ta ki Ndil Luwø isi el njekawnan'gi kin maji!

De ki nje tøti rø, koy ki nja joo a te kad'a'ti el.

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Pergam'ti

¹² Makitu kin ndangi adi malayka læ Njekawnan'gi ki Pergam'ti: Ta ki de ki nje koti kiyøro ki ta'a ati kol kol, taa ta kat'a in dow joo num to, el me'ti ø to kin: ¹³ M'gør lo ki isi'ti kin; in lo ki Satan onbe søm'ti, nan be kaa, biti bone, in uwø ro'i ro'm'ti adi ngan, tusi kunme læ'i inyø el. Døkagilo inbe ki ndø ki tøl i njekuløbør læ'm ki nje ra nya ki low'ø'ti, Antipasi, lo'ti inbe ki Satan isi'ti kin kaa, manji ndu'i el. ¹⁴ Ningø, nya kare ki m'aw'n sø'i ki ta dø'ti, in ta læ de'gi læ'i ki madi ki uwøi go nyando ki to yan Balam be ngan kin. Balam ki nje koji ngar Balaki kadi iyø kulø uwø'n ngann Isirayel'gi ki row kusø da ki iløi kadikare'ti bari yo'gi num, sangi nan kaya'ti num†. ¹⁵ In be to ø, in kaa aw ki de'gi ki nje kuwø go nyando læ Nikolayiti'gi non to. ¹⁶ Ø kadi tør ndu'i. A re in be el ø, m'a m're ngosine kadi m'ro ki degø'gi kin ki kiyøro ki te ta'm'ti kin.

¹⁷ De ki aw ki mbi'ne ø, kadi oo'n dø ta ki Ndil Luwø isi el Njekawnan'gi kin!

De ki nje tøti rø, m'a m'ad'a mann ki in nyakusø ki kiyø løki, m'a m'ad'a køsi mbal ki nda, ki in ki ndangi to'ti ki sigi‡, ki in to ki de gø'r el søm'ti. De ki mbal kin ødi ji'ø par ø gø'r to kin.

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Tiyatir'ti

¹⁸ Makitu kin ndangi adi malayka læ njekawnan'gi ki Tiyatir'ti: Ta ki Ngon læ Luwø el ki in de ki kandi kum'ø on to por be, taa nja'a'gi toi to handi ki ndolo, ki kødi ho kam be, el ø to kin: ¹⁹ M'gør kulø ra'i'gi, ki ndiginan ki to ro'i'ti, ki kunme læ'i, ki ra kulø kadi de'gi, ki kuwøtøgiba læ'i. Nya ra'i'gi ki gogi ne banyinan utø in ki kete'gi. ²⁰ Nan nya kare ki m'aw sø'i ki ta dø'ti, in k'inyø ki inyø Jejabel, ki ene n'in dene ki njekeltakita Luwø'ti kin, adi isi buki njekulø'gi læ'm mu'ti: isi osi'de ki me kaya ki ra'ti, ki me kusø da'ti ki iløi kadikare'ti bari yo. ²¹ M'inyø døkagilo m'ad'a kadi inyø'n gorow njiyø'ne ko, nan mbøti k'inyø gorow kaya ki ra. ²² In be ø, m'a m'ilø nanga dø tūrø ro kon'ti, nan'ti ki nje sangi nan kaya'gi'ti. A re inyøi ta panjiyø'de'gi ki majel kin ko wa taa, to m'inyø ta nya ki m'øji kadi m'ra se'de kin. ²³ M'a m'adi ngann'a'gi oyi. Ningø,

* 2:7 2.7 Lotum 2.8-9 † 2:14 2.14 Kor Isirayel'gi 31.16; Kor Isirayel'gi 22-24 ‡ 2:17 2.17 Tekitaga 16.14-15,33-34; Ejay 62.15

lo kin'ti, Njekawnan'gi pøti a gøri kadi m'in de ki m'gør mërta'gi, ki ndigi ra'gi læ de'gi. De ki ra dann'se'ti, m'a m'ra'a kigo kulø ra'a'ti[§]. ²⁴ Nga ningø, in ndøgi Njekawnan'gi ki Tiyatir'ti, ki uwø go nyando ki ngom kin, el, taa mbøti taai nyando ki ingi Bari'ø «nya kiyø kuruki læ Satan» kin el tø, m'el'se kadi in gøri toki m'a m'indø nya ki k'oy madi ki rangi dø'se'ti el nga. ²⁵ Nga ningø, nya kare ø, maji kadi, nya ki rai dø'ti kin, uwøi ba, biti kadi m're.

²⁶ De ki nje tøti rø, de ki uwø go kulø'gi læm biti døbøyt'i, m'a m'ad'a tøg'i konbø dø ginn de'gi'ti ki dangi dangi. ²⁷ A on'de bø ki gøl gindi, a tøn dø'de toki de a tøn ngoo hanji kin be. ²⁸ In be ø, m'inbø kaa m'ingøn tøg'i ki rø Bai'ti. Taa m'a m'ad'a mee ki njekuwø ta ginn lo'ti tø*.

²⁹ De ki aw ki mbi'ne ø, kadi oo'n dø ta ki Ndil Luwø si el Njekawnan'gi kin!

3

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Sardi'ti

¹ Makitu kin ndangi adi malayka læ Njekawnan'gi ki Sardi'ti: Ta ki nje ndil'gi ki siri læ Luwø ki mee'gi ki siri el me'ti ø to kin: M'gør kulø ra'gi: ra rø'i adi de'gi oyi'nu to de ki isi kumngayira, nan ki røta'ti ø, in de ki koy. ² Isi dø nja'i'ti, adi tøg'i ndøgø'gi ki isi oyi, taddo m'oo kulø rai kare ki asi nan takum Luwø'ti goto. ³ Adi me'i olo dø nyando'ti ki oo dø'a ge ingø ge kin, ningø kadi ra dø nja'i'ti ø tør ndu'i. Kin ø re ndøl dø bi'ti el ø, m'a m're m'uwøi nanga bus to njebøgi be ki kadi in gør dø kad'a el. ⁴ Nga ningø, de'gi madi'gi dann'se'ti Sardi'ti non inbø, njenyi ku'gi læ'de ki majel ki ra. A uløi ku ki nda rø'de'ti kadi dani m'in, taddo in de'gi ki asi. ⁵ De'gi ki nje tøti rø, a uløi ku ki nda rø'de'ti, ningø m'a m'buji tø'de kø me makitu kaji'ti el. M'a m'gør'de to de'gi læm takum Bai'ti ki takum malayka'gi'ti li'ø. ⁶ De ki aw ki mbi'ne ø, kadi oo'n dø ta ki Ndil Luwø isi el Njekawnan'gi kin!

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Piladelpi'ti

⁷ Makitu kin ndangi adi malayka læ Njekawnan'gi ki Piladelpi: Ta ki nje k'ar njay, de ki røta'ti, in ki uwø lakele læ *Dabidi ji'ne'ti, in ki uwø te ø de asi kut'ø el, in ki uwø uti ø de asi te el, el me'ti ø to kin: ⁸ M'gør kulø rai, m'gør kadi tøg'i in ngayn el, nan ngøm ta læm maji, manji ndu'i el. Nga ningø, ki ne kin, m'te takøy non'i'ti nga, de ki asi kadi uti goto. ⁹ Ningø nya ki m'a m'ra ki de'gi ki køykawnan'ti læ Satan, ki in nje ngøm'gi, ki eyina n'in Juwipi'gi, nan in Juwipi'gi ki røta'ti el ø to kin. M'a m'indø tøg'i dø'de'ti kadi rei øsi dø'de nanga non'i'ti. Lo kin'ti, a gøri kadi m'ndig'i. ¹⁰ Toki ngøm'n ndu ki m'ad'i kadi uwøn tøg'i ba, m'in kaa m'a m'ngøm'i døkagilo kom'ti ki a re dø de'gi'ti ki dønangi'ti ne pøti kadi nan'de kin to. ¹¹ M'a m're ndøkba, ø uwø nya ki to ji'i'ti kin ngan, kadi de madi taa nyakugø goji læ'i el.

¹² De ki nje tøti rø, m'a m'ra'a to kagi ngawdann køy me Køy'ti læ Luwø læm, ningø a te taga el ratata. M'a m'indø tø Luwø læm num tø bøbo li'ø ki in Jerujalem ki sigi kin num dø'a'ti. Jerujalem ki in dōran'ti rø Luwø'ti læm, re ur nanga. Taa m'a m'indø tøm ki sigi dø'a'ti tø.

¹³ De ki aw ki mbi'ne ø, kadi oo'n dø ta ki Ndil Luwø isi el Njekawnan'gi kin!

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Lawodise'ti

¹⁴ Makitu kin ndangi adi malayka læ Njekawnan'gi ki Lawodise'ti: Ta ki de ki in Amen, de ki nje mannaji ki nje ra nya ki low'ø'ti, de ki røta'ti ki in dø nyakindø'gi'ti læ Luwø pøti, el me'ti ø to kin: ¹⁵ M'gør kulø rai; m'gør kadi söl el num, in tingø el num. Kin ø re söl el ø, re a tingø! ¹⁶ Nan ki ne kin, söl el num, in tingø el num, to hoy hoy, adi m'a m'tømon'i kø. ¹⁷ In el ene in njenyakingø, ra gati ingøn nya ngayn, aw ndoo nya madi el. Nga ningø, in nje kumtøndoo, in dangiti, nya læ'i goto, ra ki rø'i kare, kum'i oo lo el kin ø, oo el. ¹⁸ In be ø, m'ad'i ta kōji kadi re ndøgi søm ør ki por ndir'ø maji kin kadi ndu'n, kadi ndøgi søm ku ki nda uti'n dø rø'i ki to kare kin kadi rø'i söl'i el, ø kadi ndøgi nya k'ilø kum'ti ilø kum'i'ti kadi kum'i oo lo maji gøgi. ¹⁹ De'gi pøti ki m'ndigi'de, m'ndangi'de ø m'indø'de m'oji'de. Maji kadi in tingøbil, ø tør ndu'i. ²⁰ Oo maji, m'in m'ra takøy'ti, m'indø takøy. Re de oo dø ndu'm ø te takøy ø, m'a m'ur køy go'ø'ti, m'a m'njø si'ø num in a sø søm num.

²¹ De ki nje tøti rø, m'a m'ad'a isi søm dø kumbør ngar'ti læm, toki m'in m'tøti rø ø m'aw m'nji ki Bai dø kumbør ngar'ti li'ø kin be tø. ²² De ki aw ki mbi'ne ø, kadi oo'n dø ta ki Ndil Luwø isi el Njekawnan'gi kin!

4

Kulø toji dø Luwø'ti me døran'ti

¹ Go nya'gi'ti kin ø, m'oo nya ki rangi me ndil'ti bay: m'oo tarow te døran'ti, ningø ndu de ki el'm ta kete kakin, tøl bar to tow be el'm ene: «Re taa ne, ø m'a m'tøj'i nya ki a ra nya lo ti'ti». ² Tanan'ti non, Ndil Luwø tði'm uwø'm aw sø'm døran'ti. Ningø nyi, m'oo kumbør ngar te isi, ø de madi isi dø kumbør ngar'ti kakin. ³ De'ø ndolo to mbal'gi ki ðari'de jasipi ki sarduwann be. Ngabirøndi ki kunj'ø to to mbal emerodi be unji gugi kidi kumbør ngar kakin. ⁴ Ningø kumbør'gi dø joo gidø in sø sii gugi gidi kumbør ngar kakin, ø ngatøgi'gi dø joo gidø in sø ki øy ku ki nda sii dø kumbør'gi'ti ki dø joo gidø in sø kakin, uløi jøgi kosikurø ki rai ki ør dø'de'ti. ⁵ Kunji'gi, ki ndu de'gi, ki ndangindi'gi tei kumbør ngar'ti. Lambi'gi siri onyi takum Ngar'ti, adi in ndil'gi lø Luwø ki siri. ⁶ Non kumbør ngar'ti, nya madi ki tanan ki mann ba ki ar njay to ðer be ra søm'ti.

Nya'gi ki nje kisi kumngayira in sø, kum'de rosi rø'de ki kete ge ki gøgi ge, sii dana non kumbør ngar'ti num, gugi gid'ø num. ⁷ Nya ki nje kisi kumngayira ki døketi tanan ki ðøl, in ki nja joo tanan ki ngonn baw mangi, in ki nja mutø, takum'ø to to takum de be, ningø in ki nja sø, to to kore ki isi nal be to. ⁸ Nya'gi ki nje kisi kumngayira kin, ki kare aw ki bag'i'ne mehen mehen, ø kum'ø rosi lo dø bag'a'ti ge ginn bag'a'ti ge. Kondø ge ki kada ge sii ta k'osi pa'ti eyina: Nje k'Ar njay, nje k'Ar njay, nje k'Ar njay in Burøbe Luwø ki nje togi pøti. In ki isi mayinu, isi ðone, in ki a re. ⁹ Døkagilo'gi pøti ki nya'gi ki nje kisi kumngayira ki sø kakin øsi pa, uløi toji dø nje kisi dø kumbør ngar'ti, døkagilo'gi ki døkagilo'gi, øsikurø, rai'ø oyo, ¹⁰ ngatøgi'gi ki dø joo gidø in sø øsi mækøsi'de nanga non nje kisi dø kumbør ngar'ti, øsikurø nje kisi ki døkagilo'gi ki døkagilo'gi, buki jøgi kosikurø'gi lø'de non Ngar'ti ningø eli'ø eyina: ¹¹ Burøbe Luwø lø'je, in asi kadi de'gi uløi toji dø'i'ti, øsikurø'l, taa asi k'ingø togi to, tado in ø ra nya'gi pøti, nya'gi ki k'oo ki kum kin toi kigo ndigi'ti lø'i.

5

Makitu lø Ngonn bati

¹ M'oo makitu ki kur gidi nan'ti to dala jikøl nje kisi dø kumbør ngar'ti. In makitu ki ndangi nya me'ti ge gidi'ti ge, ningø uwøi lo siri ki nya kuwø makitu'gi. ² M'oo malayka ki nje togi kare un ndu'ne ki taa ene: «Nan asi kadi tði'ti nya kuwø makitu'gi ø te makitu kin wa?» ³ Nan ki me døran'ti, ki døangi'ti eke ginn døangi'ti, de ki asi kadi te makitu kin, eke kadi ilø kum'ne me'ti ø tudø goto ne. ⁴ Lo kin'ti, m'non ngayn, tado de asi k'ingø de ki asi kadi te makitu kin ø ilø kum'ne me'ti el. ⁵ Ningø de kare dann ngatøgi'gi'ti el'm ene: «Non el, øo ðøl ki ginn koi'ti lø Juda, de ki te ginn Dabidi'ti, ki tði ro, in asi kadi ør nya kuwø makitu'gi ki siri ø te makitu kin.»

⁶ Lo kin'ti non, m'oo Ngonn bati ra taa dana non kumbør ngar'ti, ningø nya'gi ki nje kisi kumngayira ki sø ki ngatøgi'gi ki dø joo gidø in sø gugi gid'ø. Ngonn bati kakin to to nya ki de ujø mind'ø be. Gaj'a'gi in siri, taa kum'ø'gi in siri to, to ndil'gi ki siri lø Luwø ki ulø'de ki døangi'ti ba pøti. ⁷ Ngonn bati isi re ndøkba ki rø nje kisi dø kumbør ngar'ti kadi taa makitu ji'ø'ti. ⁸ Tanan'ti non, ki nje kisi kumngayira ba ki sø ki ngatøgi'gi ki døjoo gidø in sø øsi mækøsi'de nanga non Ngonn bati'ti. De ki ra uwø kende ki kopi'gi ki rai ki ør ki nduji kagi ki øti maji ji'ne'ti. Nya'gi kin in ta'gi ki de'gi lø Luwø isi eli ki Luwø. ⁹ Nje kisi kumngayira ba ki sø ki ngatøgi'gi ki dø joo gidø in sø, øsi pa ki sigi eli eyina:

«In asi kadi un makitu,

Ø ør nya kuwø'gi.

Tado de'gi tði'nu, in ugø dø ginn kaw'gi ki dangi dangi,

Ndønn ta'gi ki dangi dangi,

De'gi ki dangi dangi,

Ginn ðe'gi ki dangi dangi ki mosi, adi Luwø.

¹⁰ Ginn de'gi ki dangi dangi kin,

Indø'de taa dangi to ngar'gi,

Tøl'de njekujønyamosi kadikare'ti tado Luwø lø'je,

Ningø ingi onyibe døangi'ti ne*.»

¹¹ Lo kin'ti, m'gon lo ø, m'oo ndu bulø malayka'gi ngayn, ki in døer banyi banyi døer dogi bigum†, gugi gidi kumbør ngar, ki nya'gi ki nje kisi kumngayira ba, ki ngatøgi'gi. ¹² Ningø uni ndu'de ki taa eli eyina:

«Ngonn bati ki de'gi tði'ø,

* 5:10 5.10 Pa'gi 33.3, 98.1; Ejay 42.10 † 5:11 5.11 Daniyel 7.10

asi kadi ingè tōgi, ki nyakingè, ki gosi, ki ngangì, ki kòsikurè, ki tōbar, ki kulè tōji!»

¹³ Taa m'oo ndu nyakindè'gi pèti ki dōran'ti, ki dōnangì'ti, ginn dōnangì'ti, ki me babo'ti osi pa eyina:

«Kulè tōji, ki kòsikurè, ki tōbar, ki tōgi,

in lè nje kisi dō kumbèr ngar'ti in ki Ngonn bati ki dōkagilo'gi ki dōkagilo'gi!»

¹⁴ Lo kin'ti non be, nya'gi ki nje kisi kumngayira ba ki sò eli eyina: «Amen!» Ningè ngatōgi'gi osi məkəsì'de nanga non nje kisi dō kumbèr ngar'ti in ki ngonn bati, osi kurè'de.

6

Ngonn bati in ki nya kuwè makitu'gi siri

¹ M'oo Ngonn bati uwè nya kuwè makitu ki dōkete lè nya kuwè makitu'gi ki siri or, ningè m'oo ndu nya ki nje kisi kumngayira ba ki dōkete dann nya'gi ki nje kisi kumngayira ba ki sò un ndu'ne ki taa, ndu'è bar to ndangindi be ene: «Re!» ² M'gon lo, ningè m'oo sindè kare ki nda. Nje kala uwè kagi kondiro jì'ne'ti, adi'è jōgi kòsikurè. In de ki tètì rō, nan aw to tètì rō ki rangì bay. ³ Loki Ngonn bati uwè nya kuwè makitu ki nja joo or ningè, m'oo ndu nya ki nje kisi kumngayira ba ki nja joo el ene: «Re!» ⁴ Lo kin'ti, sindè ki rangì, ki kər to por te re. Nje kala aw ki tōgi kadi or'n lapiya dōnangì'ti kō, kadi de'gi tōli nan dann'de'ti. Adi'è kiyərō ki ngal.

⁵ Loki Ngonn bati uwè nya kuwè makitu ki nja mutè or ningè, m'oo ndu nya ki nje kisi kumngayira ba ki nja mutè el ene: «Re!» ð m'gon lo ningè, m'oo sindè kare ki ndul. Nje kala uwè nya mboji nya jì'ne'ti. ⁶ Ningè m'oo ndu ta madi in ki dann nje kisi kumngayira'gi ki sò ene: «Geme ngonn ngo mboji nya kare be par in lo kulè ki ndo kare, è orji ngonn ngo mboji nya mutè be par in lo kulè ki ndo kare to; nan òdi hu in ki yiwi kandi nju el.» ⁷ Loki Ngonn bati uwè nya kuwè makitu ki nja sò or ningè, m'oo ndu nya ki nje kisi kumngayira ba ki nja sò el ene: «Re!» ⁸ ð m'gon lo ningè, m'oo sindè kare ki bal'a to to mbi kam be. Nje kala to'a nan «Koy», è lo ki koo isi njiyè go'è'ti. Adi'de tōgi dō dow dōnangì'ti ki kare me ki sò'ti kadi tuji de'gi ki me'ti ki rō'gi ki bō'gi ki monyi ki njetōko de'gi ki da don'gi ki dōnangì'ti ne. ⁹ Go'ti, loki Ngonn bati uwè nya kuwè makitu ki nja mi or ningè nyi, m'oo ndil de'gi ki ndōki tōli'de è rai ginn ringiri kadikare'ti lè Luwè. In de'gi ki tōli'de tado ta lè Luwè ki rai dō'ti ngan, manyinaj'a. ¹⁰ De'gi kakin uni ndu'de ki taa, elita ki tōgi'de eyina: «Burəbe, in ki in nje k'Ar njay, in ki in de ki rōta'ti, a nginè bitì dōkagilo'ti ki ra taa a gangi ta dō de'gi'ti ki dōnangì'ti, oji'n dō mosi'je ki buki kō kin wa?» ¹¹ Ningè lo kin'ti non, adi de ki ra ku ngal ki nda, ningè dōji'de kadi orei me'de nden bay, bitì kadi to ndəgi ngannkon'de'gi, ki madi kulè'de'gi, ki nanyinan non, kadi to a tōli'de to ingi be kin, kər'de re dō mad'a'ti, tolta'a bay taa. ¹² Ningè m'oo Ngonn bati uwè nya kuwè makitu ki nja mehen or, è dōnangì yəki yəki ki èti bōl ngayn. Kadi təl ndul kururu to ku soro be, è nanyi ba pu təl to to mosi be to. ¹³ Mee'gi in dōran'ti tosi ki nanga to kandi mbaykote ki gəsirè el bay, è nəl gang'a ki nanga kin be. ¹⁴ Dōran a goto kō to tuwè ki de a koo gidì nan'ti kin be; ningè mbal'gi, ki dō dor'gi a ndui rō'de kō. ¹⁵ Ngar'gi ki dōnangì'ti ne, ki nje tōbar'gi, kibo'gi lè njero'gi, ki njenyakingè'gi, ki nje tōgi'gi, ki ndəgi de'gi pəti, bər'gi ki de'gi ki kare, a anyinan kadi iyəi rō'de bolo lo'gi'ti ki gidì mbal'gi'ti ki tətì. ¹⁶ A eli mbalbo'gi ki mbal'gi ki tətì eyina: «Tosi dō'je'ti, iyəi'je sanyi takum nje kisi dō kumbèr ngar'ti, ki ta wongì'ti lè Ngonn bati*». ¹⁷ Tado ndo wongì ki bo re nga, de ki asi kadi ene m'in è m'ra am goto'è.»

7

De'gi ki 144.000 ki Luwè indè ndunə lə'ne non'de'ti

¹ Go nya'gi'ti kin, m'oo malayka'gi sò rai taa dō kum dōnangì'ti ki sò. *Malayka'gi kakin uwəi nəl'gi ki sò ki dōnangì'ti ne kadi to uləi dōnangì'ti el num, dō ba'ti el num, taa dō kagi'gi'ti el num to. ² M'təl m'oo malayka madi ki rangì bay in ki lo kuwè kadi'ti be, uwè nya kōsidonya lè Luwè ki nje kisi kumngayira ba jì'ne'ti. Ningè un ndu'ne ki taa el malayka'gi ki sò ki ingèl tōgi kadi rai nya ki low'ə'ti el ki nyakindè'gi ki dōnangì'ti ne ki me ba'ti ene: ³ «Ononyi'se kadi rai nya ki low'ə'ti el ki nyakindè'gi ki dōnangì'ti, eke me ba'ti, eke dō kagi'gi'ti, bitì kadi j'indè nya kōsidonya to ndunə non njekulè'gi'ti lè Luwè bay taa.» ⁴ Adi m'in kər de'gi ki in ki k'indè ndunə lè Luwè non'de'ti in de'gi dər bu ki dō sò gidè in sò dō'ti, ginn koji'gi'ti lè ngann Isirayel'gi pəti. ⁵ Adi in: ginn koji'ti lè Juda, de'gi dər dōgi gidè in joo; ginn koji'ti lè Ruben, de'gi dər dōgi gidè in joo; ginn koji'ti lè Gadì, de'gi dər dōgi gidè in joo; ⁶ ginn koji'ti lè Aser, de'gi dər dōgi gidè

* 6:16 6.16 Oje 10.8; Luk 23.30 † 6:17 6.17 Juwəl 2.11; Sopeni 2.2-3

in joo; ginn koji'ti læ Nepitali, de'gi dør dōgi gidø in joo; ginn koji'ti læ Manasa, de'gi dør dōgi gidø in joo; ⁷ ginn koji'ti læ Simeyon, de'gi dør dōgi gidø in joo; ginn koji'ti læ *Lebi, de'gi dør dōgi gidø in joo; ginn koji'ti læ Isakar, de'gi dør dōgi gidø in joo; ⁸ ginn koji'ti læ Jabulon, de'gi dør dōgi gidø in joo; ginn koji'ti læ Jisepi, de'gi dør dōgi gidø in joo; ginn koji'ti læ Benjamen, de'gi dør dōgi gidø in joo.

Ginn de'gi ki dangi dangi

⁹ Go'ti, m'gon lo ø, m'oo bulø de'gi ki øti bol ngayn ki de asi kadi tudø kør'de el. In de'gi ki ginn be'gi'ti ki dangi dangi, ginn kaw'gi'ti ki dangi dangi, ginn de'gi ki dangi dangi, ki ndonnta'gi ki dangi dangi. De'gi kin rai non kumbør ngar'ti, ki non Ngonn bati'ti, rai ki ku ngal ki nda rø'de'ti, taa uwøi baji tann'gi ji'de'ti to. ¹⁰ Ningø uni ndu'de ki taa eli eyina: «Kaji in rø Luwø'ti læ'je ki in nje kisi dō kumbør ngar'ti in ki Ngonn bati.» ¹¹ Malayka'gi pøti iløi nan gugi gidi kumbør ngar, ki ngatøgi'gi ki nya'gi ki nje kisi kum ba'gi, osi ki takum'de nanga non kumbør ngar'ti, øsikurø Luwø, ¹² eli eyina: «Amen! Kulø toji, ki tōbar, ki gosi, ki oyo ki ra, ki kōsikurø, ki tōgi, ki ngangin in læ Luwø læ'je ki dōkagilo ki dōkagilo! Amen!» ¹³ Lo kin'ti non, ki kare dann ngatøgi'gi'ti un ta el'm ene: «De'gi ki øyi ku ngal'gi ki nda kin in nan'gi wa? Ø in ra be ø rei wa?» ¹⁴ Ø m'ilø'ti m'ene: «Burøbe, in ø gøer majil!» Ningø el'm ene: «In de'gi ki tei me kindøkumndoo'ti kibo. Ingi tōgi ku ngal'gi læ'de, rai adi nda me mosi Ngonn bati'ti. ¹⁵ In tadø kin ø, uwøi rø'de rai non kumbør'ti læ Luwø, gosi'ø kondø'ti ge kada ge me Køy'ti li'ø. Ningø nje kisi dō kumbør ngar'ti a dow baw'ne dō'de'ti ginn køy kisi'ne'ti. ¹⁶ Bo a ra'de el ratata, kundø mann a ra'de el ratata, taa por kadi eke kunji nya madi a ndaw'de el ratata to, ¹⁷ tadø Ngonn bati ki nje ra ngawdann lo'ti non kumbør ngar'ti a in nje k'ul'de, kadi a aw se'de lo mann kumngayira'ti kadi anyinan. Luwø a bør mann non kum de'ti mbonyi mbonyi*.»

8

Nya kuwø makitu ki nja siri

¹ Loki Ngonn bati ør nya kuwø makitu ki nja siri, loki dōran'ti tøl to ndingi asi ngann kadi dō mutø. ² Ningø m'oo malayka'gi ki siri rai takum Luwø'ti, adi adi'de tow'gi siri. ³ Malayka madi kare re ulø rø'ne ra kadi ringiri'ti, uwø bay por ki nduji kagi ki øti maji in me'ti ji'ne'ti. In bay ki rai'ø ki ør, ningø adi'ø nduji kagi'gi ngayn ki øti maji, kadi awi'n ki ta'gi ki de'gi læ Luwø isi eli ki Luwø. Awi'n dō ringiri ør'ti ki ra non kumbør ngar'ti. ⁴ Ningø sa nduji kagi ki øti maji su ji malayka'ti takum Luwø'ti aw ki taa ki ta'gi ki de'gi læ Luwø isi eli ki Luwø. ⁵ Ningø go'ti, malayka un bay por ki nduji kagi ki øti maji in me'ti kakin, buki korpor'gi ringiri'ti rosi, ø ugø ilø nanga, par ø tanan'ti non, ndangindi'gi ki ndu de'gi, ki tølndi'gi tei, taa dōnangi yøki to.

Tow'gi ki sō ki dōkete

⁶ Malayka'gi ki siri ki uwøi tow'gi ki siri ji'de'ti indøi dō rø'de dana kadi kol'i'de. ⁷ Malayka ki dōkete køl tow læ'ne ø, kōsi ndi, ki por ki pole nan ki mosi ødi ki dōnangi'ti. Ningø lo kin'ti non be, dow dōnangi ki kare me ki mutø'ti on por, kagi kare me ki mutø'ti on por; taa mbi kam kare me ki mutø'ti on por to. ⁸ Malayka ki nja joo køl tow læ'ne, nya madi ki boi to mbal ki ra taa be, on por, bingø osi me ba'ti, adi dow ba ki kare me ki mutø'ti tøl mosi. ⁹ Nyakindø'gi kare me ki mutø'ti me ba'ti oy, taa tokibo'gi kare me ki mutø'ti tuji to. ¹⁰ Malayka ki nja mutø køl tow læ'ne ø, kækirø mee kare ki on to por be, in dōran'ti osi nanga dō ki kare me ki mutø'ti læ mbo'gi ki wol mann'gi. ¹¹ Tø mee kakin nan «nya ki ati.» Ki kare me ki mutø'ti læ mann'gi tøl'i ati kangi, ningø de'gi ngayn ki anyinan mann'gi kin øyi to, tadø tøl ki tøl'i ati kangi. ¹² Malayka ki nja sō køl tow læ'ne, dow kadi ki kare me ki mutø num, dow nanyi ki kare me ki mutø'ti num, taa mee'gi kare me ki mutø'ti ingøi kindø adi lo kadi dann'de'ti ki kare me ki mutø'ti unji guto. Dow lo ki kada kare me ki mutø'ti num, dow lo ki kondø kare me ki mutø'ti num, kunji goto dō'de'ti*.
¹³ M'tøl m'gon lo bay ningø, m'oo yøl kore kare ki nal taa sanyi dann nøl'ti un ndu'ne ki taa ki tōgi'ne ene: «Kumtøndoo! Kumtøndoo! Kumtøndoo a in dō de'gi'ti ki dōnangi'ti ne, loki ndøgi malayka'gi ki nanyinan mutø kin a kol'i tow læ'de.»

* 7:17 7.17 Ejay 25.8, 49.10; Pa'gi 23.1-2; Ejøkel 34.23

* 8:12 8.12 10-12; Ejay 14.12; Jeremi 9.14; Tekitaga 10.21-23

9

Tow ki nja mi bar

¹ Malayka ki nja mi køl tow læ'ne ø, m'oo mee kare in dōran'ti osi nanga. Adi mee kakin lakele ta boløbe ki dōboy'o goto. ² Te ta boløbe ki dōboy'o goto ningø, sa por su'ti te ki taga to sa por ki me pur'ti ki boi be. Sa kakin uti kum kadi ki dōran. ³ Bøti'gi tei me sa por'ti kakin, sananyinan dōnangi'ti. In bøti'gi ki adi'de tōgi ki to to yan nii be. ⁴ Ōgi'de kadi rai nya ki low'ø'ti el ki mu ge ki kam ge kagi'gi ge, nan kadi rai nya ki low'ø'ti el ki de'gi ki awi ki nyakosidonya to ndunø læ Luwø nati non'de'ti el kin par. ⁵ Adi'de tarow kadi tōli de'gi kin el, nan kadi adi'de kon ngayn to kadi yo par asi nanyi mi. ⁶ Døkagilo'ø'ti kin, de'gi a sangi koy, nan a ingøi koy el. A ndigi kadi n'oyi, nan koy a nanyi sangi kō kadi'de'ti.

⁷ Bøti'gi kin, toi to sindø'gi ki de dō nya rō rō'de'ti, adi in ndøkba lo k'aw rō'ti kin be. Nya'gi ki dō'de'ti toi to jōgi kōsikurø ki rai ki ør be, ningø takum'de to to takum de'gi be to. ⁸ Bisi dō'de to to bisi dō dene'gi be, ø ngang'i'de to to ngang'i bøl be to. ⁹ Ningø toi to nya ki de ulø nya rō ki ra ki gindi non gu'de'ti be, ø kah bangi'de bar to kah pusi rō'gi ki sindø'gi banyi banyi ndøri'de ki ngodi go'de'ti sōw lo rō kin be*. ¹⁰ Ta bōngi'de ati to ta bōngi nii be, ningø in bōngi'de'ti kin ø awi ki tōgi ki kadi rai nya ki to ki de'gi nanyi mi. ¹¹ Awi ki malayka to ngar dō'de'ti boløbe'ti ki dōboy'o goto. Tō ngar læ'de kakin nan «Abadon» ki ta Ebirø, ø «Apoliyon» ki ta Gireki tō. Kør me tō kin nan «Nje tuji lo». ¹² Kon ki døkete dør nga, ningø nanyi kon'gi ki rangi joo kadi rei go'ti bay.

¹³ Malayka ki nja mehen køl tow læ'ne, ningø m'oo ndu de madi in ringiri'ti ki rai ki ør ki isi non Luwø'ti, in dō kum'ø'gi'ti ki sō re. ¹⁴ Ningø ndu kakin el malayka ki nja mehen ki uwø tow ji'ne'ti ene: «Inyø malayka'gi ki sō ki dōi'de ki kulø gindi dō ba Epirati'ti kin taa.» ¹⁵ Ningø inyø malayka'gi ki sō kakin taa. In malayka'gi ki sii dō nja'de'ti tado dō kadi inbe kin, me ndø'ti inbe kin, me nanyi'ti inbe kin, ki me bal'ti inbe kin tō, kadi to tuji de'gi ki kare me ki mutø'ti kō, dōnangi'ti ba pøti. ¹⁶ Adi m'in kør njers'gi læ'de ki ai ki sindø in dør dōgi bigum bu joo. ¹⁷ Nga ningø nyi, m'oo sindø'gi ki nje kal de'gi me ndil'ti: awi ki nya rō ki dōo non gu'de ki kør to por be, to to bal dōran be, taa to to bal kadi mann sindø be tō. Dō sindø'gi kakin to to dō bøl be, ningø por'gi ki sa'gi ki nya'gi ki nje taa por ki tōgi'de'gi. ¹⁸ In ki nya tuji lo'gi ki mutø, ki in por'gi ki sa'gi ki nya'gi ki nje taa por ki tōgi'de'gi, ki tei ta'de'ti kin ø kō de'gi ki kare me ki mutø'ti dōnangi'ti ne ba pøti a tō'n. ¹⁹ Tado tōgi sindø'gi in ta'de'ti num bōngi'de'ti num tō. Bōngi'de to to lii ki rai ki ningø kasi be, ningø ta bōngi'de to to dō be kadi rai nya ki low'ø'ti el ki de'gi. ²⁰ Nga ningø, ki øjido ndøgi de'gi pøti ki tei ta koy'ti læ nya'gi ki nje tuji lo kin ø, mbeti kadi inyø kulø ra'gi ki majel. Nanyinan ki lo k'osi mækøsi'de nanga non ndil'gi'ti ki majel, ki non kagi yo'gi'ti ki rai'de ki ør ge, ki nar ge, ki ningø kasi ge ki gaji mbal ge eke ki kagi ge ki asi k'oo lo el num, asi k'oo dō ta el num, taa asi njiyø el num tō kin. ²¹ Taa inyøi ta tøl de'gi el num, ta ra kumø el num, ta kuwø marum el num, ta bōgi el num tō.

10

Malayka in ki ngonn makitu

¹ Go'ti, m'oo malayka ki rangi kare ki nje tōgi in dōran'ti risi ki nanga. Kilndi tu dō'a, taa ngabirøndi isi dō'a'ti to jōgi ngar be, ø takum'ø osi to kadi be, ningø nja'a'gi toi to bar por be. ² Uwø ngonn makitu ji'ne'ti, indø nja køl'ne dō ba'ti, ø indø nja gøl'ne dōnangi'ti tō. ³ Un ndu'ne ki taa ki tōgi'ne, non to bøl be, ningø go ndu'ø'ti, ndangindi siri bar. ⁴ Ø loki m'aw kadi m'ndangi ndu'de me makitu'ti ø, m'oo ndu ta madi ki in dōran'ti el'm ene: «Ngøm ndu ta læ ndangindi'gi kin me'i'ti, um m'ndangi me makitu'ti el.»

⁵ Lo kin'ti, malayka ki m'oo'ø, nja'a kare in dō ba'ti, ø nja'a kare in dōnangi'ti kakin, un ji køl'ne ulø ki dōran'ti, ⁶ ningø un mindi'ne ki to Luwø ki nje kisi ki døkagilo'gi ki døkagilo'gi, ki nje kindø dōran, ki dōnangi, ki babo, ki nya'gi ki me'de'ti ene: «Døkagilo ki rangi kadi de a inyø adi dør goto nga. ⁷ Ndø ki malayka ki nja siri a ulø ngirø kadi køl tow læ'ne kin ø, Luwø a tølta ndigi ra læ'ne ki to lo kiyø'ti, toki el'n taa njekuløbø'gi læ'ne ki in njekeltakita'a'ti*.»

⁸ Ndu de ki kete m'oo in ki dōran'ti kakin tøl el'm ta ki rangi bay ene: «Aw taa ngonn makitu ki te me'ø kin ji malayka'ti ki indø nja'ne kare dō ba'ti ø indø ki kare dōnangi'ti kin.» ⁹ M'aw ndøkba ki rō malayka'ti kakin, m'døj'ø kadi adi'm ngonn makitu ningø, ilø'm'ti ene: «Taa sō, a ati kangi kanda'i'ti, nan a nøl ta'i'ti to tōji be.» ¹⁰ M'taa ngonn

* 9:9 9.9 Juwøl 2.4-5, 1.6

* 10:7 10.7 Tekitaga 20.11; Ndukun 32.40; Daniyel 12.7; Amosi 3.7

makitu kakin ji malayka'ti m'njo, ningø nøl ta'm'ti to tøji be, nan loki m'tur me'm'ti ø, ati kanda'm'ti kangï. ¹¹ Ningø go'ti eli m'in eyina: «Maji kadi eltakita Luwø'ti ki el oji'n do nya'gi ki a ra ginn de'gi ki dangi dangi, ki ginn be'gi'ti ki dangi dangi, ki ndonnta'gi'ti ki dangi dangi, ki ngar'gi, ngayn kin ðay.»

11

Nje mannaji'gi ki joo

¹ De ta gakira ki tanan ki kagi mboji nya be, ningø el'm ene: «Indø taa mboji *Køy læ Luwø num, ringiri num, taa in tudø de'gi ki nje k'osi mækøsi'de nanga non Luwø'ti me køy'ti kin to. ² Nan tado lo ki taga ne læ Køy læ Luwø ø, kadi inyø dow kare, mboji el, tado in lo ki in ki kadi de'gi ki gøri Luwø el, ki a tuji ki bebo ki ar njay læ Luwø asi nanyi doø gidø in joo. ³ Ningø m'in m'a m'ulø ki nje mannaji'gi læm ki joo ki ku kuwø ndoo ro'de'ti kadi eli de'gi ta ki ta Luwø'ti ndo dør ki bu joo ki do mehen (1260).»

⁴ Nje mannaji'gi ki joo in kagi bun'i'gi ki joo, ki lambi'gi ki joo ki rai takum Be nje donangi'ti. ⁵ Kin ø re de madi ge kadi n'ra se'de nya ki low'ø'ti el ø, por a te ta'de'ti kadi tuij njeban'gi læ'de ko. In be ø, de ki ge kadi n'ra se'de nya ki low'ø'ti el ø a ingø'n koy oyi. ⁶ Nje mannaji'gi kin awi ki tøgi kadi uti ta dørøn kadi ndi ødi el, dokagilo ki a eli de'gi ta ki ta Luwø'ti kin. Awi ki tøgi kadi tøli mann ki ndul mosi'ti, taa kadi adi kon'gi ki dangi dangi de'gi ki donangi'ti ne, dokagilo ki ra ki me'de ndigi to.

⁷ Nan loki a manyinaji læ'de ningø, da ki a te boløbe'ti ki doboyo goto a ilø'de ro, a tøti'de ro, a tøl'de. ⁸ Ninn'de a ra tambalo'ti me bebo'ti ki a bari'ø ki to ki elita'a ki ta ki ta Luwø'ti do'a'ti eyina Sødøm ki Ejipiti. In bebo ki ndøki børi Burøbe kagidøsi'ti gidi be'ti. ⁹ De'gi ki dangi dangi, ki ginn kaw ki dangi dangi, ki ndonnta'gi ki dangi dangi, ki ginn be'gi ki dangi dangi a rei kadi gonyi ninn'de ndo mutø ki nusi, ningø a øgi kadi de duw'de. ¹⁰ Rø de'gi ki donangi'ti ne a nøl'de ngayn tado koy ki oyi kin. A rai rønøl ngayn, a mbøli nan kadikare'gi, tado de'gi ki njekekta'gi Luwø'ti ki joo kin adi'de kon ki aldo maji.

¹¹ Nan go ndo'gi'ti ki mutø ki nusi kin ø, kon ki in ro Luwø'ti re ur me'de'ti, adi indøi sii taa. Lo kin'ti, de'gi ki kete ra gonyi'de kakin, bol tøl'de. ¹² Ningø oyi ndu de madi ki bar ki tøgi'ne ngayn in dørøn'ti ene: «In rei taa ne!» Ningø indøi, awi ki dørøn'ti me kilndi'ti, takum njeban'gi'ti læ'de ki isi gonyi go'de. ¹³ Tanan'ti non, donangi yøki yøki ki øti bol, adi dow bebo ki kare me ki do'gi'ti budi nanga mur mur. Ko de'gi to dør siri me'ti. In de'gi ki sii ki do'de taa, me'de gangi mann adi uløi tøji do Luwø'ti ki nje kisi dørøn'ti.

¹⁴ Tuji ki nja joo dør, ningø in ki nja mutø a re non ndøkba.

Tow ki nja siri

¹⁵ Malayka ki nja siri kol tow læ'ne ningø, ndu de'gi bar ki tøgi ngayn dørøn'ti ene: «Konbe ki do donangi'ti in yan Burøbe læ'je, in ki Kirisiti ki in *De ki Luwø mbøt'ø kin nga. A onbe ki dokagilo'gi ki dokagilo'gi. ¹⁶ Ningø ngatøgi'gi ki dojoo gidø in so ki sii do kumbør'ti non Luwø'ti, osi ki ta kum'de nanga non Luwø'ti, uløi tøji do'a'ti ¹⁷ eyina:

“Burøbe Luwø ki nje tøgi øti,
In ki isi non bone, in ki isi non mayinu,
j'ulø tøji do'i'ti tado un kulø k'øti bol læ'i ki ji'i'ti,
Indø'n ginn konbe læ'i.

¹⁸ Ginn be'gi ki dangi dangi indøi ki wongi,
Nan ki ngøsine kin, in wongi læ'i nga ø isi tøji ro'ne.
Dokagilo gangi ta do njekey'gi'ti re nga,
Dokagilo ki kadi ugø'n do nja njeikuløbør'gi læ'i
Ki in njekekta'gi'ti re nga,
Dokagilo k'ugø do nja de'gi læ'i,
Ki nje k'aw ki boli me'de'ti,
Ki du'gi ki ki tøgi'gi, re nga.
In dokagilo ki kadi tuji'n de'gi ki nje tuji donangi'.”»

¹⁹ Go'ti, me dørøn'ti, ta Køy læ Luwø te, adi sanduki kunmindi isi ki taga. Lo kin'ti, ndi tø ge, ndangi nya ge, ndu de'gi bar ki taa, donangi yøki, taa ndi køsi ki øti bol ødi to.

12

Dene in ki da ki bari'ø diragon

¹ Nyakøji madi ki øti bol te dørøn'ti. Ningø in dene ki kadi uti do ro'a to ku, ø nanyi isi ginn nja'a'ti. Mee'gi do'gi gidø in joo ø indøi ro'de nan'ti to jøgi køsikurø sii do'a'ti.

² Dene kakin nanyi'a ngayn el kadi oji ngonn, ø loki to ndo ra'a ø, un ndu'ne ki taa non. ³ Nyakøji madi ki rangi bay te doran'ti. Ningø in køkirø da madi ki bari'ø diragon, kør to por be ø te ra. Do'a in siri, ø gaj'a in do'gi to, ningø jøgi'gi køsikurø sii do'a'gi'ti kakin kare kare. ⁴ Un bongi'ne ø, utø'n gaj'i ki kare me ki mutø'ti læ mee'gi doran'ti buki'de ki nanga. Re ra ta dene'ti ki aw to oji ngonn kakin kadi to oji ngonn taa ø, n'ruwø ngonn kin n'usø'a. ⁵ Dene oji ngonn ki dingøm ki kadi to a isi do ginn be'gi'ti pøti ki dønangi'ti ne, a on'de be konbe li'ø a ngan to gindi be. In tado kin ø, loki oji ngonn taa par ø, uni ngonn kakin awi si'ø kadi Luwø'ti, kadi kumbør ngar'ti li'ø. ⁶ Nga ningø dene taa anyi yan'ne aw dilølo'ti ki in lo ki Luwø indø do lo madi dana søm'ti kadi to isi'ti adi to ngømi'ø ki nyakusø asi ndø dør ki bu joo ki do mehen (1260).

⁷ Lo kin'ti, rø in doran'ti. Misel in ki malayka'gi læ'ne røi ki da ki bari'ø diragon kakin. Diragon kaa in ki malayka'gi læ'ne indøi se'de ki rø to, ⁸ nan rø tøt'ø. Lo læ'de in ki malayka'gi læ'ne goto doran'ti nga. ⁹ Øsi køkirø diragon iløi'ø nanga. In ki in bugø lili ki bari'ø Su ge Satan ge, in ki in nje kødi de'gi pøti ki dønangi'ti ne. Øsi'ø iløi'ø nanga, nan'ti ki malayka'gi ki go'ø'ti.

¹⁰ Lo kin'ti, m'oo ndu'de madi bari ki tugi'ne ene: «Døkagilo kaji re nga, døkagilo kadi Luwø oji tugi'ne re nga, døkagilo Konbe li'ø re nga. In døkagilo ki tugi in ji Kirisiti'ti ki in De ki Luwø mbøt'ø nga. Tado de ki njekindø ta do ngannkon'je'gi'ti kaa øsi'ø doran iløi'ø nanga. In ki nje kindø ta do'de'ti kondø'ti ge kada ge non Luwø'ti læ'je. ¹¹ Nan ingi tati'ø rø kitakul mosi Ngonn bati num, kitakul ta læ Luwø ki manyinaj'a num. Boli rø'de el, in ndøkba ngayn kadi ndigi kaji rø'de el. ¹² In tado kin ø, maji kadi in doran ra rønel, ø ingi ki sii me doran'ti kaa rai rønel tø! Nga ningø in dønangi, in ki babo, tuji in læ'se, tado Su ur nanga ki rø'se'ti non, wongi tøl'ø, tado gør kadi døkagilo læ'ne nanyi ngayn el nga.»

¹³ Loki diragon oo kadi øsi'ne iløi'ne nanga ø, ør ngodi kigo dene'ti ki nje k'oji ngonn ki dingøm. ¹⁴ Nan adi dene uwø bagi'ne joo to bagi køkirø kore be, kadi indø aw øsi lo'ti ki Luwø indø do'a dana ad'a dilølo'ti, kadi to ngømi'ø ki nyakusø asi bøl mutø ki nusi, sanyi, kadi lili ki rai ki ningø kasi ndøti kad'a el. ¹⁵ Lo kin'ti, lili ki rai ki ningø kasi ulø mannta'ne to mann ba be kigo dene'ti non kadi to tugi mann kakin indø aw si'ø. ¹⁶ Nan dønangi re rø læ dene, te ta'ne tur'n mann ba ki diragon tømøn kakin yiki. ¹⁷ Lo kin'ti, wongi tøl diragon do dene'ti, adi aw rø do ginn kaji'ti li'ø, ki in nje tøl rø'de go mbærkikindø'gi'ti læ Luwø, nje ki ra dana do nya ki røta'ti ki Jeju te ki do'a ki taga.

¹⁸ Go'ti, aw ulø rø'ne ra ta babo'ti.

13

Da'gi ki joo

¹ M'oo da madi kare ki gaj'a in do'gi, ø do'a in siri te me babo'ti. Jøgi køsikurø isi ta gaj'a'gi'ti kare kare, ningø to kelta ki mal do Luwø'ti ø isi jam do'a'gi'ti to. ² Da ki m'oo'ø kakin tanan ki kaga be, ningø nja'a'gi toi to nja da ki bari'ø ursi kin be, ø ta'a to to ta bøl be to. Diragon tøl ki tugi'ne, ki kumbør ngar læ'ne, ki tugi konbe ki øti bøl ad'a. ³ Jam do'a kare to to nya ki ingø do ki asi koy be, nan ngøsine do kakin idi nga. Lo kin'ti, de'gi ki dønangi'ti ne pøti, kuløra da kin øti'de bøl, adi uni go'ø. ⁴ Øsi mækøsi'de nanga non diragon'ti, tado tøl ki tugi adi da kakin. Ningø øsi mækøsi'de nanga non da'ti to eyina: «Nan ø asi kaji rø'ne kadi da'ti kin wa? Nan ø asi kadi rø si'ø wa?»

⁵ Adi tarow da kadi te ta'ne el'n ta'gi ki ngan ngan ki ta'gi ki mal do to Luwø'ti. Ningø ingø tarow kadi ra'n ndigi læ'ne nanyi do'ø gidø in joo (42). ⁶ Ulø rø'ne el ta'gi ki mal do Luwø'ti, taj'a taji, taji lo kis'ø ge, taa taji de'gi pøti ki sii doran'ti to. ⁷ Adi'ø tarow kadi rø'n ki de'gi læ Luwø kadi tati'de rø, taa adi'ø tugi do ginn kaw'gi'ti ki dangi dangi, ki ginn de'gi'ti ki dangi dangi, ki ginn ndonnta'gi'ti ki dangi dangi, ki ginn be'gi'ti ki dangi dangi*. ⁸ De'gi pøti ki dønangi'ti ne øsi mækøsi'de nanga non'a'ti. Adi in de'gi ki lo kulø ngirø doran'ti ki dønangi'ti nu, ø to'de in ki ndangi me makitu kaji'ti el. De ndangi to'de me makitu kaji'ti læ Ngonn bati ki de'gi tøl'i'ø kin el.

⁹ «De ki aw ki mbi'ne ø, kadi oo'n do ta ki m'aw to m'el kin maji: ¹⁰ De ki sowdo dangay ø, a aw dangay'ti; de ki sowdo tuji ki kiyøro ø, a tuji ki kiyøro to. Ningø in do kadi ki kadi de'gi læ Luwø uwøi tugi'de ba, ø kadi awi ki kunne to.»

¹¹ Go'ti, m'oo da madi ki rangi te nanga. Gaj'a in joo to gaj'i ngonn bati be, ningø elta to diragon be to. ¹² Da kakin ra kulø ki tugi da ki døkete pøti takum'ø'ti. Ningø indø tugi

* 13:7 13.7 5-7; Daniyel 7.8, 25, 11.36, 7.21

dø de'gi'ti adi øsi mækøsi'de nanga non da'ti ki døkete ki ingø do ki asi koy, nan do kakin tøl idi kin. ¹³ Da ki nja joo kin ra nyakjøji'gi ki øti bøl. Aw biti ra adi por in dørønti, ur dønangit'i, takum de'gi'ti pøti. ¹⁴ Ødi de'gi ki dønangit'i ne buki'de mu'ti ki nyakjøji'gi ki adi'ø kadi ra takum da'ti ki døkete. Jøsi'de kadi to tøl kagi yo madi øsikurø da ki ingø do kiyørø ø tøl aji gøgi kin. ¹⁵ Da ki nja joo ingø tøgø kadi ra adi kagi yo køsikurø da ki døkete kin tøl nya ki isi kumngayira, kadi to elta, ø adi tøl de'gi pøti ki a mbeti køsi mækøsi'de nanga non kagi yo køsikurø da ki døkete'ti. ¹⁶ Da ki nja joo indø tøgø do de'gi'ti pøti, ngann'gi ki de'gi ki tøgø, njenyakingø'gi ki njendoo'gi, de'gi ki kare ki bør'gi, kadi taai ndaja ji kol'de'ti el ø ji gøl'de'ti. ¹⁷ Kin ø re de aw ki ndaja to da kin eke kor nya'gi ki tøjø to'a el ø, a asi kadi ndogi nya el num, gati'n el num to.

¹⁸ In døkagilo kumkødi. De ki aw ki nyagør, a asi kadi gør me kor nya ki øjido da kin, tado in kor nya ki tøjø de madi. Kor nya kakin in kor nya ki bu mehen ki dø mehen gidø in mehen (666).

14

Ngonn bati in ki de'gi ki ugøi dø'de

¹ M'gon lo bay, ø m'oo Ngonn bati ra taa dø mbal Siyon'ti, ningø de'gi dør bu ki døso gidø in so (144.000) ki awi ki to'a num, to Baw'a Luwø num, ki ndangi nati non'de'ti in si'ø. ² M'oo kah nya madi ø in ki dørønti to kah mann ba ki isi lo kam be, ø to kah ndi ki ndangi nya ki tøgø'ne ngayn kam be. Kah nya ki bær ø m'oo kin, bær to kah kundu'gi ø de'gi ra indøi be. ³ Ningø bulø de'gi kin pøti øsi pa ki sigi non kumbør ngar'ti, ki non nya'gi'ti ki nje kisi kum ki so, ki non ngatøgi'gi'ti. De ki asi kadi ndo pa kin goto. De'ø, in de'gi ki dør bu ki døso gidø in so (144.000), ki in de'gi ki in ki kugø dø'de dønangit'i kin par. ⁴ In de'gi ki njenyi ki rø'de ki majel el, sangi dene'gi el, tado gøri dene el. Uni go Ngonn bati lo'gi pøti ki aw'ti. In de'gi ki in ki kugø dø'de dann de'gi'ti ki dønangit'i ne to kandi nya ki døkete ki kun kadi Luwø num kadi Ngonn bati num. ⁵ In de'gi ki de oo ta ki ngom ta'de'ti el. Taa ki kanji ta madi dø'ti.

Malayka'gi iløimbør ta ki gangi ki a re

⁶ Go'ti, m'oo malayka kare ki nal dann nøl'ti taa sanyi ngayn. Poyta ki maji ki biti ki non'ti in ji'ø'ti kadi ilø mbi de'gi'ti ki sii dønangit'i ne, adi in ginn bø'gi ki dangi dangi, ki ginn kaw'gi ki dangi dangi, ki ndonnta'gi ki dangi dangi, ki ginn de'gi ki dangi dangi. ⁷ Malayka kakin un ndu'ne ki taa ene: «Uløi dø'se ginn tøgø'ti lø Luwø, ø uløi tøjø dø'a'ti, tado døkagilo takigangit'i l'ø re nga. Jøsi mækøsi'se nanga non njera dørønti ki dønangit'i, njera babo ki lo'gi ki dangi dangi ki mann isi uwø'ti.»

⁸ Malayka ki rangi bay un go in ki kete kakin ningø el ene: «Øsi nga, øsi nga, *Babilon ki in bø ki boi. In ki adi ginn bø'gi pøti ywi kandi nju kaya ki ra lø'ne ki øti bøl adi'de anyinan.» ⁹ Malayka ki rangi bay ki nja mutø un go'de ningø el ene: «De ki øsi mækøsi'ne nanga non da'ti, ki non kagi yo'ti l'ø, ø taa ndaja non'ne'ti, eke ji'ne'ti ø, ¹⁰ in kaa a anyi ywi kandi nju wongit'i lø Luwø ki kilø mann'ti el ki Luwø a buki me køpi wongit'i lø'ne kin to. Ko de'gi ki be kin a ingøi kon takum malayka'gi'ti ki kar njay ki takum Ngonn bati'ti. A ingøi kon kin me por'ti ki me nya'ti ki on por rigi rigi. ¹¹ Sa por ki nje kadi'de kon kin a su taa ki døkagilo'gi ki døkagilo'gi. Ningø kondø ki kada, lo kadi de'gi ki nje køsi mækøsi'de nanga non da'ti ki non kagi yo'ti l'ø, ø taai ndaja nati non'de'ti eke ji'de'ti kin a øri kon el. ¹² In døkagilo ki kadi de'gi ki in yan Luwø, ki njengøm mbærkikindø'gi lø Luwø, ki nje kunme'de kadi Kirisiti, uwøi tøgø'de ba.»

¹³ Go'ti m'oo dø ndu madi in dørønti el'm ene: «Ndangi ta kin ene: Nje majikur'gi ø in de'gi ki isi oyi me ndø'ti ki bone me kulø'ti lø Burøbe. Ndil Luwø el ene: in nje majikur'gi tado uwøi kor rø'de dø kon'gi'ti lø'de, ningø kulø ra'de'gi ki maji ki rai a ndolo go'de.»

Takigangit'i ki dø de'gi'ti ki dønangit'i ne

¹⁴ M'gon lo ø m'oo kilndi ki nda, ningø de ki tanan ki Ngonn de isi dø'ti. Jøgi ngar ki ra ki ø'ri dø'a'ti, ningø uwø ngorongi ki ta'a ati ji'ne'ti. ¹⁵ Malayka madi ki rangi te me Køy'ti lø Luwø, ningø un ndu'ne ki taa ki tøgø'ne el nje kisi dø kilndi'ti ene: «Ulø ngorongi lø'i ujø'n ko, tado ko ki dønangit'i gøsirø asi kujø nga.» ¹⁶ Ningø lo kin'ti, nje kisi dø kilndi'ti ulø ngorongi lø'ne ujø'n ko'gi ki dønangit'i ne.

¹⁷ Go'ti, malayka ki rangi bay te me Køy'ti lø Luwø, dørønti ki ngorongi ki ati ngayn ji'ne'ti to.

¹⁸ Go'ti, malayka ki rangi bay ki aw ki tøgø dø por'ti, te ki dø ringiri'ti, ø un ndu'ne ki taa ki tøgø'ne ngayn el nje kuwø ngorongi ji'ne'ti ene: «Ulø ngorongi lø'i ujø'n dø nju'gi ki dønangit'i kin, tado kanda'gi gøsirøi nga.» ¹⁹ Ø malayka ulø ngorongi lø'ne dønangit'i

ujø'n dō nju'gi ki dōnangi'ti, ningø bi ilø me bē mbore kandi nju'ti, ki in bē ki boi ki wongi lø Luwø in me'ti. ²⁰ Mbisøi kandi nju kakin me bē mbore kandi nju'ti, gidi bēbo'ti gogi, ningø mosi lo te me bē mbore kandi nju'ti kakin ki taga, in biti ødi ta sindø'gi taa, ø ngal'a asi kilometør fu mutø kare.

15

Malayka'gi ki siri ki nya tuji lo'gi ki dōboy'ti ji'de'ti

¹ M'oo nyakøji madi ki rangi kibo, to øti bøl dōran'ti. Malayka'gi siri uwøi nya tuji lo'gi siri ji'de'ti to. In dōboy nya tuji lo'gi, tado in ingi ø wongi lø Luwø a tol'n ta'ne.

² Go'ti, m'oo mann ba ki to to nya ki bari'ø kirisital be, pole nan ki por. Ningø dō mann'ti kakin, nje tøti rø da, ki kagi yo li'ø, ki kør nya ki toji to'a, uwøi kende lø Luwø ji'de'ti. ³ Osi pa lø *Moji ki njekuløbør lø Luwø, ki pa lø Ngonn bati eyina:

«Burøbe Luwø ki nje tōgi pøti,
Kulø ra'a'gi bo ngayn, øti bøl ki dum!

In Ngar dō ginn bē'gi'ti pøti,

Nyara'gi lø'i in nyara ki dana, ki ki røta'ti*.

⁴ In Burøbe, nan ø asi kadi bøl ndil'i el wa?

Nan ø a mbøti kulø toji dō'i'ti wa?

Tado in ki kar'i ba ø in de ki ar njay,

Ginn bē'gi pøti a rei kadi øsi mækøsi'de nanga non'i'ti.

Tado kulø ra'i'gi ki dana toi ki taga takum'de'ti*.»

⁵ Go'ti, m'oo ta Køy lø Luwø ki *køyku kulø noji lø Luwø in me'ti, te ta'ne dōran'ti.

⁶ Malayka'gi ki siri ki uwøi nya tuji lo'gi ki siri ji'de'ti tei, me Køy'ti lø Luwø ki taga. Jyi ku len ki nda ki sigi ba, nda ki øti bøl, ningø dōi rø'de ki ndar ør. ⁷ Ki kare dann nya'gi'ti ki nje kisi kumngayira ki sō adi malayka'gi ki siri kōpi'gi ki rai'de ki ør siri, to kōpi'gi ki wongi lø Luwø ki nje kisi dōkagilo'gi ki dōkagilo'gi, rosi. ⁸ Sa rosi Køy lø Luwø to nya ki toji tōbar ki tōgi lø Luwø. De asi kadi ur me Køy'ti lø Luwø el biti kadi nya tuji lo'gi ki siri ki malayka'gi ki siri uwøi ji'de'ti kin tolita kulø lø'de bøy taa.

16

Kōpi wongi'gi lø Luwø ki siri

¹ M'oo ndu ta madi ki te ki tōgi'ne me Køy'ti lø Luwø, el malayka'gi ki siri ene: «Ai mbøli kōpi wongi lø Luwø ki siri dōnangi'ti.» ² Malayka ki dōkete aw mbøl kōpi lø'ne dōnangi'ti. Lo kin'ti non, dōbay ki øti bøl, ki to ngayn øsi dō de'gi'ti ki nje kaw ki ndaja lø da num, kōsi mækøsi'de nanga non kagi yo'ti li'ø num.

³ Malayka ki nja joo mbøl kōpi lø'ne dō ba'ti, adi mann tøl to to mosi de ki oy be. Lo kin'ti, nya'gi pøti ki ødi rø'de ki sii me ba'ti oyi.

⁴ Malayka ki nja mutø mbøl kōpi lø'ne dō mann mbo'gi'ti, ki lo'gi ki dangi dangi ki mann isi uwø'ti, adi tøli mosi. ⁵ Ningø m'oo ndu malayka ki aw ki tōgi dō mann'gi'ti el ene: «In Nje kar njay, in ki isi bōne, in ki isi mayinu. In toji be toki in njegangita ki dana. ⁶ Tado ingi buki mosi de'gi lø'i ki mosi de'gi lø'i ki njekeltakita'i'ti kō, ø adi'de mosi inbø kaa to kadi anyinan. Asi ta kadi nya kin ra'de be inbø.» ⁷ Ningø go'ti, m'oo ndu ta madi in ki dō ringiri'ti el ene: «Oyo, Burøbe Luwø ki nje tōgi pøti, takigangi lø'i in ta ki gangi ki røta'ti num, in ta ki gangi ki dana num.»

⁸ Malayka ki nja sō mbøl kōpi lø'ne dō kadi'ti, ad'a tōgi kadi buki'n por'ne dō de'gi'ti kadi on'de. ⁹ Ningø lo kin'ti, kunji kadi ki dum kelta'a on de'gi. De'gi kin elita ki mal dō Luwø'ti ki aw ki tōgi dō nya tuji lo'gi'ti kin, ø mbeti kinyø panjiyø'de'gi ki majel kō ø kulø toji dō Luwø'ti.

¹⁰ Malayka ki nja mi mbøl kōpi lø'ne dō kumbør ngar'ti lø da, adi konbø li'ø tøl loki ndul kururu. De'gi ingøi kon ki ngori ngang'i'de mur mur. ¹¹ Nan be kaa, mbeti kinyø row kulø ra'de'gi ki majel kō, elita ki mal dō Luwø'ti ki dōran'ti, par par, tado kon ki isi ingøi, tado lø dōbay ki rø'de'ti.

¹² Malayka ki nja mehen mbøl kōpi lø'ne dō ba'ti ki bari'ø Epirati. Ba kakin ø inyø lo kadi ngar ki nje k'in lo kuwø kadi'ti dør'ti. ¹³ Go'ti, m'oo ndil'gi ki majel mutø ki toi to kann'gi be, tei ta diragon'ti num, ta da'ti num, ta nje bār rø'ne njekeltakita Luwø'ti num to. ¹⁴ In ndil'gi ki majel ki njera nyakøji'gi. Ningø awi rø ngar'gi'ti ki dōnangi'ti ne pøti, kaw'i'de tado rø ki a re ndø ki bo'ti lø Luwø ki nje tōgi pøti.

¹⁵ Ningø Burøbe el ene: «Oyi, m'a m're to njebøgi be. Nje rønøi ø in de ki isi kum, taa ngøm ku'gi lø'ne maji to, kadi to de øø'a ki rø'a kare ø rø'a a sol'c'øn el.»

* 15:3 15.3 Tekitaga 15.1 † 15:4 15.4 Jeremi 10.7; Pa'gi 86.9

¹⁶ Ndil'gi ki majel kawi ngar'gi kakin lo'ti madi ki ðari'ø ki ta Ebirø nan Armagedon*.

¹⁷ Malayka ki nja siri mbøl kòpi læ'ne dann nøl'ti, ningø ndu'de ðar me Køy'ti læ Luwø, in ki lo kisi kumbør ngar'ti, el ene: «Ginn nya'gi gangi nga!» ¹⁸ Lo kin'ti, nya'gi ødi rø'de, adi in tølndi'gi, ki ndu de'gi, ki ndangindi'gi, taa ðonangi yøki yøki ki øti ðøl ngayn to. Lo kulø ngirø kisikidøtaa'ti læ de'gi nu kin, de oo ko ðonangi ki yøki be kin nja kare el ðay. ¹⁹ Køkirø ðebo gangi rø'ne dana mutø, ningø ðebo'gi, ki ningø ðebo'gi ki dangi dangi ki ðonangi'ti ne budi ki nanga. Me Luwø oyi ðo ðebo Babilon'ti el, Luwø ad'a anyi kòpi, ki yiwi kandi nju wongi li'ø ki ngan ngayn isi olo wunyø wunyø me'ti. ²⁰ ðo dor'gi pøti anyinan, adi de oo mbal'gi el. ²¹ Køkirø kosi'gi ki oyi to mbalbo be indøi taa tosi ðo de'gi'ti. De'gi elita ki mal ðo Luwø'ti øji'n ðo køkirø kosi'gi ki nje tuji lo, tado tuji lo tuji ki øti ðøl ngayn.

17

Takigangi ki do dene'ti ki nje ra kaya ki dum

¹ Malayka kare dann malayka'gi'ti ki siri ki uwøi kòpi'gi ki siri ji'de'ti re el'm ene: «Re, m'a m'toji ta ki gangi ki a re ðo dene'ti ki nje ra kaya ki dum, ki isi kadi mann ba'gi'ti kin, m'adi oo. ² Ngar'gi ki ðonangi'ti ne ðuki rø'de ta sanga lo kaya'ti, ningø bulø de'gi ki ðonangi'ti anyinan yiwi kandi nju kaya li'ø adi ra'de to*».

³ Be ø, Ndil Luwø un'm aw søm dilølo'ti. Ningø m'oo dene kare isi ðo da'ti ki kør njir njir, ki tøgø kelta ki mal ðo Luwø'ti rosi rø'a. Da kakin ðo'a in siri ø gaja'gi in ðøgø to. ⁴ Dene øo ku'gi ki ndolo, ki kør njir njir, ningø, ningø ør'gi, ki ningø ki gat'a in ngayn, ki mædikosi'gi, rosi rø'a. Uwø kòpi ki rai ki ør, ki nya'gi ki maji koo el, ki nyara kaya'gi li'ø ki to njen rosi me'ø. ⁵ Nya ki isi nati non'a'ti, in nya ki ndangi eyina: «Babilon ki boi, kon kaya dene'gi, ki ðe nya ra'gi ki maji koo el ki ðonangi'ti ne.» ⁶ M'oo kadi dene kakin mosi de'gi læ Luwø ra'a yiwi'ti. Adi in mosi de'gi ki tøl'i'de tado k'in'de nje mannaji læ Kirisiti. Loki m'oo'ø, in nya madi ki øti'm ðøl. ⁷ Ø malayka el'm ene: «Ra bann ø øti ðøl wa? M'a m'ori ginn nya ki to lo kiyø'ti øjido dene in ki da ki ðo'a in siri ø gaj'a'gi in ðøgø, ki øti dene gid'i'ne'ti kin. ⁸ Da ki oo'ø kin kete in non, nan ngøsine goto nga. A te koo kadi aw tuji'ti. Nga ningø, de'gi ki ðonangi'ti ne ki lo kulø ngirø ðoran ki ðonangi'ti nu, to'de in ki ndangi me makitu kaji'ti el kin, loki oyi da kin ø, a øti'de ðøl, tado kete in non, nan ngøsine goto, ningø a tøl to re gogi.

⁹ «In ðokagilo kumte ki ðokagilo kaw ki gosi. ðo da ki siri in mbal'gi ki siri ki dene isi ðo'ti. Taa in ngar'gi ki siri to. ¹⁰ Nje ki mi øsi, in ki nja mehen isi ðo kumbør ngar'ti ðokagilo'ti ki ji ra'n ne kin, ningø in ki nja siri re el ðay. Nðo ki a re ø, a isi ðo kumbør ngar'ti ðokagilo ki nden be par. ¹¹ Da ki kete in non, ø ngøsine goto kin, inbe ø in ngar ki nja jijoø. In ki kare dann ngar'gi'ti ki siri, ningø isi aw ki tuji'ti. ¹² Gaji da ki ðøgø ki oo, in ngar'gi ki ðogi ki sii ðo kumbør ngar'ti el ðay, nan a ingøi tøgø kadi onyibe kadi kare be ki da. ¹³ Mørta læ'de ingi ki ðøgø kin pøti in kareba, adi in ta kadi uni tøgø'de ki konbe læ'de rai kulø adi da. ¹⁴ A roi ki Ngonn batì, nan Ngonn batì a tøti'de rø, tado in Burøbe læ burøbe'gi, in Ngar læ ngar'gi. Nga ningø nje ki ðari'de, nje ki mbeti'de, ki nje ra nya ki lowø'ti, a tøti rø si'ø to.»

¹⁵ Malayka tøl el'm ðay ene: «Mann'gi ki oo'de loki kaya dene isi'ti kin, in ginn de'gi ki dangi dangi, in bulø de'gi ki dangi dangi, in ginn ðe'gi ki dangi dangi, ki ndonnta'gi ki dangi dangi. ¹⁶ Gaji da'gi ki ðogi ki oo'de, ki ðaro da inbe, a øsi ta kaya dene, a tøri ku'gi ki rø'a'ti kadi ra ki rø'ne kare. A øsi da'a taa a adi por on'a to. ¹⁷ Tado Luwø indø ndigira læ'ne me'de'ti kadi rai go'ti. Ta'de a in nan'ti kareba kadi adi tøgø konbe læ'de rai kulø adi da, bitì kadi ta'gi ki ta Luwø'ti tølita'de.

¹⁸ «Nga ningø, dene ki oo'ø, in ðebo ki boi ki isi ðo ngar'gi'ti ki ðonangi'ti ne.»

18

Babilon øsi

¹ Go'ti, m'oo malayka madi ki rangi in ðoran'ti isi ur ki nanga. Aw ki tøgø kibo, ningø kunjø unji, taa ðonangi pøti. ² Malayka kakin un ndu'ne ki taa el ene: «Babilon øsi, Babilon øsi, Babilon ki boi øsi; ningø ki ngøsine kin, tøl lo kisi ndil'gi læ Su, ki lo kiyø'ø læ ndil'gi ki majel pøti. In in ø yøl'gi pøti ki toi njen, ki da'gi ki njera nya ki maji koo el, rai to lo ðe læ'de. ³ Tado ginn ðe'gi pøti anyinan yiwi kaya ki ra li'ø ki dum kin. Ngar'gi ki ðonangi'ti ne sangi'ø kaya'ti, ningø njera gati'gi ki ðonangi'ti ne, ndui ki mandì ki ra li'ø ki dum kelta'a kin.»

* 16:16 16.16 Njegangita'gi 5.19; Ngar'gi 23.29

* 17:2 17.2 1-2; Jeremi 51.7, 13; Ejay 23.17

⁴ Go'ti, m'oo ndu ta madi ki in dōran'ti el ene: «Tei kō me bebo'ti kin in de'gi lō'm, nan to in indai rō'se nan'ti si'ē dō majel ra'a'gi'ti, kadi to tuji ki a re dō'a'ti kin ingō'se si'ē. ⁵ Tado majel'gi li'ē oji nan, awi biti tei rō Luwē'ti, adi me Luwē olo dō radanael'gi'ti li'ē. ⁶ Rai si'ē nya ki ndo ki in ra ki de'gi kin tō. Rai si'ē be nja joo. Me kōpi ki mbəli yiwi'gi'ti adi de'gi anyinan kin ə, buki'ti nja joo adi'ə anyi tō. ⁷ Kah'a'ti inbe ki rō'a nəl'ə'n'ə me rō ki toji'ti num, oon maji rō'ne num kakin ə, maji kadi adi'ə ingō kon ge, ndingə ndoo ge tō. Tado in el me'ne'ti ene: "M'nji dō kumbər ngar'ti to ngar, ningə m'in njengawkoy el, tado m'a m'uwə ndoo koy el ratata." ⁸ In tado kin ə, nya tuji lo'gi ki toi isi nginai'ə kin a buki nan dō'a'ti pəti ndo kareba. Adi in koy, ki kuwə ndoo yo, ki bo bo, ningə por a on'a tō. Tado Burəbe Luwə ki gangi ta dō'a'ti in Nje tōgi*.»

⁹ Lo kin'ti, ngar'gi ki nje sang'a kaya'ti, ki nje koo maji rō'd'e si'ē, a nonyi ge, a uwəi ndoo yo'ə, loki a oyi sa por ki on'a su ki taa. ¹⁰ A rai sanyi, tado boli kon ki isi ingō kin, ningə a eli eyina:

«Kon ri ə to be ə! kon ri ə to be ə!

in Babilon, bebo ki boi, ki nje tōgi!

Kadi kadi kareba be par ə ta ki gangi osi dō'i'ti be wa?»

¹¹ Nje njiyē ra gati dōnangi'ti ne, nonyi tado li'ē num, uwəi ndoo yo'ə num tō, tado de kare kaa ndogi se'de nya gati'gi lə'de el. ¹² Nya gati'gi, ki or'gi, ki nar'gi, ki mbal ki gata in ngayn, ki madi'kosi'gi, ki len'gi, ki ku ki kər njir njir'gi, ki ku'gi ki ndoləi, ki kagi'gi ki banyi'de əti maji'gi ki nya'gi ki rai'de ki ngang'i kədi'gi, ki kagi'gi ki gati'de in ngayn, ki ningə kasi'gi, ki gindi'gi, ki nya'gi təli mbal'gi ki ndolo, ¹³ ki kadi kagi ndir tanyi'gi, ki hu kagi'gi ki əti maji, ki nom kagi'gi ki əti maji, ki nduji kagi'gi ki əti maji, ki yiwi, ki hu, ki nduji, ki gemə'gi, ki mangi'gi, ki bati'gi, ki sində'gi, ki pusi rō'gi, ki bər'gi, ki dangay'gi. ¹⁴ Kandi kagi ki ndil'i ndigi kuso kaa anyi sanyi kadi'ti. Nyakingə'gi lə'i ki nya koo maji rō'gi lə'i təli nya ki tuji kō, ningə de a ingə'de gogi el ratata. ¹⁵ Njera gati'gi ki rai gati kete me be'ti kin ingəi nya, əsi rō'de ngərəngi, tado boli kon'gi ki isi ingō kin. Nonyi, uwəi ndoo yo'ə, ¹⁶ ningə eli eyina: «Kon ri ə to be ə! kon ri ə to dō bebo'ti kin be ə! In ki kete ə ku len, ki ku ki kər njir njir, ki kər pir pir, ki or ge, ki ningə ki gat'a in ngayn ge, ki madi'kosi ge, rosi rō'a. ¹⁷ Nan me kadi ki kare inbe par ə nyakingə'gi kin pəti gətōi kō!»

Njekuwəngaw tokibo'gi, ki de'gi ki me tō'ti, ki njerakulə dō tokibo'ti, ki njera gati dō ba'ti, əsi rō'de ngərəngi, ¹⁸ ningə loki oyi sa por ki isi su ə, eli eyina: «De oo bebo ki əti bol to bebo kin be el bay!» ¹⁹ Jyi bu ki dō'de'ti, ningə nonyi, uwəi ndoo yo'ə, uni ndu'de ki taa eli eyina: «Kon ri ə to be ə! kon ri ə to dō bebo'ti kin be ə! In nyakingə'gi li'ē anyi de'gi pəti ki awi ki tokibo'gi dō ba'ti isi ingəi. Nan me kadi ki kare inbe par ə nyakingə'gi kin pəti gətōi kō!»

²⁰ In dōran, ra ronel dō tuji'ti ki ingə kin! In de'gi lə Luwə, ki njekawkulə'gi, ki njekeltakita Luwə'ti, rai ronel, tado ta ki Luwə gangi dō'a'ti kin, in ingi ə Luwə gangi ta adi'se.

²¹ Lo kin'ti non, malayka ki nje tōgi kare un mbal ki to to kəkirə mbal kusi ko be, ugə ilə ba, ningə el ene: «In ki tōgi kakin tō ə, a ugəi Babilon, bebo ki boi kin kadi iləi'ə kō, kadi de a oo'ə gogi el ratata. ²² De a oo ndu kende'gi, ki de'gi ki nje kosi pa'gi, ki nje kol nal'gi, ki nje kol tow'gi, be lə'i gogi el ratata. De a ingə kōdi ra nya madi, eke a oo ndu mbal kusi ko el ratata. ²³ De a oo por lambi onbe lə'i el, taa de a oo ndu nje taa nan sigi el tō, tado njera gati'gi lə'i ə in nje tōbar'gi ki əti bol dōnangi'ti ne, taa mboli ki ra lə'i ə, buki'n ginn de'gi ki dangi dangi ki dōnangi'ti ne kō.» ²⁴ In Babilon'ti ə mosi njekeltakita Luwə'ti, ki mosi de'gi lə Luwə, ki mosi de'gi pəti ki tujəi mindi'de dōnangi'ti ne, anyi'ti.

19

Pa tətəi rō ki bar me dōran'ti

¹ Go nya'gi'ti kin ə, m'oo dō ndu ki bar to ndu bulə de'gi ki ngayn be dōran'ti ene: «Aleluya! Kaji, ki tōbar, ki tōgi in yan Luwə lə'je. ² Takigangi li'ē in ta ki gangi ki rōta'ti, in takigangi ki dana, tado gangi ta dō kaya dene'ti ki tuji loki dōnangi'ti ne ki kaya ki ra lə'ne. Luwə ad'a ugə bəngi tōl ki tōl njekulə'gi li'ē.» ³ Ningə təli eli bay eyina: «Aleluya! Tōji ki dō Burəbe'ti! Sa por bebo su ki dōkagilo'gi ki dōkagilo'gi!» ⁴ *Nगतōgi'gi ki dō joo gidə in sō, ki nya'gi ki nje kisi kumngayira ki sō, əsi məkəsi'de nanga non Luwə'ti ki Nje kisi dō kumbər ngar'ti, əsikurə, ningə eli eyina: «Amen! Aleluya! Tōji ki dō Burəbe'ti!»

Lo taa nan lə Ngonn bati

* 18:8 18.8 4-8; Ejay 48.20; Jeremi 50.8, 51.6, 45; 5; Lotum 18.20-21; 6; Pa'gi 137.8; Jeremi 50.7-8, 29; Ejay 47.7-9

⁵ Go'ti, m'oo ndu ta madi in ki do kumbør ngar'ti be el ene: «Uløi tøjì do Luwø'ti løj'e, ingi pøti ki in njekulø'gi li'ə, ingi ki in nje bølø'gi, in ngann'gi ki de'gi ki tøjì.» ⁶ Ningø m'oo do ndu ki bār to ndu bulø de'gi ki ngayn be. Ndu kakin bār to kah mann ba ki isi lo be, taa bār to kah ndangindi ki bār ki tøjì'ne ngayn kam be to, ene: «Aleluya! Uløi tøjì do Burøbe'ti, tado Luwø løj'e ki nje tøjì pøti indø ngirø konbe lø'ne. ⁷ Adi jì rai ronel, jì turi jagira ə j'uløi tøjì dō'a'ti, tado døkagilo taa nan lø Ngønn bati re nga, ningø dene li'ə kaa isi do nja'ne'ti to. ⁸ Adi'ə ku ki ndolo ngayn ki rai ki kulø len.» Ku len ki nda ki sigi ba ki elita'a, tøjì kulø ra'gi ki dana lø de'gi lø Luwø.

⁹ Malayka kare el'm ene: «Ndangi ta ene: Nje'gi ki bari'de lo taa nan'ti lø Ngønn bati in nje ronel'gi.» Ningø ilø'ti bay ene: «In kin ə in ta'gi ki røta'ti lø Luwø.»

¹⁰ M'osi nanga nja'a'ti kadi m'osi kurø, nan el'm ene: «Ononyi kadi in ra nya kin! M'in njekulø madi to ngannkon'i'gi ki rai do nja'de'ti me nya ki røta'ti ki Jeju te ki dō'a, kin be to. In Luwø ə maji kadi øsikurø!» Tado nya ki røta'ti ki Jeju te ki dō'a kin ə, adi bulø de'gi elita ki ta Luwø'ti.

Rø ki tøti lø Kirisiti ki in de ki Luwø mbøt'ə

¹¹ Go'ti, m'oo dōran te ta'ne, ningø sindø ki nda ə te ra. De ki nje kala, to'a nan Njeranya ki lowø'ti num, De ki røta'ti num. In Nje gangi ta, ki Nje rø rø ki dana. ¹² Kandi kum'ə'gi tei por bilim bilim, ningø nya'gi ki ndolo ndolo sii dō'a'ti ngayn to jøjì køsikurø, taa to ki ndangi dō'a'ti in to ki in ki kar'ne ba par ə ger to. ¹³ Ku ngal ki uløi mosi'ti, ningø to'a nan «Ta lø Luwø.» ¹⁴ Njero'gi ki dōran'ti uni go'ə, sii do sindø'gi'ti ki nda, ningø øyi ku len ki nda ki sigi ba, ki nya ki majel ød'ø el. ¹⁵ Kiyøro ki ta'a ati kol kol, ki maji tugø'n ginn bø'gi ki dangi dangi te ta'a'ti. Onbø do de'gi'ti ki dōnangi'ti ne ki tøjì ki ngan to gindi be. Njijy do nju'ti, tala mbasi mbasi me bø mbore kandi nju'ti, ki yiwi wongi lø Luwø ki nje tøjì pøti in me'ti. ¹⁶ Ndangi to kare ku'ti li'ə num, nja'a'ti num eyina: «Ngar lø ngar'gi, Burøbe lø burøbe'gi.»

¹⁷ Go'ti, m'oo malayka kare ra taa me kadi'ti. Un ndu'ne ki taa ki tøjì'ne, el yøl'gi pøti ki isi nali dann nøl'ti sanyi ene: «Rei, kawinan tado nyakusø kibo lø Luwø! ¹⁸ Rei soi da ngar'gi, ki da kibo'gi lø njero'gi, ki da njero'gi inbø, ki da sindø'gi ki njekal'de'gi, da de'gi pøti, de'gi ki kare'gi, ki bør'gi, ngann'gi, ki de'gi ki tøjì'gi.»

¹⁹ Go'ti, m'oo da ki m'el'ta li'ə kete, ki ngar'gi ki dōnangi'ti ne, ki njero'gi lø'de, kawinan kadi roi ki nje kisi do sindø'ti in ki njero'gi lø'ne. ²⁰ Lo kin'ti, uwøi da kakin dangay'ti, nan'ti ki nje ngom ki nje k'el k'ene n'in njekeltakita Luwø'ti. Nje bār rø'ne njekeltakita Luwø'ti ki ra nyakøji'gi lø'ne takum da'ti, buki'n de'gi ki nje kaw ki ndaja lø da rø'de num, øsi møkøsi'de nanga non kagi yo'ti li'ə num, mu'ti. Uwøi'de, buki'de joo pøti kum ba me dilø por'ti, ki in por ki nje kon rigi rigi. ²¹ Kiyøro ki te ta nje kisi do sindø'ti tøl njero'gi lø'de pøti, adi yøl'gi pøti soi da'de ndanni.

20

Bal ki dør kare

¹ Go'ti, m'oo malayka kare ki in dōran'ti isi ur ki nanga, uwø lakele ta boløbe ki dōboyo goto num, kulø gindi ki boi ngayn num jì'ne'ti. ² Uwø diragon, bugø lii, ki in Su ki bari'ə Satan, dō'a ki kulø gindi kakin kadi to bøl dør kare. ³ Malayka un'ə ilø boløbe'ti ki dōboyo goto, uti ta'a ki lakele, øri nya ta'a'ti nalangi, kadi to ingø row buki'n de'gi mu'ti el, biti kadi ginn bøl ki dør kare gangi. Go'ti ə, maji kadi inyøi'ə taa ngønn døkagilo ki nden be.

⁴ Go'ti, m'oo kumbør ngar'gi sii, ə adi nje kisidøti tøjì kadi gangi ta. Ningø m'oo ndil de'gi ki ndøki kangi dō'de ki kiyø tado manna'gi lø Kirisiti, ki manna'gi ta lø Luwø kin to, taa nje ki mbeti kosi møkøsi'de nanga non da'ti num, non kagi yo'ti li'ə el num, adi in de'gi ki taai ndaja lø da nati non'de'ti el num, jì'de'ti el num kin. De'gi kin tølì sii ki dō'de taa gøgi, ningø a onyibø ki Kirisiti bøl dør kare. ⁵ In njekoy'gi ə, a tølì sii ki dō'de taa gøgi el, biti kadi bøl ki dør kare kin ginn'ə gangi bay taa. Lo kin'ti, in kindø taa ki døkete lø njekoy'gi lo koy'ti. ⁶ Nje ki me kindø taa ki døkete lo koy'ti kin in nje majikur, in de'gi lø Luwø. Koy ki nja joo aw ki tøjì dō'de'ti el, a in njekujønyamosi kadikare'gi lø Luwø in ki Kirisiti, ningø a onyibø nan'ti ki Kirisiti bøl dør kare.

Rø tøti Satan

⁷ Loki bøl ki dør kare a asi ə, a øri Satan køy dangay'ti li'ə, ⁸ ningø a aw kadi ødi ginn bø'gi ki dangi dangi ki døkum dōnangi'ti ki ø, adi in Gøgi ki Magøgi*. A øsi nja'de nan'ti kadi aw rø'n. Banginan to nangira ki ta babo'ti be. ⁹ Uni lo ki dōnangi'ti ki ta tata, iløi nan gugi gidi lo kisi de'gi lø Luwø ki bøbo ki Luwø ndiga, nan por a in dōran'ti kadi øsi

* 20:8 20.8 Ejølkel 38-39

dø'de'ti on'de. ¹⁰ Nga ningø, Su ki in nje kædi'de, a uni'ø kadi iløi'ø dilø por'ti, me nya'ti ki nje kon por rigi rigi, go da'ti in ki nje ðar rø'ne njekeltakita Luwø'ti. Lo kin'ti, a ingø kon ki dum kelta'a, kondø'ti ge ki kada ge, ki døkagilo'gi ki døkagilo'gi.

Takigang'i ki døbøyt'i

¹¹ Go'ti, m'oo kumbøer ngar kibo, nda, ki de ki nje kisi dø'ti. Døran in ki dønangi anyinan kø takumø'ti, ki kadi de a oo'de gøgi el ratata. ¹² Ningø m'oo njekoy'gi, de'gi ki tøg'i ki ngann'gi ki du, rai taa non kumbøer ngar'ti kakin. Lo kin'ti, makitu'gi in ki te. Makitu madi ki rangi kare in ki te, ningø in makitu kaji. Njekoy'gi ingø takigangi kigo lo kulø ra'de'gi'ti ki rai. In takigangi kigo lo ta'ti ki ndangi me makitu'ti. ¹³ Babo tøl ki nje koy'gi ki oyi me'ø'ti adi gøgi. Koy ki lo ki koo tøl'i ki njekoy'gi ki ngømi'de adi gøgi. Ningø de'gi pøti ingø takigangi kigo lo kulø ra'de'gi'ti ki rai. ¹⁴ Jyi koy ki lo ki koo ðuki'de dilø por'ti. Dilø por kin ø in koy ki nje nja joo. ¹⁵ Nga ningø de ki tø'a in ki ndangi me makitu kaji'ti el, a iløi'ø dilø por'ti kin to.

21

Døran ki sigi ki dønangi ki sigi

¹ M'oo døran ki sigi ki dønangi ki sigi, tado døran ki køkø ki dønangi ki køkø gotøi kø, taa babo kaa de oo'ø el to. ² Ningø m'oo ðebo ki ar njay, adi in Jerujalem ki sigi ø in døran'ti rø Luwø'ti, to dene ki ra mand'i maji isi'n dø nja'ne'ti isi nginø ngaw'ne kam be. ³ Ningø m'oo ndu ta madi in ki dø kumbøer ngar'ti, elta ki tøg'i'ne ene: «Oyi lo kisi Luwø ø re isi dann de'gi'ti kin. Luwø a isi dann'de'ti, ningø ingi a in de'gi li'ø. A isi dann'de'ti to Luwø lø'de. ⁴ A ðor mann non mbonyi mbonyi kum'de'ti. Koy a goto, ndingø ndoo a goto, kuwø ndoo a goto, kon a goto, tado døran ki dønangi ki køkø ki nya'gi ki me'ti gotøi kø.»

⁵ Lo kin'ti non be, nje kisi dø kumbøer ngar'ti el ene: «Ki ngøsine kin, m'ra nya'gi pøti toki sigi nga.» Ningø tøl el'm ene: «Ndangi nya'gi kin, tado ta'gi løm in ta'gi ki røta'ti, in kankum ta.» ⁶ Ningø ilø dø'ti ðay ene: «Ginn ta gangi nga! M'in Alpa ki Omega, lo kulø ngirø nya ki lo tølta nya. De ki kundø ra'a ø, m'a m'ad'a mann ki ngirø in dø kaji'ti kada anyi kare. ⁷ Ningø de ki nje tøti rø, m'a m'ada kadikare kin: m'in m'a m'in Luwø li'ø, ø in a in ngonn'm to. ⁸ Nga ningø, nje ðøl'gi, njekunme'gi el, ki nje ra nya ki low'ø'ti el, ki nje tøl de'gi, ki njera kaya'gi ki njera mboli'gi, ki nje kaw non kagi yo'gi'ti, ki nje ngom'gi, pøti, lo lø'de in me dilø por'ti, ki in por ki on rigi rigi. Lo kin ø, in koy ki nja joo.»

Jerujalem ki sigi

⁹ Malayka kare dann malayka'gi'ti ki siri ki uwøi køpi'gi ki siri ki rosi ki nya tuji lo'gi ki siri ki døbøyt'i ji'de'ti, re el'm ta ene: «Re, m'a m'tøj'i njenduwø lø Ngonn bati, adi in ne'ø m'adi oo'ø.»

¹⁰ Ndil Luwø tøti'm uwø'm, ø malayka aw søm taa dø mbal'ti ki boi, ngal, ningø toji'm ðebo ki ar njay, adi in Jerujalem ki in døran'ti rø Luwø'ti, ur nanga. ¹¹ Tøðar lø Luwø unji dø'a'ti. Kunjø to to kunji mbal ki gata in ngayn kin be, ndoløi to kunji mbal ki ðari'ø jasipi kin be, taa de oo lo me'ti to ðer be to. ¹² Ndogi ðor ki gugi gidø ndør num, ngal num. Takøy kur me'ti in døgi gidø in joo. Ningø malayka'gi døgi gidø in joo ngømi takøy'gi ki døgi gidø in joo kakin. Ningø ndangi to ginn koji lø ngann Isirayel'gi ki døgi gidø in joo, kare kare, takøy'gi'ti ki døgi gidø in joo kakin. ¹³ Kaw ki lo kuwø kadi'ti takøy in mutø, lo kurkadi'ti takøy in mutø, manga takøy in mutø, holo takøy in mutø to. ¹⁴ Ndogi ðor ki gugi gidi køy, ngirø in ki kindø dø ki mbal'gi'ti døgi gidø in joo, ki to njekawkulø'gi ki døgi gidø in joo lø Ngonn bati in ki ndangi søm'ti, kare kare.

¹⁵ Malayka ki nje kel'm ta kakin uwø nya mboji nya ji'ne'ti, adi in gakira ki rai'ø ki ør tado mboji'n ðebo, ki takøy'ø'gi, ki ndogi ðor ki gugi gidø. ¹⁶ ðebo kin dowø'gi ki sø asi nan, adi ngala asi nan ki tata. Malayka mboji ðebo kakin ki gakira lø'ne, asi kun nja de ðer døgi gidø in joo (12.000). Mboji ngala num, tata num, kawa ki taa num, asi nan. ¹⁷ Mboji ndogi ðor ki gugi gidi ðebo kakin ø, øji ngal ji de te kikil'ø'ti ðu ki dø sø gidø in sø, ki go nya mboji nya'ti ki malayka isi mboji kete kete. ¹⁸ Nya'gi ki indøi ndogi ðor kakin in mbal ki ðari'ø jasipi, ningø ðebo in ðe in ki kindø ki ør dø'ø'a, adi ndolo to ðer be. ¹⁹ Ginn ndogi ðor ki gugi gidi ðebo kakin in ki ra rø'a ki mbal'gi ki dangi dangi ki gati'de in ngayn, kadi ndoløi. Ginnø ki døkete in ki ra ki mbal ki ðari'ø jasipi, ki nja joo in ki ra ki mbal ki ðari'ø sapir, ki nja mutø in ki ra ki mbal ki ndolo, ki ðari'ø agati, ki nja sø in ki ra ki mbal ki ðari'ø emerodi, ²⁰ ki nja mi in ki ra ki mbal ki ðari'ø onisi, ki nja mehen ki mbal sarduwan, ki nja siri ki mbal kirisoliti, ki nja jijoo ki mbal beril, ki nja jikara ki mbal topaji, ki nja døgi ki mbal kirijopiraji, ki nja døgi gidø kare in ki mbal

yasenti, ki nja dōgi gidø in joo ki mbal ametisiti. ²¹ Takøy'gi ki dōgi gidø in joo lø ndōgi bōr, in mēdikosī'gi dōgi gidø in joo tō. Ningø ta ndōgi ki ra in ki ra ki mēdikosī kare par ki dō'ne. Tambalo ki bēbo'ti in ki ra ki ør ki dōrō'a, adi de oo lo me'ti to bær be. ²² De oo Køy lø Luwø me bēbo'ti kin el. Køy ø, in Burøbe Luwø in bē ki nje tōgi pøti tō, Ngonn bati tō. ²³ Bēbo kakin aw ndoo kadi eke nanyi ki kadi oo'n lo el jagi, tadø kunji Luwø unji dō'a'ti, ningø Ngonn bati in lambi ki kadi oo'n lo. ²⁴ Ginn bē'gi ki dangi dangi njiyøi kunjō'ti, ø ngar'gi ki donangi'ti ne rei ki nyakingø'gi lø'de me'ti tō. ²⁵ Takøy'gi ki kur me bēbo'ti kin a rai tagira ba ki ndō'gi pøti, de a uti'de el, tadø lo a ndul me bē'ti kin el. ²⁶ Nga ningø, de'gi a rei ki nyakingø'gi ki nya tōbar'gi lø ginn bē'gi ki dangi dangi me'ti. ²⁷ Nya madi kare ki to njen a ur me'ti el, taa de ki njera nya'gi ki maji koo el, ki nje ngom a ur me'ti el tō. In de'gi ki tō'de in ki ndangi me makitu kaji'ti lø Ngonn bati par ø a uri me'ti*.

22

¹ Malayka tōji'm mann ba kaji, ki ndolo to bær be ki isi uwø ki tōgi'ne lo kisi Luwø'ti in ki Ngonn bati. ² Nga ningø, dana ngawdann bēbo'ti, ki dann baji mann'ti ki to joo, kagi kaji ki te ki kandi'ne nja dōgi gidø in joo me bāl'ti ki kare ra non. Nanyi kare ø te ki kandi'ne, nanyi kare ø te ki kandi'ne, ø mbi'ø in kin kaji ginn bē'gi ki dangi dangi tō. ³ Nya madi ki kadi to Luwø a mann'n'ø goto.

Kumbær ngar kisi Luwø in ki Ngonn bati a in me bēbo'ti, ningø njekulø'gi lø Luwø a awi non'a'ti kadi to gosi'ø. ⁴ A oyi takumø, ningø tō'a a in ki ndangi nati non'de'ti. ⁵ Lo ki ndul a goto, de a aw ki ndoo kunji lambi el num, kunji kadi el num, tadø Burøbe Luwø a buki kunji'ne dō'de'ti, ningø a onyibe ki dōkagilo'gi ki dōkagilo'gi.

Re Jeju Kirisiti

⁶ Go'ti, malayka el'm ene: «Ta'gi kin in ta'gi ki rōta'ti, in kankum ta. Ningø Burøbe Luwø ki nje kadi gosi de'gi ki njekeltakita'a'ti, ulø ki malayka lø'ne kadi tōji njekuløbær'gi lø'ne nya'gi ki a rai nya ndøkba adi'de gøri.»

⁷ Lo kin'ti, Jeju el ene: «Oyi, m'a m're ngosine, ningø de ki njengøm go ta'gi ki te ta Luwø'ti ki to me makitu'ti kin in nje rønøl.»

⁸ M'in Jan, m'oo nya'gi kin ki kum num, ki mbi'm num. Ningø go koo'ø'ti ki m'oo ki kum ge, ki mbi'm ge, m'osi nanga nja malayka'ti ki tōji'm nya'gi kakin kadi m'osi kurø. ⁹ Nan in el'm ene: «Ononyi kadi ra nya kin. M'in njekulø to in be, to ngannkon'i'gi ki in de'gi ki njekeltakita Luwø'ti, ki de'gi pøti ki njengøm go ta'gi ki me makitu'ti kin maji, be tō. In Luwø ø maji kadi øsikurø.»

¹⁰ Ningø ilø'ti bay ene: «Ta'gi ki te ta Luwø'ti ki to me makitu'ti kin, ononyi kadi iyø adi to, tadø dōkagilo ki kadi nya'gi kin a rai nya in ndøkba nga.» ¹¹ Nga ningø kadi de ki njera nya ki lowø'ti el, kadi nanyi ki lo ra nya ki lowø'ti el'ti lø'ne, ø de ki nje ra nya'gi ki to njen nanyi ki lo ra'a'ti tō. Ningø de ki nje ra nya ki dana kadi nanyi ki lo ra nya ki dana'ti tō. De ki nje kar njay nanyi ki lo kar njay'ti tō.

¹² Lo kin'ti, Jeju el ene: «Oyi, m'a m're ngosine! M'a m're ki nyakugø goji kadi m'adi de ki ra kigo kulø'ti ki ra. ¹³ M'in Alpa ki Omega, m'in ki Døkete ki ki Døboy'ti, m'in Lo kulø ngirø nya ki Lo tolta nya*.»

¹⁴ Nje rønøl'gi ø in de'gi ki nje tōgi ku'gi lø'de kadi to ingøi tarow kusø kandi kagi koy el, ø kadi uri ki takøy me bēbo'ti. ¹⁵ Ningø kadi de'gi ki nje ra kulø lø busi'gi, ai gidi bēbo'ti, nan'ti ki de'gi ki nje mboli, ki de'gi ki nje sangi nan kaya'ti, ki de'gi ki njetøldø'gi, ki de'gi ki nje kaw non kagi yo'gi'ti, ki de'gi ki ndigi ngom in njekelta ki ngom tō.

¹⁶ «M'in Jeju, m'ulø ki malayka lø'm kadi mannaji nya'gi ki rōta'ti kin ki rø Njekawnan'gi'ti. M'in de ki ginn koji'ti lø Dabidi, m'in Ngawnden ki njeukuwø taginnlō'ti.»

¹⁷ Ndil Luwø in ki dene ki nje ngaw eli eyina: «Re!»

Ø kadi de ki oo dō ndu ta'gi kin ene: «Re!»

Kadi de ki kundø mann ra'a, re, ø kadi de ki ge kanyi mann kaji, ingø kare um ndōgi el tō.

Tølta ta

¹⁸ M'in Jan m'ilø ndu'm dō ta'gi'ti ki te ta Luwø'ti ki to me makitu'ti kin be: De ki ilø nya madi dō'ti, Luwø a buki tui'gi ki in ki kelta'a me makitu'ti kin dō kon'ti li'ø. ¹⁹ A re de ør nya madi me ta'gi'ti ki te ta Luwø'ti ki to me makitu'ti kin tō ø, Luwø a ør nya maji ki sōw dō'a ko me kagi koy el'ti num, me bēbo'ti ki ar njay num. Adi in kagi koy

* 21:27 21.27 23-27; Ejay 60.19-20, 60.3-5, 60.11, 52.1; Ejøkel 44.9

* 22:13 22.13 12-13; Ejay 40.10, 62.11; Pa'gi 28.4;

el in ki bebo ki ar njay ki in ki kelta læ'de me makitu'ti kin[†]. ²⁰ Ningø de ki nje kaw ki ndu do ta'gi'ti kin toki in ta'gi ki røta'ti el ene: «Oyo, m'a m're ngosine.»
Amen! Re, Burøbe Jeju! ²¹ Kadi memaji læ Burøbe Jeju in nan'ti sese pøti.

[†] **22:19** 22.19 Ndukun ki nja joo 4.2, 13.1